ROBERT MUSIL
OMUL FĂRĂ ÎNSUŞIRI

Volumul 1 … 2

Volumul 2 … 995

ROBERT MUSIL

OMUL FĂRĂ ÎNSUȘIRI

În traducerea lui
Mircea Ivănescu

POLIROM

ROBERT MUSIL

•

OMUL FĂRĂ ÎNSUŞIRI

Traducere din limba germană
de Mircea Ivănescu
Ediţie revăzută şi îngrijită
de Monica-Maria Aldea

POLIROM
2008

Robert Mathias Alfred Musil (1880–1942) s-a născut la Klagenfurt, în provincia Carintia din sudul Austriei, într-o familie ilustră de intelectuali şi ofiţeri de carieră. S-a înscris la Academia Tehnică Militară din Viena, dar a abandonat-o curând în favoarea studiilor de inginerie la Şcoala Politehnică din Brno, unde preda şi tatăl său. În 1902, a fost numit asistent la Universitatea Tehnică din Stuttgart, iar în paralel a studiat filosofia, logica şi psihologia experimentală la Universitatea Humboldt din Berlin, obţinând titlul de doctor cu o teză despre Ernst Mach. A debutat în 1906 cu romanul *Rătăcirile elevului Törless,* iar începând din 1908 a scris şi a publicat intens în periodicele epocii, refuzând să ocupe o catedră universitară pentru a se putea dedica preocupărilor literare. Mobilizat în 1914, după încheierea Primului Război Mondial şi-a reluat activitatea publicistică. În 1921 i-a apărut piesa de teatru *Exaltaţii*, distinsă cu premiul Kleist, dar a cărei premieră a avut loc doar opt ani mai târziu, la Berlin. Pe lângă romane şi piese de teatru, Robert Musil a mai publicat două volume de proză scurtă, *Trei femei* (1924) şi *Postume din timpul vieţii* (1936), precum şi poezii, aforisme, note autobiografice, eseuri şi cronici literare, teatrale şi de artă.

Primul volum al romanului *Omul fără însuşiri*, ale cărui schiţe pregătitoare datează din 1905, a apărut în 1930 şi s-a bucurat de un succes copleşitor şi de aprecieri elogioase din partea tuturor numelor importante de pe scena literară a momentului. Doi ani mai târziu, la insistenţele editorului, a fost publicată prima parte a celui de-al doilea volum, *în împărăţia Milenară (Criminalii).* În 1938, Musil a emigrat împreună cu familia în Elveţia, cu ajutorul lui Thomas Mann, stabilindu-se mai întâi la Zürich, apoi la Geneva. O primă selecţie a postumelor care ar fi urmat să alcătuiască ultima parte a romanului *Omul fără însuşiri* a apărut în 1943 la Lausanne, urmată, în 1952, de prima ediţie integrală în limba germană a postumelor,

sub îngrijirea lui Adolf Frisé.

Un roman de referinţă al secolului XX şi una dintre capodoperele modernismului literar, *Omul fără însuşiri* are drept fundal Viena lui Freud şi Schnitzler, în perioada imediat anterioară izbucnirii Primului Război Mondial. Principalul său protagonist, Ulrich, este un matematician al cărui „pasivism activ" faţă de viaţă a fost considerat simptomatic pentru momentul istoric al declinului utopiei imperiale. Adevărată fenomenologie a unei epoci, „simfonia neterminată" a lui Musil este, după cum mărturiseşte scriitorul, o operă „constructivă şi sintetică" gândită nu doar în opoziţie cu „vechea naivitate a povestitului" mărturisind despre o credinţă, astăzi defunctă, în „contururile ferme ale lucrurilor", ci şi ca o alternativă la „stilul asociativ cu graniţe estompate" al unor Proust sau Joyce.

Cartea întâi

Un fel de introducere

1

Din care, în mod remarcabil, nu decurge nimic

Deasupra Atlanticului se găsea o depresiune barometrică; evolua spre răsărit către o arie de presiune ridicată deasupra Rusiei şi nu vădea încă tendinţa de a o ocoli prin nord. Izotermele şi izoterele corespundeau situaţiei. Temperatura aerului se menţinea într-un raport reglementar faţă de mediile anuale ale temperaturii, de temperatura lunii celei mai reci, a celei mai calde, precum şi faţă de variaţiile lunare aperiodice. Răsăritul şi apusul soarelui, ale lunii, fazele lunii, ale lui Venus şi ale inelului lui Saturn şi multe alte fenomene importante erau în concordanţă cu prevederile anuarelor astronomice. Vaporozitatea aerului atinsese un punct maxim, iar umiditatea era scăzută. Cu o expresie care descrie cât se poate de bine starea reală, chiar dacă sună cam demodat, era o zi frumoasă de august a anului 1913.

De pe străzile înguste, care păreau adânci, automobilele ţâşneau spre netezimile mai luminoase ale pieţelor. Petele de întunecime pe care le alcătuiau pietonii se contopeau în fluxuri noroase. Acolo unde benzile mai intense de viteză străbăteau graba lor inegală, ele se îndeseau, pentru ca apoi să se succeadă rapid şi, după câteva izbucniri mai vii, să-şi reia pulsul regulat dinainte. Sute de sunete se împleteau într-un singur zgomot tors, din care se ridicau vârfuri izolate, alunecând pe faţetele colţuroase ale sunetelor, apoi se contopeau iarăşi într-un zumzet din care se mai spărgeau câteva stridenţe mai clare, risipindu-se. Din aceste zgomote tipice, greu de descris în particularităţile lor, cineva care s-ar fi înapoiat aici după o absenţă de ani de zile ar fi putut recunoaşte cu ochii închişi că se afla în capitala monarhiei, rezidenţa imperială Viena. Oraşele pot fi recunoscute după ritmul lor, ca oamenii. Deschizând ochii,

respectivul ar fi recunoscut aceleaşi indicii din felul în care mişcarea străbătea străzile, cu mult mai uşor decât ar fi putut desprinde vreun detaliu caracteristic. Nu ar fi avut nicio importanţă nici dacă şi-ar fi imaginat aceste lucruri, pur şi simplu. Excesiva însemnătate acordată întrebării unde anume ne aflăm provine din timpurile nomade, în care oamenii erau obligaţi să reţină care erau pământurile de pe urma cărora s-ar fi putut hrăni. Ar fi interesant de ştiut de ce, când e vorba de un nas roşu, ne mulţumim să constatăm la modul general că e roşu, fără să ne întrebăm ce nuanţă anume de roşu are, chiar dacă aceasta s-ar putea exprima cu precizie în micromilimetri în termenii lungimilor de undă; în vreme ce, în cazul mult mai complicat care este determinarea oraşului în care ne aflăm, vrem totdeauna să ştim cu exactitate desăvârşită care anume este acest oraş. Preocuparea aceasta ne distrage atenţia de la lucruri mai importante.

Astfel încât nu trebuie acordată o însemnătate deosebită numelui oraşului. Ca toate oraşele mari, el consta din neregularităţi, schimbări, strecurări, pierderi de ritm, ciocniri de lucruri şi împrejurări, cu puncte de tăcere între ele, din străzi pavate şi nepavate, dintr-o mare pulsaţie ritmică şi din veşnica discordie şi dislocare a oricăror ritmuri opuse şi semăna în totul cu un fluid clocotitor, aflat într-un recipient alcătuit din materialul durabil al caselor, legilor, ordonanţelor şi tradiţiilor istorice. Cele două persoane care înaintau pe o stradă largă şi animată nu aveau, firește, această impresie. Ele aparţineau în mod evident unei pături sociale privilegiate, puteau fi considerate distinse în ceea ce priveşte îmbrăcămintea, prestanţa şi felul în care se întreţineau, îşi purtau iniţialele brodate semnificativ pe lenjeria de corp şi de asemenea – adică nu afişându-se în exterior, ci, cum s-ar spune, pe lenjeria fină a conştiinţei lor, ştiau foarte bine cine anume erau şi că se găseau la

locul potrivit într-o capitală imperială. Să presupunem că s-ar fi numit Arnheim şi Ermelinda Tuzzi, însă această presupunere nu corespunde adevărului, căci doamna Tuzzi se găsea în august în compania soţului ei la Bad Aussee, iar doctorul Arnheim era încă la Constantinopol, astfel că ne aflăm în faţa enigmei cine anume erau aceste fiinţe. Oamenii care participă cu însufleţire la cele ce se petrec în jurul lor sunt adeseori confruntaţi cu asemenea enigme pe stradă. Ele se rezolvă însă în chip remarcabil prin faptul că sunt date uitării, dacă în decursul următorilor cincizeci de paşi nu ne amintim unde anume i-am mai văzut pe cei doi. Cele două persoane în discuţie se opriseră acum deodată din mers, căci remarcaseră în faţa lor o aglomerare de oameni. Cu doar o clipă înainte se produsese ceva ieşit din comun, o neregularitate, o abatere de la mersul normal al lucrurilor; ceva se rotise pe loc, alunecase într-o parte, era vorba de un camion greoi care frânase brusc, aşa cum se vădea, oprit cu o roată eşuată pe marginea trotuarului. Ca albinele la gura stupului, oamenii se strânseră într-o clipă într-o mică mulţime care lăsa la mijloc un spaţiu liber. Coborând din camion, şoferul se oprise acum în picioare, cenuşiu la faţă ca hârtia de împachetat, şi explica schiţând gesturi violente cum se petrecuse accidentul. Privirile celor adunaţi se îndreptau spre el şi coborau apoi cu precauţie spre adâncul spaţiului înconjurat de mulţime, acolo unde era întins un bărbat, lungit ca un mort, tras la marginea trotuarului. Fusese accidentat din propria sa neglijenţă, aşa cum se admitea de comun acord. Oamenii îngenuncheau pe rând alături de el, încercând să-i facă ceva: îi descheiau haina, apoi i-o încheiau iar, încercau să-l ridice sau, dimpotrivă, să-l întindă la loc; la drept vorbind, nimeni nu voia altceva decât să umple timpul până la sosirea echipei de salvare care să acorde un ajutor competent şi autorizat.

Doamna şi însoţitorul ei se apropiaseră şi îl examinaseră peste

capetele şi spinările aplecate ale celorlalţi pe cel întins. Apoi se retraseră şi ezitară o clipă. Doamna avea o senzaţie neplăcută de gol în stomac, pe care o considera în mod îndreptăţit ca fiind compasiune; era un simţământ indecis, paralizant. După o scurtă tăcere, domnul îi spuse:

— Camioanele grele, cum sunt cele care circulă pe aici, au o distanţă prea mare de frânare.

Doamna respiră uşurată la auzul acestei remarci şi îi mulţumi interlocutorului ei cu o privire plină de atenţie. Fără îndoială, auzise deja această expresie, însă nu ştia ce anume era aceea distanţă de frânare şi nici nu voia să ştie; îi ajungea că astfel accidentul acesta oribil putea fi integrat într-o anumită ordine şi devenea o problemă tehnică, pe ea nemaiprivind-o direct de atunci înainte. Se auzea acum şi sirena unei ambulanţe, iar viteza cu care aceasta sosi îi copleşi de satisfacţie pe toţi cei de faţă. Admirabile sunt aceste instituţii sociale. Accidentatul fu ridicat pe o targă şi împins în maşină. Nişte oameni într-un fel de uniformă se agitau în jurul lui, iar interiorul vehiculului, zărit o clipă, arăta la fel de curat şi ordonat ca o sală de spital. Se putea pleca de la locul accidentului cu impresia îndreptăţită că se petrecuse un eveniment într-un cadru legal şi reglementar.

— După statisticile americane, remarcă domnul, anual sunt omorâte în accidente de maşină 190.000 de persoane, iar 450.000 sunt rănite.

— Crezi că e mort? îl întrebă însoţitoarea lui, care avea încă senzaţia nejustificată de a fi trăit ceva excepţional.

— Sper că trăieşte, răspunse domnul. Când l-au urcat în ambulanţă părea că trăieşte.

2
Casa şi locuinţa omului fără însuşiri

Strada unde se petrecuse acest accident neînsemnat era unul din acele cursuri lungi şi întortocheate de trafic, care pornesc radial din centrul oraşului, străbat cartierele înconjurătoare şi ajung la periferie. Dacă perechea elegantă ar mai fi mers o vreme de-a lungul străzii, ar fi întâlnit fără îndoială ceva plăcut vederii. Era o grădină păstrată în parte din secolul al XVIII-lea sau poate chiar al XVII-lea, iar atunci când treceai prin faţa grilajului de fier forjat zăreai printre copaci, pe o pajişte tunsă îngrijit, ceva care aducea cu un castel de mici dimensiuni, un pavilion de vânătoare sau un cuib de îndrăgostiţi din vremurile trecute. Mai exact spus, structurile sale originale datau din secolul al XVII-lea, parcul şi nivelul superior păreau din secolul al XVIII-lea, faţada fusese renovată în secolul al XIX-lea, fiind cu acest prilej oarecum urâţită, şi totul avea deci un caracter întru câtva ciudat, ca al unei fotografii suprapuse; dar înfăţişarea era totuşi de natură să te determine să te opreşti şi să spui invariabil: „Ia te uită!”. Când la această construcţie albă, graţioasă, frumoasă se deschidea o fereastră, se întrezărea calmul distins al unei locuinţe de erudit, cu pereţii acoperiţi de cărţi.

Locuinţa, respectiv casa, îi aparţineau omului fără însuşiri.

El stătea în picioare la una din ferestre, privea prin filtrul delicat de verde al grădinii spre strada cafenie şi număra cu ceasul în mână, de zece minute încoace, automobilele, trăsurile, tramvaiele şi chipurile indistincte, aşa cum păreau de departe, ale pietonilor care i se întipăreau pe retină cu graba lor învălmăşită; calcula viteza, unghiurile, forţele dinamice ale maselor în mişcare, care atrăgeau după sine privirea cu iuţeala fulgerului, o captau, o eliberau, forţându-i, pentru un interval de timp infinitezimal, atenţia, pentru

a-i rezista, pentru a i se smulge, pentru ca apoi să ţâşnească iarăşi aruncându-se după următoarea formă în mişcare; pe scurt, după ce calculase o vreme în minte, îşi puse ceasul la loc în buzunar şi constată surâzând că îşi irosise vremea cu un nonsens. Dacă salturile de atenţie, încordările muşchilor oculari, mişcările pendulare ale psihicului şi toate eforturile pe care trebuie să le depună un om pentru a se menţine vertical în traficul unei străzi ar fi fost cuantificabile – gândi el şi încercă în joacă să calculeze imposibilul – ar fi fost de presupus că s-ar fi obţinut o mărime în comparaţie cu care forţa de care are nevoie Atlas pentru a susţine lumea ar fi neînsemnată şi ne-am putea deci imagina ce enormă cantitate de energie pune în mişcare în zilele noastre un om care nu face absolut nimic.

Căci omul fără însuşiri era în momentul de faţă un asemenea om.

Iar omul care întreprinde ceva?

— Se pot trage două concluzii de aici, îşi spuse el.

Efortul muscular al unui cetăţean care-şi vede paşnic de drum în cursul unei zile este considerabil mai mare decât cel al unui atlet care ridică o dată pe zi o greutate enormă; acest fapt a fost stabilit din punct de vedere fiziologic, astfel că fără îndoială micile străduinţe ale vieţii cotidiene aduc pe lume, în însumarea lor socială calculată, mult mai multă energie decât faptele eroice; până şi o realizare eroică apare de-a dreptul neînsemnată, ca un grăunte de nisip care ar fi aşezat într-o imensitate iluzorie pe un munte. Gândul acesta îi plăcu.

Dar trebuie să se mai adauge şi că îi plăcea nu pentru că l-ar fi atras o viaţă de respectabilitate burgheză; dimpotrivă, îl amuza să-şi creeze dificultăţi în calea propriilor sale înclinaţii, care odinioară fuseseră altele. Poate că tocmai omul obişnuit, burghezul de rând, este cel care are o intuiţie premonitorie a începutului unui nou,

uriaş eroism colectiv, asemănător celui al furnicarului? Îl putem numi un eroism raţionalizat şi îl putem găsi admirabil. Cine ar mai fi în stare să elucideze dilema în acest moment? Asemenea întrebări fără răspuns, dar de cea mai mare importanţă, existau pe atunci cu sutele. Pluteau în aer, îţi ardeau pământul sub picioare. Timpurile evoluau. Oamenii care au trăit acele vremuri nu vor să creadă, dar încă de pe atunci timpul se mişca la fel de repede ca o cămilă de cavalerie; nu numai în zilele noastre lucrurile se prezintă astfel. Doar că pe atunci nu se ştia încotro evolua astfel timpul. Nici nu se putea distinge ce era jos şi ce era sus, ce anume înregistra un progres şi ce anume un recul. „Orice ai vrea să faci" – îşi spuse omul fără însuşiri ridicând din umeri – „în vălmăşagul acesta de forţe, nimic nu are nici cea mai mică importanţă". Se întoarse de la fereastră, asemenea unui om care a învăţat să renunţe, aproape ca un bolnav care evită orice contact mai apropiat, şi când, străbătând camera alăturată, trecu pe lângă un sac de box atârnat acolo, îi dădu o lovitură mai grăbită şi mai puternică decât obişnuia în clipele de capitulare sau de slăbiciune.

3
Chiar şi un om fără însuşiri are un tată cu însuşiri

Când omul fără însuşiri se reîntorsese din străinătate cu puţină vreme în urmă, îşi închinase acest mic castel doar dintr-un capriciu şi pentru că detesta apartamentele de tip obişnuit. Odinioară pavilionul acesta fusese o reşedinţă de vară în afara zidurilor oraşului, dar îşi pierduse rostul când marele oraş se extinsese, cuprinzându-l, şi în cele din urmă nu mai reprezenta decât o proprietate neglijată, nelocuită, aşteptând urcarea preţurilor

terenului. Chiria era corespunzător mică, dar restul costase neaşteptat de mult, adică lucrările de renovare şi de aducere la nivelul standardelor moderne; fusese o aventură care în cele din urmă îl silise să se îndrepte pentru ajutor spre tatăl său, ceea ce nu-i era deloc pe plac, întrucât ţinea la propria sa independenţă. Avea treizeci şi doi de ani, iar tatăl său şaizeci şi nouă.

Bătrânul domn fusese de-a dreptul stupefiat. La drept vorbind, nu datorită faptului că fusese astfel abordat, deşi şi din cauza aceasta, căci detesta imprudenţele; nici datorită contribuţiei la care se angajase, căci în esenţă aprecia faptul că fiul său dădea semne că simţea nevoia de a avea o viaţă personală şi un rost propriu. Însă preluarea unei clădiri care nu putea fi denumită altfel decât castel, fie şi la diminutiv, se constituise ca o ofensă şi îl impresionase neplăcut, ca o pretenţie de rău augur.

El însuşi îşi începuse cariera ca preceptor în casele înaltei aristocraţii; continuă astfel ca student şi, mai târziu, ca tânăr jurist asistent, la urma urmei fără să fi cunoscut nevoia, căci tatăl său fusese un om înstărit. Când mai târziu devenise lector, iar apoi profesor universitar, simţise beneficiile unei asemenea poziţii, căci cultivarea atentă a acestor relaţii contribuise la faptul că ajunsese treptat consultantul legal al aproape întregii vechi lumi nobiliare din patria sa, deşi acum nici nu mai avea nevoie de o asemenea ocupaţie suplimentară. De fapt, mult după ce averea pe care o dobândise astfel ajunsese să poată suporta comparaţia cu zestrea oferită de o familie de industriaşi renani, pe care o adusese prin căsătorie mama fiului său, moartă de timpuriu, relaţiile respective formate în tinereţe şi confirmate la maturitate nu se perimaseră. Deşi savantul acesta care-şi câştigase onoruri se retrăsese din practica judiciară propriu-zisă şi mai exercita doar ocazional activitatea de expert bine plătit, toate evenimentele care se

petreceau în cercurile foştilor săi clienţi erau consemnate cu grijă în registre speciale, unde nota cu mare exactitate trecerea de la părinţi la fii şi nepoţi şi nu avea loc nicio decorare, nicio căsătorie, nicio zi de naştere sau onomastică fără ca el să expedieze vreo scrisoare în care destinatarul era felicitat cu un amestec delicat de veneraţie şi evocare a unor amintiri comune. La fel de punctual parveneau de fiecare dată răspunsuri în care i se mulţumea scumpului prieten şi preţuitului erudit. Astfel că fiul său cunoscuse încă din tinereţe acest talent aristocratic care evalua aproape inconştient, dar ştiind să măsoare cu precizie condescendenţa în relaţii, adăugând întocmai afabilitatea cerută de împrejurări, şi fusese dintotdeauna iritat de servilismul pe care-l putea manifesta un membru al aristocraţiei intelectuale în faţa proprietarilor de cai, pământuri şi tradiţii. Dar nu calculul îl făcea pe tatăl său să fie insensibil faţă de asemenea posturi inferioare; cu totul instinctiv, el realizase în felul acesta o mare carieră, ajunsese nu numai profesor, membru al unor academii şi al multor comitete ştiinţifice şi oficiale, ci şi cavaler, comandor şi chiar deţinător al Marii Cruci a unor ordine înalte, iar Maiestatea Sa împăratul îl promovase în cele din urmă în rândurile nobilimii ereditare şi, ca urmare, îl numise membru al Camerei Superioare. Acolo, deţinătorul acestor distincţii se alăturase aripii burgheze liberale, care se afla uneori în opoziţie cu marea nobilime, dar în mod semnificativ niciunul din protectorii săi aristocraţi nu-i lua această atitudine în nume de rău şi nici nu-şi exprima surpriza în acest sens; el nu fusese privit niciodată altfel decât ca o personificare a burgheziei în ascensiune. Bătrânul domn lua parte cu zel la lucrările specializate ale corpului legiuitor şi, când vreun vot controversat îl vădea ca susţinător al burgheziei, cealaltă parte nu-i purta niciun resentiment, ci percepea mai degrabă faptele ca şi cum nici nu i s-ar fi cerut să se pronunţe. În politică el nu făcea

altceva decât îi fusese dintotdeauna predestinat, anume să îmbine cunoştinţele sale superioare şi uneori moderat progresiste cu demonstrarea devotamentului său personal; promovase astfel, după cum susţinea fiul său, fără a se fi schimbat în mod esenţial, de la rangul de educator în casele superioare la cel de educator al Camerei Superioare.

Când aflase despre cumpărarea castelului, interpretă faptele ca pe o ofensă adusă unor limite care nu erau legal definite, dar care tocmai din acea cauză se dovedeau cu atât mai necesar de respectat cu meticulozitate şi îi adresase fiului său reproşuri mai amare decât cele, numeroase, făcute în decursul vremii, oarecum ca o profeţie a faptului că acesta se înscrisese pe o cale care avea să sfârşească prost. Era un afront adus crezului său fundamental de viaţă. Cum e cazul cu mulţi oameni care au dobândit o stare de distincţie, acest simţământ nu pornea câtuşi de puţin din egoism, ci dintr-o dragoste profundă pentru ceea ce se poate numi utilul general şi suprapersonal, cu alte cuvinte dintr-o veneraţie sinceră pentru ceea ce promovează propriile interese, nu întru servirea scopurilor, ci de dragul armoniei şi, odată cu ea, din temeiuri mai generale. Atribuia acestui fapt o mare importanţă; un câine de rasă îşi caută locul sub masa de banchet, netulburat de loviturile de picior pe care le-ar putea primi, nu dintr-un servilism de câine, ci din afecţiune şi fidelitate; de fapt, oamenii care calculează la rece înregistrează în viaţă doar jumătate din succesele pe care le obţin spiritele alcătuite dintr-un aliaj potrivit, care sunt în stare să cultive sentimente cu adevărat profunde faţă de oamenii şi împrejurările pentru ei avantajoase.

4
Dacă există un simt al realităţii trebuie să existe şi un simţ al posibilităţii

Dacă vrei să treci cu succes prin nişte uşi deschise, trebuie să ţii seama de faptul că uşile au un cadru solid; acest principiu conform căruia bătrânul profesor trăise totdeauna nu reprezintă altceva decât o cerinţă a simţului realităţii. Dacă există însă un simţ al realităţii, şi nimeni nu va pune la îndoială că acesta îşi are raţiunea sa de a fi, atunci trebuie să existe şi acel ceva care să poată fi numit simţ ai posibilităţii.

Cine posedă un asemenea simţ nu spune, de exemplu: aici s-a întâmplat, se va întâmpla, trebuie să se întâmple cutare şi cutare lucru; ci devine ingenios: aici s-ar putea, ar trebui sau ar fi cu putinţă să se întâmple ceva; iar când i se explică faptul că ceva este aşa cum este, el gândeşte: de fapt s-ar putea să fie şi altfel. Astfel că simţul posibilităţii poate fi definit de-a dreptul ca acea capacitate de a concepe faptul că totul poate să fie şi de a considera ceea ce există ca nefiind cu nimic mai important decât ceea ce nu există. Consecinţele unei asemenea dispoziţii creatoare pot fi remarcabile; în mod regretabil, nu arareori ele fac să pară fals ceea ce oamenii admiră, iar ceea ce este tabu să fie socotit admisibil sau şi una, şi alta deopotrivă indiferente. Asemenea oameni ai tuturor posibilităţilor trăiesc, cum se spune, prinşi într-o întreţesere fină, o ţesătură alcătuită din negură, închipuiri, visare şi subjonctive; copiii care manifestă asemenea înclinaţii sunt cu severitate dezvăţaţi să le dea curs şi, în faţa lor. Oamenii de acest fel sunt numiţi vizionari, visători, neisprăviţi, oameni care le ştiu pe toate şi cusurgii.

Când cineva vrea să-i laude pe asemenea exaltaţi îi numeşte

idealişti, dar e limpede că un asemenea calificativ nu se referă decât la varietatea lor mai ştearsă, la cei care nu pot cuprinde realitatea sau care o evită simţindu-se vulnerabili, adică la cei pentru care lipsa simţului realităţii reprezintă într-adevăr o deficienţă. Posibilul cuprinde însă nu numai visurile unor persoane cu mare sensibilitate nervoasă, ci şi intenţiile încă netrezite la viaţă ale lui Dumnezeu. O experienţă posibilă sau un adevăr posibil nu sunt identice cu o experienţă reală şi un adevăr real minus valoarea de a fi reale, ci au, cel puţin aşa cum le văd adepţii lor, ceva cu totul divin în ele, un foc, un zbor, o voinţă constructivă şi un utopism conştient care nu se dă în lături înaintea realităţii, ci îi face faţă ca unei misiuni şi unei descoperiri. În cele din urmă, pământul nu este chiar atât de bătrân şi nici nu s-a aflat vreodată în situaţii cu adevărat binecuvântate. Dacă vrem să distingem fără un efort deosebit oamenii cu simţul realităţii de cei cu simţul posibilităţii, nu avem nevoie decât să ne gândim la o anumită sumă de bani. Tot ceea ce, de exemplu, o mie de mărci cuprind în sine ca posibilităţi este neîndoielnic, fie că noi posedăm sau nu această sumă; faptul că Domnul Eu sau Domnul Tu posedă suma respectivă îi adaugă la fel de puţin pe cât le-ar adăuga unui trandafir sau unei femei. Însă oamenii cu simţul realităţii spun că un neghiob bagă această sumă la ciorap, iar un altul, destoinic, întreprinde ceva cu banii respectivi; nu se poate nega faptul că până şi frumuseţea unei femei sporeşte sau se diminuează prin aportul celui căruia îi este dedicată. Realitatea este cea care trezeşte posibilităţile la viaţă şi nimic n-ar fi mai greşit decât să negăm această stare de fapt. Cu toate acestea, în suma lor totală sau în medie rămân totdeauna aceleaşi posibilităţi care se repetă până vine un om pentru care un lucru real nu înseamnă mai mult decât un lucru imaginar. De-abia acesta conferă noilor posibilităţi sensul şi semnificaţia lor şi le trezeşte la viaţă.

Un asemenea om nu reprezintă însă câtuşi de puţin un factor lipsit de orice ambiguitate. Întrucât ideile lui, în măsura în care nu sunt simple fantasmagorii ale ceasurilor de trândăvie, nu sunt altceva decât nişte realităţi încă nenăscute, fireşte că şi el posedă simţul realităţii; însă este un simţ al realităţii posibile, care ajunge mult mai lent la ţel decât simţul posibilităţilor reale pe care-l deţin cei mai mulţi dintre oameni. El vrea, cum s-ar spune, pădurea, ceilalţi vor copacii; iar pădurea este ceva greu de exprimat, în timp ce, dimpotrivă, copacii înseamnă atâţia şi atâţia metri cubi de o anumită calitate. Sau poate lucrurile se exprimă mai bine altfel, iar omul cu un simţ obişnuit al realităţii seamănă cu un peşte care se întinde după cârligul undiţei şi nu vede aţa, în timp ce omul dotat cu acel simţ al realităţii care poate fi numit şi simţul posibilităţii trage aţa undiţei prin apă şi nu are idee dacă la capătul acesteia se află vreo momeală. Indiferenţa sa remarcabilă faţă de viaţa care ar putea să muşte din momeală nu este egalată decât de primejdia de a ajunge să facă doar lucruri cu totul excentrice. Un om nepractic – iar un asemenea om nu numai că pare să fie, ci chiar este astfel – rămâne ineficient şi imprevizibil în relaţiile sale cu semenii. Va trece la acţiuni care pentru el au un alt înţeles decât pentru ceilalţi, dar se linişteşte în toate privinţele îndată ce le cuprinde într-o idee extraordinară. Pe lângă acestea, în zilele noastre el este departe de a fi consecvent din punct de vedere logic. De exemplu, este foarte posibil ca un delict de pe urma căruia un altul să aibă de suferit lui să i se pară doar o eroare socială pentru care nu criminalul poartă vina, ci alcătuirea societăţii. Rămâne, pe de altă parte, să ne întrebăm dacă o palmă pe care o primeşte el însuşi i se va părea o ignominie a societăţii sau cel puţin ceva la fel de impersonal ca faptul de a fi fost muşcat de un câine; probabil într-un asemenea caz el va întoarce palma primită, apoi va ajunge la concluzia că nu se

cădea să facă aşa ceva.

În sfârşit, dacă altcineva îi ia iubita, după cum stau lucrurile în ziua de azi, el nu va ignora cu totul realitatea acestui fapt, pentru a putea să se echilibreze cu ajutorul unui sentiment nou şi surprinzător. O asemenea evoluţie este pe moment încă în curs, iar pentru individ ea înseamnă deopotrivă o slăbiciune şi o forţă.

Întrucât posedarea unor însuşiri presupune o anumită plăcere resimţită faţă de realitatea lor, perspectiva creată ne permite să înţelegem cum cineva care nici faţă de sine însuşi nu dă dovadă că ar avea simţul realităţii poate pe neaşteptate să constate că într-o bună zi ajunge să apară în propriii săi ochi drept un om fără însuşiri.

5
Ulrich

Omul fără însuşiri despre care se relatează aici se numea Ulrich, iar Ulrich – nu este agreabil să continuăm să numim pe numele de botez o persoană pe care o cunoaştem atât de superficial! Însă numele său de familie trebuie menţinut sub tăcere din consideraţie faţă de tatăl său – îşi dădu măsura mentalităţii într-o compunere şcolară pe o temă patriotică încă pe vremea când se afla la cumpăna dintre copilărie şi adolescenţă. Patriotismul constituia în Austria un subiect cu totul special. Căci copiii germani învăţau pur şi simplu să dispreţuiască războaiele copiilor austrieci şi erau îndemnaţi să creadă că şi copiii francezi erau descendenţii unor depravaţi care o rupeau la fugă cu miile când un infanterist german cu o barbă mare se îndrepta spre ei. Inversând rolurile şi făcând înlocuirile necesare, acelaşi lucru îl învăţau copiii francezi, ruşi şi englezi, care proveneau ei înşişi dintr-una din respectivele tabere ale

învingătorilor. Acum, copiilor le place să-şi dea aere, se dau în vânt după joaca de-a hoţii şi vardiştii şi sunt oricând gata să considere familia Y din strada mare X drept cea mai de seamă familie din lume dacă din întâmplare ei înşişi aparţin acestei familii. Ei sunt aşadar uşor de câştigat pentru cauza patriotismului. În Austria, însă, lucrurile erau ceva mai complicate. Ce e drept, austriecii au fost victorioşi în toate războaiele din istoria lor, dar după cele mai multe din aceste războaie au fost nevoiţi să cedeze câte ceva. Faptul în sine dă de gândit, iar Ulrich scrise în consecinţă în compunerea sa despre iubirea de patrie că un adevărat patriot n-ar trebui niciodată să-şi considere propria patrie drept cea mai bună, iar acestei propoziţii suspecte îi mai adăugase chiar, într-o străfulgerare care i se păruse a fi deosebit de frumoasă, deşi fusese mai mult orbit de strălucirea ei decât în stare să vadă ce se petrecea în lumina acesteia, o a doua, în sensul că probabil până şi Dumnezeu prefera să vorbească despre lumea sa făcând uz de *conjunctivus potentialis (hic dixerit quispiam* – aici ar putea cineva să obiecteze…), căci Dumnezeu creează lumea, iar în vreme ce o creează se gândeşte că ea ar putea la fel de bine să fie altfel. Fusese foarte mândru de această frază, dar poate că n-o exprimase într-un mod îndeajuns de inteligibil, căci de aici se iscase o mare agitaţie şi aproape că fusese exmatriculat din şcoală, chiar dacă până la urmă nu se ajunsese la nicio decizie, pentru că cei în drept nu se putuseră hotărî dacă remarca aceasta excesivă a lui trebuia înţeleasă ca o defăimare a patriei sau ca o blasfemie. Îşi făcea pe vremea aceea studiile la distinsul gimnaziu al Academiei Tereziene, o şcoală a odraslelor nobile care furniza cei mai de seamă stâlpi ai societăţii, iar tatăl său, furios de ruşinea pe care i-o provocase această aşchie căzută departe de trunchiul familiei, îl expediase pe Ulrich în străinătate la o mică şcoală belgiană, într-un oraş de care nu prea se auzise, care şcoală,

administrată cu o eficienţă înţeleaptă şi negustorească, în schimbul unor costuri modice, număra în rândurile sale o cohortă considerabilă de elevi eşuaţi de prin alte instituţii. Acolo Ulrich învăţase să-şi extindă la dimensiuni internaţionale dispreţul faţă de idealurile altora.

De atunci trecuseră şaisprezece sau şaptesprezece ani, aşa cum alunecă norii pe bolta cerului. Ulrich nici nu-i regreta şi nici nu se mândrea cu ei, privea doar uimit în urmă, acum, în al treizeci şi doilea an al vieţii sale. Între timp fusese prin diferite locuri, uneori, pentru scurtă vreme, şi în patrie, şi pretutindeni se angajase în acţiuni meritorii sau inutile. Am menţionat faptul că era matematician şi nu trebuie spus mai mult în această privinţă, căci în respectivul domeniu, dacă nu e cultivat pentru bani, ci din iubire, vine un moment când anii care se adună par să nu ducă nicăieri. După acest interval ce durase ceva mai multă vreme, Ulrich îşi amintise că patriei i se atribuie capacitatea tainică de a face ca visurile şi înţelesurile să prindă rădăcini şi să se dezvolte în mediul lor propriu, iar el se stabili deci în această patrie cu sentimentul unui călător care se aşază pentru veşnicie pe o bancă, deşi bănuieşte că se va ridica iarăşi într-o clipă.

Pe când îşi dura casa, cum se spune în Biblie, trăi o experienţă pe care la drept vorbind o aştepta cu nerăbdare. Se situa în postura plăcută de a-şi impune să renoveze din temelii mica sa proprietate ce fusese lăsată în paragină, şi anume, după cum avea să-i fie pe plac. Îi stăteau la dispoziţie toate principiile, de la o restaurare pură sub aspect stilistic până la o desăvârşită desconsiderare a acestuia; toate stilurile se ofereau acum spiritului său, de la cel asirian până la cubism. Ce s-ar fi căzut să aleagă? Omul modern se naşte într-o clinică şi moare în altă clinică; aşadar ar trebui să trăiască precum într-o clinică! Această maximă fusese tocmai lansată de un arhitect

important, iar un alt reformator al decoraţiunilor interioare recomanda pereţii glisanţi în apartamente pe temeiul că omul trebuie să înveţe să trăiască laolaltă în spiritul încrederii în ceilalţi oameni şi nu are voie să se închidă, făcând opinie separată. Timpurile se schimbaseră, căci aşa ceva se întâmplă în fiecare clipă, şi o nouă epocă avea nevoie de un nou stil. Spre norocul lui Ulrich, micul castel deţinea deja în starea în care se găsea trei stiluri superpuse, astfel că, în fapt, nici nu s-ar fi putut face orice cu el; cu toate acestea, se simţea profund solicitat de răspunderea de a avea de organizat o casă, iar raţionamentul „Spune-mi cum locuieşti şi am să-ţi spun cine eşti", pe care îl citise în repetate rânduri în revistele de artă, îi plutea ameninţător deasupra capului. După ce studiase amănunţit asemenea reviste ajunse la concluzia că era preferabil să-şi ia singur în mână frâiele desăvârşirii propriei sale personalităţi şi începu să proiecteze viitorul mobilier al casei cu mâna lui. Dar tocmai când imaginase o formă expresivă impozantă îi trecu prin minte că în locul acesteia ar fi putut fi instalată la fel de bine o formulă strict funcţională, zveltă şi la fel de solidă, iar când îşi imagina o formă consolidată din beton, emaciată parcă de propria ei forţă, îşi amintea de delicatele forme primăvăratice ale unei fetiţe de treisprezece ani, iar reveria îl împiedica să ajungă la o decizie.

Aceasta era – într-o chestiune care, la drept vorbind, nu-l afecta prea profund – cunoscuta incoerenţă a ideilor şi a diseminării lor fără un punct central, caracteristică pentru contemporaneitate, alcătuindu-i ciudata aritmetică, reprodusă într-o multiplicitate de posibilităţi, cu sutele şi cu miile, fără a-şi găsi o unitate. Până la urmă ajunse să gândească doar în termenii unor încăperi cu totul impracticabile, camere rotative, interioare caleidoscopice, scene ajustabile după stările sufleteşti, şi ideile se goleau tot mai mult de

conţinut. Aici ajunse în sfârşit la punctul spre care tinsese constant. Tatăl său ar fi definit situaţia cam după cum urmează: Cine e lăsat să ducă la capăt ceea ce-i trece prin cap ajunge curând să-şi piardă capul de atâta confuzie. Sau astfel: Cine poate să înfăptuiască ce îşi doreşte ajunge să nu mai ştie curând ce trebuie să dorească. Ulrich îşi repeta asemenea formule cu mare plăcere. Această înţelepciune ancestrală i se părea a fi o idee extraordinar de nouă. Omul trebuie constrâns în posibilităţile, planurile şi sentimentele sale întâi prin prejudecăţi, tradiţii, dificultăţi şi limitări de toate felurile, asemenea unui nebun în cămaşă de forţă, şi abia apoi ceea ce este el în stare să producă va dobândi poate valoare, soliditate şi durabilitate; de fapt, este greu de înţeles ce poate să însemne acest gând. Aşadar, omul fără însuşiri, care se întorsese în patria sa, făcuse acum şi al doilea pas, pentru a se lăsa format din afară de împrejurările vieţii; ajuns la acest punct al reflecţiilor sale, el abandonă pur şi simplu amenajarea casei în seama ingeniozităţii antreprenorilor săi, cu convingerea fermă că ei aveau să se îngrijească de tot ceea ce era necesar în ce priveşte tradiţiile, prejudecăţile şi limitările respective. El însuşi remanie doar linii dinainte existente, coarnele întunecate de cerb de sub bolţile albe ale holului celui mic sau tavanul rigid al salonului, şi în rest mai adăugă tot ceea ce i se părea a fi util şi comod.

Când termină, avu prilejul să clatine din cap şi să se întrebe: deci, aceasta este viaţa care va trebui să devină a mea? Era un mic palat încântător, acum în stăpânirea sa; aproape că-l putea numi astfel, căci era reprezentativ, o reşedinţă plină de gust pentru locatarul ei, aşa cum şi-l reprezintă firmele furnizoare de mobilă, covoare şi instalaţii.

Lipsea doar faptul că acest ceasornic nu fusese încă întors; căci atunci trăsuri cu echipaje elegante aducând înalţi demnitari şi doamne distinse ar fi sosit pe aleea de la intrare, lacheii ar fi sărit de

pe capră ca să-l întrebe cu oarecare neîncredere pe Ulrich:

— Spune, omule, unde ţi-e stăpânul?

El însuşi parcă se întorsese de pe lună şi iarăşi se instalase numaidecât tot pe lună.

6

Leona sau o schimbare de perspectivă

Când ţi-ai pus casa în ordine trebuie să-ţi peteşti o nevastă. Prietena lui Ulrich din vremea aceea se numea Leontine şi era cântăreaţă într-un mic cabaret; era înaltă, zveltă şi bine făcută, tocmai cât trebuie de lipsită de viaţă ca să fie provocatoare, iar el îi spunea Leona.

Îi atrăsese atenţia prin întunecimea umedă a ochilor ei, prin expresia dureros patetică a feţei ei prelungi, frumoase, cu trăsături regulate şi prin cântecele pline de simţire pe care le cânta în locul celor decoltate. Toate aceste cântecele de modă veche aveau drept conţinut iubirea, suferinţa, fidelitatea, părăsirea, murmurul pădurii şi păstrăvii săgetând ca nişte zvâcnete luminoase. Leona se înfăţişa înaltă, părăsită şi însingurată până în măduva oaselor pe mica scenă a cabaretului şi cânta răbdătoare, cu vocea ei de gospodină, în faţa publicului, iar dacă în melodiile acestea se strecurau mici îndrăzneli, ele păreau cu atât mai spectrale cu cât fata îşi acompania simţămintele tragice, la fel ca pe cele neastâmpărate, cu aceleaşi gesturi laborios învăţate. Lui Ulrich toate acestea îi aduceau imediat aminte de fotografiile vechi sau de femeile frumoase din colecţiile din anii de demult ale revistelor ilustrate germane şi, pierzându-se în contemplaţia chipului acestei femei, remarca o mulţime de mici trăsături care nici n-ar fi putut fi reale şi care totuşi îi alcătuiau laolaltă înfăţişarea. Desigur, există în orice epocă tot felul de

expresii ale feţei; dar de fiecare dată iese în evidenţă câte una care e aleasă de gustul timpului şi recunoscută ca fiind imaginea fericirii şi a frumuseţii, în timp ce toate celelalte chipuri caută să i se asemene; până şi celor mai urâte le reuşeşte mai mult sau mai puţin acest demers, cu ajutorul coafurii şi al modei. Dar există chipuri cărora nu le reuşeşte niciodată, feţe care s-au născut cu o distincţie aparte, în care idealul regesc de frumuseţe, exilat din vremuri de demult, se exprimă fără niciun fel de compromis. Asemenea chipuri rătăcesc plutind precum cadavrele unor dorinţe de odinioară în marea insubstanţialitate a angajamentelor amoroase, iar bărbaţii care căscau în vastul plictis al cântecelor Leontinei, fără să-şi dea seama ce se întâmplă cu ei, îşi simţeau nările fremătând de cu totul alte simţăminte decât cele stârnite de micile şansonetiste impertinente cu frizurile lor de tangou. Astfel că Ulrich se hotărî să o numească Leona şi înstăpânirea asupra ei i se păru la fel de dezirabilă ca aceea asupra unui mare covor din blană de leu.

Dar după ce cunoştinţa lor începuse, Leona îşi dezvălui încă o însuşire inactuală, şi anume era monstruos de lacomă, acesta fiind un viciu a cărui cultivare ieşise de mult din modă. La origine, el se datora jindului după delicatesele costisitoare, de care suferise de copil şi căruia în cele din urmă îi dăduse frâu liber; ajunsese acum să aibă forţa unui ideal care şi-a sfărâmat cuşca unde fusese închis şi se înstăpânise pe deplin. Tatăl ei părea să fi fost un mic-burghez onorabil care o bătea de fiecare dată când ea ieşea cu vreun admirator; ea însă nu avea niciun alt motiv pentru asta decât de a se aşeza în grădiniţa din faţa câte unei mici cofetării, privind cu distincţie la trecători şi mânuind delicat linguriţa prin îngheţată. Nu s-ar fi putut susţine că ea ar fi fost lipsită de senzualitate, dar, în măsura în care o asemenea observaţie este îngăduită, ar fi de remarcat că în această privinţă, ca în toate celelalte, era de-a dreptul

indolentă şi trândavă. În trupul ei voluminos orice stimul avea nevoie de uimitor de multă vreme pentru a-i ajunge la creier şi i se întâmpla ca uneori, în miezul zilei, ochii ei să înceapă să capete fără niciun motiv o expresie tandră, în vreme ce noaptea rămâneau nemişcaţi, ţintuiţi într-un punct pe tavan, ca şi când ar fi descoperit acolo o muscă. Tot astfel putea uneori să înceapă să râdă din senin la câte o glumă pe care o pricepea în cele din urmă, în vreme ce cu câteva zile înainte o ascultase foarte liniştită fără să o fi înţeles. Astfel că atunci când nu avea niciun motiv deosebit de a fi altfel, era cu totul şi cu totul o femeie cuviincioasă. Nimeni nu a aflat vreodată în ce fel anume ajunsese la actuala ei ocupaţie. Probabil că nici ea însăşi nu mai ştia în amănunţime. Era evident doar că îşi considera îndeletnicirea de cântăreaţă ca o parte necesară a vieţii şi că lega de ea tot ceea ce auzise vreodată despre măreţia artei şi a artiştilor, astfel că i se părea cu totul convenabil, educativ şi chiar distins să se prezinte în fiecare seară pe o mică estradă învăluită în fum de ţigară şi să-şi interpreteze cântecele al căror mesaj emoţionant era un fapt confirmat. Fireşte că atunci când lucrul se impunea, nu se dădea în lături să mai însufleţească atmosfera prin unele improprietăţi presărate pe ici, pe colo, dar rămânea convinsă că şi vedeta Operei Imperiale proceda la fel.

Desigur, dacă vrem să numim prostituţie împrejurarea în care o fiinţă omenească nu-şi oferă, aşa cum se obişnuieşte, întreaga fiinţă pentru bani, ci doar trupul, atunci se poate spune că Leona practica uneori prostituţia. Dar cine a cunoscut timp de nouă ani, încă de când împlinise şaisprezece, cât de mici sunt onorariile plătite în sordidele spelunci muzicale şi cine mai şi calculează în minte preţul toaletelor şi al lenjeriei, reţinerile, avariţia şi capriciile patronilor, comisioanele la mâncarea şi băutura clienţilor ce se cer a fi înveseliţi, precum şi tarifele camerelor în hotelurile învecinate, şi

cine are de a face zi de zi cu asemenea probleme, trebuind să se târguiască în privinţa aceasta şi să socotească totul negustoreşte, atunci ceea ce unul din afară priveşte amuzat ca pe un desfrâu devine o profesie ghidată de logică, realism, cu propriile norme şi legi profesionale. Iar prostituţia este tocmai o asemenea împrejurare în care e o mare deosebire dacă ajungi să o priveşti de sus sau, dimpotrivă, de jos.

Dar chiar dacă Leona avea o atitudine perfect realistă în ce priveşte problema sexuală, firea ei deţinea de asemenea şi unele trăsături romantice. Numai că la ea tot ceea ce era excesiv, încărcat de vanitate şi irosire, toate simţămintele de mândrie, de invidie, de voluptate, de ambiţie, de dăruire, pe scurt, toate pulsiunile care pun în mişcare personalitatea şi promovează ascensiunea socială se legau, printr-un joc al naturii, nu de ceea ce se poate numi inimă, ci de *tradus abdominalis*, de procesele hrănirii, cu care, de altfel, erau în mod regulat asociate, după cum se poate observa şi astăzi la primitivi şi la ţăranii care o ţin într-o benchetuială, în stare să exprime prestanţa socială şi toate celelalte tipuri de distincţie ale banchetelor prin faptul că cei de faţă se spetesc mâncând aproape ritual, îndurând apoi toate consecinţele. La mese, în şantanul ei de mâna a doua, Leona îşi făcea datoria; însă lucrul la care visa era un cavaler care, printr-o relaţie şi un angajament de durată, să o elibereze de aceste obligaţii şi să-i permită să se aşeze într-o postură distinsă, în faţa unui meniu distins, într-un restaurant distins. Ar fi preferat atunci să guste dintr-odată din toate felurile de mâncare oferite şi era pentru ea prilejul unei satisfacţii dureros de contradictorii să poată demonstra că ştie în acelaşi timp cum se alege şi cum se alcătuieşte un meniu select. De-abia când ajungea la micile deserturi putea da frâu liber fanteziei şi, de obicei, de aici se crea o a doua cină, cu ordinea felurilor inversată. Leona îşi

restabilea capacitatea de a ingurgita hrană prin cafea neagră şi prin cantităţi stimulatoare de băutură şi se îndemna cu mici surprize până când patima de a mânca îi era satisfăcută. Apoi trupul ei era atât de plin de bucate delicate încât mai-mai că plesnea. Arunca priviri molatice şi strălucitoare în jur şi, deşi nu era niciodată foarte vorbăreaţă, îi plăcea ca în starea aceea să facă remarci retrospective cu privire la delicatesele pe care le înghiţise. Când vorbea atunci despre *polmone à la Torlogna* sau de *pommes à la Melville*, aducea aceste feluri în discuţie aşa cum un altul ar fi pomenit cu o neglijenţă studiată că a stat de vorbă cu prinţul sau cu lordul cutare.

Cum lui Ulrich nu îi era tocmai pe plac să se afişeze cu Leona, de obicei îi procura asemenea delicatese la el acasă, unde ea putea să înfulece nestingherită în prezenţa coarnelor de cerb şi a mobilelor stil. Ea însă se simţea privată de satisfacţiile sociale şi chiar dacă omul fără însuşiri o ispitea la excese solitare, folosindu-se de felurile cele mai incredibile pe care le poate pregăti un bucătar, se simţea la fel de jignită în demnitatea ei ca o femeie care observă că nu este iubită pentru sufletul ei. Era frumoasă şi era cântăreaţă, nu avea nevoie să se ascundă de ochii lumii şi în fiecare seară se aprindeau în jurul ei dorinţele câtorva duzini de bărbaţi care fără îndoială că i-ar fi dat dreptate. Bărbatul acesta, însă, chiar dacă îi plăcea să rămână singur cu ea, nu reuşea nici măcar să-i spună: Doamne, Leona, popoul ăsta al tău mă înnebuneşte! şi nici nu-şi mângâia mustaţa de poftă când se uita la ea, aşa cum era obişnuită în prezenţa cavalerilor ei. Leona îl dispreţuia oarecum, deşi fireşte că se agăţa de el cu toată credinţa, iar Ulrich era conştient de acest fapt. De altfel, el însuşi ştia bine ce anume se cuvenea să spună şi să facă în compania Leonei, însă vremea când ar mai fi putut lăsa ca asemenea vorbe să-i alunece de pe buze şi când buzele lui mai erau acoperite încă de mustaţă rămăsese cu mult în urmă. Când cineva

nu mai e în stare să facă ceva ce ar fi putut face pe vremuri, oricât ar fi fost de prostesc acel lucru, starea lui se aseamănă cu cea în care i-ar fi paralizat mâna şi piciorul. Făcea ochii mari când îşi vedea iubita căreia i se urcaseră mâncarea şi băutura la cap. La urma urmei, acţionând circumspect, i-ai fi putut preleva frumuseţea de pe propria ei fiinţă. Era frumuseţea ducesei pe care Ekkehard, personajul creat de Scheffel, o poartă pe braţe peste pragul mănăstirii, frumuseţea nobilei doamne cu şoimul prins de mănuşă, frumuseţea împărătesei Elisabeth a Austriei, cea învăluită de legendă, cu greaua ei cunună de cosiţe, o încântare pentru bărbaţii acum cu toţii defuncţi. Ca să spunem lucrurilor pe nume, ea îi amintea şi de divina Iunona, dar nu de cea veşnică şi netrecătoare, ci de ceea ce o epocă trecută, sau pe cale de a trece, numea iunonian. Astfel, visul despre această fiinţă acoperea doar imperfect materia substanţială. Leona însă ştia că în schimbul unei invitaţii distinse rămâi datoare cu ceva, chiar dacă gazda nu doreşte nimic, şi că nu poţi doar să te laşi privită cu ochii mari; astfel că se scula în picioare, îndată ce era capabilă să o facă, şi începea să cânte, liniştită, cu vocea ei plină. Pentru prietenul ei, asemenea seri erau ca nişte file smulse dintr-un album, însufleţite de tot felul de aluzii şi idei, dar încremenite, aşa cum ajunge să fie tot ce e scos din context, apăsat de tirania celor ce rămân eterne, ceea ce constituie farmecul tainic al acelor *tableaux vivants*, ca şi cum viaţa ar fi fost dintr-odată silită să înghită o băutură adormitoare, iar acum se înfăţişa rigidă, desăvârşit coerentă în sine, limpede delimitată şi, cu toate acestea, imens de lipsită de sens în întregul ei.

7
Într-un moment de slăbiciune, Ulrich se alege cu o nouă iubită

Într-o dimineaţă, Ulrich sosi acasă într-o stare lamentabilă. Hainele îi erau ferfeniţă, fu nevoit să-şi pună comprese ude pe capul julit, îi lipseau ceasul şi portvizitul. Nici nu ştia dacă i le furaseră cei trei bărbaţi cu care se încăierase sau dacă-i fuseseră subtilizate, în scurtul interval de timp în care zăcuse fără cunoştinţă pe pavaj, de către vreun filantrop mai discret. Se întinse pe pat şi acum, când mădularele-i obosite începeau să se simtă protejate şi să se destindă, lăsă să îi mai treacă o dată prin minte întreaga aventură.

Îi răsăriseră dintr-odată în faţă trei mutre; probabil că trecând pe strada noptatică şi pustie îl atinsese pe vreunul din aceşti bărbaţi, căci era cu gândurile împrăştiate, preocupat de altceva, însă acele chipuri erau deja crispate de mânie şi apărură acum schimonosite în cercul de lumină al felinarului. Atunci el făcu o greşeală. Ar fi trebuit imediat să se dea îndărăt, ca şi cum s-ar fi speriat, şi astfel să-l lovească cu toată tăria cu spinarea pe individul care se apropiase de el pe la spate sau să-i repeadă coatele în stomac şi în aceeaşi clipă să încerce să se facă nevăzut, căci nu putea fi vorba de o luptă cu trei vlăjgani deodată. În schimb, el ezitase o clipă.

Vinovată era vârsta; avea treizeci şi doi de ani; la vârsta asta, ostilitatea şi dragostea au nevoie de ceva mai mult timp. Nu-i venea să creadă că cele trei chipuri care-l fixau deodată din noapte cu mânie şi vrăjmăşie dispreţuitoare ar fi avut gânduri rele doar cu banii lui, ci căuta să-şi creeze sentimentul că era ura materializată subit împotriva lui; în vreme ce huliganii aceştia începuseră să-l insulte cu vorbe triviale, el căuta să-şi închipuie că poate nici nu erau nişte golani, ci nişte cetăţeni ca şi el, doar puţin ameţiţi de

băutură şi eliberaţi de inhibiţiile lor, care se agăţaseră de apariţia lui, aşa, deodată, în trecere şi se descărcau de nişte sentimente de ură totdeauna disponibile pentru el, ca pentru oricare alt om străin, aşa cum se strâng norii de furtună în atmosferă. Căci el însuşi simţea uneori ceva asemănător. Neaşteptat de mulţi oameni se simt în zilele acestea însufleţiţi de un regretabil sentiment de contrarietate faţă de neaşteptat de mulţi alţi oameni. Este o caracteristică fundamentală a culturii faptul că omul are o foarte profundă neîncredere în cei care trăiesc în afara propriului cerc; astfel, nu doar un teuton îl consideră pe un evreu, ci şi un jucător de fotbal pe un pianist drept o fiinţă de neînţeles şi mult inferioară lui. În realitate, orice lucru există doar prin limitele sale şi, astfel, datorită unui act anume, ostil într-o oarecare măsură faţă de mediul în care se află; fără papă nu ar fi existat Luther şi fără păgâni nu ar fi existat papa, deci nu se poate nega faptul că cea mai profundă asociere a omului cu semenul său constă într-o asemenea disociere. Bineînţeles, el nu gândea toate acestea astfel, discursiv; dar cunoştea starea de ostilitate nelămurită, atmosferică, plutind în aer în epoca noastră; când, pentru a lovi apoi precum tunetul şi trăsnetul, această ostilitate se condensează deodată în trei bărbaţi necunoscuţi, care aveau apoi să dispară pentru totdeauna, o asemenea constatare vine aproape ca o eliberare.

Oricum, în faţa acestor trei huligani se prea poate să fi stat cam mult pe gânduri. Căci atunci când primul îl atacă, Ulrich reuşi să îl contracareze cu o lovitură în bărbie, însă cel de-al doilea, care ar fi trebuit să fie înfruntat cu iuţeala fulgerului imediat după aceea, nu fusese decât atins de pumnul lui, căci între timp o lovitură venită de la spate cu un obiect greu aproape îi sparse lui Ulrich ţeasta. Căzuse în genunchi, fusese înşfăcat din toate părţile, se mai ridică o dată cu acea limpezime aproape nefirească a trupului care urmează de

obicei primei căderi, lovi orbeşte în învălmăşeala trupurilor străine din jur şi fu din nou aruncat la pământ cu lovituri tot mai puternice de pumni.

Acum, când se stabilise că eroarea pe care o săvârşise era circumscrisă doar domeniului sportiv, tot astfel cum se întâmplă când faci o dată o săritură prea scurtă, Ulrich, care avea încă nervii foarte tari, adormi liniştit, cu aceeaşi plăcere ce cobora în spiralele încet disipându-se ale conştiinţei sale ce devenea insensibilă, pe care o simţise şi mai devreme în pierderea cunoştinţei după scurta sa luptă.

Când se trezi, se convinse că rănile nu erau importante şi se mai gândi încă o dată la experienţa prin care trecuse. O încăierare lasă totdeauna un gust neplăcut, cum ar fi cel produs de o intimitate prea grăbită şi, independent de faptul că el fusese cel atacat, Ulrich avea senzaţia că nu se comportase cum se cuvine. Dar în ce fel „nu aşa cum se cuvenea"? Chiar alături de străzile unde la fiecare trei sute de paşi se află câte un gardian public gata să prevină cea mai mică încălcare a legii, se găsesc alte străzi unde ai nevoie de la fel de multă forţă fizică şi de gândire ca atunci când te-ai afla într-o pădure virgină. Omenirea creează biblii şi arme, tuberculoză şi tuberculină. Ea este democratică faţă de regi şi nobili; construieşte biserici şi, împotriva bisericilor, universităţi; transformă mănăstirile în cazărmi, dar înzestrează cazărmile cu preoţi militari. Fireşte că ea le furnizează şi huliganilor bucăţile de furtun umplute cu plumb care li se pun în mână ca să poată să ologească cu ele trupul unui semen şi pregăteşte apoi pentru trupul singuratic şi brutalizat paturi de puf, cum era cel care primise trupul lui Ulrich, înconjurându-l parcă, grijuliu, cu respect şi atenţie. Este vorba de bine cunoscuta problemă a contradicţiilor, inconsecvenţei şi nedesăvârşirii vieţii. Poţi să surâzi sau să oftezi gândindu-te la ea.

Dar Ulrich nu era alcătuit astfel. El detesta acest amestec de renunţare şi dragoste oarbă în relaţiile cu viaţa, indulgenţa care acceptă contradicţiile şi jumătăţile de măsură ale vieţii aşa cum o mătuşă, fată bătrână, îngăduie excesele unui tânăr nepot. Dar nici nu sări de-a dreptul din pat, când se vădi că a mai întârzia acolo ar fi însemnat să profite de pe urma dezordinii ce domnea în problemele omenirii, căci, în mai multe privinţe, atunci când eviţi răul pentru propria persoană şi faci binele, în loc să te străduieşti să obţii ordinea în întregul din jur se chema doar că faci un compromis prematur cu conştiinţa în detrimentul cauzei, că produci un scurtcircuit, o evadare în lumea privată. De fapt, după această experienţă involuntară, lui Ulrich i se părea că e o chestiune deznădăjduitor de inutilă să înlături aici regii şi dincolo armamentele şi să împiedici un progres mai mic sau mai mare al prostiei şi răutăţii; căci măsura a tot ceea ce este respingător şi rău se reface imediat prin noi forţe de acelaşi fel, ca şi cum ai luneca înapoi cu un picior ori de câte ori îl împingi pe celălalt înainte. Dacă ai putea măcar cunoaşte cauza şi mecanismul secret al acestor lucruri! Ar fi, desigur, cu mult mai important decât să fii pur şi simplu un om bun, conform unor principii învechite, şi astfel Ulrich se simţea atras în ceea ce priveşte moralitatea mai mult spre serviciul în cadrele statului-major decât spre eroismul de zi cu zi al faptelor bune.

Îşi reaminti de urmarea aventurii sale nocturne. Căci atunci când îşi revenise în fire după încăierarea care decursese atât de nefavorabil pentru el, o trăsură se oprise la marginea trotuarului, birjarul încercă să-l ridice de subsuori pe străinul rănit şi o doamnă îşi aplecă faţa angelică asupra lui. În asemenea momente, când conştiinţa se înalţă din adâncuri, vezi totul în jur ca în lumea cărţilor pentru copii; însă curând această pierdere a lucidităţii făcuse loc

realităţii, prezenţa unei femei care se ocupa de el îi insuflă lui Ulrich, superficial şi înviorător ca mireasma apei de colonie, convingerea că nu putea să fie serios rănit şi căută să se ridice în picioare în mod decent. Nu-i reuşi de îndată, cum ar fi dorit, şi doamna se oferi îngrijorată să-l conducă în trăsura ei oriunde ar fi putut găsi ajutor. Ulrich o rugă să fie condus acasă şi, cum părea într-adevăr încă ameţit şi neajutorat, doamna acceptă această cerere. În trăsură îşi revenise repede. Simţea ceva matern şi senzual alături de el, un abur delicat de idealism gata să-i sară în ajutor; în această căldură începeau să se formeze micile cristale de gheaţă ale îndoielii şi ale temerii că s-ar ajunge la o comportare necugetată, pe măsură ce el redevenea bărbatul care era de felul lui şi constata cum aerul în jur era cuprins de moliciunea unei ninsori fine. Îşi povesti aventura şi frumoasa femeie, care era doar cu puţin mai tânără decât el, adică părea să fie de treizeci de ani, deplânse brutalitatea oamenilor şi găsi că el merita cât se poate de mult să fie compătimit.

Desigur că începu acum să se apere pentru tot ceea ce i se întâmplase şi-i explică acelei frumuseţi materne, acum surprinse, care i se afla alături, că asemenea experienţe de agresiune nu trebuie judecate după succes. Fascinaţia lor constă la drept vorbind în faptul că, în cel mai scurt interval de timp posibil, trebuie să îndeplineşti, cu o iuţeală pe care viaţa burgheză obişnuită nu ţi-o permite nicăieri altundeva şi conducându-te după nişte indicii abia perceptibile, atât de multe mişcări diferite, pline de forţă şi în acelaşi timp cât mai precis coordonate laolaltă, încât îţi este cu totul imposibil să le urmăreşti conştient. Dimpotrivă, orice sportiv ştie că trebuie să pună capăt antrenamentului cu câteva zile înainte de competiţie, din niciun alt motiv decât acela ca muşchii şi nervii să ajungă la o concordanţă, fără ca voinţa, intenţia şi conştiinţa să mai colaboreze sau chiar să mai poată influenţa în vreun fel ceva. În

clipa când se trece la faptă e întotdeauna aşa, descria situaţia Ulrich, muşchii şi nervii se încordează şi acţionează împreună cu şinele; acesta însă, trupul întreg, sufletul, voinţa, entitatea esenţei şi a întregii persoane delimitată faţă de mediul înconjurător, este doar purtat de ei undeva sus, asemenea Europei încălecând pe taur, iar dacă lucrurile nu stau cumva astfel, dacă din nefericire chiar şi cea mai mică rază de lumină a conştiinţei cade în întunericul acesta, atunci toată încercarea dă greş. Ulrich vorbise febril, înflăcărându-se. De fapt, susţinea el acum, voia să spună că experienţa unui extaz aproape total al propriei persoane şi de transcendere a personalităţii conştiente era în esenţă înrudită cu trăirile, acum perimate, cunoscute misticilor din toate religiile, reprezentând aşadar într-un anumit fel un substitut contemporan al unor nevoi umane eterne şi, chiar dacă era vorba de un surogat prost, era totuşi un înlocuitor; la urma urmei, boxul sau alte sporturi asemănătoare care alcătuiesc un sistem raţional sunt de asemenea un fel de teologie, chiar dacă nu s-ar putea pretinde ca aceasta să fie unanim recunoscută ca atare.

Fără îndoială, Ulrich i se adresase însoţitoarei sale cu atâta vioiciune şi din dorinţa vanitoasă de a face uitată situaţia jalnică în care ea îl găsise. În aceste împrejurări era greu pentru ea să deosebească acum dacă el vorbea serios sau ironic. În orice caz, se prea poate să i se fi părut pe de-a întregul firesc, eventual chiar şi interesant, ca el să încerce să-i explice teologia prin sport, căci sportul este în conformitate cu spiritul timpului, în timp ce, dimpotrivă, teologia este ceva despre care nu se ştie nimic, chiar dacă, pe de altă parte, nu contestă nimeni faptul că există încă o mulţime de biserici. Oricum s-ar fi prezentat lucrurile, ea găsea că o întâmplare fericită îi permisese să salveze un om înzestrat cu foarte mult spirit şi pe lângă toate acestea se întreba, oricum, dacă nu cumva el suferea şi de pe urma şocului.

Ulrich, care voia acum să spună ceva inteligibil, se folosi de prilej pentru a da de înţeles că şi iubirea făcea parte dintre experienţele religioase şi primejdioase, pentru că îi ridică pe oameni din braţele raţiunii şi-i plasează într-o stare cu adevărat nefondată, în care nu mai simt pământul sub picioare.

— Da, spuse doamna, dar sportul e totuşi atât de brutal.

— Desigur, se grăbi Ulrich să recunoască, sportul e brutal. S-ar putea spune că el reprezintă sedimentul unei ostilităţi generale, dispersată subtil, precipitată în competiţiile sportive. Bineînţeles că se susţine contrariul, că sportul ar uni oamenii, i-ar face camarazi şi aşa mai departe; ceea ce, în ultimă instanţă, nu demonstrează decât faptul că brutalitatea şi iubirea nu se află la o mai mare distanţă una de cealaltă decât o aripă a unei mari păsări pestriţe şi tăcute de cealaltă aripă.

El puse accentul pe aripă şi pe pasărea pestriţă şi tăcută – o reprezentare care n-avea un înţeles anume, dar care era dublată de acea senzualitate uriaşă cu care viaţa satisface simultan în trupul ei excesiv toate contradicţiile rivale; remarcă acum că vecina sa din trăsură nu înţelegea câtuşi de puţin spusele sale, iar în acest timp, senzaţia de răceală, implacabilă precum o cădere de zăpadă, devenea tot mai impenetrabilă. Se întoarse atunci cu totul spre ea şi o întrebă dacă nu cumva simţea vreo aversiune să se vorbească despre asemenea chestiuni trupeşti. Activităţile fizice ajunseseră în prea mare măsură la modă şi, de fapt, includ şi o senzaţie de macabru, căci trupul, atunci când e înflăcărat, devine preponderent şi răspunde atât de sigur la orice stimul, fără vreun control, prin mişcări automatizate, încât stăpânul rămâne doar cu senzaţia nefirească de a fi un simplu spectator, în timp ce caracterul său îşi face de cap, cum s-ar spune, cu o parte oarecare a corpului său.

Se părea că întrebarea o impresionase cu adevărat pe tânăra

femeie; se arătă profund tulburată de aceste cuvinte, respira precipitat şi se retrase cu precauţie. Un mecanism similar cu cel care tocmai fusese descris, o respiraţie accelerată, înroşirea chipului, bătăi accelerate de inimă, poate şi alte asemenea manifestări păreau să pună stăpânire pe ea. Însă tocmai atunci trăsura ajunsese în faţa locuinţei lui Ulrich. El nu mai putu face altceva decât să o întrebe surâzând de adresă pe salvatoarea sa, pentru a-şi putea exprima mulţumirile, dar spre uimirea lui nu-i fu acordată această favoare. Astfel că poarta neagră, din fier forjat, se închise după un străin cuprins de mirare. După toate aparenţele, apoi au fost văzuţi arborii impunători ai unui parc bătrân înălţându-se întunecat în strălucirea felinarelor, ferestrele luminându-se, iar aripile de la parter ale unui castel de dimensiuni la fel de mici ca ale unui budoar s-au deschis vederii spre un gazon tuns, de culoare smaragdină, s-a mai putut vedea un fragment din pereţii acoperiţi cu tablouri şi şiruri colorate de cărţi, iar pasagerul care coborâse din trăsură şi-a reluat existenţa sa neaşteptat de frumoasă.

Astfel se petrecuseră lucrurile, iar în vreme ce Ulrich se mai gândi o vreme cât ar fi fost de neplăcut dacă ar fi trebuit din nou să-şi dăruiască timpul uneia din acele aventuri amoroase de care se săturase de mult, i se anunţă vizita unei doamne care nu voia să-şi comunice numele şi care îşi făcu apariţia sub un voal des. Era chiar acea doamnă care nu voise să-şi spună numele şi adresa, dar care îşi continua din proprie iniţiativă aventura în acest mod caritabil şi romantic, folosindu-se de pretextul că ar fi vrut să se intereseze de starea sa.

Două săptămâni mai târziu, Bonadea era de-acum de paisprezece zile iubita lui.

8
Kakania

Într-o epocă în care croitorilor şi bărbierilor li se atribuie importanţa cuvenită şi toată lumea se uită cu plăcere în oglindă, oamenii îşi închipuie adesea un loc în care ar vrea să-şi petreacă viaţa sau cel puţin un loc unde ar reprezenta un semn de distincţie să întârzie o vreme, chiar dacă ar simţi că acolo nu ar dori în mod deosebit şi cu plăcere să-şi petreacă timpul. O asemenea obsesie este de mai multă vreme reprezentarea unui fel de oraş super-american în care totul prinde viteză sau se opreşte cu precizia unui mecanism de cronometru. Aerul şi pământul alcătuiesc laolaltă un fel de furnicar străbătut de artere de trafic înălţându-se etaj după etaj. Trenuri suspendate, trenuri terestre, trenuri subterane, poşta funcţionând prin serviciile telegramelor pneumatice, şiruri de camioane aleargă orizontal, ascensoare expres pompează vertical mase de oameni de la un nivel de trafic la altul; în marile intersecţii oamenii sar dintr-un mijloc de transport în celălalt, absorbiţi, traşi cu forţa de la locul lor de ritmul vehiculelor, unde între două viteze precipitate se creează câte o sincopă, o pauză, o mică fisură de douăzeci de secunde, fără să mai aibă timp să stea pe gânduri; mai apucă să schimbe repede în intervalele acestei grabe generale câteva cuvinte cu semenii. Întrebările şi răspunsurile se îmbină laolaltă asemenea componentelor unui aparat, fiecare om are numai funcţii precise, profesiile sunt concentrate în grupuri în anumite locuri, se mănâncă din mers, plăcerile sunt amenajate laolaltă în alte cartiere ale oraşului, şi iarăşi în altă parte se înalţă turnurile în care se regăsesc soţia, familia, gramofonul şi sufletul fiecăruia, încordarea şi destinderea, activitatea şi dragostea sunt precis separate în timp şi echilibrate potrivit unor temeinice experienţe de laborator. Dacă în

vreuna din aceste activităţi intervin dificultăţi, toată chestiunea e lăsată pur şi simplu în suspensie; căci este găsită o altă treabă sau ocazional o cale mai bună ori poate altcineva găseşte soluţia pentru ceea ce până atunci fusese greşit; în timp ce nimic nu consumă în mai mare măsură din forţa colectivă precum pretenţia de a avea o vocaţie, nu este dăunător ca fiecare să aibă cu insistenţă în vedere un anumit ţel personal. Într-o comunitate străbătută de energii, orice drum duce spre un ţel pozitiv, dacă cei în cauză nu stau prea mult să şovăie şi nu cad pe gânduri. Ţelurile sunt stabilite pe termen scurt; dar şi viaţa e scurtă, şi în felul acesta câştigul este maxim, iar omul nici nu are nevoie de mai mult pentru a se simţi fericit, căci ceea ce realizează îi formează sufletul, în vreme ce ceea îşi doreşte fără a ajunge la împlinire nu face decât să-l pervertească; fericirea depinde în mai mică măsură de ceea ce omul îşi doreşte, cât mai degrabă de ceea ce acesta dobândeşte. De altfel, zoologia ne învaţă că dintr-o sumă de indivizi reduşi se poate obţine foarte bine un întreg de-a dreptul genial.

Nu este deloc sigur că lucrurile se petrec astfel, dar asemenea reprezentări fac parte din visările agitate în care se oglindesc mişcările neîntrerupte care ne poartă cu ele. Asemenea fantezii sunt superficiale, neliniştite şi de scurtă durată. Dumnezeu ştie cum vor evolua lucrurile în realitate. S-ar putea spune că avem în fiecare clipă în mâinile noastre începutul şi că s-ar cuveni să facem câte un plan acceptabil pentru noi toţi. Dacă, de exemplu, nu ne place că totul evoluează cu prea mare viteză, atunci să încercăm altceva! De exemplu, o evoluţie foarte lentă, un fel de fericire tainică, fremătând misterios, înceată ca melcul şi păstrând expresia bovină a privirii care îi entuziasma pe greci. Dar nu acesta e adevărul. Suntem dominaţi de situaţie. Peregrinările noastre de zi şi de noapte se desfăşoară într-un asemenea context complex şi facem astfel, în

această situaţie, tot ceea ce se cade; ne bărbierim, mâncăm, iubim, citim cărţi, ne vedem de profesia noastră, ca şi când cei patru pereţi din jurul nostru ar sta nemişcaţi, iar partea nefirească este tocmai că pereţii aceştia glisează fără ca noi să ne dăm seama, alunecând tot mai departe ca pe nişte şine pe care şi le proiectează înainte, asemenea unor fire lungi, şi tatonând nesigur, fără să se ştie unde vor ajunge. De altfel, vrem cu toţii să facem pe cât posibil parte din forţele care determină mersul vremii. Avem deci un rol foarte tulbure de jucat şi ne dăm seama, când privim în jur după o pauză mai lungă, cum peisajul s-a schimbat; ceea ce alunecă pe lângă noi alunecă mai departe pentru că nu se poate altfel, dar în ciuda resemnării noastre se afirmă cu tot mai multă forţă senzaţia neplăcută că am fi trecut pe lângă ţelul fixat sau că am fi apucat pe o cale greşită. Într-o bună zi simţim o nevoie irezistibilă: Să coborâm! Să sărim din mers! E nostalgia de a ne vedea opriţi locului, de a nu ne mai dezvolta în continuare, de a rămâne blocaţi, de a ne reîntoarce la un punct dinaintea alunecării pe o pantă greşită! În vremurile bune de demult, pe când mai exista Austria imperială, acest tren al timpului putea fi părăsit în cazul acesta, putea fi ales un alt tren obişnuit al unor căi ferate obişnuite, în care să te instalezi pentru a te întoarce în patrie.

Acolo, în Kakania, în acel stat neînţeles, de atunci dispărut şi care a fost în atâtea privinţe, fără a se fi bucurat de recunoaştere ca atare, un adevărat model, exista o cadenţă, în orice caz nu una excesivă. Ori de câte ori cineva din străinătate se gândea la această ţară, îi plutea prin faţa ochilor amintirea străzilor albe, largi, prospere din vremea mersului pe jos şi a poştalioanelor, care porneau în toate direcţiile asemenea râurilor unei ordini prestabilite, asemenea benzilor de doc cazon, viu colorate, care cuprindeau provinciile cu braţele albe ale administraţiei. Şi ce provincii erau! Gheţarii şi

marea, carsturile şi ogoarele de grâne ale Boemiei, toate existau acolo, nopţile pe ţărmurile Adriaticii, pline de ţârâitul neliniştit al greierilor, şi satele slovace, unde fumul se ridica din hornuri ca din nările unui cap răsturnat pe spate şi sătucul se chircea între două mici coline, ca şi când pământul şi-ar fi întredeschis buzele ca să-i sufle căldură copilului. Fireşte, pe drumurile acestea treceau şi automobile; dar nu prea multe automobile! Se făceau pregătiri în vederea cuceririi văzduhului; dar nu în chip prea intens. Se mai lansa uneori la apă câte un vapor spre America de Sud sau Extremul Orient; dar nu prea des. Nu se făcea simţit orgoliul de mare putere mondială sau economică; oamenii trăiau liniştiţi în centrul Europei, acolo unde se intersectează vechile axe ale lumii; termenii „colonii" şi „teritorii de peste mări" se făceau auziţi precum ceva cu totul şi cu totul neştiut şi inactual. Se afişa luxul; dar în niciun caz unul atât de rafinat ca acela al francezilor. Se practica sportul; dar nu atât de nebuneşte precum la anglo-saxoni. Se cheltuiau sume uriaşe pentru oştire; dar exact atât cât ţara să-şi aibă asigurat penultimul loc în rândul marilor puteri ce dădeau semne de slăbiciune. Chiar şi capitala era cu ceva mai mică decât toate celelalte mari oraşe ale lumii, totuşi considerabil mai mare decât sunt în general marile oraşe. Iar ţara aceasta era administrată luminat, abia perceptibil, netezindu-i-se cu grijă toate neregularităţile, de cea mai bună birocraţie a Europei, căreia nu i se putea reproşa decât un singur defect: considera geniul şi spiritul genial de iniţiativă al persoanelor particulare privilegiate prin naştere înaltă sau prin vreo funcţie în stat ca fiind în fapt ostentaţie şi chiar insolenţă. Dar cine acceptă cu plăcere intervenţia în treburile publice a unor nechemaţi! De altfel, în Kakania un geniu putea fi luat oricând drept un mitocan, dar niciodată, aşa cum se întâmpla în alte părţi, un mitocan nu putea să treacă drept un geniu.

De altfel, câte lucruri remarcabile nu s-ar putea spune despre această Kakanie, astăzi dispărută! De exemplu, ea era imperial-regală şi era imperială şi regală; una din cele două prescurtări *k.k.* Sau *k.u.k.* Se aplica pe atunci oricărui obiect sau oricărei persoane, dar era nevoie totuşi de o anumită ştiinţă ocultă pentru a putea distinge totdeauna cu precizie care instituţii şi persoane puteau fi calificate ca fiind *k.k.* Sau *k.u.k.* În documente statul era denumit Monarhia Austro-Ungară şi uneori i se spunea Austria; o denumire, deci, la care renunţase printr-un jurământ solemn depus în cadrul unui act statal, dar pe care o păstra în toate chestiunile de ordin afectiv, ca semn că sentimentele sunt la fel de importante ca dreptul public şi că prescripţiile nu reprezintă de fapt adevăratele lucruri serioase în viaţă. Era, potrivit constituţiei sale, un stat liberal, dar era condus în manieră clericală. Era condus în chip clerical, dar viaţa se afla sub semnul liberalismului. În faţa legii, toţi cetăţenii erau egali, dar, desigur, nu erau cu toţii cetăţeni. Ţara avea un parlament, care se folosea în mod viguros de libertatea sa, încât ajungea de obicei să fie ţinut închis; dar exista, de asemenea, şi un codice privind stările excepţionale, cu al cărui ajutor statul se descurca fără parlament şi de fiecare dată când toată lumea începea să se bucure de absolutismul existent, coroana decreta că în acel moment trebuia ca statul să fie din nou condus de parlament. Asemenea situaţii erau frecvente în statul acela şi printre ele se numărau şi conflictele naţionaliste care pe drept atrăgeau asupra lor atenţia Europei şi care astăzi sunt prezentate complet greşit. Erau atât de violente încât din cauza lor mecanismul statal se poticnea de mai multe ori pe an şi se oprea locului, dar în intervalele acestea intermediare şi în pauzele în mersul treburilor publice toată lumea se înţelegea minunat cu toată lumea şi cu toţii se comportau ca şi când nu s-ar fi întâmplat nimic. În esenţă, nici nu se întâmplase

nimic important. Nu era vorba în asemenea cazuri decât de faptul că resentimentul fiecăruia faţă de eforturile celuilalt, un resentiment pe care îl percepem cu toţii în zilele noastre, se cristaliza în acest stat mai devreme şi, s-ar putea spune, printr-un ceremonial sublimat care ar fi putut avea urmări şi mai importante dacă evoluţia sa nu ar fi fost întreruptă prematur printr-o catastrofă.

Căci nu numai resentimentul fiecăruia faţă de concetăţeni se intensificase aici până la a deveni un sentiment comunitar, ci neîncrederea faţă de propria persoană şi faţă de destinul ei dobândise caracterul unei profunde certitudini de sine. În ţară se acţiona – uneori, de fapt, până la limitele extreme ale patimii şi ale urmărilor acesteia – totdeauna altfel decât se gândea sau se gândea altfel decât se acţiona. Observatorii nepreveniţi au interpretat greşit această stare de fapt drept farmecul sau chiar slăbiciunea a ceea ce după părerea lor ar fi fost caracterul austriac. Însă această prezumţie era greşită; e întotdeauna greşit să se explice fenomenele care se petrec într-o ţară pur şi simplu ca decurgând din caracterul locuitorilor săi. Căci locuitorul unei ţări are totdeauna cel puţin nouă caractere diferite, un caracter profesional, unul naţional, unul civic, unul de clasă, unul geografic, unul sexual, unul conştient, unul inconştient şi eventual unul privat; într-un om se îmbină toate, dar ele îl destramă şi el nu e, la drept vorbind, decât o mică albie spălată de toate aceste multe cursuri de apă, care se strâng în ea şi din care se desfac iarăşi, pentru ca împreună cu alte pârâiaşe să umple o altă albie. Astfel, orice locuitor de pe pământ mai are încă un al zecelea caracter, şi acesta nu este nimic altceva decât fantezia pasivă a unor spaţii neumplute de nimic; el îi permite omului respectiv totul, în afară de un singur lucru: să ia cel puţin în serios ceea ce fac celelalte nouă caractere ale sale şi ceea ce se întâmplă cu ele; adică exact acel lucru care ar trebui să-i umple propria lui albie.

Acest spaţiu, trebuie să recunoaştem, atât de greu de descris, este în Italia altfel colorat şi format decât în Anglia, pentru că orice element distinctiv are acolo altă culoare şi formă şi este totuşi, aici ca şi acolo, acelaşi, doar un spaţiu vid, indivizibil, în care se află plasată realitatea, asemenea unui orăşel-jucărie, construit din cuburi şi care e părăsit de imaginaţie.

În măsura în care acest lucru este vizibil pentru toată lumea, aşa se prezentau lucrurile în Kakania şi în această privinţă Kakania era, fără ca lumea să ştie, statul cel mai progresist dintre toate; era statul care îşi îndura propria existenţă şi în care oamenii erau liberi la modul negativ, constant conştienţi de temeiurile insuficiente ale propriei lor existenţe şi legănaţi de marile fantezii ale celor neîntâmplate sau cel puţin ale celor care nu se întâmplaseră încă în mod irevocabil, aşa cum ar fi fost legănaţi şi clătiţi de spumele oceanului din care s-a desprins umanitatea.

S-a întâmplat să se întâmple, aşa se spunea acolo în felul în care alţii, în alte părţi, gândeau că s-a întâmplat Dumnezeu ştie ce mare minune. Era o expresie anume, necunoscută cu acest înţeles germanilor şi fără echivalent în alte limbi, iar suflul cu care ajungea să fie rostită preschimba înseşi faptele şi loviturile destinului în simple adieri uşoare, purtând doar legănări de puf sau doar gânduri. Într-adevăr, în ciuda multor detalii care ar fi indicat contrariul, Kakania era poate, la urma urmelor, chiar o ţară pentru genii şi probabil tocmai acest fapt a făcut-o să cadă în ruină.

9
Prima din cele trei încercări de a deveni un om important

Omul acesta, întors în patrie, nu-şi amintea să fi existat o clipă în

viaţa sa în care să nu se fi simţit însufleţit de voinţa de a deveni un om important; s-ar fi părut că Ulrich se născuse cu această dorinţă. E adevărat că o asemenea năzuinţă poate fi un indiciu de vanitate, dar şi de stupiditate; totuşi nu e mai puţin adevărat că este o aspiraţie foarte frumoasă şi îndreptăţită, în lipsa căreia nu ar exista probabil mulţi oameni importanţi.

Partea proastă în această privinţă era că el nu ştia nici cum poate deveni cineva un om important, nici ce este de fapt un om important. Ca elev îl socotise pe Napoleon un astfel de om; în parte datorită admiraţiei fireşti pe care o simt tinerii faţă de criminalitate, în parte pentru că profesorii îl socoteau pe acest tiran care încercase să întoarcă Europa cu susul în jos în mod explicit drept cel mai mare răufăcător al istoriei. Rezultatul fusese că, abia ieşit din şcoală, Ulrich deveni sublocotenent într-un regiment de cavalerie. Probabil că încă de pe atunci, dacă ar fi fost întrebat de raţiunile unei asemenea alegeri, el n-ar mai fi răspuns: „pentru a deveni tiran"; dar dorinţele de felul acesta sunt făţarnice; geniul lui Napoleon nu începuse să se dezvolte decât după ce el ajunsese general – şi cum ar fi putut Ulrich, un simplu sublocotenent, să-l convingă pe colonelul său că asemenea condiţii i-ar fi fost necesare? Încă de la exerciţiile cu întregul escadron se arătase nu rareori că acest colonel al său avea păreri diferite de cele ale lui Ulrich. Cu toate acestea, Ulrich nu ar fi blestemat poligonul de instrucţie militară, pe al cărui câmp paşnica aroganţă ajungea să nu se mai deosebească de vocaţie, dacă ei însuşi n-ar fi fost un om atât de ambiţios. Pe vremea aceea nu acorda niciun fel de importanţă unor formule pacifiste cum ar fi „educarea poporului în spiritul militarismului", ci se lăsa dominat de amintirea pasională a stărilor de eroism ale lumii aristocrate, ale puterii şi ale mândriei. Participa la întrecerile hipice, ajungea să se dueleze şi nu mai distingea decât trei categorii de fiinţe omeneşti:

ofiţerii, femeile şi civilii; aceştia din urmă alcătuind o clasă de nedezvoltaţi din punct de vedere fizic şi demni de dispreţ din punct de vedere intelectual, fiinţe ale căror soţii şi fiice constituiau prada cuvenită ofiţerilor. Se complăcea într-un pesimism superb: i se părea că din moment ce vocaţia militară era un instrument ascuţit, incandescent, se cuvenea ca, pentru propria ei mântuire, el să treacă lumea prin foc şi pară.

Avu norocul ca el însuşi să scape nevătămat, dar într-o zi făcu o descoperire. La o anumită reuniune în societatea bună fu implicat într-o uşoară disensiune cu un finanţist cunoscut şi vru să tranşeze acest diferend în maniera lui îngâmfată; dar ieşi atunci la iveală că până şi în viaţa civilă există bărbaţi în stare să-şi protejeze rudele de sex feminin. Finanţistul se întreţinu cu ministrul de război, pe care-l cunoştea personal şi rezultatul fu că Ulrich se văzu nevoit să-i dea însuşi colonelului regimentului său o explicaţie îndelungată şi ca de la bărbat la bărbat, în cursul acestei convorbiri demonstrându-i-se limpede deosebirea dintre un ofiţer obişnuit şi, să spunem, un arhiduce. Începând din acel moment vocaţia aceasta de beligerant încetă să mai constituie pentru el o sursă de satisfacţii. Se aşteptase să se vadă evoluând pe o scenă unde el să fie eroul unor aventuri de natură să zdruncine lumea în înseşi temeliile ei şi văzu deodată în faţa propriilor ochi un tânăr ameţit de băutură, învârtindu-se zgomotos într-o piaţă largă şi goală, în care nu-i mai răspundeau decât pietrele. Când înţelese aceasta, îşi luă rămas-bun de la cariera sa ingrată în care cu puţin timp în urmă nu atinsese decât gradul de locotenent şi părăsi viaţa militară.

10
A doua încercare. Prolegomene la morala unui om fără însuşiri

Însă când se transferă de la cavalerie la trupele de geniu, Ulrich îşi schimbă doar calul; noul său cal avea mădulare de oţel şi alerga de zece ori mai repede.

În lumea lui Goethe, clănţănitul războaielor de ţesut mai constituia o tulburare, în vremea lui Ulrich, însă, începuse să fie descoperit cântecul halelor de maşini, al ciocanelor de nituit şi al sirenelor de fabrică. Fireşte, n-ar trebui să se creadă că oamenii ar fi remarcat de îndată că un zgârie-nori e mai mare decât un om călare; dimpotrivă, până în zilele noastre, când, plini de condescendenţă, vor să creeze despre ei înşişi o impresie deosebită, nu se aşază pe un zgârie-nori, ci încalecă un falnic armăsar, sunt iuţi ca vântul şi au ochi pătrunzători, nu ca un telescop gigantic, ci ca vulturii. Simţurile lor n-au învăţat încă să se slujească de raţiune, între cele două categorii există o deosebire evolutivă aproape la fel de mare ca aceea dintre apendice şi scoarţa cerebrală. Astfel că nu e un noroc deloc neînsemnat să descoperi, aşa cum i se întâmplă lui Ulrich chiar după ce depăşise perioada extravaganţei de tinereţe, că în tot ceea ce priveşte valorile cele mai de preţ, omul se comportă într-un mod cu mult mai demodat decât cu maşinile sale.

Din primul moment în care pătrunse în sălile de curs ale facultăţii de inginerie, Ulrich simţi o febrilitate inhibatorie. De ce mai este nevoie de Apollo din Belvedere când avem în faţa ochilor formele moderne ale unui turbodinam sau jocul articulat al pistoanelor unei maşini cu aburi! Pe cine să mai captiveze vorbăria milenară despre ce este bun şi rău, când s-a stabilit că acestea nu sunt „constante", ci „valori funcţionale", astfel încât eficienţa operelor depinde de

împrejurările istorice, iar ceea ce este bun în oameni ţine de abilitatea psihotehnică prin care ei îşi verifică însuşirile! Lumea este pur şi simplu stranie atunci când o judecăm din punct de vedere tehnic; nepractică în toate relaţiile oamenilor unii cu alţii, în cel mai înalt grad neeconomică şi inexactă în metodele ei; iar cine este obişnuit să-şi rezolve afacerile cu rigla de calcul pur şi simplu nu mai poate lua în serios mai bine de jumătate din toate aserţiunile omeneşti. Rigla de calcul este alcătuită din două sisteme nemaiauzit de ingenioase de cifre şi diviziuni combinate laolaltă; rigla de calcul este alcătuită din două lamele lăcuite în alb, alunecând una într-alta, în secţiune constituind o formă trapezoidală plată, cu ajutorul cărora pot fi rezolvate pe loc problemele cele mai complicate, fără a mai irosi niciun efort suplimentar; rigla de calcul este un mic simbol purtat în buzunarul de la piept, pe care-l simţi ca pe o linie dură, albă, peste inimă; când deţii o riglă de calcul şi îţi vine cineva cu pretenţii mari sau cu sentimente mari, îi spui: o clipă, te rog; să calculăm întâi marja de eroare şi valoarea cea mai probabilă a chestiei în sine!

În felul acesta s-a constituit, fără îndoială, o concepţie viguroasă a noţiunii de inginer. Ea crea cadrul unui viitor autoportret atractiv, care avea să reprezinte un bărbat cu trăsături hotărâte, ţinând între dinţi o pipă, având pe cap o şapcă sport şi, în nişte cizme de călărie superbe, călătorind între Cape Town şi Canada pentru a pune în aplicare proiecte îndrăzneţe pentru firma sa. Iar în intervalul creat, mai avem timp să spicuim din bagajul de gândire tehnică şi câte o sugestie pentru alcătuirea şi dirijarea lumii sau să formulăm aforisme ca cel al lui Emerson, care ar trebui să fie afişat la intrarea în orice atelier al unei uzine: „Oamenii păşesc pe pământ ca nişte profeţii ale viitorului şi toate faptele lor sunt încercări şi probe, căci fiecare faptă poate fi întrecută de următoarea!”. Mai precis, această

aserţiune îi aparţinea lui Ulrich şi fusese asamblată din mai multe apoftegme ale lui Emerson.

Este greu de spus de ce inginerii nu se prezintă conform aşteptărilor. De ce, de exemplu, poartă adesea un lanţ de ceas care, pornind de la buzunarul vestei, urcă lateral, înscriind un arc de cerc spre un nasture de sus sau pe care îl lasă să formeze peste pântece un joc de accente, ca într-un poem? De ce le place să-şi înfigă în cravate ace cu coarne de cerb sau potcoave în miniatură la fular? De ce le sunt costumele alcătuite ca automobilele în perioada de începuturi? De ce, la urma urmei, ei nu vorbesc decât rareori despre orice altceva decât despre profesia lor; iar dacă fac vreo excepţie, de ce afectează un fel de a vorbi anume, ţeapăn, incoerent, cu totul exterior, care nu izvorăşte din adâncul lor, ci din epiglotă? Fireşte, observaţia aceasta nu se referă nici pe departe la toţi, însă e valabilă pentru mulţi dintre ei; cei pe care Ulrich ajunsese să-i cunoască atunci când începuse serviciul în birourile unei fabrici erau astfel, iar cei pe care îi cunoscu apoi într-o a doua fază erau şi ei tot astfel. Se înfăţişau ca nişte oameni strâns legaţi de planşeta lor de proiectare, care-şi iubeau profesia şi stăpâneau în limitele ei o eficienţă admirabilă; însă sugestia că ar fi putut folosi îndrăzneala gândirii lor în chestiuni privindu-i pe ei înşişi, nu maşinile lor, ar fi resimţit-o întocmai ca presupunerea că s-ar fi putut folosi de un ciocan în scopul nefiresc de a asasina pe cineva.

Astfel se termină prompt cea de a doua încercare, mai matură, pe care o întreprinse Ulrich de a deveni un om neobişnuit prin intermediul tehnicii.

11
Încercarea cea mai importantă

În ce priveşte timpul scurs până în momentul acela, Ulrich ar fi putut foarte bine să clatine din cap, ca atunci când cineva s-ar fi apucat să-i vorbească despre transmigraţia propriului său suflet; însă n-ar fi putut face acelaşi lucru şi în legătură cu cea de a treia dintre încercările sale. Se poate accepta faptul că un inginer se lasă absorbit de specialitatea lui, în loc să se arunce în libertatea şi vastitatea lumii ideilor, chiar dacă maşinile sale sunt livrate până la capătul pământului; căci i se cere la fel de puţin să fie în stare să aplice asupra propriului suflet îndrăzneala şi noul din spiritul tehnicii sale, pe cât ar trebui maşina sa să fie în stare să ia asupra ei înseşi calculul diferenţial pe care se întemeiază. Cu privire la matematică însă nu se poate face o astfel de afirmaţie; aceasta include în sine noua logică, spiritul însuşi, aici se află înseşi izvoarele timpului şi originea primordială a unei transformări colosale.

Dacă împlinirea visurilor originare înseamnă putinţa de a zbura sau de a pluti deopotrivă cu peştii, de a sfredeli drumuri prin trupurile munţilor uriaşi, de a trimite mesaje cu o repeziciune sublimă, de a putea vedea şi auzi cum grăiesc nevăzutul şi depărtarea, de a-i auzi pe morţi vorbind, de a se lăsa cufundat în somnul convalescenţei care înfăptuieşte miracole, de a vedea în timpul vieţii cum vei arăta la douăzeci de ani după propria moarte, de a cunoaşte în bezna nopţilor licăritoare miile de lucruri de deasupra şi de sub lumea aceasta, pe care până acum nimeni nu le-a cunoscut vreodată, dacă lumina, căldura, puterea, desfătarea, confortul sunt visurile dintotdeauna ale omenirii – atunci cercetarea ştiinţifică de astăzi nu este doar ştiinţă, ci o magie, o ceremonie a celei mai înalte forţe a inimii şi a creierului, în faţa căreia Dumnezeu îşi deschide unul după altul faldurile mantiei sale, o religie a cărei dogmatică este pătrunsă şi însufleţită de învăţătura spirituală a

matematicii, aspră, curajoasă, mobilă, rece şi îndrăzneaţă ca un tăiş de cuţit.

E drept, nu se poate nega faptul că toate aceste visuri primordiale şi-au găsit deodată împlinirea într-un fel cu totul deosebit de cel pe care şi-l închipuiau nematematicienii. Cornul poştalionului lui Münchhausen era mai frumos decât glasurile muzicale fabricate şi conservate în serie, cizmele de şapte poşte erau mai frumoase decât un autocamion de transport, grădina lui Laurin, craiul piticilor, mai frumoasă decât un tunel de cale ferată, rădăcina miraculoasă a rnătrăgunei mai atractivă decât o telegramă ilustrată, dorinţa de a mânca inima propriei mame pentru a înţelege apoi graiul păsărilor mai interesantă decât un studiu de etologie cu privire la modulaţiile expresive ale glasului păsărilor. Omul a câştigat realitatea şi a pierdut visul. Nu ne mai putem întinde la umbra unui copac să privim printre degetele de la picior în sus spre cer, ci ne vedem de activitatea noastră creatoare; nici nu mai avem nevoie să fim înfometaţi şi visători când vrem să devenim eficienţi, ci trebuie să ne mâncăm friptura şi să ne agităm. Este ca şi cum umanitatea ineficientă de altădată ar fi adormit peste un furnicar, iar atunci când cea nouă s-a trezit din somn furnicile i se strecuraseră în sânge, de atunci fiind silită să se agite cu mişcări excesive, fără a se putea debarasa de senzaţia dezgustătoare că e împinsă la o trebăluială animalică. De fapt, nici n-are rost să glosăm pe această temă; pentru cei mai mulţi dintre oameni este evident că matematica a pătruns ca un demon în toate aspectele vieţii noastre. Poate că nu toţi oamenii cred în povestea cu diavolul căruia unul sau altul este tentat să îi vândă propriul suflet, însă toată lumea care trebuie că se pricepe cât de cât într-ale sufletului, pentru că în calitate de preot, istoric şi artist realizează venituri bune, aduce mărturie faptului că sufletul a fost împins la ruină de matematică şi că matematica clădeşte un

intelect pervertit, care, e adevărat, i-a făcut pe oameni stăpânii pământului, dar în acelaşi timp sclavii maşinii. Secătuirea interioară, oribilul amestec de acuitate în amănunte şi nepăsare faţă de întreg, monstruosul abandon al omului într-un deşert de detalii, neliniştea, răutatea, indiferenţa sa fără seamăn, aviditatea de bani, răceala şi violenţa, aşa cum caracterizează ele vremea noastră, nu ar fi, potrivit unor asemenea observaţii, altceva decât urmarea pierderilor pe care le-a suferit sufletul printr-o gândire logică şi exactă! Astfel că existau, încă de pe când Ulrich devenise matematician, oameni care profetizau prăbuşirea culturii europene pentru că nu ar mai sălăşlui în om nici credinţa, nici iubirea, nici simplitatea, nici bunătatea şi semnificativ este că toţi aceştia fuseseră, în tinereţe şi în şcoală, slabi la matematică. Aceasta îi făcea mai târziu să fie convinşi că matematica este mama ştiinţelor exacte ale naturii, străbuna tehnicii şi mama primordială a acelui spirit care în cele din urmă a produs gazele toxice şi avioanele de luptă.

La drept vorbind, în ignoranţa acestor primejdii trăiau doar matematicienii înşişi şi discipolii lor, cercetătorii în domeniul ştiinţelor naturii, care remarcau în sufletele lor proprii în tot atât de mică măsură vreo urmă din toate acestea precum cicliştii de curse, care pedalează sârguincios mai departe şi nu văd din lumea din jurul lor decât roata din spate a celui ce îi premerge. Despre Ulrich, dimpotrivă, se putea spune cu certitudine un singur lucru, şi anume că el iubea matematica din cauza oamenilor care nu o puteau suferi. El era îndrăgostit de ştiinţă mai puţin la modul ştiinţific, cât omenesc. Vedea că în toate problemele care ajungeau să fie de competenţa proprie, ştiinţa gândeşte altfel decât oamenii obişnuiţi. Dacă în loc de concepţii ştiinţifice am spune concepţii de viaţă, în loc de ipoteză, încercare şi în loc de adevăr, faptă, atunci n-ar exista niciun cercetător al ştiinţelor naturale sau matematician de seamă a

cărui operă de o viaţă, în ce priveşte curajul şi forţa revoluţionară, să nu depăşească cele mai mari fapte ale istoriei. Nu s-a născut încă omul care să le poată spune credincioşilor săi: „Furaţi, ucideţi, duceţi o viaţă desfrânată – învăţătura noastră este atât de puternică, încât din cloaca păcatelor voastre va face să izvorască clipocind apele limpezi ale torentelor de munte”; însă în ştiinţă se întâmplă la fiecare câţiva ani ca un lucru ce până atunci fusese socotit o greşeală să răstoarne dintr-odată toate concepţiile sau ca o idee modestă şi dispreţuită să pună stăpânire pe o nouă lume a ideilor şi asemenea întâmplări nu mai constituie simple răsturnări, ci duc deodată, ca o scară a lui Iacob, spre înalturi. În ştiinţă lucrurile se petrec cu tot atâta putere, nepăsare şi splendoare ca într-un basm. Iar Ulrich sesiza: pur şi simplu, oamenii ignoră acest fapt; nici măcar nu bănuiesc că se poate gândi astfel; dacă ar putea fi învăţaţi să gândească într-un fel nou, atunci ar şi trăi altfel.

Fireşte, s-ar putea întreba cineva, oare lumea este într-adevăr atât de strâmbă încât trebuie mereu revoluţionată? La această întrebare lumea însăşi a dat încă de mult două răspunsuri. Căci de când există, cei mai mulţi oameni au fost în tinereţea lor înclinaţi să o transforme radical. Ei au resimţit ca ridicol faptul că mai vârstnicii lor depind de stările de lucruri existente şi gândesc cu inima, deci cu trupul, în loc să apeleze la creier. Aceşti oameni mai tineri au remarcat întotdeauna că stupiditatea morală a celor mai vârstnici este deopotrivă o carenţă în ce priveşte capacitatea de a forma noi combinaţii ca îngrădirea intelectuală obişnuită şi că moralitatea firească pentru ei înşişi este o morală a realizării, a eroismului şi a schimbării. Cu toate acestea, îndată ce au ajuns la anii realizării de sine, ei înşişi nu s-au mai gândit la acest aspect şi, cu atât mai puţin, au mai vrut să îl ia în consideraţie. Din cauza aceasta, mulţi dintre cei pentru care matematica sau ştiinţele naturii înseamnă o profesie

consideră aproape o crimă ca un ins să se decidă în favoarea unei ştiinţe din motive ca acelea pe care le avea Ulrich.

Cu toate acestea, în cea de a treia profesie, în cei câţiva ani de când şi-o asumase, Ulrich obţinuse, după aprecierile celor competenţi, nu puţine sau neimportante succese.

12

Doamna a cărei iubire Ulrich o câştigase după o conversaţie despre sport şi mistică

Ieşi la iveală că Bonadea năzuia la rândul ei spre idei măreţe.

Bonadea era acea doamnă care-l salvase pe Ulrich în noaptea încăierării nefericite pentru el şi care-l vizitase ascunsă de voaluri grele în dimineaţa următoare. El o botezase Bonadea, zeiţa cea bună, pentru că apăruse astfel în viaţa lui, de asemenea după acea zeiţă a castităţii căreia îi fusese dedicat un templu în Roma antică şi care, printr-o răsturnare ciudată, deveni mai târziu centrul tuturor desfrânărilor. Ea nu cunoştea acest amănunt. Numele sonor pe care i-l dăruise Ulrich îi plăcuse şi îl etala în vizitele ei ca pe un capot cu broderii somptuoase. „Aşadar eu sunt zeiţa ta cea bună?", întreba ea, „Bona Dea a ta?", iar efortul de a rosti cum se cuvenea cele două cuvinte o determina să-l înlănţuie pe după gât, privindu-l languros, cu capul uşor răsturnat pe spate.

Era soţia unui bărbat de vază şi mama iubitoare a doi băieţi reuşiţi. Noţiunea la care ea ţinea cel mai mult era cea de „cât se poate de respectabil"; o aplica oamenilor, personalului de serviciu, afacerilor şi sentimentelor când voia să le vorbească de bine. Era în stare să pronunţe cuvinte ca „adevărul, binele şi frumosul" la fel de frecvent şi de firesc cum altul ar spune „azi e joi". Ceea ce îi satisfăcea năzuinţele ideatice intime era reprezentarea unei vieţi

liniştite, desăvârşite, într-un cerc alcătuit din soţ şi copii, în vreme ce undeva în adâncuri, în împărăţia întunecoasă a rugăciunii „Şi nu mă duce pe mine în ispită", fericirea aceasta iradiantă se estompa până devenea lumina lină a unei lămpi. Avea un singur defect, şi anume era stârnită într-o măsură cu totul neobişnuită până şi de simpla vedere a unui bărbat. Nu era câtuşi de puţin voluptuoasă; era senzuală, aşa cum alţii au alte suferinţe, de exemplu le transpiră mâinile sau roşesc uşor; era după toate probabilităţile ceva înnăscut şi nu i se putea împotrivi. Când îl cunoscuse pe Ulrich în împrejurări atât de romaneşti, atât de extraordinar de stimulatoare pentru imaginaţia ei, căzuse din prima clipă pradă unei pasiuni care debută ca un simţământ de compasiune, apoi se transformă, după o scurtă, dar violentă luptă, într-o suită de intimităţi interzise şi continuă alternând între suferinţele păcatului conştientizat şi ale remuşcărilor.

Însă Ulrich era în viaţa ei doar Dumnezeu ştie al câtelea caz. Bărbaţii, îndată ce au înţeles exact datele situaţiei, obişnuiesc să le trateze pe asemenea femei avide de iubire nu cu mult mai bine decât ca pe nişte idioate care pot fi momite cu mijloacele cele mai stupide să calce strâmb. Căci simţămintele mai tandre ale dăruirii amoroase sunt pentru bărbaţi cam ca mârâitul unui jaguar care-şi devorează halca de carne şi orice încercare de a-l stânjeni în această operaţie este foarte rău privită. Ca urmare, Bonadea ducea deseori o existenţă dublă, cea a unui cetăţean respectabil în timpul zilei, care în intervalele întunecate ale lucidităţii sale este jefuitor de trenuri, şi îndată ce n-o mai ţinea nimeni în braţe, această femeie liniştită, superbă era apăsată de dispreţul faţă de sine însăşi, stârnit de minciunile şi degradările la care recurgea pentru a ajunge să fie ţinută în braţe. Când simţurile îi erau stârnite, era melancolică şi bună, ba chiar dobândea, în amestecul de extaz şi lacrimi, de

naturalețe vulgară şi remuşcare pândind-o inexorabil, în izbucnirile maniei sale de a se sustrage deprimării implacabile, un farmec la fel de tulburător şi stimulator ca freamătul neîntrerupt al unei tamburine în surdină. Însă în intervalele dintre asemenea accese, cuprinsă de remuşcarea între două stări de slăbiciune care o făcea să se simtă neajutorată, era prada unor pretenţii la respectabilitate care nu făceau deloc simple relaţiile cu ea. Trebuia să fii sincer şi bun, compătimitor faţă de orice nefericire, să iubeşti familia imperială, să respecţi tot ceea ce se cerea respectat şi să te comporţi din punct de vedere moral la fel de delicat şi simţitor ca la patul unui bolnav.

Iar dacă aceste condiţii nu erau respectate, tot nu se schimba nimic în mersul lucrurilor. Inventase, ca scuză, un fel de basm din care reieşea că fusese adusă în acea stare jalnică de soţul ei, în primii ani nevinovaţi ai căsniciei. Acest soţ, care era considerabil mai în vârstă decât ea şi, de asemenea, mai robust din punct de vedere fizic, apărea ca un fel de monstru lipsit de orice consideraţie şi din primele ceasuri ale noii ei iubiri ea îi dezvăluise lui Ulrich cu tristeţe această stare de lucruri. De-abia ceva mai târziu reieşi că acest bărbat era un jurist cunoscut şi respectat, vădind talent şi eficienţă în exercitarea profesiei, un pasionat, dar inofensiv vânător, pe lângă aceasta, şi un oaspete bine primit la mesele altor vânători şi oameni ai legii, unde se discutau chestiuni ce prezentau interes pentru bărbaţi, nu despre artă şi dragoste. Singura eroare a acestui bărbat puţin dispus la flecăreală, binevoitor şi jovial consta în faptul că era căsătorit cu cea care îi era soţie şi ca atare întreţinea cu ea, mai degrabă decât alţi bărbaţi, ceea ce în limbajul codului penal se defineşte ca relaţii ocazionale de intimitate. Efectul psihologic al docilităţii de-a lungul anilor faţă de dorinţele unui bărbat a cărui soţie devenise mai mult din calcul decât din tragere de inimă crease pentru Bonadea iluzia de a fi supraexcitabilă trupeşte şi cultiva

acum această închipuire aproape independent de propria ei luciditate. O constrângere lăuntrică irezistibilă, pentru ea însăşi de neînţeles, o lega de acest bărbat atât de favorizat de circumstanţe; îl dispreţuia din cauza propriei ei lipse de voinţă şi se simţea lipsită de voinţă pentru a-l putea dispreţui; îl înşela pentru a fugi de el, apoi, în momentele cele mai nepotrivite, vorbea de el sau de copiii pe care-i avea cu el şi nu era niciodată în stare să se elibereze cu totul de persoana lui. Asemenea multor femei nefericite, ea îşi compuse în cele din urmă atitudinea, într-un mediu de viaţă de altminteri destul de instabil, din aversiunea faţă de soţul ei, în ce-l priveşte bine ancorat în acea realitate şi transferă conflictul cu el în fiecare nouă trăire care ar fi trebuit să o desprindă de el.

Astfel că, pentru a-i reduce la tăcere lamentările, nu mai rămânea aproape nimic altceva de făcut decât să fie transpusă cât mai repede cu putinţă din starea de depresie în cea a maniei caracteristice ei. Atunci îşi acuza partenerul, care se folosea de propria ei slăbiciune, că e lipsit de orice sentimente distinse, însă suferinţa îi aşternea pe ochi un văl de tandreţe larmoaiantă în clipele când, aşa cum obişnuia să se exprime cu o detaşare ştiinţifică, „manifesta o predispoziţie" pentru acel bărbat.

13

Un cal de curse genial aprofundează conştiinţa faptului de a fi un om fără însuşiri

Nu este lipsit de importanţă faptul că Ulrich putea să-şi spună că nu realizase tocmai puţin în domeniul său ştiinţific. Lucrările sale îi aduseseră recunoaşterea. Ar fi fost prea mult să se fi aşteptat la admiraţie, căci până şi în imperiul adevărului admiraţia le este rezervată doar savanţilor mai vârstnici, de care depinde dobândirea

titlului de doctor sau de profesor. Mai exact vorbind, rămăsese ceea ce se numeşte o speranţă, iar în republica spiritelor speranţe sunt numiţi republicanii, adică acei oameni care-şi închipuie că ar trebui să-şi dedice forţele lucrului în sine, în loc de a abate o parte din ele spre evoluţia de faţadă; ei uită că performanţa unui anume individ este măruntă, în vreme ce ascensiunea în lume constituie dorinţa tuturor şi neglijează astfel datoria socială a aspiraţiei, căci oamenii trebuie să înceapă prin a fi oportunişti, pentru ca în anii succesului să poată oferi un sprijin şi un pilon de susţinere de care să beneficieze şi alţii în propria lor ascensiune.

Într-o bună zi, Ulrich însuşi încetă să îşi mai dorească să fie o speranţă. Era vremea în care începuse să intre în uz să se vorbească de geniile terenurilor de fotbal sau ale ringurilor de box, chiar dacă în relatările ziarelor nu apărea decât cel mult un fundaş central genial sau un mare tactician al tenisului la cel puţin zece exploratori, tenori sau scriitori geniali. Spiritul vremurilor noi încă nu se statornicise. Însă tocmai atunci Ulrich citi deodată undeva, şi fu pentru el ca o boare de vară adiind prea de timpuriu, expresia „genialul cal de curse". Intervenea în relatarea despre o senzaţională victorie într-o cursă hipică şi ziaristul care o folosise poate nici nu fusese conştient de măreţia ideii pe care spiritul contemporaneităţii i-o strecurase sub pană. Ulrich însă înţelesese dintr-odată în ce relaţie inevitabilă se afla întreaga sa carieră cu acest geniu din rândurile cailor de curse. Căci calul a fost dintotdeauna animalul sacru al cavaleriei, în tinereţea pe care şi-o petrecuse în cazărmi Ulrich abia dacă auzise vorbindu-se despre altceva decât despre cai şi femei şi fugise ca să devină un om important, iar acum, după atâtea străduinţe bogate în peripeţii, când s-ar fi putut simţi aproape de culmea ambiţiilor sale, se vedea salutat de acolo tocmai de calul care îl devansase.

Împrejurarea aceasta îşi are, desigur, justificarea sa istorică, deoarece n-a trecut încă atât de multă vreme de când lumea îşi reprezenta spiritul bărbătesc demn de admiraţie printr-o fiinţă al cărei curaj trebuia să fie de natură morală, a cărei forţă, forţa unei convingeri, a cărei fermitate să fie cea a inimii şi a virtuţii, considerând rapiditatea drept ceva adolescentin, fentele drept ceva nepermis, mobilitatea şi elanul drept contrariul demnităţii. Până la urmă însă o asemenea fiinţă nu mai există, ci se mai întâlneşte doar prin corpurile profesorale ale gimnaziilor şi în tot soiul de exprimări literare, devenind o fantomă ideologică, iar viaţa a trebuit să-şi caute o nouă reprezentare a bărbăţiei. Însă când viaţa începu să caute cu adevărat o asemenea imagine, făcu descoperirea că acroşările şi derutările pe care o minte inventivă le aplică în calculele sale logice nu sunt la drept vorbind mult deosebite de tacticile de luptă ale unui trup bine antrenat şi că există o putere universală de luptă, o putere spirituală, pe care dificultăţile şi improbabilitatea au determinat-o să acţioneze rece şi înţelept, antrenată să descopere punctul vulnerabil fie al unei probleme, fie al unui adversar fizic. Dacă am analiza din punct de vedere psihotehnic un mare spirit şi un campion naţional de box, s-ar vădi în fapt că inventivitatea, curajul, precizia, capacitatea lor combinatorie, ca şi rapiditatea reacţiilor, aplicate în domeniul de interes pentru ei, sunt după toate probabilităţile aceleaşi şi că, după cum e de presupus, nu se deosebesc în privinţa virtuţilor şi calităţilor care le asigură succesele deosebite de cele ale vreunui renumit cal de curse, căci nu trebuie deloc să subevaluăm cât de numeroase sunt însuşirile de seamă solicitate atunci când sari călare peste un obstacol. În plus, un cal şi un campion de box mai au un avantaj asupra unui spirit superior, şi anume că succesul şi importanţa lor pot fi măsurate incontestabil şi că cei mai buni dintre

ei sunt recunoscuţi ca fiind într-adevăr cei mai buni; în felul acesta sportul şi funcţionalitatea au ajuns pe drept să-şi ocupe locul ce li se cuvine, limitând conceptele învechite de genialitate şi de grandoare umană.

În ce-l priveşte pe Ulrich, se poate chiar afirma că el devansase sub acest aspect cu câţiva ani vremurile în care trăia. Căci îşi exercita activitatea ştiinţifică întocmai în felul în care se îmbunătăţeşte un record cu un centimetru sau un kilogram pentru a obţine victoria. Îşi impusese ca mintea sa să se dovedească ageră şi viguroasă şi depusese munca celor puternici. Această voluptate a forţelor spirituale era un amestec de speranţă, de joc beligerant, un soi de nelămurită şi magistrală revendicare a viitorului. Nu-i apărea cu certitudine ce ar fi putut înfăptui cu aceste forţe; cu ele se putea face totul şi nimic, puteai ajunge un mântuitor al lumii sau un criminal. Într-un fel sau altul, situaţia psihică determină în general faptul ca lumea maşinilor şi a invenţiilor să primească în permanenţă impulsuri noi. Ulrich considerase ştiinţa ca o pregătire, o călire, un fel de antrenament. Dacă avea să iasă la iveală că acest mod de gândire ar fi fost prea arid, tranşant, îngust şi lipsit de perspective, atunci nu rămânea altceva decât să fie înţeles ca o expresie a privaţiunii şi tensiunii care formează expresia feţei în timpul marilor eforturi fizice şi de voinţă. Ani de zile iubise această asceză dură a spiritului. Îi ura pe oamenii care, după vorbele lui Nietzsche, nu sunt în stare „să sufere sufleteşte de inaniţie de dragul adevărului", pe cei care se întorc din drum, care renunţă, pe cei slabi, care-şi consolează sufletele cu vorbărie despre suflet şi care, pentru că li se pare că raţiunea le furnizează pietre în loc de pâine, îşi hrănesc sufletele cu sentimente religioase, filosofice şi inventate asemenea unor cornuri muiate în lapte. După părerea sa, alături de tot ceea ce este omenesc, ne aflăm în secolul acesta într-o

expediţie care, după cum ne impune mândria, opune tuturor întrebărilor inutile un „nu încă” şi ducem o viaţă fundamentată pe provizorat, însă condusă de conştiinţa ţelului de a atinge cele ce vor veni mai târziu. Adevărul este că ştiinţa a dezvoltat noţiunea forţei spirituale dure, sobre, care face pur şi simplu insuportabile vechile concepţii metafizice şi morale ale stirpei omeneşti, deşi nu poate pune în locul lor decât speranţa că va veni o zi depărtată când o rasă de cuceritori spirituali va coborî în văile rodniciei sufleteşti.

Însă lucrurile nu merg bine în felul acesta decât atâta vreme cât nu eşti silit să-ţi abaţi privirile dinspre depărtările vizionare spre apropierea prezentului şi nu trebuie să citeşti propoziţia care enunţă faptul că între timp un cal de curse a devenit genial. În dimineaţa următoare, Ulrich călcă cu stângul când coborî din pat, tatonând nesigur cu dreptul după papucii de casă. Lucrul acesta se petrecuse într-un alt oraş şi pe o altă stradă decât cea unde locuia acum, însă doar cu câteva săptămâni înainte. Pe asfaltul cenuşiu şi strălucitor de sub fereastra sa automobilele începuseră să treacă în grabă; puritatea aerului de dimineaţă începea să fie pătrunsă de mirosurile acre ale zilei şi i se păru deodată nespus de stupid ca acum, în lumina lăptoasă care se strecura prin perdele, să-şi înceapă ziua cum făcea de obicei, încovoindu-şi trupul gol în faţă şi pe spate, să şi-l înalţe de la pământ acţionând muşchii pântecelui, lăsându-şi-l apoi să coboare la loc şi în sfârşit să răpăie cu pumnii într-un sac de box, cum fac atâţia oameni la aceeaşi oră, înainte de a se duce la serviciu. O oră pe zi, aceasta înseamnă a douăsprezecea parte a vieţii conştiente, suficientă pentru a menţine trupul bine exersat la nivelul condiţiei unei pantere apte să facă faţă oricărei aventuri; însă ora aceasta este sacrificată de dragul unei aşteptări fără sens, căci aventuri demne de asemenea preparative nu se ivesc niciodată. La fel se prezintă lucrurile cu iubirea, pentru care omul se pregăteşte în

felurile cele mai extravagante şi, în sfârşit, Ulrich mai descoperi că şi în ce priveşte ştiinţa era asemenea unui om care a escaladat un lanţ de munţi după altul fără a vedea vreo ţintă în faţa ochilor. Deţinea fragmente dintr-un nou mod de a gândi şi de a simţi, dar perspectiva noului, iniţial atât de impresionantă, se pierdea în amănunte mereu mai numeroase, iar dacă la început crezuse că soarbe din izvorul vieţii, constata acum că aproape toate aşteptările de odinioară secaseră. Atunci se opri chiar în mijlocul unei lucrări importante şi bogate în perspective. Colegii săi de vocaţie i se păreau acum în parte nişte procurori şi agenţi secreţi ai logicii, neomenos de avizi de succes, în parte nişte opiomani şi consumatori ai unui drog straniu de decolorat care le popula lumea cu viziunea cifrelor şi a unor relaţii abstracte. „Pe toţi sfinţii!" gândi el, „doar n-am avut niciodată intenţia să fiu toată viaţa matematician?"

Dar ce intenţie avusese de fapt? În momentul acela s-ar mai fi putut îndrepta doar spre filosofie, însă în starea în care se găsea el atunci, filosofia îi aducea aminte de povestea Didonei, despre o piele de bou tăiată în fâşii, şi era incert dacă aceste fâşii ar fi putut împrejmui cu adevărat un imperiu; orice noutate în domeniul acesta ar fi fost exact ceea ce făcuse până atunci şi nu mai avea puterea să-l atragă. Putea să spună doar că se simţea tot mai departe de ceea ce se crezuse în tinereţe, în cazul că măcar atunci ar fi ştiut cât de cât ce dorea. Vedea cu o claritate miraculoasă că, exceptând capacitatea de a câştiga bani, de care nici nu avea nevoie, fusese înzestrat cu toate abilităţile şi însuşirile favorizate de vremea sa, însă îşi pierduse puterea de a le aplica; din moment ce până şi fotbaliştii şi caii au geniu, se hotărî, pentru a mai salva ceva din propria sa individualitate, să-şi ia o vacanţă de un an de la viaţa sa, în care timp să caute să-şi folosească în mod corespunzător capacităţile.

14
Prietenie din adolescenţă

De la întoarcerea sa, Ulrich trecuse de câteva ori pe la prietenii săi Walter şi Clarisse, căci în ciuda faptului că se făcuse vară, aceştia nu plecaseră în vilegiatură, iar el nu-i văzuse de mai mulţi ani. De fiecare dată când ajungea la ei, îi găsea cântând la pian. Pentru ei era de la sine înţeles ca în asemenea momente să nu-l ia în seamă înainte de a-şi termina piesa pe care tocmai o interpretau. De data aceasta era oda închinată bucuriei de Beethoven; milioanele se năruiau, cum le descrie Nietzsche, înfiorate în ţărână, fruntariile duşmănoase se sfărâmau. Învăţătura armoniei universale îi împăca, îi reunea pe cei despărţiţi; ei înşişi îşi uitaseră mersul şi vorbirea şi erau pe cale de a-şi lua dănţuind zborul în văzduh. Chipurile le erau aprinse, trupurile încovoiate, zvâcnind când îşi răsturnau capetele pe spate sau în jos şi când cu ghearele desfăcute izbeau în masa, boltindu-se învolburată, de sunete. Se petrecea ceva nemăsurat; un balon de formă indefinită, plin cu o emoţie fierbinte, se umfla până să plesnească şi din vârfurile degetelor tulburate, din încruntarea nervoasă a frunţii, din tresăririle trupului iradiau simţăminte mereu altele, într-o monstruoasă izbucnire a tot ceea ce era mai personal şi intim în fiinţa lor. Cât de frecvent se mai întâmplase asta până atunci?

Ulrich nu putea suferi pianul acesta în permanenţă deschis, cu dinţii rânjiţi, acest idol cu gura imensă, cu picioarele scurte, corcitură între baset şi buldog, căruia viaţa prietenilor săi i se subjugase cu totul, până şi în tablourile de pe pereţi şi în mobilele lipsite de armonie, fabricate în serie; faptul că nu aveau servitoare, ci doar o femeie cu ziua, care se ocupa de bucătărie şi deretica, ţinea tot de pasiunea aceasta. Dincolo de ferestrele acestei case, urcau vii

pâlcuri de copaci bătrâni şi nişte căsuţe strâmbe către pădurile care cuprindeau peisajul, însă aici, mai aproape, mediul era dezordonat, sterp, însingurat, corodat, aşa cum e totul acolo unde marginile marilor oraşe se împing departe peste pământuri. Pianul boltea un arc larg peste spaţiul dintre vecinătatea aceasta şi depărtările luminoase; cu licăririle sale întunecate, iradia coloanele de foc al tandreţei şi eroismului dincolo de pereţii aceştia, chiar dacă se spulberau într-o cenuşă măruntă de sunete, ningând de-abia la câteva sute de paşi mai departe, fără să mai ajungă până la colina acoperită de pini, unde se afla hanul, la jumătatea drumului care ducea spre pădure. Cu toate acestea, casa putea determina ca sunetele pianului să răsune larg şi era unul din acele megafoane prin care sufletul îşi avânta ţipătul în univers, asemenea unui cerb în perioada de rut, căruia nu-i mai răspundea, luându-se la întrecere cu el, decât acelaşi strigăt pornit din mii de alte suflete singuratice ridicându-şi chemarea în golul universal. Poziţia privilegiată pe care o deţinea Ulrich în casa aceea se bizuia pe faptul că el declara că muzica este o neputinţă a voinţei şi o confuzie a spiritului şi vorbea despre ea cu mai mult dispreţ decât resimţea în realitate; căci pentru Walter şi Clarisse ea reprezenta la vremea aceea cea mai înaltă speranţă şi spaimă. Din cauza aceasta ei în parte îl dispreţuiau, în parte îl venerau ca pe un duh rău.

Când ajunseră la capătul bucăţii, Walter rămase vlăguit, istovit, pierdut pe taburetul său pe jumătate întors din faţa pianului, Clarisse însă se ridică şi-l salută cu vioiciune pe intrusul pătruns în cameră. În mâinile şi pe faţa ei mai tresălta încă încordarea, electrică parcă, a muzicii, şi surâsul forţat zvâcnea în izbucniri de extaz, dar şi cu un fel de silă.

— Prinţul-broască, spuse ea şi făcu un semn cu capul spre spate, arătând poate spre ecourile muzicii sau poate spre Walter.

Ulrich simţi iarăşi încordându-se acea forţă înlănţuitoare dintre el şi ea. La ultima lui vizită ea îi povestise un vis înfricoşător; o creatură lipicioasă căutase să o cuprindă în somn, o fiinţă cu pântecele moale, lascivă şi atroce, şi broasca aceasta uriaşă era parcă muzica lui Walter. Cei doi prieteni nu păstrau prea multe secrete faţă de Ulrich. Clarisse de-abia îl salutase, că se şi întoarse cu spatele la el, înaintând grăbită spre Walter şi scoţând încă o dată strigătul ei de război – „Prinţul-broască" – pe care se părea că Walter nu-l înţelegea, astfel că ea îşi încleştă, dureros şi parcă suferind, mâinile încă tresărind în extazul muzicii în părul lui. Soţul ei avea o figură încurcată, îngăduitoare şi se retrase dinspre vidul echivoc spre muzică.

Apoi Clarisse şi Ulrich făcură fără el o plimbare prin ploaia de raze piezişe ale soarelui de seară; el rămase în casă, aşezat în faţa pianului. Clarisse spuse:

— Să-ţi poţi interzice anume ceva care-ţi dăunează, iată dovada forţei vitale! Pe cei istoviţi îi fascinează tocmai ceea ce le face rău! Tu ce spui? Nietzsche susţine că este un semn de slăbiciune când un artist se preocupă prea mult de morala artei sale.

Se aşezase pe o moviliţă de pământ.

Ulrich ridică din umeri. Când Clarisse, cu trei ani înainte, se căsătorise cu prietenul său din adolescenţă, împlinise douăzeci şi doi de ani şi el însuşi îi adusese ca dar de nuntă *Operele* lui Nietzsche.

— Dacă aş fi în locul lui Walter, l-aş provoca la duel pe Nietzsche, răspunse el surâzând.

Spinarea zveltă, unduind în linii fragile pe sub rochie, a Clarissei se încordase ca un arc şi chiar şi faţa i se înăsprise nefiresc; şi-o întorcea parcă înfricoşată la o parte dinspre prietenul ei.

— Tu eşti încă şi acum feciorelnică şi totodată ai aspiraţii eroice…

adăugă Ulrich; putea să fi fost sau nu o întrebare.

O mică glumă, dar poate şi o expresie de admiraţie plină de afecţiune; Clarisse nu înţelegea prea bine ce voia el să spună, dar aceste două adjective pe care el le mai folosise faţă de ea odată o străpunseră ca o săgeată de foc un acoperiş de paie.

Din când în când, un val de sunete crescând haotic ajungea până la ei. Ulrich ştia că ea i se refuza lui Walter săptămâni la rând când el cânta Wagner. Şi totuşi, el cânta Wagner; cu conştiinţa încărcată; ca un viciu de adolescent.

Clarisse ar fi vrut să-l întrebe pe Ulrich cât anume ştia el despre această situaţie; Walter nu era niciodată în stare să păstreze un secret; însă îi era ruşine să-l întrebe. Acum Ulrich se aşeză pe o moviliţă alături de ea şi până la urmă Clarisse spuse cu totul altceva:

— Tu nu-l agreezi pe Walter, zise. Nu-i eşti prieten.

Suna ca o provocare, însă râdea când făcu această afirmaţie.

Ulrich îi dădu un răspuns neaşteptat.

— Suntem, de fapt, prieteni din adolescenţă. Tu erai copil, Clarisse, când noi eram deja în situaţia aceea, pe care n-o poţi confunda niciodată, a unei prietenii între adolescenţi, care începe să se stângă. Nici nu mai ştiu câţi ani la rând ne admiram reciproc, iar acum ne suspectăm unul pe altul pe măsură ce ne cunoaştem mai profund. Fiecare din noi ar vrea să se elibereze de sentimentul dureros cu care odinioară se confunda pe sine însuşi cu celălalt, aşa că ne facem unul altuia serviciul de a ne prezenta în nişte oglinzi deformante, nemilos de incoruptibile.

— Aşadar tu nu crezi, spuse Clarisse, că el va ajunge să realizeze ceva în viaţă?

— Nimic nu demonstrează mai dureros forţa inevitabilului decât felul în care un tânăr înzestrat se limitează, până ajunge un bătrân

obişnuit; şi anume, fără vreo intervenţie violentă a destinului, doar căzând pradă uscăciunii la care fusese condamnat dinainte!

Clarisse îşi strânse dureros buzele. Era o veche înţelegere, încă din adolescenţă, între ei, care le dicta faptul că adevărul convingerilor trebuie să se afle mai presus de menajarea susceptibilităţilor, ceea ce făcea să-i bată acum inima mai viu, însă ea suferea. Muzica! Necontenit creşteau valurile de sunete spre ei. Asculta. Acum, în intervalele de tăcere, se auzea lămurit clocotul pianului. Dacă nu deveneai precaut, ţi s-ar fi părut că wagnerianul foc mitic ţâşnea din moviliţele dintre ei.

Greu de spus ce era cu adevărat Walter. Era şi astăzi un om plăcut, cu ochi elocvenţi, inteligenţi, asta era limpede, deşi trecuse de al treizeci şi patrulea an de viaţă şi de câtăva vreme era funcţionar într-un departament artistic oarecare. Tatăl său îi procurase acea slujbă comodă, legând-o de ameninţarea că-i va retrage sprijinul bănesc dacă n-o accepta. De fapt, Walter era pictor; odată cu istoria artelor la universitate, urmase şi cursurile de pictură de la Academia de Stat şi mai târziu locuise o vreme într-un atelier. Chiar şi atunci când se mutase împreună cu Clarisse în casa împrejmuită de natura nealterată de la marginea oraşului – se căsătoriseră cu puţină vreme în urmă – era încă pictor; însă acum, se părea, devenise din nou muzician, şi în cei zece ani de când o iubea fusese când una, când alta, pe deasupra şi poet, editase o revistă literară, se angajase, ca să se poată căsători, salariat într-o agenţie teatrală, renunţase la această idee după puţine săptămâni, devenise, tot pentru a se putea căsători, după câtăva vreme dirijorul unei orchestre de teatru, după o jumătate de an se convinsese şi de imposibilitatea acestei situaţii, fusese profesor de desen, critic muzical, pustnic şi alte câteva lucruri, până când tatăl său şi viitorul său socru ajunseră, în ciuda toleranţei lor, să nu mai suporte această

situaţie. Mai vârstnicii obişnuiau să spună că îi lipsea pur şi simplu voinţa; dar tot atât de bine s-ar fi putut spune că toată viaţa lui fusese doar un diletant multilateral, iar partea remarcabilă era totuşi că oameni competenţi în muzică, în pictură sau în literatură formulaseră aprecieri entuziaste cu privire la viitorul lui Walter. Lui Ulrich, ca să dăm un exemplu contrar, deşi dusese până la capăt câteva lucruri a căror valoare nu s-ar fi lăsat contestată, nu i se întâmplase niciodată să vină cineva la el şi să-i spună: dumneata eşti omul pe care l-am căutat dintotdeauna şi pe care-l aşteaptă prietenii mei! În viaţa lui Walter aşa ceva se petrecea la fiecare trei luni o dată. Chiar dacă asemenea oameni nu sunt tocmai judecătorii cei mai autorizaţi, erau totuşi persoane care aveau oarecare influenţă, puteau formula câte o propunere deschizând perspective, ştiau de vreo întreprindere în curs, de poziţii, relaţii şi posibilităţi, punându-le la dispoziţie acelui Walter pe care-l descoperiseră şi a cărui viaţă tocmai din cauza aceasta căpătase un curs atât de bogat în cotituri şi meandre. Părea că lui îi era rezervat ceva mai mult decât o realizare anume. Poate că avea acel talent de a trece drept un mare talent. Iar dacă aşa ceva înseamnă diletantism, atunci viaţa spirituală a naţiunii germane constă în mare parte în diletantism, căci acest talent se întâlneşte pe toate treptele şi probabil că doar oamenilor cu adevărat foarte înzestraţi de obicei le lipseşte.

Însă Walter avea chiar şi talentul de a conştientiza acea stare de fapt. Cu toate că, firește, ca oricare altul, era gata să creadă că succesele erau urmarea meritelor sale personale, felul acesta avantajos în care fiecare întâmplare fericită îl purtase cu atâta uşurinţă mereu mai departe îl neliniştise dintotdeauna ca reprezentând o alarmantă lipsă de substanţă şi de fiecare dată îşi schimba activitatea şi relaţiile sociale, nu pur şi simplu din instabilitate, ci cu mari conflicte lăuntrice şi mânat de spaima că

trebuie să rătăcească mai departe de dragul purităţii fiinţei sale spirituale, înainte de a prinde rădăcini pe un teren în care înşelăciunea începea să se arate. Drumul său prin viaţă era un lanţ de experienţe zguduitoare, din care se desprindea lupta eroică a unui suflet care se împotrivea tuturor jumătăţilor de măsură, şi nici nu bănuia că în felul acesta nu făcea decât să-şi susţină propriile jumătăţi de măsură. Căci în vreme ce el suferea şi lupta pentru activitatea sa spirituală, aşa cum i se cuvine unui geniu, şi plătea pe deplin preţul talentului său care nu ajungea să-l facă un om mare, soarta îl adusese pe tăcute într-un cerc lăuntric înapoi la nimicnicie. Ajunsese în cele din urmă în locul unde nimic n-ar mai fi putut să constituie un obstacol; slujba liniştită, retrasă, protejată împotriva tuturor impurităţilor artei comerciale, în funcţia sa de pseudosavant, îi lăsa din belşug independenţa şi răgazul să-şi asculte chemarea lăuntrică, posedarea iubitei îi îndepărtase spinii din inimă, casa „la marginea singurătăţii", în care se mutase cu ea după căsătorie, era făcută parcă anume pentru creaţie; însă când nu mai era nimic de învins şi depăşit, se întâmplă imprevizibilul, operele pe care măreţia conştiinţei sale le promisese de atâta vreme nu apărură. Walter părea să nu mai fie în stare să lucreze; ascundea şi distrugea ce lucra; se închidea în odaie ceasuri întregi în fiecare dimineaţă sau după-amiezile când se întorcea acasă, făcea plimbări interminabile cu caietul de schiţe strâns la subsuoară, însă puţinul care rezulta de pe urma acestor plimbări îl tăinuia sau îl distrugea. Avea sute de motive diferite. În ansamblu, însă, concepţiile sale începură să se schimbe în mod izbitor la acea vreme. Nu mai vorbea despre „arta prezentului" şi despre „arta viitorului", noţiuni pe care Clarisse fusese obişnuită încă de pe când avea cincisprezece ani să le asocieze cu persoana lui, ci trăgea pretutindeni o linie – în muzică oprindu-se pe undeva pe la Bach, în literatură la Stifter, în pictură la

Ingres – şi declara că tot ceea ce apăruse mai târziu era excesiv, degenerat, suprasofisticat, deja înscris pe panta decadenţei, şi chiar i se întâmplă să susţină tot mai vehement că într-o epocă ale cărei rădăcini morale erau într-o atât de mare măsură înveninate, cum era cea actuală, un artist de reală integritate ar fi trebuit să se abţină de la orice fel de creaţie. Dar ceea ce-l trăda era faptul că, deşi buzele sale pronunţau opinii atât de categorice, de îndată ce se încuia în camera sa, de acolo începeau să răzbată tot mai des acordurile lui Wagner, adică ale unei muzici pe care cu câţiva ani înainte i-o explicase Clarissei ca fiind produsul tipic al unei epoci filistine, excesive, degenerate şi căreia el acum îi căzuse pradă ca unei băuturi îndelung fermentate, fierbinţi, ameţitoare.

Clarisse însă opunea rezistenţă. Îl ura pe Wagner fie şi numai pentru jacheta de catifea şi bereta sa. Ea era fiica unui pictor ale cărui scenografii erau renumite în întreaga lume. Îşi petrecuse copilăria într-o împărăţie străbătută de aerul culiselor şi de mirosul vopselelor, unde se vorbeau trei dialecte artistice diferite, cel al teatrului, al operei şi al atelierului de pictură, înconjurată de catifele, covoare groase, genii, blănuri de panteră, bibelouri, pene de păun, sipete şi alăute. Astfel că nutrea din adâncul sufletului oroare faţă de tot ceea ce s-ar fi putut numi voluptatea artei şi se simţea atrasă de ceea ce era auster şi puternic, fie că ar fi fost vorba de metageometrismul muzicii noi atonale sau de fermitatea limpede, epurată a formelor clasice, dezgolite de propria lor piele, asemenea preparatelor anatomice. În vremea captivităţii ei feciorelnice, Walter fusese cel care-i adusese primele mesaje despre aşa ceva. Li numise „Prinţul luminii" şi, de pe când era o copilă, Walter şi cu ea îşi juraseră să nu se căsătorească până când el nu va fi devenit rege. Istoria metamorfozelor şi încercărilor lui fusese în acelaşi timp şi istoria unor nemăsurate suferinţe şi extaze, al căror trofeu îl

constituise ea însăşi. Clarisse nu era atât de înzestrată ca Walter, ceea ce ea ştiuse dintotdeauna. Însă ea considera geniul ca o chestiune de voinţă. Încercase cu o energie sălbatică să se dedice studiului muzicii; n-ar fi fost exclus ca la drept vorbind să nu fi avut simţ muzical, însă avea zece degete care jinduiau după clapele pianului şi avea şi hotărârea necesară; făcea exerciţii ziua întreagă şi îşi mâna degetele ca pe zece boi slabi de jug care ar fi trebuit să smulgă ceva nemaipomenit de greu din pământ. Se apucase de pictură în acelaşi spirit. Încă de pe când avea cincisprezece ani îl considerase pe Walter drept un geniu, pentru că avusese dintotdeauna intenţia să se mărite numai cu un geniu. Nu-i permitea să nu fie. Iar când îi constată eşecul, se apără cu toată sălbăticia împotriva acestei schimbări lente, sufocante în atmosfera vieţii. Tocmai acum ar fi avut Walter nevoie de căldură omenească, şi când simţea că-l chinuieşte propria neputinţă se agăţa de ea ca un copil care caută laptele şi somnul, însă trupul mic, nervos al Clarissei nu avea nimic matern. I se părea că ar fi fost folosită de un parazit care căuta să se cuibărească în ea şi i se refuza atunci. Îl dispreţuia şi îl batjocorea pentru felul în care el căuta o căldură aburită de spălătorie în preajma ei. Se poate să fi fost o cruzime din partea ei. Însă voia să fie consoarta unui om mare şi se lupta deci cu destinul.

Ulrich îi oferi Clarissei o ţigară. Ce ar mai fi putut să-i spună după ce-i divulgase, cu atâta lipsă de menajamente, exact ce gândea? Fumul ţigărilor lor, învăluit în razele soarelui de seară, se uni la oarecare depărtare de ei.

„Cât ştie Ulrich din toate acestea?" gândea Clarisse aşezată pe moviliţa ei. „Ah, ce-ar putea el de altfel să înţeleagă de pe urma unei asemenea dureri!" Îşi amintea cum faţa lui Walter se descompunea, trădând o suferinţă care-l anihila cu totul, când îl

asaltau chinurile muzicii şi ale senzualităţii, iar rezistenţa ei transforma situaţia într-una disperată; nu – presupunea ea –, din monstruozităţile acestea ale unui joc al iubirii desfăşurându-se parcă pe înălţimile Himalaiei, alcătuit din dragoste, dispreţ, spaimă şi din obligaţiile pe care le impun înălţimile sublimului, despre toate acestea Ulrich nu ştia nimic. Ea nu avea o părere prea favorabilă despre matematică şi nu-l considerase niciodată la fel de înzestrat ca Walter. Era inteligent, era logic, ştia multe; dar depăşea cu ceva starea de barbarie? E adevărat, pe vremuri juca tenis incomparabil mai bine decât Walter şi îşi mai amintea că la serviciile lui atât de viguroase simţise intens că omul acesta avea să realizeze ce voia, aşa cum nu simţise niciodată în legătură cu pictura, muzica sau gândirea lui Walter. Reflectă: „Poate ştie totul despre noi şi nu spune nimic!". În ultimă instanţă, mai înainte făcuse o aluzie străvezie la eroismul ei. Tăcerea dintre ei era acum extrem de tensionată.

Însă Ulrich considera: „Ce drăguţă era Clarisse acum zece ani; pe jumătate încă un copil, plină de o încredere înfocată în viitorul nostru, al fiecăruia dintre noi trei". Dezagreabilă pentru el fusese la drept vorbind doar o singură dată, atunci când ea şi Walter se căsătoriseră; se manifesta la ea acel nesuferit egoism al cuplului, care face ca femeile tinere, îndrăgostite la modul ambiţios de bărbatul lor, să fie atât de des insuportabile pentru alţi bărbaţi. „De atunci însă lucrurile s-au îmbunătăţit mult în sensul acesta", gândi el.

15

Bulversare spiritual

Walter şi cu el fuseseră tineri în vremea aceea, de pe acum uitată, curând după schimbarea secolului, când multă lume îşi închipuia că şi secolul ar fi fost tânăr.

Veacul care tocmai fusese înmormântat nu se distinsese de fapt prin nimic deosebit în cea de-a doua sa jumătate. Dăduse dovadă de înţelepciune în domeniile tehnicii, comerţului şi cercetării, însă în afara acestor focare de energie se menţinuse liniştit şi înşelător ca o mlaştină. Se putea lăuda că ştiuse să picteze ca vechii maeştri, că făcuse poezie ca Goethe şi Schiller şi că-şi construise casele în stil gotic şi renascentist. Imperativele idealului prezidaseră cam în felul unei prefecturi de poliţie asupra tuturor manifestărilor vieţii. Însă în virtutea acelei legi secrete a spiritului care nu le permite oamenilor nicio imitaţie fără să o lege şi de o exagerare, totul se făcea pe vremea aceea cu o corectitudine artistică niciodată atinsă de modelele admirate, ale cărei urme mai pot fi văzute şi astăzi pe străzi şi în muzee şi – fie că are sau nu vreo legătură – femeile la fel de caste şi timide ale acelei epoci trebuiau să poarte veşminte care să le acopere de la urechi şi până la pământ, dar etalând în acelaşi timp un bust planturos şi un posterior voluptuos. De altfel, din tot felul de motive, despre nicio altă epocă din trecut nu se ştiu atât de puţine lucruri ca despre acele trei până la cinci decenii care despart propria noastră vârstă de douăzeci şi ceva de ani de aceeaşi etate a taţilor noştri. Din acest motiv, ar fi util să ne aducem aminte că în vremurile rele apar case şi poezii înfiorătoare după principii la fel de lăudabile ca în vremurile cele bune; că toţi cei care iau parte la distrugerea reuşitelor unei perioade anterioare bune au simţământul că în realitate le fac şi mai bune; şi că tinerii lipsiţi de vlagă ai unor asemenea vremuri sunt la fel de încrezuţi în propria lor vigoare ca toţi oamenii noi din toate celelalte epoci.

Se petrece de fiecare dată un fel de miracol când, după o

asemenea epocă plată, alunecând pe nesimţite ca pe o pantă, survine deodată un mic urcuş al spiritului, aşa cum se întâmpla în acele vremuri. Din spiritul liniştit, ca un strat de ulei pe apă, al ultimelor două decenii ale secolului al XIX-lea se stârnise deodată în întreaga Europă o febră înaripată. Nimeni nu ştia precis ce era pe cale să se întâmple; nimeni n-ar fi fost în stare să spună dacă avea să fie vorba de un om nou, o nouă morală sau poate de o restructurare a societăţii. Astfel că fiecare spunea pe această temă ce-i convenea. Însă pretutindeni se ridicau oameni care să lupte împotriva vechiului. De pretutindeni apăruse dintr-odată omul cuvenit la locul cuvenit; şi, fapt de o importanţă de netăgăduit, oameni deţinând spirit practic de iniţiativă s-au găsit laolaltă cu cei cu spirit de iniţiativă intelectuală. S-au dezvoltat atunci talente care mai devreme fuseseră înăbuşite sau care nu luaseră parte în niciun fel la viaţa publică. Erau cât se poate de deosebite între ele, iar contradicţiile dintre ţelurile lor erau ireconciliabile. Era iubit supraomul şi era iubit subomul; erau venerate sănătatea şi soarele şi era venerată fragilitatea tinerelor fete bolnave de piept; existau entuziaşti ai cultului eroilor şi entuziaşti ai cultului omului obişnuit; oamenii erau credincioşi şi sceptici, fireşti şi preţioşi, robuşti şi morbizi; visau alei şi castele vechi, grădini întomnate, bazine sticloase, pietre preţioase, haşiş, maladii, demoni, dar şi prerii, orizonturi neîngrădite, furnale şi uzine, trupuri nude încleştate în luptă, răscoale ale celor înrobiţi de muncă, perechea originară şi zdrobirea orânduirilor sociale. Existau, fireşte, contradicţii şi lozinci de luptă cât se poate de diferite, însă aveau un suflu comun; dacă am fi analizat acea epocă, ar fi ieşit la iveală ceva absurd, cum ar fi un cerc în colţuri, despre care s-ar fi susţinut că ar fi fost alcătuit din fier lemnos, însă în realitate totul se contopea într-o singură semnificaţie luminoasă. Această iluzie, care-şi găsea întruparea în

data magică a sfârşitului unui secol şi începutului altuia, era atât de puternică încât unii se aruncau entuziasmaţi în veacul cel nou, încă virgin, în vreme ce alţii se mai lăsau să alunece, repede, încă o dată, în cel vechi, ca într-o casă din care oricum aveau să se mute, fără ca aceste două atitudini să fie resimţite ca deosebite una de alta.

Dacă nu vrem, nu suntem aşadar obligaţi să apreciem excesiv această „mişcare" care ţine acum de domeniul trecutului. Ea s-a consumat oricum doar în acea pătură socială subţire, instabilă, a intelectualilor unanim dispreţuiţi, în ciuda tuturor deosebirilor de concepţii dintre ei, de către oamenii cu convingeri de nezdruncinat care, mulţumită lui Dumnezeu, au ajuns iarăşi astăzi în vârf şi nu a afectat mulţimea. Dar, chiar dacă această „mişcare" nu deveni un eveniment istoric, un eveniment oricum fusese, iar cei doi prieteni, Walter şi Ulrich, trăiseră o clipă în licăririle acestuia pe când erau încă tineri. Prin confuzia de convingeri străbătea ceva, ca atunci când mulţi arbori se înclină deodată sub aceeaşi rafală de vânt, un spirit sectar şi meliorist, conştiinţa beatifică a unei izbucniri şi a unui început, o mică renaştere şi o reformă, aşa cum le este dat să cunoască doar timpurilor celor mai bune, iar cei care ar fi păşit atunci pentru întâia oară în lume ar fi simţit de la primul colţ adiindu-le pe obraji suflul spiritului.

16
O tainică maladie a timpului

Aşadar, atunci, nu cu mult în urmă, ei fuseseră într-adevăr doi tineri – îşi aminti Ulrich când rămase iarăşi singur – pentru care cele mai de seamă acte de cunoaştere avuseseră loc nu numai înaintea tuturor celorlalţi, ci, încă şi mai mult, pentru amândoi concomitent, căci unul din ei nu trebuia decât să deschidă gura ca să spună ceva

nou pentru ca celălalt să fi şi formulat aceeaşi descoperire epocală. Este ceva ciudat în jurul prieteniilor dintre oamenii foarte tineri; sunt ca un ou care îşi prefigurează în germene splendidul său viitor de pasăre, însă lumii nu îi prezintă nimic altceva decât conturul său cam inexpresiv de ou, care nu poate fi deosebit de niciun alt ou. Vedea limpede în faţa ochilor camera de elev şi de student în care se întâlneau, când după primele sale ieşiri în lume el se reîntorcea pentru câteva săptămâni acasă. Masa de lucru a lui Walter, acoperită cu desene, notiţe şi partituri, iradiind de strălucirea viitorului unui om celebru, şi rafturile înguste cu cărţi, unde Walter se oprea uneori febril, asemenea sfântului Sebastian la stâlpul torturii, cu lumina lămpii în părul său frumos pe care Ulrich i-l admirase întotdeauna în taină. Nietzsche, Altenberg, Dostoievski sau oricine ar fi fost autorul din care tocmai citiseră trebuiau să se resemneze să rămână răspândiţi pe jos sau pe pat când nu mai erau de folos, şi fluxul discuţiei nu mai suferea nicio întrerupere, cât de mică, pentru a-i pune ordonat la locul lor. Trufia tinereţii, pentru care până şi spiritele cele mai elevate nu servesc decât dacă îi sunt pe plac, i se părea emoţionantă în acea clipă. Căuta să-şi amintească de discuţiile lor. Erau ca un vis din care la deşteptare mai prinzi doar ultimele reflexe ale somnului. Medită cu o uşoară uimire: dacă noi făceam atunci unele afirmaţii, ele aveau desigur şi un alt scop decât cel de a fi juste, şi anume cel de a ne afirma pe noi înşine! Cu mult mai puternic este în tinereţe impulsul de a iradia lumină decât de a vedea în jur la lumina zilei; amintirea acelui simţământ de tinereţe, purtat parcă pe raza de lumină, o percepea acum ca pe o pierdere dureroasă.

Lui Ulrich i se părea că la începutul vieţii sale de adult căzuse într-un soi de resemnare generală care, în ciuda unor învolburări ocazionale, repede calmate, se risipea într-o pulsaţie confuză,

apatică. Ar fi fost greu de spus în ce consta acea schimbare. Erau acum dintr-odată mai puţini oameni de seamă? Departe de o asemenea situaţie! De altfel, ei nici nu constituiau aici obiectul discuţiei; superioritatea unei epoci nu depindea de ei, aşa cum nici filistinismul deceniilor al şaptelea şi al nouălea nu reuşise să înăbuşe evoluţia lui Hebbel şi Nietzsche, iar aceştia nici nu remediaseră lipsa de spiritualitate a contemporanilor lor. Ajunsese viaţa în general într-un impas? Nu; devenise chiar mai viguroasă! Existau acum mai multe contradicţii paralizante decât înainte? Nici n-ar fi putut exista mai multe! Nu se săvârşiseră înainte vreme niciun fel de acte absurde şi criminale? Cu grămada! Între noi fie spus: lumea se dădea în vânt după oamenii slabi şi nu-i mai lua în seamă pe cei puternici; se întâmpla ca nătărăii să joace roluri conducătoare, iar cei cu mari înzestrări să pară nişte excentrici; în ciuda acestor chinuri ale facerii prin care treceau vremurile, pe care le considera decadente şi morbide, omul de rând de origine germanică îşi citea mai departe, netulburat, revistele ilustrate familiale şi vizita în droaie incomparabil mai numeroase palate de cristal şi expoziţii academice decât galerii ale avangardiştilor; lumea politică îndeosebi nu acorda nici cea mai mică atenţie vederilor exprimate de oamenii noi şi revistele lor, iar instituţiile publice se menţineau izolate de ceea ce era nou ca prin nişte cordoane sanitare. Nu s-ar putea spune, la drept vorbind, că de atunci toate s-au îndreptat? Oameni care înainte erau doar în fruntea unor mici secte au ajuns între timp celebrităţi vârstnice; editorii şi negustorii de artă au făcut avere; câte ceva nou se întemeiază mereu; toată lumea vizitează atât palatele de cristal, cât şi galeriile avangardiştilor, precum şi grupurile secesioniste ale secesiunii; revistele se modernizează; oamenilor de stat le place să se afişeze drept cunoscători ai diferitelor domenii ale artelor frumoase, iar ziarele

scriu istorie literară. Aşadar, ce s-a pierdut?

Ceva imponderabil. Un semn prevestitor. O iluzie. Ceea ce se întâmplă, să spunem, când un magnet eliberează fărâmele de pilitură de fier şi ele se amestecă iarăşi. Ca atunci când firele unui ghem se încâlcesc din nou. Ca atunci când un arc prea întins se destinde. Ca atunci când o orchestră începe să cânte fals. Oricum, nu s-ar fi putut desluşi acum niciun fel de detalii care să nu fi fost cu putinţă de identificat şi înainte, însă toate circumstanţele se modificaseră abia perceptibil. Ideile, a căror influenţă fusese înainte vagă, deveniseră acum pregnante. Culegeau acum faimă persoane care înainte n-ar fi fost luate în serios. Ceea ce fusese brutal se îmblânzise, ceea ce fusese scindat tindea să se reunească, cei independenţi făceau concesii de dragul confirmării, gustul deja format era asaltat de noi îndoieli. Limitele bine conturate deveneau pretutindeni confuze şi o anumită capacitate nouă, indescriptibilă, de adaptare scotea acum la iveală pe primul plan oameni şi idei noi. Aceste prezenţe noi nu erau rele, fără îndoială că nu; nu, era faptul că prea mult rău se amesteca în ceea ce era bun, prea multă eroare în adevăr şi prea mult spirit de acomodare în ceea ce ar fi trebuit să rămână semnificaţia limpede. Se părea că ar fi existat o anumită proporţie favorabilă în care elementele acestui amestec aveau cele mai multe şanse de reuşită; un adaos subtil, dar suficient, de surogat prin care într-adevăr geniul să apară ca genial şi talentul ca îndreptăţind speranţele, aşa cum, în opinia unora, un anumit adaos de smochine prăjite sau cicoare îi conferă cafelei adevărata aromă de cafea, şi dintr-odată toate poziţiile privilegiate şi importante în domeniul spiritului fuseseră ocupate de asemenea oameni şi toate deciziile erau luate acum potrivit cu vederile lor. Nu se poate spune că ceva anume ar fi produs o asemenea situaţie. Nici nu s-ar putea spune cum s-a ajuns în această situaţie. Nu are niciun rost să atacăm

persoane sau idei sau anumite fenomene. Talentele nu lipsesc, nici bunăvoinţa şi nici chiar personalităţile. E ca şi cum s-ar spune că lipseşte totul sau nu lipseşte nimic; e ca şi cum s-ar fi schimbat sângele din vinele oamenilor sau aerul pe care-l respiră, o boală misterioasă ar fi anihilat toate micile indicii de genialitate existente în epoca precedentă, dar în schimb totul scânteiază de noutate şi până la urmă nici nu se mai ştie dacă într-adevăr lumea s-a făcut mai rea sau dacă doar noi am îmbătrânit. Atunci, se poate spune în cele din urmă că s-a ivit o epocă nouă.

Aşadar, în felul acesta se schimbase epoca, întocmai ca o zi care începe cu un cer albastru, senin, şi care se înceţoşează treptat, iar epoca aceasta nu fusese atât de cordială încât să-l mai aştepte pe Ulrich. El îşi lua revanşa faţă de timpul său considerând cauza acestor schimbări tainice, care constituiau maladia timpului şi care distrugeau geniul, ca nefiind altceva decât o stupiditate cu totul comună. Nu înţelegea câtuşi de puţin o asemenea categorisire ca fiind ceva peiorativ. Căci dacă prostia n-ar semăna, văzută dinăuntru, ca două picături de apă cu talentul, dacă văzută din afară n-ar putea să pară progres, geniu, speranţă, ameliorare, atunci nimeni n-ar mai vrea să fie prost şi n-ar mai exista prostie. Cel puţin ar fi uşor de combătut. Însă, din nefericire, prostia are ceva infinit de fascinant şi firesc. Dacă, de exemplu, cineva consideră că o reproducere cromolitografică reprezintă o realizare de o valoare artistică superioară faţă de o pânză pictată în ulei, există un anumit adevăr în această opinie, ceea ce poate fi demonstrat cu mai multă certitudine decât afirmaţia că Van Gogh a fost un mare artist. Tot astfel e facil şi lucrativ să fii mai consistent ca dramaturg decât Shakespeare sau mai echilibrat ca narator decât Goethe, şi o platitudine temeinică cuprinde mai multă umanitate decât o nouă descoperire. Orice s-ar spune, nu există nicio idee importantă pe

care prostia să nu se priceapă să o folosească, căci ea se mişcă pretutindeni şi poate îmbrăca toate straiele adevărului. În schimb adevărul n-are decât o singură mantie şi un singur drum şi este întotdeauna în dezavantaj.

După o vreme însă Ulrich avu o viziune pe această temă. Îşi închipui anume că marele filosof al bisericii catolice Toma d'Aquino, mort la 1274, după ce cu o trudă indicibilă adusese gândirea epocii sale în cea mai bună ordine, ar fi purces încă mai temeinic în profunzime şi şi-ar fi încheiat opera; apoi, printr-o graţie cu totul specială, rămas încă tânăr, ar fi ieşit, cu multe catastife *in-folio* sub braţ, pe poarta boltită a casei sale şi un tramvai electric i-ar fi trecut uruind pe sub nas. Uimirea neînţelegătoare a bunului *doctor universalis*, cum era numit în trecut celebrul Aquino, îl amuza pe Ulrich. Un motociclist se apropia pe strada pustie, cu braţele şi picioarele flectate, însufleţind cu tunetul motorului întreaga perspectivă. Pe chip îi era imprimată seriozitatea unui copil care zbiară din răsputeri pentru a fi luat în seamă. Privindu-l, Ulrich îşi aminti de imaginea unei renumite jucătoare de tenis, pe care o văzuse într-un ziar cu câteva zile înainte; se înălţa în vârful picioarelor, îşi dezgolise gamba până la jartieră, celălalt picior zvâcnise în sus spre cap, în timp ce se sălta cu racheta mult ridicată ca să primească o minge, păstrând mereu expresia unei guvernante englezoaice. Pentru aceeaşi revistă fusese fotografiată şi o înotătoare, căreia tocmai i se făcea un masaj după concursul la care participase; la ambele extremităţi era asistată de câte o femeie cu aer sobru, purtând îmbrăcăminte de stradă; ea era goală, întinsă pe spate pe un pat, cu un genunchi ridicat, într-o poză de abandon, iar maseurul îşi sprijinea mâinile de acest genunchi şi, îmbrăcat într-un halat de medic, privea din această fotografie cu aerul că trupul acestei femei ar fi fost o halcă de carne jupuită, agăţată de cârlig în

măcelărie. Astfel de lucruri începeau atunci să fie văzute şi într-un fel trebuiau acceptate ca atare, aşa cum oamenii acceptau zgârie-norii şi electricitatea. „Nu poţi să te mânii pe timpul în care trăieşti fără să suporţi tu însuţi consecinţele", simţea Ulrich. De altfel, el era în orice clipă dispus să agreeze asemenea manifestări ale vieţii. Ceea ce nu era în stare să facă era să iubească fără rezerve aceste manifestări, aşa cum i-ar fi dictat starea de bine în societate; de multă vreme persista un aer de neplăcere şi silă peste tot ceea ce făcea şi trăia el, o umbră de neputinţă şi însingurare, o repulsie universală, căreia el nu-i putea găsi remediul şi echilibrul. Uneori se simţea întocmai ca şi cum s-ar fi născut cu o înzestrare pentru care în momentul de faţă nu găsea niciun fel de utilizare.

17
Efectul pe care-l are un om fără însuşiri asupra unui om cu însuşiri

În timp ce Ulrich discuta cu Clarisse, niciunul din ei nu remarcase că muzica din spatele lor se întrerupea uneori. În asemenea intervale Walter se apropia de fereastră. Nu-i putea vedea pe ceilalţi doi, însă simţea că se opriseră nemijlocit dincolo de perspectiva până la care i-ar mai fi zărit. Îl chinuia gelozia. Extazul vulgar al muzicii grav senzuale îl atrăgea îndărăt. În spatele său pianul era desfăcut ca un aşternut pe care l-ar fi mototolit cineva care nu dorea să se deştepte pentru a nu fi nevoit să privească în faţă realitatea, îl tortura invidia unui paralitic care îi simte pe cei sănătoşi mergând alături şi nu reuşea să se decidă să li se alăture; căci suferinţa nu-i oferea nicio şansă de împotrivire.

Când Walter se scula dimineaţa şi trebuia să se grăbească spre serviciu, când peste zi sta de vorbă cu oamenii şi când după-amiaza

se întorcea printre ei spre casă, simţea că este un om important, destinat unor realizări deosebite. Credea atunci că vede totul altfel; puteau să-l emoţioneze lucruri din preajma sa pe lângă care alţii treceau nepăsători, iar acolo unde alţii întindeau necumpănit mâinile spre câte ceva, mişcarea propriului său braţ se transforma pentru el într-o adevărată aventură spirituală sau într-o autocontemplativă amorţeală paralizantă. El era un om sensibil şi simţurile sale erau în permanenţă mânate de îngândurări indecise, peste hârtoape, văi şi dealuri unduitoare; nu rămânea niciodată indiferent, ci vedea în toate o fericire sau o nefericire şi avea de obicei prilejuri de reflecţii animate. Asemenea oameni exercită o atracţie neobişnuită asupra altora, pentru că agitaţia morală în care se găsesc necontenit li se transmite acestora; în conversaţiile lor totul dobândeşte o semnificaţie personală şi, cum cei care intră în relaţii cu ei trebuie să se preocupe în permanenţă de ei înşişi, îşi asigură astfel o plăcere care altminteri n-ar putea fi obţinută decât contra unui onorariu la un psihiatru sau la un psihanalist, cu deosebire încă, trebuie adăugat, că în împrejurări ca acestea interlocutorii se simt şi ei bolnavi, în vreme ce Walter reuşea, din motive pe care ceilalţi nu le descifraseră până atunci, să-i facă să se simtă cât se poate de importanţi. Cu această însuşire de a iradia preocupări faţă de propria persoană spirituală Walter o cucerise şi pe Clarisse, înlăturându-şi cu timpul toţi rivalii; cum pentru el totul devenea o mişcare etică, putea să vorbească la modul convingător despre imoralitatea ornamentelor, igiena formelor simple şi adierile cu miros de bere ale muzicii lui Wagner, aşa cum pretindea noul gust artistic, şi îl intimidase până şi pe viitorul său socru, care avea un intelect de pictor asemenea unei cozi rotate de păun. Era deci în afară de orice îndoială că Walter putea să considere că înregistra anumite succese.

Cu toate acestea, îndată ce ajungea acasă, plin de impresii şi proiecte, care erau poate mai mature şi mai noi decât oricând înainte, o schimbare descurajatoare se petrecea în el. Nu avea nevoie decât să aşeze o pânză pe şevalet sau să aştearnă o foaie de hârtie pe birou, ca aceasta să constituie semnalul unei fugi înfricoşătoare din faţa inimii sale. Capul îi rămânea limpede şi planul pe care-l alcătuise acolo plutea mai departe într-o atmosferă foarte transparentă şi precisă, ba chiar se desfăcea şi se preschimba în două sau mai multe proiecte în măsură să rivalizeze în ce priveşte rangul, însă legătura dintre mintea sa şi primele gesturi care ar fi fost necesare pentru realizare era parcă întreruptă. Walter nu se putea decide nici măcar să mişte un deget. Nici nu se mai ridica din locul unde se aşezase, iar gândurile îi alunecau dincolo de tema la care lucra precum zăpada care se topeşte în clipa în care a nins. Nu ştia cum trecea timpul, dar până să-şi dea seama se făcea seară şi cum, după câteva asemenea experienţe, se întorcea acasă de la început pătruns de frica lor, săptămâni întregi începură să lunece şi să se scurgă parcă într-o somnolenţă tulbure. Simţământul acesta de neputinţă îi încetinea acum toate mişcările şi hotărârile şi începu să sufere de o melancolie amară, iar incapacitatea de a mai acţiona devenise o durere care adesea îi stăruia în spatele frunţii ca o hemoragie gata să-l podidească pe nas, de îndată ce ar fi vrut să se apuce de ceva. Walter se speria uşor şi manifestările pe care le constata în propria persoană nu numai că-l împiedicau să mai lucreze, ci îl şi înspăimântau în asemenea măsură, pentru că i se păreau independente de propria voinţă, încât adesea avea impresia că erau începutul unui proces de degradare mentală.

Însă în timp ce în cursul ultimului an starea sa se înrăutăţise constant, găsise pe de altă parte un ajutor miraculos într-un gând pe care până atunci nu-l preţuise niciodată îndeajuns. Gândul acesta

nu era altul decât acela că Europa în care era el silit să trăiască se afla într-o stare de degenerescenţă fără speranţă. În epocile în care, privite din exterior, lucrurile merg bine, în timp ce lăuntric ele trec prin decăderea pe care o cunosc probabil toate cele ce există, deci şi în evoluţia spirituală, dacă nu este în permanenţă întreţinută cu eforturi deosebite şi cu idei noi, întrebarea care s-ar impune este ce anume s-ar putea face pentru a remedia situaţia; însă învălmăşeala de aspecte înţelepte, stupide, infame, frumoase este în asemenea perioade atât de densă şi încâlcită, încât după toate aparenţele multora li se pare mai simplu să creadă într-o taină inexplicabilă; astfel, ei prevestesc o decădere inexorabilă a ceva anume, care se sustrage unei definiţii precise şi rămâne cu solemnitate vag. La urma urmelor, este cu totul irelevant dacă e vorba aici de rasă, de vegetarianism sau de suflet, căci, aşa cum e cazul cu orice pesimism sănătos, ceea ce interesează este doar să existe ceva inevitabil de care să se poată agăţa argumentele. La rândul său, Walter, deşi în anii săi mai buni obişnuise să râdă de asemenea doctrine, ajunsese acum, când începuse să le practice el însuşi, să le descopere mai curând marile avantaje. Dacă până atunci *el* fusese cel incapabil să lucreze, ceea ce îi provoca nemulţumirea, acum *epoca* era cea incapabilă, iar el era sănătos. Viaţa sa, care nu-l dusese nicăieri, dobândi în acel moment o explicaţie magnifică, o justificare în termeni seculari, deodată demnă de ea însăşi şi chiar părea un mare sacrificiu când lua în mână penelul sau tocul, ca apoi să le pună deoparte.

Cu toate acestea, Walter avea încă de dus lupte cu sine însuşi, iar Clarisse îl tulbura. Ea nu voia să se lase atrasă în discuţii critice despre spiritul vremii, credea pur şi simplu în geniu. Ce anume era geniul nu ştia, însă tot corpul începea să-i tremure şi să i se încordeze când era adus în discuţie; îl simţi sau nu-l simţi, acesta era

singurul ei criteriu. Pentru el, ea rămăsese fetiţa crudă de cincisprezece ani. Ea nu înţelesese niciodată cu adevărat sensibilităţile lui şi el nu reuşise să o domine niciodată. Însă oricât de rece, dură şi uneori entuziastă era, cu voinţa ei înflăcărată, nesubstanţială, avea o capacitate misterioasă de a-l influenţa, ca şi cum prin ea i-ar fi parvenit impulsuri dintr-o direcţie cu neputinţă de adaptat la cele trei dimensiuni ale spaţiului. Uneori i se părea că era aici ceva nefiresc. Simţea aceasta mai ales atunci când făceau muzică împreună. Interpretarea Clarissei era aspră şi incoloră, ascultând de o lege a excitaţiilor pentru el străină; când trupurile lor atingeau o incandescenţă prin care începeau să se străvadă sufletele, percepea această stare cu o intensitate stranie. Ceva nelămurit se dezlănţuia atunci şi ameninţa să-şi ia zborul odată cu spiritul ei. Se stârnea dintr-un hău tainic în fiinţa ei, care ar fi trebuit să rămână cu străşnicie ferecat; nu ştia nici ce-i transmitea această percepţie, nici ce anume era; însă îl silea să îndure o spaimă nespusă şi să simtă nevoia să întreprindă ceva decisiv împotriva acestei ameninţări, lucru pe care însă nu-l putea face, căci nimeni în afară de el nu remarca nimic în acea privinţă.

Acum o vedea prin fereastră pe Clarisse reîntorcându-se şi simţea nelămurit că nici de data aceasta nu avea să fie în stare să reziste impulsului de a-l vorbi de rău pe Ulrich.

Ulrich se reîntorsese într-un moment nepotrivit. O afecta pe Clarisse. El înrăutăţea în mod infam în ea exact lucrurile pe care Walter nu îndrăznea să le atingă, caverna dezastrului, ceea ce era demn de compasiune, maladiv, genial la modul fatal în Clarisse, acel loc tainic unde ceva anume trăgea de nişte lanţuri care într-o bună zi ar fi putut ceda. Acum ea intrase şi stătea în faţa lui, cu capul gol, cu pălăria de grădină în mână, iar el o privea. Ochii ei erau ironici, limpezi, tandri; poate puţin prea limpezi. Uneori el

avea senzaţia că ea stăpânea pur şi simplu o forţă care lui îi lipsea. Încă de pe când era copil, el o simţise ca pe un chin care n-avea să-i lase linişte, dar, evident, n-ar fi vrut niciodată ca ea să fi fost altfel; poate era taina vieţii sale, pe care ceilalţi doi nu o înţelegeau.

„Ce mult suferim!" gândi. „Cred că nu se întâmplă adesea ca două fiinţe să se iubească atât de adânc cum suntem noi condamnaţi să ne iubim." Şi începu să vorbească fără tranziţie:

— Nu vreau să ştiu ce ţi-a povestit Ulo, însă pot să-ţi spun că forţa pe care i-o admiri atât nu e altceva decât vid!

Clarisse aruncă o privire spre pian şi surâse; fără să vrea, el se aşezase iarăşi lângă pianul deschis. El continuă:

— Trebuie să fie uşor să nutreşti simţăminte eroice când eşti de la natură nesimţitor şi să gândeşti în kilometri când habar n-ai ce plenitudine poate să ascundă fiecare milimetru!

Câteodată îl numeau Ulo, ca în vremea adolescenţei, iar el îi iubea din acest motiv, aşa cum păstrezi o veneraţie surâzătoare doicii de pe vremuri.

— A ajuns într-un impas! adăugă Walter. Tu nu-ţi dai seama; dar să nu-ţi închipui că eu nu-l cunosc bine.

Clarisse se îndoia. Walter vorbea agitat:

— Astăzi totul se năruie! Un abis insondabil al inteligenţei! E un om inteligent, trebuie să recunosc; însă n-are nicio idee de ce înseamnă forţa unui suflet stăpân pe sine. Ceea ce Goethe numeşte personalitate, ceea ce Goethe numeşte ordine dinamică, despre acestea el n-are nici măcar o umbră de bănuială. „Conceptul nobil de forţă şi limitare, de arbitrar şi legitate, de libertate şi măsură, de ordine dinamică…" Versurile i se revărsau în valuri de pe buze. Clarisse îi privea buzele cu o uimire prietenoasă, ca şi când ele ar fi dat drumul unei jucării frumoase care să plutească prin aer. Pe urmă îşi aminti de ceva şi îl întrerupse în calitatea ei de stăpână a

casei, deşi de vârstă fragedă:

— Nu vrei o bere?

— Da? De ce nu? Ştii că beau întotdeauna câte un pahar.

— Dar n-am deloc în casă!

— Păcat că m-ai întrebat, oftă Walter. Poate că nici nu m-aş fi gândit.

Cu aceasta problema era rezolvată, în ce o priveşte pe Clarisse. Însă Walter era acum descumpănit şi nu mai ştia exact cum să continue.

— Îţi mai aduci aminte de discuţia noastră despre artişti? întrebă el nesigur.

— Care discuţie?

— De acum câteva zile. Ţi-am explicat ce înseamnă pentru un om principiul viu al formei. Nu ţii minte cum am ajuns la concluzia că pe vremuri în locul morţii şi al mecanizării logice domneau sângele şi înţelepciunea?

— Nu.

Walter era dezorientat, căuta, ezita. Dintr-odată izbucni:

— El este un om fără însuşiri!

— Ce vrei să spui? întrebă Clarisse râzând uşor.

— Nimic. Întocmai, nimic!

Însă expresia îi stârnise curiozitatea Clarissei.

— Astfel de oameni există în zilele noastre cu milioanele, susţinea Walter. E tipul de om pe care l-a scos la iveală prezentul! Expresia instantanee îi plăcuse şi lui; ca şi cum ar fi început un poem, cuvintele îl purtau mai departe, înainte de a-şi da seama de înţelesul lor.

— Uită-te la el! Ce ai spune că e? Arată el ca un doctor, ca un negustor, un pictor sau un diplomat?

— Dar nici nu e nimic din toate acestea, îi atrase atenţia sec

Clarisse.

— Ei, poate arată cumva ca un matematician!?

— Nu ştiu; nici nu ştiu cum trebuie să arate un matematician! — Ai spus un lucru foarte adevărat! Un matematician nu arată în niciun fel; adică are întotdeauna un aspect atât de inteligent în general, încât nu s-ar putea spune nimic anume despre ce are cu adevărat în cap! Cu excepţia clericilor romano-catolici, astăzi nimeni nu mai arată aşa cum ar trebui să arate, pentru că ne slujim de capetele noastre într-un mod încă şi mai impersonal decât de mâinile noastre; însă matematica a ajuns la apogeu, ea nu mai ştie nimic despre sine însăşi, aşa cum oamenii, dacă ar ajunge vreodată să se hrănească doar cu pilule energetice în loc de carne şi pâine, n-ar mai şti nimic despre pajişti, viţei şi pui de găină!

Între timp Clarisse aşezase pe masă cina lor frugală, asupra căreia Walter îşi concentrase atenţia; poate era tocmai ceea ce îi sugerase comparaţia de adineaori. Clarisse îi privea buzele. Îi aduceau aminte de mama lui, moartă acum, erau buze puternice, feminine, se îndeletniceau cu mâncatul ca şi cum ar fi trebăluit prin casă; deasupra comisurii buzelor creştea o mustaţă tuşinată. Ochii lui străluceau ca nişte castane tocmai scoase din spuză, chiar şi atunci când căuta o bucată de brânză în farfurie. Deşi era scund şi mai curând firav decât delicat în ce priveşte conformaţia fizică, el făcea impresie şi aparţinea acelei categorii de oameni care apar întotdeauna într-o lumină bună. Continua acum să vorbească.

— După înfăţişare, n-ai putea să ghiceşti ce profesie exercită, cu toate acestea nu lasă impresia unui om care n-are nicio profesie. Ia gândeşte-te cum e el: ştie întotdeauna ce are de făcut; poate să privească o femeie în ochi; poate în orice moment să reflecteze temeinic la orice problemă; ştie să boxeze. Este talentat, are voinţă, e lipsit de prejudecăţi, curajos, rezistent, impulsiv, cumpănit – n-am

de gând să le enumăr pe toate la rând, e liber să aibă toate calităţile acestea. Pentru că, de fapt, nu le are! Ele l-au făcut ceea ce este şi i-au determinat drumul pe care s-a înscris, dar cu toate acestea nu-i aparţin. Când se înfurie, ceva râde în el, când e trist, pune ceva la cale. Dacă îl emoţionează ceva, el şi respinge lucrul acela. Orice comportare urâtă lui i se va părea, dintr-un punct de vedere sau altul, bună. Întotdeauna doar un context posibil va determina pentru el felul în care să aprecieze un anumit lucru. Nimic nu e stabil în ceea ce-l priveşte. Totul e fluctuant, parte dintr-un întreg, din nenumărate altele, care probabil alcătuiesc un supraîntreg mai mare, despre care el însă nu are nicio idee. Aşa că fiecare din răspunsurile lui este un răspuns parţial, fiecare din sentimentele lui doar un punct de vedere, pe el nu-l interesează ce este din ceea ce este, ci doar un „cum este", ca un adaos oarecare, iar atunci prezintă pentru el importanţă. Nu ştiu dacă înţelegi ce vreau să spun?

— Ba da, spuse Clarisse. Însă eu găsesc totul acceptabil.

Fără să vrea, Walter vorbise cu semnele unei aversiuni ce lua proporţii; vechiul sentiment din adolescenţă de a fi fost cel slab în această prietenie îi sporea gelozia. Căci, deşi era convins că Ulrich nu realizase niciodată nimic în afara câtorva dovezi de inteligenţă, el nu putea scăpa în taină de senzaţia că-i fusese inferior din punct de vedere fizic. Imaginea pe care o schiţase acum îl elibera, întocmai ca reuşita unei opere de artă; nu el o izvodise din sine, ci, faţă de un început bun, printr-o reuşită tainică un cuvânt se lega de precedentul şi în sinea sa se dizolva astfel ceva ce nu conştientiza încă. Când termină de vorbit, înţelese că Ulrich nu exprima altceva decât acest ceva dizolvat, risipit, condiţia în care se înfăţişau în acel moment toate aparenţele.

— Acceptabil? întrebă el acum, dureros surprins. Nu se poate să vorbeşti serios când spui aşa ceva!

Clarisse mesteca o bucată de pâine cu nişte brânză cremoasă; nu putea să-i surâdă decât cu ochii.

— Mda, spuse Walter, poate că şi noi gândeam astfel odinioară. Însă nu o putem considera decât ca o fază preliminară! Un astfel de om nici nu e om!

Clarisse terminase acum.

— La fel susţine şi el! replică ea.

— Ce susţine şi el?

— Ei, ce ştiu eu!? Că astăzi totul se destramă. Zice că totul se află într-un impas, numai el nu. Însă el nu consideră, ca tine, că lucrurile se prezintă atât de rău. Mi-a povestit odată o istorie mai lungă: dacă iei o mie de oameni şi le analizezi natura, dai de două duzini de însuşiri, simţăminte, moduri de dezvoltare, principii constructive şi aşa mai departe, din care sunt alcătuiţi cu toţii. Şi dacă disecăm trupul nostru, găsim numai apă şi câteva duzini de grămăjoare de materie care pluteşte. Apa urcă în noi aşa cum urcă în copaci şi ea formează trupurile animalelor, aşa cum formează şi norii. Găsesc drăguţă chestia asta. Doar că te face să nu mai ştii ce să spui despre tine însuţi. Şi nici ce ar trebui să faci. Clarisse chicoti. La care i-am povestit că tu te duci la pescuit cât e ziua de lungă, când ai timp liber, şi că stai pur şi simplu lungit pe malul apei.

— Ei şi? Aş vrea să ştiu dacă el ar răbda să facă aşa ceva măcar zece minute!? Însă *oamenii*, spuse Walter pe un ton ferm, au astfel de îndeletniciri de zece mii de ani, privesc cerul, simt căldura pământului şi nu disecă faptele, cum nu s-ar apuca să-şi disece nici mama care i-a născut.

Clarisse nu se putu împiedica să chicotească iarăşi.

— El spune că de atunci lucrurile s-au complicat foarte mult. Aşa cum plutim pe apă, plutim şi pe o mare de foc, o furtună de electricitate, un cer de magnetism, o mlaştină de căldură şi aşa mai

departe. Toate însă fără să le percepem ca atare. Până la urmă nu mai rămân decât formule. Ceea ce înseamnă ele în termeni omeneşti nu se poate exprima bine; asta e tot. Am şi uitat ce am învăţat în liceu, însă într-un fel sau altul se potriveşte. Iar dacă, spune el, cineva ar vrea astăzi să declare că e frate cu păsările, ca sfântul Francisc sau ca tine, nu-i este permis să trateze lucrurile atât de uşor, ci este necesar să se decidă să fie aruncat în focurile iadului într-un cuptor, să se scurgă în pământ prin intermediul troleului unui tramvai sau să cadă cu un plescăit în vreun canal prin gura de scurgere.

— Da, da, întrerupse Walter această relatare. La început cele patru elemente se transformă în câteva duzini şi până la urmă plutim pur şi simplu pe relaţii, procese, pe nişte zoaie de procese şi formule, pe ceva despre care nici nu se ştie dacă e un lucru, un fenomen, o fantasmă a gândirii sau Dumnezeu mai ştie ce! Atunci nu mai există nicio deosebire între un soare şi un chibrit, iar între gură, ca unul din capetele tractului digestiv, şi celălalt capăt, tot nicio deosebire! Acelaşi lucru are o sută de aspecte, aspectele o sută de relaţii, şi de fiecare depind alte simţăminte. Creierul omenesc a izbutit să împartă cu bine lucrurile; iar lucrurile au împărţit inima omenească.

Sări în picioare, însă rămase în spatele mesei.

— Clarisse! spuse el. Omul acesta e o primejdie pentru tine! Uite, Clarisse, de nimic nu au nevoie oamenii astăzi decât de simplitate, de apropierea de pământ, de sănătate – şi da, desigur, poţi să spui ce vrei – şi de un copil, pentru că un copil este ceea ce te leagă cel mai strâns de realitate. Ce-ţi povesteşte ţie Ulo e ceva cu totul inuman. Te asigur, eu *am* curajul, când vin acasă, pur şi simplu să beau o cafea, să ascult păsărelele, să ies puţin la plimbare, să schimb câteva cuvinte cu vecinii şi să las ziua să se scurgă în linişte: aşa este

viaţa omului!

Tandreţea acestor imagini îl apropiase pe nesimţite de ea; dar, ca şi cum sentimente paterne şi-ar fi făcut auzite de departe glasul adânc, Clarisse deveni deodată încăpăţânată. Faţa i se închise pe măsură ce el se apropia şi căpătă o expresie de ostilitate.

Când se opri acum alături de ea, iradia din fiinţa lui o blândeţe caldă, asemenea unui cuptor ţărănesc. Clarisse şovăi o clipă în curentul acesta. Apoi spuse:

— Nu, dragul meu! Apucă repede o bucată de pâine cu nişte brânză de pe masă şi-l sărută grăbită pe frunte.

— Mă duc să văd dacă au apărut fluturii de noapte.

— Dar, Clarisse, spuse Walter rugător, la vremea asta ştii foarte bine că nu mai sunt fluturi.

— Ei, n-ai de unde să ştii!

În urmă nu mai rămase în cameră decât sonoritatea râsului ei. Cu pâinea şi brânza în mână se îndepărtă pe pajişte; locurile erau liniştite şi n-avea nevoie s-o însoţească nimeni. Tandreţea lui Walter se năruí în sine ca un *soufflé* scos prea curând din cuptor. Oftă adânc. Apoi se aşeză ezitând iarăşi la pian şi intonă câteva acorduri. Cu sau fără voia lui, se născură nişte improvizaţii pe motive din operele lui Wagner şi în murmurul acestei substanţe crescând incontrolabil, pe care la vremea când era orgolios el şi-o refuzase, degetele îi pluteau fremătând prin şuvoiul melodic. N-avea decât să se audă cât de departe! Simţea cum spinarea i se încovoaie de narcoza acestei muzici şi soarta i se păru mai dulce.

18

Moosbrugger

La vremea aceea opinia publică era preocupată de cazul

Moosbrugger.

Moosbrugger era un tâmplar, un bărbat masiv, cu umerii laţi, fără nicio urmă de îngrăşare, cu părul ca o lână cafenie şi cu pumni puternici, inofensivi. Faţa sa exprima o forţă binevoitoare şi dorinţa de a face ce e bine şi dacă nu i-ai fi văzut aceste calităţi, i le-ai fi simţit după miros, după mirosul aspru, modest, uscat, de atelier, care ţinea de fiinţa aceasta de treizeci şi patru de ani de pe urma faptului că prelucra lemnul, o îndeletnicire care cerea tot atâta cumpănire câtă încordare fizică.

Rămâneai ca înlemnit când vedeai pentru prima dată această făptură binecuvântată de Dumnezeu cu toate semnele bunătăţii, căci Moosbrugger era însoţit de obicei de doi jandarmi înarmaţi şi avea mâinile legate în faţă cu un lanţ puternic de oţel, ţinut de unul din însoţitorii săi.

Când observa că era privit, pe faţa lui lată şi bonomă, cu părul neîngrijit, purtând mustaţă şi o barbă ca un smoc, apărea un surâs; era îmbrăcat într-o haină scurtă, neagră, cu pantaloni cenuşiu deschis, avea o ţinută milităroasă cu pasul mare, dar surâsul acesta îi preocupa îndeosebi pe ziariştii din sala tribunalului. Ar fi putut fi un surâs încurcat sau unul viclean, unul ironic, prefăcut, dureros, alienat, sângeros, nefiresc – era evident că îşi căutau expresiile contradictorii şi păreau să încerce să descopere disperaţi în acest surâs ceva ce în mod limpede nu găseau în întreaga înfăţişare onestă a omului.

Căci Moosbrugger omorâse o femeie, o prostituată de cea mai joasă speţă, şi încă o omorâse în modul cel mai înfricoşător. Ziariştii descriseseră în amănunt o rană la gât întinzându-se de la laringe până la ceafă, precum şi două lovituri de pumnal în piept, care străpunseseră inima, apoi alte două răni în spinare, în stânga, şi mutilarea sânilor, care erau aproape desprinşi de trup; îşi

exprimaseră repulsia faţă de toate acestea, însă nu încheiaseră înainte de a fi numărat treizeci şi cinci de lovituri de pumnal în pântece şi tăietura pornind cam de la buric şi până la furca picioarelor, care se continua cu nenumărate alte răni mai mici pe spate, în vreme ce gâtul prezenta urme de strangulare. Nu găseau legătura între aceste orori şi faţa exprimând bunătate a lui Moosbrugger, deşi ei înşişi erau nişte oameni buni, în ciuda faptului că descriseseră întâmplarea cu profesionalism, conştiinciozitate şi, în mod evident, cu o încordare care le tăia respiraţia. Se folosiseră prea puţin până şi de explicaţia cea mai probabilă, şi anume că era vorba de un bolnav mintal – căci Moosbrugger mai fusese de câteva ori internat în ospicii pentru delicte similare –, în ciuda faptului că un ziarist bun se pricepe admirabil în zilele noastre la asemenea chestiuni; s-ar fi zis că pentru moment nu doreau să renunţe la ideea că aveau de a face cu un răufăcător şi că nu voiau ca evenimentul să treacă din lumea lor în cea a alienaţilor, iar atitudinea lor era comună cu cea a psihiatrilor, care în repetate rânduri îl găsiseră raţional, declarându-l iresponsabil de tot atâtea ori. Se petrecu şi faptul bizar că aceste acte maladive de violenţă comise de Moosbrugger, când abia deveniseră cunoscute, fuseseră resimţite de mii de oameni, care altminteri condamnau setea de senzaţional a ziarelor, ca „în sfârşit ceva interesant", atât de funcţionarii grăbiţi, cât şi de băieţii lor adolescenţi sau de gospodinele preocupate de grijile casnice. Fireşte, toţi regretau suspinând faptul că existau asemenea creaturi, însă în sinea lor toţi se preocupau mai mult de acest caz decât de propria lor profesie. Ba se putea întâmpla chiar în zilele acelea ca la culcare un foarte corect domn şef de serviciu sau un procurist de bancă să-i spună nevestei somnolente: „Ce-ai face tu acum dacă eu aş fi un Moosbrugger…".

Când privirea îi căzu pe această faţă care avea expresia unei

adevărate creaturi a Domnului şi pe cătuşele pe care le purta, Ulrich se întoarse îndată cu spatele şi-i oferi uneia din santinelele din faţa tribunalului câteva ţigări, întrebând-o despre convoiul care tocmai atunci ieşise pe uşă; astfel ajunse el să fie la curent; o scenă ca aceasta trebuie că se mai petrecuse cândva, din moment ce o întâlnim adeseori descrisă în fel asemănător, iar Ulrich aproape că începu să creadă el însuşi în autenticitatea ei, însă adevărul era că el citise pur şi simplu în ziar despre respectivele împrejurări. Mai trecu încă mult până când ajunse să-l cunoască personal pe Moosbrugger, iar anterior nu izbutise să-l vadă la faţă decât o singură dată, în timpul procesului. Probabilitatea de a afla ceva neobişnuit din ziar e cu mult mai mare decât aceea de a cunoaşte întâmplări similare prin experienţă proprie; cu alte cuvinte, lucrurile esenţiale se petrec astăzi în sfera abstractului, iar cele fără importanţă în viaţa reală.

Ceea ce află Ulrich pe această cale despre povestea lui Moosbrugger fură aproximativ următoarele:

Moosbrugger fusese un copil nevoiaş, un cioban într-o aşezare atât de mică încât nu avea nici măcar o uliţă, şi fusese atât de sărac încât nu vorbise niciodată cu vreo fată. Pe fete putea doar să le privească de departe; la fel se prezentaseră faptele la vremea uceniciei şi mai târziu, când bătea drumurile pentru a intra calfă la vreun meşter. Ne putem imagina cum stăteau lucrurile. Nu ai voie decât să priveşti de departe la ceva la care râvneşti la fel de firesc ca după pâine şi apă. După câtăva vreme ajungi atunci să nutreşti un jind nefiresc. Îţi trece prin faţa ochilor, rochia i se unduieşte peste gambe. Sare un pârleaz şi atunci ajungi să-i vezi până şi genunchiul. O priveşti în ochi şi ochii îi devin impenetrabili. O auzi râzând, te întorci iute şi zăreşti o faţă la fel de rotundă şi nemişcată ca o gaură în pământ, în care tocmai s-a furişat un şoarece.

Este de înţeles, deci, că şi după ce o omorâse pe prima fată, Moosbrugger se justificase, spunând că era urmărit de spirite care-i vorbeau zi şi noapte. Îl smulgeau din pat când dormea şi-l tulburau când muncea; apoi le auzea, ziua şi noaptea, vorbind unele cu altele şi certându-se. Nu era o boală mintală şi Moosbrugger nu putea să sufere să se vorbească despre aşa ceva; chiar dacă uneori mai împodobea el însuşi spusele cu amintiri din predicile pioase pe care le auzise sau le mai aranja conform cu sfaturile de a simula care i se dădeau prin închisori, însă materia pentru toate aceste istorii exista; estompându-se doar câte puţin uneori când nu i se da atenţie un timp.

Tot astfel i se întâmpla în timpul peregrinărilor. Iarna un tâmplar găseşte anevoie de lucru şi Moosbrugger era cu săptămânile pe drumuri. Uneori umbli aşa toată ziua, ajungi într-un loc şi acolo nu găseşti niciun adăpost. Trebuie să baţi drumurile până noaptea târziu. N-ai bani de masă, aşa că bei un rachiu, până când ţi se aprind două lumânări în spatele ochilor şi trupul merge singur mai departe. La azilul de noapte nu mai ai chef să rogi să-ţi dea un adăpost, chiar dacă acolo găseşti o supă fierbinte, în parte din cauza păduchilor şi în parte din cauza moralei sâcâitoare pe care ţi-o fac; aşa că mai bine cerşeşti câţiva bănuţi şi te strecori în fânul unui ţăran. Fără să-i mai ceri voie, fireşte, căci trebuie să te tot rogi de el şi să mai fi şi insultat pe deasupra. Dimineaţa, desigur, urmează certuri şi acuzaţii de violare a proprietăţii, vagabondaj, cerşetorie, şi până la urmă te trezeşti cu un cazier tot mai lung, consultat de fiecare nou judecător ce-şi dă şi mai multă importanţă, ca şi cum Moosbrugger însuşi ar fi fost de elucidat doar prin asemenea condamnări.

Apoi te mai gândeşti ce înseamnă să nu poţi să te speli ca lumea zile şi săptămâni întregi. Pielea devine atât de rigidă încât nu mai

poţi face decât mişcări grosolane, chiar dacă ai vrea să faci gesturi tandre, iar sub o asemenea crustă îţi înţepeneşte şi sufletul viu din tine. Se prea poate ca mintea să-ţi fie atinsă mai puţin, să fii în stare să faci ceea ce se cuvine în mod chibzuit; s-ar putea chiar ca mintea să mai ardă ca o luminiţă într-un uriaş far ambulant, năpădit de râme strivite sau de lăcuste, însă tot ceea ce îţi alcătuieşte personalitatea e zdrobit, iar ceea ce se deplasează e doar o colcăitoare substanţă organică. Moosbrugger rătăcind astfel prin câte un sat sau chiar pe un drum singuratic întâlnea procesiuni întregi de femei. Întâi una, apoi, o jumătate de oră mai târziu, iarăşi o femeie şi, chiar dacă apăreau la intervale de timp atât de mari şi nu aveau nimic de a face una cu alta, erau totuşi procesiuni întregi. Mergeau de la un sat la altul sau ieşiseră doar puţin în faţa casei, aveau şaluri groase sau jachete care le încolăceau şoldurile ca şerpii, intrau în încăperi călduroase, îşi urmau copiii sau erau atât de singure pe drum încât ai fi putut să le dobori cu o piatră ca pe ciori. Moosbrugger susţinea că el nu avea cum să fie un asasin sexual, căci îl însufleţiseră doar sentimente de aversiune faţă de aceste femei, iar afirmaţia sa nu pare improbabilă, căci pretindem că înţelegem chiar şi o pisică stând în faţa unei cuşti în care sare în sus şi în jos un canar gălbui şi durduliu; sau care prinde un şoarece, îi dă drumul, îl prinde din nou doar ca să-l mai vadă fugind o dată; ce e un câine care aleargă după o bicicletă în mişcare, muşcând-o doar în joacă, el, prietenul omului? În relaţia cu tot ceea ce este viu, în mişcare, rostogolindu-se mut în faţa noastră sau alunecând şi tupilându-se există o aversiune înnăscută faţă de un semen al nostru, o creatură care se bucură de propria-i viaţă. Ce ar trebui să facem, la urma urmei, dacă o asemenea creatură mai şi ţipă? Putem doar să ne venim în fire sau, dacă aşa ceva nu este cu putinţă, să-i apăsăm faţa de pământ şi să-i umplem gura cu bulgări.

Moosbrugger era doar o calfa de tâmplar, un om cu totul singuratic şi, deşi în toate locurile unde lucrase fusese simpatizat de confraţi, nu avea niciun prieten. Cel mai puternic dintre instincte îi întorcea din când în când cu totul pe dos făptura şi într-un fel feroce; însă poate că în realitate nu-i lipsiseră, cum spunea el, decât educaţia şi ocaziile să facă cu totul altceva din viaţa lui, să ajungă un înger exterminator sau un incendiator de teatre, un mare anarhist; căci pe anarhiştii care urzeau conjuraţii el îi considera cu dispreţ ca fiind nişte impostori. Era în mod evident bolnav; dar, chiar dacă era limpede că firea sa maladivă îi determina comportarea, izolându-l de semeni, lui aceasta i se părea ca un simţământ mai înalt şi mai puternic al fiinţei sale. Viaţa lui întreagă fusese doar o luptă, o luptă ridicol şi înfricoşător de neajutorată, pentru a smulge o justificare pentru ea însăşi. Ca ucenic încă strivise degetele unui maistru care voise să-l lovească. De la un altul dispăruse cu banii; din nevoia de dreptate, cum spunea el. Nu rămânea nicăieri timp îndelungat; atâta vreme cât în felul lui de a munci, sărac la vorbă, cu o linişte prietenoasă şi cu umerii lui uriaşi, aşa cum se întâmpla întotdeauna la început, îi ţinea pe ceilalţi la distanţă, rămânea locului; îndată ce începeau să se poarte cu el mai familiar şi lipsit de respect, de parcă ar fi înţeles ce se petrecea cu el, pornea mai departe, căci îl cuprindea un simţământ nefiresc, ca şi cum nu s-ar mai fi simţit bine în propria lui piele. Odată plecase prea târziu; atunci patru zidari de pe un şantier se vorbiseră să-l determine să le simtă superioritatea şi să-l răstoarne de pe schela de la ultimul etaj; îi şi auzea chicotind şi urcând în spatele lui, şi atunci se aruncase asupra lor cu toată forţa lui nemăsurată, îl azvârlise pe unul din ei două etaje mai jos şi le rupsese braţele altor doi. Faptul că fusese pedepsit pentru fapta sa îl zdruncinase, cum spunea el. Plecă de acolo. În Turcia; apoi îndărăt, căci pretutindeni lumea se coaliza împotriva

lui; nu exista nicio formulă magică împotriva acestei conjuraţii şi niciun act de bunătate.

Asemenea vorbe le învăţase cu sârg prin ospicii şi închisori; frânturi franţuzeşti şi latineşti, pe care le folosea în locurile cele mai nepotrivite în vorbirea sa, de când înţelesese că posedarea acestor limbi era ceea ce le dădea stăpânilor dreptul să „dezbată" cu privire la soarta lui. Din acelaşi motiv se străduia şi la proces să vorbească o limbă germană cât mai curată, spunea, de exemplu, „asta trebuie să slujească drept bază a brutalităţii mele" sau „mi-o închipuisem ca fiind încă şi mai inumană decât le preţuiesc eu de obicei pe femeile de felul acesta"; când însă constata că nici astfel nu făcea impresie, atunci adopta nu rareori o poză teatrală măreaţă şi se califica pe sine însuşi drept un „anarhist teoretic", care ar fi putut să se lase salvat oricând de social-democraţi dacă ar fi vrut să primească ceva de la aceşti josnici exploatatori evrei ai neştiutorului popor muncitor: aici stăpânea la rândul său o „ştiinţă", un domeniu în care nu-l puteau urmări nici prezumţiile erudite ale judecătorilor săi.

De obicei, această atitudine făcea ca autorităţile judiciare să acorde o atenţie plină de respect „inteligenţei sale remarcabile", cu care era creditat, şi pedepse mai aspre, dar, la urma urmelor, orgoliul său astfel adulat percepea audierile ca reprezentând momentele cele mai de preţ ale vieţii sale. Din acest motiv el nu ura pe nimeni la fel de înverşunat ca pe psihiatrii care credeau că pot dispune de propria sa fiinţă atât de complexă cu câteva neologisme, ca şi cum pentru ei ar fi fost în discuţie de un caz obişnuit. Cum se întâmplă întotdeauna în astfel de situaţii, aprecierile medicale în ce priveşte starea sa mentală fluctuau sub presiunea reprezentărilor juridice supraordonate, a expertizelor medicale, iar Moosbrugger nu pierdea nicio ocazie ca în şedinţele publice ale procesului să nu-şi dovedească superioritatea asupra psihiatrilor şi să-i demaşte ca pe

nişte neghiobi umflaţi şi nişte şarlatani cu totul neştiutori şi care, dacă el ar fi simulat, s-ar fi simţit obligaţi să-l interneze la ospiciu în loc să-l trimită la închisoare, unde-i era locul. Căci el nu-şi nega faptele, voia ca ele să fie înţelese drept cazuri nefericite ale unei mari concepţii de viaţă. Femeile acestea care chicoteau tot timpul erau în primul rând reunite într-o conspiraţie împotriva lui; ele aveau cu toatele nişte ţiitori care umblau după fustele lor şi nu luau în niciun fel în seamă vorba dreaptă a unui bărbat serios, decât cel mult ca să-l ia în derâdere. Se ferea din calea lor cât putea, ca să nu se lase stârnit; însă lucrul acesta nu era totdeauna posibil. Sunt zile când ea bărbat ţi se învălmăşeşte totul în cap şi nu mai poţi să te apuci de nimic, că-ţi şi asudă mâinile de nelinişte. Atunci, dacă simţi că trebuie să te dai bătut, poţi să fii sigur că încă de la primul pas îţi iese în drum, ca o patrulă de recunoaştere pe care celelalte au trimis-o, o asemenea otravă care să-ţi taie calea, o impostoare, una care râde în sinea ei de bărbat în timp ce îl sleieşte şi îi joacă teatru, dacă nu îl şi siluieşte, aşa lipsită de conştiinţă cum e!

Astfel veni şi capătul acelei nopţi, o noapte petrecută în băutură fără tragere de inimă, cu multă larmă ca să-şi acopere neliniştea lăuntrică. Chiar dacă n-ajungi să te îmbeţi, lumea poate să ţi se pară deodată nesigură. Zidurile străzilor se clatină ca nişte culise, în spatele cărora cineva aşteaptă să i se dea intrarea în scenă. La marginea oraşului e mai liniştit, atunci când ajungi în aer liber pe câmpul luminat de lună. Moosbrugger trebuia să facă un ocol ca să ajungă acasă şi acolo, lângă podul metalic, fata intră în vorbă. Era o fată dintre acelea care li se vâră în suflet bărbaţilor pentru bani, o slujnică fără slujbă care fuge de colo până colo, o fărâmiţă de om din care vedeai doar doi ochi de şoarece, căutând să te atragă de sub basma. Moosbrugger o respinse şi grăbi pasul; însă ea se rugă de el s-o ia acasă. Moosbrugger merse mai departe; drept, pe după colţ, în

cele din urmă fără să ştie ce face, încolo şi încoace, făcea paşi mari şi ea alerga pe lângă el; el se oprise locului şi ea rămase lângă el ca o umbră. O atrăgea, asta era. Atunci mai făcu o încercare să o determine să plece; se întoarse spre ea şi o scuipă de două ori în faţă. Însă nu ajută la nimic; ea era invulnerabilă.

Întâmplarea se petrecu în parcul situat la mare depărtare, pe care trebuiau să-l traverseze prin locul cel mai îngust. Abia atunci fu Moosbrugger sigur că fata trebuie să fi avut în preajmă un ţiitor; în caz contrar, de unde ar fi avut ea curajul să-l urmeze în ciuda indignării sale? El se pipăi după cuţitul din buzunarul de la pantaloni, căci sigur voiau să-l atragă într-o cursă; poate chiar să sară asupra lui; întotdeauna după asemenea femei se ascunde bărbatul celălalt, care e gata să-şi bată joc de tine. De altfel, nu i se părea că ar fi fost un bărbat deghizat? Vedea umbre mişcându-se şi auzea vreascurile trosnind, în timp ce mironosiţa asta se ţinea după el şi, ca în pendularea amplă a unui ceas, se tot legăna şi îşi tot reînnoia rugăminţile; însă nu vedea nimic asupra căruia să se năpustească cu forţa lui de uriaş şi începu chiar să se teamă de această inacţiune nefirească.

Când ajunseră în dreptul primei străzi, de-a dreptul tenebroase, fruntea i se acoperise de sudoare şi tremura din tot trupul. Nu mai privea deloc în jurul lui şi se îndreptă spre o cafenea care mai era încă deschisă. Dădu pe gât o cafea neagră şi trei coniacuri şi fu în stare să rămână acolo liniştit poate chiar un sfert de oră; dar când plăti îl năpădi iarăşi întrebarea: ce avea să facă dacă ea l-ar fi aşteptat afară? Există asemenea gânduri care ţi se înfăşoară pe după braţe şi picioare, legându-te, imobilizându-te. De-abia făcuse câţiva paşi pe strada întunecată că o simţi pe fată iarăşi lângă el. Acum nici nu mai era umilă, ci obraznică, sigură pe ea; nici nu se mai ruga de el; tăcea doar. Atunci îşi dădu seama că n-avea să mai scape

niciodată de ea, pentru că el însuşi o ţâra astfel după sine. O silă care semăna cu un hohot de plâns i se urcă în gâtlej. Mergea mai departe şi ceea ce îl urma acolo, cu un pas mai înapoi, era tot el însuşi. Tot aşa cum întotdeauna întâlnea procesiuni întregi de femei. Îşi smulsese odată el însuşi o aşchie mare de lemn care-i intrase în picior, pentru că nu avusese răbdare să aştepte medicul; tot ca atunci îşi pipăi acum cuţitul din buzunar, îl simţea lung şi dur la locul său.

Într-un efort aproape supraomenesc al conştiinţei sale morale, lui Moosbrugger îi veni ideea că mai exista o cale de scăpare. Dincolo de gardul de scânduri pe lângă care trecea strada se afla un teren de sport; acolo nu avea cine să-l vadă, aşa că dădu colţul. În ghereta strâmtă a casei de bilete se lungi la pământ şi îşi împinse capul în colţul cel mai întunecos; cel de-al doilea sine al său, făptură aceea moale şi blestemată, se lungi alături de el. El se prefăcu a fi adormit pe loc, ca mai târziu să se poată strecura de acolo. Însă când se târî încet, cu picioarele înainte, ca să iasă din ascunzătoare, ea era acolo lângă el, petrecându-şi braţele pe după gâtul lui. Atunci simţi ceva tare în buzunarul lui sau al ei şi trase acel ceva afară. Nici nu mai ştia bine dacă era o foarfecă sau un cuţit; o lovi cu obiectul acela. Susţinuse că ar fi fost doar o foarfecă, însă era cuţitul său. Ea căzu cu capul în gheretă; el o trase puţin în afară, pe pământul moale, şi o izbi mereu până când o făcu să se desprindă cu totul de el. Apoi rămase poate încă un sfert de ceas alături de ea şi o privi, în vreme ce noaptea deveni din nou calmă şi minunat de limpede. Acum ea nu mai putea să insulte vreun bărbat şi nici să se mai agaţe de el. În cele din urmă trase cadavrul de cealaltă parte a străzii şi îl lungi în dreptul unui desiş ca să poată fi găsit mai uşor şi îngropat, cum susţinea el, căci acum ea nu mai putea să-şi poarte de grijă.

La proces, Moosbrugger îi pricinui apărătorului său cele mai

neprevăzute dificultăţi. Şedea în largul lui, ca un spectator în bancă, îi striga procurorului bravo când acesta spunea ceva în sensul că acuzatul reprezenta un pericol public, după cum i se părea, într-un mod care-i făcea lui onoare şi dădea note de apreciere martorilor care afirmau că nu constataseră niciodată la el ceva care să permită să se deducă faptul că ar fi fost iresponsabil. „Eşti un tip ciudat", îl felicita din când în când judecătorul care conducea dezbaterile şi strângea conştiincios laţurile pe care acuzatul şi le pusese singur. Atunci Moosbrugger rămânea câte o clipă uimit ca un taur înfierbântat în arenă, îşi lăsa privirile să rătăcească şi remarca pe feţele celor aşezaţi în jur un lucru pe care nu-l putea înţelege, şi anume că se înfundase încă o dată şi mai adânc în vinovăţia lui proprie.

Pe Ulrich îl atrăgea mai ales faptul că apărarea urmărea după toate aparenţele un plan obscur, greu de desluşit. El nu pornise de la început cu intenţia de a omorî şi nici nu voia, de dragul propriei sale demnităţi, să pară bolnav; de poftă sexuală nici nu putea fi vorba, ci doar de silă şi dispreţ; astfel că fapta lui trebuia să fie un omor la care îl împinsese comportarea suspectă a femeii, „această caricatură a unei femei", cum se exprima el. Dacă se făcea bine înţeles, el pretindea chiar ca asasinatul săvârşit de el să fie considerat o crimă politică şi crea uneori impresia că nici nu se lupta pentru el, ci pentru o asemenea interpretare a faptelor. Tactica pe care o folosea în schimb judecătorul era cea obişnuită, care nu vedea în toate decât încercările grosolan viclene ale unui asasin de a se sustrage răspunderii.

— De ce te-ai şters pe mâini de sânge? De ce ai aruncat cuţitul?

— De ce, după săvârşirea faptei, ai îmbrăcat straie şi schimburi curate?

— Pentru că era duminică? Nu pentru că erau pătate de sânge?

Cum de în seara aceea te-ai dus la o petrecere? Fapta pe care o săvârşiseşi nu te-a împiedicat să benchetuieşti? N-ai simţit nicio urmă de remuşcare?

Ulrich înţelegea bine resemnarea adâncă cu care Moosbrugger îşi deplângea în asemenea momente educaţia neîndestulătoare, care îl împiedica să deznoade această plasă ţesută din neînţelegere şi pe care, în limbajul său, judecătorul o califica astfel, cu o expresie de refuz şi condamnare:

— Ştii întotdeauna să dai vina pe alţii!

Judecătorul acesta le concentra pe toate, începând cu rapoartele poliţiei şi acuzaţiile de vagabondaj, şi le dădea drept vina lui Moosbrugger; dar, pentru acesta, toate erau cazuri izolate care n-aveau nimic de a face unul cu altul, fiecare având o altă cauză, cu totul în afară de Moosbrugger, undeva în lumea largă. În ochii judecătorului, faptele lui Moosbrugger izvorau din şinele său, în ochii acuzatului, acestea veniseră spre el ca nişte păsări în zbor. Pentru judecător, Moosbrugger era un caz special, pentru sine era o lume şi e foarte greu să spui ceva convingător despre o lume întreagă. Se confruntau două tactici, două entităţi şi consecinţele logice ale acestora; dar Moosbrugger se afla într-o situaţie dezavantajoasă, căci argumentele lui stranii, abisale nu le-ar fi putut exprima niciunul mai înţelept ca el. Ele proveneau nemijlocit din singurătatea confuză a vieţii sale şi în timp ce toate celelalte vieţi există însutit – în acelaşi fel văzute de cei care le trăiesc şi de cei care le confirmă – viaţa lui adevărată nu exista decât pentru el. Era ca un suflu care se deformează constant şi îşi schimbă înfăţişarea. Fireşte, l-ar fi putut întreba pe judecător dacă viaţa lor ar fi fost diferită în esenţă? Însă nici nu se gândea la aşa ceva. În faţa justiţiei, tot ceea ce până atunci se petrecuse în timp, un lucru urmându-i altuia în chip atât de firesc, era acum în el de-a valma, toate lucrurile se

grămădeau unul peste altul şi lipsite de sens, iar el se străduia din răsputeri să găsească un înţeles care să nu fie cu nimic mai prejos de demnitatea eminenţilor săi adversari. Judecătorul părea aproape binevoitor în eforturile sale de a-l sprijini în acest demers şi de a-i pune la dispoziţie unele expresii, chiar dintre cele care îl expuneau apoi pe Moosbrugger la cele mai înfricoşătoare urmări.

Era ca o umbră în luptă cu un perete şi, până la urmă, umbra lui Moosbrugger ajunse să pâlpâie tot mai stins. La ultimele dezbateri ale procesului, Moosbrugger fu de faţă. Când preşedintele tribunalului citi concluziile care îl declarau responsabil, Moosbrugger se ridică în picioare şi anunţă în faţa curţii:

— Sunt mulţumit cu concluzia aceasta şi mi-am atins scopul.

O neîncredere ironică îi răspunse din privirile celor din jur şi el adăugă mânios:

— Prin faptul că am forţat lucrurile ca să mi se aducă această acuzaţie, sunt mulţumit de felul în care a decurs procesul!

Preşedintele, care acum era plin de severitate şi de intenţia de a aplica pedeapsa, îl admonestă cu observaţia că preocuparea curţii nu se îndrepta spre simţămintele lui de satisfacţie.

Apoi citi sentinţa de condamnare la moarte ca şi cum ar fi venit timpul ca toate prostiile pe care le debitase Moosbrugger pe parcursul dezbaterilor, spre satisfacţia tuturor celor prezenţi, să fie în cele din urmă contrate. Moosbrugger nu răspunse nimic, ca să nu pară că i s-ar fi făcut frică. Apoi dezbaterile se încheiară şi totul luă sfârşit. Însă atunci începu să şovăie; se retrase neputincios împotriva aroganţei acestor oameni lipsiţi de înţelegere, se întoarse pe călcâie pe când jandarmii tocmai îl scoteau din sală, se luptă să-şi caute cuvintele, îşi ridică mâinile şi strigă cu o voce care scutura de pe umerii săi înghiontelile paznicilor:

— Sunt mulţumit de felul în care au decurs lucrurile, chiar dacă

trebuie să vă mărturisesc că aţi condamnat un nebun!

Era o inconsecvenţă; însă Ulrich rămase cu respiraţia tăiată. În mod limpede, aveau de a face cu un caz de nebunie, dar, la fel de limpede, era vorba aici şi de confuzia totală a elementelor noastre existenţiale. Era ceva incoerent şi obscur; însă Ulrich nu reuşi să îşi înfrâneze gândul că dacă omenirea ar fi putut visa la unison, rezultatul ar fi trebuit să fie Moosbrugger. Îşi veni în fire doar când „paiaţa aceea jalnică de avocat al apărării", cum îl calificase nerecunoscător Moosbrugger cândva în timpul dezbaterilor, anunţă că va face o cerere de casare pornind de la anumite amănunte tehnice, în timp ce uriaşul lor client, al ambilor, era scos sub pază din sală.

19

O dojană epistolară şi prilejul de a dobândi însuşiri. Concurenţa celor două jubilee de încoronare

Astfel trecu timpul, când Ulrich primi într-o bună zi o scrisoare de la tatăl său.

„Dragul meu fiu! Au trecut de acum mai multe luni de când nu am mai putut discerne din veştile atât de parcimonioase care ne parvin de la tine dacă ai făcut fie şi un pas mic înainte pe calea carierei tale sau dacă cel puţin ai întreprins preliminarii în vederea unui asemenea pas.

Mă simt nevoit să recunosc cu mulţumire că în cursul anilor din urmă am avut satisfacţia de a auzi din mai multe surse pe care le preţuiesc că realizările tale sunt lăudate şi că pe aceste temeiuri ţi se prevede un viitor plin de perspective. Însă, pe de o parte, înclinaţia ta, pe care în orice caz nu ai moştenit-o de la mine, de a te lansa

furtunos atunci când ţi se încredinţează o misiune, pentru ca de îndată să uiţi ceea ce îţi datorezi ţie şi celor care şi-au pus speranţele în tine şi, pe de altă parte, faptul că din scrisorile tale n-am reuşit să desprind nici cel mai mărunt indiciu cu privire la vreun plan în ce priveşte conduita ta viitoare, mă determină să fiu cuprins de o profundă îngrijorare.

Nu numai că ai ajuns la o vârstă când alţi bărbaţi şi-au creat deja o poziţie stabilă în viaţă, ci trebuie să adaug că eu pot muri oricând, iar averea de care vei beneficia, în părţi egale, alături de sora ta, chiar dacă nu va fi deloc neglijabilă, nu este în împrejurările actuale atât de mare, încât doar prin posesia ei să-ţi asigure o poziţie socială, pe care până la urmă va trebui mai degrabă să ţi-o asiguri singur. Uneori sunt profund îngrijorat la gândul că de la doctorat încoace vorbeşti doar nelămurit despre nişte planuri care ar urma să evolueze în cele mai diferite domenii şi pe care tu, în felul tău obişnuit, poate le supraestimezi, fără să-mi comunici satisfacţia de a ţi se fi oferit vreo catedră, la fel cum nici nu aminteşti să fi stabilit cu cercurile universitare competente vreo legătură în privinţa acestor planuri. Este cert că nu pot fi bănuit că aş vrea să minimalizez independenţa ştiinţifică; publicând acum patruzeci şi şapte de ani studiul pe marginea lucrării lui Samuel von Pufendorf, *Teoria responsabilităţii acţiunii morale şi jurisprudenţa modernă*, pe care o cunoşti şi care acum urmează să apară în a 12-a ediţie, am aşezat problema în adevăratul ei context, fiind primul care a demontat prejudecăţile dreptului penal în această privinţă. Dar tot atât de puţin sunt în măsură acum, după experienţele unei vieţi dedicate studiului, să aprob faptul că tinerii ar trebui să se bizuie doar pe sine şi să neglijeze relaţiile cu lumea ştiinţifică şi cu societatea, care îi asigură unui însingurat tocmai acel sprijin prin care să ajungă să reuşească într-un context fecund şi profitabil.

Nădăjduiesc deci cu toată încrederea că voi avea cât de curând veşti de la tine şi că investiţiile pe care le-am făcut pentru ascensiunea ta îşi vor găsi recompensa prin faptul că acum, după reîntoarcerea în patrie, vei reînnoi asemenea legături şi nu le vei mai neglija în continuare. În acest sens i-am scris vechiului meu prieten şi protector, fostul preşedinte al trezoreriei şi actualul conducător al consiliului de pe lângă Mareşalatul Curţii Imperiale, Excelenţa Sa contele Stallburg, şi l-am rugat să ia în considerare cu bunăvoinţă rugămintea ta, pe care i-o vei prezenta neîntârziat. Eminentul meu prieten a avut amabilitatea să-mi răspundă de îndată şi ai norocul nu numai să te primească, ci şi să urmărească acum cu cald interes cariera ta, aşa cum i-am descris-o. Astfel, în concordanţă cu puterile şi estimările mele şi cu condiţia ca tu să-i creezi o impresie favorabilă Excelenţei Sale şi, în acelaşi timp, să confirmi aprecierile cercurilor academice influente la adresa ta, viitorul îţi este asigurat.

În ce priveşte rugămintea pe care fără îndoială că vei primi cu bucurie să i-o prezinţi Excelenţei Sale îndată ce vei şti despre ce este vorba, lucrurile se prezintă în acest mod: în Germania urmează ca în anul 1918, şi anume, în jurul datei de 15 iunie, să aibă loc o mare festivitate care să întipărească în amintirea întregii lumi măreţia şi puterea Germaniei cu prilejul jubileului de treizeci de ani de la urcarea pe tron a împăratului Wilhelm al II-lea; deşi până atunci mai sunt câţiva ani, se cunoaşte de pe acum din surse autorizate că s-au făcut pregătiri în acest sens, chiar dacă e de la sine înţeles că pentru moment sunt cu totul neoficiale. Acum, tu ştii foarte bine că în acelaşi an venerabilul nostru împărat îşi sărbătoreşte jubileul de şaptezeci de ani de la urcarea pe tron şi că această zi cade în data de 2 decembrie. Judecând după modestia pe care noi, austriecii, o manifestăm în toate problemele care se referă la propria noastră patrie, e de temut, trebuie să spun, că vom avea parte de o

experienţă similară cu cea a bătăliei de la Sadova, adică germanii, cu spiritul lor metodic, exersat în obţinerea de efecte, ne vor întrece, aşa cum au făcut şi atunci, introducând în luptă puştile cu percutor înainte ca noi să ne fi gândit la vreo surpriză similară.

Din fericire, temerile mele exprimate aici au fost anticipate de anumite personalităţi cu spirit patriotic şi cu relaţii eficiente şi pot să-ţi dezvălui că a fost declanşată la Viena o acţiune pentru a neutraliza în fapt asemenea temeri şi pentru a pune în valoare cum se cuvine întreaga însemnătate a unui jubileu de şaptezeci de ani de domnie binecuvântată şi plină de grijă, comparativ cu o simplă aniversare de treizeci de ani. Cum este firesc ca data de 2 decembrie să nu poată fi prin nimic adusă înaintea celei de 15 iunie, s-a ajuns la ideea fericită de a transforma întregul an 1918 într-un an jubiliar al împăratului nostru pacifist. De altfel, nu sunt informat despre toate acestea decât în măsura în care organismele din care fac parte au avut prilejul de a lua atitudine faţă de preparativele prevăzute, amănunte vei afla tu însuţi îndată ce te vei prezenta la contele Stallburg; acesta s-a gândit să-ţi asigure în comitetul de organizare o poziţie care să facă cinste tinereţii tale.

De asemenea, mă simt nevoit să-ţi sugerez să nu mai refuzi într-un mod atât de jenant pentru mine să îţi prezinţi omagiile domnului Tuzzi, şef de departament în Ministerul de Externe şi al Casei Imperiale, relaţie pe care ţi-am recomandat-o de atâta vreme; te sfătuiesc să-i faci de îndată o vizită soţiei sale, care, cum ştii, este fiica unui văr al soţiei răposatului meu frate, fiind deci vara ta, căci, aşa cum mi se spune, ea ocupă o poziţie proeminentă în preparativele despre care ţi-am relatat anterior şi onoratul meu prieten, contele Stallburg, a avut marea amabilitate să o prevină de vizita ta, drept care tu nu trebuie să iroseşti niciun moment pentru a te achita de această îndatorire.

Despre mine nu mai e nimic altceva de spus; lucrul la noua ediţie a cărţii mele de care ţi-am pomenit îmi ocupă, în afara lecturilor, tot timpul, consumând rămăşiţa de putere de muncă despre care poţi afirma că mai dispui la bătrâneţe. Trebuie folosit tot timpul, căci a rămas puţin.

Despre sora ta aud numai că e sănătoasă; ea are un soţ capabil şi cumsecade, chiar dacă nu va dori nicicând să recunoască faptul că e mulţumită de soartă şi se simte fericită.

Te binecuvântează, cu afecţiune,

Tatăl tău”

Cartea a doua

Se întâmplă cam acelaşi lucru

20

Contactul cu realitatea. În ciuda lipsei de însuşiri, Ulrich se comportă impetuos şi temperamental

Faptul că Ulrich se hotărâse într-adevăr să-i prezinte contelui Stallburg omagiile sale avea mai multe motive, nu în ultimul rând şi pe acela că devenise curios.

Contele Stallburg îşi avea biroul în citadela imperială şi regală, la Hofburg, iar împăratul şi regele Kakaniei era un bătrân domn legendar. De atunci au fost scrise multe cărţi despre el şi se ştie cu precizie ce anume a făcut, a împiedicat să se facă sau a neglijat să facă, însă la acea vreme, în ultimul deceniu al existenţei sale şi a Kakaniei, oamenii mai tineri care erau familiarizaţi cu studiul ştiinţelor şi al artelor frumoase intrau câteodată la îndoieli dacă el exista în realitate. Numărul imaginilor care îl reprezentau era aproape la fel de mare ca acela al locuitorilor din imperiu; de ziua naşterii sale se mânca şi se bea ca în cea a Mântuitorului, pe munţi se aprindeau focuri şi glasurile a milioane de oameni dădeau asigurări că îl iubeau ca pe un tată; în cele din urmă, un cântec intonat în onoarea sa era singura creaţie de artă poetică şi componistică din care fiecare kakanian cunoştea măcar câte un vers; dar popularitatea şi notorietatea erau atât de intens persuasive, încât s-ar fi putut întâmpla ca tocmai credinţa în existenţa lui să fi devenit comparabilă cu cea în aştri, pe care îi vezi, deşi de mii de ani nu mai există.

Primul lucru care se întâmplă când Ulrich se afla în drum spre curtea imperială de la Hofburg fu că trăsura se opri în curtea exterioară a castelului şi vizitiul pretinse să fie plătit, susţinând că el îl adusese până acolo, însă nu avea voie să tragă în curtea interioară.

Ulrich se supără pe vizitiul pe care-l luă drept şarlatan sau poltron şi căută să-l convingă să-l ducă mai departe, însă rămase neputincios în faţa refuzului înfricoşat al acestuia şi deodată simţi teama iradiind precum o forţă mai puternică decât el. Când pătrunse în curtea interioară fu izbit de imaginea numeroaselor tunici, pantaloni şi căşti cu pene roşii, albastre, albe şi galbene, care stăteau acolo în soare ca păsările pe un banc de nisip. Considerase până atunci cuvântul „maiestate" ca pe un termen lipsit de semnificaţie, utilizat în continuare tot aşa cum, ateu fiind, rosteşti „Ferească Dumnezeu"; acum însă privirea i se ridicase pe zidurile înalte din jur şi văzu acolo o enclavă cenuşie, închisă din toate părţile, fortificată, pe lângă care forfota oraşului se desfăşura neştiutoare.

După ce-şi anunţă obiectul vizitei, fu condus pe scări şi coridoare, prin camere şi săli. Deşi era foarte bine îmbrăcat, se simţea evaluat cât se poate de precis de fiecare privire pe care o întâlnise. Nimănui nu părea să-i treacă aici prin gând să confunde aristocraţia de spirit cu cea reală şi lui Ulrich nu-i mai rămânea altă satisfacţie decât cea a unui protest ironic şi a unui punct de vedere critic burghez. Se convinse că străbătea o cochilie măreaţă, cu prea puţin conţinut; sălile erau aproape nemobilate, însă predilecţia pentru vid nu deţinea cerbicia unui stil măreţ; Ulrich trecu pe lângă o suită întâmplătoare de gărzi şi slujitori care alcătuiau o protecţie mai curând neajutorată decât strălucitoare şi pe care o jumătate de duzină de agenţi bine plătiţi şi instruiţi ar fi asigurat-o mai eficient; în cele din urmă, valeţii îmbrăcaţi în uniforme cenuşii, cu şepci asemenea unor comisionari de bancă şi care se învârteau printre lachei şi gărzi îl făceau să se gândească la vreun avocat sau dentist care nu menţinea îndeajuns de bine separaţia dintre locuinţa privată şi cabinetul de consultaţii. „Este evident", gândi el, „cum toate

acestea au putut să-i impresioneze cândva pe oamenii epocii Biedermeier ca o splendoare, însă astăzi nici măcar nu rezistă comparaţiei cu frumuseţea şi comoditatea unui hotel, căutând cu viclenie să mai păstreze aparenţele unei rezerve distinse şi ale oficialităţii ceremonioase."

Când intră la contele Stallburg, Excelenţa Sa îl primi într-un spaţiu prismatic amplu şi cav, de proporţii impresionante, în centru aflându-se omul acesta neostentativ, pleşuv, puţin încovoiat şi, asemenea unui urangutan, cu picioarele uşor îndoite din genunchi; îl întâmpină într-un fel care ar fi fost cu neputinţă să pară în sine atitudinea unei oficialităţi de curte, aparţinând unei familii nobile, ci doar o imitaţie a unei poze studiate. Umerii şi-i ţinea aplecaţi, iar buza inferioară îi aluneca în jos; semăna cu un bătrân arhivar sau cu vreun contabil cumsecade. Deodată nu mai avu nicio îndoială de cine îi amintea; contele Stallburg deveni transparent şi Ulrich înţelese că un om care timp de şaptezeci de ani a reprezentat cheia de boltă a celei mai mari puteri trebuie să găsească o anumită satisfacţie în a se retrage în sine şi în a arăta ca cel mai supus dintre subalternii săi; înţelese că a nu avea, ca vizitator, o înfăţişare întru nimic mai personală făcea parte pur şi simplu din conduita corectă, aceasta reprezentând forma cea mai firească a discreţiei în apropierea unei personalităţi de o asemenea importanţă. Tot astfel părea că se cerea descifrat sensul faptului că regii găsesc o satisfacţie în a se defini drept primii slujitori ai statului lor; aruncând o scurtă privire, Ulrich se convinse că Excelenţa Sa purta favoriţi scurţi, cărunţi şi avea bărbia rasă, într-o manieră pe care o arborau toţi uşierii şi hamalii de gară din Kakania. Se stăruia în convingerea că ei se străduiau să-şi imite împăratul şi regele în ce priveşte aspectul exterior, însă în asemenea cazuri este în discuţie o nevoie mai adâncă, reciprocă.

Ulrich avu vremea necesară să cumpănească la aceste aspecte, fiind nevoit să aştepte un timp înainte ca Excelenţa Sa să-i adreseze cuvântul. Instinctul fundamental teatral al costumaţiei şi al transformării de mascaradă, ca făcând parte din plăcerile vieţii, i se oferea fără vreo semnificaţie aparte şi chiar fără nicio urmă de teatralitate; avea ceva atât de puternic încât obişnuinţa burgheză de a ridica teatre şi de a face din actorie o artă pe care să o poţi închiria cu ceasul i se părea, pe lângă această artă de a juca inconştient şi tot timpul teatru, ca un lucru cu totul nefiresc, tardiv şi maculat. Iar când Excelenţa Sa în sfârşit îşi dezlipi buzele şi îi spuse: „Respectabilul dumitale tată…" şi se opri apoi de îndată, în glasul său consuna ceva care scotea în valoare mâinile lui remarcabil de frumoase, gălbui, ceva ca un suflu moral încordat în jurul întregii sale înfăţişări, încât Ulrich găsi toate acestea încântătoare şi făcu o greşeală pe care oamenii de spirit o săvârşesc uşor. Căci Excelenţa Sa îl întrebă cu ce se îndeletnicea, apoi remarcă:

— Aşa, foarte interesant, la ce şcoală? atunci când Ulrich îi răspunse că e matematician; iar când Ulrich îl asigură că nu avea nimic de a face cu şcoala, Excelenţa Sa spuse:

— Aşa, foarte interesant, înţeleg, ştiinţă, universitate.

Lui Ulrich i se păru ceva atât de familiar şi de decent, aşa cum îţi imaginezi o conversaţie îngrijită, încât pe nesimţite începu să se simtă ca şi cum ar fi fost acasă, urmându-şi propriile gânduri în loc să dea curs comandamentelor sociale ale situaţiei. Îi veni deodată în minte Moosbrugger. Se afla în faţa celui care deţinea puterea de a-l graţia şi nimic nu i se păru mai simplu ca ispita de a vedea dacă s-ar fi putut folosi de această situaţie.

— Excelenţă, întrebă el, aş putea folosi această ocazie pentru a interveni în favoarea unui om care a fost pe nedrept condamnat la moarte?

La această întrebare contele Stallburg făcu ochii mari.

— Un asasin din sadism sexual, fireşte, recunoscu Ulrich, însă în acea clipă văzu el singur că se comporta într-un fel de-a dreptul insuportabil. Un bolnav mintal, bineînţeles, căută el să se corecteze repede, şi Excelenţa Sa ştie că legile noastre sunt în această privinţă rămase în urmă încă de la mijlocul secolului trecut – aproape că-i scăpară aceste cuvinte, apoi înghiţi şi rămase tăcut.

Ar fi fost nesocotit să-şi închipuie că acest personaj s-ar fi putut lansa într-o dispută, cum fac oamenii care sunt atraşi de combinaţiile intelectuale, adesea fără un scop anume. Câteva cuvinte de felul acesta, bine strecurate, puteau fi rodnice ca un pământ fertil de grădină, doar că în locul unde se afla el acum produceau mai degrabă efectul unei grămăjoare de pământ aduse accidental pe pantofi când ai intrat în cameră. Însă acum, remarcându-i stinghereala, contele Stallburg îi arată deodată multă bunăvoinţă.

— Da, da, îşi rememoră acesta după ce Ulrich îi amintise cu oarecare efort numele celui în cauză, şi spui că e vorba despre un alienat şi că ai vrea să-l ajuţi pe omul acesta?

— El nu e răspunzător de faptele sale.

— Da, asemenea cazuri sunt întotdeauna deosebit de neplăcute.

Contele Stallburg părea să sufere cu adevărat sub povara dificultăţii unor asemenea cazuri. Îl privi deznădăjduit pe Ulrich şi-l întrebă, ca şi cum n-ar mai fi fost nimic altceva de aşteptat, dacă Moosbrugger fusese deja condamnat definitiv. Ulrich nu putu decât să nege.

— Ei bine, vezi, continuă el uşurat, timpul nu e încă pierdut, şi începu să vorbească despre papa, lăsând cazul Moosbrugger într-o stare de indecizie binevoitoare.

Ulrich îşi pierduse un moment prezenţa de spirit după gafa

comisă, însă partea remarcabilă era că acea greşeală nu produse o impresie proastă asupra Excelenţei Sale. La început contele Stallburg rămase aproape mut, ca şi cum cineva şi-ar fi scos haina în prezenţa sa; însă apoi, felul direct de a i se adresa i se păru la un om recomandat atât de călduros o dovadă de impetuozitate şi de temperament şi îi părea bine că găsise aceste două cuvinte, căci era hotărât să-şi facă o impresie bună despre cel pe care-l primise. El le şi consemnă („Putem nădăjdui ca în persoana acestui tânăr să fi găsit un ajutor impetuos şi temperamental") pe dată în scrisoarea de recomandare pe care o adresă personajului principal în marea acţiune patriotică ce se pregătea. Când, câteva secunde mai târziu, Ulrich primi această scrisoare, îi făcu impresia că era un copil de la care îţi iei rămas-bun îndesându-i în palmă o bucăţică de ciocolată. El avea acum ceva în mână şi primi instrucţiuni cu privire la o nouă vizită, care ar fi putut fi o misiune la fel de bine ca şi o rugăminte, fără să i se lase prilejul de a ridica vreo obiecţie.

— E o neînţelegere la mijloc, eu n-am avut nici cea mai mică intenţie… ar fi dorit să riposteze, dar acum era deja pe drumul înapoi prin marile coridoare şi săli. Rămase deodată locului şi se gândi: „Am fost smuls ca un dop dintr-o sticlă şi aruncat undeva unde nici n-aş fi vrut să ajung!". Studie cu multă curiozitate simplitatea înşelătoare a ambientului. Putea să recunoască liniştit că nici acum nu făcea nicio impresie asupra lui; nu era nimic altceva decât o lume care nu fusese încă înlăturată. Cu toate acestea, care fusese însuşirea aceea stranie, puternică pe care o simţise o clipă? La naiba!, aproape că nici n-ai fi putut s-o denumeşti altfel: era pur şi simplu ceva surprinzător de adevărat.

21
Adevărata inventare a Acţiunii Paralele de către contele Leinsdorf

Adevărata forţă motrice a marii acţiuni patriotice – pe care de acum încolo, pentru a ne exprima succint şi pentru „a pune în valoare cum se cuvine întreaga însemnătate a unui jubileu de şaptezeci de ani de domnie binecuvântată şi plină de grijă, comparativ cu o simplă aniversare de treizeci de ani", o vom numi şi Acţiunea Paralelă – nu era însă contele Stallburg, ci prietenul acestuia, Alteţa Sa contele Leinsdorf. În frumosul cabinet de lucru, cu ferestrele sale înalte, al acestui mare domn – în centrul multor straturi suprapuse de stiluri, devoţiuni, fireturi şi solemnităţi ale faimei – se afla, la vremea când Ulrich făcuse vizita la Hofburg, secretarul cu o carte deschisă în mâini şi-i citea Alteţei Sale un pasaj pe care fusese însărcinat să-l găsească. De data aceasta era un fragment din operele lui Johann Gottlieb Fichte, întâlnit în *Cuvântările către naţiunea germană* şi pe care-l considerase foarte indicat.

„Pentru eliberarea de păcatul originar al trândăviei", citi acolo, „şi de urmările acesteia, laşitatea şi duplicitatea, oamenii au nevoie de modele, aşa cum au reprezentat fondatorii marilor religii, care să prefigureze enigma libertăţii. Înţelegerea necesară în ce priveşte convingerile morale cade în sarcina Bisericii, ale cărei simboluri trebuie considerate nu ca omilii, ci ca mijloace instructive pentru promulgarea adevărurilor eterne."

Secretarul accentuase cuvintele *trândăvie*, *să prefigureze* şi *biserica*, Alteţa Sa ascultase cu bunăvoinţă, ceruse să i se arate cartea, apoi clătinase din cap.

— Nu, spuse contele imperial, cartea ar fi într-adevăr bună, însă

pasajul acela de sorginte protestantă pe tema bisericii nu este adecvat!

Secretarul avea aerul amar al micului funcţionar căruia i se dădea ciorna unui act pentru a cincea oară îndărăt pentru refacere şi ridică precaut o obiecţie:

— Dar impresia pe care ar face-o Fichte asupra cercurilor naţionaliste n-ar fi excelentă?

— Cred, răspunse Alteţa Sa, că pentru moment vom renunţa la el.

Când închise cartea i se închise şi figura, iar faţă de expresia taciturnă, autoritară a fizionomiei sale, secretarul făcu o plecăciune respectuoasă şi-l dădu pe Fichte deoparte, punându-l la loc în bibliotecă printre toate celelalte sisteme filosofice ale lumii; căci trebuie să dansezi cum ţi se cântă.

— Rămânem deci, spuse contele Leinsdorf, pentru moment la cele patru puncte: împăratul pacifist, reper european, adevărata Austrie şi proprietate şi educaţie. Pe baza lor trebuie să întocmeşti circulara.

Alteţa Sa emise în clipa aceea o judecată politică, care transpusă în cuvinte ar fi sunat cam aşa: Vor veni de bunăvoie! Avea în minte acele cercuri care se considerau ca aparţinând mai puţin patriei decât naţiunii germane. Lui îi erau dezagreabile acele elemente. Dacă secretarul său ar fi găsit un citat mai potrivit care să le fi flatat susceptibilitatea (motiv pentru care alegerea se oprise la Johann Gottlieb Fichte), pasajul ar fi fost transcris de-a dreptul; însă în momentul în care un amănunt stânjenitor îl împiedică să ia o asemenea decizie, contele Leinsdorf oftă uşurat.

Alteţa Sa era creatorul marii acţiuni patriotice. El produsese în premieră expresia de împărat pacifist atunci când ştirea incitantă venise din Germania. Ea se legase de la bun început de imaginea

unui conducător în vârstă de optzeci şi opt de ani, un adevărat părinte al popoarelor sale, şi de cea a unei domnii neîntrerupte de şaptezeci de ani. Aceste două reprezentări purtau în chip firesc trăsăturile bine cunoscute ale imperialului său stăpân, însă gloria care plutea asupra lor nu era cea a Maiestăţii Sale, ci izvora din realitatea semeaţă că patria sa avea suveranul cel mai bătrân şi cu domnia cea mai lungă din lume. Ignoranţii ar fi putut fi tentaţi să întrevadă aici doar savoarea unei rarităţi (ca şi cum contele Leinsdorf ar fi preţuit mai mult posesia unei mărci poştale rare, o Sahara pe hârtie filigranată, obliterată şi cu un dinte lipsă din dantelură, decât cea a unui El Greco, cum de altfel se petreceau faptele în realitate, chiar dacă el le deţinea pe amândouă şi nu neglija nicidecum celebra colecţie de tablouri a casei sale), însă ei gândesc astfel pentru că nu înţeleg ce forţă înnoitoare deţine o alegorie, chiar mai presus decât cea mai mare bogăţie. În această alegorie a bătrânului său suveran se aflau pentru contele Leinsdorf deopotrivă patria pe care o iubea şi lumea întreagă, pentru care ea ar fi trebuit să constituie un model. Mari şi dureroase speranţe îl influenţau pe contele Leinsdorf. N-ar fi putut să spună ce-l mişca mai mult, durerea pentru patria sa pe care n-o vedea ocupându-şi locul cuvenit „în familia popoarelor" sau invidia faţă de Prusia care răsturnase Austria de pe acest loc (în anul 1866, prin trădare!) sau îl cuprindea pur şi simplu mândria pentru nobleţea unei ţări vechi şi dorinţa de a o vedea dovedindu-se exemplară; căci, după părerea sa, popoarele Europei se rostogoleau cu toatele în vârtejul unei democraţii materialiste şi el îşi imagina un simbol elevat care trebuia să reprezinte o dojană şi un semn al schimbării. Pentru el era limpede că trebuia să se întâmple ceva care să plaseze Austria mai presus de toate celelalte ţări, astfel încât acea „strălucită demonstraţie a existenţei Austriei" să constituie „un reper" pentru

întreaga lume, care s-o ajute să-şi redescopere adevărata fiinţă, şi că toate erau legate de faptul că ţara sa avea un împărat pacifist în etate de optzeci şi opt de ani. Ceva mai mult sau mai precis decât atât contele Leinsdorf nu ştia, de fapt. Însă era sigur că îl stăpânea acum o mare idee. Nu numai că îi înflăcăra pasiunea – un lucru faţă de care un creştin educat riguros şi în spiritul răspunderii asumate ar fi trebuit să se arate oricum neîncrezător –, ci gândul îl împingea nemijlocit, cu o atât de limpede evidenţă, în închipuiri elevate şi strălucitoare precum cele de suveran, patrie şi fericire universală. Iar ceea ce se menţinea nelămurit nu avea darul să îl neliniştească pe Alteţa Sa. Alteţa Sa cunoştea foarte bine învăţătura teologică despre *contemplatio in caligine divina*, scrutarea întunecimii divine, care în sine este nesfârşit de limpede, dar pentru intelectul omenesc este orbire şi beznă; de altfel, era convingerea sa că un om care înfăptuieşte ceva măreţ de obicei nici nu ştie de ce – doar Cromwell spunea: „Un om nu ajunge nicicând mai departe ca atunci când nu ştie încotro se îndreaptă!". Contele Leinsdorf se abandonă deci mulţumit contemplării acestei alegorii care prin incertitudine, cum simţea el, îl stimula mai puternic decât toate certitudinile.

Abstracţie făcând de respectiva alegorie, vederile sale politice deţineau o fermitate extraordinară şi acea libertate care provine din măreţia unui caracter şi care nu este posibilă decât în absenţa oricăror îndoieli. Ca primogenit, el era membru al Camerei Superioare, însă nu era nici activ politic şi nici nu deţinea vreo funcţie la curte sau în guvern; el nu era „nimic altceva decât un patriot". Tocmai datorită acestei stări de fapt şi datorită averii care îi asigura independenţa, devenise un punct de referinţă pentru toţi ceilalţi patrioţi, care urmăreau cu îngrijorare evoluţia imperiului şi a omenirii. Datoria morală de a nu fi un spectator indiferent, ci de a „da de sus o mână de ajutor" acestei evoluţii îi domina întreaga

viaţă. Era convins că „poporul" era „bun", nu numai pentru că numeroşii funcţionari, salariaţi şi slujitori depindeau de el, ci şi pentru că în organizarea lui economică intrau nenumăraţi oameni, pe care el nu-i cunoscuse niciodată altfel decât duminicile şi în zilele de sărbătoare, când izvorăsc ca o mulţime paşnică şi pestriţă din culise asemenea corului la operă. Ceea ce nu se potrivea cu această imagine considera a fi lucrarea unor „elemente subversive"; reprezenta pentru el rezultatul acţiunii unor indivizi lipsiţi de simţul răspunderii, imaturi şi în goană după senzaţional. Fiind educat în spirit religios şi feudal, niciodată expus contradicţiilor în relaţiile cu oamenii din cercurile burgheze, deloc ignorant, dar, ca rezultat al instrucţiei clericale care-i protejase adolescenţa, împiedicat toată viaţa să recunoască într-o carte altceva decât acordul cu propriile sale principii sau abaterea eretică, el cunoştea concepţia despre lume a contemporanilor săi doar din controversele parlamentare sau ale ziarelor; având destule cunoştinţe pentru a recunoaşte numeroasele superficialităţi pe care le întâlnea în aceste dispute, îşi vedea zilnic confirmată prejudecata că lumea burgheză reală, înţeleasă în profunzime, nu era cu nimic altfel decât şi-o închipuia el. În general, precizarea de „adevărat" adăugată conceptelor politice reprezenta unul din mijloacele auxiliare prin care se orienta într-o lume creată de Dumnezeu, dar care îl nega prea adesea. Era ferm convins că până şi adevăratul socialism coincidea cu vederile sale; chiar de la început, ideea sa cea mai originală, pe care totuşi şi-o ascundea într-o oarecare măsură sie însuşi, fusese să construiască o punte pe care socialiştii să păşească în propriul său lagăr. Este limpede de altfel că ajutorarea săracilor constituia o misiune cavalerească şi că pentru adevărata noblețe de sânge nu poate exista la drept vorbind o deosebire prea mare între fabricantul burghez şi muncitorii săi; „cu toţii suntem în sinea

noastră socialişti" era una din devizele sale preferate şi care semnifica nici mai mult, nici mai puţin decât că pe lumea cealaltă nu ar exista deosebiri sociale. În lumea aceasta, însă, el le considera drept nişte realităţi necesare şi aştepta de la muncitori ca, dacă aveau să se bucure de anumite concesii în problemele bunăstării materiale, să se abţină de la lozincile iraţionale aduse de elemente din afară şi să recunoască ordinea naturală a lucrurilor în lume, cea în care fiecare îşi descoperă datoriile şi prosperitatea care-i sunt stabilite de locul său în societate. Nobilul adevărat i se părea deci la fel de important ca meseriaşul adevărat şi soluţionarea problemelor politice şi economice se reducea în primul rând pentru el la o viziune armonică pe care o denumea „patria".

Alteţa Sa n-ar fi putut să spună ce anume îi trecuse prin minte în sfertul de ceas de după plecarea secretarului său. Poate toate aceste gânduri. Bărbatul de statură mijlocie, în etate de vreo şaizeci de ani, stătea nemişcat în faţa mesei sale de scris, cu mâinile în poală şi nu îşi dădea seama că surâdea. Purta guler moale, pentru că avea o tendinţă spre hipertiroidism, şi o mustaţă în furculiţă, cu barba linsă, fie din acelaşi motiv, fie pentru că în felul acesta aducea cu portretele aristocraţilor boemi din vremea lui Wallenstein. Şedea în mijlocul unei camere înalte, la rândul ei înconjurată de spaţiile mari, goale, ale anticamerelor şi bibliotecii, în jurul cărora se aşterneau, încăperi după încăperi, alte camere, tăceri, devoţiuni, solemnităţi şi cununa a două scări arcuite; iar acolo unde acestea se revărsau în holul de la intrare, stătea în mantia lui grea, încărcată de fireturi, cu bastonul în mână, marele uşier, privind prin deschiderea portalului spre fluiditatea limpede a zilei, pietonii înotând în faţa lui ca într-un acvariu cu peşti aurii. La graniţa acestor două lumi, se arcuiau înalte liniile sinuoase ale unei faţade rococo, celebră în lumea celor docţi în ale artelor nu numai pentru frumuseţea ei, ci şi pentru că era mai

mult înaltă decât lată; ea e considerată în zilele noastre ca cea dintâi încercare de a desfăşura învelişul unui castel de ţară, întins şi confortabil, peste planul unui schelet înalt al unei case de oraş şi ca atare drept unul din exemplele cele mai semnificative de tranziţie de la magnificenţa funciară feudală la stilul democraţiei burgheze. Aici se consuma existenţa neamului Leinsdorf, atestat în cărţile de istorie a artei, în trecerea sa înspre spiritul epocii. Ignorantul însă întrezărea tot atât de puţin din această existenţă precum nu vedea picătura de apă care se prelingea pe peretele canalului; remarca doar arcul cenuşiu al porţii graţioase ce dădea înspre strada altminteri stabil trasată, o adâncitură surprinzătoare, aproape tulburătoare, în a cărei peşteră strălucea aurul fireturilor şi al măciuliei uriaşe de la bastonul uşierului. Când vremea era frumoasă, acest uşier se posta în faţa intrării; iar atunci stătea acolo asemenea unei pietre preţioase cu licăriri multicolore, de departe vizibilă, încastrat în aliniamentul de clădiri care nu pătrundeau în conştiinţa nimănui, în ciuda faptului că faţadele relevă ordinea unei străzi din furnicarul nenumărabil şi anonim aflat în trecere. S-ar putea miza pe faptul că o mare parte a „poporului", la a cărui viaţă ordonată contele Leinsdorf veghea preocupat şi continuu, lega numele său, dacă se întâmpla să-l audă menţionat, de nimic altceva decât de amintirea acestui uşier.

Însă Alteţa Sa n-ar fi văzut nicio depreciere în această interpretare; mai degrabă faptul de a avea un asemenea portar trebuie să i se fi părut o dovadă de „altruism autentic", adecvată unui om ocupând o poziţie eminentă.

Acţiunea Paralelă, sub înfăţişarea unei doamne influente de un inefabil farmec spiritual, aşteaptă, gata să-l devoreze pe Ulrich

Pe acest conte Leinsdorf ar fi trebuit Ulrich să-l viziteze, după dorinţa contelui Stallburg, însă el hotărâse să nu procedeze astfel; pe de altă parte, avea intenţia să-i facă „sus-pusei sale verişoare" vizita la care îl îndemnase tatăl său, pentru că era interesat să ajungă s-o vadă odată cu ochii lui. Nu o cunoştea, însă avea de câtă va vreme o antipatie cu totul deosebită faţă de ea, pentru că i se întâmplase în repetate rânduri ca lumea care ştia de legăturile lor de rudenie şi îi dorea binele să-l sfătuiască:

— E tocmai femeia pe care trebuie dumneata s-o cunoşti!

Se întâmpla să i se recomande astfel totdeauna cu acel accent deosebit pe *dumneata*, care urmăreşte să-l evidenţieze pe cel căruia i se adresează respectivele cuvinte ca fiind deosebit de indicat pentru a înţelege o asemenea comoară, ceea ce putea să însemne la fel de bine o flaterie sinceră sau o formă de a ascunde convingerea că omul respectiv era întocmai idiotul potrivit pentru o asemenea relaţie. Aşadar, el se întrebase adesea care ar fi putut fi calităţile deosebite ale acestei femei, însă nu primise niciodată răspunsuri satisfăcătoare. I se spunea fie: „are un inefabil farmec spiritual", fie „este cea mai frumoasă şi mai inteligentă femeie care trăieşte printre noi", iar unii făceau, pur şi simplu, aserţiunea „este o femeie ideală!".

— Dar ce vârstă are de fapt persoana? întreba Ulrich, însă nimeni nu ştia şi de obicei cel chestionat era surprins că el însuşi nu ajunsese să-şi pună o asemenea întrebare.

— Cine este, la urma urmei, iubitul ei? întrebă în sfârşit Ulrich

nerăbdător.

— Vrei să spui, dacă are o legătură?

Tânărul deloc naiv pe care-l întrebase îl privi uimit.

— Ai dreptate, chiar.

Nimănui nu i-ar fi trecut prin cap o asemenea supoziţie. „Aşadar, o frumuseţe spirituală", îşi spuse Ulrich, „o a doua Diotima". Din ziua aceea el o numi astfel în gândurile sale, după acea celebră maestră a iubirii.

În realitate, se numea Ermelinda Tuzzi şi cu adevărat doar Hermine. La drept vorbind, Ermelinda nici nu este traducerea numelui Hermine, însă îşi câştigase dreptul la acest frumos apelativ într-o bună zi, printr-o inspiraţie pur intuitivă, în momentul în care îi sunase în urechea ei spirituală ca un adevăr mai înalt, chiar dacă soţul ei se numea mai departe Hans, iar nu Giovanni şi, în ciuda numelui său de familie, nu învăţase limba italiană decât la Academia Consulară. Cu privire la acest şef de departament Tuzzi, Ulrich nutrea o prejudecată cu nimic diminuată faţă de cea pe care o vădea în legătură cu soţia lui. Într-un minister care, ca Minister de Externe şi al Casei Imperiale, avea un caracter încă şi mai feudal decât celelalte instituţii guvernamentale, el era singurul funcţionar de origine burgheză ocupând o poziţie de decizie, conducea acolo departamentul cel mai influent, era considerat mâna dreaptă şi, după cum circulau zvonurile, era chiar adevăratul cap al ministrului său şi făcea parte din categoria puţinilor oameni care exercitau o înrâurire asupra istoriei Europei. Când însă, într-un mediu într-atât de marcat de orgolii, un burghez avansa la o poziţie în asemenea măsură de înaltă, pe bună dreptate se putea ajunge la concluzia că acesta deţinea unele însuşiri care reuneau într-un mod avantajos calitatea de a fi de neînlocuit ca persoană cu cea de a se putea retrage într-o rezervă modestă, iar Ulrich nu era departe de a

şi-l închipui pe acest influent şef de departament ca pe un fel de adjutant de cavalerie, foarte competent, care urma să-i muştruluiască pe nobilii căderi. La aceste calităţi intervenea complementar o parteneră de viaţă pe care şi-o închipuia, în ciuda frumuseţii ei, ca nemaifiind tânără, ci ambiţioasă şi încorsetată într-o educaţie burgheză.

Însă Ulrich avea să rămână foarte surprins. Când se duse să-i prezinte omagiile, Diotima îl primi cu surâsul inteligent al unei femei importante care ştia totodată că e frumoasă şi că trebuie să-i ierte pe bărbaţii superficiali care se gândeau în primul rând la acea calitate a ei.

— Te aşteptam de mult, spuse ea, şi Ulrich nu-şi putu da seama dacă aceste cuvinte reprezentau o amabilitate sau o dojană. Mâna pe care i-o întinse ea era durdulie şi lipsită de orice greutate.

El i-o strânse într-a lui o clipă mai mult decât ar fi trebuit, nu reuşea să-şi desprindă gândurile îndată de acea mână. Rămăsese în mâna lui ca o petală cărnoasă; unghiile ascuţite ca elitrele unei insecte păreau să fie în stare să-şi ia zborul în orice clipă, cu mână cu tot, în improbabil. Extravaganţa acestei mâini de femeie îl covârşise, era la urma urmelor un organ omenesc cu totul neruşinat care pipăia totul ca un bot de câine, dar care, în mod oficial, reprezenta însuşi centrul fidelităţii, nobleţei şi tandreţei. În aceste câteva secunde observă că pe gâtul Diotimei erau mai multe straturi de grăsime, acoperite cu pieliţa cea mai delicată; părul îi era prins într-un coc grecesc, care i se înălţa ţeapăn şi semăna, în desăvârşirea lui strânsă, cu un cuib de viespi. Ulrich se simţea îmboldit de un anumit sentiment de ostilitate, un fel de poftă de a o stârni pe această femeie surâzătoare, însă pe de altă parte nu se putea sustrage cu totul fascinaţiei pe care o exercita asupra sa frumuseţea Diotimei.

Diotima, la rândul ei, îl privea lung şi aproape cântărindu-l. Auzise câte ceva despre acest văr, iar ceea ce îi ajunsese la urechi păstra o uşoară aură de scandal în ce privea viaţa lui particulară, şi de altfel bărbatul acesta era rudă cu ea.

Ulrich vedea că nici ea nu putea face abstracţie cu totul de impresia trupească pe care el i-o produsese. Cu astfel de reacţii era obişnuit. Era proaspăt ras, înalt, bine făcut şi musculos, dar suplu, faţa îi era limpede şi impenetrabilă; într-un cuvânt, el însuşi avea uneori impresia că arată întocmai ca ideea preconceputǎ pe care cele mai multe femei şi-o fac despre un bărbat impozant, încă tânăr, şi la drept vorbind nici n-avea totdeauna forţa să le abată de la această impresie. Însă Diotima se protejă, acordându-i o compasiune de ordin intelectual. Ulrich observă că ea îi studia mai departe înfăţişarea şi că era limpede că nu o făcea cu sentimente de neplăcere, spunându-şi poate în vremea aceasta că nobilele însuşiri pe care el părea în chip manifest să le posede trebuie să fi fost înăbuşite de o viaţă vicioasă şi că ar fi trebuit salvate. Deşi nu era cu mult mai tânără decât Ulrich şi feminitatea îi era într-o deplină înflorire trupească, din toată fiinţa ei se desprindea un aer virginal de spiritualitate încă de-abia înmugurită, care constituia un contrast straniu cu siguranţa de sine pe care o arăta. Astfel continuau să se cântărească unul pe altul şi după ce începuseră să stea de vorbă.

Diotima deschise discuţia prin a spune că Acţiunea Paralelă era, din punctul ei de vedere, un prilej care nu avea să se mai ofere niciodată pentru a realiza lucruri demne de a fi considerate de cea mai mare importanţă şi grandoare.

— Trebuie şi vrem să traducem în viaţă o idee cu totul măreaţă. Avem acum prilejul şi nu trebuie să-l pierdem!

Ulrich întrebă cu naivitate:

— Te gândeşti la ceva anume?

Nu, Diotima nu se gândea la ceva anume. Cum altfel! Nimeni din cei care vorbesc despre ceea ce este măreţ şi important pe lume nu se referă la ceva cu adevărat existent. Cu ce anume însuşire stranie a lumii ar putea semăna? Totul se reduce la faptul că un lucru este mai impunător, mai important, mai frumos sau mai trist decât altul, la o ierarhizare şi la un comparativ, astfel că nu există nicio culme, niciun superlativ? Dar, dacă atragem atenţia asupra acestui aspect cuiva care tocmai vrea să vorbească despre ce este mai important şi mai grandios, atunci el începe să bănuiască pe loc că are de a face cu un om nesimţitor şi lipsit de idealism. Aşa i se întâmpla Diotimei, iar Ulrich vorbise tocmai în sensul acela.

Ca femeie al cărei spirit era în general admirat, Diotima găsea că obiecţia lui Ulrich era lipsită de reverenţă. Surâse după o vreme şi răspunse:

— Există atât de multe lucruri mari şi bune care încă n-au fost traduse în viaţă, încât alegerea nu va fi uşoară. Dar vom constitui comitete care să reprezinte toate cercurile populaţiei şi care ne vor fi de ajutor. Sau dumneata, *Herr von*… nu consideri că ar reprezenta un avantaj nemaipomenit să avem posibilitatea de a apela la o naţiune, la drept vorbind chiar la întreaga lume, cu un asemenea prilej, lansând un apel ca din toiul acestor meschinării materialiste toţi oamenii să-şi înalţe gândul spre cele spirituale? Nu trebuie să te gândeşti că tindem la ceva patriotic în sensul de mult perimat al cuvântului.

Ulrich evită răspunsul printr-o vorbă plină de haz.

Diotima nu râse; surâse doar. Era obişnuită cu oamenii de spirit; însă aceştia erau totdeauna şi ceva mai mult. Paradoxurile ca atare i se păreau lipsite de maturitate şi îi stârniră impulsul să-i atragă atenţia acestei rude ale sale asupra seriozităţii vieţii reale, care împrumuta măreţului demers patriotic atât demnitate, cât şi spirit

de răspundere. Vorbea acum pe un alt ton, închizându-se în ea şi în acelaşi timp deschisă; Ulrich căuta fără să vrea printre cuvintele ei acea panglicuţă neagră şi galbenă cu care se prind şi se îndosariază actele în ministere. Însă gura Diotimei nu rostea câtuşi de puţin doar expresii ministeriale, ci şi din cele folosite de cunoscătorii artelor frumoase, cum ar fi „o epocă inexpresivă, dominată doar de logică şi psihologie" sau „prezent şi veşnicie" şi deodată fu vorba de Berlin şi de „tezaurul de simţăminte" pe care imperiul austriac îl mai păstra încă, spre deosebire de Prusia.

Ulrich încercă de câteva ori să întrerupă acest mesaj al tronului consacrat celor spirituale; însă numaidecât miresmele de sacristie ale birocraţiei exaltate învăluiau în norii lor întreruperea, ascunzându-i cu delicateţe lipsa de tact.

Ulrich rămase uimit. Se ridică, prima sa vizită luase în mod evident sfârşit.

În momentul retragerii sale, Diotima îl trată cu acea curtoazie blândă, în mod oarecum precaut şi ostentativ puţin exagerată, pe care o învăţase de la soţul ei; acesta făcea uz de ea în relaţiile sale cu tinerii aristocraţi care-i erau subordonaţi, dar care într-o zi ar fi putut ajunge miniştrii săi. Când îl invită să mai revină, era în atitudinea ei ceva din orgolioasa nesiguranţă a spiritului faţă de o forţă vitală mai puţin cizelată. Pe când îi ţinea iarăşi mâna moale, lipsită de greutate, într-ale lui, se priviră în ochi. Ulrich avu senzaţia incontestabilă că erau sortiţi să-şi producă mari neplăceri unul altuia prin iubire.

„Într-adevăr", gândi el, „este o hidră de frumuseţe!" Avusese intenţia să lase marea acţiune patriotică să-l aştepte mult şi bine, însă aceasta părea acum să se fi întrupat în Diotima şi să fie gata să-l devoreze şi pe el. Era o impresie pe jumătate amuzantă: în ciuda vârstei şi experienţei se văzu dintr-odată ca pe un mic vierme jalnic,

pe care-l examinează cu atenţie o găină mare. „Pentru numele lui Dumnezeu", gândi Ulrich, „numai de n-aş ajunge să fiu împins la cine ştie ce fapte rele şi meschine de către colosul acesta sufletesc!" Îi ajungea cu totul legătura sa cu Bonadea şi-şi făcea o datorie din a se menţine riguros de rezervat.

Părăsind locuinţa contelui, se simţi consolat de o impresie pe care o găsise plăcută şi la sosire. O cameristă micuţă, cu ochii visători, îl însoţi. În întunericul anticamerei ochii ei îi apărură ca nişte fluturi negri, atunci când zvâcniseră în sus spre el întâia dată; acum, la plecare, plutiră în jos prin întuneric asemenea unor fulgi negri de zăpadă. Ceva arab sau algerian-iudaic, un aer pe care nu reuşise să-l claseze pe deplin, o învăluia pe această fată cu o aură abia simţită, dar frumoasă, încât Ulrich uită şi acum să o privească mai atent; abia când se regăsi în stradă simţi că după prezenţa Diotimei înfăţişarea acestei slujnicuţe fusese ceva neobişnuit de viu şi de înviorător.

23

Prima implicare a unui om important

După plecarea lui Ulrich, Diotima şi camerista ei rămaseră într-o stare de uşoară tulburare. Însă în vreme ce mica şopârlă neagră, de fiecare dată când îl escorta la plecare pe câte un vizitator mai important, se simţea ca şi când ar fi avut posibilitatea să se cţere iute ca fulgerul pe un zid înalt şi însorit, Diotima examina amintirea prezenţei lui Ulrich cu conştiinciozitatea unei femei căreia nu-i displăcea să constate că fusese afectată într-un mod necuvenit, deoarece simţea în sinea sa forţa unei blânde puneri la punct. Ulrich nu ştia că în aceeaşi zi în viaţa ei intrase un alt bărbat, care i se ridica la picioare ca un masiv uriaş, cu perspective nebănuite.

Doctorul Paul Arnheim îi făcuse o vizită spre a-i prezenta omagiile la scurtă vreme după sosirea la Viena.

Era un om nemăsurat de bogat. Tatăl său fusese cea mai influentă figură a „Germaniei de fier"; până şi şeful de departament Tuzzi consimţise să apeleze la acel joc de cuvinte care făcea aluzie la cancelarul Bismarck; principiul lui Tuzzi era că exprimarea se cerea să fie parcimonioasă şi că butadele, chiar dacă nu te puteai dispensa cu totul de ele într-o conversaţie spirituală, nu aveau niciodată să fie îndeajuns de bune, fiind de sorginte burgheză. El însuşi îi recomandase soţiei sale să trateze respectiva vizită cu toată distincţia; chiar dacă oamenii de felul acela nu ocupau încă poziţiile de prim rang în imperiul german, iar influenţa lor la curte nu permitea o comparaţie cu cea a familiei Krupp, totuşi, după cum considera, acesta putea să devină cazul mâine, şi mai adăugase că în conformitate cu unele zvonuri confidenţiale acest fiu de familie bună – care de altfel depăşise de mult vârsta de patruzeci de ani – nu numai că se străduia să obţină o poziţie similară cu cea a părintelui său, ci şi, bazându-se pe spiritul timpului şi sprijinindu-se pe relaţiile sale internaţionale, se pregătea să ocupe unul din portofoliile ministeriale importante ale Reichului. După opinia înaltului funcţionar Tuzzi, acest lucru era firește cu totul exclus, în afară de cazul că s-ar fi produs un cataclism universal.

Nu bănuia ce furtună dezlănţuise cu aceste vorbe în fantezia soţiei sale. Făcea de la sine înţeles parte din convingerile cercurilor în care-şi ducea ea viaţa că „negustorii" nu trebuiau preţuiţi prea mult, dar, ca toţi oamenii cu concepţii burgheze, ea admira bogăţia din acele adâncuri ale inimii care sunt cu totul independente de convingeri, iar întâlnirea personală cu un om peste măsură de bogat avusese asupra ei efectul pe care l-ar fi avut penele de aur din aripile unui înger coborând asupra ei din înalturi. De când cu

evoluţia ascendentă a carierei soţului său, Ermelinda Tuzzi nu era, desigur, nefamiliarizată cu relaţiile cu oamenii celebri şi bogaţi; însă celebritatea dobândită prin performanţele spiritului se pierde remarcabil de repede, îndată ce se ajunge la frecventarea purtătorilor ei, în timp ce bogăţia feudală are fie înfăţişarea datoriilor nebuneşti ale tinerilor ataşaţi de ambasadă, fie este legată de un stil de viaţă tradiţional, fără să atingă belşugul munţilor de bani neglijent strânşi laolaltă sau firul aurului revărsându-se în cascade strălucitoare, cu care marile bănci sau industriile mondiale îşi conduc afacerile. Singurul lucru pe care-l ştia Diotima despre activitatea băncilor era că până şi funcţionarii de poziţie mijlocie călătoresc la clasa întâi în deplasările lor în interes profesional, în timp ce ea trebuia întotdeauna să meargă cu a doua, dacă nu se găsea în compania soţului ei, şi îşi făcuse o idee despre luxul care trebuie că-i înconjura pe despoţii cei mai de seamă ai unor asemenea instituţii de proporţii orientale.

Mica ei cameristă Rachel – se înţelege de la sine că Diotima o striga pronunţând acest nume pe franţuzeşte – auzise lucruri miraculoase. Cel mai mărunt amănunt pe care ştia să-l povestească era că nababul sosise cu trenul său personal, închinase un hotel întreg şi ducea cu el un mic sclav negru. Adevărul era mult mai modest; fie şi numai pentru că Paul Arnheim nu se comporta niciodată extravagant. Numai servitorul arap era o realitate. Arnheim îl salvase cu ani în urmă, în timpul unei călătorii în regiunile din sudul extrem al Italiei, de la o trupă de dansatori ambulanţi şi îl luase cu sine dintr-un amestec de dorinţă de a-şi împodobi propria persoană, din impulsul de a ridica o creatură din mizerie şi de a face o faptă pe placul lui Dumnezeu, revelându-i viaţa spirituală. Îşi pierdu curând interesul pentru o asemenea întreprindere şi îl folosea pe băiat, care acum avea şaisprezece ani,

doar ca servitor, dându-i să citească de la patrusprezece ani pe Stendhal şi Dumas. Deşi zvonurile pe care le auzise camerista erau atât de infantile în exagerările lor încât Diotima nu se putuse stăpâni să nu surâdă, puse totuşi să i se repete totul cuvânt cu cuvânt, căci i se păreau de o candoare cum nu pot avea lucrurile decât în acest unic mare oraş, care era „atât de plin de cultură, până la naivitate". Faptul remarcabil era că micul maur puse stăpânire până şi pe propria ei imaginaţie.

Ea fusese cea mai mare dintre cele trei fete ale unui profesor de şcoală secundară, care nu avea avere, astfel că soţul ei fusese socotit încă de la început o partidă bună chiar de pe vremea când nu reprezenta altceva decât un necunoscut viceconsul de origine burgheză. Ca adolescentă, nu avusese niciun fel de avere în afară de semeţia ei, şi nici aceasta, la rândul ei, n-avea nimic de care ar fi putut fi mândră, fusese vorba în realitate de o corectitudine scorţoasă, cu nişte ţepi ascuţiţi de sensibilitate. Însă până şi o astfel de atitudine ascunde uneori ambiţii şi visuri şi se poate dovedi o forţă incalculabilă. Dacă pe Diotima o atrăseseră la început perspectivele unor complicaţii ireale în ţări exotice, curând veni dezamăgirea; căci după puţini ani toate acestea nu mai constituiau decât un avantaj discret folosit faţă de nişte prietene care o invidiau pentru aerul exotic care-i învăluia fiinţa şi nu puteau suprima recunoaşterea faptului că în esenţă viaţa în asemenea misiuni diplomatice în străinătate rămâne viaţa pe care o aduci de acasă odată cu celelalte bagaje. Ambiţiile Diotimei fuseseră multă vreme foarte aproape de a sfârşi în lipsa unor perspective evoluate ale unui funcţionar de rangul al cincilea, până când ascensiunea soţului ei începuse deodată printr-o întâmplare, când un ministru binevoitor şi cu vederi „progresiste" îl luase cu sine pe acest om din mediul burghez în cancelaria ministerială a departamentului. În această

poziţie, la Tuzzi veneau acum mulţi oameni care voiau ceva de la el şi din clipa aceea se însufleţi şi în Diotima, spre propria ei surprindere, o bogăţie de amintiri despre „frumuseţea şi măreţia spirituală", pe care şi le însuşise în aparenţă în mediul cultivat al casei părinteşti şi în marile oraşe ale lumii, dar pe care în realitate le învăţase ca elevă model la pensioanele cele mai pretenţioase de domnişoare, şi începu să valorifice cu grijă acest tezaur. Inteligenţa austeră, dar neobişnuit de solidă a soţului ei atrăsese fără voie atenţia şi asupra persoanei ei; îndată ce-şi dădu seama că meritele ei intelectuale erau remarcate, începu, asemenea unui burete care eliberează ceea ce a absorbit fără vreun scop anume, să strecoare, cu deplină naivitate şi plăcere, în locuri potrivite în conversaţie, mici idei „cât se poate de spirituale". Treptat, în vreme ce soţul se înscrisese în această ascensiune, se găsea tot mai multă lume care să-i caute apropierea, iar casa sa deveni un „salon" cu faima că acolo se întâlnesc persoane „de societate şi de spirit". Iar acum, întreţinând relaţii sociale cu oamenii care aveau o semnificaţie în diferite domenii, Diotima începu să se descopere cu adevărat pe sine însăşi. Corectitudinea care îi slujea acum, cum se întâmplase cândva la şcoală, să reţină cele învăţate şi să le armonizeze uniform se transformă ca de la sine în spiritualitate, pur şi simplu prin lărgirea sferei, iar casa Tuzzi dobândi o poziţie socială recunoscută.

24

Proprietate şi educaţie; prietenia Diotimei cu contele Leinsdorf şi misiunea de a-i face pe oaspeţii celebri să ajungă în acord cu propriul lor suflet

Salonul se consacră de-abia prin prietenia Diotimei cu Alteţa Sa

contele Leinsdorf.

Dacă ar fi să numim gradele de prietenie după diferite părţi ale corpului, cea a contelui Leinsdorf era situată într-un asemenea loc între cap şi inimă încât n-am fi putut-o considera pe Diotima altfel decât prietena de suflet – dacă o asemenea expresie ar mai putea fi folosită. Alteţa Sa venera spiritul şi frumuseţea Diotimei, fără să-şi îngăduie intenţii necuviincioase. Prin patronajul său, salonul Diotimei nu numai că dobândi o poziţie de nezdruncinat, ci, aşa cum obişnuia el să se exprime, şi o misiune.

În ce priveşte propria persoană, Alteţa Sa contele imperial nu era „nimic altceva decât un patriot". Însă statul nu constă doar din coroană şi popor, iar undeva între ele administraţia, ci mai există pe lângă acestea: gândul, morala, ideea! Alteţa Sa era un om pe cât de religios, pe atât de deschis, având o minte pătrunsă de simţul răspunderii, instalând fabrici pe domeniile sale, în semn de recunoaştere a faptului că în prezent spiritul s-a sustras în multe privinţe tutelei bisericii. Căci el nu putea să-şi închipuie cum s-ar fi putut conduce după principii religioase o fabrică sau o activitate bursieră în domeniul cerealelor sau zahărului, în timp ce, pe de altă parte, nu poate fi gândită raţional o mare proprietate funciară modernă fără bursă şi fără industrie; iar când Alteţa Sa primea raportul administratorului care-i explica faptul că se fac afaceri mai bune prin asocierea cu un grup de speculanţi străini decât plasându-se de partea nobilimii funciare din propria ţară, Alteţa Sa se simţea nevoit în cele mai multe cazuri să decidă în favoarea primei alternative, căci realitatea obiectivă îşi are propria raţiune care nu poate fi contrazisă pur şi simplu pe principii sentimentale, atunci când, în calitate de conducător al unei mari întreprinderi, porţi răspunderea nu numai pentru tine însuţi, ci şi pentru nenumărate alte vieţi. Există ceva care se numeşte conştiinţa

profesională şi care în anumite împrejurări se află în contradicţie cu cea religioasă, iar contele Leinsdorf era convins că în asemenea cazuri însuşi cardinalul arhiepiscop n-ar fi putut acţiona altfel. Firește, contele Leinsdorf era oricând gata să deplângă această stare de fapt în şedinţele publice ale Camerei Superioare şi să-şi exprime speranţa că viaţa se va reîntoarce la simplitatea, naturaleţea, metafizica, raţionalitatea şi oportunitatea principiilor creştine, îndată ce deschidea gura pentru a face asemenea declaraţii, era ca şi cum ar fi fost acţionat un comutator, iar el funcţiona atunci fluent într-un alt circuit. De altfel, acesta este cazul cu cei mai mulţi oameni când se exprimă public; dacă cineva i-ar fi reproşat Alteţei Sale că făcea în folosul propriei sale persoane ceea ce combătea în faţa altora, contele Leinsdorf ar fi înfierat cu o convingere venerabilă asemenea reproşuri ca fiind vorbăria demagogică a unor elemente subversive care n-aveau nicio idee despre responsabilităţile multiple ale vieţii. Totuşi, recunoştea el însuşi că o legătură între adevărurile eterne şi afacerile care sunt cu mult mai complicate decât frumoasa simplitate a tradiţiei reprezenta o chestiune de cea mai mare importanţă şi în plus recunoştea şi faptul că o asemenea legătură nu ar fi putut fi aflată decât în esenţa educaţiei burgheze; cu marile ei idei şi idealuri în domeniile dreptului, datoriei, moralei şi frumosului, aceasta pătrundea până şi în sfera conflictelor cotidiene şi a contradicţiilor zilnice şi i se părea că ea ar constitui o punte alcătuită dintr-o încrengătură vie. E adevărat că nu se putea păşi pe ea la fel de ferm şi de sigur ca pe dogmele bisericii, dar ea se dovedea nu mai puţin necesară şi consolidată de simţul răspunderii, şi din aceste motive contele Leinsdorf era nu numai un idealist religios, ci şi un idealist pasionat în problemele civice.

Acestor convingeri ale Alteţei Sale le corespundea prin însăşi

constituirea sa salonul Diotimei. Recepţiile Diotimei erau celebre prin faptul că la zile mari puteai da acolo peste oameni cu care nu aveai cum schimba niciun cuvânt, aceştia fiind prea cunoscuţi în câte o anumită specialitate pentru ca să mai poţi sta de vorbă cu ei despre ultimele noutăţi ale zilei, în timp ce în multe cazuri nici n-auziseşi vreodată de denumirea domeniului ştiinţific în care se situa faima lor mondială. Se găseau acolo *kenzi*-nişti şi *kanis*-işti, s-ar fi putut întâmpla ca un gramatician al dialectului *bo* să întâlnească un cercetător al *partige*-lor, vreun tocolog sau vreun teoretician al cuantelor, fără a-i mai pune la socoteală pe reprezentanţii noilor curente în artă şi literatură, care-şi schimbă în fiecare an eticheta şi cărora li se mai permitea să apară acolo în număr restrâns alături de camarazii lor vocaţionali de curând parveniţi. În general, asemenea recepţii erau aranjate astfel încât să se strângă cu toţii la un loc şi să se amestece în chip armonios; doar pe tinerii înzestraţi Diotima îi ţinea deoparte prin invitaţii speciale, dar pe oaspeţii rari şi deosebiţi se pricepea să-i privilegieze în mod neostentativ şi să-i pună, cum s-ar zice, în ramă. Ceea ce distingea aceste primiri ale Diotimei de toate celelalte asemănătoare era de altminteri, dacă putem să spunem aşa, tocmai elementul laic; acel element constituit din reprezentanţi ai ideilor aplicate practic, care – ca să vorbim în termenii Diotimei – se strânsese odinioară în jurul nucleului ştiinţelor teologice ca un popor al oamenilor de creaţie credincioşi, la drept vorbind ca o comunitate laică de fraţi şi surori, mai pe scurt spus, elementul constând în fapte; iar în zilele noastre, când studiile teologice se văd asaltate de ştiinţele economice şi de fizică, iar lista de reprezentanţi ai spiritului pe pământ susceptibili de a fi invitaţi ai Diotimei începuse cu timpul să semene cu anuarele ştiinţifice ale *British Royal Society*, aceşti laici, cu toţii fraţi şi surori, ajunseră în consecinţă directori de bancă, tehnicieni, politicieni, consilieri

ministeriali, doamne şi domni din înalta societate şi din cercurile asociate acesteia. Mai ales pe femei Diotima le avea în mod special în vedere, însă ea le prefera pe „doamne" „intelectualelor". „Viaţa este astăzi mult prea încărcată de ştiinţă", obişnuia ea să spună, „ca să mai putem renunţa la «femeia nealterată»". Era convinsă că numai o asemenea femeie nealterată, pură, mai poseda acea putere fatală care să-i permită să învăluie intelectul cu forţele vitale, de care acesta din urmă, după părerea ei, avea în mod evident foarte multă nevoie pentru propria lui mântuire. Această concepţie a femeii învăluitoare şi a forţei vitale îi sporea de altfel mult creditul şi în ochii tinerilor nobili care îi frecventau serile de primire, pentru că era considerată drept ceva foarte distins, iar şeful de departament Tuzzi se bucura de simpatie; căci ideea existenţei nealterate reprezintă, fireşte, ceva important pentru nobilime, mai precis, recepţiile din casa Tuzzi, unde perechile se puteau adânci în conversaţie fără să bată la ochi, se bucurau – din perspectiva întâlnirilor amoroase şi a conversaţiilor îndelungi şi tandre, fără ca Diotima să bănuiască – de o mai mare căutare decât o biserică.

Alteţa Sa contele Leinsdorf rezuma aceste două elemente, în sine atât de complexe, care se amestecau în persoana Diotimei, folosind termenul „proprietate şi educaţie" – atunci când nu le denumea pur şi simplu „adevărata elită"; însă cu şi mai mare satisfacţie le aplica imaginea de „misiune", care în gândirea lui ocupa un loc privilegiat. El susţinea punctul de vedere că orice realizare – nu numai cea a unui funcţionar, ci la fel de bine cea a unui muncitor din fabrică sau a unui cântăreţ de concert – reprezenta o „misiune". „Fiecare om", obişnuia el să spună, „are o misiune în stat: muncitorul, prinţul, meşteşugarul sunt slujbaşi!"; aceasta era o emanaţie a gândirii sale care se manifesta de fiecare dată şi în orice împrejurare profesională şi care nu cunoştea nicio prejudecată, căci

în ochii săi până şi doamnele şi domnii din înalta societate, când conversau cu specialiştii despre inscripţiile de la Boghaz-Keui sau despre lamelibranhiate şi surâdeau spre soţiile marilor finanţişti, îndeplineau o misiune importantă, chiar dacă imprecis definită. Această concepţie a misiunii, a slujbei, înlocuia pentru el ceea ce însemna pentru Diotima unitatea religioasă a înfăptuirilor omeneşti, pierdută încă din Evul Mediu.

În realitate, toate aceste întruniri sociale forţate, cum erau cele de la recepţiile ei, dacă nu sunt cu totul naive şi neevoluate, provin din nevoia de a simula o unitate interumană în măsură să îmbrăţişeze activităţile omeneşti atât de diferite, unitate care de fapt nu există niciodată. Această simulare, această iluzie Diotima o numea cultură şi, de obicei, cu o precizare suplimentară aparte, vechea cultură austriacă. De când ambiţia ei se spiritualizase prin amplificare, învăţase să utilizeze tot mai des această expresie. Prin aceasta înţelegea: frumoasele tablouri ale lui Velázquez şi Rubens, expuse în muzeele imperiale. Faptul că Beethoven fusese, ca să spunem aşa, un austriac. Mozart, Haydn, Catedrala Sfântul Ştefan, Burgtheater. Ceremonialul de curte, încărcat de tradiţii. Centrul oraşului, districtul unde se concentrează cele mai elegante magazine de croitorie şi de *dessous*-uri ale unui imperiu de cincizeci de milioane de suflete. Comportarea discretă a funcţionarilor superiori. Bucătăria vieneză. Nobilimea care, după cea engleză, se considera cea mai proeminentă din lume şi vechile ei palate. Tonul dat de înalta societate, pătruns de un estetism uneori real, de cele mai multe ori fals. Ea îi atribuia respectivului cuvânt şi semnificaţia faptului că în acel imperiu un nobil atât de important cum era contele Leinsdorf îi acorda atenţie, transferându-şi aspiraţiile culturale spre casa ei. Nu ştia că Alteţa Sa proceda astfel numai pentru că i se părea impropriu să-şi deschidă palatul personal faţă

de o noutate asupra căreia şi-ar fi putut uşor pierde autoritatea. Contele Leinsdorf era adesea înfricoşat în sinea sa de libertatea şi indulgenţa cu care frumoasa sa prietenă vorbea despre pasiunile omeneşti şi despre confuziile pe care acestea le provocau sau despre ideile revoluţionare. Însă Diotima nu îi remarca rezerva. Ea trasa o linie de demarcaţie între ceea ce s-ar fi putut numi lipsa de castitate oficială şi castitatea personală, cum ar fi făcut o doctoriţă sau o asistentă socială; era sensibilă ca la atingerea unei răni când i se părea că un cuvânt avea un înţeles prea personal în ce o privea, însă la modul impersonal vorbea despre orice şi nu percepea nimic altceva decât faptul că şi contele Leinsdorf s-ar fi arătat foarte atras de o asemenea întrepătrundere.

Oricum, nimic în viaţă nu se clădeşte fără a smulge pietrele de altundeva. Spre surprinderea dureroasă a Diotimei, ceva, un foarte mic sâmbure migdalat al unei reverii dulci, pe care fiinţa ei îl închisese în ea însăşi odată, când nu mai consta în nimic altceva şi care continua să existe când se hotărâse să se mărite cu viceconsulul Tuzzi, pe atunci arătând ca un cufăr de voiaj din piele, cu doi ochi întunecaţi, dispăruse în anii succesului. Fireşte, multe din cele pe care ea le cuprindea acum în noţiunea de veche cultură austriacă, cum ar fi fost Haydn sau Habsburgii, constituiseră odinioară doar o plicticoasă temă şcolară, în timp ce faptul că acum se ştia trăind în mijlocul tuturor acestora i se părea de un farmec încântător şi la fel de eroic ca bâzâitul albinelor în miez de vară; însă, cu timpul, devenise nu numai monoton, ci chiar obositor şi de-a dreptul deznădăjduit. Diotimei i se întâmpla în raport cu oaspeţii săi celebri ceea ce i se întâmpla contelui Leinsdorf cu relaţiile sale bancare; oricât de mult ar fi încercat să-i aducă în acord cu propriul suflet, nu reuşea s-o facă. Despre automobile şi raze Röntgen se poate încă discuta, chiar cu oarecare simţire, dar ce se mai poate face cu toate

celelalte nenumărate invenţii şi descoperiri, pe care le aduce astăzi fiecare zi care trece, altceva decât să admiri la modul general inventivitatea omenească – iar lucrul acesta până la urmă începe să te supere şi să te obosească! Alteţa Sa venea din când în când şi mai sta de vorbă cu câte un politician sau accepta să i se prezinte un nou oaspete, îi venea uşor să converseze despre aspectele mai profunde ale culturii; când însă trebuia să ai de a face cu ea la un mod atât de amănunţit cum era nevoită Diotima, atunci se vedea că dificultatea insurmontabilă o constituia nu profunzimea, ci amplitudinea culturii. Chiar şi problemele atât de nemijlocit apropiate oamenilor, cum ar fi fost nobila simplitate a Greciei sau înţelesul profeţilor, se destrămau, dacă stăteai de vorbă cu cunoscătorii, într-o multiplicitate de necuprins de îndoieli şi posibilităţi. Diotimei îi fu dat să constate că până şi oaspeţii ei celebri se întreţineau la seratele sale întotdeauna câte doi, căci încă de pe atunci un om nu putea sta de vorbă competent şi raţional decât cel mult cu un al doilea, iar, în ce o privea, ei nu îi reuşea cu niciunul. Prin această experienţă, Diotima descoperi atunci pe propria ei piele cunoscuta suferinţă a omului contemporan, care se numeşte civilizaţie. Este o stare incomodă, lunecoasă ca un săpun, ca şi cum nişte unde s-ar fi propagat de la sine, de arogant limbaj simbolic al formulelor matematice şi chimice, de economie naţională, de cercetări experimentale şi de incapacitatea oamenilor de a ajunge la o comuniune simplă, dar pe un plan elevat. Până şi relaţia dintre noblețea spirituală lăuntrică a propriei sale persoane şi noblețea socială o obliga pe Diotima la mari precauţii şi-i provoca, în ciuda tuturor succeselor, şi unele dezamăgiri, părându-i-se cu timpul a fi tot mai mult de natura celei care caracterizează nu o epocă a culturii, ci doar una a civilizaţiei.

Civilizaţia însemna în consecinţă tot ceea ce spiritul ei nu reuşea

să controleze. Astfel, îl includea, încă de mult şi mai presus de orice, pe propriul ei soţ.

25
Suferinţele unui suflet căsătorit

Îşi descifră pe îndelete suferinţele, descoperind că pierduse ceva despre a cărui posesie nu ştiuse prea multe înainte: un suflet.

Ce înseamnă sufletul? E ceva uşor de definit la modul negativ: este lucrul acela care se încapsulează când vine vorba de seriile algebrice.

Însă la modul pozitiv? Se pare că se sustrage cu succes tuturor eforturilor care încearcă să-l cuprindă. Se prea poate ca odinioară să fi existat în Diotima ceva originar, o sensibilitate intuitivă, pe atunci învăluită în veşmântul subţiat de prea mult periat al corectitudinii sale, ceva pe care ea acum îl numea suflet şi pe care-l regăsea în metafizica învăluită în năframe a lui Maeterlinck, în Novalis şi îndeosebi în valul fără nume al spumei de romantism şi nostalgie după Dumnezeu, emanat un timp de epoca maşinilor ca expresie a protestului spiritual şi artistic faţă de sine însăşi. Se prea poate, de asemenea, ca acel ceva originar din Diotima să fi fost definit mai precis ca fiind alcătuit din tăcere, blândeţe, devoţiune şi bunătate şi care nu-şi găsise niciodată calea cea dreaptă, ajungând, prin acele farmece pe care soarta le pune la cale cu noi turnând plumb ca să stârnească chipuri în apă, să capete forma particulară a idealismului ei. Poate că era fantezie; poate o undă din acel travaliu vegetativ şi instinctiv care se înfăptuieşte zi de zi sub învelişul trupului şi pe deasupra căruia ne priveşte uneori expresia însufleţită a unei femei ridicându-şi ochii spre noi; poate că erau doar unele ceasuri indefinibile când ea se simţea nemărginită şi caldă, când percepţiile

păreau a fi mai animate decât de obicei, ambiţia şi voinţa amuţeau şi o cuprindea o dulce beţie de viaţă şi plenitudine vitală, iar gândurile, departe de suprafaţă, i se îndreptau spre adâncuri, chiar dacă se opreau doar asupra lucrurilor celor mai mărunte, iar evenimentele lumii rămâneau altundeva, ca larma de dincolo de zidul unei grădini. Diotimei i se părea atunci că avea o viziune a adevărului din sine însăşi, nemijlocit, fără niciun efort; trăiri delicate, care nu purtau încă niciun nume, îşi ridicau vălul; se simţea – ca să reluăm numai unele din descrierile unor asemenea simţăminte pe care ea le găsea în literatură – armonioasă, umană, pătrunsă de un fior religios, aproape de un adânc originar care sanctifică tot ceea ce răsare din el şi face să fie încărcat de păcate tot ceea ce nu provine din izvoarele sale. Chiar dacă toate acestea, gândite, erau cât se poate de frumoase, nu numai că Diotima nu izbutea niciodată să depăşească bănuielile şi sugestiile confuze ale unei stări speciale, dar la fel de puţin reuşeau cărţile profetice chemate în ajutor şi care vorbeau despre asemenea stări tot în cuvinte misterioase şi vagi. Nu-i mai rămânea altceva de făcut Diotimei decât să atribuie şi această vină unei epoci a civilizaţiei în care calea de acces spre suflet fusese închisă de năruirile unei avalanşe.

Probabil că ceea ce ea numea suflet nu era nimic altceva decât un mic capital format din capacitatea de a iubi, pe care îl stăpânise la vremea căsătoriei; şeful de departament Tuzzi nu oferea ocazia potrivită pentru astfel de investiţii. Superioritatea acestuia faţă de Diotima fusese la început şi multă vreme apoi cea a unui bărbat mai în vârstă; mai târziu i se adăugase şi cea a unui bărbat de succes, deţinând o poziţie învăluită într-o aură de taină, care-i acorda soţiei sale prea puţine posibilităţi de a-l înţelege şi care privea cu bunăvoinţă nimicurile cu care se ocupa ea. Cu excepţia clipelor de

tandreţe din perioada lunii de miere, Tuzzi fusese întotdeauna un utilitarist şi un raţional care nu-şi pierdea niciodată cumpătul. Cu toate acestea, liniştea aşezată a acţiunilor şi a veşmintelor sale, mireasma, s-ar fi putut spune, politicoasă şi gravă a trupului şi bărbii sale, glasul baritonal, precaut şi ferm cu care vorbea îl învăluiau într-o aură care excita sufletul de fată al Diotimei cam tot aşa cum apropierea stăpânului îl animă pe câinele de vânătoare, care-şi lasă botul pe genunchii lui. Tot astfel cum un asemenea câine tropăie plin de simţire şi mulţumire pe după picioarele stăpânului, la fel pătrunsese Diotima, sub o oblăduire gravă şi competentă, în peisajele nesfârşite ale dragostei.

În această privinţă şeful de departament Tuzzi prefera drumurile drepte. El avea uzanţele de viaţă ale unui om muncitor şi ambiţios. Se scula devreme, fie pentru o partidă de echitaţie, fie, de preferinţă, să se plimbe pe jos o oră, lucru care îi slujea nu numai la păstrarea elasticităţii trupului, ci constituia de asemenea o obişnuinţă pedantă şi simplă, care, respectată cu o regularitate de nezdruncinat, se încadra perfect în imaginea unei vieţi de realizări dominată de simţul răspunderii. Faptul că seara, dacă nu erau invitaţi undeva sau nu aveau oaspeţi, se retrăgea imediat în cabinetul său de lucru era de la sine înţeles, căci el era obligat să-şi menţină bogatele sale cunoştinţe profesionale la acel nivel înalt care îi asigura superioritatea faţă de colegii şi superiorii săi nobili. O astfel de viaţă stabilea delimitări ferme şi subordona dragostea celeilalte activităţi. Ca toţi bărbaţii a căror imaginaţie nu era bântuită de erotism, la vremea celibatului, Tuzzi – chiar dacă din când în când, de dragul renumelui său diplomatic, se arăta în compania prietenilor alături de vreo coristă minionă – fusese un frecventator liniştit al bordelurilor şi transferase ritmul regulat al acestei obişnuinţe şi în mariaj. Diotima învăţase astfel să cunoască dragostea ca pe ceva

impetuos, spasmodic, abrupt, eliberată doar o dată pe săptămână de o forţă încă şi mai puternică. Această modificare a firii suferită de două persoane, care începea la minut pentru ca, după câteva minute, să alunece într-o scurtă conversaţie despre unele evenimente ale zilei rămase încă în suspensie, apoi de-a dreptul în somn şi despre care în intervalele de timp dintre ele nu se vorbea niciodată sau cel mult prin aluzii şi jocuri de cuvinte (cum ar fi atunci când se face o glumă plină de diplomaţie despre acea *partie honteuse* a trupului) avu totuşi urmări neaşteptate şi contradictorii asupra ei.

Pe de altă parte, aceasta deveni cauza idealismului ei peste măsură de dezvoltat; a acelei personalităţi oficioase, extravertite, ale cărei capacităţi afective, ale cărei aspiraţii spirituale se avântau spre tot ce era măreţ şi nobil în mediul ei, dăruindu-se şi legându-se pătimaş, încât Diotima trezea impresia, atât de tulburătoare pentru prejudecăţile bărbaţilor, de a fi fost un soare al iubirii, strălucitor, iradiant, însă platonic, a cărui reprezentare îl făcuse pe Ulrich dornic să ajungă să o cunoască. Pe de altă parte însă ritmul acesta larg al intimităţilor conjugale se dezvoltase în ea, strict fiziologic, într-o obişnuinţă care-şi urma calea proprie şi se anunţa, fără legătură cu laturile superioare ale fiinţei ei, ca foamea unui argat ale cărui mese sunt frugale, dar hrănitoare. Cu timpul, când mici firişoare de păr începuseră să răsară pe buza superioară a Diotimei şi în firea ei feciorelnică începuse să se amestece independenţa masculină a femeii mature, conştiinţa ei înregistră lucrul acesta ca pe o spaimă. Îşi iubea soţul, însă în simţământul acesta intra tot mai intens repulsia şi chiar o înfricoşătoare jignire a sufletului, care în cele din urmă se putea compara doar cu senzaţiile pe care le-ar fi avut Arhimede, adâncit în marile sale probleme, dacă soldatul străin, în loc să-l fi ucis pur şi simplu, i-ar fi făcut avansuri. Cum

bărbatul ei nici nu remarca nimic, nici n-ar fi gândit la fel în asemenea privinţe şi cum, împotriva voinţei ei, trupul o trăda de fiecare dată în faţa lui, ea se simţea supusă unui regim de constrângere; e drept, era o situaţie care nu s-ar fi putut numi lipsită de virtute, însă evoluţia ei era la fel de chinuitoare ca cea despre care îşi imagina că ar transforma-o în victima unui tic nervos sau a unui viciu inevitabil. La drept vorbind, poate că Diotima ar fi devenit doar ceva mai melancolică şi ar fi ajuns astfel şi mai idealistă, însă din nefericire transformarea se produse tocmai în momentul când salonul ei începuse să-i prilejuiască dificultăţi sufleteşti. Şeful de departament Tuzzi încurajase în mod firesc eforturile spirituale ale soţiei sale, căci recunoscuse repede ce avantaje pentru propria sa poziţie întruneau, însă nu participase niciodată la ele şi s-ar putea spune chiar că nici nu le lua în serios; căci acest om experimentat nu lua în serios decât puterea, datoria, originea nobilă şi, la oarecare distanţă de acestea, raţiunea. O avertizase chiar în repetate rânduri pe Diotima să nu fie prea ambiţioasă în organizarea relaţiilor ei culturale, căci chiar dacă, după cum s-ar putea spune, cultura reprezintă sarea în mâncarea vieţii, societatea înaltă nu iubeşte din cale afară bucătăria prea sărată; făcea asemenea afirmaţii fără niciun fel de ironie, căci aceasta era convingerea sa, însă Diotima se simţi subestimată. Ea avea constant senzaţia că plana un zâmbet peste atitudinea cu care soţul ei îi însoţea eforturile idealiste; fie că el era acasă sau nu, fie că acest surâs – în cazul că el surâdea într-adevăr, ceea ce nu era câtuşi de puţin sigur întotdeauna – îi era în mod special adresat sau făcea parte doar din expresia feţei unui bărbat care, din motive profesionale, era nevoit să se prezinte mereu într-o poziţie de superioritate, cu timpul situaţia deveni tot mai insuportabilă, fără ca ea să mai reuşească să se elibereze de impresia infamă de a fi

nevoită să se justifice. Uneori Diotima arunca vina asupra unei epoci istorice materialiste care transformase lumea într-un joc rău, lipsit de sens, ateismul, socialismul şi pozitivismul acesteia nu-i mai lăsau unui om cu suflet libertatea de a se înălţa până la adevărata sa natură; însă nici această stare de fapt n-o ajuta prea des.

Astfel se prezentau lucrurile în menajul Tuzzi în momentul în care marea acţiune patriotică începu să grăbească mersul evenimentelor. De când contele Leinsdorf, în dorinţa lui de a nu compromite nobilimea, stabilise centrul de operaţii al campaniei în casa prietenei sale, acolo domnea o atmosferă de responsabilitate tacită, căci Diotima era hotărâtă să-i demonstreze, acum ori niciodată, soţului că salonul ei nu era o joacă. Alteţa Sa îi mărturisise cu titlu de confidenţă că marea acţiune patriotică avea nevoie de o idee care să o încununeze şi era acum ambiţia ei arzătoare să descopere acea idee. Gândul de a-i fi fost menit să transpună în viaţă, cu mijloacele puse la dispoziţie de un întreg imperiu şi sub privirea atentă a întregii lumi, ceva de cea mai mare importanţă culturală sau, restrâns în nişte limite mai modeste, poate ceva care să reveleze cultura austriacă în fiinţa ei profundă – această idee avea asupra Diotimei efectul pe care l-ar fi avut acea clipă în care uşile salonului ei ar fi izbucnit cu violenţă în lături şi în prag ar fi pulsat, ca o prelungire a pardoselii, marea nesfârşită. Nu se poate nega că primul lucru pe care-l simţea ea în această privinţă era un vid nemăsurat, deschizându-i-se dintr-odată în faţă.

Primele impresii cuprind adeseori ceva autentic! Diotima era sigură că avea să se întâmple un fenomen incomparabil şi îşi invocă multiplele ei idealuri; îşi mobiliză patetismul orelor de istorie la care asistase ca şcolăriţă, când învăţase să enumere imperiile şi secolele; făcu absolut tot ceea ce trebuia făcut într-o asemenea situaţie, dar după ce trecură câteva săptămâni în felul acesta, nu se putu

împiedica să observe că nu-i venise niciun fel de idee. Ceea ce Diotima ar fi simţit în clipa aceea faţă de soţul ei ar fi fost ură, dacă ea ar fi fost în realitate capabilă de ură – un sentiment josnic! – care se transformă, deci, în melancolie şi un până atunci necunoscut ei „resentiment faţă de tot şi de toate" începu să se manifeste.

Acesta fu momentul în care sosi doctorul Arnheim însoţit de negrişorul său şi la scurtă vreme după aceea Diotima primi vizita sa încărcată de semnificaţii.

26

Uniunea dintre spirit şi economie. Omul apt să o realizeze vrea să guste din farmecul baroc al vechii culturi austriece. Astfel se conturează o idee pentru Acţiunea Paralelă

Pentru Diotima nu existau gânduri necuviincioase, însă în ziua aceea nutrea mai multe gânduri disimulate cu privire la micuţul şi nevinovatul maur de care era preocupată după ce îi permisese cameristei ei *Rachelle* să se retragă. După ce Ulrich părăsise casa influentei sale verişoare, ascultă încă o dată cu simpatie ceea ce îi povesti camerista, iar femeia aceasta frumoasă, matură se simţea tânără şi parcă preocupată de o cutie muzicală. Odinioară cei din lumea bună, nobilii, ţineau pe lângă casă servitori mauri; îi treceau prin minte imagini fermecătoare cu sănii cu cai împodobiţi în culori vii, lachei în livrele cu smocuri de pene şi pomi spulberaţi cu chiciură; însă o asemenea imagine plină de fantezie a lumii bune ţinea de mult de domeniul trecutului. „Viaţa de societate a ajuns astăzi complet lipsita de suflet", gândi ea. Ceva în inima ei lua

partea acestui intrus îndrăzneţ care se hazarda încă să ţină un lacheu maur, lua partea acestui burghez care-şi asuma în mod necuvenit o situaţie proeminentă, făcându-i de ruşine pe cei puternici, cu tradiţiile lor moştenite, aşa cum odinioară sclavul grec învăţat îi făcea de ruşine pe stăpânii săi romani. Încrederea în sine, deformată din tot felul de considerente, dezerta trecând de partea lui ca un spirit îngemănat, iar acest simţământ, plin de naturaleţe în comparaţie cu toate celelalte simţăminte ale ei, o lăsă chiar să treacă firesc cu vederea faptul că – în ciuda zvonurilor care se contraziceau, neexistând încă informaţii certe – doctorul Arnheim ar fi fost descendentul unei familii de evrei; despre tatăl său, anume, se spunea că lucrul ar fi fost sigur, doar că mama îi murise cu multă vreme în urmă, încât trebuia să mai treacă timp până să se afle ceva mai precis. Ar fi fost de altfel cu putinţă ca un anumit simţământ elegiac şi totodată crud din inima Diotimei să nici nu dorească o dezminţire.

Cu precauţie, Diotima îşi lăsă gândurile să se abată de la negrişor şi să se apropie de stăpânul lui. Doctorul Paul Arnheim nu era numai un om bogat, ci şi o persoană cu un intelect remarcabil. Prestigiul de care se bucura depăşea simplul fapt că era moştenitorul unor întreprinderi de importanţă mondială, el scrisese în timpul său liber cărţi care erau socotite drept remarcabile în cercurile progresiste. Oamenii care formează asemenea cercuri pur intelectuale sunt mai presus de considerentele de ordin financiar şi al distincţiilor sociale; dar nu ne este permis să trecem cu vederea faptul că tocmai din aceste considerente reprezintă o adevărată delectare pentru ei când un om bogat li se alătură; Arnheim preconiza în programele şi cărţile sale nimic mai puţin decât tocmai uniunea dintre spirit şi economie sau dintre idee şi putere. Minţile sensibile, înzestrate cu capacitatea fină de a intui ce avea să aducă

viitorul, răspândeau chiar părerea că în el s-ar fi reunit aceşti doi poli, de obicei antagonici, şi favorizau zvonul că era pe cale să se afirme o forţă modernă şi menită să conducă, la un moment dat, destinele Reichului şi, cine ştie, poate ale lumii spre lucruri mai bune. Căci era de multă vreme un simţământ general răspândit că principiile şi acţiunile vechii politici şi diplomaţii conduceau diligenţa Europei de-a dreptul în şanţ, de altfel pe atunci începuse pretutindeni perioada neîncrederii şi retragerii din faţa specialiştilor.

Starea de spirit a Diotimei ar fi putut la rândul său fi descrisă ca reprezentând o revoltă împotriva modului de a gândi al şcolii diplomatice vechi; aceasta o făcu să înţeleagă de îndată miraculoasa asemănare dintre propria ei poziţie şi cea a acestui intrus genial. De altfel, celebrul bărbat îi prezentase omagiile îndată după sosire, casa ei fusese de departe prima care se bucurase de o asemenea distincţie, iar scrisoarea de recomandare din partea unei prietene comune vorbea despre străvechea cultură a oraşului Habsburgilor şi a locuitorilor săi, pe care acest om foarte ocupat nădăjduia să o cunoască în intervalele dintre nişte afaceri pe care nu le putea evita; Diotima se simţise flatată, ca un scriitor tradus pentru prima dată în limba unei ţări străine, atunci când deduse că acest străin de renume cunoştea faima propriului ei spirit. Remarcase că acesta nu avea câtuşi de puţin un aer iudaic, ci arăta ca un om însemnat, cumpănit, de tipul antic fenician. La rândul său Arnheim fusese încântat când întâlnise în Diotima o femeie care nu numai că citise cărţile sale, ci, asemenea unei statui antice, înveşmântate într-o uşoară corpolenţă, corespundea idealului său de frumuseţe, care era elenistic, doar cu ceva mai multă carne, astfel ca linia clasică să nu fie prea rigidă. Curând, Diotimei nu-i mai rămase ascuns faptul că impresia pe care era în măsură să o producă într-o conversaţie de douăzeci de

minute asupra unui bărbat cu reale legături internaţionale era de natură să împrăştie cu totul orice îndoieli prin care soţul ei, ce e drept, prizonier al unor metode diplomatice oarecum învechite, îi lezase propriul simţ al importanţei.

Îşi repeta acum, cu o delectare liniştită, această conversaţie. De-abia începuseră să stea de vorbă că Arnheim îi şi spuse că venise în acest oraş vechi numai pentru a-şi distrage oarecum atenţia, prin farmecul baroc al străvechii culturi austriece, de la calculele, materialismul, raţionalismul posomorât în care era condamnat să acţioneze în acele zile un om civilizat.

Exista într-adevăr o însufleţire luminoasă, vie, în acest oraş – răspunsese Diotima, după cum îi crea o satisfacţie să sublinieze.

— Da, spuse el, nu mai există în noi vocile lăuntrice; ştim astăzi prea multe, raţiunea ne tiranizează vieţile.

La care ea mărturisi:

— Mie îmi place să am de a face cu femeile; pentru că ele nu ştiu nimic şi sunt nealterate.

Iar Arnheim replică:

— Cu toate acestea, o femeie frumoasă înţelege cu mult mai mult decât un bărbat care, în ciuda logicii şi filosofiei, n-are nicio idee despre viaţă.

Apoi ea îi relată despre faptul că o problemă asemănătoare cu cea a eliberării sufletului de civilizaţie, doar că era proiectată în monumental şi în termeni naţionali, preocupa aici cercurile influente;

— Ar trebui… începu ea, când Arnheim o întrerupse:

— Cu adevărat remarcabil! Să fie aduse idei noi sau, dacă i-ar fi fost permis să se exprime astfel (aici oftă uşor), mai bine zis idei, pur şi simplu, în sferele puterii.

Iar Diotima continuă: se urmărea constituirea unor comitete

reprezentând toate straturile populaţiei, pentru definirea acelor idei. În exact acel punct Arnheim emise o observaţie extrem de importantă şi o rosti pe un ton într-atât de amical, cu respect şi căldură, încât avertismentul său îi rămase Diotimei adânc întipărit în minte:

— Nu va fi uşor, exclamă el, ca în felul acesta să se edifice ceva măreţ; nu o democraţie de comitete, ci doar oameni puternici, individualităţi, cu experienţă atât în ce priveşte realitatea, cât şi în domeniul ideilor, ar fi fost în măsură să conducă acţiunea!

Până în acel punct Diotima îşi repetase conversaţia cuvânt cu cuvânt, însă de aici înainte ea se dizolvă în splendoare; nu-şi mai putea aminti ce îi răspunsese. Un simţământ nelămurit, înfiorat, de fericire şi de aşteptare o purtase toată vremea mai sus, mereu mai sus; acum mintea ei era asemenea unui balon mic, colorat, înălţându-se scăpat din mâini, care pluteşte splendid, strălucitor, tot mai sus către soare. Iar în clipa următoare se sparse.

Astfel, măreaţa Acţiune Paralelă se alese cu acea idee care îi lipsise până atunci.

27

Natura şi substanţa unei mari ide

Ar fi fost uşor de spus în ce consta această idee, însă semnificaţia ei n-ar fi putut-o descrie nimeni! Căci ceea ce deosebeşte o idee irezistibil de măreaţă de una obişnuită, poate chiar neînţeles de obişnuită şi de greşită, este faptul că cea dintâi se găseşte într-un fel de stare de topire, prin care şinele răzbate în spaţii nesfârşite şi, invers, spaţiile largi ale lumii pătrund în sine, încât până la urmă nu se mai poate recunoaşte ce anume face parte din propria fiinţă şi ce din infinit. Din cauza aceasta ideile mari, irezistibile au un trup care,

ca acela al oamenilor, este compact, dar perisabil şi un suflet veşnic, care le alcătuieşte semnificaţia, dar care nu este compact, ci, la fiecare încercare de a fi cuprins în cuvinte reci, se dizolvă în neant.

Odată ce s-a făcut această introducere, trebuie precizat faptul că marea idee a Diotimei nu consta în nimic altceva decât că prusacul Arnheim ar fi trebuit să preia conducerea spirituală a marii acţiuni austriece, deşi aceasta avea un ascuţiş de animozitate îndreptat împotriva Germaniei prusace. Însă acesta este doar trupul mort de cuvinte al ideii, şi cine găseşte aşa ceva de neînţeles sau ridicol nu face decât să maltrateze un laş. În ceea ce priveşte, dimpotrivă, sufletul acestei idei, trebuie să se spună că ea era castă şi perfect admisibilă şi, pentru orice eventualitate, Diotima adăugase hotărârii ei, ca să spunem aşa, un codicil în favoarea lui Ulrich. Ea nu ştia că vărul ei făcuse impresie – chiar dacă pe un plan mai adânc şi ascuns de efectul acestuia – şi probabil că s-ar fi dispreţuit singură dacă şi-ar fi lămurit lucrurile; dar instinctiv îşi luase o contramăsură în ce-l privea atunci când în faţa conştiinţei ei îl declarase „imatur", deşi Ulrich era mai în vârstă decât ea însăşi. Îşi pusese în gând să-l compătimească, ceea ce îi uşura convingerea că reprezenta o datorie să-l aleagă pe Arnheim în locul lui pentru conducerea acelei acţiuni atât de încărcate de răspunderi; pe de altă parte, după ce provocase această decizie, i se năzări şi reprezentarea caracteristică pentru o femeie că cel respins avea acum nevoie şi era demn de ajutorul ei. Dacă lui îi lipsea ceva, atunci nu s-ar fi putut obţine acel ceva altfel decât printr-o angajare a sa în marea acţiune, ceea ce i-ar fi oferit prilejul să petreacă mult timp în apropierea ei şi a lui Arnheim. Astfel că Diotima decise, însă, oricum, toate acestea erau doar nişte consideraţii suplimentare.

28

Un capitol care poate fi omis de oricine nu este din cale-afară de pătruns de importanţa gândirii ca preocupare

În vremea aceea Ulrich se afla în casa sa, aşezat la masa de scris, şi lucra. Revenise la cercetarea pe care o întrerupsese abrupt cu câteva săptămâni în urmă, când luase hotărârea să se întoarcă din străinătate; nu avea intenţia s-o ducă până la sfârşit, îi făcea pur şi simplu plăcere faptul că era în stare să se mai ocupe de aşa ceva. Era vreme frumoasă, însă în ultimele zile el nu mai părăsise casa decât pentru drumuri scurte, nu mai ieşea nici măcar în grădină, trăgea perdelele şi lucra în lumina scăzută, ca un acrobat care, în semiîntunericul arenei de circ, înainte de a fi se permite accesul spectatorilor, execută în premieră în faţa unui cerc de cunoscători salturi mortale. Precizia, forţa şi siguranţa acestui mod de gândire, care nu-şi are egal în niciun alt domeniu al vieţii, îl umplea de un simţământ care aducea a melancolie.

Împinse acum la o parte foaia de hârtie acoperită cu formule şi simboluri, în josul căreia scrisese o ecuaţie a stării de fluiditate a apei, ca exemplu fizic spre a fi aplicat unei noi operaţii matematice pe care o descria; însă gândurile îi fugiseră de ceva timp în altă parte.

„Nu-i povestisem tocmai Clarissei ceva în legătură cu apa?" se întrebă el, dar nu reuşea să-şi aducă aminte limpede, însă n-avea importanţă, şi gândurile îi rătăciră alene mai departe.

Din nefericire, nimic nu e mai greu de reprezentat în literatură decât un om care gândeşte. Întrebat odată cum făcea că-i veneau în minte atât de multe lucruri noi, un mare inventator a răspuns: gândindu-mă fără încetare la ele. De fapt, se poate afirma că ideile

neaşteptate nu se produc prin nimic altceva decât prin faptul că sunt aşteptate. Ele sunt, într-o măsură deloc neglijabilă, un succes datorat caracterului, înclinaţiilor permanente, ambiţiei dăinuitoare, preocupărilor şi lucrului neîncetat. Cât de anostă trebuie să fie o asemenea persistenţă! Dintr-un alt punct de vedere, soluţia unei probleme intelectuale se produce într-un fel nu tocmai deosebit de ceea ce se întâmplă când un câine ţine un băţ în bot şi vrea să treacă printr-o uşă îngustă; îşi întoarce capul la stânga şi la dreapta până când băţul trece prin deschizătură şi tot aşa facem şi noi, cu deosebire doar că nu încercăm chiar la întâmplare, ci ştim deja din experienţă cam cum trebuie procedat. Chiar dacă o minte înţeleaptă are, în chip firesc, cu mult mai multă îndemânare şi experienţă în ce priveşte aceste încercări decât un imbecil, trecerea prin deschizătură constituie în egală măsură o surpriză, i se întâmplă parcă dintr-odată şi poate percepe cu claritate în sinea sa un simţământ de consternare, ca şi cum gândurile i s-ar fi format de la sine în loc să-şi aştepte creatorul. Acest simţământ de stupefacţie este în linii mari definit în zilele noastre ca fiind intuiţia, după ce mai înainte i s-a spus şi inspiraţie, şi se consideră că ar fi suprapersonal; este însă doar ceva impersonal, şi anume afinitatea şi însăşi interdependenţa lucrurilor care se întâlnesc în mintea cuiva.

Cu cât e mai bună mintea, cu atât mai puţin poate fi percepută în acest proces. Iată de ce gândul, atâta vreme cât nu a fost dus până la capăt, reprezintă o stare cu totul jalnică, asemănătoare unei colici care afectează toate circumvoluţiile creierului, iar când este gata gândit, nu mai are forma gândului aşa cum este perceput, ci devine o idee conceptuală, aceasta fiind din nefericire o formă impersonală, căci gândul este atunci îndreptat spre afară, ajustat pentru a fi comunicat lumii. Ca să spunem aşa, nu putem surprinde, atunci când un om gândeşte, momentul între personal şi impersonal, de

aceea gândirea este în mod evident o asemenea sursă de încurcături pentru scriitori încât preferă să o evite.

Însă omul fără însuşiri căzuse pe gânduri în momentul acela. De aici s-ar putea trage concluzia că, cel puţin în parte, aceasta nu era o împrejurare personală. Dar ce era oare? Lumea încoace şi încolo, aspecte ale lumii care se asamblau în gândire. De altfel, nu-i trecea nimic deosebit de important prin gând; după ce tratase apa ca un exemplu, nu-i mai venise nimic altceva în minte decât că apa este ceva de trei ori mai mare decât uscatul, chiar dacă nu se ia în considerare decât ceea ce oricine recunoaşte drept apă, râurile, mările, lacurile, izvoarele. S-a crezut multă vreme că ar fi ceva înrudit cu aerul. Marele Newton a gândit astfel, totuşi cele mai multe din celelalte idei ale sale sunt valabile şi astăzi. După părerea grecilor, lumea şi viaţa izvorâseră din apă. Apa era un zeu: Okeanos. Mai târziu au fost născocite nixele, elfii, ondinele, nimfele. Au fost întemeiate temple şi oracole pe ţărmurile sale. Pe de altă parte, domurile din Hildesheim, Paderborn, Bremen au fost construite deasupra unor izvoare şi iată, aceste domuri mai stau şi astăzi în picioare! Nu se săvârşeşte botezul şi în zilele noastre cu apă? Nu există adepţi ai apei şi apostoli ai leacurilor naturale, al căror suflet deţine o salubritate particulară, sepulcrală? Există aşadar în lume ceva ca un punct confuz sau ca iarba călcată în picioare. Fireşte, omul fără însuşiri deţinea undeva în conştiinţa sa şi ştiinţa aceasta modernă, fie că se gândea tocmai la ea, fie că nu. La drept vorbind, apa este un fluid incolor, doar de la o anumită adâncime fiind albăstrui, inodor şi insipid, lucru care ni s-a spus atât de des în şcoală încât nu-l mai uităm niciodată, deşi din punct de vedere fiziologic în ea pot exista şi bacterii, materie vegetală, aer, fier, sulfat şi bicarbonat de calciu, iar acest arhetip a tot ce este fluid nu este în esenţă doar un fluid, ci, după caz, un corp solid, un fluid

sau un gaz. Până la urmă totul se rezumă la nişte sisteme de formule, care depind într-un fel unele de altele, şi în toată lumea există doar câteva duzini de oameni care gândesc în acelaşi fel chiar despre un lucru atât de simplu precum apa; toţi ceilalţi tratează aceeaşi temă apelând la nişte limbaje care-şi pot găsi locul undeva între zilele noastre şi vremurile de acum câteva mii de ani. Trebuie aşadar să spunem că dacă un om cade pe gânduri, oricât de puţin, intră într-o companie cu totul dezordonată!

Acum Ulrich îşi aduse aminte că, de fapt, el îi povestise cu adevărat toate acestea Clarissei şi că ea era ignorantă ca un mic animal, dar că, în ciuda tuturor superstiţiilor din care era alcătuită, simţeai nelămurit o oarecare comuniune cu ea. Percepu o împunsătură ca a unui ac fierbinte.

Lucrul acesta îl irită.

Cunoscuta capacitate a gândurilor, pe care au descoperit-o medicii, de a dezintegra şi disipa acele conflicte ce proliferează din zonele abisale, maladiv întreţesute, probabil că nu provine din nimic altceva decât din natura lor socială şi lumească, care leagă fiinţa individuală de natura umană şi de lumea obiectivă; din nefericire, se pare că ceea ce le conferă forţa tămăduitoare este întocmai ceea ce le diminuează calitatea de experienţă personală. Menţionarea în treacăt a unui fir de păr crescut pe nasul cuiva cântăreşte mai mult decât cel mai important gând; acţiuni, simţăminte şi emoţii stârnesc prin repetare impresia de a fi participat la o împrejurare, la un eveniment personal mai de seamă sau mai puţin important, oricât ar fi fost de fapt vorba de ceva obişnuit şi impersonal.

„E o prostie", gândi Ulrich, „dar aşa este". Îi amintea de senzaţia aceea prostesc de adâncă, excitantă, nemijlocit afectându-ţi şinele, pe care o ai când îţi miroşi propria piele. Se ridică şi trase la o parte

draperiile.

Scoarţa copacilor era încă jilavă de rouă dimineţii. Pe stradă plutea o nebulozitate violet-albăstrie de gaze de eşapament. Soarele strălucea prin ceaţă, iar oamenii se mişcau cu gesturi grăbite. Era ca o primăvară de asfalt, o zi de primăvară în toamnă, iscată în afara ritmului anotimpurilor, aşa cum o conjură uneori marile oraşe.

29

Explicaţia şi întreruperile unei stări normale de conştiinţă

Ulrich stabilise cu Bonadea un semnal care să-i indice că e singur acasă. Era întotdeauna singur, însă nu-i dădea acest semnal. Trebuia deci să se aştepte de mult ca Bonadea să sosească neinvitată, purtându-şi pălăria şi voalul. Căci Bonadea era peste măsură de geloasă. Iar atunci când venea să viziteze un bărbat – fie şi numai ca să-i spună că îl dispreţuieşte ajungea întotdeauna într-o stare de slăbiciune lăuntrică, pentru că impresiile de pe drum şi privirile bărbaţilor pe care îi întâlnea se legănau în ea ca un uşor rău de mare. Când însă bărbatul îi intuia starea şi se îndrepta hotărât spre ea, deşi, multă vreme cu totul indiferent, nici nu se mai sinchisise de ea, atunci era jignită, se certa cu el, amâna astfel, cu observaţii şi reproşuri, ceea ce ea însăşi abia mai avea răbdare să aştepte şi semăna cu o raţă împuşcată în aripi, care căzuse în marea iubirii şi căuta să se salveze înot.

Dintr-odată, Bonadea se află cu adevărat acolo, aşezată în faţa lui, plângând şi simţindu-se nedreptăţită.

În asemenea momente, când era supărată pe iubit, îşi dorea cu ardoare ca soţul ei să-i ierte greşelile. După o bună şi veche regulă pe care o respectă femeile infidele şi pe care o folosesc pentru a nu

se trăda prin vreun cuvânt negândit, ea îi povestise despre cărturarul interesant pe care îl întâlnea uneori în familia unei prietene, dar care era prea răsfăţat de atâtea succese sociale ca să vină din proprie iniţiativă în casa ei şi despre care nu avea o părere suficient de bună ca să-l invite ea însăşi. Jumătatea de adevăr din aceste cuvinte îi uşura minciunile şi pentru cealaltă jumătate îl condamna pe iubitul ei. Ce ar fi gândit soţul ei, se întreba, dacă acum şi-ar fi restrâns deodată vizitele la această prietenă invocată ca pretext?! Cum ar fi putut să-l facă să înţeleagă asemenea oscilaţii în simpatiile ei?! Ea preţuia mult adevărul, pentru că preţuia toate idealurile, iar Ulrich o dezonora prin faptul că o silea să se abată de la adevăr mai mult decât era necesar!

Îi făcu o scenă pasională şi când totul se termină, reproşurile, regretele, săruturile se revărsară în vacuumul astfel creat. Când şi acestea se terminară, era ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic; flecăreala cotidiană izvorî iarăşi umplând golul şi timpul începu să producă mici bule de aer ca un pahar cu apă stătută.

„Cât de mult mai frumoasă este ea când devine impetuoasă," reflecta Ulrich, „şi cât de mecanic s-a desfăşurat iarăşi totul". Vederea ei îl stârnise şi-l ispitise spre gesturi tandre; acum, după ce se consumase, simţi din nou cât de puţin îl interesau toate acestea. Încă o demonstraţie cât se poate de evidentă cu privire la rapiditatea incredibilă a unor asemenea schimbări, care-l transformă pe un om sănătos într-un nebun cu spume la gură. I se părea însă că această metamorfoză erotică a conştiinţei nu constituie decât un caz aparte din ceva mult mai general; căci şi o seară la teatru, un concert, o slujbă religioasă, toate modificările lăuntricului reprezintă astăzi asemenea insule ale unei stări volatile a conştiinţei secundare, care se întrepătrunde temporar cu cea obişnuită.

„Cu puţin timp în urmă lucram încă", gândi el, „înainte am ieşit

în oraş şi mi-am cumpărat hârtie. L-am salutat pe un domn pe care-l cunosc, de la Societatea de Ştiinţe Fizice. Cu puţină vreme în urmă am avut cu el o discuţie serioasă. Acum, dacă Bonadea ar binevoi să se grăbească, aş putea să verific ceva în cărţile de dincolo, pe care le văd prin uşa întredeschisă. Între timp am plutit însă într-un nor de nebunie şi cu nimic mai puţin misterios este felul în care trăirile concrete se îmbină iarăşi peste acest gol care dispare acum, arătându-se în toată tenacitatea lor".

Însă Bonadea nu se grăbea şi Ulrich se simţi nevoit în acest moment să se gândească la altceva. Prietenul său din adolescenţă, Walter, soţul micuţei Clarisse, cel care în ultima vreme devenise o fiinţă oarecum ciudată, susţinuse odată în ceea ce îl privea: „De fiecare dată, Ulrich face uz de cea mai mare energie numai pentru ceea ce consideră el că nu este necesar!". În respectiva clipă îşi aminti tocmai de acele vorbe; „este ceea ce s-ar putea spune astăzi despre noi toţi", reflectă el. Îşi aducea aminte cu acurateţe: pavilionul de vară era înconjurat de un balcon de lemn. Ulrich fusese invitat de părinţii Clarissei; mai erau puţine zile până la nuntă şi Walter era gelos pe el. Walter avea darul de a fi surprinzător de gelos. Ulrich stătea afară la soare, când Clarisse şi Walter intrară în încăperea care se afla în spatele balconului. El îi ascultase fără să se ascundă. De altfel, astăzi îşi mai amintea doar de acea singură frază. Apoi de imagine; adâncimea umbroasă a camerei atârnând ca o pungă în falduri, uşor întredeschisă pe soarele violent al zidului exterior. În faldurile acestei pungi apăruseră Walter şi Clarisse; faţa lui Walter era alungită dureros şi arăta ca şi cum ar fi avut dinţi lungi, gălbui. S-ar fi putut chiar spune o pereche de dinţi lungi, galbeni, aşezaţi într-o casetă deschisă, căptuşită cu catifea neagră, şi aceste două făpturi în picioare, alături, bântuind ca nişte fantome. Gelozia era, fireşte, o

prostie; Ulrich nu nutrea niciun fel de dorinţă faţă de femeile prietenilor săi. Însă Walter avusese întotdeauna o capacitate cu totul deosebită de a-şi trăi emoţiile cu violenţă. Nu ajungea niciodată la ceea ce voia să facă pentru că trăia atât de multe emoţii. Părea să poarte în şinele său un foarte melodios amplificator pentru micile fericiri şi nefericiri. El emitea în permanenţă bănuţi sentimentali de aur şi argint, în timp ce Ulrich opera la scară mare, cu cecuri de gândire, după cum s-ar putea spune, pe care erau înscrise cifre enorme; dar, până la urmă, erau doar hârtii. De câte ori Ulrich voia să şi-l înfăţişeze pe Walter într-o postură cu adevărat caracteristică îl vedea întins la marginea unei păduri. Purta atunci pantaloni scurţi şi, ciudat lucru, ciorapi negri. Nu avea picioarele unui bărbat, nici din cele puternice şi musculoase, nici din cele subţiri, nervoase, ci cele ale unei fete; o fată nu foarte frumoasă, cu picioare neconturate, nearătoase. Cu mâinile împreunate pe ceafă, privea departe în adâncul peisajului şi Dumnezeu ştie ce anume îl tulbura în acel moment. Ulrich nu-şi amintea să-l fi văzut astfel pe Walter în vreo împrejurare anume, care să-i fi lăsat această amintire; imaginea aceasta se contura acum, după un deceniu şi jumătate, ca o pecete. Amintirea faptului că Walter fusese atunci gelos pe el îi stârnea o excitaţie foarte plăcută. Toate acestea se petrecuseră tocmai într-o vreme când încă te mai puteai bucura de propria fiinţă. Ulrich gândi: „Acum am fost de câteva ori pe la ei fără ca Walter să-mi fi întors vizita. Aş putea totuşi să mă mai duc la ei şi în seara aceasta; de ce mi-aş bate capul cu asemenea fleacuri!”

Se hotărî deci ca, atunci când Bonadea avea să termine în cele din urmă să se îmbrace, să le trimită vorbă; în prezenţa Bonadeei aşa ceva n-ar fi fost recomandabil din cauza plicticosului contrainterogatoriu care ar fi urmat în mod inevitabil.

Cum gândurile sunt iuţi, iar Bonadea era încă departe de a fi

gata, îl mai străfulgeră o idee. De data aceasta era o mică teorie; simplă, convingătoare şi mai făcea să-i treacă timpul. „Un om tânăr, dacă are spirit şi un intelect viu", îşi spunea Ulrich şi probabil că se gândea tot la prietenul său din adolescenţă Walter, „iradiază necontenit convingeri în toate direcţiile. Însă numai ceea ce întâlneşte rezonanţă în mediul său se întoarce îndărăt asupra lui şi se condensează, în timp ce toate celelalte emisiuni se risipesc şi se pierd în spaţiu!" Ulrich considera ca indiscutabil faptul că un om de spirit trebuie să stăpânească toate soiurile de intelect, ceea ce ar fi însemnat că intelectul ar fi fost preexistent însuşirilor propriu-zise; el însuşi era un om cu multe contradicţii şi avea convingerea că toate însuşirile care au ajuns vreodată să se manifeste în omenire se aflau latente, foarte aproape unele de altele, în raţiunea fiecăruia dintre oameni, dacă în primul rând un asemenea om are raţiune. S-ar putea ca aserţiunea să nu fi fost întru totul adevărată, însă ceea ce ştim noi despre geneza binelui, precum şi a răului, pare să demonstreze faptul că fiecare om deţine într-adevăr măsurile sale lăuntrice, dar că la aceste măsuri se potrivesc veşmintele cele mai diferite dacă soarta i le ţine la dispoziţie. I se mai părea lui Ulrich că reflecţiile sale nu erau cu totul lipsite de semnificaţie. Căci dacă în cursul timpului ideile obişnuite şi impersonale se intensifică de la sine, iar cele neobişnuite se pierd, astfel încât, cu certitudinea unei intercondiţionări mecanice, aproape fiecare din ele devine mereu mai mediocră, respectiva prefacere explică totodată de ce, în ciuda multiplelor posibilităţi cu care ne confruntăm, omul obişnuit este de fapt obişnuit! mai explică şi faptul că printre oamenii privilegiaţi, care se impun şi dobândesc recunoaştere, se găseşte o anumită mixtură, constând din aproximativ 51 adâncime şi 49 superficialitate, în general apreciată, iar faptul în sine i se părea lui Ulrich încă de multă vreme a fi atât de complicat, de Iară sens şi de

insuportabil de trist încât şi-ar fi dorit să poată reflecta în continuare.

Fu însă tulburat de faptul că Bonadea continua să nu dea niciun semn că ar fi fost înveşmântată; aruncând precaut o privire prin uşa întredeschisă, observă că îşi întrerupsese îmbrăcatul. Ea găsea anume că o atitudine distrată, după ce se ajunsese la ultimele picături ale deliciilor intimităţii, ar fi fost lipsită de finețe; jignită de tăcerea lui, aştepta acum să vadă ce va face. Luase o carte şi, printr-o întâmplare fericită, era o carte care cuprindea ilustraţii frumoase din istoria artelor.

Când îşi reluă meditaţiile, Ulrich se simţi iritat de această aşteptare şi intră astfel într-o stare de vagă nerăbdare.

30
Ulrich aude voci

Deodată gândurile i se concentrară şi, ca şi cum ar fi privit printr-o deschizătură creată între ele, îi văzu pe Christian Moosbrugger, tâmplarul, şi pe judecătorii lui.

Într-un mod dureros de ridicol pentru cineva care nu gândea astfel, judecătorul spuse:

— De ce te-ai şters pe mâini de sânge?… De ce ai aruncat cuţitul?… De ce, după săvârşirea faptei, ai îmbrăcat straie şi schimburi curate?… Pentru că era duminică? Nu pentru că erau pătate de sânge?… Cum de în seara aceea te-ai dus la o petrecere? Fapta pe care o săvârşiseşi nu te-a împiedicat să benchetuieşti? N-ai simţit nicio urmă de remuşcare?

În Moosbrugger se stârneşte un licăr; este vechea experienţă de puşcăriaş, trebuie simulată remuşcarea. Frisonul aceasta îi strâmbă gura lui Moosbrugger şi spune:

— Ba sigur că da!

— Dar la poliţie ai spus: Nu am niciun fel de remuşcări, ci numai ură şi furie, de simţeam că plesnesc! îl întrerupe pe dată judecătorul.

— Se poate, spune Moosbrugger, redobândindu-şi fermitatea şi demnitatea. Se poate ca atunci să nu fi simţit nimic altceva.

— Dumneata eşti ditamai bărbatul, un om puternic, intervine procurorul. Cum de s-a putut ca dumitale să-ţi fie frică de Hedwiga?

— Domnule judecător, răspunde Moosbrugger surâzând, devenise drăgăstoasă. Mi-am închipuit că ea e şi mai groaznică decât le cred eu de obicei în stare pe femeile astea. Eu par voinic, e adevărat, şi chiar sunt…

— Ei, atunci? mormăie preşedintele completului de judecată, răsfoind în actele sale.

— Însă în anumite situaţii, vorbeşte tare Moosbrugger, eu sunt sperios şi chiar laş.

Ochii judecătorului ţâşnesc deodată din acte; ca două păsări de pe o creangă îşi abandonează propoziţia asupra căreia tocmai se opriseră.

— Dar altă dată, când te-ai încăierat cu tovarăşii dumitale pe şantier, atunci n-ai fost deloc laş î spune preşedintele curţii. Pe unul l-ai aruncat două etaje şi scoseseşi cuţitul la ceilalţi…

— Domnule preşedinte, strigă Moosbrugger cu o voce care devine primejdioasă, eu am şi astăzi punctul meu de vedere… Preşedintele curţii înlătură cu un gest această replică.

— Nedreptatea, spune Moosbrugger, asta trebuie socotită baza brutalităţii mele. Eu m-am înfăţişat ca un om naiv în faţa judecăţii şi am gândit că domnii judecători au să ştie ei singuri ce şi cum. Însă am fost înşelat!

Chipul judecătorului s-a afundat din nou în hârtiile sale.

Procurorul surâde şi spune prietenos:

— Însă Hedwiga nu era totuşi decât o fată cu totul inofensivă!

— *Mie* nu mi s-a părut! răspunde Moosbrugger, încă iritat.

— *Mie* mi se pare, conchide preşedintele curţii apăsând cuvintele, că dumneata te pricepi întotdeauna să dai vina pe alţii!

— Deci, de ce te-ai dat la ea cu cuţitul? o ia de la început procurorul, prietenos.

31

De partea cui te situezi?

Scena aceasta făcea parte din dezbaterile la care asistase Ulrich sau o ştia doar din relatările pe care le citise? Îşi amintea acum atât de viu, ca şi cum ar fi auzit vocile acelea. Până atunci niciodată în viaţă nu mai „auzise voci"; Doamne, nu era un astfel de om. Dar dacă le auzi, atunci e precum ceva care se pogoară asupra ta, ca liniştea unei ninsori. Dintr-odată se ridică în faţa ta nişte ziduri, de la pământ până la cer; acolo unde înainte fusese văzduhul, păşeşti ca prin ziduri groase, moi, şi toate glasurile, care în cuşca aceea a aerului se mişcau dezordonat dintr-un loc în altul, se deplasează acum libere în interiorul acestor pereţi albi care au concrescut, unindu-se până în esenţa lor.

Era surescitat, fireşte, de muncă şi plictiseală, aşa ceva se mai întâmplă câteodată; însă nu găsea deloc că ar fi fost atât de rău să auzi voci. Pe neaşteptate spuse cu jumătate de glas: — Există o altă ţară în care te simţi acasă la tine şi în care tot ce faci este inocent.

Bonadea se juca cu un şiret. Intrase între timp în camera sa. Conversaţia îi displăcea, o găsea nedelicată; numele acestui asasin de fete tinere, despre care tot scriseseră ziarele, ea îl uitase de mult, iar acum şi-l amintea, fără voie, de când Ulrich se apucase să

vorbească despre el.

— Însă dacă Moosbrugger, spuse el după un timp, poate să trezească impresia alarmantă de nevinovăţie, cu atât mai bine ar fi putut s-o producă acea fiinţă sărmană, neajutorată, înfrigurată, cu ochii de şoricel ivindu-i-se pe sub basma, Hedwiga aceea, care se ruga s-o lase să se adăpostească în camera lui, motiv pentru care a şi omorât-o.

— Te rog, nu! sugeră Bonadea şi ridică din umerii ei albi.

Căci Ulrich imprimase conversaţiei această întorsătură tocmai în momentul, nefericit ales, când veşmintele doar pe jumătate îmbrăcate ale prietenei sale jignite şi însetate de împăcare, acum după ce ea intrase în camera lui, alcătuiau din nou pe covor micul crater mitologic de spumă, atât de fermecător, din care se înălţase Afrodita. Bonadea era deci gata să-l evite cu oroare pe Moosbrugger şi să treacă, înfiorându-se superficial, peste victima sa. Însă Ulrich nu se lăsa abătut de la subiectul său şi îi descrise o imagine vie a sorţii care-l aştepta pe Moosbrugger.

— Doi bărbaţi îi vor petrece ştreangul pe după gât, fără ca ei să nutrească niciun fel de sentimente potrivnice lui, ci pur şi simplu pentru că sunt plătiţi pentru această îndeletnicire. O sută de oameni, poate, vor fi de faţă, în parte pentru că aşa le-o cere slujba, în parte pentru că fiecare vrea să fi văzut o dată în viaţă o execuţie. Un domn solemn, cu joben, frac şi mănuşi negre trage de ştreang şi în aceeaşi clipă cele două ajutoare se agaţă de cele două picioare ale lui Moosbrugger ca să-i frângă gâtul. Apoi domnul cu mănuşa neagră pune mâna pe inima lui Moosbrugger şi verifică, abordând mina grijulie a unui medic, dacă mai trăieşte; căci dacă trăieşte încă, totul se mai repetă o dată cu ceva mai multă nerăbdare şi mai puţină solemnitate. La urma urmei, tu eşti de partea lui Moosbrugger sau împotriva lui? întrebă Ulrich.

Bonadea îşi pierduse încet şi dureros, asemeni cuiva trezit din somn la o oră necuvenită, „dispoziţia” – astfel obişnuia ea să-şi numească accesele de infidelitate conjugală. Acum se simţi silită să se aşeze, după ce ţinuse o vreme, nehotărâtă, în mâini veşmintele ei mototolite şi corsetul desfăcut. Ca orice femeie într-o situaţie asemănătoare, avea o încredere nezdruncinată într-o ordine publică astfel stabilită încât fiecare să poată să-şi vadă de treaba lui fără să stea să se gândească; acum, când i se amintea de contrariu, o cuprinse repede un simţământ de părtinire compătimitoare faţă de Moosbrugger, victima, excluzând orice gând cu privire la Moosbrugger cel vinovat.

— Te situezi, aşadar, susţinu Ulrich, de fiecare dată de partea victimei şi împotriva faptei.

Bonadea dădu glas sentimentului evident că discuţia era nelalocul ei într-o astfel de împrejurare.

— Dar, dacă sentinţa ta se îndreaptă atât de consecvent împotriva faptei, răspunse Ulrich, în loc să se scuze imediat, cum vrei să-ţi justifici adulterele, Bonadea?

Îndeosebi pluralul era nedelicat! Bonadea tăcu, se aşeză cu o expresie dispreţuitoare într-unul din fotoliile moi şi adânci din cameră şi îşi ridică, jignită, privirile spre linia care despărţea peretele de tavan.

32

Povestea uitată, dar extrem de relevantă, despre soţia unui maior

Nu e indicat să îţi dovedeşti afinitatea cu un nebun recunoscut ca atare, iar Ulrich nici nu nutrea de altfel o asemenea intenţie. Însă de ce o parte din autorităţile medicale susţinea că Moosbrugger ar fi

nebun şi cealaltă parte că n-ar fi? De unde-şi câştigaseră corespondenţii de presă profesionalismul jovial cu care descriseseră felul cum manevrase el cuţitul? Prin ce însuşiri stârnise Moosbrugger senzaţie şi totodată oroare, fapt care, pentru jumătate din cele două milioane de oameni locuind în acest oraş, reprezenta la fel de mult ca o ceartă de familie sau ruperea unei logodne; era ceva care afecta sentimente neobişnuit de personale, cuprinzând tărâmuri sufleteşti altminteri liniştite, în timp ce în oraşele de provincie cazul său reprezenta doar o ştire oarecum indiferentă, iar la Berlin sau la Breslau nu mai însemna mare lucru, căci acestea îşi aveau din când în când propriii lor Moosbruggeri, în familiile lor, ca să spunem aşa. Jocul acesta înfricoşător pe care-l joacă societatea cu victimele sale îl preocupa pe Ulrich. Simţea că acelaşi lucru se petrecea în el însuşi. În el nu tresărea niciun impuls, nici ca să-l elibereze pe Moosbrugger, nici ca să sară în ajutorul dreptăţii şi i se zburleau sentimentele ca blana unei pisici. Printr-un proces nelămurit, Moosbrugger i se părea mai aproape de el decât propria sa viaţă, aşa cum îi era dat să o trăiască; îl stăpânea, fascinându-l ca o poezie sumbră în care toate contururile sunt puţin deformate şi deplasate, care dezvăluie un înţeles zvâcnind mutilat în adâncurile conştiinţei.

„Teribilisme romantice!" îşi reproşa singur. Admiraţia pentru ororile groteşti sau pentru tabuuri sub forma admisă a visurilor şi a nevrozelor i se părea ceva potrivit pentru oamenii acestei epoci burgheze. „Fie una, fie alta!" gândi el. „Fie te plac, fie nu! Fie te apăr în toată oroarea ta, fie ar trebui să-mi trag singur palme pentru că mă joc cu neoamenii!" La urma urmelor, aici ar fi fost poate la locul ei o compătimire chiar rece, dar decisă; s-ar putea face multe astăzi pentru a împiedica apariţia unor astfel de întâmplări şi de personaje, dacă societatea ar depune măcar pe jumătate eforturile

morale pe care le pretinde de la asemenea victime, însă apoi se vădi că mai exista încă un aspect, aparte, din care ar fi putut fi luată în consideraţie respectiva împrejurare, iar Ulrich se simţi cuprins de nişte amintiri ciudate.

Niciodată judecata noastră despre o faptă nu este judecata despre acea latură a faptei pe care Dumnezeu o recompensează sau o condamnă; lucrul acesta l-a spus, oricât de ciudat ar părea, însuşi Luther. Probabil sub influenţa unuia dintre misticii cu care el se împrietenise într-o vreme. Desigur, alţi credincioşi ar fi putut să facă astfel de afirmaţii. În înţelesul burghez al cuvântului, erau toţi nişte imoralişti. Ei făceau deosebirea între păcate şi sufletul care, în ciuda păcatelor, rămâne nepătat, asemănător cu felul în care Machiavelli făcea deosebire între scop şi mijloace. „Inima omului" le era lor „luată". „Intru Hristos fiinţa un om aparent şi un om lăuntric, şi tot ceea ce înfăptui el în raport cu lucrurile din afară fu înfăptuit de omul aparent, iar omul lăuntric îi stătu alături, într-o solitudine impasibilă", spune Meister Eckhart. Asemenea sfinţi şi credincioşi ar fi fost până la urmă în stare să-l achite şi pe Moosbrugger!? E adevărat, omenirea a progresat de atunci; însă chiar dacă ea acum îl va ucide pe Moosbrugger, mai are totuşi slăbiciunea să-i venereze pe acei oameni care, cine ştie, poate l-ar fi absolvit de pedeapsă.

Pe Ulrich îl străbătu acum un val de neplăcere şi îşi aminti de o frază. Fraza suna aşa: „Sufletul sodomiţilor ar putea trece prin mulţime fără vreo presimţire, în ochii lor pluteşte un surâs limpede de copil, căci totul depinde de un principiu nevăzut". Nu era o deosebire prea mare faţă de celelalte spuse, însă exala în mărunta ei exagerare mirosul dulceag, bolnăvicios al corupţiei. După cum avea să se vădească, această frază avea un spaţiu al ei, o încăpere cu nişte cărţi franţuzeşti galbene, nelegate, pe mese, cu perdele din mărgele de sticlă în loc de uşi – şi i se născu în piept o senzaţie ca atunci

când o mână scotoceşte prin carcasa unei găini ca să scoată inima. Căci această frază o pronunţase Diotima când o vizitase. Provenea de altfel de sub pana unui scriitor contemporan, la care Ulrich ţinuse în anii tinereţii, dar pe care de atunci învăţase să-l considere drept un filosof de salon, aforisme de genul acesta îţi lasă un gust la fel de rău ca pâinea stropită cu parfum, astfel că zeci de ani după aceea nu mai vrei să ai de a face cu ceva asemănător.

Însă oricât de vie era neplăcerea stârnită în Ulrich, i se părea în clipa aceea ruşinos că toată viaţa se lăsase convins să nu revină la celelalte, adevăratele enunţuri rostite în limba aceea tainică. Căci el avea o înţelegere deosebită, nemijlocită, pentru asemenea aforisme, mai degrabă s-ar fi putut numi o intimitate cu ele, care depăşea stadiul de simplă înţelegere; fără ca vreodată să se fi putut totuşi hotărî să recunoască faptul că ar fi avut încredere desăvârşită în ele. Asemenea fraze – care-i vorbeau într-o sonoritate fraternă, cu o profunzime sufletească molatică, întunecoasă, diametral opusă tonului imperativ al limbajului matematic şi ştiinţific, fără a putea sesiza în ce consta diferenţa – erau ca nişte insule printre preocupările lui, fără legătură unele cu altele şi rareori cercetate; dacă le-ar fi cuprins cu privirea, în măsura în care ajunsese să le cunoască, îi făcea impresia că s-ar fi putut recunoaşte o legătură între ele, ca şi cum aceste insule, puţin îndepărtate una de cealaltă, ar fi fost răspândite de-a lungul unei coaste încă ascunse în spatele lor sau ar fi constituit resturile unui continent care s-ar fi scufundat din timpuri imemoriale. Simţea relaxarea mării, ceaţa, linia scundă a colinelor negre adormite în lumina galbenă-cenuşie. Îi reveni în minte o scurtă călătorie pe mare, o excursie după modelul „Călătoriţi", „Permiteţi-vă un divertisment" şi rememoră ce experienţă stranie, ridicol de fermecătoare, se strecurase prin forţa ei descurajatoare, despărţindu-se o dată pentru totdeauna de orice

experienţă asemănătoare. O clipă inima unui tânăr de douăzeci de ani bătu în pieptul lui, a cărui epidermă prevăzută cu pilozitate se îngroşase şi se înăsprise odată cu trecerea anilor. Bătaia inimii unui tânăr de douăzeci de ani în pieptul lui de bărbat de treizeci şi doi i se părea sărutul pervers pe care i l-ar fi dat un bărbat în toată firea unui adolescent. Totuşi, de această dată nu mai evită amintirea. Era imaginea unei pasiuni care avusese un sfârşit straniu şi pe care el, ca tânăr de douăzeci de ani, o nutrise pentru o femeie considerabil mai în vârstă, judecând după numărul anilor şi mai ales după poziţia ei domestică şi socială.

În mod caracteristic îşi mai amintea doar vag de înfăţişarea ei; o fotografie inflexibilă şi imaginea păstrată în memorie a ceasurilor când era singur şi se gândea la ea luaseră locul amintirilor exacte despre chipul, rochiile, mişcările şi vocea acestei femei. Lumea ei îi devenise între timp atât de străină încât afirmaţia că ea fusese soţia unui maior i se părea amuzant de incredibilă. „Acum probabil că e de mult o doamnă colonel în retragere", gândi el. Se spunea la regiment pe vremea aceea că fusese o artistă desăvârşită, o pianistă ce deţinea măiestrie, dar că, respectând dorinţa familiei sale, nu se manifestase niciodată ca atare în public. Iar mai târziu, după căsătorie, aşa ceva nu ar mai fi fost, oricum, cu putinţă. Într-adevăr, la serbările organizate de regiment cânta foarte frumos la pian, cu splendoarea iradiantă a unui soare bine aurit care-şi revarsă lumina peste hăurile emoţiei, şi de la început Ulrich se îndrăgostise mai puţin de prezenţa fizică a acestei femei cât de ideea pe care o reprezenta. Locotenentul care pe vremea aceea îşi declina numele său nu era un om timid; ochiul se exersase deja pe femeiuşti şi chiar spionase cărarea ascunsă a braconierului, rareori bătută, căutând să ajungă la vreo femeie onorabilă. Însă „marea iubire" era pentru asemenea ofiţeri de douăzeci de ani, îndeosebi dacă ar fi jinduit

după ea, altceva, era de fapt o idee; era ceva în afara sferei lor de acţiune, atât de săracă empiric şi, tocmai de aceea, atât de orbitor de vidă, cum nu pot fi decât marile idei. Când Ulrich, pentru prima dată în viaţă, descoperise posibilitatea de a pune în practică această idee, lucrul trebui să se şi întâmple; doamnei maior nu-i reveni aici alt rol decât cel al ultimei circumstanţe care contribuia la izbucnirea unei boli. Ulrich se îmbolnăvi de dragoste. Şi cum adevărata boală a iubirii nu e dorinţa de posesiune, ci o blândă dezvăluire a lumii, de dragul căreia se renunţă bucuros la posedarea iubitei, locotenentul începu să-i explice soţiei maiorului lumea într-un fel atât de neobişnuit şi de insistent, cum nu se mai auzise vorbindu-se încă până atunci. Stele, bacterii, Balzac şi Nietzsche se roteau ca într-un con de idei, al cărui vârf ea îl percepea cu o limpezime tot mai pronunţată ca îndreptându-se spre nişte disocieri pe care moda timpului le interzicea în virtutea bunei-cuviinţe, ceea ce despărţea trupul ei de trupul locotenentului. Ea se simţea buimăcită de această asociere constantă a dragostei cu probleme care, după cunoştinţele ei, nu avuseseră niciodată de a face cu iubirea; în timpul unei plimbări călare împreună, ea îşi lăsase, pe când păşeau alături de caii lor, mâna în mâna lui Ulrich şi remarcase speriată că mâna ei rămăsese inertă într-a lui. În clipa următoare o flacără o străbătu de la încheietura mâinii şi până la genunchi şi un fulger se abătu asupra ambilor, astfel încât aproape că se prăbuşiseră la marginea drumului şi se treziră aşezaţi pe muşchiul pădurii, sărutându-se cu patimă, iar în cele din urmă cuprinşi de fâstâceală, pentru că iubirea aceasta era atât de puternică şi de neobişnuită încât, spre surprinderea lor, nu le mai venea în minte să spună sau să facă altceva decât ceea ce se obişnuieşte în asemenea îmbrăţişări. Până la urmă, caii care-şi pierduseră răbdarea îi eliberaseră pe cei doi îndrăgostiţi din această situaţie.

Dragostea între doamna maior şi prea tânărul locotenent rămase, în toată evoluţia ei, scurtă şi ireală. Amândoi erau stupefiaţi, se mai agăţară de câteva ori unul de altul, simţiră amândoi că ceva nu era în regulă şi că n-avea să-i lase nici mai apoi să ajungă corp la corp în îmbrăţişările lor, chiar dacă ar fi dat la o parte toate obstacolele pe care le constituiau veşmintele şi moralitatea. Doamna maior nu voia să se refuze unei pasiuni pe care simţea că nu o poate judeca în niciun fel, însă în sinea ei începură să zvâcnească reproşuri împotriva ei înseşi, din cauza soţului şi a diferenţei de vârstă, şi când Ulrich o anunţă într-o zi, invocând nişte justificări cam palide, că se vedea nevoit să ceară o permisie mai îndelungată, soţia ofiţerului oftă uşurată printre lacrimi. Ulrich însă ajunsese să nu mai aibă la vremea aceea nicio altă dorinţă decât, din prea multă dragoste, să scape cât mai repede şi mai departe cu putinţă de cauza acestei iubiri. El se avântă orbeşte la drum, până când ţărmul mării puse capăt şinelor de tren pe care le urmase, traversă marea într-o ambarcaţiune până la prima insulă care-i ieşi în faţa ochilor şi acolo, într-un loc necunoscut unde ajunsese la întâmplare, rămase locului, adăpostit şi găzduit în condiţii mizere, scriind încă din cea dintâi noapte prima dintr-un şir de scrisori lungi către iubita sa, scrisori pe care nu i le trimise niciodată.

Aceste scrisori din miez de noapte, care-i umpleau gândurile şi în timpul zilei, le pierdu mai târziu; aceasta fusese fără îndoială de la bun început destinaţia lor. La început scria mult despre dragostea lui, tot felul de gânduri inspirate de ea, însă curând peisajul luă tot mai mult locul acestor teme. Soarele îl trezea dimineaţa din somn, când pescarii ieşiseră deja în larg, iar femeile şi copiii erau pe la casele lor, i se părea că el însuşi şi un măgar care păştea prin tufişurile şi pe pământul pietros dintre cele două mici sate ale insulei erau singurele creaturi mai evoluate care existau pe

aventuroasa limbă de pământ ce ieşea din mare. Proceda asemenea acelui confrate al său, se căţăra pe câte un colţ de stâncă sau se lungea pe ţărm în compania mării, a stâncilor şi a cerului. Nu era nicio infatuare să facă o asemenea afirmaţie, căci deosebirile de mărime se estompau, cum de altfel şi deosebirile între spirit, natura animală şi cea inanimată se ştergeau într-o asemenea intimitate şi orice fel de deosebire dintre lucruri se micşora cu totul. Pentru a ne exprima în termeni mai sobri, deosebirile trebuie că nici nu se pierdeau, nici nu se diminuau, doar că li se estompa semnificaţia, omul „încetând a mai fi supus vreuneia dintre limitele şi separaţiile care afectează umanitatea", întocmai cum au descris starea respectivă credincioşii cuprinşi de mistica iubirii, despre care tânărul locotenent de cavalerie de pe atunci nu ştia mare lucru. El nici nu reflecta de altminteri asupra acestor fenomene – precum un vânător care ar fi luat urma sălbăticiunii, încercând să dea curs vreunei observaţii – la drept vorbind poate că nici nu era conştient de ele, însă şi le apropia, le absorbea în sine. Se scufunda în peisajul din jur, deşi la fel de bine s-ar fi putut spune că era vorba de o stare în care era luat pe sus şi purtat; dacă lumea se revărsa din afară peste pragul ochilor lui, înţelesul ei îl izbea dinăuntru, în valuri tăcute. Ajunsese în însăşi inima lumii; de la el şi până la iubita sa din depărtări era o distanţă la fel de mare ca până la primul arbore; simţământul lăuntric lega laolaltă fiinţele desfiinţând spaţiul, tot aşa cum în vis două fiinţe pot să treacă una prin alta fără să se amestece, ceea ce schimbă toate relaţiile dintre ele. În alte privinţe însă, starea aceasta de lucruri nu avea nimic comun cu visul. Era limpede şi peste măsură de încărcată de gânduri limpezi; doar că nimic nu se mai mişca după vreo cauză, vreun scop sau vreo năzuinţă fizică, ci totul se extindea în cercuri mereu reînnoite, ca atunci când o rază fără sfârşit cade într-un bazin cu apă.

Iată ce descria el în scrisorile sale şi nimic altceva. Era o înfăţişare cu totul schimbată a vieţii; situată acum nu în focarul atenţiei obişnuite, eliberată de contururile ferme; astfel văzute, toate cele ce ţineau de ea erau oarecum dispersate şi confuze; însă era evident că toate erau infuzate dinspre alte focare de o certitudine şi limpezime blândă. Căci toate dilemele şi evenimentele vieţii contractară o blândeţe, moliciune şi linişte incomparabile şi în acelaşi timp o semnificaţie cu totul schimbată. Dacă, de exemplu, o gânganie trecea peste mâna omului cufundat în gânduri, lucrul acesta nu mai era o apropiere, o trecere şi o îndepărtare şi nu mai era nici gânganie, nici om, ci era o întâmplare care atingea în mod indescriptibil inima şi nici măcar o întâmplare, ci, deşi era ceva care se întâmpla, era o stare. Cu ajutorul unor asemenea experienţe tăcute, tot ceea ce constituie altminteri viaţa obişnuită dobândea o semnificaţie radical nouă, oriunde se întâmpla ca Ulrich să aibă asemenea trăiri. Până şi dragostea sa pentru doamna maior adoptă repede, în această stare, forma ei predestinată. Căuta uneori să-şi imagineze femeia la care se gândea fără încetare şi să-şi închipuie ce ar fi putut face ea în acele momente, lucru în care era considerabil susţinut de faptul că-i cunoştea atât de precis împrejurările de viaţă; însă ori de câte ori reuşea să-şi vadă iubita în faţa ochilor, sensibilitatea sa devenită atât de nesfârşit de clarvăzătoare orbea şi trebuia să se străduiască să modifice iarăşi repede imaginea până la certitudinea fericită a unei mari iubite existente-undeva-anume-pentru-el-însuşi. Nu mai trecu mult şi ea deveni un centru de forţă cu totul impersonal, un dinam subteran alimentându-i instalaţiile de iluminare şi îi scrise o ultimă scrisoare în care îi explica faptul că marele ideal de a trăi doar pentru iubire nu avea absolut nimic de a face cu posedarea şi cu dorinţa de a fi „a mea", care izvorăsc din sfera avariţiei, dorinţei de însuşire şi a lăcomiei. Aceasta a fost

singura scrisoare pe care a expediat-o şi constituise aproximativ punctul culminant al bolii sale din iubire, căruia îi urmară curând sfârşitul şi dispariţia ei bruscă.

33
Ruptura de Bonadea

Între timp, cum nu putea să stea şi să privească la nesfârşit tavanul camerei, Bonadea se întinse pe spate pe divan, pântecele ei delicat, matern, respira sub veşmântul uşor de batist alb, liber, necuprins de fanoanele de balenă şi şnururi; ea numea această stare reflecţie. Îi trecuse prin minte că soţul ei era nu numai judecător, ci şi vânător şi că uneori el vorbea cu ochi strălucitori despre fiarele de pradă care urmăresc vânatul; i se părea că de aici ar putea veni un ajutor în favoarea lui Moosbrugger, ca de altfel şi în cea a judecătorilor săi. Pe de altă parte nu voia să admită ca soţul ei să sufere o nedreptate din partea iubitului ei, în afară de singurul punct care privea dragostea; percepţia ei cu privire la familie îi dicta imaginea unui cap al familiei care să fie întotdeauna stimat, venerat. Astfel că nu ajungea la nicio decizie. În timp ce această contrarietate îi întuneca somnoros orizontul, ca două bancuri de nori contopindu-se amorf, Ulrich se bucura de libertatea de a-şi putea urma gândurile. E adevărat că stătea astfel cam de multă vreme şi cum Bonadeei nu-i trecea prin minte nimic care ar fi putut să dea o nouă întorsătură situaţiei, îi reveni resentimentul faţă de felul în care Ulrich o jignise prin nepăsarea sa, iar timpul pe care el îl lăsa să treacă fără să caute să repare lucrurile începu să o apese în chip supărător.

— Găseşti aşadar că fac rău venind la tine?

Întrebarea aceasta i-o adresă în cele din urmă, pronunţând

cuvintele lent şi răspicat, cu tristeţe, dar şi cu toată voinţa ei combativă concentrată în ele.

Ulrich tăcu şi ridică din umeri; nu mai ştia de mult despre ce vorbea ea, însă simţea că-i este cu neputinţă s-o mai suporte în momentul acela.

— Eşti într-adevăr în stare să-mi faci *mie* reproşuri pentru pasiunea asta a noastră?

— De fiecare întrebare de felul acesta depind tot atâtea răspunsuri câte albine sunt într-un stup, răspunse Ulrich, întreaga dezordine sufletească a omenirii, cu problemele ei niciodată soluţionate, ţine în chip dezgustător de fiecare din ele luat izolat.

El nu spunea fireşte nimic altceva decât ceea ce mai gândise de câteva ori chiar în ziua aceea; însă Bonadea puse dezordinea spirituală în legătură cu ea însăşi şi găsi că se depăşise o limită. Ar fi vrut bucuroasă să tragă la loc draperiile la fereastră, determinând astfel ca această ceartă să nu mai existe între ei, însă la fel de bine ar fi vrut să urle de durere. Crezu că înţelegea brusc faptul că Ulrich se săturase de ea. Mulţumită firii ei, până atunci nu-şi irosise iubirile altfel decât în felul în care rătăceşti ceva şi îl pierzi din ochi, când te simţi atras de ceva nou; sau, dimpotrivă, despărţindu-se de iubiţi la fel de repede cum se unise cu ei, ceea ce, cu toată iritarea personală pe care o implica, avea ceva din determinarea unei forţe superioare. Primul ei sentiment deci, în faţa rezistenţei liniştite a lui Ulrich, fu că îmbătrânise. Poziţia ei neajutorată şi obscenă, întinsă pe jumătate dezbrăcată pe un divan şi expusă tuturor jignirilor, o făcea să se simtă acoperită de ruşine. Se ridică şi fără să stea prea mult pe gânduri îşi apucă veşmintele. Însă foşnetele şi fâsâitul faldurilor de mătase în care se strecura iarăşi nu-i stârniră remuşcări lui Ulrich. Bonadea percepea în spatele ochilor durerea ascuţită a neputinţei. „E o brută, m-a rănit cu intenţie!" îşi repeta. „Nici nu se mişcă de la

locul lui! M constată ea. Cu fiecare panglică pe care şi-o lega, cu fiecare copcă pe care şi-o închidea se cufunda mai adânc în insondabila adâncime întunecată a acelei dureri de mult uitate din copilărie, durerea de a se vedea părăsită. Întunecimea se închidea în jurul ei; chipul lui Ulrich se zărea într-o lumină ce părea crepusculară, desprinzându-se aspru şi brutal din întunericul suferinţei. „Cum am putut oare să iubesc chipul unui astfel de om?!" se întreba Bonadea; însă în acelaşi timp cuvintele: „Pierdut pentru totdeauna! u îi strânseră inima.

Ulrich, care-i ghicise nelămurit hotărârea de a nu se mai întoarce niciodată, nu interveni în niciun fel. Bonadea îşi mai aranjă cu gesturi violente părul în faţa oglinzii, pe urmă îşi puse pălăria şi îşi înnodă voalul. Acum, când voalul i se lăsase peste faţă, totul se terminase; era ceva solemn, ca o sentinţă de condamnare la moarte sau ca momentul când un cufăr se închide prin anclanşarea în lacăt. El n-avea s-o mai sărute şi nici nu bănuia că irosea ultimul prilej în care ar mai fi avut ocazia de a o face.

De milă, aproape că-i venea să-l ia de gât şi să plângă din toată inima la pieptul lui.

34

O rază fierbinte şi zidurile care s-au răcit

După ce Ulrich o conduse pe Bonadea până la ieşire, rămânând din nou singur, nu mai era în dispoziţia de a continua să lucreze. Se pregăti să iasă în oraş, cu intenţia de a trimite un comisionar la Walter şi Clarisse cu câteva rânduri anunţându-şi vizita la ei în seara aceea. Când trecu prin micul hol de la intrare, observă pe perete o pereche de coarne de cerb, care într-un fel i se părea că aduceau cu gestul făcut de Bonadea când îşi înnodase voalul în faţa

oglinzii; numai că ele nu surâdeau singure, arborând expresia aceea resemnată. Privi în jurul lui, observându-şi mediul în care trăia. Toate acele linii circulare, încrucişate, drepte, curbe şi întreţesute din care este alcătuit interiorul unei locuinţe şi care se strânseseră, înconjurându-l, nu erau niciun produs al naturii, nici al vreunei necesităţi lăuntrice, ci gemeau până la ultimul detaliu de o supraabundenţă barocă. Curentul şi pulsul care însufleţesc fără încetare toate lucrurile, construind mediul nostru, se opriseră o clipă. Eu nu sunt decât întâmplătoare, îi ricana în faţă necesitatea; eu nu arăt în esenţă altfel decât faţa celui mâncat de eczemă, dacă mă priveşti fără prejudecăţi, îi mărturisea frumuseţea. În cele din urmă, nu era vorba de prea mare lucru; o poleială se tocise, o sugestie se risipise, un lanţ alcătuit din obişnuinţă, aşteptare şi încordare se rupsese, un echilibru fluid, tainic, între emoţie şi lume fusese o clipă tulburat. Tot ceea ce simte şi face cineva se întâmplă într-un fel „în direcţia vieţii", iar cea mai mică abatere de la această direcţie este anevoioasă sau înfricoşătoare. La fel se prezintă lucrurile şi când mergi pe propriile-ţi picioare; îţi ridici centrul de greutate, îl împingi înainte şi îl laşi să cadă; schimbarea unui detaliu cât de mic, o ezitare cât de vagă în faţa acestui abandon cu care te-laşi-să-cazi-în-viitor sau pur şi simplu uimirea în faţa acestei inerţii – şi nici nu mai poţi să stai drept! Pur şi simplu nu trebuie să te gândeşti la aceste lucruri. Ulrich îşi dădu seama că toate momentele care însemnaseră ceva important în viaţa lui îi lăsaseră un sentiment asemănător cu cel pe care îl trăia acum.

În stradă făcu semn unui comisionar şi-i dădu biletul. Era cam ora patru după-amiază şi se hotărî să parcurgă drumul până acolo agale, pe jos. Ziua aceea primăvăratică de toamnă îl încânta. Aerul dospea. Pe chipurile oamenilor părea că se aşternuse un păienjeniş tremurător. După încordarea monotonă a gândurilor sale din

ultimele zile se simţea acum transportat ca dintr-o carceră într-o baie moleşitoare. Se străduia să meargă liniştit, destins. Tot ceea ce e gata de încordare şi de luptă într-un trup omenesc bine exersat prin gimnastică i să părea astăzi neplăcut ca faţa unui bătrân comedian, adesea încărcată de pasiuni mimate, neadevărate, în acelaşi fel, aspiraţia sa spre adevăr îi cotropise spiritul cu formele de mobilitate ale conştiinţei, care i-l divizaseră, exercitându-se echilibrat unele împotriva altora, şi-i imprimaseră, la drept vorbind, o expresie neadevărată şi teatrală, aşa cum dobândesc toate, până şi sinceritatea, în momentul când devin obişnuinţă. Astfel reflecta Ulrich. Înainta ca un val printre alte valuri surori, dacă ne este permis să spunem astfel; şi de ce nu s-ar putea spune, dacă un om care s-a însingurat prin muncă se întoarce înapoi în compania celorlalţi şi resimte fericirea de a curge în aceeaşi direcţie cu semenii săi! În astfel de momente s-ar putea ca nimic să nu se situeze mai departe de gândurile oamenilor decât ideea că viaţa pe care o duc şi care îi conduce nici nu-i interesează prea mult, nu-i interesează în profunzime. Cu toate acestea, este un fapt ştiut de orice om, atâta vreme cât e tânăr. Ulrich îşi mai amintea cum i se păruse o zi ca aceasta, pe străzile de aici, cu zece sau cincisprezece ani în urmă. Pe atunci totul era încă splendid, şi totuşi se simţea lămurit în această dorinţă clocotitoare un fel de presimţire chinuitoare de cădere în captivitate; un simţământ neliniştitor, spunându-i: tot ceea ce vreau eu să realizez mă realizează pe mine; o bănuială apăsătoare cu privire la faptul că în lumea aceasta afirmaţiile neadevărate, neglijente şi, din punct de vedere personal, neînsemnate vor avea un ecou mai puternic decât cele mai sincere şi adevărate. Frumuseţea aceasta? – gândea atunci – foarte bine, dar este ea a mea? Dar oare adevărul pe care-l cunosc este adevărul meu? Ţelurile, glasurile, realitatea, toată fascinaţia aceasta, care te ispiteşte

şi te poartă cu ea, pe care o urmezi şi în care te arunci cu capul înainte: este deci realitatea reală sau nu se arată din ea nici acum nimic mai mult decât un suflu intangibil care pluteşte asupra realităţii ce ţi se oferă? Ceea ce ne acutizează suspiciunea este constituit din toate acele diviziuni şi forme prefigurate ale vieţii, asemănări cu realitatea, tiparele transmise din generaţie în generaţie, limbajul anticipat, nu numai al vorbirii, ci şi al senzaţiilor şi emoţiilor. Ulrich se oprise în faţa unei biserici. Doamne, dacă acolo în umbră ar fi stat o matroană uriaşă, cu un pântece enorm, revărsându-i-se în valuri, cu spinarea sprijinită de pereţii caselor, iar deasupra cu mii de riduri, peste negi şi pistrui, cu soarele amurgului în faţă: n-ar fi putut la fel de bine s-o găsească şi pe ea frumoasă? O, cerule, într-adevăr era frumoasă! Nu vrei câtuşi de puţin să te sustragi, din moment ce ai fost adus în viaţă cu datoria să admiri toate acestea; însă, cum am mai spus, n-ar fi cu neputinţă să găseşti frumoase formele ample, revărsându-se liniştit şi filigranul reţelei de riduri pe faţa unei matroane venerabile, doar că este mai simplu să spui că e bătrână. Iar această tranziţie de la a considera lumea bătrână până la a o considera frumoasă este cam ca aceea de la concepţia tinerilor cu privire la morala mai înaltă a adulţilor, care continuă să fie socotită un didacticism ridicol până când dintr-odată îţi dai seama că ai ajuns tu însuţi să ţi-o însuşeşti. Trecuseră doar câteva secunde de când Ulrich se oprise în faţa acelei biserici, însă ele crescuseră în profunzime şi-i apăsau inima cu întreaga forţă originară de rezistenţă, care se îndreaptă instinctiv împotriva acestei lumi fosilizate în milioane de tone de piatră, împotriva acestui peisaj selenar încremenit al sentimentelor în care ai fost aruncat fără voia ta.

S-ar putea ca pentru cei mai mulţi dintre oameni să constituie un avantaj şi un sprijin faptul de a găsi lumea gata făcută, prefabricată,

cum ar veni, cu excepţia câtorva mici detalii personale şi n-ar trebui să se pună în niciun fel la îndoială faptul că ceea ce persistă în întregul său este nu numai conservator, ci constituie chiar fundamentul oricăror forme de progres şi revoluţie, cu toate că este necesar să se adauge şi acea stânjeneală profundă, imprecis conturată, pe care o resimt în această situaţie oamenii care şi-au luat destinul în propriile mâini. Ulrich îşi dădu deodată seama, în timp ce contempla edificiul sacru cu o deplină înţelegere a subtilităţilor arhitectonice, că fără voia lui era silit să se gândească şi că la fel de bine oamenii ar fi putut să se apuce să-şi devoreze semenii, în loc să construiască sau să lase să dăinuie asemenea minunăţii demne de admiraţie. Casele din jur, bolta cerului deasupra, o armonie inefabilă a tuturor liniilor şi spaţiilor, care atrăgeau şi purtau mai departe privirea, aspectul şi expresia oamenilor care treceau pe trotuare, cărţile şi morala lor, copacii de pe marginea străzii…: toate acestea uneori sunt într-adevăr la fel de rigide ca nişte paravane, la fel de dure ca matriţele tipografice şi atât de – nici nu se poate spune altfel decât desăvârşite – atât de desăvârşite şi împlinite, încât nu mai reprezinţi, prin comparaţie, decât o ceaţă prisosind, o mică suflare expirând dintr-o gură, de care Dumnezeu nu se mai îngrijeşte. În acea clipă el îşi dorea să fie un om fără însuşiri. Dar poate că lucrurile nu se prezintă deosebit nici în cazul altora. La urma urmelor, în anii de apogeu ai vieţii puţini oameni mai ştiu cum au ajuns să fie ceea ce sunt, cum au ajuns să-şi obţină plăcerile, soţia, caracterul, profesia şi succesul, însă au simţământul că de acum încolo nu se mai pot schimba foarte mult. S-ar putea susţine chiar că au fost trişaţi, căci ar fi cu neputinţă să descoperi o raţiune suficientă pentru care totul s-a produs întocmai; s-ar fi putut petrece şi altfel, evenimentele pornind de fapt în cea mai mică măsură de la ei înşişi, mai mult, ele au depins de tot felul de împrejurări, de

dispoziţiile, de viaţa, de moartea altor oameni şi doar, cum s-ar spune, la un moment dat s-au năpustit asupra lor. Astfel, în tinereţe, viaţa li se aşternea încă dinainte ca o dimineaţă inepuizabilă, plină pretutindeni în jurul lor de posibilităţi şi de neant, şi chiar de la amiază se iveşte ceva care poate pretinde în mod îndreptăţit că este de acum viaţa lor, dar în realitate e ceva la fel de neaşteptat şi surprinzător ca şi cum într-o zi şi-ar face deodată apariţia un om cu care te-ai aflat într-un schimb epistolar timp de douăzeci de ani fără să-l cunoşti şi pe care ţi-l imaginaseşi cu totul altfel. Însă şi mai ciudat este faptul că cei mai mulţi nici nu remarcă această particularitate; ei îl adoptă pur şi simplu pe omul care li s-a înfăţişat astfel, a cărui viaţă s-a contopit cu propria lor viaţă, ale cărui experienţe li se par acum expresia propriilor lor însuşiri, iar destinul acestuia devine propriul lor merit sau propria lor nefericire. S-a întâmplat cu ei cam ce se întâmplă cu o muscă în hârtia lipicioasă, i-a fixat aici de un firişor de păr, dincolo i-a împiedicat în mişcări şi i-a prins treptat într-un strat gros, care nu mai corespunde decât de foarte departe cu forma lor iniţială. Nu-şi mai aduc aminte decât confuz de tinereţea lor, când exista în ei ceva ca o forţă în stare să se împotrivească. Aceasta, cealaltă forţă, se încordează, se zbate, nu vrea să se ancoreze şi dezlănţuie o furtună de gesturi lipsite de finalitate, străduindu-se să-şi ia zborul; ironiile tinereţii, răzvrătirile faţă de ceea ce e stabil, disponibilitatea tinereţii pentru tot ceea ce este eroic, pentru sacrificiul de sine şi crimă, seriozitatea ei poetică şi instabilitatea ei nu mai sunt acum decât încercări de a evada. La urma urmelor, toate acestea reflectă doar faptul că nimic din ceea ce întreprinde un tânăr nu apare ca rezultat al unei necesităţi lăuntrice neechivoce, chiar dacă îşi găseşte expresia în gesturi grăbite, ca şi cum tot ce ar încerca un tânăr să facă ar fi extrem de urgent şi necesar. Cineva, să spunem, inventează un gest nou, admirabil, fie

acesta exterior sau lăuntric – cum s-ar traduce aşa ceva? Este un gest propriu vieţii? Un tipar în care şinele se revarsă precum un gaz într-un balon de sticlă? O expresie a presiunii lăuntrice? O tehnică existenţială? S-ar putea să fie vorba de o mustaţă nouă sau de o idee nouă. Este o comedie, dar, ca orice poză teatrală, aceasta deţine, fireşte, un sens – şi de îndată sufletele tinere se şi năpustesc asupra noii posibilităţi ca vrăbiile de pe acoperiş când li se aruncă firimituri. Ajunge să ne imaginăm: când din afară o lume greoaie îţi apasă pe limbă, pe mâini, pe ochi, cu lumea aceasta selenară, îngheţată, a pământului, caselor, obiceiurilor, imaginilor, cărţilor – iar înăuntru nu e nimic altceva decât o ceaţă într-o neîncetată mişcare: ce fericire trebuie că aduce momentul când cineva produce o expresie în care ţi se pare că te-ai recunoaşte. Ce poate fi mai firesc decât ca orice om pasional să-şi însuşească o asemenea formă nouă încă înaintea oamenilor obişnuiţi?! Aceasta îi conferă momentul de existenţă reală, de echilibru între tensiunile lumii dinăuntru şi lumii din afară, dintre ceea ce îl striveşte din exterior şi ceea ce îl face să se sfarme datorită presiunii interioare. Nu există nicio altă justificare – gândi Ulrich şi, fireşte, toate acestea îl afectau şi la modul personal; îşi băgă mâinile în buzunare, iar expresia de pe faţa sa era atât de liniştită şi de somnoros fericită ca şi cum ar fi murit, în razele soarelui rostogolindu-se peste el, de o moarte blândă, îngheţat în zăpadă – pe nimic altceva, reflectă el, nu se bazează acest fenomen veşnic care se defineşte ca succesiune a generaţiilor, părinţi şi copii, revoluţie spirituală, schimbare a stilurilor, evoluţie, modă şi reînnoire. Ceea ce face din această sete novatoare un *perpetuum mobile* nu este nimic altceva decât neplăcerea că între şinele nebulos şi individualitatea celor dinainte, care s-a şi pietrificat într-o carapace străină, s-a strecurat o pseudoalteritate, o personalitate colectivă, doar imprecis apropiată. Cu un pic de atenţie, poţi

întotdeauna distinge în cel din urmă viitor, ce tocmai se desfăşoară, vremurile trecute care au să vină. Ideile cele noi sunt aşadar doar cu treizeci de ani mai vechi, însă mulţumite şi doar puţin mai corpolente şi trecute, cum ar fi dacă alături de faţa strălucitoare a unei fete ai vedea chipul stins, devastat al mamei; sau, pur şi simplu, ele n-au avut succes, s-au emaciat şi s-au cocârjat până n-a mai rămas din ele decât o lozincă reformistă, în numele căreia îşi duce campania un nebun bătrân pe care cei vreo cincizeci de admiratori ai lui îl denumesc marele Cutare.

Se oprise acum iarăşi, de data aceasta într-o piaţă unde recunoştea câteva case şi îşi amintea de controversele publice şi de agitaţia intelectuală care se produseseră în momentul construirii lor. Se gândea la prietenii din prima sa tinereţe; toţi fuseseră prietenii tinereţii sale, fie că îi cunoscuse personal sau numai după nume, fie că erau de vârsta lui sau mai mari, rebelii care voiau să aducă pe lume lucruri şi oameni noi, fie că evenimentele acelea se petrecuseră aici sau în toate celelalte locuri pe care le cunoscuse el. Acum clădirile acestea erau aici, ca nişte mătuşi cumsecade cu pălăriile lor demodate, în soarele de după-amiază târzie care începuse să se estompeze şi arătau curăţele, oricum altfel decât în stare să stârnească patimi. Erai tentat să surâzi. Însă oamenii care lăsaseră în urma lor aceste vestigii, acum fără nicio pretenţie, ajunseseră între timp profesori universitari, celebrităţi, nume, o parte renumită a reputatei dezvoltări progresiste, pe un drum mai direct sau mai puţin direct ieşiseră din ceaţă, ca să se pietrifice, iar ocazional istoria va spune despre ei, când va fi vorba de a zugrăvi o imagine a veacului lor: „Printre cei prezenţi s-au aflat şi…”

35
Directorul Leo Fischel şi principiul cauzei insuficient

În clipa aceea Ulrich fu întrerupt de un cunoscut care i se adresă pe neaşteptate. Acest cunoscut descoperise, neplăcut surprins, chiar în ziua aceea, în servieta sa, deschizând-o dimineaţa la plecarea de acasă, şi anume într-un compartiment mai puţin folosit, o circulară a contelui Leinsdorf, căreia de mai mult timp neglijase să-i răspundă, pentru că, nutrind un spirit sănătos de om de afaceri, privea cu suspiciune acţiunile patriotice pornite din cercurile suspuse. „O chestiune tulbure", îşi spusese probabil la vremea aceea; fireşte, n-ar fi fost nicidecum ceea ce avea să afirme în public, însă memoria fiind aşa cum este, a lui îi jucase o festă, ghidându-se după prima lui reacţie emoţională şi neoficială, şi dăduse la o parte cu neglijenţă problema, în loc să aştepte o decizie bine cumpănită. Se întâmplă deci că, atunci când deschise circulara din nou, găsi în ea ceva care-l atinse deosebit de dureros, deşi înainte nu remarcase nimic în acest sens; era de fapt doar o expresie, erau doar două cuvinte, care reveneau în diferite puncte ale documentului, însă două cuvinte care îl costaseră pe omul acesta impozant mai multe minute de nehotărâre, cu servieta în mână, înainte de a ieşi din casă, şi anume: „adevărat" şi „adevărată".

Directorul Fischel – căci aşa se numea, directorul Leo Fischel de la Banca Lloyd, la drept vorbind doar procurist numit în poziţia de director –, iar Ulrich şi-ar fi putut declina titlul de prieten mai tânăr, din vremurile apuse, când cu ocazia ultimei sale şederi în oraş se împrietenise îndeaproape cu fiica acestuia, Gerda, pe care însă n-o mai vizitase decât o singură dată de la reîntoarcerea sa – directorul Fischel îl cunoştea pe Alteţa Sa ca pe un om care-şi lăsa banii să

acţioneze şi care ţinea pasul cu metodele vremii, de fapt „îl identificase", cum suna expresia în termenii lumii afacerilor, în clipa când îşi verifica din memorie situaţia conturilor, „ca fiind" un om de mare importanţă, căci Banca Lloyd era una din instituţiile prin care contele Leinsdorf îşi derula acţiunile la bursă. Aşa că Leo Fischel nu îşi explica neglijenţa cu care tratase o invitaţie atât de animată cum era cea prin care Alteţa Sa apela la un cerc ales de persoane să se pregătească pentru o grandioasă operă comună. El însuşi fusese de fapt introdus în acest cerc doar ca urmare a unor împrejurări cu totul speciale, care vor fi amintite ulterior, toate acestea constituind motivul pentru care, îndată ce-l văzuse pe Ulrich, se repezise asupra lui; aflase că Ulrich avea de a face cu această chestiune şi încă de pe o „poziţie proeminentă" – ceea ce reprezenta unul dintre acele incomprehensibile, dar deloc rare eşafodaje de zvonuri, care nimeresc adevărul înainte de a se fi adeverit – şi-i puse în piept, ca un pistol cu trei ţevi, trei întrebări, şi anume ce înţelegea el prin „adevărata iubire de patrie", „adevăratul progres" şi „adevărata Austrie"?

Ulrich, smuls cu o tresărire din starea sa de spirit şi de fapt continuând să se afle sub influenţa ei, răspunse în stilul în care discutase dintotdeauna cu Fischel:

— P.C.I.

— Ce anume? Directorul Fischel repetă aceste litere cu inocenţă şi de data aceasta nu se gândi la vreo glumă, căci asemenea prescurtări, deşi pe vremea aceea nu erau atât de numeroase ca în zilele noastre, erau cunoscute ca denumiri de carteluri şi trusturi şi inspirau încredere.

Apoi el adăugă totuşi:

— Te rog, nu face glume; sunt grăbit, trebuie să mă duc la şedinţă.

— Principiul cauzei insuficiente, repetă Ulrich. Dumneata eşti un filosof şi trebuie să ştii ce se înţelege prin principiul cauzei insuficiente. Numai că în ce-l priveşte pe sine însuşi, omul face o excepţie; în viaţa noastră reală, adică în viaţa noastră personală, şi în cea public-istorică se întâmplă întotdeauna ceva care la drept vorbind n-are nicio cauză reală.

Leo Fischel ezită, întrebându-se dacă trebuie să-l contrazică sau nu; directorul Leo Fischel de la Banca Lloyd filosofa cu plăcere, mai existau astfel de oameni printre cei care exercită profesii pragmatice, însă era într-adevăr grăbit; aşa că răspunse:

— Te prefaci că nu mă înţelegi. Eu ştiu ce este progresul, ştiu ce este Austria şi ştiu probabil şi ce este iubirea de patrie. Însă poate că nu sunt în stare să-mi reprezint exact ce înseamnă adevărata iubire de patrie, adevărata Austrie şi adevăratul progres. Iată ce te întreb pe dumneata!

— Ei bine, ştii ce este o enzimă sau un catalizator?

Leo Fischel îşi ridică doar mâna într-un gest de apărare.

— E ceva care nu contribuie în mod material, ci pune doar procesul în mişcare. Ştii, desigur, din istorie că nu au existat niciodată adevărata credinţă, adevărata morală şi adevărata filosofie; cu toate acestea, războaiele, josniciile, duşmăniile care s-au dezlănţuit în numele lor au revoluţionat în chip rodnic lumea.

— Altă dată! îl imploră Fischel şi căută să joace rolul unui om sincer. Ascultă-mă, eu am de a face cu chestiunea aceasta la bursă şi aş vrea într-adevăr foarte mult să ştiu care sunt de fapt intenţiile contelui Leinsdorf; ce urmăreşte când adaugă pretutindeni „adevărat"? — Îţi jur, îi răspunse Ulrich cu seriozitate, că nici eu şi nici nimeni altcineva nu ştie ce este adevărul, în orice formă l-ai aborda; însă pot să te încredinţez că este pe cale de a se traduce în viaţă!

— Dumneata eşti un cinic! declară directorul Fischel şi dădu să plece grăbit, însă după primul pas se întoarse şi se corectă:

— Chiar de curând îi spuneam Gerdei că ai fi putut ajunge un diplomat de mare clasă. Sper să ne mai faci curând o vizită.

36

Graţie principiului sus-menţionat, Acţiunea Paralelă se concretizează înainte de a se şti ce reprezintă ea

Directorul Leo Fischel de la Banca Lloyd credea, aşa cum înainte de război credeau toţi directorii de bancă, în progres. Fiind un om competent în specialitatea sa, el ştia, fireşte, că numai în domeniile în care într-adevăr te pricepeai foarte bine puteai nutri o convingere pe care să te bizui, astfel încât să îţi amplasezi avuţia; expansiunea fără precedent a domeniilor de activitate nu mai permite exercitarea competenţei şi în alte direcţii. Din cauza aceasta, oamenii capabili şi muncitori nu mai au, în afara domeniilor foarte stricte ale propriei specialităţi, nicio convingere pe care să nu fie dispuşi să o abandoneze imediat dacă simt vreo presiune exterioară în acest sens; s-ar putea spune de-a dreptul că ei se văd siliţi, din conştiinciozitate, să acţioneze în mod contrar faţă de cum gândesc. Directorul Fischel, de exemplu, nu-şi putea reprezenta nimic când se gândea la adevărata iubire de patrie şi la adevărata Austrie; dimpotrivă, despre adevăratul progres avea o părere personală, iar aceasta era în mod cert diferită de cea a contelui Leinsdorf; exasperat de acţiuni şi rente sau orice altceva de felul acesta care-i constituia ocupaţia şi având ca singură distracţie un fotoliu la operă o dată pe săptămână, el credea într-un progres al întregului, care, într-un fel sau altul, trebuia să semene cu imaginea rentabilităţii

sporind constant a băncii sale. Dar, cum contele Leinsdorf lăsa să se înţeleagă că ştia el mai bine şi începuse să acţioneze asupra conştiinţei lui Leo Fischel, acesta din urmă simţi că „într-adevăr, nu poţi să ştii niciodată" (în afară, bineînţeles, de rente şi acţiuni) şi cum, chiar dacă nu ştii, pe de altă parte nici nu vrei să laşi să-ţi scape ceva, se hotărî să-l întrebe, în treacăt, pe directorul său general ce părere avea el despre respectiva chestiune.

Când aduse problema în discuţie, directorul general i se adresase deja, din motive cu totul asemănătoare, guvernatorului Băncii Naţionale şi acum avea o imagine clară despre ce era vorba. Căci nu numai directorul general de la Lloyd, ci, bineînţeles, şi guvernatorul Băncii Naţionale primise o invitaţie din partea contelui Leinsdorf, iar Leo Fischel, care era doar şeful unui departament, datorând la drept vorbind faptul că-i fusese adresată şi lui una doar relaţiilor de familie ale soţiei sale, care provenea din cercurile sus-puse ale înaltei funcţionărimi şi nu uita niciodată aceste legături, nici în raporturile ei sociale, nici în certurile domestice cu Leo. De aceea, atunci când discută cu superiorul său despre Acţiunea Paralelă, se mulţumi să clatine din cap în mod elocvent, ceea ce însemna „chestiune importantă", dar ar fi putut însemna în alte circumstanţe şi „chestiune dubioasă"; aşa ceva n-avea cum să strice, însă în orice caz, gândindu-se la soţia sa, pe Fischel l-ar fi bucurat mai mult dacă toată chestiunea s-ar fi vădit a fi dubioasă.

Pentru moment, von Meier-Ballot, guvernatorul, care fusese consultat în această privinţă de către directorul general, avea el însuşi cea mai bună impresie. Când primise „sugestia" iniţială din partea contelui Leinsdorf, păşise în faţa oglinzii – dezinvolt, chiar dacă nu din cauza aceasta – şi de acolo îl privise, pe deasupra fracului şi a colanelor decoraţiilor, chipul cu trăsături ordonate al unui ministru burghez, în care nu se menţinuse din duritatea

finanţistului decât cel mult ceva în priviri, iar degetele îi atârnau la mâini asemenea unor steaguri într-o zi fără vânt, ca şi cum n-ar fi trebuit să schiţeze niciodată în viaţă gesturile precipitate, socotitoare ale unui mic funcţionar de bancă atunci când numără banii. Acest mare finanţist, bine dresat în aparatura funcţionărească şi care nu mai avea aproape nimic comun cu câinii vagabonzi, înfometaţi şi sălbăticiţi ai speculaţiilor bursiere, vedea deschizându-i-se nişte ocazii încă nedefinite, dar agreabil temperate şi avusese chiar în aceeaşi seară prilejul să-şi consolideze impresia stând de vorbă la Clubul Industriaşilor cu foştii miniştri von Holtzkopf şi baronul Wisnieczky.

Aceşti doi domni erau nişte persoane informate, distinse şi rezervate, ocupând anumite poziţii înalte în care fuseseră transferaţi după ce guvernul de tranziţie de scurtă durată, căruia îi aparţinuseră între două crize politice, devenise superfluu; erau oameni care-şi petrecuseră viaţa în serviciul statului şi al coroanei, fără să dorească să păşească în prim-plan, în afară de cazul în care li s-ar fi ordonat astfel de preaînaltul lor stăpân. Ei auziseră zvonul că marea acţiune avea să aibă un spin îndreptat în mod subtil împotriva Germaniei. Continuau să fie convinşi, după cum fuseseră şi înainte ca misiunea lor să fi eşuat, că fenomenele deplorabile, care de pe atunci făceau din viaţa politică a monarhiei bicefale un focar de infecţie pentru Europa, erau extrem de complexe. Dar, tot aşa cum se simţiseră datori să considere drept rezolvabile dificultăţile când li se dădea o dispoziţie în acest sens, nu găseau nici acum că ar fi fost exclus să se înfăptuiască ceva cu mijloacele pe care le punea în mişcare contele Leinsdorf; anume, percepeau „o piatră de hotar", o „strălucită manifestare de vitalitate", o „prestaţie abundând de forţă către exterior, care să influenţeze revigorator circumstanţele din interior", toate aceste deziderate fiind formulate atât de

pregnant de către contele Leinsdorf încât nu li s-ar fi putut sustrage, cum nu s-ar fi putut ţine deoparte oamenii de bine, dacă li s-ar fi cerut să se prezinte la apel.

Cu toate acestea, ar fi fost posibil ca Holtzkopf şi Wisnieczky, ca oameni care aveau cunoştinţe şi experienţă în domeniul afacerilor publice, să fi resimţit anumite îndoieli, mai ales că puteau să presupună că ei înşişi fuseseră aleşi pentru a juca un rol oarecare în evoluţia viitoare a acestei acţiuni. Însă oamenilor care locuiesc la nivelul solului le este uşor să aibă o atitudine critică şi să refuze ceea ce nu le convine; dar, când te afli în nacela vieţii, la trei sute de metri înălţime, nu cobori pur şi simplu, chiar dacă nu eşti de acord cu tot ceea ce se întâmplă. Şi cum în asemenea cercuri oamenii sunt cu adevărat loiali şi, spre deosebire de gloata burgheză mai înainte amintită, nu sunt dispuşi să acţioneze altfel decât gândesc, trebuia să te declari satisfăcut ca în anumite cazuri să nu meditezi minuţios asupra unor aspecte. Guvernatorul von Meier-Ballot se văzu deci confirmat în opinia sa favorabilă asupra acestei chestiuni prin clarificările aduse de cei doi domni; chiar dacă el înclina, atât prin firea, cât şi prin profesia sa, spre o anumită prudenţă, cele auzite îl determinară să decidă că era vorba de o împrejurare a cărei evoluţie ulterioară merita să fie urmărită, chiar dacă, oricum, de pe o poziţie de expectativă.

Între timp, Acţiunea Paralelă nu avea propriu-zis în clipa aceea nicio existenţă reală şi în ce anume avea să constea nu ştia încă nici contele Leinsdorf. Cu certitudine se putea spune doar că singurul lucru precis care-i trecuse prin cap până în momentul acela fusese o listă de nume.

Ceea ce poate că înseamnă extrem de mult. Căci exista astfel în momentul respectiv, fără ca vreo persoană să fi fost nevoită să-şi fi format o imagine concretă, o reţea de disponibilităţi care cuprindea

o conjunctură complexă; se putea susţine, de fapt, că aceasta era succesiunea justă. Căci întâi au trebuit să fie inventate cuţitele şi furculiţele, apoi omenirea a fost educată să mănânce cum se cuvine; clarificarea îi aparţinea contelui Leinsdorf.

37

Inventând „Anul Austriei", un publicis îi creează neplăceri contelui Leinsdorf; Alteţa Sa lansează un apel presant la prezenţa lui Ulrich

Contele Leinsdorf trimisese într-adevăr în mai multe direcţii invitaţii care ar fi trebuit „să suscite ideea", însă poate că n-ar fi progresat atât de rapid dacă un publicist influent, care prinsese de veste că plutea ceva în aer, n-ar fi publicat în chip precipitat în ziarul său două ample articole în care prezenta ca provenind din propria sa iniţiativă tot ceea ce presupunea el că era pe cale de a se petrece. El nu ştia prea multe – căci de unde ar fi putut afla ceva? –, însă lucrul acesta nici nu se observa, ba tocmai acest aspect constituia pentru cele două articole ale sale posibilitatea de a exercita o influenţă irezistibilă. De fapt, el inventase expresia „Anul Austriei", despre care scria în coloanele sale, fără să fie în măsură să o definească, însă făcând uz de o abundenţă de formulări, astfel încât expresia se îmbina ca în vis cu mereu altele, schimbându-şi de fiecare dată înţelesul şi stârnind un entuziasm uriaş. Iniţial, contele Leinsdorf se îngrozi, însă nimic nu îi legitima reacţia. Dintr-o astfel de expresie, Anul Austriei, se putea constata ce însemna anume geniul publicistic, căci cuvintele acestea fuseseră inventate pe baza unui instinct sigur. Trezeau şi puneau în mişcare nişte emoţii care ar

fi rămas insensibile faţă de reprezentarea unui Secol al Austriei, în vreme ce invitaţia de a organiza o asemenea manifestare ar fi fost considerată de oamenii raţionali drept o idee pe care nimeni nu ar fi putut-o lua în serios. De ce se prezentau lucrurile în acest fel ar fi fost greu de spus. Poate că o anumită imprecizie şi înclinaţie către metaforă, care te determină să te gândeşti mai puţin decât de obicei la realitatea propriu-zisă, însufleţiseră emoţiile nu numai în cazul contelui Leinsdorf. Căci imprecizia deţine într-adevăr o forţă care exaltă şi înnobilează.

Se pare că realistul, omul practic, cumsecade, nu iubeşte niciodată fără rezerve şi nu ia niciodată în serios realitatea. Copil fiind, se strecoară sub masă pentru ca, prin trucul acesta genial şi simplu, să dea o atmosferă aventuroasă camerei părinţilor când aceştia nu sunt acasă; când e un băietan, îşi doreşte un ceas; ca tânăr cu ceas de aur îşi doreşte femeia care să se asorteze cu acesta; ca bărbat cu ceas şi nevastă îşi doreşte o funcţie înaltă; iar când a reuşit fericit să-şi îndeplinească acest mic cerc de dorinţe şi oscilează liniştit ca un pendul, s-ar părea că stocul său de visuri nerealizate nu s-a micşorat câtuşi de puţin. Căci dacă aspiră la elevaţie, apelează la figuri de stil. După toate aparenţele, zăpada îi este neplăcută în anumite împrejurări, astfel că o compară cu sânii strălucitori ai femeii, şi îndată ce sânii soţiei sale încep să-l plictisească, el îi compară cu zăpada scânteietoare; ar fi îngrozit dacă într-o zi sfârcurile lor i s-ar arăta ca nişte ciocuri ascuţite de porumbel sau ca nişte mărgeanuri prinse în carne, însă din punct de vedere poetic aşa ceva îl incită. Este în stare să transforme orice în orice altceva – zăpada în piele, pielea în petale, petalele în zahăr, zahărul în pudră, iar pudra, la rândul ei, într-o dantelărie de omăt –, căci s-ar zice că intenţionează să facă din ceva altceva care nici nu există, ceea ce nu e decât o dovadă că nu se poate nicicând simţi

confortabil în locul în care tocmai se găseşte. Nici un singur kakanian veritabil nu se simte în largul său în Kakania. Dacă cineva l-ar fi invitat la un Secol al Austriei, lucrul acesta i s-ar fi părut o pedeapsă a infernului, pe care ar fi trebuit să şi-o impună sieşi şi lumii întregi cu preţul unor eforturi voluntare, încununate de ridicol. Dimpotrivă, cu totul altceva reprezenta un An al Austriei. A se citi: vrem să arătăm şi noi o dată de ce suntem de fapt în stare; însă, ca să spunem aşa, rezervându-ne dreptul de a retracta, şi anume, cel mult timp de un an. Alţii n-aveau decât să creadă ce voiau, la urma urmelor nu era pentru vecie şi, de altfel, era ceva care-ţi înmuia inima, nici nu ştiai prea bine în ce fel. Făcea să trăiască în adevăratul înţeles al cuvântului cea mai adâncă iubire de patrie.

Astfel, contele Leinsdorf înregistră un succes nebănuit. Percepuse de la bun început ideea ca pe o astfel de analogie, însă începu să depene în minte şi un şir de nume, iar firea sa morală năzuia să depăşească stadiul de inconsistenţă; nutrea o idee bine definită conform căreia trebuia să i se dea fanteziei poporului sau, cum îi spusese unui ziarist care-i era devotat, fanteziei opiniei publice o ţintă care să fie clară, sănătoasă, raţională şi în concordanţă cu adevăratele ţeluri ale umanităţii şi patriei. Ziaristul acela, înfierbântat de succesul confratelui său, transcrise opinia de îndată, şi cum el avea asupra predecesorului său avantajul de a şti lucrurile în chestiune din „sursă autentică", tehnica profesiei îl făcu să se refere cu litere de-o şchioapă la „informaţiile din cercurile influente"; era tocmai ceea ce aşteptase din partea sa contele Leinsdorf, căci Alteţa Sa punea mare preţ pe a nu fi un ideolog, ci un politician realist, cu experienţă şi dorea să ştie că s-a făcut o distincţie subtilă între Anul Austriei al unei minţi geniale de publicist şi chibzuinţă specifică unor cercuri cu spirit de răspundere.

Se sluji în acest scop de tehnica lui Bismarck, pe care altminteri nu-l lua cu plăcere drept model, de a-şi plasa adevăratele intenţii în gura ziariştilor, pentru ca apoi, după cum cereau exigenţele momentului, să le poată asuma sau renega.

Însă în vreme ce contele Leinsdorf acţiona cu o asemenea înţelepciune, el nu prevăzuse un lucru. Căci nu numai un om ca el vedea „adevărul" care ne este nouă de trebuinţă, ci nenumăraţi alţi oameni îşi închipuiau că ar fi stăpânit o asemenea ştiinţă. La drept vorbind, aceasta s-ar putea taxa ca o formă de anchilozare a stării mai sus descrise, în care se mai recurge încă la analogii; la un moment dat se diminuează până şi dispoziţia de a le mai folosi, şi mulţi dintre oamenii în care continuă să se menţină o doză de visuri definitiv nerealizate îşi stabilesc un punct spre care îşi îndreaptă privirile, ca şi cum de acolo ar putea începe acea lume cu care viaţa le-a rămas datoare. De îndată după ce dădu declaraţia în seama presei, ilustrul personaj crezu că începe să discearnă faptul că toţi oamenii care sunt lipsiţi de mijloace pecuniare adăpostesc în sinea lor un personaj ciudat. Un astfel de obstinat pripăşit în şinele omului pleacă dimineaţa la serviciu, nefiind în stare să enunţe vreun protest semnificativ faţă de mersul înainte al lumii, în schimb nu-şi mai abate ochii de la acel punct tainic, pe care nimeni altul nu a avut intenţia să-l remarce, deşi era în mod evident sursa întregii nefericiri a unei lumi care nu-şi mai recunoştea Mântuitorul. Asemenea puncte fixe, în care centrul de echilibru al unei persoane coincide cu centrul de echilibru al lumii, pot fi exemplificate printr-o scuipătoare care se închide printr-o simplă apăsare sau prin eliminarea din restaurante a acelor solniţe în care se bagă în mod obişnuit cuţitul, o măsură menită să împiedice propagarea tuberculozei ca flagel al omenirii, sau introducerea sistemului de stenografie Öhl, care prin incomparabila sa economie de timp

rezolvă şi problema socială; un alt exemplu ar putea fi convertirea la un mod de viaţă natural, care să pună capăt devastării actuale a lumii sau o teorie metafizică a mişcărilor corpurilor celeste, simplificarea aparatului administrativ ori o reformă a vieţii sexuale. Dacă circumstanţele îi sunt favorabile, omul în chestiune îşi vine singur în ajutor prin faptul că alcătuieşte într-o zi o carte despre punctul său de vedere sau o broşură sau cel puţin un articol de ziar şi dă astfel glas protestului său înscriindu-l în raportul umanităţii; faptul în sine deţine un aspect extrem de liniştitor, chiar dacă textul respectiv nu este citit de nimeni; de obicei însă îi fascinează pe câţiva oameni care-l asigură pe autor că e un nou Copernic, drept care ei înşişi i se prezintă ca fiind nişte Newtoni neînţeleşi. Această obişnuinţă de a-şi căuta reciproc punctele sensibile este binefăcătoare şi răspândită, însă nu are o influenţă statornică, pentru că cei interesaţi ajung să se certe după o vreme şi rămân din nou izolaţi; se mai întâmplă însă ca unul sau altul să strângă în jurul său un mic cerc de admiratori care, cu forţe unite, acuză Cerul că nu-l sprijină îndeajuns pe cel uns cu mir. Iar dacă o rază de speranţă pogoară deodată din înalt asupra acestei grămăjoare de puncte – cum se întâmplă când contele Leinsdorf lăsă să se precizeze în public faptul că un An al Austriei, dacă avea să se producă în realitate, ceea ce nu era încă sigur că avea să se întâmple, trebuia în orice caz să fie în armonie cu ţelurile adevărate ale existenţei – atunci o asemenea rază este primită cum primeau sfinţii viziunea divină.

Contele Leinsdorf considera că opera sa trebuia să fie o manifestare puternică, înălţându-se din însăşi inima poporului. Se gândise la universitate, la cercurile clericale, la câteva nume care nu lipseau nicicând în relatările cu privire la organizaţiile de binefacere; chiar şi la ziare; se bizuia pe partidele patriotice, pe

„bunul-simţ” al burgheziei, care arbora drapelele la aniversarea împăratului, şi pe sprijinul elitei financiare, se bizuia până şi pe politica pe care spera în taină ca tocmai prin marea sa operă să o facă inutilă, reducând-o la numitorul comun reprezentat de formula de „patrie”; ulterior, avea de gând să o reducă la cea de conducător patern. La un singur lucru nu se gândise Alteţa Sa şi fusese luat prin surprindere de larga extindere a mişcării reformiste, pe care căldura acestei măreţe împrejurări o făcuse să înflorească, aşa cum un incendiu are efectul de incubator asupra ouălor de insecte. Alteţa Sa nu luase în calcul o asemenea evoluţie; se aşteptase la foarte mult patriotism, însă nu fusese pregătit pentru invenţiile, teoriile, cosmogoniile şi masele de oameni care pretindeau de la el să-i mântuiască din temniţele lor spirituale. Îi asediau palatul, celebrau Acţiunea Paralelă ca pe o posibilitate de a ajuta în sfârşit ca adevărul să răzbească la lumină, iar contele Leinsdorf nu ştia cum să le facă faţă. Conştient de poziţia sa socială, nu-şi permitea să se aşeze la aceeaşi masă cu toţi aceşti oameni; în acelaşi timp, spiritul său încordat de tensiuni morale nu-i permitea să li se sustragă şi, cum formaţia lui era politică şi filosofică, însă câtuşi de puţin ştiinţifică şi tehnologică, nu-şi dădea în niciun fel seama dacă aceste propuneri prezentau sau nu vreo importanţă.

În această situaţie dorea tot mai mult să-l vadă pe Ulrich, care-i fusese recomandat ca fiind întocmai omul de care avea nevoie, căci secretarul său sau, mai bine zis, oricare secretar obişnuit n-ar fi fost, fireşte, în stare să facă faţă unor asemenea exigenţe. Odată, atunci când acest adjutant al său îl iritase foarte mult, ajunse chiar să se roage lui Dumnezeu – deşi a doua zi se ruşină – ca Ulrich să vină în sfârşit să-l caute. Cum acest lucru nu se întâmplă, Alteţa Sa porni sistematic în căutarea lui. Puse să se consulte anuarul, însă Ulrich nu era încă trecut acolo. Se duse atunci la prietena sa Diotima, care

de obicei îl ajuta cu sfaturile sale, şi într-adevăr această admirabilă persoană avusese deja o conversaţie cu Ulrich, numai că uitase să-i ceară adresa sau poate doar pretindea astfel, căci voia să folosească prilejul să-i prezinte Alteţei Sale o altă propunere, mult mai bună, pentru postul de secretar al marii acţiuni. Însă contele Leinsdorf se arătă foarte iritat şi declară în modul cel mai hotărât că el se obişnuise deja cu Ulrich, că nu putea să folosească în acest sens un prusac, nici chiar un prusac reformist, şi că de altfel nu mai era dispus să ia la cunoştinţă de alte complicaţii. Fu stupefiat când prietena sa se arătă ofensată, iar acest lucru îi sugeră o idee proprie; îi declară că se va duce direct la prietenul său, prefectul poliţiei, care la urma urmei ar fi trebuit să fie în măsură să afle adresa oricărui cetăţean.

38
Clarisse şi demonii ei

Când sosi biletul lui Ulrich, Walter şi Clarisse cântau iarăşi la pian cu atâta însufleţire încât mobilele confecţionate în serie trepidau pe picioarele lor fusiforme, iar reproducerile după Dante Gabriel Rossetti tremurau pe pereţi. Pe bătrânul comisionar, care găsise casa cu toate încăperile ei vraişte şi intrase fără să fie oprit de nimeni, trăsnetele îl izbiră în faţă când pătrunse până în salon şi vacarmul acesta supraomenesc în care păşise deodată îl făcu să se lipească plin de evlavie de perete. Clarisse fu cea care, cu două acorduri puternice, făcu să se descarce tensiunea muzicală tot mai intensă şi îl eliberă pe bietul om. În vreme ce ea citea mesajul, efuziunea muzicală continua să se desfăşoare de sub mâinile lui Walter; o melodie plutea zvâcnind ca o barză şi îşi desfăcu apoi aripile. Clarisse îl urmărea bănuitoare în timp ce descifra scrisul lui

Ulrich.

Când ea îi anunţă sosirea prietenului, Walter spuse: „Păcat!”.

Ea i se aşează din nou alături pe taburetul turnant al pianului şi un surâs pe care, dintr-un motiv sau altul, Walter îl găsi plin de cruzime îi despărţi buzele, care în clipa aceea deveniră senzuale. Era clipa când interpreţii îşi încordează parcă sângele, pentru a-l lăsa apoi să pulseze într-un acelaşi ritm, iar axa privirilor le ţâşneşte din chip ca patru tije prelungi îndreptate în aceeaşi direcţie, în timp ce coapsele li se implântă încordate în taburetul care vrea parcă mereu să se legene pe gâtul alungit al pivotului său de lemn.

În clipa următoare, Clarisse şi Walter se dezlănţuiră ca două locomotive ţâşnind una alături de alta. Piesa pe care o cântau le zbura în faţa privirilor ca pe nişte şine scânteietoare, dispărea înghiţită de maşinăria tunătoare şi se aşternea în chip miraculos ca un peisaj sonor pătrunzând în auz, o rezonanţă mereu prezentă în urma lor. Pe durata acestei călătorii frenetice simţămintele acestor două fiinţe se comprimaseră laolaltă într-o singură emoţie; auzul, sângele, muşchii le erau fără voinţă, smulse şi purtate de aceeaşi trăire; pereţii licăritori de sunete, înclinându-se, curbându-se, le sileau trupurile să alunece pe aceeaşi cale, le încovoiau laolaltă, le dilatau şi le comprimau pieptul în aceeaşi suflare. La interval de o fracţiune de secundă, Walter şi Clarisse erau străbătuţi de voioşie, tristeţe, mânie şi spaimă, iubire şi ură, dorinţă şi saţietate. Era o contopire într-o singură fiinţă, asemănătoare celei care se produce într-o mare panică, atunci când sute de oameni, cu o clipă înainte cu totul deosebiţi, se tălăzuiesc în aceeaşi mişcare de fugă, parcă vâslind cu mâinile, scoţând aceleaşi ţipete fără sens, căscând în acelaşi fel gura şi ochii, împinşi înainte şi înapoi de aceeaşi forţă fără ţel, smulşi în dreapta şi în stânga, urlând, zvâcnind, învălmăşindu-se şi tremurând. Însă nu era aceeaşi forţă surdă, suverană pe care o

are viaţa, unde asemenea lucruri nu se întâmplă atât de uşor, dar care înăbuşă dincolo de orice rezistenţă tot ceea ce este personal. Mânia, iubirea, fericirea, bucuria şi tristeţea pe care Clarisse şi Walter le trăiau acum în zborul lor nu erau sentimente desăvârşite, ci doar nu cu mult mai mult decât găoacea trupească, până la frenezie exasperantă, a unor asemenea sentimente. Erau aşezaţi, ţepeni şi extatici, pe taburetele lor, nu mai erau mâniaţi, cuprinşi de iubire sau de tristeţe pentru nimic sau întru nimic sau asupra a nimic, ori fiecare pentru, întru şi asupra altui obiect al unor asemenea sentimente, gândeau lucruri diferite şi îşi înţelegeau fiecare înţelesul său; porunca muzicii îi unea în cea mai intensă patimă şi le dăruia în acelaşi timp ceva absent, ca în somnul forţat al hipnozei.

Fiecare din aceste două fiinţe percepea momentul în felul său. Walter era fericit şi surescitat. Asemenea celor mai mulţi dintre cei înzestraţi cu simţ muzical, el considera aceste clocotiri furtunoase, aceste nelinişti emoţionale ale lăuntricului, adică străfundurile fizice noroase, tulburi ale sufletului, ca fiind pur şi simplu limbajul veşniciei în măsură să-i aducă laolaltă pe toţi oamenii. Se îmbăta simţind că astfel o strânge lângă sine pe Clarisse cu braţul viguros al unui simţământ străvechi, primordial. În ziua aceea se întorsese acasă de la serviciu mai devreme decât de obicei. Avusese de catalogat nişte opere de artă care mai purtau încă semnul distinctiv al unor epoci de măreţie, de plenitudine şi respirau o energie tainică. Clarisse îl întâmpinase prietenoasă, acum în lumea aceasta monstruoasă a muzicii era strâns legată de el. Totul în ziua aceea avea suflul unei reuşite secrete, era un marş tăcut, ca atunci când zeii s-au pus în mişcare. „Poate astăzi este ziua?" se gândea Walter. El nu voia deloc să o aducă pe Clarisse înapoi la sine prin forţă, ci voia ca recunoaşterea unei asemenea apropieri să se înalţe din înseşi

adâncurile fiinţei ei şi s-o încline blând înspre el.

Clavirul îşi bătea cu ciocănelele lui bumbii licăritori ai notelor într-un perete de aer. Deşi faptul care se desfăşura acum fusese la începuturile lui cu totul şi cu totul real, zidurile camerei dispăreau, iar în locul lor se ridicau pereţii de aur ai muzicii, închizând spaţiul tainic în care şinele şi lumea, percepţia şi sentimentele, interiorul şi exteriorul se contopesc în felul cel mai nelămurit, în timp ce el însuşi este cu totul senzaţie, definiţie, precizie, e alcătuit chiar dintr-o ierarhie de detalii ordonate ale unei străluciri. De detaliile senzuale erau prinse firele simţământului, care se încordau din boarea clătinătoare a sufletelor; această adiere se oglindea în precizia pereţilor şi căpăta acolo o formă lămurită. Iar sufletele celor două fiinţe atârnau acum asemenea unor coconi încingându-şi larvele în fire şi raze. Cu cât se învălătuceau mai dens şi răsfrângeau mai în afară razele, cu atât mai bine se simţea Walter; visele sale căpătau până într-atât asemănarea unui copil micuţ încât începu ici şi colo să cânte unele note false şi cu prea mult sentiment.

Însă înainte de a se întâmpla şi de a stârni prin ceaţa aurie scânteierile aspre ale unui simţământ obişnuit care să-i readucă pe cei doi într-un echilibru mai pământesc, gândurile Clarissei deveniseră atât de străine de ale lui pe cât este cu putinţă să fie pentru doi oameni care se avântă laolaltă cu gesturi gemene de deznădejde şi beatitudine. În ceţurile acestea plutitoare ţâşneau imagini, se topeau unele într-altele, se acopereau unele pe altele, dispăreau – astfel gândea acum Clarisse; avea un fel al ei de a reflecta; adesea mai multe idei i se învălmăşeau deodată în minte, deseori nu mai avea niciuna, însă atunci gândurile se simţeau asemenea unor demoni pândind în culise şi succesiunea în timp a trăirilor, care pentru alţii constituia un sprijin concret, se prefăcea pentru Clarisse într-un văl, când aruncându-şi dezordonat faldurile

unele peste altele, când destrămându-se într-un suflu abia perceptibil.

De data aceasta, trei persoane erau în jurul Clarissei: Walter, Ulrich şi ucigaşul de femei Moosbrugger.

Despre Moosbrugger îi povestise Ulrich.

Atracţia şi repulsia se contopeau acum pentru ea într-un soi de vrajă stranie.

Clarisse ronţăia în aceste momente înseşi rădăcinile iubirii. Sunt rădăcini despicate, alcătuite din sărutări şi muşcături, cu privirile agăţându-se chinuite unele de altele şi căutându-se unele pe altele în ultima clipă. „Oare traiul acesta liniştit alături de o altă fiinţă te împinge în cele din urmă spre ură?" se întrebă ea. „Viaţa ordonată tinde până la urmă spre brutalitate? Are nevoie liniştea de cruzime? Ordinea tânjeşte după sfâşiere?" Aceste gânduri erau şi totodată nu erau ceea ce stârnea Moosbrugger în ea. În tunetul muzicii plutea în jurul ei un foc năprasnic, un incendiu care încă nu izbucnise să mistuie lumea; dar în adâncul ei, consumându-i alcătuirea sufletească. Însă era ca într-o metaforă, unde lucrurile simt asemenea şi în acelaşi timp cu totul diferite, şi din neasemănarea celor asemenea, ca şi din asemănarea celor neasemenea, se înalţă două coloane de fum, laolaltă cu mireasma de basm a merelor coapte şi a acelor de pin presărate în flăcări.

„N-ar trebui să ne mai oprim niciodată din cântat", îşi spuse Clarisse şi, întorcând precipitat filele partiturii, luă iarăşi de la început bucata înainte de a o fi terminat. Walter surâse încurcat şi o imită.

— La urma urmelor, ce face Ulrich cu matematica asta a lui? îl întrebă ea.

Walter ridică din umeri cântând mai departe, ca şi cum ar fi condus o maşină de curse.

„Ar trebui să cântăm, să cântăm mereu, până la sfârşit", reflectă Clarisse. „Dacă am putea să cântăm aşa neîntrerupt până la sfârşitul vieţii, ce-ar mai fi atunci Moosbrugger? Ceva monstruos? Un nebun? O pasăre neagră a cerului?" Ea însăşi nu ştia ce să-şi răspundă.

În realitate, ea nu ştia nimic. Într-o zi – ar fi putut să calculeze cu precizie când se întâmplase – se trezise din somnul copilăriei şi chiar de la început avusese convingerea că era chemată să înfăptuiască ceva, să joace un rol deosebit, poate chiar că era aleasă pentru ceva măreţ. Pe vremea aceea nu ştia nimic despre lume. Nici nu credea nimic din cele ce i se spuneau despre ea, din ce-i povesteau părinţii, fratele ei mai mare; erau doar vorbe răsunătoare, bune şi frumoase, însă nu puteai să faci să fie ale tale lucrurile pe care le spuneau ei; nu puteai, pur şi simplu, aşa cum un corp chimic nu poate să absoarbă un altul care nu-i este „potrivit". Pe urmă apăru Walter, aceasta fusese ziua; din ziua aceea totul fusese „potrivit". Walter purta mustaţă, o mustaţă stufoasă ca o perie; i se adresă cu *Fräulein*; şi dintr-odată lumea nu mai era un şes dezolant, devastat, sfârtecat, ci un cerc scânteietor, Walter un centru, ea un centru, erau amândoi două puncte centrale contopindu-se într-unul singur. Pământul, casele, frunzele căzute şi încă nemăturate, liniile dureroase de aer (îşi amintea de clipa aceea ca de una din cele mai chinuitoare din copilăria ei, când se oprise împreună cu tatăl ei în faţa unei „perspective" şi el, pictorul, se extaziase dinaintea ei o veşnicie, în timp ce ea simţea că o dor privirile alunecând în lume de-a lungul acestor lungi linii de aer, ca şi cum ar fi trebuit să urmeze cu degetul muchia unei rigle): din asemenea lucruri fusese alcătuită existenţa înainte şi dintr-odată devenise a ei proprie, carne din carnea ei.

Ştia acum că ea avea să înfăptuiască ceva titanic; ce avea să fie nu

era încă în stare să spună, dar pentru moment muzica îi alimenta cel mai intens această convingere şi spera atunci că Walter avea să devină odată un geniu încă şi mai sublim decât Nietzsche; ca să nu mai vorbim de Ulrich, care apăruse mai târziu şi doar îi dăruise operele lui Nietzsche.

De atunci toate continuaseră să se desfăşoare. Cât de repede, acum nu s-ar mai fi putut spune. Cât de prost cântase ea la pian înainte, ce puţin înţelesese muzica; acum cânta mai bine decât Walter. Câte cărţi citise! De unde proveneau toate cărţile acestea? Vedea totul în faţa ochilor, ca nişte păsări negre zburând în stoluri în jurul unei fetiţe în picioare, oprită în zăpadă. Însă ceva mai târziu avea să zărească un perete negru cu pete albe; negru era tot ceea ce ea nu ştia şi, deşi albul se strângea laolaltă în insule mici, uneori mai mari, negrul rămânea neschimbat, nesfârşit. Frică şi surescitare se ridicau din negrul acesta. „E diavolul *T* se întrebă ea. „Moosbrugger a devenit diavolul *V* gândi. Printre petele albe remarca acum nişte drumuri înguste, cenuşii; astfel trecuse ea în viaţă de la un lucru la altul; acestea fuseseră întâmplări, plecări, sosiri, discuţii violente, lupta cu părinţii, căsătoria, casa, războiul nemaipomenit cu Walter. Cărările acestea înguste, cenuşii şerpuiau. „Şerpi!" îşi aminti Clarisse. „Ştreanguri!" Întâmplările o cuprindeau, o strângeau, n-o mai lăsau să meargă încotro ar fi vrut, erau alunecoase şi o făceau să se îndrepte precipitat spre un loc în care nu dorea să ajungă.

Şerpii, ştreangurile, unduiri sinuoase; astfel se derula viaţa. Gândurile ei începură să alunece asemenea vieţii. Vârfurile degetelor i se cufundau în torentul muzicii. În albia muzicii se încolăceau în afund şerpi şi ştreanguri. Atunci se deschise salvator, ca oglinda liniştită a unui golf, temniţa în care fusese ţinut ascuns Moosbrugger. Gândurile Clarissei pătrunseră înfiorate în celula lui. „Trebuie să facem astfel muzică până la sfârşit!" îşi repeta căutând

să-şi dea curaj, însă îi tremura tare inima. Când totul se linişti, întreaga celulă era plină de şinele ei. Era un simţământ blând, ca un balsam pe o rană, dar când vru să-l strângă lângă ea, să-l ţină alături pentru totdeauna, el începu să se deschidă, să se sfâşie, ca ţesătura unui basm sau a unui vis. Moosbrugger era aşezat, cu capul sprijinit în mâini, iar ea îi desfăcea lanţurile. Pe când îşi mişca degetele, pătrunseră în celulă puterea, curajul, bunătatea, frumuseţea, bogăţia, asemenea unei adieri de vânt, stârnită de degetele ei, venind dinspre mereu alte pajişti. „Puţin îmi pasă ce anume mă determină să procedez astfel", simţea Clarisse, „important este doar că acum procedez astfel!" Îşi aşează mâinile, o parte din propriul ei trup, pe ochi, şi când îşi luă la o parte degetele, Moosbrugger devenise un adolescent frumos, ea însăşi îi stătea alături ca o femeie minunat de frumoasă, al cărei trup era dulce şi moale ca vinul din ţinuturile sudice, şi nu ca acel trup mereu împotrivindu-se, cum fusese altminteri trupul micuţei Clarisse. „Aceasta este făptură nevinovăţiei noastre!" constată un gând undeva în adâncurile conştiinţei ei.

Dar de ce nu era şi Walter astfel?! Înălţându-se din adâncurile visului care era muzica, îşi aminti cât de copilăroasă continuase să fie când începuse să-l iubească pe Walter, odinioară, când era o fetiţă de cincisprezece ani şi dorea să-l mântuiască prin curajul, puterea şi bunătatea ei de toate primejdiile care-i ameninţau geniul. Ce frumos era când Walter întrezărea pretutindeni aceste adânci primejdii interioare! se întreba dacă toate acestea fuseseră doar o copilărie! Căsătoria învăluise totul într-o lumină acum supărătoare. Deodată se născuse din căsătoria aceasta o mare tulburare pentru iubirea lor. Deşi vremea aceasta din urmă fusese, firește, şi ea minunată, poate mai bogată în conţinut şi mai plină de substanţă decât cea dinainte, totuşi focul uriaş care-şi aruncase flăcările până

la cer se preschimbase în pâlpâirile şovăitoare ale unei plite de bucătărie care nu vrea să tragă cum trebuie. Clarisse începuse să se îndoiască de faptul că luptele ei cu Walter ar fi avut vreo însemnătate. Viaţa curgea ca şi muzica aceasta, care dispărea sub mâinile ei. Atât de curând avea să se termine! O spaimă deznădăjduită o cuprindea treptat pe Clarisse. În clipa aceea îşi dădu seama că Walter cânta tot mai nesigur. Emoţia lui plescăia pe clape asemenea unor mari picături de ploaie. Ghici de îndată la ce se gândea el: la copil. Ştia că voia s-o lege de el însuşi printr-un copil. Acesta era de altfel motivul certurilor lor de fiecare zi. Iar muzica nu amuţi nicio clipă, muzica aceasta nu cunoştea niciun refuz. Ca o plasă a cărei ţesătură nu o observase până atunci, simţământul acesta se strângea acum prinzând-o în el.

Clarisse sări în picioare în mijlocul unei fraze muzicale şi trânti capacul pianului atât de violent încât Walter de-abia reuşi să-şi tragă degetele.

O, câtă suferinţă! Speriat încă, el înţelese deodată totul. Vizita lui Ulrich fusese cea care, doar anunţându-se, o adusese pe Clarisse în acea stare de emoţie excesivă! O făcea să sufere stârnind cu brutalitate în ea lucrul acela pe care Walter însuşi abia îndrăznea să-l atingă, geniul rău al Clarissei, peştera tainică unde ceva sinistru trăgea de lanţurile care într-o zi ameninţau să se rupă.

Rămase nemişcat locului, doar privind-o dezorientat pe Clarisse.

Clarisse nu-i dădea nicio explicaţie, stând în picioare acolo, respirând agitată.

Nu-l iubea pe Ulrich, câtuşi de puţin, îl asigură ea, după ce Walter i se adresase. Dacă avea să se îndrăgostească de el, avea s-o spună numaidecât. Dar se simţea aprinsă de el, ca o lumină de lampă. Simţea mereu că e mai luminoasă, că valorează mai mult când el era în apropiere. În vreme ce, dimpotrivă, Walter nu voia de

fiecare dată decât să tragă obloanele. La urma urmelor, ce simţea nu privea pe nimeni altcineva, nici pe Ulrich, nici pe Walter!

Însă Walter credea că poate percepe, între mânia şi enervarea pe care o emanau cuvintele ei, o boare stupefiantă, letală, germenul a ceva ce nu era mânie.

Se făcuse seară. Camera era neagră. Pianul era negru. Umbrele celor două fiinţe care se iubeau atât erau negre. Ochiul Clarissei strălucea în întuneric, aprins ca o lumină, iar în gura lui Walter, pe care suferinţa o făcea să freamăte neliniştită, smalţul unui dinte licărea precum ivoriul. Chiar dacă în lumea de afară marile acţiuni politice îşi urmau cursul, în ciuda aspectelor lor neplăcute, se părea că era una din clipele de dragul cărora Dumnezeu a creat lumea.

39
Un om fără însuşiri e alcătuit din însuşiri fără om

Numai că Ulrich nu veni în seara aceea. După ce directorul Fischel îl părăsise grăbit, îl preocupa iarăşi întrebarea care-l obsedase în tinereţe, de ce toate afirmaţiile neautentice şi, într-un anume sens elevat, neadevărate erau primite în mod atât de nefiresc de favorabil de lumea din jur. „Întotdeauna faci un pas înainte tocmai atunci când minţi”, reflectă el; „iată ce aş mai fi putut să-i spun”.

Ulrich era un om pasionat, însă prin pasiune nu este permis să se înţeleagă ceea ce se numeşte la plural pasiuni. Fără îndoială că trebuie să fi existat ceva care-l împinsese mereu în această stare şi poate că acel ceva fusese pasiunea, însă în stare de surescitare, iar în acţiunile pe care le săvârşea într-o asemenea stare de surescitare comportamentul său era în acelaşi timp pasionat şi indiferent.

Parcursese întreaga gamă de trăiri şi simţea că şi acum s-ar fi putut arunca oricând în ceva care să nu deţină vreo semnificaţie pentru el, pur şi simplu dacă l-ar fi îmboldit dorinţa lui de acţiune. Fără să exagereze prea mult, putea spune deci că în viaţa lui toate întâmplările se desfăşuraseră ca şi cum ar fi depins mai degrabă unele de altele decât de el însuşi. Lui A îi urmase întotdeauna B, fie că ar fi fost vorba de luptă sau de dragoste. Astfel că se simţea nevoit acum să-şi spună că însuşirile personale, dobândite în felul acesta, ţineau mai curând unele de altele decât de propria lui persoană, mai cu seamă că fiecare dintre ele, dacă ar fi stat să se examineze îndeaproape, nu avea cu el însuşi nimic mai mult de a face decât cu ceilalţi oameni care s-ar fi putut întâmpla să aibă asemenea însuşiri.

Cu toate acestea, nu există nicio îndoială că un om este determinat de însuşirile acestea, chiar dacă nu este identic cu ele; astfel, cineva poate să se simtă uneori la fel de străin faţă de sine într-o stare de repaus ca într-una de mişcare. Dacă Ulrich ar fi trebuit să spună cum era el în realitate, ar fi fost pus în încurcătură; ca mulţi alţii, nu se examinase încă niciodată pe sine însuşi decât în îndeplinirea unei îndatoriri şi în relaţie cu o asemenea îndatorire. Sentimentul propriei sale valori nu avusese de suferit din cauza aceasta şi nici nu era cel al unui vanitos sau al unui răsfăţat; el nu simţise acea nevoie de recondiţionare şi gresaj care se numeşte examen de conştiinţă. Era oare o personalitate puternică? Nu ştia; poate că în privinţa aceasta săvârşea o eroare plină de consecinţe grave. Cu certitudine fusese întotdeauna un om care avea încredere în propria forţă. Nici acum nu se îndoia deloc cu privire la faptul că deosebirea dintre identificarea cu propriile sale experienţe şi însuşiri şi distanţarea de acestea era doar o deosebire de atitudine, într-un anume sens o decizie deliberată sau o opţiune în privinţa acelui

punct între general şi personal în care accepţi să îţi duci viaţa. Mai simplu spus, poţi să te situezi în raport cu lucrurile care ţi se întâmplă sau pe care le faci tu însuţi în chip mai general sau într-unul mai personal. Poţi resimţi o lovitură nu numai ca o suferinţă, ci şi ca un afront, lucru care îi sporeşte proporţiile până la a o face insuportabilă; dar poţi, de asemenea, s-o primeşti şi la modul sportiv, ca pe un obstacol de care nu îţi este permis să te laşi nici intimidat, nici împins într-o furie oarbă, iar atunci nu rareori se întâmplă să nici n-o mai iei în seamă. În acest al doilea caz însă nu s-a întâmplat nimic altceva decât că ai integrat lovitura într-un context general, cel al unei situaţii combative, dependentă de îndatorirea de care trebuia să te achiţi. Tocmai fenomenul acesta, că o trăire îşi dobândeşte semnificaţia şi chiar conţinutul de-abia prin locul pe care-l ocupă într-o înlănţuire de acţiuni ce se succed în mod logic, devine evident în cazul oricărui om care consideră că un asemenea eveniment nu reprezintă doar o întâmplare personală, ci şi o provocare la adresa forţelor sale spirituale. În acest caz, respectivul va fi mai puţin afectat de ceea ce întreprinde. Remarcabil este faptul că ceea ce la un boxer se consideră a reprezenta un semn de inteligenţă superioară este etichetat ca răceală şi insensibilitate îndată ce se manifestă în cazul unor oameni care nu ştiu să boxeze, ci înclină spre o atitudine intelectuală faţă de viaţă. Pot fi folosite de altfel tot felul de distincţii subtile, după caz, când e vorba de adoptarea sau recomandarea unei conduite generale sau personale. Unui asasin, de exemplu, dacă-şi face treaba la rece şi cu minuţie, i se atribuie o brutalitate deosebită; unui profesor, care în braţele soţiei sale continuă să caute rezolvarea unei probleme, i se pune în seamă o pedanterie fosilizată; unui politician, care urcă spre poziţii înalte distrugându-şi semenii, i se recunoaşte, în funcţie de succesul înregistrat, josnicia sau măreţia; din partea

soldaţilor, călăilor şi chirurgilor se cere tocmai această atitudine imperturbabilă care este condamnată la alţii. Fără să mai fie nevoie să insistăm în continuare asupra moralei acestor exemple, e evidentă nesiguranţa cu care se ajunge de fiecare dată la un compromis între comportarea obiectiv corectă şi cea personal corectă.

Incertitudinea aceasta conferea deodată un context vast problemei personale a lui Ulrich. Altădată puteai fi ceea ce se cheamă o persoană păstrându-ţi în mai mare măsură conştiinţa liniştită decât astăzi. Oamenii erau asemenea spicelor de grâu; după cât se pare, fuseseră cu mai multă violenţă zguduiţi de Dumnezeu, de grindină, de foc, de molime şi de război, însă erau cuprinşi în vârtej cu totul, ca oraş, ca meleag, ca un lan întreg, iar ceea ce îi rămânea fiecărei plante, fiecărui spic ca putinţă de a se mişca singur era o chestiune limpede delimitată şi asumabilă. Astăzi, dimpotrivă, responsabilitatea nu-şi mai are centrul de greutate în oameni, ci în raporturile dintre lucruri. Nu s-a remarcat faptul că experienţele au devenit independente de oameni? Au urcat pe scenele teatrelor; au intrat în cărţi, în rapoartele institutelor de cercetare şi ale expediţiilor ştiinţifice, în comunităţile religioase sau de alte feluri, care favorizează anumite experienţe în detrimentul altora ca într-o cercetare socială experimentală; în măsura în care experienţele nu se regăsesc în acea activitate, plutesc pur şi simplu în aer. Cine mai poate să afirme astăzi că mânia lui e într-adevăr mânia lui, când atât de mulţi vin să lanseze comentarii şi pretenţia de a o înţelege mai bine decât el însuşi?! A apărut o lume de însuşiri fără om, de experienţe fără cel care le trăieşte, aproape că s-ar zice că într-un caz ideal omul nici n-ar mai trăi vreo experienţă la modul privat şi povara agreabilă a responsabilităţii personale s-ar dizolva într-un sistem de formule ale semnificaţiilor posibile. Probabil că

dezagregarea concepţiei antropocentrice, care atât de multă vreme l-a considerat pe om drept centrul universului, dar care de secole se tot estompează, a atins în cele din urmă şinele, căci credinţa conform căreia aspectul cel mai important al unei trăiri este acela de a fi trăită şi al unei fapte de a fi făptuită începe să li se pară celor mai mulţi oameni o naivitate. Continuă, firește, să existe oameni care trăiesc la un mod cu totul personal; aceştia afirmă „Ieri am fost la cutare şi la cutare" sau „Astăzi facem cutare şi cutare lucru" şi îşi savurează viaţa fără să îi atribuie conţinut şi semnificaţie. Le place tot ceea ce intră în atingere cu degetele lor şi sunt persoane atât de desăvârşit personale pe cât mai este cu putinţă; lumea devine o lume personală îndată ce ajunge să aibă de a face cu ei şi străluceşte ca un curcubeu. Poate că sunt cu adevărat fericiţi; dar un asemenea fel de oameni le apare de pe acum în mod obişnuit celorlalţi ca fiind absurd, deşi încă nu este deloc sigur din ce cauză. Dintr-odată, în faţa acestor reflecţii, Ulrich trebui să-şi mărturisească faptul că la urma urmelor el era totuşi ceea ce se cheamă un caracter, chiar fără să deţină aşa ceva.

40

Un om cu toate însuşirile, doar că acestea îi sunt indiferente. Un principe al spiritului este arestat şi Acţiunea Paralelă îşi află secretarul onorific

Nu e greu să-l descriem în linii generale pe acest bărbat de treizeci şi doi de ani, pe Ulrich, chiar dacă tot ce ştie el despre sine însuşi e doar că e deopotrivă de aproape şi de departe de toate însuşirile şi că ele toate, fie că au ajuns sau nu să intre în stăpânirea lui, îi rămân curios de indiferente. Mobilităţii sufleteşti care se

întemeiază doar pe o înzestrare multilaterală i se asociază în cazul lui şi o anumită agresivitate. El deţine un spirit viril. Nu e sentimental în ce-i priveşte pe ceilalţi oameni şi rareori a încercat să se transpună în locul lor, în afară de cazul că ar fi vrut să-i cunoască pentru propriile sale scopuri. Nu respectă drepturile dacă nu-l respectă pe cel care are aceste drepturi, ceea ce se întâmplă rar. Căci cu timpul s-a dezvoltat în el o anumită predispoziţie spre negativism, o dialectică suplă a sentimentului care-l face să descopere uşor câte o fisură în ceva considerat de comun acord ca fiind bun şi, dimpotrivă, să apere ceva interzis şi să respingă îndatoriri cu o indignare care se naşte din voinţa de a-şi crea propriile lui îndatoriri. În ciuda acestei voinţe şi în ciuda anumitor excepţii pe care şi le permite singur, el îşi lasă orientarea morală pur şi simplu în sarcina acelei conduite cavalereşti urmate practic de toţi oamenii din societatea burgheză atâta vreme cât duc o existenţă ordonată. În felul acesta, cu aroganţa, brutalitatea şi nonşalanţa unui om conştient de vocaţia sa, duce viaţa unui alt om care, într-un chip mai mult sau mai puţin obişnuit, face uz din punct de vedere util şi social de propriile înclinaţii şi capacităţi. Se obişnuise, firesc şi fără orgoliu, să se considere ca instrument al unui ţel nu lipsit de importanţă pe care simţea că avea să-l cunoască la timpul său; chiar şi acum, la începutul acestui an de neliniştită căutare, după ce constatase agitaţia dezorientată a vieţii sale de până atunci, îşi regăsea sentimentul că e pe drumul cel bun şi nu făcea niciun efort anume pentru a-şi pune la punct vreun plan. Nu e foarte uşor să recunoşti într-o asemenea fire pasiunea dominantă; înzestrările şi împrejurările au format-o în chip echivoc, destinul nu i s-a dezvăluit încă prin acţiunea nici unei forţe contrare, cu adevărat aspre, dar esenţial este faptul că pentru a se hotărî îi mai lipseşte ceva, un lucru încă necunoscut. Ulrich este un om constrâns de ceva să

trăiască împotriva lui însuşi, deşi în aparenţă el se lasă purtat de val fără nicio constrângere.

Comparaţia aceasta a lumii cu un laborator îi trezise în minte o idee mai veche. Înainte se gândise adesea că viaţa pe care i-ar fi plăcut s-o trăiască ar fi fost ca într-un mare centru de cercetări unde ar fi fost experimentate cele mai bune modalităţi de a fi om şi ar fi urmat să se descopere altele noi. Faptul că acest complex de laboratoare lucra oarecum la întâmplare, fără conducători şi teoreticieni ai întregului, reprezenta o altă chestiune. S-ar fi putut spune că el însuşi ar fi vrut să ajungă ceva de felul unui prinţ şi senior al spiritului: cine, de fapt, nu şi-ar dori?! Este, la urma urmelor, atât de firesc ca spiritul să fie considerat drept dotarea cea mai de preţ, stăpânind lumea. Spiritul este propovăduit în şcoli. Oricine dispune de spirit se împodobeşte, se ornează cu el. Spiritul, în combinaţie cu alte componente, este ubicuu. Spiritul fidelităţii, spiritul iubirii, un spirit viril, un spirit cultivat, măreţul spirit al prezentului, vrem să menţinem sus spiritul unei cauze sau al alteia şi vrem să acţionăm în spiritul mişcării noastre; cât de ferm şi ireproşabil sună asemenea formule până la nivelurile cele mai de jos. Orice altceva, delictul cel de toate zilele sau cupiditatea zeloasă, creează, prin comparaţie, impresia de inadmisibil, murdăria pe care Dumnezeu şi-o îndepărtează de sub unghiile degetelor de la picioare.

Dar dacă spiritul rămâne nud, ca un substantiv dezgolit, calp, ca o fantomă căreia îţi vine să-i împrumuţi un giulgiu, atunci ce mai este el în realitate? Poţi să-i citeşti pe poeţi, să-i studiezi pe filosofi, să cumperi tablouri şi să stai la conversaţii nopţi de-a rândul; ceea ce dobândeşti astfel este ceea ce se cheamă spirit? Să admitem că ni-l însuşim; înseamnă că-l şi stăpâneşti? Spiritul acesta este atât de strâns legat de forma întâmplătoare în care şi-a făcut apariţia! El

trece prin omul care ar vrea să-l primească şi nu lasă în urma lui decât o bulversare uşoară. Ce am putea întreprinde cu tot spiritul acesta? El este creat fără încetare, ocupând cantităţi de hârtie, piatră, pânză în proporţii de-a dreptul astronomice şi neîncetat este preluat şi devorat cu un consum uriaş de energie nervoasă. Dar ce se întâmplă apoi cu el? Dispare ca un miraj? Se descompune în particule? Se sustrage legii terestre a conservării materiei? Firele de praf care ning în noi şi se sedimentează încet nu se află în niciun fel de relaţie cu efortul investit. Încotro s-a dus, unde e, ce este el acum? Poate, dacă am şti mai multe în privinţa aceasta, în jurul acestui substantiv, spirit, s-ar strânge o tăcere stânjenită?!

Se făcuse seară; casele, ca smulse din spaţiu, asfaltul, şinele de oţel formau cochilia tot mai rigidă a oraşului. Scoica maternă închizând în ea agitaţia omenească copilăroasă, prietenoasă, mânioasă. Acolo unde fiecare strop de viaţă începe cu o picătură, ţâşnind şi împroşcând; se naşte cu o explozie minusculă, e prinsă şi răcită de pereţii din jur, se îmblânzeşte, rămâne atârnată delicat de coaja cochiliei mame şi în cele din urmă se pietrifică asemenea unui grăunte mărunt pe peretele acesteia. „Cum", se întrebă Ulrich deodată, „de nu m-am făcut pelerin?" Un mod de viaţă pur, liber, mistuitor de proaspăt, ca însuşi aerul cu totul limpede, i se deschidea în faţa simţurilor; cine nu vrea să spună *da* vieţii, trebuie cel puţin să rostească acel *nu* al sfinţilor; şi totuşi îi era pur şi simplu cu neputinţă să urmărească serios acest gând. La fel de puţin ar fi putut deveni un aventurier, deşi într-un astfel de caz ar fi trebuit să petreacă o veşnică lună de miere, şi simţea în trupul şi în firea sa plăcerile unei asemenea vieţi. N-ar fi putut deveni nici poet şi niciunul dintre acei dezamăgiţi care nu mai cred decât în bani şi în putere, deşi ar fi avut respectivele înzestrări. Îşi uită vârsta, îşi închipui că ar avea douăzeci de ani; totuşi, în sinea lui i se părea la

fel de sigur că n-ar fi putut ajunge nimic din toate acestea; era ceva care-l împingea spre tot ceea ce există, şi ceva, mai puternic, îl împiedica să răzbată într-acolo. De ce trăia el atât de confuz şi de indecis? Fără îndoială – îşi spuse –, ceea ce îl fascina într-o astfel de existenţă retrasă şi anonimă nu era altceva decât constrângerea spre acea legare şi dezlegare a lumii căreia îi spunem, cu un cuvânt pe care nu ne place să-l întâlnim fără o determinare, spirit. Ulrich, nu-şi dădea nici el seama de ce, se întristă deodată şi-şi spuse: „Adevărul este că nu mă iubesc pe mine însumi". În trupul îngheţat, împietrit al oraşului îşi simţea până în adâncuri inima bătându-i. Era ceva în el care nu consimţise niciodată să rămână ancorat, care-şi dibuise drumul de-a lungul zidurilor lumii, gândind că mai sunt milioane de alte ziduri; picătura aceasta ridicolă, răcindu-se treptat, a sinelui, care nu voia să renunţe la focul propriu, la minusculul lui nucleu incandescent.

Spiritul a învăţat că frumuseţea poate face ca lucrurile să fie bune, rele, stupide sau fermecătoare. El disecă o oaie şi un penitent şi găseşte în amândoi deopotrivă smerenie şi răbdare. Cercetează o substanţă şi constată că în cantităţi mari e otravă, în cantităţi mici, un stimulent. Ştie că mucoasa buzelor este înrudită cu mucoasa intestinului, dar ştie de asemenea şi că umilinţa acestor buze este înrudită cu umilinţa a tot ceea ce este sfânt. El descompune, dizolvă şi recompune la loc altfel. Bunul şi răul, înaltul şi abisul nu reprezintă pentru el nişte noţiuni sceptice relative, ci termenii unei funcţii, valori care depind de contextul în care se află. Veacurile l-au învăţat că viciile se pot transforma în virtuţi, iar virtuţile în vicii şi consideră în esenţă doar ca pe o inabilitate faptul că în decursul unei vieţi un criminal nu este transformat într-un om util. El nu recunoaşte nimic ca fiind nepermis şi nimic ca fiind permis, căci orice poate avea o însuşire prin care într-o zi să devină parte dintr-

un context nou, grandios. În taină, urăşte de moarte tot ceea ce emite pretenţii de a fi imuabil, marile idealuri şi legi şi mica lor copie fosilizată, omul împăcat cu sine. El nu consideră nimic ca fiind stabil, nici şinele, nici ordinea lucrurilor; întrucât cunoştinţele noastre se pot schimba de la o zi la alta, el nu mai crede în nicio legătură şi pentru el totul deţine valoarea pe care o are până la următorul act al creaţiei, ca o forţă căreia i te adresezi în cuvinte şi care se schimbă odată cu vorbele rostite.

Aşadar spiritul este marele oportunist, el însuşi imposibil de stabilizat şi aproape că s-ar putea crede că acţiunea sa nu produce nimic altceva decât declin. Orice progres este un câştig în detaliu şi o disociere în ansamblu; este o augmentare a puterii care se transformă într-o tot mai accentuată augmentare a neputinţei şi nu există nicio cale de a i te sustrage. Ulrich se gândea la acel corpus, crescând cu fiecare ceas, de fapte şi descoperiri, de la care astăzi spiritul trebuie să-şi abată privirile dacă vrea să examineze în amănunt vreo problemă. Corpusul acesta creşte îndepărtându-se de ceea ce este lăuntric. Nenumărate concepţii, opinii, sisteme de gândire din toate zonele şi epocile, din toate soiurile de minţi sănătoase şi bolnave, lucide şi visătoare, îl străbat ca mii de mici şi sensibile fibre nervoase, însă punctul nodal spre care să conveargă lipseşte. Omul se simte primejdios de aproape de momentul în care va repeta soarta acelor specii de giganţi preistorici, care au pierit tocmai din cauza mărimii lor; însă nu mai poate da înapoi. Astfel, Ulrich se văzu readus la acea concepţie îndoielnică în care crezuse multă vreme şi pe care nici astăzi nu o eradicase cu totul din sine, anume că lumea ar fi cel mai bine condusă de un senat al oamenilor evoluaţi şi înţelepţi. E cât se poate de firesc să te gândeşti că omul care, când se îmbolnăveşte, se lasă tratat de medici de specialitate, nu de ciobani n-are niciun motiv ca atunci când e sănătos să se lase

manipulat de nişte palavragii întru totul asemenea unor ciobani, aşa cum se petrec lucrurile în sfera publică. Acesta este motivul pentru care tinerii, preocupaţi de ceea ce este esenţial în viaţă, consideră la început ca insignifiant tot ceea ce în lume nu e nici adevărat, nici bun, nici frumos, cum ar fi autoritatea financiară sau tocmai o dezbatere parlamentară; cel puţin astfel se prezentau lucrurile altădată; căci astăzi, datorită educaţiei politice şi economice, situaţia se prezintă diferit. Dar chiar şi în acele vremuri, pe măsură ce îmbătrâneau şi ajungeau să facă îndeaproape cunoştinţă cu afumătorile spiritului, locurile unde lumea îşi afuma şuncile afacerilor, oamenii învăţau să se adapteze la realitate, iar un om cultivat ajungea în cele din urmă la condiţia de a se limita la „disciplina" sa, nutrind tot restul vieţii convingerea că toate celelalte aspecte ale vieţii ar fi putut fi trăite şi altfel, dar că nu avea niciun rost să-şi mai bată capul cu ele. Cam aşa se înfăţişează echilibrul interior al oamenilor care desfăşoară o activitate intelectuală. Dintr-odată Ulrich îşi reprezentă întreaga problemă la modul comic prin întrebarea dacă nu cumva până la urmă, din moment ce era sigur că există îndeajuns spirit în lume, singura deficienţă spirituală s-ar dovedi a fi aceea că tocmai spiritul este lipsit de spirit?

Se simţi îmboldit să râdă. La urma urmelor, el însuşi era unul din acei resemnaţi. Însă ambiţia, totuşi vie încă, îl străbătu ca o sabie. În clipa aceea, doi Ulrich mergeau unul alături de celălalt pe stradă. Unul privea în jurul său, surâzând şi reflectând: „Aşadar, şi eu am vrut odată să joc un rol, într-un decor ca acesta. Într-o zi m-am trezit, nu inert şi moale ca în coşuleţul de la maternitate, ci cu convingerea fermă că trebuie să realizez ceva. Mi s-au suflat replicile şi eu simţeam că ele nu mă priveau câtuşi de puţin. Ca şi cum aş fi fost pe o scenă, cuprins de fiorii tracului; totul vibra atunci la propriile mele intenţii şi aşteptări. Pe nesimţite, scena s-a rotit

între timp, eu am mers mai departe o bucată pe drumul meu, iar acum se prea poate că am şi ajuns să-mi fac ieşirea. Curând scena turnantă mă va transporta în întuneric şi nu voi fi apucat să spun din marele meu rol decât „Caii sunt înşeuaţi. Să vă ia dracu' pe toţi!" Însă în timp ce unul din ei trecea surâzând, nutrind astfel de gânduri în seara care se lăsa, celălalt îşi ţinea pumnii încleştaţi, de suferinţă şi de mânie; el era cel mai puţin vizibil dintre cei doi, iar lucrul la care se gândea era cum să găsească o formulă magică, o pârghie de care s-ar fi putut agăţa însuşi spiritul, piesa lipsă, oricât de mică, pentru a închide cercul spart. Acest al doilea Ulrich nu-şi găsea cuvintele. Cuvintele săreau din creangă în creangă, ca nişte maimuţe, însă în ţinutul acela întunecat unde prinsese rădăcini era privat de mijlocirea lor prietenoasă. Pământul îi şiroia sub picioare. Abia îşi putea ţine ochii deschişi. Poate oare un sentiment să sufle ca o furtună şi totuşi să nu fie câtuşi de puţin furtunos? Când se vorbeşte despre o furtună de simţăminte, e vorba de una care face să trosnească scoarţa oamenilor şi să li se zbuciume crengile până ce par a se frânge. Însă aceasta era o furtună pe parcursul căreia suprafaţa rămânea cu totul liniştită. Era poate, cum s-ar spune, o stare de conversiune, de inversiune; pe chip nu i se clintise nicio trăsătură, însă lăuntric se părea că niciun atom nu mai rămăsese la locul său. Simţurile lui Ulrich erau limpezi, cu toate acestea, fiecare om cu care se intersecta pe stradă era altfel perceput de ochii săi, fiecare sunet altfel de urechile sale. Nu s-ar fi putut spune că le sporise acuitatea; la drept vorbind, percepţia sa nu era nici mai profundă, nici mai sensibilă, mai firească sau mai puţin firească. Ulrich nu putea să explice nimic, dar în clipa aceea se gândea la miraculoasa experienţă care este „spiritul" ca la o iubită care te înşală toată viaţa fără ca din acest motiv s-o iubeşti mai puţin, ceea ce îl lega de tot ceea ce îi ieşea în cale. Când iubeşti, totul este iubire,

chiar şi atunci când e suferinţă şi repulsie. Crenguţa unui copac şi luciul palid al ferestrei în lumina amurgului devin o singură trăire, adânc scufundată în propria fiinţă, care cu greu s-ar putea exprima în cuvinte. Lucrurile nu mai păreau acum alcătuite din lemn şi piatră, ci dintr-o imoralitate grandioasă şi nesfârşit de fragilă care, în clipa când ajungea să-l atingă, se prefăcea într-o adâncă zguduire morală.

Starea aceea dură atât cât durează un surâs, iar Ulrich reflectă: „Acum mă opresc aici, unde m-au purtat gândurile", când ghinionul făcu astfel ca încordarea să se sfărâme de un obstacol.

Ceea ce se întâmplă porni de fapt dintr-o cu totul altă lume decât cea în care Ulrich tocmai experimentase copacii şi piatra ca pe o prelungire sensibilă a propriului său trup.

Căci un ziar de stânga revărsase, cum s-ar fi exprimat contele Leinsdorf, o salivă distructivă asupra măreţei idei, susţinând că aceasta n-ar fi reprezentat pentru clasele dominante decât o senzaţie tare, nouă, urmând celei mai recente crime cu caracter sexual, iar un brav lucrător, care băuse ceva mai mult, se simţi iritat de această observaţie. Se atinse în treacăt pe stradă de doi burghezi satisfăcuţi de afacerile zilei respective şi care acum, cu conştiinţa faptului că bunele sentimente au oricând dreptul să se arate la lumină, dădeau, relativ sonor, glas încuviinţării lor pentru acţiunea patriotică despre care citiseră în ziar. De aici se iscă un schimb de replici şi, pentru că apropierea unui agent de poliţie îi încurajă pe cetăţenii de încredere la fel de mult pe cât îl surescită pe atacatorul lor, scena îmbrăcă forme tot mai violente. Poliţistul o urmări la început peste umăr, apoi întorcându-se cu faţa şi în cele din urmă, apropiindu-se, participă la ea în calitate de observator, asemenea unui braţ proeminent al mecanismului de oţel al statului, garnisit cu butoni şi alte particule metalice. Adevărul este că viaţa într-un stat bine

organizat deţine ceva fantomatic; nu poţi nici să ieşi pe stradă, nici să bei un pahar cu apă sau să urci în tramvai fără să atingi manete din acestea protuberante ale unui aparat uriaş de legi şi relaţii, să le pui în mişcare sau să te laşi menţinut de ele în liniştea propriei existenţe; n-ajungi să cunoşti decât foarte puţine din aceste manete, care pătrund adânc în lucrarea lor interioară, în timp ce pe partea cealaltă se pierd într-o reţea a cărei complicată interdependenţă n-a reuşit s-o descurce până acum nimeni, niciodată. În consecinţă, ele sunt negate, tot aşa cum un cetăţean neagă aerul, susţinând că n-ar fi altceva decât vid. Dar tot ceea ce a fost vreodată negat, tot ceea ce este lipsit de culoare, de miros, de gust, de greutate şi de moralitate, cum ar fi apa, aerul, spaţiul, banii şi trecerea timpului, reprezintă în realitate lucrurile cele mai importante, ceea ce conferă un anume caracter fantomatic vieţii. Omul poate fi cuprins uneori de spaime violente, ca într-un vis în care asistă neputincios la cele din jur, o agitaţie în care se zbate nebuneşte asemenea unui animal alunecat în angrenajul de neînţeles al unei plase. Cam acesta fusese efectul pe care-l avuseseră nasturii poliţistului asupra lucrătorului şi în momentul acela reprezentantul legii, simţind că nu fusese tratat cu respectul cuvenit, purcese la arestare.

Acţiunea nu se petrecu fără rezistenţă şi fără repetate manifestări ale unei atitudini de răzvrătire. Senzaţia pe care o stârnise îl măgulea pe beţiv, declanşând o aversiune totală, până atunci ascunsă, faţă de semenii săi. Începu o luptă pasionantă în jurul dreptului de afirmare de sine. Un sentiment intensificat al propriei sale persoane se înfrunta cu simţământul neliniştitor de a nu se simţi prea bine în propria piele. Nici lumea nu mai părea solidă; se preschimbase într-o negură instabilă, care se deforma constant şi-şi schimba înfăţişarea. Casele se înălţau strâmbe, rupte din spaţiu; oamenii erau printre ele nişte caraghioşi ridicoli, mişunând,

semănând toţi ca nişte fraţi. Eu sunt chemat să fac ordine aici, simţea acest beţiv neobişnuit. Întreaga scenă se umpluse cu ceva pâlpâitor, un fragment oarecare din cele întâmplate mai ajunse limpede până la el, apoi însă zidurile începură să se rotească din nou. Axa privirilor îi ţâşnea asemenea unui mănunchi de tije din ochi, în timp ce tălpile i se implântaseră ferm în pământ. Un şuvoi miraculos începuse să i se reverse din gură; cuvintele se înălţau din lăuntrul său şi nimeni nu ştia cum ajunseseră să intre acolo, poate că erau insulte, însă nu s-ar fi putut spune cu precizie. Furia aceasta nu mai era furie, ci doar receptacolul fizic al mâniei exacerbate până la delir şi chipul unui poliţist începu să se apropie foarte lent de un pumn încleştat, până când ţâşni sângele.

Însă şi poliţistul se transformase, între timp parcă erau trei; odată cu sergenţii sosiţi în fugă se strânsese în grabă şi mulţimea, beţivul se aruncase la pământ şi nu se lăsa înşfăcat de nicăieri. Atunci Ulrich comise o imprudenţă. Prinsese din zbor expresia „crimă de lezmaiestate" şi făcu acum observaţia că omul acela, în starea în care se afla, nu ar fi fost capabil să fi săvârşit o asemenea jignire la adresa cuiva şi că ar fi trebuit pur şi simplu trimis să se culce. Spusese lucrurile acestea fără să le acorde prea multă importanţă, dar ele ajunseră la urechi nepotrivite. Omul începu să strige că atât Ulrich, cât şi Maiestatea Sa n-aveau decât să-l…! – iar un poliţist, care în mod evident atribuia vina pentru această recidivă asupra faptului de a fi intervenit, îl invită cu brutalitate pe Ulrich să o ia din loc. Însă acesta din urmă nu era obişnuit să considere statul ca altceva decât un hotel în care aveai dreptul să fii servit la modul politicos şi ridică obiecţii faţă de tonul cu care i se vorbise, ceea ce în chip neaşteptat îi făcu pe reprezentanţii ordinii publice să ajungă la concluzia că un singur beţiv nu era îndeajuns pentru trei poliţişti, astfel încât îl ridicară pe loc şi pe Ulrich.

Mâna unui om în uniformă îl înşfacă de braţ. Braţul său era cu mult mai puternic decât această constrângere ofensatoare, dar el ştia că nu i se putea sustrage dacă nu voia să se lase atras într-o întrecere pugilistică lipsită de perspectivă cu forţa publică înarmată, astfel încât în cele din urmă nu-i rămase altceva de făcut decât să ceară politicos să fie lăsat să-i urmeze de bunăvoie. Postul de poliţie se afla în clădirea comisariatului, iar când intră acolo, duşumeaua şi pereţii îl făcură pe Ulrich să se gândească la o cazarmă; aceeaşi luptă îndârjită între murdăria încontinuu adusă înăuntru şi mijloacele grosolane de păstrare a curăţeniei era pretutindeni vizibilă. Detaliul următor pe care-l remarcă fu simbolul instituit al autorităţii civile, două mese de scris cu o balustradă din care lipseau câteva colonete, la drept vorbind nişte lăzi pentru scris, acoperite cu o pânză sfâşiată şi ciuruită de arsuri, aşezate pe nişte picioruşe foarte joase, sferice, care, pe vremea împăratului Ferdinand, fuseseră poleite cu un lac cafeniu-gălbui din care doar ultimele cojiţe se mai ţineau de lemn. În al treilea rând, încăperea era dominată de senzaţia apăsătoare că trebuie să aştepte aici fără să îi fie permis să pună vreo întrebare. Poliţistul său, după ce anunţase motivul arestării, rămase ca o coloană alături de Ulrich, Ulrich încercă îndată să dea o explicaţie oarecare, adjutantul care comanda acea cazarmă ridică ochii din hârtiile la care scria când intrase mica suită, îl examină pieziş pe Ulrich, apoi privirea coborî iarăşi şi funcţionarul continuă, fără să scoată niciun cuvânt, să scrie în actele sale. Ulrich avu senzaţia veşniciei. Apoi adjutantul împinse hârtia la o parte, luă un catastif din raft, transcrise acolo o însemnare, presără nisip deasupra, puse catastiful la loc, luă un altul, înscrise şi acolo ceva, presără nisip, scoase un act dintr-un teanc de alte asemenea acte şi-şi continuă activitatea. Ulrich avea senzaţia că o a doua veşnicie se desfăşura acum, în cursul căreia constelaţiile îşi

continuau orbitele reglementare, fără ca el însuşi să mai fie pe lumea aceasta.

Din cancelarie o uşă deschisă răspundea spre un coridor pe care se aflau celulele. Acolo fusese condus de îndată protejatul lui Ulrich şi, cum nu se mai auzea nimic din partea lui, s-ar fi putut ca beţia să-i fi dăruit binecuvântarea somnului, dar se ghicea desfăşurarea altor evenimente neliniştitoare. Coridorul cu celule trebuie să mai fi avut o altă intrare; Ulrich auzise de mai multe ori zgomote de paşi greoi apropiindu-se şi îndepărtându-se, uşi trântite, glasuri înăbuşite şi o dată, când mai fu adus un om, se ridică un asemenea glas şi Ulrich îl auzi rugându-se deznădăjduit: „Dacă aţi avea doar o scânteie de simţământ omenesc, nu m-aţi aresta!". Glasul se frânsese şi suna ciudat de deplasat, aproape ridicol, apelul acesta la un funcţionar căruia i se cerea să aibă un sentiment, când se ştie că funcţiile trebuie îndeplinite pur şi simplu profesional. Adjutantul îşi ridică o clipă capul, fără să se întrerupă cu totul din lucru la actele sale. Ulrich auzi tropăitul violent al multor picioare, ale căror trupuri era limpede că târau cu forţa un alt trup care li se împotrivea. Apoi se auzi doar zgomotul a două picioare, împleticindu-se ca după un brânci. Pe urmă o uşă fu trântită violent, un zăvor hârşâi, omul în uniformă de la masa de scris îşi aplecase iar capul şi în aer plutea tăcerea unui punct care fusese pus la locul lui la capătul unei fraze.

Însă se părea că Ulrich se înşelase în presupunerea că el însuşi n-ar fi ajuns încă să fie creat în cosmosul poliţiei, căci data următoare când capul se ridică, adjutantul începu să-l privească, rândurile scrise la urmă rămaseră să lucească umede fără să fie stinse în nisip şi cazul Ulrich se arătă deodată a fi pătruns încă de mai multă vreme în existenţa oficială. Numele? Vârsta? Profesia? Domiciliul?… Ulrich era interogat.

Avea senzaţia că fusese prins într-un angrenaj care-l desfăcea în părţi componente impersonale, generale, înainte să fi fost vorba măcar de vinovăţia sau nevinovăţia sa. Numele său, aceste două cuvinte, cele mai sărace din punct de vedere conceptual, dar cele mai bogate emoţional din întreaga limbă, nu semnificau aici nimic. Lucrările sale, care în lumea ştiinţifică – lume considerată totuşi ca fiind solidă – îi creaseră o reputaţie, erau în lumea de aici neavenite; nu fu întrebat de ele nici măcar o singură dată. Faţa valora numai ca semnalment; avea impresia că nu se gândise până atunci niciodată că ochii săi erau cenuşii, una dintre cele patru culori de ochi existente, permise din punct de vedere oficial, şi care există în milioane de exemplare; că părul său era blond, statura sa înaltă, faţa ovală şi că semne particulare nu avea niciunul, deşi el însuşi nutrea o altă părere în privinţa aceasta. Din punctul său de vedere, el era înalt, era lat în umeri, cutia toracică îi şedea ca o pânză umflată prinsă de catarg şi articulaţiile trupului îi cuprindeau ca nişte membre de oţel muşchii, atunci când era iritat, se certa sau o strângea pe Bonadea la piept; dimpotrivă, era zvelt, delicat, vag şi molatic ca o meduză plutind în apă când citea o carte care-l pasiona sau era atins de o suflare a acelei mari iubiri neancorate, a cărei existenţă-în-lume nu reuşise să o înţeleagă niciodată. Îşi păstra astfel, chiar şi în momente ca acela, luciditatea în ce priveşte demitizarea statistică a propriei sale persoane, iar procedeele de măsurătoare şi de descriere pe care i le aplicau organele poliţieneşti îl entuziasmau ca un poem de dragoste compus de Satana. Uimitor era faptul că poliţia nu numai că-l putea diseca pe un om până nu mai rămânea nimic din el, ci că îl putea recompune inconfundabil din aceste minuscule particule componente şi să-l mai şi identifice după ele. Pentru o asemenea realizare era necesar doar să intervină ceva imponderabil pe care ei îl numesc bănuială.

Ulrich înţelesese deodată că numai cel mai desăvârşit sânge rece l-ar mai fi putut scoate din situaţia în care intrase din pricina nechibzuinţei sale. Era interogat mai departe, îşi imagina ce efect ar fi avut dacă, întrebat de domiciliu, ar fi răspuns: locuinţa mea este de fapt cea a unei persoane străine. Sau dacă la întrebarea de ce făcuse ceea ce făcuse, ar fi răspuns că el făcea întotdeauna altceva decât ceea ce se cuvenea cu adevărat să facă. Dar străinilor dinaintea sa el le dădu docil adresa, cu strada şi numărul casei, şi căută să inventeze o versiune cât mai scuzabilă a comportării sale.

Autoritatea lăuntrică a spiritului său rămânea însă în felul cel mai penibil neputincioasă în faţa autorităţii exterioare a adjutantului. În sfârşit, i se păru că întrezăreşte totuşi o turnură salvatoare. Încă de când, întrebat de profesie, indicase „liber-profesionist" – savant liber profesionist nu ar fi fost niciodată în stare să spună – simţise oprindu-se asupra lui o privire care n-ar fi fost întru nimic diferită dacă ar fi spus „fără adăpost"; când însă, la declararea datelor cu privire la tatăl său, ieşi la iveală că acesta era membru al Camerei Superioare, atunci privirea aceea se schimbă. Era încă neîncrezătoare, dar ceva îi trezi deodată lui Ulrich o senzaţie ca aceea pe care ar fi putut s-o aibă un om împins încolo şi încoace de valurile mării atunci când atinge cu degetul mare al piciorului pământul ferm. Se folosi de momentul acela cu toată prezenţa de spirit pe care şi-o simţi deodată trează. Temperă de îndată tot ceea ce recunoscuse până în acel moment, prezentă autorităţilor care îl ascultaseră în calitatea lor oficială de funcţionari sub jurământ cererea insistentă de a fi primit de însuşi comisarul-şef, şi când această cerere nu avu alt efect decât să stârnească un surâs, minţi – cu un firesc admirabil jucat şi parcă în treacăt, gata să retragă de îndată această aserţiune în eventualitatea că ar fi fost prins în laţul unui semn de întrebare, cerându-i-se detalii precise – afirmând că

era prieten al contelui Leinsdorf şi secretar al marii acţiuni patriotice, despre care fără îndoială că citiseră în ziare. Fu în măsură să-şi dea imediat seama că prin aceasta atrăsese asupra fiinţei sale acea reflexivitate mai gravă ce până atunci îi fusese refuzată şi-şi apără cu fermitate avantajul câştigat. Rezultatul fu că sergentul îl cântărea acum din ochi iritat, căci nu voia nici să-şi asume răspunderea de a-l reţine mai departe pe acest captiv, nici de a-i da drumul; cum la ora aceea nu se afla în sediu niciun alt funcţionar mai înalt în grad, descoperi o cale de ieşire care constituia o frumoasă mărturie că el, un simplu adjutant, învăţase ceva din felul în care superiorii săi tratau asemenea cazuri incomode. Arboră un aer grav şi îşi exprimă bănuieli din cele mai serioase nu numai în sensul că Ulrich se făcuse vinovat de insultarea unui agent de ordine şi de amestec în exercitarea funcţiei acestuia, ci şi tocmai că, ţinând seama de poziţia pe care el pretindea că o ocupă, se făcuse suspect şi de acţiuni obscure, poate chiar de natură politică, drept care putea să se aştepte să fie transferat la departamentul politic al prefecturii de poliţie.

Astfel că, puţine minute mai târziu, Ulrich străbătea noaptea într-o maşină pe care primise autorizaţia să o conducă, având alături un agent în civil prea puţin înclinat spre conversaţie. Când se apropiară de prefectura poliţiei, arestatul văzu ferestrele de la etajul întâi luminate ca la zile mari, căci avusese loc până la acea oră târzie o şedinţă importantă la comisarul-şef; imobilul întreg nu mai semăna cu un grajd întunecos, ci era mai asemănător cu un minister, iar el începea de pe acum să respire un aer familiar. Remarcă de asemenea curând că funcţionarul din serviciul de noapte în faţa căruia fusese dus recunoscu repede prostia pe care o săvârşise în iritarea lui organul periferic prin arestarea lui Ulrich; cu toate acestea, i se părea cu totul neindicat să elibereze din ghearele

justiţiei o persoană care avusese neglijenţa să intre singură în ele. Funcţionarul de aici, de la prefectură, purta pe chip impasibilitatea unui angrenaj de oţel şi-l asigură pe prizonier că nechibzuinţa de care dăduse dovadă făcea acum să pară extrem de dificil pentru el să-şi ia răspunderea de a-l pune în libertate. Prizonierul repetase deja de două ori ceea ce avusese un efect atât de favorabil asupra adjutantului, însă în faţa acestei ierarhii superioare procedeul rămase fără rezultat şi Ulrich începea să-şi considere cauza pierdută, când pe neaşteptate pe chipul celui chemat să-l judece se produse o schimbare remarcabilă, aproape fericită. El cercetă încă o dată mai atent procesul-verbal, ceru să i se repete numele lui Ulrich, se asigură de adresa lui şi-l rugă apoi politicos să aştepte o clipă, după care părăsi încăperea. Trecură zece minute până ce reveni cu expresia unui om care îşi amintise de ceva ce îi crea satisfacţie şi, de data aceasta cu o politeţe suspectă, îl invită pe deţinut să-l urmeze. La uşa uneia din încăperile luminate de la etajul superior, nu mai adăugă decât că „Domnul prefect al poliţiei doreşte el însuşi să vă vorbească” şi în clipa următoare Ulrich se afla în faţa unui domn care tocmai îşi făcea apariţia venind din sala de şedinţe de alături, purtând favoriţi de felul celor pe care el îi cunoştea dinainte. Se hotărâse să-şi justifice, pe tonul unui reproş discret, prezenţa aici printr-o greşeală a comisariatului de cartier, însă prefectul îi ieşi în întâmpinare şi-l salută cu cuvintele:

— O neînţelegere, iubite *Herr Doktor*, domnul comisar mi-a şi relatat totul. Totuşi suntem obligaţi să vă aplicăm o mică penalizare, căci… – la aceste cuvinte luă un aer poznaş (în măsura în care se poate folosi termenul de poznaş cu privire la un înalt funcţionar de poliţie), ca şi cum ar fi vrut să-l lase să rezolve singur aluzia. Ulrich însă nu reuşea deloc să ghicească.

— Alteţa Sa, îi veni prefectul în ajutor. Alteţa Sa contele

Leinsdorf, adăugă el, a fost acum câteva ceasuri la mine, cerându-mi foarte insistent să-l ajut să vă găsească.

Ulrich încă nu era în măsură să îl urmărească.

— Nu sunteţi trecut în anuar, *Herr Doktor*! îl lămuri prefectul cu un reproş glumeţ, ca şi cum acesta doar ar fi fost delictul săvârşit de Ulrich.

Ulrich se înclină, surâzând reţinut.

— Presupun că mâine-dimineaţă va trebui să-i faceţi o vizită Alteţei Sale într-o problemă de cea mai mare importanţă publică şi nu-mi pot asuma răspunderea de a vă împiedica să procedaţi astfel, deţinându-vă în stare de arest.

Astfel îşi concluzionă stăpânul angrenajului de oţel mica glumă.

Se poate presupune că prefectul ar fi considerat arestarea ca necuvenită şi dacă evenimentele s-ar fi derulat altfel şi că, de asemenea, comisarul, care se întâmplase să-şi amintească în ce context fusese pomenit numele lui Ulrich pentru prima dată în clădirea aceea, i-ar fi prezentat prefectului incidentul într-o asemenea lumină încât acesta să o vadă întocmai în termenii că nimeni nu intervenise arbitrar în evoluţia actului de justiţie. Alteţa Sa nu află de altfel niciodată de acest context. Ulrich se simţi dator să-i prezinte omagiile în ziua care urmă acelei seri în care fusese acuzat de lezmaiestate şi cu acest prilej fu numit pe loc secretar onorific al marii acţiuni patriotice. Dacă ar fi cunoscut contextul, contele Leinsdorf nu ar fi putut afirma nimic altceva decât că toate se întâmplaseră ca printr-un miracol.

41
Rachel şi Diotima

La scurtă vreme după aceea avu loc în casa Diotimei prima mare

întrunire a acţiunii patriotice.

Sufrageria de lângă salon fusese transformată într-o sală de şedinţe. Masa de banchet, desfăcută în toată lungimea ei şi îmbrăcată în postav verde, ocupa mijlocul încăperii. Coli de hârtie ministerială într-o nuanţă de ivoriu şi creioane cu mina mai tare sau mai moale fuseseră aşezate în faţa fiecărui scaun. Bufetul fusese scos. Colţurile camerei fuseseră eliberate şi aveau un aer auster. Pereţii fuseseră dezgoliţi de orice tablouri, ca pentru a inspira respect, cu excepţia unui portret al Maiestăţii Sale, pe care-l atârnase acolo Diotima, şi cel al unei doamne cu talia de viespe strânsă în corset, pe care domnul Tuzzi îl adusese odinioară de undeva, de pe vremea când fusese consul, dar care ar fi putut trece drept portretul vreunei străbunici. Diotima ar fi vrut să aşeze un crucifix în capul mesei, însă şeful de departament Tuzzi luă această idee în derâdere înainte ca, plin de tact, să plece în ziua aceea de acasă.

Căci Acţiunea Paralelă trebuia să debuteze într-un cadru strict privat. Nu-şi făcu apariţia niciun ministru sau funcţionar superior; lipseau, de asemenea, oamenii politici; intenţia fusese ca la început să nu se reunească într-un cerc intim decât adepţii dezinteresaţi ai ideii. Erau aşteptaţi să participe guvernatorul Băncii Naţionale, domnul von Holtzkopf şi baronul Wisnieczky, câteva doamne din înalta nobilime, personalităţi cunoscute din cercurile filantropice burgheze şi, în acord cu principiul contelui Leinsdorf „proprietate şi educaţie", reprezentanţi ai universităţilor, ai academiilor de artă, ai industriei, ai marii proprietăţi funciare şi ai Bisericii. Diferitele departamente ministeriale însărcinaseră pentru a le reprezenta pe tineri funcţionari care nu băteau la ochi în niciun fel, a căror situaţie socială convenea acestor cercuri şi care se bucurau de încrederea şefilor. Componenţa reuniunii corespundea dorinţei contelui Leinsdorf, care o intenţionase ca pe o manifestare născută spontan

din însăşi inima poporului, dar, după experienţa cu reformiştii, s-ar fi declarat încântat să ştie cu cine avea de a face.

Micuţa cameristă Rachel (al cărei nume stăpâna sa îl pronunţa, într-o traducere franţuzească destul de liberă, Rachelle) era în picioare încă de la ceasurile şase dimineaţa. Ea extinsese masa de banchet în toată lungimea, mai adăugase două mese de joc, întinsese deasupra postavul verde, iar acum ştergea praful cu o grijă cu totul deosebită şi îndeplinea toate aceste sarcini plicticoase cu cel mai luminos entuziasm. În ajun, seara, Diotima îi spusese:

„Mâine s-ar putea ca aici, la noi, să se făurească ceva din istoria lumii!", iar Rachel ardea de fericire din toată fiinţa, la gândul că îşi ducea viaţa într-o casă care avea să fie părtaşa unui asemenea eveniment, ceea ce exprima întreaga deferenţă datorată întrunirii respective, căci trupul Rachelei, pe sub uniforma ei neagră, era la fel de încântător ca un porţelan de Meissen.

Rachel avea nouăsprezece ani şi credea în minuni. Se născuse într-o cocioabă sordidă din Galiţia, de uşorul căreia era atârnată *mezuzah* şi prin a cărei duşumea spartă se vedea pământul. Fusese blestemată de ai săi şi alungată din casă. Mama ei asistase cu un aer deznădăjduit la acea scenă, iar fraţii şi surorile ei schiţaseră doar un rânjet înfricoşat. Ea se aruncase în genunchi implorând iertare, ruşinea îi frângea inima, însă nimic nu ajutase. Fusese sedusă de un flăcău fără scrupule; nici nu mai ştia cum se întâmplase; născuse undeva prin străini, apoi fusese silită să părăsească ţinutul. Rachel rătăcise mult; în căruţa murdară de lemn în care bătea drumurile deznădejdea se hurduca odată cu ea; istovită de plâns, văzuse pentru prima dată capitala imperiului spre care, îmboldită de cine ştie ce instinct, îşi îndreptase fuga; se înălţa ca un zid uriaş de foc în faţa ei, în care-i venea să se arunce, să moară. Însă, ca printr-un adevărat miracol, cortina aceasta se desfăcuse în lături şi o primise;

de atunci, Rachel avea fără încetare senzaţia că trăia în lăuntrul unei flăcări de aur. Întâmplarea o purtase spre casa Diotimei, care găsise că era un lucru cât se poate de firesc ca cineva să fugă dintr-o casă părintească din Galiţia, dacă astfel ajungea la ea. Acum, după ce se familiarizaseră, îi povestea uneori copilei despre oamenii celebri şi sus-puşi care veneau în casă la ea, unde „Rachelle" se bucura de cinstea de a i se permite să-i servească; îi făcuse chiar şi unele confidenţe în legătură cu Acţiunea Paralelă, căci era o delectare să se vadă crescând în ochii înstelaţi ai Rachelei, care la fiecare din aceste confidenţe pâlpâiau de flăcări şi se făceau oglinzi de aur răsfrângând iradiantă imaginea stăpânei.

În ciuda faptului că Rachel fusese blestemată de tatăl ei din cauza unui băiat lipsit de conştiinţă, era totuşi o fată cinstită, care adora pur şi simplu tot ceea ce ţinea de Diotima; părul moale, întunecat, pe care avea permisiunea să-l netezească cu peria dimineaţa şi seara, rochiile cu care o ajuta să se îmbrace, obiectele chinezeşti lăcuite şi măsuţele indiene din lemn sculptat, cărţile în limbi străine care zăceau pretutindeni şi din care ea nu înţelegea nici un singur cuvânt, îl iubea chiar şi pe domnul Tuzzi şi mai nou pe nababul care, chiar a doua zi după sosirea sa – ea îi dăduse interpretarea că ar fi fost în prima zi –, îi făcuse o vizită doamnei; în anticameră Rachel îl privise cu un entuziasm de parcă ar fi fost mântuitorul creştinilor, coborât din racla sa de aur, şi singurul lucru ce-o mâhnea era că nu era însoţit şi de Soliman al său, care să-şi aducă omagiile la picioarele stăpânei.

Însă în acea zi, în iminenţa unui asemenea eveniment de importanţă universală, era convinsă că şi pentru ea avea să se petreacă ceva şi presupunea că de data aceasta poate că şi Soliman avea să vină odată cu stăpânul său, aşa cum o cerea solemnitatea împrejurării. Aşteptarea nu constituia însă câtuşi de puţin

esenţialul, ci doar complicaţia corespunzătoare, nodul sau intriga amoroasă, nelipsite din niciunul din romanele prin care Rachel îşi făcea educaţia. Căci Rachel avea voie să citească romanele pe care stăpâna ei le lăsa la o parte, tot aşa cum avea permisiunea să-şi ajusteze pentru ea lenjeria pe care nu o mai purta Diotima. Rachel ştia să facă mici reparaţii de croitorie şi citea fluent, aceasta constituia moştenirea ei iudaică, însă când ţinea în mâini vreun roman despre care Diotima îi atrăsese atenţia că e o mare operă de artă – iar ea le citea cu cea mai mare plăcere nu înţelegea cele ce se petreceau acolo altfel, fireşte, decât ca pe nişte întâmplări agitate pe care le urmăreşti de la mare distanţă sau în vreo ţară străină; era interesată, emoţionată chiar, de mişcarea aceea neînţeleasă, fără să poată să intervină nicidecum ea însăşi. Când ieşea în oraş trimisă cu vreun comision sau când se desfăşura vreo vizită simandicoasă, savura în acelaşi fel marea şi tulburătoarea pantomimă a unui oraş imperial, o abundenţă inimaginabilă de detalii strălucitoare, la care ea lua parte pur şi simplu prin faptul că se afla într-un loc privilegiat, în mijlocul lor. Nici nu voia să înţeleagă lucrurile acestea mai limpede; educaţia ei iudaică elementară, maximele înţelepte ale casei părinteşti le uitase toate cu mânie şi resentiment şi avea la fel de puţină nevoie de ele cum are o floare nevoie de cuţit şi furculiţă ca să se hrănească cu sevele pământului şi ale aerului. Astfel că strânse încă o dată toate creioanele şi le mai trecu vârfurile lucitoare cu grijă prin mica ascuţitoare mecanică fixată la un colţ al mesei, care cojea atât de frumos lemnul când întorceai de manivelă încât, dacă o mai roteai încă o dată, nu mai cădea nici o singură aşchie; apoi aşeză la loc creioanele, alături de hârtia moale ca o catifea, trei creioane diferite lângă fiecare teanc de coli şi gândi că această maşinuţă desăvârşită pe care avea voie să o folosească venise de la Ministerul de Externe şi al Casei Imperiale, căci în seara precedentă

o adusese de acolo un curier, odată cu creioanele şi hârtia. Între timp se făcuse ora şapte; Rachel mai aruncă repede o privire de general asupra tuturor detaliilor aranjamentului şi se grăbi să părăsească încăperea ca s-o trezească pe Diotima, căci întrunirea fusese programată pentru zece şi un sfert, iar Diotima mai rămăsese în pat după ce plecase domnul.

Dimineţile acelea cu Diotima constituiau una din plăcerile deosebite ale Rachelei. Cuvântul dragoste nu defineşte exact situaţia; mai degrabă cuvântul veneraţie, dacă e evocat în accepţia sa deplină, în sensul că cinstirea acordată cuiva o impregnează pe fiinţa care o nutreşte, astfel încât o cuprinde până în cele mai adânci ascunzişuri ale făpturii ei şi poate chiar nu-i mai lasă loc pentru propriile gânduri şi emoţii. Rachel avea de pe urma aventurii din satul ei o fetiţă, acum de un an şi jumătate, şi cu punctualitate, în fiecare primă duminică a lunii, îi ducea doicii la care o ţinea o mare parte din leafa ei, ocazie cu care îşi şi vedea fiica; însă, deşi nu-şi neglija datoria de mamă, nu mai înţelegea din toate acestea decât o pedeapsă pentru o greşeală din trecut şi emoţiile ei erau acum iarăşi cele ale unei fete tinere, al cărei trup cast nu fusese încă deschis de dragoste. Se apropie de patul Diotimei şi ochii îi alunecară, adoratori ca ai unui alpinist privind piscul înzăpezit înălţându-se din întunecimile dimineţii în albastrul tânăr al zilei, peste umărul stăpânei, înainte de a-i atinge cu degetele căldura delicată, de perlă, a pielii. Apoi savură ceva din mireasma subtilă şi complicată a mâinii, care răsărea somnoroasă din pături pentru a se lăsa sărutată şi care mai respira încă parfumurile delicate din ajun, dar şi aburii odihnei nocturne; ridică papucul de casă către piciorul dezgolit, care bâjbâia după el, şi primi privirea încet deşteptându-se. Însă contactul, senzual aproape, cu acest magnific trup de femeie n-ar fi însemnat nici de departe ceva atât de frumos pentru ea dacă n-ar fi

fost cu totul străluminat de razele semnificaţiei morale a Diotimei.

— Ai adus jilţul cu rezemătoare pentru Alteţa Sa? La locul meu ai pus clopoţelul de argint? La scaunul secretarului ai avut grijă să fie douăsprezece coli de hârtie? Şi şase creioane, Rachelle, şase, nu numai trei, la locul secretarului? spuse cu această ocazie Diotima.

La fiecare din aceste întrebări Rachel număra în sinea ei încă o dată pe degete tot ceea ce dusese la îndeplinire şi tremura din tot trupul de orgoliu, ca şi cum ar fi fost în joc viaţa unui om. Stăpâna sa îşi aruncă un halat pe umeri şi trecu în sala de şedinţă. Modul ei de a-i face educaţie „Rachellei" consta în faptul că-i amintea, la tot ceea ce făcea sau uita, că nu trebuia niciodată să considere o treabă doar ca pe o chestiune personală, ci că avea să ia în seamă importanţa de ordin general. Dacă Rachel spărgea un pahar, atunci „Rachelle" afla că paguba în sine era cu totul neînsemnată, dar că paharul acela transparent reprezenta un simbol al micilor îndatoriri de fiecare zi, pe care ochiul abia dacă le ia în seamă, pentru că îşi îndreaptă privirea mai degrabă spre cele mai înalte, dar cărora tocmai din acea cauză s-ar fi căzut să li se acorde o atenţie deosebită; la asemenea tratamente politicoase, ministeriale, Rachelei puteau să i se umple ochii de lacrimi de remuşcare şi de fericire în vreme ce mătura cioburile de pe jos. Bucătăresele, cărora Diotima le pretindea să gândească corect şi să-şi recunoască greşelile săvârşite, se schimbaseră de acum de mai multe ori de când fusese angajată Rachel, iar Rachel iubea din toată inima această exprimare minunată, aşa cum îl iubea pe împărat şi înmormântările şi lumânările strălucitoare în întunecimea bisericilor catolice. Din când în când mai minţea, ca să scape de vreo încurcătură, însă apoi se simţea foarte stânjenită; la drept vorbind poate că îi plăceau chiar unele mici minciuni, căci prin ele îşi simţea, comparându-se cu Diotima, întreaga răutate, dar îşi permitea aşa ceva de obicei atunci

când putea să spere că va preschimba în taină şi cu repeziciune acel ceva mincinos într-un adevăr adevărat.

Când o fiinţă ajunge să venereze astfel o alta, se întâmplă ca propriul ei trup să i se sustragă controlului şi să se precipite asemenea unui mic meteorit în soarele care e trupul celuilalt. Diotima nu găsi nimic de reproşat şi o bătu cu bunătate pe umăr pe micuţa sa slujnică; apoi intrară amândouă în camera de baie şi începură toaleta stăpânei pentru ziua cea mare. Când Rachel potrivea apa caldă, pregătea clăbucul sau primea permisiunea să frece cu un prosop pluşat trupul Diotimei la fel de tare ca şi cum ar fi făcut-o cu ea însăşi, simţea cu mult mai multă plăcere decât dacă ar fi fost cu adevărat vorba de propriul ei trup. Căci acesta ei i se părea vulgar şi nedemn de încredere şi nici pe departe nu s-ar fi gândit la el, nici măcar ca termen de comparaţie; când atingea împlinirile statuare ale Diotimei se simţea ca un ţărănoi de recrut care este încorporat într-un regiment splendid, strălucitor.

Astfel fu Diotima pregătită pentru ziua cea mare.

42
Marea întrunire

Când trecu ultimul minut până la ceasul hotărât, îşi făcu apariţia contele Leinsdorf însoţit de Ulrich. Rachel, care ajunsese la incandescenţă, pentru că până atunci sosiseră neîncetat oaspeţi cărora ea trebuia să le deschidă şi pe care-i ajuta să se elibereze de pardesie, îl recunoscu de îndată pe acesta din urmă şi luă la cunoştinţă cu mulţumire de faptul că nu fusese un musafir oarecare, ci un bărbat pe care relaţii importante îl aduseseră în casa stăpânei, aşa cum se dovedea acum când revenea însoţindu-l pe Alteţa Sa. Se duse plină de neastâmpăr până la uşa încăperii, pe care o deschise

cu solemnitate, şi se aplecă apoi la gaura cheii să afle ce avea să se mai întâmple acolo. Era o gaură de cheie foarte largă şi ea văzu bărbia proaspăt rasă a guvernatorului, gulerul violet al prelatului Niedomansky, precum şi ciucurele de aur de la sabia generalului Stumm von Bordwehr, pe care îl trimisese Ministerul de Război, deşi la drept vorbind acest departament nici nu fusese invitat; ministerul explicase însă într-o scrisoare adresată contelui Leinsdorf că nu voia să lipsească de la o „împrejurare atât de înalt patriotică", chiar dacă departamentul nu era nemijlocit legat de originea şi evoluţia previzibilă a respectivei acţiuni. Diotima uitase să-i mai explice Rachelei acest amănunt, astfel că slujnica era foarte tulburată de prezenţa unui ofiţer la consfătuire, dar pe moment nu-şi putu da seama de cele ce se petreceau în încăpere.

Între timp, Diotima îl primise pe Alteţa Sa, fără să-i acorde prea mare atenţie lui Ulrich, căci tocmai îi prezenta pe cei de faţă şi i-l înfăţişase Alteţei Sale în primul rând pe doctorul Paul Arnheim, explicând că o întâmplare fericită prilejuise vizita acestui ilustru prieten al familiei şi, deşi ca străin nu avea cum să ia parte formal la şedinţe, ea însăşi dorea să fie autorizat în calitate de consilier personal; căci – aici strecură pe dată o blândă ameninţare – vasta sa experienţă şi importantele sale relaţii în domeniul cultural internaţional, precum şi relaţiile acestor probleme cu cele economice, constituiau pentru ea un sprijin nepreţuit, ţinând seama de faptul că fusese nevoită până atunci să îşi asume de una singură responsabilitatea faţă de respectivele domenii şi poate că pe viitor n-ar fi putut fi atât de lesne înlocuită, chiar dacă era pe deplin conştientă de slabele ei capacităţi.

Contele Leinsdorf se pomeni surprins şi pentru întâia oară de la începutul relaţiilor lor fu silit să-şi pună întrebări în legătură cu lipsa de tact a prietenei sale burgheze. Arnheim însuşi se simţi pus

în încurcătură, ca un suveran a cărui intrare nu fusese pregătită cum se cuvenea, pentru că fusese ferm convins că Alteţa Sa ştia de invitaţia ce-i fusese adresată şi o încuviinţase. Însă Diotima, al cărei chip era în clipa aceea îmbujorat şi arbora încăpăţânare, nu voia să cedeze şi, ca toate femeile care au conştiinţa limpede în problemele moralei matrimoniale, se pricepea să desfăşoare o stăruinţă feminină irezistibilă când era vorba de o chestiune altminteri onorabilă.

Ea se şi îndrăgostise pe atunci de Arnheim, care între timp o mai vizitase de câteva ori, însă în lipsa ei de experienţă era perfect inconştientă cu privire la natura reală a sentimentelor ei. Stăteau de vorbă împreună despre forţa aceea care mişcă sufletele, care din creştet până-n tălpi înnobilează carnea şi metamorfozează impresiile confuze ale civilizaţiei în armonioase vibraţii ale sufletului. Însă până şi atât era mult şi, cum Diotima era obişnuită cu prudenţa şi toată viaţa ei avusese grijă să nu se dea niciodată în vileag, această intimitate i se păruse prea neaşteptată şi fusese silită să mobilizeze simţăminte înalte, la drept vorbind, marile sentimente, şi unde ar putea fi acestea întâlnite în primul rând? Acolo unde le împinge la o parte toată lumea: în evenimentele istorice. Acţiunea Paralelă reprezenta pentru Diotima şi Arnheim, ca să zicem aşa, refugiul în traficul mereu mai amplu dintre sufletele lor; ei considerau ceea ce-i adusese laolaltă într-un moment atât de important ca fiind un destin deosebit; nu exista între ei nici cea mai mică diferenţă de opinii asupra faptului că măreaţa acţiune patriotică reprezenta pentru toţi oamenii de spirit o ocazie şi o responsabilitate grandioasă. Arnheim făcea la rândul său aceeaşi afirmaţie, deşi el nu uita niciodată să adauge că primordial era să existe oameni energici, cu experienţă atât în economie, cât şi în domeniul ideilor, şi că abia apoi se punea problema dimensiunilor

organizaţiei. Astfel, Acţiunea Paralelă se legase în Diotima inextricabil de Arnheim, iar vidul intelectual care la început se asociase cu acel demers făcuse loc abundenţei şi bogăţiei. Se justifica în modul cel mai fericit speranţa că tezaurul de emotivitate existent în Austria avea să fie sporit prin disciplina spirituală a Prusiei şi atât de puternice erau aceste impresii, încât femeia corectă care era Diotima nici nu se mai gândise la îndrăzneala pe care o riscase invitându-l pe Arnheim să ia parte la întrunirea de constituire. Acum era tardiv să-şi mai facă astfel de gânduri; însă Arnheim, care intuia întregul context, găsea ceva esenţial conciliator aici, oricât de iritat era de situaţia în care fusese pus, iar Alteţa Sa era la urma urmelor mult prea bine intenţionat faţă de prietena sa pentru a da uimirii o expresie mai pronunţată decât cea involuntară din primul moment; ascultă tăcut explicaţia Diotimei şi, după o scurtă pauză stânjenitoare, îi întinse cu amabilitate mâna doctorului Arnheim, făcându-l la modul cel mai politicos şi măgulitor să se simtă la fel de bine-venit pe cât era în realitate. Dintre celelalte persoane de faţă cele mai multe remarcaseră într-adevăr mica scenă; în măsura în care ştiau despre cine era vorba fuseseră surprinşi de prezenţa lui Arnheim, însă printre oamenii cuviincioşi se presupune în general că tot ceea ce se întâmplă are motive întemeiate să se întâmple şi trece drept o abatere de la buna-cuviinţă să manifeşti curiozitate faţă de aceste motive.

Între timp Diotima îşi recăpătase liniştea ei statuară şi după câteva momente declară şedinţa deschisă, rugându-l pe Alteţa Sa să-i facă cinstea, ei şi casei sale, de a prelua preşedinţia.

Alteţa Sa rosti o alocuţiune. O pregătise de câteva zile, iar felul său de a gândi era mult prea solid pentru a-i permite să modifice ceva în ultimul moment; reuşi doar să mai îmblânzească aluziile cele mai directe la puşca prusacă cu percutor (care în anul 1866

devansase cu perfidie sistemul austriac de încărcare pe ţeavă).

— Ceea ce ne reuneşte, spuse contele Leinsdorf, este acordul asupra faptului că o manifestare puternică izvorând din însăşi inima poporului nu trebuie lăsată pe seama întâmplării, ci impune o influenţă mai largă şi clarvăzătoare, situată într-un centru care să permită o perspectivă amplă, aşadar într-o poziţie sus-pusă. Maiestatea Sa, iubitul nostru împărat şi suveran, va sărbători în anul 1918 jubileul cu totul excepţional prilejuit de şaptezeci de ani de domnie binecuvântată; din mila lui Dumnezeu, sperăm să se bucure de aceeaşi robusteţe şi energie pe care suntem obişnuiţi să i le admirăm dintotdeauna. Nutrim convingerea că popoarele recunoscătoare ale Austriei vor celebra această ocazie într-un fel care va demonstra lumii întregi nu numai adânca noastră dragoste, ci şi faptul că monarhia austro-ungară se află strâns unită, ca o stâncă, în jurul suveranului său.

Aici contele Leinsdorf ezită, întrebându-se dacă ar fi trebuit să pomenească ceva despre fenomenele de dezagregare cărora această stâncă le era expusă chiar cu prilejul unei sărbători reunite a împăratului şi regelui; căci trebuia într-adevăr să se ţină seama de rezistenţa Ungariei, care nu recunoştea decât un rege. Alteţa Sa ar fi vrut din cauza aceasta să vorbească la început despre două stânci care se prezentau strâns reunite. Însă nici în acest fel nu reuşea să exprime sentimentul său politic cu privire la statul austro-ungar.

Acest sentiment politic cu privire la statul austro-ungar era o entitate atât de bizar articulată încât părea aproape imposibil de explicat cuiva care nu trăise acest fenomen. Nu era alcătuit, ca să spunem aşa, dintr-o parte austriacă şi una ungară, care, aşa cum s-ar fi putut crede, s-ar fi întregit una pe alta, ci consta dintr-un întreg şi dintr-o parte, anume dintr-un sentiment politic ungar şi unul austro-ungar, iar acest al doilea era acasă la el în Austria, în timp ce

sentimentul politic austriac era, la drept vorbind, fără patrie. Austriacul nu putea fi întâlnit decât în Ungaria, şi acolo doar ca obiect de aversiune; acasă la el, se definea ca cetăţean al regatelor şi ţărilor Monarhiei Austro-Ungare reprezentate în Consiliul Imperial, ceea ce însemna acelaşi lucru cu un austriac plus un ungur minus acel ungur, iar el nu proceda astfel din entuziasm, cât de dragul unui concept care-i displăcea, pentru că el nu putea să-l sufere pe ungur, după cum nici ungurul pe el, ceea ce complica încă şi mai mult această combinaţie. Din cauza aceasta mulţi îşi ziceau pur şi simplu cehi, polonezi, sloveni sau germani, iar astfel începu decadenţa de mai târziu şi acele ştiute „fenomene neplăcute ale politicii interne", cum le numea contele Leinsdorf, şi care, în opinia sa, erau „opera unor elemente lipsite de simţul răspunderii, imature şi avide de senzaţii tari", care nu-şi găseau replica necesară în masele de populaţie prea puţin evoluată din punct de vedere politic. După această succintă expunere a unui subiect despre care s-au scris de atunci numeroase cărţi inteligente şi bine informate, cititorul va accepta cu plăcere asigurarea că nici în acest punct, nici ulterior nu se va întreprinde încercarea de a zugrăvi un tablou istoric sau o descriere care să intre în competiţie cu realitatea. Ajunge să notăm că tainele acestui dualism (căci aşa suna termenul tehnic) erau cel puţin la fel de dificil de descifrat ca cele ale Trinităţii; căci procesul istoric se aseamănă, am putea spune, pretutindeni cu cel juridic, cu sute de clauze, codicile, compromisuri şi proteste şi doar asupra acestora trebuie să ne îndreptăm atenţia. Omul obişnuit trăieşte şi moare printre ele într-o stare de inconştienţă, ceea ce este eminamente spre binele său, căci dacă ar vrea să ţină socoteala în ce proces a intrat, cu ce avocaţi, ce cheltuieli şi motive, e probabil că în orice stat ar trăi ar cădea în mania persecuţiei, înţelegerea realităţii reprezintă exclusiv o problemă

pentru gânditorul istorico-politic. Pentru acesta prezentul urmează bătăliei de la Mohács sau de la Lietzen aşa cum friptura urmează după supă, el cunoscând toate documentele şi având în fiecare clipă senzaţia necesităţii care decurge din însăşi natura procesului; iar dacă el însuşi este un gânditor aristocrat, bine instruit în istoria politicii, aşa cum era cazul contelui Leinsdorf, ai cărui strămoşi dinspre tată şi dinspre mamă participaseră ei înşişi la fazele preliminare, atunci el poate cuprinde dintr-o privire rezultatul ca reprezentând în mod evident o linie ascendentă.

Astfel că, înainte de întrunire, Alteţa Sa contele Leinsdorf îşi spuse: „Nu ne este permis să uităm că generoasa hotărâre luată de Maiestatea Sa de a dărui poporului o anumită responsabilitate decizională în treburile politice nu datează încă de atât de multă vreme încât să se fi putut manifesta pretutindeni acea maturitate politică de natură să apară demnă în toate privinţele de încrederea magnanim acordată din cea mai sus-pusă sursă. Aşadar nu vom vedea, în asemenea fenomene, condamnabile în sine, la care suntem din nefericire expuşi, un simptom de sensibilitate şi decadenţă, cum o face străinătatea invidioasă, ci dimpotrivă, un semn al forţei tinereşti încă neîmplinită în maturitate, dar tocmai prin aceasta indestructibilă, a poporului austriac!”. Ar fi dorit să evidenţieze această idee în cadrul întrunirii, dar pentru că Arnheim era de faţă nu spuse tot ceea ce gândea, ci se mulţumi doar cu o aluzie la ignoranţa în care se găsea străinătatea în ce privea adevăratele condiţii din Austria şi la felul în care erau supraestimate anumite manifestări dezagreabile.

— Dacă dorim, încheie Alteţa Sa, să aducem o mărturie de netăgăduit cu privire la forţa şi unitatea noastră, procedăm astfel în mare măsură şi în interesul întregii lumi, căci relaţiile pe deplin favorabile în familia statelor europene se bazează pe respectul

reciproc şi pe stima faţă de puterea celuilalt.

Repetă apoi că o asemenea demonstraţie de forţă spontană trebuia să se ridice din rândurile poporului, de aici rezultând necesitatea de a fi condusă de către cercurile superioare, şi că reuniunea de faţă era chemată tocmai să găsească cele mai potrivite căi în acest demers. Dacă ne amintim că, doar cu puţin înainte, contelui Leinsdorf nu-i trecuse prin minte nimic altceva decât o listă de nume, la care se adăugase, venind din exterior, ideea unui An al Austriei, vom consemna un progres considerabil, deşi Alteţa Sa nici măcar nu rostise tot ceea ce gândise.

După această alocuţiune, Diotima luă cuvântul pentru a explica intenţiile preşedintelui. Marea acţiune patriotică, declară ea, trebuia să-şi propună un ţel grandios, care, cum spusese Alteţa Sa, avea să se contureze din rândurile poporului.

— Noi, cei care ne-am întrunit astăzi pentru întâia oară, nu ne simţim chemaţi să definim de pe acum acest ţel, ci ne-am strâns aici laolaltă în primul rând pentru a crea o organizaţie care să pună în mişcare dezvoltarea sugestiilor de natură să conducă spre acest ţel.

Cu aceste cuvinte deschise dezbaterile.

La început se aşternu tăcerea. Dacă nişte păsări diferite prin origine şi grai, care nu ar şti ce le aşteaptă, ar fi captive laolaltă în aceeaşi colivie, în primul moment ar amuţi la fel.

În cele din urmă, ceru cuvântul un profesor; Ulrich nu-l cunoştea, Alteţa Sa îl invitase probabil în ultimul moment prin secretarul său particular. El vorbi despre calea istoriei. Dacă privim înainte, spuse, ce zid opac ne blochează vederea! Dacă privim la stânga şi la dreapta: o abundenţă de evenimente importante, fără nicio orientare vizibilă! Câtă doar câteva din ele: conflictul actual cu Muntenegru. Luptele grele purtate de spanioli în Maroc. Obstrucţia ucrainenilor în Consiliul Imperial al Austriei. Dacă privim însă în urmă, ca

printr-o intervenţie miraculoasă totul a devenit ordine şi ţel… Deci, dacă i se permitea să se exprime astfel: trăim în fiecare clipă misterul de a ne vedea conduşi de o mână miraculoasă. Iar el saluta ca fiind o idee nobilă această dorinţă de a-i deschide, ca să zicem aşa, ochii unui popor, şi anume de a-l determina să arunce o privire conştientă asupra lucrărilor Providenţei, invitându-l astfel într-un caz anume, cu un prilej de o solemnitate deosebită… Doar atât dorise el să spună. Era, la urma urmelor, modul cum proceda pedagogia contemporană, punându-l pe elev să lucreze alături de profesor în loc de a-i aşeza în faţă rezultate de-a gata.

Adunarea rămase cu privirile aţintite, fiecare dintre cei prezenţi contemplând cu expresii de bunăvoinţă postavul verde al mesei; însuşi prelatul care-l reprezenta pe arhiepiscop îşi menţinuse la acea manifestare de spiritualitate laică aceeaşi rezervă politicoasă pe care o adoptaseră domnii ministeriali, fără să lase să se strecoare pe chipul său nici cel mai mic indiciu de aprobare cordială. Lumea era stăpânită de senzaţia care s-ar crea când cineva pe stradă ar începe pe neaşteptate să vorbească tare, adresându-se celor din jur; toţi, până şi cei care cu o clipă înainte nu se gândeau la nimic, simt atunci deodată că de fapt ei se află acolo cu treburi serioase, concrete şi ştiu că nu se procedează aşa în plină stradă. Toată vremea cât vorbise, profesorul fusese nevoit să-şi învingă un simţământ de inhibiţie, împotriva căruia făcea impresia că-şi împinge cuvintele, sacadate şi timide, ca şi cum vântul i-ar fi tăiat respiraţia; acum aştepta să vadă dacă cineva avea să-i răspundă, apoi îşi retrase, nu fără demnitate, expresia de aşteptare de pe chip.

Tuturor li se păru că se produse o izbăvire când după acel interval reprezentantul cancelariei civile imperiale ceru grăbit cuvântul şi prezentă adunării un raport cu privire la fundaţiile şi aşezămintele care urmau să beneficieze de alocaţii din fondurile

private ale împăratului cu prilejul anului jubiliar. Începu cu o subvenţie pentru construirea unei biserici de pelerinaj şi a unei fundaţii pentru sprijinirea diaconilor lipsiţi de mijloace proprii, apoi fură trecute în revistă asociaţiile de veterani ce purtau numele arhiducelui Karl şi feldmareşalului Radetzky, văduvele şi orfanii de război de pe urma campaniilor din ’66 şi ’78, fondul pentru ajutorarea subofiţerilor în retragere şi pentru Academia de Ştiinţe, şi tot aşa mai departe; listele acestea nu aveau nimic pasionant în sine, ci erau desfăşurate uniform şi conform uzanţelor în toate manifestările oficiale dedicate generozităţii imperiale. Când se sfârşiră, se ridică de îndată o anumită doamnă Weghuber, soţia unui fabricant, care era o persoană cu merite incontestabile în societăţile caritabile, cu totul opacă faţă de ideea că ar fi putut exista ceva mai important decât obiectul preocupărilor ei, care prezentă adunării propunerea creării la nivelul întregii Austrii a unei cantine „Franz Josef” a săracilor, idee care fu primită cu simpatie. Oricum, reprezentantul Ministerului Cultelor şi Instrucţiei făcu observaţia că şi la departamentul său sosise o sugestie oarecum similară, anume cu privire la editarea unei opere monumentale intitulate *Împăratul Franz Iosef I şi vremea sa.* Însă după acest elan iniţial se lăsă din nou tăcerea şi cei mai mulţi dintre cei prezenţi se simţiră atraşi într-o situaţie penibilă.

Dacă în drumul parcurs spre această întrunire ar fi fost întrebaţi ce înţelegeau unii sau alţii din ei prin evenimente istorice, mari sau altminteri clasificate, e sigur că şi-ar fi închipuit că pot da răspunsuri precise, dar acum, confruntându-se cu invitaţia presantă de a inventa un asemenea eveniment, începu treptat să-i cuprindă o senzaţie de sfârşeală, iar în sinea lor se făcură parcă auzite nişte murmure de natură cât se poate de firească.

În acest moment primejdios, mereu plină de tact, Diotima, care se

îngrijise să pregătească un bufet, propuse o pauză.

43

Prima întâlnire a lui Ulrich cu marele om.
În istoria lumii nu se întâmplă nimic iraţional
însă Diotima susţine că adevărata Austrie
ar fi lumea întreagă

În timpul pauzei Arnheim făcu observaţia: cu cât mai cuprinzătoare avea să fie organizaţia, cu atât mai divergente urmau să fie propunerile. După spusele sale, aceasta constituia o caracteristică a stării evolutive actuale, fundamentată exclusiv pe raţiune. Dar tocmai din acest considerent, proiectul era cu adevărat imens, în sensul de a constrânge un popor întreg să-şi îndrepte atenţia spre voinţă şi spre inspiraţie, adică spre esenţial, care este mai profund decât raţiunea.

Ulrich replică întrebându-l dacă el credea într-adevăr că din această acţiune avea să se dezvolte ceva.

— Fără îndoială, răspunse Arnheim, marile evenimente sunt întotdeauna expresia unei situaţii generale! Circumstanţele erau îndeplinite în zilele acelea; însuşi faptul că o asemenea întrunire fusese posibilă undeva îi demonstrase necesitatea profundă.

— În această privinţă însă este anevoie să operezi distincţii, spuse Ulrich. Să presupunem că un compozitor, autorul celui mai recent succes mondial în domeniul operetei, ar fi un intrigant care ar reuşi să se erijeze în funcţia de preşedinte al lumii, lucru care ar ţine de domeniul posibilului, luând în consideraţie enorma sa popularitate: aşa ceva ar constitui atunci un salt în evoluţia istoriei sau ar fi expresia situaţiei spirituale a lumii?

— Ţine de imposibil! spuse doctorul Arnheim grav. Un asemenea

compozitor nu poate fi nici intrigant, nici politician; căci altminteri geniul său comic-muzical ar fi de neconceput, iar în istoria lumii nu se întâmplă nimic iraţional.

— Dar în lume se întâmplă cu toate acestea atât de multe evenimente iraţionale…

— În istoria lumii niciodată! Arnheim era în mod evident iritat. În apropierea lor se aflau, continuând cu voce joasă o conversaţie animată, Diotima şi contele Leinsdorf. Alteţa Sa sfârşise prin a exprima în faţa amicei sale uimirea de a întâlni un prusac în acea împrejurare specific austriacă. Considera, fie şi numai din raţiuni care ţineau de tactul politic, ca absolut exclusă eventualitatea ca un străin să poată juca un rol conducător în cadrul Acţiunii Paralele, deşi Diotima se referi la impresia excelentă şi liniştitoare pe care o asemenea abatere de la interesul politic strict circumscris ar fi avut-o, fără îndoială, asupra opiniei publice din străinătate. Apoi ea îşi schimbă tactica şi îşi amplifică în chip surprinzător planul. Vorbi despre tactul feminin, care nu era altceva decât justeţea sentimentelor şi căruia, la urma urmelor, nu-i păsa de prejudecăţile societăţii. Alteţa Sa ar fi trebuit măcar în respectiva situaţie să dea ascultare acestui glas. Arnheim era un european, o minte recunoscută în întreaga Europă; tocmai datorită faptului că nu era austriac s-ar fi dovedit, prin implicarea sa în acest plan, că spiritul ca atare îşi găseşte o patrie în Austria; în mod inopinat, ea formulă aserţiunea că adevărata Austrie era de fapt lumea întreagă. Lumea, afirmă ea, nu avea să-şi găsească liniştea şi pacea până când naţiunile sale nu urmau să trăiască în acea unitate mai înaltă în care trăiau popoarele Austriei în patria lor. O Austrie Mare, o Austrie globală, aceasta era ideea pe care în clipa aceea fericită i-o inspirase Alteţa Sa, ideea care avea să încununeze Acţiunea Paralelă şi care până în acea clipă fusese deficitară. Irezistibilă, paşnic poruncitoare

se prezenta acum Diotima în faţa ilustrului său prieten. Contele Leinsdorf nu se putea încă decide să renunţe la obiecţiile sale, însă admiră încă o dată idealismul înflăcărat şi lărgimea de vederi ale acestei femei şi cumpănea dacă n-ar fi fost mai avantajos să-l atragă pe Arnheim în conversaţie decât să răspundă la asemenea sugestii încărcate de consecinţe.

Arnheim era neliniştit pentru că intuia natura acestei conversaţii, fără să o poată influenţa. El şi Ulrich fuseseră înconjuraţi de curioşi pe care îi atrăgea persoana acestui Cresus, iar Ulrich spunea tocmai:

— Există mai multe mii de profesii în care oamenii se implică cu toată fiinţa; acolo se ascunde inteligenţa lor. Dacă vrem însă să extragem ceea ce este general omenesc, comun tuturor, nu mai rămân, în esenţă, decât trei elemente: prostia, banul sau, cel mult, o urmă de devoţiune religioasă!

— Foarte adevărat, religia! interveni cu emfază Arnheim şi-l întrebă pe Ulrich dacă el credea cu adevărat că ea ar fi dispărut cu totul şi până în ultimele ei rădăcini.

Accentuase cu voce atât de puternică acest cuvânt, religia, încât contele Leinsdorf îl auzi fără voie.

Alteţa Sa părea să fi ajuns între timp la a-şi armoniza opiniile cu cele ale Diotimei, apoi, condus de prietena sa, se alătură grupului, care, plin de tact, îi făcu loc, şi i se adresă doctorului Arnheim.

Ulrich se văzu dintr-odată singur, fără să aibă nimic mai bun de făcut decât să-şi muşte buzele.

Începu – Dumnezeu ştie cum, ca să-şi treacă timpul sau pur şi simplu să nu stea stingher – să îşi rememoreze drumul în trăsură spre acea reuniune. Contele Leinsdorf, care-l luase cu el, avea, ca orice spirit progresist, şi un automobil, însă cum în acelaşi timp respecta tradiţiile, folosea uneori un atelaj alcătuit din doi superbi cai murgi, pe care-i ţinea pregătiţi împreună cu vizitiul şi caleaşca.

Când în ziua aceea intendentul veni să-i primească ordinele, Alteţa Sa găsise nimerit să fie purtat la întrunirea de constituire a Acţiunii Paralele de aceste două creaturi splendide, de pe acum intrate în istorie. „Acesta-i Pepi, celălalt e Hans", explică pe drum contele Leinsdorf; se vedeau săltând colinele cafenii ale crupelor şi uneori câte unul din capetele legănătoare care arunca în ritmul trapului câte o privire într-o parte, cu spuma ivindu-i-se pe bot. Ar fi fost greu de înţeles ce se petrecea în sinea acestor animale; era o dimineaţă frumoasă, iar ele alergau la trap. Poate hrana şi goana să fie singurele pasiuni ale cailor, dacă ţinem seama de faptul că Pepi şi Hans erau castraţi şi nu cunoşteau dragostea ca pe o dorinţă tangibilă, ci doar ca o adiere, o fragilitate, care uneori le sufla poate în imaginea lumii lor nişte nori subţiri, translucizi. Patima hranei se întrupa pentru ei într-o iesle de marmură, plină cu ovăzul cel mai de soi, într-un jgheab cu fân verde, în hârâitul căpăstrului alunecând pe inele; şi se strângea în mireasma de pâine a grajdului cald, prin al cărui abur dens, iute, străbătea asemenea unor ace, încărcat de amoniac, simţământul puternic al sinelui: aici sunt cai! S-ar putea ca în alunecarea aceasta a trupului prin aer să fi fost altceva. Acolo, sufletul, sărmanul, continuă să fie amestecat în pâlc, în mulţimea în care, din faţă, de la armăsarul din frunte sau de la toţi laolaltă, de undeva, nu se ştie de unde, provine impulsul, iar grupul întreg de fiinţe se aruncă înspre soare şi vânt; atunci când animalul e singur şi spaţiul îi este deschis dinainte înspre toate cele patru zări deodată, adesea îi aleargă un tremur nebunesc prin ţeastă şi se dezlănţuie fără rost, ca o furtună, se azvârle într-o libertate înfricoşătoare, care în oricare direcţie s-ar îndrepta e la fel de lipsită de înţeles ca în oricare alta, până când se opreşte, fără să mai ştie ce i se întâmplă şi poţi să-l aduci îndărăt cu un pumn de ovăz. Pepi şi Hans erau cai deprinşi să fie bine struniţi; lungeau pasul, loveau cu

copitele strada scăldată în soare, încadrată de clădiri; pentru ei oamenii constituiau un furnicar cenuşiu, care nu însemna în ochii lor nici bucurie, nici spaimă; vitrinele multicolore ale prăvăliilor, femeile strălucind în culori luminoase – pajişti pe care nu se putea paşte nimic; pălăriile, cravatele, cărţile, briliantele de-a lungul străzii: o pustietate. Doar cele două refugii întru reverie ale grajdului şi trapului se mai înălţau printre toate acestea, iar uneori Hans şi Pepi se speriau, în vis sau în joacă parcă, de o umbră, trăgeau de oişte, se lăsau înviorați de o atingere uşoară a biciuştii şi se abandonau iarăşi, recunoscători, în voia hăţurilor.

Inopinat, contele Leinsdorf se ridicase între pernele banchetei şi-l întrebase pe Ulrich:

— Stallburg mi-a povestit, *Herr Doktor*, că dumneata ai intervenit în favoarea unui individ anume?

Ulrich, surprins, nu izbuti de îndată să facă legătura, astfel că Leinsdorf urmă:

— Lăudabil din partea dumitale. Sunt la curent. Vreau să spun că nu se va putea interveni decisiv, omul e într-adevăr înspăimântător; însă adesea tocmai în asemenea subiecţi se revelează latura personală, intangibilă şi ceea ce e dependent de mila celorlalţi, lucrul acela pe care orice creştin îl poartă în sine, iar dacă noi înşine vrem să întreprindem ceva grandios, atunci ar trebui să ne gândim cu umilinţă la oamenii aceştia neajutoraţi. Poate îl mai putem trimite o dată la un examen medical.

După ce, ţinându-şi trupul drept, contele Leinsdorf rostise în legănarea trăsurii această lungă expunere, se lăsă să alunece la loc pe pernele banchetei şi adăugă:

— Dar nu trebuie să uităm că în momentul de faţă suntem datori să ne orientăm toate puterile asupra unui eveniment istoric!

La urma urmelor, Ulrich nutrea o oarecare simpatie pentru acest

aristocrat bătrân şi naiv, care acum îşi continua conversaţia cu Diotima şi Arnheim, şi poate chiar o urmă de invidie. Căci discuţia părea să evolueze foarte aprins; Diotima surâdea, ochii contelui Leinsdorf, alarmat parcă, ieşiseră aproape din orbite, pentru a putea urmări mai bine convorbirea, iar Arnheim cuvânta cu o seninătate plină de distincţie. Ulrich prinse expresia: „să fie aduse aceste idei în sferele puterii". Nu-l tolera pe Arnheim, pur şi simplu din principiu nu putea suporta modul de existenţă de tipul lui Arnheim. Combinaţia aceasta de spiritualitate, afacerism, bunăstare şi erudiţie îi era insuportabilă în cel mai înalt grad. Era convins că Arnheim pregătise totul chiar din seara precedentă, astfel ca dimineaţa să nu ajungă la întrunire nici primul, nici ultimul; dar că, în mod cert, înainte de a pleca de acasă nici nu se mai uitase la ceas, ci poate ultima oară înainte de a se aşeza să-şi ia micul dejun şi de a primi raportul secretarului personal care-i aduce poşta: transformase răgazul care-i stătea la dispoziţie în acea activitate lăuntrică pe care voia s-o desfăşoare până la plecare şi, dacă apoi se abandonase cu naturaleţe acelei activităţi, va fi fost sigur că ea avea să-i umple cu exactitate timpul, căci necesitatea şi timpul consumat pentru aceasta se află prin intermediul unei forţe tainice în acea interdependenţă specifică unei statui şi spaţiului în care este expusă sau unui aruncător de suliţă şi ţintei pe care o loveşte fără măcar să o privească. Ulrich auzise dinainte multe despre Arnheim şi-i citise câteva din lucrări. Într-una din cărţile lui Arnheim era consemnată opinia că un om care-şi controla vestimentaţia în oglindă nu ar fi fost capabil să acţioneze consecvent. Căci oglinda, la origine creată pentru plăcere, aşa se spunea acolo, devenise un instrument de tortură, precum ceasul, care reprezintă o compensaţie a faptului că activităţile noastre au încetat să se succeadă în mod firesc.

Ulrich fu nevoit să îşi distragă atenţia ca să nu rămână în mod

ostentativ cu privirile aţintite asupra grupului de alături, iar atunci ochii i se opriră la micuţa cameristă care se strecura printre grupurile celor care discutau între ei şi oferea răcoritoare, ridicându-şi uneori ochii plini de veneraţie. Însă micuţa Rachel nu-l remarcă; îl uitase, omisese chiar să vină cu tava până la el. Se apropie de Arnheim şi-i oferi, ca unui zeu, licoarea; ar fi vrut din tot sufletul să-i sărute mâna fină, liniştită, când apucă paharul cu limonadă, ca apoi nababul să rămână cu el între degete, absent, fără să bea. După ce acest punct culminant fusese depăşit, ea îşi făcu, deconcertată, datoria ca un mic automat şi părăsi în grabă încăperea aceea unde se făcea istoria lumii, arhiplină de perechi de picioare şi de conversaţii, trecând înapoi în anticameră.

44

Continuarea şi încheierea marii întruniri. Ulrich o simpatizează pe Rachel. Rachel pe Soliman. Acţiunea Paralelă se bucură de o organizare solidă

Lui Ulrich îi plăceau asemenea fete tinere, care sunt ambiţioase, ştiu să se poarte frumos şi în timiditatea lor cuviincioasă seamănă cu nişte mici arbori fructiferi, al căror rod dulce îi cade într-o bună zi vreunui cavaler din Ţara Huzurului de-a dreptul în gura căscată alene, când acesta stă să se odihnească. „Trebuie să fie curajoase şi călite, ca femeile din epoca de piatră, care noaptea îşi împart culcuşul cu bărbaţii, iar ziua, în marşurile lor, le poartă războinicilor armele şi obiectele de gospodărie", reflectă, deşi el însuşi, în afara îndepărtatelor, primelor timpuri preistorice ale virilităţii lui pe atunci în curs de a se deştepta, nu mai rătăcise vreodată pe asemenea cărări ocolite. Oftând, îşi reluă locul, căci consfătuirea

reîncepuse.

Gândindu-se încă la aceste aspecte, îşi aminti că uniforma în alb-negru care li se impune unor asemenea fete avea aceleaşi culori cu rasa călugăriţelor; făcea respectiva asociere pentru prima dată şi se arătă surprins. Însă acum divina Diotima începuse să vorbească şi explica următoarele: Acţiunea Paralelă trebuia să culmineze într-un mare simbol. Adică, ea nu-şi putea permite să aibă vreun simbol oarecare sau de un grad indefinit de patriotism. Ci acest simbol trebuia să emoţioneze inima lumii întregi. Era necesar să nu fie doar practic, ci să reprezinte însăşi poezia. Trebuia să statueze un jalon. Trebuia să fie o oglindă în care lumea să se privească şi să se îmbujoreze. Nu numai să se îmbujoreze, ci, ca în basm, să-şi vadă propria imagine adevărată şi să nu o mai poată uita. Alteţa Sa sugeră ca simbol efigia „împăratului pacifist".

Odată acestea stabilite, nu se putea ascunde faptul că propunerile formulate până în acel moment nu corespundeau respectivei cerinţe. Când în prima parte a şedinţei Diotima rostise cuvântul simbol, fireşte că nu se gândise la cantinele săracilor, ci fusese vorba nici mai mult, nici mai puţin decât de a regăsi acea unitate a umanităţii care se pierduse prin interesele omeneşti devenite acum atât de divergente. Fireşte, se impunea întrebarea dacă în vremurile prezente popoarele lumii de azi ar mai fi fost în stare să nutrească cu adevărat asemenea idei comune cu totul grandioase? Toate cele propuse erau, desigur, excelente, dar într-atât de divergente, încât demonstrau faptul că niciuna din acele propuneri nu avea forţa unificatoare care se cerea a fi fost primordială!

În timp ce Diotima vorbea, Ulrich îl observa pe Arnheim. Aversiunea lui nu se lega de detalii ale fizionomiei acestuia, ci pur şi simplu de întreaga lui persoană. Deşi aceste detalii – craniul dur de mare negustător fenician, faţa tăioasă, dar alcătuită parcă din prea

puţin material şi de aceea plată, silueta ce prezenta o linie de croială englezească; iar în cel de-al doilea loc unde omul iese la iveală din costum, mâinile cu degete puţin cam prea scurte – erau relativ remarcabile. Ceea ce îl irita pe Ulrich era raportul ideal în care amănuntele se aflau faţă de întreg. Siguranţa aceasta o aveau şi cărţile lui Arnheim; lumea era în ordine de îndată ce o observa Arnheim. În Ulrich se trezise pofta de a arunca, asemenea unui ştrengar de pe stradă, cu pietre sau cu noroi în acest om însemnat, crescut în desăvârşire şi bogăţie, văzându-l cu ce atenţie se angaja să urmărească inepţiile la care erau obligaţi să asiste; el le sorbea ceremonios, ca un cunoscător al cărui chip sugera: nu aş vrea să exagerez în apreciere, dar e într-adevăr un soi nobil!

Între timp Diotima terminase. Îndată după pauză, când toată lumea îşi reluase locurile, se putea citi pe feţele tuturor celor prezenţi că în sfârşit avea să fie trasă concluzia. Niciunul dintre cei aflaţi de faţă nu se concentrase asupra acestui aspect, însă toţi adoptară acum atitudinea celui care aşteaptă ceva important. Iar Diotima conchise: — Astfel, dacă se impune întrebarea: sunt epoca noastră contemporană şi popoarele lumii de azi în continuare apte să nutrească idei comune cu adevărat grandioase?, atunci trebuie şi avem dreptul să adăugăm: forţa izbăvitoare!

Căci era vorba de o izbăvire, de o mântuire. De un cuvânt izbăvitor. O definiţie scurtă, dar cuprinzătoare; chiar dacă încă nu ne-o putem reprezenta cu exactitate. Avântul acesta trebuia să izvorască din totalitatea comunităţii sau n-avea să mai apară deloc. Din cauza aceasta îşi permitea, după consultări cu Alteţa Sa, să prezinte adunării de azi în încheiere următoarea propunere: Alteţa Sa remarcase pe bună dreptate că marile ministere reprezentau o împărţire a lumii, fiecare potrivit cu principalele lor puncte de vedere, cum ar fi religia şi învăţământul, comerţul, industria,

dreptul şi aşa mai departe. Deci, dacă s-ar hotărî constituirea unor comisii în fruntea cărora să se afle câte un împuternicit al acestor departamente guvernamentale, şi alături de el reprezentanţi ai corporaţiilor şi păturilor respective ale populaţiei, s-ar crea astfel o structură care să cuprindă în mod deja organizat principalele forţe morale ale lumii, prin care ele să poată fi canalizate şi filtrate. Condensarea supremă ar urma apoi în cadrul comitetului executiv, iar această organizaţie ar fi completată numai prin câteva comitete şi subcomitete speciale, cum ar fi un comitet pentru propagandă, o comisie pentru reunirea fondurilor necesare şi altele de acelaşi fel, drept care ea ar fi dorit să-şi rezerve personal constituirea unui comitet intelectual pentru pregătirea în continuare a ideilor fundamentale, fireşte, în acord cu toate celelalte comisii.

Din nou tăcură cu toţii, de data aceasta ca atunci când ai scăpat de o povară. Contele Leinsdorf aprobase de mai multe ori dând tacit din cap. Cineva întrebă, pentru completarea informaţiilor, cum urma să fie introdus în acţiunea astfel concepută elementul austriac propriu-zis.

Pentru răspuns se ridică generalul Stumm von Bordwehr, în timp ce toţi vorbitorii dinaintea lui luaseră cuvântul fără să se mişte de pe scaun. El ştia bine – spuse – că soldatului îi este rezervat într-o sală de conferinţe un rol modest. Dacă totuşi vorbea acum, aceasta se întâmpla nu pentru a adăuga o critică la adresa propunerilor formulate anterior, care, toate, erau excelente. Ar fi vrut totuşi, acum, la încheiere, să supună unei examinări binevoitoare următoarele reflecţii. Manifestarea proiectată urma să acţioneze asupra lumii exterioare. Ceea ce avea influenţă în afară era însă puterea unui popor. Situaţia actuală în familia statelor europene era de o asemenea natură, cum spusese Alteţa Sa, încât o asemenea manifestare în mod cert nu ar fi fost lipsită de sens. Ideea de stat era

la urma urmelor ideea puterii, cum spunea Treitschke; statul este puterea de a supravieţui în lupta între popoare. N-ar face decât să redeschidă o rană ştiută dacă ar mai aminti de starea nesatisfăcătoare în care se găseau pregătirile pentru artileria şi marina noastră ca urmare a indiferenţei manifestate de parlament. În cazul în care nu s-ar fi putut conveni asupra unui alt ţel, ceea ce rămânea în continuare de stabilit, ar fi fost de reflectat dacă n-ar fi constitui un ţel în egală măsură de nobil o participare largă, populară la problemele armatei şi ale înzestrării ei. *Şi vis pacem, para bellum!* Forţa care se dezvoltă în timp de pace ţine războiul la distanţă sau cel puţin îl scurtează. El dădea aşadar asigurări că o astfel de măsură ar fi avut o influenţă conciliatoare asupra tuturor naţiunilor şi ar fi reprezentat o manifestare impresionantă a intenţiilor noastre pacifiste.

În momentul acela în încăpere domnea o atmosferă stranie. Cei mai mulţi dintre cei prezenţi avuseseră la început impresia că respectiva luare de cuvânt nu se potrivea cu intenţiile propriu-zise ale reuniunii lor, dar pe măsură ce generalul se desfăşura acustic tot mai copleşitor, efectul era acela că se făcea auzită cadenţa liniştitoare de marş a unor batalioane bine ordonate! Cauza iniţială a Acţiunii Paralele, „mai bine decât Prusia", îşi ridica timid capul ca şi cum, de undeva de departe, fanfara regimentului ar fi intonat marşul prinţului Eugeniu de Savoia pornind la luptă împotriva turcilor sau imnul imperial *Gott erhalte, Gott beschütze / Unsern Kaiser, unser Land!… Fir*eşte, dacă în clipa aceea Alteţa Sa s-ar fi ridicat – ceea ce el nu avea câtuşi de puţin intenţia să facă – pentru a propune ca fratele prusac Arnheim să fie numit în fruntea fanfarei regimentului, în starea incertă de levitaţie lăuntrică în care se aflau, cu toţii ar fi crezut că aud imnul prusac *Heil dir im. Siegerkranz* şi nimeni n-ar fi avut nimic de obiectat.

De la locul său la gaura cheii „Rachelle” semnală:

— Acum vorbesc despre război!

La sfârşitul pauzei ea se grăbise să se întoarcă în anticameră, oarecum datorită faptului că de data aceasta Arnheim îl adusese cu sine şi pe Soliman. Întrucât vremea se stricase, micul maur îşi urmase stăpânul ducându-i un pardesiu. Când îi deschisese Rachel, el arboră aerul său de ştrengar obraznic, căci era doar un tânăr berlinez răzgâiat pe care femeile îl răsfăţau într-un chip de care, la drept vorbind, el nu se pricepea să profite cum trebuie. Însă Rachel îşi închipuise că nu se putea sta de vorbă cu el decât în limba maurilor şi nici măcar nu-i trecuse prin cap să încerce în limba germană; pentru că trebuiau totuşi să se înţeleagă într-un fel, îşi petrecu pur şi simplu braţul pe după umărul acestui tinerel de şaisprezece ani, îi arătă unde era bucătăria, îl aşeză pe un scaun şi împinse în faţa lui prăjiturile şi băutura care se aflau prin preajmă. Până atunci nu mai îndrăznise în viaţa ei să facă un asemenea gest şi când se ridică de la masă de lângă el îi bătea inima de parcă ar fi pisat zahăr într-o piuă.

— Cum te cheamă? întrebă Soliman; aşadar vorbea nemţeşte!

— Rachelle! răspunse Rachel şi fugi de acolo. Între timp, la bucătărie, Soliman se tratase în lege cu prăjituri, vin şi brioşe, îşi aprinsese o ţigară şi încinsese o conversaţie cu bucătăreasa. Când Rachel se întoarse după ce servise în pauză, simţi parcă un junghi. Ea spuse:

— Acolo înăuntru se discută iarăşi ceva foarte important!

Însă lui Soliman vorbele acestea nu-i produseră nicio impresie, iar bucătăreasa, care era o femeie mai în vârstă, râse.

— Ar putea să se lase chiar şi cu război! adăugă Rachel tulburată şi, ca un punct culminant al acestei gradaţii, se adăugă acum anunţul ei de la gaura cheii că aproape se şi ajunsese în acea fază.

Soliman îşi ascuţi urechile.

— Sunt şi generali austrieci acolo? întrebă el.

— Uită-te şi dumneata! spuse Rachel. Unul este deja, şi se apropiară amândoi de gaura cheii.

De acolo privirea le cădea când pe o foaie de hârtie albă, când pe un nas, când le trecea prin faţă o umbră mare, când strălucea un inel. Viaţa se fărâmiţase în amănunte luminoase; vedeai în faţă postavul verde întinzându-se ca o pajişte; o mână albă se odihnea fără niciun sprijin anume, undeva, de ceară parcă, într-un panoptic; dacă încercai să te uiţi pieziş, puteai să vezi licărind într-un colţ ciucurele auriu de la sabia generalului. Chiar şi blazatul Soliman se arătă emoţionat. Viaţa, privită astfel printr-o gaură a cheii şi printr-o închipuire, părea fabuloasă, neliniştitoare. Poziţia aplecată făcea să le vâjâie sângele în urechi şi glasurile de dincolo de uşă huruiau ca nişte blocuri de stâncă sau alunecau ca pe nişte scânduri date cu săpun. Rachel îşi îndreptă încet corpul. Duşumeaua părea să-i crească sub picioare şi spiritul acestor evenimente neînţelese o învăluia ca şi cum şi-ar fi vârât capul sub una din stofele acelea negre pe care le folosesc vrăjitorii şi fotografii. Apoi se ridică şi Soliman, şi sângele li se scurse tremurător din capete. Negrişorul surâdea şi pe sub buzele lui albăstrii licărea o gingie stacojie.

În timp ce în anticameră, printre pardesiele atârnate de-a lungul pereţilor, aparţinând personajelor de vază, clipa se stingea încet ca sunetele unei trompete, în sala de conferinţă se adoptase o rezoluţie, după ce contele Leinsdorf dăduse glas opiniei sale spunând că i se cuveneau domnului general mari mulţumiri pentru foarte importantele sale sugestii, dar că pentru moment nu intenţionau să abordeze problemele de fond, ci doar să decidă cu privire la chestiunile organizatorice fundamentale. În acest scop, în afară de adaptarea la exigenţele lumii de azi a planului privind principalele

puncte de vedere ale ministerelor, nu mai era nevoie decât de o rezoluţie finală al cărei cuprins să consemneze faptul că cei de faţă căzuseră în unanimitate de acord ca, îndată ce acţiunea lor va fi constatat care era dorinţa poporului, să o înainteze Maiestăţii Sale, însoţită de petiţia ca Maiestatea Sa să binevoiască după cum va găsi de cuviinţă să dispună de mijloacele materiale disponibile pentru traducerea în faptă a proiectului respectiv. Această formulă prezenta avantajul de a pune poporul în situaţia de a stabili singur, însă totuşi prin medierea voinţei suverane, ţelurile sale cele mai nobile şi se decise astfel ca urmare a dorinţei textuale a Alteţei Sale; căci deşi era în discuţie doar de o simplă chestiune de formă, Alteţa Sa considera că ar fi fost oportun ca poporul să nu întreprindă nimic de la sine putere şi fără acordul celui de-al doilea factor constituţional; nici măcar atunci când îi aducea acestuia un omagiu.

Ceilalţi participanţi n-ar fi privit lucrurile chiar atât de scrupulos, dar tocmai din aceste considerente nu ridicară nicio obiecţie. Din moment ce şedinţa se încheiase cu o rezoluţie, totul era în bună ordine. Fie că era în discuţie o încăierare la beţie, tranşată cu cuţitul, fie că la sfârşitul unei piese muzicale cele zece degete lovesc simultan de câteva ori clapele sau că dansatorul se înclină în faţa domniţei sale sau că se votează o rezoluţie: lumea ar fi cu adevărat neliniştitoare dacă evenimentele s-ar strecura neobservate spre o încheiere, fără ca la sfârşit să mai dea odată, aşa cum se cuvine, asigurarea că într-adevăr s-au petrecut; astfel că procedura este cea cunoscută.

45

Întâlnirea tăcută a două piscuri de munte

Când şedinţa se terminase, doctorul Arnheim manevrase în chip

cât mai neostentativ să rămână ultimul; sugestia în această privinţă pornise de la Diotima; şeful de departament Tuzzi îşi stabilise un interval formal de absenţă pentru a fi sigur că nu se va întoarce acasă înainte de terminarea dezbaterilor.

În minutele acelea dintre plecarea oaspeţilor şi consolidarea situaţiei pe care o lăsaseră în urmă, parcurgând drumul dintr-o încăpere în alta, întrerupt mereu în toate sensurile de mici reordonări, de reflecţii şi de neliniştea pe care o lasă un eveniment important în refluxul său, Arnheim o urmărise surâzând pe Diotima din priviri. Diotima simţea că apartamentele sale se aflau într-o stare de nelinişte fermecătoare; toate lucrurile care din cauza evenimentului fuseseră silite să-şi părăsească locurile reveneau acum unul după altul, era ca şi cum un val mare, şiroind prin nenumărate cavităţi şi rigole, dezgoleşte iarăşi nisipul. În timp ce Arnheim aştepta într-o tăcere distinsă ca ea şi agitaţia din jur să se liniştească, Diotima îşi amintea că oricât de mulţi ar fi fost oamenii care îi vizitaseră casa, până atunci nu rămăsese niciodată un bărbat singur numai cu ea, într-un un mod atât de casnic încât să se facă palpabilă în jur viaţa mută a încăperilor goale, în afară de şeful de departament Tuzzi. Subit, pudoarea ei fu tulburată de o închipuire cu totul neobişnuită; casa ei goală, din care lipsea până şi soţul ei, i se părea ca o pereche de pantaloni în care tocmai ar fi intrat Arnheim. Există astfel de momente, ele pot să le surprindă ca nişte creaturi hâde ale nopţii până şi pe fiinţele cele mai caste, iar visul minunat al unei iubiri în care sufletul şi trupul s-ar fi contopit laolaltă iradia în Diotima.

Arnheim nu bănuia nimic. Dunga de la pantalonul său cădea cu o linie ireproşabil perpendiculară pe oglinda parchetului, redingota sa, cravata, capul său de patrician cu surâsul lui liniştit emanau tăcere, într-atât erau de desăvârşite. Avusese iniţial intenţia să-i facă

Diotimei reproşuri pentru incidentul petrecut la sosirea sa şi să ia măsuri de precauţie pentru viitor, însă în clipa aceea era ceva care-l determina pe omul acesta, care trata pe picior de egalitate cu magnaţii finanţelor americane şi care fusese primit de împăraţi şi regi, pe nababul acesta care ar fi putut cântări în platină orice femeie să stea, departe de a-i mai face reproşuri, să o privească fascinat pe Diotima, care în realitate se numea Ermelinda, sau doar Hermine, Tuzzi şi era doar soţia unui funcţionar superior. Pentru acest ceva trebuie recurs aici încă o dată la cuvântul „suflet".

Este un cuvânt care a apărut adesea, e adevărat însă că nu tocmai în cele mai limpezi dintre conjuncturi. De exemplu, ca fiind ceea ce pierduse epoca noastră sau ca acel ceva care nu se lasă asociat cu civilizaţia, care intră în conflict cu instinctele trupeşti şi cu obişnuinţele matrimoniale; ceva care se lasă stârnit de un asasin, nu neapărat cu un sentiment de aversiune; ca fiind ceva care urmează să fie pus în mişcare graţie Acţiunii Paralele; ca meditaţie religioasă şi *contemplatio în caligine divina* în cazul contelui Leinsdorf; ca înclinaţia pentru metafore în cazul multor oameni şi aşa mai departe. Dintre particularităţile cuvântului „suflet", cea mai remarcabilă este însă aceea care face ca tinerii să nu-l poată pronunţa fără să râdă. Până şi Diotima şi Arnheim evitau să-l folosească fără să-l determine cumva; căci se poate susţine că cineva avea un suflet mare, nobil, laş, îndrăzneţ sau josnic, dar să spui pur şi simplu „sufletul meu" e un lucru care nu reuşeşte niciodată. Este un cuvânt rezervat pentru oamenii mai în vârstă, ceea nu se poate înţelege decât dacă se acceptă că există ceva care se face resimţit tot mai puternic pe parcursul vieţii, ceva pentru care este imperios necesară o denumire, fără să reuşeşti să găseşti acest nume, până când, în sfârşit, ajunge să fie folosită cea iniţial dispreţuită.

Cum poate fi el deci descris? Poţi să stai locului sau să mergi,

după cum doreşti, esenţialul nu e ceea ce ţi se aşterne înainte, ceea ce vezi, auzi, doreşti, cuprinzi cu mâinile, stăpâneşti. E ceva în faţa ta, un orizont, un semicerc; însă extremităţile acestui semicerc sunt reunite de o coardă şi planul acestei coarde traversează centrul universului. În faţă, chipul şi mâinile îţi ies din planul acesta, senzaţiile şi aspiraţiile îţi aleargă înainte şi nimeni nu pune la îndoială un fapt: ceea ce se petrece în planul acesta este raţional sau măcar pasional; adică, circumstanţele exterioare au un fel de a ne condiţiona acţiunile pe care îl poate înţelege oricine sau atunci când, cuprinşi de patimă, facem ceva de neconceput, chiar ceea ce este de neconceput are până la urmă felul şi modul său de a fi. Însă oricât de comprehensibil şi desăvârşit pare atunci totul, există întotdeauna în plan secund sentimentul obscur că totul e doar parţial realizat. Echilibrul nu e perfect, iar omul este nevoit să avanseze continuu pentru a nu-şi pierde echilibrul, aşa cum face saltimbancul care merge pe sârmă. Şi cum spaţiul prin care înaintează astfel e însăşi viaţa pe care o trăieşte, iar ceea ce lasă în urma sa este ceea ce a trăit, ceea ce mai are de trăit şi ceea ce a trăit deja formează laolaltă un zid şi drumul său se aseamănă până la urmă cu cel al unui car prin lemn, care se poate întortochea cum vrea şi poate da înapoi, dar lasă întotdeauna un spaţiu gol în urma sa. Din simţământul acesta înfricoşător al unui spaţiu vid, amputat, dincolo de orice spaţiu compact, din această jumătate care lipseşte mereu, chiar şi atunci când totul s-a întregit, omului îi este dat să poată în cele din urmă percepe acel ceva care se numeşte suflet.

Îl gândeşti, îl presimţi, îl simţi, fireşte, toată vremea; în cele mai diferite forme de succedanee şi fiecare potrivit cu temperamentul său. În tinereţe, ca un simţământ limpede al nesiguranţei în orice faci, chiar şi atunci când faci ce trebuie. La bătrâneţe, ca uimirea pe care o simţi când vezi ce puţin ai făcut din ceea ce aveai de gând să

faci de fapt. Între timp, ca o consolare, când te gândeşti că eşti totuşi un tip îndrăgit, suficient de cumsecade, chiar dacă în ceea ce faci nu fiecare lucru este cu totul justificabil; sau, la drept vorbind, nici lumea nu este aşa cum ar trebui să fie, încât până la urmă ceea ce n-ai reuşit să faci îţi permite să ajungi la un fel de compromis mulţumitor; în sfârşit, unii se mai gândesc mai presus de toate la un Dumnezeu care ţine în buzunar bucăţica aceea care le lipseşte lor. Dragostea este singura care ocupă în privinţa aceasta o poziţie specială; în cazul acesta excepţional, jumătatea a doua creşte. Fiinţa iubită pare să se afle acolo unde în celelalte cazuri lipseşte întotdeauna ceva. Sufletele se unesc, ca să spunem aşa, *dos-à-dos* şi ajung singure să fie de prisos. Drept care, cei mai mulţi oameni, odată ce le-a trecut marea şi unica iubire din prima tinereţe, nu mai simt lipsa sufletului şi această aşa-zisă nebunie îndeplineşte o sarcină socială meritorie.

Nici Diotima, nici Arnheim nu mai iubiseră până atunci. Despre Diotima se ştie, dar chiar şi marele finanţist avea un suflet cast în înţelesul cel mai larg al cuvântului. Se temuse întotdeauna că simţămintele pe care le trezea în femei ar fi putut să nu-l privească pe el, ci banii lui şi din cauza aceasta trăia numai cu femei cărora nici nu le dăruia simţăminte, ci bani. Nu avusese niciodată prieteni, pentru că-i fusese teamă că ar fi putut fi folosit de prieteni în interesul lor, ci doar relaţii de afaceri, chiar şi atunci când schimburile de afaceri erau de natură intelectuală. Astfel că, deşi trecuse prin experienţe de viaţă, era intact şi în primejdie să rămână singur atunci când îl întâlni Diotima, adică fiinţa pe care soarta o hărăzise pentru el. Puterile tainice care se aflau în ei se ciocniră. Lucrul acesta nu se poate compara decât cu trecerea alizeelor, cu Curentul Golfului, cu seismele vulcanice sau tectonice; forţe uriaşe, depăşind cu mult puterile omeneşti, înrudite cu cele astrale, se

puseră în mişcare de la unul spre celălalt, dincolo de limitele ceasului şi ale zilei; curenţi incomensurabili. În asemenea momente e cu totul indiferent ce se vorbeşte. Deasupra dungilor perpendiculare ale pantalonilor săi, trupul lui Arnheim părea să se înalţe în solitudinea divină a munţilor uriaşi; unită cu el prin valul văii dintre ei, se înălţa, de cealaltă parte, iluminată de singurătate, Diotima în rochia ei, după moda de atunci, cu mâneci bufante pe antebraţe, eliberând deasupra stomacului pieptul în falduri artistice şi sub rotula genunchilor strângându-se iarăşi pe lângă glezne. Perlele de sticlă ale draperiilor de la uşi aruncau răsfrângeri ca nişte iazuri, lăncile şi săgeţile de pe pereţi îşi tremurau patimile îmbinate şi ucigătoare, iar volumele galbene ale ediţiilor Calman-Lévy de pe mese rămâneau tăcute ca nişte crânguri de lămâi. Trecem cu evlavie peste ceea ce îşi vorbiră ei doi la început.

46

Idealurile şi morala sunt cele mai bune mijloace de a umple golul acela mare care se numeşte suflet

Arnheim fu cel care rupse vraja. Simţea că nu era posibil să întârzie într-o asemenea stare fără a cădea într-o apatie surdă, lipsită de conţinut, letargică sau fără a ridica în jurul adoraţiei un eşafodaj impenetrabil de gânduri şi convingeri, care însă nu ar mai fi fost de aceeaşi natură cu simţământul propriu-zis.

Unul din mijloacele care ucid sufletul, e drept, dar îl conservă apoi în cantităţi mici pentru folosinţa generală a fost dintotdeauna acela de a-l asocia cu raţiunea, cu convingerile şi cu acţiunea practică, aşa cum au procedat cu succes toate moralele, filosofiile şi religiile. Dumnezeu ştie, cum s-a spus, ce ar putea fi în esenţă un

suflet! Nu poate exista nicio îndoială că dorinţa arzătoare de a nu-i da decât lui ascultare creează o nemăsurată libertate de mişcare, antrenează o adevărată anarhie şi există exemple că aşa-zisele suflete pure din punct de vedere chimic săvârşesc de-a dreptul crime. În schimb, îndată ce un suflet are o morală, o filosofie, o cultură burgheză aprofundată şi idealuri în domeniile datoriei şi frumosului, i se şi atribuie un sistem de prescripţii, condiţii şi regulamente, cărora trebuie să li se supună înainte de a-şi putea permite să considere că este un suflet demn de luat în seamă, ardoarea sa fiind cea a unui cuptor încins, canalizată spre frumoase forme de nisip. Nu mai rămân deci, de fapt, decât probleme de interpretare logică, cum ar fi dacă o acţiune anume intră sub comandamentul uneia sau alteia dintre legi, iar sufletul oferă atunci perspectiva senină a unui câmp de bătaie după terminarea luptei, pe care zac cadavrele şi unde se poate observa de îndată dacă mai există vreun crâmpei de viaţă, zbătându-se să se ridice sau gemând. Acesta este motivul pentru care oamenii efectuează cât mai repede cu putinţă asemenea tranziţii. Dacă vreunul este chinuit de îndoieli în problemele de credinţă, cum se întâmplă uneori în tinereţe, el trece numaidecât la persecutarea necredincioşilor; dacă îl tulbură dragostea, o şi preschimbă în căsătorie; iar dacă îl cuprinde vreun alt entuziasm oarecare, el se sustrage neputinţei de a trăi multă vreme în focul unui asemenea simţământ, începând pur şi simplu să trăiască pentru acest foc. Adică îşi umple multe momente ale zilei, fiecare având nevoie de un conţinut şi de un impuls, nu cu idealul propriu-zis, ci cu activitatea pentru atingerea acestui ideal, cu alte cuvinte cu numeroasele mijloace de atingere a scopului, cu obstacole şi incidente care să-i garanteze că nu va mai avea nevoie niciodată să-şi atingă scopul.

Căci numai nebunii, cei cu spiritul detracat şi oamenii cu idei fixe

pot rezista mult la nivelul extazului; omul sănătos trebuie să se mulţumească cu explicaţia că fără o scânteie din acest foc misterios viaţa nu i s-ar mai părea demnă de a fi trăită.

Existenţa lui Arnheim deborda de activitate; el era un om al realităţii şi ascultase cu un surâs indulgent şi nu fără o oarecare apreciere la adresa sociabilităţii şi urbanităţii vechilor austrieci cum i se propunea adunării la care asistase înfiinţarea unei cantine a săracilor, purtând numele împăratului Franz Josef, şi cum se vorbise despre relaţia dintre sentimentul datoriei şi marşurile militare; era departe de el gândul de a se amuza pe socoteala unor asemenea detalii, cum făcuse Ulrich, căci era convins că e nevoie de mai puţin curaj şi superioritate de spirit pentru a urma nişte gânduri mari decât pentru a găsi şi pune în valoare în asemenea conştiinţe cotidiene şi puţin ridicole, dar bine intenţionate existenţa unui sâmbure emoţionant de idealism.

Când însă, în toiul acestor discuţii, Diotima, acea statuie antică, având în plus o anumită calitate vieneză, pronunţase cuvintele Austria Universală, cuvinte atât de fierbinţi şi încă atât de firesc neinteligibile, precum o flacără, simţise că îl cuprindea o intensă emoţie.

Pe seama lui circula o anumită poveste. Avea în locuinţa sa din Berlin o sală plină cu sculpturi baroce şi gotice. Or, biserica catolică (pentru care Arnheim nutrea o adevărată veneraţie) îşi reprezintă sfinţii şi gonfalonierii mai ales în atitudini de intensă fericire, chiar de extaz. Erau acolo sfinţi dându-şi sufletul în toate poziţiile, iar sufletele storceau trupurile ca pe nişte rufe spălate din care scurgi apa. Gesturile braţelor care se încrucişau ca nişte săbii şi ale gâturilor contorsionate în statuile acelea scoase din contextul lor iniţial şi reunite într-o sală străină creau impresia unei adunături de catatonici într-un ospiciu. Colecţia era foarte preţuită şi-i făcuse pe

mulţi istorici de artă să-l viziteze pe Arnheim, iar el purta cu aceştia conversaţii erudite, însă se ducea adesea să se aşeze de unul singur în sala aceea; atunci îl cuprindea o cu totul altă stare de spirit; se instala în el o stupoare care semăna cu spaima, ca în faţa unei lumi pe jumătate înnebunite. Simţea nelămurit că la originile moralei izbucnise odinioară un foc inefabil, la gândul căruia până şi un spirit ca al său nu mai putea face altceva decât să se oprească şi să privească îngrozit tăciunii rătăciţi. Revelaţia aceea obscură a ceea ce exprimă toate religiile şi miturile, şi anume că în timpurile străvechi legea le-a fost dăruită oamenilor de către zei, presentimentul deci al unei stări anterioare a sufletului, care nu fusese poate prea liniştitoare, dar care cu toate acestea fusese plăcută zeilor, crea atunci o zonă ciudată de nelinişte în jurul gândirii lui, altminteri desfăşurându-se atât de lin. Arnheim avea şi un ajutor de grădinar, un om funciarmente simplu, cum îi spunea el, cu care stătea deseori de vorbă despre viaţa florilor, pentru că de la un astfel de om poţi învăţa mai multe decât de la savanţi. Până când Arnheim descoperi într-o zi că acest ajutor îl fura. Se poate spune că se căznea să care disperat toate lucrurile pe care putea să pună mâna şi-şi punea prada deoparte ca să ajungă într-o bună zi independent, acesta fiind singurul gând care-l stăpânea zi şi noapte; dar o dată dispăru chiar şi o mică sculptură, iar poliţia chemată în ajutor descoperi întreaga combinaţie. În seara în care Arnheim fu înştiinţat de această descoperire, îl chemă pe omul respectiv şi toată noaptea îi făcu reproşuri pentru că se lăsase rătăcit de patima câştigului. Se povestea că el însuşi fusese foarte tulburat şi în unele momente gata să se retragă într-o cameră alăturată, în întuneric, şi să plângă acolo. Căci îl invidia pe omul acela din motive pe care nu şi le putea explica; în dimineaţa următoare îl dădu pe mâna poliţiei. Întâmplarea fu confirmată de prietenii apropiaţi ai lui Arnheim şi

adevărul este că se simţise într-o stare de spirit asemănătoare cu cea de odinioară atunci când rămase singur cu Diotima în aceeaşi încăpere, simţind în jurul celor patru pereţi ceva din văpaia tăcută a lumii.

47

Ceea ce reprezintă toţi ceilalţi luaţi în parte este întruchipat de Arnheim într-o singură persoană

În săptămânile care urmară, salonul Diotimei înregistră un nou şi puternic avânt. Lumea venea aici ca să afle ultimele ştiri despre Acţiunea Paralelă şi ca să-l vadă pe omul cel nou, asupra căruia se spunea că se înstăpânise Diotima, un nabab prusac, un evreu bogat, un original care scria poezii, dicta preţul cărbunelui şi era prietenul personal al *Kaiser*-ului german. Nu numai doamnele şi domnii din cercul contelui Leinsdorf îşi făcură apariţia odată cu cei din diplomaţie, ci şi lumea afacerilor şi a spiritului se arăta tot mai atrasă. Astfel că se întâlneau aici specialişti în limba *ewe*, compozitori care anterior nu auziseră vreun acord compus de respectivii confraţi, profesori şi confesori, oameni cărora cuvântul „curs" le evoca fie cursele de cai, cursul bursei sau cursurile universitare.

Dar acum se produse ceva nemaiîntâlnit: exista un om care putea să stea de vorbă cu fiecare pe limba lui, iar omul acesta era Arnheim.

După experienţa jenantă pe care o trăise la începutul primei şedinţe, el se ţinea acum departe de reuniunile oficiale, nu frecventa nici toate seratele obişnuite, căci era deseori plecat din oraş. Fireşte, funcţia de secretar nu fu adusă în discuţie; el însuşi îi explicase

Diotimei că ideea era inacceptabilă, fie şi din punctul său de vedere, iar Diotima, care nu-l mai putea întâlni pe Ulrich fără să vadă în el un uzurpator, se supuse judecăţii lui Arnheim. Acesta venea şi pleca după plac; trei sau cinci zile se scurgeau ca nimic, apoi revenea de la Paris, Roma, Berlin; ceea ce se petrecea la Diotima nu constituia decât un mic fragment din viaţa lui. Dar el prefera acest fragment şi participa la el cu toată fiinţa.

Că se pricepea să stea de vorbă cu marii industriaşi despre industrie şi cu bancherii despre economie era de la sine înţeles; dar el era în stare să vorbească la fel de lipsit de orice constrângere despre fizica moleculară, mistică sau întrecerile de tir cu porumbei. Era un cozeur extraordinar; odată ce începea să vorbească nu mai contenea, aşa cum o carte nu se poate încheia înainte de a se fi spus tot ceea ce se cerea să fie tratat acolo; avea un fel de a se exprima liniştit, distins, fluent, cu o notă de tristeţe, întoarsă asupra sieşi ca un pârâu curgând printre maluri umbrite de tufişuri, ceea ce conferea locvacităţii sale o nuanţă de inevitabil. Lecturile şi memoria sa aveau o cuprindere cu adevărat neobişnuită; era în măsură să le dea cunoscătorilor cele mai subtile replici în domeniul lor de interes, dar cunoştea la fel de bine fiecare personalitate importantă din nobilimea engleză, franceză sau japoneză, pistele de alergări şi terenurile de golf, nu doar din Europa, ci era la curent şi cu cele din Australia şi America. Astfel că până şi vânătorii de capre negre, dresorii de cai şi proprietarii de loji la Hoftheater care veniseră să vadă un evreu bogat şi nebun (oarecum diferit, după cum se exprimau) părăseau seratele Diotimei clătinând din cap a respect.

Într-o zi, Alteţa Sa îl trase pe Ulrich la o parte şi-i spuse:

— Vezi dumneata, marea nobilime are de vreo sută de ani încoace un ghinion inimaginabil cu institutorii privaţi! Înainte

vreme aceştia erau oameni dintre care mulţi ajungeau în lexicoane; un astfel de profesor îl recomanda pe vreun maestru de muzică sau de desen, iar aceştia, drept mulţumire, au creat ceea ce în prezent reprezintă vechea noastră cultură. Însă de când există şcoala de modă nouă, generală, iar oamenii din cercurile mele, iartă-mă!, aspiră la titlul de doctor, nici institutorii privaţi nu se mai ridică la înălţime. Tinerii noştri au dreptate dacă se dau în vânt după vânătoarea de fazani şi de mistreţi, după echitaţie şi după femei frumoase – nimic de zis câtă vreme eşti tânăr; dar înainte vreme tocmai institutorii se pricepeau să orienteze o parte din forţa tineretului în aşa fel încât spiritul şi arta să fie la fel de preţuite precum fazanii; este ceea ce ne lipseşte astăzi.

Era un gând inopinat al Alteţei Sale, aşa cum uneori îi treceau prin minte; brusc contele se întoarse spre Ulrich şi conchise:

— Vezi dumneata, anul acela funest, 1848, care a despărţit nobilimea de burghezie spre prejudiciul amândurora!

Privea îngrijorat spre societatea reunită acolo. În parlament se enerva de fiecare dată când vorbitorii opoziţiei se prevalau de cultura lor burgheză şi ar fi fost bucuros să constate că adevărata cultură burgheză se regăsea în rândurile aristocraţiei; însă sărmana nobilime nu-i dădea de capăt: era o armă invizibilă cu care era lovită şi cum în cursul acelei evoluţii pierduse tot mai mult din puterea deţinută. Acum nu-i mai rămânea altceva de făcut decât să o frecventeze pe Diotima şi să constate cum se prezentau faptele. Cam acestea erau sentimentele contelui Leinsdorf uneori când, cu inima strânsă, privea la agitaţia din jur; şi-ar fi dorit ca bunele oficii asumate de casa amfitrioanei lor să fi fost luate mai în serios.

— Dar. Alteţă, burghezia parcurge în zilele noastre aceeaşi experienţă cu intelectualii precum la vremea ei înalta nobilime cu institutorii privaţi! încercă Ulrich să-l consoleze.

— Intelectualii sunt nişte străini. Priveşte, te rog, cum îl admiră pe acest doctor Arnheim.

Oricum, în toată această perioadă de timp contele Leinsdorf nu-l slăbise pe Arnheim din priviri.

— De altfel, aici a încetat să fie în discuţie intelectul, continuă Ulrich revenind la obiectul stupefacţiei generale, este un fenomen precum curcubeul, doar că devine palpabil. Vorbeşte despre dragoste şi economie, despre chimie şi întrecerile de caiac, este un erudit, un mare proprietar funciar şi un însemnat om de bursă; pe scurt, tot ceea ce reprezentăm noi, toţi ceilalţi, luaţi în parte este întruchipat de Arnheim într-o singură persoană, astfel că suntem stupefiaţi. Alteţa Voastră este sceptic? Dar eu sunt convins că tocmai suflul aşa-zisului progres al timpului, norul acesta pe care nimeni nu reuşeşte să-l descifreze din priviri, ni l-a adus printre noi.

— Nu sunt sceptic faţă de ce-mi spui dumneata, îl corectă Alteţa Sa, mă gândeam la doctorul Arnheim. Dacă stăm şi judecăm lucrurile, trebuie să recunoaştem că este o personalitate interesantă.

48

Cele trei cauze ale celebrităţii lui Arnheim şi taina întregului

Însă toate acestea nu erau decât efectul pe care-l producea în mod obişnuit persoana doctorului Arnheim.

Arnheim era un om deosebit de impunător.

Preocupările sale acopereau continentele terestre, dar şi marile domenii ale cunoaşterii. El cunoştea totul: filosofia, finanţele, muzica, lumea, sportul. Se exprima fluent în cinci limbi. Cei mai celebri artişti ai lumii erau prietenii săi, iar arta de mâine putea s-o cumpere din mugur înainte ca preţurile să fi apucat să crească.

Frecventa curtea imperială şi se pricepea să stea de vorbă cu muncitorii. Avea o vilă în stilul cel mai modern, a cărei imagine era reprodusă în toate revistele de arhitectură contemporană, şi un vechi castel nobiliar, scorojit, undeva în nişte ţinuturi nisipoase, care se prezenta ca însuşi leagănul cuprins de putrefacţie al ideologiei prusace.

O astfel de desfăşurare şi o asemenea receptivitate sunt arareori însoţite de realizări personale; însă şi în această privinţă Arnheim constituia o excepţie. O dată sau de două ori pe an se retrăgea pe domeniul său şi aşternea pe hârtie experienţele vieţii sale intelectuale. Cărţile şi eseurile sale, din care scrisese deja un şir impunător, erau foarte citite, atinseseră tiraje însemnate şi fuseseră traduse în multe limbi; căci într-un medic bolnav nu ai încredere, dar în ceea ce are de spus cineva care s-a dovedit un maestru al succesului personal e limpede că trebuie să se afle adevăruri. Aceasta era prima cauză a celebrităţii sale.

Cea de a doua decurgea din însăşi natura ştiinţei. Ştiinţa se bucură la noi de multă consideraţie, şi pe bună dreptate; dar dacă e sigur că abia dacă ajunge o viaţă ca un om să se dedice studierii funcţiilor renale, există de asemenea şi momente, care ar putea fi numite momente umaniste, când omul se vede nevoit să-şi amintească şi de relaţiile rinichilor cu ansamblul naţiunii. Din cauza aceasta este Goethe atât de frecvent citat în Germania. Dacă un universitar doreşte, de exemplu, în mod deosebit să demonstreze că este nu numai un erudit, ci şi un spirit viu, deschis spre viitor, recomandabil este să facă referiri la scrieri a căror cunoaştere nu numai că îl onorează, ci care promit să îl onoreze şi mai mult în viitor, cum ar fi nişte acţiuni a căror valoare se apreciază de-a lungul timpului; în astfel de cazuri, citatele din Paul Arnheim se bucurau de o popularitate în creştere. E adevărat, excursurile pe

care le întreprindea în ţinutul ştiinţelor pentru a-şi sprijini concepţiile generale nu răspundeau totdeauna celor mai stricte exigenţe. Arătau, fireşte, că el stăpânea, jucându-se parcă, un domeniu de lecturi vaste, însă specialistul găsea invariabil în ele acele mici inexactităţi şi înţelegeri distorsionate după care se recunoaşte munca diletantului la fel de uşor cum, doar după cusătură, o rochie croită de croitoreasa de casă se deosebeşte de una care provine dintr-un atelier de renume. Doar că nu este permis să deducem că aceste aspecte îi împiedicau pe cunoscători să-l admire pe Arnheim. Experţii surâdeau plini de infatuare; Arnheim le inspira respect ca un produs al vremurilor moderne, ca un om despre care scriau toate ziarele, un rege al economiei, ale cărui realizări, în comparaţie cu realizările intelectuale ale vârfurilor de odinioară, erau întru totul superioare; chiar dacă aveau dreptul să observe că ei înşişi în domeniul lor propriu reprezentau cu totul altceva decât reprezenta el, se arătau totuşi recunoscători, calificându-l drept un om plin de spirit, un geniu sau pur şi simplu un om universal, ceea ce printre specialişti este acelaşi lucru ca atunci când printre bărbaţi se spune despre o femeie că printre femei trece drept o frumuseţe.

Cea de a treia cauză a celebrităţii lui Arnheim se cerea căutată în domeniul economicului. Nu se descurca deloc rău cu bătrânii şi experimentaţii lupi de mare din domeniul financiar; când însă avea de încheiat vreo afacere importantă, se dovedea a fi fost mai isteţ până şi decât cei mai înrăiţi dintre ei. La drept vorbind, ei nu făceau prea mare caz de el în calitatea lui de om de afaceri şi-l numeau „prinţul moştenitor", spre a-l deosebi de tatăl lui, a cărui vorbire grosieră nu prea aducea a exerciţiu de elocinţă, dar care tocmai din asemenea raţiuni adulmeca de la distanţă şi după semnele cele mai subtile unde era rost de o afacere serioasă. De tatăl său se temuseră

şi-i purtau veneraţie; dar când auzeau vorbindu-se de pretenţiile filosofice cu care „prinţul moştenitor" se raporta la categoria oamenilor de afaceri şi pe care le infiltra până şi în conversaţiile de afaceri, surâdeau. Era renumit pentru faptul că-i cita pe poeţi în şedinţele consiliilor de administraţie şi susţinea că economia şi comerţul nu se deosebeau de celelalte activităţi omeneşti şi că nu puteau fi tratate decât în cea mai strânsă interdependenţă cu toate problemele vitale, de factură naţională, intelectuală şi chiar spirituală. Cu toate acestea, chiar dacă surâdeau, nu puteau trece complet cu vederea faptul că Arnheim junior ajunsese să intereseze tot mai insistent opinia publică tocmai prin acele adaosuri la activitatea de afaceri. Ştirile cu privire la persoana sa apăreau când în pagina economică, când în cea politică sau culturală a marilor ziare din toate ţările, fie sub forma unei recenzii a vreunei lucrări scrise de el sau a unei relatări despre vreo cuvântare remarcabilă pe care o ţinuse undeva, anunţul că fusese primit de vreun suveran sau de vreo uniune artistică, iar în cercurile influente de industriaşi, care acţionează în deplină tăcere în spatele uşilor închise, curând nu mai era nimeni despre care să se vorbească mai mult decât despre Arnheim. Aceşti domni guvernatori, consilieri, directori generali şi directori de bănci, de uzine, de concerne, de mine şi de companii maritime nu sunt în sinea lor manevranţii meschini drept care sunt prezentaţi adesea. Lăsând la o parte spiritul lor foarte dezvoltat de clan, raţiunea internă a vieţii lor o constituie banul, iar această raţiune are dinţii sănătoşi şi stomacul solid. Erau cu toţii convinşi că lumea ar fi cu mult mai bună dacă ar fi pur şi simplu lăsată pe seama jocului liber al cererii şi ofertei mai degrabă decât pe seama tancurilor, baionetelor, maiestăţilor şi diplomaţilor, care n-aveau nimic comun cu afacerile; dar lumea fiind cum este şi cum o veche prejudecată vrea ca o viaţă care slujeşte întâi avantajele personale şi

abia în al doilea rând binele comun să fie considerată mai prejos decât spiritul de cavalerism şi fidelitatea faţă de stat, cum în sfârşit comandamentele de stat au mai mare valoare morală decât cele private, ei erau ultimii care să nu ţină seama de aceste adevăruri şi era de notorietate faptul că ştiau să obţină un frumos profit de pe urma avantajelor pe care le ofereau bunului public tratativele vamale conduse prin forţa armată şi mobilizarea armatei împotriva grevişţilor. Odată înscrise pe calea aceasta, afacerile duc însă la filosofie, căci fără filosofie nu mai îndrăznesc astăzi decât criminalii să le mai facă rău semenilor; astfel, ei se obişnuiră să vadă în Arnheim junior un fel de legat papal al intereselor lor. Cu toată ironia la care erau oricând dispuşi faţă de înclinaţiile sale, le era agreabil să aibă în el un om care putea să le reprezinte nevoile la fel de bine la o reuniune de episcopi ca la un congres de sociologie; în cele din urmă, el îşi câştigă asupra lor o influenţă comparabilă cu cea pe care o exercită o soţie frumoasă şi cultivată, care dispreţuieşte veşnica muncă de birou a soţului său, dar care este utilă în afaceri pentru că e unanim admirată. Sunt lesne imaginabile efectele filosofiei lui Maeterlinck sau Bergson aplicate la problemele preţului cărbunelui sau ale politicii cartelurilor, pentru a aprecia efectul copleşitor exercitat de Arnheim asupra conferinţelor industriaşilor sau în birourile directoriale când apărea, fie la Paris, fie la St. Petersburg, fie la Cape Town ca trimis al tatălui său şi ale cărui intervenţii trebuiau ascultate de la început până la sfârşit. Succesele lui în domeniul afacerilor erau pe cât de importante, pe atât de misterioase şi din toate acestea se născuse prestigiul său consacrat ca al unui om de cea mai mare însemnătate, întotdeauna cu mână bună în afaceri.

Ar mai putea fi înşirate multe despre succesele lui Arnheim. Asupra diplomaţilor, de exemplu, care abordau problemele

economice, pentru ei străine, dar importante, cu circumspecţia celor care au misiunea să îngrijească un elefant imprevizibil, faţă de care Arnheim se comporta cu nonşalanţa unui gardian înnăscut. Asupra artiştilor, cărora le era arareori de folos, dar care aveau cu toate acestea sentimentul că se aflau în faţa unui protector al artelor. În cele din urmă, asupra ziariştilor, care ar fi fost cinstit să fie amintiţi în primul rând, întrucât ei erau cei care din admiraţie contribuiseră iniţial la lansarea imaginii lui Arnheim ca personaj important, fără să fi băgat de seamă că lucrurile se prezentau tocmai pe dos; odată ce li se şoptise discret lucrul acesta, li se părea că auzeau cum creşte iarba timpului. Configuraţia succesului său era pretutindeni aceeaşi: aureolat de sclipirea magică a bogăţiei şi de legenda cu privire la importanţa sa, era în permanenţă în situaţia de a frecventa oameni care în domeniul lor îi erau superiori, cărora însă le era simpatic pentru că, în calitatea lui de *outsider*, demonstra cunoştinţe uimitoare în specialitatea lor şi îi intimida în măsura în care persoana lui reprezenta o legătură între lumea lor şi alte lumi despre care ei nu-şi putuseră forma nicio impresie. Astfel că devenise pentru el o a doua natură ca în faţa unei societăţi de specialişti să se prezinte ca un om desăvârşit, producând impresia unei entităţi impecabile. Câteodată cocheta cu ideea unei noi renaşteri weimariene sau florentine a industriei şi comerţului, a unei noi prosperităţi, sub influenţa unor personalităţi puternice, capabile să sporească bunăstarea generală, care să fie calificate să întrunească în fiinţa lor înfăptuirile individuale ale tehnicii, ştiinţei şi artei, fiind totodată apte de a le conduce de pe cele mai înalte poziţii. O asemenea calificare îşi atribuia şi sieşi. Avea talentul de a nu se dovedi niciodată superior în vreun domeniu anume, demonstrabil, ci, graţie unui anumit tip de echilibru fluid, autoregenerativ, de a se situa într-o poziţie supremă în orice

situaţie. După toate probabilităţile, aceasta reprezintă o calitate funciară a omului politic; însă Arnheim era de asemenea convins de faptul că la mijloc era o taină adâncă. O numea „taina întregului". Căci până şi frumuseţea unei persoane nu pare să constea în detalii şi în calităţi demonstrabile, ci în acel ceva magic care deţine capacitatea de a transforma până şi micile defecte în amănunte care servesc scopului; la fel cum bunătatea şi iubirea, demnitatea şi măreţia unei fiinţe sunt aproape independente de acţiunile acesteia, în măsură să le înnobileze pe toate. Căci, într-un fel tainic, în viaţă, întregul preţuieşte mai mult decât detaliile. În timp ce oamenii mărunţi reprezintă, oricum, suma virtuţilor şi defectelor lor, omul distins conferă valoare propriilor sale calităţi. Iar dacă taina succesului constă în faptul că acesta nu poate fi explicat integral prin niciunul din meritele proprii şi prin niciuna din însuşirile sale, existenţa unei asemenea forţe superioare oricărei manifestări constituie taina pe care se întemeiază tot ceea ce este grandios. Astfel se exprimase Arnheim într-una din cărţile sale, iar în momentul în care aşternea pe hârtie această constatare ajunse să i se pară că ar fi apucat de pulpana hainei supranaturalul, fapt care răzbătu printre rânduri.

49
Primele contradicţii între vechea şi noua diplomaţie

Frecventarea unor persoane a căror distincţie o constituia nobleţea ereditară nu reprezenta pentru el o abatere de la regulă. Arnheim ştia să-şi umbrească distincţia personală şi se limita cu atâta modestie la pretenţia de a aparţine aristocraţiei spiritului, conştient de propriile merite, dar şi de limitele sale, încât după o

vreme purtătorii venerabilelor nume nobiliare păreau alături de el apăsaţi de povara ce le revenea, astfel încât lăsau impresia că ar fi avut spinarea încovoiată ca muncitorii. Diotima fu cea care observă cu minuţie această stare de fapt. Ea înţelegea taina întregului cu sensibilitatea unui artist care-şi vedea realizat visul vieţii într-un chip atât de perfect încât nu ar mai fi fost cu putinţă nicio corectare sau completare.

Era acum iarăşi întru totul reconciliată cu salonul pe care îl întreţinea. Arnheim o avertizase să nu insiste asupra organizării formale; s-ar fi expus astfel riscului ca interesele materiale triviale să dăuneze purităţii intenţiilor; personal, el punea mai mult preţ pe salonul ei.

Şeful de departament Tuzzi, în schimb, îşi exprimă temerile că reuniunea avea să se înfunde în felul acesta într-un adevărat abis al vorbăriei.

El se aşezase picior peste picior, împreunându-şi deasupra mâinile slabe, negricioase, cu vinele proeminente; alături de Arnheim, corect îmbrăcat într-un costum din stofă de croială ireproşabilă, Tuzzi, cu barbişonul său fasonat şi ochii meridionali, crea impresia unui hoţ de buzunare levantin alături de un nobil neguţător hanseatic. Reprezentau confruntarea a două modalităţi de distincţie personală, iar cea austriacă, întemeiată pe un gust rafinat şi complex, permiţându-şi astfel un aer vag de neglijenţă, nu se considera câtuşi de puţin ca fiind într-o situaţie de inferioritate. Şeful de departament Tuzzi avea un fel amabil de a se interesa de progresele înregistrate de Acţiunea Paralelă, ca şi cum nu şi-ar fi permis să afle el însuşi şi în chip nemijlocit ce se petrecea în casa lui.

— Ne-ar face plăcere să aflăm neîntârziat ce se intenţionează, spuse, privindu-şi soţia şi pe Arnheim cu un surâs prietenos, menit să exprime: „în această privinţă eu nu sunt altceva decât un

outsider”.

În continuare, remarcă faptul că acel demers comun la care se angajaseră soţia sa şi contele Leinsdorf începuse să provoace îngrijorări serioase în cercurile oficiale. Cu ocazia ultimului raport prezentat Maiestăţii Sale, ministrul tatonase terenul spre a afla care anume dintre manifestările prilejuite de jubileu ar fi beneficiat de înalta aprobare a suveranului, în ce măsură ar fi fost primit cu plăcere de către autoritatea imperială un plan care, anticipând cursul evenimentelor, ar fi urmărit conducerea unei campanii pacifiste internaţionale; căci, explica Tuzzi, o asemenea formulă ar fi reprezentat singurul mod posibil de a înţelege în termeni politici ideea unei Austrii Universale, aşa cum fusese formulată de Alteţa Sa. Însă Maiestatea Sa, cu înaltul său simţ al responsabilităţii politice şi rezerva sa, recunoscute pe plan mondial, îşi continuă Tuzzi relatarea, îndepărtase de îndată propunerea cu o remarcă energică: „Nu agreez ideea de a fi propulsat în lumina opiniei publice”. Iar acum nimeni nu ştia dacă aveau de a face cu expresia categorică a unei opoziţii a Maiestăţii Sale Imperiale sau nu.

Acesta constituia modul discret în care Tuzzi comitea indiscreţii cu privire la micile secrete profesionale ale funcţiei sale, ca un om care ştie să le păstreze cu stricteţe pe cele mari. Conchise acum spunând că ambasadele urmau să sondeze opiniile de la curţile străine, din moment ce atitudinea propriei curţi imperiale nu era certă, cu toate acestea fiind necesar ca undeva să fie găsit un punct solid de plecare. Căci, în cele din urmă, din punct de vedere tehnic existau nenumărate posibilităţi, de la convocarea unei conferinţe generale de pace, trecând printr-o reuniune a celor douăzeci de capete încoronate, şi până la decorarea pereţilor palatului de la Haga cu fresce ale unor artişti austrieci sau la constituirea unei fundaţii pentru copiii şi orfanii funcţionarilor aceluiaşi palat. El

aduse în acest punct în discuţie opinia de la curtea Prusiei cu privire la anul jubiliar. Arnheim contestă faptul că ar fi deţinut informaţii în această privinţă. Cinismul austriac îi repugna, el însuşi, care se pricepea să converseze cu atâta eleganţă, se simţea inhibat în prezenţa lui Tuzzi, ca un om care dorea să sublinieze că se cuvenea să-şi menţină gravitatea şi imparţialitatea atunci când în discuţie erau afaceri de stat. În felul acesta se prezentau faţă de Diotima cele două moduri de urbanitate, două stiluri politice şi de viaţă opuse, nu fără intenţii de rivalitate. Dar dacă plasezi un ogar alături de un carlin, o salcie alături de un plop, un pahar de vin pe un câmp proaspăt arat sau un portret, nu într-o expoziţie de artă, ci într-o corabie cu pânze – pe scurt, una lângă alta două forme de viaţă deopotrivă de rafinate, dar distincte, între ele se va crea un rid, se vor anula reciproc, efectul fiind o stare de maliţie ridicolă şi fără substrat. Lucrul acesta îl percepea Diotima cu ochii şi cu urechile, fără să-l înţeleagă şi, speriată, căută să imprime altă întorsătură conversaţiei, explicându-i pe un ton hotărât soţului ei că ea intenţiona să realizeze prin Acţiunea Paralelă în primul rând ceva remarcabil din punct de vedere intelectual şi spiritual şi că nu va permite ca orientarea acesteia să fie influenţată decât de cerinţele oamenilor cu adevărat moderni.

Arnheim constată cu recunoştinţă că ideea îşi redobândea demnitatea, căci, tocmai pentru că trebuia să lupte în anumite momente împotriva primejdiei de a se afunda, nu voia câtuşi de puţin să glumească acum cu evenimentele care justificau într-un fel atât de grandios întâlnirile sale cu Diotima, tot astfel cum un om care se îneacă nu se gândeşte să se joace cu colacul de salvare. Însă spre propria sa surprindere, o întrebă pe Diotima, nu fără o expresie de îndoială în voce, la cine se gândea să devină vârful de lance al Acţiunii Paralele?

Desigur, respectiva decizie nu prinsese contur pentru Diotima; zilele acelea petrecute în compania lui Arnheim îi dăruiseră o asemenea abundenţă de sugestii şi de idei, încât nu reuşise încă să le separe. E adevărat că Arnheim repetase în câteva rânduri în faţa ei că nu comitetele democratice prezentau importanţă, ci nişte personalităţi puternice şi de mare anvergură, însă sentimentul ei la acele cuvinte fusese: tu şi cu mine – ceea ce nu constituia nicidecum o decizie, nici măcar o reprezentare; probabil tocmai îşi amintise acest detaliu, constatând pesimismul pe care-l exprima tonul lui Arnheim, căci îi răspunse:

— Oare continuă să existe în zilele noastre ceva care să poată fi numit cu adevărat important şi mare, astfel încât să merite să te implici să-l traduci în viaţă?

— E o caracteristică a vremurilor în care certitudinea lăuntrică a epocilor raţionale s-a estompat, remarcă Arnheim, faptul că se ajunge doar anevoie la cristalizarea a ceea ce este cu adevărat important şi mare.

Şeful de departament Tuzzi îşi coborâse ochii spre un fir de praf pe pantalonii săi, astfel încât surâsul său putea fi interpretat ca o aprobare.

— De fapt, ce ar trebui să fie? continuă Arnheim interogativ. Religia?

Şeful de departament Tuzzi îşi îndreptă acum surâsul spre înaltul cerului; Arnheim nu mai pronunţase, e drept, cuvântul acesta la fel de emfatic şi de categoric ca data precedentă, în vecinătatea Alteţei Sale, însă oricum îi accentuase cu gravitate sonoritatea.

Pentru a protesta împotriva surâsului soţului ei, Diotima interveni:

— De ce nu? Fie şi religia!

— Fireşte; dar noi aici trebuie să convenim asupra unei decizii

practice: aţi luat în consideraţie faptul de a alege un episcop în comitetul care urmează să stabilească un ţel actual pentru acţiune? Dumnezeu este în sensul cel mai profund al cuvântului inactual, anacronic; nu reuşim să ni-l imaginăm în frac, proaspăt ras şi pieptănat cu cărare, ci îl gândim patriarhal. Ce ar mai fi disponibil în afară de religie? Naţiunea? Statul?

Diotima fu încântată la auzul acestei observaţii, căci de obicei Tuzzi considera statul un subiect de discuţie între domni, care nu ar privi doamnele. Acum el tăcea, însă în ochii lui se citea că ar mai fi fost câte ceva de spus în privinţa aceea.

— Ştiinţa? întrebă Arnheim în continuarea ideii sale; cultura? Rămâne arta… Adevărul e că arta ar trebui să fie primordială în a oglindi unitatea existenţei şi ordinea ei interioară. Însă ştim foarte bine ce spectacol ne oferă arta contemporană. O dezagregare generală; extreme fără conexiuni. Stendhal, Balzac şi Flaubert au creat epopeea vieţii noi, mecaniciste, sociale şi spirituale, substratul demonic a fost descoperit apoi de Dostoievski, Strindberg şi Freud; noi, cei care trăim în prezent, avem sentimentul pregnant că nu ne-a mai rămas nimic de făcut.

Aici interveni şeful de departament Tuzzi, spunând că el îl prefera pe Homer când voia să citească ceva solid sau pe bunul Peter Rosegger.

Arnheim preluă sugestia.

— Ar trebui să adăugaţi şi Biblia. Biblia, Homer şi Rosegger sau Reuter ar fi de ajuns! De fapt, astfel ne aflăm în miezul chestiunii! Să presupunem că şi-ar face apariţia un nou Homer; să ne întrebăm cu întreaga sinceritate de care ne simţim în stare: am fi în apţi să-l ascultăm? Cred că ar trebui să recunoaştem că nu. Nu-l avem pentru că nici nu-i simţim lipsa! Arnheim se simţea acum stăpân pe situaţie şi continuă:

— Dacă am avea cu adevărat nevoie de el, l-am şi avea! Căci, la o analiză atentă, în istoria lumii nu se întâmplă nimic negativ. Ce poate semnifica faptul că tot ceea ce este cu adevărat grandios şi esenţial este mereu atribuit trecutului? Homer şi Hristos n-au fost nicicând egalaţi, pentru a nici nu mai aduce în discuţie faptul de a fi fost întrecuţi vreodată; nu există nimic mai frumos decât *Cântarea cântărilor.* Goticul şi Renaşterea se ridică în faţa timpurilor noi ca un lanţ de munţi la intrarea într-un ţinut de câmpie; unde sunt astăzi marile figuri de conducători?! Cât de lipsite de suflu par până şi faptele lui Napoleon în comparaţie cu cele ale faraonilor, opera lui Kant alături de cea a lui Buddha, a lui Goethe pe lângă cea a lui Homer! Dar la urma urmei trăim şi trebuie să trăim pentru ceva anume; ce concluzie suntem nevoiţi să tragem? Doar că…

În acest loc, Arnheim se întrerupse însă şi se mulţumi să mărturisească faptul că ezita să formuleze acea concluzie: căci nu mai rămânea alta decât că tot ce era luat în serios şi considerat ca fiind măreţ n-avea nimic de a face cu ceea ce constituie forţa lăuntrică a vieţii noastre.

— Iar aceasta ar fi? întrebă şeful de departament Tuzzi; nu avea nimic de obiectat cu privire la aluzia că cele mai multe lucruri erau luate prea în serios.

— Nimeni n-ar putea să elucideze în zilele noastre această întrebare, răspunse Arnheim. Problema civilizaţiei nu poate fi rezolvată decât cu inima. Prin intrarea în scenă a unui om de factură nouă. Printr-o viziune profundă şi printr-o voinţă impecabilă. Tot ceea ce a reuşit să determine raţiunea a fost să dilueze grandoarea trecutului până la liberalismul din zilele noastre. Dar poate că viziunile noastre nu bat destul de departe şi calculăm cu unităţi de măsură prea mici; fiecare moment poate fi cel al unei cotituri în istoria lumii!

Diotima fu pe punctul de a afirma că, aceasta fiind situaţia, n-ar mai rămâne nimic de întreprins pentru Acţiunea Paralelă. În mod straniu, fu captivată de viziunile sumbre ale lui Arnheim. Poate că acele „plicticoase teme şcolare" lăsaseră o urmă şi o apăsau ori de câte ori se vedea obligată să citească fără încetare cărţile cele mai noi şi să vorbească despre tablourile cele mai moderne; pesimismul în ce priveşte arta o scutise de multe variante de estetism care, de fapt, nici nu-i plăcuseră vreodată; cel privitor la ştiinţă îi atenuase spaima de civilizaţie, de supraabundenţa lucrurilor care meritau să fie cunoscute şi care erau atât de influente. Astfel că judecata lui Arnheim cu privire la vremurile în care trăiau, oricât de puţin încrezătoare ar fi fost, era pentru ea o binefacere pe care o înţelese deodată ca atare. Inima ei era impresionată cât se poate de plăcut la gândul că melancolia lui Arnheim avea într-un fel legătură cu ea însăşi.

50

Cum evoluează lucrurile. Şeful de departament Tuzzi se hotărăşte să se edifice în privinţa lui Arnheim

Diotima ghicise. Din momentul în care Arnheim remarcase faptul că pieptul acestei luminate doamne, care citise cărţile sale pe tema sufletului, era agitat şi tulburat de o forţă cu neputinţă de ignorat, căzuse pradă unei timidităţi, pentru el până atunci cu totul străină. Pentru a ne exprima succint şi în termenii în care el însuşi constatase lucrurile: era timiditatea moralistului căruia deodată şi pe neaşteptate îi apare raiul pe pământ, iar dacă am vrea să-i împărtăşim emoţia, este suficient să ne imaginăm cum ar fi dacă în jurul nostru nu s-ar mai afla nimic altceva decât acest lac liniştit,

albastru, în care plutesc bulgări mici şi moi de pene albe.

Considerat ca atare, omul moral este ridicol şi dezagreabil, după cum se dovedeşte a fi mirosul pe care-l degajă acei oameni sărmani şi resemnaţi, care declară că nu deţin nimic mai de preţ decât propriul lor simţ moral. Moralitatea are nevoie de misiuni importante, de la care să decurgă propria sa însemnătate, motiv pentru care Arnheim aspirase dintotdeauna la o complementaritate a firii sale înclinate spre moralitate în evenimentele mondiale, în istoria lumii, permiţând ca întreaga sa activitate să se impregneze de ideologie. Conceptul său favorit era acela că ideile se cereau promovate înspre sferele puterii şi că afacerile nu trebuiau abordate decât în interdependenţă cu chestiunile spirituale. Îi plăcea să descopere analogii în istorie, ca apoi să le confere o nouă vitalitate: rolul finanţelor în contemporaneitate i se părea similar cu cel al bisericii catolice, ca fiind acela al unei puteri acţionând din culise şi care se prezenta totodată suplă şi inflexibilă în raport cu puterile suverane; uneori el se vedea asemenea unui cardinal. Însă de data aceasta venise în Austria mai degrabă dintr-o extravaganţă; şi chiar dacă nu întreprindea niciodată, nici chiar din capriciu, vreun drum complet lipsit de un scop, de data aceasta nu-şi putea nicidecum aminti ce anume declanşase planul acestei călătorii, de altminteri un plan important. Inspiraţia cu privire la acea venire părea ceva care se iscase din senin, o decizie instantanee. Probabil elementul acela mărunt de libertate, de neprevăzut, făcea ca nici chiar o călătorie de vacanţă la Bombay să nu-i fi produs o impresie mai exotică decât această îndepărtată metropolă de grai german în care ajunsese. Gândul, de altfel de neconceput în Prusia, ca tocmai el să fie invitat să joace un rol major în Acţiunea Paralelă adăugase restul şi îl plasase într-o stare de spirit dominată de fantezie ilogică, asemenea unui vis, al cărui caracter absurd nu-i scăpa înţelepciunii sale

practice, fără să fi fost totuşi în măsură să risipească farmecul feeriei. Ar fi putut probabil să-şi rezolve afacerile de aici pe o cale mai simplă şi mai directă, însă considera frecventele reveniri în oraş ca o vacanţă şi o odihnă de la rigorile raţiunii, iar spiritul său de afaceri îl amendă pentru aceste evadări în lumea feeriei prin faptul că nota proastă la capitolul moralitate, pe care ar fi trebuit să şi-o acorde singur, se revărsă într-o decolorare cenuşie peste toate cele din jur.

Adevărul este că nu mai avu ocazia să se lanseze în asemenea consideraţii sumbre în prezenţa lui Tuzzi, fie şi numai pentru că şeful de departament Tuzzi îşi făcea apariţia în trecere, iar Arnheim fu nevoit să-şi distribuie remarcile printre persoanele cele mai diferite, pe care le găsea uimitor de receptive în această frumoasă ţară. În prezenţa Alteţei Sale califica tendinţa critică drept sterilă şi susţinea că epoca fusese desacralizată, după care lăsa să se înţeleagă că omul n-ar mai fi putut fi izbăvit din existenţa sa negativă decât prin valorile inimii şi adăuga, pentru urechile Diotimei, că numai sudul Germaniei, cu abundenţa sa culturală, ar mai fi fost în stare să elibereze fiinţa germană şi poate chiar lumea întreagă de excesele raţionalismului şi de mania raţionalizării. Înconjurat de doamne, vorbea despre necesitatea de a organiza tandreţea lăuntrică pentru a mântui umanitatea de cursa înarmărilor şi de pierderea sufletului. Explica în faţa unui grup de specialişti afirmaţia lui Hölderlin că în Germania nu mai existau oameni, ci doar specialişti. „Nimeni nu poate să realizeze nimic de seamă în profesia sa dacă nu are un ţel atotcuprinzător; şi cel mai puţin finanţistul!”, îşi încheie el expunerea.

Era ascultat cu plăcere, pentru că era agreabil faptul că un om care avea atâtea idei avea, de asemenea, bani; iar circumstanţa că toţi cei care stăteau de vorbă cu el plecau cu impresia că o

întreprindere cum era Acţiunea Paralelă reprezenta o chestiune cât se poate de suspectă, încărcată de cele mai primejdioase contradicţii spirituale, le întărea tuturor simţământul că nimeni altul decât el n-ar fi fost mai bun să preia conducerea acestei aventuri.

În orice caz, şeful de departament Tuzzi n-ar fi putut, cu tot calmul de care dădea dovadă, ocupa un loc de frunte în diplomaţia ţării sale, fără să fi remarcat prezenţa consecventă a lui Arnheim în casa lor; oricum, nu reuşi să atribuie nicio semnificaţie acestei stări de fapt. Nu lăsă să se întrevadă nimic, căci un diplomat nu-şi dă niciodată pe faţă gândurile. Străinul îl irita în cel mai înalt grad, la modul personal, dar şi principial; Tuzzi considera o provocare faptul că acesta alesese salonul soţiei drept eclatant teatru de operaţii pentru cine ştie ce intenţii obscure. El nu credea niciun moment în asigurările Diotimei că nababul vizita atât de des oraşul imperial de pe Dunăre datorită congenialităţii sale cu atmosfera acelei străvechi culturi; Tuzzi se confrunta cu o problemă pentru a cărei soluţionare îi lipsea orice punct de sprijin, căci în relaţiile sale oficiale nu mai întâlnise niciodată până atunci un om de factura lui Arnheim.

De când Diotima îl informă că intenţiona să-i încredinţeze lui Arnheim o poziţie de conducere în Acţiunea Paralelă, deplângând faptul că Alteţa Sa se opunea acestei intenţii, Tuzzi fu cuprins de îngrijorare. El nu preţuia nici Acţiunea Paralelă, nici pe contele Leinsdorf, însă considera ideea soţiei sale atât de stupefiant de lipsită de tact din punct de vedere politic, încât în clipa aceea avusese senzaţia că strădaniile sale de educaţie conjugală, depuse timp de ani de zile, se năruiseră ca un castel din cărţi de joc. Şeful de departament Tuzzi folosise întocmai acea comparaţie în sinea sa, deşi altminteri nu apela la similitudini, ca fiind prea literare şi, din punct de vedere social, dovedind o conduită socială fără pretenţii;

însă de data aceasta era literalmente zguduit.

E adevărat, pe parcurs Diotima îşi consolidă poziţia datorită obstinaţiei ei. Devenise suav dojenitoare şi începuse să vorbească despre un nou tip de oameni, care nu se arătau dispuşi să abandoneze la modul pasiv responsabilitatea spirituală în ce priveşte evoluţia lumii pe seama conducătorilor de profesie. Apoi aduse în discuţie tactul feminin, care putea fi uneori un dar al clarviziunii, eventual apt de a scruta distanţe mai mari decât prin rutina profesională. În sfârşit, spuse ea, Arnheim era un european, un spirit cunoscut pe tot cuprinsul Europei, unde afacerile de stat nu erau suficient de europene, nici suficient pătrunse de spiritualitate, şi lumea n-avea să cunoască pacea decât atunci când un spirit universal austriac avea să o cuprindă, întocmai cum străvechea cultură austriacă cuprinsese acum diferitele popoare de pe pământul monarhiei. Nu mai îndrăznise niciodată până atunci să înfrunte atât de hotărât superioritatea soţului ei, ceea ce pentru şeful de departament Tuzzi constitui tocmai prilejul de a se linişti, căci nu atribuise niciodată strădaniilor nevestei sale vreo semnificaţie care ar fi depăşit problemele cu croitoreasa; se delecta atunci când băga de seamă că alţii o admirau şi clasă şi respectiva împrejurare cu bunăvoinţă, ca atunci când o femeie căreia îi plac culorile vii şi-ar fi ales o dată o panglică stridentă. Se mulţumi deci să-i repete cu o politeţe gravă care erau motivele pentru care într-o lume a bărbaţilor era în mod evident exclus ca unui prusac să i se încredinţeze puterea de a decide la vedere în afacerile Austriei, admiţând de altminteri avantajele incontestabile de a fi frecventat de o personalitate singulară şi asigurând-o pe Diotima că ar fi însemnat să-i interpreteze greşit scrupulele dacă ar fi fost să conchidă că lui nu i-ar fi făcut plăcere să-l vadă pe Arnheim oricât de des în compania ei. Spera în sinea sa că astfel avea să se ivească

prilejul de a-i întinde o cursă acelui străin.

De-abia atunci când lui Tuzzi îi fu dat să asiste la faptul că Arnheim repurta pretutindeni succese, reveni la punctul de vedere că Diotima se arăta mult prea angajată alături de acest bărbat, fiind totodată nevoit să constate că ea nu mai respecta ca până atunci voinţa sa; îl contrazicea şi îi considera îngrijorările simple himere. Hotărî deci, ca bărbat, să nu înfrunte dialectica unei femei, ci să aştepte ceasul când previziunea sa avea să triumfe de la sine. Se întâmplă însă ca tocmai atunci să perceapă un imbold puternic. Într-o noapte îl nelinişti ceva, un plânset ce părea că vine de departe; la început îl tulbură oarecum, mai degrabă datorită faptului că nu înţelegea ce se petrecea: însă din timp în timp depărtarea aceasta sufletească se reducea brusc, până când zvonul acela neliniştitor ca o ameninţare îi răsună de-a dreptul în urechi şi tresări atât de violent din somn încât se regăsi aşezat în capul oaselor în pat. Diotima era întinsă pe o parte şi nu dădea niciun semn că s-ar fi deşteptat, însă el simţea într-un fel că nu dormea. Îi şopti numele, îşi repetă chemarea şi încercă, atingându-i uşor umărul cu degetele, să o determine să se întoarcă spre el. Însă îi zări faţa ridicându-se în întuneric peste umăr, văzu că îl privea cu răutate parcă, cu o expresie de ostilitate şi îi fu limpede că plânsese. Nenorocul făcu însă că somnul adânc de dinainte îl cuprinse din nou pe Tuzzi, împingându-l greoi îndărăt pe pernă, iar chipul Diotimei plutea doar ca o distorsiune dureros de stridentă, pe care nu reuşea deloc s-o descifreze.

— Ce e? mormăi el, adânc baritonal, cu glasul celui care adoarme, iar la urechi îi ajunse un răspuns clar, iritat, neplăcut, care se afundă în adâncurile somnului său şi rămase acolo asemenea unei monede în apă, dând parcă semnale luminoase.

— Te agiţi atât, încât nimeni nu poate să doarmă lângă tine!

spuse Diotima cu glas aspru şi răspicat; urechea lui prinse vorbele acelea, dar îl cuprinse de îndată din nou somnul, astfel încât nu mai fu în stare să răspundă la reproş.

Simţea doar că i se făcuse o mare nedreptate. Să poată dormi liniştit era, după părerea sa, una din principalele virtuţi ale unui diplomat, căci constituia o condiţie a oricărui succes. Era un subiect sensibil, iar remarca Diotimei îl impresionă ca o provocare. Înregistră anumite schimbări în ce o privea. Nici măcar în vis nu ar fi ajuns să o bănuiască pe soţia lui de vreo infidelitate ca atare, dar nu mai exista nicio îndoială că afrontul adus lui trebuia să fi fost în legătură cu Arnheim, îşi continuă iritat odihna de noapte până la ziuă, iar de dimineaţă se trezi cu ferma hotărâre să clarifice lucrurile în legătură cu acea persoană care îl deranja.

51
Familia Fischel

Directorul Fischel de la Banca Lloyd era acel director de bancă – sau, mai bine zis, procurist de bancă numit în postul de director – care uitase, din motive iniţial obscure, să dea curs invitaţiei ce îi fusese adresată din partea contelui Leinsdorf şi care ulterior nu mai fusese invitat. Până şi acea primă invitaţie o datorase exclusiv soţiei sale, Klementine. Klementine Fischel se trăgea dintr-o familie de vechi funcţionari, tatăl ei fusese preşedintele Curţii Superioare de Conturi, bunicul, consilier cameral, iar trei dintre fraţii ei ocupau funcţii înalte în diferite ministere. Cu douăzeci şi patru de ani în urmă se căsătorise cu Leo Fischel din două considerente; în primul rând, pentru că familiile de înalţi funcţionari aveau uneori mai mulţi copii decât avere, în al doilea rând din romantism, pentru că ei, spre deosebire de vederile limitate de economii dureroase ale

casei sale părinteşti, profesiunea de bancher îi apăruse ca o vocaţie liberală şi modernă şi pentru că socotea că o persoană cultivată din secolul al XIX-lea nu se cădea să judece valoarea unui alt om după faptul dacă era evreu sau catolic; dimpotrivă, după cum se prezentau lucrurile la acea vreme, ea considera aproape ca o dovadă de rafinament de conduită faptul că ignora naivele prejudecăţi antisemite ale vulgului obişnuit.

Sărmana de ea fu nevoită să constate ulterior că în întreaga Europă se trezise un spirit naţionalist şi, odată cu acesta, un val de persecuţii antisemite, care îl preschimbă, ca să spunem aşa, în chiar braţele sale pe soţul ei dintr-un spirit liber, demn de stimă, în spiritul coroziv al descendentului unei rase străine şi duşmănoase. La început se ridicase împotriva acestei situaţii cu întreaga indignare a unei „inimi generoase", dar cu anii fu tot mai zdruncinată de ostilitatea aceea naiv nemiloasă, mereu revenind împotrivă-i şi se văzu intimidată de prejudecăţile generale. Fu silită chiar să ajungă să constate cum era mereu mai violent asaltată de contradicţiile care se iveau tot mai pregnant între ea şi soţul ei – când, din motive pe care nu voise niciodată să le lămurească până la capăt, nu mai depăşi funcţia de procurist şi pierdu orice perspectivă de a mai deveni vreodată cu adevărat director de bancă – şi ajunse chiar să-şi explice ridicând din umeri unele lucruri care o răneau, spunându-şi că Leo avea un caracter cu totul străin ei, deşi nu-şi renegă niciodată faţă de cei din afară principiile tinereţii.

Aceste contradicţii nu constau la drept vorbind în nimic altceva decât în lipsa de înţelegere; la fel cum în multe căsnicii o aşa-zisă nefericire firească iese la iveală de îndată ce ele încetează să fie orbitor de fericite. De când cariera lui Leo se împotmolise şovăind pe poziţiile unui şef de secţie la bursă, Klementine nu mai reuşea să-i scuze unele din particularităţi, spunându-şi că el nu se instalase în

apele liniştite ca o oglindă ale unui vechi birou ministerial, ci la „vârtelniţa zumzăitoare a timpului" şi cine ar putea spune dacă nu se căsătorise cu el tocmai din cauza acestui citat din Goethe?! Favoriţii săi tunşi scurt, care pe vremuri, împreună cu lornionul tronând pe mijlocul nasului, îi aminteau de un lord englez cu cotlete, o făceau acum să se gândească la un simplu agent de bursă, iar manierismul său în gesturi şi exprimare îi devenise de-a dreptul insuportabil. Klementine căutase la început să-i facă educaţie soţului ei, însă se izbi de nişte dificultăţi neobişnuite, căci se vădi că nu există nicăieri pe lume un criteriu după care nişte favoriţi pe obraz pot să amintească în mod legitim de un lord sau de un misit şi dacă un lornion are un loc al său pe un nas care, însoţit de o anume mişcare a mâinii, să exprime entuziasm sau cinism. De altfel, Leo Fischel nici nu era omul care să permită o rafinare a conduitei sale. El declară că aceste critici prin care se încerca să fie transformat într-un consilier ministerial corespunzător idealului de frumuseţe creştin germanic erau doar nişte bufonerii mondene şi respinse explicaţiile ca fiind sub demnitatea unui om raţional, căci cu cât soţia sa obiecta asupra unor amănunte, cu atât mai mult accentua el linia de conduită dictată de raţiune. În acest fel, casa familiei Fischel se transformă treptat în câmpul de luptă a două concepţii despre lume.

Directorul Fischel de la Banca Lloyd filosofa cu plăcere, dar numai zece minute pe zi. Îi plăcea să recunoască faptul că existenţa omenească se întemeiază pe baze raţionale, credea în rentabilitatea ei spirituală, pe care şi-o reprezenta conformă cu organizarea bine articulată a unei mari bănci, şi lua zilnic la cunoştinţă cu satisfacţie de ceea ce citea în ziar cu privire la ultimele progrese. Această credinţă în liniile directoare ale raţiunii şi progresului făcuse cu putinţă ca multă vreme să treacă peste obiecţiile soţiei sale cu o

ridicare din umeri sau cu un răspuns tăios. Însă cum ghinionul a făcut ca în cursul acestei căsnicii spiritul timpului să se abată de la vechile principii ale liberalismului, favorabile lui Fischel, de la marile idealuri ale liberei cugetări, demnităţii umane şi liberului schimb şi pentru că raţiunea şi progresul fuseseră înlocuite în lumea occidentală de teoriile rasiste şi lozincile demagogice, nu rămase nici el neafectat de respectivele fenomene. La început negase pur şi simplu această evoluţie, tot aşa cum contele Leinsdorf obişnuia să nege anumite „manifestări dezagreabile cu caracter public"; aştepta ca ele să dispară de la sine, iar aşteptarea constituie prima treaptă, încă abia perceptibilă, a torturii prin exasperare, pe care viaţa o lasă să apese asupra oamenilor cu o conştiinţă dreaptă. A doua treaptă se numeşte de obicei, şi se numea astfel şi în cazul lui Fischel, „otrava". Otrava este apariţia, picătură cu picătură, a unor noi concepţii în morală, artă, politică, în viaţa de familie, în ziare, reviste şi relaţiile sociale, care încă de la început este însoţită de un simţământ neputincios al irevocabilului şi de negaţii iritate care nu se pot împiedica să recunoască într-o oarecare măsură tocmai faptele negate. Directorul Fischel nu fu scutit însă nici de cea de a treia şi ultima treaptă, în care aversele şi rafalele noului se condensează într-o ploaie persistentă şi cu timpul ajung una din torturile cele mai îngrozitoare pe care le poate îndura un om care nu dispune decât de zece minute pe zi pentru filosofie.

Leo începu să înveţe în cât de multe privinţe oamenii pot avea păreri diferite. Dorinţa de a avea dreptate, o nevoie care semnifică aproape acelaşi lucru cu demnitatea omenească, începu să celebreze adevărate excese în casa Fischel. Acest impuls a produs de-a lungul secolelor mii de filosofii, opere de artă, cărţi, fapte şi alianţe în slujba unor admirabile cauze comune, şi dacă acest impuls admirabil, dar în acelaşi timp fanatic şi monstruos, trebuie să se mulţumească cu

zece minute de filosofie a vieţii sau cu discuţii asupra problemelor fundamentale ale vieţii casnice, atunci e inevitabil ca el să nu plesnească asemenea unei picături de plumb incandescent în nenumărate ţăndări şi ascuţişuri, capabile să rănească la modul cel mai dureros. Exploda astfel la întrebarea dacă o cameristă se cerea sau nu să fie concediată şi dacă scobitorile se cuvenea sau nu să stea pe masă; dar, oricare ar fi fost motivul pentru care exploda, avea facultatea de a se reîntregi îndată în două concepţii de viaţă, fiecare infinit de nuanţată şi diametral opusă celeilalte.

În timpul zilei lucrurile mai mergeau cum mai mergeau, căci atunci directorul Fischel se afla la serviciu, noaptea însă era şi el om ca toţi oamenii, ceea ce înrăutăţea considerabil relaţiile sale cu Klementine. În stadiul complicat pe care l-au atins toate în vremurile noastre, nu este posibil ca cineva să se simtă pe de-a întregul competent decât într-un singur domeniu, în cazul său domeniul respectiv era cel al acţiunilor şi obligaţiunilor de bursă, motiv din care noaptea el înclina spre o anume condescendenţă. Klementine, dimpotrivă, se menţinea agresivă şi deloc dispusă la concesii, căci ea crescuse în atmosfera stabilă, dominată de sentimentul datoriei, a unei familii de funcţionari şi, în plus, conştiinţa statutului său social nu tolera camere de dormit separate, pentru a nu restrânge şi mai mult spaţiul într-un apartament şi aşa neîncăpător. Dormitoarele conjugale însă, când se mai stinge şi lumina, îl pun pe un bărbat în situaţia unui actor care trebuie să joace în faţa unei săli invizibile rolul generos, dar deja foarte uzat, al unui erou răcnind ca un leu. Or, de ani de zile, sala întunecată de spectacol în care se producea Leo nu se manifestase nici cu aplauze, oricât de vagi, nici cu cel mai vag semn de dezaprobare şi se poate afirma că o asemenea situaţie ar fi putut zdruncina până şi nervii cei mai tari. Dimineaţa, la micul dejun, pe care, conform unei tradiţii

venerabile, îl luau împreună, Klementine era rigidă ca un cadavru congelat, iar Leo tremura tot de enervare. Până şi fiica lor, Gerda, remarca de fiecare dată câte ceva din toate acestea şi îşi imagina, plină de oroare şi cu un dezgust amar, viaţa conjugală ca pe o încăierare de pisici în întunericul nopţii.

Gerda avea douăzeci şi trei de ani şi constituia obiectul favorit al disputelor între cei doi genitori ai săi. Leo Fischel găsea că ar fi sosit timpul ca ea să înceapă să se gândească la o căsătorie avantajoasă. Gerda spunea, dimpotrivă:

— Tu eşti de modă veche, *papa* dragă, şi îşi alesese prieteniile dintr-o liotă de tineri germani creştini de aceeaşi vârstă cu ea, care nu ofereau nici cea mai modestă perspectivă în ce priveşte posibilitatea de a întreţine un cămin, dar care, în schimb, îi disprețuiau pe capitalişti şi susţineau că niciun evreu nu se dovedise niciodată în stare să se erijeze într-un mare simbol al umanităţii.

Leo Fischel îi considera nişte derbedei antisemiţi şi ar fi vrut să le interzică accesul în casa lui, însă Gerda spunea:

— Tu nu înţelegi, papa, toate astea trebuie luate la modul simbolic, iar Gerda era o fată nervoasă şi anemică şi pe dată se înfuria imediat îngrozitor când cineva nu se purta cu ea cu destule menajamente.

Astfel că Fischel îi tolera aceste relaţii, aşa cum odinioară Odiseu fusese nevoit să-i tolereze pe pretendenţii Penelopei în propria lui casă, căci Gerda era raza de soare în viaţa lui; însă nu le tolera în tăcere, aşa ceva nu îi stătea în fire. El considera că ştie singur foarte bine ce înseamnă morala şi ideile largi şi se pronunţa în sensul acesta cu orice prilej, pentru a exercita o influenţă pozitivă asupra Gerdei. Iar Gerda răspundea de fiecare dată:

— Da, tu ai avea pe de-a întregul dreptate, papa, dacă faptele în

cauză n-ar trebui privite cu totul altfel decât procedezi tu acum!

Ce făcea Klementine când Gerda vorbea astfel? Nimic! Păstra tăcerea, cu o expresie de resemnare pe faţă, însă Leo putea fi sigur că, în spatele lui, ea avea să susţină capriciile Gerdei, ca şi cum ar fi ştiut ce însemnau simbolurile! Leo Fischel avusese dintotdeauna toate motivele să afirme că mintea lui solidă, evreiască era superioară celei a soţiei sale şi nimic nu-l indigna mai tare decât să constate că ea profita de pe urma nebuniilor Gerdei. De ce tocmai el n-ar mai fi fost în stare, dintr-odată, să gândească modern? Era aici ceva îndreptat sistematic împotriva lui! apoi îşi aducea aminte de ce se petrecea noaptea. Aşa ceva nu mai constituia o lezare a onoarei sale, era de-a dreptul ca şi cum i s-ar fi smuls onoarea din rădăcini! Noaptea, omul nu mai are pe el decât cămaşa de noapte şi sub ea numaidecât este caracterul lui. Nici cunoştinţele, nici înţelepciunea profesională nu-l mai pot apăra. Întreaga sa persoană îi este atunci vulnerabilă. Nimic altceva. În acest caz, ce însemna faptul că, ori de câte ori venea vorba despre vederile germane-creştine, Klementine făcea o mutră ca şi când el însuşi ar fi fost un barbar?

Adevărul este că omul este o fiinţă care rezistă la fel de puţin la bănuieli pe cât ar rezista hârtia de mătase în ploaie. De când Klementine nu-l mai găsea frumos pe Leo, îl găsea insuportabil, şi de când Leo se simţea suspectat de Klementine, se aştepta la fiecare prilej la o conspiraţie în propria lui casă. În plus, Klementine şi Leo, ca toţi cei care se lasă convinşi de moralitate şi de literatură, erau prizonierii prejudecăţii că ar fi fost dependenţi unul de altul prin pasiunile, caracterul, soarta şi acţiunile lor. În realitate, existenţa constă, fireşte, mai mult decât pe jumătate nu din acţiuni, ci din divagaţii, al căror înţeles este absorbit din opinii laolaltă cu obiecţiile corespunzătoare, şi din acumularea unor note impersonale din ceea ce se aude şi se ştie. Soarta acestor doi soţi depindea într-o

mare măsură de o stratificare tulbure, densă, dezordonată de gânduri, care nu erau ale lor, ci ţineau de opinia publică şi care se schimbaseră odată cu aceasta, fără ca ei să se fi putut apăra de aceste schimbări. În comparaţie cu respectiva dependenţă, reciproca lor dependenţă personală constituia doar o parte infimă, un reziduu supraapreciat într-un mod de-a dreptul demenţial. În vreme ce ei se convingeau singuri că ar fi avut o viaţă personală şi-şi puneau reciproc în discuţie caracterul şi voinţa, dificultatea disperată consta în irealitatea acestei simple dispute, pe care ei o ascundeau prin toate manifestările posibile de nervozitate şi proastă dispoziţie.

Neşansa lui Leo Fischel era că el nici nu juca cărţi, nici nu găsea vreo plăcere în a ieşi cu fete frumoase, ci, obosit după serviciu, suferea de o aspiraţie pronunţată la viaţa de familie, în vreme ce soţia lui, dimpotrivă, care nu avea nimic de făcut decât să constituie zi şi noapte leagănul acestei familii, nu se mai lăsa înşelată de niciun fel de iluzii romantice. I se întâmpla uneori lui Leo Fischel să fie stăpânit de senzaţia de sufocare, atacat de o stare care nu permitea în niciun fel să fie analizată, dar care îl năpădea din toate părţile. El era o mică celulă activă în corpul social, care-şi făcea conştiincios datoria, dar care era de peste tot alimentată cu seve otrăvite. Această stare de fapt depăşea cu mult ceea ce constituia necesităţile lui în ce priveşte filosofia, astfel că începu – văzându-se lăsat în părăsire de partenera sa de viaţă, el însuşi fiind un om în pragul bătrâneţii, care nu găsea niciun motiv să renunţe la modalităţile raţionale ale propriei tinereţi – să bănuiască profunda nimicnicie a vieţii sufleteşti, caracterul ei amorf, în care formele se schimbă veşnic, transformările încete şi fără odihnă în care toate se rotesc perpetuu într-o adevărată mişcare de revoluţie.

Într-o astfel de dimineaţă, când gândurile îi fuseseră absorbite de probleme familiale, Fischel uitase să răspundă la invitaţia Alteţei

Sale şi în numeroase din dimineţile care urmaseră îi ajunseseră la urechi descrieri ale împrejurărilor care evoluau în cercul soţiei şefului de departament Tuzzi, care făceau să pară regretabil faptul că nu fusese valorificat un asemenea prilej pentru ca Gerda să intre în cea mai selectă societate. Fischel însuşi nu avea conştiinţa pe de-a întregul împăcată, întrucât propriul său director general şi directorul Băncii Naţionale frecventau aceste cercuri, însă, după cum este de notorietate, respingi cu atât mai energic reproşurile cu cât te simţi mai intens la strâmtoare între vinovăţie şi inocenţă. De fiecare dată când Fischel încerca, cu superioritatea omului de acţiune, să ia în derâdere asemenea chestiuni cu iz patriotic, i se explica faptul că un expert în problemele financiare atât de onorat de contemporaneitate cum era Paul Arnheim gândea cu totul altfel în respectiva privinţă. Era uimitor cât de multe reuşiseră să afle despre acest om Klementine, ba până şi Gerda – care altminteri contrazicea în mod firesc dorinţele mamei sale – şi cum, pe de altă parte, şi la bursă se spuneau despre el unele lucruri remarcabile, Fischel se simţea constrâns la defensivă, căci el nu mai putea pur şi simplu face faţă unei asemenea situaţii şi nici nu voia să susţină despre un om cu asemenea relaţii de afaceri că nu ar fi trebuit să fie luat în serios.

Când însă Fischel se simţea constrâns într-o atitudine defensivă, aceasta îmbrăca la modul realist forma unei expectative, adică el păstra o tăcere cât mai impenetrabilă cu putinţă faţă de toate aluziile la familia Tuzzi, la Arnheim, la Acţiunea Paralelă şi la propria lui pasivitate, culegea informaţii despre durata şederii lui Arnheim şi aştepta în taină să se întâmple ceva care să dezvăluie deodată lipsa de substanţă a tuturor acestor combinaţii şi să provoace prăbuşirea totală a speculaţiilor care se bucurau de un curs atât de ridicat la bursa familiei sale.

52

Şeful de departament Tuzzi constată existenţa unei lacune în funcţionarea departamentului său

După ce luase hotărârea de a obţine clarificări în legătură cu persoana doctorului Arnheim, şeful de departament Tuzzi avu curând satisfacţia de a descoperi o lacună importantă în structura Ministerului Afacerilor Externe şi al Casei Imperiale, care constituia obiectul preocupărilor sale profesionale: nu deţinea competenţa de a trata cu persoane precum Arnheim. El însuşi nu citea în domeniul literaturii şi artei, în afară de memorii, altceva decât Biblia, Homer şi Rosegger, şi se considera oarecum avantajat, căci se apăra astfel împotriva oricărei risipe intelectuale; dar aprecia că era o deficienţă faptul că în departamentul afacerilor externe în ansamblul său nu se găsea nicio persoană care să fi citit vreo carte a lui Arnheim.

Şeful de departament Tuzzi fusese abilitat să-i poată convoca în biroul său pe ceilalţi funcţionari superiori ai departamentului, însă în dimineaţa de după noaptea tulburată de crizele de lacrimi se deplasase el însuşi la şeful departamentului de presă, mânat de simţământul că problema pe care el considera că trebuie să o discute nu putea în mod foarte justificat să îmbrace un statut deplin oficial. Şeful departamentului de presă îl admiră pe şeful de departament Tuzzi pentru bogăţia de detalii personale pe care acesta le cunoştea despre Arnheim, recunoscu că, în ce-l priveşte, auzise acest nume, dar respinse îndată presupunerea că persoana respectivă ar fi putut figura în fişele biroului său, întrucât, din câte îşi amintea, Arnheim nu constituise niciodată obiectul unei luări în considerare de natură oficială şi, după cum era de înţeles, prelucrarea materialelor de presă nu cuprindea felul în care înţelegeau să-şi trăiască viaţa

persoanele particulare. Tuzzi recunoscu că nici n-ar fi fost de aşteptat altceva, dar făcu observaţia că graniţa între semnificaţia oficială şi privată a persoanelor şi fenomenelor nu mai putea fi stabilită totdeauna cu precizie, ceea ce şeful departamentului de presă găsi că reprezenta într-adevăr o remarcă foarte pătrunzătoare, la care ambii conducători de departamente căzură de acord să constate că erau confruntaţi cu o carenţă a sistemului de natură să contrarieze.

Era în mod evident o dimineaţă în care Europa îşi îngăduia un moment de linişte, căci cei doi şefi îl convocară pe directorul cancelariei şi dispuseră deschiderea unui dosar care fu prevăzut cu inscripţia *Arnheim, Dr. Paul*, chiar dacă rămase pentru moment gol. După directorul cancelariei urmară la rând şefii arhivei de documente şi ai arhivei de fragmente din presă, care ştiură să spună pe dinafară şi strălucind de competenţă că în registrele lor nu figura niciun Arnheim. În sfârşit fură convocaţi şi referenţii de presă, care trebuiau să prelucreze zilnic ziarele şi să le prezinte superiorilor lor extrasele din presă, şi cu toţii arborară expresii foarte solemne când fură întrebaţi despre Arnheim şi dădură asigurări că acesta era menţionat foarte des şi la modul favorabil în ziarele lor, dar nu fură în măsură să dea nicio informaţie în ce privea conţinutul scrierilor sale, pentru că activitatea sa, după cum se grăbiră ei să sublinieze, nu era inclusă în sfera de probleme a rapoartelor oficiale. De aici reieşi funcţionarea ireproşabilă a maşinăriei Ministerului de Externe la simpla apăsare pe butonul corespunzător şi toţi funcţionarii părăsiră încăperea cu sentimentul că-şi dovediseră într-o lumină bună seriozitatea profesională.

— Este întocmai cum v-am spus, se întoarse mulţumit şeful departamentului de presă către Tuzzi, nimeni nu ştie nimic.

Cei doi şefi ascultaseră rapoartele, arborând surâsuri pline de

demnitate, aşezaţi – ca şi cum ar fi fost preparaţi pentru eternitate de mediul în care se găseau, asemenea muştelor în chihlimbar – în splendide fotolii de piele, pe covorul roşu şi moale, pe fondul draperiilor roşii-întunecate ale ferestrelor înalte, în camera alb-aurie, care data încă de pe vremurile Mariei Tereza şi recunoscură că această lacună în sistem, pe care cel puţin o descoperiseră acum, avea să fie greu de suplinit.

— În departamentul nostru, se lăudă şeful acestuia, este prelucrată orice declaraţie publică, dar trebuie să trasăm o delimitare undeva în jurul noţiunii de „publică". Eu pot să garantez că o interjecţie pe care orice deputat din vreun Landtag oarecare a emis-o în cursul anului curent poate fi localizată în mai puţin de zece minute în arhivele noastre şi orice interjecţie emisă în ultimii zece ani, în măsura în care se referă la politica externă, în cel mult o jumătate de oră. Acest fapt e valabil şi pentru orice articol politic din vreun ziar; domnii din serviciul meu lucrează cu conştiinciozitate.

Însă acestea sunt declaraţii concrete, ca să spunem aşa, făcute cu simţul răspunderii, care sunt legate de condiţii, forţe şi concepte ferme. Iar dacă mă întreb, în calitatea mea strict profesională, sub ce cuvânt-cheie ar trebui să înregistreze funcţionarul nostru, care operează extrasele sau alcătuieşte catalogul, un eseu al cărui autor, în calitate personală… Să spunem… pe cine să-l numesc aici ca exemplu?

Tuzzi pronunţă, ca să-i vină în ajutor, numele unuia dintre scriitorii cei mai tineri care frecventau salonul Diotimei.

Şeful departamentului de presă îşi ridică privirea spre el cu aerul neliniştit al unuia care nu aude bine.

— Bine, să spunem; dar unde să trasăm graniţa între ceea ce se ia în consideraţie şi ceea ce se trece cu vederea? Au existat până şi poezii cu conţinut politic. Înseamnă că orice versificator din această

categorie…? Sau poate ar trebui doar autorii jucaţi la Burgtheater…?

Amândoi domnii râseră.

— Cum s-ar putea face, la drept vorbind, rezumate din ceea ce vor să spună oamenii de felul acesta, chiar dacă ar fi ei Schiller şi Goethe?! Asemenea lucruri, deţin, fireşte, un înţeles mai înalt, dar dacă ar fi să gândim practic, se contrazic la fiecare al doilea cuvânt.

Între timp, ambilor domni le devenise limpede că se expuneau riscului să se implice în ceva cu totul „imposibil", cuvântul acesta fiind dublat şi de acea nuanţă de ridicol social faţă de care diplomaţii au întotdeauna o susceptibilitate sporită.

— Nu putem să angajăm în minister o echipă întreagă de critici literari şi teatrali, constată Tuzzi surâzând, însă, pe de altă parte, acum că ni s-a atras atenţia, nu se poate nega faptul că asemenea oameni n-ar fi cu totul lipsiţi de influenţă în ce priveşte constituirea concepţiilor care domină astăzi în lume şi că pe această cale acţionează şi în politică.

— În niciun minister de externe de pe lume nu se procedează astfel, îi veni în ajutor şeful departamentului de presă.

— Desigur. Însă o picătură după alta ajung să găurească o ditamai stâncă.

Tuzzi considera că această zicală exprima cât se poate de bine o anumită primejdie care s-ar fi putut să-l ameninţe.

— Poate că ar mai trebui totuşi să încercăm ceva de natură organizatorică?

— Nu ştiu, eu am anumite reţineri, spuse colegul său.

— Fireşte, nu mai puţin! adăugă Tuzzi. Către sfârşitul convorbirii începuse să simtă o senzaţie de disconfort, ca şi cum i s-ar fi împleticit limba şi nu reuşea să-şi dea bine seama dacă lucrurile despre care discutaseră erau lipsite de sens sau aveau la urma urmelor să se vădească drept o urmare a perspicacităţii pentru care

era atât de renumit. Nici şeful departamentului de presă nu reuşea să facă o distincţie în problema respectivă, astfel că cei doi domni se asigurară reciproc că urmau să mai discute la o dată ulterioară.

Şeful departamentului de presă dădu dispoziţia să fie comandate operele complete ale lui Arnheim pentru biblioteca ministerului, pentru a putea spune că se ajunsese la o anume concluzie în problema respectivă, iar şeful de departament Tuzzi se deplasă într-o secţie politică a ministerului, unde dispuse ca Legaţia din Berlin să fie însărcinată să transmită un raport amănunţit cu privire la persoana lui Arnheim. Acesta era singurul demers pentru moment, iar până când avea să-i parvină raportul nu o avea la dispoziţie decât pe soţia sa de la care să se informeze despre Arnheim, ceea ce îl impresionase cu totul neplăcut. Îşi amintea de formula lui Voltaire după care oamenii recurg la cuvinte doar pentru a-şi ascunde gândurile şi se folosesc de gânduri doar pentru a-şi justifica nedreptăţile. Desigur, diplomaţia fusese dintotdeauna astfel. Dar faptul că un om vorbea şi scria atât de mult cum proceda Arnheim, pentru a-şi ascunde în spatele cuvintelor adevăratele intenţii, îl neliniştea ca o noutate ce se cerea lămurită până la urmă.

53
Moosbrugger este transportat într-o altă închisoare

Christian Moosbrugger, asasinul prostituatei, fusese dat uitării la puţine zile după ce încetaseră să mai apară în ziare ştirile despre procesul ce-i fusese intentat şi interesul opiniei publice se îndreptase către alte subiecte. Doar un cerc de experţi se ocupa mai departe de el. Apărătorul său introdusese o cerere de recurs în anulare, ceruse o nouă examinare a stării mintale a clientului său şi

mai luase şi alte măsuri: execuţia fusese amânată până la o dată indefinită şi Moosbrugger fusese transportat într-o altă închisoare.

Măsurile de precauţie luate cu acest prilej îl măguliseră; puşti încărcate, oameni mulţi, lanţuri la mâini şi la picioare: i se acorda atenţie, le era frică de el, iar lui Moosbrugger îi plăcea. Când urcase în duba închisorii, privise în jur căutând semnele admiraţiei generale, încercând să întâlnească privirile mirate ale trecătorilor. Vântul rece care sufla în stradă i se juca în păr, se simţea slăbit în aerul acela rece. Două secunde doar; apoi un jandarm îl împinsese de la spate, ca să-l urce în maşină.

Moosbrugger era un om vanitos; nu-i plăcea să fie împins; se temea ca paznicii să nu-l lovească, să nu strige la el sau să râdă de el; uriaşul acesta înlănţuit nu mai îndrăzni să le arunce celor care-l escortau nicio privire şi se împinse cu de la sine putere până în peretele din faţă al dubei.

De moarte însă nu se temea. În viaţă trebuie să înduri multe, care în mod cert te fac să suferi mai mult decât spânzurătoarea, şi la urma urmelor nu are prea mare importanţă dacă trăieşti cu câţiva ani mai mult sau mai puţin. Mândria pasivă a unui om care fusese închis multă vreme îl determina să nu se teamă de pedeapsă; dar nici altminteri nu se agăţa de viaţă. La ce-ar fi putut să mai ţină în viaţă? Doar nu la vântul de primăvară, la drumurile largi de ţară sau la lumina soarelui? Nu fac decât să te obosească, să asuzi, să te simţi murdar de praf. Nimănui nu-i place aşa ceva, nimănui din cei care cunosc bine toate aceste stări. „Să poţi spune", gândea Moosbrugger, „ieri am mâncat acolo în colţ la cârciumă o friptură de porc pe cinste!" Chiar că ar fi fost ceva! Dar şi la o asemenea plăcere se putea renunţa. Ce l-ar fi bucurat ar fi fost ceva ce să îi creeze o satisfacere a ambiţiei sale, care dintotdeauna nu se confruntase decât cu insulte stupide. Acum, aşezat pe banchetă,

simţea în tot corpul smuciturile nedesluşite ale roţilor; dincolo de zăbrelele uşii alunecau tot mai în urmă pietrele caldarâmului, camioanele cu mărfuri rămâneau în spatele lor, uneori se vedeau bărbaţi, femei, copii, clătinându-se pieziş printre zăbrele, de departe, din urmă, se apropie o trăsură, crescu, venea tot mai aproape, începu să împroaşte viaţă aşa cum ţâşnesc scânteile din nicovala unui fierar, capetele cailor păreau că vor să străpungă uşa dubei, pe urmă ropotul copitelor şi fâşâitul molatic al cauciucurilor de la roţi trecură pe lângă peretele dubei. Moosbrugger îşi întoarse încet capul spre spate şi privi iarăşi tavanul dubei, acolo unde se întâlnea cu peretele lateral. Larma de afară foşnea, zvâcnea; era acum întinsă ca o pânză peste care pâlpâia din loc în loc umbra cine ştie cărei întâmplări. Moosbrugger trăia acest drum cu duba ca pe o schimbare, fără să dea prea multă atenţie conţinutului împrejurării. Între două timpuri întunecoase şi odihnitoare de temniţă se strecurase un sfert de ceas de timp înspumat, opac, alb. Tot astfel îşi simţise totdeauna libertatea. La drept vorbind, nu ca pe ceva aparte de frumos. „Toată povestea cu ultima masă", cugetă el, „cu preotul închisorii, călăii şi sfertul de oră până când se termină totul, nici astea nu aveau să fie altfel; vor aluneca pe roţile lor tot mai aproape, tot timpul, ca acum, o să ai de furcă, să nu te răstoarne de pe bancă zdruncinăturile şi nici n-ai să vezi şi să auzi prea multe, cu toţi oamenii care ţi se tot învârt în jur. Partea cea mai folositoare are să fie când o să ai în sfârşit linişte după toate chestiunile astea!"

Superioritatea unui om care s-a eliberat de dorinţa de a trăi este foarte mare. Moosbrugger îşi amintea de comisarul care-l anchetase primul, atunci la poliţie. Fusese un om pe cinste şi care vorbea încet.

— Uite ce, domnule Moosbrugger, spuse acela, te rog frumos: lasă-mă să am şi eu succesul meu în cazul acesta!

Iar Moosbrugger îi răspunse:

— Bine, dacă vreţi să aveţi succes, haide să întocmim acum procesul-verbal.

Mai târziu judecătorul nu voise să creadă, dar comisarul confirmase în faţa judecăţii.

— Chiar dacă nu vrei din proprie iniţiativă să-ţi uşurezi conştiinţa, atunci lasă-mi cel puţin mulţumirea personală că o faci de hatârul meu.

Comisarul repetase aceste cuvinte în faţa completului de judecată, astfel încât până şi preşedintele surâse prietenos, iar Moosbrugger se ridică în picioare.

— Toată consideraţia faţă de această declaraţie a domnului comisar de poliţie! trâmbiţă el cu glas răsunător şi adăugă cu o înclinare elegantă: deşi domnul comisar s-a despărţit de mine cu cuvintele: „Cred că n-o să ne mai vedem niciodată", uite că am totuşi onoarea şi plăcerea de a-l revedea astăzi pe domnul comisar.

Surâsul cu care-şi confirma buna lui părere despre sine însuşi îi lumină faţa lui Moosbrugger, uitându-i cu totul pe soldaţii care-i şedeau în faţă, la fel de zdruncinaţi de hurducăturile dubei.

54

În conversaţia cu Walter şi Clarisse, Ulrich se arată a fi un reacţionar

Clarisse îi spuse lui Ulrich:

— Trebuie făcut ceva pentru Moosbrugger, asasinul acesta are simţ muzical!

Ulrich recupera în sfârşit într-o după amiază-liberă vizita pe care fusese împiedicat s-o facă prin arestarea sa atât de bogată în consecinţe.

Clarisse îl prinsese de reverul hainei; Walter stătea alături de ei

cu o expresie nu pe de-a întregul sinceră pe faţă.

— Ce vrei să spui: simţ muzical? întrebă Ulrich surâzând.

Clarisse luă o expresie amuzat ruşinată. Era ceva involuntar. Era ca şi cum ruşinea i-ar fi apărut prin trăsăturile chipului şi trebui să-şi încordeze veselă faţa ca să şi-o reţină, îşi luă mâna de pe reverul lui.

— Nimic deosebit, spuse. Ai devenit acum un om influent!

Nu era întotdeauna uşor să o înţelegi.

Iarna izbucnise la un moment dat, apoi stagnă. Aici, dincolo de porţile oraşului, era încă aşternută zăpada; câmpuri albe şi printre ele, ca o apă întunecată, solul negru. Soarele se revărsa pretutindeni deopotrivă. Clarisse purta o jachetă portocalie şi o căciuliţă albastră de lână. Ieşiseră toţi trei la plimbare şi aici, în mijlocul naturii care se redeşteptase confuz, Ulrich trebuia să-i explice scrierile lui Arnheim. Era vorba acolo de serii algebrice şi de inele de benzol, de concepţia materialistă a istoriei şi de cea universalistă, de pilonii de susţinere a podurilor, de dezvoltarea muzicii, de bazele funcţionării automobilului, de Hata 606, de teoria relativităţii, de teoria atomică a lui Bohr, de sudura autogenă, de flora din Himalaia, de psihanaliză, de psihologia individuală, de psihologia experimentală, de psihologia fiziologică, de psihologia socială şi de toate celelalte realizări care împiedică vremurile care s-au îmbogăţit de pe urma lor să producă oameni buni, integri şi integrabili. Însă toate acestea interveneau într-un fel foarte liniştitor în scrierile lui Arnheim, căci el îşi asigura cititorii că tot ceea ce nu se înţelegea nu însemna decât un exces al puterilor raţionale sterile, în vreme ce adevărul era în continuare lucrul acela simplu, demnitatea omenească şi înclinaţia spre adevărurile transcendente, la care oricine putea aspira dacă trăia cu simplitate şi era în concordanţă cu astrele.

— Mulţi susţin astăzi ceva asemănător, îi explică Ulrich, însă

Arnheim este crezut, pentru că oamenii şi-l închipuie ca pe un om mare şi bogat, care în mod cert ştie despre ce vorbeşte, care a fost el însuşi în Himalaia, care posedă automobile şi are posibilitatea să poarte inele de benzol câte doreşte!

Clarisse vru să ştie cum arată inelele de benzol: păstra o amintire nelămurită despre inelele de carneol.

— Eşti totuşi o femeie fermecătoare, Clarisse! afirmă Ulrich.

— Slavă Domnului, ea nu are nevoie să înţeleagă toate nonsensurile chimice! îi luă Walter apărarea; apoi sări întru apărarea scrierilor lui Arnheim, pe care le citise. Nu ar fi pretins că Arnheim ar fi fost cel mai bun autor imaginabil, totuşi era cel mai bun dintre cei pe care prezentul îi dăduse la iveală; reprezenta spiritul nou! Ştiinţa ireproşabilă, sigur, dar, în acelaşi timp, depăşind limitele ştiinţei! Astfel plimbarea se termină. Rezultatul final pentru ei toţi fu că se udară la picioare, că mintea le era iritată, ca şi cum crenguţele subţiri ale copacilor strălucind dezgolite în soarele iernatic le-ar fi rămas înfipte în retină, alegându-se în acelaşi timp cu pofta vulgară de cafea caldă şi cu senzaţia dezolării omeneşti.

Zăpada li se topea aburind de pe încălţăminte, Clarisse se bucura că avea să se facă murdărie în cameră, iar Walter îşi ţinea toată vremea buzele puternice, de o senzualitate feminină, strânse, căci căuta ceartă. Ulrich le povesti despre Acţiunea Paralelă. Când ajunseră la Arnheim începură din nou să se certe.

— Am să-ţi spun ce am împotriva lui, repetă Ulrich. Omul de ştiinţă este astăzi o chestiune cu totul inevitabilă; nu poţi să nu vrei să ştii! Nicicând nu a fost atât de mare diferenţa între experienţa unui expert şi cea a unui profan ca în zilele noastre. Competenţa unui maseur sau a unui pianist o remarcă oricine; astăzi nu mai scoţi niciun cal pe pista de curse fără antrenamente speciale. Doar în

problemele care ţin de fiinţa omenească oricine se mai crede chemat să ia hotărâri şi o veche prejudecată susţine că te naşti şi mori ca om! Dar, de când ştiu că femeile de acum cinci mii de ani scriau cuvânt cu cuvânt aceleaşi scrisori iubiţilor lor cum se scriu astăzi, nu mai pot citi nici o singură asemenea scrisoare fără să mă întreb dacă într-o bună zi n-ar trebui să se schimbe lucrurile!

Clarisse se arăta înclinată să cadă de acord. Walter, dimpotrivă, surâdea ca un fachir care nici nu clipeşte când i se înfige un ac de pălărie în obraz.

— Ceea ce nu înseamnă nimic altceva decât că până se mai schimbă lucrurile, tu refuzi să fii om! obiectă el.

— Cam aşa. Îţi creează parcă o senzaţie neplăcută de diletantism! Dar am să conced asupra unui lucru cu totul diferit, continuă Ulrich după ce rămase un timp pe gânduri. Experţii nu vor ajunge niciodată până la capăt. Nu numai că în zilele noastre n-au dat de capăt; nici măcar nu pot să-şi imagineze cum ar arăta încununarea activităţii lor. Poate că sunt incapabili să-şi dorească o finalizare. Poţi, de exemplu, să-ţi închipui că omul va continua să aibă suflet din moment ce a învăţat să-l înţeleagă şi să-l stăpânească pe de-a întregul din punct de vedere biologic şi psihologic? Cu toate acestea, ne străduim să ajungem la această condiţie! Aici este necazul. Cunoaşterea este o conduită, o pasiune. La urma urmelor, o atitudine nepermisă: precum dipsomania, erotomania şi mania homicidă, tot astfel pasiunea irezistibilă de a cunoaşte dă naştere unui caracter care nu mai este echilibrat. Nu e deloc bine spus că cercetătorul urmăreşte adevărul, adevărul îl urmăreşte pe el. Omul suferă de pe urma lui. Adevărul este adevărat, iar fapta este reală, fără să le pese de om: el suferă pur şi simplu de patima lor, de beţia realităţii, care îi marchează caracterul şi nu-i mai pasă absolut deloc dacă din descoperirile lui va ieşi la iveală ceva întreg, omenesc,

desăvârşit sau dacă, de fapt, va mai ieşi orice la iveală. Este o fiinţă contradictorie, o fiinţă care suferă şi care e în acelaşi timp monstruos de activă şi energică!

— Şi? întrebă Walter.

— Ce vrei să spui?

— Doar nu vrei să susţii că putem lăsa lucrurile astfel?

— Aş vrea să las lucrurile astfel, spuse Ulrich calm. Concepţia noastră despre mediul în care trăim, dar şi despre noi înşine, se schimbă de la o zi la alta. Trăim într-o vreme a tranziţiilor. Poate, dacă nu ne abordăm problemele noastre cele mai profunde mai bine decât am făcut-o până acum, vremea aceasta va dura până la sfârşitul planetei noastre. Totuşi, dacă suntem lăsaţi în întuneric, nu trebuie să începem să cântăm, ca un copil căruia i s-a făcut frică. Tocmai ceea ce facem este un cântat de acest gen, de frică, pentru a ne purta ca şi când am şti cum trebuie să ne comportăm pe lume; poţi să ţipi din toate puterile, tot de frică o faci! În mod suplimentar, sunt convins de un lucru: o ducem tot într-un galop! Suntem încă departe de ţintele noastre, ele nu se apropie, nici măcar nu le întrezărim, vom rătăci drumul de multe ori în continuare şi va trebui să schimbăm caii; însă într-o bună zi – poimâine sau peste două mii de ani – orizontul va începe să se lichefieze şi se va revărsa asurzitor peste noi!

Se lăsase amurgul. „Nimeni nu-mi poate vedea chipul acum", gândea Ulrich. „Nici eu însumi nu ştiu dacă nu cumva mint." Vorbea cum vorbeşte cineva într-o clipă când nu mai este sigur de sine însuşi şi care rezumă rezultatele unor decenii de certitudine. Îşi amintea că în esenţă visul acesta de tinereţe pe care îl derula acum în faţa lui Walter era de mult găunos pe dinăuntru. Nu voia să continue să vorbească.

— În concluzie, răspunse Walter aspru, susţii că trebuie să

renunţăm la orice sens al vieţii?

Ulrich îl întrebă de ce ar mai fi avut nevoie la urma urmei de un sens. După câte putea constata, se puteau descurca şi fără vreun sens.

Clarisse chicoti. Nu o făcea cu răutate, întrebarea doar i se păruse nostimă.

Walter aprinse lumina, căci nu vedea nicio justificare ca Ulrich să se folosească în faţa Clarissei de avantajul omului ascuns în întuneric. O lumină orbitoare şi iritantă se revărsă peste cei trei.

Ulrich se încăpăţâna să explice:

— Lucrul de care avem nevoie în viaţă este doar convingerea că propriile tale afaceri merg mai bine decât cele ale vecinului. Adică: pictura ta, matematica mea, copiii şi nevasta nu mai ştiu cui; tot ceea ce îi dă unui om asigurarea că el nu e deloc, în niciun fel, o fiinţă neobişnuită, dar care în felul acesta de a nu fi deloc o fiinţă neobişnuită e totuşi fără pereche!

Walter nu se aşezase din nou. Îl stăpânea neliniştea. Triumful. Strigă:

— Îţi dai seama de ce spui? Să te strecori! Eşti un adevărat austriac. Faci apologia filosofiei naţionale a Austriei despre faptul de a te descurca în vreun fel!

— Poate că nici nu pe-atât de rău pe cât crezi tu, îi dădu replica Ulrich. S-ar putea ca de la o aspiraţie pasionată spre luciditate şi precizie sau frumuseţe să se ajungă la situaţia în care preferi să te descurci cumva decât să depui toate eforturile în spiritul cel nou! Te felicit pentru a fi descoperit misiunea mondială a Austriei.

Walter vru să răspundă. Se vădi însă că izbucnirea de simţăminte care-l făcuse să se ridice în picioare nu era doar triumf, ci – cum ar trebui formulat? – şi dorinţa de a părăsi încăperea un moment. Ezită între aceste două dorinţe. Însă ele nu se lăsau îmbinate şi privirea îi

alunecă de la ochii lui Ulrich la calea spre uşă.

Când rămaseră singuri, Clarisse spuse:

— Asasinul respectiv are simţ muzical. Adică – aici se opri, apoi continuă, tainic: Nu am cum să-ţi explic, dar tu trebuie să faci ceva pentru el.

— Adică, ce ar trebui să fac?

— Să-l pui în libertate.

— Aiurezi?

— Doar nu gândeşti serios în felul în care vorbeşti acum cu Walter?! întrebă Clarisse, şi ochii ei păreau să-l împingă spre un răspuns al cărui înţeles el nu era în stare să-l ghicească.

— Nu ştiu ce vrei, la urma urmelor spuse el.

Clarisse îi privea încăpăţânată buzele; apoi reluă:

— Ar trebui totuşi să faci ce-am spus eu; te-ar schimba şi pe tine radical.

Ulrich o privea atent. Nu înţelegea prea bine. Probabil că nu fusese atent la ceva din ce spusese ea; o comparaţie sau vreun „ca şi cum" care ar fi dat înţeles spuselor ei. Suna foarte ciudat să o audă vorbind acum atât de natural fără ca el să-şi dea seama de înţelesul adevărat al vorbelor ei, era ca şi cum ar fi fost vorba de o întâmplare cotidiană pe care o experimentase ea.

Însă tocmai atunci se întoarse Walter.

— Sunt gata să recunosc, începu el.

Întreruperea atenuase asprimea discuţiei. Se aşeză iarăşi pe taburetul de la pian şi îşi privea acum mulţumit pantofii, pe care se prinsese puţin pământ. Reflectă: „De ce nu se lipeşte deloc pământ de pantofii lui Ulrich? Pământul este ultima salvare pentru omul european".

Ulrich însă privea picioarele lui Walter pe deasupra pantofilor acestuia; prietenul său purta ciorapi negri de bumbac, iar forma

lipsită de frumuseţe era cea a unor picioare moi de fată tânără.

— Trebuie să ştim să preţuim atunci când un om din zilele noastre se străduieşte să fie un om întreg, spuse Walter.

— Aşa ceva nu mai există, îşi exprimă părerea Ulrich. N-ai decât să-ţi arunci privirea în ziar. Vei putea constata că e plin de lucruri de neînţeles, de o opacitate nemăsurată. E vorba acolo de atât de multe lucruri, încât ar depăşi puterea de înţelegere a unui Leibniz. Dar nici nu ne mai dăm seama de asemenea fapte; am ajuns şi noi altfel. Acum nu mai e vorba de un om întreg care să stea în faţa unei lumi întregi, ci de ceva omenesc şi care se mişcă într-un mediu de cultură generală.

— Foarte adevărat, replică Walter de îndată. Nu mai există de fapt o cultură integrală în înţelesul pe care i-l dădea Goethe. Dar tocmai din acest motiv există în zilele noastre faţă de orice idee o idee contrară şi pentru orice înclinaţie o înclinaţie contrară. Fiecare faptă şi contrariul acesteia îşi găsesc astăzi în intelect temeiurile cele mai subtile, cu care pot fi deopotrivă apărate sau condamnate. Nu înţeleg cum poţi să iei apărarea acestei stări de lucruri!

Ulrich ridică din umeri.

— Trebuie să ne retragem cu totul, şopti Walter.

— Sau pur şi simplu să ne continuăm drumul, îi replică prietenul său. Poate suntem pe calea spre un imperiu de termite sau spre oricare altă diviziune păgână a muncii.

Ulrich remarcă în sinea lui că ar fi fost în egală măsură de uşor să cadă de acord sau să conteste. În politeţe dispreţul era la fel de vizibil precum o trufanda în aspic. Ştia că afirmaţia din urmă avea să-l irite pe Walter, însă el începea să-şi dorească să ajungă odată să stea de vorbă cu cineva cu care să poată fi în întregime de acord. Astfel de discuţii avuseseră odinioară loc între ei doi. În asemenea împrejurări cuvintele sunt smulse din piept cu o forţă tainică şi

niciunul din ele nu-şi greşeşte ţinta. Când, dimpotrivă, cineva vorbeşte în silă, ele se înalţă ca o ceaţă de pe un câmp îngheţat, îl privi pe Walter fără resentiment. Era sigur că şi interlocutorul său avea senzaţia că prin această discuţie, cu cât dura mai mult, cu atât era mai zdruncinat în propriile-i convingeri şi că dădea vina pe el. „Tot ce gândim este fie simpatie, fie antipatie", chibzui Ulrich. O clipă lucrul acesta îi apăru cu atâta claritate ca fiind adevărat încât simţea o apăsare trupească, asemenea legănărilor şi atingerilor unor oameni înghesuiţi laolaltă. Îşi ridică ochii spre Clarisse.

După toate aparenţele, Clarisse încetase de mult să mai asculte; ridicase la un moment dat ziarul care era întins pe masă în faţa ei; apoi începuse să se examineze singură, să vadă de ce acest gest îi provocase o atât de mare plăcere. Simţea acea opacitate nemăsurată de care vorbise Ulrich acolo, în faţa ochilor şi în ziarul din mâinile ei. Braţele îi depliau întunecimea şi se deschideau ele însele. Alcătuiau împreună cu trunchiul două braţe ale unei cruci şi între ele atârna ziarul. Aceasta era plăcerea, însă cuvintele care să o descrie nu răsăreau din şinele său. Ştia doar că privea ziarul, fără să citească ceva şi că avea simţământul că în Ulrich se ascunde ceva barbar, tainic, o forţă înrudită ei înseşi, fără să poată înţelege ceva mai precis. Buzele i se întredeschiseră ca şi când ar fi vrut să surâdă, însă totul se petrecuse fără să conştientizeze, doar într-o încordare plină de stupoare şi destinsă totodată.

Walter continuă cu glas scăzut:

— Ai dreptate când spui că în zilele noastre nu mai este nimic serios, raţional sau măcar inteligibil; dar de ce nu vrei să înţelegi că tocmai raţionalitatea asta sporită şi care contaminează totul este blamabilă. În toate creierele s-a instalat dorinţa de a deveni tot mai raţional, de a raţionaliza şi compartimenta mai mult ca oricând viaţa şi, în acelaşi timp, neputinţa de a ne mai gândi la ce vom ajunge

când vom cunoaşte, vom diseca, vom tipiza, vom transforma în maşini şi vom norma totul. Lucrurile nu pot continua în această manieră.

— Ei bine, răspunse Ulrich indiferent, creştinul de pe vremea călugărilor trebuia să fie credincios, deşi el nu-şi putea imagina decât un cer care, cu norii şi harfele sale, era oarecum plicticos; iar noi ne temem de cerul raţiunii, care ne aminteşte de riglele, băncile cu speteze drepte şi înfricoşătoarele demonstraţii făcute cu creta la vremea şcolii.

— Am senzaţia că urmarea va fi un exces neînfrânat de fantasmagoric, adăugă Walter gânditor.

Era o mică laşitate şi o viclenie în această remarcă. Îşi aminti de acea misterioasă antiraţionalitate care exista în Clarisse şi, în timp ce vorbea despre raţiunea care împingea spre excese, se gândea la Ulrich. Ceilalţi doi nu-şi dădeau seama de intenţiile sale, ceea ce provoca suferinţa şi triumful celui neînţeles. Ar fi vrut cu adevărat să-l roage pe Ulrich ca atâta vreme cât mai rămânea în oraş să nu-i mai calce în casă, dacă aşa ceva ar fi fost posibil fără a stârni o revoltă din partea Clarissei.

Astfel că cei doi bărbaţi o priveau acum tăcuţi pe Clarisse.

Clarisse îşi dădu seama deodată că ei nu se mai certau, se frecă la ochi şi clipi prietenoasă către Ulrich şi Walter, care, scăldaţi în lumina gălbuie, şedeau profilându-se pe geamurile albăstrite de seară ale ferestrei asemenea unor figuri într-o vitrină de sticlă.

55
Soliman şi Arnheim

Asasinul Christian Moosbrugger mai avea însă şi o a doua susţinătoare. Problema vinovăţiei sau a suferinţelor sale îi

frământase cu câteva săptămâni înainte inima la fel de însufleţit cum făcuse şi cu inimile multor altora şi ea îşi formase despre acest caz o părere care se deosebea întru câtva de cea a tribunalului. Numele Christian Moosbrugger într-un fel îi plăcea, îşi imagina dincolo de acest nume un bărbat singuratic, înalt, aşezat lângă o moară năpădită de muşchi, ascultând vuietul apei. Era ferm convinsă că acuzaţiile ridicate împotriva lui aveau să se limpezească într-un mod cu totul neaşteptat. Când era în bucătărie sau cu lucrul de mână în sufragerie, i se părea că Moosbrugger, după ce îşi va fi scuturat lanţurile, ar fi apărut lângă ea şi se lăsa în voia unor reverii cu totul nefireşti. În aceste visuri nu era deloc exclus ca acest Christian, dacă ar fi cunoscut-o, pe ea, Rachel, la vreme, ar fi renunţat la carierea lui de asasin de femei şi s-ar fi dezvăluit ca o căpetenie de tâlhari cu un viitor de-a dreptul impresionant.

Bărbatul, sărmanul de el, în carcera lui nici nu bănuia că exista o inimă care, pe când posesoarea ei era aplecată asupra lenjeriei Diotimei, cârpind-o conştiincioasă, palpita pentru el. Locuinţa şefului de departament Tuzzi nu era deloc departe de tribunalul de primă instanţă. De la un acoperiş la celălalt, unui vultur nu i-ar fi trebuit decât câteva bătăi de aripi; însă pentru sufletul modern, care zboară jucându-se peste oceane şi continente, nu e nimic pe atât de anevoios cât să găsească legătura cu sufletul care locuieşte după colţ.

Astfel că fluxurile acestea magnetice se risipiseră iarăşi şi de câtăva vreme Rachel iubea Acţiunea Paralelă, iar nu pe Moosbrugger. Chiar dacă în încăperile în care aveau loc întrunirile lucrurile nu se desfăşurau la modul ideal, în anticamere se petreceau neobişnuit de multe lucruri. Rachel, care mai înainte găsise totdeauna timp să citească ziarele care ajungeau de la stăpâni în bucătărie, acum nu mai apuca nici să le răsfoiască, întrucât de

dimineaţa până seara stătea ca un scut de pază pentru Acţiunea Paralelă. Ea o iubea pe Diotima, îl iubea pe şeful de departament Tuzzi, pe Alteţa Sa contele Leinsdorf, pe nabab, iar de când remarcase că şi el începuse să joace un rol în această casă, şi pe Ulrich; astfel îi iubeşte un câine pe prietenii casei sale cu un singur sentiment, dar care este incitat de atâtea mirosuri diferite. Însă Rachel era o înţeleaptă. În ce-l priveşte pe Ulrich, observase foarte bine că el se situa întotdeauna pe o poziţie oarecum contrară faţă de ceilalţi şi fantezia ei începuse să-i atribuie un rol deosebit, încă neclarificat, în Acţiunea Paralelă. El o privea întotdeauna prietenos şi micuţa Rachel constatase că o examina mai îndelung mai ales atunci când credea ca ea nu-şi dă seama. Era sigură că dorea ceva de la ea; şi ar fi vrut să vină clipa aceea; trupuşorul ei alb se contracta tot de aşteptare, iar din ochii frumoşi, negri, ţâşnea din când în când câte o împunsătură micuţă şi aurie către el! Ulrich simţea foşnetul acestei mici creaturi, fără să şi-l poată explica, pe când ea aluneca pe lângă mobilele şi persoanele simandicoase, ceea ce îl distra într-o oarecare măsură.

El datora locul pe care-l ocupa acum în atenţia Rachelei nu în cea mai mică măsură conversaţiilor tainice din anticameră, a căror consecinţă fusese faptul că poziţia dominantă a lui Arnheim începuse să se clatine; căci acest om strălucit avea, fără ca el să ştie, în afară de Ulrich şi de Tuzzi, un al treilea duşman în persoana micului său slujitor, Soliman. Băieţaşul maur era catarama scânteietoare la cingătoarea magică pe care Acţiunea Paralelă o strânsese în jurul trupului lui Rachel. Micuţ, nostim, descinsese în urma stăpânului său din Ţara Basmelor în strada unde slujea Rachel, fiind pur şi simplu luat în stăpânire de ea ca parte a basmului ce îi fusese urzit conform convenienţelor de societate; căci nababul era Soarele şi îi aparţinea Diotimei, iar Soliman îi aparţinea

Rachelei şi era un ciob minunat de frumos colorat, licărind în lumina soarelui, pe care-l ridicase de jos, însuşindu-şi-l. Însă nu la fel vedea lucrurile băieţaşul, în ciuda faptului că era atât de micuţ ca statură, el se găsea acum între al şaisprezecelea şi şaptesprezecelea an şi ajunsese o fiinţă plină de vise romantice, maliţie şi pretenţii personale. Arnheim îl salvase în Italia de la o trupă de saltimbanci ambulanţi şi-l luase pe lângă sine; micuţul acesta ciudat, neastâmpărat, îi cucerise inima cu melancolia privirii lui ca de maimuţă şi bogătaşul hotărâse să-i deschidă calea spre o viaţă mai bună. Era vorba de acea nostalgie după o persoană de companie cu care să aibă o legătură apropiată, plină de devotament, aşa cum nu rareori îi cuprinde ca o slăbiciune pe oamenii singuratici, pe care el însă o ascundea de obicei sub un aflux de activitate. Îl tratase pe Soliman, până când acesta împlinise patrusprezece ani, tot atât de neatent şi imparţial cum erau crescuţi pe vremuri în casele oamenilor înstăriţi fraţii şi surorile de lapte ai propriilor copii, care puteau lua parte la toate jocurile şi distracţiile, înainte de a fi sosit clipa când trebuia să iasă la iveală faptul că laptele supt de la sânul unei mame preţuia mai puţin decât cel de la sânul unei doici. Zi şi noapte Soliman stătuse cuibărit la picioarele stăpânului său sau, de-a lungul convorbirilor de ceasuri întregi cu vizitatori de vază, se aflase în spatele ori pe genunchii acestuia. Îi citise pe Scott, Shakespeare şi Dumas, când se întâmplase ca Scott, Shakespeare sau Dumas să se afle pe masă prin casă şi învăţase să citească pe *Micul dicţionar de umanioare.* Mânca din bomboanele stăpânului său şi începuse de timpuriu, când nu-l vedea nimeni, să-i fumeze ţigările. Fusese angajat un profesor particular care venea şi-i dădea – oarecum sporadic, din cauza numeroaselor călătorii – lecţii pentru o instrucţie elementară. Toate îl plictisiseră cumplit pe Soliman şi nimic nu-i făcea mai multă plăcere decât să preia sarcinile unui

valet personal, lucru pe care avea voie să-l facă încă de pe vremea aceea, căci aceasta era o îndeletnicire adevărată, de om mare, care-i măgulea dorinţa de activitate. Însă într-o bună zi, şi nu trecuse prea mult de atunci, stăpânul său îl chemase şi-i explicase prieteneşte că el nu îndeplinise întocmai speranţele pe care şi le pusese în el, că acum nu mai era un copil şi că Arnheim, stăpânul lui, îşi luase asupra sa răspunderea ca din Soliman, micuţul slujitor, să facă un om adevărat; drept care se hotărâse să-l trateze exact ca pe cel care trebuia să devină şi că în consecinţă era nevoit să se obişnuiască din timp cu această situaţie. Mulţi oameni de succes – continuase Arnheim – începuseră ca lustragii sau spălători de vase şi tocmai în aceasta stătuse forţa lor, căci faptul cel mai important era să faci lucruri închegate.

Momentul în care fusese avansat de la rangul de obiect de lux nelămurit până la cel de servitor cu cazare gratuită şi salariu mic provocase în inima lui Soliman o devastare despre care Arnheim nu bănuia nimic. Soliman nu înţelesese de fapt deloc perspectivele pe care i le oferise Arnheim, dar le ghicise într-un fel în simţămintele lui şi de la acea schimbare îşi ura stăpânul care o înfăptuise. Nu renunţase câtuşi de puţin la cărţile, bomboanele şi ţigările acestuia, dar în vreme ce înainte luase pur şi simplu ceea ce îi plăcea, acum îl fura pe Arnheim cu bună ştiinţă şi se mulţumea atât de puţin cu acest simţământ al răzbunării, încât uneori pur şi simplu spărgea, ascundea sau arunca lucruri care, spre uimirea lui Arnheim, cel având impresia că-şi mai amintea, nelămurit, de ele, nu mai ieşeau niciodată la iveală. Dacă Soliman se răzbuna astfel, ca un spiriduş rău, pe de altă parte el îşi îmbunătăţi surprinzător comportarea în ce privea îndatoririle care-i reveneau ca slujitor şi modul plăcut în care se prezenta în faţa lumii. Constituia în continuare o adevărată senzaţie pentru toate bucătăresele, cameristele, funcţionarii de hotel

şi vizitatoarele care veneau în casă, era răzgâiat de privirile şi surâsurile lor, era privit cu uimire şi oarecare ironie de ştrengarii de pe stradă şi rămase cu obiceiul de a se simţi o personalitate fascinantă şi importantă, chiar dacă era oprimat. Până şi stăpânul său îi mai dăruia uneori câte o privire mulţumită şi măgulitoare sau câte un cuvânt prietenos şi înţelept; era preţuit pretutindeni ca un băiat isteţ şi îndatoritor, iar dacă se întâmpla vreodată ca Soliman să-şi fi încărcat de curând conştiinţa cu ceva deosebit de reprobabil, el se bucura atunci de propria superioritate rânjind zelos ca şi când tocmai ar fi înghiţit o bucată de îngheţată care-l ardea cu răceala ei.

Rachel câştigase încrederea acestui tânăr din momentul în care îi comunicase că în casa unde slujea ea se pregătea poate un viitor război, şi de atunci trebuise să asculte de la el cele mai urâcioase dezvăluiri în legătură cu idolul ei, Arnheim. În ciuda blazării sale, fantezia lui Soliman semăna cu o pernă de ace înţesată de săbii şi pumnale şi în tot ceea ce-i povestea Rachelei despre Arnheim răzbătea tropotul copitelor cailor şi pâlpâiau torţele şi scările de frânghie. Îi mărturisise că de fapt el nu se numea Soliman şi-i spusese un nume lung, cu rezonanţe stranii, pe care-l pronunţase atât de precipitat încât ea nu şi-l mai putu aminti niciodată. Mai târziu adăugă taina că era fiul unui prinţ negru şi că fusese răpit încă de copil de la tatăl său, care stăpânea asupra a mii de războinici, turme, sclavi şi pietre preţioase; Arnheim îl cumpărase pentru ca să i-l vândă mai târziu pe un preţ nemaipomenit de scump prinţului, dar că el voia să fugă şi nu reuşise până acum numai din cauză că tatăl său locuia atât de departe.

Rachel nu era atât de mărginită încât să se lase prostită de poveştile acestea; însă le credea pentru că ceea ce avea vreo legătură cu Acţiunea Paralelă nu putea, în opinia ei, deţine nicio doză de incredibil. Ar fi vrut să-i interzică lui Soliman să vorbească astfel

despre Arnheim; dar fu nevoită să se rezume la acea neîncredere sporită de oroare faţă de neruşinarea lui Soliman, căci într-un fel simţea că denigrarea stăpânul constituia, în ciuda tuturor îndoielilor ei, o complicaţie monstruoasă, iminentă, captivantă în desfăşurarea Acţiunii Paralele.

Erau deci nori de furtună în spatele cărora bărbatul acela înalt din moara năpădită de muşchi dispăruse şi o lumină lividă se aduna în grimasele bogate în riduri de pe faţa micuţă, ca de maimuţă, a lui Soliman.

56

Activitate intensă în comitetele Acţiunii Paralele. Clarisse îi scrie Alteţei Sale şi îi propune un An Nietzsche

În vremea aceea, era necesar ca Ulrich să intre la Alteţa Sa de două, trei ori pe săptămână. Găsi pregătită pentru el o încăpere înaltă, prelungă, încântătoare prin înseşi proporţiile ei. Lângă fereastră se afla un birou mare în stil Maria Tereza. Pe perete atârna un tablou întunecat, cu pete roşii, albastre şi galbene licărind din adâncuri, care reprezenta nişte cavaleri oarecare, străpungându-le cu lăncile burţile altor cavaleri răsturnaţi la pământ; iar pe peretele opus se găsea o doamnă singuratică, ale cărei părţi moi ale trupului erau cu grijă apărate de un corset brodat cu aur care-i făcea mijlocul ca de viespe. Nu-ţi puteai da seama de ce fusese exilată cu totul singură pe acel perete, căci era limpede că făcuse parte din familia Leinsdorf şi chipul ei tânăr şi pudrat semăna cu cel al contelui la fel de mult ca o urmă de pas în zăpada îngheţată cu o urmă de pas în pământul lutos, ud. De altfel, Ulrich avea puţine prilejuri să examineze chipul contelui Leinsdorf. Privind din afară, Acţiunea

Paralelă luase de la ultima şedinţă un astfel de avânt încât Alteţa Sa nu mai avea niciodată vreme să se dedice gândurilor importante, ci trebui să-şi petreacă timpul cu lectura corespondenţei, cu vizitatorii, cu discuţiile şi drumurile prin oraş. Astfel, avusese deja un schimb de păreri cu prim-ministrul, o convorbire cu arhiepiscopul, o şedinţă în cancelaria curţii, şi stabilise în mai multe rânduri contacte în case simandicoase cu membri ai marii nobilimi şi ai burgheziei înnobilate. Ulrich nu fusese implicat în aceste consultaţii şi aflase că erau de aşteptat din toate părţile mari rezistenţe de ordin politic, drept care toate aceste foruri explicau că vor putea sprijini cu atât mai viguros Acţiunea Paralelă cu cât vor fi mai puţin numite ca atare şi că pentru moment vor fi reprezentate în comitetele acţiunii numai prin observatori.

Îmbucurător era faptul că aceste comitete înregistrau de la o săptămână la alta mari progrese. Aşa cum se hotărâse la întrunirea de constituire, aceste comitete împărţiseră lumea sub aspect religios, educaţional, comercial, agricol şi aşa mai departe, în fiecare comitet figurând deja câte un reprezentant al ministerelor respective, iar toate comitetele se dedicau de acum misiunii lor, şi anume, în deplin acord cu celelalte comitete, fiecare aştepta reprezentanţii corporaţiilor şi secţiilor de resort respective pentru a înregistra dorinţele, sugestiile şi petiţiile populaţiei şi a le transmite mai departe comitetului executiv. Se spera ca acestui comitet executiv să i se poată transmite într-un flux continuu forţele morale „cele prioritare" ale ţării, ordonate şi corect clasificate, şi se înregistra de pe acum cu satisfacţie faptul că acest trafic scriptic era în creştere. În scurt timp memorandumurile comitetelor către comitetul executiv începuseră să se poată referi la alte memorandumuri care-i fuseseră deja transmise acestui comitet executiv, toate începând cu o formulă care de la un prilej la altul devenea mereu mai impozantă şi care

debuta cu cuvintele: „Ca răspuns la referatul nostru numărul cutare, cu referire la numărul cutare şi cutare, per XZY…" după care urmau altele; şirurile de cifre creşteau de la un document la altul. În toate acestea era ceva care vorbea despre o extindere continuă, de unde rezultă că ambasadele începură să relateze pe căi semioficiale despre impresia pe care o făcea în străinătate expresia viguroasă a patriotismului austriac: ambasadorii străini căutau cu precauţie prilejurile de a culege informaţii; deputaţii, a căror atenţie fusese stârnită, făceau interpelări cu privire la evoluţia faptelor; iniţiativa particulară începuse să se manifeste prin întrebări provenind de la firmele comerciale care-şi luau libertatea de a prezenta sugestii sau căutau un punct de joncţiune pentru stabilirea de contacte între ele şi această cauză patriotică. Exista de acum un angrenaj şi, din moment ce exista, trebuia să acţioneze şi, din moment ce acţiona, începu să-şi ia avânt, iar când un automobil este accelerat în câmp deschis, chiar dacă nu s-ar afla nimeni la volan, el va parcurge totuşi o distanţă de-a dreptul impresionantă, pe un traseu remarcabil.

În felul acesta se crease o propulsare concretă şi viguroasă, iar contele Leinsdorf începu să o simtă ca atare. Îşi punea deci lornionul şi citea cu minuţie întreaga corespondenţă sosită, de la început până la sfârşit. Acestea nu mai erau acum propunerile şi dorinţele unor persoane necunoscute şi pătimaşe, de felul celor care-l covârşiseră la început, înainte ca întreaga împrejurare să se fi înscris în cursul reglementar; până şi când aceste petiţii sau revendicări proveneau din rândul maselor populare, erau totuşi semnate de preşedinţii unor societăţi montane, ale uniunilor de libercugetători, ale asociaţiilor caritabile pentru fete, ale corporaţiilor de meseriaşi, ale grupurilor sociale şi cetăţeneşti şi ale altora din acele grupări greu definibile, care o iau înaintea tranziţiei de la individualism la

colectivism asemenea grămăjoarelor de gunoaie suflate de vânt la marginea rigolelor. Chiar dacă Alteța Sa nu era de acord cu toate cele ce i se cereau astfel, putea constata totuşi în linii generale un progres esenţial. Îşi lăsa la o parte lornionul, restituia documentul consilierului ministerial sau secretarului care i-l înmânase şi aproba mulţumit cu o mişcare a capului fără a pronunţa vreun cuvânt; avea simţământul că Acţiunea Paralelă se înscrisese în evoluţia sa propice şi că drumul adevărat urma cu certitudine să se contureze la timp.

Consilierul ministerial care primea îndărăt documentul îl aşeza de obicei pe un teanc de alte acte de acest fel, iar când ultimul dintre ele ajungea să fie aşezat deasupra, el căuta să citească în ochii Alteţei Sale. Atunci gura Alteţei Sale obişnuia să glăsuiască:

— Toate acestea sunt cât se poate de bune, dar nu putem spune nici *da*, nici *nu*, atâta vreme cât nu am convenit cu privire la ceea ce este determinant pentru ţelurile noastre.

Era ceea ce consilierul ministerial citise în ochii Alteţei Sale la fiecare din documentele anterioare, era întocmai şi propria sa părere şi, cum ţinea în mână un creion mecanic placat cu foiţă de aur, scria la sfârşitul fiecăruia din aceste documente formula magică *ass*. Această adnotare, utilizată în serviciile publice ale Kakaniei, însemna *asserviert* sau, pe înţelesul tuturor, „amânat până la o decizie ulterioară" şi reprezenta un simbol al grijii de a nu lăsa nimic să se piardă şi de a nu precipita nimic în mod necuvenit. Astfel fu amânată cererea unui mărunt funcţionar pentru un ajutor excepţional de lăuzie pentru soţia sa, decizia urmând să fie adoptată când copilul avea să crească şi să ajungă în situaţia de a-şi câştiga singur traiul, şi anume datorită faptului că până atunci problema ar fi putut fi eventual reglementată sub aspect juridic, funcţionarul superior în ierarhie neavând inima să refuze el însuşi petiţia;

amânată în acest fel era şi cererea unei persoane influente sau cea a unui departament guvernamental important, dacă nu se dorea ca refuzul să fie interpretat ca o ofensă, deşi se ştia bine că de la un nivel la fel de influent exista o împotrivire la adresa acestei solicitări. Amânate erau toate cele care parveneau pentru întâia oară în faţa unui departament oficial, şi anume atât timp cât nu survenea un caz similar care să servească drept precedent.

Dar ar fi cu totul inadecvat ca această uzanţă a departamentelor oficiale să constituie prilej de amuzament, căci şi în afara serviciilor publice se aplică multor altor chestiuni formula *amânat până la o decizie ulterioară*. Cât de puţin mai înseamnă, de exemplu, faptul că în jurămintele de încoronare ale monarhilor continuă să intervină promisiunea de a purta război împotriva turcilor sau a păgânilor, când ne gândim că în istoria omenirii niciodată până acum nu a fost ştearsă cu totul şi nici nu a fost scrisă până la capăt o frază, din care cauză se ajunge uneori la acel ritm buimăcitor al progresului care aduce năucitor de bine cu înaintarea unui bou cu aripi. Cel puţin în serviciile oficiale se mai pierde câte ceva, în vreme ce în lume nu se pierde nimic. Astfel că formula aceasta a amânării până la o decizie ulterioară constituie una din adnotările fundamentale ale structurii noastre vitale. Când însă Alteţa Sa considera că în discuţie era o chestiune presantă, procedura era diferită. Într-o primă etapă, expedia sugestia respectivă la curte prietenului său, contele Stallburg, pentru a lămuri întrebarea dacă solicitarea putea fi luată în considerare la modul „definitiv, sub rezervă", cum se exprima el. După un timp oarecare venea de fiecare dată răspunsul că expresia voinţei suverane nu putea fi pentru moment transmisă asupra acelei probleme şi că mai degrabă părea dezirabil ca opinia publică să fie lăsată să-şi formeze întâi punctul de vedere, iar chestiunea în discuţie să fie luată din nou în consideraţie la o dată ulterioară,

potrivit cu ecoul pe care l-ar fi stârnit şi cu celelalte circumstanţe care ar mai fi urmat să se ivească. Dosarul care se formase între timp pornind de la sugestia respectivă trecea apoi la departamentul ministerial de resort şi se reîntorcea de acolo cu observaţia că nu se considera cuvenit să se ia o decizie oficială independentă în cadrul acestui departament, iar când se ajungea în acea etapă, contele Leinsdorf îşi făcea o notiţă să propună într-una din primele şedinţe ale comitetului executiv constituirea unei subcomisii interministeriale pentru studierea chestiunii.

El nu lua o decizie inexorabilă decât într-o singură situaţie, şi anume când survenea un document care nu purta nici semnătura vreunui preşedinte oarecare, nici a vreunei corporaţii ecleziastice, ştiinţifice sau artistice oficial recunoscute. O astfel de scrisoare îi parveni în zilele acelea venind de la Clarisse, în care ea făcea referire la Ulrich şi propunea constituirea unui An austriac Nietzsche, totodată solicitând o intervenţie în favoarea asasinului de prostituate Moosbrugger; ea se simţea chemată ca femeie să propună o astfel de conduită, scria ea, pe baza coincidenţei semnificative care consta în faptul că Nietzsche fusese bolnav mintal şi Moosbrugger era şi el astfel. Ulrich reuşi să-şi mascheze doar anevoie iritarea sub o glumă atunci când contele Leinsdorf îi arătă acea scrisoare, pe care el o recunoscuse după scrisul caracteristic, neformat, dar şi după Gurile gros tăiate şi după sublinierile greoaie. Totuşi contele Leinsdorf, care credea că-i înţelegea stânjeneala, spuse grav şi binevoitor:

— Nu e lipsită de interes. Este, aş spune, scrisă cu ardoare şi fermitate; dar trebuie din nefericire să clasăm orice asemenea propunere izolată *ad acta*, căci altminteri nu mai ajungem nicăieri. Poate transmiţi dumneata această epistolă doamnei Tuzzi, vara dumitale, căci pari să o cunoşti personal pe doamna care a expediat-

o?

57
Marea însufleţire. Diotima are nişte experienţe stranii cu privire la natura marilor idei

Ulrich băgă în buzunar scrisoarea, pentru a o face să dispară, dar, oricum, nu ar fi fost uşor să discute cu Diotima în acea chestiune, căci, de la apariţia articolului cu privire la Anul Austriei, aceasta se simţea cuprinsă de o stare de însufleţire incoerentă. Nu numai că Ulrich îi transmitea, pe cât posibil necitite, toate documentele pe care le primea de la contele Leinsdorf, ci şi poşta îi aducea zilnic teancuri de scrisori şi decupaje din ziare, librarii îi trimiteau teancuri imense de cărţi pentru avizare, traficul creştea în casa ei aşa cum cresc apele mării când vântul şi luna îşi reunesc puterile ca să le aspire, dar nici telefonul nu se mai odihnea nicio clipă şi, dacă micuţa Rachel nu ar fi oficiat la aparat cu râvna unui arhanghel şi nu ar fi furnizat ea însăşi cele mai multe din informaţiile cerute, pentru că îşi dădea seama că nu o putea tulbura necontenit pe stăpâna ei, Diotima s-ar fi prăbuşit cu totul sub povara acestor solicitări.

Această epuizare nervoasă, pe care nu o atingea niciodată cu toate că îi pulsa permanent în trup, determinându-l să tremure de însufleţire, îi dăruia însă Diotimei o stare de fericire pe care nu o mai cunoscuse până atunci. Era o înfiorare, o revărsare cotropitoare a sentimentului propriei importanţe, un huruit tăcut ca acela al presiunii într-o piatră aşezată în cheia de boltă a edificiului cosmic, o agitaţie abstractă ca aceea stârnită de senzaţia neantului, ca atunci când te opreşti pe vârful unui munte de departe dominând tot restul. Într-un cuvânt, era sentimentul poziţiei proprii, pe care fiica

unui modest profesor de liceu şi tânăra soţie a unui viceconsul burghez, aşa cum, în ciuda ascensiunii sale, ea îşi menţinuse prospeţimea făpturii, o trăia acum, deodată conştientă de situaţia cea nouă. Un asemenea simţământ al poziţiei proprii constituie una din condiţiile, de obicei neremarcate, dar fundamental importante, ale existenţei, tot astfel cum nu suntem conştienţi de faptul că pământul se învârteşte sau de felul în care participăm personal la propriile noastre percepţii. Omul îşi poartă cea mai mare parte a propriei vanităţi – odată ce a fost învăţat că nu se cuvine să o închidă în inimă – sub propriile picioare, în vreme ce păşeşte pe pământul unei mari patrii, al unei religii sau al unei trepte pe scara impozitelor, iar în lipsa unei asemenea poziţii sociale îi ajunge fie şi un lucru pe care poate să-l obţină oricine, ca să se afle pe vârful, în acel moment cel mai înalt, al coloanei de timp înălţate din nimicnicie, adică să trăiască tocmai în momentul în care toţi cei dinaintea lui s-au transformat în ţărână şi cei de după el nu sunt încă de faţă. Dacă însă această vanitate, acest orgoliu, de obicei inconştient, creşte şi dintr-un motiv oarecare urcă de la picioare la cap, atunci poate să ia naştere o blândă nebunie, asemănătoare cu cea a tinerelor fecioare care-şi închipuie că sunt însărcinate şi vor da naştere nici mai mult, nici mai puţin decât globului pământesc. Însuşi şeful de departament Tuzzi îi făcea acum Diotimei cinstea de a se informa pe lângă ea de evoluţia lucrurilor şi de a o ruga uneori să preia câte o măruntă misiune, cu care prilej surâsul însoţindu-i în mod obişnuit remarcile formulate în acel salon făcea loc unei gravităţi pline de demnitate. Nici acum nu se ştia încă în ce măsură suveranul avea să considere pe placul său planul de a se vedea instalat în fruntea unei mişcări internaţionale pacifiste, însă în legătură cu această posibilitate repetă cu îngrijorare rugămintea ca Diotima să nu se implice în niciun fel de iniţiativă în domeniul

politicii externe fără a-i cere în prealabil sfatul. El o sfătui că dacă vreodată avea să se ivească de undeva o sugestie mai serioasă în direcţia unei acţiuni internaţionale în favoarea păcii, trebuia să aibă de îndată toată grija ca de acolo să nu survină complicaţii de natură politică. O idee atât de generoasă nu trebuia în niciun caz respinsă, îi explică el soţiei sale, nici chiar atunci când s-ar fi ivit posibilitatea de a fi tradusă în practică, însă era neapărat necesar ca de la bun început să fie lăsate deschise toate posibilităţile de manevrare şi de repliere. El îi explică apoi Diotimei deosebirile dintre dezarmare, o conferinţă de pace şi o reuniune la vârf, coborând în ordine ierarhică până la acea anterior menţionată fundaţie pentru decorarea Palatului Păcii de la Haga cu fresce ale artiştilor austrieci şi nu mai stătuse nicicând de vorbă într-un mod atât de obiectiv cu soţia sa. Uneori se mai întorcea chiar în dormitor, strângându-şi servieta sub braţ, pentru a-şi completa expunerile, ca atunci când uitase să adauge că el personal considera tot ceea ce era legat de numele Austriei universale ca fiind posibil de înţeles cu adevărat numai în combinaţie cu o iniţiativă pacifistă sau umanitară, ca să nu se creeze impresia că s-ar acţiona într-un mod primejdios, lipsit de responsabilitate sau ceva de acest gen. Diotima răspundea cu un surâs răbdător:

— Mă voi strădui să ţin seama de sfaturile tale, dar nu trebuie să-ţi formezi o părere exagerată despre importanţa pe care ar avea-o pentru noi problemele de politică externă. Există în momentul de faţă o exaltare de natură să ne mântuiască pe plan intern şi ea vine din adâncurile anonime ale maselor populare; nici nu ştii de cât de multe cereri şi propuneri sunt eu copleşită în fiecare zi.

Ea era admirabilă; căci trebuia să lupte, fără să permită să se observe, cu dificultăţi enorme. În deliberările marelui comitet, organizate pe problemele religiei, dreptului, agriculturii, educaţiei

şi aşa mai departe, toate sugestiile mai importante întâmpinau aceeaşi rezervă plină de răceală şi de îngrijorare pe care Diotima o cunoştea atât de bine de la soţul ei, pe vremea când acesta nu devenise încă atât de atent. Uneori se simţea cu totul descurajată, pierzându-şi răbdarea şi nu putea să-şi ascundă sieşi că această rezistenţă a lumii inerte din jur avea să fie greu de învins. Cu cât era mai limpede pentru ea faptul că Anul Austriei reprezenta un an al Austriei universale şi că naţiunea austriacă trebuia să reprezinte modelul pentru naţiunile lumii, lucru pentru care nu era nevoie decât să se dovedească faptul că puterile spirituale îşi aveau în Austria adevărata lor patrie, cu atât mai limpede se arăta că acest adevăr avea nevoie, ca să fie pe înţelesul celor mai înceţi la minte, de un conţinut special şi că trebuia să fie întregit cu o idee care să iasă în întâmpinarea înţelegerii prin natura sa mai mult concretă decât generală. Diotima studia ceasuri întregi, cufundată în numeroase cărţi, pentru a găsi o idee care să îndeplinească această condiţie; firește, aceasta trebuia să fie o idee reprezentativă austriacă, însă Diotima trăi nişte experienţe stranii în ce priveşte natura marilor idei.

Se vădi că ea trăia în vremuri măreţe, căci abundau de idei măreţe; însă e greu de imaginat cât de anevoios se traduc în realitate ideile măreţe şi cele mai importante, îndată ce au fost create toate condiţiile, în afară de una singură, şi anume de a o fi identificat pe cea mai măreaţă şi mai importantă! De fiecare dată când Diotima aproape că se decisese în favoarea uneia dintre idei, trebuia să remarce că ar fi fost de asemenea măreţ să se traducă în fapt şi contrariul acesteia. Aşa se prezentau lucrurile, iar ea nu avea cum să le schimbe. Idealurile au nişte proprietăţi bizare, printre care şi aceea că se transformă în contrariul lor când vrei să le urmezi întocmai. De exemplu, Tolstoi şi Bertha Suttner – doi scriitori despre

care la vremea aceea se vorbea cam în aceeaşi măsură – dar cum poate omenirea, gândea Diotima, să-şi asigure fără mijloace violente ceva atât de neînsemnat cum ar fi până şi un pui fript? Ce să facem cu soldaţii dacă, aşa cum pretind ambii scriitori, trebuie să încetăm să ucidem? Rămân fără o sursă de câştig, sărmanii de ei, şi vin vremuri de aur pentru criminali. Dar asemenea propuneri fuseseră formulate şi se auzea că începuseră să se strângă semnături în favoarea lor. Diotima nu izbutise niciodată să-şi închipuie o viaţă fără adevăruri eterne, dar acum observă spre surpriza ei că fiecare adevăr etern exista în variantă dedublată sau chiar multiplicată. Din cauza aceasta oamenii raţionali, în cazul de faţă fiind în discuţie şeful de departament Tuzzi, a cărui onoare se vedea astfel într-un fel răzbunată, manifestă o adânc înrădăcinată neîncredere faţă de adevărurile eterne; fireşte, nu contesta niciodată că ele erau indispensabile, însă nutrea convingerea că oamenii care le acceptau ad litteram erau de-a dreptul nebuni. După părerea sa – pe care i-o împărtăşea îndatoritor soţiei sale –, idealurile omeneşti impuneau nişte solicitări excesive care i-ar fi putut împinge la pierzanie pe cei implicaţi, dacă nu cumva, de la bun început, nu ar fi decis să nu le ia cu totul în serios. Cea mai bună dovadă, adăuga Tuzzi, o constituia faptul că termeni precum „ideal" şi „adevăr etern" nici nu se rosteau în serviciile oficiale, unde se tratau chestiuni serioase; vreunui referent căruia i-ar fi trecut prin minte să le utilizeze într-un act oficial i s-ar fi dat de înţeles imediat că era recomandabil să se supună unui consult în vederea obţinerii unui concediu medical. Însă chiar dacă Diotima îl asculta tulburată, extrăgea din asemenea ceasuri de slăbiciune până la urmă iarăşi forţe noi pentru a se adânci în studiile ei.

Până şi contele Leinsdorf era surprins de energia ei spirituală, când în cele din urmă găsi timpul să o viziteze pentru a se consulta

cu ea. Alteţa Sa dorea o manifestaţie care să izvorască din rândurile poporului. El voia în mod sincer să afle voinţa maselor populare şi s-o limpezească printr-o influenţă exercitată cu grijă de la nivel suspus, pentru că intenţiona apoi să i-o prezinte Maiestăţii Sale, nu ca pe un ritual de sorginte bizantină, ci ca pe un semn al autodeterminării naţiunilor care sălăşluiau în vârtejul democraţiei. Diotima ştia că Alteţa Sa ţinea în continuare la ideea de „împărat pacifist" şi la o manifestare strălucită a adevăratei Austrii, chiar dacă nu refuza din principiu propunerea privind o Austrie universală, în măsura în care prin aceasta ar fi conferit expresia adecvată simţământului unei familii de naţiuni reunite în jurul suveranului lor. Din această familie Alteţa Sa excludea de altfel, de o manieră tainică şi tacită, Prusia, deşi el personal nu găsea nimic de obiectat împotriva doctorului Arnheim şi-l definise chiar în mod explicit ca fiind o persoană interesantă.

— Desigur, nu vrem să afişăm nimic patriotic în înţelesul perimat al cuvântului, afirma el; trebuie să trezim la realitate, să deşteptăm naţiunea, lumea. Găsesc că ideea instituirii unui An al Austriei este de-a dreptul frumoasă şi le-am spus de fapt eu însumi ziariştilor că ar trebui să canalizăm reprezentările opiniei publice spre un asemenea ţel. Dar, draga mea, dacă menţinem ideea acestui An al Austriei, ţi-ai pus oare problema ce anume vom întreprinde în anul acesta? Vezi, aici ne confruntăm cu o problemă! Suntem nevoiţi să edificăm acest aspect. Trebuie să influenţăm faptele şi de la nivelul superior, altminteri iniţiativa va fi preluată de elementele imature. În ceea ce mă priveşte, nu găsesc absolut deloc timp să-mi formez eu însumi o idee!

Diotima găsi că Alteţa Sa părea îngrijorat şi răspunse cu însufleţire:

— Acţiunea trebuie să fie încununată de un mare simbol, în caz

contrar se năruie totul! Într-atât situaţia este certă. Acesta trebuie să cucerească inima lumii întregi, dar are nevoie şi de o influenţă care să pornească de sus. Lucrul e incontestabil. Anul Austriei este o propunere excelentă, însă după părerea mea un An universal ar fi şi mai frumos; un An al Austriei universale, în care spiritul european să-şi poată găsi în Austria adevărata sa patrie!

— Cu grijă! Cu grijă! avertiză contele Leinsdorf, care rămăsese adesea surprins de îndrăzneala mentală a prietenei sale. Ideile dumitale sunt poate, totuşi, oarecum excesive, Diotima! Le-ai mai adus cândva în discuţie, dar nu putem fi niciodată îndeajuns de precauţi! Ce te-ai gândit deci că s-ar cuveni să facem în acest An universal?

Însă cu această întrebare contele Leinsdorf, împins de acea francheţe care imprima o notă personală gândirii sale, atinse tocmai punctul cel mai dureros de vulnerabil al Diotimei.

— Alteţă, replică ea după oarecare ezitare, aceasta este cea mai grea întrebare din lume, la care aşteptaţi un răspuns din partea mea. Intenţionez să invit cât mai curând posibil un cerc alcătuit din oamenii de notorietate, scriitori şi gânditori, şi aştept sugestiile acestei congregaţii înainte de a spune eu însămi ceva.

— Aşa este bine! exclamă Alteţa Sa, îndată câştigat de ideea unei amânări. Aşa este bine! Nu poţi fi îndeajuns de prevăzător! Dacă ai şti ce-mi este dat să aud în fiecare zi!

58

Acţiunea Paralelă trezeşte îndoieli. În istoria omenirii nu există însă restaurare voluntară

Alteţa Sa găsi odată timp să vorbească mai pe îndelete cu Ulrich.

— Mie nu-mi prea place doctorul acesta, Arnheim, i se confesă el.

Desigur, un om din toate punctele de vedere plin de spirit, nu e de mirare faptul că vara dumitale e impresionată; însă, la urma urmelor, e prusac. Are un anume fel de a ne privi. Ştii, când eram copil, în anul şaizeci şi cinci, răposatul meu tată a primit ca oaspete la o vânătoare la castelul Chrudim pe cineva care arăta întocmai; un an după aceea ieşi la iveală că nimeni nu ştia cine îl invitase la noi şi că fusese vorba despre un maior de stat-major din armata prusacă! E de la sine înţeles că nu vreau să sugerez nimic, dar mie personal nu-mi e agreabil faptul că acest Arnheim ştie totul în ceea ce ne priveşte.

— Alteţă, spuse Ulrich, îmi pare bine că îmi oferiţi prilejul să vă vorbesc deschis. E timpul să se întâmple ceva; eu aflu nişte lucruri care mă pun pe gânduri, despre care nu este indicat ca un observator străin să aibă cunoştinţă. Acţiunea Paralelă ar trebui, nu-i aşa, să stârnească sentimente înviorătoare în rândurile tuturor? Cu certitudine este ceea ce urmăreşte Alteţa Voastră?

— Întocmai, fireşte!

— Însă se întâmplă exact contrariul! exclamă Ulrich. Am impresia că ea îi întristează şi-i pune în mod evident pe gânduri pe toţi oamenii cultivaţi!

Alteţa Sa clătină din cap, rotindu-şi degetele mari unul în jurul altuia, ceea ce făcea totdeauna când era cuprins de o stare de spirit de îngândurare întunecată. De fapt, avusese şi el nişte experienţe asemănătoare cu cele pe care i le relata acum Ulrich.

— De când a devenit de notorietate faptul că aş avea ceva în comun cu Acţiunea Paralelă, îi relată Ulrich, nu trec bine nici trei minute, când mă întâlnesc cu cineva care începe să discute cu mine despre chestiuni mai generale, fără ca să-mi spună: „În ultimă instanţă, ce urmăriţi cu Acţiunea Paralelă? A trecut vremea măreţelor înfăptuiri, la fel şi cea a oamenilor importanţi!”.

— Desigur, doar ei înşişi reprezentând o excepţie! interveni Alteţa Sa. Cunosc şi aud la rândul meu asemenea afirmaţii. Marii industriaşi îi critică pe politicienii care nu le oferă suficiente tarife protecţioniste, iar politicienii îi critică pe industriaşii care le asigură prea puţini bani pentru fondurile electorale.

— Foarte adevărat! îşi continuă Ulrich expunerea. Chirurgii gândesc desigur că din zilele de glorie ale lui Billroth până în vremea noastră chirurgia a progresat; dar afirmă că restul medicinei şi ştiinţa în ansamblul ei aduc prea puţine foloase chirurgiei. Aş putea susţine chiar, dacă-mi permite Alteţa Voastră, că până şi teologii sunt convinşi că teologia a ajuns astăzi într-un fel mai departe decât pe vremea lui Hristos.

Contele Leinsdorf îşi ridică mâna într-un gest de protest plin de indulgenţă.

— Bine, vă cer iertare dacă am spus ceva necuvenit şi, de altfel, nici măcar necesar; căci ceea ce aş dori să supun atenţiei Alteţei Voastre pare să aibă o semnificaţie de ordin cu totul general. Chirurgii, spuneam, susţin că cercetările ştiinţifice nu dau pe de-a-ntregul rezultatele aşteptate. Dacă, dimpotrivă, stăm de vorbă cu un om de ştiinţă despre vremea noastră, el se plânge că aspiră, în general, să-şi lărgească puţin vederile, dar că la teatru se plictiseşte şi nu găseşte niciun roman care să-l distreze şi să-l intereseze. Dacă stăm de vorbă cu un scriitor, acesta afirmă că nu mai există nicio credinţă. Iar dacă discutăm, pentru a-i ignora pe teologi, cu un pictor, putem să fim foarte siguri că va susţine că într-o epocă slujită de o literatură şi filosofie atât de jalnice pictorii nu îşi pot da măsura. Nu întotdeauna aruncă vina unul pe celălalt în ordinea expusă adineaori, fireşte, dar de fiecare dată e ca la un joc de Popa Prostu', dacă Alteţa Voastră ştie cum se desfăşoară, sau alte jocuri de cărţi pentru copii; oricum, nu sunt în măsură să vă explic

principiul sau teorema care fundamentează acest fenomen! Mi-e teamă că va trebui să constatăm că fiecare e mulţumit cu sine însuşi, în ce-l priveşte, dar privind lucrurile în ansamblul lor, dintr-un oarecare motiv universal, nimeni nu se simte bine în propria lui piele şi se pare că Acţiunea Paralelă e făcută parcă anume pentru a scoate acest aspect la iveală.

— Dumnezeule, replică Alteţa Sa la toate aceste detalieri, fără să devină evident ce anume îl determinase să exclame astfel, pretutindeni nimic altceva decât ingratitudine!

— De altfel, continuă Ulrich, am strâns deja două mape pline cu propuneri scrise, de ordin general, pe care n-am avut încă prilejul să le prezint Alteţei Voastre. Am şi adnotat prima mapă cu inscripţia „îndărăt la…!". Remarcabil de multe persoane ne informează anume că în vremurile de demult lumea se afla într-o situaţie mai bună decât acum şi că Acţiunea Paralelă nu are altceva de făcut decât să ne readucă în acea situaţie. Dacă trec cu vederea nostalgia firească după credinţă, coexistă şi curente care propagă mişcarea îndărăt la baroc, la gotic, la starea naturală, la Goethe, la dreptul german, la puritatea morală şi multe altele.

— Hm, da; dar poate că pe undeva e inclusă şi o idee adevărată, iar noi nu ar trebui s-o descurajăm? opină contele Leinsdorf.

— Tot ce se poate; dar cum să formulăm răspunsurile? „După o examinare matură a interesantei comunicări a Domniei Voastre cu privire la cutare şi cutare chestiune, considerăm, cu toate acestea, că nu e momentul…"? Sau: „Am citit cu deosebit interes scrisoarea, vă rugăm să ne comunicaţi mai în amănunt dorinţele Domniei Voastre cu privire la restaurarea lumii în baroc, în gotic *et caetera*"?

Ulrich surâdea, însă contele Leinsdorf considera că în clipa aceea interlocutorul său era oarecum prea jovial şi-şi rotea, în semn de protest, cu o forţă sporită degetele groase unul în jurul celuilalt.

Chipul său, cu mustaţa în furculiţă, amintea, în asprimea pe care şi-o asumase acum, de epoca lui Wallenstein, iar apoi făcu o declaraţie cu totul şi cu totul remarcabilă.

— *Herr Doktor,* spuse el, în istoria umanităţii nu există restaurare voluntară!

Această aserţiune îl surprinse înainte de toate pe contele Leinsdorf însuşi, căci la drept vorbind avusese intenţia să spună cu totul altceva. El era conservator, iar Ulrich îl iritase, astfel încât ar fi vrut să facă observaţia că burghezia desconsiderase spiritul universal al bisericii catolice şi acum suferea urmările. Ar fi fost dezirabil de asemenea să laude vremurile centralismului absolutist, când lumea continua să fie condusă de persoane cu simţul răspunderii, potrivit unor principii unitare. Dar deodată, pe când îşi căuta cuvintele, îi trecuse prin minte că ar fi fost cu adevărat neplăcut surprins dacă s-ar fi trezit într-o dimineaţă fără baia lui caldă şi fără drumul de fier, iar în loc de ziarele de dimineaţă ar fi trecut pe străzi doar un crainic imperial călare. Astfel, contele Leinsdorf reflectă: „Ce-a fost odată nu va mai fi niciodată în acelaşi fel" şi, în timp ce gândea astfel, rămase foarte uimit. Căci, presupunând că în istorie n-ar fi existat niciun fel de revenire de bunăvoie, faptul ar fi însemnat că omenirea ar fi fost asemenea unui etern rătăcitor, pentru care nu mai există nici cale de întoarcere, nici vreun punct de sosire undeva, ceea ce era într-adevăr o stare de lucruri absolut remarcabilă.

Adevărul este că Alteţa Sa poseda o calitate excepţională, şi anume putea menţine, exercitând un control ferm, despărţite două gânduri care se contraziceau unul pe altul, astfel încât să nu se întâlnească în conştiinţa sa, însă pe de altă parte s-ar fi cuvenit ca el să respingă această idee, ca fiind contrară tuturor principiilor sale. Doar că el prinsese oarecare simpatie faţă de Ulrich şi, în măsura în

care îndatoririle îi lăsau timp, îi făcea mare plăcere să-i explice în mod strict logic problemele politice acestui om cu mintea vie, care îi fusese atât de bine recomandat şi al cărui unic defect era acela că, prin condiţie aparţinând păturilor burgheze mijlocii, era întru câtva un *outsider* în chestiunile cu adevărat importante. Odată însă ce începea cu logica, domeniu în care un gând decurge de la sine din cel precedent, nu mai ştia până la urmă cum avea să se termine totul. Din această cauză, contele Leinsdorf nu-şi retrase declaraţia, ci, păstrând acum tăcerea, se mulţumi să-l privească pătrunzător pe Ulrich.

Ulrich ridică acum şi cea de a doua mapă şi folosi această pauză pentru a-i întinde Alteţei Sale ambele dosare.

— Celei de a doua m-am simţit nevoit să-i dau titlul „înainte către…!", începu el să explice, însă Alteţa Sa tresări şi constată că timpul pe care-l avea la dispoziţie se isprăvise. Rugă deci stăruitor ca acea convorbire să fie continuată cu o altă ocazie, când urma să aibă un răgaz mai îndelungat.

— De altfel, vara dumitale va lansa invitaţii la o reuniune a gânditorilor de elită, cu scopul de a discuta aceste probleme, îl informă, deja îndreptându-se spre ieşire. Participă şi dumneata; te rog, du-te neapărat; nu ştiu dacă mie are să-mi fie îngăduit să fiu de faţă!

Ulrich îşi strânse dosarele, iar contele Leinsdorf se mai întoarse o dată din semiîntunericul uşii deschise.

— E firesc ca o mare experienţă să stârnească descurajare în rândul tuturor; dar, până la urmă, o să-i determinăm să îşi revină!

Sentimentul datoriei nu-i permitea să-l părăsească pe Ulrich fără o vorbă de încurajare.

59
Moosbrugger meditează

Între timp Moosbrugger se instalase, pe cât putuse de bine, în noua sa închisoare. Nici nu se închisese bine uşa că şi începură să urle la el. Când protestase, îl ameninţară cu bătaia, dacă-şi mai amintea el bine. Fu aruncat într-o celulă izolată. La plimbările prin curte avea mâinile încătuşate şi paznicii erau toată vremea cu ochii pe el. Fusese tuns scurt, fără să se ţină seama de faptul că sentinţa împotriva lui nu fusese confirmată încă, dar probabil pentru a i se lua măsura în vederea execuţiei. Sub pretextul dezinfectării fusese frecat pe tot corpul cu un săpun grosolan, urât mirositor. Era un veteran în chestiuni de felul acesta şi ştia că niciuna din măsurile acelea nu erau legale, dar în spatele gratiilor nu era uşor să-şi apere drepturile. Făceau cu el ce voiau ei. Ceru să fie dus în faţa comandantului închisorii şi formulă o plângere. Conducerea fu silită să recunoască într-adevăr că unele măsuri nu erau regulamentare, însă aici nu era vorba de o pedeapsă, i se spuse, ci de măsuri de precauţie. Moosbrugger se plânse şi la preotul închisorii; însă acesta era un bătrânel cumsecade, a cărui binevoitoare grijă pentru păstorirea sufletelor suferea de îngrădirea anacronică de a nu trata delictele sexuale. Avea oroare de asemenea crime, cu toată lipsa de înţelegere a unui trup care nu sondase limitele acestui domeniu şi era de-a dreptul bulversat constatând că Moosbrugger, cu aspectul său de om cinstit, stârnea în el simţăminte de compasiune personală; îl trimise deci la medicul instituţiei, în vreme ce el însuşi, ca în toate cazurile de acest fel, se mulţumi să înalţe o rugăciune către Creator, o rugăciune care nu mai intra în amănunte şi unde era vorba la modul atât de general de rătăcirile pământeşti, încât în rugăciunea propriu-zisă Moosbrugger

fu inclus în aceeaşi manieră cu liber-cugetătorii şi ateii. Medicul închisorii îi comunică pe de altă parte lui Moosbrugger că lucrurile de care se plângea el nu erau chiar atât de rele, îl bătu încurajator pe umăr şi nu se lăsă convins în niciun chip să dea curs plângerii sale, căci – dacă Moosbrugger înţelegea bine – oricum ar fi fost inutil, din moment ce autorităţile în materie de medicină nu soluţionaseră problema dacă el era bolnav sau simulant. Moosbrugger, furios, avea impresia că oamenii aceia vorbeau doar despre ceea ce le convenea şi că felul acesta de a pune problema le dădea puterea de a se comporta cu el cum voiau. Avea acel simţământ al oamenilor simpli că ar trebui să li se taie limba celor educaţi. Se uita la chipul doctorului, cu cicatricele sale de la dueluri, la cel arid pe dinăuntru al preotului, la chipul auster şi aşezat, de funcţionar oficial, al comandantului închisorii, vedea că aceştia îl priveau la rândul lor, fiecare altfel, şi pe toate acele chipuri se afla ceva inaccesibil lui, dar care le era comun tuturor, ceva care fusese toată viaţa duşmanul său.

Presiunea prin care orice om, cu propria sa infatuare, este constrâns să se înghesuie anevoie printre toate celelalte apariţii trupeşti se relaxase oarecum sub acoperişul închisorii, în ciuda disciplinei care domnea acolo, căci toţi trăiau în aşteptare şi relaţiile de viaţă dintre oameni, chiar dacă erau grosolane şi violente, erau destrămate pe dinăuntru de o umbră de irealitate. După încordările la care fusese supus în timpul procesului, Moosbrugger reacţionă acum printr-o destindere a întregului său trup viguros. Avea senzaţia că era ca un dinte care se clătina. Îl chinuia o mâncărime pe toată pielea. Se simţea contaminat, îi mergea mizerabil. Prezenta o hipersensibilitate dureroasă faţă de orice, pe care o trăia nelămurit prin tot corpul şi toţi nervii, aşa cum i se întâmpla să simtă uneori; femeia care acum se afla sub pământ şi care-l vârâse în toată

complicaţia aceea îi apărea ca o nenorocită de scorpie, sordidă în comportamentul faţă de un copil, aşa cum se gândea la ea în comparaţie cu sine însuşi. Cu toate acestea, în linii mari Moosbrugger nu era nemulţumit; putea să-şi dea seama, după diverse semne, că era acolo o persoană importantă, iar acest fapt îl măgulea. Până şi tratamentul de care se bucurau toţi condamnaţii fără deosebire îi făcea plăcere. Statul trebuia să-i hrănească, să-i spele, să-i îmbrace şi să se preocupe de munca, sănătatea, cărţile şi cântecele lor, din momentul în care ei se făcuseră vinovaţi de ceva, în timp ce înainte nu le acordase nicicând atenţie. Moosbrugger gusta atenţia al cărei obiect se constituia, chiar dacă era severă, asemenea unui copil care a reuşit să o silească pe mama lui să se ocupe, fie şi enervată, de el; dar n-ar fi vrut ca aceasta să dureze mult; gândul că ar fi putut fi graţiat prin transformarea sentinţei în închisoare pe viaţă sau că ar fi putut fi trimis la un ospiciu trezea în el acea rezistenţă pe care o resimţim când toate eforturile de a scăpa de viaţa noastră de dinainte ne aruncă mereu îndărăt în aceleaşi condiţii de viaţă detestate. Ştia că avocatul lui se străduia să obţină redeschiderea procedurii şi că ar fi trebuit să mai fie examinat o dată, însă se hotărâse să adopte din timp poziţie împotriva acestei măsuri şi să insiste să fie executat.

Mai presus de orice, petrecerea sa din viaţă trebuia să fie plină de demnitate, ceea ce devenise acum pentru el o chestiune de principiu, căci viaţa lui fusese o luptă pentru propriile drepturi. În celula sa izolată, Moosbrugger medita asupra acestei teme – care anume erau drepturile sale. Nu ar fi fost în măsură să le enumere. Dar era exact lucrul de care, de-a lungul întregii sale vieţi, fusese privat. În momentul în care îl străbătu acest gând fu năpădit de emoţie. I se încorda limba şi începea să i se mişte ca un armăsar în trap spaniol; până într-atât ar fi vrut să se poată exprima la modul

cel mai ales cu putinţă. „Drepturile mele," gândi el cu o încetineală extremă, pentru a-şi preciza această noţiune şi o rumegă ca şi cum ar fi discutat-o cu cineva, „asta este ca atunci când faci ceva care nu e drept sau aşa ceva, nu?" – şi deodată îşi dădu seama: „Drepturile sunt legea". Astfel se prezentau lucrurile; drepturile sale erau legea sa! Îşi întoarse privirile spre priciul său de lemn ca să se aşeze, se roti cu tot trupul, încet şi meticulos, trase zadarnic de scândurile prinse de duşumea şi se aşeză ezitând. Legea lui îi era refuzată! Îşi aminti de soţia meşterului său, pe care o avusese când de-abia împlinise şaisprezece ani. Visase că era un vânt rece care îi sufla în pântece, pe urmă i se risipise în tot trupul, ţipase, căzuse din pat şi în dimineaţa următoare îşi simţise tot trupul ca şi când i-ar fi fost stâlcit în bătaie. Alţi ucenici îi povestiseră odată că dacă îi arăţi unei femei pumnul în aşa fel încât degetul gros să fie vizibil între degetul mijlociu şi arătător, ea n-avea să poată rezista. În capul lui se învălmăşiseră toate; cu toţii îi spuneau că ei verificaseră procedeul, dar când se gândea să-l încerce şi el, îi fugea pământul de sub picioare sau avea senzaţia că deodată capul îi stă altminteri pe gât decât fusese el obişnuit, pe scurt, cu el se petrecea ceva care se deosebea, fie şi cât de puţin, de ordinea firească a lucrurilor şi nu mai era deloc sigur de nimic.

— Stăpână, spusese, aş vrea să fac ceva frumos pentru matale…

Erau singuri, ea îl privise în ochi, trebuie să fi citit ceva acolo şi răspunsese:

— Ieşi afară de-aici, din bucătărie!

Atunci el îi ridicase în faţă pumnul cu degetul gros ieşind la iveală cum îl învăţaseră. Vraja nu acţionă însă decât pe jumătate; stăpâna se făcu roşie ca focul la faţă şi, până să apuce el să se ferească, îl pocni peste faţă cu lingura de lemn pe care o ţinea în mână; îşi dădu seama ce s-a întâmplat de-abia când începu să-i

curgă sângele peste buze. Însă clipa aceea şi-o amintea acum bine, căci sângele i se învârtejise deodată zvâcnindu-i îndărăt, izbucni în sus şi i se revărsă prin ochi; se aruncase asupra femeii voinice care-l insultase într-un chip atât de ruşinos, apăruse meşterul, şi ceea ce se întâmplase începând din clipa aceea şi până în momentul în care se trezise în stradă cu picioarele tremurând şi boarfele care îi fuseseră aruncate în urmă era ca şi cum i s-ar fi sfâşiat în faţa ochilor o pânză mare, roşie. Astfel îi fusese batjocorită şi călcată în picioare legea lui şi el reîncepuse să rătăcească fără rost. Poate un om să-şi găsească legea pe drum?! Toate femeile erau de dinainte de drept ale cine ştie cui şi toate merele şi toate culcuşurile în care ar fi putut să se odihnească; iar jandarmii şi judecătorii erau mai răi decât câinii.

Însă ce anume era lucrul acela pentru care cu toţii îl înşfăcau mereu şi pentru ce îl aruncau în închisori şi în ospicii, iată ceea ce Moosbrugger nu ajunsese niciodată să înţeleagă prea bine. Stătea cu ochii holbaţi pe duşumeaua din faţa lui sau privea încordat în colţurile celulei; se simţea ca unul căruia i-ar fi scăpat din mâini o cheie. Nu reuşea să o găsească nicăieri; duşumeaua şi colţurile celulei reapăreau dintr-odată cenuşii şi umile la lumina zilei, după ce până adineaori fuseseră ca pământul peste care păşeşti în vis, de unde creşte pe neaşteptate câte o fiinţă sau un lucru, îndată ce a căzut acolo un cuvânt. Moosbrugger se străduia să gândească logic. Nu izbutea să-şi amintească bine decât de locurile unde începuse totul. Ar fi putut să le numere pe degete şi să le descrie. Cândva fusese la Linz, altă dată la Brăila.

Ani întregi trecuseră între ele. În cele din urmă, aici, în oraş. Vedea fiecare piatră în faţa ochilor. Atât de limpede cum pietrele nici nu sunt în realitate. Îşi amintea şi de starea proastă în care intra de fiecare dată. Ca şi cum ar fi avut otravă în vine în loc de sânge, s-ar fi putut spune, sau ceva de felul acesta. Cândva, lucra în aer liber

şi treceau femei pe lângă el; nu voia să se uite la ele pentru că-l agasau, dar mereu îi treceau altele şi altele prin faţă; în cele din urmă ochii lui începură să le urmărească, o făcea cu repulsie şi tot aşa mereu, rotirea aceasta încoace şi încolo a ochilor, ca şi cum i s-ar fi mişcat prin smoală topită sau prin ciment care se întăreşte. Pe urmă îşi dădu seama că începea să-i devină greoi gândul. El gândea oricum cu încetineală, cuvintele îl costau efort, nu avea niciodată cuvinte îndeajuns şi uneori, când stătea de vorbă cu cineva, se întâmpla ca acela să-l privească deodată surprins şi să nu înţeleagă cât de elocvent devenea câte un cuvânt izolat când Moosbrugger îl pronunţa cu încetineală. Îi invidia pe toţi cei care învăţaseră încă de tineri să vorbească uşor; lui cuvintele îi făceau în ciudă tocmai atunci când avea mai multă nevoie de ele şi i se lipeau ca guma de gingii, atunci treceau uneori momente nemăsurate până când desprindea câte o silabă şi o scotea iarăşi la iveală. Nu s-ar fi putut respinge explicaţia că toate acestea nu mai reprezentau ceva firesc. Când însă el spuse la judecată că francmasonii sau iezuiţii sau socialiştii erau cei care-l persecutau, nu-l mai înţelegea nimeni. Juraţii erau în stare să vorbească oricum mai bine decât el şi-l acuzau în toate felurile posibile, dar n-aveau nici cea mai vagă idee despre adevăratele legături dintre lucruri.

Când toate acestea continuară astfel mai multă vreme, lui Moosbrugger i se făcu frică. Să încerce cineva să se proptească în mijlocul străzii cu mâinile legate şi să aştepte să vadă cum se vor comporta cei din jur! Conştiinţa faptului că limba sau ceva care se găsea undeva şi mai adânc în el îi era prinsă ca în clei îi provoca o stare jalnică de nesiguranţă pe care trebuia să se chinuiască zile întregi să şi-o ascundă. Apoi i se ivea deodată în faţă o graniţă fermă, s-ar fi putut spune, cu totul tăcută. Dintr-odată bătea un suflu rece. Sau din aer răsărea brusc foarte aproape de el o bilă mare

şi-l izbea în piept. În aceeaşi clipă simţea ceva în tot trupul, în ochi, pe buze sau în muşchii feţei; toate în jur începeau să dispară, să piară în întuneric şi, în timp ce casele se aşterneau peste copaci, ţâşneau din tufişuri parcă nişte pisici care o luau la goană. Dura doar o secundă şi pe urmă starea respectivă trecea.

Astfel începuse cu adevărat timpul despre care cu toţii voiau să afle şi despre care tot vorbeau ei la nesfârşit. Îi făceau cele mai absurde obiecţii şi din nefericire el însuşi nu mai era în stare să-şi aducă aminte de trăirile lui decât nelămurit şi numai după înţelesul lor. Căci momentele acelea erau toate doar înţelesuri! Durau uneori câteva minute, uneori ţineau însă şi zile întregi, alteori treceau în alte trăiri, asemănătoare, care puteau să dureze luni de zile. Ca să începem cu acestea, pentru că sunt cele mai simple, cele pe care, după părerea lui Moosbrugger, până şi un judecător le putea pricepe; atunci auzea voci sau muzică sau un vuiet şi un bâzâit sau încă un vâjâit sau împuşcături, tunete, râsete, strigăte, vorbărie şi şoapte. Veneau de pretutindeni; din pereţi, din aer, din haine şi din trupul său. Avea impresia că le poartă pe toate în propriul său trup, atâta vreme cât tăceau; îndată ce ieşeau la iveală, se ascundeau undeva în jur, dar nici atunci la prea mare depărtare de el. Când lucra, glasurile îi vorbeau mai ales în cuvinte întretăiate şi în propoziţii scurte, îl batjocoreau şi îl criticau, iar când el gândea ceva, ele îi şopteau gândul înainte de a ajunge el însuşi să-l gândească sau spuneau cu răutate contrariul a ceea ce voia el să spună. Moosbrugger nu putea decât să râdă de ideea că ar fi trebuit să-l declare alienat din cauza aceasta; el însuşi nu trata aceste glasuri şi chipuri altfel decât ca pe nişte maimuţe. Îl amuza să audă şi să vadă ce unelteau ele; era incomparabil mai frumos decât gândurile vâscoase şi greoaie pe care le avea el însuşi; când însă îl necăjeau foarte tare, se înfuria şi, la urma urmei, aşa ceva era cât se poate de

firesc. Pentru că fusese întotdeauna foarte atent la toate cuvintele pronunţate în legătură cu el, Moosbrugger ştia că asta se numeşte a avea halucinaţii şi îi convenea că el deţinea această însuşire de a avea halucinaţii, ca avantaj faţă de alţii care nu erau în stare de aşa ceva; căci el vedea şi multe lucruri pe care alţii nu le vedeau, privelişti frumoase şi animale infernale, însă găsea că importanţa care li se acorda era mult exagerată, iar când internarea în vreunul din ospicii îi devenea prea incomodă, susţinea pur şi simplu că simulează doar. Isteţii din jur îl întrebau cât de tari erau zgomotele şi sunetele acelea; întrebarea nu avea sens; fireşte, uneori ceea ce auzea el era la fel de zgomotos ca un tunet, iar alteori erau doar ca nişte şoapte încete. Până şi durerile care-l chinuiau uneori puteau să fie insuportabile sau doar uşoare ca o închipuire. Nu acesta era lucrul important. Uneori nici n-ar fi putut descrie bine ce vedea, auzea sau simţea; cu toate acestea ştia ce anume era. Uneori era foarte neclar; viziunile acestea veneau din afară, însă o cât de mică observaţie îi spunea deopotrivă că veneau totuşi din el însuşi. Important era că nu deţinea vreo importanţă faptul dacă ceva era în exterior sau lăuntric; în starea în care se afla era ca o apă limpede de ambele părţi ale unui perete transparent de sticlă.

În momentele lui măreţe Moosbrugger nu mai dădea nicio atenţie glasurilor şi chipurilor, ci medita. Aşa îi spunea el, pentru că acest cuvânt îi făcuse întotdeauna impresie. El medita mai bine decât alţii, căci medita şi în exterior, şi în interior. Medita la ceva lăuntric şi împotriva voinţei lui. Spunea că atunci gândurile erau făcute anume pentru el. Fără să abandoneze această chibzuială înceată, virilă, ajungeau să-l stârnească până şi bagatelele, aşa cum i se întâmplă unei femei în febra laptelui. Gândul îi curgea atunci ca un torent hrănit de sute de pâraie năvalnice, care străbătea o pajişte mâloasă. Moosbrugger îşi lăsase acum capul să-i atârne şi privea lemnul

dintre degetele sale. „Prin partea locului, veveriţei i se spune pisică de gorun”, îi trecea acum prin minte; „dar ia să încerce cineva să spună cu toată seriozitatea pe chip «pisică de gorun»! Cu toţii şi-ar ridica tresărind privirea spre el, ca atunci când în toiul gloanţelor oarbe la manevre s-ar trage deodată o rafală adevărată! În Hessen, de altfel, este denumită vulpe de copaci. Un om care a umblat mult ştie toate lucrurile astea”. Era de mirare cât de curioşi deveneau psihiatrii când îi arătau lui Moosbrugger o reproducere a unei veverițe, iar el răspundea:

— Asta să fie o vulpe sau poate o fi un iepure; poate să fie şi o pisică sau ce ştiu eu.

Atunci îl întrebau de fiecare dată foarte repede:

— Cât fac paisprezece şi cu paisprezece?

Iar el le răspundea cu chibzuială:

— Să tot facă vreo douăzeci şi opt, până la patruzeci.

Acest „să tot facă vreo” le dădea de furcă şi îl determina pe Moosbrugger să chicotească în sinea lui. Căci era cât se poate de simplu; ştia şi el că ajungeai la douăzeci şi opt când treceai de la paisprezece la paisprezece, dar cine spunea că trebuia să şi rămâi acolo?! Privirile lui Moosbrugger ajungeau să bată încă o bucăţică de loc mai departe, ca cele ale unui om care a ajuns pe coama unei coline profilându-se pe cer şi constată acum că mai există şi alte coline aidoma, iar în spatele lor numeroase altele. Iar dacă o pisică de gorun nu este nici pisică, nici vulpe, şi în loc de coarne are dinţi ca iepurele, pe care îl devorează vulpea, lucrurile nu trebuiau luate chiar textual, căci ea este într-un fel sau altul alcătuită din toate şi, oricum, se caţără în copaci. După experienţa şi după convingerea lui Moosbrugger, nu poţi să tratezi niciun lucru izolat, pentru că fiecare este legat de un altul. I se întâmplase în viaţa lui să-i spună unei fete:

— Gura ta frumoasă ca un trandafir! Dar dintr-odată cuvântul i se destrăma din cusături parcă şi se isca ceva de-a dreptul supărător: faţa fetei se făcea cenuşie, ca pământul peste care se aşterne ceaţa şi în vârful unei tulpini lungi se înălţa o floare de trandafir; atunci ispita să apuci un cuţit şi să o tai sau să o izbeşti deodată ca s-o faci să redevină o figură omenească era irezistibil de mare. Sigur, Moosbrugger nu lua imediat cuţitul în mână; o făcea doar atunci când n-o mai putea scoate la capăt cu nimic altceva. De obicei îşi strângea însă toate puterile lui de uriaş ca să ţină lumea laolaltă în tiparele ei.

Când era binedispus, putea să privească pe cineva în faţă şi îşi vedea acolo propriul său chip cum îl privea la rândul său printre plevuşcă şi pietrele luminoase dintr-un pârâu puţin adânc; când era indispus, n-avea nevoie decât să cerceteze în fugă chipul unui om şi îndată îl recunoştea ca fiind acelaşi om cu care îşi găsise peste tot ceartă, oricât ar fi vrut acela să se dea drept altul. Ce i s-ar fi putut reproşa? Cu toţii ne certăm, aproape întotdeauna cu una şi aceeaşi făptură. Dacă am sta să ne gândim cine sunt cei de care ne simţim legaţi atât de inexplicabil, s-ar vădi că e mereu vorba de omul care deţine iarba-fiarelor şi în faţa căruia noi reprezentăm broasca ferecată. Iar în dragoste? câţi nu sunt cei care privesc zi de zi acelaşi chip iubit, dar nu sunt în stare să spună când închid ochii cum arată anume acea înfăţişare.

Chiar şi dincolo de iubire şi ură; la cât de multe schimbări sunt supuse fără încetare toate lucrurile, după obişnuinţă, dispoziţie şi locul de unde sunt privite! Cât de frecvent bucuria se consumă ca o vâlvătaie, rămânând doar sâmburele indestructibil al tristeţii?! Cât de frecvent nu izbeşte un om cu nepăsare în altul, pe care ar putea la fel de bine să-l lase în pace! Viaţa este alcătuită dintr-o suprafaţă care se arată ca şi cum ar trebui să fie aşa cum este, dar sub pojghiţa

ei se agită şi se frământă toate. Moosbrugger stătea cu picioarele pe două sloiuri plutitoare, strângându-le în nemişcare, străduindu-se cu toată chibzuinţă să ocolească tot ceea ce i-ar fi înceţoşat gândurile; însă uneori îi izbucnea câte un cuvânt de pe buze şi ce răsturnări şi ce învălmăşeală ca în vis a gândurilor izvorau atunci din vreo vorbă cu două înţelesuri, acum răcită ca un foc stins, cum ar fi fost pisica de gorun sau gura ca floarea de trandafir!

Aşa cum stătea acum în celulă pe priciul care-i era deopotrivă pat şi masă, el îşi plângea de milă pentru că nu fusese învăţat să-şi exprime trăirile aşa cum ar fi trebuit. Făptura aceea micuţă cu ochii de şoarece care-l stârnea şi acum, după ce de atâta vreme dispăruse sub pământ, şi care îi cauzase atâtea neplăceri îl tulbura din cale-afară. Toţi erau de partea ei. Se ridică în picioare cu mişcări greoaie. Se simţea fragil pe dinăuntru, ca un lemn ars la foc mocnit. Îi era iarăşi foame; masa aici, la închisoare, era prea sărăcăcioasă pentru un om atât de voinic cum era el şi nu avea bani să o suplimenteze. În starea în care se afla acum, nici nu putea să stea să se mai gândească la toate cele despre care îl întreba toată lumea. Se petrecuse una din schimbările acelea care durează zile, săptămâni, cum se întâmplă în martie sau în aprilie, şi pe deasupra mai intrase şi în încurcătură. El însuşi n-ar fi putut să spună mai multe decât fusese consemnat în documentele de la poliţie şi nu ştia nici cum ajunseseră lucrurile să intre în seama poliţiei. Cauzele, consideraţiile, în măsura în care-şi mai amintea el, le spusese oricum la proces; dar ceea ce se întâmplase cu adevărat era acum pentru el ca şi cum ar fi fost deodată în stare să vorbească curgător spunând ceva într-o limbă străină, ceva care atunci îl făcuse să se simtă fericit, dar un lucru pe care acum nu-l mai putea repeta.

„Măcar dacă toate astea s-ar termina cât mai repede!" gândea Moosbrugger.

60
Excurs în domeniul logicii şi moralei

Ceea ce ar fi fost de spus despre Moosbrugger din punct de vedere juridic s-ar fi putut formula într-o singură propoziţie. Moosbrugger constituia unul din cazurile limită consemnate în jurisprudenţă, în medicina legală, fiind cunoscute până şi profanilor drept cazuri de parţială iresponsabilitate.

Caracteristic pentru asemenea nefericiţi este faptul că ei se află nu numai într-o stare de sănătate funcţională la parametri inferiori, ci însăşi boala de care suferă e nelămurită. Natura vădeşte o predilecţie într-adevăr remarcabilă în a da la iveală din abundenţă asemenea fiinţe; *natura non fecit saltus*, ea nu trece dintr-odată, îi plac momentele de tranziţie, menţinând până şi pe scară largă lumea într-o stare provizorie între imbecilitate şi sănătate. Însă jurisprudenţă nu ţinea seama de acest fapt. Ea spune *non datur tertium sive medium inter duo contradictoria* sau, în traducere: individul fie este în stare să acţioneze contrar legii, fie nu este, căci între aceste două contrarii nu există un al treilea termen, unul mediu. Ca urmare, el este susceptibil de pedeapsă, prin calitatea sa de a fi susceptibil de pedeapsă, devine o persoană justiţiabilă, iar ca persoană supusă legii participă la binefacerile suprapersonale ale acesteia. Cine nu înţelege acest raţionament fără dificultate, ar face bine să se gândească la cavalerie. Când un cal se arată nărăvaş faţă de orice încercare de a fi strunit, va beneficia de o atenţie specială, va avea parte de cele mai moi bandaje la glezne şi copite, de cei mai buni călăreţi, de cea mai aleasă hrană şi de cea mai atentă îngrijire. Dacă, dimpotrivă, un călăreţ se face vinovat de vreo greşeală, va fi închis într-o carceră păduchioasă, privat de alimente, chiar

încătuşat. Justificarea acestei diferenţieri de tratament constă în faptul că un cal aparţine doar regnului animal, dominat de empiric, în timp ce dragonul face parte din cel logico-moral. În felul acesta se deosebeşte omul de animale şi, am putea adăuga, şi de bolnavii mintal; potrivit însuşirilor sale intelectuale şi morale, el este în stare să acţioneze încălcând legea şi să comită o încălcare a legii, întrucât de-abia calitatea sa de a fi susceptibil de pedeapsă este ceea ce-l ridică la rangul de fiinţă morală, e de înţeles faptul că oamenii legii ţin cu toată străşnicia tocmai la această calitate.

Din nefericire, se mai adaugă aici faptul că medicii psihiatri acreditaţi de instanţele de judecată, care ar fi chemaţi să se opună acestei stări de fapt, sunt de obicei timoraţi în exercitarea profesiei lor în comparaţie cu oamenii legii; îi declară cu adevărat bolnavi numai pe cei pe care ei nu-i pot vindeca, ceea ce reprezintă o exagerare resemnată, căci nu-i pot vindeca nici pe ceilalţi. Ei disting între bolile mintale incurabile, cele care, cu ajutorul lui Dumnezeu, se pot ameliora de la sine după oarecare vreme şi, în sfârşit, cele pe care, e adevărat, nici medicul nu le poate vindeca, dar pe care pacientul le-ar fi putut evita – fireşte, cu ajutorul providenţei – dacă ar fi acţionat la vreme asupra sa influenţele şi raţionamentele potrivite. Acest al doilea şi al treilea grup este cel al bolnavilor de o categorie inferioară, cei pe care îngerul medicinei îi tratează totuşi ca pe nişte bolnavi, atunci când îi întâlneşte în practica personală, dar pe care îi trece cu sfială sub oblăduirea îngerului justiţiei când se întâlneşte cu ei în practica medicinei legale.

Un asemenea caz era Moosbrugger. În cursul vieţii sale onorabile, întrerupte de crimele săvârşite sub influenţa unei misterioase beţii a sângelui, el fusese pe atât de frecvent reţinut în ospicii pentru alienaţi pe cât de des fusese lăsat în libertate, considerat paralitic, paranoic, epileptic şi suferind de manie depresivă, înainte ca la

ultimul proces doi medici legişti dovedind exces de zel să-i fi restituit sănătatea mintală. Fireşte că la vremea aceea nu se găsea în sala cea mare, ticsită de oameni a tribunalului nici o singură persoană, incluzându-i pe ei înşişi, care să nu fi nutrit convingerea că Moosbrugger era alienat, într-un fel sau altul; dar nu era un fel care să corespundă condiţiilor prevăzute de lege şi care să poată fi recunoscut de minţile conştiincioase. Căci dacă eşti parţial bolnav, atunci eşti, după părerea experţilor judiciari, şi parţial sănătos; iar dacă eşti parţial sănătos, eşti cel puţin parţial responsabil de faptele tale; tot astfel, dacă eşti parţial responsabil, eşti şi pe de-a întregul; căci responsabilitatea pentru propriile fapte este, cum se spune, starea individului în care acesta are putinţa să se determine în vederea unui anumit scop pe sine însuşi prin propria sa voinţă şi independent de orice necesitate constrângătoare, iar o asemenea autodeterminare este ceva ce nu poţi să şi deţii şi de care să fii în acelaşi timp privat.

Fireşte, această situaţie nu exclude faptul că există persoane ale căror circumstanţe şi predispoziţii naturale îngreunează capacitatea de a rezista unor „impulsuri imorale" şi de a opta pentru „înclinarea cumpenei către bine", cum se exprimă oamenii legii; o asemenea persoană care, în împrejurări pentru un altul de natură să nu-l afecteze câtuşi de puţin, dar care declanşau de îndată „decizia" spre o faptă condamnabilă, era Moosbrugger. Însă, în primul rând, puterile sale spirituale şi raţionale erau, după părerea tribunalului, în atât de mare măsură nealterate, încât, dacă s-ar fi folosit de ele, fapta ar fi putut la fel de bine să nu fi fost săvârşită – din punctul acesta de vedere nu exista niciun motiv ca el să fi fost exclus din domeniul moral al responsabilităţii. În al doilea rând, funcţionarea corespunzătoare a procedurii judiciare cere ca orice act culpabil să fie condamnat dacă a fost săvârşit în deplină cunoştinţă a faptei şi

de bunăvoie. În al treilea rând, logica judiciară consideră că în toate bolile mintale – cu excepţia celor cu totul nefericite, în care bolnavii scot limba când sunt întrebaţi cât fac şapte ori şapte sau spun „Eu" când trebuie să rostească numele Maiestăţii Sale imperiale şi regale – subiectul continuă să deţină un minim de discernământ şi capacitate de autodeterminare şi că ar fi fost doar cazul unui anume efort al inteligenţei şi puterii de voinţă pentru a recunoaşte caracterul criminal al faptei şi a rezista impulsului răufăcător. Cu certitudine că acest efort la limita inferioară i se poate pretinde unei asemenea persoane primejdioase!

Tribunalele sunt asemenea unor beciuri în care se află păstrată în sticle înţelepciunea înaintaşilor; le deschizi şi îţi dau lacrimile de disperare constatând cât de necomestibilă este strădania omenească de a atinge forma cea mai elevată, cea mai efervescentă înainte de a ajunge la desăvârşire. Cu toate acestea, pare să-i îmbete pe cei care nu sunt îndeajuns de căliţi. Este cunoscut faptul că îngerul medicinei, când ascultă vreme îndelungată pledoariile juriştilor, uită adesea de propria sa misiune. El îşi pliază atunci cu un clinchet aripile şi se comportă în sala de judecată ca un înger supleant al jurisprudenţei.

61
Idealul celor trei tratate sau utopia vieţii precise

În felul acesta ajunsese Moosbrugger să fie condamnat la moarte şi doar mulţumită influenţei contelui Leinsdorf şi simpatiei pe care acesta o nutrea faţă de Ulrich exista acum perspectiva ca starea sănătăţii sale mintale să fie din nou supusă unei examinări. Ulrich nu avea însă la vremea aceea deloc intenţia să se preocupe în

continuare de soarta lui Moosbrugger. Amestecul deprimant de brutalitate şi suferinţă pasivă care constituie substanţa unor asemenea oameni îi era la fel de dezagreabil ca amestecul de precizie şi indolenţă care fundamentează de obicei judecăţile pronunţate în ce-i priveşte. Ştia exact ce se cuvenea să gândească despre acest personaj dacă lua în consideraţie cu luciditate cazul şi ce măsuri s-ar mai fi putut încerca faţă de asemenea oameni care nu-şi aveau locul nici în închisoare, nici în libertate şi pentru care nu erau suficiente nici ospiciile. Dar era în aceeaşi măsură conştient de faptul că mii de alţi oameni îşi puneau la rândul lor mereu asemenea probleme şi le luau în consideraţie sub acele aspecte care pentru ei prezentau un interes deosebit şi că în cele din urmă statul avea să-l suprime pe Moosbrugger, pentru că, într-o asemenea stare imperfectă de lucruri, respectiva soluţie reprezenta decizia cea mai limpede, cea mai puţin costisitoare şi cea mai sigură. Să te împaci cu o astfel de sentinţă reprezintă poate o comportare brutală, însă la urma urmelor mijloacele noastre de transport rapide determină mai multe victime decât toţi tigrii Indiei şi s-ar părea că atitudinea insensibilă, superficială şi lipsită de scrupule cu care suportăm toate aceste aspecte ne îndreptăţeşte pe de altă parte la succesele care nu ne pot fi contestate.

Starea de spirit, atât de perceptivă în ce priveşte detaliile, dar lovită de cecitate referitor la ansamblul chestiunii, îşi găseşte expresia semnificativă într-un ideal care ar putea fi denumit idealul operei de o viaţă şi care este alcătuit din nu mai mult decât dintr-un număr de trei tratate. Există activităţi intelectuale, spirituale, în care nu tomurile voluminoase, ci micile sinteze alcătuiesc substanţa a ceea ce se poate numi mândria unui om. Dacă cineva ar descoperi de exemplu că, în anumite împrejurări până acum nicicând constatate, pietrele ar fi în stare să vorbească, n-ar avea nevoie decât

de puţine pagini pentru expunerea şi explicarea unui fenomen de natură să revoluţioneze toate convingerile noastre. Despre conştiinţa împăcată se poate, dimpotrivă, scrie mereu câte o nouă carte, ceea ce nici măcar nu reprezintă o problemă academică, pentru că în discuţie este o metodă prin care nu se ajunge niciodată la clarificarea celor mai importante probleme de viaţă. Activităţile omeneşti ar putea fi clasificate după numărul de cuvinte de care au nevoie; cu cât mai multe cuvinte, cu atât mai rău stau lucrurile în ce priveşte caracterul acestor îndeletniciri. Toate cunoştinţele prin care specia noastră a ajuns de la stadiul în care se înveşmânta în blănuri de animale la stadiul în care străbate atmosfera în zbor ar umple, laolaltă cu probele şi justificările lor – în expunere completă – nu mai mult decât o bibliotecă de referinţă; în vreme ce o bibliotecă de proporţiile pământului însuşi nu ar fi nici pe departe suficient de încăpătoare pentru a cuprinde tot restul, lăsând deoparte cu totul discuţiile vaste purtate nu cu pana de scris, ci cu sabia şi lanţurile. Pare evident că noi ne îndeletnicim cu treburile noastre omeneşti într-un mod cu totul neraţional, atâta vreme cât nu le facem faţă în felul în care procedează ştiinţele, care în domeniul specific au progresat într-un chip cu totul exemplar.

Aceasta fusese la drept vorbind starea de spirit şi atitudinea unei epoci – aici fiind vorba de un număr de ani, nu propriu-zis de decenii – pe care Ulrich apucase să o cunoască cel puţin în parte. Pe atunci lumea gândea – „lumea" fiind un termen deliberat vag; nu s-ar fi putut spune cine şi câţi gândeau astfel, însă, oricum, credinţa aceasta plutea în aer – că ar fi fost cu putinţă să se trăiască în termeni precişi. Astăzi se poate pune întrebarea ce anume reprezintă o asemenea formulă. Răspunsul ar fi că opera unei vieţi poate fi la fel de bine gândită ca fiind alcătuită din trei tratate, sau din trei poeme, sau trei acţiuni, în care capacitatea personală de

acţiune a unui individ este intensificată în cel mai înalt grad. Cu alte cuvinte, ar însemna să păstrezi tăcerea acolo unde nu ai avea nimic de spus; să faci doar strictul necesar atunci când nu ai avea nimic deosebit de realizat; şi, ceea ce este cel mai important, să rămâi lipsit de sentimente atunci când nu eşti năpădit de simţământul inefabil că ţi-ai deschide larg braţele, simţindu-te purtat de un val de putere creatoare! Aici se va face remarca că în felul acesta ar înceta cea mai mare parte din viaţa noastră sufletească, dar poate că faptul în sine nici n-ar constitui la urma urmelor o pierdere atât de dureroasă. Teza conform căreia cantităţile enorme de săpun în circulaţie pe piaţă indică o remarcabilă curăţenie fizică nu se aplică în mod necesar şi în morală, unde este mai degrabă adevărat noul principiu, că impulsul mai pronunţat de a te spăla este un indiciu al unei stări chestionabile de igienă sufletească. Ar fi o experienţă utilă dacă s-ar încerca limitarea la un minim necesar a consumului de moralitate care (de orice natură ar fi) însoţeşte orice acţiune şi dacă ne-am mulţumi să fim morali numai în cazurile excepţionale în care se cuvine să fim, mulţumindu-ne în toate celelalte cazuri să nu gândim altfel decât în operaţiile de standardizare de respectat în procesul de fabricare a creioanelor sau şurubelniţelor. Fireşte, nu s-ar înfăptui în felul acesta cine ştie ce perfecţiune, dar unele lucruri ar merge mai bine; n-ar mai rămâne în circulaţie talentul, ci doar geniul; ar dispărea din imaginea vieţii acele reproduceri estompate, care se creează din asemănarea pe care o deţin acţiunile noastre cu virtuţile, iar în locul lor ar ieşi la iveală o apăsătoare suprapunere a acestor acţiuni cu virtuţile respective. În ultimă analiză, din fiecare chintal de moralitate nu s-ar menţine decât un miligram de esenţă, care până şi în cantitatea infimă de un microgram ar avea un efect magic, asigurând fericirea.

Dar se va obiecta că aceasta este o utopie! Desigur, este. Utopiile

se aseamănă cu posibilităţile; din faptul că o posibilitate nu este o realitate nu se deduce nimic altceva decât că circumstanţele în care se află împiedică transpunerea ei în realitate, căci altminteri ea ar fi doar o imposibilitate; însă dacă este eliberată de constrângeri şi i se permite să se dezvolte, se creează utopia. Este un proces similar celui când un cercetător observă modificările unui element într-un fenomen complex şi trage de aici concluziile; utopia este un experiment prin care sunt observate modificările posibile ale unui element şi efectele pe care le provoacă în acel fenomen complex căruia îi spunem viaţă. Dacă precizia însăşi constituie elementul aflat sub observaţie, pe care îl izolăm şi-l lăsăm să se dezvolte, considerându-l ca reprezentând o uzanţă de gândire şi un mod de viaţă şi lăsându-l să-şi exercite influenţa exemplară asupra a tot ceea ce intră în contact cu el, rezultatul îl va constitui un om în care se materializează o combinaţie paradoxală de precizie şi indeterminare. El are acea răceală incoruptibilă şi deliberată pe care o reprezintă temperamentul preciziei; dar, dincolo de această calitate, tot restul se menţine în sfera indeterminării. Condiţia de stabilitate a vieţii lăuntrice, garantată de stăpânirea unei morale, deţine o valoare minoră pentru un om a cărui fantezie este orientată spre schimbări; în cele din urmă, când exigenţele celei mai precise şi mai depline realizări sunt transferate din domeniul intelectual spre cel al pasiunilor, este decelat, cum am semnalat deja, faptul cu totul remarcabil că pasiunile dispar şi în locul lor îşi face apariţia un element bun, asemănător focului primordial. Aceasta este utopia preciziei. Nu se poate şti cum îşi va petrece ziua un asemenea om, întrucât el nu va putea oscila continuu în actul creaţiei şi va sacrifica focul domestic al senzaţiilor limitate pe altarul unei conflagraţii imaginare. Însă un astfel de om precis există în zilele noastre! Ca om lăuntric el vieţuieşte nu numai în cercetătorul ştiinţific, ci şi în

negustor, în administrator, în sportiv, în tehnician; deocamdată doar în decursul orelor zilei pe care aceştia nu le definesc ca fiind viaţa, ci profesia lor. Căci cel care se raportează la toate lucrurile într-un mod atât de profund şi de lipsit de prejudecăţi nu detestă nimic mai mult decât ideea de a se lua pe sine însuşi în serios şi, din nefericire, nu există îndoială că el ar considera utopia sinelui ca pe o experienţă imorală cu privire la nişte persoane dedicate unor preocupări serioase.

Astfel, Ulrich se menţinuse de-a lungul vieţii mai degrabă un însingurat, preocupat de dilema dacă ansamblul major al realizărilor lăuntrice ar trebui sau nu să se adapteze celorlalte reuşite, cu alte cuvinte, dacă există un sens şi o finalitate pentru ceva din cele ce se întâmplă şi s-au întâmplat cu noi.

62

Lumea, dar îndeosebi Ulrich, îşi aduce omagiul ideii utopice a eseismului

Precizia, ca atitudine specific umană, comportă acţiuni precise şi o existenţă de acelaşi gen. Ea emite pretenţii maxime atât în ce priveşte acţiunile, cât şi în ce priveşte existenţa. Doar că se cere operată o distincţie.

De fapt, nu există numai precizia plăsmuită (care, după cum prea bine ştim, în realitate nici nu există încă), ci şi una pedantă; cele două se deosebesc între ele prin faptul că precizia plăsmuită se referă la fapte, iar cea pedantă la artefactele imaginaţiei. De exemplu, precizia cu care mintea ciudată a lui Moosbrugger fusese integrată într-un sistem de concepte juridice vechi de două mii de ani semăna cu eforturile pedante ale unui dement de a trage în ţeapa unui ac o pasăre zburând în libertate; dar precizia nu se

preocupa câtuşi de puţin de fapte, ci doar de conceptul imaginar al codului de legi. Dimpotrivă, în procedura cu care abordau imensa problemă dacă Moosbrugger putea fi condamnat la moarte, psihiatrii etalau o precizie absolută, căci nu se încumetau să spună mai mult decât că imaginea clinică a bolii sale nu corespundea cu exactitate cu nicio imagine clinică a unei boli observate anterior şi transferau decizia ulterioară în seama juriştilor. În această împrejurare, sala de judecată oferea o imagine a vieţii înseşi, căci toţi oamenii viguroşi şi vivace, care ar respinge gândul să şofeze un automobil mai vechi de cinci ani sau să fie trataţi medical după metode socotite drept ideale cu zece ani în urmă, ba mai mult, fie că le place, fie că nu, îşi consacră timpul promovării unor astfel de invenţii şi se învoiesc să raţionalizeze tot ceea ce intră în domeniul lor de activitate, preferă să lase toate aspectele legate de frumuseţe, dreptate, dragoste şi confesiune religioasă, pe scurt toate problemele omeneşti, în măsura în care nu sunt implicate interesele lor de afaceri, în seama soţiilor lor, iar în măsura în care acestea nu ajung să le facă faţă pe de-a întregul, unei subspecii de bărbaţi care sunt în stare să intoneze fraze milenare despre potirul şi spada vieţii, cărora ei le dau ascultare la modul frivol, răutăcios şi sceptic, fără să creadă în ele şi fără să se gândească la posibilitatea unei alternative. Există deci, în realitate, două perspective de gândire, care nu numai că intră în conflict una cu cealaltă, ci, ceea ce este mai rău, coexistă de obicei, fără a comunica între ele altminteri decât pentru a se asigura reciproc că ambele sunt dezirabile, fiecare la locul său. Una se mulţumeşte a fi precisă şi se limitează la fapte; cealaltă nu, ci caută întotdeauna întregul şi-şi extrage cunoaşterea din aşa-numitele adevăruri grandioase şi eterne. Prima înregistrează succese, iar cealaltă dobândeşte amploare şi demnitate. Este limpede că un pesimist ar putea obiecta că

rezultatele uneia nu valorează nimic, iar ale celeilalte nu sunt adevărate. Căci la ce bun în ziua Judecăţii de Apoi, când vor fi cântărite lucrările omeneşti, trei tratate despre acidul formic, la urma urmei chiar dacă ar fi treizeci?! Pe de altă parte, ce ştim noi despre Judecata de Apoi, dacă nu ştim nici măcar ce se va alege până atunci din acidul formic?! Între cei doi poli ai acestui nici-nici pendula evoluţia când, acum, să zicem, mai mult de optsprezece şi încă nu pe de-a întregul douăzeci de secole, omenirea a aflat pentru întâia dată că la capătul tuturor zilelor va avea loc o asemenea judecată a spiritului. Experienţa arată că, în asemenea chestiuni, unei direcţii îi urmează întotdeauna direcţia contrară. Ar fi de conceput şi de dorit ca o asemenea răsturnare să se înfăptuiască în pasul filetului, întrucât fiecare rotire reprezintă un nivel superior, căci din motive necunoscute evoluţia rareori se întâmplă să câştige mai mult decât pierde prin deturnare şi distrugere. Doctorul Paul Arnheim avea deci întru totul dreptate când afirma faţă de Ulrich că istoria omenirii nu ar admite niciodată o evoluţie negativă; istoria omenirii este optimistă, ea hotărăşte întotdeauna cu entuziasm în favoarea unui lucru şi abia după aceea pentru contrariul acestuia! Astfel că primele fantezii ale preciziei nu au fost urmate câtuşi de puţin de încercarea de a le traduce în realitate, ci ele au fost abandonate întru folosinţa neinspirată de către ingineri şi erudiţi, iar istoria s-a îndreptat iarăşi spre concepţii spirituale mai demne de interes şi mai cuprinzătoare.

Ulrich îşi amintea bine cum elementul incertitudinii ajunsese din nou să ocupe un loc primordial. Începuseră să se facă auzite tot mai multe declaraţii prin care oameni cu preocupări oarecum incerte, scriitori, critici, femei şi cei care exercitau vocaţia de a reprezenta o nouă generaţie, se plângeau de faptul că ştiinţa pură ajunsese să semene cu ceva nefiresc, care distrugea toate operele omeneşti

sublime, fără a le mai putea regrupa, şi cereau o nouă credinţă în umanitate, o întoarcere la valorile lăuntrice, un avânt spiritual şi altele de asemenea natură. Ulrich presupuse la început cu naivitate că ar fi vorba de nişte oameni care se epuizaseră tot îndemnându-şi caii şi care descălecaseră, iar acum şchiopătau clamând în gura mare să vină cineva să-i învioreze cu masaje sufleteşti; dar trebuise treptat să-şi dea seama că aceste strigăte mereu repetate, care la început i se păruseră atât de comice, se bucurau de un ecou larg; cunoaşterea începea să devină inactuală, tipul de personalitate difuză care domină prezentul începuse să se afirme.

Ulrich se răzvrătise, refuzând să ia aceste lucruri în serios, şi-şi dezvolta acum în felul său propriile înclinaţii spirituale.

Din epoca cea mai timpurie de înmugurire a conştiinţei în prima tinereţe, moment care adesea, privit retrospectiv, este atât de emoţionant şi înduioşător, îi mai rămăseseră şi astăzi în amintire tot felul de noţiuni odinioară îndrăgite, printre care formula „a trăi la modul ipotetic". Continua să exprime acum curajul şi ignorarea inexorabilă a vieţii, în care fiecare pas este o îndrăzneală lipsită de experienţă, dorinţa de corelări magnifice şi aura de revocabilitate pe care le percepe un tânăr când aventurează, ezitând, în viaţă. Ulrich simţea că, la urma urmei, din toate acestea nimic nu trebuia renegat. Senzaţia plină de încordare de a te şti ales pentru ceva, orice ar fi fost acel ceva, este lucrul sublim şi singurul cert pentru cel a cărui privire cuprinde întâia dată lumea. Dacă-şi cumpăneşte bine emoţiile, un astfel de om nu poate accepta nimic fără rezerve; el îşi caută iubita posibilă, dar nu ştie dacă ea va fi cea adevărată; el este în stare să omoare, fără să fie sigur că trebuie s-o facă. Voinţa de a se dezvolta a propriei naturi îi interzice să creadă în ceva desăvârşit, dar tot ceea ce îi iese în cale se comportă ca şi cum ar fi desăvârşit. El simte: ordinea aceasta nu este atât de sigură pe cât se pretinde a

fi; niciun lucru, niciun sine, nicio formă, niciun principiu nu este sigur, totul este cuprins într-o transformare invizibilă, dar niciodată întreruptă, viitorul este mai degrabă o transformare decât o consacrare, iar prezentul nu este decât o ipoteză pe care n-am înţeles-o încă. Ce ar fi putut să facă decât să se ţină la o parte de lume, în sensul bun în care un cercetător îşi menţine distanţa faţă de faptele care ar vrea să-l ispitească să le dea prea grăbit crezare?! Prin urmare, ezită acum să devină ceva; un caracter, o vocaţie, un mod definit de existenţă, toate acestea sunt pentru el reprezentări prin care se întrevede scheletul, care e tot ceea ce va rămâne în cele din urmă din el. El încearcă să se înţeleagă altfel; cu o înclinaţie faţă de tot ceea ce îl sporeşte lăuntric, chiar dacă poate fi interzis din punct de vedere moral sau intelectual, se simte pe sine însuşi ca un pas care este liber în toate direcţiile, dar care îl conduce de la o stare de echilibru la următoarea şi mereu înainte. Dacă simte o dată că a avut intuiţia justă, îşi dă seama că a căzut în lume o picătură dintr-o incandescenţă cu neputinţă de descris, a cărei licărire face pământul însuşi să arate altfel.

Mai târziu, odată cu creşterea puterilor sale intelectuale, pentru Ulrich luase naştere de aici o reprezentare pe care el nu o mai asocia cu noţiunea nesigură de ipoteză, ci, din anumite motive, cu conceptul definit de eseu. Cam în felul în care un eseu în desfăşurarea paragrafelor sale abordează un subiect sub diferite aspecte, fără a-l cuprinde cu totul – căci un lucru cuprins integral îşi pierde dintr-odată amploarea şi se diminuează până ajunge un simplu concept – tot astfel credea el că poate să ia cel mai bine în consideraţie şi să dispună de lume şi de sine însuşi. Valoarea unei acţiuni sau a unei însuşiri, chiar esenţa şi natura acestora, i se păreau dependente de împrejurările care le însoţeau, de ţelurile pe care le slujeau, pe scurt, de acel complex, alcătuit când într-un fel,

când în altul, din care făceau şi ele parte. De altfel, aceasta este şi simpla descriere a faptului că un asasinat poate să ni se pară o crimă sau o faptă eroică, iar ceasurile de iubire ca pana căzută din aripa unui înger sau a unei gâşte. Însă Ulrich generaliza observaţia. Toate evenimentele morale aveau loc într-un câmp de forţe, constelaţia respectivă încărcându-le de sens, iar acestea conţineau binele şi răul, tot aşa cum un atom conţine potenţialitatea de a se combina chimic. Ele erau într-un anumit sens ceea ce deveneau; tot astfel cum termenul „tare" descrie patru modalităţi cu totul diferite de tărie după felul în care este pus în relaţie cu dragostea, brutalitatea, dorinţa febrilă sau severitatea, toate întâmplările morale i se păreau în semnificaţia lor a fi funcţii dependente de altele. Se născuse un sistem nesfârşit de interrelaţionări în care nu mai existau semnificaţii independente de felul celor pe care viaţa obişnuită le atribuie, la prima abordare generală, acţiunilor şi însuşirilor; aparenta soliditate devenea un pretext străveziu pentru multe alte înţelesuri, cele ce se întâmplau, simbolul a altceva ce nu se mai întâmpla poate, dar era resimţit ca pretext şi omul ca o chintesenţă a posibilităţilor sale, omul potenţial, poezia nescrisă a existenţei sale, îi ieşea în întâmpinare, confruntându-l, omului ca transcriere, realitate şi caracter. În conformitate cu această viziune, Ulrich se simţea în esenţă capabil de orice virtute, ca şi de orice fel de infracţiune. Faptul că într-o orânduire socială echilibrată, virtuţile, ca şi viciile, sunt considerate în general, chiar dacă la modul nemărturisit, ca deopotrivă de plicticoase dovedea întocmai ceea ce se petrece întotdeauna în natură, anume că orice joc de forţe tinde cu timpul spre o valoare medie şi o condiţie medie, un compromis şi o stare de inerţie. Moralitatea în înţelesul obişnuit al cuvântului nu era pentru Ulrich nimic altceva decât forma îmbătrânită a unui sistem de forţe, care nu poate fi confundată cu morala însăşi fără

pierdere de valenţe etice.

Se prea poate că şi în această viziune îşi găseşte expresia o anumită nesiguranţă în ce priveşte viaţa; numai că nesiguranţa nu este uneori nimic altceva decât neîncredere în asigurările obişnuite şi, de altfel, ni se mai poate aminti aici că însăşi o persoană cu atâta experienţă de viaţă cum este umanitatea acţionează, după toate aparenţele, potrivit unor principii cu totul asemănătoare. Ea revocă în cele din urmă tot ceea ce a făcut şi pune la loc altceva, iar pentru ea, odată cu trecerea timpului, crimele se preschimbă în virtuţi şi viceversa, ea construieşte mari conexiuni spirituale din toate întâmplările şi după câteva vârste omeneşti le lasă iarăşi să se năruie; numai că toate acestea se petrec succesiv şi nu într-un singur simţământ unitar de viaţă, iar lanţul încercărilor ei nu lasă să se întrevadă nicio creştere spre un punct culminant, în vreme ce un eseism conştient şi-ar găsi, cum s-ar spune, misiunea în a preschimba indiferenta stare de conştiinţă a lumii într-o singură voinţă. Numeroase linii individuale de dezvoltare arată că fenomene asemănătoare s-ar putea întâmpla curând. Asistenta într-un spital care, înveşmântată în alb imaculat, diluează şi freacă fecalele unui pacient într-un mojar de porţelan alb, până le transformă cu ajutorul unor acizi într-o pastă subţire, purpurie, a cărei culoare îi răsplăteşte atenţia, se găseşte încă de pe acum, chiar dacă ea nu este conştientă de acest aspect, într-o lume mai susceptibilă de transformări decât tânăra doamnă care se înfioară de silă în faţa aceluiaşi produs întâlnit pe stradă. Criminalul, care este prizonier în câmpul de forţe al faptei sale, se mişcă doar ca un înotător care luptă cu un torent revărsat şi orice mamă al cărei copil a fost vreodată smuls de un astfel de torent cunoaşte acea stare; doar că până acum nu a fost luată în consideraţie, pentru că nu exista loc pentru a i se da crezare. Psihiatria numeşte marea veselie

o stare de spirit hipomaniacă, de parcă ar exista o deprimare veselă; ea lasă să se înţeleagă acum că toate stările de intensificare a conştiinţei, cele ale castităţii ca şi cele ale senzualităţii, ale conştiinciozităţii ca şi ale neglijenţei, ale cruzimii ca şi ale compasiunii, ajung în cele din urmă o stare patologică; ce puţin ar mai însemna viaţa sănătoasă dacă ea n-ar avea drept scop decât o stare mediană între două extreme! Ce sărăcăcioasă ar fi ea, dacă idealul său nu ar fi nimic altceva decât refuzul exagerării idealurilor sale!? Recunoaşterea unor astfel de fapte nu duce aşadar la nerecunoaşterea în norma morală a imobilităţii unor principii rigide, ci la un echilibru mobil pretinzând în fiecare clipă eforturi în vederea reînnoirii sale. Începem să simţim tot mai mult că dăm dovadă de îngustime în gândire când considerăm caracterul unui om ca fiind reprezentat de tendinţele sale, involuntar dobândite, de a se repeta, pentru ca apoi să-i facem tocmai caracterul răspunzător pentru asemenea repetiţii stereotipe. Învăţăm să recunoaştem interdependenţa dintre aspectele lăuntrice şi cele exterioare şi tocmai prin înţelegerea faţă de ceea ce este impersonal în om am ajuns pe urmele a ceea ce este personal în el, a anumitor simple tipare fundamentale de comportament, a unui instinct de creare a sinelui, care, asemenea instinctului de construire a cuibului la păsări, se creează din materiale de diverse feluri potrivit câtorva metode anume. Am ajuns atât de aproape de a fi în stare să îndiguim, cu ajutorul anumitor influenţe, tot soiul de stări degenerate, aşa cum îndiguim un torent de munte, încât abia dacă mai putem afirma că dăm dovadă de neglijenţă socială sau de un rudiment de stângăcie atunci când nu-i considerăm nemijlocit pe criminalii de rând ca fiind nişte arhangheli. Seria exemplelor ar putea continua, disparate, care nu mai ajung în contact unele cu altele, ceea ce ne face să obosim de aproximaţiile grosolane care au

fost posibile când existau condiţii mai simple pentru aplicarea lor şi am ajuns treptat să resimţim nevoia de a modifica formele fundamentale ale unei morale care, de două mii de ani, s-a tot adaptat gustului schimbător doar în detalii mărunte, pentru a o schimba cu o alta care se conformează mai bine mobilităţii faptelor.

După convingerea lui Ulrich, tot ceea ce mai lipsea încă era formula; acea expresie pe care trebuie să o găsească într-un anumit moment favorabil ţelul unei mişcări, încă înainte de a fi fost atins, pentru ca să poată fi parcurs ultimul segment de drum; această expresie este întotdeauna una îndrăzneaţă, neputând fi încă justificată după actuala stare a lucrurilor, o combinaţie de exactitate şi inexactitate, de precizie şi pasiune. Însă tocmai în anii care ar fi trebuit să-l propulseze se petrecuse ceva straniu cu Ulrich. El nu era filosof. Filosofii sunt oameni ai violenţei, care nu au la dispoziţie armate şi atunci îşi supun lumea închizând-o într-un sistem. Probabil că acesta este motivul pentru care în vremurile de tiranie au existat mari naturi filosofice, pe când epocile de civilizaţie avansată şi de democraţie nu reuşesc să dea la iveală o filosofie convingătoare, cel puţin judecând după regretele pe care le auzi exprimate pretutindeni în privinţa aceasta. Astăzi se filosofează teribil de mult segmentar, astfel încât micile prăvălii continuă să fie singurele locuri de unde mai poţi cumpăra ceva fără un asortiment de concepţii despre lume, în vreme ce domneşte o neîncredere mărturisită faţă de filosofia de anvergură. Este socotită astăzi ca fiind pur şi simplu imposibilă şi nici chiar Ulrich nu era deloc liber de asemenea prejudecăţi, ba chiar, potrivit experienţelor sale ştiinţifice, înclina să se gândească oarecum cu ironie la acest aspect care imprimase comportării sale o anumită direcţie, astfel încât era solicitat să reflecteze continuu la ceea ce vedea, şi totuşi se menţinea încorsetat într-un fel de sfială faţă de prea multă gândire. Ceea ce în

cele din urmă îi determină conduita fu altceva. Exista în firea lui Ulrich ceva care acţiona într-un fel haotic, paralizant, dezarmant, împotriva ordinii logice, împotriva voinţei univoce, împotriva impulsurilor clar orientate ale ambiţiei, iar acest ceva era legat de conceptul denumit de el însuşi la vremea aceea eseism, chiar dacă acesta cuprindea pe atunci tocmai elementele pe care, cu timpul şi cu o grijă inconştientă, le eliminase. Traducerea cuvântului „eseu" prin încercare, aşa cum s-a transmis, cuprindea doar inexact aluziile cele mai importante la modelul literar; căci un eseu nu este expresia provizorie sau incidentală a unei convingeri, care cu prilejul respectiv a fost ridicată la rangul de adevăr, dar care ar putea fi recunoscută la fel de bine ca o eroare (de felul acesta sunt doar articolele şi tratatele pe care persoanele învăţate le furnizează ca reprezentând ce au mai bun sub forma unor „deşeuri din atelierele lor"); un eseu este structura unică şi inalterabilă pe care a dobândit-o viaţa lăuntrică a unui om formulată într-un gând decisiv. Nimic nu-i este mai străin decât iresponsabilitatea şi nedeterminarea impresiilor cuprinse în conceptul de subiectivitate, dar nici adevărat şi fals, înţelept şi iraţional nu sunt termeni care să poată fi aplicaţi unor asemenea meditaţii, supuse totuşi unor legi nu mai puţin stricte, pe cât par de delicate şi inefabile. Au existat numeroşi asemenea eseişti şi maeştri ai vieţii interioare fluid-schimbătoare, dar n-ar avea niciun rost să-i numim; domeniul lor se află între religie şi ştiinţă, între exemplu şi doctrină, între *amor intellectualis* şi poezie, ei sunt sfinţi cu şi fără religie, şi uneori sunt pur şi simplu oameni care s-au rătăcit într-o aventură.

Nimic nu este de altfel mai caracteristic decât experienţa, prin încercări erudite şi raţionale, de a-i comenta pe marii eseişti, de a preschimba înţelepciunea despre viaţă, aşa cum este ea, într-o ştiinţă a vieţii şi a extrage un „conţinut" din mobilitatea celor

mobile; din toate acestea rămâne cam tot atât cât din trupul delicat irizat al unei meduze după ce a fost scoasă din apă şi aşezată pe nisip. Învăţătura celor inspiraţi se spulberă în faţa raţiunii celor neinspiraţi în contradicţii şi nonsens, şi totuşi nu avem voie să o socotim fragilă şi inaptă de viaţă, căci altminteri ar trebui să considerăm că este fragil un elefant dacă nu poate supravieţui într-un spaţiu anaerob, inadecvat intereselor sale vitale. Ar fi de plâns dacă aceste descrieri ar trezi impresia unei taine sau a unei muzici în care predomină sunetele de harfă şi *glissandi* pline de suspine. Contrariul este de fapt adevărat şi întrebarea fundamentală în această privinţă Ulrich nu o enunţa câtuşi de puţin doar ca o ipoteză, ci, cât se poate de sobru, în forma următoare: Un om care caută adevărul devine un erudit; un om care vrea să dea frâu liber subiectivităţii ajunge poate scriitor; dar ce trebuie să facă un om care se situează între cele două năzuinţe? Asemenea exemple, de lucruri care se situează într-o poziţie „mediană", ni le poate oferi orice precept moral, cum ar fi acel binecunoscut şi simplu: „Să nu ucizi!". Se vede de la prima privire că nu e nici fapt, nici constatare subiectivă. Se ştie că în anumite privinţe îl respectăm cu strictеţe, în alte privinţe sunt admise anumite şi chiar foarte numeroase excepţii, totuşi strict limitate, dar într-un foarte mare număr de cazuri dintr-o a treia categorie, cum ar fi de exemplu în imaginaţie, în dorinţele noastre, în piesele de teatru sau în plăcerea cu care citim ştirile din ziare, oscilăm de o manieră cu totul haotică între aversiune şi atracţie. Uneori numim ceva, care nu este nici fapt, nici constatare subiectivă, ca fiind o cerinţă imperativă. Am legat aceste cerinţe de dogmele religiei şi ale dreptului şi le-am atribuit astfel statutul de adevăr deductibil. Dar autorii de romane ne prezintă excepţiile, începând cu Avraam care îl jertfeşte pe Isaac, până la cea mai recentă tânără mondenă care şi-a împuşcat iubitul, şi destramă

iarăşi totul în subiectivitate. Ne este aşadar dat fie să ne agăţăm de pontoane, fie să ne lăsăm între ele, purtaţi încolo şi încoace de valurile ample; dar cu ce simţăminte!? Simţămintele pe care le trăieşte un om faţă de acest precept sunt alcătuite dintr-un amestec de obedienţă mărginită (inclusiv acel „om dintr-o bucată", care refuză fie şi să se gândească la aşa ceva, dar care, zdruncinat câtuşi de puţin de alcool sau de pasiune, trece de îndată la acţiune) şi clipoceala iraţională şi nereflectată a unui aflux de posibilităţi. Iar acest precept se cere a fi înţeles doar în acest fel? Ulrich simţea că în felul acesta un om care ar vrea să facă ceva din tot sufletul ajunge să nu mai ştie nici dacă e bine ceea ce face sau se cuvine să renunţe. Bănuia că ar fi putut fi făcut cu toată fiinţa sau, cu tot atâta convingere, lăsat nefăcut. Impulsul de a acţiona sau interdicţia nu-i mai spuneau nimic. Apelul la o lege înaltă sau la una lăuntrică îi stârnea raţiunea critică; mai mult decât atât, era şi o devalorizare a obiectului în această străduinţă de a înnobila un moment, în sine valoros, prin încercarea de a-i atribui o filiaţie nobilă. În toate acestea, inima îi rămânea mută şi vorbea doar raţiunea; dar simţea că într-un fel decizia sa ar putea coincide cu fericirea sa. Ar fi putut fi fericit pentru că nu ucisese sau ar fi putut fi fericit pentru că ucisese, dar n-ar fi putut fi niciodată executorul indiferent al unei cerinţe imperative ce i-ar fi fost adresate. Ceea ce simţea el în momentul acela nu era un comandament, era un tărâm în a cărui parcurgere se înscrisese. Înţelegea că aici totul fusese dinainte decis, binefăcător pentru simţurile şi înţelegerea lui ca laptele supt de la sânul mamei. Dar ceea ce îi conferea puterea de a înţelege nu era gândirea, nici simţămintele cu incoerenţa lor uzuală; era o „înţelegere pe de-a întregul", şi totuşi doar în felul în care vântul poartă cu sine un mesaj venind de departe şi i se părea că nu este nici adevărat, nici fals, nici raţional, nici iraţional, ci era ceva care-l

năpădea tot, ca şi cum i-ar fi căzut în inimă o vagă şi calmă exagerare.

În la fel de mică măsură cum adevărul reiese de pe urma alcătuirii unui eseu conform tuturor regulilor artei, nu se poate dobândi o convingere dintr-o astfel de stare; cel puţin nu fără a renunţa la ea, aşa cum un îndrăgostit trebuie să-şi părăsească iubirea pentru a o putea descrie. Emoţia nemărginită care-l stârnea uneori pe Ulrich, fără a-l împinge la acţiune, contrazicea impulsul pe care-l resimţea către acţiune, persistând în aspiraţia spre limite şi formă. Dar probabil că este îndreptăţit şi firesc să vrei întâi să ştii, până a-ţi lăsa simţămintele să vorbească, şi fără să vrea îşi imagina că ceea ce dorea el să găsească odată şi odată, chiar dacă nu ar fi fost adevărul, nu avea să fie cu nimic mai puţin ferm decât adevărul. Dar în această situaţie aducea cu cineva care-şi adună instrumentele, vreme în care dispare intenţia iniţială.

Dacă vreodată, pe când era absorbit de probleme de matematică sau de logică matematică sau se dedica vreunui proiect ştiinţific, cineva l-ar fi întrebat ce ţel anume urmărea, el ar fi răspuns că o singură problemă merită cu adevărat să fie gândită, anume cea a modului just de a trăi. Dar, când ai formulat multă vreme o cerinţă imperativă fără să se întâmple ceva, mintea intră într-o stare de amorţeală, tot aşa cum îţi amorţeşte braţul când ţine multă vreme ceva în strânsoarea sa, iar gândurile noastre pot tot atât de puţin să stea neclintite precum soldaţii vara la o paradă; dacă sunt nevoiţi să rămână în poziţie de drepţi timp îndelungat, cad pur şi simplu în nesimţire. Cum Ulrich îşi formulase cam la vârsta de douăzeci şi şase de ani proiectul său de viaţă, când împlinise treizeci şi doi, concepţia nu i se mai părea tocmai autentică. El nu continuase să îşi elaboreze gândurile şi, în afară de o senzaţie încordată de incertitudine, ca atunci când închizi ochii şi aştepţi ceva, acum nu se

mai vădea în el o prea mare mobilitate personală, odată ce trecuseră zilele primelor revelaţii fremătătoare. Probabil însă că o mişcare subterană de acest fel fusese cea care îi încetinise cu timpul implicarea ştiinţifică şi-l împiedicase astfel să investească în ea întreaga sa voinţă. Faptul în sine îi declanşase un conflict aparte. Nu trebuie uitat că o perspectivă spirituală exactă, ştiinţifică, este în mod fundamental mai înclinată spre credinţa în Dumnezeu decât este perspectiva estetică, fiindcă i s-ar supune „Lui" îndată ce „El" va consimţi să se arate în condiţiile pe care această perspectivă ştiinţifică le prescrie pentru a-i recunoaşte realitatea, în vreme ce, dimpotrivă, spiritele noastre estetice ar aprecia doar, în cazul că s-ar manifesta, că talentul său nu e original şi imaginea sa despre lume nu e îndeajuns de inteligibilă pentru a-l pune pe aceeaşi treaptă cu cei înzestraţi cu daruri divine. Astfel că Ulrich nu se putea abandona unor asemenea simţăminte nelămurite şi neclare la fel de uşor ca aceia din categoria amintită, dar pe de altă parte putea la fel de puţin să-şi ascundă faptul că în toţi acei ani de scrupulozitate ştiinţifică nu trăise decât neconform cu esenţa sa şi ar fi dorit să i se întâmple ceva neprevăzut, căci pe când petrecea ceea ce el numea cu oarecare ironie „concediul său de la viaţă" nu găsea nici într-o direcţie, nici în alta nimic care să-i confere împăcare.

Poate că s-ar aminti întru apărarea sa faptul că la o anumită vârstă viaţa se derulează incredibil de repede, însă ziua în care trebuie să începi să-ţi trăieşti ultima voinţă, înainte de a lăsa în urmă ceea ce a mai rămas, se desfăşoară mai departe şi nu se lasă amânată. Lucrul acesta îi devenise ameninţător de evident de când trecuse aproape jumătate de an fără să se fi schimbat ceva. Aştepta în mod deliberat în vreme ce se lăsa purtat de val în insignifianta şi puţin relevanta activitate pe care şi-o asumase, în vreme ce vorbea, prea mult şi cu plăcere, trăind cu încăpăţânarea deznădăjduită a

unui pescar care îşi cufundă plasele într-un râu fără peşte, în vreme ce în continuare nu făcea nimic care să corespundă persoanei care era el cu adevărat. Aştepta în spatele propriei sale persoane, în măsura în care acest termen desemnează acea parte a unui om formată de lume şi de cursul vieţii, iar disperarea sa liniştită, îndiguită în spatele faţadei, creştea cu fiecare zi care trecea. Se afla în cea mai acută criză a vieţii sale şi se dispreţuia pentru toate omisiunile. Marile încercări sunt oare privilegiul personalităţilor însemnate? I-ar fi plăcut să creadă asta, dar nu este adevărat, căci chiar şi persoanele nevrozate, de cea mai banală factură, traversează perioade de criză. Astfel că în realitate nu-i mai rămânea în mijlocul marilor tulburări decât acel rest de imperturbabilitate pe care-l stăpânesc toţi eroii şi criminalii şi care nu este curaj, nu este nici voinţă, nu este nici încredere, ci pur şi simplu tenacitate, la fel de greu de stârpit pe cât este o pisică, chiar şi atunci când a fost cu totul sfârtecată de câini.

Dacă dorim să ne închipuim cum trăieşte un asemenea om când e singur, se poate cel mult spune că noaptea geamurile sale luminate permit o vedere asupra camerei sale, unde gândurile, după ce au fost folosite, stau mai departe precum clienţii în sala de aşteptare a unui avocat de care nu sunt mulţumiţi. Sau poate că Ulrich odată, într-o astfel de noapte, a deschis ferestrele, privind trunchiurile dezgolite ale copacilor, ca ale unor şerpi după năpârlire, contorsiunile oferind o imagine ciudată: siluete negre între cununa de zăpadă a coroanelor şi stratul de zăpadă de pe sol, şi a simţit deodată un impuls să se plimbe, aşa cum era atunci, în pijama, prin grădină; voia să-şi simtă frigul prin păr. Când ajunse jos stinse lumina ca să nu apară în cadrul luminat al uşii şi numai dinspre camera sa de lucru răzbătea un covor de lumină spre umbrele de afară. O alee ducea spre poarta cu grilaj de fier, care dădea spre

stradă, o a doua o întretăia distinct în întunecimea ei. Ulrich înainta. Atunci, întunecimea care se înălţa printre coroanele copacilor îi stârni deodată în minte fantasma staturii uriaşe a lui Moosbrugger, copacii golaşi i se părură straniu de materiali; urâţi şi goi ca nişte viermi, cu toate acestea îndemnându-te parcă să-i îmbrăţişezi şi să te laşi pradă unui ropot de plâns. Însă nu făcu acest gest. Sentimentalitatea acestui impuls îi repugnă în aceeaşi clipă în care-i percepuse emoţia. Prin spuma ca de lapte a ceţii se perindară în clipa aceea prin faţa grilajului grădinii nişte trecători întârziaţi, în ochii cărora trebuie că părea nebun, aşa cum i se desprindea acum silueta în pijama roşie printre trunchiurile negre; dar el păşi mai departe cu pas sigur pe alee şi se întoarse relativ mulţumit în casă, căci dacă exista ceva care să-i fi fost anume sortit lui, acel ceva era desigur de cu totul altă natură.

63
Bonadea are o viziune

Când, în dimineaţa de după acea noapte, Ulrich se trezi târziu şi foarte obosit, i se anunţă vizita Bonadeei; era pentru prima dată de la cearta lor când aveau să se revadă. Bonadea plânsese adeseori în perioada lor de separare.

În tot acest timp, Bonadea simţise că fusese rău tratată. Zvâcnise deseori ceva în ea, asemenea uruitului unei tobe în surdină. Avusese numeroase aventuri şi cunoscuse multe dezamăgiri. Deşi amintirea lui Ulrich se cufunda într-un puţ adânc la fiecare din aceste aventuri, ea se ridica iarăşi la suprafaţă după fiecare dezamăgire, neajutorată şi plină de reproşuri ca suferinţa pustiită pe faţa unui copil. De sute de ori Bonadea îi ceruse în gând iubitului iertare pentru gelozia ei, îşi „blamase mândria rea", cum spunea, şi

în cele din urmă se hotărâse să-i propună să încheie pace.

Era fascinantă, melancolică şi frumoasă, aşa cum se aşezase în faţa lui, simţind un gol în stomac. El stătea în picioare „ca un adolescent" în faţa ei. Tenul său avea luciul marmoreean al marilor demersuri şi al diplomaţiei, aşa cum îşi închipuia ea că trebuie să fi fost situaţia lui. Nu mai remarcase până atunci cât de energic şi hotărât îi era chipul. Ar fi capitulat bucuroasă cu întreaga ei fiinţă, dar nu îndrăznea să meargă atât de departe, iar el nu făcea nici cea mai mică încercare să o îndemne. Răceala lui îi pricinuia o nespusă amărăciune, însă deţinea un aer statuar. Îi apucă pe neaşteptate mâna şi i-o sărută, Ulrich o mângâie gânditor pe păr. Ei i se înmuiară picioarele în chipul cel mai feminin posibil, era pe punctul de a cădea în genunchi, în clipa aceea Ulrich o împinse blând la loc pe scaun, aduse whisky şi sifon şi îşi aprinse o ţigară.

— O doamnă nu bea whisky înainte de masă! protestă Bonadea; o clipă îşi redobândi forţa de a se simţi ofensată, iar inima îi bătea în gât, căci i se trezise suspiciunea că firescul cu care Ulrich îi oferea o băutură atât de tare şi, cum i se părea ei, licenţioasă implica o lipsă de sentiment.

Însă Ulrich spuse prietenos:

— Are să-ţi facă bine; toate femeile care au jucat un rol în politica înaltă au băut şi ele whisky.

Căci, pentru a-i recâştiga favorurile lui Ulrich, Bonadea spusese că admira marea acţiune patriotică şi ar fi vrut să contribuie şi ea la aceste activităţi.

Acesta era planul ei. Ea credea întotdeauna în mai multe lucruri deodată şi jumătăţile de adevăruri îi facilitau minciunile.

Băutura avea o licărire subţiratic aurie şi încălzea ca soarele de mai.

Bonadea se simţea ca şi cum ar fi avut şaptezeci de ani, fiind

aşezată pe o bancă în grădină din faţa casei. Îmbătrânea.

Copiii îi creşteau. Cel mare avea acum doisprezece ani. Era fără îndoială dizgraţios să-l urmărească astfel pe un bărbat pe care nici măcar nu-l cunoştea bine, într-un apartament străin, doar pentru că acesta avea nişte ochi cu care te privea parcă de dincolo de o fereastră. Îţi dai seama, reflectă ea, că există la omul acesta anumite detalii care-ţi displac şi ar putea să te avertizeze; ai putea, într-adevăr – dacă în asemenea clipe ar apărea ceva care să te reţină! – să o rupi cu el, cuprinsă de ruşine şi poate chiar fierbând de mânie; dar pentru că aşa ceva nu se întâmplă, bărbatul acesta intră tot mai pasionat în rol. Te simţi tu însăţi foarte limpede, ca un decor de teatru scăldat într-o lumină artificială; sunt ochii unui actor pe scenă, o mustaţă de scenă, nasturii descheiaţi ai unei haine de recuzită – le ai acum în faţa ochilor, iar clipele dintre intrarea în încăpere până la oribilele prime momente când ţi-ai revenit se petrec în limitele unei conştiinţe care te-a părăsit literalmente şi a înveşmântat pereţii cu un tapet de demenţă. Bonadea nu făcea uz de cuvinte, de fapt ea verbaliza doar parţial ceea ce gândea, dar în timp ce încerca să vizualizeze scena, simţea întocmai cum se abandona acestor schimbări de conştiinţă. „Cine ar putea descrie scena ar fi un mare artist; nu, ar fi un pornograf!" gândea ea privindu-l pe Ulrich. Căci bunele intenţii şi cea mai fermă voinţă de a-şi păstra decenţa nu erau abandonate nicio clipă, nici chiar în asemenea situaţii, abia apoi se aflau în afara lor, aşteptând şi neavând niciun cuvânt de spus în faţa acestei lumi transfigurate de dorinţe. Cel mai mare chin pentru Bonadea erau momentele când îşi recăpăta uzul raţiunii. Alterarea conştiinţei provocată de beţia sexuală a simţurilor, peste care alţii trec ca peste ceva firesc, dobândea la ea, prin profunzimea şi violenţa impetuoasă a exaltării şi a remuşcării, o intensitate care o înspăimânta, îndată ce se reîntorcea în atmosfera paşnică a familiei.

I se părea atunci că se comportase ca o dementă. De-abia avea curaj să-şi privească copiii, de teamă să nu îi lezeze cu privirea ei coruptă. Tresărea când soţul ei o privea ceva mai drăgăstos şi se temea pe de altă parte de dezinvoltura nutrită de singurătate. Din aceste considerente, în săptămânile cât fuseseră despărţiţi prinsese contur planul să nu mai aibă alt iubit în afară de Ulrich; el ar fi urmat să-i confere susţinere şi să o ferească de excesele străine firii ei. „Cum de-am putut să-mi permit să-l cert", cumpănea ea acum, când se afla din nou în faţa lui, „este în mult mai mare măsură un om desăvârşit decât aş putea fi eu", atribuindu-i meritul pentru faptul că la vremea îmbrăţişărilor lor ea fusese o fiinţă omenească mai bună şi se gândea desigur că la viitoarele acţiuni de binefacere el ar fi trebuit să o prezinte în cercul noilor săi prieteni. Bonadea depuse tacit un jurământ de credinţă şi de emoţie ochii i se umplură de lacrimi în vreme ce îi treceau prin minte astfel de gânduri.

Între timp, Ulrich îşi sorbise paharul cu whisky până la capăt cu încetineala unui om preocupat să-şi consolideze o hotărâre gravă. Pentru moment nu ar fi fost posibil să o prezinte Diotimei, îi explică el.

Bonadea dori, desigur, să ştie în amănunt de ce nu ar fi fost posibil; apoi dori să ştie în amănunt când avea să fie posibil.

Ulrich se văzu atunci nevoit să-i explice că ea nu era o persoană care să se fi făcut remarcată nici în domeniul artei, nici în cel al ştiinţei şi nici în acţiunile caritabile şi că, din acest motiv, avea să dureze foarte mult până ce el ar fi putut-o convinge pe Diotima de oportunitatea colaborării ei.

Între timp însă Bonadea fusese cuprinsă de nişte sentimente stranii în privinţa Diotimei. Auzise vorbindu-se frecvent despre virtuţile acesteia pentru ca să nu fie geloasă; mai degrabă o invidia şi o admira pe această femeie care-i fascinase iubitul fără să-i fi făcut

concesii necuviincioase. Ea atribuia acestei influenţe calmul statuar pe care avea impresia că îl remarcase la Ulrich. Se considera „pasională", termen prin care înţelegea atât statutul ei puţin respectabil, cât şi o justificare oarecum onorabilă pentru respectiva stare de fapt; dar le invidia pe femeile distante cu sentimentul cu care fiinţa nefericită care are întotdeauna mâinile umede de transpiraţie strânge o mână perfect uscată şi caldă. „Este lucrătura ei", gândi. „Ea l-a schimbat pe Ulrich până într-atâta!" Ceva aspru îi sfredelea inima, ceva dulce îi sfredelea genunchii: aceste sfredele, amândouă rotindu-se în acelaşi timp şi în sensuri opuse, o determinară pe Bonadea aproape să cadă în nesimţire când întâmpină rezistenţa lui Ulrich. Îşi jucă atunci ultima carte: Moosbrugger!

Înţelesese, după meditaţii dureroase, că Ulrich resimţea o stranie simpatie faţă de acea apariţie înfricoşătoare. Îi repugna „senzualitatea brutală" care-şi găsea, după părerea ei, expresia în faptele lui Moosbrugger; în acea problemă propriile sentimente erau – fireşte, fără ca ea să-şi fi dat seama – întocmai celor ale prostituatelor care, cu simţăminte inechivoce şi fără niciun fel de romantism burghez, recunoşteau într-un criminal, maniac sexual, o ameninţare la adresa profesiei lor. Însă, în ciuda deficienţelor ei de netăgăduit, avea nevoie de o lume ordonată şi credibilă, iar Moosbrugger trebuia să-i slujească la restabilirea unei asemenea lumi. Întrucât Ulrich nutrea simpatie pentru acest om, iar ea avea un soţ judecător care era în măsură să furnizeze informaţii utile, din disperare îi venise ideea să combine slăbiciunea ei cu slăbiciunea lui Ulrich prin intermediul soţului ei; această construcţie nostalgică deţinea forţa consolatoare a unei senzualităţi augmentate cu o priză de echitate. Când însă îl abordase pe bunul ei soţ în respectiva chestiune, acesta se arătase uimit de fervoarea ei juridică, deşi ştia

că ea se entuziasma faţă de tot ce era umanitar şi sublim; şi cum el nu era doar om al legii, ci şi un vânător pasionat, îi răspunse cu un refuz binevoitor, spunându-i că singurul lucru cuvenit era stârpirea acestor creaturi inferioare, ori de câte ori era posibil şi fără prea multe sentimentalisme şi nu se mai lăsă atras în discuţii pe acea temă. La o a doua încercare pe care o întreprinse câtăva vreme mai târziu, Bonadea nu află din partea lui decât opinia suplimentară că el considera aducerea pe lume a copiilor ca fiind o îndeletnicire a femeilor, însă uciderea semenilor ca fiind a bărbaţilor, şi cum nu trebuia să trezească bănuieli dând dovadă de prea mult zel în această afacere primejdioasă, calea justiţiei îi devenise pentru moment inabordabilă. Astfel că păşise pe calea clemenţei, singura care-i rămăsese, dacă, de dragul lui Ulrich, ar fi vrut să întreprindă ceva pentru Moosbrugger, iar calea aceasta trecea, nu s-ar fi putut spune că în chip surprinzător, dar oricum în chip atractiv, pe la Diotima.

Cu ochii minţii se vedea ca prietenă a Diotimei şi-şi îndeplinea dorinţa de a o cunoaşte pe rivala admirată în numele acelei cauze care nu suferea amânare, fiind prea mândră să admită considerentele de ordin personal. Îşi pusese în gând să o câştige pe Diotima pentru cauza lui Moosbrugger, lucru pe care, după cum intuise de la bun început, era limpede că nu-i reuşise lui Ulrich, iar imaginaţia ei înfăţişa totul în cele mai frumoase proiecţii. Diotima cea marmoreeană şi statuară îşi petrecea braţul pe după umerii calzi, încovoiaţi de păcat, ai Bonadeei, iar Bonadea rezerva rolul de a mirui acea inimă divină, imaculată, cu o picătură de fragilitate omenească. Acesta era planul pe care i-l expuse iubitului său pierdut.

Însă astăzi Ulrich nu putea fi în niciun fel mişcat de ideea de a-l salva pe Moosbrugger. El cunoştea nobilele sentimente ale Bonadeei

şi ştia cât de uşor se transforma la ea înflăcărarea unui singur impuls frumos într-o conflagraţie cuprinzându-i întreg trupul. Îi explică deci că nu avea nici cea mai mică intenţie de a se amesteca în cazul Moosbrugger.

Bonadea îl privea cu frumoşii ei ochi îndureraţi acum, în care plutea apa pe deasupra gheţii întocmai ca la hotarul între primăvară şi iarnă.

Însă Ulrich nu pierduse niciodată cu totul o anume recunoştinţă pentru prima lor întâlnire, copilăresc de frumoasă, în noaptea aceea când, el zăcând în nesimţire pe caldarâm, Bonadea se ghemuise la căpătâiul lui, iar ambiguitatea incertă şi aventuroasă a lumii întregi, a tinereţii şi a emoţiilor picurase din ochii acestei tinere femei în conştiinţa sa treptat redeşteptată. Căută deci să atenueze refuzul ofensator şi să-l dilueze într-o convorbire.

— Să presupunem, propuse el, că te plimbi noaptea printr-un parc mare şi doi derbedei te acostează: te-ai mai gândi atunci că sunt nişte creaturi demne de milă, de a căror grosolănie e vinovată societatea?

— Dar eu nu ies niciodată noaptea în parc, răspunse prompt Bonadea.

— Dar dacă ar trece pe acolo un poliţist, nu i-ai cere să-i aresteze pe cei doi?

— I-aş cere să mă apere.

— Ceea ce înseamnă să-i aresteze?

— Nu ştiu care ar fi urmarea. De altfel, Moosbrugger nu e un derbedeu.

— Bine, să presupunem atunci că el vine să lucreze ca tâmplar undeva în locuinţa ta. Eşti singură în casă cu el şi începe, aşa, pe nepregătite, să-ţi arunce ocheade.

Bonadea protestă.

— Dar e dezgustător ce pretinzi de la mine.

— Desigur, spuse Ulrich. Vreau doar să-ţi demonstrez că asemenea oameni, care-şi pierd uşor echilibrul, sunt cât se poate de dezagreabili. Nu-ţi poţi permite faţă de ei o atitudine imparţială decât când ponoasele le trag alţii. Atunci într-adevăr ne stârnesc cele mai delicate simţăminte şi devin victimele unei orânduiri sociale sau ale sorţii. Trebuie să recunoşti că nimeni nu poate fi condamnat pentru greşelile sale, dacă le priveşti cu propriii lui ochi; pentru el aceste greşeli sunt în cel mai rău caz nişte erori sau însuşirile negative ale unei fiinţe care nu devine mai puţin bună din cauza lor; bineînţeles că el are perfectă dreptate în convingerile sale.

Bonadea fu nevoită să-şi aranjeze ceva la ciorap şi astfel se simţi silită să-l privească pe Ulrich cu capul puţin răsturnat pe spate, încât, sustrăgându-se oricărui control, în jurul genunchiului ei se dădu în vileag o viaţă plină de contraste alcătuită din borduri dantelate, ciorap lucios, degete încordându-se şi licărirea de sidefie a pielii molatic destinsă.

Ulrich îşi aprinse repede o ţigară şi continuă:

— Omul nu este pur şi simplu bun, ci el este întotdeauna bun; e aici o deosebire enormă, înţelegi? Te poate amuza cât de sofisticat este amorul propriu, dar trebuie să tragi concluzia că omul nu poate face în niciun caz nimic rău; răul este doar efectul unora din acţiunile sale. Dacă recunoaştem acest adevăr, am ajuns la punctul just de pornire al unei morale sociale.

Bonadea îşi netezi oftând fusta cum se cuvine, îşi îndreptă trupul şi căută să se liniştească sorbind o înghiţitură din focul licorii aurii.

— Acum am să-ţi explic, continuă Ulrich surâzând, de ce poţi să simţi tot felul de lucruri în ce-l priveşte pe Moosbrugger, dar nu poţi să faci nimic pentru el. La urma urmei, toate cazurile acestea seamănă cu un capăt de aţă care atârnă undeva, iar când tragi de el,

începe să se destrame toată ţesătura societăţii. Pot ilustra apelând la nişte exemple pur raţionale.

În mod inexplicabil, Bonadea îşi pierdu un pantof. Ulrich se aplecă să-l ridice, iar piciorul cu degete calde îi veni întru întâmpinarea pantofului din mână, ca un copil mic şi neajutorat.

— Lasă, lasă, pot şi singură! spuse Bonadea în timp ce-i întindea piciorul.

— În primul rând, sunt problemele de ordin psihiatric şi juridic, explica neabătut Ulrich, în timp ce boarea unei responsabilităţi diminuate îi urca în nări pornind de la piciorul ei. Problemele acestea despre care ştim că medicii au ajuns acum la un pas de a fi în stare să împiedice astfel de crime, doar dacă am fi dispuşi să acordăm mijloacele financiare necesare în acest scop. Aşa că acum nu mai constituie decât o problemă socială.

— Ah, ştii ce, lasă asta! îl rugă Bonadea, când el pronunţă pentru a doua oară cuvântul „social". Când vine vorba despre aşa ceva acasă, eu ies din cameră; mă plictiseşte de moarte.

— Bine, reluă Ulrich, am vrut să spun că aşa cum prin mijloace tehnice de mult timp încoace se pot produce lucruri folositoare din cadavre, excremente, deşeuri de tot felul şi toxine, s-ar putea ca mijloacele de tehnică psihologică să reuşească în acelaşi sens. Numai că lumea lasă să treacă peste măsură de mult timp până să se apuce să rezolve asemenea probleme. Statul risipeşte banii pe lucruri lipsite de raţiune, dar pentru soluţionarea celor mai importante probleme de ordin moral n-are disponibil niciun creiţar. Este un năravcare îi stă în fire, pentru că statul este cea mai stupidă şi maliţioasă persoană care există.

Vorbea cu convingere, însă Bonadea căută să-l readucă la miezul problemei.

— Dragul meu, spuse ea alintându-se, ideal pentru Moosbrugger

este faptul că e iresponsabil!?

— Ar fi probabil mai importat să suprimăm mai mulţi oameni cărora li se recunoaşte responsabilitatea, decât să apărăm un iresponsabil de la a fi suprimat, protestă Ulrich.

Se plimba acum în sus şi în jos, trecând foarte aproape de ea. Bonadea constată cât era de revoluţionar şi înflăcărat; reuşi să-i prindă o mână şi i-o aşeză peste pieptul ei.

— Bun, spuse el, am să-ţi explic acum problemele de natură emoţională.

Bonadea îi desfăcu degetele şi-i apăsă palma peste sânul ei. Privirea cu care însoţea gestul acesta ar fi emoţionat şi o inimă de piatră; în clipa următoare Ulrich avu impresia că-şi simte două inimi în piept, bătându-i aşa cum în prăvălia unui ceasornicar se învălmăşeşte ticăitul ceasurilor. Printr-un efort de voinţă făcu ordine în pieptul său şi spuse blând:

— Nu, Bonadea!

Bonadea era acum pe punctul să izbucnească în plâns, iar Ulrich continua să-i vorbească.

— Nu e contradictoriu faptul că te implici în acest caz numai pentru că eu ţi l-am relatat, în vreme ce nici nu bagi de seamă milioanele de nedreptăţi la fel de mari care se petrec zilnic?

— Ce are una de a face cu cealaltă? se apără Bonadea. Despre acest caz am cunoştinţă! Şi aş fi o persoană rea dacă aş rămâne liniştită!

Ulrich îi atrase atenţia că trebuia să rămână liniştită; chiar impetuos de liniştită – adăugă el. Îşi desprinse mâna şi se aşeză la o oarecare distanţă de Bonadea.

— Toate cele ce se întâmplă astăzi sunt doar aşa, „între timp" şi „pentru moment", remarcă el. Aşa trebuie să fie. Căci conştiinciozitatea raţiunii ne împinge la o teribilă lipsă de scrupule a

sentimentelor.

Acum îşi mai turnă o dată whisky şi-şi ridică picioarele pe divan. Resimţea oboseala.

— Fiecare om începe prin a încerca să înţeleagă viaţa în întregul ei, explică el. Dar cu cât gândeşte în termeni mai precişi, cu atât se îngustează terenul. Când a ajuns matur, ai în faţa ta un om care cunoaşte atât de bine un anumit milimetru pătrat cum poate nu există în întreaga lume nici două duzini de semeni; un om care înţelege ce prostii debitează despre domeniul său cei care nu deţin cunoştinţe la fel de precise, un om care însă nu are voie să se clintească, pentru că dacă s-ar deplasa fie şi cu un micromilimetru de la locul lui, ar începe şi el să înşire baliverne.

Oboseala îi era acum subţiată şi aurie ca băutura care-i sta înainte pe masă. „Eu însumi debitez de o jumătate de oră încoace prostii", gândi; însă starea aceasta oarecum diminuată era plăcută. Se temea doar de un singur lucru, că Bonadeei i-ar putea veni ideea să se aşeze alături de el. Împotriva acestei eventualităţi nu exista decât un singur mijloc: să vorbească mai departe. Îşi sprijini capul în palmele împreunate la ceafă şi sta întins asemenea efigiilor funerare din Capela Medici. Îşi dădu deodată seama de acest aspect şi îndată, pe când îşi asuma respectiva postură, o magnificenţă i se revărsă prin trup, plutea parcă în însăşi nemişcarea aceea fluidă şi i se păru că e mai puternic decât era; pentru prima dată crezu că înţelege, aşa, de departe, acele opere de artă pe care până atunci le privise doar ca pe nişte obiecte îndepărtate. În loc să vorbească mai departe, tăcu. Bonadea percepu ceva. Era un „moment", cum i se spune unei astfel de stări, care de fapt nici nu poate fi descrisă. O înflăcărare dramatică îi uni şi amuţiră deodată.

„Ce-a mai rămas din mine?" se gândea Ulrich cu amărăciune. „Poate un om care e curajos şi incoruptibil şi-şi închipuie că în

numele libertăţii lăuntrice nu respectă decât câteva legi exterioare. Însă această libertate constă în faptul că poţi să gândeşti orice, că ştii în oricare din situaţiile omeneşti de ce nu ai nevoie să te simţi legat de ea şi nu ştii niciodată de ce anume ai vrea să te ştii legat!" În acest nu tocmai fericit moment, când micul şi ciudatul val de simţăminte care-l cuprinsese timp de o secundă se destrămă din nou, ar fi fost gata să recunoască faptul că el nu stăpânea nimic altceva decât capacitatea de a descoperi două faţete ale aceleiaşi realităţi, acea ambivalenţă morală care-i caracteriza pe cei mai mulţi dintre contemporanii săi şi constituia predispoziţia generaţiei sale sau poate soarta ei. Relaţiile sale cu lumea deveniseră dintr-odată palide, umbroase şi negative. Ce drept avea el să o trateze rău pe Bonadea? Era mereu aceeaşi convorbire iritată, care se tot repeta între ei. Se stârnea din acustica golului lăuntric, în care o împuşcătură reverberează de două ori mai zgomotos şi este urmată de o cascadă de ecouri; îl apăsa faptul că nu mai putea să vorbească cu ea decât în felul acesta; gândi despre suferinţa de un fel aparte pe care o provoca în amândoi că era aproape nebunească şi agreabil barocă. Se ridică în capul oaselor ca să-i spună ceva frumos.

— Îmi vine acum în minte, se îndreptă el spre Bonadea, care şedea nemişcată în aceeaşi atitudine demnă. E un lucru nostim. Există o deosebire importantă: omul cu simţul răspunderii se poate oricând răzgândi, iresponsabilul niciodată!

Bonadea reacţionă semnificativ.

— O, Ulrich! răspunse ea.

Fu singura întrerupere, apoi se lăsă din nou tăcerea.

Ei nu-i plăcea când Ulrich, în prezenţa ei, se apuca să vorbească despre lucruri generale. În ciuda tuturor paşilor greşiţi, ea se simţea cu îndreptăţire ca făcând parte dintr-o mulţime de fiinţe omeneşti asemenea ei şi înţelegea bine ce era nesocial, excentric şi straniu în

felul în care el se achita de rolul de gazdă faţă de ea, tratând-o cu gânduri în loc de sentimente. Oricum, crima, dragostea şi tristeţea se contopiseră pentru ea într-un singur cerc de idei, de-a dreptul primejdios. Ulrich i se părea acum de departe mai puţin intimidant şi desăvârşit decât când îl reîntâlnise; dobândise însă, parcă pentru a reechilibra lucrurile, un aer adolescentin, care-i stârnea ei idealismul, ca un copil care nu îndrăznea să treacă pe lângă un anumit obstacol ca să se arunce în braţele mamei. De foarte mult timp simţea o tandreţe degajată, nu prea bine controlată, faţă de el. Dar de când Ulrich respinsese primele aluzii la acest simţământ, se străduia să se controleze cât mai riguros. Nu reuşise încă să uite cum la ultima ei vizită rămăsese dezbrăcată şi neajutorată pe divanul lui şi-şi pusese în gând, dacă aşa se prezentau lucrurile, mai degrabă să rămână cu pălăria şi voalul, aşezată pe scaunul ei până la sfârşit, astfel ca el să înţeleagă în cele din urmă că se confrunta cu cineva care ştia să se stăpânească la fel de bine ca rivala ei, Diotima. Însă în marea tulburare căreia îi cădea pradă când era aproape de vreun iubit, Bonadea uita întotdeauna să adauge şi ideea grandioasă; fireşte, o astfel de afirmaţie s-ar putea aplica, din nefericire, vieţii în ansamblu, care cuprinde multă tulburare şi prea puţin sens, însă Bonadea ignora această stare de fapt şi căuta mereu să exprime o idee, oricare ar fi fost ea. Ideilor lui Ulrich, simţea ea, le lipsea demnitatea de care ea însăşi avea nevoie, probabil că ea însăşi era în căutarea unei idei mai frumoase şi mai încărcate de emoţii. Însă o ezitare idealistă şi o foarte comună atracţie, împletită cu o teamă teribilă de a se lăsa atrasă prea de timpuriu, se amestecau în sentimentele ei cu instinctul de a păstra tăcerea, o tăcere în care tresăreau încă acţiunile abandonate şi amintirea acelei mari linişti care o unise o clipă cu iubitul ei. Era de fapt ca atunci când ploaia pluteşte în aer şi nu ajunge să cadă: o toropeală care i se răspândea

în tot trupul şi o înspăimânta pe Bonadea la gândul că ar fi putut să-şi piardă stăpânirea de sine fără să-şi dea seama.

Deodată zvâcni o iluzie trupească, un purice. Bonadea nu-şi dădea seama dacă era realitate sau imaginaţie. Simţea un fior prin creier, o senzaţie incredibilă, ca şi cum acolo s-ar fi desprins o imagine din învălmăşeala umbroasă a tuturor celorlalte, dar ar fi rămas mai departe doar o închipuire; în acelaşi timp, o neîndoielnică şi cât se poate de realistă înfiorare a pielii.

I se tăie respiraţia. Ca atunci când urcă ceva, cu zgomot distinct de paşi, pe scară şi ştii că nu e nimeni, dar totuşi auzi foarte limpede zgomot de paşi şi trosnete – aşa era acum. Bonadea înţelese, iluminată de o străfulgerare, că era vorba aici de o continuare involuntară a poveştii de adineaori cu pierderea pantofului. În situaţia unei doamne era un remediu disperat. Cu toate acestea, în clipa în care voi să gonească fantasma, simţi o ciupitură dureroasă. Scoase un ţipăt uşor, se roşi toată în obraji şi-i ceru lui Ulrich s-o ajute să caute. Puricele preferă aceleaşi regiuni ale trupului ca iubitul; ciorapul fu cercetat până la pantof, bluza trebui să fie descheiată la piept. Bonadea explica acum că probabil îi luase din tramvai sau sărise de aici, de la Ulrich. Însă nu fu de găsit şi nici nu lăsase vreo urmă.

— Nu ştiu ce-a fost asta! spuse Bonadea.

Ulrich surâse neaşteptat de prietenos. Atunci, ca o fetiţă care a făcut ceva rău, Bonadea începu să plângă.

64

Generalul Stumm von Bordwehr îi face o vizită Diotimei

Generalul Stumm von Bordwehr îşi prezentase deja omagiile

Diotimei în cadrul unei prime vizite. Era ofiţerul pe care Ministerul de Război îl trimisese ca reprezentant la marea reuniune de constituire, unde ţinuse o cuvântare impresionantă, fără ca în constituirea comitetelor pentru măreaţa operă pacifistă, create după modelul departamentelor ministeriale, să fie în stare să împiedice ca tocmai Ministerul de Război să fie trecut cu vederea în aceste comitete – din motive uşor de înţeles. Era un general nu foarte impunător, cu pântecele uşor proeminent şi o mustaţă scurtă, ca o perie de dinţi, în locul mustăţii în furculiţă. Avea faţa rotundă şi ceva din aerul de familie al unui ofiţer lipsit de mijloace financiare dincolo de dota prevăzută în regulamentul ofiţerilor care urmează să se căsătorească. El îi comunică Diotimei că soldatului îi revine un rol modest în sala de conferinţe. În plus, după cum se înţelegea de la sine, din considerente de ordin politic Ministerul de Război nu putea fi luat în consideraţie la constituirea comitetelor. Cu toate acestea, el îndrăznea să afirme că acţiunea planificată urma să aibă o influenţă pe plan extern, iar ceea ce are influenţă pe plan extern reprezintă însăşi forţa unei naţiuni. Repetă că renumitul filosof Treitschke afirmase că statul era puterea de a exista în lupta dintre naţiuni. Forţa desfăşurată în timp de pace împiedică războiul sau cel puţin îi scurtează atrocităţile. Mai vorbi astfel încă un sfert de oră, se folosi de unele citate din clasici, de care, cum adăugă, îşi amintea cu predilecţie încă din anii gimnaziului, şi afirmă că acei ani de studiu umanistic fuseseră cei mai frumoşi din viaţa lui; căută să o determine pe Diotima să simtă că o admiră şi că fusese fermecat de modul în care ea condusese marea reuniune; dar dorea să repete că, dacă urma să fie înţeleasă la justa ei valoare, constituirea unei forţe militare, care se menţinea considerabil în urma celor ale marilor puteri, ar fi însemnat cea mai elocventă demonstraţie a unei atitudini paşnice; de altfel, se aştepta plin de încredere că urma să se

manifeste de la sine un larg interes al maselor populare în ce priveşte problemele armatei.

Acest amabil general o sperie de moarte pe Diotima. Existau pe vremea aceea în Kakania familii care erau frecventate de ofiţeri pentru că ofiţerii se căsătoreau cu fetele lor şi familii ale căror fete nu se căsătoreau cu ofiţeri, fie pentru că nu existau bani pentru dota prevăzută pentru căsătoriile cu militarii, fie din principiu, astfel că aceste familii nu erau frecventate de ofiţeri. Familia Diotimei aparţinea celei de-a doua categorii din ambele motive; urmarea era că această doamnă frumoasă şi conştiincioasă debutase în viaţă având despre militari o reprezentare de genul celei care înfăţişează moartea ca o momâie în straie bălţate. Ea răspunse că existau atât de multe cauze măreţe şi bune pe lume, încât nu era uşor de făcut o alegere între ele. Era un mare privilegiu să ai prilejul de a lansa un mesaj măreţ în mijlocul agitaţiei materialiste a lumii, dar acesta constituia în acelaşi timp şi o mare îndatorire. La urma urmei, demonstraţia trebuia să se ivească din sânul naţiunii, din care cauză ea era obligată să-şi menţină oarecum în expectativă propriile dorinţe. Îşi înşiruia cuvintele cu grijă, ca şi cum ar fi fost prinse laolaltă cu fireturi negre-galbene, cu iz patriotic, şi aprindea cuvinte încărcate de frazeologia invocatoare a înaltei birocraţii pe propriile ei buze.

Însă după ce generalul se retrase, sufletul acestei sublime femei se prăbuşi în nesimţire. Dacă ar fi fost în stare de un simţământ atât de josnic cum este ura, l-ar fi urât pe acest omuleţ rotofei cu ochii linguşitori şi cu pântecele strâns în nasturi auriţi, însă pentru că aşa ceva îi era cu neputinţă, avea senzaţia obscură că fusese rănită şi nu putea spune de ce. Deschise fereastra în ciuda frigului iernii şi se plimbă o vreme prin cameră în sus şi în jos, foşnindu-şi rochia. Când închise fereastra la loc avea ochii scăldaţi în lacrimi. Era cât se

poate de uimită. I se întâmpla acum pentru a doua oară să plângă fără motiv. Îşi amintea de noaptea în care, fără să-şi poată explica de ce, vărsase lacrimi alături de soţul ei. De data aceasta îi era şi mai limpede natura pur nervoasă a împrejurării, căreia nu îi corespundea nicio determinare tangibilă; generalul acesta durduliu îi provoca, precum ceapa, lacrimile, fără ca vreun simţământ explicabil raţional să fi fost implicat. Era neliniştită, pe bună dreptate; o spaimă plină de presentimente îi spunea că un lup nevăzut se furişa pe lângă ţarcurile ei şi că se impunea să-l gonească de acolo cât mai repede prin forţa ideii. Astfel, se hotărî, după vizita generalului, să traducă în fapt cu cea mai mare promptitudine acea congregaţie a marilor spirite pe care şi-o pusese în gând şi care urma să-i fie de ajutor în a defini conţinutul adecvat al acţiunii patriotice.

65

Din conversaţiile dintre Arnheim şi Diotima

Fu o mare uşurare pentru Diotima faptul că Arnheim se întorsese tocmai atunci dintr-o călătorie şi îi stătea la dispoziţie.

— Chiar acum câteva zile am avut o discuţie cu vărul dumitale în legătură cu generalii aceştia, îi răspunse el îndată, formulând această comunicare cu aerul unuia care face aluzie la un complex neliniştitor de probleme, fără a avea însă intenţia să spună întocmai despre ce este vorba. Diotima rămase cu impresia că acel contradictoriu văr al ei, prea puţin entuziasmat de ideea măreaţă a acţiunii, favoriza pe de altă parte primejdiile vagi care emanau dinspre general.

— N-aş vrea să mă expun ironiilor în prezenţa vărului dumitale, reluă Arnheim dând cu aceste cuvinte o nouă orientare convorbirii,

dar e important pentru mine să te fac să înţelegi ceva la care dumneata, trăind departe de asemenea chestiuni, nu cred că te-ai gândit singură: relaţia dintre lumea afacerilor şi poezie. Vreau să spun, firește, afacerile la nivel înalt, lumea afacerilor în care, prin poziţia care-mi revine prin naştere, sunt şi eu menit să acţionez; ea este înrudită cu poezia, are laturi iraţionale, de-a dreptul mistice; aş spune chiar că mai ales lumea afacerilor deţine asemenea aspecte. Vezi dumneata, banul este o forţă extraordinar de intolerantă.

— În tot ceea ce fac oamenii care-şi investesc întreaga personalitate există probabil o anumită intoleranţă, răspunse Diotima cu oarecare ezitare, gândindu-se încă la prima parte rămasă fără încheiere a conversaţiei lor.

— Mai ales acolo unde e vorba de bani! spuse Arnheim repede. Oamenii stupizi îşi închipuie că să ai bani e o plăcere! În realitate e o răspundere înfricoşătoare. Nu vreau să vorbesc despre nenumăratele existenţe care depind de mine, în asemenea măsură încât eu aproape că reprezint pentru ele soarta; lasă-mă doar să-ţi spun că bunicul meu a început cu o afacere de colectare a deşeurilor într-un orăşel din Renania.

Auzind aceste cuvinte, Diotima simţi deodată un adevărat fior, ceva care o făcea să se gândească la imperialismul economic; însă era aici o confuzie, căci ea nu era lipsită de prejudecăţile păturii sale sociale şi cum expresia „afacere de colectare a deşeurilor" o făcea să se gândească, în termenii folosiţi în lumea ei, pur şi simplu la gunoieri, curajoasa mărturisire a prietenului ei o făcu să roşească.

— Prin acest proces al rafinării deşeurilor, îşi continuă acesta confesiunea, bunicul meu a pus bazele influenţei exercitate de Arnheimi. Dar până şi tatăl meu apare ca un om care s-a realizat prin forţe proprii, dacă ne gândim că în decurs de patruzeci de ani a extins această firmă la proporţii mondiale. El nu a absolvit decât

două clase de liceu comercial, dar descifrează dintr-o privire cele mai complicate relaţii internaţionale şi ştie tot ce are nevoie să ştie înaintea altora. Eu am studiat economia politică şi toate ştiinţele imaginabile, dar pentru el toate acestea sunt cu totul necunoscute şi nu poţi să-ţi explici în niciun fel cum ajunge el să facă ceea ce face, însă nu dă greş nici în cel mai mic detaliu. Acesta este secretul vieţii viguroase, simple, măreţe şi sănătoase!

Glasul lui Arnheim căpătase, când vorbea despre tatăl său, un ton neobişnuit, plin de evlavie, ca şi cum în calmul său de magistru ar fi existat undeva o mică fisură. Aceasta o impresionă pe Diotima cu atât mai mult cu cât, după cum îi povestise Ulrich, bătrânul Arnheim era descris doar ca un omuleţ scund, lat în umeri, cu o faţă osoasă şi un nas ca un nasture, care era întotdeauna îmbrăcat într-un frac care nu i se petrecea peste pântece şi îşi manevra acţiunile cu tot atâta tenacitate şi circumspecţie cu câtă îşi mută pionii un jucător de şah. Fără să-i aştepte răspunsul, Arnheim continuă după o scurtă pauză:

— Când o afacere se extinde ca puţine altele, cum e cazul despre care-ţi vorbesc, aproape că nu mai există împrejurare de viaţă cu care să nu fie până la urmă împletită. Este un univers în miniatură. Te-ai mira dacă ai şti ce probleme în aparenţă cu totul necomerciale, de natură artistică, morală, politică, trebuie să ridic în consultările cu administratorul principal al firmei. Însă firma nu mai progresează în acelaşi ritm ca în vremurile de început, cele pe care eu le-aş numi eroice. Există şi în afaceri, oricât de prosper ar evolua, o limită tainică a creşterii, ca pentru toate alcătuirile organice. Te-ai întrebat vreodată de ce niciun animal nu se mai dezvoltă astăzi dincolo de proporţiile unui elefant? Ai să întâlneşti aceeaşi taină în istoria artei şi în ciudatele relaţii de viaţă ale popoarelor, culturilor, epocilor.

Diotima regreta acum că se retrăsese înfiorată dinaintea proceselor de rafinare a deşeurilor şi se simţea dezorientată.

— Viaţa e plină de asemenea taine. Există un anume ceva în faţa căruia intelectul este neputincios. Tatăl meu are o alianţă cu acest ceva. Dar un om cum e vărul dumitale, spuse Arnheim, un om de acţiune, care are mereu capul plin de idei despre cum s-ar putea face totul altfel şi mai bine, nu deţine un simţ pentru asemenea lucruri.

Când numele lui Ulrich interveni iarăşi în conversaţie, Diotima exprimă printr-un surâs că un om cum era vărul ei nu putea emite în niciun fel pretenţia de a exercita vreo influenţă asupra ei. Tenul uniform, puţin palid al lui Arnheim, care-i da feţei lui aspectul mat ca de ceară, se roşise în dreptul pometilor. El cedase unei ciudate nevoi, pe care Diotima i-o stârnea de mai multă vreme, de a i se mărturisi fără rezerve, până în cele mai neştiute detalii. Acum el se închise iarăşi în sine, ridică o carte de pe masă, citi titlul fără să-l înţeleagă, o lăsă nerăbdător la loc şi spuse cu vocea sa obişnuită, care în clipa aceea o impresionă pe Diotima la fel de puternic ca gestul unui om care-şi strânge hainele, făcând-o astfel să înţeleagă faptul că mai înainte el se dezgolise.

— M-am depărtat ceva de subiectul în discuţie. Ce am eu de spus despre general este că dumneata nu ai putea face nimic mai bun decât să-ţi pui în aplicare cât mai curând planul şi astfel, prin influenţa gândirii umaniste şi a reprezentanţilor ei recunoscuţi, să sporeşti prestigiul acţiunii noastre. Dar nici nu este nevoie să-l respingi din principiu pe general. El are poate intenţii bune şi dumneata cunoşti principiul meu că nu trebuie scăpat prilejul de a introduce forţele spirituale într-o sferă a puterii brute.

Diotima îi apucă mâna şi rezumă această conversaţie în cuvintele de despărţire:

— Îţi mulţumesc pentru francheţea dumitale!

Arnheim lăsă o clipă mâna ei moale să întârzie în a lui şi ezită un moment, privind-o gânditor, ca şi cum ar fi uitat să spună ceva.

66
Ceva nu e în bună regulă între Ulrich şi Arnheim

La vremea aceea, vărul ei îşi acorda nu rareori plăcerea de a-i descrie Diotimei experienţele de natură oficială acumulate alături de Alteţa Sa şi punea mare preţ să-i arate mereu dosarele cu propuneri care-i parveneau continuu contelui Leinsdorf.

— Influenta mea vară, relată el cu un dosar voluminos în mână, nu mă mai pot descurca singur; toată lumea pare să aştepte reforme şi îmbunătăţiri din partea noastră şi jumătate din scripte avertizează „Să ne întoarcem la…", în vreme ce cealaltă jumătate începe cu cuvintele „Să ne îndreptăm spre…"! Am aici cereri care acoperă toată gama, de la detaşarea de Roma până la preconizarea culturilor legumicole. Tu pentru care din ele ai opta?

Nu era uşor să faci ordine în petiţiile pe care lumea contemporană le adresa contelui Leinsdorf, însă două grupări se distingeau prin proporţiile lor din toată această scriptologie. Una considera că o anumită entitate era răspunzătoare de starea proastă a lucrurilor în vremurile acelea şi cerea abolirea acestei entităţi, iar asemenea entităţi nu erau altceva decât evreii sau biserica romano-catolică, socialismul sau capitalismul, modul de a gândi mecanicist sau neglijarea dezvoltării tehnice, asimilarea sau segregarea raselor, marea proprietate funciară sau marile oraşe, intelectualizarea sau inadecvarea învăţământului public. Cealaltă grupare, dimpotrivă, tindea spre un ţel de viitor, a cărui atingere ar fi fost cu totul

îndeajuns pentru a rezolva totul, iar aceste ţeluri demne de toate eforturile ale celei de a doua grupări nu se deosebeau de entităţile a căror distrugere era recomandată de prima grupare de obicei prin nimic altceva decât prin intensitatea lor emoţională, pentru că, desigur, pe lume există deopotrivă temperamente critice, cât şi temperamente pozitive. Astfel, documentele parvenind de la cea de a doua grupare exprimau cu un fel de negativism jovial părerea că ar fi trebuit să se termine în cele din urmă cu acel ridicol cult al artelor, pentru că viaţa e un poet mai mare decât toţi scriitoraşii, şi cereau culegeri de cronici judiciare şi de descrieri de călătorii pentru a fi puse la dispoziţia marelui public; în timp ce, dimpotrivă, în aceeaşi măsură, scriptele celei dintâi grupări susţineau cu un spirit de aprobare plin de încântare că experienţa emoţională a alpinistului ajuns în vârful muntelui depăşea orice sublim al artei, filosofiei şi religiei, drept care în locul tuturor acestora ar fi trebuit promovată crearea unor uniuni alpine. În acelaşi mod al dublului sens erau propuse încetinirea ritmului de evoluţie a timpului, ca şi instituirea de premii pentru cele mai bune foiletoane, pentru motivul că viaţa era insuportabilă sau delicios de scurtă şi se dorea eliberarea omenirii prin şi de cartierele periferice cu grădini, emanciparea femeii, dans, sport sau cultul căminului, precum şi prin nenumărate alte mijloace de sub apăsarea a nenumărate alte noţiuni.

Ulrich îşi închise dosarul şi începu o conversaţie cu caracter privat.

— Influenta mea vară, spuse el, e un fenomen care te pune pe gânduri acela că o jumătate din ele vede mântuirea în viitor şi cealaltă în trecut. Nu ştiu ce trebuie să înţelegem. Alteţa Sa ar spune că prezentul este iremediabil pierdut.

— Alteţa Sa se gândeşte la ceva cu caracter religios? întrebă

Diotima.

— În momentul de faţă el a ajuns la convingerea că în istoria umanităţii nu există restaurare voluntară. Însă ce îngreunează şi mai mult lucrurile este că nu avem niciun viitor utilizabil. Permite-mi să calific drept de natură să te pună pe gânduri o situaţie în care nu se merge nici înainte, nici îndărăt şi momentul prezent este de asemenea resimţit ca fiind insuportabil.

Când Ulrich vorbea în felul acesta, Diotima se retrăgea în trupul ei înalt ca într-un turn care în ghidurile de călătorie este menţionat cu distincţia a trei steluţe.

— Crezi dumneata, stimată doamnă, că oricare om care luptă în zilele noastre pentru sau împotriva unei cauze, întrebă Ulrich, dacă mâine ar fi numit printr-o minune stăpânitorul atotputernic al lumii, ar face încă din prima zi ceea ce a preconizat toată viaţa? Sunt convins că şi-ar acorda un răgaz de câteva zile.

Cum Ulrich făcu aici o mică pauză, Diotima se întoarse în chip surprinzător spre el, fără să-i răspundă, şi-l întrebă serioasă:

— Care e motivul pentru care l-ai încurajat pe general în legătură cu acţiunea noastră?

— Care general?

— Generalul von Stumm! — Generalul acela micuţ şi rotofei de la prima mare reuniune? Eu? Eu nu l-am mai văzut nici măcar o singură dată de atunci şi cu atât mai puţin i-am vorbit despre vreo speranţă de a noastră!

Stupefacţia lui Ulrich era reală şi necesita o explicaţie. Însă, pe de altă parte, un om ca Arnheim nu ar fi putut spune un neadevăr, trebuia să fie o neînţelegere pe undeva şi Diotima explică ce o determinase să presupună o asemenea situaţie.

— Adică eu aş fi vorbit cu Arnheim despre generalul von Stumm? Nu, niciodată! o asigură Ulrich. O discuţie a mea cu

Arnheim… dă-mi voie, te rog, o clipă rămase pe gânduri, apoi deodată izbucni în râs. Ar fi într-adevăr măgulitor pentru mine dacă Arnheim ar acorda atâta greutate oricărui cuvinţel al meu! În ultima vreme am discutat de mai multe ori cu el, dacă vrei să numeşti discuţii schimbul nostru de vederi contradictorii, şi o dată chiar i-am vorbit într-adevăr despre un general, dar nu de vreunul anume, ci doar aşa, în treacăt, ca să dau un exemplu. Am afirmat că un general care din motive strategice trimite la moarte sigură un batalion este un asasin, dacă-l punem în legătură cu faptul că aici e vorba de mii de fii ai unor mame; dar că perspectiva se schimbă dacă-l aducem în relaţie cu alte puncte de vedere, de exemplu, cu necesitatea unor sacrificii sau cu lipsa de importanţă a vieţii, care e atât de scurtă. Am menţionat numeroase alte exemple. Aici permite-mi să fac o digresiune. Din motive evidente, orice generaţie consideră viaţa care i se deschide înainte ca reprezentând ceva ferm, cu excepţia câtorva lucruri de a căror schimbare este interesată. Atitudinea aceasta este utilă, însă greşită. Lumea poate fi schimbată în orice moment sau în orice direcţie; e ceva care ţine, ca să spunem aşa, de natura, de substanţa sa. Ar însemna într-adevăr că ai alege un mod ciudat de a-ţi trăi viaţa dacă ai încerca vreodată să nu te comporţi ca un anumit om într-o anumită lume, în care, să spunem aşa, nu ai avea de schimbat de la locul lor decât câţiva nasturi, ceea ce se numeşte evoluţie; ci te-ai comporta de la început ca un om născut pentru schimbări, care este înconjurat de o lume făcută pentru schimbare, cam aşa cum ar fi o picătură de apă într-un nor. Te agasează faptul că sunt iarăşi confuz?

— Nu mă agasează, dar nu te înţeleg. Diotima deveni imperativă: Povesteşte-mi, te rog, toată conversaţia voastră!

— Bine, Arnheim a deschis convorbirea; m-a oprit pe stradă şi m-a constrâns pur şi simplu să intru în discuţie cu el, începu Ulrich.

„Noi, negustorii, oamenii de afaceri”, mi-a spus cu un surâs şăgalnic, oarecum în contradicţie cu atitudinea calmă obişnuită pentru el, dar totuşi arogant, „noi, negustorii, nu suntem nişte oameni calculaţi, cum ai putea dumneata să crezi. Ci noi – vorbesc, fireşte, de cei importanţi; cei mărunţi n-au decât să fie calculaţi toată viaţa – învăţăm să considerăm ideile noastre cu adevărat de succes ca pe ceva care sfidează orice calcul, cam aşa cum e cazul cu succesul personal al politicianului şi, la urma urmei, şi cel al artistului”. Apoi m-a rugat să privesc ceea ce urma să-mi spună imediat mai departe cu îngăduinţa cu care poate fi cântărită o afirmaţie iraţională. Mi-a mărturisit confidenţial că nutreşte, încă de când am făcut cunoştinţă, anumite gânduri în ce mă priveşte şi că şi dumneata, stimata mea vară, i-ai mai fi relatat câte ceva despre mine, dar că el, după cum m-a asigurat, nici n-ar fi avut nevoie să asculte toate cele spuse; mi-a explicat mai departe că e ciudat că eu am optat pentru o vocaţie cu totul abstractă, conceptuală, căci, oricât aş fi de înzestrat în această direcţie, fac totuşi o greşeală că aleg să fiu om de ştiinţă în vreme ce adevăratele mele talente se află, chiar dacă lucrul pare surprinzător, în domeniul acţiunii şi al eficienţei personale!

— Aşa? întrebă Diotima.

— Sunt cu totul de părerea dumitale, se grăbi Ulrich să răspundă. Nimic altceva nu mă prinde mai bine decât să fiu eu însumi.

— Dumneata tot ironizezi mereu, în loc să te dedici vieţii, spuse Diotima, care tot mai era supărată pe el din cauza dosarelor.

— Arnheim susţine contrariul. Eu simt nevoia să trag concluzii fundamentale cu privire la viaţă pornind de la propriile mele gânduri – aşa susţine el.

— Eşti sardonic şi negativist; eşti oricând gata să faci saltul în imposibil şi eviţi orice hotărâre adevărată! constată Diotima.

— Este pur şi simplu convingerea mea, răspunse Ulrich, că a gândi constituie o instituţie în sine, or viaţa adevărată e cu totul alta. Căci diferenţa de nivel dintre cele două este în momentul de faţă prea mare. Creierul nostru e bătrân de câteva mii de ani, dar dacă el ar fi gândit totul numai pe jumătate şi ar fi uitat cealaltă jumătate, reflecţia lui fidelă ar fi realitatea. Nu putem decât să refuzăm să participăm din punct de vedere intelectual.

— Dar nu simplifici prea mult lucrurile? întrebă Diotima, fără intenţia de a-l jigni, ci doar aşa cum un munte priveşte spre un mic pârâu de la poalele sale. Lui Arnheim îi plac teoriile, dar cred că lasă prea puţine lucruri să-i treacă prin faţă fără a le controla în toate detaliile. Nu crezi că sensul oricărei gândiri este acela de a dobândi o competenţă aplicativă concentrată…?

— Nu, spuse Ulrich.

— Aş vrea să aud ce ţi-a răspuns Arnheim.

— Mi-a spus că gândirea este astăzi spectacolul neputincios al adevăratelor dezvoltări, pentru că evită marile îndatoriri ale vieţii. M-a îndemnat să observ ce tratează artele, ce meschinării ocupă preocupările bisericii, cât de îngustă este până şi perspectiva erudiţiei. Ar trebui să-mi dau seama că în vremurile noastre pământul este literalmente împărţit între unii şi alţii. Pe urmă mi-a explicat că acest subiect era tocmai ceea ar fi vrut să discute cu mine!

— Ce i-ai răspuns? întrebă Diotima încordată, căci i se părea că intuia acum faptul că Arnheim voise să-i reproşeze vărului ei tocmai atitudinea sa de indiferenţă faţă de problemele Acţiunii Paralele.

— I-am răspuns că realizarea mă atrage de fiecare dată mai puţin decât nerealizarea şi că mă refer nu numai la viitor, ci la fel de bine la trecut şi la prilejurile ratate. Cred că înţeleg acum că istoria

noastră este alcătuită din faptul că de fiecare dată când am realizat o parte infimă dintr-o idee, în bucuria noastră lăsăm nerealizată cea mai mare parte. Instituţiile mari sunt de obicei proiecte de idei ratate; de altfel, tot astfel sunt şi marile personalităţi: iată ce i-am spus. Era vorba, într-o anumită măsură, de o deosebire în felul nostru de a privi lucrurile.

— Înseamnă că ai încercat să cauţi ceartă! spuse Diotima simţindu-se într-un fel ea însăşi afectată.

— În replică, mi-a comunicat ce impresie anume îi fac eu când refuz viaţa activă de dragul cine ştie cărui aranjament intelectual de ordin general rămas nerealizat. Vrei să asculţi? Ca un om care se întinde de-a dreptul pe pământ în loc să ocupe patul care i-a fost pregătit. Şi a mai adăugat, pentru mine personal, că e vorba aici de o risipă de energie, aşadar ceva de-a dreptul imoral din punct de vedere fizic. S-a străduit să mă facă să înţeleg că scopurile intelectuale de mare importanţă nu pot fi atinse decât prin utilizarea raporturilor de forţe economice, politice şi nu în ultimul rând intelectuale care ne stau astăzi la dispoziţie. El, în ce-l priveşte, consideră că e mai etic să se servească de ele decât să le neglijeze. Şi-a dat toată osteneala cu mine. Mi-a spus că sunt un om foarte activ care se situează pe o poziţie defensivă, pe o poziţie defensivă crispată. Cred că are un motiv nu întru totul curat pentru care vrea să câştige respectul meu!

— Vrea să-ţi fie util! exclamă Diotima cu severitate.

— O, nu, replică Ulrich. Eu sunt poate doar o mică pietricică, iar el este ca o sferă de sticlă splendidă, voluminoasă. Dar am impresia că-i este frică de mine.

Diotima nu mai răspunse nimic. Ceea ce spusese Ulrich s-ar fi putut să fie prezumţios, dar i se părea că discuţia pe care o reprodusese el nu decursese câtuşi de puţin aşa cum ar fi trebuit să

se desfăşoare judecând după impresia pe care i-o produsese ei Arnheim. Ceea ce mai degrabă o neliniştea. Deşi nu-l credea pe Arnheim în niciun fel în stare de o manevră de intrigant, îşi consolidă încrederea în Ulrich, astfel că îl întrebă ce ar sfătui-o să facă în cazul generalului Stumm.

— Ţine-l cât mai departe! îi răspunse Ulrich şi Diotima îşi reproşă de-a dreptul faptul că sfatul acesta îi convenea.

67
Diotima şi Ulrich

Relaţiile Diotimei cu Ulrich se îmbunătăţiseră sensibil în vremea aceea, ca urmare a faptului că devenise o obişnuinţă să petreacă mult timp împreună. Trebuiau să iasă împreună pentru anumite vizite, venea la ea de mai multe ori pe săptămână, nu rareori neanunţat şi la ore neconvenţionale. În aceste împrejurări era pentru amândoi convenabil să se folosească de relaţiile lor de rudenie şi să destindă prin familiaritate strictele convenienţe sociale. Diotima nu-l primea întotdeauna în salon şi nu întotdeauna în armura ei feminină care s-o îmbrace cu totul, de la părul strâns într-un coc şi până la poalele rochiei, ci uneori într-o dezordine casnică mai relaxată, chiar dacă era o dezordine atent supravegheată. Se crease un fel de ambianţă mai neprotocolară între ei, care consta îndeosebi în forma pe care o luase asocierea lor; însă formele au influenţa lor pe plan lăuntric, iar simţămintele din care sunt alcătuite pot fi trezite de o asemenea formă.

Ulrich simţea uneori cu toată intensitatea că Diotima era foarte frumoasă. Îi dădea senzaţia că priveşte o juncă, înaltă, bine făcută, de rasă ireproşabilă, legănându-se pe picioare şi cercetând cu privirea pătrunzătoare pajiştea uscată pe care păştea. O vedea deci

nu fără acea răutate şi ironie, care se răzbună prin comparaţii cu regnul animal, faţă de nobleţea spirituală a Diotimei şi care provenea dintr-un resentiment adânc; era îndreptat mai puţin împotriva acestui copil model cam prostuţ, cât împotriva şcolii de gândire în care se bucurau de succes realizările ei. „Ce plăcut ar fi fost", lăsa el frâu liber gândurilor, „dacă ea ar fi lipsită de cultură, indiferentă şi agreabilă, aşa cum e totdeauna un trup de femeie bine făcut, cald, când nu-şi pune în cap niciun fel de idei deosebite!" Celebra soţie a mult bârfitului şef de departament Tuzzi se evapora de îndată din propriul ei trup, nu mai rămânea decât acest trup însuşi, ca un vis care, laolaltă cu pernele, patul şi făptură care visează acolo, se preschimbă într-un nor alb, deodată singur pe lume cu întreaga sa gingăşie.

Când însă Ulrich revenea pe pământ dintr-un asemenea excurs în domeniul imaginaţiei, vedea o minte burgheză sârguincioasă care căuta să se asocieze gândirii aristocrate. Oricum, relaţiile de rudenie de sânge, combinate cu temperamente intens contradictorii, sunt întotdeauna neliniştitoare, de altfel este suficientă fie şi numai ideea de rudenie, conştiinţa de sine; fraţii şi surorile pot uneori să ajungă să nu se mai suporte într-un fel care depăşeşte cu mult orice ar justifica o asemenea ostilitate, tocmai prin faptul că se pun unul pe altul sub semnul îndoielii şi găsesc unul în altul o oglindă uşor deformatoare. În unele cazuri era suficient până şi faptul că Diotima era aproape la fel de înaltă ca Ulrich pentru a trezi gândul că era rudă cu el şi pentru a-l face să simtă repulsie faţă de trupul ei. Deşi, cu anumite modificări, el trecuse asupra ei o funcţie care îi revenea altminteri prietenului său din adolescenţă Walter, anume aceea de a-i umili şi de a-i stârni mândria, tot aşa cum nişte fotografii vechi, neplăcute pentru noi, în care ne revedem ne umilesc în propriii noştri ochi şi în acelaşi timp ne sfidează simţămintele de mândrie.

De aici decurgea faptul că în însăşi neîncrederea pe care o manifesta Ulrich faţă de Diotima era în mod necesar ceva care-i lega şi îi unea, pe scurt, un suflu de afecţiune reală, tot astfel cum simţământul de prietenie, odinioară cordială, faţă de Walter mai persista sub forma neîncrederii.

Toate acestea îl deconcertară multă vreme pe Ulrich, pentru că în realitate el nu ţinea la Diotima şi nu reuşea să înţeleagă întru totul situaţia. Făceau câteodată mici excursii împreună; cu sprijinul lui Tuzzi, ea profită de vremea bună pentru a-i arăta lui Arnheim, în ciuda anotimpului nefavorabil, „frumuseţile împrejurimilor Vienei". Diotima nu folosea niciodată altă expresie pentru acele locuri în afara respectivului clişeu – iar Ulrich se văzuse de fiecare dată invitat să-i însoţească în calitatea sa de rudă mai vârstnică, întrucât şeful de departament Tuzzi nu era disponibil; mai târziu se întâmplă ca Ulrich să iasă şi singur cu Diotima în asemenea excursii, când Arnheim era plecat în vreo călătorie de afaceri. Arnheim punea maşini la dispoziţie pentru asemenea excursii, ca de altfel şi pentru ţelurile nemijlocite ale acţiunii, ori de câte ori era nevoie, căci mijloacele de transport ale Alteţei Sale erau prea cunoscute în oraş şi prea bătătoare ia ochi prin blazoanele etalate; de altfel, nici nu erau maşinile lui Arnheim, căci oamenii bogaţi găsesc întotdeauna alţi oameni care sunt încântaţi să le poată face câte un serviciu.

Astfel de excursii slujeau nu numai ca distracţii, ci aveau şi scopul de a câştiga sprijinul unor persoane influente sau bogate pentru iniţiativele patriotice; aveau loc mai des în limitele oraşului decât la ţară. Cei doi veri văzură împreună multe lucruri frumoase; mobile din timpul Mariei Tereza, palate baroce, oameni care se mai lăsau purtaţi pe braţe prin lume de către servitorii lor, case moderne cu mari suite de încăperi, palate ale unor bănci şi amestecul de austeritate spaniolă cu obiceiurile de viaţă ale burgheziei mijlocii în

apartamentele înalţilor funcţionari. În general, ceea ce vedeau ei din viaţa aristocratică erau vestigiile unui stil grandios de viaţă, fără instalaţii de apă curentă, iar în casele şi sălile de conferinţă ale burgheziei înstărite se repetau toate acestea ca nişte copii îmbunătăţite din punct de vedere igienic, aranjate cu mai mult gust, dar mai palide. O castă dominantă rămâne totdeauna puţin barbară: reziduuri şi relicve, pe care focul mocnit al timpului nu le nimicise cu totul, mai rămăseseră în castelele nobililor şi zăceau mai departe acolo; alături de scările somptuoase pasul trecea pe parchetul de lemn moale şi mobilele noi, oribile, erau amplasate netulburat printre minunate piese vechi. Clasa parveniţilor, dimpotrivă, îndrăgostită de impozantele şi măreţele monumente ale predecesorilor, făcuse, fără să vrea, o selecţie pretenţioasă şi mai rafinată. Când un castel ajungea în proprietate burgheză, se înfăţişa nu numai sub forma unei piese moştenite, cum ar fi fost un candelabru prin care se trecuse un fir electric, prevăzut deci cu confort modern, ci şi în aranjamentul general se vădea că dispăruseră mai puţine din lucrurile frumoase şi se colecţionaseră piese preţioase, fie prin alegerea proprie, fie după sfatul infailibil al cunoscătorilor. La modul cel mai impresionant, această evoluţie spre rafinament se arăta de altfel nu în castele, ci în casele din oraş, care, potrivit cu moda timpului, erau amenajate în nota luxului impersonal al unui transatlantic, cum e cazul în ţara aceasta a orgoliului social rafinat, păstrând printr-un suflu inefabil, printr-o abia perceptibilă distanţare a mobilelor sau prin poziţia dominantă a unui tablou pe perete, ecoul distinct şi delicat al unei măreţii apuse.

Diotima era încântată de atâta „cultură”; ştiuse dintotdeauna că patria ei adăpostea asemenea comori, însă abundenţa lor o uimea până şi pe ea. Fură invitaţi împreună şi în vizite la ţară, unde Ulrich

constată că nu rareori fructele erau culese de pe jos şi mâncate de-a dreptul din mână şi alte asemenea comportări nepretenţioase, în vreme ce în casele marii burghezii ceremonialul furculiţei şi cuţitului era respectat cu stricteţe; aceeaşi observaţie se impunea şi în conversaţii, care nu păstrau o notă de distincţie desăvârşită decât în casele burgheze, în timp ce în cercurile aristocratice predomina bine cunoscutul mod de exprimare relaxat, amintind mai degrabă de limbajul birjarilor. Diotima apăra această conduită cu entuziasm în disputele purtate cu vărul ei. Reşedinţele de vază burgheze, recunoştea ea, erau amenajate într-un mod mai igienic şi mai inteligent. În conacele de ţară ale nobililor, iarna se dârdâia de frig; scările subţiate, tocite, nu constituiau o raritate, iar dormitoare neaerisite, cu tavanul scund, erau situate alături de splendide saloane de recepţie. Nu existau nici lifturi de serviciu în sufragerie, nici camere de baie pentru servitori. Dar tocmai aceste aspecte le confereau caracterul eroic, tradiţional şi splendid de nonşalant! conchidea ea încântată.

Ulrich se folosea de asemenea excursii pentru a analiza simţământul care-l lega de Diotima. Dar, pentru că au existat atâtea digresiuni de-a lungul timpului, se cuvine să le urmărim mai îndeaproape puţin, înainte de a ajunge la ceea ce constituie detaliul decisiv.

Pe vremea aceea femeile purtau rochii închise de la gât şi până la glezne, dar bărbaţii, deşi mai poartă în zilele noastre haine asemănătoare cu cele de pe vremuri, se potriveau pe atunci mai bine cu veşmintele lor, căci acestea exprimau într-o relaţie organică cu viaţa coeziunea ireproşabilă şi rezerva strictă, considerate drept caracteristica omului de lume. Candoarea de a te expune dezgolit la vedere ar fi părut atunci, fie şi unei persoane cu prea puţine prejudecăţi şi care preţuia trupul nud, drept o decădere în

animalitate, nu din pricina goliciunii, ci din cauza renunţării la mediul de viaţă civilizat pe care-l reprezintă îmbrăcămintea. La drept vorbind, s-ar fi spus la vremea aceea – *sub* nivelul animalităţii; căci un cal pursânge de trei ani şi un ogar plin de temperament sunt mult mai expresivi în goliciunea lor decât poate ajunge vreodată un trup omenesc. Pe de altă parte, animalele nu pot purta veşminte, fiind îmbrăcate doar cu pielea lor, oamenii însă purtau pe vremea aceea încă multe alte piei. Cu hainele lor ample, cu volănaşele, mânecile bufante, fustele în clopot, drapările în cascadă, dantelele şi plătcile lor şi-au creat o suprafaţă de cinci ori mai cuprinzătoare decât silueta iniţială, un potir bogat în falduri, greu manevrabil şi încărcat de tensiuni erotice, ascunzând înăuntrul său micul animal alb care se lasă căutat şi se face, cum ştie el, teribil de dezirabil. Este procedeul etern la care recurge natura însăşi când îşi îndeamnă creaturile să se umfle în pene sau să emită valuri de camuflare, sporind astfel, în jocurile dragostei şi ale spaimei, manifestările umile care capătă intensitatea unei nebunii nepământene.

Pentru prima oară în viaţă, Diotima se simţea adânc emoţionată, chiar dacă la modul cel mai decent cu putinţă, de acest joc. Cochetăria nu-i era străină, căci făcea parte din îndatoririle sociale cărora trebuia să le facă faţă cu succes o doamnă; nici nu-i scăpase faptul că uneori privirile tinerilor bărbaţi îndreptate spre ea exprimau altceva decât respect, ceea ce îi făcea plăcere, căci o făcea să simtă puterea blândelor reproşuri feminine, atunci când silea privirea vreunui bărbat îndreptată spre ea precum coarnele unui taur să se abată către digresiunile idealiste pe care le rostea gura ei. Însă Ulrich, protejat prin apropierea rudeniei de sânge şi prin altruismul cu care-şi dădea concursul în Acţiunea Paralelă, apărat de asemenea şi de codicilul instituit în favoarea sa, îşi permitea libertăţi care pătrundeau perpendicular prin ţesătura complicată a

idealismului ei. Astfel se întâmplă că odată, într-una din excursiile lor la ţară, maşina traversă nişte văi încântătoare, şoseaua şerpuind printre pantele acoperite cu păduri întunecoase de pini ale unor coline, şi Diotima le salută: „Cine te-a sădit, pădure frumoasă, acolo în creştetul muntelui…?" şi recitase versurile lui Eichendorff fără să fredoneze melodia populară care le acompania de obicei, căci gestul i s-ar fi părut răsuflat şi anost. Însă Ulrich răspunse:

— Banca Funciară a Austriei Inferioare. Nu ştiai, nepreţuita mea vară, că toate pădurile din partea locului aparţin băncii? Iar maestrul căruia vrei să-i aduci laude este un inginer silvic în slujba acesteia. Aici natura este un produs planificat al economiei forestiere, un depozit ordonat şi spaţios al fabricilor de celuloză, lucru care de altfel se şi vede de la prima privire.

Răspunsurile lui sunau deseori în felul acesta.

Când ea vorbea despre frumuseţe, el îi răspundea vorbind despre ţesuturile adipoase care nutresc pielea. Când ea vorbea despre dragoste, el aducea vorba despre graficul anual de statistică indicând valorile pozitive, respectiv negative de natalitate. Când vorbea despre marile personalităţi din artă, el începea să analizeze înlănţuirea plagiatelor care leagă asemenea personalităţi una de alta. Se întâmpla de fapt întotdeauna în aşa fel încât dacă Diotima începea să vorbească ca şi când Dumnezeu ar fi aşezat în a şaptea zi omul ca pe o perlă în scoica lumii, el îi amintea că oamenii sunt o îngrămădire măruntă de puncte minuscule pe coaja exterioară a unui glob pitic. Nu era deloc uşor de întrevăzut ce urmărea Ulrich; era limpede că ataca sfera măreţiei de care ea se simţea legată şi Diotima considera conduita sa în primul rând ca o pedanterie pentru ea ofensatoare. Nu putea să suporte faptul că vărul ei, care pentru ea fusese dintotdeauna doar un copil teribil, ar fi ajuns să se priceapă la ceva mai bine decât ea, iar obiecţiile lui de natură

materialistă, din care ea nu înţelegea nimic, pentru că el le selecta din domeniile inferioare de civilizaţie ale calculului şi practicii, o necăjeau ca nişte vulgarităţi.

— Există, slavă Domnului, încă oameni, îi răspunse ea odată cu asprime, care, în ciuda bogatelor lor experienţe, mai sunt în stare să creadă în ceea ce e simplu! — Cum ar fi soţul tău, răspunse Ulrich. De mult vreau să-ţi spun că eu îl prefer de departe lui Arnheim!

Pe atunci luaseră obiceiul de a da schimburilor lor de vederi forma unei conversaţii al cărei obiect îl constituia Arnheim. Ca tuturor îndrăgostiţilor, Diotimei îi făcea plăcere să vorbească despre obiectul dragostei ei, fără ca, după cum credea ea, cel puţin, să se trădeze; cum Ulrich găsea aşa ceva insuportabil, ca orice bărbat care nu-şi leagă propria lui rezervă de vreun gând ascuns, se întâmpla deseori în asemenea prilejuri ca el să-l atace pe Arnheim. Se înfiripă o relaţie oarecum deosebită care-l lega acum de acesta. Când Arnheim nu era plecat în vreuna din călătoriile sale, se întâlneau aproape zilnic. Ulrich ştia că şeful de departament Tuzzi îl privea cu suspiciune pe acest străin, ca şi el, de altfel, căci observase încă din prima zi efectul pe care îl producea asupra Diotimei. Între ei doi nu părea încă să se fi produs ceva necuvenit, atât cât putea să judece un al treilea, a cărui suspiciune se vedea confirmată prin excesul de corectitudine în conduita dintre cei doi, care, era limpede, căutau cu tot zelul să imite cele mai sublime modele ale congenialităţii sufleteşti platonice. În acelaşi timp, Arnheim manifesta o evidentă înclinaţie spre a-l atrage pe vărul prietenei sale (sau, totuşi, iubitei? – se întreba Ulrich; căci considera mai degrabă că era ceva de genul iubitei plus prietenei, totul împărţit la doi) în această situaţie intimă. I se adresa uneori lui Ulrich aşa cum i s-ar fi permis unui prieten mai vârstnic, dar care avea, fie şi prin diferenţa de poziţie socială, o nuanţă neplăcută de condescendenţă. Ulrich răspundea aproape

întotdeauna negativ la aceste avansuri şi într-un fel de-a dreptul provocator, ca şi cum n-ar fi preţuit câtuşi de puţin relaţiile cu un om care, în loc să se întreţină cu regii şi cancelarii despre ideile sale, stătea de vorbă cu el. Îl contrazicea deseori nepoliticos, cu o ironie necuvenită şi se enerva el însuşi de lipsa aceasta de ţinută, pe care ar fi trebuit să o înlocuiască mai bine prin satisfacţia oferită de rolul unui observator tăcut. Însă era şi pentru el o surpriză că ajungea să se simtă atât de iritat de Arnheim. Vedea în Arnheim cazul exemplar, artificial exagerat de nişte circumstanţe favorabile, al unei evoluţii intelectuale pe care el o ura. Căci acest renumit scriitor era suficient de inteligent ca să înţeleagă situaţia îndoielnică în care se adusese singur ca om care nu-şi mai caută imaginea în oglinda pâraielor, ci în suprafeţele accidentate, sfârtecate de şanţuri, ale propriei inteligenţe; dar acest magnat al industriei siderurgice, care mai şi scria cărţi pe deasupra, explica faptele pe seama apariţiei inteligenţei şi nu a imperfecţiunii acesteia. Exista o fraudă implicată în această combinaţie între suflet şi preţul cărbunelui şi exista în acelaşi timp o utilă scindare între ceea ce Arnheim făcea cu bună ştiinţă şi ceea ce spunea şi scria sub imperiul intuiţiilor sale tenebroase. La toate se mai adăuga, pentru a stârni şi mai mult tulburarea lui Ulrich, un lucru nou pentru el, relaţia dintre valorile spirituale şi bogăţie; căci atunci când Arnheim diserta, cum ar fi făcut-o un specialist, despre vreo problemă anume şi apoi, deodată, făcea să dispară, cu un gest neglijent, detaliile în lumina unei „mari idei", atitudinea sa s-ar fi putut să pornească şi de la o necesitate justificată, dar în acelaşi timp o asemenea disponibilitate în două direcţii deodată te făcea să te gândeşti la omul bogat care-şi poate permite tot ceea ce este mai scump şi mai bun. Prolixitatea sa spirituală amintea întotdeauna de manierele celor dispunând de mari averi. Poate că nici acest aspect nu era ceea ce îl irita mai mult

pe Ulrich, îndemnându-l să-i facă acum greutăţi acestui om de seamă, ci, poate, înclinaţia pe care o vădea acest spirit ales de a afişa o curte proprie şi o casă demnă, care sugerau asocierea sa cu cele mai bune manifestări ale tradiţionalului, ca şi ale insolitului; căci în oglinda acestei cunoaşteri de expert epicureu Ulrich vedea grimasa afectată care este însuşi chipul timpului, când îi dai la o parte cele câteva trăsături cu adevărat pronunţate ale pasiunii şi ale gândirii şi nu mai găseşti apoi nicio cale să ajungi să-l cunoşti mai bine pe omul căruia probabil i-ai putea atribui tot felul de merite. Ducea, firește, o luptă fără niciun sens într-un mediu care-i dădea aprioric dreptate lui Arnheim, pentru o cauză care nu avea nicio însemnătate; în cel mai bun caz s-ar fi putut spune că această lipsă de sens deţinea totuşi sensul unei complete risipiri a propriilor resurse. Era însă şi o luptă cu totul lipsită de perspective, deoarece, chiar dacă Ulrich reuşea vreodată să-şi rănească adversarul, trebuia să recunoască îndată că îi aplicase o lovitură sub centură; căci asemenea unei făpturi înaripate se ridica, atunci când omul de spirit Arnheim părea să zacă la pământ învins, omul realităţii Arnheim, care cu un surâs indulgent pleca grăbit de la asemenea conversaţii neserioase spre nişte fapte reale la Bagdad sau Madrid.

Această invulnerabilitate îi permitea să contrapună proastelor maniere ale bărbatului mai tânăr spiritul de camaraderie amicală pe care Ulrich nu reuşea să şi-o explice. Fireşte, nici Ulrich nu era dornic să-şi deprecieze prea mult adversarul, căci îşi pusese în gând să nu mai între atât de uşor în vreuna din acele aventuri nepregătite şi nedemne, de care era mult prea bogat propriul său trecut, iar progresele pe care le remarca în relaţiile dintre Arnheim şi Diotima îi întăreau această intenţie. Astfel că îşi folosea acum de obicei ascuţişul atacurilor cum ar fi făcut cu o floretă maleabilă, cu vârful protejat de o apărătoare care să atenueze amical loviturile. Această

comparaţie o găsise de fapt Diotima. Relaţiile cu vărul ei erau într-o oarecare măsură ciudate. Chipul lui deschis, cu fruntea clară, respiraţia liniştită care-i mişca pieptul, mobilitatea degajată a membrelor îi arătau că în trupul lui nu ar fi avut loc impulsuri răutăcioase, viclene, vinovat-voluptuoase; ea nu era de altfel nici cu totul imună faţă de mândria de a vedea că un membru al propriei familii făcea o impresie atât de bună prin persoana sa şi adoptase chiar de la începutul relaţiilor dintre ei hotărârea de a-l lua sub protecţia ei. Dacă el ar fi avut părul negru, un umăr strâmb, tenul impur şi fruntea îngustă, ar fi spus că aspectul său fizic se potriveşte cu ideile lui; arătând însă aşa cum arăta în realitate, constata doar o anumită discrepanţă între fizicul şi vederile lui, care se făcea simţită în ce o privea printr-o nelinişte inexplicabilă. Antenele faimoasei ei intuiţii tatonau zadarnic după cauza acestei nelinişti, însă această căutare îi provoca, la celălalt capăt al antenelor, o senzaţie de plăcere. Într-un anumit sens, deşi, firește, nu foarte serios, prefera uneori conversaţiile cu Ulrich celor cu Arnheim. Nevoia de a se simţi superioară era în mai mare măsură satisfăcută în prezenţa lui Ulrich, se controla mai bine şi ceea ce considera la el ca fiind frivolitate, excentricitate sau lipsă de maturitate îi producea o anumită mulţumire care echilibra idealismul, cu fiecare zi devenind tot mai primejdios, pe care-l constata crescând nemăsurat în simţămintele ei faţă de Arnheim. Sufletul este o alcătuire teribil de greu de manevrat, în consecinţă materialismul devine o chestiune de-a dreptul senină. Controlul relaţiilor ei cu Arnheim o obosea şi o încorda uneori la fel de mult ca salonul ei de primire, iar condescendenţa pe care o simţea faţă de Ulrich îi uşura viaţa. Nu se înţelegea prea bine pe sine însăşi, dar remarcase acest efect, şi astfel devenea posibil ca, atunci când vărul său o irita prin vreuna din remarcile sale, să-i arunce o privire dintr-o parte, care nici nu era

mai mult decât un surâs din colţul ochiului, în vreme ce ochiul însuşi, imperturbabil la modul idealist, continua să privească chiar puţin dispreţuitor drept înainte.

Oricare ar fi fost motivele, Diotima şi Arnheim se comportau faţă de Ulrich ca doi antagonişti care se agăţau de un al treilea, pe care, mânaţi de valuri de spaimă schimbătoare, şi-l adjudecau între ei, iar situaţia nu era lipsită de primejdii pentru Ulrich, căci prin Diotima devenise acută şi actuală întrebarea: trebuie oare oamenii să se afle sau nu în armonie cu propriile trupuri?

68

O digresiune: trebuie oare ca oamenii să fie în armonie cu trupurile lor?

Independent de subiectul care, atunci când îl abordau, le imprima pe chipuri preocuparea când stăteau astfel de vorbă în cursul îndelungatelor lor excursii, mişcarea automobilului îi legăna pe cei doi veri, astfel încât veşmintele li se atingeau, se încălecau puţin şi apoi se îndepărtau iarăşi unul de altul; balansul se făcea observat doar la nivelul umerilor, căci restul fiinţei le era ascuns sub o pătură pe care o împărţeau, însă trupurile simţeau atingerea atenuată de îmbrăcăminte într-un fel indistinct şi delicat, aşa cum se văd lucrurile într-o noapte cu lună. Ulrich nu era insensibil la jocul măiestrit al iubirii, fără însă a-l lua prea în serios. Acest mai mult decât rafinat transfer al dorinţei dinspre trup asupra straielor, dinspre îmbrăţişare asupra obstacolelor sau, pe scurt, dinspre ţel asupra căii de a-l cuceri corespundea firii sale, căci prin natura sa senzuală era atras de femeie; dar instanţa critică a personalităţii sale îl determina să fie reţinut faţă de acea făptură străină, parcă nepotrivită, pe care o vedea deodată cu o nemiloasă luciditate, astfel

că natura sa se afla mereu într-o stare de agitaţie contradictorie între înclinaţie şi repulsie. Însă sublima frumuseţe a trupului, partea sa omenească, acea clipă în care melodia spiritului se înalţă de pe strunele naturii sau cealaltă clipă, când trupul este asemenea unui potir pe care-l umple o licoare mistică, îi rămăsese lui Ulrich străină până atunci, dacă facem abstracţie de visele pe care i le dedicase soţiei maiorului şi care stinseseră asemenea înclinaţii pentru atât de multă vreme în sinea sa.

Toate relaţiile sale cu femeile fuseseră de atunci imperfecte; cu oarecare bunăvoinţă de ambele părţi, lucrul acesta ajungea să pară, din nefericire, firesc. Există o schemă a sentimentelor, acţiunilor şi complicaţiilor pe care bărbatul şi femeia, de îndată ce ajung să se gândească la ele, le găsesc gata să se înstăpânească asupra lor şi este vorba atunci de un proces inversat în sens lăuntric, evoluţiile din urmă împingându-se să se petreacă ele mai întâi şi nu mai curg torentele dinspre izvoare; într-o asemenea răsturnare psihică, plăcerea curată pe care o găsesc două fiinţe omeneşti una în cealaltă, această cea mai simplă şi mai adâncă dintre emoţiile iubirii, care este sursa naturală a tuturor celorlalte, nu mai există deloc. Astfel, în excursiile sale cu Diotima, Ulrich îşi amintea nu rareori de felul în care se despărţiseră după prima vizită pe care i-o făcuse. Îi ţinuse atunci mâna molatică în a sa, o mână studiată şi etalând o perfecţiune distinctă, imaterială parcă, şi se priviseră în ochi; simţiseră, desigur, amândoi o anumită aversiune, dar se gândiseră că le-ar fi fost cu putinţă să se contopească până la a ajunge o singură suflare. Ceva din viziunea de atunci se menţinuse între ei. Astfel două capete, undeva sus, proiectează unul spre altul o răceală înspăimântătoare, în vreme ce, sub ele, trupurile se contopesc unul în altul, fără să mai opună rezistenţă, dogorind. E ceva fabulos, de natura unui mit al răului, ca înfăţişarea unui zeu cu două capete sau

a piciorului despicat al diavolului, iar în tinereţea sa, când trăise asemenea experienţe mai des, Ulrich suferise mult din cauza lor, dar, cu trecerea anilor, se vădise că ele nu constituiau nimic altceva decât un foarte civilizat stimulent al iubirii, în aceeaşi măsură ca substituirea stării de goliciune prin cea de dezbrăcare. Nu există nimic în stare să aprindă iubirea tradiţională ca descoperirea măgulitoare a puterii de a aduce o fiinţă într-o stare de extaz, în care să se comporte atât de desfrânat cum numai un asasinat ar putea declanşa la nivelul personalităţii. Cu adevărat, se pot produce asemenea modificări ale unor persoane civilizate, suntem capabili să exercităm asemenea influenţe, cu asemenea efecte! – nu putem citi această întrebare şi stupefacţia aferentă în ochii plini de îndrăzneală, în privirea sticloasă a tuturor celor care ajung pe insula însingurată a voluptăţii, unde ei sfârşesc prin a fi asasinii, soarta însăşi şi Dumnezeu, cunoscând şi trăind iraţionalitatea şi aventura la apogeu?

Repulsia pe care o dobândise cu timpul faţă de acest fel de dragoste se extinse în cele din urmă şi asupra propriului său trup, care favorizase întotdeauna naşterea unor asemenea legături haotice, ispitindu-le pe femei cu virilitatea certă – pe care Ulrich, fiind mult prea cerebral şi prea contradictoriu, nu o deţinea de fapt. Era uneori de-a dreptul gelos pe propria sa înfăţişare, ca pe un rival care recurge la metode ieftine şi nu pe de-a întregul cinstite, dând astfel la iveală contradicţii existente şi la alţii, care însă nici nu le sesizează. Căci el însuşi era cel care-şi întreţinea trupul prin exerciţii fizice, care-i confereau aspectul, expresia şi maleabilitatea eficientă, influenţa lăuntrică fiind comparabilă cu influenţa unui chip veşnic surâzător sau veşnic serios asupra stării de spirit a posesorului acelei expresii; partea stranie este că majoritatea oamenilor au fie un corp neglijat, format şi deformat de împrejurări întâmplătoare şi, s-

ar părea, fără niciun fel de legătură cu mintea şi caracterul lor, fie unul ascuns sub masca sportivului care-i conferă aerul că pur şi simplu se află într-o perioadă de vacanţă a sinelui. Căci există asemenea ceasuri, când omul vrea să viseze cu ochii deschişi visul în care arată cât mai asemănător cu imaginea pe care şi-a făurit-o răsfoind la întâmplare revistele ilustrate ale lumii mondene, elegante. Toţi aceşti jucători de tenis, practicanţi ai echitaţiei, posesori de maşini de sport, bronzaţi şi musculoşi, care arată de parcă ar fi doborât cele mai însemnate recorduri, deşi de obicei sunt pur şi simplu doar nişte sportivi modeşti fiecare în domeniul său, toate aceste doamne îmbrăcate în rochii de gală sau dezbrăcate sunt nişte oameni care visează cu ochii deschişi şi se deosebesc de obişnuiţii visători în stare de veghe doar prin faptul că visul lor nu rămâne claustrat în propria lor minte, ci răzbate la vedere, ca o proiecţie a sufletului colectiv, luând formă trupească, dramatică şi, am putea spune, amintindu-ne de unele fenomene oculte mai mult decât dubioase, de ideoplastică. Însă au în comun cu obişnuiţii ţesători de vise fanteziste o anumită lipsă de profunzime a visului lor, atât în ce priveşte apropierea de starea de veghe, cât şi conţinutul. Problema fizionomiei integrative pare încă să se sustragă în zilele noastre unei definiţii precise; deşi am învăţat să tragem concluzii cu privire la caracterul omului după scrisul de mână, tonul vocii, poziţia în somn şi Dumnezeu mai ştie ce, care uneori sunt uimitor de corecte, în ce priveşte trupul în întregul său avem doar modelele oferite de modă, tiparele după care trupul se modelează sau, în cel mai bun caz, un fel de filosofie morală a terapiei prin natură.

Dar este acesta trupul spiritului nostru, al ideilor, intuiţiilor, al planurilor noastre sau al nebuniilor noastre – inclusiv cele mai agreabile? Faptul că Ulrich îşi iubise nebuniile şi în parte le mai

avea încă nu-l împiedica să se simtă bine în trupul pe care ele i-l alcătuiseră.

69
Diotima şi Ulrich. Continuare

Diotima mai ales era cea care îi confirma într-un fel nou senzaţia că suprafaţa şi profunzimile fiinţei sale vii nu coincideau într-una şi aceeaşi alcătuire. Lucrul acesta se manifesta limpede în excursiile pe care le făcea împreună cu ea şi care uneori păreau nişte plimbări sub clar de lună, când frumuseţea acestei tinere femei se desprindea de întreaga ei făptură şi-i acoperea în unele momente ochii asemenea unei ţesături de vise. El ştia bine că Diotima compara tot ceea ce spunea el cu ceea ce se spune în mod convenţional – la un nivel mai înalt al convenţionalului, desigur – şi că ea găsea spusele lui ca fiind „imature", astfel încât el se afla întotdeauna ca la capătul inversat al unui ochean. Devenea astfel tot mai mic, iar când sta de vorbă cu ea credea sau cel puţin nu era departe de a crede – cum spunea el însuşi –, pe când îşi juca rolul de avocat al diavolului, de sobru şi modest materialist, că auzea iarăşi convorbirile din ultimii ani de şcoală, când el şi colegii lui se entuziasmau de criminalii şi monştrii istoriei universale numai pentru că profesorii lor cu principii idealiste considerau asemenea fenomene ca fiind negative. Iar când Diotima îl privea cu iritare şi neplăcere, el se făcea şi mai mic şi, retrăgându-se din faţa moralei eroismului şi a dorinţei de expansiune, revenea la morala sfidător nesinceră, brutal şi nesigur aberantă a anilor săi de excese tinereşti – fireşte, doar la modul metaforic, aşa cum poţi să descoperi într-un gest sau un cuvânt vreo asemănare îndepărtată cu gesturi sau cuvinte pe care le-ai lăsat de mult în urmă sau chiar cu gesturi pe care le-ai visat sau le-ai

observat fără plăcere la alţii; dar oricum, în plăcerea pe care o simţea când o necăjea pe Diotima rezona un fel de ecou din toate acestea. Spiritul acestei femei, care ar fi fost atât de frumoasă fără pretenţiile ei intelectuale, stârnea în el un simţământ neomenesc, poate un fel de teamă în faţa spiritului, o aversiune faţă de toate noţiunile grandioase, un simţământ care era foarte vag, abia detectabil – poate chiar şi cuvântul „simţământ" era un termen mult prea pretenţios pentru o asemenea suflare abia perceptibilă! Dar, amplificându-l pentru a-l îmbrăca în cuvinte, acele cuvinte ar fi trebuit să sune astfel: el vedea deodată întrupat în faţa lui nu numai idealismul Diotimei, ci idealismul lumii întregi, cu toate extensiile şi ramificaţiile lui, plutind cam la o palmă deasupra creştetului capului ei de statuie grecească; prea puţin lipsea să nu ia forma coarnelor diavolului! Atunci el devenea iarăşi mic de tot şi se întorcea, tot aşa, metaforic vorbind, la starea morală, plină de avânt, a copilăriei, cu o privire în care se amestecau fascinaţia şi spaima, ca în ochii unei gazele. Emoţiile delicate ale acelei vârste pot, într-o singură clipă de abandon, să facă să izbucnească în flăcări întregul univers, la vremea aceea încă restrâns, căci ele nu urmăresc niciun scop şi nu au nicio capacitate de a determina ceva şi nu sunt decât un foc nemărginit; nu i se prea potrivea, dar tocmai aceste simţăminte ale copilăriei, pe care el de-abia şi le mai putea evoca, căci nu au decât prea puţin în comun cu condiţiile în care trăieşte un adult, tocmai aceste emoţii şi le dorea acum când se afla alături de Diotima.

Odată nici nu lipsi prea mult ca el să-i facă această mărturisire. Într-una din excursiile lor părăsiseră o clipă automobilul şi se plimbau pe jos, o vale îngustă alcătuia un fel de estuar din pajişti cu maluri împădurite în pantă, acoperind un fel de triunghi strâmb în al cărui centru se afla un pârâu şerpuitor încremenit sub chiciura

uşoară. Pantele fuseseră în parte defrişate, iar cei câţiva arbori rămaşi, părăsiţi şi singuratici, păreau nişte pământufuri firave înfipte în pantele şi coamele golaşe ale dealurilor. Peisajul îi ispitise să facă pe jos câţiva paşi; era una din zilele melancolice, fără zăpadă, care amintesc în toiul iernii de o rochie de vară decolorată, demodată. Diotima îl întrebă deodată pe vărul ei:

— De ce spune Arnheim despre tine că eşti un om de acţiune? Spune că ai totdeauna capul plin de idei despre cum ar putea fi făcute toate lucrurile altfel şi mai bine.

Îşi amintise dintr-odată că discuţia ei cu Arnheim despre Ulrich şi despre general se terminase fără vreo concluzie.

— Nu înţeleg, continuă ea, căci mie mi se pare că tu rareori vorbeşti serios. Dar trebuie să te întreb, căci noi doi avem în comun o misiune de mare răspundere! Îţi mai aduci aminte de ultima noastră convorbire? Ai spus atunci ceva, susţinând că nimeni nu ar face ce vrea cu adevărat dacă ar deţine puterea de decizie. Aş vrea acum să ştiu ce ai intenţionat să spui. Nu ţi se pare că e un gând înfricoşător?

Pentru început, Ulrich rămase tăcut. Cât dură această tăcere, după ce vorbise atât de dezinvolt, ea înţelese deodată cât de intens o preocupa întrebarea aceea nepermisă, şi anume dacă Arnheim şi cu ea aveau să facă într-adevăr ceea ce fiecare din ei dorea în taină. Îşi închipui pe neaşteptate că se trădase faţă de Ulrich. Se făcu stacojie la faţă, încercă să se stăpânească, roşi şi mai tare şi căută, cu aerul cel mai degajat, să privească în jurul ei prin valea în care se aflau, evitând să-şi întoarcă privirile spre el.

Ulrich băgase de seamă.

— Mă tem că singurul motiv pentru care Arnheim mă consideră, cum spui tu, un om de acţiune este că supraapreciază influenţa mea asupra familiei Tuzzi, răspunse el. Ştii şi tu cât de puţină importanţă

acorzi spuselor mele. Dar acum, când mi-ai pus această întrebare, am înţeles limpede ce influenţă ar trebui să am asupra ta. Îmi dai voie să-ţi spun, fără să mă cerţi iarăşi imediat?

Diotima aprobă dintr-o mişcare a capului, ca un semn că se învoieşte şi încercă să se controleze prefăcându-se că ceva i-ar fi distras atenţia.

— Am susţinut deci, începu Ulrich, că nimeni, chiar dacă ar avea puteri depline, nu ar traduce în fapt ceea ce visează să facă. Îţi mai aduci aminte de mapele noastre pline cu propuneri? Iar acum te întreb: există cineva care nu ar intra în încurcătură, oricine, dacă s-ar întâmpla deodată ceea ce el a solicitat neîntrerupt toată viaţa lui? Dacă, de exemplu, pentru catolici s-ar pogorî deodată împărăţia Domnului sau pentru socialişti s-ar instaura statul egalitarist al viitorului? Dar poate că aceste exemple încă nu dovedesc nimic; ne obişnuim să tot cerem şi nu suntem întotdeauna pregătiţi să ni se realizeze dorinţele; poate că mulţi ar crede că totul se petrece la modul firesc. Aş continua: fără îndoială, un muzician consideră că lucrul cel mai important este muzica, iar un pictor, pictura; un expert în problema construcţiilor din beton crede la fel despre construirea caselor din beton. Crezi că omul acesta şi l-ar închipui pe Dumnezeu ca pe un specialist în beton armat, iar ceilalţi ar prefera o lume pictată sau una în care lumii adevărate i se suflă din corn? Ai să spui că o asemenea întrebare este prostească, dar toată seriozitatea problemei constă în faptul că ni se cere să pretindem astfel de prostii! Să nu crezi, te rog, se întoarse el cu toată seriozitatea spre ea, că aş susţine că fiecare este stăpânit de ceea ce este greu de obţinut şi că se satură de ceea ce are cu adevărat. Ce vreau să spun e că în realitate se ascunde o dorinţă absurdă, nebunească dincolo de irealitate!

O condusese astfel pe Diotima, fără să-şi dea seama, o bucată

apreciabilă pe drumul din vale; cu cât înaintau, pământul devenea tot mai umed, poate de la zăpada care se scurgea de pe pante, iar ei fură nevoiţi să sară de la un smoc de iarbă la celălalt, ceea ce le întretăie discuţia şi-i permise lui Ulrich să o continue doar în salturi. Existau, de altfel, atât de multe obiecţii evidente la ceea ce spunea el, încât Diotima nu se putea decide pentru niciuna din ele. Se udase la picioare, iar acum, rătăcită şi speriată, se oprise pe o movilă, ţinându-şi fustele puţin ridicate.

Ulrich se întoarse spre ea, râzând:

— Ai declanşat ceva deosebit de primejdios, nepreţuita mea vară. Oamenii răsuflă uşuraţi când au ocazia să nu-şi realizeze ideile!

— Ce-ai face tu, întrebă Diotima enervată, dacă ai avea puterea asupra lumii timp de o zi întreagă?

— Nu mi-ar rămâne nimic altceva de făcut decât să abolesc realitatea!

— Aş vrea să ştiu cum ai face aşa ceva!

— Nici eu nu ştiu. Nici nu ştiu precis ce vreau să spun. Supraapreciem peste măsură prezentul, senzaţia de prezent, ceea ce este acum şi aici; iată, cum suntem noi acum în valea aceasta, ca şi cum am fi intrat într-un coş şi capacul clipei prezente ar fi fost lăsat să cadă deasupra. Supraapreciem întâmplarea. Vrem să ne-o întipărim în amintire. Vom putea povesti poate, chiar peste un an, cum am stat noi aici. Însă ceea ce ne emoţionează cu adevărat, pe mine cel puţin, este – cum să mă exprim?! nu vreau să caut nici explicaţia, nici denumirea acestui simţământ! – mereu într-o anumită contradicţie cu acest mod de a trăi lucrurile. Este dislocat de ceea ce este prezent; în felul acesta nu poate ajunge să fie prezent!

Vorbele lui Ulrich răsunau sonor şi confuz în îngustimea văii. Diotima avu deodată o senzaţie ciudată şi căută să se întoarcă la

maşină. Însă Ulrich o reţinu şi-i arătă peisajul din jur.

— Aici a fost acum câteva mii de ani un gheţar. Nici pământul nu este pe de-a întregul ceea ce creează impresia că ar fi într-un anumit moment, explică el. Această formaţiune aproximativ rotundă are un caracter istoric. Astăzi joacă rolul unei mame grijulii care-şi alăptează puii. Pe vremuri lumea era frigidă şi îngheţată ca o adolescentă năzuroasă. Cu alte câteva mii de ani înainte se răsfăţa exuberantă în jungle fierbinţi de ferigi, cu mlaştini clocotitoare şi animale demonice. Nu putem afirma că a parcurs o evoluţie spre desăvârşire şi nici care anume ar fi condiţia ei adevărată. Aceleaşi consideraţii sunt valabile şi în ce o priveşte pe fiica ei, umanitatea. Gândeşte-te la veşmintele cu care s-au acoperit oamenii, aici, unde stăm noi, în tot decursul timpului. Dacă ar fi să ne exprimăm în termenii azilurilor pentru alienaţi, toate indică în sensul unei nevroze obsesive cronice cu subite crize maniacale, după care îşi face apariţia o nouă imagine a vieţii. Vezi dumneata, realitatea se aboleşte singură! Şi aş vrea să-ţi mai spun ceva, reîncepu Ulrich după o vreme. Senzaţia de a avea pământ ferm sub picioare şi o epidermă fermă în jurul meu, care li se pare atât de firească celor mai mulţi dintre semeni, în ce mă priveşte nu e prea dezvoltată. Gândeşte-te doar la felul cum erai în copilărie: o licărire blândă, fără formă. Apoi, ca fată tânără, cu toate nostalgiile şi dorurile arzânduţi pe buze. În mine cel puţin se răzvrăteşte ceva împotriva gândului că aşa-numita maturitate a omului ar trebui să fie încununarea unei asemenea evoluţii.

Într-un anume sens, da, şi într-un anume sens, nu. Dacă eu aş fi o *myrmeleonina* din acelea care seamănă cu libelulele, care se hrăneşte cu furnici, m-ar umple de oroare gândul că doar cu un an înainte am fost *myrmeleonul*, îndesat, cenuşiu, mişcându-se îndărăt, leul furnicilor, care trăieşte la marginea pădurilor îngropat în vârful unei

pâlnii de nisip şi care cu nişte cängi invizibile le prinde pe furnici de mijloc, după ce în prealabil le-a istovit prin bombardamente misterioase cu grăunţe minuscule de nisip. Uneori mă umple de oroare tocmai în acelaşi fel propria mea tinereţe, chiar dacă pe vremea aceea s-ar fi putut să fi fost o libelulă şi astăzi sunt un monstru.

Nu ştia nici el bine ce voia. Cu vorbăria despre *myrmeleon* şi *myrmeleonina* îl maimuţărise oarecum pe Arnheim cel atotştiutor. Dar îi stătea pe limbă să spună „Dăruieşte-mi o îmbrăţişare, doar aşa, din bunătatea inimii. Suntem rude; nici cu totul deosebiţi unul de altul, nici contopiţi într-o singură fiinţă; în orice caz, la polul opus al unei relaţii demne şi austere".

Însă Ulrich se înşela. Diotima făcea parte din acea categorie de oameni care sunt mulţumiţi de ei înşişi şi consideră astfel toate etapele de vârstă ca pe o scară ducând de jos în sus. Ce spunea Ulrich îi era deci cu totul de neînţeles, îndeosebi neştiind ceea ce el lăsase nerostit; dar între timp ajunseseră la maşină, astfel că acum se simţea liniştită şi primea spusele lui ca pe o vorbărie familiară, pendulând între replicile care se voiau amuzante şi cele iritante, cărora nu le acorda decât o privire din colţul ochiului. El nu mai avea de fapt în clipa aceea niciun fel de influenţă asupra ei, în afară de cea de a o fi trezit la realitate. Un nor delicat de stânjeneală, înălţat din cine ştie ce colţişor al inimii ei, se destrămase acum într-un gol de uscăciune. Poate pentru prima dată în viaţă privea limpede şi cu brutalitate în faţă faptul că relaţiile ei cu Arnheim trebuiau să o pună mai devreme sau mai târziu în faţa unei decizii care i-ar fi putut schimba întreaga viaţă. Nu s-ar fi putut spune că perspectiva o făcea acum fericită: dar avea masivitatea concretă a unui munte real înălţându-i-se înainte. Clipa de slăbiciune trecuse. Acel gând de „a nu face ceea ce ai vrea să faci" deţinuse un moment

o splendoare cu totul absurdă pe care acum nu o mai înţelegea.

— Arnheim este întru totul contrariul meu; el supraapreciază constant norocul pe care-l au timpul şi spaţiul de a se întâlni cu el pentru a forma momentul prezent! oftă Ulrich cu un surâs, simţind nevoia să tragă concluziile la ceea ce spusese până atunci; nu mai vorbi despre copilărie şi astfel nu se reeditã situaţia în care Diotima l-ar fi putut descoperi sub aspectul lui sentimental.

70
Clarisse îl vizitează pe Ulrich pentru a-i spune o poveste

Reamenajarea şi redecorarea vechilor castele constituia competenţa specială a cunoscutului pictor van Helmond, a cărui capodoperă era fiica sa Clarisse şi, într-o bună zi, aceasta apăru pe neaşteptate la Ulrich acasă.

— M-a trimis *papa*, îi comunică ea, să văd dacă tu nu ţi-ai putea folosi puţin splendidele tale relaţii în lumea aristocratică şi în avantajul lui!

Privi cu interes în jurul ei prin încăpere, se lăsă să cadă pe un scaun şi-şi aruncă pălăria pe un altul. Apoi îi întinse mâna lui Ulrich.

— *Papa* al tău are o părere prea bună despre mine, vru el să-i spună, dar ea îi tăie vorba.

— Ei, prostii! Ştii doar că bătrânul are mereu nevoie de bani. Afacerile nu mai merg ca pe vremuri! Râse. E foarte elegant aici la tine. Drăguţ!

Mai privi odată în jur, apoi se îndreptă spre Ulrich; întreaga ei comportare avea ceva din nesiguranţa agreabilă a unui căţeluş a cărui conştiinţă încărcată îi dădea mâncărimi de piele.

— Mda! spuse ea. Aşa că, dacă poţi, ajută-l! Dacă nu, nu! Eu i-am promis oricum, fireşte. Dar am venit pentru altceva; rugămintea de a te vizita mi-a dat o idee. Anume, ceva în legătură cu familia noastră. Aş vrea să ştiu ce ai tu de spus.

Buzele şi ochii îi ezitară, tresăriră un moment, apoi trecu peste această piedică.

— Cam ce-ai înţelege tu dacă eu ţi-aş vorbi despre un „estetist"? Un pictor este un estetist.

Ulrich înţelese ce voia ea să spună; cunoştea mediul în care trăiau părinţii ei.

— Adică, ceva întunecos, distins, splendid, luxos, tapisat, pavoazat, plin de mişcare! continuă ea. *Papa* este pictor, un pictor este un fel de estetist şi relaţiile cu noi au fost întotdeauna socotite în înalta societate la fel de şic ca mersul la băi. Înţelegi. Una din sursele principale de venituri ale lui *papa* a fost dintotdeauna decorarea palatelor şi castelelor de ţară. Cunoşti familia Pachhofen?

Era o familie de patricieni, însă Ulrich nu-i cunoştea; întâlnise doar o singură dată o domnişoară Pachhofen cu ani înainte, în compania Clarissei.

— Era prietenă cu mine, explica mai departe Clarisse. Avea pe atunci şaptesprezece ani, iar eu, cincisprezece; *papa* urma să facă decoraţia interioară a castelului şi să-l renoveze.

— Da, fireşte, castelul Pachhofen. Am fost cu toţii invitaţi.

— Walter a venit şi el cu noi atunci, pentru prima oară. Şi Meingast.

— Meingast? Ulrich nu ştia cine era Meingast.

— Da, desigur, îl cunoşti; Meingast, cel care mai târziu a plecat în Elveţia. Pe vremea aceea nu era încă filosof, ci doar un cocoş de rasă în toate familiile care aveau fete mari.

— Nu l-am cunoscut niciodată personal, declară Ulrich, dar acum

ştiu la cine te referi.

— Bine. Clarisse calcula concentrată în sine, stai un moment; Walter avea pe atunci douăzeci şi trei de ani şi Meingast era ceva mai în vârstă. Cred că Walter îl admira în taină pe *papa.* Era atunci invitat pentru prima oară într-un castel. *Papa* arbora deseori pe vremea aceea un fel de maniere de suveran. Cred că iniţial Walter a fost mai îndrăgostit de *papa* decât de mine. La fel şi Lucy.

— Pentru Dumnezeu, mai rar, Clarisse! o rugă Ulrich. Am pierdut şirul.

— Lucy, spuse Clarisse, este domnişoara Pachhofen, fata familiei Pachhofen la care eram invitaţi cu toţii. Înţelegi acum? Bine, atunci, când *papa* o îmbrăca pe Lucy în catifele sau în brocarturi, cu trenă lungă, şi-o aşeza pe unul din caii lor, ea-şi închipuia că e un Tiţian sau Tintoretto. Erau înnebuniţi unul după altul.

— Adică, *papa* după Lucy şi Walter după *papa*?

— Ascultă! Pe vremea aceea era la modă impresionismul. *Papa* picta obiecte de modă veche şi instrumente muzicale, aşa cum pictează şi azi, fundaluri cafenii cu penaje de păun. Dar Walter agrea peisajele, formele funcţionale englezeşti, în linii simple, ceea ce era nou şi sincer. În sinea lui, *papa* îl găsea insuportabil, i se părea anost ca o predică protestantă; de altfel nici pe Meingast nu putea să-l sufere, dar avea două fete de măritat, dintotdeauna cheltuise mai mult decât încasa şi căuta să fie îngăduitor cu cei doi semeni. Walter, dimpotrivă, îl iubea în taină pe *papa*, ţi-am spus; dar pe faţă trebuia să-l dispreţuiască, din cauza noilor curente în artă, iar Lucy habar n-avea de artă, dar îi era frică să nu pară ridicolă în ochii lui Walter; se temea că, dacă Walter ar fi avut dreptate, *papa* avea să facă figura unui bătrânel caraghios. Înţelegi acum cum stăteau lucrurile?

Ulrich ar mai fi vrut să afle unde fusese mama ei în toată vremea

aceea.

— Era şi mama acolo, bineînţeles. Se certau ca de obicei în fiecare zi, nici mai mult, nici mai puţin. Înţelegi că în asemenea condiţii Walter se situa pe o poziţie avantajoasă. Devenise un fel de punct de referinţă pentru noi toţi, lui *papa* îi era frică de el, mama îl tot împungea, iar eu începusem să mă îndrăgostesc de el. Lucy însă îi cânta în strună. Aşa că Walter avea într-un fel putere asupra lui *papa* şi începuse să guste, aşa, pe tăcute, puterea pe care o exercita. Vreau să spun, atunci a început el să se simtă important; fără *papa* şi fără mine n-ar fi ajuns nicăieri. Înţelegi cum se leagă totul?

Ulrich considera că înţelegea.

— Dar altceva voiam să-ţi povestesc! îl asigură Clarisse.

Stătu pe gânduri, apoi spuse după o pauză:

— Aşteaptă! Întâi gândeşte-te puţin la mine şi la Lucy: era o situaţie teribil de încurcată! Bineînţeles că eram îngrijorată şi în privinţa tatei, care era atât de amorezat încât ai fi zis că-şi va distruge familia. În plus, eram, fireşte, curioasă să ştiu cum se petreceau astfel de lucruri. Erau amândoi ca nebuni. La Lucy se combina bineînţeles şi prietenia pentru mine cu conştiinţa faptului că avea acum ca iubit pe bărbatul căruia eu îi spuneam ascultătoare *papa.* Bineînţeles că-şi dădea multă importanţă din acest motiv, dar se şi ruşina foarte tare faţă de mine. Cred că nicicând castelul acela vechi nu adăpostise între zidurile lui asemenea complicaţii! Cât era ziua de lungă, Lucy se învârtea de colo până colo, pe unde putea, cu *papa* împreună, iar noaptea venea la mine în camera din turn să mi se spovedească. Eu dormeam în turn şi ţineam toată noaptea lumina aprinsă.

— Cât de departe a evoluat atunci idila dintre Lucy şi tatăl tău?

— Iată singurul lucru pe care n-am reuşit să-l aflu niciodată. Dar gândeşte-te la nopţile acelea de vară! Cucuvelele ţipând, noaptea

întreagă gemând şi gâfâind, iar când ni se făcea frică, ne urcam amândouă în patul meu, ca să povestim acolo mai departe. Nu reuşeam să ne închipuim că lucrurile ar putea evolua altfel decât că un bărbat cuprins de o astfel de pasiune nu avea de ales decât să se împuşte. La drept vorbind, ne aşteptam în fiecare zi să se petreacă un asemenea eveniment…

— Am totuşi impresia, o întrerupse Ulrich, că nu s-au petrecut prea multe între ei.

— Şi eu cred tot aşa; în orice caz, nu totul. Dar ceva tot a fost. Ai să vezi numaidecât. Adică, Lucy a trebuit să plece de la castel pe nepusă masă, pentru că tatăl ei a venit pe neaşteptate şi a luat-o cu el într-o călătorie în Spania. Să-l fi văzut atunci pe *papa*, când a rămas aşa, singur! Cred că uneori nu lipsea mult să o strângă de gât pe mama. Îşi lua şevaletul, îl prindea de harnaşamentul calului şi îşi vedea de drum, de dimineaţa până seara călare, fără să picteze nimic, şi nici când rămânea acasă nu se atingea de peneluri. Trebuie să ştii că, altminteri, pictează ca o maşină, dar pe vremea aceea mi se întâmpla adeseori să dau peste el în vreuna din sălile acelea imense, pustii, aşezat cu câte o carte pe care nici n-o deschidea. Sta aşa pe gânduri ceasuri întregi, pe urmă se ridica şi se ducea în vreo cameră sau în grădină; uneori îşi petrecea astfel toată ziua. La urma urmei, era un om bătrân, tinereţea îl abandonase deodată; e de înţeles, nu-i aşa? Mă gândesc că imaginea pe care o văzuse atât de des, Lucy alături de mine, ca două prietene, ţinându-ne de talie şi sporovăind tainic, împreună, trebuie să i se fi lipit de suflet – ca o buruiană sălbatică. Poate că ştia până şi de vizitele lui Lucy în camera mea din turn. Pe scurt, odată, într-o noapte, cam pe la unsprezece, când toate luminile fuseseră stinse în castel, mă pomenesc cu el! Ce surpriză a fost! Clarisse era acum cu totul purtată de propria ei istorisire. Auzi aşa deodată cum foşneşte şi

trosneşte ceva pe scară şi nu ştii ce-o fi; auzi pe urmă cum bâjbâie cineva pe întuneric la clanţa uşii şi uşa se deschide ca într-o poveste de groază…

— De ce n-ai ţipat după ajutor?

— Iată partea ciudată. Am ştiut încă de la primele zgomote cine e. Trebuie să fi rămas aşa, nemişcat, în uşă un timp, căci multă vreme nu s-a mai auzit nimic. Probabil că i se făcuse şi lui frică. Pe urmă a închis uşa încet, cu grijă şi mi-a şoptit numele. Eu rămăsesem înmărmurită. N-aş fi vrut să-i răspund, dar se petrecu ceva ciudat: aşa, din mine, ca şi când aş fi fost un puţ adânc, a ieşit un sunet, ceva ca un scâncet. Ştii ce vreau să spun?

— Nu. Spune mai departe!

— Atât, şi în clipa următoare el se şi agăţase de mine în culmea deznădejdii; aproape că s-a prăbuşit peste mine în pat, cu capul pe pernă.

— Plângea?

— Tremura tot, dar fără lacrimi! Era doar un trup bătrân, părăsit! Eu am înţeles totul într-o clipă. O, îţi spun, dacă aş putea povesti mai târziu ce am gândit în clipele acelea, ar fi ceva pur şi simplu magnific! Cred că atunci, când se gândea la ce pierduse, îl apucase o adevărată turbare împotriva a tot ceea ce înseamnă moralitatea. Pe urmă, îmi dau seama deodată că el se trezeşte la realitate şi ştiu de îndată, deşi era întuneric beznă, că e tot crispat de o foame cu totul nebunească după mine. Ştiu că acum nu mai încape nici cruţare, nici gândire lucidă; de la scâncetul meu de adineaori se lăsase o tăcere desăvârşită; trupul mi-era uscat şi ardea tot, iar al lui era ca o bucată de hârtie care prinde foc. Deveni deodată inimaginabil de uşor; am simţit cum i se desprinde braţul de pe umărul meu şi şerpuieşte în jos peste trupul meu. Voiam să te întreb ceva. Din acest motiv am venit…

Clarisse se întrerupse.

— Ce? Nu m-ai întrebat nimic! o ajută Ulrich după o scurtă pauză.

— Nu. Să-ţi mai spun ceva: la gândul că el trebuie să fi luat nemişcarea mea drept un semn de consimţire, m-a cuprins un fel de oroare faţă de mine însămi; dar atunci am rămas întinsă aşa, buimacă. O spaimă care mă împietrise toată se pogorâse asupra mea. Ce înţelegi tu din tot ce ţi-am relatat?

— Nu ştiu ce să spun.

— Cu o mână mă mângâia mereu pe faţă. Cealaltă îi rătăcea pretutindeni. Tremurând, prefăcându-se că ar fi fost ceva nevinovat, ştii, peste sâni, ca un sărut care ar fi aşteptat şi ascultat un răspuns. Iar la urmă, a vrut – înţelegi, şi faţa lui îmi căuta faţa. Dar atunci eu m-am smuls cu ultimele puteri de lângă el şi m-am întors pe o parte; şi iarăşi sunetul acela, pe care altminteri nu l-am mai scos, aşa, între rugăminte şi scâncet, mi-a ieşit din piept. Am, ştii, un semn din naştere, o aluniţă…

— Cum s-a comportat tatăl tău? o întrerupse Ulrich rece.

Însă Clarisse nu admise să fie întreruptă.

— Aici! surâse încordată şi arătă prin rochie un punct pe partea interioară a coapsei. Până aici a ajuns, aici este nevul. Aluniţa aceasta are o putere miraculoasă sau e ceva ciudat cu ea!

Sângele îi urcă deodată în obraz. Tăcerea lui Ulrich o trezi la realitate şi îi risipi gândurile care o ţinuseră sub stăpânirea lor. Surâse încurcată şi încheie cu câteva cuvinte grăbite:

— Tata? S-a ridicat imediat. Nu puteam să văd ce se petrecea pe chipul lui; îmi închipui că trebuie să fi fost, desigur, stânjenit. Poate era şi recunoştinţă. Îl trezisem la realitate în ultima clipă. Trebuie să înţelegi: un bărbat bătrân şi o fetişcană găsesc forţa necesară! Trebuie că i-am părut minunată, căci mi-a strâns mâna într-a lui cu

multă blândeţe, iar cu cealaltă m-a mângâiat de două ori pe păr, apoi a plecat, fără să rostească vreun cuvânt. Aşa că ai să faci ce poţi pentru el?! Trebuia să ştii.

Zveltă şi corectă, într-o rochie pe care o purta doar când venea în oraş, rămase o clipă în picioare şi îi întinse mâna la despărţire.

71

Comitetul pentru întocmirea unei rezoluţii generale cu privire la Jubileul de şaptezeci de ani de domnie a Maiestăţii Sale îşi începe lucrările

Despre scrisoarea ei către contele Leinsdorf şi despre cererea ca Ulrich să-l salveze pe Moosbrugger, Clarisse nu mai amintise niciun cuvânt; părea să le fi uitat cu totul. Dar nici Ulrich nu ajunse curând să-şi mai amintească de ele. Căci în sfârşit Diotima definitivase pregătirile pentru ca în cadrul „Consultărilor cu privire la întocmirea unui proiect al rezoluţiei generale şi la prelevarea dezideratelor cercurilor participante ale populaţiei în legătură cu Jubileul de şaptezeci de ani de domnie a Maiestăţii Sale" să fie convocat acel „Comitet extraordinar pentru întocmirea unei rezoluţii generale cu privire la Jubileul de şaptezeci de ani de domnie a Maiestăţii Sale", a cărui preşedinţie Diotima şi-o rezervase pentru sine personal. Alteţa Sa însăşi redactase invitaţia. Tuzzi făcuse corecturile, iar lui Arnheim Diotima îi arătase aceste îmbunătăţiri ale textului înainte ca ele să fi fost adoptate. Cu toate acestea, textul cuprindea mai departe tot ceea ce preocupa mintea Alteţei Sale. „Ceea ce ne aduce la această întrunire" – era consemnat în documentul respectiv – „este acordul nostru cu privire la faptul că, anume, o manifestare puternică, izvorând din însăşi inima

poporului, nu trebuie lăsată pe seama întâmplării, ci impune o influenţă mai largă şi clarvăzătoare, care să permită o perspectivă amplă, aşadar dintr-o poziţie sus-pusă." Urmau apoi formule ca „sărbătorirea oarecum unică a jubileului de şaptezeci de ani de domnie binecuvântată", popoarele „reunite în manifestări de recunoştinţă", împăratul pacifist, lipsa de maturitate politică, Anul universal al Austriei şi în cele din urmă apelul la „proprietate şi educaţie" pentru a crea din împletirea lor o demonstraţie strălucitoare a „adevăratului" spirit austriac, dar cumpănind cu grijă asupra manifestării.

Din listele Diotimei se aleseseră grupări reprezentând arta, literatura şi ştiinţele, ele fuseseră completate cu toată atenţia prin eforturi ample, în timp ce, pe de altă parte, dintre persoanele care urmau să participe la acest eveniment, fără a se aştepta din partea lor o implicare activă, mai rămăseseră doar puţine la număr. Cu toate acestea, numărul invitaţilor era atât de mare, încât nu mai putea fi vorba de o reuniune în jurul mesei verzi şi trebui să se aleagă formula alternativă a unei recepţii informale de seară, cu bufet rece. Invitaţii luaseră loc pe scaune sau circulau, după cum le permiteau disponibilităţile, iar saloanele Diotimei semănau cu un sediu de stat-major al unei armate spirituale, aprovizionate cu tartine, torturi, vinuri, lichioruri şi ceai în cantităţi ce deveniseră posibile datorită subsidiilor speciale acordate de domnul Tuzzi soţiei sale; acestea fuseseră acordate fără nicio împotrivire, după cum trebuie adăugat, de unde se poate deduce că el se hotărâse să facă uz de metode mai noi de diplomaţie intelectuală.

Tratamentul adecvat standardelor sociale ce se cerea aplicat acestor mase de oameni ridica mari probleme Diotimei şi ea s-ar fi izbit probabil de unele dificultăţi dacă mintea nu ar fi ajuns să-i semene cu o splendidă fructieră, din supraîncărcarea căreia se

revărsau continuu cuvinte; cuvinte cu care doamna casei saluta apariţia fiecărui nou oaspete, încântându-l cu cunoştinţele amănunţite cu privire la cele mai recente creaţii ale sale. Pregătirile în această direcţie fuseseră cu totul excepţionale şi duse la bun sfârşit doar cu ajutorul lui Arnheim, care-i pusese la dispoziţie propriul său secretar particular pentru organizarea materialului şi colecţionarea extraselor mai importante. Zelul înflăcărat contribuise la alcătuirea unei impunătoare biblioteci, alimentată din fondurile pe care contele Leinsdorf le pusese la dispoziţie pentru iniţierea Acţiunii Paralele; alături de cele câteva cărţi aflate în proprietatea Diotimei, aceste scânteieri ale spiritului constituiau singura podoabă în ultima din încăperile degajate în acest scop, al cărei tapet înflorat, atât cât mai era vizibil, trăda că aici fusese un budoar, o transformare complexă de natură să stârnească reflecţii măgulitoare cu privire la frumoasa locatară. Biblioteca se dovedi însă şi într-un alt fel ca fiind o investiţie avantajoasă; căci fiecare dintre invitaţi, după ce beneficiase de graţiosul salut al Diotimei, plana nehotărât prin încăperi şi era în mod inevitabil atras de rafturile cu cărţi situate la capătul suitei, de îndată ce dădea cu ochii de şirurile de volume; era acolo în permanenţă un roi de spinări care se înălţau şi se aplecau în faţa acestor polițe, asemenea albinelor în faţa unui gard viu înflorit; chiar dacă determinantă era acea nobilă curiozitate nutrită de orice creator faţă de cărţile strânse laolaltă, totuşi o dulce mulţumire îi pătrundea până în măduva oaselor pe privitori, când vreunul din ei îşi descoperea în sfârşit propriile opere, iar iniţiativa patriotică culegea de aici beneficii.

Diotima permitea la început să domnească, din punct de vedere intelectual, un agreabil bun plac, chiar dacă îşi făcea o datorie de onoare în a-i asigura îndeosebi pe poeţi că în esenţă toată viaţa se bazează pe o poezie interioară, chiar şi viaţa de afaceri, când e

„considerată cu magnanimitate”. Nu era nimeni surprins, doar că se vădi că cei mai mulţi cărora li se făcea cinstea să li se adreseze astfel de explicaţii ajunseră la convingerea că fuseseră invitaţi pentru ca ei înşişi să dea pe scurt, adică în cinci până la patruzeci şi cinci de minute, îndrumări în vederea desfăşurării Acţiunii Paralele, pe care, urmându-le, să fie sigură că nu va mai da greş, chiar dacă alţi vorbitori aveau să le irosească timpul cu propuneri fără sens sau de-a dreptul greşite. La început, Diotima se lăsă pradă unor stări de spirit de-a dreptul lacrimogene şi nu-şi mai putea păstra decât cu efort o mină stăpânită, căci i se părea că fiecare spune altceva, fără ca ea să mai fi fost în stare să aducă toate intervenţiile la un numitor comun. Ea nu avea pe atunci experienţa unor asemenea grade de concentrare a minţit sublime şi, cum o asemenea întrunire universală a unor oameni de notorietate nu se producea facil a doua oară, ea nu putea fi asimilată decât într-un mod de-a dreptul laborios şi metodic, doar pas cu pas. De altfel, pe lume există multe lucruri care luate izolat înseamnă pentru oameni altceva decât privite laolaltă, de exemplu apa în cantităţi excesive constituie o plăcere mai mică, deosebirea fiind cea dintre apa pe care o bei şi apa în care te îneci, decât considerată în cantităţi mici; tot astfel se prezintă lucrurile cu otrăvurile, plăcerile, timpul liber, muzica de pian, idealurile şi probabil cu toate celelalte, astfel încât ceea ce există în realitate depinde cu totul de gradul de densitate şi de alte împrejurări. Cu menţiunea că geniul nu constituie o excepţie, astfel ca în impresiile expuse mai jos cineva să nu înţeleagă cumva vreo depreciere a eminentelor personalităţi care se puseseră cu atâta abnegaţie la dispoziţia Diotimei.

Chiar de la prima reuniune s-ar fi putut detaşa impresia că oricare din aceste mari spirite se simţea într-o situaţie cât se poate de nesigură îndată ce-şi părăsea adăpostul situat în izolarea

înălţimilor la care se afla şi se lăsa atras pe terenul comun. Elocvenţa cu totul extraordinară care trecea, asemenea unui proces ceresc, pe deasupra capului Diotimei de îndată ce ea se afla singură într-o conversaţie cu una dintre notabilităţi făcea loc, când se apropria o a treia sau a patra persoană – atunci mai multe replici se încrucişau la modul contradictoriu – unei dureroase neputinţe de a mai menţine ordinea în gândire; cine nu tresare la auzul unor asemenea comparaţii ar avea aici imaginea unei lebede care, după un zbor impresionant prin văzduh, se mişcă apoi greoi pe pământ. Totuşi, după o anumită familiarizare, fenomenul poate fi înţeles. Viaţa marilor gânditori este fundamentată astăzi pe principiul „Nimeni nu ştie la ce bun". Ei se bucură de veneraţie, exprimată cu prilejul celei de a cincizecea până la a o suta aniversări sau la sărbătorirea a zece ani de la crearea unui liceu agricol, care-şi face o cinste din a conferi titluri de doctor *honoris causa*, dar şi altminteri, în diferite ocazii, în care e obligatoriu să se vorbească despre bunurile spirituale de limbă germană. Am avut în istoria noastră oameni de seamă şi îi considerăm ca pe o instituţie care ne aparţine de drept, tot aşa ca închisorile sau armata; trebuie, din moment ce există, să găsim oameni care să-i aparţină. Astfel că acela care vine la rând este inclus întotdeauna în virtutea unui automatism propriu unor asemenea necesităţi sociale şi i se conferă onorurile care se cuvin a fi conferite. Preţuirea nu este cu totul autentică; se face percepută acea convingere, general recunoscută, că în realitate nu există nimeni care să le merite şi e greu de deosebit dacă deschidem gura pentru a ne exprima entuziasmul sau pur şi simplu ca să căscăm de plictiseală. Aduce a cult al morţilor când astăzi mai spunem despre cineva că e genial, cu menţiunea trecută sub tăcere că geniile au încetat să mai existe; s-ar zice că e vorba aici de dragostea isterică dându-se cu râvnă în spectacol din simplul motiv că îi lipseşte

simţământul adevărat.

După cum este de înţeles, o asemenea stare de fapt nu este plăcută pentru spiritele sensibile, care caută să o evite în diferite feluri. Unii se îmbogăţesc din deznădejde, învăţând să profite de pe urma faptului că par să aibă căutare nu numai spiritele mari, ci şi oamenii excentrici, romancierii talentaţi, bărbaţii înfocaţi şi liderii noilor generaţii; alţii poartă pe creştet o somptuozitate imaginară, la care nu renunţă în nicio împrejurare, fiind dispuşi să te asigure, cu o modestie amară, că preferă ca propria lor creaţie să fie apreciată peste vreo trei veacuri, dar nu exclud nici că s-ar putea peste vreo zece. Însă cu toţii resimt ca pe o tragedie îngrozitoare a naţiunii germane faptul că oamenii cu adevărat mari nu ajung niciodată parte din cultura vie a acestui popor, întrucât au luat-o prea mult înaintea timpului lor.

Trebuie însă subliniat că există o deosebire remarcabilă în ce priveşte relaţiile diferitelor tipuri de spirit cu lumea înconjurătoare. În timp ce spiritul artistic doreşte să fie admirat precum Goethe sau Michelangelo, Napoleon sau Luther, astăzi abia dacă mai cunoaşte cineva numele omului care le-a dăruit semenilor binecuvântarea de nedescris a anesteziei, nimeni nu cercetează viaţa lui Gauss, Euler sau Maxwell pentru a da de urma marii lor iubiri de tinereţe şi prea puţini se mai interesează unde s-au născut şi au murit Lavoisier sau Cardano. În schimb, toată lumea învaţă cum ideile şi invenţiile lor au fost dezvoltate mai departe de ideile şi invenţiile altor persoane, la fel de neinteresante, şi toată lumea se preocupă continuu de realizările lor, care trăiesc mai departe prin alţii, după ce flacăra scurtă a persoanei proprii s-a stins de mult. Suntem uimiţi în prima clipă când constatăm cât de precis separă această deosebire două feluri de comportament omenesc, dar îndată se ivesc exemple contrarii şi ea apare ca fiind cea mai firească linie de demarcaţie cu

putinţă. Obişnuinţa devenită familiară ne asigură că aici e vorba de linia de demarcaţie dintre personalitate şi activitate, dintre măreţia omului şi cea a unei cauze, dintre cultură şi cunoaştere, umanitate şi natură. Munca şi ingeniozitatea nu sporesc ţinuta morală, calitatea de a fi om, sub aspectul relaţiei cu divinitatea, postulatele doctrinare ale vieţii, care se transmit generaţiilor viitoare de către oamenii de stat, eroi, sfinţi, cântăreţi şi, la urma urmei, şi prin actorii de cinema, anume acea imensă forţă iraţională, la care poetul simte că participă, atâta vreme cât crede în propriul său cuvânt şi este convins că ceea ce rosteşte este, potrivit cu împrejurările de viaţă, glasul lăuntric al sângelui, al inimii, al naţiunii, al Europei sau al umanităţii. El se simte instrumentul acelui întreg tainic, în vreme ce ceilalţi se împleticesc doar în comprehensibil, în această misiune fiind necesar să ajungi să crezi înainte de a vedea cu ochii! Ne dă fără îndoială asigurări o voce a adevărului, dar se menţine totuşi o anumită ciudăţenie legată de un asemenea adevăr? Căci ori de câte ori atenţia se îndreaptă mai puţin asupra persoanei cât asupra cauzei, remarcabil e că apare mereu o altă persoană care duce cauza mai departe; în vreme ce, dimpotrivă, acolo unde se acordă atenţie persoanei, după ce s-a atins o anumită altitudine se creează senzaţia că nu mai există nicio personalitate potrivită pentru cauză şi că adevărata măreţie e acum de domeniul trecutului!?

Fiecare dintre oaspeţii din saloanele Diotimei era un spirit de acest fel, integral, fiind prea puţini şi prea mulţi laolaltă. Scrisul şi gândirea erau pentru astfel de oameni ceva la fel de firesc cum este înotul pentru o raţă, ei le practicau ca profesie şi, la drept vorbind, mai bine ca alţii. Dar în ce scop? Ce făceau ei era frumos, măreţ, unic, dar atâta unicitate aducea a atmosferă de cimitir, ca un suflu a tot ce este trecător, fără un sens şi ţel lămurit, fără origine şi continuitate. Nenumărate amintiri ale unor experienţe de viaţă,

miriade de vibraţii interferând ale minţii se adunaseră în aceste capete, care se înfigeau asemenea suveicilor unui ţesător de covoare într-o ţesătură care se desfăşura în jurul lor, fără tiv sau margini, şi alcătuiau un model care se repeta în altă parte la întâmplare, aproape la fel şi totuşi puţin diferit. Dar înseamnă oare că ne folosim cum trebuie de propria noastră fiinţă dacă nu facem decât să întipărim un asemenea petic mărunt pe ţesătura eternităţii?

Ar fi probabil exagerat să se spună că Diotima ar fi înţeles respectiva stare de fapt, însă simţea suflul sepulcral adiind peste câmpiile spiritului şi cu cât această primă zi se apropia de sfârşit, cu atât amfitrioana se cufunda mai adânc într-o descurajare profundă. Din fericire îşi aminti acum de o anume deznădejde pe care o exprimase Arnheim cu un alt prilej, când venise vorba despre nişte probleme asemănătoare, pe care atunci nu o înţelesese pe de-a întregul; prietenul ei se afla acum într-una din călătoriile lui, însă ea se gândea că el o avertizase atunci să nu-şi pună prea mari speranţe în această întrunire. Tocmai într-o asemenea melancolie arnheimiană se cufunda acum, ceea ce îi procura de fapt o senzaţie aproape voluptuoasă, de plăcere tristă şi măgulitoare. „Nu este, de fapt", se întreba ea, meditând la profeţia lui, „pesimismul pe care-l trăiesc totdeauna oamenii de acţiune când intră în contact cu oamenii care se îndeletnicesc cu mânuirea cuvintelor?"

72

Ştiinţa surâde în barbă sau Prima întâlnire stăruitoare cu Răul

Aici se cuvine să urmeze câteva cuvinte despre un surâs, şi anume un surâs masculin, având şi o barbă ataşată la el, anume făcută pentru activitatea masculină de a surâde în barbă; e vorba

aici de surâsul erudiţilor, care dăduseră urmare invitaţiei Diotimei şi ascultau acum spusele artiştilor. Deşi surâdeau, nu trebuie câtuşi de puţin să se creadă că o făceau la modul ironic. Dimpotrivă, era felul lor de a-şi exprima respectul şi incompetenţa, despre care a mai fost vorba anterior. Dar nici nu este permis să ne lăsăm induşi în eroare. În şinele lor conştient lucrurile se prezentau într-adevăr astfel, însă în şinele lor subconştient, pentru a ne folosi de acest termen uzual în zilele noastre sau, mai bine zis, în întregul fiinţei lor Răul făcea mare tapaj, precum focul sub un cazan.

Remarca de mai sus deţine sonoritatea unui paradox, şi orice profesor universitar în prezenţa căruia ar fi fost formulată ar fi răspuns probabil că în ce-l priveşte el slujeşte pur şi simplu adevărul şi progresul, nefiind preocupat de altceva; motivaţia ar fi constat în ideologia sa profesională, însă toate ideologiile profesionale sunt preţioase, iar vânătorii, de exemplu, în niciun caz nu s-ar prezenta ca nişte casapi ai pădurii, preferând să se califice singuri drept prietenii cinegetici ai animalelor şi naturii, tot aşa cum oamenii de afaceri promovează principiul profitului cinstit, iar hoţii şi-l adjudecă la rândul lor pe zeul oamenilor de afaceri, distinsul promotor al concordiei internaţionale, Mercur. În concluzie, reprezentarea unei activităţi în conştiinţa celor care o exercită nu este neapărat demnă de toată încrederea.

Dacă ne întrebăm însă fără prejudecăţi cum a ajuns ştiinţa să dobândească statutul din zilele noastre – un lucru care deţine importanţă în sine şi pentru sine, căci ea ne domină, şi nici măcar un analfabet nu este cruţat de a-i fi subjugat, pentru că la rândul lui acesta este nevoit să se adapteze la nenumărate lucruri ticluite de ştiinţă – atunci ne formăm o imagine diferită. Potrivit unor tradiţii transmise posterităţii prin surse demne de crezare, în secolul al XVI-lea, o epocă de intense tulburări spirituale, oamenii au încetat să

mai încerce – aşa cum făcuseră până atunci de-a lungul a două milenii de gândire speculativă, filosofică şi religioasă – să pătrundă în tainele naturii şi s-au mulţumit, într-un fel care nu poate fi descris altfel decât superficial, cu cercetarea aspectelor ei de suprafaţă. Astfel, celebrul Galileo Galilei, care este întotdeauna amintit primul în această ordine de idei, a lăsat la o parte întrebarea din ce motiv inerent ei natura execreează vidul, astfel încât lasă un corp în cădere să străbată şi să ocupe spaţiu după spaţiu până când ajunge în sfârşit în stare de repaus pe un teren stabil şi s-a mulţumit cu o constatare de natură mult mai generală; a stabilit pur şi simplu cât de repede cade un asemenea corp, ce parcurs a străbătut, de cât timp a avut nevoie şi care a fost valoarea acceleraţiei. Biserica catolică a săvârşit o eroare gravă ameninţându-l cu moartea pe acest om şi constrângându-l să retracteze, în loc să-l suprime mai puţin protocolar; căci din felul său de a considera lucrurile şi din felul celor înrudiţi spiritual cu el au luat naştere apoi – în foarte scurtă vreme, dacă folosim etaloane istorice de timp – orarul trenurilor, maşinile industriale, psihologia fiziologică şi decăderea morală a erei noastre, în faţa cărora biserica nu are nicio şansă de reuşită. Ea a săvârşit această greşeală dintr-un exces de prudenţă, căci Galilei nu a fost la urma urmei doar descoperitorul legii căderii libere a corpurilor şi mişcării de revoluţie a pământului, ci şi un inventator de care, cum s-ar spune astăzi, se interesa marele capital, el, de altfel, nefiind pe atunci singurul stăpânit de noul spirit. Dimpotrivă, relatările istorice arată că pragmatismul de care era el însufleţit se răspândise, amplu şi impetuos, ca o epidemie şi, oricât de deconcertant este să afirmăm în prezent despre un spirit că este pragmatic, când ni se pare că există prea multe asemenea spirite printre noi, în acele vremuri deşteptarea de după metafizică spre examinarea austeră a lucrurilor trebuie să fi constituit, judecând

după toate mărturiile de care dispunem, o adevărată beţie şi înflăcărare a utilităţii practice. Dacă ne întrebăm de ce la urma urmei omenirea a suferit o asemenea schimbare, răspunsul este că ea nu a făcut atunci nimic altceva decât ceea ce face orice copil prudent când încearcă să meargă pe propriile sale picioare prea devreme; s-a aşezat la pământ şi a atins solul cu o parte a corpului pe care ne putem oricând baza, nu tocmai nobilă, şi anume: acea parte a corpului pe care stăm aşezaţi. Remarcabil este faptul că pământul s-a arătat atât de neaşteptat de primitor, iar această atingere a permis omenirii să născocească fel de fel de invenţii, facilităţi şi descoperiri, de o abundenţă ce pare de-a dreptul miraculoasă.

După asemenea preliminarii istorice am putea fi tentaţi să afirmăm, pe bună dreptate, că aceasta reprezintă esenţa miracolului lui Antihrist; căci alegoria căderii se cere a fi interpretată nu numai cu referire la soliditatea părţii trupeşti în discuţie, ci în egală măsură la aspectul lipsit de cuviinţă şi tabu al situaţiei. Adevărul este că înainte ca oamenii de spirit să fi descoperit bucuria de a studia faptele, numai războinicii, vânătorii şi neguţătorii, aşadar temperamentele viclene şi violente, erau deţinătorii lumii faptice. În lupta pentru existenţă nu şi-au găsit locul sentimentalismele de natură intelectuală, ci doar dorinţa de a-l suprima pe potrivnic pe calea cea mai rapidă şi mai pragmatică, căci în acest sens toţi sunt pozitivişti. Tot atât de puţin ar constitui o virtute în relaţiile de afaceri să te laşi indus în eroare în loc să abordezi faptele temeinic, de unde rezultă că în cele din urmă câştigul reprezintă o victorie psihologică asupra celuilalt, obţinută prin sesizarea circumstanţelor. Dacă ne întrebăm, pe de altă parte, ce calităţi anume conduc spre descoperiri, vom întâlni libertatea de a ignora scrupulele şi inhibiţiile tradiţionale, curajul, la fel de mult spirit de iniţiativă

precum din cel distructiv, excluderea consideraţiilor de ordin moral, târguiala răbdătoare în vederea obţinerii celui mai neînsemnat câştig, perseverenţa obstinată pe calea spre ţintă, dacă e necesar, şi veneraţia pentru măsură şi calcul, care constituie cea mai energică expresie a neîncrederii faţă *de* tot *ce* este incert. Cu alte cuvinte, nu întâlnim nimic altceva decât tocmai vechile vicii ale vânătorilor, soldaţilor şi comercianţilor, transpuse aici în domeniul spiritual şi preschimbate în virtuţi. Desigur, au fost recuperate din sfera eforturilor dedicate obţinerii avantajului personal şi, relativ vorbind, vulgar, însă elementul răului originar, cum ar putea fi denumit, nu s-a pierdut printr-o asemenea metamorfozare, căci el este, după câte s-ar părea, indestructibil şi veşnic, etern precum sublimul omenesc, din moment ce acesta nu constă în nimic altceva şi nu e cu nimic mai prejos decât plăcerea de a-i pune o piedică acestui sublim şi a-l vedea cum cade în nas. Cine nu cunoaşte ispita răutăcioasă care ne încearcă admirând un vas de porţelan, frumos emailat, în forme şi curbe voluptuoase, la gândul că l-am putea sfărâmă în sute de cioburi cu o *singură* lovitură cu bastonul? Această tentaţie, augmentată la nivelul unei amărăciuni eroice de ideea că în viaţă nu ne putem bizui pe nimic altceva decât pe ceea ce este solid aşezat şi ancorat teluric, constituie emoţia fundamentală cuprinsă în pragmatismul ştiinţei, iar dacă din respect şi decenţă nu vrem să afirmăm că este opera diavolului, se menţine cel puţin o uşoară miasmă ocultă de păr de cal ars.

Putem să ne referim pe dată la o predilecţie stranie pe care o manifestă gândirea ştiinţifică pentru explicaţiile mecanice, statistice, materiale, cărora li s-a extirpat în prealabil inima.

În gândirea ştiinţifică bunătatea este privită doar ca o formă particulară de egoism; emoţiile sunt puse în relaţie cu secreţiile glandelor interne; se face constatarea că omul este alcătuit în

proporţie de opt sau nouă zecimi din apă; ilustra libertate morală a caracterului este explicată ca fiind un complement filosofic ce rezultă automat de pe urma liberului schimb; frumuseţea este redusă la o digestie bună şi la dezvoltarea armonioasă a ţesuturilor adipoase; graficele statisticilor anuale cu privire la naşteri şi suicid demonstrează faptul că ceea ce pare a constitui forma cea mai liberă a deciziei personale este un fenomen strict determinat; extazul şi alienarea mentală sunt tratate ca fenomene similare; anusul şi gura sunt puse în ecuaţie ca reprezentând orificiul rectal, respectiv cel oral al aceluiaşi tractus: asemenea reprezentări care dezvăluie, cum s-ar spune, trucurile de dincolo de iluziile omeneşti se asociază de fiecare dată cu un fel de prejudecată favorabilă lor, care le permite să treacă drept impecabil de ştiinţifice. Fireşte, toate acestea sunt o dovadă a înclinaţiei spre adevăr; dar, învăluind strălucitoarea aspiraţie, există o tendinţă care se manifestă în direcţia deziluziei, constrângerii, cruzimii, intimidării distante; avem parte de o admonestare rigidă şi severă, o prejudecată maliţioasă sau cel puţin o emanaţie involuntară de acest gen.

Cu alte cuvinte, în glasul adevărului consună o rezonanţă supărătoare, de care însă cei direct implicaţi nu vor să ştie. Adevărul este că psihologia din zilele noastre cunoaşte numeroase asemenea refulări şi e gata să dea indicaţia ca acestea să fie exprimate şi desluşite cât mai bine pentru a preveni efectele lor dăunătoare. Ce-ar fi, deci, dacă am face un experiment şi ne-am lăsa pradă tentaţiei să scoatem la iveală predilecţia echivocă pentru adevăr, cu subînţelesurile maliţioase ale mizantropiei şi infernalului, pentru a o afişa şi a o lăsa să se manifeste în viaţă? Ceea ce ar apărea atunci ar fi, în linii generale, aceeaşi lipsă de idealism, descrisă anterior ca utopie a vieţii precise, o perspectivă alcătuită din experienţă şi retractare, dar supusă legii de fler a

războiului, aplicată în toate cuceririle spirituale. Atitudinea aceasta faţă de conduita vieţii nu este câtuşi de puţin binefăcătoare şi calmantă; nu s-ar ajunge câtuşi de puţin la respectul faţă de ceea ce se numeşte demnitatea vieţii, ci mai degrabă la o linie de demarcaţie constant schimbătoare în lupta pentru adevărul lăuntric. Am ajunge să ne îndoim de sacralitatea condiţiei de moment a lumii, nu atât din scepticism, cât datorită convingerii nutrite de cel care urcă privitor la faptul că pe laba piciorului situată mai jos decât cealaltă se sprijină mai temeinic. În focul unei asemenea *ecclesia militans*, care urăşte doctrina, preferând credinţa într-o revelaţie încă nerevelată, şi care demite legea şi uzanţele în numele iubirii elevate pentru viitoarea formă pe care şi-o asumă revelaţia, diavolul ar regăsi calea spre Dumnezeu sau, mai simplu, adevărul ar redeveni fratele virtuţii şi n-ar mai trebui să recurgă împotriva acesteia la răutăţi disimulate ca cele pe care le pune la cale o tânără nepoată împotriva unei mătuşi, domnişoară bătrână.

De fapt, toate acestea sunt asimilate mai mult sau mai puţin conştient de orice tânăr în sălile de curs ale cunoaşterii, el învăţând astfel elementele unei ample concepţii constructive de gândire, care îmbină, pare-se în joacă, noţiuni atât de disparate cum sunt, bunăoară, o piatră aflată în cădere liberă şi un astru înscris pe orbita sa; disecă totodată ceea ce în aparenţă este indisolubil şi indivizibil, precum originea unei acţiuni simple în subconştientul ale cărui fluxuri se trag din nişte surse situate la distanţă de mii de ani unele de altele. Dacă însă s-ar încumeta să se folosească de perspectiva astfel dobândită pentru a o aplica dincolo de limitele problemelor profesionale specifice, ar fi silit de îndată să înţeleagă faptul că necesităţile vieţii sunt de altă natură decât exigenţele gândirii. Ceea ce se petrece în viaţă este, în linii generale, contrarul a ceea ce este obişnuit să aştepte o minte cultivată. Viaţa preţuieşte ceea ce este

distinctiv sau congenial în mod natural; ceea ce există, oricum ar fi, va fi până la un anumit grad considerat ca fiind firesc şi nu va fi pus la îndoială; schimbările care devin necesare se înfăptuiesc doar ezitant şi asemenea unui proces oscilatoriu. Iar dacă cineva, din pure convingeri vegetariene, i s-ar adresa unei vaci folosind pronumele de reverenţă (ţinând seama de împrejurarea că oricum te comporţi lesnicios în mod brutal faţă de o fiinţă cu care eşti în termeni familiari), acesta ar fi considerat un pedant, dacă nu de-a dreptul un nebun; dar nu din cauza vocaţiei sale iubitoare de animale sau a dispoziţiei sale vegetariene, care sunt socotite ca sublim umane, ci din cauza transpunerii nemijlocite în realitate a acestor aptitudini. Pe scurt, între puterile spirituale şi viaţă se creează un echilibru complicat, în care intelectului îi este compensată cel mult o jumătate de miime din pretenţiile emise, iar pentru a compensa tot restul este gratificat cu titlul de creditor *honoris causa.*

Dacă însă intelectul, în ipostaza impozantă care reprezintă cea mai recentă dintre manifestările sale, este, aşa cum s-a presupus anterior, un idol pronunţat viril, înzestrat cu ceea ce prin comparaţie rezultă a fi viciile războinicului şi vânătorului, din împrejurările descrise ar trebui să conchidem că inerenta sa înclinaţie spre depravare nu se putea manifesta nicăieri altundeva mai magnilocvent şi nici nu ar fi găsit prilejul de a se purifica în contact cu realitatea, putând fi prin urmare întâlnită pe tot felul de cărări de-a dreptul bizare, care se sustrag controlului, pe unde evadează din nerodnica ei captivitate. Rămâne deschisă întrebarea dacă cele expuse până acum reprezintă sau nu un joc al vanităţii, dar, oricum, nu se poate nega că această ultimă prezumţie deţine o îndreptăţire singulară. Circulă prin lume o stare indefinită de spirit, care le-a intrat în sânge unora, nu tocmai puţini la număr, o senzaţie

de prezenţă a răului, o dispoziţie spre tumult, o neîncredere faţă de tot ceea ce este venerat. Există oameni care deplâng tineretul privat de idealism, dar care, în momentul când ajung să acţioneze ei înşişi, iau spontan aceleaşi decizii ca aceia care, dând dovadă de o rudimentară neîncredere faţă de idee, îşi exercită forţa de persuasiune cu blândeţea celui care manevrează el însuşi o măciucă. Există oare, altfel spus, vreo premeditare, oricât de evlavioasă, care să nu fie nevoită să se înarmeze cu o doză de corupţie şi cu acceptarea însuşirilor omeneşti primitive, pentru a trece drept serioasă şi bine intenţionată în lumea aceasta? Termeni ca a lega, a constrânge, a supune presiunilor, a lua din scurt, a nu se da în lături de la nişte geamuri sparte, măsuri forţate au dobândit rezonanţele plăcute ale unor argumente pe care te poţi bizui. Gânduri de felul celor care ne asigură că spiritul cel mai elevat, închis în incinta unei cazărmi, ajunge în opt zile să sară ca ars la auzul glasului unui sergent-major sau că un locotenent şi opt soldaţi sunt suficienţi pentru a aresta oratorii oricărui parlament din lume şi-au găsit, ce e drept, de-abia târziu expresia clasică în descoperirea că, administrându-i unui idealist doar câteva linguriţe de ulei de ricin, cele mai intransigente convingeri pot să apară ridicole; dar, deşi au tot fost combătute cu indignare, asemenea gânduri s-au manifestat încă de mult cu expansivitatea sălbatică a unor coşmaruri. Fapt este că, după o cumpănire atentă, un om care se confruntă cu un fenomen copleşitor, fie astfel şi numai prin frumuseţe, gândeşte: nu mă tragi tu pe mine pe sfoară, îţi dau eu de capăt! Această adevărată furoare de a minimaliza totul, specifică unor vremuri care nu sunt doar hăituite, ci care la rândul lor reprezintă o hăituială, nu mai este urmarea firească a distincţiei, despre care ne învaţă viaţa, între josnic şi sublim; în mult mai mare măsură este o trăsătură a spiritului care se autoflagelează, cu plăcerea inefabilă de a asista la

spectacolul în care binele se înjoseşte singur şi se lasă distrus mult prea uşor. Nu este departe nici de autoamăgire, ca măsură punitivă; la urma urmelor, nici nu e atât de dezolant să-ţi îndrepţi credinţa spre o epocă născută cu dosul în sus şi care nu mai are nevoie decât de mâinile Creatorului care s-o întoarcă la locul său.

Aşadar, surâsul unui bărbat va exprima multe de felul acesta, chiar dacă asemenea gânduri se sustrag autocontrolului şi nici măcar nu ajung să fie conştientizate, şi astfel era surâsul cu care cei mai mulţi dintre renumiţii experţi invitaţi se adaptau la eforturile Diotimei, demne de întreaga laudă. Era o senzaţie urcând ca o mâncărime de-a lungul picioarelor, care nu mai ştia de la o vreme în ce direcţie ar fi trebuit să se îndrepte şi care li se aşeza la sfârşit pe chip ca uimire binevoitoare. Oricine remarca satisfăcut vreun cunoscut sau coleg apropiat cu care putea intra în discuţie. Cei ce părăseau reuniunea aveau senzaţia că, odată trecuţi de poartă, trebuiau să încerce câţiva paşi de probă pe terenul solid. Cu toate acestea, ocazia era deosebit de plăcută. Asemenea manifestări generale n-ajung să dobândească un conţinut real, cum nu dobândeşte niciuna dintre noţiunile cu un caracter general şi sublim. Nici măcar noţiunea de „câine" nu ne-o mai putem reprezenta, termenul fiind doar o referinţă cu privire la anumiţi câini şi la însuşirile canine; patriotismul şi cele mai elevate idei patriotice nici măcar nu poţi să încerci să ţi le imaginezi. Dar, fie şi lipsite de conţinut, un sens tot au şi este, desigur, lăudabil să trezeşti din când în când la viaţă acest sens! Cam în felul acesta discutau cei mai mulţi între ei, e adevărat, mai degrabă fără cuvinte, în tăcerea inconştientului lor; însă Diotima, aflându-se mai departe în sala principală de primire şi onorându-i pe cei întârziaţi cu mici alocuţiuni de bun venit, era surprinsă să audă, nelămurit, că în jurul ei se înnodau conversaţii însufleţite din care îi ajungeau la urechi –

dacă nu se înşela – nu rareori detalii despre deosebirea dintre berea de Boemia şi cea de Bavaria sau despre onorariile plătite de edituri.

Era regretabil faptul că ea nu putea urmări şi din stradă propriile întruniri. De acolo arătau epatant. Lumina răzbătea strălucitoare prin perdelele ferestrelor înalte ale faţadei, intensificată de splendoarea autorităţii şi distincţiei pe care vehiculele parcate o imprimau scenei, la fel şi de trecătorii oprindu-se locului să privească o vreme, fără să ştie nici ei la ce anume. Diotimei i-ar fi făcut plăcere să vadă aceste instantanee. În lumina nelămurită pe care festivitatea dinăuntru o răspândea în stradă, se opreau întotdeauna câţiva oameni, iar în spatele lor începea marea întunecime, care la mică depărtare devenea repede de nepătruns.

73
Gerda, fiica lui Leo Fischel

În toiul evenimentelor, trecu mult timp până când Ulrich se achită de promisiunea făcută directorului Fischel de a-i vizita familia. La drept vorbind, nici nu îl preocupă respectivul subiect până când se petrecu un eveniment neaşteptat: doamna Fischel, Klementine, îi făcu o vizită.

Se anunţase telefonic, iar Ulrich o aştepta nu fără îngrijorare. Le frecventase casa în urmă cu vreo trei ani, când petrecuse câteva luni în oraş; însă, de când se stabilise aici, nu mai fusese acolo decât o singură dată, pentru că nu voia să reînsufleţească un joc amoros din trecut şi-i era teamă de dezamăgirea maternă a doamnei Klementine. Numai că doamna Klementine Fischel era o femeie „cu inimă largă", iar în măruntele lupte cotidiene cu soţul ei, Leo, avea atât de puţine prilejuri să facă uz de acea înzestrare, încât pentru cazurile speciale, care din nefericire apăreau rar, disponibiliza o

intensitate emoţională de-a dreptul eroică. Totuşi femeia aceasta slabă, cu faţa severă, consumată de griji, era oarecum stânjenită când se găsi dinaintea lui Ulrich şi îl rugă să-i acorde o conversaţie între patru ochi, deşi de faţă erau ei singuri. Dar el era unica fiinţă de părerea căreia ar mai fi ascultat Gerda, spuse ea, şi spera că el nu avea să-i înţeleagă greşit rugămintea, mai adăugă de îndată.

Ulrich cunoştea situaţia din familia Fischel. Nu numai că tatăl şi mama se aflau într-o stare permanentă de război, dar şi fiica lor, acum în etate de douăzeci şi trei de ani, se înconjurase de o droaie de tineri ciudaţi, care-l transformaseră, cu totul împotriva propriei lui voinţe, pe *papa* Leo, ajuns acum în situaţia de a scrâşni literalmente din dinţi, într-un mecena şi promotor al „noului spirit" – din simplul motiv că nicăieri nu se puteau întâlni mai convenabil decât în casa sa. Gerda era nervoasă şi anemică şi se tulbura îngrozitor în momentul în care s-ar fi încercat să i se interzică asemenea întruniri – relata doamna Klementine – şi, în ultimă instanţă, erau doar nişte imaturi lipsiţi de bunăcreştere, însă, pe de altă parte, antisemitismul de natură mistică pe care-l arborau în mod deliberat era nu numai lipsit de tact, ci constituia şi un indiciu al unei adevărate grosolănii lăuntrice. Nu, mai adăugă ea, nu voia să se plângă de antisemitismul lor, căci era un semn al timpului şi trebuiau în definitiv să se resemneze faţă de starea existentă a lucrurilor; s-ar fi putut chiar admite că în anumite privinţe nu era cu totul lipsit de sens. Klementine făcu o pauză şi şi-ar fi şters o lacrimă cu batista, dacă n-ar fi purtat voal; dar aşa renunţă să mai verse lacrimi şi se mulţumi să-şi scoată batista albă din poşeta de mici dimensiuni.

— Ştii cum e Gerda, spuse ea, o fată frumoasă şi înzestrată cu toate calităţile, dar…

— Puţin cam impetuoasă, îi întregi spusele Ulrich.

— Da, Dumnezeu ştie, e întotdeauna dispusă la extreme.

— Deci în continuare predispusă la sentimente naţionalist-germanice?

Klementine vorbea acum despre sentimentele părinţilor. „Demersul unei mame", astfel îşi numea ea, oarecum patetic, vizita, care urmărea scopul subsidiar de a-l recâştiga pe Ulrich în favoarea intereselor ei de familie, după ce, cum se auzea peste tot, înregistrase un asemenea succes în cadrul Acţiunii Paralele.

— Mă condamn eu însămi, spuse ea mai departe, pentru că am sprijinit în anii aceştia din urmă asemenea asocieri, împotriva voinţei lui Leo. Nu găseam că ar fi nimic rău aici; tinerii aceştia sunt nişte idealişti în felul lor; dacă ai idei largi, poţi să ignori câteodată şi un cuvânt care te ofensează.

Însă Leo – ştii dumneata cum e – îşi iese din sărite când vine vorba de antisemitism, fie acesta doar mistic sau simbolic.

— Dar Gerda, cu concepţiile ei nonconformiste, de germană blondă, nu vrea să recunoască nicidecum că ar fi aici o problemă? completă iarăşi Ulrich.

— Ea e cum eram şi eu în tinereţea mea. De altfel, dumneata crezi că Hans Sepp are ceva perspective de viitor?

— Gerda e logodită cu el? întrebă precaut Ulrich.

— Dar tânărul acesta nu ar putea să întreţină o familie! oftă Klementine. Cum s-ar putea pune problema unei logodne; când Leo i-a interzis să ne mai calce pragul, timp de trei săptămâni Gerda abia s-a mai atins de mâncare şi a slăbit de e numai piele şi os.

Deodată izbucni furioasă:

— Ştii, eu am senzaţia că e ceva ca o hipnoză, ca o boală mintală contagioasă! Da, Gerda îmi face uneori impresia că e hipnotizată! Tânărul acesta îşi expune tot timpul în casa noastră concepţia lui despre lume şi viaţă, Gerda nici măcar nu bagă de seamă insulta

continuă la adresa părinţilor ei pe care o reprezintă respectivele idei, deşi altminteri ea a fost totdeauna un copil bun şi afectuos. Iar dacă eu îi spun ceva, ea-mi răspunde: „Tu eşti de modă veche, mama". Mă gândeam – dumneata eşti singura persoană faţă de care are o oarecare apreciere, şi Leo nutreşte atâta consideraţie faţă de dumneata! – n-ai putea să treci cândva pe la noi şi să-i deschizi ochii Gerdei asupra a cât de neisprăviţi sunt Hans şi camarazii săi?

Cum Klementine era în general o persoană foarte corectă, iar aici era în discuţie o adevărată lovitură de stat în propria ei familie, era indubitabil că îşi făcea griji mari. În ciuda tuturor discordiilor, ea se simţea în situaţia aceasta pe o poziţie comună şi de solidaritate cu soţul ei. Ulrich ridică îngrijorat din sprâncene.

— Mi-e teamă că Gerda va constata că şi eu sunt de modă veche. Tinerii din ziua de azi nu mai ascultă de noi, cei mai vârstnici, iar aici sunt şi probleme de principiu.

— Mă gândeam că Gerda ar ajunge poate mai curând să-şi schimbe ideile dacă dumneata i-ai găsi vreo îndatorire în importanta acţiune despre care se vorbeşte atât, introduse Klementine aici propria ei idee, dar Ulrich preferă să-i promită grăbit că îi va face acea vizită, asigurând-o însă că Acţiunea Paralelă nu era încă nici pe departe atât de înaintată încât să poată fi de folos în acest caz.

Când Gerda îl văzu făcându-şi apariţia la ei în casă câteva zile mai târziu, i se iviră nişte pete roşii, rotunde pe obraji, însă îi scutură energic mâna. Era una din fetele acelea moderne, fermecător de sigure pe ce vor şi care s-ar face pe loc şofer de autobuz dacă vreo cauză anume le-ar cere-o.

Ulrich nu se înşelase presupunând că avea să o găsească singură; la ora aceea mama se dusese după cumpărături, iar *papa* era încă la birou. Ulrich de-abia făcuse câţiva paşi în cameră, când fu copleşit

de amintirea unei zile când, pe vremuri, fuseseră doar ei doi. Pe atunci anotimpul era cu câteva săptămâni mai înaintat; era primăvară, dar una din zilele calde, aproape înăbuşitoare, care o iau uneori înaintea verii, înfierbântate, pe care trupul încă nu îndeajuns de obişnuit cu schimbarea anotimpurilor le îndură greu. Chipul Gerdei arăta preocupat şi tras. Era îmbrăcată într-o rochie albă şi se desprindea din făptură ei o mireasmă albă ca de pânză întinsă la uscat pe o pajişte. Jaluzelele erau lăsate în toate camerele şi toată casa era plină de semiîntunecimi neliniştite şi de săgeţi fierbinţi care străbăteau cu vârfuri frânte printre lamelele cenuşii, dese, de la ferestre. Ulrich avusese atunci senzaţia că Gerda era ea însăşi alcătuită cu totul din asemenea valuri de pânză proaspăt spălată, aşa cum era rochia pe care o purta atunci. Fusese o senzaţie cu totul obiectivă şi el ar fi putut să-i ridice, cu toată liniştea, văl după văl de pe trup fără să simtă niciun fel de impuls amoros. Avea din nou aceeaşi senzaţie. Era o intimitate, în aparenţă foarte firească, dar fără sens şi amândurora le era teamă de ea.

— De ce n-ai mai fost de atâta vreme pe la noi? întrebă Gerda.

Ulrich îi răspunse direct că avusese impresia că părinţii ei nu doreau să vadă o relaţie atât de apropriată care nu urmărea scopul căsătoriei.

— Ah, mama, spuse Gerda. Mama e ridicolă. N-avem voie adică să fim prieteni, fără ca lumea să-nceapă să se gândească la asta?! Dar *papa* ar vrea ca dumneata să vii mai des; ai ajuns aşadar atât de important în toată afacerea asta măreaţă?

Vorbea astfel cu totul deschis despre stupiditatea celor mai bătrâni; convinsă de alianţa care-i unea pe ei amândoi împotriva celorlalţi.

— Am să vin, îi răspunse Ulrich, dar acum spune-mi, Gerda, la ce bun?

Fapt era că ei nu se iubeau. Pe vremuri jucaseră deseori tenis împreună sau se întâlniseră în societate, ieşiseră împreună, începuseră să se intereseze unul de altul şi în felul acesta trecuseră pe nesimţite linia care-l desparte pe prietenul apropiat, căruia îi permitem să ne vadă în orice stare de tulburare lăuntrică, de toţi ceilalţi în faţa cărora trebuie să păstrăm aparenţele. Ajunseseră fără să-şi dea seama la fel de apropiaţi cum sunt două fiinţe care se iubesc de mult, care de fapt aproape că nici nu se mai iubesc, dar care se consideră scutite de complicaţiile iubirii. Se certau deseori, astfel că s-ar fi putut crede că nu se suportau unul pe altul, ceea ce era în acelaşi timp un obstacol şi o legătură între ei. Ştiau că nu lipsea decât o mică scânteie ca să izbucnească focul. Dacă diferenţa de vârstă dintre ei ar fi fost mai mică sau dacă Gerda ar fi fost o femeie măritată, probabil că din împrejurarea aceasta s-ar fi ajuns, cum se spune, în situaţia cu hoţul şi ispita, iar din faptul de a fi furat ceva s-ar fi creat cel puţin retrospectiv o pasiune, căci oamenii ajung, vorbind, să se îndrăgostească, tot aşa cum se şi înfurie, atunci când fac gesturile care ţin de asemenea pasiuni. Dar tocmai pentru că ştiau cum se prezentau faptele, nu procedau întocmai. Gerda rămăsese o fată curată, ceea ce o enerva la culme.

În loc să răspundă la întrebarea lui Ulrich, îşi găsise de lucru prin cameră, astfel că deodată el se pomeni foarte aproape de ea. Era un lucru cât se poate de nechibzuit, căci nu se poate într-un asemenea moment să stai atât de aproape de o fată şi să începi să-i vorbeşti despre tot felul de chestiuni. Urmară calea minimei rezistenţe, ca un pârâu care, evitând obstacolele, se revarsă peste o pajişte, şi Ulrich îşi trecu braţul pe după şoldul Gerdei, cu vârful degetelor ajungându-i până la linia ce cobora ca să urmeze arcuirea jartierei. Întoarse spre el faţa Gerdei, care arăta tulburată şi transpirată, şi o sărută pe buze. Pe urmă rămaseră astfel, fără să se poată desprinde

sau apropia şi mai mult. Vârfurile degetelor lui ajunseră la banda lată de elastic a jartierei şi o făcură să plesnească uşor de câteva ori pe coapsa ei. Apoi el îi dădu drumul şi repetă, ridicând din umeri, întrebarea:

— La ce bun, Gerda?

Gerda se luptă să-şi înfrângă tulburarea şi spuse:

— Trebuie neapărat să punem astfel problema?!

Sună şi ceru să li se aducă ceva de băut; puse casa în mişcare.

— Povesteşte-mi ceva despre Hans! o rugă Ulrich blând, când se aşezară şi urmau să înfiripeze o nouă conversaţie. Gerda, care nu-şi recâştigase cu totul cumpătul, nu-i răspunse la început, dar după o vreme replică:

— Dumneata eşti un om orgolios. N-ai să ne înţelegi niciodată pe noi, aceştia mai tineri!

— N-ai să mă sperii! îi răspunse Ulrich prevenitor. Gerda, eu cred că am să renunţ la preocupările mele ştiinţifice. Trec deci de partea noilor generaţii. Are să te mulţumească dacă am să-ţi jur că ştiinţa e înrudită cu avariţia; că e expresia unui instinct sordid de colecţionar; un fel de capitalism exagerat al vieţii lăuntrice? Sunt mai sensibil decât crezi. Dar aş vrea să te scutesc de toată vorbăria asta, care nu înseamnă nimic altceva decât nişte cuvinte goale!

— Trebuie să ajungi să-l cunoşti mai bine pe Hans! replică Gerda fără expresie, dar adăugă deodată cu vehemenţă: De altfel, dumneata n-ai să înţelegi niciodată că poţi să te identifici cu interesele altora într-o comunitate fără să mai păstrezi nicio urmă de egoism! — Hans vine tot aşa des la voi în casă? insistă precaut Ulrich.

Gerda ridică din umeri. Părinţii ei fuseseră destul de subtili să nu-i interzică lui Hans accesul în casa lor, ci i-l limitaseră doar la câteva zile pe lună. În schimb, Hans Sepp, studentul care nu

ajunsese încă nimic şi nici nu avea vreo perspectivă să ajungă ceva, trebuise să le dea cuvântul de onoare că de acum încolo nu avea să o mai ispitească pe Gerda să facă nimic necuvenit şi să renunţe la propaganda acţiunilor mistice germane. Sperau în felul acesta să-l lipsească de farmecul pe care îl deţine fructul oprit. Hans Sepp, în castitatea sa (căci doar omul senzual este preocupat să posede, iar senzualitatea este o caracteristică iudeo-capitalistă), îşi dăduse liniştit cuvântul de onoare cum i se pretinsese, prin care el însă nu înţelegea să renunţe la frecventele sale veniri în secret în casa lor sau la conversaţiile incendiare, la strângerile de mână extatice şi chiar la sărutări, fireşti pentru sufletele congeniale; el doar acceptase să renunţe la a insista pentru o uniune sexuală lipsită de binecuvântarea bisericii şi a autorităţii civile, aşa cum susţinuse până atunci la modul teoretic. Îşi dăduse cu atât mai uşor cuvântul de onoare, cu cât socotea că el şi Gerda nu ajunseseră la acea maturitate sufletească necesară pentru traducerea în fapt a principiilor sale, iar din punctul său de vedere era bine-venit un zăgaz împotriva impulsurilor instinctuale.

Fireşte, cei doi tineri sufereau datorită acestei constrângeri, impusă lor înainte de a fi ajuns la o disciplină proprie, îndeosebi Gerda nu ar fi tolerat această intervenţie a părinţilor ei dacă n-ar fi fost atât de nesigură; iar resentimentele se făceau cu atât mai amarnic simţite. La drept vorbind, nu-l iubea prea mult pe tânărul ei prieten; într-o mult mai mare măsură spiritul de opoziţie faţă de părinţi se traducea prin ataşamentul faţă de el. Dacă Gerda s-ar fi născut cu câţiva ani mai târziu, *papa* ar fi fost unul dintre cei mai bogaţi oameni ai oraşului, chiar dacă nici atunci nu ar fi fost deosebit de respectat, iar mama ei l-ar fi admirat, înainte ca Gerda să fi ajuns în situaţia în care să resimtă certurile dintre părinţi ca pe un conflict lăuntric al ei. S-ar fi considerat probabil cu mândrie ca

fiind produsul unui amestec de rase; dar, în situaţia dată, ea se răzvrătea împotriva părinţilor şi a problemelor lor, nu voia să se lase maculată de propria ereditate şi era blondă, liberă, de rasă germanică şi plină de vigoare, ca şi cum n-ar fi avut nimic de a face cu ei. Oricât de bine ar fi părut că se înfăţişau lucrurile, situaţia prezenta dezavantajul că ea nu reuşise niciodată să scoată la lumină viermele care o rodea pe dinăuntru. În mediul ei familial, naţionalismul şi ideologia rasistă erau considerate ca inexistente, deşi jumătate din Europa trăia în convulsiile acestor idei isterice şi până şi între zidurile casei Fischel toate gravitau în jurul lor. Tot ceea ce ştia Gerda despre asemenea probleme ajunsese până la ea din exterior, în formele obscure ale unor zvonuri, aluzii şi exagerări. Paradoxul consta în faptul că părinţii ei, altminteri puternic marcaţi de tot ceea ce se discuta în lume, făceau în cazul acesta o excepţie ciudată, ceea ce o intriga; pentru că îi scăpa un sens definit şi obiectiv al acestei probleme spectrale, ajunsese, mai ales în anii adolescenţei, să pună în legătură cu ea tot ceea ce era neplăcut şi întunecos în casa părintească.

Într-o zi ajunse să cunoască cercul creştin-germanic de tineri căruia îi aparţinea Hans Sepp şi se simţi dintr-odată ca în adevăratul ei cămin. Ar fi fost greu de spus în ce anume credeau acei tineri; constituiau una din nenumăratele mici secte liber-cugetătoare şi nedefinite care infestaseră tineretul german după decăderea idealului umanist. Nu erau nişte antisemiţi rasişti, ci doar oponenţi ai „conştiinţei iudaice", prin care înţelegeau capitalismul şi socialismul, ştiinţele, raţiunea, autoritatea parentală şi trufia părinţilor, calculul, psihologia şi scepticismul. Doctrina lor era fundamentată pe „simbol"; după cât îşi dădea seama Ulrich – iar el înţelegea într-o oarecare măsură asemenea lucruri – ei numeau „simbol" marile imagini care întrupau graţia, prin care – cum

spunea Hans Sepp – ceea ce era confuz şi rahitic în viaţă ajungea limpede şi măreţ, covârşind vacarmul simţurilor şi scăldându-le frunţile în ape transcendentale. Astfel denumeau ei realităţi cum ar fi Altarul de la Isenheim, piramidele egiptene şi pe Novalis; pe Beethoven şi Stefan George îi tolerau ca aluzii la asemenea realităţi. Nu defineau simbolul exprimându-l în cuvinte uzuale, în primul rând pentru că simbolurile nu se lăsau exprimate în cuvinte uzuale, în al doilea rând pentru că arienii nu trebuiau să fie nişte oameni obiectivi, din care cauză în ultimul veac nu reuşiseră să producă decât aproximarea unor simboluri şi în al treilea rând pentru că există secole care nu produc decât rareori momentul transcendent al graţiei pentru nişte fiinţe transcendente.

Gerda, care era o fată cu o judecată sănătoasă, simţea în taină o doză apreciabilă de neîncredere faţă de acele vederi exaltate, dar ea manifesta neîncredere şi faţă de o asemenea neîncredere, în care credea că poate recunoaşte o moştenire a raţionalismului părintesc. Dincolo de faţada de independenţă, se străduia din răsputeri să nu-şi asculte părinţii şi suferea de teama că originea ei ar fi putut-o împiedica să urmeze ideile lui Hans. Se răzvrătea din toată inima împotriva tabuurilor moralei aşa-numitelor familii bune, împotriva agresiunii copleşitoare şi sufocante a autorităţii paterne asupra propriei personalităţi, în vreme ce Hans, care nu provenea din „niciun fel de familie", cum se exprima mama ei, avea mult mai puţin de suferit în această privinţă; din cercul de camarazi el se erijase în „conducător spiritual" al Gerdei, antrenându-se în conversaţii pasionate cu prietena de aceeaşi vârstă şi căutând să o transpună pe „tărâmul neconvenţionalului" cu ajutorul sărutărilor însoţite de expuneri grandioase, dar în realitate se adapta foarte abil la condiţiile existente în familia Fischel, atâta timp cât îi era permis să le respingă „ca o chestiune de principiu", ceea ce crea,

bineînțeles, continuu prilejuri de ciocniri cu *papa* Leo.

— Draga mea Gerda, spuse Ulrich după un timp, prietenii aceştia ai tăi te chinuiesc din cauza tatălui tău şi sunt şantajiştii de cea mai joasă speţă din câte cunosc eu!

Gerda deveni palidă la faţă, apoi se înroşi toată.

— Nici dumneata nu mai eşti tânăr, răspunse ea. Gândeşti altfel decât noi!

Ştia că îi rănise orgoliul lui Ulrich şi adăugă împăciuitoare:

— Eu nu-mi fac deloc gânduri mari despre dragoste. Poate că-mi pierd vremea cu Hans, aşa cum îmi spui; poate că trebuie să mă resemnez că n-am să ajung niciodată să ţin atât de mult la cineva încât să pot să-i dezvălui toate ascunzişurile sufletului meu: ce gândesc şi ce simt, ce lucrez şi visez; nici măcar nu cred că ar fi atât de cumplit!

— Pari atât de înţeleaptă şi de matură, Gerda, când vorbeşti ca prietenii dumitale! o întrerupse Ulrich.

Gerda se însufleţi.

— Când stau de vorbă cu prietenii mei, exclamă ea, gândurile trec de la unul la altul, ştim că trăim şi vorbim printre cei care suntem de neamul nostru; poţi dumneata să înţelegi? Ne aflăm printre nenumăraţi alţii, deopotrivă cu noi ca spirit, şi le simţim prezenţa alături; este ceva care ţine de suflet, dar şi de trup, într-un fel pe care dumneata, desigur, nici nu ţi-l poţi imagina; pentru că dumneata ţi-ai dorit întotdeauna numai *o unică* persoană, o singură fiinţă; dumneata gândeşti ca un animal de pradă!

De ce ca un animal de pradă? spusele acestea care mai pluteau încă în aer, trădătoare, i se păreau acum ei însăşi lipsite de sens şi i se făcu ruşine de propriii ei ochi care, larg deschişi şi speriaţi, se îndreptaseră spre Ulrich.

— Să nu ne lansăm în astfel de discuţii, spuse Ulrich blând. Ca să

dăm alt curs convorbirii noastre, am să-ţi povestesc mai bine o istorioară. Ştii – şi o trase mai aproape de el, cu mâna lui în care încheietura mâinii ei dispărea cu totul, ca un copil pierzându-se printre stânci – povestea aceea pasionantă despre felul în care a fost furată luna? Ştii, cum altfel?, că pământul nostru în vremurile de demult avea mai mulţi sateliţi selenari? Există o teorie, care are mulţi adepţi, potrivit căreia asemenea luni nu sunt ceea ce credem noi că ar fi, nişte corpuri cereşti reci, asemănătoare pământului însuşi, ci nişte sfere mari de gheaţă rătăcind prin spaţiul cosmic, care s-au apropiat prea mult de pământ şi au fost atrase de el. Luna noastră ar fi cel din urmă din aceste corpuri. Priveşte la ea încă o dată!

Gerda îl urmase şi căuta pe cerul însorit luna cea palidă.

— Nu arată întocmai ca un disc de gheaţă? întrebă Ulrich. Ceea ce nu înseamnă că luminează! Te-ai gândit vreodată cum se face că faţa lunii întoarce întotdeauna spre noi aceeaşi înfăţişare? Adică această ultimă lună a noastră nu se mai roteşte în jurul propriului ax, ci e prinsă strâns, captivă! Vezi, când luna a ajuns sub influenţa pământului, nu doar că se roteşte în jurul acestuia, ci el o atrage mereu mai aproape de sine. Nu ajungem să remarcăm acest fenomen pentru că apropierea se petrece de-a lungul a mii de ani şi poate chiar mai mult. Dar faptul în sine nu poate fi negat, iar în istoria pământului trebuie să fi trecut milenii de când sateliţii dinaintea acestuia au fost atraşi aproape de tot şi se roteau pe orbitele lor cu o iuţeală vertiginoasă. Tot astfel, în zilele noastre, luna atrage un flux care atinge o înălţime de unu sau doi metri; pe vremuri, vreunul dintre sateliţi trebuie că se înconjurase de o masă de apă şi de nori, înaltă cât un munte adevărat, în călătoria sa ameţitoare în jurul pământului. Nici nu poţi să-ţi închipui spaima cu care de-a lungul acelor milenii au fost nevoite să trăiască

generaţii după generaţii pe pământul acela înnebunit…

— Existau de pe atunci oameni? întrebă Gerda.

— Desigur. Căci până la urmă o astfel de lună de gheaţă se sfărâmă şi se spulberă căzând, iar fluxul înalt cât un munte din trena sa se năruie şi izbeşte cu un val uriaş întregul glob, acoperindu-l, înainte de a se linişti şi a-şi despărţi iarăşi apele: nu e altceva decât potopul biblic, ceea ce înseamnă o inundaţie universală! Cum ar putea toate legendele să se transmită, atât de bine potrivindu-se între ele, dacă oamenii n-ar fi trecut cu adevărat prin asemenea experienţe? Cum mai avem încă o lună, asemenea milenii se vor mai petrece. E un gând straniu…

Gerda privea cu respiraţia întretăiată pe fereastră spre lună; îşi lăsase mâna mai departe într-a lui, luna se vedea ca o pată palidă, urâtă, pe cer, şi tocmai aspectul acesta oarecare îi conferea un adevăr simplu, cotidian, fantasticei aventuri cosmice a cărei victimă se simţea a fi ea însăşi prin cine ştie ce asociaţii de idei.

— Doar că toată povestea nu e deloc adevărată, spuse Ulrich. Specialiştii spun că e o teorie absurdă şi în realitate luna nu se apropie deloc de pământ, ci e chiar cu treizeci şi doi de kilometri mai departe de el decât ar trebui să fie potrivit calculelor, dacă îmi amintesc bine.

— Atunci de ce mi-ai mai istorisit aceste întâmplări? întrebă Gerda şi încercă să-şi retragă mâna din a lui.

Împotrivirea ei pierduse însă din forţa iniţială; aşa i se întâmpla totdeauna când stătea de vorbă cu un bărbat, care în niciun caz nu îi era inferior lui Hans din punct de vedere intelectual, dar care nu susţinea păreri extremiste şi avea unghiile îngrijite şi părul decent pieptănat. Ulrich privea în vremea aceea puful delicat, brunet, care răsărise pe tenul blond al Gerdei, parcă din spirit de contradicţie; i se părea că însăşi natura complexă a sărmanilor oameni ai

vremurilor moderne răsărea odată cu firele fine de păr din trupul fetei de lângă el.

— Nu ştiu, răspunse. Să mai vin să te vizitez?

Gerda lăsă ca tulburarea mâinii pe care şi-o eliberase să se reverse asupra câtorva mici obiecte din jur, pe care le mişca din loc în loc, şi nu răspunse nimic.

— Atunci, pe curând, promise Ulrich, deşi nu nutrise nicio intenţie înaintea acestei revederi.

74

Secolul al IV-lea î. Hr. comparativ cu anul 1797. Ulrich primeşte o nouă scrisoare de la tatăl său

Se răspândise cu repeziciune zvonul că întrunirile de la Diotima constituiau un succes de o factură aparte. La vremea aceea, Ulrich primi o scrisoare neobişnuit de lungă de la tatăl său, la care fusese ataşat un teanc voluminos de broşuri şi extrase. Scrisoarea cuprindea în linii mari următoarele: „Dragul meu fiu, îndelungata ta tăcere… Am totuşi plăcerea de a fi aflat de la terţe persoane că străduinţele mele în ce te priveşte… binevoitorul meu prieten, contele Stallburg… Alteţa Sa contele Leinsdorf… Ruda noastră, soţia şefului de departament Tuzzi… Ţinând seama de toate acestea, te rog acum să faci uz de întreaga ta influenţă în cercul noilor tale cunoştinţe în următoarea chestiune: Lumea s-ar fi năruit dacă ar fi luat drept adevăr tot ceea ce este considerat ca atare şi dacă orice dorinţă ar fi fost îngăduită. Este deci de datoria noastră să stabilim care este unicul adevăr şi dorinţa cea justă şi, în măsura în care am reuşit, să veghem neabătut asupra faptului ca adevărurile ştiinţifice să fie conceptualizate. Vei trage singur

concluzia ce însemnătate prezintă acest principiu, când am să-ţi comunic că în cercurile profane, dar din nefericire şi în cele ştiinţifice, susceptibile de a fi fost influenţate de intrigile unor vremuri confuze, s-a pus în mişcare încă de mult un curent extrem de primejdios pentru a se ajunge la anumite aşa-zise îmbunătăţiri şi liberalizări cu prilejul revizuirii codului nostru penal. Trebuie să-ţi spun pentru început că încă de câţiva ani există un comitet convocat de minister, alcătuit din experţi de renume, din care am cinstea să fac şi eu parte, alături de colegul meu din anii de studenţie, profesorul Schwung, de care tu poate îţi aminteşti de mai demult, dintr-o vreme când eu nu-i cunoscusem încă adevăratul caracter, astfel încât a putut trece mulţi ani drept cel mai bun prieten al meu. Acum, în ce priveşte liberalizarea prevederilor penale, despre care ţi-am vorbit, am aflat între timp pe calea unor zvonuri faptul – care însă din nefericire este aproape o certitudine – că în apropiatul an jubiliar, în onoarea veneratului şi îndurătorului nostru suveran, adică făcându-se apel la magnanimitatea care fără îndoială se va manifesta, sunt de aşteptat eforturi deosebite pentru a pregăti calea întru slăbirea nefastă a sistemului judiciar. E de la sine înţeles că profesorul Schwung, ca şi mine de altfel, suntem ferm hotărâţi să preîntâmpinăm această manevră.

Vreau să ţin seama de faptul că tu nu ai o pregătire juridică, dar îţi este desigur cunoscut că punctul de insinuare preferat al unei asemenea nesiguranţe juridice, care în mod judicios îşi spune umanitarism, îl constituie efortul de a extinde conceptul de iresponsabilitate sub forma confuză a unei responsabilităţi diminuate, care să-i scoată pe unii acuzaţi de sub incidenţa pedepsei, şi anume, extinzându-l asupra numeroşilor indivizi care nu sunt nici bolnavi mintal, nici normali din punct de vedere moral şi care alcătuiesc o adevărată armată a acelor indivizi inferiori,

adevăraţi imbecili, care contaminează din nefericire într-un grad tot mai pronunţat civilizaţia noastră. Vei recunoaşte că acest concept al unei responsabilităţi diminuate – dacă se poate numi concept, ceea ce eu contest! – trebuie strâns legat de interpretarea pe care o dăm noţiunii de responsabilitate deplină, respectiv de iresponsabilitate, şi cu aceasta ajung la obiectul propriu-zis al actualei mele epistole.

Pornind de la formulările deja existente ale legii şi ţinând seama de circumstanţele pe care ţi le-am expus mai sus, am propus, în comitetul preparator menţionat, ca paragrafului respectiv, 318, al viitorului cod penal să i se dea următoarea formulare:

«Nu există o acţiune susceptibilă de pedeapsă prin lege dacă făptaşul se afla în momentul săvârşirii acţiunii în stare de inconştienţă sau de tulburare morbidă a activităţii sale mentale, astfel încât…», iar profesorul Schwung a prezentat o propunere care începea cu exact aceleaşi cuvinte.

Apoi însă propunerea sa continua cu următoarea formulare: «… astfel încât era lipsit de libera determinare a voinţei sale», în timp ce propunerea mea urma să aibă următoarea formulare: «… astfel încât nu mai deţinea capacitatea de a recunoaşte calitatea criminală a acţiunii sale». Trebuie să recunosc că eu însumi n-am remarcat la început intenţia răuvoitoare a dezacordului conţinut în formularea sa faţă de a mea. Eu personal am fost totdeauna de părere că, odată cu dezvoltarea intelectului şi raţiunii, voinţa îşi supune dorinţele, respectiv instinctele, considerându-le ca fiind consecutive. Un act de voinţă este deci întotdeauna legat de gândire, nu de o acţiune instinctivă. Omul este liber în măsura în care-şi exercită voinţa; dacă are pofte omeneşti, adică pofte care corespund organismului său senzual, deci gândirea sa este tulburată, atunci el nu mai este liber. Voinţa nu este de fapt deloc întâmplătoare, ci un act de autodeterminare care decurge în mod necesar din personalitatea

noastră şi deci voinţa este determinată în actul gândirii, iar când gândirea este tulburată, atunci voinţa nu mai este voinţă, ci omul acţionează după natura poftelor sale! Îmi este, fireşte, cunoscut faptul că în literatura de specialitate e reprezentat şi punctul de vedere opus, potrivit căruia gândirea ar fi determinată în actul voinţei. Este o şcoală de gândire care şi-a găsit adepţi printre juriştii moderni doar începând cu anul 1797, în timp ce aceea adoptată de mine a rezistat încă din secolul al IV-lea înainte de Hristos tuturor atacurilor, însă eu am vrut să-mi dovedesc dorinţa de a fi conciliant şi am propus o formulare care ar fi reunit ambele propuneri, după cum urmează:

«Nu există o acţiune susceptibilă de pedeapsă atunci când făptaşul se afla în momentul săvârşirii acţiunii în stare de inconştienţă sau de tulburare morbidă a activităţii mentale, astfel încât nu avea capacitatea de a recunoaşte calitatea criminală a acţiunii şi era lipsit de libera determinare a voinţei sale».

Atunci însă profesorul Schwung şi-a dat pe faţă adevăratul caracter! El a nesocotit disponibilitatea mea conciliantă şi a susţinut cu insolenţă că termenul «şi» în această frază ar trebui înlocuit cu «sau». Înţelegi intenţia? Ceea ce îl deosebeşte pe un gânditor de un profan este abilitatea sa de a distinge un «sau» acolo unde acesta din urmă pune un simplu «şi», iar Schwung a încercat să mă acuze de gândire superficială, interpretând dorinţa mea de a se ajunge la o înţelegere, aşa cum mi-o exprimasem prin «şi», căutând să unesc cele două formulări într-una singură, ca fiind susceptibilă de a insinua că n-aş fi înţeles în toate implicaţiile ei deplina amploare a diferenţei de reconciliat!

Se înţelege de la sine că din acel moment m-am declarat cu toată energia oponentul lui.

Mi-am retras propunerea de mediere şi m-am simţit constrâns să

insist asupra adoptării fără niciun amendament a primei mele formulări; Schwung însă caută de atunci, cu un rafinament perfid, să-mi facă tot soiul de greutăţi. Astfel, el obiectează că, potrivit propunerii mele, care este fundamentată pe capacitatea de a recunoaşte calitatea criminală a unui act, o persoană suferind de tulburări mintale şi deliruri de o anumită natură, dar altminteri fiind sănătoasă, n-ar mai putea fi achitată pe motiv de boală mintală decât dacă s-ar dovedi că, drept urmare a acestor reprezentări delirante, ar fi presupus existenţa unor circumstanţe de natură să-i justifice acţiunea sau de a o scoate de sub incidenţa unei pedepse penale, astfel că s-ar putea spune că ar fi acţionat corect într-o lume alcătuită pe baza unor premise eronate. Aceasta este însă o obiecţie lovită de nulitate, căci chiar dacă logica empirică recunoaşte că ar exista persoane care sunt parţial bolnave şi parţial sănătoase mintal, logica juridică nu poate niciodată admite cu privire la aceeaşi faptă o combinaţie a două stări juridice deosebite; din punct de vedere juridic, persoanele sunt fie responsabile, fie nu, şi putem să presupunem că până şi persoanele care suferă de tulburări mintale de o anumită natură îşi păstrează în general capacitatea de a discerne faptul că un act este fie corect, fie condamnabil. Dacă într-un anume caz această capacitate le-ar fi fost tulburată ca urmare a unor reprezentări delirante, nu ar fi nevoie decât de un anumit efort de inteligenţă pentru a aduce situaţia în acord cu restul personalităţii respective şi nu există niciun motiv de a vedea aici vreo dificultate deosebită.

I-am replicat deci de îndată profesorului Schwung că, dacă stările de responsabilitate şi de iresponsabilitate nu pot fi logic coincidente, ar trebui presupus în cazul unor asemenea indivizi că ele se succed în alternanţă rapidă, de unde, şi tocmai în ce priveşte teoria lui, se iveşte dificultatea de a răspunde la întrebarea de pe urma cărei stări

alternative a rezultat actul respectiv. Căci în acest scop ar trebui expuse toate cauzele care au exercitat vreo influenţă asupra acuzatului de la naşterea sa încoace şi care i-au împovărat pe genitorii săi. Îţi va veni greu să crezi, dar Schwung a avut tupeul să-mi răspundă că situaţia se prezenta cu adevărat astfel, căci logica dreptului nu trebuie niciodată să admită combinaţia a două stări juridice cu referire la unul şi acelaşi fapt, trebuind să decidă cu privire la fiecare act de voinţă, luat în parte, dacă anume inculpatului, potrivit cu gradul său de dezvoltare psihică, i-ar fi fost posibil să-şi stăpânească sau nu voinţa. Noi am şti, consideră el că poate afirma, cu mult mai multă claritate că voinţa noastră este liberă, decât ştim că tot ceea ce se întâmplă are o cauză şi, câtă vreme noi suntem fundamental liberi, suntem liberi şi în ce priveşte cauzele luate în parte, de unde ar trebui să presupunem că într-un asemenea caz ar fi nevoie doar de un anumit efort al puterii de voinţă pentru a rezista impulsurilor criminale determinate cauzal."

În punctul acesta Ulrich întrerupse examinarea în continuare a planurilor tatălui său şi rămase să cântărească gânditor în mână numeroasele materiale anexate la care se făcea referire pe marginea scrisorii. Mai aruncă doar o privire la sfârşitul scrisorii şi află că tatăl său aştepta de la el o „influenţare obiectivă" a conţilor Leinsdorf şi Stallburg; sfatul său imperativ era să atragă atenţia la momentul cuvenit în cadrul comitetelor componente ale Acţiunii Paralele asupra primejdiilor care s-ar fi putut ivi în fundamentarea statală în cazul că în anul jubiliar o problemă atât de importantă ar fi fost prost formulată şi greşit soluţionată.

75

Generalul Stumm von Bordwehr consideră vizitele la Diotima drept latura plăcută a îndatoririlor sale profesionale

Generalul cel îndesat şi rotofei îi mai făcu o vizită Diotimei. Deşi militarului îi revine un rol modest în sala de consiliu, începu el să declare, îndrăznea totuşi să formuleze profeţia că statul este forţa de autoaserţiune în lupta naţiunilor şi că forţa militară care se desfăşoară în timp de pace ţine la distanţă războiul. Însă Diotima îi tăie de îndată vorba.

— Domnule general! spuse ea tremurând de indignare, orice formă de viaţă se sprijină pe forţele păcii; chiar şi viaţa de afaceri, dacă ştim s-o privim cum se cuvine, este o poezie.

Generalul o privi o clipă descumpănit, dar îşi redobândi de îndată atitudinea stăpânită.

— Excelenţa Voastră… se grăbi el să aprobe – iar pentru a înţelege această formulă de adresare trebuie să amintim faptul că soţul Diotimei era secretar de stat, şeful unui departament, şi că în Kakania şeful unui departament deţinea acelaşi rang ca cel al unui comandant de divizie; doar acesta din urmă beneficia de formula de adresare „Excelenţa Voastră", doar în relaţiile de serviciu; cum însă profesia de militar este una cavalerească, nimeni nu ar fi putut spera să fie promovat dacă nu li s-ar fi adresat superiorilor în spiritul emulaţiilor cavalereşti, spunându-le „Excelenţa Voastră" şi atunci când nu erau propriu-zis la datorie, iar când li se adresau soţiilor acestora se foloseau de aceeaşi formulă, Excelenţă, fără a sta mult pe gânduri dacă doamnele respective erau sau nu în exerciţiul funcţiei; asemenea consideraţii complicate îi trecuseră generalului prin minte, gândindu-se cum s-o asigure pe Diotima de la primul cuvânt

de necondiţionatul său acord şi de toată consideraţia sa, şi spuse deci:

— Excelenţa Voastră îmi ia cuvântul din gură. Este de la sine înţeles că Ministerul de Război nu a putut fi luat în consideraţie la constituirea comitetului, şi anume din raţiuni politice, dar am auzit că grandioasa mişcare urmează să prefigureze un ţel paşnic – o acţiune internaţională în favoarea păcii, după cum se spune, sau donaţia unor picturi murale provenind din ţara noastră pentru palatul de la Haga? –, iar eu o asigur pe Excelenţa Voastră cât de imens de mult simpatizăm cu această intenţie. De obicei, oamenii îşi creează impresii false despre militari; fireşte, n-am să susţin că un tânăr locotenent nu şi-ar dori un război, însă toate forurile responsabile nutresc convingerea profundă că sfera forţei, pe care noi, vai, o reprezentăm, la urma urmei, trebuie să fie legată de binecuvântările spiritului, întocmai cum spunea şi Excelenţa Voastră.

Extrase o perie miniaturală din buzunarul pantalonului şi şi-o trecu de câteva ori peste micuţa sa barbă; era un obicei prost, datând de pe vremea când era cadet, când barba constituia una din marile speranţe de viaţă, cu nerăbdare aşteptate, iar el nici nu mai conştientiza respectivul gest. O privea pe Diotima cu ochii lui mari, căprui şi căuta să-i citească pe chip efectul cuvintelor sale. Diotima se arătă îmbunată, chiar dacă nu era niciodată astfel în prezenţa sa, şi consimţi să-i dea generalului unele informaţii despre ceea ce se mai petrecuse la marea întrunire. Generalul se arăta entuziasmat mai ales de marele consiliu, dădu expresie admiraţiei sale faţă de Arnheim şi-şi exprimă convingerea că o asemenea congregaţie de spirite avea să aibă efecte extrem de benefice.

— La urma urmei, sunt mulţi care nici nu ştiu cât de puţină ordine domneşte în lumea spiritului! spuse. Sunt chiar convins,

dacă Excelenţa Voastră îmi permite, că majoritatea oamenilor crede că asistă în fiecare zi la un progres în ordinea generală a lucrurilor. Ei văd pretutindeni ordine: în fabrici, birouri, mersul trenurilor şi instituţiile de învăţământ – şi îmi iau libertatea să menţionez cu mândrie şi cazărmile noastre, care în felul lor modest te fac să te gândeşti la disciplina unei bune orchestre – şi oriunde ai vrea să-ţi arunci privirile, pretutindeni vezi o ordine în ce priveşte pietonii, mijloacele de transport, impozitele, biserica, afacerile, rangurile, balurile, moralitatea şi aşa mai departe. Sunt convins de fapt că astăzi aproape oricine consideră epoca noastră ca fiind cea mai ordonată din câte au existat vreodată. Excelenţa Voastră nu are şi ea, în forul său lăuntric, aceeaşi senzaţie? Eu, cel puţin, o am. De fapt, dacă nu sunt cât se poate de atent, am îndată senzaţia că spiritul timpurilor moderne mă copleşeşte tocmai prin ordinea superioară şi că imperiile Ninivei şi Romei trebuie să se fi prăbuşit ca urmare a dezordinii şi confuziei. Căci cei mai mulţi simt în felul acesta şi pornesc în mod tacit de la prezumţia că trecutul a ajuns să devină trecut ca pedeapsă pentru ceva care s-a dereglat. Dar o asemenea concepţie este, fireşte, o iluzie căreia oamenii cultivaţi nu ar trebui să-i cedeze. Tocmai aici se iveşte, din nefericire, necesitatea forţei şi vocaţiei de soldat!

Generalul simţea o profundă satisfacţie stând la discuţie cu acea tânără doamnă atât de spirituală; ce alternativă încântătoare comparativ cu îndatoririle sale profesionale! Însă Diotima nu ştia ce ar fi trebuit să-i răspundă; repetă la întâmplare:

— Sperăm într-adevăr să-i strângem laolaltă pe oamenii cei mai de seamă, dar misiunea noastră rămâne, chiar şi aşa, deosebit de grea. Nici nu vă puteţi închipui cât de diverse sunt sugestiile pe care le primim şi, fireşte, trebuie să le alegem pe cele mai bune. Dar dumneavoastră aţi vorbit despre ordine, domnule general: niciodată

nu se va ajunge la ţintă prin ordine, prin chibzuinţă sobră, prin comparaţii şi încercări; soluţia trebuie să fie un foc, o intuiţie, o sinteză! Când luăm în consideraţie istoria omenirii, vedem că ea nu este o dezvoltare logică, ci mai degrabă aminteşte, cu toate inspiraţiile ei subite, al căror sens nu se dezvăluie decât mai târziu, de o poemă!

— Cu tot respectul, Excelenţă, răspunse generalul, soldatul înţelege prea puţin poezia; dar, dacă cineva poate dărui unei mişcări de această amploare fulgere şi flacără, atunci persoana respectivă este Excelenţa Voastră, iată ce înţelege foarte bine un bătrân ofiţer!

76

Contele Leinsdorf se arată rezervat

Până în acel punct rotofeiul general fusese, la drept vorbind, foarte politicos, chiar dacă venea în vizită fără a fi fost invitat, iar Diotima îi făcuse mai multe mărturisiri decât intenţionase. Ceea ce, cu toate acestea, îl înconjura cu o aură de spaimă în ochii ei şi o făcu după aceea să-şi regrete amabilitatea faţă de el nu era de fapt el însuşi, ci vechiul ei prieten, contele Leinsdorf. Era oare Alteţa Sa gelos? Iar dacă era, pe cine anume? La şedinţele consiliului, Leinsdorf, deşi le onora de fiecare dată doar cu câte o scurtă prezenţă, nu se arăta atât de favorabil acestui organism pe cât s-ar fi aşteptat Diotima. Alteţa Sa nutrea o antipatie pronunţată faţă de ceea ce el numea „doar literatură". Era o noţiune care se lega din punctul lui de vedere de evrei, ziare, librari în căutare de desfacere de senzaţii şi de spiritul liberal, neputincios şi vorbăreţ, orientat spre câştig al burgheziei, iar termenul „doar literatură" devenise noua sa expresie. De fiecare dată când Ulrich se pregătea să-i citească propunerile venite cu poşta, printre care se găseau toate

sugestiile despre împingerea lumii înainte sau îndărăt, el se apăra rostind cuvintele pe care le foloseşte oricine are de făcut faţă nu doar propriilor sale intenţii, ci şi intenţiilor tuturor celorlalţi şi spunea: „Nu, nu, am lucruri importante astăzi, astea sunt doar literatură!" Apoi se gândea la câmpuri, ţărani, bisericuţele de ţară şi la acea ordine a lucrurilor legate laolaltă de Dumnezeu asemenea snopilor pe un câmp secerat, ordine care este atât de frumoasă, sănătoasă şi răsplătitoare, chiar dacă uneori mai lasă mici cazane de rachiu în gospodăriile de la ţară, pentru a ţine pasul cu dezvoltarea şi progresul. Dacă se păstrează însă această liniştită lărgime de vederi, uniunile de vânători şi cooperativele de producţie a lactatelor, oricât de incongruente ar fi, vor apărea ca făcând parte constitutivă din ordinea solidă şi coerenţa fermă; dacă asemenea instituţii s-ar vedea în situaţia să formuleze vreo cerere bazată pe principii filosofice, această cerere ar avea, cum s-ar zice, precedenţa, asemenea cererilor de proprietate spirituală înscrise în vreo carte funciară a spiritului, asupra cererilor pe care le-ar formula spiritul oricărei persoane particulare. Astfel că se întâmplă că atunci când Diotima voia să stea serios de vorbă cu el despre ceea ce aflase ea din consultările cu Minţile Alese, Alteţa Sa contele Leinsdorf avea de obicei în mână sau scotea din buzunar petiţia vreunei oarecare uniuni alcătuite din cinci nătăfleţi şi răspundea susţinând că acea bucată de hârtie cântărea în lumea grijilor reale mai greu decât ideile unor genii.

Era ceva din aceeaşi categorie spirituală cu situaţia cu care se mândrea şeful de departament Tuzzi în legătură cu arhivele ministerului său, situaţie care împiedica de fapt consiliul să fie considerat ca existând din punct de vedere oficial şi, dimpotrivă, înregistrând cu sârg orice nimicuri din cele mai neînsemnate ziare provinciale; iar Diotima nu avea, în toate aceste complicaţii şi dureri

de cap, pe nimeni în care să se poată încrede, în afară de Arnheim. Dar tocmai Arnheim îi lua apărarea Alteţei Sale. El era cel care-i vorbea despre lărgimea de vederi a acestui mare senior, când ea i se plângea în legătură cu preferinţa pe care contele Leinsdorf o manifesta faţă de uniunile vânătoreşti şi cooperativele de producţie a lactatelor.

— Alteţa Sa consideră că trebuie să ne orientăm după pământ şi după timp, explica el cu seriozitate. Crede-mă, este o reacţie firească pentru un mare latifundiar. Pământul simplifică viaţa, tot aşa cum purifică apa. Chiar şi eu, pe foarte modesta mea moşie, simt de fiecare dată când stau acolo influenţa aceasta. Viaţa adevărată te face simplu.

După o oarecare ezitare adăugă:

— Alteţa Sa este, în atitudinea sa faţă de viaţă, atât de grandios concepută, extrem de tolerant, ca să nu spunem temerar de indulgent…

Cum această latură a caracterului nobilului său protector constituia o noutate pentru Diotima, ea ridică deodată privirea.

— N-aş putea afirma cu certitudine, continuă Arnheim cu o vagă emfază, că de fapt contele Leinsdorf bagă de seamă în ce mare măsură vărul dumitale abuzează, în calitatea sa de secretar, de încrederea lui – fireşte, numai în chestiuni de atitudine, mă grăbesc să adaug – prin scepticismul său faţă de planurile măreţe şi prin sabotajul care rezultă din atitudinea sa sarcastică. M-aş teme chiar că influenţa sa asupra contelui Leinsdorf nu este fericită; dacă acest adevărat nobil n-ar fi atât de sigur stăpânit de marile sentimente şi ideile tradiţionale pe care se întemeiază viaţa adevărată, încât probabil că poate să-şi permită să-i acorde încredere.

Fusese rostită o apreciere severă la adresa lui Ulrich, pe care el o merita, dar Diotima nu-i acordă prea mare atenţie, pentru că o

impresionase cealaltă parte a spuselor lui Arnheim – anume că se raporta la moşia sa nu aşa cum ar fi făcut-o un moşier, ci ca la un fel de masaj sufletesc; considera atitudinea sa încântătoare şi se jucă un moment cu gândul că ar fi putut să se închipuie ea însăşi soţia proprietarului unei astfel de moşii.

— Admir uneori, spuse ea, generozitatea cu care formulezi dumneata judecăţi cu privire la Alteţa Sa! Toate acestea fac parte doar dintr-un capitol al istoriei pe cale de a se încheia, nu-i aşa?

— Desigur, răspunse Arnheim, însă virtuţile simple, curajul, spiritul cavaleresc şi disciplina de sine, pe care casta aceasta le-a dezvoltat de o manieră exemplară, îşi vor păstra totdeauna valoarea. Într-un cuvânt, stăpânul! Am învăţat să preţuiesc cum se cuvine principiul de stăpân şi în activitatea mea de afaceri.

— Atunci principiul de stăpân ar fi în cele din urmă cam acelaşi lucru cu un poem? întrebă Diotima gânditoare.

— Tocmai ai spus un lucru minunat! confirmă prietenul ei. Este secretul unei vieţi viguroase. Raţiunea singură nu te ajută nici să fii moral, nici să faci politică. Raţiunea are limitele sale, lucrurile cu adevărat decisive îşi urmează cursul mai presus şi dincolo de raţiune. Oamenii însemnaţi au iubit întotdeauna muzica, poezia, forma, disciplina, religia şi spiritul cavaleresc. Da, aş putea să susţin chiar că doar aceştia sunt cei care reuşesc! Pentru că aşa-zisele imponderabile sunt cele care-l transformă în stăpân, în om, iar ceea ce admiră oamenii comuni la un actor sunt tocmai vestigiile de neînţeles ale acestor trăsături. Dar să ne întoarcem la vărul dumitale: desigur, în discuţie nu e doar faptul că cineva începe să devină conservator atunci când a ajuns prea comod, prea leneş pentru excese; chiar dacă ne-am născut cu toţii revoluţionari, remarcăm într-o bună zi că un om eminamente bun, adică un om care, oricum i-am preţuit inteligenţa, este un om de nădejde, jovial,

curajos, credincios, nu numai că e un om cu care-ţi face plăcere să ai de a face, ci adevărata materie telurică din care este alcătuită viaţa. E o înţelepciune străveche, milenară, fireşte, dar ea denotă o transformare decisivă a gustului, de la cel al tineretului care în mod firesc se îndreaptă către exotic spre cel al omului matur. Îl preţuiesc pe vărul dumitale în multe privinţe sau, dacă n-ar însemna să depăşesc anumite limite, deoarece pentru puţine din lucrurile pe care le spune el ne-am putea asuma răspunderea, aş spune aproape că-l admir, căci are o fire extraordinar de liberă şi de independentă, pe lângă multe alte trăsături care-i conferă o ţinută rigidă şi excentrică; amestecul acesta de libertate şi rigiditate s-ar putea, de altfel, să alcătuiască farmecul lui. Însă este un om primejdios în exotismul său moral infantil şi cu inteligenţa lui cultivată, mereu în căutare de aventuri, fără să ştie la drept vorbind ce-l impulsionează cu adevărat.

77
Arnheim ca prieten al ziariştilor

Diotima avusese în repetate rânduri prilejul să observe imponderabilele care alcătuiau atitudinea lui Arnheim.

Astfel, de exemplu, la sfatul lui fuseseră invitaţi uneori şi reprezentanţi ai principalelor ziare la şedinţele de consiliu (cum botezase cu oarecare sarcasm şeful de departament Tuzzi „Comitetul extraordinar pentru întocmirea unei rezoluţii generale cu privire la Jubileul de şaptezeci de ani de domnie a Maiestăţii Sale") şi Arnheim, deşi era prezent doar ca oaspete şi nu avea nicio calitate oficială, se bucura în rândurile lor de o atenţie care le punea în umbră pe toate celelalte notabilităţi. Căci, dintr-un oarecare motiv greu de sesizat, ziarele nu reprezintă laboratoare şi staţiuni

experimentale ale spiritului – ceea ce ar putea fi spre binele general ci de obicei depozite şi burse de valori. Platon – ca să-l dăm de exemplu, pentru că el, pe lângă încă o duzină, este socotit cel mai mare gânditor dacă ar mai fi trăit, ar fi fost fără îndoială cât se poate de încântat de activitatea unui ziar, unde în fiecare zi o nouă idee poate fi creată, schimbată pe o alta, rafinată, unde ştirile curg venind din toate colţurile lumii şi cu o viteză pe care el n-a cunoscut-o niciodată şi unde un stat-major de demiurgi stă gata să le examineze imediat cuprinsul de raţionalitate şi adevăr. El ar considera redacţia unui ziar ca fiind acel *topos uranios,* tărâmul ceresc al ideilor, a cărui existenţă a descris-o cu atâta convingere încât şi astăzi oamenii evoluaţi sunt idealişti când stau de vorbă cu copiii sau cu angajaţii lor. Fireşte, dacă Platon ar intra astăzi pe neaşteptate într-o redacţie şi ar dovedi că el este într-adevăr acel celebru autor care a murit acum mai bine de două mii de ani, ar stârni o senzaţie nemaipomenită şi i s-ar oferi contractele cele mai avantajoase. Dacă ar fi în stare să scrie în trei săptămâni un volum de impresii din periple filosofice şi câteva mii din cunoscutele sale istorioare şi poate ar vinde drepturile de ecranizare, pentru una sau alta din operele sale mai vechi, e cert că ar duce-o cât se poate de bine multă vreme. Îndată însă ce s-ar consuma valoarea de actualitate a întoarcerii sale, iar domnul Platon ar intenţiona eventual să-şi pună în aplicare vreuna din ideile sale cunoscute, care nu s-au putut impune de altfel niciodată, redactorul-şef l-ar mai invita doar să scrie din când în când câte un foileton atractiv pentru suplimentul săptămânal al ziarului (dar, pe cât posibil, într-un stil lejer şi alert, nu prea complicat, căci trebuie să se ţină seama de nivelul cititorilor), iar redactorul rubricilor respective ar adăuga şi că din nefericire n-ar putea publica un asemenea material decât cel mult o dată pe lună, pentru că trebuie să ţină seama de atâtea alte

talente. Ambii domni ar avea apoi sentimentul că au făcut foarte mult pentru un om, care, incontestabil, este Nestorul presei europene, dar e oarecum depăşit, iar în ce priveşte relevanţa pentru actualitate nu poate fi în niciun caz pus pe acelaşi plan cu o personalitate ca Paul Arnheim, de exemplu.

În ce-l priveşte pe Arnheim însuşi, el n-ar fi fost, bineînţeles, de acord cu aşa ceva, pentru că i-ar fi lezat sentimentele de respect faţă de tot ceea ce este mare, însă în anumite privinţe ar fi considerat că e de înţeles o asemenea situaţie. Astăzi, când se vorbeşte despre orice, fără discernământ, când profeţii şi şarlatanii folosesc acelaşi limbaj, cu deosebiri atât de insignifiante încât niciun om ocupat nu are timp să stea să le observe, când redacţiile sunt în mod constant agasate în legătură cu cine ştie ce geniu, este foarte greu să apreciezi just valoarea unui om sau a unei idei; trebuie la drept vorbind să te bizui pe acuitatea proprie pentru a recunoaşte când murmurele, şoaptele şi foşnetele de dincolo de uşa redacţiei sunt îndeajuns de puternice pentru a fi lăsate să intre ca reprezentând vocea opiniei publice. Din clipa aceea începând, geniul intră într-o altă fază. Nu mai e vorba doar de o chestiune măruntă de critică literară sau teatrală, ale cărei contradicţii inerente sunt luate de un cititor, aşa cum şi-l doreşte ziarul, tot atât de puţin în serios ca trăncănelile copiilor, ci dobândeşte acum statutul de fapt, cu toate consecinţele pe care le incumbă.

Fanaticii trec cu vederea nevoia disperată de idealism care se ascunde dincolo de aceste manifestări. Lumea celor care scriu şi care trebuie să scrie este plină de termeni şi concepte mari, acum fără referinţă. Epitete ca *mare* acordate oamenilor şi cauzelor supravieţuiesc fenomenelor cărora le fuseseră iniţial atribuite, astfel că se perpetuează o mulţime de epitete fără aplicaţie. Ele cândva fuseseră formulate de câte un om însemnat pentru a fi aplicate unui

alt om însemnat, însă oamenii aceştia au murit de mult, iar epitetele supravieţuitoare trebuie utilizate cumva. În consecinţă, cei care scriu caută mereu câte un om pentru epitetele respective. „Tezaurul imagistic" al lui Shakespeare, „universalitatea" lui Goethe, „profunzimile psihologice" ale lui Dostoievski şi toate celelalte noţiuni, care sunt rodul unei lungi evoluţii literare, atârnă cu sutele în minţile celor care scriu, iar datorită inflaţiei respective îi determină pe profesioniştii din branşă să denumească în zilele noastre pe câte un jucător de tenis drept „profund" sau pe vreun scriitor la modă ca fiind „mare om de litere". Se înţelege că ei sunt recunoscători când pot aplica cuiva cuvintele stocate în surplus, fără a face rabat de la calitate. Dar trebuie să fie un om a cărui importanţă e un fapt stabilit, astfel încât toată lumea să înţeleagă că asemenea cuvinte i se pot aplica omului respectiv, chiar dacă nu are nicio importanţă în legătură cu ce anume. Un astfel de om era Arnheim; căci Arnheim era Arnheim, ce se vedea în persoana lui Arnheim era Arnheim; ca succesor al familiei, naşterea sa fusese de la bun început un eveniment şi nu exista nicio îndoială cu privire la valoarea de actualitate a spuselor lui. Tot ce se aştepta de la el era să spună ceva; starea de fapt ca ceilalţi să-i poată considera spusele ca fiind semnificative. Arnheim însuşi rezumase situaţia într-o axiomă. „O mare parte din importanţa reală a unui om constă din capacitatea de a se face înţeles de contemporanii săi", obişnuia el să spună.

Era, şi de această dată, în relaţii excelente cu ziarele care îl luaseră în primire. Se mulţumi să surâdă în faţa unor finanţişti sau politicieni ambiţioşi care ar fi fost gata să cumpere păduri întregi de ziare; asemenea încercări de a influenţa opinia publică i se păreau la fel de puţin elegante şi de ineficiente precum gestul de a oferi bani unei femei pentru a-i obţine dragostea, deşi i-ai fi putut-o câştiga

mult mai ieftin stimulându-i imaginaţia. Răspunse ziariştilor care-i puseseră întrebări în legătură cu consiliul, arătând că însuşi faptul că avea loc o asemenea întrunire dovedea cât era de necesară, căci în istoria universală nu se întâmplă nimic ce nu ar deţine o cauză raţională, iar cu acest răspuns atinsese până într-atât coarda profesionalismului încât declaraţia fu citată în mai multe ziare. Era, de altfel, la o mai atentă examinare, o formulare cu adevăr fericită. Căci oamenii care iau în serios tot ceea ce se întâmplă ar fi descumpăniţi dacă n-ar avea convingerea că nu se întâmplă nimic nefundamentat raţional; pe de altă parte, cum bine se ştie, şi-ar muşca mai degrabă limba decât să ia ceva în serios, fie şi importanţa în sine. Uşoara nuanţă de pesimism care colora aserţiunea lui Arnheim contribui în mare măsură să imprime aspiraţiilor lor o demnitate solidă, însuşi faptul că el era un străin putea fi interpretat ca indicând simpatia resimţită pretutindeni în străinătate faţă de enorm de interesantele mişcări spirituale care se petreceau în Austria.

Celelalte celebrităţi participante la activitatea consiliului nu aveau aceeaşi uşurinţă spontană în a plăcea presei, însă remarcaseră efectul; întrucât celebrităţile în general ştiu prea puţin una de alta, iar în călătoria pe care o întreprind laolaltă spre veşnicie nu ajung să se vadă la faţă decât cel mult în vagoanele restaurant, preţuirea publică deosebită de care se bucura Arnheim îşi exercită influenţa fără deosebire şi asupra lor şi, cu toate că el continua să se menţină la distanţă de şedinţele tuturor comitetelor constituite, în consiliu îi revenise de la sine rolul unei figuri centrale. Cu cât progresa mai mult această reuniune, cu atât mai limpede reieşea că el era elementul cu adevărat senzaţional în respectivul organism, deşi principial nu întreprindea nimic în sensul acesta, exceptând poate doar faptul că în conversaţiile cu celebrităţile participante exprimase

o apreciere care putea fi interpretată în sensul unui pesimism elocvent: nu ar fi fost de aşteptat nimic considerabil din partea acestui consiliu, dar, pe de altă parte, o atât de nobilă iniţiativă merita în sine încrederea şi devotamentul pe care le-ar fi putut manifesta cineva.

Un pesimism atât de subtil inspira încredere chiar şi printre spiritele mari; căci dintr-un motiv sau altul concepţia că spiritul nu ar putea înregistra succes în zilele noastre este mai atractivă decât cea că spiritul unuia anume dintre colegii noştri ar putea obţine un asemenea succes, iar aprecierea rezervată formulată de Arnheim cu privire la lucrările consiliului putea fi interpretată ca aliniindu-se variantei negative mai acceptabile.

78
Metamorfozările Diotimei

Sentimentele Diotimei nu urmau aceeaşi evoluţie rectilinie ascendentă ca succesele lui Arnheim.

I se întâmplă să aibă deodată impresia, în toiul uneia din recepţiile sale, în locuinţa în care toate camerele fuseseră golite de mobilier şi al căror aspect se schimbase, că se trezea într-o ţară de vis. Se regăsea atunci în picioare, înconjurată de un spaţiu şi de nişte oameni, cu lumina candelabrului revărsându-i-se în păr şi de acolo peste umeri şi şolduri în jos, astfel încât i se părea că-i simte valurile strălucitoare şi era, toată, o statuie, ar fi putut fi o figură din bazinul unei fântâni, în epicentrul lumii, scăldată într-o sublimă graţie spirituală. Înţelegea această situaţie ca un prilej singular de a transpune în realitate tot ceea ce considerase pe parcursul vieţii ca deţinând importanţă şi grandoare. Iar acum nu se mai lăsa tulburată de faptul că nu avea o viziune bine definită asupra faptelor. Toată

casa, prezenţa oamenilor în ea, întreaga seară o înconjurau ca o rochie căptuşită pe dinăuntru cu mătase galbenă, o simţea învăluindu-i pielea trupului, deşi nu o vedea. Din când în când privirea i se întorcea către Arnheim, care de obicei se afla pe undeva, discutând în vreun grup de bărbaţi; îşi dădea seama că privirea i se odihnise de fapt asupra lui toată vremea şi că doar trezirea ei la această nouă luciditate se îndrepta acum pe linia ochilor ei. Asupra lui se odihneau, dacă se poate spune aşa, şi fără ca ea să-şi întoarcă privirile într-acolo, înseşi marginile cele mai fine ale aripilor sufletului ei şi reveneau mereu pe faţa lui şi-i dădeau de ştire ce se petrecea acolo.

Dar, amintind de înaripare, ar mai fi de adăugat că ceva ţinând de natura visului era perceptibil şi în aspectul său, ceva care-l făcea să semene cu un neguţător cu aripi aurii de înger, descins în mijlocul acestei adunări. Cadenţa trenurilor expres şi de lux, torsul automobilelor, tăcerea pavilioanelor de vânătoare, pocnetul pânzelor vreunui iaht, toate acestea erau în aripile invizibile, strânse laolaltă, cu care sentimentele îl înzestraseră, foşnind uşor la câte un gest demonstrativ făcut cu braţul. Arnheim continua să plece adesea în călătoriile lui, ceea ce dădea prezenţei sale o pregnanţă care se extindea dincolo de momentul actual şi de evenimentele locale, pentru Diotima oricum atât de importante. Ea ştia că avea loc un du-te-vino tainic de depeşe, vizitatori şi mesageri ai propriilor lui întreprinderi în timp ce el se afla în oraş. Îşi alcătuise treptat o imagine, poate chiar una exagerată, despre importanţa unei firme de însemnătate mondială şi despre implicaţiile acesteia în afacerile derulate la vârf. Arnheim povestea uneori, într-un fel atât de captivant încât îţi tăia respiraţia, despre ramificaţiile capitalului internaţional, despre comerţul de peste mări şi despre implicaţiile politice internaţionale; orizonturi cu totul noi, de fapt pentru ea

inedite, se deschideau în faţa Diotimei, ajungea să-l auzi vorbind doar o singură dată despre antagonismul franco-german, despre care Diotima nu ştia prea multe, decât că aproape toate persoanele din anturajul ei nutreau o uşoară antipatie faţă de Germania, în timp ce enunţau o anumită îndatorire fraternă, agasantă în cele din urmă, către Franţa; în felul în care expunea el lucrurile, asta devenea o problemă galo-celtico-alpino-est-europeană, interconectată cu cea a minelor de cărbune din Lorena, cu extracţia de ţiţei din Mexic şi cu antagonismul dintre America anglo-saxonă şi cea latină. Despre asemenea încrengături complexe şeful de departament Tuzzi nu avea nicio bănuială sau cel puţin nu arăta că ar fi avut. El se mulţumea să-i atragă din nou, din timp în timp, atenţia Diotimei asupra faptului că, după părerea sa, prezenţa lui Arnheim şi preferinţa sa faţă de recepţiile ei nu puteau fi în niciun caz înţelese fără a se presupune existenţa unor mobiluri ascunse, însă în ce priveşte natura posibilă a acestor mobiluri păstra tăcerea şi nici nu ştia nimic în această privinţă.

Astfel că soţia constata impresionată felul în care noua generaţie îşi afirma superioritatea faţă de metodele diplomaţiei anacronice. Ea nu uitase momentul când luase hotărârea de a-l aduce pe Arnheim în fruntea Acţiunii Paralele. Fusese prima idee importantă din viaţa ei şi, asumându-şi-o atunci, se transpusese într-o stare cu adevărat minunată; coborâse asupra ei o senzaţie ca de vis şi de destrămare a întregii fiinţe, ideea în sine se extinsese, căpătând dimensiuni de-a dreptul miraculoase, tot ceea ce constituise până atunci lumea Diotimei se dizolvase, întâmpinând-o. Ceea ce ar fi putut fi cuprins în cuvinte era infim: era o licărire, o pâlpâire, un vid straniu şi o fugă de idei; putea admite că – reflecta Diotima – chintesenţa acestei idei, şi anume gândul de a-l plasa pe Arnheim în fruntea campaniei patriotice de formulă nouă, fusese în esenţă o imposibilitate.

Arnheim era un străin, faptul era incontestabil. A-l consacra de la bun început, cum se exprimase ea faţă de contele Leinsdorf şi de soţul ei, nu ar fi fost cu putinţă. Cu toate acestea, totul se petrecuse aşa cum îşi imaginase ea, ca vrăjită. Căci toate celelalte încercări de a imprima acţiunii un conţinut cu adevărat înălţător rămăseseră până atunci zadarnice; marea întrunire inaugurală, lucrările comitetelor, această congregaţie particulară, împotriva căreia de altfel Arnheim însuşi, ascultând de o ciudată ironie a sorţii, lansase un avertisment, nu avuseseră până atunci niciun alt rezultat decât că Arnheim, cel veşnic înconjurat de lume, era nevoit continuu să îşi exprime punctul de vedere şi constituia tainic pivotul tuturor speranţelor. Era tipul omului nou, chemat să preia de la vechile forţe cârma destinului. Se putea simţi măgulită la gândul că ea însăşi fusese cea care-l descoperise de la bun început, care discutase cu el despre intrarea oamenilor noi în sferele puterii şi îl ajutase să-şi îndrepte paşii spre mişcarea lor, împotriva rezistenţei tuturor. Dacă Arnheim ar fi nutrit într-adevăr intenţii ascunse, cum presupunea şeful de departament Tuzzi, Diotima ar fi fost oricum hotărâtă să-l susţină prin toate mijloacele, căci o oră de adevărată măreţie nu mai îngăduia niciun fel de verificări meschine, şi simţea cu toată claritatea că viaţa ei atinsese un moment culminant.

Abstracţie făcând de perdanţi şi de norocoşi, toţi oamenii trăiesc deopotrivă de prost, dar îşi trăiesc viaţa la cote diferite. Senzaţia de a se percepe pe sine însuşi la un anumit nivel reprezintă pentru omul de azi, care în general are o perspectivă redusă în ce priveşte sensul vieţii sale, un succedaneu cu totul dezirabil. În cazuri excepţionale, ea se poate intensifica până la o beţie a înălţimilor şi a puterii, tot astfel cum există oameni care ameţesc la un etaj superior, chiar ştiind că se află în mijlocul încăperii, cu ferestrele bine închise. Când Diotima se gândea că unul din oamenii cei mai influenţi din

Europa lucra împreună cu ea la un plan pentru atragerea spiritului în sferele puterii – fuseseră predestinaţi să colaboreze astfel –, trecând în revistă cele ce se petreceau, chiar dacă în sferele superioare ale umanitarismului austriac universal în zilele acelea nu se petrecea nimic deosebit: reflectând astfel, nodurile din împletitura de idei se desfăceau în bucle destinse, rapiditatea gândirii îi creştea, cursul se simplifica, o senzaţie de fericire şi de reuşită îl însoţea, iar intuiţiile se desfăşurau într-un flux continuu care o uimea pe ea însăşi. Îi sporea încrederea în sine: succese la care n-ar fi îndrăznit să viseze înainte îi erau la îndemână, se simţea mai bine dispusă decât de obicei, uneori îi veneau în minte chiar glume mai îndrăzneţe şi – fapt pe care nu îl recunoştea în viaţa ei – valuri de veselie, chiar de exuberanţă, o străbăteau toată. Se simţea ca şi cum ar fi fost în camera cu multe ferestre din vârful unui turn. Dar starea aceasta avea şi părţile ei neliniştitoare. Era bântuită de o senzaţie nelămurită, generală, inexprimabilă de bine, care o îmboldea spre o formă de acţiune, spre o acţiune universală, pe care nu reuşea să o prefigureze. S-ar fi putut spune că devenea deodată conştientă de rotirea globului pământesc sub propriile ei picioare şi nu se putea scutura de acea senzaţie; stări intense, fără vreun conţinut tangibil, erau tot atât de iritante ca şi cum un câine i s-ar fi împleticit printre picioare, fără ca nimeni să fi ştiut să spună de unde anume apăruse. Diotima era uneori speriată de schimbările care se petrecuseră cu ea fără consimţământul ei explicit şi, considerată în ansamblu, starea în care se găsea semăna cel mai bine cu cenuşiul luminos şi irizat, culoarea cerului delicat, imaterial, în ceasurile deprimante când căldura a atins punctul ei culminant.

Eforturile Diotimei de a atinge idealul suferiseră o schimbare importantă. Aspiraţiile ei nu fuseseră totdeauna uşor de deosebit de admiraţia cuvenită marilor concepte, constituind un idealism

distins, o exaltare decent reţinută şi, pentru că în timpurile noastre moderne, mai viguroase, aproape că nu mai înţelegem ce înseamnă, s-ar cuveni poate să facem o expunere succintă. Idealismul acesta nu avea nimic concret, căci concreteţea este ceva artizanal, iar meşteşugul este întotdeauna de natură să ne murdărească pe mâini; mai degrabă avea ceva care amintea de picturile florale cu care se îndeletniceau arhiducesele, pentru care orice alte modele în afara celor florale ar fi fost inadecvate; cu totul caracteristic pentru acest idealism era conceptul de cultură, fiind tangibil de cultural. Ar fi putut fi numit şi armonios, pentru că detesta tot ceea ce era disproporţionat şi dezechilibrat şi vedea menirea culturii constând în armonizarea antagonismelor brutale, din nefericire existente în lume; pe scurt, poate că nici nu era atât de deosebit de ceea ce semnifică în zilele noastre – oricum, acolo unde se păstrează marile tradiţii burgheze – un idealism solid şi plin de demnitate, care face distincţia între cauzele demne de el şi cele nedemne şi care, datorită credinţei în umanitarism, nu împărtăşeşte câtuşi de puţin convingerea întreţinută de sfinţi (alături de doctori şi ingineri) că până şi deşeurile morale ar conţine puteri calorice cereşti încă nefolosite. Dacă, în vremurile dinainte, Diotima ar fi fost trezită din somn şi întrebată ce voia, ar fi răspuns, fără să stea pe gânduri, că într-un suflet viu forţa iubirii simte nevoia să se mărturisească lumii întregi; dar, după ce ar fi fost câtăva vreme trează, ar fi adăugat, ca o restricţie, observaţia că în lumea modernă, aşa cum ajunsese ea ca urmare a exceselor de civilizaţie şi raţionalitate, nu s-ar mai putea vorbi, nici chiar în cazul firilor celor mai sensibile, decât cel mult de o năzuinţă similară forţei iubirii. Ar fi fost într-adevăr sinceră făcând o asemenea afirmaţie. Există încă şi în zilele noastre mii de oameni asemenea unor pulverizatoare ale forţei iubirii. Când Diotima se aşeza să facă lectură, îşi împingea părul ei frumos de pe

frunte, ceea ce îi dădea un aer intelectual, şi citea cu simţul răspunderii, străduindu-se să-şi alcătuiască din ceea ce ea numea cultură un instrument susceptibil să o ajute în situaţia socială deloc uşoară în care se găsea; tot astfel trăia, se împărţea în picături minuscule de iubire din cea mai fină pentru toate lucrurile care o meritau, condensându-se ca un suflu, la o oarecare depărtare de ea însăşi şi abandonându-li-se; pentru ea însăşi nu mai rămânea la urmă decât sticla goală a trupului, care făcea parte din bunurile casnice ale gospodăriei şefului de departament Tuzzi. Înainte de apariţia lui Arnheim, traversase nişte crize de melancolie acută, când Diotima se mai aflase încă singură între soţul ei şi acea maximă sursă de radiaţie a vieţii sale, Acţiunea Paralelă; de atunci însă, condiţia ei se reaşezase într-un mod cât se poate de firesc. Forţa iubirii se contractase viguros şi, ca să spunem aşa, se reîntorsese în trupul ei, iar năzuinţa „similară" devenise o năzuinţă foarte egoistă şi inechivocă. Impresia, evocată întâi de vărul ei, că ea s-ar fi aflat în starea premergătoare a săvârşirii unei fapte anume şi că ceva, un lucru pe care nici nu voia să şi-l imagineze, ar fi fost pe punctul să se întâmple între ea şi Arnheim ajunsese mult mai intensă decât toate concepţiile care o preocupaseră până atunci, astfel că se simţea ca şi când ar fi trecut de la vis la starea de veghe. Se crease în Diotima un vid, aşa cum se întâmplă într-o stare de tranziţie; îşi amintea că citise cum că aceasta ar constitui un semn de început al unei mari pasiuni. Credea că înţelegea în sensul acesta multe din afirmaţiile lui Arnheim din ultima vreme. Relatările lui despre propria sa poziţie, despre virtuţile şi îndatoririle inerente vieţii sale erau pregătiri pentru ceva inevitabil şi Diotima simţea, trecând în revistă tot ceea ce fusese până atunci idealul ei, acel pesimism spiritual propriu oricărui fapt, ca un ins care, cu bagajele strânse, mai aruncă o ultimă privire prin camerele acum deja pe

jumătate părăsite de viaţa pe care o găzduiseră ani de zile până atunci. În mod cu totul neaşteptat, rezultatul era că sufletul Diotimei, pentru moment scăpat de sub supravegherea instanţei de control, se comporta ca un elev chiulangiu, care se lasă pradă distracţiilor, până în clipa când îl cuprinde tristeţea acelei libertăţi fără rost; ca urmare a acelor împrejurări remarcabile apăru în relaţiile cu soţul ei, în ciuda unei înstrăinări tot mai pronunţate, ceva care semăna neliniştitor de mult, dacă nu cu o primăvară de iubire târzie, totuşi cu un potpuriu din toate anotimpurile dragostei.

Şeful de departament, omuleţul învăluit în aroma sa plăcută de piele tăbăcită şi uscată, nu înţelegea ce anume se petrecea. Remarcase şi el în câteva rânduri că, atunci când invitaţii erau de faţă, soţia sa lăsa impresia că ar fi fost cufundată într-o visare ciudată, introvertită, retrăgându-se undeva departe şi părând extrem de nervoasă, cu adevărat nervoasă şi în acelaşi timp, într-un fel, cu o superioritate absentă; iar când erau singuri şi el, oarecum intimidat şi descumpănit, se apropia de ea pentru a o întreba ce anume se întâmplă, îi cădea deodată la piept cu o bună dispoziţie cu totul nemotivată şi-şi apăsa buzele extraordinar de fierbinţi pe fruntea lui, făcându-l să se gândească la foarfecile încinse ale frizerului când, în rotunjirea mustăţii, se apropie prea mult de pielea obrazului. O asemenea tandreţe neaşteptată era neplăcută şi el îi ştergea în taină urmele când Diotima nu se uita la el. Dacă însă voia să o ia în braţe sau dacă o îmbrăţişase chiar, ceea ce era şi mai iritant, ea îi reproşa agitată că el nu o iubise niciodată, ci se arunca doar asupra ei ca un animal. Acum, adevărul este că în imaginea pe care el şi-o făcuse încă din tinereţe despre o femeie dezirabilă, de natură să întregească firea unui bărbat, intra firește o anumită proporţie de sensibilitate şi de capricii, iar graţia iluminată de spiritualitate cu care Diotima întindea o ceaşcă de ceai, lua în mâini

o carte nouă sau exprima vreo judecată cu privire la o problemă despre care, după cum era convins soţul ei, era cu neputinţă ca ea să înţeleagă ceva îl fermecase dintotdeauna prin perfecţiunea ei formală. Avea asupra lui efectul pe care l-ar fi avut o muzică discretă de prânz, ceva care lui îi plăcea nespus de mult; însă, firește, Tuzzi era cu totul de părere că separarea muzicii de ora mesei (sau de mersul la biserică) şi încercarea de a o cultiva în sine şi pentru sine constituia deja o poză de înfumurare burgheză, deşi ştia bine că astfel de păreri nu puteau fi articulate şi, de altfel, nici nu-şi pierdea vremea să se gândească în amănunt la asemenea lucruri. Ce putea face el aşadar când Diotima ba îl îmbrăţişa, ba susţinea nervoasă că, trăind alături de el, un om de suflet nu-şi poate găsi libertatea de a se ridica până la adevărata sa esenţă? Ce putea răspunde la asemenea invitaţii cum ar fi fost cele de a se preocupa mai bine de profunzimile marii frumuseţi lăuntrice, decât de propriul ei trup? I se cerea pe neaşteptate să-şi clarifice deosebirea dintre acea stare erotică în care spiritul iubirii pluteşte liber, neîmpovărat de dorinţe trupeşti şi sexualitatea nedisimulată. Toate acestea erau, fireşte, subtilităţi livreşti de care se putea amuza; când erau însă expuse de o femeie, care concomitent se dezbracă – gândea Tuzzi atunci ele deveneau de-a dreptul insulte. Căci nu-i scăpase faptul că lenjeria de corp a Diotimei înregistrase progrese în sensul unei anumite frivolităţi mondene. E adevărat că ea se îmbrăcase întotdeauna cu grijă şi cumpătare, întrucât poziţia ei socială îi dicta deopotrivă să fie elegantă, precum şi să nu se constituie în concurenţă faţă de doamnele din înalta societate; însă în gradaţiile existente între respectabilitatea care ţine la purtare şi transparenţele ţesăturilor de domeniul lascivului în ce priveşte lenjeria de corp, ea ajunsese acum să facă nişte concesii principiului frumosului, pe care înainte le-ar fi considerat nedemne de o femeie

inteligentă. Dacă totuşi Giovanni (Tuzzi se numea Hans, însă din motive stilistice fusese rebotezat în consonanţă cu numele său de familie) făcea vreo remarcă în această privinţă, ea roşea până la baza gâtului şi povestea ceva despre doamna von Stein, care nu-i făcuse concesii nici măcar unuia ca Goethe! Astfel, şeful de departament Tuzzi n-ar fi avut nicio justificare când *el* ar fi socotit că venise timpul să se desprindă de problemele de stat importante, inaccesibile persoanelor particulare şi să-şi găsească destinderea în sânul familiei sale, ci se găsea cu totul la discreţia Diotimei; ceea ce pe vremuri ajunsese să fie corect demarcat, încordarea spiritului şi relaxarea trupului, era acum readus la unitatea obositoare şi oarecum ridicolă a perioadei când îi făcuse curte, ca şi cum ar fi fost un cocoş de munte sau un tinerel care mâzgălea versuri.

N-ar fi o exagerare dacă am susţine că el era uneori, în forul său cel mai lăuntric, dezgustat, şi tocmai de aceea succesul public de care se bucura soţia sa la vremea aceea îi provoca o suferinţă aproape fizică. Diotima avea opinia publică de partea ei şi aceasta era o situaţie pe care şeful de departament Tuzzi o respecta în orice împrejurare atât de mult încât se temea că ar fi însemnat să dea dovadă de lipsă de înţelegere dacă s-ar fi manifestat cu vorbe grele sau cu o ironie prea făţişă împotriva capriciilor, pentru el de neînţeles, ale Diotimei. Îi devenea treptat tot mai limpede că a fi soţul unei femei importante este o suferinţă chinuitoare, care se cere camuflată cu grijă, într-un anumit sens asemănătoare emasculării în urma unui accident. Îşi dădea multă osteneală să nu lase să se observe, îşi vedea de treburi învăluit într-un aer de impenetrabilitate oficială amabilă, tăcut şi nebătător la ochi când Diotima dădea vreo recepţie sau aveau loc conferinţe, profera din când în când remarci politicos utile sau liniştitor ironice, părea să-şi petreacă existenţa într-o lume paralelă, închisă, dar prietenoasă,

părea totdeauna să fie de acord cu Diotima; uneori, când se întreţineau între patru ochi, îi încredinţa vreo misiune oarecare, în public se arăta favorabil vizitelor lui Arnheim în propria lui casă şi în ceasurile pe care grijile importante ale serviciului i le lăsa libere, el studia scrierile lui Arnheim şi-i ura pe bărbaţii care scriu, ca pe cauza suferinţelor sale.

Căci exista o întrebare în care principala problemă – de ce frecventa Arnheim casa lui – se concentra uneori în formulă acută: de ce scria Arnheim? Scrisul este o formă specială a flecărelii, iar oamenii care flecăreau îi erau nesuferiţi lui Tuzzi. Trezeau în el nevoia energică de a strânge din fălci şi de a scuipa printre dinţii încleştaţi, asemenea unui marinar. Erau, desigur, şi excepţii pe care le tolera. Cunoştea câţiva funcţionari superiori care după ce se pensionaseră îşi scriseseră memoriile şi pe alţii care scriau uneori la ziare; Tuzzi explica fenomenul afirmând că un funcţionar scrie numai când e nemulţumit sau dacă e evreu, căci evreii erau, după părerea sa, ambiţioşi şi nemulţumiţi. Pe urmă, unii oameni care realizaseră lucruri importante în profesia lor scriseseră cărţi despre experienţa lor; dar de-abia în amurgul vieţii şi în America sau cel mult în Anglia. Căci, în esenţă, Tuzzi era instruit în ce priveşte literatura şi prefera, ca toţi diplomaţii, memoriile din care se puteau extrage formule spirituale şi cunoaşterea firii omeneşti; dar ceva tot trebuia să însemne faptul că în acele zile nu se mai scriau asemenea lucruri; se prea poate că avea gusturi demodate, care nu se potriveau cu o epocă a realismului şi funcţionalismului. În sfârşit, unii scriau din raţiuni profesionale; lucrul acesta îl recunoştea pe de-a întregul şi Tuzzi, dacă ar fi fost posibil să şi câştigi îndeajuns sau dacă te încadrai în categoria, acum admisă într-un fel, de poet; se simţea chiar oarecum onorat de a vedea la el acasă vârfurile acestei profesii pe care el o socotise până atunci alcătuită din

scriitori alimentaţi din fondurile secrete ale Ministerului de Externe, dar fără să stea prea mult pe gânduri ar fi numărat şi *Iliada* şi *Predica de pe munte*, pe care le trata, pe amândouă, cu multă reverenţă, în categoria de realizări a căror origine putea fi explicată fie prin practicarea unei profesii liberale, fie prin existenţa unui patronaj. Numai că întrebarea era cum se făcea că un om ca Arnheim, care n-avea nevoie în niciun fel să scrie, ajunsese la o asemenea prodigiozitate – ceea ce constituia o problemă dincolo de care Tuzzi bănuia că se ascundea ceva căruia el nu reuşea nicidecum să îi dea de urmă.

79
Soliman îndrăgostit

Soliman, micul sclav negru sau poate prinţ african, reuşise între timp să o convingă pe Rachel, micuţa cameristă sau poate confidentă a Diotimei, că era de datoria lor să supravegheze cele ce se petreceau în acea casă, pentru a putea preîntâmpina vreun plan nefast al lui Arnheim, atunci când avea să vină momentul. Nu o convinsese cu adevărat, însă amândoi se comportau ca nişte conspiratori şi ascultau pe la uşi de fiecare dată când veneau vizitatori. Soliman povestea fără încetare despre curierii care circulau într-un sens sau altul şi despre personajele misterioase care bântuiau hotelul unde locuia stăpânul său şi se declara dispus să jure, pe onoarea sa de prinţ african, că avea să descopere înţelesul ascuns al acelei agitaţii Jurământul de prinţ african trebuia să constea într-un gest al Rachelei, care urma să-şi strecoare mâna printre nasturii jachetei şi cămăşii sale şi s-o aşeze pe pieptul lui gol, în vreme ce el avea să rostească legământul, iar propria sa mână să procedeze la fel, ajungând la inima Rachelei; însă Rachel nu se

învoi. Oricum, micuța Rachel, care avea permisiunea să o îmbrace şi s-o dezbrace pe stăpână şi care răspundea la telefon în numele ei, prin ale cărei mâini se revărsa în fiecare dimineaţă şi seară părul negru al Diotimei, în timp ce prin urechile ei alunecau vorbe de aur, această minionă făptură ambiţioasă, care de când exista Acţiunea Paralelă trăia într-o stare extatică, tremurând zilnic în valurile de adoraţie înălţându-se din ochii ei spre divinitatea de alături, îşi găsea de la o vreme plăcerea să o spioneze pur şi simplu.

Prin uşile deschise ale camerelor alăturate sau prin întredeschiderea indecisă a vreunei uşi sau, în cel mai rău caz, în vreme ce aranja câte ceva cu toată încetineala prin apropierea ei, trăgea cu urechea la Diotima şi Arnheim, la Tuzzi şi Ulrich şi lua în păstrare priviri, suspine, sărutări de mâini, cuvinte, râsete, gesturi, toate fiind ca frânturile unor documente pe care ea nu le putea potrivi laolaltă. Îndeosebi gaura cheii dezvăluia o bogăţie de posibilităţi care Rachelei îi amintea în chip ciudat de timpul de mult uitat când îşi pierduse nevinovăţia. Privirea pătrundea adânc în interiorul camerelor; descompuse în fragmente plane, persoanele pluteau acolo, iar glasurile nu le mai erau încadrate în strâmtoarea cuvintelor, ci proliferau ca nişte sunete fără înţeles; sfiala, veneraţia şi admiraţia prin care Rachel era legată de aceste persoane erau sfâşiate de o destrămare violentă; era tulburător şi excitant, ca atunci când un iubit străpunge cu întreaga sa fiinţă, deodată pătrunzând atât de adânc în fiinţa iubitei, încât totul se întunecă în faţa ochilor şi dincolo de cortina închisă a trupului ţâşneşte lumina. Micuţa Rachel se chircea la gaura cheii, rochia neagră i se întindea peste genunchi, peste gât şi umeri, Soliman se aşeza şi el pe vine în livreaua lui, ca o ciocolată fierbinte în scoica unei ceşti întunecate, verzui; uneori, când îşi pierdea echilibrul, se sprijinea cu o mişcare grăbită a mâinii de umărul, genunchiul sau rochia Rachelei, o clipă

lăsându-şi mâna să se odihnească, în cele din urmă desprinzând-o în aşa fel încât nu o mai atingea decât cu vârful degetelor, pe care apoi le retrăgea. Nu-şi putea reţine chicoti tul, iar Rachel îşi lăsa atunci degetele ei mici şi moi peste perniţele durdulii ale buzelor sale.

De altfel, Soliman nu găsea că acest consiliu ar fi fost ceva interesant, spre deosebire de Rachel, şi se eschiva cum putea să ajute la servirea oaspeţilor. Prefera să vină atunci când Arnheim făcea o vizită privată. E adevărat, trebuia să ia loc în bucătărie şi să aştepte până când Rachel era iarăşi liberă, iar bucătăreasa, cu care se întreţinuse atât de bine în prima zi, acum se enerva, pentru că de atunci el amuţise cu totul. Dar Rachel nu avea niciodată vreme să stea prea mult în bucătărie şi, când ieşea, bucătăreasa, care era o fată de vreo treizeci de ani, revărsa asupra sa gesturi de atenţie maternă. El le îndura o vreme cu chipul său arogant, ca de ciocolată, pe urmă se ridica şi se prefăcea că uitase ceva, căuta în jur, îşi îndrepta gânditor ochii spre tavan, se întorcea cu spatele spre uşă şi începea să se retragă mergând înapoi, ca şi cum ar fi vrut astfel să vadă mai bine tavanul. Bucătăreasa îşi dădea seama că el îşi joacă iarăşi mica prefăcătorie stângace, îndată ce se ridica în picioare şi-şi rostogolea albul ochilor în orbite, dar, din mânie şi gelozie, se prefăcea că nu înţelege şi până la urmă nici Soliman nu-şi mai dădu prea multă osteneală cu reprezentaţia sa, care se restrânsese de acum doar la o formulă prescurtată, până în clipa când se afla în pragul bucătăriei viu luminate şi mai ezita puţin, cu o faţă cât mai nevinovată. Bucătăreasa înceta să-l mai privească. Soliman, mergând înapoi, aluneca asemenea unei umbre în apa întunecoasă prin anticamera neiluminată, asculta, fără rost, încă o clipă, ca deodată, cu salturi fantastice, să pornească pe urmele Rachelei prin casa aceea străină.

Şeful de departament Tuzzi nu era niciodată acasă, iar de

Arnheim şi Diotima Soliman nu se ferea, pentru că ştia că ei doi nu aveau ochi decât unul pentru celălalt. Încercase chiar de câteva ori să răstoarne câte ceva prin camere şi nu fusese luat în seamă. Era stăpân asupra tuturor încăperilor ca un cerb asupra pădurii. Sângele îi zvâcnea în tâmple asemenea unei coroane de coarne cu optsprezece ramuri ascuţite ca nişte pumnale. Vârfurile acestei coroane atingeau pereţii, tavanul. Era obiceiul casei ca, în momentele când nu erau folosite, să se tragă în toate încăperile draperiile la ferestre, ca să nu se decoloreze mobilele de la lumina soarelui, iar Soliman vâslea prin semiîntunericul de acolo ca prin apele umbroase ale frunzişului. Simţea o adevărată bucurie să se furişeze. Năzuia fără să-şi dea seama spre un act de violenţă. Băieţandrul acesta, corupt de curiozitatea femeilor, nu avusese în realitate niciodată de a face cu o femeie, nu cunoscuse decât viciile adolescenţilor europeni şi poftele lui erau încă atât de neîmblânzite de experienţă, atât de nestrunite şi zvâcnind fierbinţi în toate direcţiile, încât dorinţa lui nu ştia dacă avea să se potolească în sângele Rachelei, în săruturile ei sau avea să-i îngheţe în toate venele trupului, de îndată ce-i apărea în faţa ochilor iubita.

Oriunde s-ar fi ascuns în clipa aceea Rachel, el îi răsărea de îndată alături, surâzând încântat de şiretenia lui încununată de succes. Îi tăia calea, şi nici camera de lucru a stăpânului casei, nici dormitorul Diotimei nu-i erau sfinte; ţâşnea de după draperii, mese de scris, dulapuri şi paturi, iar Rachelei i se oprea de fiecare dată inima în piept faţă de asemenea neruşinare şi faţă de primejdia pe care o reprezentau ieşirile lui, ori de câte ori semiîntunericul se condensa într-un chip negru din care licăreau două şiruri de dinţi albi. Însă îndată ce Soliman se afla faţă în faţă cu Rachel în carne şi oase, îl covârşea puterea convenienţelor. Fata aceasta era cu atât mai în vârstă decât el şi tot atât de frumoasă ca o cămaşă fină de domn, pe

care, oricât te-ai strădui, nu poţi s-o mototoleşti de îndată ce a venit proaspătă de la spălătorie, şi mai ales era atât de reală încât în prezenţa ei i se estompau toate fanteziile. Faţa îi făcea reproşuri pentru comportarea lui necuviincioasă şi aducea laude Diotimei, lui Arnheim şi cinstei de avea îngăduinţa de a participa la Acţiunea Paralelă; Soliman însă avea întotdeauna mici daruri pentru ea şi-i aducea când o floare, pe care o smulgea din buchetul trimis de stăpânul său Diotimei, când o ţigară pe care o subtilizase de acasă sau un pumn de bomboane pe care le şterpelise în trecere din vreo bombonieră; strângea apoi degetele Rachelei între ale lui şi-i ducea mâna, în timp ce-i întindea cadoul, peste inima care ardea în trupul său negru asemenea unei torţe roşii în noaptea întunecoasă.

O dată Soliman pătrunse chiar în camera Rachelei, unde ea trebuise să se retragă cu un lucru de mână, la porunca severă a Diotimei, care cu o zi înainte fusese deranjată în timpul vizitei lui Arnheim de foşnetele din anticameră. Înainte de a intra în arestul său la domiciliu, ea se uitase în grabă prin jur după el, fără să-l găsească, şi când intrase tristă în iatac, el şedea radios pe patul ei şi-şi ridicase ochii spre ea. Rachel şovăi să închidă uşa, dar Soliman sări în picioare şi o închise el. Se scotoci prin buzunare, scoase de acolo ceva, suflă uşor deasupra şi se apropie de fată ca un fier de călcat înroşit.

— Întinde mâna! porunci el.

Rachel se conformă. El avea în mână nişte butoni lucitori de cămaşă şi încercă să-i prindă în manşetele răsfrânte ale mânecilor Rachelei. Rachel avu impresia că erau de sticlă.

— Pietre preţioase! explică el cu mândrie.

Fata, care la auzul acestor cuvinte bănui ceva necurat, îşi trase repede braţul. Nu avea vreo suspiciune anume; fiul unui prinţ maur ar fi putut, chiar răpit de la ai săi, să mai aibă câteva pietre preţioase

cusute în taină în cămaşă, de unde să fi ştiut ea? Însă i se făcu frică instinctiv de aceşti butoni, ca şi cum Soliman i-ar fi întins o otravă, şi deodată

I se părură necurate toate florile şi bomboanele pe care el i le dăruise până atunci. Îşi strânse mâinile la piept şi-l privi speriată pe Soliman. Simţea că trebuie să-i spună acum ceva foarte serios; ea era mai mare ca el şi slujea nişte stăpâni cumsecade. În clipa aceea nu-i treceau prin minte decât formule ca „Cinstea este totdeauna mai câştigată" sau „Poartă-te întotdeauna cinstit şi frumos". Se făcu palidă; i se păreau cuvinte prea simple. Înţelepciunea ei de viaţă provenea din casa părintească, era o înţelepciune severă, frumoasă şi curată ca vasele de gospodărie din casa bătrânească, dar nu putea ajunge prea departe cu asemenea înţelepciune, astfel de formule constau dintr-o propoziţie urmată de punct. Îi fu ruşine în clipa aceea de asemenea copilării, aşa cum ţi-e ruşine de hainele vechi, purtate. Faptul că vreun sipet din acestea vechi, care se află în podul unei case de oameni săraci, ajunge după o sută de ani ca podoabă în salonul unei case înstărite ea nu avea de unde să-l ştie şi, ca toţi oamenii simpli şi cinstiţi, admira fotoliile moderne de răchită. Căută acum prin amintire ceva din experienţa vieţii ei noi de acum. Însă oricâte scene minunate de dragoste şi de spaimă îşi mai aducea aminte din cărţile pe care le primise de la Diotima, niciuna nu ar fi putut fi folosită în împrejurarea aceea, toate cuvintele şi sentimentele frumoase îşi aveau cadrele şi situaţiile lor şi se potriveau la fel de puţin cu cele de acum ca o cheie într-o broască străină. La fel stăteau lucrurile cu vorbele şi poveţele atât de frumoase pe care le auzise de la Diotima. Rachel simţea o ceaţă fierbinte învăluind-o şi era gata să izbucnească în lacrimi. În cele din urmă spuse înflăcărat:

— Eu nu-i fur pe stăpânii mei!

— De ce nu? şi Soliman îşi arătă dinţii.

— Nu fac aşa ceva!

— Dar eu n-am furat! Sunt ai mei! exclamă Soliman.

— Stăpânii buni au grijă de noi, cei săraci, simţea Rachel.

Simţea acum că o iubeşte pe Diotima. Simţea un respect nesfârşit faţă de Arnheim. O repulsie adâncă faţă de toţi oamenii aceia răzvrătiţi şi răi pe care poliţia cea bună îi numeşte elemente subversive; dar nu avea cuvinte pentru toate aceste simţăminte. Ca un camion uriaş încărcat cu fân şi fructe, căruia nu-i mai funcţionează frânele, toată povara de simţăminte porni să se prăvălească în ea.

— Sunt ai mei! Ia-i! repetă Soliman, care se întinse iarăşi după mâna Rachelei.

Ea-şi smuci braţul îndărăt, el vru să i-l ţină, înfuriindu-se treptat şi, când era tocmai pe punctul să-i dea drumul, căci puterea lui de adolescent nu-i ajungea în faţa rezistenţei Rachelei, care trăgea cu toată greutatea trupului ei să-şi smulgă mâna dintre ale lui, el se aplecă fără să mai ştie ce face şi muşcă braţul fetei, ca un animal de pradă.

Rachel scoase un ţipăt, pe care fu silită să şi-l înăbuşe, şi-l lovi pe Soliman peste faţă.

Dar în clipa aceea lui i se umplură ochii de lacrimi, căzu în genunchi, îşi apăsă buzele de rochia Rachelei şi plânse cu atâta patimă dezlănţuită încât Rachel îi simţi lacrimile calde pătrunzându-i până la coapse.

Rămase descumpănită în picioare în faţa băiatului care i se agăţase de rochie şi-şi înfundase capul în trupul ei. Nu se confruntase niciodată în viaţă cu o emoţie atât de violentă şi-l mângâie încet pe Soliman, cu degetele pătrunzându-i în ciuful sârmos şi moale al părului.

80

Îl cunoaştem mai îndeaproape pe generalul Stumm, care îşi face apariţia pe neaşteptate la o şedinţă de consiliu

Între timp consiliul se îmbogăţise cu o completare remarcabilă: în ciuda trierii riguroase a celor invitaţi, generalul îşi făcu apariţia într-o seară şi revărsă asupra Diotimei o efuziune de mulţumiri pentru cinstea de a-l fi invitat. Militarului îi revine în sala de consiliu un rol modest, explică el, însă încă din tinereţe fusese dorinţa lui arzătoare să poată participa, fie şi numai în calitate de ascultător, la o întrunire atât de eminentă. Diotima privea tăcută peste capul lui, căutându-l pe vinovat; Arnheim stătea de vorbă, ca de la un om de stat la altul, cu Alteţa Sa, Ulrich privea cu un aer de plictiseală inexprimabilă spre bufet şi părea să numere prăjiturile înşirate acolo; scena se înfăţişă ca de obicei ca un front fără nicio deschidere şi nu lăsa nici cea mai mică portiţă prin care s-ar fi putut strecura o suspiciune atât de insolită. Pe de altă parte, Diotima nu era de nimic mai sigură decât de faptul că ea însăşi nu-l invitase pe general, decât dacă ar fi presupus că ar fi fost somnambulă sau ar fi suferit de atacuri de amnezie. Era ca o scenă dintr-o povestire fantastică. Micul general era aici, de faţă, şi avea fără îndoială o invitaţie în buzunarul de la piept al uniformei sale de culoare florii de nu-mă-uita, căci nu ar fi fost de presupus din partea unui om cu poziţia sa socială o îndrăzneală atât de sfruntată încât să-şi justifice altfel venirea; pe de altă parte, dincolo, în bibliotecă, se afla biroul elegant al Diotimei şi, încuiate în sertar, invitaţiile tipărite; nu s-ar fi putut spune că altcineva în afară de Diotima avea acces. Tuzzi? – îi trecu prin cap; numai că părea prea puţin probabil. Rămânea, ca să

spunem aşa, o enigmă spiritistă cum ajunseseră laolaltă invitaţia şi generalul şi, cum Diotima era, în ce priveşte chestiunile personale, înclinată să creadă cu uşurinţă în forţe supranaturale, simţi un fior străbătând-o din creştet până în tălpi. Nu-i mai rămase însă nimic de făcut decât să-i ureze bun venit generalului.

De altfel, el însuşi se mirase oarecum de această invitaţie; faptul că-i parvenise până la urmă îl surprinsese, pentru că, din nefericire, la cele două vizite ale sale Diotima nu lăsase să se întrevadă nici cel mai mic indiciu că ar fi avut o asemenea intenţie şi îl izbise faptul că adresa, scrisă în mod evident de o mână subalternă, vădea în denumirea şi formularea rangului şi funcţiei sale nişte incorectitudini care n-ar fi putut fi atribuite unei doamne de rangul social al Diotimei. Însă generalul avea o fire jovială şi nu ajungea atât de uşor să suspecteze ceva neobişnuit, cu atât mai puţin ceva supranatural. Îşi spuse că se produsese o oarecare inadvertenţă, ceea ce nu trebuia să-l împiedice să se bucure de succesul înregistrat.

Căci generalul-maior Stumm von Bordwehr, şeful departamentului pentru educaţie militară şi pregătire culturală din Ministerul de Război, se bucura sincer de misiunea oficială care se ivise. La vremea când marea întrunire inaugurală a Acţiunii Paralele era iminentă, şeful secţiei administrative îl convocase şi-i spusese: — Generale Stumm, dumneata eşti tipul omului cultivat, îţi scriem o scrisoare de recomandare, să participi şi dumneata. Aruncă-ţi ochii pe acolo şi relatează-ne care sunt intenţiile acelei reuniuni.

În ciuda oricărei încercări ulterioare de a se dezvinovăţi, faptul că nu-i fusese cu putinţă să fie consacrat ca membru al Acţiunii Paralele constituise o pată pe blazonul său, pe care căutase zadarnic s-o şteargă prin vizitele la Diotima. De aceea alergase cu sufletul la

gură la secţia administrativă când îi parveni totuşi invitaţia şi anunţă, cu o oarecare temeritate studiat indiferentă, împingând un picior în faţa celuilalt pe sub pântecele proeminent, dar cu respiraţia întretăiată, că iniţiativa sa pregătită şi aşteptată rodise în cele din urmă.

— Vezi, spuse generalul-locotenent Frost von Aufbruch, nici nu mă aşteptam la altceva.

Îi oferi lui Stumm un scaun şi o ţigară, aprinse deasupra uşii semnalul luminos cu inscripţia „Intrarea oprită, şedinţă importantă" şi-i făcu cunoscută acum lui Stumm misiunea sa, care în esenţă se reducea la a face o recunoaştere şi a raporta.

— Înţelegi, nu urmărim nimic deosebit, dar dumneata te duci pe acolo cât mai des şi ne reprezinţi; faptul că nu suntem parte integrantă din niciun comitet poate fi conform uzanţelor, dar să nu fim şi noi părtaşi când se pune la cale un dar de natură, ca să zicem aşa, spirituală pentru jubileul Suveranului şi Conducătorului nostru suprem, nu înţeleg deloc care ar fi raţiunea. Din acest motiv te-am propus Excelenţei Sale, domnul ministru de război, aşa că acum nimeni nu mai poate avea vreo obiecţie; aşa că servus! şi fă-ţi treaba bine!

Generalul-locotenent Frost von Aufbruch îl salută cu o mişcare a capului, iar generalul Stumm von Bordwehr uită că soldatului nu îi era îngăduit să dea semne de emotivitate, bătu din călcâie, s-ar fi putut aproape spune din inimă, şi răspunse:

— Mereu la datorie, Excelenţă! Mulţumesc.

Dacă există civili care sunt războinici din fire, de ce n-ar exista şi ofiţeri care să iubească artele pacifiste? În Kakania existau cu duiumul. Pictau, îşi alcătuiau insectare, colecţionau timbre în clasoare sau studiau istoria universală. Izolarea în numeroase garnizoane mărunte şi împrejurarea că unui ofiţer îi era interzis să

se înfăţişeze în public cu realizări de natură intelectuală fără aprobarea superiorului ierarhic imprimau eforturilor de acest fel o notă oarecum specială, personală. Generalul Stumm se ocupase el însuşi în anii de tinereţe cu asemenea distracţii inofensive. Făcuse iniţial un stagiu la cavalerie, însă nu era un călăreţ cu vocaţie; braţele şi picioarele scurte nu erau adecvate pentru a cuprinde şi controla un animal atât de nerezonabil precum este calul; în plus, nu fusese nicidecum înzestrat cu calităţile necesare pentru a da ordine militare, încât superiorii săi la vremea aceea obişnuiau să spună că dacă un escadron ar fi fost dispus în curtea cazărmii astfel încât caii să fi fost aliniaţi cu capetele spre peretele grajdului, în loc să aibă cozile îndreptate într-acolo, cum se obişnuieşte, el n-ar fi fost în stare să-l scoată pe al său pe poarta cazărmii. Drept răzbunare, micul Stumm îşi lăsase atunci să-i crească barba, cafeniu-neagră şi rotunjită; era singurul ofiţer din cavaleria imperială care purta barbă, însă nu exista o interdicţie concretă în sensul acela. Începuse să colecţioneze, pe baze ştiinţifice, bricege; solda lui nu era îndestulătoare ca să facă o colecţie de arme, însă ajunsese să strângă în curând o mulţime de cuţite, clasificate după fabricaţie, cu sau fără tirbuşoane şi pile de unghii, precum şi după calitatea oţelului, locul de origine, materialul tecii şi aşa mai departe; în camera sa apăruseră dulapuri înalte, cu numeroase sertare scunde şi corect etichetate, ceea ce îi atrăsese renumele de erudit. Avea înzestrarea de a compune poezii şi încă de pe vremea când era cadet la şcoala militară primise totdeauna calificativul „excelent” la religie şi la compunere, într-o bună zi, colonelul îl convocă în cancelaria regimentului:

— Dumneata n-ai să ajungi niciodată un ofiţer de cavalerie de nădejde, îi spuse. Dacă iau un copil de ţâţă şi-l aşez pe cal în faţa escadronului, nu s-ar comporta altfel decât dumneata. Dar

regimentul nostru n-a mai trimis de multă vreme pe nimeni la Şcoala de Război şi ai putea să te prezinţi dumneata, Stumm!

Astfel, Stumm ajunse să frecventeze timp de doi ani încântători şcoala de ofiţeri de stat-major din capitală. El se dovedi şi acolo lipsit de acuitatea intelectuală necesară pentru cavalerie, însă participă la toate concertele militare, vizită muzeele şi colecţionă programe de teatru. Avea de gând să treacă în viaţa civilă, dar nu ştia cum să procedeze. În cele din urmă, rezultatul fusese că se constatase indubitabil că nici nu era indicat pentru serviciul la statul-major, nici, în mod cert, necorespunzător pentru aşa ceva; era considerat ca fiind stângaci şi lipsit de ambiţie, iar, pe de altă parte, ca având stofa de filosof şi fu transferat pe o perioadă de probă de doi ani la statul-major al unei divizii de infanterie şi, după trecerea acestui termen, fu înregistrat în calitate de căpitan de cavalerie în grupul numeros al celor care constituiau serviciul auxiliar al statului-major general şi care nu devin nicicând combatanţi, decât dacă se ivesc împrejurări excepţionale. Căpitanul Stumm făcea parte acum dintr-un alt regiment, trecea şi aici drept specialist în teoria militară, însă povestea cu copilul de ţâţă şi cu înzestrarea militară fu constatată curând şi de noii săi superiori. Urmă cariera unui adevărat martiraj până la gradul de locotenent-colonel; pe când era maior nu visa decât la un concediu lung, cu jumătate de soldă, pentru a ajunge la momentul când ar fi putut fi avansat la gradul de locotenent-colonel şi trecut în rezervă, adică păstrând titlul şi uniforma, nu însă şi cu pensia aferentă acelui grad. Nici nu mai voia să ştie de avansările care la trupă se desfăşoară ca după un ceas nespus de lent; nu mai voia să ştie de dimineţile când, odată cu răsăritul soarelui, împroşcat de sus până jos cu înjurături şi blesteme, se întorcea de la poligonul de exerciţii şi intra cu cizmele prăfuite la popotă ca să adauge unei zilei lungi şi vide nişte sticle de

vin, golite apoi; nu mai voia să ştie de viaţa socială a regimentului, de anecdotele cazone şi de amazoanele regimentelor, care-şi petreceau viaţa alături de soţii lor, ale căror avansări în grad se reverberau în ele ca un ecou pe o scară argintie de tonuri, corect acordată, inexorabil rafinată, doar cât să poată deveni perceptibile; şi nu mai voia să ştie de acele nopţi în care praful, vinul, plictiseala, câmpurile întinse peste care se trecuse în galop şi tirania acelui veşnic subiect de conversaţie care era calul îi determinau pe domnii ofiţeri, căsătoriţi sau necăsătoriţi, să frecventeze petrecerile care se desfăşurau în acea intimitate cu ferestrele acoperite, în care femeile erau răsturnate cu capul în jos pentru a fi se turna şampanie între jupoane, şi nici de evreul atotprezent al acelor garnizoane din oraşele Galiţiei, uitate de Dumnezeu, unde în magazinul universal mic şi lăsând impresia că urma să fie luat pe sus de vânt se găseau pe credit şi cu dobândă de toate, de la iubire până la unsoare de şa, şi care era gata să aducă fete, tremurând toate, de respect, de spaimă şi de curiozitate. Singura sa mângâiere în vremurile acelea o constituia extinderea laborioasă a colecţiei de cuţite şi tirbuşoane, din care multe i le aducea evreul acestui locotenent-colonel ţicnit, *meschugge*, cum îi spunea el în idiş, direct acasă, lustruindu-le de manşetă înainte de a le aşeza pe masă cu o figură evlavioasă, ca şi cum ar fi fost nişte relicve din morminte preistorice.

Cotitura neaşteptată se produse când un camarad de promoţie de la Şcoala de Război îşi aminti de Stumm şi propuse transferul acestuia la Ministerul de Război, unde la departamentul educativ se căuta un adjunct care să posede calitatea de a înţelege înclinaţia intelectuală a civililor. Doi ani mai târziu, lui Stumm, care între timp avansase la gradul de colonel, i se încredinţă conducerea departamentului. Devenise un alt om de când, în locul animalului sacru, calul de la cavalerie, avea sub sine şezutul unui scaun. Ajunse

general-maior şi putea fi aproape sigur că va ajunge şi general-locotenent. Îşi răsese încă de mult, fireşte, barba, dar acum, odată cu vârsta, i se lăţise fruntea, iar înclinaţia spre corpolenţă îi conferea aspectul unei anume împliniri pe toată linia. Era în sfârşit fericit, iar fericirea sporeşte proporţional şi capacitatea latentă. Îşi găsise locul în ierarhiile superioare, ceea ce devenise evident. Totul îl umplea de fericire: rochia unei femei neobişnuit de elegant îmbrăcate, lipsa de gust a stilului arhitectonic de pe atunci al Vienei, culorile vii, răspândite tot mai departe, ale vreunei pieţe, aerul brun-cenuşiu cu miros de asfalt al străzilor, atmosfera de asfalt moale, plină de miasme, mirosuri şi miresme, larma care exploda în câte o clipă, pentru a lăsa apoi în urma sa un singur zgomot, infinita varietate a vieţii civile, până şi mesele mici şi albe ale restaurantelor, incredibil de individuale, chiar dacă nu se poate nega că toate arată la fel; în toate acestea era o fericire care-i răsuna în cap asemenea clinchetului de pinteni. Era o fericire pe care civilii nu o experimentează decât prin vreo călătorie cu trenul, când merg în natură; cu conştiinţa faptului că o zi petrecută la iarbă verde este o zi fericită şi care, într-un fel, te va încununa. În simţământul acesta era cuprinsă propria importanţă, cea a Ministerului de Război, a culturii, importanţa oricărei alte fiinţe omeneşti şi totul era atât de viu, de puternic, încât, de când era aici, Stumm nu se mai gândise vreodată să meargă la muzeu sau la teatru. Era ceva arareori conştientizat, dar care pătrundea, scălda totul, de la fireturile epoleţilor de general până la glasurile clopotelor, asemenea în sine muzicii, fără de care dansul vieţii ar fi încremenit deodată.

La naiba, îşi urmase drumul! Astfel gândea Stumm despre sine însuşi, acum când, încununând totul, ca o cupă plină până să se reverse, se afla aici, în mijlocul acestor încăperi, într-o asemenea reuniune de minţi strălucite! Ajunsese aici! El era singurul în

uniformă în mediul acesta de spirit şi intelectualitate! Era încă ceva care-l făcea să se minuneze. Să ne închipuim globul pământesc, albastru ca cerul, cu o nuanţă şi mai pronunţată de albastru-de-nu-mă-uita al uniformei lui Stumm, alcătuit integral din simţăminte de fericire, importanţă, din fosforul tainic cerebral al iluminărilor interioare, iar în centrul acestui glob, inima generalului, deasupra căreia, înălţându-se precum Fecioara Maria peste capul şarpelui, o femeie divină, al cărei surâs este întreţesut cu toate cele din jur şi care reprezintă centrul de gravitaţie: aşa ne-am putea crea o idee despre impresia pe care o lăsase Diotima asupra lui Stumm von Bordwehr încă din primul ceas, când imaginea ei îi umpluse ochii lent, rotindu-i-se în orbite. La drept vorbind, generalul Stumm iubea femeile la fel de puţin precum caii. Picioarele sale durdulii, cam prea scurte, se simţiseră neajutorate în şa, iar când mai apoi era obligat să vorbească despre cai până şi când nu era de serviciu, visase nopţile că era condamnat să stea în şa, să călărească până-i trecea os prin os şi nu mai putea să descalece; tot astfel comoditatea îl făcuse să dezaprobe dintotdeauna excesele amoroase; cum îndatoririle sale de serviciu îl oboseau îndeajuns, nu mai avea nevoie să-şi primenească forţele prin supape nocturne. Fireşte, la vremea lui nu fusese el cel care să le strice cheful altora, dar când nu îşi petrecea serile în compania bricegelor sale, ci cu camarazii, recurgea de obicei la un expedient înţelept, căci simţul său al armoniei trupeşti îl învăţase de timpuriu că se putea trece grabnic de la stadiul excesiv al băuturii la starea de somnolenţă, mai comod decât să se expună primejdiilor şi dezamăgirilor iubirii. Când mai târziu se căsătorise şi, în scurtă vreme, avusese de susţinut doi copii pe lângă ambiţioasa lor mamă, ajunsese să înţeleagă bine cât de raţionale îi fuseseră obişnuinţele de viaţă de dinainte de a se fi produs ispitirea la matrimoniu – la care era sigur că se lăsase

convins doar de aura nemilităroasă a căsniciei. Din vremea aceea apăruse şi se instaurase cu fermitate un ideal feminin extraconjugal, pe care, probabil fără să-şi fi dat seama, îl purtase în sinea lui înainte, iar acest simţământ consta într-o blândă amorezare de femei care-l intimidau, scutindu-l de orice osteneală galantă. Când îşi mai arunca ochii peste portretele de femei pe care le decupase din revistele ilustrate în vremea celibatului – ceea ce reprezentase dintotdeauna doar o preocupare secundară în activitatea sa de colecţionar – constata că aveau toate aceeaşi caracteristică; dar el nu conştientizase acel aspect la vremea respectivă şi o adoraţie copleşitoare se ivise doar prin întâlnirea sa cu Diotima. Lăsând la o parte cu totul impresia pe care i-o produsese frumuseţea ei, încă de la bun început, când auzise că ea ar fi fost o a doua Diotima, fusese nevoit să caute în enciclopedie ce anume semnifica numele de Diotima; apoi nu înţelesese prea bine denumirea aceasta şi remarcase doar că era ceva în legătură cu cercul larg al culturii civile, despre care el, din nefericire, în ciuda poziţiei sale, încă nu ştia prea multe, iar superioritatea intelectuală a lumii se contopi cu graţia trupească a acelei femei. În zilele noastre, când relaţiile dintre sexe s-au simplificat într-atât, putem sublinia, fireşte, că o asemenea experienţă atinge sublimul printre trăirile unui bărbat. Braţele generalului Stumm se simţeau, proiectate în conştiinţă, mult prea scurte pentru a putea cuprinde voluptatea superioară a Diotimei, în vreme ce mintea sa trăia, în ce privea lumea şi cultura, acelaşi simţământ, astfel încât în tot ceea ce se petrecea, trupul rotofei al generalului dobândea ceva care semăna cu rotunjimea suspendată a globului terestru.

Tocmai această infatuare îl împinse pe Stumm von Bordwehr, la scurtă vreme după ce Diotima îl concediase din preajma ei, îndărăt spre ea. Se posta aproape de femeia admirată, cu atât mai mult cu

cât nu cunoştea pe nimeni altcineva din cei de faţă şi asculta, numai urechi, conversaţia ei. Ar fi vrut să-şi ia şi notiţe, căci, dacă n-ar fi fost martor auditiv al replicilor cu care Diotima le saluta pe cele mai diferite dintre notabilităţi, el n-ar fi socotit niciodată autentic ca o persoană să jongleze astfel, surâzând, cu asemenea bogăţii intelectuale ca şi cum ar fi fost şiraguri de perle. Doar privirea ei, după ce ea, nemulţumită, se întorsese în mai multe rânduri cu faţa de la el, îl determină să înţeleagă faptul că nu se cădea ca un general să tragă astfel cu urechea şi-l forţă să bată în retragere. Trecu de câteva ori în sus şi în jos prin casa arhiplină în clipele acelea, bău un pahar de vin şi voia tocmai să adopte o postură decorativă pe lângă un perete, când îl descoperi pe Ulrich, pe care-l văzuse şi la prima întrunire; în clipa aceea îl străfulgeră amintirea, căci Ulrich fusese un locotenent neliniştit, plin de idei, într-unul din cele două escadroane pe care generalul Stumm, la vremea aceea locotenent-colonel, le comandase fără fermitate. „E un om aşa, ca mine", gândi Stumm, „şi uite că, atât de tânăr, a ajuns într-o poziţie de vază!" Se îndreptă spre Ulrich şi după ce se salutară şi pălăvrăgiră o vreme despre schimbările survenite între timp, Stumm indică spre adunarea de spirite înalte din jurul lor şi spuse:

— E-un splendid prilej pentru mine să fac cunoştinţă cu problemele importante al vieţii civile!

— Veţi avea multe surprize, domnule general! îi răspunse Ulrich.

Generalul, în căutarea unui aliat, îi scutură mâna cu toată căldura.

— Ai fost locotenent în regimentul al nouălea de ulani, îi spuse cu un aer important, şi într-o zi va constitui pentru noi o mare onoare să ne amintim de zilele acelea, chiar dacă ceilalţi nu înţeleg încă lucrurile la fel de bine ca mine!

81

Contele Leinsdorf îşi exprimă părerile cu privire la politica pragmatică. Ulrich fondează câteva asociaţii

În vreme ce, în cadrul consiliului, nu se făceau observate nici cele mai vagi indicii că s-ar ajunge la vreun rezultat, Acţiunea Paralelă înregistra progrese ferme la palatul contelui Leinsdorf. Într-acolo duceau toate firele şi tot acolo era, de fapt, Ulrich de două ori pe săptămână.

Nimic nu-l intriga într-atât ca numărul uniunilor şi asociaţiilor existente. Se înfiinţau asociaţii pentru sportul de câmp şi acvatic, reuniuni ale antialcoolicilor şi cunoscătorilor în ale băuturii, pe scurt, asociaţii şi contraasociaţii. Acestea promovau eforturile membrilor proprii şi le sabotau pe cele ale oponenţilor. Ai fi putut avea impresia că fiecare om aparţinea cel puţin câte unei asociaţii sau uniuni.

— Alteţă, spuse Ulrich uimit, realitatea depăşeşte cu mult ceea ce noi, în inocenţa noastră, am considerat a fi manifestarea firească a instrumentului social; e o situaţie monstruoasă în care se vădeşte că, în varianta ordinii statale, inventată de noi înşine, fiecare om este, de asemenea, membru al unei bande oarecare…!

Dar contele Leinsdorf nutrea o adevărată slăbiciune pentru asociaţii şi uniuni.

— Gândeşte-te şi dumneata, îi răspunse el, că politica ideologică nu a produs niciodată niciun folos; trebuie să facem acum politică pragmatică, aplicată. Nu ezit chiar să-mi spun părerea că iniţiativele prea intelectuale din anturajul verişoarei dumitale constituie o anumită primejdie!

— Vreţi să-mi indicaţi nişte linii directoare, Alteţă? îl rugă

celălalt.

Contele Leinsdorf îl privi o clipă. Se întreba dacă ce ar fi avut el de spus nu ar fi fost prea îndrăzneţ pentru tânărul acesta lipsit de experienţă. Apoi se hotărî.

— Ei bine, vezi dumneata, începu el prevăzător, îţi voi spune acum un lucru pe care poate că dumneata nu-l ştii încă, pentru că eşti un om tânăr; politica pragmatică înseamnă: să nu faci tocmai acel lucru pe care ai vrea să-l faci; pe de altă parte, poţi să-i câştigi pe oameni îndeplinindu-le micile dorinţe!

Ascultătorul său îl privi descumpănit pe contele Leinsdorf, iar acesta din urmă surâse măgulit.

— Aşadar, explică el, spuneam că politica aplicată nu trebuie să se lase condusă de forţa ideii, ci de nevoile pragmatice. Ideile frumoase ar vrea, fireşte, să le transpună în viaţă oricine, se înţelege de la sine. Nu îţi este permis să faci exact lucrul pe care ai vrea să-l faci! Aşa am aflat de la Kant.

— Într-adevăr! strigă surprins învăţăcelul. Dar un ţel trebuie totuşi să avem, nu?!

— Un ţel? Bismarck voia să-l vadă pe regele Prusiei dobândind putere: acesta era ţelul său. N-a ştiut de la început că pentru a-l atinge trebuia să intre în război cu Austria şi Franţa şi să întemeieze Reichul german.

— Alteţa Voastră sugerează aşadar că ar trebui să năzuim la o Austrie mare şi puternică, şi altceva nimic?

— Avem încă timp patru ani. În aceşti patru ani se pot întâmpla multe. Poţi să pui pe picioare un popor, dar de mers e nevoit să meargă prin propriile sale puteri. Înţelegi ce vreau să spun? Să-l punem pe picioare, iată ce trebuie să facem! Picioarele unui popor sunt constituite din instituţiile sale stabile, partidele politice, uniunile şi aşa mai departe, şi nu din discursuri!

— Alteţă! Chiar dacă nu sună ca atare, aceasta este o idee cu adevărat democratică!

— Mă rog, este şi aristocratică, poate, deşi cei de acelaşi rang cu mine nu mă înţeleg. Bătrânul Hennenstein şi latifundiarul Türckheim mi-au răspuns că toate aceste eforturi vor eşua lamentabil. Trebuie să procedăm deci cu toată precauţia. Trebuie să construim întâi la scară redusă, caută să fii atent şi prevenitor cu cei care se îndreaptă spre noi.

În consecinţă, Ulrich nu mai respinse pe nimeni în perioada imediat următoare. I se prezentă o persoană şi-i vorbi îndelung despre filatelie. În primul rând, spunea insul respectiv, colecţionarea de timbre contribuia la strângerea relaţiilor internaţionale; în al doilea rând, satisfăcea năzuinţele spre proprietate şi statut social, despre care nu se putea nega nicidecum faptul de a constitui fundamentul unei societăţi; în al treilea rând, presupunea nu numai cunoştinţe, ci şi capacitatea de a lua decizii de o natură de-a dreptul artistică. Ulrich îl privise lung pe interlocutorul său, era un om frământat de griji şi sărăcăcios îmbrăcat; el însă păruse să înţeleagă întrebarea pe care o exprima privirea aceea, căci răspunse că timbrele constituiau şi obiecte de valoare comercială, nu trebuia să se treacă cu vederea nici acest aspect, se realizau tranzacţii în valoare de milioane, marile burse de timbre fiind frecventate de intermediari şi colecţionari din toate ţările. Puteai să te îmbogăţeşti cu ele. El însă, în ce-l privea, era un idealist; îşi desăvârşea acum o colecţie de un tip special, faţă de care, pentru moment, nimeni nu manifesta interes. Voia doar ca în anul jubiliar să se deschidă o mare expoziţie filatelică în care să expună pentru semeni domeniul său special de activitate!

După el veni un altul care relată următoarele: când trecea pe stradă – mult mai interesant era însă când mergea cu tramvaiul –

număra încă de ani de zile, în majusculele alfabetului latin de pe firmele prăvăliilor, liniile, beţele (A constă de exemplu din trei asemenea laturi, M din patru) şi împărţea cifra rezultată la numărul literelor. Până acum rezultatul acestei operaţii se menţinuse la o medie constantă de doi şi jumătate; dar, evident, teoretic rezultatul nu era invariabil şi s-ar fi putut modifica pe oricare altă stradă pe care ar fi trecut. Astfel se simţea cuprins de o mare îngrijorare când dădea peste abateri, de o mare bucurie atunci când rezultatul corespundea mediei, ceea ce se asemuia cu efectul de catharsis, de purificare atribuit tragediei. Când însă, dimpotrivă, număra literele înseşi, di vizibilitatea la trei – de lucrul acesta se putea convinge singur domnul cu care avea cinstea să stea de vorbă – constituia doar un caz fericit, rar, iar cele mai multe firme creau în schimb un simţământ de insatisfacţie uşor de remarcat, cu excepţia doar a celor alcătuite din litere multiple, adică din cele cu patru beţe, de exemplu WEM, care te puteau face în asemenea împrejurări de-a dreptul fericit. Ce decurgea de aici, întrebă vizitatorul. Nimic altceva, decât că Ministerul Sănătăţii Naţionale ar trebui să dea o ordonanţă prin care să fie favorizată în denumirile firmelor alegerea literelor constând din patru beţe şi interzisă pe cât posibil folosirea celor dintr-o singură trăsătură, cum ar fi O, S, I, C, căci produceau amărăciune prin neproductivitatea lor.

Ulrich îl privi lung şi pe acesta şi avu grijă să se menţină la o oarecare distanţă; însă, la drept vorbind, interlocutorul său nu-i crease impresia unui alienat mintal, ci era o apariţie din „clasa de mijloc", avea aproximativ treizeci de ani, părea inteligent şi prietenos. Explică liniştit mai departe că asemenea calcule mintale erau o însuşire indispensabilă în toate profesiile, că printre ţelurile pedagogiei moderne se număra şi acela de a face educaţie prin joc, că statisticile au evidenţiat frecvent relaţii complexe mai profunde,

cu mult înainte ca ele să fi fost explicitate, că sunt cunoscute neajunsurile esenţiale determinate de instrucţia pe baza lecturilor şi că, în sfârşit, vorbeşte de la sine puternica impresie pe care au produs-o constatările lui asupra tuturor celor care se hotărâseră să reediteze pe cont propriu experienţele sale. Dacă Ministerul Sănătăţii Publice ar fi putut fi determinat să facă uz de descoperirea sa, alte state aveau să urmeze curând acest exemplu şi anul jubiliar ar fi devenit o binecuvântare pentru întreaga omenire.

Tuturor acestor oameni Ulrich le dădea sfaturi:

— Întemeiaţi o asociaţie; aveţi aproape patru ani la dispoziţie şi, dacă reuşiţi, Alteţa Sa vă va sprijini, desigur, cu întreaga sa influenţă!

Cei mai mulţi dintre ei constituiseră însă câte o asemenea asociaţie, ceea ce schimba situaţia. Era relativ simplu, când vreun club de fotbal se agita pentru a obţine dreptul la un titlu de profesor onorific spre a demonstra importanţa culturii fizice moderne, să i se răspundă că propunerea urma să fie analizată. Complicat era însă un caz ca acela în care fu primită vizita unui om de vreo cincizeci de ani, care se prezenta ca funcţionar superior într-un departament guvernamental; fruntea îi era luminată ca fruntea martirilor; el explică faptul că era fondatorul şi preşedintele asociaţiei pentru stenografia Öhl, care-şi lua permisiunea să atragă atenţia marii iniţiative patriotice a Acţiunii Paralele asupra sistemului de stenografie Öhl.

Sistemul de stenografie Öhl, explică el mai departe, era o invenţie austriacă, ceea ce constituia o explicaţie în sine a faptului că nu se bucura de nicio răspândire şi încurajare. Îl întrebă pe Ulrich dacă el cunoaşte stenografia; lucru pe care acesta îl negă, şi atunci îi fură explicate avantajele de ordin intelectual ale stenografiei. Economie de timp, economie de energie spirituală; de exemplu, se întrebase

vreodată ce cantitate enormă de productivitate intelectuală se risipea arbitrar zilnic în asemenea mici bucle scriptice, cu prolixitatea, imprecizia, repetiţiile iritante ale unor elemente asemănătoare, în confuzia dintre componentele grafice realmente semnificative şi expresive şi cele doar ornamentale şi exprimând numai capriciile personale? Ulrich făcea astfel cunoştinţă, spre surprinderea lui, cu un om care urmărea cu o ură neîmpăcată scrierea de mână obişnuită, în aparenţă atât de inofensivă. Din punctul de vedere al economiei muncii intelectuale, stenografia constituia o problemă vitală pentru progresul omenirii în asemenea epoci ale grabei nemăsurate. Dar, din punct de vedere etic, problema scrisului *in extenso* sau prescurtat convenţional se arăta a fi de o importanţă decisivă. Scrierea urechilor lungi, cum, după exprimarea plină de amărăciune a funcţionarului superior, ar fi trebuit să se numească mai corect din cauza buclelor ei lipsite de sens, ducea spre imprecizie, arbitrar, extravaganţă şi folosirea cu neglijenţă a timpului, în vreme ce stenografia constituia o adevărată şcoală educativă în vederea preciziei, concentrării voinţei şi ţinutei bărbăteşti. Stenografia te învaţă să faci ceea ce este necesar şi să eviţi inutilul, ceea ce nu slujeşte scopului. Nu credea domnul cu care avea cinstea să stea de vorbă că aici era inclusă şi o lecţie de morală practică, care, mai ales pentru un austriac, ar fi fost de mare însemnătate? Problema putea fi abordată şi din punct de vedere estetic. Oare prolixitatea nu este considerată în mod îndreptăţit ca fiind urâtă? Oare expresia unui înalt grad de adecvare la obiect nu a fost calificată de cei mai mari clasici drept un element constitutiv esenţial al frumosului? Din punct de vedere al sănătăţii publice – continuă funcţionarul superior – ar fi fost de cea mai mare importanţă să se scurteze timpul petrecut în poziţia de-a dreptul cocoşată asupra mesei de scris. Abia după ce problema stenografiei

fusese expusă în felul acesta, spre uimirea ascultătorului său, şi din punctul de vedere al altor ştiinţe, solicitantul trecu la înfăţişarea nesfârşitei superiorităţi a sistemului Öhl asupra tuturor celorlalte sisteme stenografice. El arătă că, examinat din toate punctele de vedere expuse până acum, orice alt sistem de scriere stenografică nu era decât o trădare a ideii de stenografie. Apoi el dezvoltă istoria suferinţelor sale. Existau sistemele mai vechi, mai puternice, care găsiseră deja timp să se alieze cu toate interesele materiale posibile. Şcolile comerciale predau stenografia după sistemul Vogelbauch şi opuneau rezistenţă faţă de orice modificare, iar la această rezistenţă – în conformitate cu legea inerţiei – se alia în mod firesc şi lumea comerţului. Ziarele care, după cum se vedea prea bine, câştigau o grămadă de bani din publicitatea şcolilor comerciale erau insensibile la orice propuneri de reformă. Dar Ministerul învăţământului? Bătaie de joc! – spuse domnul Öhl. Cu cinci ani în urmă, când se hotărâse introducerea obligatorie a disciplinei stenografiei în şcolile secundare, Ministerul învăţământului iniţiase o comisie de anchetă pentru consultări în vederea alegerii sistemului şi, bineînţeles, din această comisie făceau parte reprezentanţii şcolilor comerciale, ai cercurilor comerciale, ai stenografilor parlamentari care, fireşte, lucrează mână în mână cu reporterii ziarelor şi altcineva nimeni! Era limpede că avea să fie ales sistemul Vogelbauch. Asociaţia pentru promovarea stenografiei Öhl lansase un avertisment cu privire la această crimă împotriva unor preţioase bunuri naţionale şi protestase în acest sens! Însă reprezentanţii săi nici măcar nu fuseseră primiţi la minister!

Ulrich raporta despre asemenea cazuri Alteţei Sale.

— Öhl? întrebă contele Leinsdorf. Zici că e funcţionar? Alteţa Sa se frecă îndelung cu degetul pe şaua nasului, dar nu ajunse la nicio decizie. Poate că ar fi bine să stai de vorbă cu şeful departamentului

unde lucrează şi să vezi ce e cu el…? spuse după o vreme, dar era atunci într-o stare de spirit creatoare şi retractă acea sugestie. Nu, mai bine alcătuim un memoriu; dă-le posibilitatea să-şi spună păsul! adăugă ceva de natură confidenţială, care ar fi urmat să-i permită celuilalt să pătrundă mai bine esenţa problemei. În toate chestiunile acestea nu poţi să ştii, spuse el, dacă e vorba despre nonsensuri sau nu. Dar vezi dumneata, dragul meu, ceva important reiese de fiecare dată tocmai prin faptul că tratezi o astfel de problemă cu seriozitate! Consideră cazul lui Arnheim, după care aleargă presa. Ziarele ar putea găsi oricare alt personaj. Dar, tocmai pentru că este urmărit la tot pasul, doctorul Arnheim devine un personaj important. Spui că Öhl are şi el o asociaţie? Fireşte, faptul în sine nu dovedeşte nimic. Dar, pe de altă parte, cum am spus, trebuie să gândim modern lucrurile şi dacă mai mulţi se pronunţă în favoarea a ceva, putem să fim destul de siguri că de aici irupe o idee!

82

Clarisse sugerează instaurarea unui An Ulrich

Era cert faptul că Ulrich nu o vizită pe Clarisse din niciun alt motiv decât pentru că se simţea obligat să o determine să-şi bage minţile în cap în legătură cu scrisoarea pe care i-o adresase contelui Leinsdorf; când ea îl vizitase acasă ultima oară, fusese o omisiune din partea sa. În drum spre ea, îi trecu prin minte că Walter era în mod indubitabil gelos pe el şi că această vizită a lui avea să-l nemulţumească, îndată ce ar fi aflat de ea; pe de altă parte, Walter nu avea cum s-o împiedice. Situaţia în care se găsesc cei mai mulţi dintre bărbaţi, dacă sunt geloşi, este la urma urmei de-a dreptul comică: n-au timp să-şi supravegheze soţiile decât după orele de

serviciu.

Ceasul la care Ulrich se hotărâse să pornească spre Clarisse făcea improbabil faptul de a-l întâlni pe Walter acasă. Era după-amiaza foarte devreme. Se anunţase prin telefon. Ferestrele păreau să nu aibă deloc perdele „atât de intens răzbătea prin geamuri albul zăpezii de afară. În lumina aceasta nemiloasă care înconjurase toate obiectele, Clarisse se afla în picioare în mijlocul camerei şi-l privea de acolo, surâzând. Acolo unde curbele uşoare ale trupului ei zvelt se rotunjeau către fereastră, ea se ilumina parcă în culori vii, în vreme ce partea de umbră a trupului era o ceaţă brun-albăstruie, din care fruntea, nasul şi bărbia ieşeau în relief ca o creastă înzăpezită, a cărei asprime colţuroasă o estompează puţin vântul şi soarele. Semăna mai puţin cu o fiinţă omenească decât cu o alcătuire din gheaţă şi lumină, în singurătatea fantomatică a unei ierni alpine. Ulrich avu o intuiţie scurtă a farmecului pe care ea trebuie că îl arunca în anumite momente asupra lui Walter şi simţămintele amestecate pe care le nutrea faţă de prietenul său din adolescenţă lăsară pentru scurt timp loc contemplării de o clipă a spectacolului pe care şi-l ofereau una alteia două fiinţe omeneşti, a căror viaţă el însuşi poate nici n-ar fi putut spune că o cunoştea.

— Nu ştiu dacă i-ai spus lui Walter de scrisoarea pe care i-ai scris-o contelui Leinsdorf, începu el, dar am venit acum să stau de vorbă între patru ochi cu tine şi să te avertizez ca pe viitor să te abţii de la asemenea gesturi.

Clarisse trase două scaune unul lângă altul şi îl sili să se aşeze.

— Să nu vorbeşti cu Walter pe această temă, îl rugă ea, dar spune-mi ce ai tu împotrivă. Te referi la Anul Nietzsche? Ce-a răspuns contele la propunerea mea?

— Ce crezi tu că ar fi putut să răspundă?! Legătura pe care ai făcut-o între această problemă şi Moosbrugger era de-a dreptul

absurdă. De altfel, el oricum ar fi aruncat scrisoarea la coş.

— Aşa?

Clarisse era foarte dezamăgită. Apoi explică:

— Din fericire însă ai şi tu ceva de spus!

— Ţi-am mai zis, pur şi simplu ţi-ai pierdut minţile!

Clarisse surâse şi înregistră afirmaţia ca pe un compliment.

Îşi lăsă mâna pe braţul prietenului ei şi întrebă: — Anul austriac îl socoteşti şi tu, nu-i aşa, o prostie?

— Bineînţeles.

— Dar un An Nietzsche ar fi ceva bun; şi de ce n-am putea să vrem ceva, tocmai pentru că din punctul nostru de vedere este ceva bun?!

— Cum îţi imaginezi tu, la urma urmei, un An Nietzsche? întrebă el.

— E problema ta!

— Vrei să fii nostimă!

— Deloc. Spune-mi de ce ţi se pare nostim să vrei să realizezi ceea ce este important pentru tine din punct de vedere intelectual şi spiritual?!

— Cu plăcere, răspunse Ulrich şi se desprinse de mâna ei. Nici nu e nevoie să fie Nietzsche, ar putea la fel de bine să fie vorba de Hristos sau de Buddha.

— Sau de tine. Ia gândeşte-te, un An Ulrich!

Rosti cuvintele la fel de calm cum îi ceruse să întreprindă ceva pentru a-l elibera pe Moosbrugger. Însă de data aceasta el nu mai era distrat, ci o privi în faţă în vreme ce o asculta. Pe faţa ei era doar surâsul obişnuit al Clarissei, care apărea întotdeauna fără voia ei, ca o grimasă mică, veselă, smulsă cu efort parcă.

— Uf, bine, gândi, ei nu-i trece prin cap nimic rău sau absurd.

Însă Clarisse se trase iarăşi aproape de el.

— De ce nu instaurezi un An al tău? Acum poate că deţii poziţia de a-l impune. Nici nu trebuie să-i spui lui Walter, ţi-am zis doar, şi nici despre scrisoarea cu Moosbrugger. Mai ales, nu-i spune că discut cu tine despre toate aceste lucruri! Dar, crede-mă, asasinul acesta are simţ muzical; doar că nu e în stare să compună. Nu ţi-ai dat seama niciodată că orice om se află în centrul unei sfere cereşti? Dacă el se mişcă de la locul lui, se mişcă şi ea odată cu el. Aşa trebuie că se face muzica; fără conştiinţa faptului, doar aşa, simplu, ca sfera cerească în care te afli!…

— Crezi că ceva de genul acesta ar trebui să inventez ca An al meu?

— Nu, răspunse Clarisse pentru orice eventualitate. Buzele ei subţiri voiau să spună ceva, dar păstrară tăcerea şi flacăra îi ţâşnea mută numai din ochi. Nu s-ar fi putut spune ce anume iradia în asemenea clipe din fiinţa ei. Ardea ceva, ca atunci când te apropiai prea mult de un obiect incandescent. Acum surâdea, însă acel surâs i se crispa pe buze ca o cenuşă rămasă după ce flacăra din ochi i se stinsese.

— Tocmai la aşa ceva m-aş fi putut gândi într-un caz extrem, repetă Ulrich. Doar că mi-e teamă că tu te gândeşti că ar trebui să pun la cale o lovitură de stat?!

Clarisse stătu pe gânduri o clipă.

— Atunci, să spunem, un An Buddha, răspunse ea evaziv. Nu ştiu ce a reprezentat Buddha; doar aşa, în linii mari; dar să acceptăm şi noi, pur şi simplu, ce-o fi, şi dacă va fi socotit important, atunci, foarte bine, să întreprindem ceva! Căci un lucru fie merită să credem în el, fie nu.

— Bine, fie… Ai spus un An Nietzsche. Dar ce-a propovăduit Nietzsche, la urma urmei?

Clarisse rămase pe gânduri.

— Desigur, nu mă gândesc la un monument Nietzsche sau la o stradă Nietzsche, spuse încurcată. Dar ar trebui să-i facem pe oameni să trăiască aşa cum…

— Aşa cum a dorit el?! o întrerupse Ulrich. Dar ce-a dorit?

Clarisse încercă să răspundă, aşteptă o clipă, în cele din urmă replică:

— Ei, ce, ştii şi tu…

— Eu nu ştiu nimic, o necăji el. Dar un lucru am să-ţi spun: se pot traduce în fapt cererile pentru crearea unor cantine ale săracilor în cinstea împăratului Franz Josef sau propunerile pentru o societate pentru protecţia pisicilor domestice, dar gândurile bune nu le poţi traduce în realitate, cum nu poţi să traduci muzica în realitate! Ce anume înseamnă? Nu ştiu. Dar astfel se prezintă realitatea.

Îşi găsise acum în sfârşit un loc pe canapeaua cea mică din spatele măsuţei; locul acela era mai defensiv decât cel de pe scaun. Pe locul rămas liber în centrul camerei, ca pe malul celălalt al unei răsfrângeri iluzorii ce prelungea tăblia mesei, se afla Clarisse în picioare şi vorbea mai departe. Trupul ei zvelt vorbea şi gândea odată cu vorbele ei; simţea cu adevărat tot ceea ce voia să spună, întâi cu întregul trup, şi percepea mereu impulsul să facă ceva cu acest trup. Ulrich îi socotise întotdeauna trupul ca fiind încordat, băieţos, dar acum, aşa cum o vedea mişcându-se molatic, cu picioarele lipite unul de celălalt, Clarisse îi apăru deodată ca o dansatoare javaneză. Deodată se gândi că nu l-ar fi mirat câtuşi de puţin dacă ea ar fi intrat în transă. Sau era el însuşi în transă? Se lansă într-un discurs lung.

— Tu ai vrea să-ţi organizezi viaţa în conformitate cu ideile tale, începu el, şi ai vrea să ştii cum să procedezi. Dar o idee este lucrul cel mai paradoxal din lume. Trupul de carne se combină cu ideile ca

într-un fetiş. Devine magic când se leagă de o idee. O banală palmă dată ideii de onoare, de pedeapsă şi altele asemenea poate deveni de-a dreptul mortală. Cu toate acestea, ideile nu se pot menţine niciodată în starea în care sunt cel mai puternice; seamănă cu substanţele care odată scoase la aer se preschimbă imediat într-o altă formă, mai durabilă, dar coruptă. Tu ai trecut deseori prin asemenea stări. Căci o idee: iată ce eşti tu, într-o anumită stare. Ceva, orice, suflă asupra ta; ca atunci când din freamătul corzilor se înalţă deodată un sunet; este deodată ceva în faţa ta, ca un miraj; din învălmăşeala sufletului tău s-a format o cavalcadă fără sfârşit şi toate frumuseţile lumii par să se alinieze de o parte şi de alta a drumului. O singură idee poate să creeze o asemenea stare. Dar după o vreme ajunge asemenea cu toate celelalte idei pe care le-ai avut înainte, se aşază printre ele, devine o parte din concepţiile şi din caracterul tău, din principiile sau din toanele tale, şi-a pierdut aripile şi a dobândit o soliditate lipsită de orice taină.

Clarisse răspunse:

— Walter e gelos pe tine. Nu sunt eu cauza. Ci pentru că tu ai aerul că ai putea să faci lucrurile pe care ar vrea el să le facă. Înţelegi? E ceva în tine care pe el îl depersonalizează. Nu ştiu cum aş putea să mă exprim.

Îl privea cercetătoare.

Replicile acestea din urmă ale lor se îmbinau una într-alta.

Walter fusese întotdeauna copilul răsfăţat al vieţii, îi fusese dintotdeauna aşezat vieţii în poală. Orice i s-ar fi întâmplat, se preschimba totdeauna într-o vitalitate tandră, delicată. Walter fusese întotdeauna cel care experimenta mai mult decât ceilalţi. „Dar putinţa asta de a trăi, de a experimenta mai mult este unul din primele şi cele mai subtile indicii după care se recunosc oamenii mediocri", reflectă Ulrich. „Privită în context, trăirea este privată de

ceea ce este mai otrăvitor sau mai dulce!" Cam aşa era. Până şi siguranţa că aşa stăteau lucrurile era de fapt o conexiune, o relaţie între lucruri, şi în schimbul ei nu primeai niciun sărut, niciun semn de despărţire. Cu toate acestea, era Walter gelos pe el? îi făcu plăcere să afle.

— I-am spus că ar trebui să te omoare, relată Clarisse.

— Ce spui?

— Să te omoare, i-am spus. Dacă tu n-ai fi aşa cum îţi închipui că eşti sau dacă el ar fi mai bun decât tine şi nu şi-ar găsi liniştea decât astfel: lucrul ar fi bine cumpănit? În plus, tu poţi să te aperi.

— Nu s-ar zice că umbli cu jumătăţi de măsură…! răspunse nesigur Ulrich.

— Ei, vorbeam doar aşa. Iar tu, la urma urmei, ce crezi!? Walter spune că nici nu se cuvine să gândim astfel.

— Ba nu; să gândim acceptabil, răspunse el ezitant şi o privi atent pe Clarisse.

Avea un farmec al ei anume. S-ar fi putut spune oare că era ca şi cum ar fi apărut deodată, alături de propria ei persoană? Era absentă şi totodată prezentă, ambele stări, prezenţa şi absenţa, una lângă alta, aproape de tot.

— Ei, să ne gândim! îl întrerupse ea. Vorbea parcă spre peretele în faţa căruia şedea el, ca şi cum ochii i-ar fi fost atraşi de un punct undeva între ei. Tu eşti la fel de pasiv ca Walter! Până şi vorbele ei pluteau median între două depărtări; păstrau distanţa, ca o insultă, şi erau totuşi conciliante printr-o apropiere confidenţială, pe care o implicau. Eu însă susţin dimpotrivă: dacă gândeşti, trebuie să fii în stare şi să acţionezi, insistă ea cu o voce uscată.

Apoi îşi părăsi locul, se îndreptă spre fereastră şi se opri acolo, cu mâinile împreunate la spate. Ulrich se ridică brusc, se îndreptă spre ea şi-i puse braţul pe umăr.

— Micuţa mea Clarisse, dai dovadă de ciudăţenie azi. Dar trebuie să pun o vorbă bună pentru mine; la urma urmelor, nu prea te preocupă persoana mea, aş zice.

Clarisse privea afară pe fereastră. Însă acum deodată cu atenţie; se concentra asupra unui punct din exterior, pentru a avea ceva de care să se agaţe. Avea senzaţia că adineaori gândurile i-ar fi fost undeva, dincolo de ea însăşi şi se întorseseră abia acum. Senzaţia de a fi ca o cameră, în care încă se mai simte cum tocmai s-a închis uşa, nu era nouă pentru ea. Avea uneori zile şi săptămâni în care tot ce o înconjura era mai luminos şi mai uşor decât de obicei, ca şi cum n-ar fi fost niciun efort să se strecoare printre lucruri şi să iasă din ea însăşi, la plimbare prin lume; tot astfel cum după aceea veneau iarăşi momente grele, în care se simţea ca întemniţată, şi de obicei acestea din urmă durau puţin, dar se temea de ele ca de o pedeapsă, pentru că atunci totul era strâmt şi trist. În momentul de faţă, care se distingea de celelalte prin liniştea lui clară, sobră, se simţea nesigură, nu mai ştia bine ce dorise cu o clipă înainte, iar o asemenea claritate apăsătoare, ca de plumb, stăpânirea de sine în aparenţă calmă erau deseori clipele premergătoare momentului pedepsei. Clarisse se încorda acum şi avea simţământul că dacă ar fi reuşit să continue conversaţia într-un chip convingător, s-ar fi reîntors pe teren sigur.

— Nu-mi mai spune *micuţo,* spuse supărată, în caz contrar, până la urmă eu am să fiu cea care te omoară!

I se părea o glumă, reuşise deci. Îşi întoarse prevăzătoare capul, să-l poată privi în faţă.

— Am spus şi eu aşa, bineînţeles, continuă ea, dar tu trebuie să înţelegi că intenţia a fost serioasă. Unde rămăsesem? spuneai că nu se poate trăi după o idee. Voi n-aveţi energia necesară, nici tu, nici Walter!

— Mi-ai spus, şi mă îngrozeşte, că aş fi pasiv. Dar există două feluri de a fi pasiv. Un pasivism pasiv, cel al lui Walter; şi unul activ!

— Ce vrei să zici, un pasivism activ? întrebă Clarisse curioasă.

— Cel al unui prizonier care aşteaptă prilejul să evadeze.

— Aiurea! reacţionă Clarisse. Scuze! — Mă rog, răspunse el concesiv, poate.

Clarisse îşi ţinea încă mâinile împreunate la spate şi acum stătea cu picioarele depărtate, ca şi cum ar fi fost încălţată cu cizme de călărie.

— Ştii ce spune Nietzsche? Să vrei să ştii ceva sigur e ca şi cum ai vrea să umbli pe teren sigur, o laşitate. Trebuie să începi de undeva să acţionezi în conformitate cu intenţiile tale, nu numai să tot vorbeşti despre ele! Tocmai am aşteptat de la tine să faci la un moment dat ceva deosebit!

Reuşise deodată să apuce un nasture de la jiletca lui şi acum trăgea de el, cu faţa ridicată spre Ulrich. Fără să vrea, el îşi aşează mâna peste a ei ca să-şi salveze nasturele.

— M-am gândit de multă vreme la ceva, continuă ea şovăind: toată meschinăria şi urâţenia nu provin în zilele noastre de la faptul că am comite ceva urât, ci pentru că lăsăm să se comită lucruri urâte. Urâţenia sporeşte în vid.

Ducându-şi replica până la capăt, îl privi în ochi. Pe urmă continuă însufleţită:

— Să laşi să se întâmple ceva e de zece ori mai primejdios decât să faci tu însuţi ceva! Înţelegi ce vreau să spun?

Se lupta cu ea însăşi, întrebându-se dacă trebuie să încerce să descrie mai exact ce gândea. Continuă însă:

— Nu-i aşa, tu mă înţelegi foarte bine, nu, dragul meu? Chiar dacă tot spui singur că lucrurile trebuie lăsate să se desfăşoare de la

sine. Dar eu ştiu foarte bine ce înţelegi tu printr-o asemenea afirmaţie! Uneori chiar mă gândeam că tu eşti Diavolul!

Cuvintele acestea din urmă îi scăpaseră Clarissei de pe buze, ca o şopârlă. Se sperie singură. La început se gândise doar la rugămintea lui Walter care ar fi vrut un copil de la ea. Prietenul ei remarcă acum o luminiţă tremurând în ochii ei, aşa cum şi-i ţinea ridicaţi către el cu o expresie jinduitoare parcă. Dar pe faţa ei, ridicată spre el, se revărsase o anumită expresie. Nu era ceva frumos, ci mai degrabă urât, emoţionant. Cum ar fi fost sudoarea care să-i fi năpădit deodată chipul întreg, înecându-i-l. Dar nu era deloc ceva fizic, trupesc, era pur imaginar. Se simţea contaminat împotriva voinţei lui şi împins într-o vagă absenţă a oricărui gând. Nu mai putea opune niciun fel de rezistenţă reală acestor cuvinte nebuneşti ale ei şi în cele din urmă o apucă pe Clarisse de mână, o aşeză pe canapea şi luă loc alături de ea.

— Am să-ţi spun atunci de ce nu fac eu nimic, începu ei, apoi tăcu.

Clarisse, care în momentul când îi simţise atingerea revenise la starea ei de spirit obişnuită, îl îndemnă să vorbească mai departe.

— Nu se poate face nimic, pentru că – dar tu tot n-ai să înţelegi, începu el din nou şi îşi scoase o ţigară; acum era ocupat să o aprindă.

— Ei? îl ajută Clarisse. Ce vrei să spui?

Însă el tăcea acum. Atunci ea îşi petrecu braţul pe după spatele lui şi-l scutură ca un băieţandru care dorea să arate cât de puternic era. În ce o privea, nu era nevoie să-i spui nimic, ajungea până şi gestul prin care sugerai ceva ieşit din comun ca să-i pui în mişcare imaginaţia.

— Tu eşti de-a dreptul malefic! strigă ea şi încercă să-i producă durere.

În clipa aceea însă fură întrerupţi în chip neplăcut de întoarcerea lui Walter.

83

Se întâmplă cam acelaşi lucru sau De ce nu se poate inventa istoria?

La urma urmei, ce ar fi putut Ulrich să-i spună Clarissei? Tăcuse pentru că ea stârnise în el o dorinţă ciudată de a pronunţa cu glas tare numele lui Dumnezeu. Ar fi vrut să spună ceva de felul acesta: Dumnezeu nu înţelege lumea câtuşi de puţin literal: ea este o metaforă, o analogie, o figură de stil, de care el trebuie să facă uz dintr-un motiv sau altul; fireşte, întotdeauna în chip inadecvat; nu trebuie să-l credem textual, noi înşine trebuie să găsim rezolvarea ghicitorii ale cărei date ni le propune. Se întreba dacă Clarisse ar fi fost dispusă să ia lucrurile ca pe un joc de-a indienii sau de-a hoţii şi vardiştii. Sigur că ar fi fost dispusă. Dacă cineva făcea prima mişcare, ea i se alătura imediat, rămânea alături şi se aţinea la pândă, ca o lupoaică.

Însă mai fusese ceva care, cum se spune, îi stătea pe limbă; ceva în legătură cu problemele matematice care nu admit o soluţie generală, ci doar soluţii particulare, individuale, prin a căror combinare ne apropiem de soluţia generală. Ar fi putut adăuga că el considera problema vieţii omeneşti drept una dintre acestea. Ceea ce se numeşte o epocă – fără să ştim prea bine dacă trebuie să înţelegem prin asta secole, milenii sau doar răstimpul dintre şcoală şi momentul când ajungi bunic – acest flux amplu, nestăpânit de împrejurări, ar însemna atunci o succesiune haotică de încercări nesatisfăcătoare şi, considerate individual, false de a găsi soluţia, din care, de-abia când omenirea avea să se priceapă să le combine,

ar fi reieşit soluţia corectă şi definitivă.

În tramvai, în drum spre casă, trecea în revistă acele gânduri; mai erau câteva persoane care se întorceau cu tramvaiul în centrul oraşului şi prezenţa acestor oameni făcea să-i fie puţin ruşine de asemenea gânduri. Se putea vedea, privindu-i, că se întorceau de la diferite treburi sau că porneau spre anumite distracţii, se cunoştea după felul cum erau îmbrăcaţi de unde veneau sau ce aveau de gând. Îşi privi vecina de banchetă: era desigur soţie, mamă, în vârstă de vreo patruzeci de ani, foarte probabil nevasta unui liber-profesionist, din cercurile academice poate, având în poală un mic binoclu de operă. Aşezat alături de ea, adâncit în gânduri, se simţea ca un băieţandru parcă; ca unul ce se îndeletnicea cu o joacă nu tocmai cuviincioasă.

Căci un gând care nu are un scop practic constituie, desigur, o ocupaţie nu tocmai cuvenită, nu tocmai plăcută; mai cu seamă gânduri din acelea care fac paşi uriaşi, parcă pe picioroange, şi nu ating pământul experienţei decât cu tălpi mărunte pot fi bănuite că ar avea o origine necurată. Pe vremuri se vorbea chiar de fugă de idei în asemenea cazuri, iar la vremea lui Schiller un om purtând în pieptul său asemenea întrebări exaltate ar fi fost foarte preţuit; astăzi, dimpotrivă, domină sentimentul că, în ce-i priveşte, ceva nu e în regulă, dacă nu cumva profesia şi sursa de venituri nu se întâmplă să fie dependente de acest tip de gândire. Este evident că acum lucrurile sunt privite în mod diferit. Anumite probleme au fost scoase de la inimă. Pentru gândurile care-şi luau zborul spre înălţimi s-a creat un fel de fermă de păsări denumită filosofie, teologie sau literatură, acolo se înmulţesc în felul lor tot mai mult, ceea ce este bine, căci în faţa unei asemenea proliferări nimeni nu trebuie să-şi reproşeze că nu se mai poate ocupa personal de ele. Cu respectul său faţă de competenţă şi specializare, Ulrich se hotărâse

de fapt să nu mai obiecteze în niciun fel în faţa unei asemenea diviziuni a muncii. Însă îşi mai permitea totuşi să gândească pentru sine, deşi nu era filosof de profesie şi în momentul de faţă îşi spunea că în felul acela evoluţia înspre un stat organizat după principiul stupului de albine părea certă. Regina avea să-şi depună ouăle, trântorii aveau să ducă o viaţă închinată voluptăţii şi plăcerilor minţii, iar specialiştii aveau să muncească. Poate fi concepută şi o umanitate de acest fel; s-ar putea chiar ca realizările să sporească în ansamblul lor. Astăzi fiecare om are, într-un anumit sens, întreaga omenire în el însuşi, însă e limpede că s-a ajuns prea departe, ceea ce acum nu se mai justifică; astfel încât umanismul şi disciplinele umaniste se vădesc a fi o pură înşelătorie. Pentru rezultate s-ar putea ajunge la noi aranjamente în diviziunea muncii, astfel încât într-unul din grupurile acestea specializate de lucrători să se petreacă o sinteză spirituală. Căci fără suflet, fără intelect…? Ulrich ar fi vrut să spună că o astfel de privaţiune nu l-ar fi bucurat. Însă aici era la mijloc din partea lui, firește, o prejudecată. Nu poţi să ştii ce anume contează mai mult. Îşi îndreptă trupul pe banchetă şi-şi privi chipul în geamul de alături, ca să-şi schimbe gândurile.

Însă acum, după un timp, capul începu să-i plutească în sticla fluidă a geamului cu un fel de insistenţă ciudată, undeva la mijloc, între exterior şi interior, şi imaginea de acolo părea că aspiră la o completare.

Se purta într-adevăr un război pe undeva prin Balcani sau nu? O intervenţie se produsese într-adevăr; dar nu ştia precis dacă era sau nu război. Omenirea era tulburată de atât de multe lucruri. Recordul zborului la mare altitudine fusese din nou doborât; ceva de care puteai să fii mândru. Dacă nu se înşela, acum fusese stabilit la 3.700 de metri, iar omul cu pricina se numea Jouhoux. Un boxer negru îl învinsese pe campionul alb şi câştigase titlul de campion

mondial; acesta se numea Johnson. Preşedintele Franţei plecase în vizită în Rusia; se vorbea de o primejdie care ameninţa pacea mondială. Un tenor de curând descoperit câştiga în America de Sud nişte sume cum nu se mai pomeniseră nici în America de Nord. Un groaznic cutremur de pământ lovise Japonia; sărmanii japonezi. Într-un cuvânt, se întâmplau multe, era o epocă agitată, la sfârşitul anului 1913 şi începutul anului 1914. Dar şi vremurile cu doi sau cinci ani în urmă fuseseră agitate, fiecare zi îşi avusese emoţiile ei şi, cu toate acestea, nu ne mai aducem aminte decât estompat sau deloc ce anume s-a petrecut. Se putea spune succint: Noul remediu al sifilisului realiza…; cercetările în domeniul metabolismului plantelor fuseseră…; cucerirea Polului Sud părea…; experimentele profesorului Steinach stârneau…; în felul acesta, cu mult peste jumătate din amănunte puteau fi suprimate şi nu s-ar fi observat vreo deosebire. Ce ciudată chestiune mai e şi istoria! Se putea stabili cu certitudine despre un anumit eveniment că se consacrase în istorie sau că în mod cert avea să se consacre, dar dacă evenimentul respectiv se petrecuse sau nu, asta nu putea fi sigur. Căci în acest complex al lui „a se petrece" intră în orice caz faptul ca acel eveniment să se petreacă într-un anumit an şi nu în alt an sau deloc; de asemenea, faptul ca *acel ceva* să se fi petrecut, iar nu, până la urmă, ceva similar sau altele asemenea. Tocmai această aserţiune este imposibilă cu privire la istorie, în afară de cazul că a scris-o el însuşi, chiar în timpul când se întâmplă, aşa cum fac ziarele sau e vorba de chestiuni profesionale ori de afaceri, căci e, fireşte, important să se ştie în câţi ani ajungi să ai dreptul la pensie sau când poţi intra în posesia unei sume de bani sau o vei fi cheltuit şi în asemenea contexte chiar şi războaiele pot deveni chestiuni memorabile. Istoria noastră pare nesigură şi confuză, dacă o priveşti de aproape, cum ar fi o mlaştină nu tocmai stabilă, şi până la urmă

partea ciudată e că există totuşi un drumeag care o traversează, iar acesta este chiar „drumul istoriei", despre care nimeni nu ştie de unde a apărut. Această situaţie de a constitui materia istoriei era ceva care-l indigna pe Ulrich. Cutia iluminată, legănătoare, în care se afla el acum călătorind spre oraş i se părea o maşină în care câteva sute de kilograme de omenire sunt scuturate, pentru a plăsmui din ea ceea ce se cheamă viitorul. Cu o sută de ani în urmă, oameni ca aceştia, cu chipuri asemănătoare, au stat într-o diligenţă, iar peste o sută de ani, Dumnezeu ştie ce va mai fi cu ei, dar vor sta ca oameni noi în noile vehicule ale istoriei – simţind astfel, el se revolta împotriva acceptării neputincioase a schimbărilor şi condiţiilor date, împotriva contemporaneităţii neputincioase şi neajutorate, împotriva înşiruirii acesteia, haotic supuse şi la drept vorbind nedemne de statutul de om, de-a lungul secolelor – ca şi cum s-ar fi răzvrătit deodată împotriva pălăriei, e adevărat de o formă destul de stranie, pe care şi-o aşezase pe cap.

Sub imperiul unui impuls de moment, se ridică şi făcu restul drumului spre casă pe jos. În receptacolul acesta uriaş de oameni care era oraşul unde se găsea, senzaţia de indispoziţie se linişti, făcând loc unui fel de seninătate. Micuţa Clarisse avusese o idee de-a dreptul stranie atunci când se gândise la un An al activităţii intelectuale. Îşi concentră atenţia asupra acelui punct. De fapt, de ce ar fi fost lipsit de sens? De altfel, la fel de bine te-ai fi putut întreba de ce Acţiunea patriotică a Diotimei era lipsită de sens.

Răspunsul numărul unu: pentru că istoria universală se creează aidoma tuturor celorlalte istorii. Autorilor nu le trece nimic nou prin cap, ci scriu fiecare inspirându-se după cel dinaintea lui. Acesta este motivul pentru care politicienii studiază istoria, în locul biologiei sau altor lucruri asemănătoare. Atât în ce priveşte autorii.

Răspunsul numărul doi: în cea mai mare parte însă istoria se

creează fără contribuţia autorilor. Ea nu evoluează pornind dinspre vreun centru, ci dinspre periferie. Cauzele sunt insignifiante. Probabil că nici n-a durat pe cât se credea de mult pentru a face din omul gotic sau din grecul antic omul civilizaţiei moderne. Căci fiinţa omenească este în egală măsură capabilă de canibalism şi de *Critica raţiunii pure*; le poate produce pe amândouă cu aceeaşi convingere şi cu aceleaşi însuşiri, în funcţie de circumstanţe şi, în oricare din cazuri, deosebirilor foarte mari pe planul lumii exterioare le corespund nişte foarte mici deosebiri interne.

Digresiunea numărul unu: Ulrich îşi aducea aminte de o experienţă similară din perioada serviciului său militar. Escadronul înaintează călare în şiruri de câte doi şi se exersează „Transmiterea ordinului", adică un ordin rostit cu glas scăzut se trece mai departe din om în om; dacă în frunte ordinul a fost „Sergentul-major să iasă în capul coloanei", în ultimele rânduri se ajunge la „Opt soldaţi vor fi împuşcaţi imediat" sau ceva similar. Într-un mod asemănător se creează istoria universală.

Răspunsul numărul trei: Dacă am transfera o generaţie de europeni din zilele noastre, la vârsta celei mai fragede copilării, în Egiptul anului 5000 înainte de Hristos şi i-am abandona acolo, istoria universală ar începe încă o dată cu anul 5000, repetându-se o vreme, iar apoi, din motive pe care nimeni nu le poate intui, va începe să devieze treptat.

Digresiunea numărul doi: legea istoriei universale – îi trecu lui prin minte acum – nu e nimic altceva decât principiul fundamental de guvernare a vechii Kakanii, şi anume „târâtul zilelor". Kakania era un stat nemaipomenit de înţelept.

Digresiunea numărul trei sau răspunsul numărul patru? Cursul istoriei nu este deci cel al unei bile de biliard care, odată lovită, străbate un anumit traseu, ci seamănă cu mişcarea norilor, seamănă

cu parcursul unuia care se plimbă alene pe străzi, care se lasă abătut din cale aici de o umbră, dincolo de un grup de oameni sau de nealinierea mai stranie a faţadelor caselor şi în cele din urmă ajunge într-un loc pe care nici nu l-a cunoscut vreodată şi unde nici n-a vrut să ajungă. Inerent în mersul înainte al istoriei universale este un anumit element de abatere de la drum. Prezentul este totdeauna ca ultima casă dintr-un oraş, care într-un fel nu mai face parte întru totul din zona construită a oraşului. Fiecare generaţie se miră: cine sunt eu şi ce au fost predecesorii mei? Ar trebui mai degrabă să se întrebe unde sunt eu şi să presupună că predecesorii nu fuseseră altfel, ci doar altundeva; ar reprezenta un câştig – chibzui el.

Îşi numerotase răspunsurile şi digresiunile până în acel punct, în vreme ce privea când câte o faţă alunecându-i pe alături, când vitrina vreunei prăvălii, pentru a nu lăsa gândurile să pună cu totul stăpânire pe sine; însă acum se abătuse totuşi puţin din drum şi trebui să se oprească o clipă să-şi dea seama unde se afla şi să-şi găsească drumul mai departe spre casă. Înainte de a porni iarăşi, făcu un efort să-şi reformuleze întrebarea cu precizie. Micuţa, nebuna Clarisse avusese aşadar dreptate întru totul, trebuia făcută istoria, trebuia inventată, chiar dacă el o contrazisese atunci stând de vorbă cu ea; dar de ce nu se proceda astfel? În clipa aceea nu-i veni în minte altceva în loc de răspuns decât persoana directorului Fischel de la Banca Lloyd, prietenul său Leo Fischel, cu care în anii din urmă discutase din când în când, aşezaţi vara pe terasa vreunei cafenele; căci Fischel i-ar fi răspuns în felul lui în clipa aceea, dacă ar fi purtat împreună această discuţie în loc să fi monologat astfel: „De nu aş avea altceva decât grijile dumitale!". Ulrich îi era recunoscător pentru răspunsul înviorător pe care i l-ar fi dat celălalt. „Dragul meu Fischel", îi răspunse pe dată în gând, „nu e atât de simplu. Spun *istorie,* dar, dacă mai ţii minte, mă gândesc la viaţa noastră. De

altfel, am recunoscut încă de la început că e chiar indecent când vin să te întreb: de ce nu face omul istorie, adică de ce abordează activ istoria ca un animal doar când e rănit, când are focul pe urmele lui, de ce, pe scurt, el face istoria numai în cazuri extreme? De asemenea, de ce are o conotaţie de prost gust întrebarea aceasta? Ce avem noi împotrivă, deşi nu înseamnă altceva decât că omul n-ar trebui să lase viaţa să se scurgă de la sine pur şi simplu, aşa cum face dacă o laşi de capul ei?"

„Dar, se ştie", i-ar fi răspuns directorul Fischel, „cum se întâmplă. Ar trebui să fim recunoscători că politicienii şi clerul şi domnii cei mari, care n-au nimic de făcut, şi toţi ceilalţi care se învârtesc de colo până colo cu câte o idee fixă în cap nu se apucă să tulbure viaţa de zi cu zi. În plus, mai e şi cultura. Măcar dacă n-ar mai fi astăzi atât de mulţi oameni necultivaţi!" Directorul Fischel are, desigur, dreptate. Ar trebui să fii mulţumit dacă te pricepi cât trebuie la titluri de rentă şi hârtii de valoare şi dacă alţii nu-şi fac de lucru prea mult în istorie doar pentru că îşi închipuie că se pricep la cursul evenimentelor. N-am putea, Doamne fereşte, să trăim fără idei, însă necesar este un anumit echilibru între ele, o aşa-numită *balance of power*, o pace armată între idei, ca niciuna din părţi să nu poată determina să se întâmple ceva semnificativ. Sedativul lui Fischel era de fapt cultura. Acesta este sentiment fundamental al civilizaţiei. Cu toate acestea, iată că există şi sentimentul contrar, afirmându-se tot mai activ, şi anume că epoca istoriei eroico-politice, cea care e alcătuită de întâmplare şi campionii acesteia, este în parte depăşită şi trebuie înlocuită cu o soluţie planificată, în care să-şi joace rolul toţi cei pe care îi afectează.

Însă aici Anul Ulrich luă sfârşit prin faptul că Ulrich ajunse între timp acasă.

84
Se afirmă că până şi viaţa obişnuită e de natură utopică

Găsi acasă teancul obişnuit de documente pe care i le trimitea contele Leinsdorf. Un industriaş anunţase iniţierea unui premiu de o valoare neobişnuit de mare pentru cea mai bună realizare în domeniul pregătirii militare a tineretului civil. Curtea arhiepiscopală diecezană luase poziţie în legătură cu propunerea fondării unui mare orfelinat, arătând că se simţea nevoită să-şi exprime rezervele în ce priveşte amestecurile interconfesionale. Comitetul pentru culte şi educaţie relata despre succesele propunerii definitive, provizoriu formulate, cu privire la ridicarea unui mare monument în cinstea împăratului pacifist şi a popoarelor austriece în apropierea palatului; după stabilirea contactelor cuvenite cu Ministerul Cezaro-Crăiesc pentru Culte şi Educaţie şi consultările cu principalele asociaţii de artişti şi uniuni ale inginerilor şi arhitecţilor, rezultaseră divergenţe de opinie de asemenea proporţii, încât comitetul se vedea pus în situaţia să anunţe, fără a impieta asupra cererilor şi sugestiilor care s-ar fi putut ivi mai târziu şi în eventualitatea unui acord din partea comitetul central, un concurs pentru cea mai bună idee în vederea ridicării unui monument, în aşteptarea deciziei dacă un asemenea monument va fi ridicat sau nu. Cancelaria imperială, după ce studiase propunerile care-i fuseseră remise cu trei săptămâni înainte spre studiu, înapoia acum comitetului central sus-menţionatele documente şi arăta că nu era în măsură să comunice pentru moment exprimarea vreunei opinii a binevoitorului suveran, dar considera de dorit ca în acest punct să se permită opiniei publice să-şi contureze un punct de vedere în legătură cu respectivele sugestii.

Ministerul Cezaro-Crăiesc pentru Culte şi Educaţie comunica, cu referire la petiţia numărul cutare, că nu era în măsură să recomande promovarea specială a sistemului de stenografie Öhl; asociaţia „Litere-în-trăsături-bine-definite" pentru sprijinirea sănătăţii mentale publice îşi anunţa constituirea şi solicita o subvenţie.

Se continua în felul acesta. Ulrich împinse la o parte pachetul cu ştiri din lumea reală şi rămase un timp pe gânduri. Deodată se ridică, ceru să-i fie aduse pălăria şi paltonul şi anunţă că va fi îndărăt acasă într-o oră, o oră şi jumătate. Opri o trăsură şi se reîntoarse la Clarisse.

Se făcuse întuneric, din casă cădea în stradă lumina de la o singură fereastră, urmele paşilor îngheţaseră în zăpadă, în care ţi se împiedicau propriii paşi, poarta era încuiată, iar vizitatorul de acum nu era aşteptat, astfel că strigătele, bătăile în uşă, bătutul din palme rămaseră mult timp fără ecou. Când Ulrich se află în sfârşit în cameră, i se păru că nu mai era încăperea pe care o părăsise adineaori, ci o lume străină, uimită, cuprinzând o masă aşternută pentru o cină simplă pe care să şi-o împărtăşească două fiinţe, scaune, pe care, pe fiecare, era câte ceva care se instalase acolo ca acasă şi pereţi care păreau să se deschidă în faţa intrusului doar după o oarecare rezistenţă.

Clarisse purta un halat simplu de lână şi râdea. Walter, care-i dăduse drumul să intre vizitatorului întârziat, clipea acum des şi era preocupat să pună la loc în sertarul mesei cheia de la intrarea principală. Ulrich spuse fără ocolişuri:

— M-am întors pentru că i-am rămas dator cu un răspuns Clarissei.

Reluă firul discuţiei din punctul unde fuseseră întrerupţi de sosirea lui Walter. După o vreme, camera, casa, sentimentul timpului dispăruseră toate şi cuvintele pe care le spunea el pluteau

undeva, pe deasupra spaţiului albăstrui, prinse într-o plasă de stele. Ulrich dezvolta acum programul după care ar fi urmat să fie trăită istoria ideilor în locul istoriei universale. Deosebirea, spuse el întâi, ar fi constat la început mai puţin în ceea ce s-ar fi întâmplat, cât în înţelesul care li se dădea întâmplărilor, în intenţia care li se recunoştea, în sistemul în care era cuprinsă fiecare din întâmplări, luată în parte. Sistemul actual este cel al realităţii şi seamănă cu o piesă de teatru proastă. Nu se vorbeşte degeaba despre „marele teatru al lumii", căci în viaţă apar mereu aceleaşi roluri, complicaţii, subiecte. Oamenii iubesc pentru că există iubirea şi o fac în felul în care se face iubirea; omul e mândru precum indianul, spaniolul, fecioara sau leul; omul săvârşeşte chiar asasinate în nouăzeci dintr-o sută de cazuri numai pentru că un asemenea gest este socotit tragic şi superb. Mai mult, politicienii de succes, care dau formă realităţii, au, cu câteva excepţii notabile, foarte multe în comun cu literatorii care scriu piesele cu succes la public; evenimentele vioaie pe care le creează ei devin plictisitoare prin lipsă de spirit şi de noutate, şi tocmai de aceea ne aduc în starea de somnolenţă şi de pasivitate în care lăsăm să se petreacă orice schimbare. Astfel privită, istoria ia fiinţă din rutina ideilor şi din indiferenţa ideilor, iar realitatea se întrupează mai ales din faptul că nu se mai face nimic de dragul ideilor. Am putea rezuma spunând, arăta el, că ne pasă în mai mică măsură de ceea ce se întâmplă şi în prea mare măsură cui anume, unde şi când se întâmplă ceva, astfel că pentru noi nu prezintă importanţă spiritul evenimentelor, ci felul în care se succed, ca în trama unei piese de teatru, nu apariţia unor noi conţinuturi de viaţă care să devină accesibile, ci distribuţia conţinuturilor deja existente, adică întocmai cum se apreciază deosebirea dintre o piesă de teatru bună şi una doar de succes. Rezultă că se recomandă contrariul, şi anume că trebuie întâi să renunţăm la atitudinea de a dori cu nesaţ

experienţa personală. Acestea ar trebui considerate mai puţin ca fiind personale şi importante, ci mai degrabă ca fiind de ordin general şi abstract sau ca fiind atât de independente de persoana proprie, ca şi cum ar fi ceva pictat sau cântat. N-ar trebui să le dăm acea întorsătură către noi înşine, ci ar trebui lăsate să se îndrepte în sus sau înspre exterior. Iar dacă această soluţie ar fi valabilă pe plan personal, ar trebui să întreprindem ceva şi pe plan colectiv, ce anume Ulrich n-ar fi putut descrie prea bine, dar ceva care, spunea el, ar semăna cu tescuirea strugurilor, depozitarea vinului, cu maturizarea în densitate a sucurilor intelectuale, fără de care individul, fireşte, n-ar fi putut să se simtă decât neputincios şi părăsit în voia propriilor lui resurse. În vreme ce vorbea, îşi aminti de clipa în care-i spusese Diotimei că realitatea ar fi trebuit abolită.

Se înţelege de la sine că Walter începu prin a declara că toate constituiau o aserţiune cât se poate de banală. Ca şi cum întreaga lume, literatura, arta, ştiinţa, religia n-ar fi fost oricum o „tescuire şi o depozitare în pivniţă"! Ca şi cum vreun om cu adevărat cultivat ar fi contestat valoarea ideilor sau n-ar fi respectat spiritul, frumuseţea şi binele! Ca şi cum educaţia şi cultura ar fi fost altceva decât o iniţiere într-un sistem spiritual!

Ulrich îşi clarifică spusele, subliniind că educaţia şi cultura constituiau doar o iniţiere în ceea ce se întâmpla să fie actual şi prevalent la un moment dat, fiind create la întâmplare, de unde decurge că pentru a dobândi intelectualitate şi spiritualitate, în primul rând era necesar să fii convins că până atunci nu deţineai nici una,nici alta! El numea atare atitudine ca fiind deschisă, poetic creatoare şi moral experimentală pe o scară largă.

Acum Walter declară că el considera afirmaţia ca imposibilă.

— Ce atractiv prezinţi tu lucrurile, spuse el, ca şi cum în primul rând am mai avea opţiunea fie să trăim ideile, fie să ne trăim viaţa!

Dar poate cunoşti vorba poetului, „Nu sunt o carte prea subtil elaborată, sunt doar un om contradictoriu”? De ce nu te încumeţi un pas mai departe? De ce nu ceri ca de dragul ideilor noastre să ne abolim pântecele? Eu însă îţi răspund: „Omul este făurit din acelaşi lut!”. Faptul că ne întindem şi ne tragem îndărăt braţul, că nu ştim dacă ne vom întoarce spre dreapta sau spre stânga, că suntem alcătuiţi din obişnuinţe, prejudecăţi şi din ţărână, şi cu toate acestea ne continuăm drumul după puterile noastre; tocmai toate laolaltă fac oameni din noi! Ajunge ca lucrul pe care îl spui să fie măsurat, cât de cât, cu realitatea, iar atunci totul se dovedeşte a fi, în cel mai bun caz, literatură!

Ulrich se declară de acord:

— Dacă accepţi să includ aici toate celelalte arte, doctrinele despre arta de a trăi, religiile şi aşa mai departe, voi afirma ceva asemănător, şi anume că existenţa noastră ar trebui să constea exclusiv din literatură!

— Da? Tu spui că bunătatea Mântuitorului sau viaţa lui Napoleon ar fi literatură? strigă Walter.

Dar de îndată îi veni o idee mai bună, se întoarse spre prietenul său cu aplombul pe care ţi-l conferă conştiinţa faptului că deţii un atu şi spuse:

— Tu te înscrii printre cei care consideră că înţelesul legumelor proaspete constă în faptul de a deveni cutii de conserve cu legume!

— Ai, desigur, dreptate. Ai putea să mai spui şi că eu aş fi dintre cei care nu vor să-şi gătească mâncarea decât cu sare, recunoscu Ulrich calm. Acum nu mai era dispus să continue discuţia.

Însă în acest punct se amestecă şi Clarisse, întorcându-se către Walter.

— Nu ştiu de ce-l contrazici! Nu spuneai de fiecare dată când ni se întâmpla ceva special: ar trebui să reprezentăm această scenă în

faţa unui public, ca să vadă şi ceilalţi şi să înţeleagă! La drept vorbind, aşa ceva ar trebui pus pe note! se îndreptă ea, aprobatoare, spre Ulrich. Ar trebui să ne cântăm pe noi înşine!

Se ridică în picioare şi pătrunse în interiorul cercului mic pe care-l formau scaunele aşezate laolaltă. Postura ei, felul cum îşi ţinea trupul în clipa aceea, era o întruchipare puţin cam stângace a dorinţelor ei, ca şi cum ar fi fost pe punctul să danseze; Ulrich, care era sensibil la asemenea exhibare lipsită de gust a emoţiilor, îşi aminti în clipa aceea că cei mai mulţi dintre oameni sau, ca să spunem lucrurilor pe nume, oamenii mediocri, ale căror minţi erau stimulate, fără a putea crea ceva, nutreau dorinţa aceasta de a se da în spectacol, de a interpreta propriul lor rol. Sunt de fapt tocmai cei cărora li se întâmplă atât de uşor „ceva de nedescris", cu adevărat o deviză pentru ei şi constituind fondul ceţos, pe care apare nelămurit, proiectat supradimensionat ceea ce ei exprimă, astfel că nu ajung niciodată să recunoască adevărata lor valoare. Pentru a pune capăt discuţiei, spuse:

— Nu e ceea ce am vrut să spun; dar Clarisse are dreptate: teatrul dovedeşte că există stări de experienţă personală care pot fi făcute să slujească unui scop impersonal, unui complex de înţelesuri şi imagini transcendente faţă de persoana care le experimentează.

— Îl înţeleg pe Ulrich foarte bine! interveni Clarisse din nou. Numi amintesc ca vreun fapt să-mi fi făcut o bucurie deosebită numai pentru că mi s-a întâmplat mie personal; important era că s-a întâmplat! Muzica, de exemplu, nu vrei s-o „ai", se întoarse acum spre soţul ei, nu te face cu nimic mai fericit decât prin faptul că există. Ne resorbim experienţele şi concomitent le extindem dincolo de noi, am vrea să ajungem la noi înşine, dar nu cu meschinărie!

Walter îşi strângea tâmplele între palme; de dragul Clarissei însă încercă să formuleze un argument suplimentar. Se străduia să-şi

lase cuvintele să-i izvorască de pe buze ca o rază liniştită şi rece.

— Dacă tu plasezi valoarea unei atitudini doar în iradierea unei energii spirituale, se îndreptă el acum spre Ulrich, aş vrea să te întreb: aşa ceva ar fi posibil doar într-o viaţă care să nu aibă niciun alt ţel decât generarea energiei şi forţei intelectuale?

— Este viaţa la care susţin că aspiră toate societăţile existente! îi răspunse acesta.

— Într-o astfel de stare, oamenii ar trăi deci potrivit cu marile sentimente şi idei, în conformitate cu sistemele filosofice şi cu romanele? continuă Walter. Te întreb, atunci: ar trăi ei în aşa fel încât să creeze mari filosofii şi o mare poezie sau în aşa fel încât viaţa lor să fie de-a dreptul filosofie şi poezie în trup şi în suflet? Nu mă îndoiesc deloc că ştiu ce-ai să-mi răspunzi, căci prima alternativă n-ar fi nimic altceva decât ceea ce se înţelege astăzi sub denumirea de stat civilizat; dar întrucât tu te gândeşti la cea de a doua alternativă, treci complet cu vederea că acolo filosofia şi poezia ar fi cu totul superflue. Ca să nu mai vorbim de faptul că nimeni nu e în stare să-şi închipuie viaţa trăită după modelul artei sau oricum ai vrea să-i spui; ceea ce nu reprezintă tocmai sfârşitul artei?

Termină astfel jucându-şi atuul cu emfază, ca s-o impresioneze pe Clarisse.

Avu într-adevăr efect. Până şi lui Ulrich îi trebui timp să compună un răspuns. Însă apoi râse şi întrebă:

— Tu nu ştii că orice viaţă desăvârşită ar însemna sfârşitul artei? Mi se pare că tu însuţi eşti pe cale de a termina cu arta de dragul desăvârşirii propriei tale vieţi?

Nu vorbise cu răutate, dar Clarisse deveni brusc atentă.

Ulrich continuă:

— Fiecare carte cu adevărat mare respiră acest spirit, cel care e plin de iubire faţă de soarta oamenilor însinguraţi, pentru că ei nu

suportă formele cu care societatea vrea să-i constrângă. Faptul îi constrânge să ia decizii care nu se lasă decise; nu mai rămâne decât posibilitatea de a reproduce ceea ce înseamnă viaţa lor. Extrage înţelesul din toate poeziile şi vei obţine o negare, nu totală, desigur, dar o serie nesfârşită de exemple individuale care se bazează pe experienţă şi neagă toate regulile, principiile şi normele valabile pe care se întemeiază societatea; aceeaşi societate care ţine atât de mult la aceste opere poetice! În cele din urmă un poem cu întreaga lui taină ia înţelesul lumii, aşa cum este legat de mii de cuvinte obişnuite şi atârnă de ele, îi taie orice legături şi-l preschimbă într-un balon care-şi ia zborul undeva departe. Dacă, aşa cum se obişnuieşte, numeşti această stare frumuseţe, atunci frumuseţea ar trebui să fie o răsturnare nespus de violentă şi mai feroce decât a fost vreodată vreo revoluţie politică! Walter se făcuse atât de livid încât i se decoloraseră până şi buzele. Concepţia despre artă ca negare a vieţii, ca fiind ceva în contradicţie cu viaţa, era un lucru pe care îl detesta. Din punctul lui de vedere, aceasta însemna boemă, rămăşiţa unei dorinţe învechite de a irita lumea „convenţională". Remarcase ironia afirmaţiei că într-o lume desăvârşită arta nu mai putea exista, pentru că acolo ea ar fi fost superfluă; încă nu auzise întrebarea neverbalizată din cuvintele prietenului său. Căci Ulrich însuşi îşi dădea limpede seama cât era de unilateral ceea ce spusese el. Ar fi putut susţine la fel de bine contrariul când afirmase că arta ar fi o negare, căci arta este iubire; întrucât, iubind, înfrumuseţează şi poate că nu există în întreaga lume niciun alt mijloc de a face un lucru sau o fiinţă frumoase decât iubindu-le. Doar pentru că iubirea noastră este făcută, cum s-ar spune, din fragmente, frumuseţea constă din intensificări şi contraste. Nu există decât oceanul iubirii în care conceptul de perfecţiune, care a încetat să fie susceptibilă de intensificare, se contopeşte cu conceptul de frumuseţe, care se

întemeiază pe putinţa de intensificare! Încă o dată gândurile lui Ulrich ajunseseră până la fruntariile „împărăţiei cerurilor" şi se opriseră acolo fără voie. Între timp, Walter îşi adunase gândurile şi, după ce respinsese iniţial, ca fiind banală, propunerea prietenului său că oamenii ar fi trebuit să trăiască mai mult sau mai puţin aşa cum citeau, şi apoi ca fiind imposibil de realizat, se apucă acum să dovedească că ea ar fi fost vicioasă şi vulgară.

— Dacă ar exista vreun om, începu el pe acelaşi ton manierist, reţinut ca mai înainte, care să accepte propunerea ta ca fundament al vieţii proprii, ar trebui – ca să nu mai amintim de toate celelalte implicaţii imposibile – să accepte cam tot ceea ce porneşte de la o idee frumoasă; la drept vorbind, tot ceea ce cuprinde în sine posibilitatea ca atare. Ar însemna, fireşte, decadenţa universală, dar întrucât aspectul acesta îţi este probabil indiferent – sau poate că te gândeşti la acele dispoziţii vagi şi generale despre care n-ai dat amănunte – m-aş mulţumi să-ţi cer informaţii despre consecinţele de ordin personal. Mie mi se pare că n-ar fi cu putinţă altfel decât ca un asemenea om, în toate cazurile în care se întâmplă să nu fie el însuşi poetul creator al vieţii sale, să se afle într-o situaţie inferioară faţă de cea a unui animal; dacă nu i-ar mai veni nicio idee, nici n-ar mai putea lua vreo decizie, ar rămâne pur şi simplu mare parte din viaţă pradă instinctelor, toanelor, pulsiunilor obişnuite care bântuie umanitatea, pe scurt, ar rămâne pradă elementelor total impersonale care intră în componenţa unei fiinţe omeneşti şi, atâta vreme cât ar dura obstrucţia aceasta a sistemului său superior de conducere, ar lăsa să se întâmple cu el ceea ce, ca să zicem aşa, s-ar întâmpla să se întâmple cu el!?

— Ar trebui atunci să refuze să mai facă ceva! răspunse Clarisse în locul lui Ulrich. Acesta este pasivismul activ de care ar trebui să fim capabili în anumite împrejurări!

Walter nu izbuti să se recompună şi să-şi ridice ochii spre ea. Capacităţii de a refuza îi revenea, incontestabil, un rol important în relaţiile dintre ei; Clarisse, de exemplu, în cămaşa lungă de noapte, acoperindu-şi picioarele, asemenea unui înger miniatural, sărind în picioare în pat şi declamând cu dinţii strălucitori o improvizaţie în maniera lui Nietzsche. „Ca un fir de plumb îmi arunc eu întrebarea în sufletul tău! Tu îţi doreşti copil şi căsnicie, dar eu te întreb: eşti bărbatul care să-şi dorească un copil?! Eşti tu stăpân peste virtuţile tale? Sau vorbesc în tine animalul şi necesităţile josnice, fireşti…!?"; în semiîntunericul dormitorului fusese o scenă dureroasă, în vreme ce Walter se străduise zadarnic să o facă să se întindă între perne, iar acum avea să mai dispună pentru viitor de o nouă formulă: pasivismul activ, de care să poţi fi capabil în anumite împrejurări. Sugera chiar opiniile omului fără însuşiri; ajunsese să-i facă lui confidenţe? El era cel care o încuraja în excentricităţile ei? Întrebările acestea se zvârcoleau ca nişte viermi în pieptul lui Walter, încât aproape că i se făcu rău. Era acum cenuşiu la faţă şi de pe chipul său pierise orice încordare, astfel încât faţa i se ridase fără vlagă.

Ulrich observă şi-l întrebă îngrijorat dacă nu se simţea bine.

Cu efort, Walter îi răspunse că nu avea nimic şi adăugă surâzând forţat că Ulrich putea să continue liniştit să debiteze prostii.

— Ei bine, admise Ulrich indulgent, la urma urmei nu greşeşti prea tare. Dar prea des suntem toleranţi faţă de acţiunile care ne dăunează nouă înşine, dacă adversarul nostru le înfăptuieşte într-un mod elegant; valoarea performanţei intră în concurenţă cu valoarea daunelor pe care ni le produce. De asemenea, adeseori avem câte o idee conform căreia acţionăm un timp, dar curând îi iau locul obişnuinţa, inerţia, egoismul, perfidia, pentru că nu se poate altfel. Aşadar, eu am descris o situaţie imposibil de finalizat, dar să recunoaştem: este vorba întru totul de situaţia existentă, în care

trăim.

Walter se liniştise din nou.

— Dacă reversibilizăm adevărul, putem oricând afirma ceva pe cât de adevărat, pe atât de neadevărat, spuse el blând, fără să ascundă faptul că nu mai dorea continuarea controversei. Exact genul tău, susţii că ceva este imposibil, dar real.

Clarisse însă îşi freca acum nasul.

— Eu găsesc totuşi că e foarte important, spuse ea, faptul că în noi toţi există ceva imposibil. Asta explică multe. Ascultându-vă, aveam senzaţia că, dacă cineva ar putea să ne taie în două, toată viaţa noastră ar arăta poate ca un inel, un rotund care înconjoară, închide ceva.

Îşi scosese cu o clipă înainte verigheta din deget şi privea acum prin cercul ei spre peretele luminat de lampă din faţă.

— Vreau să spun, în centrul său nu se află nimic, şi totuşi acest fapt în sine pare atât de important. Niciunea chiar Ulrich nu poate să exprime această stare de fapt de la prima încercare, după cum ar trebui!

Astfel discuţia luă sfârşit, din nefericire făcându-l pe Walter să sufere.

85

Eforturile generalului Stumm de a face ordine în lumea intelectuală a civililor

Ulrich lipsise poate cu vreo oră mai mult decât anunţase la plecare şi când ajunse acasă i se anunţă că venise un ofiţer care-l aştepta de ceva vreme. Spre surprinderea lui, îl găsi sus pe generalul Stumm, care-l salută în vechiul spirit camaraderesc de pe vremea milităriei lor comune.

— Amice, îi strigă, ridicându-se când apăru Ulrich, trebuie să mă ierţi că te deranjez atât de târziu, dar n-am putut scăpa mai devreme de la serviciu şi stau deja de două ceasuri printre cărţile astea ale dumitale, ai o grămadă, ceva de speriat, pe cuvântul meu!

Reieşi, după un oarecare schimb de politeţuri, că Stumm fusese adus aici de o problemă urgentă. Se aşezase acum, ca un om de lume, picior peste picior, ceea ce, la statura lui, îl costa totuşi un mic efort, îşi întinse braţul cu mâna micuţă şi explică:

— Urgentă? Eu le spun totdeauna băieţilor când vin la mine cu câte o hârtie urgentă: urgent nu e nimic pe lume, decât drumul spre un anumit separeu. Dar, serios vorbind, problema care mă aduce acum la dumneata e nespus de importantă. Ţi-am mai spus că eu consider casa verişoarei dumitale ca un prilej deosebit pentru mine de a cunoaşte cele mai însemnate probleme civile din lume. În fond şi la urma urmei, aici e ceva care depăşeşte sfera militară şi pot să te încredinţez că îmi impune colosal de mult. Dar, pe de altă parte, nici noi, militarii, chiar dacă vom fi având părţile noastre slabe, nu suntem nici pe departe atât de proşti pe cât se crede în general. Sper că ai să-mi dai dreptate că atunci când facem ceva, procedăm cu temeinicie. Recunoşti, nu-i aşa? Întocmai cum m-am aşteptat din partea dumitale, atunci pot să-ţi vorbesc foarte deschis şi să-ţi mărturisesc că mi se face ruşine de mintea noastră de militari. Ruşine, am spus! Eu sunt astăzi – alături de episcopul militar, poate – omul din armată care are cel mai mult de a face cu latura spirituală şi intelectuală. Dar, pot să-ţi spun, dacă ne uităm mai îndeaproape, mintea noastră militară, ageră precum este, se înfăţişează mai degrabă ca apelul de dimineaţă al trupei. Sper că mai ţii minte cum e apelul de dimineaţă? E ofiţerul de serviciu, nu-i aşa, dă raportul: sunt prezenţi aţâţi oameni şi aţâţi cai, aţâţi oameni şi cai nu sunt, sunt bolnavi sau ceva, ulanul Leitomischl e absent la

apel şi aşa mai departe. Dar de ce anume sunt atâţi oameni şi cai prezenţi sau bolnavi şi aşa mai departe nu se raportează. Este tocmai ceea ce ar trebui totdeauna să se ştie când ajungi să ai de a face cu o administraţie civilă. Vorbirea soldatului este succintă, simplă şi la obiect, dar eu merg deseori la şedinţe cu domnii din ministerele civile, iar aceştia mă întreabă la fiecare propunere: de ce e astfel şi se referă la consideraţii şi implicaţii de ordin superior. Aşa că eu – şi te rog să rămână între noi! – i-am propus şefului meu, Excelenţa Sa generalul Frost von Aufbruch sau, mai bine zis, aş dori să constituie o surpriză pentru el, să mă folosesc de prilejul vizitelor la vara dumitale ca să pătrund mai bine toate consideraţiile şi implicaţiile acestea de ordin superior, să înţeleg cum se prezintă lucrurile şi, ca să zic aşa, fără să mă laud, să le atrag şi să le folosesc pentru câştigul minţii noastre militare. La urma urmei, noi avem în armată doctori, veterinari, farmacişti, preoţi, procurori, intendenţi, ingineri şi capelmaiştri; dar ne lipseşte încă un centru de coordonare cu raţiunea civilă.

Ulrich remarcă abia acum că Stumm von Bordwehr adusese cu el o mapă de serviciu; era sprijinită de piciorul mesei, una din acele serviete din piele de viţel care se poartă pe umăr, cu curele solide, şi care slujesc la transportul documentelor prin încăpătoarele clădiri ale ministerelor, de la un departament la altul şi pe străzi. Era evident că generalul venise însoţit de o ordonanţă care-l aştepta jos şi pe care Ulrich nu o observase, căci Stumm făcu un efort ridicându-şi geanta grea pe genunchi, apoi desferecă mica încuietoare de oţel care arăta impresionant de asemănător cu o maşinărie de război.

— N-am stat cu mâinile în sân de când particip la iniţiativa voastră, surâse el în vreme ce tunica lui palid-albăstruie i se întindea peste nasturii auriţi când îşi încovoia trupul, dar, înţelegi, există

lucruri la care eu nu mă prea pricep.

Extrase din porthart un teanc considerabil de hârtii acoperite cu inscripţii şi diagrame stranii.

— Am stat odată de vorbă mai pe îndelete cu vara dumitale pe această temă, explică el, şi ea ar vrea, după cum e de la sine înţeles, ca din eforturile ei de a înălţa un monument preamilostivului nostru suveran să se ivească o idee, care să fie cea mai importantă dintre toate ideile care circulă astăzi; dar eu mi-am dat seama de acum, oricât de mult trebuie să-i admir pe toţi invitaţii ei, că ţelul acesta va fi anevoie de îndeplinit. Spune unul ceva, celălalt susţine contrariul – n-ai băgat şi dumneata de seamă? – dar mie personal mi se pare a fi mult mai grav: mintea civilă creează impresia că seamănă cu un mâncău-pe-degeaba, cum se spune despre cai. Mai ţii minte? Poţi să-l hrăneşti cu o porţie dublă de furaje, nu se îngraşă nicidecum! Sau, se corectă el faţă de un gest de obiecţie al gazdei sale, din partea mea poţi să spui că se face mai gros pe zi ce trece, dar oasele nu i se dezvoltă deloc, iar pielea rămâne lipsită de luciu, doar cât i se umflă burta cu iarbă. Aşa că, înţelegi, problema mă interesează şi mi-am pus în gând să mă ocup de ea, să văd de ce nu se poate face ordine aici.

Surâzând, Stumm îi întinse fostului său locotenent primul dintre documentele extrase din porthart.

— Lumea nu are decât să spună ce doreşte pe socoteala noastră, explică el, dar noi, militarii, am fost dintotdeauna campionii lucrului ordonat. Uite, aici sunt consemnate ideile principale, aşa cum le-am înţeles eu participând la întrunirile de la vara dumitale. Ai să vezi, când îi întrebi pe fiecare în parte între patru ochi, unul după altul îţi va spune că altceva ar constitui o prioritate.

Ulrich cercetă uimit documentul. Era întocmit după modelul unui registru, al unui act de înregistrare militar, împărţit prin linii

orizontale şi verticale în casete şi poziţii consemnate prin termeni care păreau să contravină într-un fel unei asemenea întrebuinţări, căci citea scrise acolo cu o frumoasă caligrafie militărească numele Iisus Hristos, Buddha, Gautama sau Siddharta; Lao Zi; Luther, Martin; Goethe, Wolfgang; Ganghofer, Ludwig; Chamberlain şi multe altele, care, era limpede, aveau continuare pe altă filă; precum şi, pe o a doua coloană, cuvintele Creştinism, Imperialism, Secolul comunicaţiilor şi aşa mai departe, cărora li se adăugau pe alte coloane alte înşiruiri.

— Aş putea să mă refer la un extras din registrul cadastral al culturii moderne, explică Stumm, căci l-am extins şi cuprinde acum denumirea ideilor şi numele celor care au lansat ideile care ne-au impulsionat în aceşti ultimi douăzeci şi cinci de ani. Nici nu aş fi bănuit la ce muncă m-am angajat!

Cum Ulrich vru să afle cum reuşise el să întocmească acest inventar, îi explică bucuros procedeul în conformitate cu sistemul său.

— Am avut nevoie de un căpitan, doi locotenenţi şi cinci subofiţeri ca să-l alcătuiesc într-un timp atât de scurt! Dacă mi s-ar fi dat permisiunea să fim cât am fi vrut noi de moderni, ar fi trebuit să trimitem chestionarul la toate regimentele, „Cine socotiţi că este cel mai mare om?", aşa cum se fac sondajele astăzi în ziare, astfel încât, odată cu ordinul, să raportăm în cifre şi procente părerile exprimate; dar în armată aşa ceva nu este posibil, pentru că, fireşte, nicio unitate nu are permisiunea să răspundă altceva decât „Maiestatea Sa împăratul". Pe urmă m-am gândit să stabilesc care dintre cărţi sunt cele mai citite şi se bucură de cele mai mari ediţii, dar a rezultat de îndată că, în afară de Biblie, în discuţie este broşura aceea editată de Poştă de Anul Nou, cu noile tarife şi glumele vechi, pe care o primeşte orice om când îi dă factorului bacşişul de sărbători, ceea ce

din nou ne-a atras atenţia cât de complicată este mintea civililor, căci în general trec drept cele mai bune cărţi acelea care se potrivesc oricărui cititor sau cel puţin, cum mi s-a spus, un scriitor care scrie în limba noastră germană trebuie să aibă foarte mulţi cititori care gândesc similar pentru ca acesta să poată trece drept un om cu o înzestrare intelectuală ieşită din comun. Aşa că n-am putut să mergem nici pe calea aceasta, şi cum s-a procedat în cele din urmă nici n-aş putea să-ţi spun în clipa de faţă; a fost o idee pe care-a avut-o caporalul Hirsch, în colaborare cu locotenentul Melichar, dar uite că am reuşit.

Generalul Stumm dădu la o parte documentul respectiv şi cu expresia elocventă a celui care cunoscuse multe dezamăgiri, luă în mână un altul. După ce trecu în revistă stocul de idei central-europene, nu numai că ajunse să constate, spre regretul său, că acel stoc nu consta din nimic altceva decât din contradicţii, ci descoperi, cu uimire, că la o investigaţie mai atentă acele contradicţii se contopeau.

— Cu faptul că fiecare dintre celebrităţile de la vara dumitale îmi spune altceva când o rog să mă lumineze m-am obişnuit deja, zise el; dar că, după ce am stat de vorbă mai mult cu ei, începe să mi se pară că toţi ar ajunge să spună acelaşi lucru, iată ce nu pot deloc să pricep şi mă gândesc că poate doar mintea mea de militar n-ajunge să facă faţă unei asemenea încercări!

Ceea ce îl îngrijora pe generalul Stumm nu era deloc o bagatelă şi poate că, la drept vorbind, n-ar fi trebuit lăsată doar în seama Ministerului de Război, deşi s-ar fi putut demonstra că e o problemă strâns legată de război. Epocii contemporane i s-a dăruit un mare număr de idei grandioase şi, odată cu fiecare idee, printr-o bunăvoinţă specială a sorţii, s-a adăugat îndată şi o contraidee, astfel că acum individualismul şi colectivismul, naţionalismul şi

internaţionalismul, socialismul şi capitalismul, imperialismul şi pacifismul, raţionalismul şi superstiţia fac casă bună împreună; li se mai adaugă rudimentele neutilizate ale altor perechi contrarii, de aceeaşi sau de o mai mică valoare actuală. Pare un lucru la fel de firesc ca succesiunea dintre zi şi noapte, cald şi rece, dragoste şi ură, precum şi ca faptul că fiecărui muşchi tensor din corpul omenesc îi corespunde muşchiul extensor, iar generalul Stumm n-ar fi ajuns câtuşi de puţin, cum n-ar fi ajuns nimeni altcineva, să sesizeze latura insolită a situaţiei dacă ambiţia lui n-ar fi plonjat în acea aventură ca urmare a iubirii pe care o nutrea pentru Diotima. Căci dragostea nu se mulţumeşte cu faptul că unitatea naturii se bazează pe contrarii, ci în aspiraţiile ei către o atmosferă tandră cere o unitate fără contradicţii; astfel că generalul se străduise prin toate mijloacele posibile să instituie o asemenea unitate.

— Am aici, îi informă el pe Ulrich, prezentându-i în acelaşi timp documentele corespunzătoare, un catalog al ideilor-amiral, ca să spunem aşa, pe care l-am întocmit şi care conţine toate numele celor care în ultima vreme au condus marile corpuri de armată ale ideilor la victorie; pagina cealaltă de aici este un *ordre de bataille*; cea de aici e un plan strategic; iar aici e o încercare de a stabili depozitele şi bazele de instrucţie de la care se pun în mişcare trupele de întărire a ideilor. Dar ai să remarci, bineînţeles – am şi subliniat lucrul acesta clar în desene –, dacă ai să urmăreşti unul din grupurile de idei care se află acum în acţiune, că-şi iau întăririle de trupe de luptă şi de material de război intelectual nu numai de la propriile depozite, ci şi de la cele ale adversarului; ai să vezi că schimbă constant frontul şi că deodată, fără motiv, întorc, cum se spune, armele şi luptă împotriva propriilor linii de comunicaţii; ai să vezi, pe de altă parte, că ideile trec continuu peste linii, încoace şi încolo, înainte şi îndărăt, aşa că ai să le găseşti când în una, când în alta dintre liniile de

bătaie; într-un cuvânt, nu poţi să alcătuieşti niciun plan cumsecade de comunicaţii, nici vreo linie de demarcaţie, nici altceva, iar totul e, dacă-mi dai voie s-o spun – ceea ce, pe de altă parte, nici mie însumi nu-mi vine să cred! – ceva care, cum ar spune la noi orice grad superior, e o adevărată adunătură!

Stumm lăsă să alunece câteva duzini de foi de hârtie deodată în mâna lui Ulrich. Erau acoperite cu planuri strategice, linii ferate, reţele de drumuri, schiţe de bătaie a tirului, indicative ale unităţilor militare, cartiere generale, cercuri, dreptunghiuri, spaţii haşurate: ca în planul de campanie al unui stat-major, linii roşii, verzi, galbene, albastre, intersectându-se şi împletindu-se, steguleţe de cele mai diferite feluri şi semnificaţii, aşa cum un an mai târziu aveau să devină atât de populare.

— Toate n-ajută la nimic! oftă Stumm. Am schimbat metoda de prezentare şi am încercat să tratez chestiunile din punct de vedere militar-geografic în loc să le tratez strategic, în speranţa că în felul acesta aveam să câştig cel puţin un teatru de operaţii bine definit, deşi nici aşa n-am înregistrat niciun succes. Priveşte aici, la încercările de reprezentare orografice şi hidrografice!

Ulrich văzu marcajele unor piscuri alpine, de unde se formau masive muntoase, răsfirându-se şi regrupându-se apoi, izvoare, reţele de cursuri de apă şi lacuri.

— Am încercat, spunea generalul cu o expresie de iritare şi chiar de panică licărind în ochii săi vioi, în cele mai diferite feluri să reduc totul la o reprezentare unitară; dar ştii cum e?! Ca atunci când mergi cu trenul, la clasa a doua, prin Galiţia şi te umpli de păduchi! E cea mai scârboasă senzaţie de neputinţă pe care am simţit-o vreodată. Când petreci mai multă vreme printre idei, începe să te cuprindă o mâncărime pe tot corpul şi nu mai ai linişte nici dacă te scarpini până la sânge!

Ulrich nu-şi putu stăpâni râsul la descrierea atât de realistă. Dar generalul îl imploră:

— Nu, nu râde! Atunci, ce mi-am spus: ai ajuns un civil de seamă, în situaţia dumitale înţelegi astfel de lucruri, dar ai să mă înţelegi şi pe mine. Am venit la dumneata să mă ajuţi. Am mult prea mult respect pentru lumea intelectuală şi spirituală ca să cred că eu aş avea dreptate!

— Acorzi prea multă importanţă activităţii intelectuale, domnule colonel, încercă Ulrich să îl consoleze.

Spusese fără să vrea „colonel" şi se scuză acum:

— M-ai făcut să mă întorc cu atâta plăcere în trecut, generale Stumm, pe vremea când îmi comandai să ne retragem la cazino, să filosofăm puţin împreună. Dar îţi repet, nu trebuie să dăm atâta importanţă gândirii pe cât văd că îi dai dumneata.

— Să n-o luăm în serios? gemu Stumm. Dar eu nu pot să trăiesc dacă nu e ordine desăvârşită în mintea mea! Nu înţelegi? Mă trec fiorii când îmi amintesc cât de multă vreme am trăit doar între poligoanele de exerciţii şi cazărmi, printre glumele cazone şi toate aventurile galante!

Se aşezară la masă; Ulrich era impresionat de ideile infantile pe care generalul încerca să le aplice cu un curaj atât de viril şi de tinereţea sa inepuizabilă, pe care o datora anilor petrecuţi în micile garnizoane de provincie. Îl invită pe acest camarad din anii acum trecuţi să-i ţină companie la masa de seară, dar generalul trăia mai departe în atât de mare măsură sub impresia dorinţei sale de a pătrunde tainele vieţii lui Ulrich, încât i se citea pe faţă concentrarea cu care lua acum în furculiţă fiecare bucată de cârnat.

— Vara dumitale, spuse el ridicând paharul cu vin, este femeia cea mai admirabilă din câte cunosc. Se spune pe bună dreptate că este o a doua Diotima, eu n-am mai întâlnit până acum ceva atât de

minunat. Ştii, nevasta mea – nu o cunoşti, nu pot să mă plâng câtuşi de puţin, avem şi copii; dar o femeie ca Diotima, ei bine, este cu totul altceva! Uneori, la câte o recepţie, mă ţin în spatele ei: o prezenţă feminină de-a dreptul impresionantă! În vremea asta, în faţa mea, ea discută cu câte un civil celebru într-un limbaj atât de cultivat şi de ales că-mi vine să-mi iau notiţe! Secretarul de stat cu care e măritată habar n-are ce comoară are în casă. Îţi cer iertare dacă Tuzzi ţi-e în vreun fel simpatic, dar eu personal nu pot să-l sufăr! Se furişează pe ici, pe colo, şi tot surâde, ca şi cum ar cunoaşte cine ştie ce secrete şi n-ar vrea să ni le împărtăşească. Dar pe mine nu poate el să mă îmbrobodească; oricât respect aş avea pentru civili, funcţionarii din guvern pentru mine sunt pe ultimul loc; nu-s altceva decât un fel de armată de civili, care se ceartă cu noi pentru orice ocazie de a se evidenţia, dându-şi aere şi mimând o politeţe scandaloasă, ca de pisică ce s-a cocoţat într-un copac şi se uită în jos la un câine. Uite-l pe doctorul Arnheim, de exemplu, el e de cu totul alt calibru, flecărea Stumm mai departe; o fi şi el încrezut, dar nu ar avea cine să-i conteste superioritatea.

S-ar fi părut că golise paharele prea repede unul după celălalt, după atâta vorbă lungă, căci se încălzise şi adoptase un aer confidenţial.

— Nu ştiu cum se prezintă lucrurile, continuă, probabil că eu nu înţeleg, pentru că în zilele noastre începi să-ţi dai seama că ai ajuns să ai un intelect mai complicat, dar cu toate că eu însumi o admir pe vara dumitale atât de mult, ca şi când – ce mai, îţi spun drept, ca şi cum mi s-ar pune ceva în gât şi nu pot să-nghit! –, totuşi pentru mine e parcă o uşurare că ea e îndrăgostită de Arnheim.

— Ce tot spui? Eşti sigur că e ceva între ei?

Ulrich întrebase poate cu prea multă vivacitate, deşi la urma urmelor chestiunea n-avea de ce să-l privească îndeaproape; Stumm

se holbă la el suspicios, cu ochi miopi, acum şi mai tulburi de emoţie, şi-şi aşează *pince-nez*-ul.

— N-am spus că el ar fi avut-o, răspunse fără ocolişuri, soldăţeşte; îşi scoase ochelarii de pe nas şi continuă, de data aceasta nesoldăţeşte: de altfel, nici n-aş avea nimic împotrivă; naiba să mă ia, ţi-am spus că în lumea bună ajungi să ai o minte aşa, mai complicată; eu nu sunt, poţi să fii sigur, vreun pervertit, dar când stau să-mi imaginez drăgălăşenia pe care Diotima ar putea să i-o dăruiască acestui individ, simt un fel de tandreţe pentru el şi viceversa, îmi vine să-mi închipui că o sărut eu pe Diotima când mă gândesc cum o sărută el.

— Adică el o sărută?

— De unde vrei să ştiu, eu nu-i spionez ca să văd ce fac. Mă gândeam, dacă ar săruta-o. Am ajuns să nu mă mai înţeleg nici eu singur. De altfel, odată am văzut cum el o apucă de mână, când credeau că nu-i vede nimeni, şi-au stat o vreme aşa de liniştiţi ca atunci când se dă comanda: „Toată lumea în genunchi pentru rugăciune, chipiul jos!" şi apoi ea l-a rugat ceva, cu vocea mică de tot, iar el i-a răspuns, şi eu le-am ţinut minte spusele, cuvânt cu cuvânt, tocmai pentru că e ceva atât de greu de priceput; adică ea a zis „Ah, dac-am găsi soluţia salvatoare!" şi el a răspuns: „Numai un gând curat, neîntinat, de iubire poate să ne aducă mântuirea! u. După cum vezi, el înţelesese vorbele ei la modul personal, pentru că ea, desigur, se gândise la ideea mântuitoare de care este nevoie pentru marea acţiune…; de ce râzi? La urma urmei, n-ai decât să râzi, eu am avut dintotdeauna ciudăţeniile mele şi acum mi-am pus în cap să fac ceva s-o ajut! Trebuie să se poată; există atât de multe idei, una din ele până la urmă trebuie să fie ideea salvatoare, mântuitoare! Dar am nevoie să-mi dai o mână de ajutor!

— Domnule general, reluă Ulrich, nu pot decât să repet, prea iei

lucrurile în serios. Dar pentru că e atât de important pentru dumneata, am să mă străduiesc să-ţi explic pe cât pot eu mai bine cum gândeşte un civil.

Îşi aprinseră ţigările şi ei începu:

— În primul rând, eşti pe un drum greşit, domnule general; mintea şi intelectul nu constituie vreun monopol al civililor, după cum ceea ce e trupesc nu ţine de monopolul militarilor, aşa cum crezi dumneata, ci lucrurile stau eventual viceversa! Căci lucrarea mintii este o formă de ordine, şi unde există mai multă ordine decât în viaţa militară? Toate gulerele au o înălţime de patru centimetri, numărul nasturilor e stabilit exact prin regulament, chiar şi în nopţile cele mai bogate în vise paturile stau corect aliniate, şnur, pe lângă pereţi! Desfăşurarea unui escadron în linie de bătaie, alinierea unui regiment, poziţia corectă a căpăstrul ui, toate acestea sunt deci bunuri intelectuale de o mare importanţă, iar dacă nu, înseamnă că nu mai există bunuri, valori intelectuale de niciun fel!

— Palavre de spus altuia! mormăi generalul precaut, căci acum începea să intre la bănuieli dacă se mai putea încrede în urechile proprii sau în vinul pe care i-l oferise vechiul camarad.

— O iei prea repede, insistă Ulrich. Ştiinţa este posibilă numai acolo unde întâmplările sunt repetabile sau cel puţin controlabile; unde există mai multe lucruri care să se repete sau să fie controlate decât la militari? Un cub n-ar fi cub dacă la ora nouă n-ar mai fi la fel de rectangular ca la ora şapte. Legile orbitelor planetelor sunt un fel de balistică. N-am fi în măsură să ne facem o idee despre niciun lucru şi n-am ajunge la nicio judecată logică dacă orice ar fi s-ar întâmpla numai o singură dată. Ceea ce ajunge să fie valabil şi denumit trebuie să se repete, trebuie să existe în numeroase exemplare, iar dacă dumneata n-ai mai fi văzut niciodată până acum luna, ai crede că e o lanternă de buzunar; în treacăt fie spus,

marea complicaţie pe care Dumnezeu o produce în seama ştiinţei constă în faptul că el însuşi n-a fost văzut decât o singură dată, la crearea lumii, când nu se aflau încă la faţa locului observatori cu pregătire ştiinţifică.

Lui Stumm von Bordwehr, de la vremea când urmase cursurile şcolii de cădeţi i se prescrisese prin regulament totul, începând cu forma chipiului până la condiţiile în care se putea căsători, iar el se simţea acum prea puţin înclinat să-şi deschidă mintea în faţa unor asemenea explicaţii.

— Prietene, răspunse el cu o expresie şireată, s-ar putea să fie aşa, dar nu mă priveşte pe mine; faci o glumă buna când susţii că noi, în milităria noastră, am fi inventat ştiinţa, dar eu nu vorbesc despre ştiinţă, ci, aşa cum spune vara dumitale, despre suflet, iar când ea ajunge să vorbească despre suflet, îmi vine să arunc hainele de pe mine, atât de puţin se potriveşte toată chestiunea în discuţie cu uniforma!

— Dragul meu Stumm, continuă Ulrich fără să se lase impresionat de spusele celuilalt, foarte mulţi îi reproşează ştiinţei că ar fi lipsită de suflet, prea tehnică, făcând ca toate lucrurile de care se atinge să pară fără suflet, automate; dar partea ciudată este că ei nu bagă de seamă că în tot ceea ce ţine de sentiment domneşte o regularitate mult mai urâcioasă decât tot ceea ce dirijează raţiunea! Când este un sentiment cu adevărat firesc şi simplu? Când apariţia lui este de aşteptat la toţi oamenii în aceleaşi condiţii, cu o regularitate matematică! Cum li s-ar mai putea cere tuturor virtute, dacă o comportare virtuoasă nu s-ar putea repeta oricât de des?! Ţi-aş mai putea da încă multe exemple de felul acesta, şi dacă fugi din faţa acestei regularităţi antipatice în cele mai întunecoase profunzimi ale fiinţei dumitale, unde-şi au locul impulsurile cele mai imprevizibile, în acele hăuri vâscoase, animalice, care ne apără

şi nu ne lasă să ne evaporăm la lumina raţiunii, acolo ce-ai să găseşti? Stimuli şi trasee reflexe, cărările pe care le-au bătătorit obişnuinţele şi deprinderile, repetiţii ale aceloraşi gesturi, fixaţii, inerţii, serii, monotonie! Aici e uniforma, cazarma, regulamentul, dragul meu Stumm, iar sufletul civil se înrudeşte nemaipomenit de îndeaproape cu cel militar. S-ar putea spune că se agaţă de modelul acesta, pe care nici nu-l poate atinge, ori de câte ori e în stare s-o facă. Când îi este interzisă o asemenea deprindere, e ca un copil care a rămas singur şi neajutorat, de capul lui. Ia, de exemplu, frumuseţea unei femei; ceea ce te uimeşte şi te copleşeşte la frumuseţea pe care crezi că o vezi pentru prima dată în viaţă cunoşteai şi căutai de mult în sinea dumitale, ai avut dintotdeauna o răsfrângere a ei în faţa ochilor, care acum s-a intensificat la lumina zilei; dimpotrivă, dacă e vorba cu adevărat de o dragoste la prima vedere, dacă e o frumuseţe pe care n-ai mai văzut-o înainte, atunci pur şi simplu nu mai ştii ce să faci, de unde să începi; n-ai mai trecut niciodată prin aşa ceva, nici nu ştii ce nume să-i dai, n-ai niciun sentiment de răspuns în tine, eşti doar buimăcit cum n-ai fost niciodată, orbit, într-un fel de stupoare, redus la o stare de idioţie, care de-abia s-ar părea să mai aibă ceva în comun cu fericirea.

Generalul îl întrerupse cu vioiciune pe prietenul său. Până atunci îl ascultase cu aerul bine exersat pe care-l dobândeşti pe câmpul de manevră când trebuie să asculţi dojenile şi criticile superiorilor, cuvinte pe care la nevoie ar trebui să ştii să le repeţi, dar pe care nu ai voie să le pui cu adevărat la inimă, pentru că atunci ai putea la fel de bine s-o porneşti spre casă călare pe un arici fără şa; acum însă Ulrich îl atinsese într-un punct simţitor şi el strigă agitat:

— Spui un mare adevăr, descrii cât se poate de bine toată problema! Când cad în admiraţia profundă faţă de vara dumitale, totul se topeşte în mine până nu mai rămâne nimic. Iar când reuşesc

să mă concentrez, cu efort, să-mi vină şi mie în sfârşit o idee cu care să-i pot fi de folos, se cască deodată în mine, exact aşa, un gol cât se poate de neplăcut; să-i spui idioţie poate că nu e cazul, dar sigur e ceva cu care se aseamănă. Dumneata crezi, aşadar, dacă te-am înţeles bine, că şi noi, militarii, gândim; că mintea civililor – că noi am fi modelul pentru ei, cu aşa ceva sigur că n-am să fiu de acord, e doar aşa, o glumă din partea dumitale! – dar că am avea, şi noi, şi ei, acelaşi fel de minte, de raţiune, la aceasta mă gândesc şi eu uneori; ce trece dincolo de acest aspect, vrei să spui, aşadar toate lucrurile pe care noi, militarii, le luăm ca fiind de-a dreptul potrivite pentru civili, cum ar fi sufletul, virtutea, tandreţea, sentimentul – Arnheim se pricepe să pălăvrăgească despre toate nemaipomenit de bine! –, dar tu vrei deci să spui că toate formează intelectul şi mintea; toate consideraţiile de ordin superior te fac să-ţi vâjâie capul, te fac să ajungi ca un cretin, ceea ce se potriveşte cât se poate de bine, dar până la urmă, vezi, mintea civililor e superioară şi n-ai cum să negi, desigur, iar atunci eu vin şi te întreb, cum se leagă toate, care-i sensul lor?

— Eu ţi-am spus încă dinainte, dar dumneata ai uitat; am spus în primul rând că mintea este la ea acasă la militari şi acum îţi spun, în al doilea rând: la civili este trupul.

— Dar ceea ce spui e o prostie, nu? obiectă Stumm bănuitor. Superioritatea fizică a militarilor constituie o dogmă în aceeaşi măsură precum convingerea că ofiţerii se află mai aproape de tron; chiar dacă Stumm nu se considerase niciodată un atlet, totuşi în clipa în care păreau să i se ivească îndoieli, răsări în el certitudinea că un pântece civil, de aceeaşi capacitate şi aceleaşi proporţii, trebuia în mod necesar să fie mai moale decât al lui.

— Nu e o prostie nici mai mare, nici mai mică decât toate celelalte, se apără Ulrich. Dar lasă-mă să termin. Vezi dumneata, să

tot fie vreo sută de ani de când capetele cele mai luminate dintre civilii germani credeau că cetăţeanul, burghezul gânditor, poate să producă legile lumii de-a dreptul din mintea lui, stând la masa lui de scris, tot aşa cum poţi să demonstrezi teoremele triunghiurilor; gânditorul era pe vremea aceea un bărbat în pantaloni de stofa galbenă de nanchin, care-şi dădea părul la o parte de pe frunte cu mâna şi care nu ştia încă nici de lampa cu gaz, cu atât mai puţin de electricitate sau de fonograf. Aroganţa ne-a fost smulsă de atunci cu rădăcini cu tot; în suta aceasta de ani am ajuns să cunoaştem mult mai bine natura şi pe noi înşine şi toate cele, însă rezultatul este că tot ceea ce câştigăm în ordine, în amănunte şi în probleme individuale, pierdem în mare, în ce priveşte ansamblul, aşa că avem mereu mai multe feluri şi sisteme de ordine şi mereu mai puţină ordine ca atare.

— Ceea ce spui se potriveşte şi cu cercetările mele, confirmă Stumm.

— Numai că oamenii nu sunt atât de grăbiţi ca dumneata să pună totul într-un sistem de relaţii, continuă Ulrich. După toate eforturile dinainte, am ajuns într-o perioadă de regres. Gândeşte-te şi dumneata cum merg lucrurile astăzi: când un om important dă drumul unei idei în lume, ea este imediat înhăţată într-un proces de diviziune care constă din simpatii şi antipatii; întâi vin admiratorii şi sfâşie mari hălci din ea, aşa cum le convine lor mai bine şi-şi sfârtecă învăţătorii aşa cum vulpile sfârtecă un stârv, pe urmă adversarii îi atacă părţile slabe şi curând de tot nu mai rămâne din niciun fel de realizare decât un stoc de aforisme de care se folosesc şi prietenii, şi duşmanii, cum le vine lor la îndemână. Urmarea este o ambiguitate generală. Nu există niciun *da* de care să nu atârne un *nu.* Poţi să faci orice ai vrea să faci şi găseşti pe loc douăzeci de idei magnifice în favoarea faptei tale şi, dacă vrei, douăzeci care să fie

împotrivă. Aproape că îţi vine să crezi că e ca în dragoste sau în ură sau cum e cu foamea, unde gusturile trebuie să fie diferite pentru ca fiecare să-şi poată lua partea.

— Extraordinar! strigă Stumm, care fusese câştigat iarăşi. Ceva de genul acesta i-am spus şi eu Diotimei! Dar nu crezi că în toată dezordinea ar trebui să vedem justificarea militarilor şi uite, mie cu toate acestea mi-e ruşine că aş putea să cred aşa ceva măcar o clipă!

— Te-aş sfătui, spuse Ulrich, să-i faci Diotimei o aluzie în sensul că Dumnezeu, din motive care ne sunt încă necunoscute, pare să pregătească o epocă a culturii fizice; căci singurul lucru care conferă ideilor o oarecare bază este trupul căruia ele îi aparţin, iar aici dumneata, ca ofiţer, ai avea oricum un anumit avantaj.

Micul şi durduliul general se trase îndărăt tresărind.

— Eu, în ce priveşte cultura fizică, nu sunt cu nimic mai frumos decât o piersică decojită, spuse el după o scurtă pauză, cu un fel de satisfacţie amară. Trebuie să-ţi mai spun, adăugă, că mă gândesc la Diotima la modul cel mai respectabil şi că doresc să apar în faţa ei doar astfel.

— Păcat, observă Ulrich, intenţiile dumitale ar fi demne de un Napoleon, numai că n-ai să găseşti secolul nimerit pentru ele!

Generalul primi această ironie cu demnitatea pe care i-o conferea gândul că suferea pentru doamna inimii sale şi spuse, după o oarecare pauză de meditaţie:

— Îţi mulţumesc, oricum, pentru sfaturile interesante pe care mi le-ai oferit.

86

Magnatul şi fuziunea dintre spirit şi economie. Toate drumurile către minte pornesc din suflet, dar niciunul nu duce îndărăt

La vremea aceea, când dragostea generalului făcea loc admiraţiei faţă de Diotima şi Arnheim, Arnheim ar fi trebuit de mult să fi luat hotărârea de a nu se reîntoarce. În schimb, el făcea acum pregătiri pentru o şedere îndelungată; îşi menţinu permanent rezervată camera pe care o ocupa la hotel şi viaţa sa agitată lăsa acum impresia că ar fi încremenit.

În perioada aceea lumea era zguduită de tot felul de întâmplări şi oricine dispunea de surse bune de informaţii către sfârşitul anului 1913 ar fi putut avea imaginea unui vulcan care fierbea, chiar dacă se generalizase impresia, pornind de la tot soiul de activităţi cu caracter pacifist, că s-ar fi putut să nu mai erupă niciodată. Dar impresia aceasta nu era deopotrivă de puternică pretutindeni. Prin ferestrele frumosului şi bătrânului palat situat în Ballhausplatz, unde îşi desfăşura activitatea şeful de departament Tuzzi, lumina cădea până târziu seara peste arborii dezgoliţi din grădinile de peste drum, iar pietonii mai bine informaţi care treceau noaptea prin faţă simţeau fiorii unei emoţii nedesluşite. Căci tot aşa cum Sfântul Iosif pătrunde şi transfigurează făptura dulgherului obişnuit Iosif, denumirea Ballhausplatz conferea palatului situat acolo o aură tainică, şoptind că acolo se aflau laboratoarele misterioase îndărătul ferestrelor acoperite ale cărora se pregătea soarta omenirii. Doctorul Arnheim era îndeajuns de bine informat în ce privea acele procese. Primea depeşe cifrate şi din când în când vizita câte unui funcţionar de al său sosit cu informaţii confidenţiale de la sediul central al firmei, ferestrele apartamentului său de la hotel erau luminate

deseori noaptea târziu în zidul de la faţadă şi un observator dotat cu imaginaţie ar fi putut crede că acolo veghea nopţile un contraguvern, un comandament de luptă modern şi apocrif al diplomaţiei economice.

De altfel, Arnheim nu neglija niciodată să sugereze el însuşi o asemenea impresie; căci fără puterea de sugestie stârnită de aspectele exterioare omul nu este decât un fruct dulceag şi apos, fără coajă. Încă de la micul dejun, pe care din acest motiv nu-l lua singur, ci în sala accesibilă tuturor a hotelului, îi comunica, totdeauna cu fluenţa administrativă a unui conducător experimentat şi cu atitudinea politicos calmă a omului care se ştie observat, dispoziţiile pentru ziua respectivă secretarului său, care le înregistra stenografie; niciuna din acele dispoziţii în sine n-ar fi ajuns ca să-l facă pe Arnheim să se simtă deosebit de încântat, dar prin faptul că ocupau toate acelaşi spaţiu în conştiinţa sa, cât şi pentru că erau silite să se restrângă acolo prin prezenţa stimulilor oferiţi de micul dejun, ele creşteau în mod necesar în importanţă. Probabil – iar acesta era unul din subiectele sale preferate de meditaţie – talentul omenesc are nevoie în general de o anumită restrângere pentru a se putea dezvolta; fâşia de teritoriu cu adevărat rodnică dintre libertatea dezinvoltă de gândire şi fuga descurajată de idei este, cum ştie orice cunoscător al vieţii, extrem de îngustă. Pe lângă aceasta el era convins şi de faptul că era foarte important cine anume avea o idee; căci se ştie că ideile noi şi importante rareori au un singur descoperitor, iar pe de altă parte creierul unui om care este obişnuit să gândească produce neîncetat idei de valoare diferită: ideile trebuie deci să aibă o finalitate şi o formă eficientă şi victorioasă, care provin întotdeauna din afară – nu numai din gândirea, ci şi din întregul complex de împrejurări de viaţă al persoanei care le aplică. O întrebare a secretarului, o privire

aruncată spre o masă vecină, salutul unei persoane intrând în sală, oricare din lucrurile de felul acesta îi amintea lui Arnheim de fiecare dată la momentul potrivit de necesitatea de a face din sine însuşi o persoană care să producă impresie şi această unitate a aspectului său în lumea exterioară se transmitea apoi imediat asupra gândirii sale. Îşi concentrase experienţa de viaţă în convingerea, corespunzătoare intereselor şi nevoilor sale, că omul care gândeşte trebuie întotdeauna să fie în acelaşi timp şi un om de acţiune.

În ciuda acestei convingeri, însă, el nu acorda o foarte mare importanţă activităţii sale prezente; chiar dacă urmărea prin ea un scop care, în anumite împrejurări, ar fi putut fi surprinzător de rentabil, se temea că şederea aici i-ar impune sacrificii de timp pe care nu le-ar fi putut justifica. Îşi amintea în repetate rânduri de acea veche maximă a înţelepciunii reci, *divide et impera;* ea era valabilă pentru orice fel de contacte cu oamenii şi lucrurile şi impunea o anumită devalorizare a relaţiilor individuale prin raportarea la total, căci secretul stării de spirit în care îţi foloseşti voinţa pentru a acţiona cu succes este acelaşi cu cel al bărbatului pe care-l iubesc multe femei, în vreme ce el nu favorizează pe niciuna în mod exclusiv. Dar nu avea încotro; ţinând seama de toate imperativele pe care lumea i le impune unui om născut pentru activităţi majore, după îndelungi şi repetate consultări lăuntrice nu reuşea totuşi să ignore faptul că era îndrăgostit. Ceea ce era ciudat, căci o inimă pe cale de a ajunge la vârsta de cincizeci de ani este un muşchi tenace, care nu se mai poate extinde atât de uşor cum ar face-o cea a unui om de douăzeci de ani în anotimpul înflorit al iubirii, iar situaţia îl contraria considerabil.

Constată în primul rând, cu îngrijorare, că interesele sale de mare amploare pe plan internaţional se ofileau asemenea unei flori smulse din rădăcină şi că impresiile cu totul neînsemnate ale vieţii

de zi cu zi, mergând până la prezenţa unei vrăbii la fereastră sau surâsul prietenos al unui chelner, înfloreau acum de-a dreptul. Observa de asemenea, în privinţa conceptelor sale morale, care altminteri reprezentau un sistem cuprinzător, dându-i posibilitatea de a avea totdeauna dreptate, sistem prin care nu reuşea să scape nimic, că asemenea concepte deveneau tot mai sărace în relevanţă, în schimb dobândeau o anume calitate fizică. S-ar fi putut numi devotament, dar acesta era un cuvânt cu un înţeles de obicei mult mai larg şi în orice caz diferit, căci fără devotament nu ajungi nicăieri; devotamentul faţă de o datorie, faţă de cineva mai presus de sine sau un conducător, chiar faţă de viaţa însăşi, în toată bogăţia şi varietatea ei, era ceea ce constituise altădată pentru el, înţeles ca o virtute masculină, chintesenţa unei atitudini intransigente care, oricât ar fi fost de deschisă înspre exterior, conţinea din punctul lui de vedere mai multă rezervă decât risipă de sentimente. Acelaşi lucru s-ar fi putut afirma despre fidelitate, care, limitată la persoana unei singure femei, are o nuanţă de îngustime; tot aşa, se putea vorbi despre spiritul cavaleresc şi despre blândeţe, despre altruism şi delicateţe, toate virtuţi despre care se spune că ar fi legate de femeie, dar care în felul acesta îşi pierd ce au mai bogat în ele, astfel încât e greu de concluzionat dacă până şi experienţa de viaţă care e dragostea nu se revarsă înspre femeie ca o apă, concentrându-se în locul cel mai adânc şi de obicei nu şi în cel mai plăcut sau dacă experienţa aceasta de viaţă a iubirii pentru o femeie nu este centrul vulcanic de la a cărui căldură trăieşte tot ceea ce înfloreşte pe suprafaţa pământului. O vanitate masculină împinsă la cote foarte înalte se simte de aceea mai bine în compania bărbaţilor decât în cea a femeilor şi, când Arnheim îşi compara bogăţia de idei care-l împinsese în sfera puterii cu starea de fericire creată de Diotima, nu-şi putea ascunde impresia că avusese loc în viaţa sa o mişcare

retrogradă.

Uneori simţea nevoia îmbrăţişărilor şi săruturilor întocmai ca un adolescent care, atunci când dorinţa nu-i este împlinită, se aruncă pătimaş la picioarele celei care-l refuză, sau se surprindea cuprins de dorinţa de a izbucni în suspine, de a profera cuvinte care să sfideze lumea întreagă şi în sfârşit s-o răpească pe iubită şi s-o ducă pe braţe cu sine. Acum, se ştie bine că în acea regiune marginală şi nesupusă simţului răspunderii din personalitatea noastră conştientă, din care provin basmele şi poeziile, sunt adăpostite tot felul de amintiri copilăreşti; ele răzbat la suprafaţă când, în ocazii excepţionale, uşoara ameţeală a unei oboseli, jocul eliberator al alcoolului sau vreo tulburare oarecare iluminează aceste tărâmuri; nici toanele pasagere ale lui Arnheim nu erau mai vii şi mai pregnante decât asemenea fantasme, astfel că el n-ar fi avut motive să se enerveze din cauza lor (şi, ca rezultat al unor asemenea iritări, să le facă să devină mai importante), dacă regresiunile în domeniul infantilului nu l-ar fi convins prin insistenţa lor că viaţa lui sufletească era plină de tot felul de produse morale acum decolorate. Caracterul general valabil pe care el se străduise totdeauna să-l imprime acţiunilor sale, ca un om care trăieşte cu ochii întregii Europe îndreptaţi asupra sa, i se arăta acum ca fiind cu totul în afara vieţii sale interioare. Poate că e doar un lucru firesc, dacă ne gândim la ceva general valabil; surprinzător însă era faptul că o asemenea concluzie se vădea inversată şi i se impunea astfel lui Arnheim cu toată insistenţa, căci dacă ceea ce este general valabil nu este de domeniul vieţii interioare, atunci, viceversa, omul cu viaţă interioară se arată a fi nevalabil; astfel, Arnheim era urmărit acum pas cu pas nu numai de impulsul de a face ceva răsunător de necuvenit şi iraţional de ilegitim, ci şi de apăsarea conştiinţei faptului că acesta ar fi fost tocmai lucrul cuvenit, în înţelesul unei

anumite iraţionalităţi superioare. De când cunoştea din nou focul acesta care-i usca limba, îl covârşea simţământul că uitase un anumit drum pe care înaintase iniţial şi această întreagă ideologie a omului sortit faptelor mari, care-l dominase un timp, se vădea a nu mai fi decât substitutul de ultimă instanţă pentru ceva acum pierdut pentru el.

Astfel ajunse să-şi amintească în desfăşurarea firească propria copilărie. În portretele sale din copilărie avea ochii mari, negri, rotunzi, aşa cum e înfăţişat copilul Iisus când răspunde în templu învăţaţilor în ştiinţa sfântă şi el îşi vedea toate guvernantele şi preceptorii strânşi în cerc în jurul lui, minunându-se de înzestrările sale intelectuale, căci fusese un copil precoce şi avusese întotdeauna profesori înţelepţi. Se arătase însă în acelaşi timp şi un copil cu sensibilitate şi căldură, care nu suferea nedreptatea; şi cum fusese întotdeauna prea bine apărat de mediul său familial ca să i se poată face lui o nedreptate, socotea nedreptăţile pe care le vedea făcându-se unui străin pe stradă ca privindu-l pe el, aruncându-se în asemenea cazuri în luptă; era o realizare foarte importantă, dacă ţinem seama ce eforturi se făceau pentru a-l împiedica de la asemenea gesturi, astfel că nu trecea niciodată mai mult de un moment fără ca cineva să dea fuga să-l despartă de potrivnicul său. Pentru că astfel asemenea ciocniri durau îndeajuns cât să constituie pentru el o experienţă dureroasă de un fel sau altul, dar erau pe de altă parte întrerupte exact la vreme pentru a-i lăsa, în ce-l privea, impresia unui curaj inflexibil, Arnheim şi le mai amintea şi acum cu satisfacţie, iar calitatea nobilă a unui curaj care nu se dă îndărăt de la nimic avea să se transmită mai târziu în cărţile şi convingerile sale, aşa cum, de altfel, e nevoie în cazul unui om care ştie că trebuie să-i înveţe pe contemporanii săi cum să se poarte ca să fie demni şi fericiţi.

Astfel că acea stare de spirit din copilărie rămăsese pentru el relativ vie şi intactă, însă o alta, apărută ceva mai târziu ca o continuare de natură să o întregească pe prima, se arăta acum unui eventual observator, dându-i aparenţa unui ins adormit sau, ca să spunem mai exact, pietrificat, dacă ne-am lua permisiunea să înţelegem aici prin pietre pietrele preţioase, diamantele. Era acum starea, situaţia – pe care contactul cu Diotima o trezise cu spaimă la viaţă – de a fi îndrăgostit, de a iubi, şi elementul caracteristic în acea stare era că Arnheim o cunoscuse în vremea adolescentei sale iniţial fără a o asocia cu femeile, la drept vorbind fără a o lega de persoane definite şi era aici ceva care-l tulbura şi-l punea pe gânduri, ceva ce el nu reuşise să desluşească de-a lungul vieţii până atunci, deşi în decursul timpului cunoscuse explicaţiile cele mai moderne ale ei. „Ce înţelegea el era poate numai manifestarea neînţeleasă a ceva încă absent, ca acele expresii care se ivesc rareori pe feţele unor oameni, fără a avea vreo legătură cu acele feţe, ci cu alte chipuri deodată presupuse ca posibile dincolo de toate cele văzute vreodată, erau nişte mici melodii în mijlocul zgomotelor, simţăminte în fiinţele omeneşti şi erau chiar şi în el simţăminte care, atunci când vorbele căutau să le definească, se arătau a nu fi simţăminte încă, ci doar ca şi cum ceva s-ar fi întins, s-ar fi alungit în el, pipăind înăuntrul lui cu vârfurile unor tentacule, aşa cum uneori lucrurile se alungesc în zilele iluminate de febră ale primăverii, când umbrele li se întind dincolo de contururi şi rămân nemişcate, purtate în vreo direcţie ca imaginile oglindite în apa unui pârâu.” Aşa exprimase situaţia respectivă, e drept mult mai târziu şi cu altă nuanţă, un poet pe care Arnheim îl preţuia, pentru că se considera a fi un semn de iniţiere însuşi faptul de a fi auzit de acest om, tainic, retras de sub privirile publicului; pe de altă parte, fără ca el însuşi să-l fi înţeles cu adevărat, căci Arnheim lega un asemenea mod

aluziv de exprimare de formulele vorbind despre deşteptarea unui nou suflet, la modă pe vremea tinereţii sale sau de siluetele trupurilor prelungi şi zvelte de fată, atât de apreciate în imaginile acelei vremi şi la care mai ales buzele impresionau, arătând asemenea caliciului cărnos al vreunei flori.

La vremea aceea – era prin anul 1887 – „Doamne, acum aproape o generaţie!" îşi spuse Arnheim – propriile lui fotografii îi prezentau un om modern, „nou", cum se spunea pe atunci, adică îmbrăcat cu o jachetă neagră de atlaz, încheiată până sus şi cu o cravată lată din mătase grea, amintind de moda epocii Biedermeier, dar în acelaşi timp intenţionând o aluzie la Baudelaire, subliniată şi prin orhideea care, la vremea aceea o noutate, se iţea cu o răutate magică de la butonieră ori de câte ori Arnheim junior lua masa în oraş şi trebuia să-şi afirme personalitatea într-o societate de neguţători şi oameni de afaceri robuşti, prieteni ai tatălui său. Pentru zilele de lucru, în schimb, aceste fotografii arătau de preferinţă ca podoabă o riglă al cărei vârf se făcea vizibil din buzunarul unui costum de stofa moale, englezească, la care, de-a dreptul la modul comic, dar subliniind importanţa ţinutei capului, purta un guler tare mult prea înalt. Aşa arătase pe atunci Arnheim şi nici acum nu se putea împiedica să privească imaginile propriei persoane cu o anumită bunăvoinţă. Juca tenis bine şi cu zelul unei pasiuni încă nedevenite obişnuinţă, aşa cum se juca pe vremea aceea, pe terenuri acoperite de iarbă; frecventa, spre uimirea tatălui său, în ochii lumii, mitingurile muncitoreşti, căci în anul petrecut ca student la Zürich făcuse, în mod oarecum supărător, cunoştinţă cu ideile socialiste; pe de altă parte, nu-şi făcuse gânduri când, într-o altă zi, trecuse ca o furtună călare printr-o tabără muncitorească. Pe scurt, toate acestea constituiseră un vârtej de elemente contradictorii, dar noi din punct de vedere intelectual, care-i creau iluzia fascinantă de a se fi născut

la timpul potrivit, iluzie care este atât de importantă la vremea ei, chiar dacă mai târziu îţi dai desigur seama că valoarea ei nu constă exact în faptul că este atât de rară. De fapt, Arnheim, care mai târziu lăsa în sine tot mai mult spaţiu unor concepţii conservatoare, era cuprins de îndoială dacă nu cumva sentimentul acesta, mereu reînnoindu-se, de a fi ultimul sosit pe scena evenimentelor nu reprezenta o risipă din partea naturii; nu renunţa însă la el, pentru că el nu renunţa decât cu foarte multă neplăcere la ceva din ce posedase vreodată şi firea sa de colecţionar păstra cu grijă în sine tot ceea ce existase cândva. Numai că i se părea astăzi, oricât de rotunjită şi variată i s-ar fi înfăţişat propria viaţă, că ceea ce exercitase o influenţă cu totul diferită şi dăinuitoare asupra sa era tocmai ceea ce, dintre toate, i se păruse a fi fost cel mai ireal lucru: anume acea stare de spirit romantică şi plină de aşteptări care-i şoptise pe vremuri că el nu aparţinea acestei lumi vii şi agitate, ci alteia care mai plutea în el ca şi cum şi-ar fi ţinut, încă o clipă, respiraţia.

Starea aceea de presentiment şi de dorinţă care, datorită Diotimei, ajunsese să-l stăpânească iarăşi în toată vioiciunea ei originară calmase orice fel de activitate şi de agitaţie, iar tumultul contradicţiilor tinereşti şi expectativele pline de speranţă, mereu schimbătoare, făcuseră loc unei visări cu ochii deschişi în care toate cuvintele, întâmplările, solicitările se contopeau într-o singură fluiditate, undeva în adâncuri, cu totul depărtate de suprafaţa vieţii. În asemenea clipe îi amuţea până şi ambiţia, evenimentele din planul realităţii erau depărtate precum larma străzii auzită dintr-o grădină şi i se părea că sufletul i se revărsase peste maluri şi că de-abia acum era cu adevărat prezent. Nu se poate sublinia îndeajuns că aici nu era vorba de o filosofie, ci de o experienţă de viaţă pe de-a întregul fizică, trupească, de exemplu aşa cum ar fi când ai vedea

luna palidă pe cerul de dimineaţă, plutind mută în lumina matinală. În acea stare, încă pe vremea respectivă, tânărul Paul Arnheim putea să ia masa, cu perfectă stăpânire de sine, în vreun restaurant distins, putea frecventa, îngrijit îmbrăcat, orice societate şi să facă pretutindeni exact ce se cuvenea să facă; dar s-ar fi putut spune că în toate acestea rămânea la fel de depărtat de sine însuşi ca de oricare altă fiinţă omenească sau lucru, că lumea exterioară nu înceta să existe în contact cu pielea trupului său şi că lumea sa lăuntrică nu-şi trimitea doar în afară lumina prin fereastra reflexivităţii, ci că amândouă se contopeau într-o singură stare indivizibilă făcută din prezenţă şi absenţă totodată şi care era la fel de blândă, de liniştită şi de rarefiată ca un somn fără vise. Se făcea atunci simţită în el o mare indiferenţă faţă de valorile morale şi simţământul că toate erau deopotrivă; nimic nu era mic şi nimic nu era mare, o poemă şi un sărut pe mâna unei femei cântăreau la fel cât o operă în mai multe volume sau o măreaţă faptă politică şi tot răul era la fel de lipsit de sens cum şi tot binele devenea în esenţă inutil şi superfluu în acea scufundare într-o delicată conştiinţă a asemănării şi înrudirii originare a tuturor creaturilor şi a întregii creaţii. Astfel că Arnheim se comporta întocmai ca de obicei, numai că s-ar fi părut că orice făcea era înconjurat de o atmosferă intangibilă de semnificaţii, dincolo de flacăra tremurătoare a căreia aştepta nemişcat omul lăuntric, privindu-l pe cel exterior care, dincolo de acea atmosferă, mânca un măr sau tocmai îşi proba un costum la croitor.

Era doar o iluzie sau umbra unei realităţi care n-ajunge niciodată să fie înţeleasă cu totul? Se poate răspunde doar că toate religiile au susţinut, în diferite stadii ale dezvoltării lor, că realitatea este realitatea lor, la fel, toţi îndrăgostiţii, toţi romanticii şi toate fiinţele omeneşti care manifestă înclinaţii pentru lună, pentru primăvară şi

pentru agonia încărcată de fericire a primelor zile de toamnă. Pe măsură ce trece vremea, însă, sentimentul acesta se risipeşte iarăşi; se evaporează sau se usucă – nu poţi desluşi bine ce anume, până când într-o zi constaţi deodată că e altceva în loc şi uiţi totul la fel de repede cum se uită trăirile ireale, visele sau închipuirile. Cum asemenea experienţe de iubire, originare şi cosmice, apar de obicei odată cu prima experienţă personală a iubirii, mai târziu îţi închipui că ştii cum s-o apreciezi şi o socoteşti printre actele nebuneşti la care ai avea dreptul numai înainte de a atinge vârsta dreptului de vot. Astfel stăteau lucrurile, dar cum în cazul lui Arnheim acea stare nu fusese niciodată legată de vreo femeie, ea nici nu putea dispărea din inima sa în chip firesc odată cu această femeie; fu în schimb acoperită de impresiile care-i marcaseră personalitatea îndată ce, după sfârşitul studiilor şi al călătoriilor de după aceea, intră în firma tatălui său. Cum el nu făcea nimic pe jumătate, descoperi acolo foarte curând că viaţa activ creatoare şi bine alcătuită este un poem magnific, în mult mai mare măsură decât toate poemele pe care le ţes autorii de versuri în cămăruţele lor, dar aceasta se vădea a fi la rândul ei o altă poveste.

Astfel se manifestă pentru prima dată talentul său de a intra în situaţii în care putea constitui un model pentru alţii. Căci poemul vieţii are faţă de toate celelalte poeme avantajul că este, cum s-ar spune, scris întotdeauna cu litere mari, oricare ar putea să-i fie cuprinsul. Chiar şi cel mai mărunt stagiar dintr-o firmă de dimensiuni mondiale vede lumea rotindu-i-se în jur şi continentele îi privesc peste umăr, astfel că nimic din ce face el nu este lipsit de importanţă; în schimb, în jurul creatorului închis în camera sa se rotesc în cel mai bun caz muştele, oricât de mult s-ar strădui el să facă ce face. Lucrul este atât de evident încât mulţi, în clipa în care încep să creeze cu material de viaţă, ajung să privească tot ceea ce îi

emoţionase până atunci ca fiind „doar literatură", ca exercitând adică, în cel mai bun caz, un efect palid şi confuz, dar de cele mai multe ori contradictoriu, care se anulează de la sine şi nu mai are nicio legătură cu toată tevatura făcută la apariţia sa. Fireşte că lucrurile nu se prezentau la fel cu Arnheim, care nici nu trăia emoţii provocate de artă şi nici nu era în stare să ia drept nebunie sau iluzie nimic din ceea ce îl emoţionase mai puternic altădată; îndată ce recunoştea superioritatea vederilor sale mature, bărbăteşti asupra celor tinereşti şi visătoare, purcedea, sub călăuzirea noii înţelepciunii a virilităţii sale, să realizeze o fuziune a celor două categorii de experienţe. De fapt, făcea astfel întocmai ceea ce fac numeroşii indivizi alcătuind majoritatea păturilor cultivate, care, după ce au păşit în propria carieră, nu vor să-şi uite cu totul vechile interese, ci dimpotrivă, îşi găsesc de-abia acum o relaţie calmă şi matură cu impulsurile entuziaste ale tinereţii. Descoperirea marelui poem al vieţii, la care ştiu că şi ei colaborează, le dăruieşte din nou curajul diletanţilor pe care şi-l pierduseră la vremea când îşi ardeau propriile poeme; scriind la poemul vieţii, au acum libertatea să se considere cu adevărat experţi *înnăscuţi* şi pornesc să-şi impregneze faptele de fiecare zi cu simţul responsabilităţii, se simt puşi în faţa a mii de mici decizii pentru a face aceste fapte morale şi frumoase şi-şi fac un model din gândul că Goethe a trăit astfel, afirmând sus şi tare că fără muzică, fără frumuseţea naturii, fără posibilitatea de a admira jocurile nevinovate ale copiilor şi animalelor şi fără o carte bună nu s-ar putea bucura de viaţă. Această pătură mijlocie atât de pătrunsă de spiritualitate constituie şi acum printre germani principalul consumator de artă şi de literatură-nu-prea-dificilă, dar membrii ei, care odinioară considerau arta şi literatura ca reprezentând împlinirea dorinţelor lor, privesc acum aceste valori artistice şi literare ca şi cum ar fi de la sine înţeles să le vadă de sus,

cel puţin cu un ochi superior, socotindu-le ca pe o treaptă mai timpurie de dezvoltare, chiar dacă o asemenea treaptă ar fi acum mai desăvârşită în felul ei decât a fost în cazul lor – şi le preţuiesc aşa cum ar preţui un fabricant de oţel un sculptor de figuri de ghips, dacă ar avea slăbiciunea să considere operele acestuia frumoase.

Cu această clasă de mijloc a culturii semăna acum Arnheim aşa cum o garoafă superbă, înaltă, seamănă cu o floricică pipernicită crescând ca vai de lume la marginea drumului. Niciodată nu se punea pentru el problema unei revoluţii spirituale, unei renovări fundamentale, ci întotdeauna doar a îmbinării noului cu ceea ce exista deja, a luării în posesie, a corecturilor civilizate, a reanimării morale a privilegiilor anemiate ale forţelor încă dominante. El nu era un snob, un adorator al celor din societatea aleasă care-l depăşeau pe el însuşi în rang; fiind primit la curte şi având deja stabilite contacte cu cercurile marii nobilimi, ca şi cu înalte personalităţi oficiale, el căuta să se adapteze acestor medii, în niciun caz ca un imitator, ci doar ca un cunoscător al obişnuinţelor de viaţă conservator feudale, care nu-şi uită şi nici nu vrea să-şi lase uitată originea burgheză, trecând prin Goethe şi Frankfurt. Însă odată ce conştientizase respectiva stare, capacitatea de a se opune i se epuizase şi un contrast pronunţat i s-ar fi părut a nu mai corespunde realităţilor vieţii. Era în ultimă instanţă convins în forul său interior că oamenii creatori, oamenii de acţiune – în fruntea lor, concentrându-i şi consolidându-i pentru o epocă nouă, se aflau oamenii de afaceri, cei în măsură să imprime cursul vieţii – erau chemaţi să preia cândva suveranitatea şi conducerea din mâinile vechilor puteri, ceea ce îi insufla o anume aroganţă calmă, căreia evoluţia produsă de atunci încoace i-a acordat certificatul de atestare; dar chiar dacă se consideră ca un fapt real această pretenţie la putere şi la posturile de conducere ale banului, rămânea deschisă

întrebarea în ce mod anume să fie folosită cum se cuvine puterea atât de dorită. Predecesorii directorilor de bancă şi ai marilor industriaşi au avut o sarcină uşoară, ei erau cavalerii şi-şi sfârtecau adversarii după bunul lor plac, lăsându-i clerului armele spirituale; omul contemporan, dimpotrivă, are în bani – aşa cum înţelegea lucrurile Arnheim – metoda astăzi cea mai sigură de a controla orice fel de relaţii; dar chiar dacă această armă poate să fie la fel de dură şi de precisă ca o ghilotină, ea poate, pe de altă parte, să fie sensibilă ca un bolnav de reumatism – să ne gândim numai la junghiurile şi şchiopătările bursei ca răspuns la cea mai măruntă cauză! – şi depinde în modul cel mai delicat de toate elementele pe care altminteri le stăpâneşte. Prin delicata înţelegere a delicatei interrelaţionări a tuturor formelor de viaţă, pe care doar aroganţa oarbă a ideologului o poate uita, ajunsese Arnheim să vadă în omul comerţului, dotat cu o prestanţă regească, o sinteză a revoluţiei şi permanenţei, a puterii armate şi a civilizaţiei burgheze, a îndrăznelii raţionale şi a cunoştinţelor oneste, dar în primul rând o prefigurare simbolică a democraţiei care se pregătea să apară; prin munca neodihnită şi riguroasă asupra propriei personalităţi, prin organizarea inteligentă a complexelor economice şi sociale care-i erau accesibile şi prin meditaţii susţinute cu privire la conducerea şi structurarea statului ca întreg, el spera să vină în întâmpinarea noii epoci, în care energiile sociale pe care soarta şi natura le-au făcut inegale între ele să poată fi ordonate convenabil şi rodnic, iar idealul să nu se mai sfarme în contact cu inevitabilele limitări ale realităţii, ci să se purifice şi consolideze. Pentru a exprima această stare de fapt într-o terminologie realistă, el executase aşadar fuziunea de interese dintre suflet şi lumea afacerilor prin elaborarea conceptului atotcuprinzător al omului de afaceri dotat cu prestanţă regească, sentimentul de iubire care-l făcuse odinioară să simtă că totul ar fi în

ultimă instanţă unul şi acelaşi lucru alcătuind acum nucleul convingerii sale despre unitatea şi armonia culturii şi intereselor omeneşti.

Cam în vremea aceea Arnheim începu să-şi publice scrierile şi în ele îşi făcu apariţia cuvântul suflet. Se poate presupune că îl folosea ca o metodă, o trambulină de lansare, un cuvânt cheie, căci e sigur că prinţii şi generalii nu au suflet, iar printre finanţişti el era întâiul care să fi avut aşa ceva. Sigur este de asemenea că aici juca un rol şi nevoia de a se apăra, într-un fel inaccesibil înţelegerii lumii de afaceri, împotriva unui element foarte raţional în mediul său imediat de viaţă, anume împotriva firii de conducător şi a simţului superior al afacerilor al tatălui său, alături de care începuse treptat să joace rolul de prinţ moştenitor trecut de prima tinereţe. La fel de sigur este că ambiţia sa de a stăpâni toate valorile cunoaşterii – devenind un polihistor de o factură rară – găsea în suflet un mijloc de a valoriza ceea ce intelectul său n-ar fi putut ajunge să stăpânească. Căci în acea privinţă nu se deosebea de epoca sa, care îşi dezvoltase în vremurile din urmă o puternică tendinţă religioasă, nu ca rezultat al unui destin religios, ci doar, după cum se pare, dintr-o răzvrătire feminină şi iritabilă împotriva banului, cunoaşterii şi calculului, în faţa cărora capitulează cu toată pasiunea. Dar rămânea chestionabil şi nesigur faptul că, atunci când Arnheim vorbea despre suflet, el însuşi credea în suflet şi acorda sufletului său anume aceeaşi realitate precum posesiunilor sale în acţiuni de bursă. Folosea acest cuvânt pentru că nu avea un altul. Împins tot mai departe de necesităţile cauzei – căci era un vorbitor care nu permitea uşor altuia să ajungă să se exprime; mai târziu, după ce luase cunoştinţă de impresia pe care era capabil să o producă asupra altora, cuvântul deveni tot mai frecvent în scrisul său – el aducea vorba despre suflet ca şi cum existenţa acestuia ar fi fost la

fel de certă cum este cea a propriei spinări, deşi nu ajungi să ţi-o vezi niciodată. Îl cuprindea o adevărată pasiune să scrie la modul acesta despre ceva vag şi totuşi ceţos semnificativ şi care este strâns împletit în complexele prea precise ale afacerilor şi comerţului mondial, tot aşa cum o tăcere adâncă este împletită printre cuvintele pline de vioiciune; nu nega utilitatea cunoaşterii, dimpotrivă, el însuşi făcea impresie prin compilaţiile sale laborioase, aşa cum reuşeşte numai un om care are la dispoziţie toate mijloacele, dar după ce crea această impresie, explica în continuare că, dincolo şi mai presus de domeniul perspicacităţii şi preciziei, exista un imperiu al înţelepciunii care nu putea fi recunoscut decât la modul vizionar; descria voinţa care fondează statele şi imperiile mondiale ale afacerilor astfel încât să lase să se înţeleagă faptul că, în ciuda măreţiei sale proprii, nu era decât braţul care urma să fie pus în mişcare de o inimă bătând undeva în invizibil; le explica ascultătorilor săi progresele tehnicii sau valoarea virtuţii, în termeni accesibili omului obişnuit, pentru a adăuga însă că o asemenea risipă de energii naturale şi spirituale rămâne doar o ignoranţă fatală dacă nu simţi într-un fel că ele sunt agitaţiile unui ocean care se întinde mult mai adânc dedesubt şi care de-abia se lasă învolburat de valuri. Exprima asemenea aserţiuni în stilul proclamaţiilor date de regentul unei regine exilate, care îşi primise instrucţiunile direct de la aceasta şi care organizează lumea ghidându-se după ele.

Poate că această ordonare a lumii constituia adevărata şi cea mai violentă pasiune a sa, un impuls ardent de a deţine putere, depăşind cu mult ceea ce îşi putea permite până şi un om în situaţia lui, iar rezultatul nemijlocit era că acest om atât de puternic în domeniile realităţii trebuia să se retragă cel puţin o dată pe an la castelul său din marca Brandenburg şi să-i dicteze o carte

stenografului său. Acea ciudată bănuială ceţoasă a existenţei unor semnificaţii, care-l năpădise pentru prima dată şi cel mai intens în ceasurile entuziasmelor sale tinereşti, îşi crease acum această cale de manifestare, dar uneori îl cuprindea şi nemijlocit, chiar dacă acum cu mai puţină putere. În toiul preocupărilor lui de afaceri de importanţă mondială îl cuprindea o dulce toropeală, jinduia după o linişte monahală, care-i şoptea că toate contradicţiile, toate marile idei, toate experienţele şi strădaniile lumeşti nu numai că sunt unul şi acelaşi lucru, aşa cum neclar şi imprecis sunt înţelese în termenii culturii şi umanismului, ci şi într-un înţeles haotic, literal şi pâlpâitor inactiv, ca atunci când în vreo zi morbid de frumoasă îţi vine să-ţi încrucişezi mâinile la piept, să stai să priveşti peste râu şi peste pajişte şi să nu te mai implici niciodată în starea de agitaţie. În sensul acesta, scrisul său reprezenta un compromis. Cum nu există decât un singur suflet, şi acesta nu e tangibil, ci se află undeva în exil, iar de acolo nu se manifestă decât într-un singur fel, ciudat de nedesluşit sau de ambiguu, dar în schimb există nenumărate, la drept vorbind, nesfârşit de multe întrebări în lume către care să se poată îndrepta acest mesager regal, astfel luă naştere pentru el odată cu trecerea anilor starea serioasă de stânjeneală în care ajung toţi legitimiştii şi profeţii dacă toate durează prea mult. Arnheim n-avea nevoie decât să se aşeze în singurătatea lui la scris şi atunci pana îi conducea cu o prolificitate de-a dreptul spectrală gândurile de la suflet la problemele minţii, ale virtuţilor, ale ştiinţelor şi politicii, care, scăldate în iradierile unei surse invizibile, i se înfăţişau într-o iluminare limpede şi magic unificatoare. Acest impuls de expansiune avea ceva ameţitor, dar era în schimb legat de o scindare a conştiinţei care la multe persoane este condiţia prealabilă a scrisului creator, în măsura în care mintea exclude şi uită ceea ce nu corespunde scopurilor sale; în convorbirile sale şi

fiind pus în legătură prin intermediul interlocutorului său cu întreaga complexitate a vieţii pământeşti reale, Arnheim nu s-ar fi lăsat niciodată să meargă atât de departe, dar aplecat asupra unei foi de hârtie aşteptând să-i oglindească vederile îşi permitea să ajungă la o exprimare metaforică a convingerilor, numai în cea mai mică măsură ferme şi în cea mai mare parte formând o ceaţă de cuvinte a căror unică, şi de altfel deloc neglijabilă, pretenţie de realitate era că se iveau spontan şi întotdeauna în aceleaşi locuri.

Oricine ar fi vrut să-l condamne ar fi făcut bine să-şi amintească acum că a deţine o personalitate dedublată spiritual nu mai reprezenta de mult o scamatorie pe care doar nebunii o mai pot da la iveală şi că, în ritmul în care trăim astăzi, posibilitatea unor intuiţii politice, capacitatea de a scrie un articol de ziar, forţa de a mai crede în noile orientări în artă şi literatură şi nenumărate alte aptitudini de acelaşi fel se bazează pe talentul de a putea fi convins în anumite momente împotriva propriilor convingeri, de a-ţi putea scinda o parte din conţinutul total al conştiinţei şi de a o extinde astfel încât să constituie o nouă convingere deplină. În felul acesta, pentru Arnheim constituia un avantaj în plus faptul că nu era niciodată cu totul sincer convins de adevărul celor pe care le afirma el însuşi. Când ajunsese în floarea vârstei, cum se spune, fusese în măsură să-şi exprime părerile despre orice şi stăpânea acum convingeri ferme şi generoase, nerecunoscând nicio limită la care să fi trebuit, fie şi în viitor, să se oprească, încetând să mai câştige noi şi consonante convingeri, dezvoltate armonios din cele vechi, dacă avea să continue să evolueze în acelaşi mod. Unui om care gândea atât de eficient, care în alte stări de conştiinţă estima profiturile şi verifica bilanţurile, nu putea să-i scape faptul că aici era vorba de o activitate lipsită de formă şi fără curs stabil, chiar dacă ea părea să continue dezvoltându-se la nesfârşit; îşi recunoştea singura limitare

în unitatea propriei sale persoane şi, deşi Arnheim avea o mare doză din sentimentul importanţei propriei persoane, aceasta nu era o stare de lucruri satisfăcătoare pentru raţiunea sa. E drept că el blama în acel sens rudimentele de iraţionalitate pe care viaţa le dezvăluie pretutindeni ochilor observatorilor experimentaţi; încerca, de asemenea, să se liniştească, ridicând din umeri, cu gândul că în epoca actuală orice se mişcă îşi depăşeşte malurile şi se revarsă şi, cum nimeni nu se poate ridica deasupra slăbiciunilor secolului său, el vedea şi aici o posibilitate valoroasă de a practica virtutea modestiei, virtute caracteristică tuturor oamenilor mari, recunoscând ca spirite superioare sieşi, fără invidie, apariţii ca Homer sau Buddha, pentru că aceştia trăiseră în vremuri mai favorabile; însă cu timpul, când succesele sale literare atinseră un punct culminant, fără ca în existenţa sa de prinţ moştenitor să se fi schimbat ceva decisiv, creşteau într-un chip apăsător acele rudimente ale iraţionalului, devenea tot mai evidentă lipsa oricăror rezultate tangibile, precum şi nemulţumirea cu care constata că nu-şi atinsese scopurile şi nemulţumirea de a-şi fi uitat dorinţele originare. Îşi privea opera şi, chiar dacă simţea că avea de ce să fie mulţumit, nu se putea împiedica să simtă totuşi uneori că asemenea gânduri îl separau de o sursă originară de care-şi mai amintea doar nostalgic şi de care acum era despărţit ca printr-un zid de diamant cu fiecare zi mai gros.

În ultima vreme i se întâmplase ceva de genul acesta care îl emoţionase profund. Îşi folosise răgazul pe care acum şi-l acorda mai des decât de obicei dictându-i secretarului său direct la maşină un eseu cu privire la acordul care exista din punctul lui de vedere între arhitectura susţinută de stat şi concepţia conducerii statului şi la un enunţ care glăsuia „Vedem tăcerea zidurilor când contemplăm această construcţie” se întrerupsese o clipă la cuvântul „tăcere”,

pentru a întârzia asupra imaginii acelui Palazzo Cancelleria de la Roma, care i se ivise nechemată în faţa ochilor minţii; dar când îşi aruncă privirile asupra manuscrisului constată că secretarul se grăbise, dus de puterea obişnuinţei, şi scrisese „Vedem tăcerea sufletului când…". În ziua aceea Arnheim dictă mai departe, iar a doua zi şterse acea frază.

Cât mai putea să cântărească acum, în comparaţie cu experienţele de viaţă de o asemenea extindere şi profunzime a fondului, o experienţă oarecum obişnuită a iubirii trupeşti legată de o femeie? Arnheim trebuia să-şi mărturisească, spre regretul său, că ea cântărea la fel de mult cât recunoaşterea faptului care-i rezuma propria viaţă şi care-i spunea că toate drumurile către minte pornesc din suflet, dar niciunul nu duce îndărăt. Fireşte, existau multe femei care se bucuraseră de a fi avut relaţii apropiate cu el, dar cele care nu erau genul de femei întreţinute fuseseră femei cultivate, angajate profesional sau artiste, căci cu aceste două categorii, cele întreţinute şi cele care-şi câştigă singure existenţa, era cu putinţă o înţelegere bazată pe principiul unor relaţii clare; necesităţile de ordin moral ale caracterului său îl conduseseră întotdeauna la relaţii în care instinctul şi conflictele inevitabile care se ivesc cu femeile îşi găsiseră o anumită susţinere în raţiune. Însă Diotima era prima femeie care-i afectase viaţa metamorală, adică cea mai tainică, şi din cauza aceasta el o privea uneori de-a dreptul cu invidie. La urma urmei, ea nu era decât soţia unui funcţionar – e adevărat, având stilul cel mai desăvârşit, totuşi lipsită de acea cultură umanistă elevată pe care doar puterea o poate dărui, iar el ar fi emis pretenţii la o fată din lumea marilor finanţe americane sau din înalta nobilime engleză dacă ar fi vrut cu tot dinadinsul să se fixeze cândva. Erau momente când apărea în el un antagonism cu totul primitiv, ca acela care domneşte într-o cameră de copii, o aroganţă

naivă şi crudă, copilărească sau spaima copilului răsfăţat care e dus pentru prima oară în viaţa lui la şcoală, astfel că iubirea ce lua proporţii îi apărea ca o ruşine ameninţătoare. Când, în asemenea clipe, prelua conducerea afacerilor proprii cu o superioritate glacială, cum o poate avea numai un spirit care a murit pentru lume şi se mai reîntoarce în ea o clipă, i se părea că raţiunea rece, intangibilă a banului ar fi reprezentat, în comparaţie cu iubirea, o forţă extraordinar de curată.

Ceea ce nu însemna nimic altceva decât că pentru el venise momentul când prizonierul nu mai înţelege cum de a fost privat de libertate fără să se fi apărat cu preţul vieţii. Căci atunci când Diotima spunea: „Ce sunt afacerile de proporţii mondiale? *Un peu de bruit autour de notre âme…*!", el simţea cum se cutremura edificiul întregii sale vieţi.

87
Moosbrugger dansează

În vremea aceea Moosbrugger se afla mai departe într-o celulă a secţiei de cercetări de pe lângă tribunal. Apărătorul său îşi luase din nou avânt şi se străduia pe cât putea pe lângă autorităţi pentru a împiedica procesul să ajungă în ultima sa fază.

La toate acestea Moosbrugger surâdea. Surâdea din plictiseală.

Plictiseala îi legăna toate gândurile. De obicei plictiseala stinge gândurile; însă pe ale sale plictiseala le legăna; cel puţin de data aceasta; era o stare ca aceea a unui actor stând în cabină şi aşteptându-şi intrarea în scenă.

Dacă Moosbrugger ar fi avut o sabie mare, acum ar fi luat-o şi ar fi decapitat scaunul. Ar fi decapitat masa şi fereastra şi găleata din celulă şi uşa. Apoi le-ar fi pus tuturor acelor obiecte decapitate

propriul său cap, căci în toată celula nu exista decât capul lui, iar acesta era un cap frumos. Putea să şi-l imagineze, aşa, aşezat peste obiectele din jur, ţeasta mare, părul care-i cădea ca o căciulă de blană dinspre creştet pe frunte. Iar atunci îi plăceau toate lucrurile din jur.

Numai dacă încăperea ar fi fost mai mare şi mâncarea mai bună!

Îi părea de-a dreptul bine că nu avea voie să vadă pe nimeni, îi era greu să-i suporte pe oameni. Aveau un fel al lor de a scuipa sau de a-şi trage în sus umerii, că te scoteau cu adevărat din minţi şi-ţi venea să-i izbeşti cu pumnul în spinare, aşa cum simţi că nu mai poţi dacă nu spargi cu pumnul o gaură în perete. Moosbrugger nu credea în Dumnezeu, ci în propria lui raţiune personală. Adevărurilor veşnice el le spunea cu dispreţ: judecătorul, popa, jandarmul. El trebuia să-şi rezolve singur problema şi în cazuri de felul acesta ai câteodată impresia că toată lumea îţi pune beţe în roate! Vedea în faţa lui doar ce văzuse atât de des până atunci: călimara, masa acoperită cu pânză verde, creioanele, pe urmă portretul împăratului pe perete; felul în care erau toate aranjate acolo; în modul în care concepea el ordinea lucrurilor, toate i se păreau o cursă cu arc, acoperită nu cu iarbă şi frunze, ci cu simţământul că acestea trebuie să fie întocmai aşa cum erau. Pe urmă, de obicei începea să-şi aducă aminte cum acolo afară era câte un desiş crescut la cotul râului, scârţâitul unei fântâni cu cumpănă, crâmpeie din diferite locuri adunate acum deodată laolaltă, o nesfârşită îngrămădire de amintiri pe care nici nu ştiuse că i-ar fi plăcut să şi le amintească vreodată. Visa: „Aş avea ce să le povestesc!". Aşa cum visează un bărbat tânăr. Pe el îl tot băgaseră atât de des la închisoare încât nu mai apucase să îmbătrânească. „Data viitoare trebuie să le privesc pe toate mai atent", se gândea Moosbrugger, „altfel nici n-au să înţeleagă ce le spun eu". Pe urmă

surâdea serios şi vorbea cu judecătorii despre sine însuşi ca un tată care spune despre fiul său: nu face nici două parale, băgaţi-l la răcoare mai ca lumea, poate îi vin minţile la cap! Fireşte, uneori îl enervau regulamentele închisorii. Sau îl durea ceva. Dar atunci putea să ceară să fie dus la medicul închisorii sau la director, aşa că totul se reîntorcea până la urmă la o oarecare ordine şi linişte, ca apa peste un şobolan mort căzut înăuntru. Bineînţeles că nu se gândea la el însuşi folosind această imagine; dar impresia că este o mare întindere de apă oglinditoare pe care nimic nu o poate tulbura o avusese întotdeauna, chiar dacă nu avea vorbele cu care să o descrie.

Cuvintele pe care le avea el erau: Hmhm, mda.

Masa era Moosbrugger.

Scaunul era Moosbrugger.

Fereastra cu gratii şi uşa încuiată erau el însuşi.

Nu gândea lucrurile ca un nebun sau ca pe ceva neobişnuit. Pur şi simplu gumilasticul se rupsese. În spatele fiecărui lucru sau al fiecărei creaturi care vrea să se apropie se află un gumilastic ce se întinde. Căci altminteri, fireşte, lucrurile ar putea până la urmă să treacă unul prin altul. În fiecare mişcare e un elastic care nu te lasă să faci ce-ai vrea tu să faci. Gumilasticele dispăruseră deodată. Sau era doar o senzaţie că e ceva care te struneşte, aşa, ca un gumilastic?

La urma urmei, cine ar putea face deosebirea? „De exemplu, femeile-şi ţin ciorapii cu gumilastic. Aşa, vezi!" se gândea Moosbrugger. „Poartă, ca nişte amulete, jartiere petrecute pe picior. Pe sub fustă. Ca cercurile vopsite pe copaci ca să nu se suie viermii pe ei."

Toate acestea doar în treacăt. Ca să nu se creadă cumva că Moosbrugger ar fi simţit nevoia să fraternizeze cu toată lumea. Nu era el genul de om. Doar că el era în acelaşi timp înăuntru şi pe

dinafară.

Acum era stăpânul lucrurilor şi pe toate le conducea el. Făcea ordine în toate înainte să apuce să-l omoare. Putea să se gândească la orice-i plăcea, pe loc totul i se supunea, ascultător ca un câine bine dresat căruia-i spui „culcat!". Cu toate că era închis aici, avea o senzaţie neîngrădită de putere.

Supa i se aducea la momentul potrivit. Era trezit la momentul potrivit şi scos la aer. Toate în celulă funcţionau ca pe roate şi n-ai fi putut să le scoţi din ale lor. Uneori toate i se păreau cu totul de necrezut. Uneori avea impresia că se întoarce totul pe dos şi că ordinea pornea de la el, deşi ştia bine că el de fapt i se supunea.

Alţii trăiesc asemenea senzaţii când stau întinşi vara la umbra unui gard viu, şi albinele bâzâie, şi soarele bate mic şi tare din cerul luminos ca laptele; lumea se învârteşte atunci ca o jucărie mecanică în jurul unor asemenea oameni. Lui Moosbrugger senzaţia i-o dădea priveliştea geometrică a celulei lui.

Băgase de seamă, de asemenea, că jinduia ca un nebun după o mâncare bună; visa la ea noaptea şi ziua, imaginea unei farfurii mai măricele cu friptură bună de porc îi răsărea în faţa ochilor cu o insistenţă nefirească ori de câte ori i se întorcea gândul de la alte preocupări. „Două porţii!" comanda Moosbrugger atunci. „Sau trei!" Se gândea la ea cu atâta tărie, dând cu lăcomie proporţii mereu mai mari viziunii, încât pe loc se şi sătura, i se şi făcea rău, se ghiftuia în gând. „De ce", gândea el clătinând din cap, „aşa de curând după ce-ţi vine să mănânci ai impresia că plesneşti?" Între mâncare şi plesnirea asta a burţii stau toate plăcerile lumii; şi ce mai lume; ai putea dovedi cu sute de exemple ce mic e spaţiul! Să luăm numai unul din ele: o femeie pe care nu poţi s-o ai e ca atunci când noaptea luna se urcă tot mai sus pe cer şi-ţi suge, îţi tot suge din inimă; după ce te-ai culcat cu ea, poţi să calci cu cizma pe faţa ei. De

ce-o fi aşa? Îşi aducea aminte că alţii îl întrebaseră adeseori de ce stăteau astfel lucrurile. Puteai să răspunzi: femeile sunt femei, nu bărbaţi; pentru că ei aleargă după ele. Dar cei care-l întrebau n-aveau să înţeleagă niciodată. Voiau să ştie de ce îşi închipuia el că oamenii se coalizaseră împotriva lui. Ca şi cum propriul său trup nu s-ar fi coalizat şi el! Cu femeile, lucrurile sunt clare. Dar şi cu bărbaţii trupul lui se înţelegea mai bine decât cu el însuşi; stai de vorbă, dintr-una într-alta, crezi că ştii cum se prezintă lucrurile, toată ziua te-nvârteşti cu câte unul şi dintr-odată te pomeneşti că ai trecut de linia aceea subţire, îndărătul căreia poţi să ai de a face fără niciun pericol cu ceilalţi; iar dacă trupul lui l-a băgat într-o asemenea încurcătură, atunci mai bine să-l scape de tot de el! Cât de departe în trecut putea să-şi mai aducă aminte Moosbrugger, el fusese întotdeauna necăjit de ceva sau speriat, iar pieptul lui cel vânjos, cu braţele lui cu tot, se tot repezea încoace şi încolo, ca un câine mare căruia i se dă un ordin. Mai departe decât atât Moosbrugger nici nu avea ce să înţeleagă; distanţa dintre prietenie şi senzaţia că te-ai săturat de toate e foarte mică, iar când simţi astfel, foarte repede ştii că ai dat de dracu' la strâmtoare.

Îşi aducea foarte bine aminte că oamenii aceia care ştiau să spună cuvinte străine şi care mereu stăteau să-l judece îl tot certaseră: „Dar pentru aşa ceva nu te-apuci să omori pe loc un om". Moosbrugger ridica din umeri. Au mai fost oameni omorâţi pentru câţiva creiţari sau chiar pe degeaba, numai pentru că aşa i se năzărise altuia. Dar el se respecta, el nu era unul din aceia. Cu timpul, reproşul acesta făcuse impresie asupra lui; ar fi vrut să ştie de ce din timp în timp simţea că-i atât de strâmt în jurul lui sau cum s-o mai fi zicând, aşa încât trebuia să-şi facă loc cu forţa, să-i mai fugă sângele din cap. Se gândea mult la aceste lucruri. Dar nu era şi cu gândul tot aşa? Când începea vremea bună potrivită, îi venea să surâdă cu toată faţa de

plăcere. Atunci nu-l mai mâncau gândurile aşa pe sub scăfârlie, ci deodată nu mai era înăuntru decât un singur gând. Era o deosebire la fel de mare ca între împleticeala unui copil şi dansul unei femeiuşti frumoase. Pur şi simplu ca o vrajă aruncată peste toate. Cântă cineva la acordeon, lampa e pe masă, intră fluturii din noaptea de afară; tot aşa veneau toate gândurile la lumină sau Moosbrugger le înhăţa deodată, când se apropiau, cu degetele lui mari şi le strivea şi o clipă îi rămâneau acolo, între degete, nostime de tot, ca nişte insecte. O picătură din sângele lui Moosbrugger căzuse în lume. Nu puteai s-o vezi, căci era întuneric, dar el simţea ce se petrecea acolo, în nevăzut. Ce era încâlcit acolo, afară, se îndrepta. Ce era mototolit se netezea. Un dans tăcut limpezea zumzetul acesta insuportabil cu care lumea îl chinuia altminteri atât de des. Tot ce se întâmpla era frumos acum; aşa cum o fată urâtă se face frumoasă când nu mai stă acolo singură, ci e luată de mână de celelalte şi o rotesc cu ele într-un dans şi în faţa ei se ridică o scară de pe care au şi venit altele să se uite în jos. Era ceva ciudat aici, iar când Moosbrugger îşi deschidea ochii şi-i privea pe oamenii din jur, pe cei care în asemenea clipe, când totul dansa dându-i lui ascultare, se aflau acolo, în apropierea lui, atunci şi aceştia i se păreau frumoşi. Ei nu mai erau coalizaţi împotriva lui, nu mai ridicau un zid în jurul lui şi se vădea că doar strădania de a-l înşela pe el deforma chipurile oamenilor şi lucrurilor ca o povară prea grea. Atunci Moosbrugger dansa în faţa lor. Dansa demn, nevăzut, el, care în viaţa lui nu dansase vreodată cu cineva, era mişcat de o muzică tot mai învăluitoare, purtându-l în el însuşi, înspre somn, spre poala Maicii Domnului şi până la urmă spre liniştea Domnului însuşi, spre o stare minunată, incredibilă, destrămându-se în moarte; dansa zile întregi fără să-l vadă cineva, până când totul era afară, totul ieşea din el, agăţându-se de lucruri, în fire subţiri şi aspre ca o pânză de

păianjen care a înţepenit în ger.

Dacă n-ai trecut prin aşa ceva, cum ai mai putea să-i judeci pe alţii?! După zilele şi săptămânile uşoare când Moosbrugger aproape că-şi putea ieşi din piele, veneau iarăşi, întotdeauna, vremurile îndelungi ale întemniţării. Închisorile statului nu erau nimic pe lângă acestea. Atunci, când voia să gândească, totul se chircea în el, amar şi găunos. Căminele muncitoreşti şi şcolile serale unde voiseră ei să-l înveţe ce să gândească – pe toate le ura; el, care-şi mai aducea şi acum aminte cum gândul lui putea să se mişte cu paşi imenşi pe picioroange! Atunci se ţâra prin lume cu picioarele de plumb, în speranţa că va găsi un loc unde să fie iarăşi altfel.

Astăzi nu mai putea decât să surâdă, compătimitor, în faţa unei asemenea speranţe. Lui nu-i reuşise niciodată să găsească punctul de mijloc între stările acestea ale lui, punctul unde poate ar fi avut voie să rămână. Acum se săturase. Surâdea grandios în faţa morţii.

Oricum, văzuse multe. Bavaria şi Austria, ba chiar bătuse drumul până în Turcia. Multe se întâmplaseră, despre care citise în ziare, toată vremea cât trăise. Fusese o vreme agitată, luată în totul. În taină, era chiar mândru că o trăise. Dacă stăteai să te gândeşti la ea aşa, bucăţică cu bucăţică, fusese o chestie încâlcită şi urâtă, dar până la urmă drumul lui trecuse drept prin ea şi, când te uitai în urmă, puteai să-l vezi bine pe el, de la naştere şi până la moarte. Moosbrugger nu avea câtuşi de puţin sentimentul că aveau să-l execute; se executa el însuşi, cu ajutorul celorlalţi; aşa vedea el lucrul care avea să se întâmple. Cu toate acestea, toate se strânseseră până la urmă într-un întreg: drumurile de ţară, oraşele, jandarmii şi păsările, norii şi moartea lui. El însuşi nu le înţelegea prea bine, iar ceilalţi şi mai puţin, chiar dacă erau în stare să spună mai multe.

Scuipă şi se gândi la cerul care semăna cu o cursă de şoareci vopsită în albastru. „În Slovacia fac aşa cursele de şoareci, rotunde

şi înalte", gândea el.

88
Asocierea cu cauzele grandioase

Ar mai fi trebuit încă de mult menţionată o împrejurare care a fost atinsă în treacăt în diferite contexte, formulată în linii generale: nu există nimic mai primejdios pentru minte decât asocierea ei cu cauzele grandioase.

Un om rătăceşte printr-o pădure, urcă pe un munte şi vede lumea întinzându-i-se la picioare, îşi priveşte copilul care i-a fost pentru prima oară pus în braţe sau gustă fericirea de a ocupa o poziţie socială în general considerată ca fiind invidiabilă. Ne întrebăm: ce se petrece în sinea sa în toată această vreme? Sigur că lui i se pare că se petrec lucruri multe, profunde şi importante; numai că el nu are prezenţa de spirit să le creadă, ca să zicem aşa, pe cuvânt. Tot ce este demn de admiraţie în faţa şi în afara lui, tot ceea ce-l închide pe el ca într-o casetă magnetică, îi atrage gândurile în exterior. Privirile i se lipesc de mii de amănunte, însă în sinea lui are impresia că şi-a consumat toată muniţia. Afară ceasul acela însufleţit, însorit, profund sau magnific suflă asupra lumii un argint galvanic care o pătrunde în toate frunzuliţele şi vinişoarele; dar la celălalt capăt al lumii, la cel personal, se face simţită curând o carenţă lăuntrică de materie, ia naştere acolo în forma unui „O" mare, gol şi rotund. Starea respectivă constituie indiciul clasic al contactului cu tot ceea ce este veşnic şi mare, ca o adăstare pe piscurile umanităţii şi naturii. Persoanele care preferă compania lucrurilor măreţe – şi printre acestea se numără în primul rând sufletele mari, pentru care nici nu există lucruri mărunte – constată că lumea lor lăuntrică este, fără voie, extrasă şi extinsă într-o superficialitate generalizată.

Am putea descrie primejdia pe care o creează asocierea cu cauzele grandioase ca fiind o lege a conservării materiei mentale şi spirituale, iar legea aceasta pare să fie general valabilă. Spusele personalităţilor sus-puse, care îşi exercită influenţa pe scară largă, sunt de obicei mai lipsite de conţinut decât ale noastre. Gândurile care sunt în mod special asociate unor subiecte deosebit de importante se înfăţişează de obicei ca şi cum, dacă n-ar fi astfel privilegiate, ar putea fi socotite ca înapoiate. Cauzele cele mai scumpe nouă, cea a naţiunii, a păcii, a umanităţii, a virtuţii şi altele deopotrivă de elevate, poartă pe pantele lor flora cea mai comună a minţit şi spiritului. Văzută astfel, lumea pare să fie cât se poate de strâmbă; dar dacă ţinem seama de faptul că tratarea unui subiect are voie să fie cu atât mai nepretenţioasă cu cât subiectul însuşi este mai pretenţios şi mai important, constatăm că este o lume a ordinii.

Doar că legea aceasta, care poate să contribuie în atât de mare măsură la înţelegerea vieţii spirituale şi mentale a Europei, nu este întotdeauna la fel de evidentă în mecanismul său şi, în epocile de tranziţie de la un grup de mari obiective spre un altul nou, se poate ca spiritul şi mintea care caută să se pună în slujba acestor noi obiective să pară de-a dreptul revoluţionare, deşi nu fac altceva decât că-şi schimbă livreaua. O asemenea tranziţie putea fi observată încă de pe atunci, pe vremea când oamenii despre care se povesteşte aici îşi trăiau grijile şi triumfurile lor. De exemplu, existau de pe atunci cărţi – pentru a începe cu un caz deosebit de semnificativ în ochii lui Arnheim – care se vindeau în tiraje foarte mari, fără să li se acorde însă cel mai deosebit respect, deşi se atinsese stadiul în care se acorda mare respect numai cărţilor difuzate de la un anumit tiraj în sus. Existau industrii influente, ca acelea legate de jocurile de fotbal şi tenis, dar mai existau încă ezitări în ce privea crearea unor catedre dedicate lor la universităţile

tehnice. Una peste alta: fie că regretatul corsar şi amiral Drake fusese cel care la vremea lui importase cartoful din America, fapt cu care începuse sfârşitul perioadelor de foamete succedându-se cu regularitate în Europa, fie că fusese mai puţin regretatul, foarte cultivatul şi la fel de înclinatul spre piraterie amiral Raleigh, care o şi practicase, fie că ar fi fost doar nişte soldaţi spanioli anonimi sau chiar jovialul coţcar şi neguţător de sclavi Hawkins – fapt este că foarte mult timp nimănui nu i-a trecut prin minte să-i considere, din cauza cartofilor, pe oamenii aceştia ca fiind mai importanţi decât, să spunem, eruditul Al-Shirazi, despre care nu se ştia decât că a dat o explicaţie corectă a curcubeului; însă odată cu epoca burgheză a început reevaluarea unor asemenea reuşite, iar la vremea lui Arnheim o asemenea atitudine câştigase mult teren, fiind stânjenită doar de nişte prejudecăţi mai vechi. Cantitatea efectului şi efectul cantităţii ca obiect nou, limpede ca lumina zilei, al veneraţiei lupta încă şi acum cu o veneraţie îmbătrânită, oarbă şi aristocratică a marii calităţi, însă în lumea conceptelor reieşiseră de aici cele mai exagerate compromisuri, întocmai ca în cazul noţiunii înseşi de minte sau spirit mari, care, aşa cum am învăţat să o cunoaştem în decursul ultimei generaţii, ar fi trebuit să fie o sinteză a propriei sale semnificaţii şi a semnificaţiei cartofilor, căci era aşteptată pe atunci apariţia unui om care să fi avut însingurarea unui geniu şi care, în acelaşi timp, să fie la fel de universal înţeles ca o privighetoare.

Era greu de prezis ce anume s-ar fi putut ivi în această privinţă, căci primejdia asocierii cu lucrurile grandioase este de obicei recunoscută abia atunci când măreţia acestor lucruri a început deja să apună. Nimic nu-i mai uşor decât să surâzi uşierului care tratează cu condescendenţă în numele Maiestăţii Sale persoanele convocate la audienţă, dar dacă omul care tratează cu respect Ziua de Astăzi în numele Zilei de Mâine este sau nu un uşier de obicei nu se ştie

înainte de a se fi ajuns la ziua de poimâine. Primejdia asocierii cu cauzele grandioase are proprietatea foarte neplăcută că lucrurile se schimbă, dar primejdia rămâne mereu aceeaşi.

89
Trebuie să mergi în pas cu timpul

Doctorul Arnheim primise vizita dinainte anunţată a doi funcţionari superiori ai firmei sale şi conversase îndelung cu ei; dimineaţa, documentele şi calculaţiile folosite în ajun erau răspândite pe masă, în salon, aşteptându-l pe secretar, care urma să le claseze. Arnheim trebuia să ia nişte hotărâri, delegaţii urmau să plece cu un tren de după-amiază pentru a se reîntoarce la firmă şi, ca întotdeauna în astfel de cazuri, el avea un sentiment de satisfacţie, căci împrejurări de acest fel creau o anumită tensiune între toate angajamentele sale. „În zece ani", se gândea el, „tehnica va fi progresat atât de mult încât firma îşi va avea avioanele ei pentru deplasări de acest fel; atunci îmi voi putea dirija oamenii chiar şi din vacanţa de vară petrecută în masivul Himalaia". Cum îşi stabilise deciziile încă de peste noapte, iar acum, la lumina zilei, nu mai trebuia decât să le mai verifice o dată şi să le confirme, în clipa aceea era liber; comandase să i se aducă micul dejun în cameră şi îşi acorda acum, la ţigara de dimineaţă, o destindere mentală şi spirituală gândindu-se la întrunirea de la Diotima, pe care trebuise să o părăsească ceva mai devreme în seara din ajun.

De data aceasta fusese o recepţie cât se poate de însufleţită; foarte mulţi dintre invitaţi erau sub treizeci de ani, cel mult treizeci şi cinci, având ceva din spiritul boemei, dar de pe acum cunoscuţi şi intraţi în atenţia ziarelor; fuseseră nu numai austrieci, ci şi invitaţi din toată lumea, atraşi de ştirea că în Kakania era o doamnă din

cercurile cele mai înalte, care deschidea o cale pentru pătrunderea spiritului în treburile lumeşti. Aproape că uneori se crease impresia că se mişcau în atmosfera unei cafenele literare şi artistice, iar Arnheim surâdea acum când se gândea că Diotima păruse timorată între pereţii propriei sale locuinţe; dar totul fusese o experienţă foarte interesantă şi oricum ieşită din comun, aşa cum i se părea lui acum. Prietena sa, dezamăgită de faptul că întrunirile marilor oameni de până atunci rămăseseră fără rezultate, făcuse o încercare hotărâtă de a lăsa spiritul cel mai nou să se reverse în Acţiunea Paralelă, iar legăturile cu Arnheim îi folosiseră în acest sens. Acum îi venea să dea din cap amintindu-şi de discuţiile pe care trebuise să le asculte; le găsea de-a dreptul absurde, dar „trebuie să-i lăsăm şi pe tineri să se manifeste", îşi spunea, „ajungi un om imposibil dacă-i tot respingi pur şi simplu". Era aşadar amuzat la modul grav, dacă se poate spune aşa, de toate acestea, căci fuseseră parcă prea multe deodată.

Ce anume fusese lucrul acela pe care ei îl condamnaseră cu atâta violenţă? Experienţa de viaţă. Acea experienţă personală, spuneau, din a cărei căldură pământească şi apropiere de realitate impresionismul se hrănise luxuriant cu cincisprezece ani înainte, ca o plantă miraculoasă. Iar acum spuneau că impresionismul ar fi fost efeminat şi fără minte. Cereau stăpânirea controlată a senzualităţii şi o sinteză intelectuală.

Sinteza nu era, la urma urmei, tocmai contrariul scepticismului, psihologiei, cercetărilor şi analizei, care constituiseră înclinaţiile literare ale generaţiei precedente?

Atât cât se putea înţelege, ei nu gândeau toată problema într-un mod foarte filosofic; mai degrabă era nevoia de mişcare neîngrădită pe care o simt oasele şi muşchii unui trup tânăr, iată ce înţelegeau ei prin sinteză, un dans şi o exuberanţă în care îşi refuzau lor şi altora

dreptul de a-i stânjeni prin vreo critică. Dacă aşa le plăcea la un moment dat, nu ezitau să abandoneze fără scrupule sinteza, laolaltă cu analiza şi cu tot ceea ce înseamnă gândire. Atunci susţineau că mintea trebuie împinsă înspre înalt de sevele trăirii şi experienţei imediate. De obicei, fireşte, cei care susţineau aceasta erau membrii vreunui alt grup; dar uneori, cuprinşi de prea mult zel, erau aceiaşi.

Ce lozinci grozave mai aveau! Promovau temperamentul intelectual. Stilul de gândire rapid, care-i sare lumii în piept.

Creierul ascuţit ca o armă al omului cosmic. Ce mai auzise încă, acolo, în ajun?

Reconstruirea omului pe baza unui plan de muncă american, cu ajutorul forţei mecanizate.

Lirismul combinat cu dramatismul cel mai intens al vieţii.

Tehnicismul, un spirit demn de epoca maşinilor.

Bleriot – strigase unul din ei – zboară chiar în momentul acesta peste Canalul Mânecii cu o viteză de cincizeci de kilometri pe oră! Poezia acestor cincizeci de kilometri ar trebui scrisă şi tot restul literaturii, cea putredă, aruncat la lada de gunoi!

Acceleraţionismul, mai cereau ei, adică creşterea maximă a vitezei experienţei de viaţă în baza biomecanicii sportive şi a preciziei de acrobaţie de circ!

Reîntinerirea fotogenică prin cinema.

Apoi unul din ei spusese că omul ar fi un spaţiu lăuntric misterios, drept care ar trebui adus în legătură cu cosmosul prin conuri, sfere, cilindri şi cuburi. Însă se susţinea şi contrariul, că anume concepţia individualistă despre artă stând la baza acestui punct de vedere ar fi fost compromisă; trebuie să li se asigure noilor generaţii un nou simţ al spaţiului de locuit prin arhitectură populară şi cartiere de locuit comunale. În timp ce se creaseră astfel o partidă individualistă şi o partidă socială, o a treia partidă

intervenea pentru a spune că numai artiştii ar fi, în adevăratul înţeles al cuvântului, sociali. Drept care un grup de arhitecţi moderni cerea pentru sine conducerea, căci ţelul arhitecturii ar fi fost tocmai religia; de altfel, având şi funcţiile secundare ale iubirii de patrie şi sentimentului permanenţei naţionale. Grupul religios, sprijinit şi întărit de cei care preconizau conurile şi cuburile, obiecta că arta n-ar fi o împrejurare dependentă de altceva, ci una centrală, o împlinire a legilor cosmice; în evoluţia ulterioară a discuţiilor, grupul religios fusese iarăşi părăsit de cel cubist, care acum se aliase cu arhitecţii, susţinând că relaţia cu cosmosul s-ar exprima cel mai bine prin forme spaţiale care să facă elementul individual valabil şi tipic. Se exprimase opinia că trebuie să te proiectezi în sufletul omului şi apoi să-l proclami în termeni tridimensionali. Apoi cineva pusese pe un ton beligerant şi eficient întrebarea care anume era credinţa celor de astăzi: adică zece mii de oameni înfometaţi erau sau nu mai importanţi decât o operă de artă?! De fapt, întrucât aproape toţi erau într-un fel sau altul oameni de artă, erau de părere că revigorarea spirituală a omenirii nu putea fi găsită decât în artă, numai că nu reuşeau să cadă de acord asupra naturii acestei revigorări şi a pretenţiilor care ar fi trebuit ridicate pe lângă Acţiunea Paralelă în legătură cu aceasta. Acum însă grupul social originar revenise în prim-plan şi-şi făcea auzite glasurile. La întrebarea ce anume ar fi fost mai important, o operă de artă sau mizeria a zece mii de oameni, se ridicase întrebarea dacă zece mii de opere de artă ar fi putut compensa mizeria unei singure fiinţe omeneşti. Nişte artişti foarte viguroşi cereau ca artistul să nu se mai ia într-atât de în serios; să lase la o parte propria glorificare, să ajungă şi el înfometat şi social – aceasta era cererea lor! Viaţa era unica şi cea mai măreaţă operă de artă, spusese cineva. Interveni o voce viguroasă: nu arta creează unitatea, ci foamea! O voce a

compromisului aminti atunci că cel mai bun mijloc împotriva supraaprecierii egocentrismului în artă este o sănătoasă bază meşteşugărească. După acest glas al compromisului cineva se folosi de pauza creată de oboseală sau de dezgustul reciproc şi întrebă iarăşi, calm, dacă se credea într-adevăr că s-ar putea face ceva, atâta vreme cât nici măcar nu se stabilise contactul între om şi spaţiu?! Aceasta constituise semnalul ca tehnicismul, acceleraţionismul şi aşa mai departe să ia din nou cuvântul şi dezbaterea continuă încă multă vreme, pendulând într-o parte şi într-alta. În cele din urmă ajunseră la un acord, pentru că voiau să se ducă acasă şi nu fără a fi obţinut un rezultat; se uniră într-o declaraţie care suna aproximativ în felul acesta: epoca prezentă era o epocă de aşteptare, nerăbdătoare, turbulentă şi nefericită; însă acel mesia în care sperau şi pe care-l aşteptau nu era încă întrevăzut.

Arnheim reflectă un moment.

Se menţinuse constant în jurul lui un cerc; când se aflau oameni care nu auzeau sau nu reuşeau să se facă auziţi, aceştia se desprindeau, alţii le luau imediat locul; el rămânea în mod categoric punctul central şi al acestei noi reuniuni, chiar dacă lucrul acesta nu reieşea întotdeauna limpede în cursul dezbaterilor oarecum confuze. El doar era iniţiat încă de mult în problemele care-i preocupau pe ei. Ştia ce trebuia să ştie despre cuburi şi relaţiile lor; construise cartiere de locuinţe cu grădini pentru salariaţii săi; maşinile, cu raţiunile şi vitezele lor, îi erau familiare; se pricepea să vorbească despre proiectarea sufletului şi avea bani investiţi în industria cinematografică, atunci la începuturile ei. Reconstituind acum cuprinsul acestor controverse, îşi amintea de asemenea şi că ele nu se desfăşuraseră nici pe departe atât de organizat cât şi le reprezenta fără voie amintirea sa. Asemenea discuţii urmează o evoluţie proprie mai ciudată, ca şi cum părţile ar fi fost dispuse, cu

ochii legaţi, într-un poligon neregulat şi, după ce fiecare ar fi fost înarmat cu un ciomag, ar fi primit îndemnul să se pună în mişcare, mergând drept înainte; un spectacol confuz şi obositor, fără nicio logică. Dar nu constituie aceasta o imagine a mersului lucrurilor în general? Nici acest spectacol nu decurge din interdicţiile şi legile logicii, cărora le revine cel mult eficienţa unei forţe de poliţie, ci din energiile instinctuale dezorganizate ale minţii şi intelectului. Această întrebare şi-o punea Arnheim când îşi amintea de atenţia care-i fusese acordată şi constata că s-ar fi putut spune, de asemenea, că noul mod de a gândi semăna cu cel al liberei asociaţii de idei atunci când controlul raţiunii slăbeşte, o situaţie care, nu se poate nega, este stimulatoare.

Îşi aprinse în mod excepţional o a doua ţigară, deşi în alte împrejurări nu-şi permitea asemenea slăbiciuni de ordin senzorial. În vreme ce-şi ţinea chibritul în faţă şi muşchii faciali i se şi contractaseră pentru prima aspiraţie a fumului, nu-şi putu stăpâni deodată un surâs, pentru că-şi adusese aminte de generalul cel rotofei care i se adresase în cursul acestei recepţii. Întrucât familia Arnheim era proprietară şi a unei fabrici de tunuri şi plăci blindate care era pregătită pentru o producţie masivă de armament în caz extrem, îl înţelesese foarte bine pe generalul acela oarecum comic, dar simpatic (vorbea cu totul altfel decât generalii prusaci; mai puţin simandicos, desigur, dar, s-ar fi putut spune, trădând urmele unei culturi mai vechi – de fapt ar fi trebuit să se adauge: ale unei culturi intrate în declin), îi vorbise la modul confidenţial – şi oftând de-a dreptul filosofic! – despre conversaţia care se desfăşura în seara aceea în jurul lor şi care, cel puţin în parte, cum trebuia să recunoşti, avea şi un caracter radical pacifist.

Generalul, ca singurul ofiţer prezent, se simţea oarecum nelalocul lui şi deplângea nestatornicia opiniei publice, pentru că unele

aserţiuni despre sanctitatea vieţii omeneşti întâlniseră aprobare.

— Nu-i înţeleg pe oamenii aceştia – cu aceste cuvinte se întorsese atunci spre Arnheim, cerându-i lui, în calitate de intelectual proeminent pe plan internaţional, să-i explice situaţia. Nu înţeleg de ce oamenii ideilor noi vorbesc cu atâta ignoranţă despre „generalii sângeroşi"? Am senzaţia că pe domnii mai în vârstă care vin de obicei aici îi înţeleg foarte bine, deşi, desigur, şi ei sunt cu totul şi cu totul nemilitari. De exemplu, când poetul acela celebru – nu ştiu cum îl cheamă, domnul acela înalt şi mai în vârstă, cu burtă, care cică ar fi făcut versurile acelea cu zeii greci, cu stelele şi cu simţămintele omeneşti eterne; doamna, gazda noastră, mi-a spus că e într-adevăr un poet în vremea noastră, care altminteri produce cel mult intelectuali – aşadar, cum îţi spuneam, eu n-am citit nimic de el, dar sunt sigur că l-aş înţelege, mai ales dacă importanţa lui stă cu adevărat în faptul că nu se ocupă cu lucruri mărunte, căci, la urma urmei, şi noi, militarii, spunem că aşa ceva înseamnă să fii un strateg. Sergentul-major, dacă-mi dai voie să folosesc exemplul acesta subordonat, ca să spun aşa, trebuie, bineînţeles, să se ocupe de bunăstarea fiecărui om în parte din compania lui; strategul, dimpotrivă, calculează cu mii de oameni ca reprezentând cea mai mică unitate şi trebuie să poată sacrifica deodată chiar zece asemenea unităţi dacă i-o cere un scop mai înalt. Eu găsesc că nu e nicio logică atunci când într-un caz spui că aici este un general sângeros şi în celălalt caz că e vorba de o preocupare pentru valorile eterne şi te rog pe dumneata să-mi explici, dacă e cu putinţă!

Poziţia deosebită pe care o ocupa Arnheim în acest oraş şi în societate trezise în el o anumită înclinaţie, de obicei reprimată cu grijă, spre plăcerile ironiei. Ştia la cine se referea micuţul domn, chiar dacă nu lăsa să se vadă aceasta; de altfel, faptul nici nu era important, căci el însuşi ar fi putut să menţioneze alte câteva

varietăţi ale acestui fel de măreţie. În seara respectivă, aceştia făcuseră de altfel o figură nu prea strălucită, lucrul nu putea fi trecut cu vederea.

Meditând acum fără plăcere, Arnheim îşi reţinuse o clipă fumul ţigării între buzele întredeschise. Nici propria lui poziţie nu fusese prea uşoară în cercul acesta. În ciuda importanţei sale, avusese ocazia să audă unele remarci răuvoitoare care păreau să fie îndreptate împotriva sa însuşi, erau condamnate adesea nici mai mult, nici mai puţin decât lucrurile pe care el le iubise în tinereţea lui, aşa cum tinerii aceştia de acum îşi iubeau ideile propriei lor generaţii. Trăia un sentiment foarte ciudat, ar fi putut fi numit aproape sinistru, să se ştie venerat de nişte tineri care în aceeaşi clipă batjocoreau fără nicio milă un trecut de care el însuşi era în taină legat; Arnheim simţea atunci în el însuşi o elasticitate, o capacitate de metamorfozare, un spirit de iniţiativă, aproape s-ar fi putut spune o îndrăzneală lipsită de scrupule a unei conştiinţe încărcate care se ascundea bine. Trecu în revistă cu iuţeala fulgerului ce anume îl despărţea de noua generaţie. Tinerii aceştia se contraziceau unul pe altul în toate privinţele, singurul lucru pe care-l aveau fără ezitare în comun era atacul la adresa obiectivităţii, a responsabilităţii intelectuale, a personalităţii echilibrate.

O împrejurare specială îi permitea lui Arnheim să simtă aproape o satisfacţie maliţioasă în faţa tuturor acestora.

Supraaprecierea acordată unor anumite persoane dintre contemporanii săi, la care elementul personal reieşea în evidenţă în mod cu totul deosebit, îi fusese încă dintotdeauna neplăcută. Un adversar atât de elegant cum era el n-ar fi pronunţat nume concrete niciodată, nici măcar în propriile sale gânduri, însă ştia exact la cine anume se gândea. „Un tânăr sobru şi modest, plăcut înclinat spre ilustre plăceri” – ca să spunem precum Heine, pe care Arnheim îl

iubea în taină şi pe care îl cita în acea clipă. „Se cuvin lăudate eforturile sale şi sârguinţa lui în poezie… osteneala amară pe care şi-o dă, consecvenţa nemaipomenită, încordarea înverşunată cu care-şi lucrează versurile…" „Muzele nu-i sunt prea favorabile, dar el stăpâneşte geniul limbii." „Constrângerea aspră la care trebuie să se supună singur, numind-o o mare faptă a rostirii." Arnheim avea o memorie excelentă şi putea să citeze pe dinafară pagini întregi. Se lăsa acum dus de gânduri. Admira felul în care Heine, atacându-l pe un anumit bărbat al timpului său, prefigurase nişte apariţii care de-abia astăzi ieşeau la lumina zilei şi aceasta îl stimula acum, când îşi întorcea gândul spre cel de-al doilea reprezentant al concepţiilor idealiste germane, poetul despre care-i vorbise generalul. După vacile slabe ale intelectului venise acum rândul celor grase. Idealismul solemn al aceluia corespundea marilor instrumente de suflat din alamă, cu timbru profund, care într-o orchestră par nişte cazane de locomotivă ridicate la mare înălţime şi care scot un uruit şi un muget nefiresc. Cu o singură notă ele îneacă o mie de posibilităţi. Expectorează cu ghiotura simţăminte eterne. Cine este în stare să trâmbiţeze versuri în felul acesta – medita Arnheim nu tocmai lipsit de amărăciune – trece astăzi la noi drept poet, spre deosebire de omul de litere. De ce nu, atunci, şi drept general? Asemenea oameni se află în relaţiile cele mai bune cu moartea şi au nevoie constant de câteva mii de morţi pentru a putea gusta cu demnitate momentul vieţii.

Dar aici cineva susţinuse că până şi câinele generalului, care ar fi fost certat că urlă la lună în câte o noapte când trandafirii înfloresc mai ameţitor, ar fi putut răspunde: ce vreţi de la mine, e lună – nu? –, iar acestea sunt sentimentele eterne ale rasei mele; ca oricare din domnii aceştia, care sunt celebri tocmai din acest motiv! Ar mai fi putut să adauge că fără îndoială emoţia lui reprezenta o intensă

experienţă de viaţă, că expresia îi era încărcată de simţire şi cu toate acestea atât de limpede încât publicul o înţelegea perfect şi că, în ce priveşte gândurile, e adevărat că rămâneau în urma emoţiei, dar aceasta se conforma pe de-a întregul cerinţelor dominante şi situaţia aceasta nu constituise niciodată în literatură vreun impediment.

Neplăcut impresionat de asemenea gânduri, Arnheim îşi mai reţinu încă o dată fumul ţigării pe buzele care îi rămăseseră întredeschise o clipă, asemenea unei bariere de graniţă ridicate doar pe jumătate între propria persoană şi lumea exterioară. El însuşi îi lăudase cu orice prilej şi în anumite împrejurări chiar îi susţinuse financiar pe unii dintre aceşti poeţi deosebit de puri, pentru că aşa se cuvine să facem; dar la drept vorbind, după cum constata acum, nu putea să-i sufere, nici pe ei, nici versurile lor bombastice. „Creaturile acestea preţioase şi heraldice, care nu sunt în stare nici măcar să se întreţină singure", chibzui el, „ar trebui de fapt izolate într-o rezervaţie naturală, laolaltă cu ultimele exemplare din specia bizonilor şi a vulturilor!" Şi întrucât, aşa cum îi arătase seara din ajun, ar fi fost inactual să-i mai sprijine, meditaţiile lui Arnheim se încheiară nu fără un câştig pentru el însuşi.

90
Detronarea ideocraţiei

Constituie probabil un fenomen bine motivat faptul că epoci al căror spirit seamănă cu o piaţă de mărfuri îi consideră drept contrastul cuvenit pe poeţii care nu au absolut nimic de a face cu vremea lor. Aceştia nu se murdăresc cu gânduri şi idei contemporane, livrează, ca să zicem aşa, poezie pură şi le vorbesc credincioşilor lor în dialectele moarte ale măreţiei, ca şi cum s-ar fi întors doar cu o clipă înainte pentru o şedere scurtă şi provizorie pe

pământ, venind din veşnicie, ca un om care a plecat cu trei ani în urmă în America şi la vizita sa în patrie nu mai vorbeşte decât o germană stricată. Fenomenul este aproximativ acelaşi cu o încercare de a compensa o gaură în pământ aşezându-i deasupra o cupolă goală şi, cum o găunoşenie din aceasta mai înaltă nu face de obicei decât să sporească dimensiunile celei de dinainte, până la urmă nu e nimic mai natural decât ca după o epocă cu un asemenea cult al personalităţii să urmeze o alta care să respingă la modul radical toată tevatura legată de responsabilitate şi măreţie.

Arnheim încerca, cu toată prevederea, la modul experimental şi cu sentimentul confortabil că este personal apărat de orice daune, să se orienteze în evoluţia care, după părerea sa, urma să se producă. Oricum, nu era lucru uşor. Se gândea în vremea aceasta la tot ceea ce văzuse în anii aceştia din urmă în America şi în Europa; la noua pasiune pentru dans, fie că era vorba de a-l transpune pe Beethoven în ritmuri sincopate, fie de noul senzualism ritmic; la pictură, unde se presupunea că un exces de relaţii intelectuale se cuvenea exprimat printr-un minim de linii şi culori; la cinematograf, unde un gest a cărui semnificaţie era cunoscută de toţi reuşea să arunce în extaz lumea întreagă printr-o mică noutate în prezentare; în sfârşit, pur şi simplu la omul obişnuit, care încă de pe atunci, fiind convins de valoarea sportului, credea că doar cu mijloacele unui sugar dând din picioare se poate înstăpâni asupra sânilor enormi ai naturii. Caracteristica izbitoare a tuturor acestor fenomene o constituie o anumită tendinţă spre alegorie, dacă înţelegem prin aceasta o relaţie intelectuală în care totul înseamnă mai mult decât i se cuvine pe drept să însemne. Căci, aşa cum pentru societatea epocii barocului o cască şi două săbii încrucişate reprezentau un simbol al tuturor zeilor şi istoriilor lor, şi nu un cavaler Hinz era cel care o săruta pe contesa Kunz, ci un zeu al războiului o săruta pe zeiţa castităţii, tot

astfel Hinz şi Kunz, când se strâng astăzi în braţe, trăiesc şi experimentează spiritul timpului sau oricare alta din colecţia de zece duzini de concepţii şi noţiuni model, care fireşte că nu mai alcătuiesc un Olimp plutitor pe deasupra aleilor de chiparoşi, ci sunt însăşi întreaga încâlceală şi complexitate modernă. La cinematograf, la teatru, pe estrada de dans, la concert, în automobil, în avion, pe apă, la soare, în atelierele de croitorie şi în oficiile comerciale ia naştere continuu o suprafaţă imensă constituită din impresii şi expresii, gesturi, atitudini şi experienţe. Acest proces, care, în detaliile şi în exteriorul său, este perfect constituit, seamănă cu un corp rotindu-se cu multă vioiciune, în care totul se împinge spre suprafaţă şi se combină acolo într-un complex inextricabil, în timp ce în interior rămâne amorf, vibrant şi neliniştit. Iar dacă Arnheim ar fi fost în stare să arunce o privire în epoca deschisă cu câţiva ani mai târziu, ar fi văzut că o mie nouă sute de ani de moralitate creştină, milioanele de morţi ai unui război înfiorător şi o adevărată pădure germană de poezii care şi-au lăsat foşnetele asupra sentimentelor de pudoare feminină n-ar fi reuşit să întârzie cu nici măcar un singur ceas ziua când fustele şi părul femeilor începuseră să se scurteze şi fetele europene, după interdicţii milenare, începeau să se strecoare din veşmintele lor şi să rămână un timp goale ca nişte banane. Ar mai fi văzut şi alte schimbări, pe care abia dacă le-ar fi socotit posibile înainte şi nici nu mai are importanţă câte din aceste schimbări aveau să dureze sau să dispară din nou, atâta vreme cât ne gândim ce mari şi probabil zadarnice eforturi ar fi fost necesare pentru a produce asemenea revoluţii în stilul de viaţă pe calea atât de plină de răspundere a dezvoltării intelectuale, prin filosofi, pictori şi poeţi, în loc de calea pe care o urmau croitorii, progresele modei şi hazardul; căci în felul acesta se poate măsura câtă energie creatoare provine din suprafaţa lucrurilor

în contrast cu sterilitatea creierului.

Aceasta este ceea ce se poate numi detronarea ideocraţiei, a creierului, împingerea minţii la periferia lucrurilor, şi aceasta constituia, după cum i se părea lui Arnheim, ultima problemă. E adevărat că viaţa a mers întotdeauna pe calea aceasta, i-a reconstruit mereu pe oameni pornind din afară spre înăuntru; dar înainte diferenţa era că te simţeai obligat să produci ceva şi dinăuntru înspre afară. Chiar şi câinele generalului, de care el îşi amintea în clipa aceasta cu plăcere, n-ar fi fost niciodată în stare să înţeleagă un alt fel de evoluţie, căci acest credincios însoţitor al omului a fost format de omul ascultător şi stabil al secolului trecut după chipul şi asemănarea sa; însă vărul său, cocoşul sălbatic de stepă, pasărea care e în stare să danseze ceasuri în şir, ar înţelege foarte bine aşa ceva. Când îşi înfoaie penele şi începe să scurme cu ghearele, se manifestă probabil mai mult suflet decât atunci când un învăţat aşezat la biroul său leagă un gând de următorul. Căci până la urmă toate gândurile vin din încheieturi, din muşchi, glande, ochi, urechi şi din umbroasele idei generalizate pe care sacul acesta de piele în care intră şi ele le are el însuşi în totul. Secolele trecute au făcut poate o mare greşeală atunci când au pus prea mare preţ pe înţelegere şi raţiune, pe convingeri, concepte şi caracter; era ca şi cum ai vrea să consideri registratura şi arhiva drept partea cea mai importantă a unui minister, pentru că aceste oficii îşi au şi ele birourile în sediul central, deşi sunt doar servicii auxiliare primind dispoziţiile din afară.

Dintr-odată Arnheim, poate stimulat de uşoarele senzaţii de destrămare pe care i le provoca dragostea, găsi locul unde putea căuta gândul mântuitor în măsură să ordoneze aceste complicaţii; era într-un fel legat la modul simpatetic de noţiunea unei circulaţii sporite. O circulaţie sporită de gânduri şi experienţe de viaţă. Nu se

putea nega faptul că epoca aceasta modernă cunoştea o circulaţie sporită de gânduri şi experienţe de viaţă şi aceasta provenea în mod necesar din faptul că se evita pe cât posibil risipa de timp prin care s-ar fi încercat asimilarea lor intelectuală. El îşi imagina acum că, prin tehnica ofertei şi cererii, creierul timpului ar fi fost deja înlocuit, iar gânditorul laborios schimbat cu omul de afaceri căruia i-ar fi revenit funcţia de regulator – şi savură fără să vrea spectacolul captivant al unei monstruoase producţii de experienţe de viaţă care să se combine şi să se dizolve libere, un fel de budincă nervoasă care ar fi tremurat toată la orice lovitură, un uriaş tam-tam care să huruie asurzitor când ar fi fost cât de uşor atins. Faptul că aceste imagini nu erau în totul congruente constituia de fapt urmarea stării de reverie în care îl transpuseseră pe Arnheim; căci i se părea că tocmai o asemenea viaţă putea fi comparată cu un vis, în care eşti în afară, în mijlocul unor întâmplări din cele mai minunate, şi în acelaşi timp eşti întins nemişcat înăuntru, în centru, cu şinele rarefiat, prin al cărui vid iradiază simţămintele ca într-un tub de neon albăstriu. Viaţa este cea care gândeşte în jurul omului şi care-i creează, dansându-i în faţă, conexiunile pe care el le poate lega laolaltă doar cu efort şi nici pe departe atât de caleidoscopic ca atunci când se slujeşte de raţiune pentru a încerca aceasta. Astfel medita Arnheim, în calitatea sa de om de afaceri şi totuşi în acelaşi timp surescitat până în cele douăzeci de vârfuri ale degetelor de la mâini şi de la picioare, la traficul liber fizico-spiritual al unei epoci care urma să înceapă şi nu i se părea exclus ca în clipa aceea să ia naştere ceva colectiv, panlogistic; ca omul modern, părăsind individualismul îmbătrânit, să se găsească, cu întreaga superioritate şi inventivitate a rasei albe, pe drumul de întoarcere spre o reformă a paradisului, pentru a introduce un program modern şi bogat în variaţii în înapoierea rurală a Grădinii Edenului.

Exista doar un singur element perturbator. Căci, aşa cum în vis ai puterea să introduci într-o întâmplare o emoţie inexplicabilă şi care să-ţi străbată deodată întreaga fiinţă, tot astfel ai această putere şi în stare de veghe, dar numai atunci când ai cincisprezece sau şaisprezece ani şi mai mergi încă la şcoală. Iar la acea vârstă există în fiinţa omenească, după cum bine se ştie, mari revărsări de emoţii, impulsuri stimulatoare şi trăiri amorfe; simţămintele sunt foarte active, dar încă nu bine definite, dragostea şi mânia, fericirea şi pizma omenească – pe scurt, toate abstracţiile morale – sunt nişte evenimente zvâcnitoare, când cuprinzând lumea întreagă, când chircindu-se şi pierind în nimicnicie; tristeţea, tandreţea, măreţia şi nobleţea se boltesc ca nişte ceruri înalte şi goale. Şi ce se întâmplă? Din afară, din lumea bine ordonată, apare o formă definită – un cuvânt, un vers, un râs demonic, apar Napoleon, Cezar, Hristos sau poate doar o lacrimă pe mormântul părinţilor – şi ia naştere, printr-o asociaţie rapidă ca un fulger, opera. Această operă, asemănătoare unei teme şcolare, lucru prea uşor de trecut cu vederea, este, trăsătură cu trăsătură, o expresie desăvârşită a emoţiei, cea mai precisă suprapunere a intenţiei peste împlinire şi perfecta contopire a experienţei de viaţă a unui tânăr cu viaţa marelui Napoleon. Se pare însă că, dintr-un motiv sau altul, asocierea aceasta de la măreţ spre mic nu este reversibilă. Trăieşti, uneori în vise cum sunt cele ale tinereţii, momente când se face că ai ţinut o mare cuvântare, dar trezindu-te, din nefericire, nu mai prinzi decât ultimele cuvinte rostite şi, la urma urmei, constaţi că acestea nici nu sunt atât de neobişnuit de frumoase pe cât ţi se păruseră. Iar atunci nu mai ai impresia că ai fi chiar atât de imponderabil şi strălucitor precum pomenitul cocoş, ci îţi dai seama că doar ai urlat, cu foarte mult sentiment, la lună, întocmai ca acel, de mai multe ori remarcat, foxterier al domnului general.

Aşadar, nu chiar toate pot să meargă la fel de bine – reflecta Arnheim, încercând să-şi facă singur curaj –, dar, adăugă el lucid, trebuie să mergem cu toată seriozitatea în pas cu timpul; căci, în esenţă, ce-i era lui mai aproape de suflet decât să aplice acest verificat principiu industrial şi la producerea vieţii înseşi?

91
Speculaţii à la baisse *şi* à la hausse *la bursa spiritului*

În casa Tuzzi, întrunirile îşi reluaseră ritmul regulat şi bogat în oaspeţi.

Şeful de departament Tuzzi i se adresă la o asemenea întrunire de consiliu „vărului" său.

— Ştii că toate s-au mai petrecut cândva?

Arătă cu o rotire cuprinzătoare a privirii camerele, pline de o mulţime efervescentă de oameni, ale locuinţei sale care acum îi devenise străină.

— La începuturile creştinismului; în primele secole după naşterea lui Hristos. Pe vremea aceea se creaseră în creuzetul creştino-levantino-elenisto-iudaic nenumărate secte.

Începu să le enumere:

— Adamiţii, cainiţii, ebioniţii, collyridienii, arhonticii, eucraticii, ofiţii… cu o grabă ciudată, reţinută, ca aceea pe care şi-o impune cineva care vrea să-şi ascundă familiaritatea cu subiectul şi recită o listă lungă de secte religioase precreştine şi creştine timpurii; lăsa impresia că ar fi vrut cu toată precauţia să-l lase pe vărul nevestei sale să înţeleagă faptul că el cunoştea mai multe decât voia, din motive speciale, să arate în ceea ce priveşte faptele care se petreceau în propria sa casă.

Continuă apoi să povestească, explicând denumirile enumerate, că una dintre aceste secte se pronunţase împotriva căsătoriei, pentru că susţinea castitatea, în vreme ce o alta susţinea castitatea, însă, oricât de ciudat ar părea, dorea să urmărească acest ţel prin rituri de desfrânare. Aparţinătorii uneia din ele se automutilau, pentru că socoteau trupul femeiesc drept o invenţie a diavolului, în alta, bărbatul şi femeia veneau goi la biserică. Credincioşii care meditau la problemele teologice şi care ajunseseră la concluzia că şarpele, seducătorul Evei în paradis, fusese o persoană divină, practicau sodomia; iar alţii nu tolerau fecioarele, pentru că, după convingerea lor ştiinţifică, Maica Domnului mai născuse în afară de Iisus şi alţi copii, astfel încât virginitatea ar fi fost o greşeală primejdioasă. Întotdeauna erau unii care făceau ceva al cărui contrariu îl făceau alţii, ambele părţi din aproximativ aceleaşi motive şi convingeri. Tuzzi povestea toate acestea cu gravitatea cuvenită unor fapte istorice, chiar dacă sunt ciudate, şi cu o nuanţă de umor special, ca acela al glumelor dintre domni. Se opriseră în picioare lângă un perete; cu un mic surâs iritat, şeful de departament îşi strivi ce-i mai rămăsese din ţigară într-o scrumieră, aruncă distrat o privire în înghesuiala din faţa lor şi încheie, ca şi cum n-ar fi avut de spus decât ceea ce se putea spune cât fumezi o ţigară, cu cuvintele:

— Găsesc că atmosfera de atunci, cu deosebirile de păreri şi cu atâtea puncte de vedere subiective, seamănă nu în mică măsură cu controversele dintre literaţii noştri. Mâine se risipesc care încotro. Dacă nu s-ar fi ajuns, ca urmare a variatelor împrejurări istorice, la timp la un sistem birocratic spiritual şi cu eficienţă politică, atunci astăzi n-ar mai fi rămas nici urmă din credinţa creştină…

Ulrich îl aprobă.

— O birocraţie a credinţei, stabilită şi plătită de comunitate, are grijă să nu se glumească cu regulamentele oficiale.

În general, cred că suntem nedrepţi faţă de calităţile noastre comune; dacă n-am fi putut să ne bizuim pe ele, istoria n-ar mai fi existat niciodată, căci eforturile spirituale rămân mereu controversate şi schimbătoare.

Tuzzi îşi ridică o clipă bănuitor ochii şi îşi mută apoi îndată privirea. Asemenea remarci i se păreau prea îndrăzneţe. Totuşi se comporta faţă de acest văr al soţiei sale, deşi îl cunoscuse doar de curând, ciudat de prietenos şi familiar. El însuşi apărea şi dispărea, lăsând impresia că, în mijlocul celor ce se petreceau în propria lui casă, trăia într-o altă lume, închisă, al cărei înţeles mai înalt îl ascundea privirilor; câteodată însă părea că nu mai poate rezista şi că trebuia să se deschidă, cât de nelămurit, faţă de cineva şi de fiecare dată cel cu care începea câte o conversaţie era vărul soţiei. Era o urmare firească a faptului că era silit să constate cum i se retrăgea recunoaşterea calităţii de fiinţă omenească în relaţiile cu soţia sa, în ciuda unor ocazionale momente de tandreţe.

Diotima îl săruta atunci cum ar fi făcut-o o fetiţă; o fată poate de paisprezece ani, care, din cine ştie ce motive, îl înăbuşă în săruturi pe un băieţaş mai mic decât ea. Fără voie, buza superioară a lui Tuzzi se contracta sub mustaţa lui în furculiţă, cu un sentiment de ruşine. Noile condiţii care se creaseră în casa lui îi aduseseră pe cei doi soţi într-o situaţie imposibilă. Nu uitase câtuşi de puţin că Diotima se plânsese odată de faptul că el sforăie, între timp citise şi scrierile lui Arnheim şi era pregătit să poată vorbi despre ele; unele lucruri le putea accepta, pe foarte multe le socotea eronate şi pe altele nu le înţelegea, cu acea linişte plină de siguranţă care presupunea că asta era din vina autorului; dar în asemenea chestiuni fusese dintotdeauna obişnuit să pronunţe pur şi simplu judecata cumpănită a unui om cu experienţă şi perspectiva ca Diotima să-l contrazică de fiecare dată, precum şi necesitatea de a

intra cu ea într-una din acele discuţii neprincipiale, le socotea acum drept o schimbare necuvenită a vieţii sale particulare, în aşa măsură încât nu se putea hotărî la a o rezolva concret şi ar fi preferat aproape, cu o dorinţă doar semiconştientă, să ajungă la un duel cu Arnheim. Tuzzi îşi încruntă deodată iritat frumoşii săi ochi căprui şi-şi spuse că trebuia să fie mai atent la felul cum îşi exprima stările de spirit. Vărul acesta care-i stătea acum alături (şi care nu era, după părerea lui, deloc un om cu care să ai relaţii prea strânse!) îi amintea, la drept vorbind, de propria lui soţie, şi aceasta printr-o asociaţie de idei fără vreun conţinut real, decât poate cel mult cel al rudeniei dintre ei; remarcase, de asemenea, mai demult că şi Arnheim îl favoriza pe acest tânăr într-un anumit fel, precaut şi care lăsa să se vadă o antipatie limpede; acestea erau observaţii care de fapt nu însemnau prea mare lucru şi totuşi erau de-ajuns pentru a-l nelinişti pe Tuzzi în ce priveşte propria lui simpatie inexplicabilă faţă de Ulrich. Îşi deschise ochii săi căprui şi o vreme privi prin cameră ca o bufniţă, fără să vrea să vadă ceva distinct.

Vărul soţiei sale privea şi el în jur exact la fel, cu o familiaritate plictisită şi părea nici măcar să nu fi remarcat pauza din discuţie. Tuzzi avea senzaţia că trebuie să se spună ceva; se simţea nesigur, ca un bolnav imaginar şi pe care tăcerea l-ar fi putut trăda.

— Dumitale îţi place să ai păreri proaste despre toate, remarcă el surâzând, ca şi cum observaţia despre birocraţia credinţei ar fi trebuit să aştepte până acum pentru a-i intra în ureche, şi soţia mea poate că nu greşeşte întru totul când se teme oarecum de ajutorul dumitale, în ciuda simpatiei pe care ţi-o nutreşte ca rudă. Dacă pot să spun aşa, ideile pe care ţi le faci dumneata despre semenii dumitale au o tendinţă care la bursă s-ar numi *a la baisse.*

— E o formulă excelentă, răspunse Ulrich încântat, chiar dacă trebuie să recunosc că eu nu sunt la înălţimea ei! Căci istoria

universală e cea care a speculat astfel întotdeauna cu oamenii, ca la bursă; scontând pe scăderi prin şiretenii şi prin forţă şi pe creşterea cursului cam în felul în care soţia dumitale încearcă să o facă aici, prin încrederea în forţa ideilor. Chiar Arnheim este, atât cât putem să credem cuvintele sale, un asemenea speculant aşteptând creşterea cursului. Dumneata, dimpotrivă, ca unul care prin profesia sa aşteaptă scăderi, trebuie să ai în corul acesta de îngeri nişte sentimente pe care chiar aş vrea să le cunosc.

Îl privea acum pe şeful de departament cu o expresie plină de simpatie. Tuzzi îşi scoase tabachera din buzunar şi ridică din umeri.

— De ce crezi dumneata că eu aş gândi altfel decât soţia mea pe marginea acestor lucruri? răspunse el.

Voia să respingă întorsătura personală pe care o luase discuţia, dar prin răspunsul său nu făcuse decât să o sublinieze şi mai mult; celălalt însă nu observă, din fericire, şi continuă:

— Noi suntem o masă amorfă care luăm orice formă în care se întâmplă să intrăm într-un fel sau altul!

— E prea subtil pentru mine, răspunse Tuzzi evaziv.

Ulrich se bucura de această conversaţie. Era exact contrariul propriului său fel de a fi; îi făcea plăcere întru totul să stea de vorbă cu o fiinţă care nu răspunde la stimulii intelectuali şi nu găsea alt mijloc de apărare sau nu voia să recurgă la vreun altul decât să-şi expună pur şi simplu propria persoană pe de-a întregul. Propria sa antipatie faţă de Tuzzi se schimbase de mult, sub presiunea antipatiei mult mai mari pe care o simţea faţă de toate cele ce se petreceau în această casă, în contrariul ei; nu înţelegea de ce Tuzzi răbda şi făcea tot felul de presupuneri în această privinţă. Începea să-l cunoască doar încet şi treptat, ca pe un animal pe care l-ar fi ţinut sub observaţie, fără a avea intuiţia care să-ţi uşureze această cunoaştere şi pe care în cazul unei fiinţe omeneşti o dă cuvântul la

care oamenii recurg pentru că-i simt nevoia. De la început îi plăcuse aspectul uscat, ascetic al acestui bărbat care de-abia ajungea la statura mijlocie şi ochii întunecaţi, intenşi, trădând multe emoţii nesigure, ochi care nu erau câtuşi de puţin ochi de funcţionar, dar care, de asemenea, nu se potriveau în niciun fel cu persoana actuală a lui Tuzzi, aşa cum se manifesta ea în conversaţii; afară de cazul că îi luai, ceea ce se întâmplă nu rareori, drept ochii unui adolescent care te privesc deodată dintr-un chip cu trăsături altminteri cu totul formate, trăsături ale unui om matur, ca o fereastră care răspunde dintr-o aripă nefolosită, închisă şi de mult uitată a interiorului sufletesc. Următorul lucru care-l izbise pe vărul soţiei fusese apoi mirosul personal al lui Tuzzi; era o aură ca de ceva chinezesc sau de casete de lemn uscat sau un amestec de efecte de soare, mare, exotism, de dăinuire şi rezistenţă trupească şi de urme discrete ale frizerului. Acest miros îl punea pe gânduri; printre cei pe care-i cunoştea el erau doar doi oameni care aveau un miros personal, acesta şi Moosbrugger; când îşi readucea în minte aroma pătrunzătoare şi delicată a lui Tuzzi şi în acelaşi timp se gândea la Diotima, sub a cărei suprafaţă extinsă se ascundea un miros subţire de pudră, pe care nimic nu părea să-l ştirbească, atunci ajungea la nişte contraste pasionale cărora convieţuirea reală, oarecum comică, a acestor două fiinţe nu părea să li se potrivească în niciun fel. Ulrich trebui să-şi recheme îndărăt gândurile până la acea distanţă faţă de realitate care poate fi considerată permisă, înainte de a răspunde la replica defensivă a lui Tuzzi.

— E o prezumţie din partea mea, începu el din nou cu tonul uşor plictisit, dar decis, care în relaţiile sociale exprimă regretul de a-l plictisi şi pe celălalt, pentru că situaţia în care vă găsiţi nu îngăduie nimic mai bun, e desigur o prezumţie din partea mea să încerc eu să definesc ce este diplomaţia; dar nu doresc decât să fiu corectat.

Încerc deci să spun următoarele: diplomaţia presupune că o ordine durabilă nu este posibilă decât făcându-se uz de capacitatea de a minţi, de laşitate, de canibalism – pe scurt, de josniciile cele mai concrete ale omenirii; ea este un idealism *a la baisse*, pentru a întrebuinţa încă o dată excelenta dumitale expresie. Şi găsesc că aceasta este o stare de lucruri fascinant de melancolică, pentru că presupune tocmai că totala nesiguranţă în ce priveşte propriile noastre facultăţi superioare ne face calea deopotrivă de accesibilă spre canibalism, ca şi spre critica raţiunii pure.

— Din nefericire, protestă şeful de departament, dumneata gândeşti la modul romantic despre democraţie şi confunzi, ca atât de mulţi oameni, politica şi intriga. La rigoare, s-ar fi putut să fie adevărat, aceasta pe vremea când politica era făcută de nişte amatori princiari; dar nu mai e cazul într-o epocă în care totul depinde de consideraţiile sociale ale unei burghezii cuminţi. Noi nu suntem melancolici, ci optimişti. Trebuie să credem într-un viitor bun, altminteri nu ne-am mai putea justifica în faţa propriei noastre conştiinţe, care nu e deloc diferită în natura ei de cea a altor oameni. Dacă ţii să foloseşti într-adevăr termenul canibalism, atunci pot doar să spun că meritul diplomaţiei este că ea opreşte lumea să se întoarcă la canibalism; dar pentru a putea face aceasta, trebuie să credem în ceva mai înalt.

— Dumneata în ce crezi? îl întrebă vărul fără ocolişuri.

— Ei, parcă dumneata nu ştii! spuse Tuzzi. Nu mai sunt un adolescent ca să-ţi pot răspunde direct la o asemenea întrebare! Am vrut doar să spun că, pe cât un diplomat ştie să se identifice cu aceste curente intelectuale şi spirituale ale vremii sale, pe atât îi va veni mai uşor în profesiunea sa. Viceversa, ultimele generaţii au arătat că e cu atât mai multă nevoie de diplomaţie, cu cât sunt mai mari progresele pe care le face mintea omenească în toate direcţiile;

dar, la urma urmei, e doar ceva firesc!?

— Firesc?! Dar atunci dumneata spui exact acelaşi lucru ca şi mine! exclamă Ulrich cu exact atâta animaţie cât permitea imaginea pe care ar fi vrut s-o ofere doi domni discutând la modul civilizat. Voisem să arăt, cu tot regretul, că ceea ce este spiritual, intelectual şi bun nu poate să existe de o manieră durabilă fără ajutorul a ceea ce este rău şi material, iar dumneata îmi răspunzi mai mult sau mai puţin că, pe cât există mai mult spirit şi minte, pe atât este mai necesar să fim precauţi. Să spunem deci: putem să-l tratăm pe om ca pe o creatură josnică şi în felul acesta să-l determinăm să facă aproape orice; putem însă şi să-l entuziasmăm pentru ceva şi în felul acesta să-l determinăm să facă tot aproape orice. Oscilăm între aceste două metode, combinăm ambele metode; cam asta ar fi tot. Am impresia că pot să mă felicit pentru că există între noi o înţelegere mult mai profundă decât ai vrea dumneata să recunoşti.

Şeful de departament Tuzzi se întoarse acum spre acest incomod partener de discuţie; un surâs mic îi ridica imperceptibil mustaţa, ochii săi strălucitori clipeau cu o expresie ironică, îngăduitoare; ar fi vrut să pună capăt acestei conversaţii, era nesigură ca un gheţuş şi puerilă şi lipsită de sens, aşa cum e joaca unor copii care se dau pe gheaţă.

— Ştii, ai să consideri probabil o barbarie din partea mea, răspunse el, dar am să-ţi explic: la drept vorbind, desigur, pe marii noştri filosofi recunoscuţi de toată lumea, pe aceştia îi preţuiesc foarte mult şi i-am citit pe toţi; dar ei sunt, ca să spunem aşa, un dat istoric, sunt aici. Iar profesorii noştri sunt numiţi în acest scop, în cazul lor este o profesie şi nu mai necesită alt comentariu; la drept vorbind, avem nevoie de cineva care să ne înveţe, ca să nu se piardă cu totul lucrurile. Dar în rest vechiul proverb austriac care spune că cetăţeanul nu trebuie să-şi bată prea mult capul cu toate cele a avut

dreptate. Rareori iese ceva bun de aici şi e parcă şi puţină prezumţie la mijloc.

Şeful de departament îşi răsucea acum o ţigară şi tăcu; nu mai simţea nicio nevoie să-şi scuze „barbaria". Ulrich îi privea degetele brune şi subţiri şi era încântat de această semistupiditate pe care Tuzzi şi-o afişa fără să se ruşineze deloc.

— Dumneata afirmi acum acelaşi principiu fundamental, foarte modern, pe care îl foloseşte de mii de ani biserica faţă de credincioşii ei şi mai nou socialismul, remarcă el politicos.

Tuzzi îşi ridică repede privirea ca să vadă ce anume voia „vărul" să spună cu această combinaţie de idei. Pe urmă îl aşteptă să se lanseze din nou într-o lungă expunere şi se enervă dinainte faţă de o asemenea nesfârşită indiscreţie intelectuală. Însă vărul însuşi nu făcu nimic de acest gen, îl privea doar cu bunăvoinţă pe omul cu idei de dinaintea revoluţiei din 1848 care-i era acum alături. Îşi spunea de mult că Tuzzi avea motivele lui pentru a tolera în anumite limite relaţiile soţiei sale cu Arnheim şi ar fi vrut să ştie ce anume urmărea să obţină astfel. Rămânea nelămurit. Poate că Tuzzi se comporta doar ca băncile faţă de Acţiunea Paralelă, reţinându-se pe cât posibil să participe direct la ea, fără totuşi să renunţe cu totul de la a încerca să se implice măcar cu un deget în jocul acesta şi poate că în preocuparea aceasta nici nu remarcase a doua primăvară de iubire a Diotimei, deşi era atât de vizibilă. Dar nu era prea plauzibil. Lui Ulrich îi făcea oarecum plăcere să examineze cutele şi ridurile adânci de pe faţa partenerului său de discuţie şi să urmărească felul cum i se preciza modelajul aspru al fălcii când dinţii muşcau din capătul ţigării. Omul acesta trezea în el ideea masculinităţii pure. Se cam plictisise de multele discuţii pe care le tot avusese cu sine însuşi şi plăcerea aceasta de a construi acum imaginea unui om taciturn era bine-venită.

Îşi închipuia că Tuzzi, încă de copil, desigur, nu-i putuse suferi pe alţi băieţi când aceştia vorbeau prea mult; asemenea băieţi devin mai târziu oamenii de spirit şi de cultură, în timp ce băietanii care preferă să scuipe printre dinţi decât să deschidă gura ajung oameni cărora nu le place să se gândească la lucruri inutile şi-şi caută în faptă, în intrigi, în simpla suportare a unei stări de lucruri sau în rezistenţa împotriva ei o compensaţie pentru situaţia insuportabilă în care să fie siliţi să simtă şi să gândească şi care îi face într-un fel sau altul să se simtă atât de ruşinaţi de ei înşişi încât preferă să se folosească de gânduri şi de emoţii numai pentru a-i înşela pe alţii. Fireşte că dacă s-ar fi făcut o astfel de remarcă în faţa lui Tuzzi, acesta ar fi respins-o imediat ca prea sentimentală; căci principiul său era să nu permită niciun fel de exagerări şi excentricităţi nici într-un sens, nici într-altul. De fapt, nu-ţi era îngăduit să vorbeşti cu el despre ceea ce reprezenta el atât de bine ca persoană, cum nu-ţi este îngăduit să-l întrebi pe un muzician, un actor sau un dansator ce urmăreşte de fapt şi, în clipa aceea, ce ar fi vrut Ulrich mai mult şi mai mult să facă ar fi fost să-l bată uşor pe umăr pe şeful de departament sau să-i răvăşească în joacă părul, pentru a lăsa, pe calea unei asemenea pantomime, ca înţelegerea dintre ei să-şi facă singură jocul.

Ceea ce Ulrich nu-şi imagina însă corect era doar că Tuzzi, nu numai ca adolescent, ci chiar şi acum, în clipa aceasta, simţea nevoia să scuipe printre dinţi cu un adevărat jet bărbătesc. Căci ceva din acea vagă bunăvoinţă a celui de alături ajungea până la el şi îi crea o senzaţie neplăcută. El însuşi ştia că în cele pe care le spusese adineaori despre filosofie se amestecau, pentru un ascultător străin, tot soiul de simţăminte personale care putea să nu fie bine-venite şi-i venea să-şi spună că se lăsase împins de cine ştie ce demon pentru ca să-i ofere acum „vărului” (căci dintr-un motiv sau altul aşa se

gândea el totdeauna la Ulrich) o asemenea dovadă de familiaritate cam prea liberă. El însuşi nu-i suferea pe oamenii care vorbesc mult şi se întrebă acum buimăcit dacă nu cumva până la urmă, fără ca măcar să-şi dea seama, el n-ar fi vrut să şi-l câştige pe omul acesta ca aliat în problema ivită în relaţiile cu soţia sa; la gândul acesta i se înroşi întunecat tenul, căci respingea instinctiv un asemenea ajutor şi, involuntar, ascunzându-şi prost printr-un pretext oarecare simţămintele, se îndepărtă cu câţiva paşi de Ulrich.

Dar după aceea se răzgândi, se întoarse şi întrebă:

— Dumneata te-ai întrebat vreodată, la urma urmei, de *ce Herr Doktor* Arnheim îşi prelungeşte atât de mult şederea aici, printre noi?

Îşi închipuise deodată că printr-o asemenea întrebare putea să arate cel mai bine că socotea drept exclusă orice legătură între cel despre care întrebase şi soţia sa.

Vărul îl privi fără să-şi ascundă descumpănirea. Răspunsul corect era atât de evident, încât era greu să găsească un altul.

— Dumneata crezi, întrebă el şovăind, că are într-adevăr un motiv special? Adică doar unul care ţine de interesele sale de afaceri?

— Eu nu sunt în măsură să susţin nimic, îi răspunse Tuzzi, care acum se simţea din nou pe poziţia sa de diplomat. Dar ar putea exista vreun alt motiv?

— Fireşte că nu poate exista cu adevărat niciun alt motiv, opină Ulrich politicos. Observaţia dumitale este foarte pătrunzătoare. Trebuie să recunosc că, în ce mă priveşte, eu nu m-am gândit la nimic; presupuneam doar că e vorba de ceva mai mult sau mai puţin legat de înclinaţiile lui literare. De altfel, ar fi posibil.

Şeful de departament nu acordă acestui răspuns decât un surâs absent.

— Atunci ar trebui să-mi explici din ce motiv un om ca Arnheim are nişte înclinaţii literare? întrebă el; dar îşi regretă îndată întrebarea, căci vărul se şi lansase într-o replică de a lui complicată.

— Pe dumneata nu te-a izbit, spunea el, că în zilele noastre remarcabil de mulţi oameni vorbesc singuri pe stradă?

Tuzzi ridică indiferent din umeri.

— E ceva în neregulă cu ei. E limpede că nu-şi pot trăi cu totul propriile experienţe de viaţă, nu şi le pot asimila şi trebuie să transmită mai departe resturi din asemenea experienţe. Tot astfel, mă gândesc, se iveşte o altă nevoie exagerată, cea de a scrie. Poate că nu se vede atât de limpede în scrisul propriu-zis, căci acolo mai intervine, potrivit cu talentul şi exerciţiul, câte ceva care-şi depăşeşte cu mult propria origine; dar citind asemenea scrieri, lucrul se poate constata cât se poate de inechivoc; aproape nimeni nu mai citeşte astăzi; fiecare se foloseşte de scriitor doar pentru ca, sub forma acordului sau dezacordului, să poată deversa într-un mod cât mai pervers tot ce-i prisoseşte lui însuşi.

— Vrei să spui deci că în viaţa lui Arnheim e ceva în neregulă? întrebă Tuzzi, acum atent. I-am citit cărţile în ultima vreme, strict din curiozitate, pentru că mulţi îi dau şanse politice atât de mari; dar trebuie să recunosc că eu personal nu le văd nicio necesitate şi nici scopul pe care l-ar urmări.

— Am putea pune întrebarea în termeni mult mai generali, spuse vărul. Când un om este atât de bogat în bani şi în influenţă, încât poate să aibă în mod real totul, de ce mai scrie? La drept vorbind, ar trebui să mă întreb cu toată naivitatea de ce scriu toţi scriitorii de profesie? Relatează ceva inexistent; şi o fac ca şi cum lucrul acela ar fi existat cu adevărat. Într-atât e limpede. Dar admiră el într-adevăr viaţa, aşa cum îl admiră cerşetorii pe omul bogat, şi nu se mai satură tot argumentând cât de puţin îi pasă lui de unii ca ei? Sau o rumegă

aşa, la nesfârşit? Sau fură câte puţină fericire, creându-şi în imaginaţie ceva la care nu reuşesc să ajungă în realitate sau ceva ce nici n-ar putea suporta cu adevărat?

— Dumneata personal n-ai scris niciodată? îl întrerupse Tuzzi.

— Spre neliniştea mea reală, niciodată. Căci eu nu sunt deloc atât de fericit încât să nu trebuiască s-o fac. Mi-am pus în gând ca dacă nu voi simţi curând nevoia unei asemenea manifestări să mă omor, pentru că ar însemna că am predispoziţii cu totul şi cu totul anormale!

Vorbea pe un ton atât de grav amabil încât, fără să fi vrut, gluma aceasta ieşi deodată în evidenţă în fluxul conversaţiei, aşa cum apare o piatră peste care trec apele unui pârâu.

Tuzzi observă, dar tactul lui îi permise să restabilească repede situaţia.

— Aşadar, în linii mari, constată el, dumneata afirmi ceea ce afirm şi eu atunci când susţin că funcţionarii încep să scrie de-abia când ies la pensie. Dar cum se aplică teoria dumitale în cazul doctorului Arnheim?

Vărul tăcu.

— Dumneata ştii că Arnheim este cu totul şi cu totul pesimist şi nu se gândeşte deloc în termeni de *à la hausse* despre iniţiativa de aici, la care participă cu atâta simţ al sacrificiului personal? spuse Tuzzi deodată cu vocea scăzută.

Îşi amintise dintr-odată cum Arnheim, chiar de la începutul convorbirii cu el şi cu soţia sa, se exprimase cu foarte multă îndoială în ce priveşte Acţiunea Paralelă şi faptul că în clipa aceea îşi amintea, după atâta vreme, de remarca respectivă i se părea, nici el nu ştia cum, un succes al diplomaţiei sale, deşi până atunci nu izbutise să afle nimic în ce priveşte motivele pentru care Arnheim îşi prelungea şederea.

De fapt, vărul îşi manifesta la rândul său surprinderea.

Poate numai din amabilitate, căci voia să păstreze mai departe tăcerea. Dar în orice caz rămaseră, atunci când îndată fură despărţiţi de nişte invitaţi care se apropiau de ei, cu impresia că avuseseră o conversaţie stimulatoare.

92
Câteva dintre normele de viaţă ale oamenilor avuţi

Atâta atenţie şi admiraţie câte i se arătau lui Arnheim l-ar fi făcut poate pe un alt om să se simtă neîncrezător şi nesigur pe sine; ar fi putut să-şi închipuie că le datora averii sale. Însă Arnheim considera neîncrederea în semeni ca un semn de atitudine ignobilă, pe care un om în situaţia sa înaltă nu şi l-ar fi îngăduit decât în temeiul unor raporturi inechivoce de natură financiară şi, de altfel, el era convins că bogăţia este o trăsătură de caracter. Orice om bogat priveşte bogăţia ca pe o trăsătură de caracter. Orice om sărac, de altfel, procedează la fel. Toată lumea acceptă tacit acest adevăr. Numai logica ridică aici unele dificultăţi, susţinând că posesiunea banilor acordă poate anumite calităţi, dar nu poate constitui niciodată o calitate omenească. O privire mai atentă dovedeşte că o astfel de afirmaţie este neadevărată. Nasul oricărei fiinţe omeneşti adulmecă de îndată fără greş delicatul suflu al independenţei, obişnuinţei de a comanda, obişnuinţei de a alege pretutindeni ce e mai bun pentru sine, percepe uşorul dispreţ faţă de lume şi simţul constant şi conştient al răspunderii pe care îl dă puterea şi care emană din veniturile mari şi sigure. Se vede după aspectul exterior al unui asemenea om că el este hrănit şi zilnic reîmprospătat cu tot ce e mai bun din forţele cosmice. Banii circulă prin epiderma fiinţei

lui ca seva într-o floare; nu mai e vorba de calităţi împrumutate, de dobândirea unor obişnuinţe, nimic indirect, nimic primit la a doua mână; iar când contul bancar şi creditul au pierit, omul bogat nu numai că nu mai are niciun ban, ci este, din ziua când el însuşi a înţeles situaţia, o floare ofilită. La fel de imediat cum înainte i se observase calitatea de om bogat, se face remarcată acum indescriptibila calitate a nimicniciei legată de persoana lui, care duhneşte a nesiguranţă, netemeinicie, ineficienţă şi sărăcie. Bogăţia este deci o calitate personală, simplă, care nu poate fi analizată fără a fi distrusă.

Însă efectul şi funcţiile acestei rare calităţi sunt extrem de complicate şi este nevoie de mari forţe sufleteşti pentru a le controla. Numai oamenii care nu au bani îşi închipuie bogăţia ca pe un vis; oamenii care au bani susţin, dimpotrivă, cu orice prilej, când se întâlnesc cu cei care nu-i au, câte neajunsuri cauzează banii. Arnheim, de exemplu, meditase deseori la faptul că orice şef al unei secţii tehnice sau comerciale din firma sa îl depăşea considerabil în ce priveşte cunoştinţele de specialitate şi trebuia de fiecare dată să se asigure pe sine însuşi că, privite dintr-un punct de vedere suficient de elevat, ideile, cunoaşterea, fidelitatea, talentul, prudenţa şi alte asemenea însuşiri par să fie calităţi care pot fi cumpărate, pentru că există din abundenţă, în timp ce capacitatea de a te folosi de ele presupune existenţa unor calităţi pe care doar puţini le posedă, şi anume cei care s-au născut şi au crescut în poziţii elevate.

O altă dificultate, deloc măruntă, pentru oamenii bogaţi constă în faptul că toată lumea vrea bani de la ei. Banii nu sunt importanţi, desigur, iar câteva mii sau zeci de mii în plus sau în minus nu reprezintă o diferenţă pentru un om bogat. Celor avuţi le place să dea asigurări cu orice prilej că banii nu schimbă nimic din valoarea unui om; vor să afirme faptul că ei înşişi ar valora la fel de mult şi

fără bani şi sunt întotdeauna jigniţi când sunt greşit înţeleşi. Din nefericire, asemenea neînţelegeri se produc nu arareori tocmai în relaţiile cu oamenii de spirit şi de cultură. Remarcabil cât de des aceştia din urmă nu au bani, ci doar proiecte şi talent, însă ei nu se simt diminuaţi în valoarea lor din acest motiv şi nimic nu pare mai simplu decât să-l roage pe un prieten bogat, pentru care banii nu au nicio importanţă, să susţină cauza cea bună din prisosul său. Ei nu înţeleg că omul avut ar vrea să-i sprijine cu ideile lui, cu competenţa lui, cu farmecul lui personal. De altfel, în modul acesta ei îl pun pe prietenul înstărit într-o situaţie contradictorie faţă de natura banilor, căci banii vor să sporească întocmai cum natura animalelor îşi asigură procrearea. Banii pot fi plasaţi în investiţii proaste, iar atunci ei pier pe câmpul de onoare al afacerilor. Cu ei se poate cumpăra o maşină nouă, deşi cea veche e la fel de bună, cu bani te poţi instala, în compania propriilor cai de polo, în cele mai scumpe hoteluri din localităţile balneare mondiale, poţi institui premii la curse de cai sau în diferite domenii ale artei sau poţi cheltui într-o singură seară pentru o sută de invitaţi la fel de mult cât ar ajunge ca să trăiască o sută de familii un an întreg: cu toate acestea, dacă arunci banii pe fereastră cum îşi aruncă un semănător sămânţa, ei se întorc înmulţiţi îndărăt pe uşă. Să-i dăruieşti însă pe tăcute pentru scopuri şi unor oameni cărora nu le sunt de un folos autentic este o îndeletnicire care se poate asemui cu un asasinat odios al banilor. Se poate ca scopurile să fie bune şi oamenii să fie incomparabili; în acest caz, scopurile şi oamenii trebuie promovaţi prin toate mijloacele, cu excepţia celor financiare. Respectiva teorie constituia un principiu fundamental al lui Arnheim şi aplicarea lui consecventă îi atrăsese reputaţia de a fi un participant creator şi activ la dezvoltarea intelectuală a epocii sale.

Arnheim putea deci afirma despre sine însuşi că gândea ca un

socialist, mulţi oameni bogaţi gândesc ca nişte socialişti. Ei n-au nimic împotriva faptului de a se considera că îşi datorau capitalul unei legi naturale a societăţii, fiind ferm convinşi că omul este cel care acordă importanţă proprietăţii, nu proprietatea omului. Ei discută calm despre faptul că în viitor, când ei nu vor mai fi de faţă, proprietatea va dispărea, iar convingerea că deţin o gândire socială este determinată şi de faptul că nu arareori socialiştii cu caracter, în aşteptarea din convingere a revoluţiei oricum inevitabile, preferă să se asocieze cu oamenii bogaţi decât cu cei săraci. Am putea continua încă mult timp astfel, dacă vrem să descriem toate funcţiile banilor pe care Arnheim le stăpânea ca un maestru. Activitatea economică nu se deosebeşte, la drept vorbind, în mod special de celelalte activităţi intelectuale şi era, desigur, firesc ca el să le dea prietenilor săi intelectuali şi artişti, atunci când aceştia îl rugau insistent, pe lângă sfaturi, şi bani; însă nu le dădea totdeauna şi niciodată mulţi. Îl asigurau că numai pe el singur din lumea întreagă puteau să-l roage aşa ceva, pentru că numai el pe lume avea calităţile spirituale necesare, şi îi credea, căci era convins că nevoia de capital s-a infiltrat şi pătrunde în toate relaţiile omeneşti şi este la fel de naturală ca nevoia de aer de respirat, iar în acelaşi timp le venea în întâmpinare în concepţia lor că banii reprezintă o forţă spirituală, folosindu-se el însuşi de această forţă doar cu o rezervă foarte fină şi plină de tact.

La urma urmelor, de ce este cineva admirat şi iubit? Nu este un mister greu de elucidat, rotund şi fragil ca un ou? E cineva iubit mai autentic dacă determinantă ar fi mustaţa, nu automobilul? Este dragostea pe care o inspiri pentru că eşti un fiu bronzat de soare al Sudului mai personală decât cea pe care o trezeşti prin faptul că eşti fiul unuia din marii industriaşi? La vremea aceea, când aproape toţi bărbaţii care doreau să fie în pas cu moda se râdeau, Arnheim

purta, ca mai înainte, un barbişon şi o mustaţă tunsă scurt; senzaţia de obiect străin, dar care îi aparţinea cu toate acestea, îl făcea să-şi amintească, de fiecare dată când se lăsa purtat de cele spuse în faţa unui auditoriu atent, din motive care nici lui însuşi nu-i erau limpezi, dar într-un mod plăcut, de banii lui.

93
E greu să faci faţă minţii civililor, fie şi pe calea culturii fizice

Generalul era de acum de multă vreme aşezat pe unul din scaunele plasate lângă peretele din jurul terenului de turnir intelectual, „binefăcătorul" său, cum îi plăcea să-l numească pe Ulrich, şedea alături, iar între ei se afla un scaun neocupat, pe care fuseseră amplasate două pahare în formă de caliciu pe care şi le procuraseră de la bufet. Tunica albastru deschis a generalului se ridicase când el luase loc şi forma peste pântece nişte falduri care te duceau cu gândul la o frunte îngrijorată. Cei doi bărbaţi tăceau şi ascultau o conversaţie care se desfăşură în faţa lor.

— Jocul acesta al lui Beaupré, spunea cineva, trebuie considerat genial; l-am văzut jucând aici astă-vară şi în iarna dinainte pe Riviera. Dacă face o greşeală, îl ajută norocul. Chiar face des greşeli; în structura lui, jocul pe care-l joacă el contrazice ştiinţa reală a tenisului; dar omul acesta dăruit de zei e în afara legilor normale ale jocului de tenis.

— Eu prefer tenisul ştiinţific celui intuitiv, i se răspunse. Braddock, de exemplu. Poate că perfecţiunea nu există, dar Braddock e foarte aproape de ea.

Primul vorbitor replică:

— Geniul lui Beaupré, imprevizibil şi nesistematic, genial, atinge

punctul culminant tocmai atunci când ştiinţa dă greş.

Un al treilea spuse: — Genial? Poate e totuşi o exagerare.

— Dar cum ai vrea să-i spui? E genial atunci când în momentul cel mai improbabil un om găseşte modul cel mai potrivit de a stăpâni mingea!

— Eu aş zice chiar, îl susţinu braddockianul, că personalitatea trebuie să se vădească fie că ai în mână o rachetă de tenis, fie soarta popoarelor.

— Nu, nu; genial e prea mult spus! protestă cel de al treilea.

Al patrulea era un muzician. El spuse:

— Nu aveţi dreptate. Treceţi cu vederea gândirea adevărată, aşa cum e cea din sport, pentru că, după cum se vede, sunteţi obişnuiţi să preţuiţi prea mult gândirea logico-sistematică. E ceva cam la fel de desuet ca prejudecata că muzica ar reprezenta îmbogăţirea emoţiilor şi sportul ar fi o şcoală a voinţei. Dar o realizare reală în domeniul mişcării pure este ceva magic, într-atât încât o fiinţă omenească nu-i poate face faţă fără un ajutor şi o protecţie din afară; aşa ceva vedeţi la cinematograf, când nu e muzică. Iar muzica este mişcare interioară, stimulează imaginaţia cinetică. Când ai înţeles dimensiunea magică a muzicii, nu mai stai nicio secundă pe gânduri să-i recunoşti sportului geniul; doar ştiinţa este domeniul în care nu există geniu – acolo e vorba de acrobaţie mentală!

— Aşadar, eu am dreptate, spuse adeptul lui Beaupré, când nu recunosc nimic genial în jocul ştiinţific al lui Braddock.

— Uiţi, îi luă apărarea fânul lui Braddock, că ar trebui să pornim de la o reevaluare a noţiunii de ştiinţă!

— La urma urmei, care dintre ei conduce? întrebă cineva.

Nimeni nu ştia; amândoi trecuseră de mai multe ori până atunci la conducerea jocului, dar nimeni nu mai ştia cifrele exacte.

— Să-l întrebăm pe Arnheim, propuse cineva. Grupul se risipi.

Tăcerea continuă o vreme în jurul celor trei scaune, în cele din urmă, generalul Stumm spuse gânditor:

— Scuză-mă, am ascultat şi eu ce spuneau ei, dar nu s-ar fi putut vorbi în aceiaşi termeni despre un general victorios, mai puţin partea aceea cu muzica? De ce ai crede la urma urmei că un jucător de tenis e genial, iar un general ar fi barbar?

De când binefăcătorul său îi dăduse sfatul să-şi pledeze cauza pe lângă Diotima cu ajutorul culturii fizice, se gândise de mai multe ori la felul în care ar fi putut folosi această promiţătoare cale de acces spre lumea ideilor civile, în ciuda aversiunii sale dintotdeauna, însă după cum din nefericire era silit să constate de fiecare dată, greutăţile în această direcţie erau neobişnuit de mari.

94
Nopţile Diotimei

Diotima se minuna cum reuşea Arnheim să-i suporte cu vizibilă plăcere pe toţi oamenii aceia, căci starea propriilor ei simţăminte corespundea în mare măsură cu ceea ce ea însăşi exprimase în repetate rânduri, afirmând că afacerile de proporţii mondiale nu reprezentau nimic mai mult decât *un peu de bruit autour de notre âme.*

Uneori era de-a dreptul uluită când privea în jur şi-şi vedea casa plină de reprezentanţi ai elitei societăţii şi spiritului. Istoria întregii ei vieţi se reducea la contrastul extrem dintre inferior şi sublim, situaţia ei ca fată, plină de complexele clasei mijlocii, şi succesul care acum îi orbea sufletul. Deşi se afla pe o treaptă ameţitor de îngustă, simţea impulsul să mai ridice o dată piciorul, în speranţa că ar fi putut urca şi mai sus. O seducea incertitudinea. Se lupta cu hotărârea de a intra într-o viaţă în care activitatea, mintea, sufletul şi visul sunt unul şi acelaşi lucru. De fapt, acum nu-şi mai făcea griji

pentru faptul că nu mai voia să se arate nicio idee care să încununeze Acţiunea Paralelă; până şi rolul universal al Austriei îi devenise indiferent; nici chiar experienţa faptului că pentru fiecare proiect al minţii omeneşti există un contraproiect nu o mai înspăimânta. Mersul evenimentelor, acolo unde ele sunt cu adevărat importante, nu este cel logic; mai degrabă aminteşte de fulger şi de pârjol, iar ea se obişnuise să nu mai poată gândi nimic despre toată măreţia de care se simţea înconjurată. Ce ar fi vrut mai mult era să lase baltă Acţiunea şi să se mărite cu Arnheim, aşa cum pentru o fată tânără toate dificultăţile se sfârşesc când le lasă deoparte şi se aruncă la pieptul tatălui ei. Dar incredibila ramificaţie a proiectului ei în societate o reţinea acum. Nu găsea timpul să se decidă. Lanţul exterior al întâmplărilor şi cel lăuntric curgeau în două şiruri independente, unul alături de celălalt, şi încerca zadarnic să le reunească. Era aceeaşi situaţie ca în căsnicia ei, care părea să dăinuie, chiar mai fericită decât înainte, în timp ce toate cele legate de partea sufletească se aflau în stare de destrămare.

Dacă ar fi procedat după cum îi era firea, Diotima ar fi trebuit să stea de vorbă deschis cu soţul ei; doar că nu-i putea mărturisi nimic. Îl iubea pe Arnheim? Relaţiei cu el i s-ar fi putut da atâtea nume, încât chiar şi acest gând, cu totul trivial, la drept vorbind, apărea în mod excepţional în gândurile ei. Nu se sărutaseră nici măcar o singură dată, iar Tuzzi nu ar fi înţeles împletirea sufletelor lor, chiar dacă ea i s-ar fi confesat. Diotima era ea însăşi uneori uimită de faptul că nimic din ce s-ar fi putut povesti nu se petrecea între ea şi Arnheim. Însă ea nu se debarasase niciodată cu totul de obişnuinţa fetei tinere şi serioase care priveşte ambiţioasă în sus la bărbaţii mai vârstnici şi ar fi putut să-şi imagineze mai degrabă ceva, dacă nu de-a dreptul tangibil, cel puţin concret la modul narativ, între ea şi vărul ei, care părea mai tânăr decât ea şi la care se uita cam de sus,

decât între ea şi bărbatul pe care-l iubea şi care ştia să preţuiască în asemenea măsură felul în care ea îşi disipa emoţiile în observaţii de ordin general, de o mare elevaţie spirituală. Diotima ştia că ar fi trebuit să plonjeze cu capul înainte într-o schimbare fundamentală a condiţiilor de viaţă, ca să se trezească într-un alt spaţiu, nou, între alţi patru pereţi, fără să-şi mai poată aminti bine cum de ajunsese acolo, dar se simţea expusă unor influenţe care o menţineau vigilentă. Nu era cu totul neinfluenţată de antipatia pe care austriacul obişnuit al epocii o resimţea faţă de ruda sa de sânge german, în forma ei clasică, ajunsă o raritate în acele vremuri, această antipatie corespundea aproximativ unei imagini în care capetele venerate ale lui Goethe şi Schiller ar fi fost cu inocenţă aşezate pe câte un trup hrănit cu budinci şi sosuri lipicioase şi care ar fi dobândit ceva din profunzimea inumană a sentimentelor acestora. Oricât de mare ar fi fost succesul lui Arnheim în cercul ei, nu-i scăpa faptul că, după primul moment de surpriză, se stârniseră rezistenţe care nu se materializau şi nu se arătau la lumina zilei, dar care prin murmurul lor o făceau să se simtă nesigură şi să devină conştientă de deosebirea dintre propria ei atitudine şi rezerva anumitor persoane, după a căror conduită fusese obişnuită să se orienteze ea însăşi. Adevărul este că antipatiile pe principii etnice nu sunt de regulă altceva decât antipatii împotriva propriei persoane, simţăminte scoase la suprafaţă din adâncurile crepusculare ale propriilor contradicţii, proiectate asupra unei victime convenabile, un procedeu perpetuat din timpuri străvechi, când vraciul tribului extrăgea cu o vergea, care, explica el, ar fi fost lăcaşul puterii demonului, boala din trupul bolnavului. Faptul că iubitul ei era prusac reprezenta o nouă sursă de confuzie pentru inima Diotimei, adăugându-se la toate celelalte spaime pe care ea nu reuşea să şi le clarifice şi nu era cu totul neîndreptăţită când

numea pasiune această situaţie indecisă, atât de precis deosebită de trăinicia simplistă a vieţii sale casnice.

Diotima petrecea nopţi de nesomn; în nopţile acestea oscila între un mare industriaş prusac şi un secretar de stat austriac. În transfigurările unor vise de semiveghe, viaţa măreaţă, străluminată a lui Arnheim îi trecea prin faţă ca o cavalcadă. Zbura alături de bărbatul iubit printr-un paradis de noi onoruri, însă cerul acesta avea o neplăcută tentă de albastru de Prusia. Între timp, în noaptea neagră, trupul gălbejit al şefului de departament Tuzzi era mai departe întins alături de al ei. Îl simţea nelămurit, ca un simbol galben-negru al vechii culturi kakaniene, chiar dacă el stăpânea prea puţin din caracteristicile acesteia. Era aici, în el, faţada barocă a palatului contelui Leinsdorf, nobilul şi strălucitul ei prieten, apropierea de Beethoven, Mozart, Haydn, de prinţul Eugeniu de Savoia, care plutea în jur ca o nostalgie a locurilor natale, pe care o simţi încă dinainte de plecare. Diotima nu se putea decide fără luptă la a face pasul în afara acestei lumi, deşi din cauza aceasta aproape că îl ura pe soţul ei. În trupul ei frumos şi încăpător, sufletul îi era neajutorat de parcă s-ar fi aflat într-un peisaj imens, înflorit.

„N-am voie să fiu nedreaptă", îşi spunea Diotima. „E adevărat, omul acesta dedicat slujbei şi profesiei nu mai e acum treaz şi deschis şi receptiv, dar în tinereţea sa nu este exclus ca el să fi avut putinţa să fie astfel." Îşi amintea de ceasurile de pe vremea logodnei, deşi nici chiar pe atunci şeful de departament Tuzzi nu fusese tocmai tânăr. „Şi-a câştigat poziţia şi personalitatea prin muncă şi prin sentimentul datoriei", gândea ea îngăduitoare; „dar nici nu bănuieşte măcar că ceea ce a dobândit s-a întâmplat cu preţul personalităţii sale".

După triumful ei social, se gândea cu mai multă indulgenţă la soţul ei, iar tacit îi făcea acum o concesie. „Nimeni nu este un

raţionalist şi un Utilitarist pur; fiecare începe să trăiască având un suflet viu", cugeta ea. „Dar viaţa de fiecare zi îl îngroapă în nisipuri, pasiunile obişnuite trec peste el ca un incendiu şi lumea cea rece stârneşte în el un îngheţ în care sufletul se ofileşte". Poate că fusese prea modest şi nu-i arătase ceea ce gândea la timpul cuvenit şi cu toată tăria. Situaţia era cât se poate de tristă. I se părea că n-avea să găsească niciodată curajul să-l implice pe şeful de departament Tuzzi în scandalul unui divorţ care pentru el, un om atât de profund pătruns de funcţia sa oficială, ar fi însemnat o lovitură foarte grea.

— Atunci, mai bine adulterul! îşi spuse ea deodată.

Adulterul, gândul acesta o cuprinsese pe Diotima de câtăva vreme.

Concepţia că trebuie să-ţi faci datoria acolo unde ai fost numit este sterilă; investeşti cantităţi mari de energie în gol; adevărata datorie este să-ţi alegi locul şi să-ţi creezi conştient condiţiile! Dacă se condamna să rămână mai departe alături de soţul ei, luau naştere o nefericire inutilă şi una rodnică şi avea datoria să se decidă. De fapt, Diotima nu reuşise până acum să treacă de aura penibilă de lipsă de moravuri şi de frivolitatea neatractivă care se lega de toate descrierile de adultere pe care le cunoştea. Nu izbutea să se imagineze pe sine într-o asemenea situaţie. Să atingă clanţa unui hotel îndoielnic i se părea acelaşi lucru cu a se cufunda de-a dreptul într-o băltoacă. Să se furişeze cu fustele foşnindu-i pe treptele unei case străine – o anume inerţie morală a trupului ei se împotrivea unui asemenea gând. Sărutările în grabă erau în egală măsură împotriva firii ei ca acele cuvinte de iubire şoptite în treacăt. Mai degrabă ar fi optat pentru o catastrofă. Ultimele plimbări împreună, cuvintele de despărţire pierind nerostite pe buze, conflicte violente între îndatoririle de iubită şi de mamă, toate acestea corespundeau

cu mult mai bine temperamentului ei. Însă, ca urmare a înclinaţiei spre economie a soţului, n-avea copii, iar tragedia trebuia oricum evitată. Astfel că se hotărî, pentru eventualitatea că s-ar fi ajuns în acea situaţie, la modelul oferit de Renaştere. O iubire care trăieşte cu pumnalul în inimă. Nu şi-o putea închipui foarte precis, dar era fără îndoială ceva demn, pe un fundal de coloane sfărâmate, pe deasupra cărora alunecă norii. Vina şi depăşirea sentimentului de vinovăţie, plăcerea, ispăşită prin suferinţă, vibrau în această imagine şi o umpleau pe Diotima de o nesfârşită intensitate şi evlavie. „Acolo unde o fiinţă omenească îşi găseşte cele mai sublime posibilităţi şi îşi află cea mai bogată desfăşurare de energie, acolo e locul ei", reflectă ea, „căci acolo contribuie ea la cea mai profundă intensificare a vieţii în plenitudinea sa!"

Îşi privea soţul, atât pe cât îi permitea întunericul nopţii. Aşa cum ochiul nu percepe razele ultraviolete ale spectrului solar, tot astfel acest om raţional n-ar fi putut nici măcar să remarce anumite realităţi sufleteşti!

Şeful de departament Tuzzi respira liniştit, fără să bănuiască nimic, legănat de gândul că în răstimpul acestor binemeritate opt ceasuri de neparticipare raţională nu se putea petrece nimic important în Europa. Acea linişte împăcată nu rămase fără efect asupra Diotimei şi nu numai o dată cumpăni ea atunci gândul: să renunţe! Despărţirea de Arnheim, cuvinte mari, nobile, ale suferinţei, o resemnare care să devasteze cerurile, o sfâşiere beethoveniană; muşchii puternici ai inimii ei se încordau la asemenea mari solicitări. Schimburi de cuvinte tremurătoare, licăritor autumnale, încărcate de nostalgia munţilor îndepărtaţi, albaştri îi umpleau viitorul. Dar renunţare şi, în acelaşi timp, patul dublu al căsniciei?! Diotima tresări între perne, părul ei negru se revărsa în bucle neliniştite. Somnul şefului de departament Tuzzi

nu mai era acum cel al inocenţei, ci cel al şarpelui care digeră în pântece un iepuraş. N-ar fi lipsit mult ca Diotima să-l trezească şi, zbuciumată de această nouă problemă, să-i strige în faţă că trebuia să-l părăsească, trebuia, voia s-o facă!! Un astfel de refugiu într-o scenă de isterie ar fi fost uşor de înţeles în situaţia ei echivocă; dar trupul ei era prea sănătos şi simţea că nu răspundea deloc cu nemăsurată oroare la apropierea lui Tuzzi. Constatând absenţa unei asemenea repulsii, fu străbătută de un fior uscat. Lacrimile încercau în zadar să-i alunece pe obraji, lucrul ciudat era că tocmai în starea în care se afla în acel moment, gândul la Ulrich îi aducea o anumită mângâiere. În vremea aceea nu se gândea deloc la el în alte împrejurări, dar remarcile lui stranii că ar fi vrut să abolească realitatea, în timp ce Arnheim supraevalua această realitate, aveau o nuanţă de mister, pe care Diotima nu o luase în seamă la momentul respectiv, dar care reieşea în evidenţă în nopţile acelea. „Nu înseamnă de altfel nimic altceva decât că nu trebuie să ne batem capul prea mult cu ceea ce are să se întâmple", îşi spunea ea iritată; „este, de fapt, lucrul cel mai obişnuit din lume!" În timp ce-şi traducea atât de incorect şi de simplist gândurile, simţea că era ceva ce nu înţelegea şi tocmai acest element era liniştitor pentru ea, ca un praf somnifer care-i paraliza deopotrivă deznădejdea şi luciditatea. Timpul curgea mai departe ca o linie întunecată, ea se simţea mângâiată de gândul că, într-un fel, însăşi absenţa unei disperări dăinuitoare ar fi putut fi considerată ca lăudabilă, însă lucrurile nu-i mai erau acum limpezi.

Noaptea gândurile alunecau când în lumină, când prin somn, ca apele prin munţii erodaţi, iar când după o vreme reapăreau liniştite la vedere, Diotima avea impresia că visase doar acea înspumare dinainte. Cursul clocotitor de apă care se ascundea în spatele stâncilor întunecate ale muntelui nu mai era acelaşi râu liniştit în

care se scufunda în cele din urmă Diotima. Mânia, repulsia, curajul, frica alunecaseră depărtate, asemenea simţăminte nici n-ar fi trebuit să existe, nici nu existau; în luptele sufleteşti nu e vinovat nimeni! Iar Ulrich era atunci dat din nou uitării. Căci acum nu mai erau decât tainele ultime, nostalgia eternă a sufletului. Moralitatea lor nu stă în ceea ce face omul. Ea nu se ascunde nici în agitaţiile conştiinţei, nici în cele ale pasiunii. Pasiunile nu sunt nici ele decât *un peu de bruit autour de notre âme.* Poţi câştiga sau pierde regate, dar sufletul nu se tulbură şi nu poţi face nimic pentru a-ţi atinge destinul; uneori el se înalţă din adâncurile fiinţei, senin şi firesc, ca viaţa de zi cu zi, întocmai ca muzica sferelor. Diotima sta astfel întinsă, mai trează ca niciodată în vreun alt ceas al zilei şi plină de încredere. Gândurile acestea, al căror punct final ochiul nu-l putea ajunge, aveau avantajul că o adormeau în foarte scurt timp, chiar şi în nopţile ei cele mai lipsite de somn. Îşi simţea iubirea, asemenea unei viziuni catifelate, îndepărtându-se în întunecimea nesfârşită care se întinde mai presus de stele, cu neputinţă de despărţit de ea, cu neputinţă de despărţit de Arnheim, nelăsându-se atinsă de niciun fel de planuri şi intenţii. De-abia mai avea vreme să întindă mâna după paharul cu apă cu zahăr pe care-l aşezase pe noptieră pentru a lupta împotriva insomniilor, dar la care recurgea întotdeauna de-abia în acest ultim moment, pentru că în cele de tulburare îl uita. Sunetul uşor pe care-l face a bând curgea perlat ca şoaptele unor îndrăgostiţi în spatele unui perete pe lângă somnul soţului ei, care nu auzea nimic; pe urmă Diotima se lăsa cu evlavie să alunece peste perne şi se cufunda în tăcerea fiinţei.

95

Însemnatul om de litere, vedere din spate

E un fenomen prea familiar ca să merite atenţie în continuare: de când invitaţii săi de renume se convinseseră că gravitatea iniţiativei patriotice nu pretindea mari eforturi din partea lor, se comportau ca nişte fiinţe omeneşti obişnuite, iar Diotima, care-şi vedea casa plină de zgomote şi de forţe spirituale şi intelectuale, era dezamăgită. Ca un suflet sublim ce era, ea nu cunoştea legea prudenţei, potrivit căreia în particular te comporţi exact invers decât în exercitarea profesiei. Ea nu ştia că oamenii politici, după ce în sala de şedinţe se califică unii pe alţii drept şarlatani şi escroci, îşi iau gustarea împreună la bufet în cea mai amicală atmosferă. Că judecătorii, care în calitatea lor de jurişti îl condamnă pe vreun nefericit la o pedeapsă grea, după terminarea procesului, ca oameni, îi strâng compătimitori mâna, iată un fapt de care avea cunoştinţă, dar nu găsise vreodată ceva de obiectat. Că există dansatoare care, pe lângă ocupaţia lor îndoielnică, duc deseori o viaţă ireproşabilă ca soţii şi mame. Şi de aşa ceva auzise uneori vorbindu-se şi găsea că e chiar emoţionant. I se părea, de asemenea, simbolic şi frumos faptul că uneori prinţii renunţă la coroană pentru a nu mai fi nimic altceva decât oameni. Dar când constata că până şi anumiţi seniori ai spiritului duc o viaţă oarecare, această dublă măsură aplicată conduitei i se părea stranie. Ce pasiune există oare şi ce lege conduce această tendinţă generală şi face ca oamenii, când sunt în afara domeniului profesiei lor, să se prefacă anume că nu mai au nicio legătură cu aceiaşi oameni care sunt ei înşişi în cadrul profesiei lor? După ce-şi termină slujba, când şi-au făcut curat în viaţa profesională, arată ca un birou pus în ordine, unde uneltele de scris sunt frumos închise în sertare şi scaunele au fost urcate pe mese. Sunt alcătuiţi din două personalităţi distincte şi nici nu se mai ştie dacă se reîntorc în propria lor fiinţă seara sau dimineaţa.

Oricât ar fi fost de măgulită de faptul că iubitul sufletului ei era

apreciat în rândul tuturor bărbaţilor pe care ea îi aduna în jur şi mai ales să constate că se înţelegea bine cu cei mai tineri, câteodată se simţea descurajată să-l vadă atât de implicat în această atmosferă plină de zel ce îi împrejmuia şi găsea că un principe al spiritului n-ar fi trebuit să pună atâta preţ pe relaţiile cu elita obişnuită a spiritului şi nici să se arate atât de accesibil traficului schimbător de idei.

Explicaţia consta în faptul că Arnheim nu era un principe al spiritului, ci doar un mare om de litere.

În lumea intelectuală, omul de litere însemnat este succesorul principelui spiritual, un pandant al plutocratului care în lumea politică a înlocuit nobilimea de viţă veche. Aşa cum principele spiritului aparţinea epocii prinţilor, tot astfel marele om de litere aparţine epocii marilor campanii politice şi marilor magazine. El constituie o formă anume a asocierii intelectualului cu marile cauze. Condiţia minimă care i se cere unui însemnat om de litere este să posede un automobil. Este necesar ca el să călătorească mult, să fie primit de miniştri, să ţină conferinţe; să lase liderilor de opinie impresia că el reprezintă o forţă spirituală şi intelectuală care nu se cade să fie subapreciată; este un *chargé d'affaires* al inteligenţei naţionale, atunci când e vorba de a demonstra în faţa străinătăţii valorile umaniste proprii; primeşte, când e acasă, oaspeţi de seamă şi, pe lângă toate acestea, trebuie să se gândească şi la treburile lui, pe care este obligat să le conducă făcând dovada unei dexterităţi de artist de circ, căruia nu îi este permis să i se observe eforturile. Căci însemnatul om de litere nu este deloc acelaşi lucru cu un scriitor care câştigă mulţi bani. El n-are nevoie să scrie el însuşi „cartea cea mai citită" a anului sau a lunii, ajunge că nu are nimic de obiectat împotriva unui asemenea mod de a aprecia valorile. Căci el face parte din toate juriile premiilor literare, semnează toate apelurile,

scrie toate prefeţele, ţine toate cuvântările aniversare, îşi exprimă punctul de vedere cu privire la toate evenimentele importante şi este solicitat pretutindeni unde trebuie să fie făcută dovada înaltelor cote de progres care au fost atinse. Căci însemnatul om de litere nu reprezintă niciodată prin toate activităţile sale întreaga naţiune, ci doar partea progresistă a acesteia, marea elită care este pe punctul de a deveni majoritară, ceea ce îl învăluie într-o atmosferă de tensiune intelectuală dăinuitoare. Fireşte, viaţa însăşi este cea care, în alcătuirea ei actuală, duce la marea industrie a spiritului, tot aşa cum, viceversa, industria tinde spre spirit, spre politică, spre înstăpânirea asupra opiniei publice; cele două fenomene se întâlnesc la jumătatea drumului. Astfel, rolul însemnatului om de litere nu revine unei anumite persoane concrete, ci reprezintă o figură pe tabla de şah a societăţii, supusă regulilor jocului şi obligaţiilor pe care le-a creat epoca. Oamenii de bine ai vremii noastre consideră că le este de prea puţin folos faptul că cineva deţine spirit şi inteligenţă (există atât de multă inteligenţă şi atât de mult spirit pe lume încât o mică diferenţă în plus sau în minus nici nu este relevantă şi, în orice caz, fiecare crede că el are îndeajuns în ce-l priveşte), ci că ceea ce contează este să fie combătută lipsa de spirit şi de inteligenţă; în acest scop este necesar ca spiritul şi inteligenţa să fie etalate, văzute de alţii, să-şi facă simţită influenţa şi, cum un însemnat om de litere este mai indicat în acest scop până şi decât un scriitor de talie considerabilă, pe care poate nici nu ajung să-l înţeleagă prea mulţi, toţi se străduiesc din răsputeri să facă astfel încât măreţia să fie produsă pe scară mare.

Dacă înţelegem lucrurile astfel, atunci lui Arnheim nu avea nimeni să-i facă reproşuri demne de a fi luate în seamă pentru faptul că el reprezenta una din primele întruchipări, încă experimentale, chiar dacă deja foarte aproape de desăvârşire, a

acestei stări de fapt, dar oricum exista în ce-l privea un anumit talent în direcţia respectivă. Căci cei mai mulţi dintre scriitori aspiră să devină însemnaţi oameni de litere, dacă ar putea, doar că li se aplică asemănarea cu munţii: între Graz şi Sankt Pölten există munţi care ar putea să arate întocmai ca masivul Monte Rosa, doar că sunt prea puţin înalţi. Condiţia indispensabilă pentru a deveni un însemnat om de litere rămâne deci să scrii cărţi sau piese de teatru care să fie deopotrivă adecvate pentru ce e sublim şi pentru ce e mai puţin elevat. Trebuie să exerciţi o influenţă, înainte de a exercita o influenţă bună; acest principiu fundamentează existenţa oricărui însemnat om de litere. Este un principiu minunat, îndreptat împotriva ispitelor singurătăţii, de fapt, principiul goethean al acţiunii, care spune că în lumea favorabilă ţie este suficient să te mişti, apoi totul urmează de la sine. Căci din momentul în care un scriitor începe să-şi facă simţită influenţa, în viaţa sa intervine o schimbare importantă. Editorul său încetează să mai considere faptul că un comerciant care a devenit publicist seamănă cu un idealist tragic şi că ar fi putut câştiga cu mult mai bine vânzând pânză sau hârtie ce nu a ajuns să fie maculată de texte tipărite. Critica descoperă în el un obiect demn de propria ei activitate, căci adeseori criticii nu sunt oameni răutăcioşi, ci, datorită împrejurărilor nefavorabile ale epocii, nişte foşti poeţi lirici, nevoiţi să-şi facă inima să vibreze pentru ceva spre a se putea exprima; ei sunt poeţi ai războiului sau ai iubirii, fiecare după ceea ce a adunat în personalitatea sa, pentru care trebuie să găsească un plasament cât mai favorabil şi este de înţeles că preferă să aleagă cartea unui însemnat om de litere decât pe cea a unui scriitor obişnuit. În ultimă instanţă, orice critic are doar o capacitate limitată de muncă, ale cărei rezultate se repartizează repede asupra noilor apariţii anuale provenind de sub pana marilor oameni de litere, astfel că operele

acestora devin tezaure ale prosperităţii intelectuale naţionale, fiecare din ele atrăgând înspre sine interpretări critice care nu mai sunt deloc simple explicaţii, ci în mult mai mare măsură de-a dreptul investiţii, în vreme ce pentru toate celelalte producţii similare rămâne în consecinţă prea puţin. Acest proces se extinde la proporţii cu adevărat ample de-abia odată cu eseiştii, biografii şi istoricii momentului, satisfăcuţi sub toate aspectele de pe urma unui astfel de om însemnat. Cu tot respectul cuvenit, câinii preferă pentru necesităţile lor naturale un colţ de stradă plin de animaţie în locul vreunei pietre singuratice; cum şi-ar alege oamenii, care simt impulsul superior de a-şi lăsa propriul nume în mod public posterităţii, vreo asemenea stâncă izolată, în mod evident nefrecventată?! Înainte de a ajunge să-şi dea singur seama, însemnatul om de litere încetează să mai fie o fiinţă omenească doar pentru sine însuşi, ci, în înţelesul cel mai rafinat, ajunge o simbioză, produsul comunităţii naţionale a muncii, trăind cea mai frumoasă încredinţare pe care o poate oferi existenţa, şi anume că reuşita sa este legată intim de reuşita a nenumăraţi alţi oameni.

Probabil acesta este motivul pentru care se întâlneşte adesea, ca o trăsătură generală în caracterul marilor oameni de litere, un pronunţat simţ al bunei conduite. Ei se folosesc de mijloacele de luptă ale scrisului doar când îşi simt ameninţat propriul prestigiu; în toate celelalte cazuri, comportarea lor se distinge prin seninătate şi bunăvoinţă. Sunt perfect toleranţi faţă de trivialităţile care se spun întru lauda lor. Nu se coboară uşor la a-i discuta pe confraţii lor între autori; dar când o fac, atunci rareori îl măgulesc pe vreun om cu o poziţie superioară, ci preferă să încurajeze unul din talentele modeste, constituite din patruzeci şi nouă la sută înzestrare literară şi cincizeci şi unu la sută lipsă de dotare şi care, datorită acestei proporţii, sunt potriviţi în orice situaţie se simte nevoia unei forţe,

dar unde un om mai puternic ar deveni incomod, întrucât mai devreme sau mai târziu fiecare dintre cei din această ultimă categorie obţine pentru sine o poziţie influentă în lumea literară. Dar descrierea nu a depăşit astfel limitele a ceea ce îi este propriu însemnatului om de litere şi doar lui? O vorbă înţeleaptă spune că succesul trage la succes şi greu ne putem face o imagine asupra animaţiei care domneşte în zilele noastre până şi în jurul unui scriitor obişnuit, mult înainte de a fi ajuns un însemnat om de litere, chiar de pe când este cronicar, foiletonist, cronicar radiofonic, scenarist sau redactor-şef al unei fiţuici literare; unii dintre ei seamănă cu măgăruşii sau cu purceluşii de cauciuc, care au un orificiu în fund prin care pot fi gonflaţi. Când marii oameni de litere încep să cântărească cu grijă asemenea circumstanţe şi îi vezi ostenindu-se să creeze din ele imaginea unui popor care-şi onorează marile valori, nu trebuie oare să le fim recunoscători? Ei înnobilează viaţa, aşa cum e, prin participarea lor binevoitoare. Să încercăm să ne închipuim contrariul, un om de litere care să nu facă nimic din toate acestea. El ar trebui să refuze invitaţii cordiale, să-i respingă pe ceilalţi, să cântărească laudele nu ca unul care este lăudat, ci ca un judecător, să discrediteze starea normală de lucruri, să considere ca suspecte mari posibilităţi de realizare numai pentru că sunt mari, neavând nimic de oferit în schimb decât procesele greu de exprimat şi greu de evaluat care se desfăşoară în propria sa minte, nefiind altceva decât opera unui scriitor pe care o epocă, avându-şi deja marii oameni de litere, nu pune mult preţ! Un asemenea om n-ar rămâne în afara comunităţii şi n-ar trebui să se retragă din faţa realităţii, cu toate consecinţele care ar decurge de aici?! În orice caz, astfel gândea Arnheim.

96
Însemnatul om de litere, vedere frontală

Dificultatea propriu-zisă în existenţa unui însemnat om de litere rezultă de-abia de pe urma faptului că, dacă e adevărat că în viaţa intelectuală se acţionează la modul negustoresc, pe de altă parte o veche tradiţie te obligă în această lume să vorbeşti ca un idealist, iar această combinaţie dintre negustorie şi idealism ocupa un loc de o importanţă decisivă în aspiraţiile nutrite de Arnheim în opera sa capitală.

Asemenea combinaţii sunt anacronice pretutindeni. În timp ce, de exemplu, morţii sunt transportaţi la cimitir cu toată viteza unui vehicul cu combustie internă, nu se renunţă la a aşeza în convoiul impunător, pe vehiculul propriu-zis, un coif medieval şi două săbii încrucişate, şi la fel se procedează în toate domeniile; evoluţia umanităţii constituie un convoi înşirat la nesfârşit, astfel încât, aşa cum cu nu mai mult de două generaţii în urmă în scrisorile de afaceri se mai foloseau încă înfloriturile afectate de stil, astăzi toate relaţiile, de la cele de dragoste şi până la logica pură, pot fi exprimate în limbajul cererii şi al ofertei, al acoperirii şi al scontului, la fel de bine cum ar putea fi exprimate în termeni psihologici sau religioşi, doar că o asemenea practică nu a intrat încă în uzanţe. Motivul este că noul limbaj este încă prea puţin sigur pe el însuşi. Finanţistul ambiţios se află astăzi într-o situaţie dificilă. Dacă doreşte să se plaseze pe picior de egalitate cu puterile consacrate, trebuie să-şi lege activitatea de marile idei; însă gânduri mari care să fie crezute fără o cercetare prealabilă astăzi nu mai există, căci prezentul nostru sceptic nu mai crede nici în Dumnezeu, nici în umanitate, nici în capetele încoronate şi nici în moralitate – sau crede în toate laolaltă, ceea ce înseamnă acelaşi lucru. Astfel că omul

de afaceri, care se poate lipsi de măreţie la fel de puţin ca de busolă, trebuie să se folosească de artificiul democratic constând în a înlocui eficacitatea incalculabilă a măreţiei prin măreţia calculabilă a eficacităţii. Măreţ este acum ceea ce trece drept măreţ; numai că aceasta înseamnă că până la urmă este măreţ ceea ce este trâmbiţat zgomotos printr-o publicitate abilă ca fiind astfel şi nu tuturor le este la îndemână să înghită fără greutate acest miez al timpului nostru, iar Arnheim depusese toate diligenţele pentru a reuşi să ducă întreprinderea propusă la bun sfârşit.

În acest caz, un om cultivat poate, de exemplu, să îşi evoce relaţia care exista în Evul Mediu între cercetarea ştiinţifică şi biserică. În acele vremuri, filosoful trebuia să se menţină în termeni buni cu biserica dacă voia să aibă succes şi dorea ca gândirea sa să-i influenţeze pe contemporani – liber-cugetătorii obişnuiţi ar putea să tragă concluzia că asemenea lanţuri i-ar fi împiedicat ascensiunea spre grandoare; însă lucrurile se prezentau într-un raport invers. După părerea celor avizaţi, de aici a rezultat o incomparabilă frumuseţe gotică a gândirii şi, dacă s-a putut ţine seama în atare măsură de biserică fără daune pentru spirit, de ce nu s-ar putea ţine seama în egală măsură de puterea publicităţii? Cel care vrea să acţioneze cu eficacitate nu-şi poate menţine eficacitatea în asemenea condiţii? Arnheim era convins că este un semn al măreţiei să nu-ţi critici prea mult propria epocă. Dacă nu se înţeleg bine între ei, cel mai bun călăreţ pe cel mai bun cal trece mai prost peste un obstacol decât un călăreţ care se adaptează mişcărilor mârţoagei sale.

Un alt exemplu: Goethe! A fost un geniu care cu greu va fi vreodată egalat, dar era în acelaşi timp fiul înnobilat al unei familii de negustori germani şi, aşa cum îl considera Arnheim, cel mai de seamă dintre însemnaţii oameni de litere pe care i-a dat naţiunea sa. Arnheim îl lua ca exemplu în multe privinţe. Istorioara lui preferată

era însă cunoscutul incident când Goethe, deşi îl simpatiza în taină pe Johann Gottlieb Fichte, l-a lăsat fără sprijin pe sărmanul său confrate când la Jena au fost luate măsuri disciplinare împotriva profesorului de filosofie pentru că se exprimase vorbind despre Dumnezeu şi despre lucruri divine „cu strălucire, dar nu tocmai conform consuetudinii" şi se apărase „procedând prea pătimaş", în loc să se sustragă acelor dificultăţi „la modul cel mai nebătător la ochi", după cum avea să consemneze în memoriile sale poetul-magistru în calitatea sa de impecabil om de lume. Arnheim nu numai că s-ar fi comportat la fel ca Goethe, ci chiar, invocând exemplul acestuia, ar fi încercat să-şi convingă ambianţa că o asemenea atitudine era singura goetheană şi semnificativă. El nu s-ar fi mulţumit cu adevărul că, oricât de ciudat ar părea, lumea îl tratează în realitate cu mai multă simpatie pe un om însemnat care procedează incorect la un moment dat, decât pe unul mai puţin însemnat care face dovada unei conduite impecabile; ar fi continuat susţinând că a te lupta plin de obstinaţie întru apărarea propriilor convingeri constituie nu numai o atitudine sterilă, ci şi una superficială şi o ironie istorică, ceea ce el ar fi numit de asemenea ca fiind o ironie goetheană, adică aceea de a te acomoda cu toată seriozitatea circumstanţelor, acţionând cu un anumit umor, căruia trecerea timpului sfârşeşte prin a-i conferi legitimitate. Dacă ne gândim că în zilele noastre, abia două generaţii mai târziu, nedreptatea făcută bravului, demnului şi oarecum excesivului Fichte a devenit de mult o chestiune privată, neştirbindu-i prin nimic importanţa, pe când reputaţia lui Goethe, care s-a purtat atunci contrar bunei-cuviinţe, nu a fost ştirbită cu nimic pe vecie, ne vedem nevoiţi să recunoaştem că înţelepciunea timpului confirmă înţelepciunea lui Arnheim.

Un al treilea exemplu, care deopotrivă – Arnheim avea

întotdeauna la îndemână o sumedenie de exemple bune – relevă înţelesul adânc al primelor două: Napoleon. Heine îl înfăţişează în ale sale *Impresii de călătorie* într-un mod atât de exact potrivindu-se cu vederile lui Arnheim, încât am face bine să-i reproducem propriile cuvinte, pe care Arnheim le ştia pe dinafară – „Un asemenea spirit", spunea Heine despre Napoleon, dar ar fi putut la fel de bine să se refere la Goethe, a cărui natură diplomatică el o apăra totdeauna cu acuitatea unui îndrăgostit ştiindu-se în taină în dezacord cu obiectul admiraţiei sale, „un asemenea spirit este cel la care face Kant aluzie când afirmă că putem să ne imaginăm o inteligenţă care nu e ca a noastră, ci este intuitivă. Ceea ce noi cunoaştem printr-un studiu lent, analitic şi prin deducţii laborioase, spiritul intuitiv contemplă şi pătrunde în acelaşi moment. De aici rezultă talentul său de a-şi înţelege timpul, momentul, de a-i măguli spiritul, a nu i-l răni niciodată şi a şti totdeauna să-l folosească. Cum însă spiritul timpului nu este pur şi simplu revoluţionar, fiind alcătuit din confluenţa ambelor aspecte, cel revoluţionar şi cel reacţionar, tot astfel Napoleon nu acţiona niciodată pe de-a întregul ca revoluţionar şi niciodată pe de-a întregul ca reacţionar, ci totdeauna în spiritul ambelor puncte de vedere, ambelor principii, ambelor tendinţe, care-şi găseau în el unitatea, şi astfel el acţiona constant în mod natural, simplu, cu măreţie, niciodată forţat şi brutal, totdeauna calm şi senin. De aceea nu a pus la cale intrigi în chestiuni mărunte, iar loviturile i-au reuşit totdeauna prin arta de a înţelege şi conduce masele. Spiritele mărunte, analitice, înclină către intrigi complicate, lente, în timp ce spiritele sintetice, intuitive, ştiu în chip miraculos, genial, să combine mijloacele pe care li le oferă prezentul astfel încât să le poată folosi rapid în scopurile lor".

Se poate ca Heine să fi gândit lucrurile oarecum diferit decât le vedea admiratorul său Arnheim, însă acesta din urmă se simţea

descris implicit de cuvintele poetului.

97
Puterile şi misiunile tainice ale Clarissei

Clarisse în cameră; Walter părea să se fi rătăcit pe undeva, ea are doar un măr şi capotul ei. Acestea, mărul şi capotul, sunt cele două surse din care curge o rază subţire, invizibilă, de realitate în conştiinţa ei. De ce i se părea că Moosbrugger ar fi avut simţ muzical? Nu ştia. Poate toţi asasinii sunt muzicali. Ştie că i-a scris Alteţei Sale contele Leinsdorf o scrisoare în problema aceasta; îşi aminteşte vag şi de conţinutul ei, dar nu integral, însă omul fără însuşiri era lipsit de simţ muzical?

Cum nu-i dădea prin minte niciun răspuns potrivit, lăsă deoparte acest gând şi continuă.

După o vreme se gândi totuşi la un răspuns: Ulrich este omul fără însuşiri. Iar un om fără însuşiri se prea poate să nu aibă simţ muzical. Dar nu se putea să fi fost lipsit de înzestrare muzicală?

Trecu mai departe.

Ulrich spusese despre ea: eşti feciorelnică şi eroică.

Ea repetă: „feciorelnică şi eroică”! Simţi cum i se încălzeau obrajii. Simţea chemarea unei datorii care nu-i era limpede.

Gândurile ei tindeau în două direcţii deodată, ca într-o luptă corp la corp. Se simţea totodată atrasă şi respinsă, dar nu ştia către ce anume şi de ce anume; în cele din urmă, o tandreţe vagă, care-i mai rămăsese, nici ea nu ştia cum, o îndemna să meargă să-l caute pe Walter. Se ridică în picioare şi lăsă mărul la o parte.

Îi părea rău că îl chinuia mereu pe Walter. De-abia împlinise cincisprezece ani, când remarcase deodată că avea puterea să-l chinuiască. Nu era nevoie decât să exclame pe un ton hotărât că

ceva în realitate nu era aşa cum susţinea el, pentru ca el să se crispeze tot, oricât ar fi fost de adevărat ceea ce tocmai spusese! Ştia că îi era frică de ea. Era înspăimântat de gândul că ea ar fi putut să înnebunească. Îi scăpară o dată cuvintele respective, apoi încercase grăbit să le retracteze; ea însă ştia de atunci că era un gând care îl tot frământa. Pe ea însă o încânta. Nietzsche se întreba: „Există un pesimism al celor puternici? O înclinaţie intelectuală către ceea ce este dur, înfricoşător, rău? Un instinct abisal opus moralei? O aspiraţie spre înspăimântător ca fiind duşmanul demn de luat în seamă?". Asemenea cuvinte îi provocau, când se gândea la ele, o excitaţie senzuală, căreia îi simţea gustul, dulce şi puternic ca laptele, îl simţea în gură şi abia putea să înghită.

Se gândea la copilul pe care Walter şi-l dorea de la ea. Ceea ce îl înfricoşa în egală măsură. Era de înţeles, dacă el credea că ea avea să înnebunească vreodată. Starea aceasta trezea în ea o tandreţe anume faţă de el, chiar dacă i se refuza violent. Uitase însă acum că voise să-l caute pe Walter. Se petrecea ceva în trupul ei. Sânii i se umflaseră, prin venele braţelor şi picioarelor trecea un flux mai dens de sânge, simţea presiuni nelămurite în vezică, în intestine. Trupul totdeauna zvelt îi devenise rigid pe dinăuntru, sensibil, viu, străin, bucăţică cu bucăţică, un copil mic o apăsa uşor şi surâzător pe braţe; de pe umeri i se desfăcea în raze mantia de aur a Maicii Domnului până la pământ şi întreaga congregaţie intona un cântec. Acum îl expulzase, se născuse Domnul şi Stăpânul lumii!

Însă de-abia se petrecuse, că trupul îi tresăltă închizându-se peste deschiderea acestei imagini, ca aşchiile dintr-un lemn izbit de o secure; era acum zveltă din nou, singură, îi era silă, simţea o seninătate plină de cruzime. Nu voia să-i facă lui Walter viaţa într-atât de uşoară. „Aş vrea ca victoria şi libertatea ta să jinduiască după un copil", îşi spunea ea. „Tu trebuie să ridici monumente vii.

Dar mai întâi ar trebui să te zideşti pe tine însuţi, bine aşezat ca trup şi suflet”[1]. Clarisse surâse; acel surâs al ei care răzbătea subţire ca o limbă de flacără dintr-un foc acoperit de o lespede de piatră.

Pe urmă îşi aminti că tatălui ei îi fusese frică de Walter. Se întoarse în gând cu câţiva ani în urmă. Era un lucru care ţinea de obişnuinţă; Walter şi ea se întrebau deseori: îţi aminteşti?, apoi o lumină a trecutului se revărsa, feeric, de demult din trecut asupra clipei prezente. Era frumos, îi amuza. E ca atunci când ai umblat ceasuri întregi, fără nicio vlagă, apoi întorci capul şi întregul drum pustiu pe care l-ai străbătut se preschimbă deodată într-o privelişte, ceea ce îţi creează o mulţumire veritabilă; însă ei nu priveau lucrurile în acea lumină, ci îşi luau reminiscenţele foarte în serios. Astfel că i se părea tulburător şi complicat faptul că tatăl ei, pictorul care înainta în vârstă, la vremea aceea o personalitate cu autoritate în ochii ei, se temuse de Walter, omul care le adusese în casă timpurile noi, în vreme ce acum lui Walter îi era frică de ea. Era aproape ca atunci când ea o îmbrăţişa pe Lucy Pachhofen şi trebuia să folosească apelativul *„papa”* când i se adresa tatălui ei, ştiind că *papa* era iubitul lui Lucy, căci toate se petreceau în acele vremuri.

Clarissei i se urcă iarăşi un val de căldură în obraji. O preocupa intens să-şi evoce acel scâncet ciudat, acel geamăt străin, necunoscut, despre care îi povestise prietenului ei. Luă în mână o oglindă şi încercă să regăsească în ea chipul cu buzele strânse de spaimă care trebuie să fi fost al ei în acea noapte, când tatăl ei îi venise în pat. Nu reuşi să mai producă sunetul care i se ridicase din piept în clipa aceea de ispită. Se gândea că sunetul acela ar fi trebuit să se mai afle în pieptul ei, astăzi ca atunci. Fusese un sunet fără

---

[1] *Apud*: Friedrich Nietzsche, *Aşa grăit-a Zarathustra*, Editura Humanitas, 1994, p. 126, trad. Ştefan Augustin Doinaş (n. ed.)

milă şi fără vreun scrupul; dar nu mai răzbise niciodată de atunci la suprafaţă. Lăsă oglinda la o parte şi aruncă o privire prevăzătoare în jur, confirmându-şi cu ochii cercetători conştiinţa faptului că era singură. Pe urmă îşi căută, pipăind cu vârful degetelor prin fustă, semnul acela din naştere, catifelat-negru, care avea pentru ea o semnificaţie atât de ciudată. În plica inghinală, pe jumătate ascuns de coapsă şi la rădăcina părului care acolo creştea cam neregulat, făcându-şi parcă loc, acolo era; îşi lăsă mâna să întârzie, izgoni orice gând şi pândi schimbarea care trebuia acum să se producă de la sine. O simţi îndată. Nu era fluxul molatic al voluptăţii, ci braţul îi deveni rigid, puternic ca al unui bărbat; avea impresia că dacă l-ar fi mişcat, ridicându-l cum trebuie, ar fi putut strivi cu el orice! Îi spunea locului aceluia din trupul ei ochiul diavolului. Acolo se oprise şi se îndepărtase tatăl ei. Ochiul diavolului avea o privire care străbătea prin veşminte; căutătura aceasta „îi prindea" pe bărbaţi „cu privirea", îi fascina, atrăgându-i, dar le interzicea orice mişcare atâta vreme cât voia Clarisse. Clarisse gândea câteodată cuvintele între ghilimele, acordându-le o emfază aparte, aşa cum în scris se subliniază cu trăsături apăsate de peniţă unele cuvinte; asemenea vorbe scoase în evidenţă aveau atunci un sens încordat, fiind la fel de tensionate ca braţul ei; cine s-ar fi gândit că poţi cu adevărat prinde cu ochii? Dar ea era acum prima fiinţă omenească care ţinea acest cuvânt în mâini ca pe o piatră cu care poţi ţinti ceva. Era o parte a forţei strivitoare a braţului ei. Cu toate acestea, uită de scâncetul de care intenţionase să îşi amintească şi se gândi la sora ei mai mică, Marion. Când avea patru ani, trebuiseră să-i lege noaptea mâinile lui Marion, pentru că, fără să-şi dea seama ce face, dar bucurându-se de plăcerea descoperită, îi alunecau sub pătură, ca doi ursuleţi atraşi de un fagure de miere aflat într-o scorbură. Mai târziu ea, Clarisse, trebuise să-l smulgă la un moment dat pe Walter

de lângă Marion. Senzualitatea se propaga în familia ei ca vinul printre viticultori. Era un destin. Iar ea purta o povară grea. Cu toate acestea, gândurile îi rătăceau în trecut, încordarea i se risipi din braţ, îl lăsă moale, firesc, iar mâna îi rămase uitată în poală. Pe vremea aceea îi vorbea încă reverenţios, cu dumneavoastră, lui Walter. În realitate avea să-i mulţumească pentru multe. El îi dăduse de ştire că există oameni de modă nouă care nu suportă decât mobila simplă, practică şi care-şi atârnă pe pereţii locuinţelor tablouri în care e zugrăvit adevărul. Îi citea din cărţi: Peter Altenberg, istorioare cu fetiţe care-şi aruncă cercurile printre straturi de lalele şi au ochii nevinovaţi şi luminoşi precum castanele coapte; Clarisse ştiuse din clipa aceea că picioarele ei zvelte, care ei i se păreau copilăroase încă, puteau însemna la fel de mult ca un scherzo compus de nu ştiu cine.

La vremea aceea erau în vacanţa de vară, un cerc cuprinzător, mai multe familii cunoscute închiriaseră vile pe ţărmul unui lac şi toate dormitoarele erau ocupate cu prietenii şi prietenele pe care îi invitaseră. Clarisse dormea împreună cu Marion; la orele unsprezece venea câteodată doctorul Meingast într-o vizită tainică în camera lor, să mai stea puţin de vorbă, el, care devenise apoi un om celebru în Elveţia, iar pe vremea aceea le fusese maestru de ceremonii la toate jocurile şi era idolul tuturor mamelor. Ce vârstă să fi avut ea atunci? Cincisprezece sau şaisprezece ani sau între paisprezece şi cincisprezece, când veni şi elevul acestuia, Georg Gröschl, doar ceva mai în vârstă decât Marion şi Clarisse? Doctorul Meingast fusese cam distrat în seara aceea, divagând uşor despre clarul de lună, despre părinţii care dormeau nesimţitori şi despre oamenii noi, pe urmă dispăru deodată, creând impresia de a nu fi venit decât pentru a-l lăsa pe micul Georg cel vânjos, care era admiratorul lui, aici, la fete. Georg nu spunea acum nimic, era

probabil intimidat, iar cele două fete, care până atunci îi răspunseseră lui Meingast, tăceau şi ele. Apoi Georg strânse probabil din dinţi în întuneric şi păşi spre patul lui Marion. Camera era puţin luminată de undeva de afară, însă în colţuri, unde erau paturile, erau mase de întuneric impenetrabil, iar Clarisse nu putea să-şi dea seama ce se petrecea acolo; i se părea doar că îl vede pe Georg proptit în picioare alături de pat, privind-o pe Marion, însă era cu spatele spre Clarisse, iar Marion nu scotea niciun sunet, ca şi când nici n-ar fi fost în cameră. Totul dură foarte multă vreme. În cele din urmă, în timp ce Marion rămase, ca mai înainte, aproape nemişcată, Georg se desprinse ca un asasin din umbră; o clipă, în lumina lunii i se văzură în mijlocul camerei umărul şi trupul din profil. Se îndreptă spre Clarisse, care se întinsese repede în pat şi-şi trăsese pătura până sub bărbie. Ea ştia că acum avea să se repete lucrul acela tainic care se petrecuse cu Marion; era încordată toată, în timp ce Georg sta mut lângă patul ei şi, cum i se părea ei, îşi strângea buzele laolaltă. În cele din urmă, mâna lui veni, ca un şarpe, şi îşi făcu de lucru cu Clarisse: ei nu-i era limpede ce anume îi făcea el; nu avea nicio idee despre ceea ce se petrecea, iar acel puţin lucru pe care, în ciuda tulburării care o stăpânea, îl putea distinge din mişcările lui nu-i era lămurit. Ea însăşi nu avea niciun fel de senzaţie de plăcere sau de voluptate, ceea ce abia avea să urmeze, în clipa aceea era doar o excitaţie puternică, indefinibilă, care îi producea spaimă; era nemişcată ca o piatră din alcătuirea unui pod, vibrând la trecerea infinit de lentă a unui camion greu, nu putea să spună nimic şi lăsa totul să i se întâmple. După aceea Georg se îndepărtă, dispăru fără o vorbă şi niciuna dintre surori nu ştia cu siguranţă dacă şi celeilalte i se întâmplase ceea ce se petrecuse cu ea; nu se chemaseră în ajutor una pe cealaltă, cum nici nu-şi ceruseră să fie complice şi trecură apoi ani de zile înainte să schimbe vreo vorbă

despre acea întâmplare.

Clarisse îşi regăsise mărul, muşcă din el şi mestecă mărunt fiecare îmbucătură. Georg nu se trădase niciodată, nu se confesase nimănui cu privire la cele întâmplate, poate cu excepţia faptului că în perioada de timp imediat următoare arunca uneori o privire semnificativă în imobilitatea lui împietrită; în acele zile ajunsese jurist în serviciul guvernamental, cu perspective de viitor şi elegant, iar Marion era căsătorită. Doctorul Meingast însă înregistrase o ascensiune şi mai marcantă; se debarasă de cinism când plecă în străinătate, ajungând ceea ce în afara cercurilor universitare se numeşte filosof de notorietate; avea permanent în jurul său un cerc de discipoli de ambele sexe şi le scrisese de curând lui Walter şi Clarissei o scrisoare, în care anunţa că urma să viziteze locurile natale, ca să poată lucra acolo o vreme netulburat de adepţii lui; întrebase dacă l-ar putea primi la ei, pentru că auzise că ei trăiau „la graniţa între natură şi marele oraş". Poate că vestea respectivă o proiectase pe cărările pe care rătăceau în zilele acestea gândurile Clarissei. „O, Doamne, ciudate au fost vremurile acelea!" oftă. Îşi dădu seama: fusese în vara dinaintea verii cu Lucy. Meingast o săruta atunci când îi venea cheful.

— Îmi permiţi să te sărut acum! spunea el politicos, înainte de a o face, şi le săruta şi pe toate prietenele ei, iar Clarisse îşi amintea chiar de una din ele, la a cărei rochie nu se putea deloc uita fără să se gândească la ochii ei ipocrit coborâţi. Meingast îi povestise chiar el şi Clarisse – pe atunci abia împlinise cincisprezece ani! – îi spunea doctorului Meingast, om în toată firea, când acesta îi relata despre aventurile cu prietenele ei: „Sunteţi un porc!". Îi făcea plăcere, care era ca un pinten la cizmă, să folosească acest cuvânt ordinar şi să-l certe; totodată îi era teamă că până la urmă ea însăşi n-ar fi putut să-i reziste, astfel încât, când îi cerea un sărut, nu îndrăznea să-l refuze,

pentru că se temea să nu pară în ochii lui o proastă.

Când însă Walter o sărutase pentru prima dată, ea spusese cu gravitate:

— I-am promis mamei să nu fac aşa ceva niciodată.

Deosebirea era evidentă; Walter vorbea frumos, ca din

Evanghelie, şi vorbea mult, arta şi filosofia îl învăluiau ca nişte nori înconjurând luna. Îi citea din cărţi. Îndeosebi însă stătea şi o privea printre prietenele ei, în aceasta constase la început legătura lor, şi era tocmai ca atunci când îţi ridici ochii spre lună şi îţi împreunezi, fără să-ţi dai seama, mâinile. La drept vorbind, ceea ce îi legase pe mai departe fuseseră strângerile de mână; tăcute strângeri de mână, acum fără cuvinte, dar în care era ascunsă o forţă ciudat de puternică legându-i laolaltă, Clarisse îşi simţea întregul trup purificat de mâna lui; dacă el i-o întindea vreodată distrat şi rece, ea era nefericită.

— Tu nici nu ştii ce simt eu! îl ruga ea.

Pe vremea aceea îşi spuneau în taină „tu" când erau singuri. El o făcea să înţeleagă munţii, insectele, pe când ea până atunci nu văzuse în natură decât un peisaj pe care *papa* sau vreunul din colegii lui îl pictau şi îl vindeau. Simţul ei critic faţă de familie se trezise; se simţea primenită, schimbată. Clarisse continua să-şi amintească de acel scherzo:

— Picioarele dumitale, domnişoară Clarisse, îi spuse Walter, au mai mult în comun cu arta decât toate tablourile pe care le pictează *papa* al dumitale!

Aveau un pian în acea vacanţă de vară şi cântau la patru mâini. Clarisse învăţa de la el; voia să-şi depăşească prietenele, familia; nimeni nu înţelegea cum de în zilele frumoase de vară puteai să stai să cânţi la pian, în loc să vâsleşti sau să te duci să faci baie, ea însă îşi legase speranţele de Walter, se hotărâse de îndată, chiar de

atunci, să devină „femeia lui”, să se mărite cu el, iar când el o certa pentru vreo notă falsă, fierbea toată, însă plăcerea predomina. Walter punea uneori cu adevărat stăpânire pe ea, pentru că spiritul nu suferă compromisuri; dar numai la pian. În afara muzicii, i se mai întâmpla să fie sărutată de Meingast, iar la plimbare, sub clar de lună, când Walter vâslea, ea se cuibărea la pieptul lui Meingast, aşezat alături de ea, pe bancheta de la cârmă. Meingast era foarte abil în maşinaţii, iar ea nu ştia ce avea să urmeze; când însă Walter, a doua oară, după ora de pian, când erau deja în prag, o prinsese în ultima clipă pe la spate şi o sărutase, ea nu avusese decât senzaţia cu totul neplăcută de a nu mai fi putut respira şi i se împotrivi cu violenţă; însă îi deveni de atunci limpede că orice s-ar fi întâmplat cu celălalt, pe acesta nu trebuia să-l lase!

Lucrurile erau ciudate; respiraţia doctorului Meingast avea ceva care risipea orice rezistenţă, ceva ca un aer pur, uşor, care te făcea să te simţi fericită, fără să-ţi dai seama, în vreme ce Walter, dintotdeauna suferind, după cum Clarisse ştia de mult, de o tulburare digestivă, întocmai cum deciziile lui erau ezitante, avea ceva tulbure în respiraţie, în parte prea fierbinte, în parte stătută, paralizantă. Asemenea elemente psihosomatice jucaseră de la bun început un rol ciudat, iar Clarisse nu se mai mira acum, căci nimic nu i se părea mai firesc decât aserţiunea lui Nietzsche, şi anume că trupul unui om reprezintă sufletul său. Picioarele nu aveau mai mult geniu decât capul, ci tot atât, erau ea însăşi; mâna ei, atinsă de Walter, punea imediat în mişcare un flux de intenţii şi încredinţări care porneau din creştet până în tălpi, dar nu duceau cu ele niciun cuvânt, iar tinereţea ei, îndată ce ea ajunsese să o conştientizeze, se răzvrătise împotriva convingerilor şi celorlalte nebunii ale părinţilor, pur şi simplu cu prospeţimea unui trup viguros, care dispreţuia toate emoţiile evocând, oricât de estompat, paturi

conjugale şi somptuoase covoare turceşti, atât de agreate de generaţiile precedente, de altfel reci în vederile lor morale. Astfel că trupescul continuă să joace pentru ea un rol pe care îl privea altfel decât poate o fac alţii. Însă aici Clarisse se opri din reverie; sau poate că mai degrabă amintirile o aduseră deodată şi fără niciun zdruncin în prezent. Toate acestea şi cele ce urmaseră ea ar fi vrut să i le împărtăşească prietenului ei fără însuşiri. Poate că în momentul acela Meingast ocupa un loc prea important, căci după vara aceea agitată el dispăruse curând, fugind în străinătate; în el începuse să se petreacă acea uriaşă metamorfoză care-l preschimbase dintr-un frivol om de viaţă într-un gânditor renumit, iar Clarisse nu-l mai revăzuse decât în treacăt, fără ca vreunul dintre ei să se mai fi gândit la trecut. Însă aşa cum reflecta acum la cele petrecute, îi era limpede rolul care îi revenise în preschimbarea lui. Se mai întâmplaseră încă multe între ei doi în săptămânile dinaintea dispariţiei lui. În absenţa lui Walter sau în prezenţa acelui Walter gelos, ba prefăcându-se că Walter nu exista, ba incitându-l până la incandescenţă: furtuni spirituale, ceasuri de nebunie, care pot să-i scoată din minţi pe un bărbat şi o femeie, ceasuri de abandon în care toate pasiunile se consumau şi totul se înfăţişa ca o pajişte după ploaie în aerul pur al prieteniei. Clarisse lăsase să o copleşească multe, nu fără bucurie, însă copilul curios care rămăsese se apărase, în felul său, şi îl certase pe prietenul ei cel licenţios; iar Meingast, în ultima vreme, înainte de a pleca, devenise mai serios şi prietenos, aproape distins şi melancolic, la concurenţă cu Walter, iar ea era acum convinsă că atrăsese asupră-şi tot ceea ce tulburase fiinţa lui înainte ca el să fi plecat în Elveţia şi făcuse astfel posibil să se preschimbe atât de neaşteptat. I se părea că punctul ei de vedere era confirmat de ceea ce se întâmplase imediat după aceea între Walter şi ea; Clarisse nu mai putea deosebi acum foarte bine anii şi lunile

acelea de mult trecute, dar la urma urmei era totuna când se întâmplase una sau alta. După apropierea de Walter, în ciuda rezistenţei ei, urmase o vreme de exaltare, cu plimbări şi confesiuni şi apropiere spirituală, care erau în acelaşi timp pline de acele nenumărate mici, nesfârşit de chinuitoare desfrâuri, spre care sunt împinşi doi îndrăgostiţi cărora le lipseşte tot atât curaj hotărât pe cât au pierdut din pudoare. Era ca şi cum Meingast ar fi transferat asupra lor păcatele lui, pentru a le relua într-un plan elevat şi a le duce până la capăt, ceea ce ambii percepeau la fel. Iar acum, când Clarisse nu mai punea preţ pe iubirea lui Walter, până într-atât încât simţea repulsie, înţelegea şi mai limpede că setea extatică de dragoste, care o înnebunise în atât de mare măsură, nu fusese altceva decât o întrupare, care, cum ştia şi ea, se numea o încarnare a ceva necorporal, un înţeles, o misiune, o soartă, aşa cum se pregătise undeva sus, între aştri, pentru unii aleşi.

Nu-i era ruşine, mai degrabă îi dădeau lacrimile când compara ceea ce fusese odinioară cu ce era acum; însă Clarisse nu putea să plângă niciodată, îşi strângea doar buzele, atunci faţa îi căpăta o expresie care semăna cu un surâs. Braţul ei, sărutat până la subsuoară, piciorul, supravegheat de ochiul diavolului, trupul mlădiindu-i-se, de mii de ori contorsionat de jinduirile iubitului şi mereu răsucindu-se în sine ca o frânghie, păstrau minunatul simţământ însoţitor al iubirii: acela că toate gesturile pe care le-ar mai fi putut face ar fi avut o însemnătate tainică. Clarisse rămase aşezată pe scaunul ei şi avea impresia că era o actriţă în pauza dintre intrările în scenă. În orice caz, nu ştia ce avea să urmeze: dar era convinsă că misiunea fără sfârşit a tuturor celor care iubesc este să se păstreze aşa cum au fost unul pentru altul în cele mai frumoase clipe ale vieţii lor. Iar braţul ei era acolo, picioarele ei erau acolo, capul îi era aşezat deasupra trupului, cu o înfricoşătoare

aşteptare, gata să recunoască semnul care nu avea cum să nu apară. E poate greu de înţeles la ce se gândea Clarisse, însă pentru ea era evident, îi adresase o scrisoare contelui Leinsdorf, cu propunerea de a organiza un An Nietzsche şi, în acelaşi timp, cu propunerea de a-l elibera pe asasinul prostituatei şi poate chiar a-l prezenta publicului ca o rememorare a tuturor celor care erau nevoiţi să-şi asume păcatele risipite ale omenirii; acum ea ştia ce o îndemnase. Trebuie să fie cineva care să rostească primul cuvânt. Probabil că nu ştiuse să se exprime cum trebuie, însă nu avea importanţă; important era începutul, punând capăt îndurării pasive şi delăsării. S-a dovedit în decursul istoriei că lumea, din timp în timp – dincolo de această formulă răsuna sensul „de la eon la eon", ca două clopote pe care nu le vezi, deşi sunt aproape – are nevoie de asemenea oameni care nu pot să fie înregimentaţi, minţind laolaltă cu ceilalţi, şi care creează tulburări. Într-atât lucrurile erau limpezi.

Era de asemenea limpede că oamenii care stârnesc asemenea tulburări dezagreabile ajung să simtă presiunea lumii. Clarisse ştie că geniile au avut totdeauna de suferit şi nu se mai miră că multe zile şi săptămâni din viaţa ei se desfăşoară sub o apăsare de plumb, ca şi cum o lespede grea ar fi fost aşternută deasupra lor; însă de fiecare dată ea a reuşit, toţi oamenii au de îndurat, iar biserica, în înţelepciunea ei, a instituit chiar momente de penitenţă, pentru a concentra jalea într-o zi sau o săptămână şi pentru a împiedica astfel ca jumătăţi întregi de veacuri să fie năpădite de descurajare şi de indiferenţă, aşa cum se cunoaşte că s-a întâmplat. Sunt alte clipe în viaţa Clarissei, prea grele pentru a fi înţelese, prea libere şi dezechilibrate, când uneori ajunge un singur cuvânt pentru ca să o facă să deraieze: atunci îşi iese din fire, nici ea nu mai ştie să spună unde se află, însă nu e câtuşi de puţin absentă, dimpotrivă, s-ar putea spune că e prezentă în ea însăşi, într-un spaţiu mai profund,

care e cuprins, într-un fel de neconceput în mod obişnuit, în spaţiul pe care-l ocupă trupul ei în lume; dar de ce să mai căutăm cuvinte pentru ceva inexprimabil, ajunge oricum după o vreme în rând cu ceilalţi şi simte doar un uşor fior pe creştet, ca după o hemoragie nazală. Clarisse înţelege bine că ea traversează uneori clipe primejdioase. Este, în mod evident, supusă unor încercări iniţiatice. Ea avea, oricum, obişnuinţa să se gândească la mai multe lucruri deodată, aşa cum se deschide şi se închide un evantai, ceva fiind dedesubt, altceva deasupra şi, când lucrurile se încurcă, e de înţeles nevoia să-l închizi deodată cu un gest brusc; pe mulţi îi încearcă această tentaţie, doar că nu îi dau curs.

Astfel, Clarisse trăieşte iniţieri şi perspective, aşa cum alţii se laudă cu memoria sau buna lor digestie; spunând, de exemplu, că ar putea ingurgita până şi sticlă pisată. Clarisse s-a dovedit de câteva ori în stare să facă faţă lucrurilor; forţa ei s-a manifestat faţă de tatăl ei, faţă de Meingast, faţă de Georg Gröschl; cu Walter sunt în continuare necesare eforturi, chiar dacă uneori lucrurile se poticnesc, ele sunt în plină desfăşurare; însă de câtăva vreme avea intenţia să-şi încerce puterea asupra omului fără însuşiri. N-ar fi putut spune nici ea de când anume; era ceva care se lega de denumirea aceea pe care Walter o născocise şi pe care Ulrich o confirmase; înainte, trebuia să recunoască, în primii ani, nu-i dăduse o importanţă reală, chiar dacă fuseseră foarte buni prieteni. Însă „omul fără însuşiri" o ducea cu gândul la cântatul la pian, adică la toate melancoliile, bucuriile subite, izbucnirile de mânie pe care le treci peste clape, fără ca totuşi să reprezinte pasiuni reale. Aceste lucruri îi erau familiare. De aici însă trecu fără ocoluri la certitudinea că trebuie să refuzi să faci orice din ce ţi se întâmplă fără să participi cu tot sufletul şi iată că acum se găsea din nou în realitatea profund răvăşită a căsniciei ei. Un om fără însuşiri nu

spune *Nu* vieţii, spune *Nu încă!* şi se cruţă până vine vremea; ea înţelese asta cu tot trupul. Poate că semnificaţia tuturor clipelor când ieşea din ea însăşi era aceea că era menită să devină Maica Domnului. Îşi aducea acum aminte de viziunea pe care o avusese în urmă cu nici măcar un sfert de oră. „Poate că orice mamă poate să ajungă să fie Maica Domnului", se gândi, „adică nu cedează tentaţiei de a minţi, nici nu face ca ceilalţi, ci dă naştere din ea însăşi unui copil, ca fiind lucrul cel mai profund în ea! Cu condiţia să nu realizeze astfel nimic pentru ea însăşi! u adăugă ea tristă. Căci gândul acesta nu-i producea deloc o plăcere pură, ci o umplea de o emoţie divizată între chin şi binecuvântare, cu sentimentul de a fi jertfită pentru ceva anume. Chiar dacă viziunea ei fusese astfel, ca atunci când printre crengile unui copac, prin frunzele care zvâcnesc deodată ca nişte torţe, îţi apare o imagine şi îndată după aceea arborele se închide asupră-i, totuşi starea ei de spirit rămase apoi schimbată, dăinuitor schimbată. O pură întâmplare îi dărui în clipa următoare descoperirea, care pentru oricine altcineva ar fi fost lipsită de orice însemnătate, că semnul şi naşterea erau reunite în expresia „semn din naştere"; iar ea înţelese deodată că soarta ei fusese scrisă în stele. Gândul minunat că femeia putea să-l primească în ea pe bărbat atât ca mamă, cât şi ca iubită o făcu să se simtă totodată destinsă şi tulburată. Nu ştia nici ea cum ajunsese aici, dar toată rezistenţa i se topise şi, în acelaşi timp, îi dădea putere.

Însă ea nu-i acorda omului fără însuşiri încredere. Din lucrurile pe care le spunea, multe nu le credea nici el însuşi. Când susţinea că nu poţi să-ţi duci până la capăt gândurile sau că el nu ia nimic în serios, toate erau doar un subterfugiu pe care ea îl înţelegea limpede; se cercetaseră reciproc şi îşi recunoşteau acum reacţiile după semne imperceptibile, în vreme ce Walter spunea că uneori

Clarisse ar fi fost nebună! Cu toate acestea, era în Ulrich ceva rău, amar, ceva care se supunea diavoleşte cursului rătăcind la întâmplare al lumii. El trebuia eliberat. Iar ea trebuia să-l facă să revină.

Îi spusese lui Walter: Omoară-l. Nu însemnase nimic, nici ea nu ştia ce ar fi vrut să spună; însemna totuşi că trebuia scos din el însuşi, cu orice preţ.

Trebuia să se lupte cu el pentru a-l salva.

Râse şi-şi trecu degetele peste nas. Se plimbă un timp prin întuneric, în sus şi în jos, prin cameră. Trebuia să se întâmple ceva cu Acţiunea Paralelă. Ce, asta nu ştia nici ea.

98

Despre un stat care s-a destrămat datorită unei erori în exprimare

Trenul timpului este un tren care-şi desfăşoară şinele înaintea sa pe măsură ce înaintează. Fluviul timpului este un fluviu care-şi poartă cu sine ţărmul. Călătorul se mişcă între nişte pereţi stabili pe un teren stabil; însă terenul şi pereţii sunt puternic influenţaţi de mişcările călătorului, fără ca acesta să-şi dea seama. Era un noroc incalculabil pentru liniştea sufletească a Clarissei faptul că printre gândurile ei nu apăruse încă nimic de genul acesta.

Contele Leinsdorf fu de asemenea scutit de un astfel de gând. Era protejat prin convingerea că el făcea politică pragmatică.

Zilele se înşiruiau alcătuind săptămâni. Săptămânile nu se opreau în loc, ci se înlănţuiau. Se întâmpla fără încetare ceva. Iar când se întâmplă fără încetare ceva, dobândeşti uşor impresia că faci ceva real, practic. Astfel, de exemplu, sălile de gală ale palatului contelui Leinsdorf urmau să fie deschise publicului cu prilejul unei

mari festivităţi în beneficiul copiilor tuberculoşi, evenimentul fiind precedat de discuţii exhaustive purtate de Alteţa Sa cu majordomul, în cursul cărora fură fixate zilele în care trebuiau să aibă loc anumite evenimente. Poliţia organiza în acelaşi timp o expoziţie jubiliară, la a cărei deschidere îşi făcu apariţia întreaga societate bună, iar şeful poliţiei, în persoană, îl vizitase pe Alteţa Sa pentru a-i aduce invitaţia. Când contele Leinsdorf sosi, şeful poliţiei îl recunoscu alături de conte pe „colaboratorul voluntar şi secretarul său de onoare", care îi fu prezentat, în mod cu totul inutil, căci avu prilejul să-şi demonstreze legendara memorie a persoanelor şi figurilor; avea reputaţia că ar cunoaşte sau cei puţin ar fi informat despre fiecare al zecelea cetăţean al ţării. Veni şi Diotima în compania soţului ei şi toţi cei prezenţi aşteptară sosirea unui membru al casei imperiale, căruia îi fură prezentaţi în parte; părerea unanimă era că expoziţia era foarte reuşită şi captivantă. Expoziţia însuma un număr mare de fotografii expuse pe pereţi şi de obiecte amintind de mari crime, aranjate la vedere în vitrine şi dulăpioare de sticlă. Printre acestea se numărau unelte ale spărgătorilor, maşini de falsificat bani, nasturi pierduţi care duseseră pe urmele făptaşilor şi armele tragice ale unor asasini cunoscuţi, împreună cu povestirile corespunzătoare, în vreme ce tablourile de pe pereţi, spre deosebire de acest arsenal al spaimei, reprezentau scene edificatoare din viaţa poliţiei. Puteau fi văzuţi acolo bravul sergent de stradă care o însoţeşte pe paşnica bătrânică traversând drumul, poliţistul grav în faţa cadavrului pescuit din râu, poliţistul viteaz care se aruncă în faţa cailor apucându-i de căpăstru, o „Alegorie a forţelor de siguranţă ca paznici ai cetăţii", copilul rătăcit printre maternele figuri ale agenţilor la circumscripţia de poliţie, poliţistul cu hainele în flăcări în timp ce scoate din incendiu o fetiţă – şi, pe urmă, multe alte imagini asemănătoare despre „Acordarea primului ajutor",

„Patrularea solitară", alături de fotografii ale membrilor neînfricaţi ai poliţiei, mergând îndărăt până în anul 1869, cu descrieri ale carierei lor şi poeme înrămate care elogiau activitatea poliţiei sau a unor membri individuali ai forţelor de pază. Oficialul cel mai înalt în grad, şeful acelui minister care în Kakania purta titlul psihologic „al afacerilor interne", atrase în cuvântul său de deschidere atenţia asupra acestei prezentări, care demonstra spiritul poliţiei ca expresie reală a poporului şi naţiunii, şi denumi admiraţia pentru un asemenea spirit al întrajutorării şi seriozităţii o sursă vie a moralei, într-o vreme în care arta şi viaţa înclinau în chip regretabil spre cultivarea laşă a unui senzualism indiferent. Diotima, care se afla alături de contele Leinsdorf, se simţi neliniştită gândindu-se la eforturile ei întru promovarea artei moderne şi avu grijă să-şi fixeze ochii în gol cu o expresie blândă, dar neîngăduitoare, pentru a permite acestei societăţi distinse să simtă că în Kakania existau şi alte capete gânditoare decât cel al ministrului.

Vărul ei, care o observase în timpul acestei alocuţiuni cu aerul îngândurat şi onest de secretar de onoare al Acţiunii Paralele, simţi deodată în mulţimea înghesuită o mână prevăzătoare şi uşoară lăsându-i-se pe braţ şi o recunoscu spre surprinderea lui pe Bonadea ivindu-i-se alături, care venise la vernisaj împreună cu soţul ei, înaltul funcţionar juridic, şi folosise clipa când toate gâturile se întindeau spre ministru şi spre arhiducele de alături pentru a se apropia de necredinciosul ei prieten. Această mişcare îndrăzneaţă fusese precedată de planuri îndelungi; impresionată în chip nefericit de faptul că iubitul ei se îndepărtase de ea într-o clipă în care fusese covârşită de melancolica nevoie de a-i ataşa ferm, chiar şi literalmente vorbind, steagul fâlfâind al dorinţelor ei la capătul rămas liber, preocupările din cursul ultimelor săptămâni se îndreptaseră doar înspre recâştigarea acestuia. El o evita şi

explicaţiile forţate o puneau acum în postura dezavantajoasă a celei care cere în faţa celui care ar fi preferat să rămână singur; astfel că-şi pusese în gând să forţeze intrarea în cercul pe care-l frecventa zilnic iubitul ei; inclusă în această intenţie era şi o a doua, de a folosi pentru sine relaţiile oficiale pe care le avea soţul ei cu odiosul asasin Moosbrugger şi intenţia prietenului ei de a uşura în vreun fel oarecare soarta acestui criminal, spre a înnoda relaţii mai strânse de ambele părţi. În ultima vreme îl abordase nu arareori pe soţul ei, vorbindu-i de interesul pe care cercuri influente îl manifestau în ce privea protejarea criminalilor bolnavi mintal, iar când se făcuseră cunoscute organizarea expoziţiei poliţiei şi deschiderea ei festivă, îl convinsese să o ia cu el acolo, căci instinctul îi spunea că aceasta ar fi fost manifestaţia de binefacere pe care o aştepta de mult şi la care ar fi putut-o cunoaşte pe Diotima. Când ministrul îşi încheie cuvântarea şi asistenţa se puse în mişcare, nu se mai îndepărtă de lângă iubitul ei, acum descumpănit, şi începu să examineze în compania lui instrumentele înfricoşătoare şi pătate de sânge, în ciuda repulsiei aproape irezistibile pe care i-o inspirau.

— Spuneai că ar putea fi împiedicate, dacă ar exista voinţa necesară, şopti ea şi-i aminti, ca un copil cuminte care vrea să-şi dovedească atenţia, de ultima lor discuţie mai insistentă în această chestiune.

Ceva mai târziu surâse, se lăsă împinsă de mulţimea strânsă aproape de el şi folosi această clipă pentru a-i şopti:

— Ai spus odată că orice om este în stare, în împrejurările corespunzătoare, de orice slăbiciune!

Ulrich se găsea pus în mare încurcătură de acest fel ostentativ de a se ţine aproape şi pentru că iubita sa, în ciuda manevrelor de diversiune la care recurse insistent el însuşi, se îndrepta spre cercul Diotimei şi pentru că nu putea, de faţă cu toată lumea, să-i mai facă

reproşuri, îşi dădu seama că în ziua respectivă nu-i mai rămânea altceva de făcut decât să le prezinte una alteia pe cele două femei, lucru la care până atunci se împotrivise. Erau acum foarte aproape de un grup în al cărui centru se găseau Diotima şi Alteţa Sa, când Bonadea exclamă cu glas ridicat în faţa unei vitrine:

— Ia te uită, cuţitul lui Moosbrugger!

Într-adevăr, era expus acolo şi Bonadea îl contempla extaziată, ca şi cum ar fi descoperit în vreun sertar primele panglicuţe de cotilion ale bunicii; atunci prietenul ei se decise în grabă şi, folosind un pretext oarecare, o rugă pe vara sa să-i permită să-i prezinte o doamnă care de mult aşteptase prilejul şi care-i era cunoscută ca o admiratoare pasionată a tuturor eforturilor pentru cauze bune, sincere şi frumoase.

Nu s-ar fi putut spune deci că în înlănţuirea aceasta a zilelor şi săptămânilor nu s-ar fi petrecut multe, iar expoziţia poliţiei şi toate manifestările care o însoţiseră nu erau, la urma urmelor, puţin importante. În Anglia, de exemplu, se petrecuse un eveniment sublim, despre care în societatea de aici se vorbea mult; reginei îi fusese dăruită o casă de păpuşi: construită de un arhitect renumit, cu o sufragerie lungă de un metru, în care atârnau pe pereţi portrete în miniatură ale unor pictori moderni celebri, camere în care curgea de la robinete apă caldă şi rece şi o bibliotecă cu un album miniatural, din aur tot, în care regina ar fi putut lipi fotografiile familiei regale, un mers al trenurilor şi vapoarelor, tipărit cu litere extrem de mici, şi două sute de volume minuscule în care autori cunoscuţi scriseseră cu mâinile lor poezii şi povestiri pentru regină. Diotima avea ediţia de lux englezească, de curând apărută în două volume, despre această realizare, care reproducea în imagini preţioase tot ce merita să fie văzut şi datora acestei cărţi o participare sporită a celei mai alese societăţi la recepţiile sale. Dar şi

în alte privinţe se petrecea fără încetare câte ceva, greu de prins în cuvinte, astfel că era în permanenţă ca rumoarea de tobe în suflul care preceda o împrejurare care nu se întrezărea. De exemplu, salariaţii serviciilor telegrafice imperiale şi regale intraseră pentru prima dată în grevă, şi încă într-un chip extrem de neliniştitor, care primi numele de rezistenţă pasivă şi care nu consta în nimic altceva decât în faptul că respectau cu cea mai mare punctualitate şi acurateţe îndatoririle lor de serviciu; se vădi astfel că respectarea întocmai a regulamentelor ducea la oprirea completă a lucrului mult mai repede decât cea mai anarhică dezlănţuire. Ca povestea căpitanului din Köpenick, din Prusia, care, după cum ne reamintim, îmbrăcând o uniformă de ofiţer cumpărată dintr-o dugheană de vechituri, reuşise să oprească pe stradă o patrulă şi, cu ajutorul ei şi al spiritului prusac de a executa ordinele, jefuise o vistierie comunală, rezistenţa pasivă era acum ceva care incita şi submina principiile care stârneau dezaprobare, iar lumea dorea să o exprime. În acelaşi timp se putea citi la ştirile cele mai recente că guvernul Maiestăţii Sale încheiase un tratat cu guvernul unei alte maiestăţi, care cuprindea asigurarea păcii, dezvoltarea economică, colaborarea cordială şi respectarea drepturilor tuturor, dar şi măsuri pentru cazul că acestea ar fi fost ameninţate sau ar fi putut fi ameninţate. Ministrul care era superiorul secretarului de stat Tuzzi rostise cu câteva zile înainte o cuvântare în care dovedea necesitatea urgentă a unei colaborări strânse între cele trei imperii continentale; ele nu se puteau dezinteresa de evoluţia socială modernă, ci, în interesul comun al dinastiilor, trebuiau să facă front comun împotriva inovaţiilor sociale; Italia era implicată într-o campanie militară în Libia; Germania şi Anglia aveau o problemă la Bagdad; Kakania întreprindea în sud anumite preparative militare pentru a demonstra lumii că nu va permite expansiunea Serbiei la mare, ci

doar o legătură de cale ferată de-a lungul coastei; în acelaşi timp cu toate evenimentele de felul acesta, actriţa suedeză de renume mondial, domnişoara Vogelsang, recunoştea că nu dormise niciodată atât de bine ca în prima noapte după sosirea în Kakania şi se bucura să-l vadă pe agentul de poliţie care o salvase de entuziasmul mulţimii, cerându-i apoi permisiunea de a-l răsplăti cu un gest de recunoştinţă, el strângându-i mâna între ale sale. Astfel, gândurile se reîntorceau la expoziţia poliţiei. Se petreceau multe şi erau toate luate în seamă. Erau considerate bune lucrurile pe care cel care le găsea astfel le făcuse el însuşi şi erau considerate suspecte când le făceau alţii. Considerate individual, toate acestea le putea înţelege orice copil de vârstă şcolară, dar în ansamblu nu mai ştia nimeni prea bine ce se petrecea, în afară de puţine persoane, şi nici acelea nu erau sigure. Câtăva vreme trebuie că ar fi fost cu putinţă ca totul să se petreacă într-o altă formă sau chiar viceversa şi nu s-ar fi constatat nicio deosebire, cu excepţia anumitor schimbări care cu timpul rămâneau în urmă în mod neînţeles şi constituiau urmele vâscoase lăsate de melcul istoriei.

Este de înţeles că în asemenea împrejurări o ambasadă străină s-ar vedea în faţa unei sarcini dificile dacă ar vrea să comunice în amănunţime ce se petrece. Reprezentanţii diplomatici ar fi vrut să priceapă cum se prezentau lucrurile stând de vorbă cu contele Leinsdorf, însă Alteţa Sa le făcea greutăţi. El găsea în activitatea sa cotidiană acea mulţumire pe care o poate produce o realizare concretă, iar chipul său arăta observatorilor străini acel calm iradiant pe care-l conferă desfăşurarea ordonată a unor procese evoluând cert. Departamentul numărul unu trimitea un memorandum, departamentul numărul doi răspundea; când departamentul numărul doi răspundea, trebuia ca departamentul numărul unu să fie informat şi era recomandabil ca acea comunicare

să se facă verbal; când departamentul numărul unu şi numărul doi ajungeau la un acord, se stabilea că nu se putea face nimic; astfel că fără încetare era ceva de făcut. Pe lângă aceasta, existau nenumărat de multe consideraţii minore care trebuiau luate în seamă. Se lucra, desigur, mână în mână cu diferitele ministere; biserica nu trebuia ofensată; era nevoie să se ţină seama de anumite persoane şi de relaţiile sociale; într-un cuvânt, chiar în zilele când nu se făcea nimic anume, erau atât de multe care se cereau să nu fie făcute, încât se crea în permanenţă impresia unei activităţi febrile. Alteţa Sa ştia să preţuiască cum se cuvine aceste aspecte ale vieţii. „Cu cât destinul plasează o persoană pe o treaptă mai elevată", obişnuia el să spună, „cu atât respectivul recunoaşte mai limpede că ceea ce contează sunt doar câteva principii simple, dar şi o voinţă fermă şi o activitate bine planificată". Iar o dată se exprimă mai în detaliu faţă de „tânărul său prieten" cu privire la această experienţă. Luă ca punct de plecare eforturile germane pentru stabilirea unităţii naţionale şi recunoscu că între 1848 şi 1866 o mulţime de oameni dintre cei mai inteligenţi îşi spuseseră cuvântul în politică.

— Însă apoi, continuă el, a venit un anume Bismarck şi a demonstrat cum trebuie făcută politica: nu cu discursuri sau alte şmecherii! În ciuda aspectelor sale sumbre, el a recunoscut că oriunde se vorbeşte limba germană ştie orice om că în politică nu e nimic de sperat de la şmecherii şi de la vorbărie, ci doar de la chibzuinţă tăcută şi de la fapte!

Declaraţii asemănătoare făcu contele Leinsdorf în faţa consiliului, iar reprezentanţii puterilor străine, care uneori îşi trimiteau propriii observatori, găseau că era greu să-şi formeze o imagine exactă despre intenţiile sale. Se acorda importanţă participării lui Arnheim, precum şi poziţiei şefului de departament Tuzzi, iar concluzia generală era că între aceşti doi bărbaţi şi contele Leinsdorf exista o

înţelegere secretă, al cărei obiectiv politic rămânea ascuns pentru moment atenţiei generale în spatele unor manevre viguroase de diversiune pe care doamna secretar de stat Tuzzi le desfăşură prin eforturile ei panculturale. Dacă ne gândim la succesul cu care contele Leinsdorf, fără să fi făcut nici cele mai mici eforturi, reuşea să abată curiozitatea unor observatori încercaţi, nu i se putea contesta câtuşi de puţin talentul în ce priveşte politica pragmatică pe care şi-l atribuia el însuşi.

Dar până şi domnii care în anumite prilejuri festive poartă fracuri cu frunze ornamentale cusute în fir de aur şi alte asemenea elemente bucolice se conduceau după prejudecăţile de politică aplicată ale profesiei lor şi, întrucât în căutările lor prin culisele Acţiunii Paralele nu găseau niciun fel de fenomen concret, îşi îndreptară curând atenţia spre ceea ce constituia cauza celor mai multe dintre fenomenele obscure din Kakania şi care purta numele de „naţiunile nemântuite". Astăzi se procedează ca şi cum naţionalismul ar fi pur şi simplu o invenţie a fabricanţilor de armament, dar ar trebui să încercăm o explicaţie mai cuprinzătoare; în această direcţie, Kakania îşi aducea atunci o contribuţie importantă. Locuitorii Dublei Monarhii imperiale şi regale, cezaro-crăieşti, se confruntau cu o problemă dificilă; trebuiau să se simtă ca nişte patrioţi imperiali şi regali austro-ungari, dar în acelaşi timp ca regalişti ungari sau regalişti imperiali austrieci. Lozinca lor explicită în faţa acestei situaţii complexe era „Cu forţe unite!", adică *viribus unitis.* Austriecii erau obligaţi să practice o desfăşurare mult mai amplă de forţe decât ungurii. Căci Ungaria era în primul şi în ultimul rând Ungaria, şi doar incidental erau socotiţi de alţii care nu le înţelegeau limba ca fiind şi austro-ungari; austriecii, dimpotrivă, nu erau în primul rând şi la origine nimic şi ar fi trebuit după părerea celor de la putere să aibă deopotrivă sentimentul de Austro-

Ungaria sau de austro-ungari – la drept vorbind, nici nu exista un termen potrivit în acest sens. De altfel, Austria nici nu exista. Cele două părţi, Ungaria şi Austria, se potriveau una cu alta ca o tunică roşie-albă-verde la nişte pantaloni negri-galbeni; tunica era o piesă în sine, pantalonii însă erau restul unui costum inexistent, negru-galben, care în anul 1867 fusese sfârtecat. Pantalonii austrieci se numeau pe atunci în limbaj oficial „Regatele şi ţinuturile reprezentate în Consiliul Imperial", ceea ce fireşte că nu însemna absolut nimic şi era doar o denumire alcătuită din nume, căci şi aceste regate, de exemplu regatele cu totul shakespeariene ale Lodomeriei şi Iliriei, nu mai existau de mult şi nu existaseră nici la vremea costumului negru-galben. Dacă îl întrebai pe austriac din ce parte era, el fireşte că nu putea să răspundă: sunt un om provenind din regatele şi ţinuturile reprezentate în Consiliul Imperial, care nici nu există – şi din aceste motive prefera să răspundă: sunt polonez, ceh, italian, friulan, ladin, sloven, croat, sârb, slovac, rutean sau valah, iar acesta reprezenta aşa-numitul său naţionalism. Să ne închipuim o veveriţă care nu ştie dacă e veveriţă sau pisică de gorun, o fiinţă care n-are nicio idee ce e ea însăşi, şi atunci înţelegem că în aceste condiţii poate să i se facă teamă de propria ei coadă; în asemenea relaţii se găseau kakanienii unii cu alţii şi se priveau unii pe alţii cu spaimă, considerându-se membri ai unei familii care, cu forţe unite, se împiedică reciproc să fie ceva. De când există pământul, nicio fiinţă n-a pierit din cauza unei exprimări defectuoase, dar trebuie să adăugăm că Dublei Monarhii austro-ungare i s-a întâmplat totuşi să piară din cauza imposibilităţii de a-şi găsi un nume.

Pentru un străin nu e lipsit de importanţă să afle în ce mod un kakanian competent şi cu funcţii înalte, cum era contele Leinsdorf, făcea faţă unor asemenea dificultăţi. În primul rând, el exciză din

spiritul său limpede Ungaria, despre care, ca diplomat înţelept, nu vorbea niciodată, aşa cum de un fiu care, împotriva voinţei părinţilor, a devenit independent nu se vorbeşte niciodată, chiar dacă se păstrează speranţele că odată şi odată va sfârşi rău; pe cele rămase le desemna ca fiind „naţionalităţile" sau chiar „triburile" austriece. Era o invenţie extrem de subtilă. Alteţa Sa studiase dreptul constituţional şi întâlnise acolo o definiţie acceptată în lumea întreagă, faptul că un popor nu putea emite pretenţia de a fi socotit o naţiune decât atunci când avea propriul său stat constituţional, de unde deduse că naţiunile kakaniene ar fi fost în cel mai bun caz naţionalităţi. Pe de altă parte, contele Leinsdorf ştia că omul nu-şi poate împlini destinul decât într-o viaţă socială supraordonată lui, viaţa unei naţiuni şi, pentru că nu dorea ca cineva să fi fost privat de o asemenea şansă, el conchise asupra necesităţii ca naţionalităţile şi familiile de popoare să fie subordonate unui stat. În plus, el credea în ordinea divină, chiar dacă aceasta nu era oricând vizibilă ochiului omenesc şi, în ciuda elanurilor revoluţionare moderniste cu care se confrunta din când în când, era în stare să creadă în ideea, atât de viguros confirmată de timpurile noi, că statul nu era altceva decât dreptul divin al regilor, care se manifesta acum într-o formă întinerită. Oricum s-ar fi prezentat faptele – căci, ca politician pragmatic, el respingea suprateoretizarea şi ar fi acceptat poate până şi ideea Diotimei că statul kakanian ar fi fost sinonim cu pacea mondială – important era că exista acum un stat kakanian, chiar dacă fără un nume precis, şi că trebuia inventat un popor al statului kakanian. El obişnuia să ilustreze această idee prin faptul că nu era şcolar decât copilul care mergea la şcoală, iar şcoala rămâne şcoală chiar dacă e goală. Cu cât naţionalităţile se răzvrăteau împotriva şcolii kakaniene care ar fi vrut să facă din ele un popor, cu atât mai necesară i se părea în

respectivele condiţii şcoala. Naţiunile susţineau insistent că erau naţiuni independente, pretinzând o restaurare a drepturilor lor istorice pierdute; îşi tot aruncau privirile către fraţii şi rudele de sânge de dincolo de graniţe şi denumeau în mod făţiş imperiul o închisoare din care ar fi vrut să se elibereze. Contele Leinsdorf, dimpotrivă, susţinea cu atât mai paşnic că era vorba de nişte triburi; el accepta emfaza cu care ele însele îşi descriau situaţia ca imperfectă, doar că voia s-o desăvârşească creând din aceste triburi naţiunea austriacă, iar ceea ce nu se potrivea cu planul său sau i se părea prea revoluţionar explica în felul său specific ca fiind urmările unei stări de imaturitate politică încă nedepăşite şi susţinea că împotriva unor asemenea defecte era optim să se folosească un amestec înţelept de toleranţă inteligentă şi bunăvoinţă punitivă.

Când contele Leinsdorf crease Acţiunea Paralelă, aceasta fu imediat socotită de către naţionalităţi ca o misterioasă conspiraţie pangermanică, iar interesul pe care Alteţa Sa îl arătă faţă de expoziţia poliţiei fu pus în legătură cu poliţia politică secretă şi interpretat ca o confirmare a simpatiei şi similitudinii de vederi cu aceasta. Observatorii străini cunoşteau aceste opinii şi auziseră atâtea lucruri rele despre Acţiunea Paralelă pe cât era orizontul de aşteptare al fiecăruia dintre ei. Le înregistrau în timp ce ascultau acum vorbindu-se despre actriţa Vogelsang, despre casa de păpuşi a reginei Angliei şi despre greva funcţionarilor de la poştă sau atunci când li se cerea părerea despre tratatele internaţionale de curând ratificate; deşi termenul de spirit auster pe care-l folosise ministrul în alocuţiunea sa ar fi putut fi interpretat ca anunţarea unei politici de această coloratură, ei aveau totuşi impresia că, la o examinare lipsită de prejudecăţi, la inaugurarea mult comentatei expoziţii a poliţiei nu se petrecuse nimic remarcabil, dar mai aveau de asemenea impresia, ca toţi ceilalţi, de altfel, că se petrecea ceva de

ordin general şi neclar, care însă pentru moment se sustrăgea examinării.

99

Despre emisfera înţelepciunii şi despre rodnica ei contrapondere; despre asemănarea dintre două epoci, despre adorabila mătuşă Jane şi despre scandalul vremurilor noi

Era imposibil să se desprindă o imagine coerentă despre cele ce se petreceau în şedinţele consiliului. Tendinţa generală printre cei cu vederi progresiste era în favoarea spiritului activ; se recunoscuse faptul că oamenii raţionali aveau datoria de a prelua conducerea de la oamenii care trăiau sub imperiul stomacului. Pe lângă aceasta, exista ceva care purta numele de expresionism; nimeni nu ştia cu certitudine ce însemna, însă era, aşa cum spunea însăşi cuvântul, o presiune înspre exterior; poate a unor viziuni constructive, însă, în comparaţie cu tradiţiile artistice, erau de asemenea distructive, astfel că ar fi putut fi numite pur şi simplu „structive", căci o asemenea denumire nu angajează şi „o concepţie *structivă* despre lume" deţine o sonoritate respectabilă. Dar situaţia nu se oprea aici. Tendinţa generală era de întoarcere spre prezent şi spre lume, dinăuntru spre afară, dar de asemenea din exterior spre lăuntric. Atitudinea intelectuală şi individualismul erau de pe atunci socotite depăşite şi egocentriste, dragostea fusese din nou cu totul discreditată şi lumea se afla pe punctul de a redescoperi efectul sănătos exercitat asupra maselor de kitsch şi arta ieftină, aplicate sufletelor purificate ale oamenilor de acţiune. Felul în care „un om este" se schimbă, după cât se pare, la fel de repede ca felul în care „un om se îmbracă", iar aceste două moduri au în comun faptul că

nimeni, probabil nici chiar cei care prin natura profesiei se ocupă cu evoluţia modei, nu cunoaşte la drept vorbind taina acestui „om". Cel care ar încerca să se împotrivească unei asemenea stări de lucruri ar face totuşi, inevitabil, impresia oricum ridicolă a unui om care a fost prins între polii unei bobine de inducţie în care s-a dat drumul curentului, fiind scuturat şi smucit cu toată forţa, fără să fie vizibil duşmanul cu care lasă impresia că se bate din răsputeri. Căci acest duşman nu provine din rândul celor care se pricep să speculeze cu toată graba şi prezenţa de spirit aspectele comerciale ale situaţiei, ci el este creat de însăşi starea generală de lucruri, fluidă şi nesubstanţială ca însuşi aerul din jur şi care afluieşte ivindu-se din nenumărate curenţi, cu o nelimitată capacitate combinatorie şi permutabilă, adăugându-se, în ce-l priveşte pe cel care este obiectul întregii operaţii, şi absenţa sau invaliditatea oricăror principii valabile de natură să confere coerenţă şi ordine lucrurilor.

A vrea să găseşti un punct fix de susţinere în toată această fluiditate schimbătoare a aparenţelor este la fel de greu ca a bate un cui în jetul de apă al unei fântâni arteziene; cu toate acestea, există o anumită constantă. Căci ce se întâmplă, de exemplu, când această categorie atât de inconstantă de fiinţe, oamenii, se apucă să-l considere pe un jucător de tenis ca fiind genial? Făcând o asemenea afirmaţie, e limpede că ceva scapă definiţiei încercate. Dar când se consideră un cal de curse ca fiind genial? Este eludat ceva şi mai important. Se omite ceva în afara întregului şi adevărului, când se socoteşte că un jucător de fotbal ar fi om de ştiinţă sau un spadasin că ar fi un om spiritual, ca atunci când se vorbeşte despre înfrângerea tragică a unui boxer; întotdeauna este ceva care se menţine dincolo de enunţ. Este vorba aici de o exagerare; dar lipsa de precizie este cea care dă naştere acestei exagerări, tot astfel cum

într-un oraş mic lipsa de exactitate a felului în care oamenii văd lucrurile este ceea ce-i face pe oameni să-l considere pe fiul unui negustor drept un om de lume. În toate acestea este, fireşte, ceva adevărat; la urma urmei, de ce surprinderea determinată de un campion nu ar putea aminti de geniul şi strategiile unui cercetător experimentat? Fireşte că în aceste analogii sunt cuprinse şi alte neadevăruri; dar acestea fie nu sunt percepute de cei care le practică, fie sunt percepute doar împotriva propriei voinţe. Se consideră că ar fi vorba de un element incert; este deci trecut cu vederea şi omis şi probabil că atunci când epoca noastră spune despre un cal de curse sau despre un tenisman că ar fi geniali intervine aici mai puţin concepţia pe care o are această epocă despre geniu, cât neîncrederea ei faţă de întreaga categorie a sferei intelectuale elevate.

Aici ar fi locul să vorbim despre mătuşa Jane, de care Ulrich îşi amintea acum răsfoind nişte albume vechi de familie pe care i le împrumutase Diotima şi comparând chipurile pe care le vedea în fotografii cu chipurile pe care le vedea frecventându-i salonul. Căci, în copilărie, Ulrich petrecea deseori lungi perioade de timp la o străbună a cărei prietenă dragă fusese din vremuri imemoriale această mătuşă Jane. Nu le era cu adevărat mătuşă; venise în casa respectivă ca profesoară de pian a copiilor, iar în această calitate nu fusese prea meritorie, dar familia se ataşă de ea, căci principiul ei era că nu prea avea sens să tot exersezi la pian dacă nu erai născut pentru muzică, aşa cum şi spunea deschis. Se bucura mai mult să-i vadă pe copii căţărându-se în copaci şi în felul acesta ajunse să fie mătuşa a două generaţii, deopotrivă, iar prin forţa retroactivă a anilor, prietena de o viaţă pentru dezamăgita persoană care o angajase.

— Da, micuţul Mucki! putea de exemplu să exclame mătuşa Jane

cu sentimente nealterate de trecerea timpului, cu indulgenţă şi admiraţie pentru micul Nepomuk, care pe atunci împlinise deja patruzeci de ani şi devenise unchi, încât glasul ei redevenea viu pentru cel care-l auzise vreodată. Glasul acesta al mătuşii Jane fusese parcă pudrat cu făină; întocmai ca senzaţia de a-ţi înfunda braţul gol într-o pulbere foarte fină. O voce ca o tartină, care te ducea cu gândul la o felie subţire de caşcaval pane, ceea ce provenea de pe urma faptului că bea foarte multă cafea neagră, fumând în vremea aceea nişte trabucuri lungi, subţiri, tari, din tutun de Virginia, care odată cu înaintarea în vârstă îi făcuseră dinţii negri şi mici. Dacă-i priveai faţa, ai fi putut crede că felul în care-i suna vocea depindea şi de nenumăratele riduri mici şi fine care-i brăzdau pielea ca şi când ar fi fost o schiţă de desen.

Faţa îi era prelungă, avea o expresie blândă şi nu se schimbase niciodată pentru cei din generaţiile mai târzii, la fel de puţin ca orice altceva care ţinea de persoana mătuşii Jane. Toată viaţa ei purtase o singură rochie, chiar dacă, aşa cum oricum pare să fie probabil, ea fusese multiplicată în timp; era o teacă strâmtă din mătase neagră reiată, care ajungea până la pământ, neîngăduind niciun fel de expansivităţi trupeşti, şi care se încheia cu mulţi nasturi mici, negri, asemeni sutanei unui preot. Sus survenea doar un guler mic, tare, cu colţurile încovoiate, printre care beregata îşi alcătuia mici jgheaburi neliniştite în pielea descărnată a gâtului ori de câte ori trăgea din ţigară; mânecile strâmte erau încheiate la capăt de manşete albe, scrobite, iar acoperişul întregului edificiu era alcătuit dintr-o perucă bărbătească roşcat-blondă, puţin cârlionţată, cu cărare pe mijloc. Cu anii, în această cărare devenise oarecum vizibilă canavaua, dar mai emoţionante erau cele două locuri în care se vedeau tâmplele cărunte alături de părul colorat, ca singure indicii ale faptului că de-a lungul întregii sale vieţi mătuşa Jane nu

rămânea mereu la aceeaşi vârstă.

S-ar putea crede că anticipase cu mai multe decenii categoria intrată atunci în modă a femeii masculinizate, dar nu era adevărat, căci în pieptul ei bărbătesc bătea o inimă foarte feminină. S-ar fi putut crede, de asemenea, că ar fi fost odinioară o celebră pianistă care să fi pierdut apoi contactul cu vremea ei, căci arăta astfel; ceea ce nu era adevărat, căci nu fusese niciodată mai mult decât o profesoară de pian, iar coafura ei bărbătească, precum şi sutana, se datorau faptului că mătuşa Jane făcuse ca tânără fată o mare pasiune pentru Franz Liszt, călugărit la acea vreme, cu care se întâlnise de câteva ori pentru o scurtă perioadă de timp în societate şi, într-un fel sau altul, de acolo i se trăgea şi forma englezească a numelui. Păstrase credinţa acestei întâlniri, aşa cum un cavaler îndrăgostit poartă până la bătrâneţe culorile doamnei sale, fără a o mai fi curtat vreodată; în cazul mătuşii Jane faptul era şi mai emoţionant decât dacă ea însăşi ar fi avut o epocă de glorie şi ar fi continuat apoi când s-ar fi retras din lume să poarte uniforma acelor vremuri. Taina vieţii ei se transmitea în familie la o anumită vârstă când debuta maturizarea şi doar cu severe admonestări de păstrare a discreţiei, asemenea unor ritualuri iniţiatice. Jane nu mai era la vârsta unei fete tinere (căci un suflet pretenţios necesită timp îndelungat înainte de a alege) când îl găsise pe bărbatul pe care să-l iubească şi cu care se căsătorise împotriva voinţei rudelor ei, iar acest bărbat era, fireşte, un artist, chiar dacă din pricina împrejurărilor meschine şi nefavorabile ţinând de condiţiile unui oraş provincial nu ajunsese decât fotograf. La scurtă vreme după căsătorie el începu să se înglodeze în datorii, ca şi cum ar fi fost un geniu, şi se apucase de băutură cu toată pasiunea. Jane îndura lipsuri de tot felul pentru el, îl scotea din cârciumi spre a-l readuce zeilor căminului, plângea, în taină şi în văzul lumii, la genunchii lui.

El arăta într-adevăr ca un geniu, cu gura energică şi cu părul bogat şi răvăşit şi, dacă mătuşa Jane ar fi avut putinţa de a-i transmite pasiunea propriei ei deznădejdi, în nefericirea viciului său el ar fi fost la fel de mare ca lordul Byron. Însă fotograful se dovedi recalcitrant în ce priveşte acea transmitere de sentimente, el o părăsi pe Jane după un an, lăsând-o cu servitoarea ei de la ţară care aştepta un copil de la el şi muri curând într-o mizerie desăvârşită. Jane tăiase o buclă din părul lui impresionant şi o păstrase toată viaţa; luase copilul nelegitim pe care-l lăsase drept moştenire şi îl crescuse ea însăşi, cu mari sacrificii; vorbea rar despre vremurile trecute, căci viaţa trăită sub semnul pasiunii nu e nici uşoară, nici uşor de relatat.

În viaţa mătuşii Jane nu fuseseră puţine zbuciumări romantice. Însă mai târziu, când fotograful, în nedesăvârşirea lui pământeană, încetase să exercite asupra ei o fascinaţie magică, într-un anumit fel se epuizase şi substanţa nedesăvârşită a iubirii ei şi rămăsese forma eternă a iubirii şi a inspiraţiei; privită de departe, această experienţă abia dacă se mai deosebea de o trăire cu adevărat impresionantă. De fapt, aşa era mătuşa Jane. Cuprinderea intelectuală era, s-ar fi putut presupune, nu foarte mare, însă forma sufletească a acestei cuprinderi era atât de frumoasă. Atitudinea ei intelectuală era eroică, iar asemenea atitudini sunt neplăcute doar atât timp cât au conţinuturi false; când sunt complet golite, ele redevin adevărata credinţă şi pâlpâire de flăcări. Mătuşa Jane trăia doar cu ceai, cafea neagră şi două ceşti cu supă de carne zilnic, dar, pe străzile oraşului unde locuia, oamenii nu se opreau să se uite lung după ea când le trecea prin faţă în sutana ei neagră, pentru că se ştia că era o fiinţă cumsecade; mai mult decât atât, oamenii aveau o anumită veneraţie faţă de ea, tocmai pentru că era un om cumsecade, în ciuda tuturor experienţelor îşi păstrase putinţa de a arăta aşa cum era limpede că dorea să se înfăţişeze, chiar dacă lumea nu cunoştea motivele.

Cam aceasta era povestea mătuşii Jane, care murise de mult, la o vârstă înaintată, şi strămătuşa e şi ea moartă, şi unchiul Nepomuk şi, la urma urmei, la ce bun au trăit ei cu toţii? se întreba Ulrich. La vremea aceea, el ar fi dat într-adevăr mult ca să mai poată sta de vorbă cu mătuşa Jane. Răsfoia în albumele groase, vechi, cu fotografiile de familie, care ajunseseră într-un fel sau altul la Diotima şi, cu cât se apropia mai mult de perioada de început a noii arte a imaginii, cu atât mai mândri i se păreau cei care se postaseră în faţa aparatului. Iată-i cu un picior ridicat pe nişte stânci de carton înconjurate de iederă din hârtie; dacă erau ofiţeri, îşi depărtau picioarele şi-şi plantau sabia între ele; dacă erau fete tinere, îşi lăsau mâinile în poală şi-şi deschideau ochii mari; dacă erau bărbaţi celibatari, pantalonii fără dungă îi înveşmântau curajos şi romantic, fără ezitare, asemenea fumului care se înalţă întortocheat de la pământ, iar jiletcile li se înfoiau, bombându-se furtunos, ca pe vremea când izbutiseră să învingă demnitatea ţeapănă a redingotelor burgheze. Astfel se înfăţişaseră între anii 1860 şi 1870, după începuturile timpurii ale noii arte a fotografiei. Revoluţionarul deceniu al cincilea al secolului respectiv rămăsese de mult în urmă, asemenea unei vremi pustiite, iar viaţa se schimbase, chiar dacă astăzi nu se mai ştie bine care sunt noile conţinuturi; de fapt, nu mai existau nici lacrimile, îmbrăţişările şi mărturisirile printre care noua burghezie îşi căutase la începutul epocii sale sufletul; asemenea unui val care se istoveşte în nisip, toată această noblеţe ajunsese să se reprezinte doar prin veşminte şi într-un anumit avânt personal, privat, pentru care s-ar putea găsi probabil un termen definitoriu mai bun, dar pentru care, pe moment, nu există ca mărturie decât fotografiile. Era vremea când fotografii purtau jachete de catifea şi mustaţa în furculiţă şi arătau asemenea unor pictori, iar pictorii elaborau cartoane uriaşe în care îşi etalau arta laolaltă cu

personalităţile semnificative şi importante; pentru oamenii obişnuiţi se părea că sosise momentul să fie inventată o tehnică de a-i imortaliza. Rămâne doar să adăugăm că în nicio altă epocă oamenii nu se simţiseră atât de geniali şi de măreţi ca în aceasta, care a produs atât de puţini oameni deosebiţi – sau poate doar care nu reuşeau să se afirme printre ceilalţi – ca niciodată înainte.

Răsfoind astfel, Ulrich se tot întreba dacă exista vreo legătură între vremea aceea, în care un fotograf se putea considera genial pentru că bea, purta guler răsfrânt şi descheiat şi îşi dovedea nobleţea sufletească proprie cu ajutorul celor mai moderne procedee tehnice în faţa tuturor contemporanilor care pozau în faţa obiectivului, şi epoca sa, în care se consideră cu toată onestitatea drept geniali doar caii de curse, din cauza capacităţii lor superioare de detentă. Cele două epoci se înfăţişează diferit; prezentul priveşte de sus, cu mândrie la trecut, iar dacă trecutul s-ar fi întâmplat să se fi produs mai târziu, el ar privi la fel, cu aroganţă şi superioritate, la prezent, dar în esenţă amândouă epocile se aseamănă, căci atunci ca şi acum imprecizia şi ignorarea deosebirilor decisive joacă rolul preponderent. Un singur aspect din marele ansamblu este considerat ca fiind întregul, o analogie forţată e luată drept adevăr şi burduful golit al unui cuvânt mare este umplut după moda timpului. Astfel se desfăşoară evenimentele, chiar dacă nu pentru multă vreme. Invitaţii care discutau între ei în salonul Diotimei nu greşeau cu totul în niciuna din chestiunile abordate, pentru că noţiunile lor erau la fel de imprecise precum siluetele văzute prin aburii unei spălătorii. „Noţiunile acestea ale lor, în care viaţa pluteşte ca vulturul planând cu aripile desfăcute!” reflectă Ulrich. „Nenumăratele concepte morale şi artistice despre viaţă, care, în esenţa lor, sunt la fel de delicate cum sunt liniile aspre ale munţilor văzuţi nelămurit din depărtare!” Pe limbile lor, ale oamenilor de

felul acesta, ele se înmulţesc pur şi simplu pentru că sunt mereu reluate şi întoarse pe toate feţele şi e imposibil să vorbeşti mai multă vreme despre vreuna din ideile lor fără să te regăseşti deodată prins în următoarea.

Tipul acesta de oameni s-a considerat totdeauna ca reprezentând timpurile noi, un concept ca un burduf în care s-ar putea închide suflările de vânt ale lui Eol; este scuza constantă pentru a nu plasa lucrurile în ordinea lor proprie, obiectivă, ci doar în complexul iluzoriu al unei himere. Cu toate acestea, este aici o profesiune de credinţă. Convingerea că ei au misiunea de a face ordine în lume dăinuia în chip ciudat în aceşti oameni. Dacă am vrea să definim străduniile lor ca reprezentând emisfera înţelepciunii, atunci lucrul remarcabil ar fi că tocmai cealaltă emisferă, şi anume jumătatea trecută sub tăcere sau, eventual, jumătatea stupidă, niciodată precis şi corect complementară, deţinea o inepuizabilă putere de revigorare şi de rodnicie. Era viaţă în ea, capacitatea de schimbare, nelinişte, modificare a punctelor de vedere. Fireşte, ei înşişi simţeau cum era. Îi tulbura, zguduindu-i, le sufla ca o furtună prin minte, aparţineau unei epoci a nervozităţii, era ceva în neregulă, fiecare se simţea ca fiind el însuşi un înţelept, dar cu toţii laolaltă îşi dădeau seama că sunt sterili. Dacă mai aveau şi talent – iar lipsa de precizie nu excludea câtuşi de puţin o asemenea posibilitate – atunci în mintea lor se întrezăreau vremea de afară şi norii de pe cer, şinele căilor ferate, firele de telegraf, arborii şi animalele, imaginile în mişcare ale lumii noastre preaiubite; nimeni nu remarca la sine acest fenomen, ci doar la ceilalţi. Ulrich făcuse cândva o glumă, cerându-le să-i explice ce anume înţelegeau ei prin ceea ce afirmau; ei îl priviră dezaprobator, spuseră că o asemenea pretenţie exprima o concepţie mecanicistă despre viaţă şi era prea sceptică şi afirmară că, de fapt, lucrurile cele mai complicate nu pot fi rezolvate decât

prin cele mai simple metode, astfel că timpurile cele noi, îndată ce se vor fi desprins de prezent, vor deveni prototipul simplităţii. În comparaţie cu Arnheim, Ulrich nu producea impresie, iar mătuşa Jane, dacă ar fi fost de faţă, l-ar fi mângâiat uşor pe obraz şi i-ar fi spus: „Eu îi înţeleg foarte bine; tu îi deranjezi cu gravitatea ta".

100

Generalul Stumm invadează Biblioteca de Stat şi se edifică în privinţa bibliotecarilor, a asistenţilor de bibliotecari şi a ordinii intelectuale

Generalul Stumm remarcase insuccesul „camaradului său de arme" şi dădea semne că ar vrea să-l consoleze. Ce de vorbărie fără niciun rost! îi critică el indignat pe membrii consiliului şi, după o vreme, deşi Ulrich nu îl încurajase, începu să mărturisească, iritat, dar în acelaşi timp cu o oarecare doză de satisfacţie de sine:

— Îţi aduci aminte, spuse, că mi-am propus să aştern la picioarele Diotimei ideea salvatoare pe care ea o caută. Există, după cum se vădeşte, foarte multe idei importante, dar până la urmă una din ele trebuie să fie cea mai importantă; e logic, nu? E vorba, aşadar, să le ordonezi. Chiar dumneata ai remarcat că ar fi un demers demn de Napoleon. Îţi aminteşti? Mi-ai dat atunci o grămadă de sfaturi excelente, aşa cum era de aşteptat din partea dumitale, dar nu s-a ivit niciodată posibilitatea să le folosesc. Aşadar, ca să scurtez toată povestea, am abordat eu însumi problema în chestiune!

Purta acum nişte ochelari cu ramă de baga în locul *pince-nez*-ului de până atunci, îi scotea din buzunar şi-i aşeza pe nas atunci când voia să examineze îndeaproape o persoană sau o problemă.

— Una din premisele cele mai însemnate ale artei militare este

crearea unei imagini clare în ce priveşte forţele inamicului. Deci, relată generalul, am solicitat eliberarea unui permis de intrare la biblioteca noastră imperială, renumită în întreaga lume şi am forţat pătrunderea în liniile inamice călăuzit de un bibliotecar, care mi s-a pus cu toată amabilitatea la dispoziţie când i-am spus cine sunt. Am trecut în revistă tezaurul colosal de cărţi şi pot să-ţi spun că nu m-a impresionat cine ştie ce, şirurile de cărţi nu sunt mai grozave decât ce vezi la o paradă de garnizoană. Numai că, după o vreme, nu m-am putut stăpâni şi am început să socotesc în minte şi am obţinut un rezultat neaşteptat. Vezi dumneata, mă gândisem înainte că dacă aş citi în fiecare zi câte o carte de aici ar fi, ce e drept, cam obositor, dar odată şi odată tot ar fi trebuit să ajung la capăt, şi atunci aş fi putut pretinde că deţin o anumită poziţie în viaţa intelectuală, chiar dacă aş mai fi sărit peste una sau alta din ele. Dar ce crezi că mi-a răspuns bibliotecarul când plimbarea noastră nu se mai sfârşea şi eu l-am întrebat câte volume cuprinde biblioteca? Trei milioane şi jumătate!! Trecusem cam de a şapte sute mia carte şi din clipa aceea nu m-am mai oprit din socotit; te scutesc, am mai verificat încă o dată la minister cu creionul pe hârtie: mi-ar trebui zece mii de ani ca s-o scot la capăt cu planul meu! În clipa aceea mi s-au muiat picioarele şi lumea întreagă mi-a apărut ca o uriaşă şarlatanie. Te asigur acum, când m-am liniştit: aici e ceva fundamental greşit!

Poţi să spui că nu este necesar să citeşti toate cărţile. Iar eu o să-ţi răspund: nici la război nu este necesar să omori fiecare soldat în parte, şi totuşi fiecare soldat e necesar! Ai să-mi spui: fiecare carte e necesară. Dar vezi, aici e un viciu; l-am întrebat pe bibliotecar!

M-am gândit că omul acela trăieşte între milioane de cărţi, le cunoaşte, ştie de fiecare unde e aşezată; ar trebui deci să mă poată ajuta. Fireşte, nu voiam să-l întreb, aşa, dintr-odată: cum să fac să găsesc ideea cea mai frumoasă din lume? Ar fi fost ca fraza de la

începutul cine ştie cărui basm, sunt şi eu destul de isteţ ca să-mi dau seama, mai ales că n-am putut să sufăr basmele, nici când eram copil. Dar, ce să fac, trebuia totuşi până la urmă să-l întreb ceva în sensul acesta! Pe de altă parte, simţul discreţiei mi-a interzis să-i spun adevărul, cum ar fi dorinţa mea de a mă documentam beneficiul acţiunii noastre şi de a-l ruga să mă pună pe urma ţelului demn; nu mă vedeam ca fiind împuternicit să fac vreo declaraţie. Aşa că am folosit până la urmă o stratagemă. „La drept vorbind", am început să spun cât se poate de inofensiv, „cum faceţi dumneavoastră să găsiţi totdeauna cartea cuvenită în îngrămădeala nesfârşită de cărţi?!" – înţelegi, am întrebat aşa cum mă gândeam că ar fi întrebat Diotima şi am adăugat o admiraţie de două parale faţă de el în tonul cu care vorbeam, ca să-l flatez.

Numai bine, începe să mă întrebe, foarte măgulit şi plin de zel, ce anume caută domnul general – ei, aici m-a pus în încurcătură.

— A, mai multe lucruri, zic eu, tărăgănând.

— Vreau să spun, cu ce problemă sau cu ce autor vă ocupaţi? Istoria militară? zice.

— Nu, tocmai că nu; mai degrabă istoria păcii.

— Istoricul problemei? Sau literatura pacifistă actuală?

— Nu, zic eu, tocmai că nu se poate explica atât de simplu. De exemplu, un compendiu al tuturor marilor idei ale umanităţii, oare există aşa ceva, îl întreb eu şiret; îţi aduci aminte de toată munca pe care am coordonat-o în sensul acesta.

El tace.

— Sau o carte despre cum se ating ţelurile majore în viaţă? zic.

— Adică, o etică teologică? îşi dă el cu părerea.

— Poate să fie şi o etică teologică, dar trebuie să conţină şi ceva despre vechea cultură austriacă şi despre Grillparzer, îi pretind eu. Înţelegi, e limpede că trebuie să se fi aprins în ochii mei o asemenea

sete de ştiinţă, încât individului i s-a făcut dintr-odată frică de mine, de parcă aş fi vrut să sug totul din el, până la măduvă. Iar când eu continui în sensul că ar fi necesar să existe un fel de mers al trenurilor, care să permită stabilirea de conexiuni între idei şi legături pe linii colaterale în orice direcţie vrei, aproape că mă sperie cât de politicos devine deodată şi cum se oferă să mă conducă în camera cataloagelor şi să mă lase acolo să cercetez singur, deşi la drept vorbind aşa ceva e interzis, căci cataloagele nu sunt decât pentru uzul bibliotecarilor. Aşa că iată-mă în centrul sacralităţii bibliotecare. Aveam impresia că pătrunsesem în interiorul unui craniu; jur-împrejur, nimic altceva decât sertare cu cotele cărţilor şi peste tot scări ca să ajungi până la cele de sus, iar pe pupitre, nimic altceva decât cataloage şi bibliografii, adică propriu-zis seva ştiinţei şi nicăieri o carte ca lumea de citit, ci numai cărţi despre cărţi; mirosea de-a dreptul a fosfor de creier şi te rog să mă crezi că aveam impresia că am realizat şi eu ceva! Dar mă copleşeşte un sentiment ciudat când îl văd pe omul acela că vrea să mă lase acolo singur; simţeam ca un fel de evlavie şi ceva nefiresc. Deodată se căţără ca o maimuţă pe o scară şi scoase de acolo un catastif, de jos îl ochise exact, îl aduse jos şi zise:

— Domnule general, am aici pentru dumneavoastră o bibliografie a bibliografiilor – dumneata ai fi ştiut ce era? cum s-ar zice, indicele alfabetic al indicelor alfabetice de titluri ale tuturor cărţilor şi publicaţiilor care au tratat în ultimii cinci ani cercetarea în problemele eticii, cu excepţia teologiei morale şi a beletristicii – sau cam aşa ceva, cum îmi explică el şi vrea să dispară. Dar apuc să-l înşfac de jiletcă şi-l ţin strâns.

— Domnule bibliotecar, exclam eu, nu trebuie să mă părăsiţi fără să-mi fi dezvăluit taina, cum vă orientaţi dumneavoastră în această – şi mi-e teamă că m-a luat gura pe dinainte şi am spus „casă de

nebuni", căci aşa simţeam eu atunci – cum reuşiţi dumneavoastră să vă descurcaţi în această casă de nebuni a cărţilor?

Trebuie că îşi formă o impresie greşită; treptat, mi-am dat seama că se susţine că nebunii sunt cei care mai ales le reproşează altora că ar fi nebuni; oricum, el se tot uita mereu la sabia mea şi nu-l mai puteam ţine locului. Pe urmă, m-a făcut să trag o spaimă. Cum eu tot nu voiam să-i dau drumul, şi-a îndreptat dintr-odată tot trupul, ca şi când ar fi crescut de-a dreptul din pantalonii care-i bâţâiau pe el, şi mi-a spus, apăsând cu înţeles pe fiecare cuvânt, ca şi când ar fi trebuit să mărturisească o taină:

— Domnule general, zice, vreţi să ştiţi cum se face că eu cunosc fiecare carte? Iată ce vă pot spune: eu nu citesc niciuna!

Ştii, aproape că m-a dat gata! Dar când a văzut cât eram de buimăcit, mi-a explicat. Este secretul tuturor bibliotecarilor buni să nu citească niciodată din cărţile încredinţate lor nimic mai mult decât titlurile şi tabla de materii. Cine se lasă atras de conţinut, m-a învăţat el, e pierdut ca bibliotecar. Nu va mai dobândi niciodată o privire de ansamblu! l-am întrebat atunci, cu respiraţia literalmente tăiată: Aşadar, dumneavoastră nu citiţi niciodată vreuna din cărţile acestea?

— Niciodată; cu excepţia cataloagelor.

— Dar nu sunteţi doctor în ştiinţe filologice?

— Desigur. Chiar docent universitar; profesor de biblioteconomie. Ştiinţa care se ocupă de biblioteci este un domeniu special al cercetării, mi-a explicat el. Câte sisteme credeţi dumneavoastră, domnule general – m-a întrebat – că există, sisteme după care cărţile sunt cotate, conservate, catalogate după titlu, li se corectează greşelile de tipar şi datele eronate de pe paginile de titlu şi aşa mai departe?

Trebuie să-ţi mărturisesc, când m-a lăsat apoi singur, nu existau

decât două lucruri pe care mi-ar fi plăcut să le fac; fie să izbucnesc în plâns, fie să-mi aprind o ţigară; dar amândouă erau interzise într-un asemenea loc! Ce crezi că s-a întâmplat? continuă generalul deodată încântat. Cum stau eu acolo complet buimăcit, se apropie de mine un fel de servitor bătrân, care probabil că ne văzuse dinainte de departe, îşi face de lucru la o distanţă cuviincioasă, deodată se opreşte, mă priveşte în ochi şi începe să vorbească cu o voce blândă, catifelată – poate de la praful de pe cărţi sau la gândul că ar putea urma un bacşiş.

— Ce anume căutaţi, domnule general? mă întreabă.

Eu fac un semn să mă lase în pace, dar bătrânul îi dă înainte:

— Vin deseori pe aici domni de la Academia Militară; domnul general nu trebuie decât să-mi spună de ce anume subiect se interesează domnul general în clipa de faţă. Iuliu Cezar, prinţul Eugeniu de Savoia, contele Daun? Sau e vorba de ceva contemporan? Legi militare? Dezbaterile parlamentare pe tema bugetului?

Te asigur, bătrânul mi-a vorbit atât de rezonabil şi ştia atât de multe despre conţinutul cărţilor, încât i-am dat un bacşiş şi l-am întrebat cum de reuşeşte. Şi ce crezi? Îmi relatează iar că elevii de la Academia Militară, când au de scris o temă, vin câteodată la el şi-i cer cărţi „şi pe urmă, când le aduc cartea, încep să se plângă – continuă el – ce lucruri fără noimă sunt ei obligaţi să înveţe şi în felul acesta mai aflăm şi de-alde noi câte ceva. Sau vine domnul deputat care trebuie să întocmească raportul despre bugetul şcolar şi mă întreabă ce cărţi şi-a luat ca documentaţie domnul deputat care a făcut raportul anul trecut. Sau vine domnul prelat cutare, care de cincisprezece ani încoace scrie despre o anumită gâză sau unul din domnii profesori universitari se plânge că de trei săptămâni tot cere o anume carte şi n-o obţine, iar atunci trebuie răscolite toate

rafturile învecinate pentru cazul că ar fi fost aşezată greşit, până când se vădeşte că dumnealui o are de doi ani acasă şi n-a adus-o îndărăt. Astfel de lucruri se întâmplă mereu, de aproape patruzeci de ani; aşa îţi dai seama ce vrea un cititor şi ce lectură caută.

— Mda, îi spun eu, amice, cu toate acestea, tot nu pot să-ţi explic ce caut.

Ce crezi că-mi răspunde? Se uită la mine, aşa, modest, şi zice:

— Permiteţi, domnule general, astfel de lucruri se petrec firesc. Nu demult, o doamnă mi-a spus acelaşi lucru; poate că o cunoaşteţi, domnule general, este soţia domnului şef de departament Tuzzi din Ministerul de Externe.

Ce să-ţi mai spun? Parcă mă trăsneşte, aşa, deodată! Bătrânul îşi dă seama şi îmi aduce toate cărţile pe care Diotima a cerut să i le rezerve, iar acum, când mă duc la bibliotecă, este ca o adevărată cununie spirituală tainică, pe ici, pe colo fac cu creionul, cu grijă, câte un semn pe marginea filei sau la câte un cuvânt şi ştiu că ea a doua zi are să le găsească, fără măcar să-i treacă prin cap cine anume îi pătrunde în gânduri, când caută să înţeleagă ce înseamnă lucrurile pe care le citeşte!

Generalul făcu o pauză în care se lăsă pradă fericirii. Apoi îşi recăpătă cumpătul, o gravitate amară îi năpădi faţa şi continuă:

— Caută să te concentrezi, căci vreau să te întreb ceva. Suntem cu toţii convinşi, nu-i aşa, că vremea noastră este, cum s-ar spune, cea mai bine ordonată din câte au existat vreodată. Am spus, e drept, odată în faţa Diotimei că asta ar fi o prejudecată, însă, bineînţeles, eu însumi împărtăşesc această prejudecată. Iar acum îmi este dat să văd cu ochii mei că singurii oameni care stăpânesc cu adevărat o ordine intelectuală pe care să te poţi bizui sunt asistenţii de bibliotecari şi te întreb – nu, nu te întreb; noi am mai stat de vorbă la vremea respectivă pe această temă; după aceste ultime experienţe

ale mele, m-am gândit, fireşte, şi îţi spun: să presupunem că bei o tărie, da? Bine, în anumite împrejurări. Dar te apuci şi bei, şi bei, şi iar bei tărie, rachiu sau ceva de acest gen; mă urmăreşti? Aşa că la început te îmbeţi, apoi mai târziu ajungi la *delirium tremens*, iar la urmă ai parte de o înmormântare cu onoruri militare, popa îngână câte ceva la mormântul tău despre îndeplinirea cu cinste a îndatoririlor. Ţi-ai imaginat? Aşadar, dacă ţi-ai închipuit scena, ceea ce nici nu e greu, acuma ia imaginează-ţi că e vorba de apă. Gândeşte-te că ar trebui să bei tot mai multă apă, ca până la urmă să te îneci în ea. Sau că mănânci, tot aşa, până ajungi să ţi se înnoade intestinele. Sau medicamentele, chinină, arsenic, opiu. La ce bun? mă întrebi. Dar, bătrânul meu camarad de arme, acum ajung să-ţi prezint cea mai grozavă dintre toate propunerile la care mă gândesc eu: închipuie-ţi ordinea. Sau, mai bine, închipuie-ţi întâi o idee mare, pe urmă încă una mai mare şi încă una, care să fie şi mai măreaţă, şi tot astfel, după modelul de mai înainte, închipuie-ţi o ordine mereu mai mare în capul tău. La început, toată afacerea e la fel de corectă şi aranjată ca salonul unei domnişoare bătrâne, la fel de curată ca un grajd la cavaleria de gardă a palatului; apoi, impresionantă ca o brigadă desfăşurată în linie de bătaie; pe urmă, la fel de nebunească precum atunci când ieşi noaptea de la cazinoul militar şi te apuci să urli comenzi către stelele de pe cer: „Lumea întreagă, universule, ia seama la mine; ochii la dreapta-mprejur!". Sau, să spunem, la început este o ordine bună, ca atunci când ai un recrut care se împleticeşte în propriile lui picioare şi tu-l înveţi cum să bată pasul; pe urmă, ca atunci când visezi că ai fost avansat, luând-o înaintea tuturor, până te vezi ministru de război; dar acum închipuie-ţi pur şi simplu o ordine totală, universală, a umanităţii, o ordine desăvârşită, civilă: ar fi, susţin eu, o adevărată moarte prin îngheţ, starea de *rigor mortis*, un peisaj selenar, o epidemie în

progresie geometrică! Am dezbătut problema cu asistentul de la bibliotecă. El mi-a propus să mă apuc să-l citesc pe Kant sau ceva de genul acesta, despre limitele conceptelor şi ale puterii de judecată. Dar, ca să-ţi spun drept, nu mai vreau să citesc nimic. Am o senzaţie ciudată, nostimă; un fel de înţelegere a motivului pentru care noi, ca militari, având în lumea noastră cel mai înalt grad de ordine posibilă, trebuie în acelaşi timp să fim în orice moment pregătiţi să ne dăm viaţa. Nu pot să explic lămurit. Într-un anumit fel sau în altul, ordinea cere vărsare de sânge. Sunt cu adevărat îngrijorat că vara dumitale exagerează în străduinţele ei, până la urmă are să işte ceva care poate să-i dăuneze şi voi fi mai puţin decât oricând în stare s-o ajut! Mă urmăreşti? Cât despre ştiinţă şi artă şi tot ce pot oferi ele ca gânduri şi idei măreţe şi admirabile, fireşte, le venerez, nu aş îndrăzni să mă împotrivesc lor în vreun fel!

101
Riposte între rude

La vremea aceea, Diotima avu o convorbire cu vărul ei. Dincoace de curenţii de aer care se alungau insistent şi fără încetare prin camerele ei, într-o seară se crease o porţiune de acalmie într-un spaţiu de la perete, unde el se aşezase pe o banchetă, iar Diotima veni ca o dansatoare obosită şi se lăsă să cadă lângă el. Nu se mai întâmplase nimic asemănător de o bună bucată de vreme. De la acele plimbări cu maşina, ca şi cum ar fi fost o consecinţă a lor, ea evitase să mai aibă de-a face cu el „în afara obligaţiilor".

Faţa Diotimei era uşor pătată de căldură sau de oboseală, îşi sprijini mâinile pe banchetă, spunând: „Cum îţi mai merge?" şi altceva nimic, deşi ar mai fi fost în mod evident câte ceva de spus, dar acum rămăsese cu capul puţin aplecat şi cu privirea undeva în

gol, înaintea ei. Lăsa impresia că ar fi fost *groggy*, aşa cum este îngăduit să se spună în limbajul boxului. Nu-şi dădea nici măcar osteneala să vadă cum stătea rochia pe ea, aşa cum se aşezase acolo, ghemuită.

Îl inspiră pe vărul ei să se gândească la o ţărancă, privindu-i părul răvăşit, fusta mototolită şi picioarele dezgolite. Rămânea, dacă s-ar fi înlăturat de pe ea ornamentele artificiale, o fiinţă omenească, sănătoasă şi frumoasă, iar el trebui să se reţină să nu-i ia pur şi simplu mâna în pumnul lui, aşa cum fac cei de la ţară.

— Aşadar, Arnheim nu te face fericită, constată el calm.

Ea ar fi trebuit poate să-l pună la punct, dar se simţea ciudat de emoţionată şi tăcu; de-abia după o vreme răspunse:

— Prietenia lui mă face foarte fericită.

— Am avut impresia că prietenia lui te chinuieşte oarecum.

— Ei, ce spui dumneata!?

Diotima îşi îndreptă trupul, redobândindu-şi statura de doamnă.

— Ştii ce mă chinuieşte? întrebă ea, străduindu-se să nimerească tonul unei conversaţii facile. Prietenul acesta al dumitale, generalul! Ce doreşte? De ce vine încoace? De ce stă mereu şi se uită la mine?

— Te adoră! îi răspunse vărul.

Diotima râse nervoasă. Continuă apoi conversaţia:

— Ştii că eu mă înfior toată, din cap până-n picioare, când dau ochii cu el? Mă face să mă gândesc la moarte!

— O moarte care arată neobişnuit de bucuroasă de viaţă, dacă-l priveşti fără prejudecăţi.

— E limpede că eu nu sunt lipsită de asemenea prejudecăţi. Nu pot să-mi explic. Dar mă cuprinde o adevărată panică atunci când mi se adresează şi-mi spune că am idei „ieşite din comun" pe care le fac la ocazii „ieşite din comun" să iasă la iveală. Mi se strecoară în toată fiinţa o teamă pe care nu pot s-o descriu, pe care nu pot s-o

înţeleg, ca într-un vis urât!

— Teamă de el?

— Dar de ce altceva? E o hienă!

Vărul ei fu silit să râdă. Ea continua să se plângă, acuzându-l fără să se mai controleze, ca un copil.

— Se tot strecoară pe aici şi aşteaptă până când toate eforturile acestea frumoase ale noastre se vor nărui!

— S-ar zice că e tocmai de ce te temi! Frumoasa mea vară, nu-ţi mai aduci aminte că eu ţi-am prezis încă de mult ruinarea visurilor dumitale? Este inevitabilă; trebuie să te resemnezi!

Diotima îi aruncă lui Ulrich o privire suverană. Îşi amintea foarte bine; mai mult decât atât, îşi amintea în clipa aceea de cuvintele pe care i le spusese când el îi făcuse prima vizită şi acestea erau cele mai nimerite să o facă să sufere. Susţinuse atunci în faţa lui că era un mare privilegiu prilejul de a chema o naţiune întreagă, chiar lumea întreagă, să se angajeze, în plin materialism, în slujba unei misiuni spirituale. Ea nu urmărise nimic din ce-ar fi fost uzat, depăşit, în spiritul vremii vechi; însă privirea pe care i-o arunca vărul ei ar fi putut fi numită mai curând arogantă, mai mult decât doar de superioritate ocazională. Ea se gândise la un An universal, la un avânt, căutase un conţinut cultural care să încoroneze totul; fusese când foarte aproape, când iarăşi foarte departe; ezitase mult şi suferise mult; lunile acestea din urmă i se păreau acum asemenea unei călătorii îndelungi pe mare, în care eşti mereu monstruos ridicat şi lăsat să cazi în afund de valuri, pendulări care se repetau mereu, astfel încât abia mai puteai să-ţi dai seama ce fusese înainte sau mai târziu. Acum era aşezată aici, ca o fiinţă omenească după eforturi şi străduinţe imense, mulţumită că bancheta nu mai era legănată şi nici nu mai dorea în clipa aceea nimic altceva decât, poate, să privească la fumul care se înalţă din pipa unui bărbat; atât

de viu o stăpânea o asemenea stare de spirit pe Diotima, încât ea însăşi alesese comparaţia, făcând-o să se gândească la un bătrân aşezat în soarele de vară târzie. Se gândea la sine însăşi ca la o fiinţă care trecuse prin lupte mari, pasionante. Îi vorbea acum vărului ei cu o voce obosită.

— Am trecut prin foarte multe. M-am schimbat considerabil.

— Să fie în avantajul meu? o întrebă acesta.

Diotima clătină din cap şi surâse, fără să-l privească.

— Atunci am să-ţi trădez un secret, anume că Arnheim se ascunde în spatele generalului, şi nu eu; ştii foarte bine că ai aruncat dintotdeauna vinovăţia prezenţei lui aici asupra mea, spuse Ulrich deodată. Dar îţi aduci aminte ce ţi-am răspuns când ai deschis discuţia cu mine în privinţa aceasta?

Diotima îşi aducea aminte. Să-l ţii departe, îi spusese vărul ei. Însă Arnheim îi recomandase să-l primească pe general cu cordialitate! În clipa aceea ea simţea ceva greu de definit; ca şi când ar fi fost aşezată într-un nor, care-i urca repede până deasupra ochilor. Însă îndată bancheta redeveni tare şi ferm ancorată şi ea spuse:

— Eu nu ştiu cum a ajuns acest general să vină la noi, eu nu l-am invitat. Iar doctorul Arnheim, pe care l-am întrebat, nu ştie nici el, fireşte, nimic. Trebuie să fie pe undeva o încurcătură.

Vărul ei nu cedă.

— Eu îl cunosc pe general de dinainte, dar nu ne-am reîntâlnit decât aici la voi, lămuri el. E, fireşte, foarte probabil ca el să spioneze câte puţin pe aici din însărcinarea Ministerului de Război, dar ar vrea sincer să şi susţină planurile voastre. Ştiu din spusele lui că Arnheim îşi dă osteneala de a fi atent cu el!

— Arnheim se implică în toate! răspunse Diotima. M-a sfătuit să nu-l resping pe general, pentru că el este convins de buna lui

credință şi vede în poziţia influentă pe care o deţine o ocazie care poate fi utilă în eforturile noastre.

Ulrich clătină vehement din cap.

— Ascultă numai la vorbăria care se dezlănţuie în jurul lui! spuse cu atâta violenţă, încât cei care s-ar fi aflat prin preajmă ar fi putut să-l audă, iar stăpâna casei se simţi pusă în încurcătură. Lui îi place situaţia creată pentru că e un om bogat. Are bani, le dă tuturor dreptate şi ştie că toţi fac de bunăvoie propagandă pentru el!

— De ce ar proceda astfel? întrebă Diotima critic.

— Pentru că e orgolios! continuă Ulrich. Peste măsură de orgolios! Nu ştiu cum să te fac să înţelegi întreaga anvergură. Există un orgoliu în înţelesul biblic, care face din gol şi din nimic un mare zgomot de surle şi trâmbiţe! Orgolios este un om căruia i se pare că este el însuşi de invidiat când în stânga sa răsare luna deasupra Asiei, în vreme ce în dreapta Europa se întunecă în amurg, aşa mi-a descris el odată o călătorie peste Marea Marmara! Probabil că luna răsare mai frumoasă pe după glastra de flori a unei tinere îndrăgostite decât deasupra întregii Asii!

Diotima îşi căută un loc de unde să nu mai poată fi auziţi de cei care se plimbau pe alături prin salon. Spuse cu glas scăzut:

— Eşti iritat de succesul lui, şi-l conduse după sine prin încăpere; apoi aranjă în aşa fel lucrurile, dintr-o mişcare abilă, încât să treacă fără să bată la ochi pe uşă şi să iasă în anticameră. Toate celelalte încăperi erau pline de invitaţi.

— De ce, reluă, îi eşti atât de ostil? În felul acesta îmi faci mie greutăţi.

— Îţi fac eu greutăţi? întrebă Ulrich uimit.

— Dar pot să pretind, nu-i aşa, să discut anumite lucruri cu dumneata? Însă, câtă vreme persişti în această atitudine, nu pot să-ţi mărturisesc nimic!

Se opriră în mijlocul camerei.

— Te rog să-mi spui tot ce ai vrea să-mi spui, o încurajă Ulrich. V-aţi îndrăgostit unul de altul, asta ştiu. Vrea să se însoare cu tine?

— El mi-a propus, răspunse Diotima, fără să mai ţină seama de locul cu totul nesigur în care se aflau. Era covârşită de propriile ei sentimente şi nu se mai formaliza de modul direct şi impropriu în care o întrebase vărul ei.

— Dar tu? întrebă acesta.

Ea roşi ca o şcolăriţă scoasă la lecţie.

— O, e o întrebare care implică o grea responsabilitate! răspunse ea ezitând. Nu trebuie să mă las împinsă să fac ceva nepermis. Iar când e vorba de trăiri cu adevărat grandioase, nici nu mai are atât de mare importanţă ce faci!

Cuvintele îl lăsară perplex pe Ulrich, căci nu cunoştea nopţile în care Diotima reuşise să învingă glasul pasiunii şi atinsese acel echilibru stabil al sufletului, când iubirea oscilează doar ca o balanţă bine cumpănită. Dar avu impresia că, pentru moment, ar fi fost recomandabil să abandoneze modul nemijlocit de a vorbi şi spuse:

— Aş aprecia să-ţi pot spune ceva despre relaţiile mele cu Arnheim, pentru că în împrejurările de faţă îmi pare rău că ai impresia că ar fi vorba de ostilitate între noi. Eu cred că-l înţeleg bine pe Arnheim. Trebuie să te gândeşti că ceea ce se petrece aici, în casa voastră – eu i-aş spune sinteză – e un lucru pe care el l-a mai trăit deja de nenumărate ori. Mişcarea spirituală, atunci când se manifestă în forma unor convingeri, apare îndată şi în forma unor convingeri contrarii. Iar când se întrupează într-o aşa-numită mare personalitate intelectuală, dacă acestei personalităţi nu i se acordă din toate părţile admiraţie, se simte nesigură, ca o cutie de carton aruncată în apă. Noi, cei ce trăim în această ţară, suntem copleşiţi de marile personalităţi, ca şi cum am fi căzut în patima beţiei, căzând

de gâtul vreunui necunoscut pe care, după o vreme, îl respingem din motive la fel de obscure. Pot să-mi imaginez foarte limpede ce simte Arnheim: trebuie fie ceva de genul răului de mare; iar când, într-un asemenea mediu, el îşi aminteşte de ceea ce se poate face cu bogăţia dacă e folosită în mod abil, atunci e ca şi cum ar avea iarăşi pământ ferm sub picioare după o lungă călătorie pe mare. El bagă de seamă cum fiecare propunere, sugestie, dorinţă, complezenţă, realizare se străduieşte să graviteze în jurul bogăţiei, fiind din toate punctele de vedere o imagine a intelectului însuşi. Căci până şi gândurile şi ideile care vor să dobândească putere depind de gândurile şi de ideile care deţin deja putere. Nu ştiu cum să mă exprim: deosebirea dintre o idee care se străduieşte să atingă înălţimile şi o idee care vrea doar să parvină aproape că nu poate fi exprimată. Dar atunci când o înlănţuire eronată cu ceea ce este mare ajunge să ia locul sărăciei lumeşti şi purităţii spirituale, se constată pe bună dreptate că ceea trece ca grandios şi ceea ce ni se inoculează ca fiind astfel prin reclamă şi prin abilitate negustorească îşi croieşte drum înainte. În acest caz, Arnheim ne apare atât în nevinovăţia, cât şi în vinovăţia lui!

— Brusc ai ajuns să gândeşti riguros clerical, îi răspunse Diotima înţepată.

— Recunosc, nu ar trebui să mă privească; însă felul în care acceptă pentru sine aspectele acestea exterioare şi lăuntrice ale măreţiei, vrând să le facă să pară un model de umanitate, ar putea în orice caz să mă determine să devin pilduitor la modul fanatic!

— O, cum te mai înşeli! îl întrerupse Diotima cu înflăcărare. Ai în minte imaginea unui bogătaş blazat. Însă pentru Arnheim bogăţia este o răspundere incredibil de însemnată, determinându-i toate gândurile şi faptele. El se ocupă de afacerile lui ca şi cum ar reprezenta o fiinţă omenească încredinţată lui în grijă. Iar faptul de

a fi activ constituie pentru el o adâncă necesitate; se raportează la lume cu simpatie, întrucât el afirmă că este necesar să fii tu însuţi în mişcare pentru a fi mişcat! Sau Goethe spune astfel? Mi-a explicat cândva faptele în amănunt. Din perspectiva sa, nu poţi să faci binele decât atunci când ai început să faci ceva; recunosc că şi eu am avut uneori impresia că intră prea uşor în contact cu oricine şi cu tot felul de oameni.

Schimbând aceste cuvinte, păşiseră în sus şi în jos prin anticamera pustie, unde nu erau decât oglinzi şi paltoane agăţate în cuiere. Acum Diotima se opri şi-şi lăsă mâna pe braţul vărului ei.

— Omul acesta, dăruit de providenţă în orice privinţă, spuse ea, nutreşte convingerea că individul izolat nu este mai puternic decât un bolnav părăsit! Nu poţi să nu fii de acord cu el: când un om este singur, el alunecă pe panta a mii de exagerări! Îşi lăsă privirea în pământ, ca şi cum ar fi căutat ceva, în vreme ce simţea privirea vărului ei oprită asupra pleoapelor ei coborâte.

— O, aş putea să-ţi vorbesc despre mine, am fost solitară în ultima vreme, continuă ea, dar recunosc această stare şi la tine. Eşti plin de amărăciune, nefericit. Eşti nemulţumit de tot ce ţi se întâmplă, se remarcă din atitudinea ta. Ai o fire de om gelos, te pui împotriva tuturor. Am să-ţi mărturisesc deschis că Arnheim mi s-a plâns că i-ai respins prietenia.

— Ţi-a relatat că doreşte prietenia mea? Atunci minte!

Diotima îşi ridică privirea spre el şi râse.

— Vezi că iar exagerezi! Noi amândoi îţi căutăm prietenia. Poate tocmai din cauză că eşti aşa cum eşti. Dar ar trebui să-ţi mai dezvălui ceva; Arnheim a folosit exemple de genul…

Ezită o clipă, apoi se corectă: — Nu, ar duce prea departe. Deci, pe scurt: Arnheim spune că trebuie să folosim mijloacele pe care ni le pune la îndemână timpul nostru; trebuie chiar să acţionăm

totdeauna în spiritul a două atitudini, niciodată cu totul revoluţionar şi niciodată cu totul antirevoluţionar, niciodată din pură iubire şi niciodată din ură, niciodată urmând o anume înclinaţie, ci dezvoltând orice abilitate personală; nu e o chestiune de viclenie, aşa cum ai putea să crezi despre el, ci semnul unei firi simple, atotcuprinzătoare, care pătrunde dincolo de deosebirile superficiale, o personalitate de conducător înnăscut!

— Ce are a face asta cu mine? întrebă Ulrich.

Obiecţia sa avu efectul de a-i declanşa amintirea despre o conversaţie cu privire la scolastică, biserică, Goethe şi Napoleon şi, odată cu aceasta, o negură culturală se condensa în jurul creştetului Diotimei, care se văzu deodată şi foarte distinct aşezată alături de vărul ei pe lada lungă pentru pantofi, unde în precipitarea ei febrilă îl trăsese şi pe el; spinarea lui se ferea cu încăpăţânare parcă să se atingă de paltoanele străine care atârnau în spatele lui, în vreme ce pieptănătura ei se răvăşise şi se cerea acum refăcută. În vreme ce îşi aranja părul, ea răspunse:

— Dar tu reprezinţi tocmai opusul unei asemenea atitudini! Tu ai vrea să creezi din nou lumea după chipul şi asemănarea ta! Tu opui întotdeauna, într-un fel, rezistenţă pasivă, aşa cum sună expresia aceasta oribilă!

Era încântată că fusese în stare să-i spună atât de lămurit părerea ei. Dar nu se cuvenea să rămână acolo, aşa cum erau aşezaţi, conştientiză ea, căci în orice clipă ar fi putut pleca oaspeţii sau ar fi putut intra din vreun motiv oarecare cineva în vestibul.

— Eşti totdeauna atât de critic, nu-mi amintesc ca tu să fi apreciat ceva, continuă ea, din spirit de contradicţie lauzi tot ceea ce astăzi este inacceptabil. Dacă în deşertul acesta mort al timpului nostru lipsit de Dumnezeu cineva ar încerca să salveze vreun sentiment sau vreo intuiţie, poate fi sigur că tu te-ai apuca să aperi cu

entuziasm specializarea, dezordinea, ceea ce e negativ în existenţă!

Se ridică surâzând în timp ce spunea acestea şi-i sugeră zâmbitoare că ar fi trebuit să-şi caute un alt loc. Nu se puteau decât reîntoarce în încăperile de unde veniseră sau, dacă ar fi vrut să-şi continue conversaţia, să se ascundă de ceilalţi; dormitorul soţilor Tuzzi ar fi fost accesibil de aici printr-o uşă mascată în tapet, însă Diotimei i se părea prea intim să-l ducă acolo pe vărul ei, mai ales că atunci când apartamentul era aranjat pentru o recepţie, de fiecare dată în iatacul lor era o dezordine inimaginabilă, aşa că le rămâneau ca refugiu doar cele două camere ale slujnicelor. Gândul că ar fi fost un amestec amuzant de boemă şi atitudine de stăpână a casei care-şi supraveghează domeniul să viziteze astfel, pe neaşteptate, camera Rachelei, unde de altminteri ea nu intra niciodată, o făcu să se decidă. Îndreptându-se într-acolo în timp ce se scuza pentru această propunere, apoi ajungând în camera respectivă, ea continuă să-i vorbească lui Ulrich:

— Aproape că ajung să-mi fac impresia că vrei să-l contrariezi pe Arnheim cu orice prilej. Atitudinea ta potrivnică lui îl lezează. El este un exemplu de contemporan de excepţie. Iată de ce are într-adevăr nevoie de contactul cu realitatea. Tu, dimpotrivă, eşti totdeauna gata să te lansezi în imposibil. El este afirmarea, fiind desăvârşit de echilibrat; tu eşti, la drept vorbind, asocial. El aspiră la coerenţă, face, din toată fiinţa, eforturi în vederea unor decizii clare; tu îi opui o atitudine amorfă. El are un simţ pentru ceea ce devine în timp; tu, însă? Ce faci tu? Te porţi ca şi cum lumea ar trebui să înceapă de-abia mâine. De ce taci?! Din prima zi, când ţi-am spus că s-a ivit ocazia de a întreprinde ceva grandios, tu te-ai comportat astfel. În vreme ce trebuie să privim acest prilej ca pe o predestinare şi să simţi că ne-am reunit în momentul hotărâtor, aşteptând, cu o întrebare nerostită în priviri, un răspuns, tu te porţi pur şi simplu ca

un băiat neascultător, care vrea să le strice cheful celorlalţi!

Simţi nevoia să atenueze prin vorbe înţelepte situaţia delicată din acel iatac de slujnică; iar în timp ce îl certa astfel pe vărul ei, oarecum exagerat, căpătă curaj să facă faţă situaţiei.

— Dacă sunt astfel, cu ce ţi-aş mai putea sluji? întrebă Ulrich. Era aşezat pe patul de fier al Rachelei, micuţa cameristă, iar Diotima pe un scaun împletit din nuiele, la distanţă cât să-l fi atins, dacă ar fi întins mâna. Primi de la Diotima un răspuns demn de toată admiraţia.

— Dacă vreodată am să mă port oribil – spuse ea inopinat – tu vei fi cu certitudine minunat ca un arhanghel!

Se sperie singură de ce spusese. Voise doar să ilustreze în felul acesta spiritul lui de contradicţie şi să facă o glumă, în sensul că el ar fi fost drăguţ şi înţelegător, chiar dacă ea n-ar fi meritat; pe neştiute, izbucnise un izvor şi adusese la iveală cuvinte care, după ce fuseseră rostite, i se păreau cam lipsite de sens, dar care, în mod surprinzător, i se păreau a exprima întocmai relaţia ei cu acest văr.

Ulrich îi intui gândul; o privea tăcut şi, după o pauză, îi răspunse cu o întrebare:

— Eşti atât de cumplit de îndrăgostită de el?

Diotima privea în pământ.

— Ce cuvinte nepotrivite foloseşti! Doar nu sunt o şcolăriţă care să se fi amorezat deodată!

Însă vărul ei insistă.

— Te întreb dintr-un motiv anume: vreau să ştiu dacă şi tu ai simţit vreodată dorinţa ca toţi oamenii – inclusiv acele creaturi detestabile care se află alături, în salonul tău – să se dezbrace în pielea goală, să-şi petreacă braţele unii pe după umerii celorlalţi şi, în loc să vorbească, să înceapă să cânte; iar tu ar trebui să treci de la unul la altul şi să-i săruţi pe buze ca o soră caritabilă. Dacă socoteşti

cumva că e indecent, aş admite cămăşi de noapte.

Diotima răspunse la întâmplare:

— Ai nişte idei foarte nostime!

— Dar, vezi tu, eu cunosc o asemenea dorinţă, chiar dacă am avut-o demult de tot! Au existat, chiar, oameni respectabili care au susţinut că aşa ar trebui de fapt să se petreacă lucrurile pe lume!

— Atunci eşti singur vinovat că nu te conformezi, îl întrerupse Diotima. De altfel, nu e nevoie să descrii lucrurile la modul acesta ridicol. Îşi reaminti că aventura ei cu Arnheim era ceva ce se sustrăgea oricărei categorisiri şi care trezea dorinţa după o viaţă în care deosebirile sociale să dispară, iar activitatea, sufletul, intelectul şi visul să se întrupeze, contopindu-se.

Ulrich nu răspunse nimic. Îi oferi verişoarei sale o ţigară. Ea o acceptă. Pe când norii de fum umpleau „iatacul cel strâmt", Diotima se întreba ce avea să gândească Rachel dând peste urmele acestei vizite. Ar fi trebuit oare să aerisească? Sau a doua zi de dimineaţă să-i dea micuţei lămuriri?

În mod inexplicabil, tocmai gândul la Rachel o împingea să mai rămână; fusese tocmai pe punctul să pună capăt convorbirii în doi care devenea tot mai ciudată, însă privilegiile superiorităţii intelectuale şi mirosul de ţigară, inexplicabile pentru camerista ei, care trădau o vizită tainică, se îmbinau şi-i făceau Diotimei plăcere.

Vărul ei o privea. Îl surprindea faptul că-i vorbise astfel, dar acum continuă; de fapt, simţea nevoia să aibă companie.

— Am să-ţi spun, reluă el acum, în ce condiţii aş putea să fiu atât de serafic; serafic nici nu e termenul ideal pentru starea în care nu numai că-i suporţi fizic pe semenii tăi, dar poţi să-i şi pipăi până şi sub acoperământul psihologic din jurul şalelor, fără să simţi vreun fior.

— Afară de cazul că e vorba de o femeie, îl certă Diotima,

amintindu-şi de reputaţia dubioasă pe care o avea vărul ei în familie.

— Nici măcar cu o asemenea excepţie!

— Ai dreptate! Ce numesc eu iubirea pentru fiinţa omenească, reflectată în femeie, se produce monstruos de rar!

După cum vedea Diotima lucrurile, Ulrich exprima de câtăva vreme păreri similare cu ale ei, dar ceea ce spunea el rămânea mereu incomplet şi nu foarte la obiect.

— Să redevenim serioşi, spuse el de data aceasta cu un fel de încăpăţânare.

Şedea aplecat înainte, îşi lăsase antebraţele peste coapsele lui musculoase şi privea întunecat în pământ.

— Noi mai spunem încă şi astăzi: o iubesc pe femeia aceasta şi îl urăsc pe omul acela, în loc să spunem: mă atragi sau simt repulsie faţă de tine. Ca să facem încă un pas înspre precizie, ar trebui să adăugăm că eu sunt cel care trezesc în ei capacitatea de a mă atrage sau de a mă respinge. Un pas şi mai departe, ar trebui să mai adăugăm că ei trezesc în mine calităţile necesare în acest scop. Şi aşa mai departe; nu se poate spune unde e începutul, căci este o dependenţă reciprocă, funcţională, ca între două mingi elastice sau două circuite electrice. Fireşte că ştim de mult, dar preferăm mereu să fim cauza, declanşatorul primar în aceste câmpuri magnetice ale sentimentelor care ne înconjoară; chiar dacă unul dintre noi recunoaşte că îl imită pe un altul, el se exprimă ca şi când ar fi o realizare personală! Iată de ce te-am întrebat, şi te mai întreb încă o dată, dacă ai fost vreodată peste măsură de îndrăgostită sau de mânioasă sau de deznădăjduită. Căci atunci, dacă ai oarecare spirit de observaţie, înţelegi exact că în momentul celei mai înalte stări de excitaţie nu-ţi merge altfel decât unei albine închise între ferestre sau unui infuzor în apă murdară; eşti pradă unei furtuni de emoţii,

te smuceşti orb în toate părţile, te izbeşti de o sută de ori de un zid impenetrabil, până când, dacă ai noroc, dai peste o portiţă spre libertate, ceea ce, fireşte, de îndată ce conştiinţa s-a limpezit din nou, socoteşti ca fiind rezultatul unei acţiuni planificate.

— Trebuie să obiectez, remarcă Diotima, că este o concepţie disperată şi nedemnă cu privire la acele sentimente care ar putea decide asupra vieţii unui om.

— Probabil te gândeşti la vechea, plicticoasa întrebare dacă omul este stăpân pe soarta sa sau nu, răspunse Ulrich ridicând privirea. Dacă totul este determinat cauzal, nimănui nu-i revine vreo vină şi aşa mai departe? Trebuie să recunosc că aşa ceva nu m-a interesat nicicând în viaţă, nici măcar timp de un sfert de oră. Este modul de a pune problema al unei epoci care a devenit treptat anacronică; provine de la teologie şi, în afară de jurişti, adepţi ai teologiei care mai simt încă în nări miros de eretici arşi pe rug, singurii oameni care gândesc în continuare cauzal sunt acei membri de familie predispuşi să constate: tu eşti cauza nopţilor mele nedormite sau: căderea preţurilor la cereale a fost cauza eşecului lui. Dar întreabă-l pe un criminal, după ce i-ai răscolit bine conştiinţa, cum a ajuns să comită crima! Habar n-are; chiar dacă nu l-a abandonat conştiinţa nici măcar timp de o singură secundă pe când îşi săvârşea fapta!

Diotima îşi îndreptă trupul.

— De ce vorbeşti atât de des despre criminali? Ţii prea mult la crime. Oare să însemne ceva?

— Nu, răspunse vărul. Nu înseamnă nimic. Cel mult un anumit stimulent. Viaţa obişnuită este o stare intermediară alcătuită din toate crimele de care suntem capabili. Dar, pentru că tot am folosit cuvântul teologie, aş vrea să te întreb ceva.

— Desigur, dacă am mai fost vreodată peste măsură de îndrăgostită sau geloasă?

— Nu. Gândeşte-te numai: dacă Dumnezeu a hotărât totul dinainte şi ştie totul dinainte, cum de poate omul să păcătuiască? Este o întrebare veche de când lumea şi, vezi dumneata, continuă să fie o întrebare cât se poate de actuală. S-a format astfel o reprezentare derutantă cu privire la Dumnezeu – aceea a unui intrigant. I se aduce ofensă în baza propriului său consimţământ. El, adică, îi împinge pe oameni în greşeală, pe care apoi le-o impută; nu numai că ştie toate dinainte – avem mereu exemple despre o asemenea dragoste resemnată –, ci ne şi face să greşim! Într-o situaţie asemănătoare ne aflăm noi cu toţii astăzi, unul faţă de altul. Şinele îşi pierde semnificaţia pe care a avut-o până acum, aceea de suveran care face propria sa lege; noi învăţăm să-i înţelegem devenirea după legile proprii, influenţa pe care o are mediul asupra sa, tipurile structurale, dispariţia lui în momentele de cea mai intensă activitate, într-un cuvânt, legile care-i reglementează alcătuirea şi comportarea. Gândeşte-te: legile personalităţii, nepreţuita mea vară! Este ca şi cum ar fi o întrunire sindicală a unor şerpi veninoşi sau o cameră de comerţ pentru hoţii la drumul mare! Căci, în esenţă, legile sunt tot ceea ce este mai impersonal pe lume, şi deci personalitatea nu va mai fi în curând decât un punct imaginar de convergenţă a impersonalului şi va fi greu să-i găsim un punct de sprijin onorabil de care să nu te poţi lipsi…

Astfel îi vorbise vărul şi Diotima obiectă atunci când se ivi ocazia:

— Dar, prietene nepreţuit, omul trebuie să le facă pe toate la modul cel mai personal cu putinţă!

La urmă, ea spuse:

— Într-adevăr, astăzi eşti într-o dispoziţie foarte teologală; nu te-am cunoscut deloc sub aspectul acesta!

Adoptase din nou poziţia aceea de dansatoare obosită. Era un exemplar feminin viguros şi frumos; într-un fel, aşa se simţea ea

însăşi în trup şi în mădulare. Îl evitase pe vărul ei săptămâni de zile, poate fuseseră chiar luni întregi. Dar îl simpatiza totuşi pe acest bărbat de vârsta ei. Arăta strălucitor în ţinută de seară, în iatacul acela slab luminat; aşa, în negru şi alb, semăna cu un cavaler al vreunui ordin medieval, negrul şi albul aveau ceva din fervoarea unei cruci. Ea privi în jur în cămăruţa aceea modestă, Acţiunea Paralelă era acum departe, traversase o luptă emoţională, încăperea era simplă ca însăşi datoria, mai îmblânzită de ramurile înmugurite de salcie şi de cărţile poştale ilustrate nescrise din colţurile oglinzii; între acestea deci, încununate de splendorile marelui oraş, apărea chipul Rachelei, când micuţa se contempla în oglindă. Unde se spăla oare? În scrinul acela de mici dimensiuni se afla probabil, sub capac, un lighean de tablă – îşi aminti Diotima, apoi se gândi: omul acesta vrea şi în acelaşi timp nu vrea.

Îl privea liniştită, ca o ascultătoare binevoitoare. Vrea oare Arnheim cu adevărat să se însoare cu mine? se întreba. Aşa spusese. Dar n-a mai insistat. Erau atâtea altele despre care să vorbească. Însă şi vărul ei ar fi trebuit, la drept vorbind, în loc să-i ţină discursuri despre tot felul de chestiuni colaterale, să o întrebe: deci, cum stau lucrurile? De ce nu întreabă?! I se părea că el ar fi trebuit s-o înţeleagă dacă ea i-ar fi povestit mai amănunţit despre conflictele ei lăuntrice. „Întrucât va fi în avantajul meu?" o întrebase el, în felul lui caracteristic, când ea îi povestise cât se schimbase. Obraznicul! Diotima surâse.

Bărbaţii aceştia doi aveau în comun faptul că erau oarecum ciudaţi. De ce vărul ei nu avea nicio vorbă bună la adresa lui Arnheim? Ea ştia că Arnheim îi căuta prietenia; dar şi Ulrich, judecând după remarcile lui atât de violente, era preocupat de Arnheim. „Cât de greşit îl înţelege", se gândi ea iarăşi, „pur şi simplu nu ştii cum să descurci iţele". De altfel, acum nu numai că

sufletul i se răzvrătea împotriva trupului ei măritat cu şeful de departament Tuzzi, ci uneori se răzvrătea şi trupul ei împotriva sufletului care, din cauza iubirii ezitante şi copleşitoare a lui Arnheim, se mistuia la marginea unui deşert, deasupra căruia poate că nu tremura decât mirajul. Ar fi vrut să-i împărtăşească vărului ei suferinţa şi slăbiciunea; multilateralitatea echilibrată a lui Arnheim trebuia desigur preţuită, însă, în momentul unei decizii, Ulrich nu ar fi şovăit, în ciuda tuturor teoriilor lui, care tindeau să se menţină suspendate într-o nedeterminare desăvârşită. Ea simţea toate acestea, deşi n-ar fi ştiut să spună ce anume o făcea să simtă astfel; probabil ţinea de ceea ce simţise pentru el încă de la prima lor întâlnire. Dacă în clipa aceea Arnheim i se părea a reprezenta un imens efort, o povară regească apăsându-i sufletul, o povară care o covârşea în toate înţelesurile cuvântului, ceea ce spunea Ulrich i se părea a produce ca unic efect faptul că te făcea să te prinzi în sute de încrengături, pierzându-ţi responsabilitatea şi atingând o stare suspectă de libertate. Simţi dintr-odată nevoia să devină mai grea decât era; fără să poată spune de ce, îşi amintea în acelaşi timp cum, ca fetiţă, îl scosese odată pe un băieţel dintr-o primejdie oarecare purtându-l în braţe, în timp ce el o izbea cu încăpăţânare cu genunchii în stomac, ca să se desprindă de ea. Forţa acelei amintiri, care o năpădise pe neaşteptate, ca şi când ar fi pătruns prin horn în această cămăruţă singuratică, o descumpăni cu totul. „Peste măsură de îndrăgostită?" se întrebă ea. De ce mă tot întreabă? Ca şi cum ea n-ar fi fost în stare vreodată să depăşească măsura?! Uitase să-l mai asculte, nici nu mai ştia dacă ceea ce voise să spună avea vreo legătură, îl întrerupse pur şi simplu, fără să ţină seama de ce spunea el, râse (doar că a râde nu era cu totul plauzibil în tulburarea aceea confuză) şi îi dădu o dată pentru totdeauna răspunsul:

— Dar sunt într-adevăr îndrăgostită peste măsură!

Ulrich surâse larg.

— Nu eşti capabilă de un asemenea sentiment, spuse el.

Ea se ridică şi îşi aranjă părul, privindu-l încremenită de uimire.

— Ca să poţi depăşi orice măsură, îi explică el liniştit, trebuie să fii foarte precis şi obiectiv. Două personalităţi, conştiente de cât de susceptibil este şinele astăzi, se agaţă una de cealaltă, aşa îmi imaginez eu, dacă trebuie să fie într-adevăr vorba de dragoste şi nu doar de o ocupaţie obişnuită; ajung atât de înlănţuite, încât una din ele se simte cauza determinantă a celeilalte, în timp ce ambele ajung să aibă sentimentul că se vor preschimba în ceva măreţ şi să fluture asemenea unui văl. De aceea, este incredibil de greu să nu faci nicio mişcare greşită, chiar dacă o vreme nu ai făcut decât mişcări corecte. E pur şi simplu greu să simţi lucrul cuvenit în lumea noastră! Cu totul contrar faţă de prejudecăţile generale, în acest scop ai nevoie de pedanterie. De altfel, tocmai aveam intenţia să-ţi spun acelaşi lucru. M-ai măgulit foarte mult, Diotima, când mi-ai acordat încrederea de a mă putea comporta asemenea unui arhanghel; recunosc cu toată modestia, aşa cum ai să vezi imediat. Doar dacă oamenii ar fi cu totul obiectivi – ceea ce e aproape acelaşi lucru cu a fi impersonali – ei ar putea întrupa iubirea. În acest caz, ar fi numai sentiment şi sensibilitate şi gândire; toate elementele care alcătuiesc omul sunt delicate, căci toate tind unul spre altul, numai omul însuşi nu este astfel.

A fi îndrăgostit peste măsură este deci o stare în care nu ai cum să-ţi doreşti să te afli…

Încercase să vorbească cu cât mai puţină solemnitate; pentru a-şi controla expresia feţei, îşi aprinse chiar şi o nouă ţigară, iar Diotima acceptă şi ea una, pentru că se simţea stânjenită. Arboră o expresie glumeaţă, sfidătoare şi suflă fumul în aer, pentru a arăta că nu era în niciun fel influenţată de cuvintele sale, oricum nici nu-l înţelesese pe

de-a întregul. Însă întru totul întâlnirea şi convorbirea lor o impresionaseră profund, faptul că vărul ei îi spunea toate acestea tocmai în încăperea strâmtă în care se aflau singuri, fără să facă nici cel mai mic gest de a-i apuca mâna sau de a o mângâia, deşi percepeau amândoi atracţia magnetică pe care trupurile lor o exercitau unul asupra altuia. Dar dacă ei acum…? se întrebă. Ce ar fi putut face în acea încăpere? privi în jur. Să se poarte, adică, asemenea unei slujnice? Dar cum se făcea una ca asta? Dacă ar începe să dea apă la şoricei? A da apă la şoricei era expresia de şcolăriţă care-i venise în minte. Dacă ea ar fi făcut deodată ceea ce spusese el că şi-ar dori, să se dezbrace, să-şi aşeze braţul pe umărul lui şi să cânte, dar ce să cânte? Să cânte la harfă? Îl privea surâzând. El i se părea acum ca un frate prost crescut, răzgâiat, în a cărui companie ar fi putut face orice. Ulrich surâdea şi el. Dar surâsul lui era asemenea unei ferestre oarbe; căci după ce el cedase ispitei de a avea această conversaţie cu Diotima, se simţea acum doar cuprins de ruşine. Cu toate acestea, ea presimţi nelămurit ceva din posibilitatea de a-l iubi pe acest bărbat; i se părea ca muzica modernă, ceva foarte nesatisfăcător, dar totodată plin de o realitate diferită care o tulbura şi o stârnea. Deşi presupunea că, desigur, era în mai mare măsură conştientă decât el însuşi, aşa cum stătea în picioare în faţa lui, începură să-i ardă tainic coapsele, astfel că, arborând o expresie ce sugera că discuţia ar fi durat prea mult, îi spuse oarecum pe neaşteptate vărului ei: – Dragul meu, ne comportăm într-un mod cu totul imposibil; întârzie o clipă aici, eu mă arăt iarăşi printre oaspeţii noştri.

102

Lupte şi iubire în familia Fischel

Gerda aştepta în zadar vizita lui Ulrich. Adevărul era că el uitase de promisiune sau îşi amintea de ea doar în clipele când avea altceva de făcut.

— Lasă-l în pace! spunea doamna Klementine, când directorul Fischel mormăia ceva în sensul acesta. Înainte eram destul de buni pentru el, iar acum se pare că a început să aibă pretenţii. Dacă îl cauţi, ai să înrăutăţeşti doar lucrurile; tu eşti prea stângaci în chestiunile de felul acesta.

Gerda îi ducea dorul vechiului ei prieten. Ar fi vrut ca el să vină, în acelaşi timp ştia că ar fi vrut să nu fi venit. În ciuda vârstei ei de douăzeci şi trei de ani, nu avusese încă niciun fel de experienţă, în afară de curtea discretă a unui oarecare domn Glanz, încurajat de tatăl ei, la care se adăugau prietenii ei germano-creştini, care i se păreau uneori nu a fi bărbaţi, ci nişte băieţi de şcoală. De ce nu vine? se întreba când se gândea la Ulrich. În cercul ei de prieteni se considera ca sigur faptul că Acţiunea Paralelă însemna o anihilare intelectuală şi spirituală a poporului german, iar ei îi era ruşine că el lua parte la aşa ceva; ar fi vrut să audă ce gândea în această privinţă şi spera că ar fi avut nişte justificări care să-l dezvinovăţească. Mama îi spunea tatălui ei:

— Tu ai pierdut şansa de a te asocia. Ar fi fost bine pentru Gerda şi i-ar mai fi schimbat preocupările; o grămadă de lume îi frecventează pe soţii Tuzzi.

Reieşise că el neglijase să răspundă invitaţiei Excelenţei Sale. Avea acum de suferit consecinţele.

Tinerii pe care Gerda îi numea prietenii ei spirituali se stabiliseră în casa lui asemenea pretendenţilor la favorurile Penelopei şi îşi dădeau cu părerea ce ar fi avut de făcut un tânăr cu sânge germanic în ce privea Acţiunea Paralelă.

— Un finanţist trebuie să dea dovadă în anumite împrejurări de

spiritul unui mecena! îi pretindea doamna Klementine, când el susţinea vehement că nu-l angajase la vremea respectivă pe Hans Sepp, „ghidul spiritual" al Gerdei, pe banii lui ca preceptor, doar ca să ajungă la situaţia respectivă!

Căci aşa era: Hans Sepp, studentul, care nu dădea dovadă de nici cea mai mică perspectivă de a putea oferi condiţiile întemeierii unei familii, venise ca preceptor în casa lui Fischel şi nu se afirmase prin nimic altceva decât că, profitând de contradicţiile care domneau acolo, deveni un adevărat tiran; acum se sfătuia cu prietenii săi, care deveniseră şi prietenii Gerdei, cum ar fi putut fi salvată aristocraţia germană, care în saloanele Diotimei (despre care se spunea că nu făcea nicio deosebire între persoanele aparţinând propriei ei rase şi cele de rasă străină) căzuse în plasa spiritului evreiesc. Chiar dacă în prezenţa lui Leo Fischel subiectul era discutat doar cu o anumită obiectivitate de natură să-i cruţe susceptibilităţile, se exprimau totuşi public de-ajuns de multe cuvinte şi principii care-l călcau pe el pe nervi. Ei manifestau nelinişte faţă de faptul că, într-un secol căruia nu-i fusese dat să scoată la iveală mari simboluri, se încerca o asemenea experienţă care ar fi trebuit în mod necesar să ducă la o catastrofă desăvârşită, iar expresii de genul „profund semnificativ", „ridicarea pe culmile umanitarismului" şi „calitatea de om liber" făceau doar prin ele însele ca lui Fischel să-i tremure *pince-nez*-ul pe vârful nasului, ori de câte ori le auzea rostite. Acasă la el proliferau acum noţiuni cum ar fi „arta gândirii vitale", „imagine a dezvoltării spirituale" şi „acţiuni înaripate". Mai reieşi că, la fiecare două săptămâni, acasă la ei avea loc o „oră de purificare". Ceru să i se dea explicaţii. Reieşi astfel că acolo se citeau în comun poeziile lui Stefan George. Leo Fischel căută zadarnic în enciclopedia sa veche cine ar fi fost acest autor. Dar ceea ce îl irita mai ales pe el, bătrânul liberal, era că aceşti tineri necopţi, atunci când vorbeau despre Acţiunea

Paralelă, îi categoriseau pe toţi consilierii ministeriali, preşedinţii de bănci şi erudiţii care i se alăturaseră ca fiind nişte „homunculi împăiaţi şi umflaţi"; ei susţineau, blazaţi, că vremurile erau private de idei mari sau că nu ar mai fi fost nimeni care să le înţeleagă; ei afirmau chiar că umanitatea era doar o vorbă goală şi că numai spiritul naţiunii şi tradiţia, cum spuneau ei, ar mai fi putut fi admise ca valorând ceva real.

— Eu nu pot să-mi imaginez că umanitatea ar însemna ceva, papa, răspunse Gerda când îi făcu reproşuri în acest sens, astăzi termenul nu mai are niciun conţinut; însă naţiunea, da, naţiunea e ceva concret.

— Naţiunea ta! începu atunci Leo Fischel şi mai voia să adauge ceva despre marii profeţi şi despre propriul său tată care fusese jurist la Trieste.

— Ştiu, îl întrerupse Gerda. Însă naţiunea mea este cea a spiritului, despre ea vorbesc eu.

— Am să te încui în camera ta până când îţi va veni mintea la cap, spuse atunci *papa* Leo. Iar prietenilor tăi am să le interzic să-mi frecventeze casa. Sunt nişte oameni lipsiţi de spiritul disciplinei, care îşi bat capul toată vremea cu propria lor conştiinţă, în loc să pună mâna să muncească.

— Ştiu, papa, cum gândeşti tu, răspunse Gerda. Voi, oamenii mai bătrâni, credeţi că aţi putea să ne lipsiţi de propria noastră demnitate, pentru că voi ne daţi de mâncare. Voi sunteţi nişte capitalişti patriarhali.

Asemenea discuţii se iscau nu rareori din cauza îngrijorării paterne.

— Din ce crezi că ai trăi dacă eu nu aş fi capitalist? întreba stăpânul casei.

— Eu nu pot să le ştiu pe toate, tăia de obicei Gerda asemenea

dezvoltări ale discuţiei. Însă ştiu că oamenii de ştiinţă, educatorii, părinţii spirituali, politicienii şi alţi oameni de acţiune, care realizează ceva, sunt pe lume ca să creeze noi valori ale credinţei!

Poate că uneori directorul Fischel îşi mai dădea osteneala să întrebe ironic: Părinţii spirituali şi politicienii sunteţi eventual voi înşivă?, dar nu dorea decât să aibă el ultimul cuvânt; până la urmă răsufla uşurat că Gerda nu-şi dădea seama în ce măsură ceva care era iraţional ajungea, prin simpla forţă a repetiţiei, să-i inspire lui însuşi teama că avea să capituleze. Ajunse, până la urmă, ca la capătul unor asemenea schimburi de replici să înceapă chiar uneori să laude cu precauţie spiritul de ordine al Acţiunii Paralele, ca o contrapondere faţă de dezlănţuirea sălbatică a forţelor ostile din propria sa casă; dar aceasta se întâmpla numai când Klementine nu era suficient de aproape să-l audă.

Ceea ce împrumuta rezistenţei Gerdei faţă de admonestările tatălui ei un aer calm de martiraj obstinat, resimţit ca atare în mod confuz de Leo şi Klementine, era un suflu de voluptate nevinovată care le străbătea întreaga casă. Printre tinerii care se strângeau aici se discutau multe subiecte asupra cărora părinţii păstrau o tăcere resemnată. Chiar ceea ce ei numeau sentiment naţional, această contopire a erorilor lor într-o unitate la care visau cu toţii şi care purta printre ei denumirea de comunitate cetăţenească creştino-germană. Avea în sine, contrar relaţiilor de iubire mocnit-chinuitoare nutrite de părinţi, o anumită calitate de eros înaripat. Ei dispreţuiau, cu o înţelepciune bătrânească, „poftele", „minciuna umflată a gustului vulgar al existenţei senzuale", cum îi spuneau ei, dar vorbeau atât de mult despre supra-senzualitate şi fervoare, încât în sufletele ascultătorilor se năştea, fără voie şi prin contrast, ceva ca o tandreţe delicată faţă de senzualitate şi de fervoare fizică şi până şi Leo Fischel trebuia să recunoască uneori că ei puteau să-i facă pe cei

ce-i ascultau să simtă cum rădăcinile ideilor lor li se încolăceau în jurul picioarelor; condamna totuşi această stare de fapt, căci, în opinia sa, ideile mari trebuiau să fie înălţătoare.

Klementine spunea, la rândul ei:

— N-ar trebui să respingi pur şi simplu toate acestea astfel, Leo!

— Dar cum pot ei să susţină că proprietatea ucide spiritualitatea! Începeau atunci să se certe. Eu, adică, mi-am pierdut spiritualitatea?! Poate că ţie ţi s-a întâmplat aşa ceva, pentru că le iei sporovăielile în serios!

— Nu înţelegi, Leo; ei atribuie lucrurilor o semnificaţie creştină, vor să se debaraseze de formele vechi ale vieţii acesteia pentru a instaura o viaţă elevată pe pământ.

— Nu e ceva creştinesc, e o prostie! se apăra Leo.

— Poate că adevărata realitate nu o văd până la urmă realiştii, ci cei care privesc în interiorul faptelor, spunea Klementine.

— Mă faci să râd! susţinea Fischel.

Însă se înşela de fapt, plângea în sinea lui din neputinţa de a controla schimbările spirituale şi intelectuale care se petreceau în jur. Directorul Fischel simţea acum mai des ca înainte nevoia de aer curat; după terminarea lucrului, nu se mai grăbea spre casă, iar când ieşea la lumină de la birou, îi plăcea să mai întârzie puţin prin vreunul din parcurile oraşului, deşi era iarnă. Încă de pe vremea când fusese doar stagiar, avusese o predilecţie pentru parcuri. Dintr-un motiv pe care el nu şi-l putea explica, administraţia municipală dăduse ordin ca scaunele pliante de fier din parcuri să fie revopsite; acum erau, într-un verde proaspăt, sprijinite unul de altul de-a lungul aleilor albe de zăpadă şi-i stârneau imaginaţia cu gânduri îndreptate spre culorile primăverii. Leo Fischel se aşeza uneori pe câte un asemenea scaun, singur şi înfofolit în palton, la marginea unui teren de joacă pentru copii sau a unei promenade şi

privea la guvernante, la copiii încredinţaţi lor în grijă, un spectacol de sănătate iernatică în bătaia soarelui. Copiii se jucau cu cercurile sau îşi azvârleau bulgări de zăpadă, fetiţele făceau ochii mari ca de femeie în toată firea – ah!, gândi Fischel, aceeaşi privire care pe chipul unei femei frumoase trezeşte impresia încântătoare că are ochi de copil. Îi făcea bine să le urmărească pe fetiţele care se jucau acolo, în ai căror ochi iubirea mai înota încă într-un iaz de basm, din care barza avea să o scoată mai târziu; uneori le privea cu delectare şi pe guvernante. În anii tinereţii, se bucurase deseori de prilejuri de a-şi privi semenii, pe vremea când el însuşi se afla în faţa vitrinei vieţii şi nu avea bani să intre, neputând decât să viseze la ce avea să-i dăruiască mai încolo destinul. Totul evoluase jalnic, găsea el acum, şi câte o clipă avea impresia că era încă aşezat plin de încrederea tinereţii printre florile fragede de şofran şi iarba cea verde. Apoi, când conştiinţa realităţii îl aducea îndărăt la zăpadă şi la vopseaua verde, se gândea, oricât de ciudat ar fi părut, de fiecare dată la veniturile sale; banii oferă independenţă, dar la vremea aceea întreg salariul său se ducea pentru nevoile familiei şi pentru economiile pe care i le dicta raţiunea; ar fi trebuit deci – chibzuia el – ca pe lângă serviciu să mai facă şi altceva ca să ajungă să fie independent, poate să se folosească de cunoştinţele sale în ce privea cursul bursei, aşa cum făceau directorii generali. Asemenea gânduri se apropiau însă de Leo numai atunci când le privea pe fetele care se jucau, iar el le alunga pentru că nu nutrea câtuşi de puţin simţământul că ar fi avut el însuşi temperamentul necesar pentru speculaţii. El era procurist, purtând doar titlul onorific de director, nu avea perspective de a avansa dincolo de acea limită şi se simţea copleşit de sfială la gândul că o asemenea spinare de muncitor simplu şi sărman, cum era a lui, se încovoia prea mult cu timpul pentru a se mai putea îndrepta vreodată. Nu ştia că acum gândea astfel doar pentru a

ridica un obstacol insurmontabil între sine şi frumoşii copii cu frumoasele lor guvernante care luau în acele clipe locul fascinaţiei exercitate de însăşi viaţa; el era, chiar şi în acele stări de nemulţumire care-l împiedicau să se îndrepte spre casă, un incorigibil om de familie şi ar fi dat orice să poată transforma cercul infernal de acasă într-o horă de îngeri plutind în jurul unei divinităţi paterne, însuşi directorul titular.

Ulrich avea la rândul său o înclinaţie pentru aceste parcuri şi le străbătea ori de câte ori drumurile lui îi permiteau; astfel se întâmplă că pe la acea vreme el îl reîntâlni pe Fischel, care trecu pe loc în revistă tot ceea ce suferise până atunci acasă la el din cauza Acţiunii Paralele. Dădu glas insatisfacţiei că tânărul său prieten nu preţuia îndeajuns invitaţiile prietenilor săi mai vârstnici şi îşi permitea să se implice cu atât mai sincer în asemenea reproşuri, cu cât până şi relaţiile de prietenie superficiale devin cu timpul la fel de vechi ca cele mai apropiate.

Mai tânărul prieten de odinioară susţinu că îi producea mare plăcere să-l revadă pe Fischel şi dezavuă acele ocupaţii sâcâitoare care-l împiedicaseră până atunci să-i viziteze.

Fischel se plânse de vremurile nefavorabile şi de dificultăţile din afaceri. Pretutindeni se făcea percepută o decădere a moralităţii. Totul devenea atât de materialist şi superficial.

— Mă gândeam tocmai că aş fi putut să vă invidiez! răspunse Ulrich. Profesia de om de afaceri trebuie doar să fie un adevărat sanatoriu pentru suflet! Cel puţin este singura ocupaţie cu o bază teoretic pură!

— Aşa şi este, întări Fischel. Omul de afaceri serveşte cauza progresului uman şi se mulţumeşte cu un profit în limite rezonabile. Cu toate acestea, se află într-o situaţie la fel de precară ca oricare altul! adăugă el melancolic.

Ulrich se declară dispus să-l însoţească până acasă.

Când ajunseră acolo, găsiră la faţa locului o atmosferă care era dinainte încordată dincolo de orice măsură.

Se reuniseră acolo toţi prietenii Gerdei şi tocmai se desfăşură o mare confruntare verbală. Tinerii aceştia erau elevi în cursul secundar sau studenţi în primele semestre ale studiilor universitare, unii din ei aveau chiar slujbe de comercianţi practicanţi. Cum se strânsese laolaltă cercul acesta al lor nu mai ştiau nici ei. Din om în om. Unii se cunoscuseră în uniunile studenţeşti naţionaliste, alţii în mişcările de tineret socialiste sau catolice, alţii, iarăşi, în asociaţiile studenţeşti de drumeţii.

Nu ar fi eronat dacă s-ar presupune că singurul element care le era comun tuturor era Leo Fischel. O mişcare spirituală are nevoie, dacă vrea să fie durabilă, de un corp, iar acesta era apartamentul familiei Fischel, laolaltă cu gustările oferite acolo şi un anumit control al relaţiilor reciproce exercitat de doamna Klementine. De apartament aparţinea şi Gerda, Gerdei îi aparţinea Hans Sepp, iar Hans Sepp, studentul cu ten impur şi cu un suflet cu atât mai curat, deşi, ce e drept, nu era conducătorul lor, pentru că aceşti tineri nu recunoşteau niciun conducător, era cel mai înflăcărat dintre ei toţi. Ocazional se mai întâlneau şi în alte părţi, fiind primiţi cu ospitalitate şi de alte doamne în afara Gerdei; însă nucleul acestei mişcări se constituise acolo.

Cu toate acestea, întrebarea de unde provenea însufleţirea ar fi putut reprezenta o enigmă, la fel ca cea privind ivirea unei noi maladii sau continuarea unui lung şir de succese la un joc de noroc. Când soarele vechiului idealism european începuse să apună şi spiritul alb să se întunece, multe făclii ajunseseră să treacă din mână în mână – torţe ale ideilor; Dumnezeu ştie de unde fuseseră furate sau cum fuseseră inventate – şi constituiau acum, ici şi colo, acea

mare de foc, cu flăcări dansând, mai vii sau mai palide, ajungând să alcătuiască o măruntă comunitate spirituală. Tot astfel, în ultimii ani, înainte ca războiul mondial să fi impus concluzia cuvenită, printre tineri se vorbea mult despre dragoste şi sentimentul comuniunii şi mai ales tinerii antisemiţi care frecventau familia Fischel se aflau sub semnul unei asemenea iubiri şi al comuniunii atotcuprinzătoare. O adevărată comunitate şi comuniune reprezintă efectul unei legi lăuntrice, iar cea dintâi, cea mai adâncă, mai simplă şi mai desăvârşită lege este cea a iubirii. Aşa cum s-a remarcat, nu iubirea în înţelesul inferior, senzual; căci posesiunea trupească era o invenţie a lui Mamon şi nu acţiona decât despărţind şi golind înţelesul vieţii. Fireşte, nu e cu putinţă ca fiecare fiinţă omenească să fie iubită. Dar caracterul oricărei fiinţe omeneşti poate fi respectat în măsura în care e vorba de un om care se străduieşte să-şi menţină o responsabilitate strictă, personală. Tot astfel, în numele iubirii, se străduiau laolaltă în legătură cu toate problemele pe care le abordau.

În ziua aceea însă se constituise un front comun împotriva doamnei Klementine, căreia îi făcea plăcere să se simtă încă o dată tânără şi care recunoştea în inima ei că dragostea conjugală avea într-adevăr mult în comun cu servitutea financiară impusă de capitalism, dar care, pe de altă parte.

Nu voia să admită cu niciun chip ca Acţiunea Paralelă să fie blamată pe motiv că arienii ar fi fost capabili să creeze simboluri viabile numai atunci când se aflau exclusiv între ei, într-o lume a lor. Doamna Klementine se stăpânea doar cu greutate în clipa aceea, iar Gerdei îi apărură pe pomeţi pete rotunde şi roşii de mânie, constatând că mama ei nu putea fi convinsă să părăsească încăperea. Când Leo Fischel pătrunse în apartament împreună cu Ulrich, ea îi făcu lui Hans Sepp nişte semne tainice, rugătoare,

cerându-i să înceteze, iar Hans spuse împăciuitor:

— Oamenii epocii noastre nici nu sunt în stare să creeze ceva măreţ!, afirmaţie prin care credea că ar fi dat întregii probleme o formulare impersonală, cu care toată lumea să fi fost de acord.

În clipa aceea însă Ulrich interveni în mod nefericit în discuţie şi-l întrebă pe Hans, cu oarecare maliţie îndreptată împotriva lui Fischel, dacă el nu credea deloc în progres.

— Progres?! răspunse Hans Sepp privindu-l de sus. Încercaţi măcar să faceţi o comparaţie cu oamenii de acum o sută de ani înainte de a ajunge la progres: Beethoven! Goethe! Napoleon! Hebbel!

— Hm, răspunse Ulrich, acesta din urmă abia se năştea acum o sută de ani.

— Aceşti tineri domni disprețuiesc exactitatea cifrelor! explică satisfăcut directorul Fischel.

Ulrich nu insistă; ştia că Hans Sepp nutrea faţă de el un dispreţ provenind din gelozie, însă el însuşi avea uneori oarecare simpatie faţă de aceşti prieteni stranii ai Gerdei. Se aşeză deci printre ei şi continuă să vorbească:

— Nu se poate contesta că facem în domeniile individuale ale abilităţilor omeneşti atât de multe progrese încât avem chiar senzaţia că nu mai putem ţine pasul cu ele; n-ar fi oare cu putinţă ca tocmai de aici să se nască sentimentul că nu realizăm niciun progres? În esenţă, progresul este produsul ce rezultă din unirea laolaltă a tuturor eforturilor şi, la drept vorbind, se poate spune dinainte că adevăratul progres va fi întotdeauna exact lucrul acela pe care nu l-a vrut nimeni.

Claia de păr întunecat a lui Hans Sepp se întoarse asemenea unui corn tremurător înspre Ulrich.

— Tocmai, dumneavoastră singur spuneţi. Ceea ce n-a vrut

nimeni! O pălăvrăgeală care bate pasul pe loc; sute de drumuri şi niciun drum! Deci idei, dar deloc suflet! Niciun pic de caracter! Propoziţia care sare afară din pagină, cuvântul care sare din frază, întregul nu mai e întreg – astfel spune şi Nietzsche; ca să nu mai vorbim că egolatria lui Nietzsche este tot o antivaloare existenţială! Numiţi o singură valoare ultimă, decisivă, după care, de exemplu, dumneavoastră vă orientaţi în viaţă!

— Aşa, ca la comandă! protestă directorul Fischel; însă Ulrich îl întrebă pe Hans:

— Dar dumneata chiar nu eşti în stare să trăieşti fără o asemenea valoare ultimă, decisivă?

— Nu, spuse Hans. Dar recunosc că din cauza aceasta va trebui să fiu nefericit.

— La naiba! râse Ulrich. Tot ceea ce putem face noi depinde de faptul de a nu fi perfecţionişti şi de a nu aspira la cea mai înaltă cunoaştere; Evul Mediu a fost astfel şi a rămas în ignoranţă.

— Această problemă rămâne deschisă, răspunse Hans Sepp. Eu susţin că *noi* suntem neştiutori!

— Dar trebuie să recunoşti că neştiinţa noastră este în mod evident cât se poate de perceptibilă şi variată.

Din fundul încăperii, o voce tărăgănată mormăi:

— Perceptibilă şi variată! Ştiinţă! Progres relativ! Sunt concepte ale viziunii mecaniciste asupra unei epoci pervertite de capitalism! mai mult nici nu e nevoie să mai spun…

Leo Fischel mormăi ceva; atât cât se putea înţelege, el găsea că Ulrich era mult prea indulgent cu acei tineri lipsiţi de orice respect; se cantonă în spatele unui ziar pe care îl scoase din buzunar.

Însă lui Ulrich toate acestea îi făceau acum plăcere. Adică o casă modernă burgheză, un apartament de şase camere, cu baie pentru servitori, cu aspiratoare de praf şi aşa mai departe, în comparaţie cu

vechile case cu camere înalte, ziduri groase şi bolţi decorate, reprezintă sau nu un progres? întrebă el.

— Nu! replică Hans Sepp.

— Este avionul un progres faţă de diligenţă? — Da! se entuziasmă directorul Fischel.

— Maşina în comparaţie cu munca meşteşugărească?

— Munca meşteşugarilor! strigă Hans.

— Maşina! strigă Leo.

— Eu cred, spuse Ulrich, că orice progres este în acelaşi timp şi un regres. Există progres totdeauna numai într-un anumit sens. Cum viaţa noastră nu are în întregul ei niciun sens, în întregul lucrurilor nu există nici progres.

Leo Fischel lăsă să-i cadă ziarul:

— Dumneata crezi că e mai bine să străbaţi Atlanticul în şase zile sau să ai nevoie de şase săptămâni?

— Probabil că aş spune că este categoric un progres să le poţi face pe amândouă. Dar tinerii noştri creştini contestă până şi această opinie.

Cercul tinerilor rămase nemişcat, asemenea unui arc încordat. Ulrich le paralizase vorba, însă nu şi spiritul agresiv. El continuă liniştit:

— Dar se poate spune şi reversul. Dacă viaţa noastră înregistrează progrese în domenii individuale, ea are sens şi în respectivele domenii individuale. Dacă însă a avut vreodată un sens, de exemplu, ca oamenii să le fie jertfiţi zeilor sau ca vrăjitoarele să fie arse pe rug sau ca lumea să-şi pudreze părul, aceste practici se menţin ca posibilităţi semnificative ale vieţii, chiar dacă obiceiurile mai igienice şi umanitare reprezintă progrese. Greşeala e că progresul vrea totdeauna să înlăture vechile înţelesuri.

— Vrei poate să spui, întrebă Fischel, că trebuie să ne întoarcem

la sacrificiile de vieţi omeneşti, după ce am depăşit, din fericire, epoca lor de întunecime, cu totul abominabilă?!

— Nu e chiar atât de sigur că e vorba de întunecime! răspunse Hans Sepp în locul lui Ulrich. Dacă devorezi un iepure nevinovat, e un gest de obscurantism; dacă însă un canibal, în cadrul unei ceremonii religioase, se delectează cu toată evlavia cu carnea unui străin de tribul lui, pur şi simplu nu ştim ce se petrece în sinea lui!

— Trebuie să fi existat într-adevăr o justificare în vremurile acelea pe care le-am depăşit, i se alătură Ulrich, altminteri n-ar fi fost atât de mulţi oameni de bine de acord cu acele practici. Poate că s-ar putea folosi toate acestea în avantajul nostru, fără a face prea mari sacrificii. Tocmai din cauza aceasta sacrificăm astăzi atât de multe fiinţe omeneşti, pentru că nu ne-am pus niciodată lămurit problema cum să depăşim cum se cuvine ideile şi noţiunile umanităţii de dinainte!? Sunt aici nişte relaţii greu de exprimat şi care rămân obscure.

— Dar pentru felul dumitale de a gândi, ţelul urmărit rămâne cu toate acestea în continuare doar un total sau un bilanţ! izbucni Hans Sepp acum întorcându-se împotriva lui Ulrich. Dumneata crezi în progresul burghez exact în acelaşi fel ca directorul Fischel, numai că te exprimi pe cât posibil mai întortocheat şi mai pervertit, în aşa fel încât să nu te mai poată înţelege nimeni!

Hans exprimase părerea prietenilor săi. Ulrich căută din priviri chipul Gerdei. Voia să-şi reia cursul gândurilor cu tot calmul, fără să ţină seamă de faptul că Fischel şi tinerii erau deopotrivă de dispuşi să se năpustească asupra lui, cât şi unii asupra celorlalţi.

— Dar şi dumneata urmăreşti un ţel, nu-i aşa, Hans? spuse el din nou.

— E ceva care se străduieşte. În mine. Prin mine, răspunse Hans Sepp scurt.

— Iar lucrul acesta care se străduieşte va izbândi oare?

Leo Fischel se lăsase împins la această întrebare de un impuls de sarcasm, trecând astfel, aşa cum înţeleseră toţi, poate în afară de el însuşi, de partea lui Ulrich.

— Nu ştiu! răspunse Hans sumbru.

— Ar trebui să-ţi dai examenele; ăsta ar fi un progres!

Leo Fischel nu se putuse împiedica să nu facă această remarcă, atât era de iritat; nu mai puţin de prietenul său, cât de tinerii aceia necopţi.

În clipa aceea camera păru să explodeze. Doamna Klementine îi aruncă soţului ei o privire imploratoare; Gerda căută să preîntâmpine replica lui Hans şi Hans se luptă să-şi găsească cuvintele, care până la urmă se descărcară asupra lui Ulrich: — Să fii sigur, îi strigă, la urma urmei nici dumneata nu nutreşti nici un singur gând pe care să nu-l poată gândi directorul Fischel!

Cu aceasta, ţâşni din încăpere şi prietenii săi se înghesuiră, după o despărţire stăpânită de gesturi de mânie, după el. Directorul Fischel, asaltat cu priviri furioase de Klementine, pretinse a-şi fi amintit de îndatoririle sale de gazdă şi dispăru murmurând în anticameră pentru a le mai adresa încă un cuvânt de împăcare tinerilor. În încăpere rămaseră Gerda, Ulrich şi doamna Klementine, care oftă a uşurare, căci atmosfera se limpezise acum. Apoi se ridică, iar Ulrich se regăsi, spre surprinderea lui, singur cu Gerda.

103
Ispita

Gerda era vizibil tulburată când rămaseră astfel singuri. El îi apucă mâna; ei începu să-i tremure braţul şi-l retrase.

— Dumneata nu ştii, spuse ea, ce înseamnă pentru Hans un ţel! Îl

ironizezi pe această temă; şi, fireşte, e urât. Cred că ideile dumitale au ajuns şi mai dezgustătoare decât înainte!

Căutase un cuvânt cât mai dur şi acum se sperie auzindu-se pronunţându-l. Ulrich încercă să-i apuce iarăşi mâna; ea îşi retrase braţul pe lângă trup.

— Nu vrem să ajungem să se petreacă aşa ceva! izbucni ea; rostise aceste cuvinte cu un dispreţ înfierbântat, însă se clătina pe picioare.

— Ştiu, o ironiză Ulrich, tot ceea ce se petrece între voi ar trebui să corespundă celor mai nobile aspiraţii. Este exact ceea ce mă împinge spre o comportare de felul celei pe care o caracterizezi dumneata atât de amical. N-ai să crezi cât de multă plăcere îmi făcea să stau de vorbă cu dumneata înainte! — Dumneata n-ai fost niciodată altfel! răspunse Gerda repede.

— Eu am fost totdeauna inconsecvent, spuse Ulrich simplu şi îi privi cercetător faţa. Ţi-ar face plăcere dacă ţi-aş povesti câte ceva din cele ce se petrec la vara mea?

În ochii Gerdei se putea distinge ceva care se deosebea limpede de nesiguranţa în care o împingea apropierea din acea clipă a lui Ulrich; căci ea aşteptase febril o asemenea comunicare, pentru a o putea transmite mai departe lui Hans, iar acum căuta să ascundă acea stare. Ulrich o simţea cu oarecare satisfacţie şi, asemenea unei sălbăticiuni care amuşină o primejdie, schimbând instinctiv cărarea pe care înainta până atunci, devie discuţia.

— Îţi mai aminteşti de istorioara aceea cu luna pe care ţi-am povestit-o? o întrebă el. Aş vrea să-ţi spun mai întâi ceva asemănător.

— Ai să mă minţi iarăşi! îi răspunse Gerda.

— Pe cât posibil, nu! Îţi aminteşti desigur din şcoală că ai auzit cum se petrec lucrurile pe lume atunci când oamenii vor să ştie dacă

ceva anume reprezintă sau nu o legitate? Sau oamenii au dinainte temeiuri să creadă că este vorba de o legitate, cum ar fi de exemplu în fizică sau în chimie, iar dacă observaţiile nu ajung la valoare căutată, atunci ei aplică un artificiu şi o calculează pornind de pe o asemenea poziţie. Sau nu au asemenea temeiuri, cum se întâmplă atât de frecvent în viaţă, şi se află în faţa unui fenomen despre care nu se ştie exact dacă este o legitate sau o întâmplare, iar atunci chestiunea devine tensionată din punct de vedere uman. Căci se extrag dintr-o mulţime de observaţii o mulţime de cifre; se operează diviziuni pentru a se vedea anume ce cifre se află între o valoare şi cealaltă, între următoarea şi cea care o succede şi aşa mai departe – şi se alcătuiesc din acestea serii distributive; se dovedeşte că frecvenţa evenimentelor prezintă o creştere sau descreştere sistematică; se obţine o serie staţionară sau o funcţie distributivă, se calculează gradul de aberaţie, deviaţia medie, gradul de abatere de la o valoare arbitrară, valoarea mediană, valoarea normală, valoarea medie, dispersiunea şi aşa mai departe şi se cercetează cu ajutorul acestor noţiuni evenimentul dat.

Ulrich povestea toate acestea pe un ton calm, explicativ şi ar fi fost greu să se deosebească dacă încerca să-şi lămurească lui însuşi în gând faptele sau dacă îl amuza pur şi simplu să o hipnotizeze pe Gerda cu asemenea discursuri ştiinţifice. Gerda se îndepărtase de el; şedea acum, aplecată înainte, într-un fotoliu, i se ivise o cută de concentrare pe frunte, între sprâncene, şi îşi ţinea privirile coborâte în pământ. Când cineva îi vorbea atât de obiectiv, făcând apel la orgoliul ei de intelectuală, se simţea intimidată în proasta ei dispoziţie, iar sentimentul de siguranţă simplă pe care i-l crea o asemenea proastă dispoziţie şi nemulţumire dispărea. Absolvise un liceu real şi frecventase câteva semestre de facultate; abordase o mulţime de domenii ale ştiinţei noi care nu mai puteau fi încadrate

în concepţiile vechi ale spiritului clasic şi umanist; pentru mulţi tineri, o asemenea formare educaţională trezeşte astăzi senzaţia că şcoala este cu totul inadecvată, că epoca nouă se deschide în faţa lor asemenea unei lumi noi, al cărei teritoriu nu mai poate fi prelucrat cu vechile unelte şi instrumente. Nu ştia încotro se îndrepta demonstraţia lui Ulrich; îl credea pentru că se îndrăgostise de el şi nu-l credea pentru că ea era cu vreo zece ani mai tânără decât el şi aparţinea unei alte generaţii, care avea impresia că este inocentă şi neatinsă şi ambele aceste categorii de sentimente se contopeau unele într-altele într-un fel indistinct, pe măsură ce el îşi urma firul.

— Există observaţii, continuă el, care seamănă ca două picături de apă cu o lege a naturii, dar fără să aibă vreo bază pe care noi s-o putem considera ca atare. Regularitatea seriilor numerice este uneori la fel de mare ca şi cea a legilor. Cunoşti desigur analize de felul acesta din cursurile de sociologie. De exemplu, statistica divorţurilor în America. Sau relaţia dintre numărul de naşteri de băieţi şi fete, care este una din ratele cele mai constante. Pe urmă, ştii că în fiecare an există un număr aproape constant de recruţi care încearcă să se sustragă serviciului militar prin automutilare. Sau că în fiecare an acelaşi procent al populaţiei europene comite suicid. De asemenea, hoţiile, violurile şi, după câte ştiu, falimentele înregistrează în fiecare an aceeaşi frecvenţă… Rezistenţa Gerdei încercă să se facă simţită printr-o izbucnire.

— Vrei cumva să-mi explici ce înseamnă progresul? exclamă ea şi se strădui să fie cât mai sarcastică în presupunerea ei.

— Dar bineînţeles că da, răspunse Ulrich fără să se lase întrerupt. Se numeşte, într-un fel cam neconcludent, legea numerelor mari. Înseamnă aproximativ că unul se omoară din cutare motiv, un altul din alt motiv, însă la un număr foarte mare de cazuri caracterul accidental şi personal al acestor motive dispare şi se menţine – da,

ce se menţine? Este ceea ce vreau să te întreb. Căci rămâne, după cum vezi, ceea ce fiecare din noi, ca profani, numim pur şi simplu valoarea medie, un lucru, adică, despre care nimeni nu ştie absolut deloc ce înseamnă. Să-ţi mai explic şi că s-a încercat fundamentarea logică şi formală a legii numerelor mari, ca să spunem aşa, ca reprezentând un fapt de la sine înţeles: s-a susţinut, pe de altă parte, că o asemenea regularitate a fenomenelor, care nu ar fi legate cauzal unele de altele, nici nu poate fi explicată prin modalităţile obişnuite ale gândirii; s-a mai avansat, pe lângă multe alte analize asupra fenomenului, afirmaţia că nu e vorba numai de întâmplări izolate, ci şi de o lege necunoscută a totalităţii. Nu vreau să-ţi mai bat capul cu detaliile izolate, nici eu însumi nu le mai am acum în minte, dar fără îndoială, pentru mine personal, ar fi foarte important să ştiu dacă dincolo de toate se ascund nişte legi neînţelese ale totalităţii sau dacă pur şi simplu prin ironia naturii se iveşte situaţia particulară că nu se întâmplă nimic în mod deosebit, iar sensul ultim se dovedeşte a fi ceva de atins prin calcularea valorii medii a ceea ce este în esenţă lipsit de sens. Ar trebui ca, dacă am şti că lucrurile se prezintă într-un sens anume, recunoaşterea aceasta să aibă o influenţă decisivă asupra felului în care înţelegem şi simţim viaţa! Căci, oricum s-ar prezenta lucrurile, în orice caz pe legea numerelor mari se bazează întreaga posibilitate a unei vieţi ordonate; dacă n-ar exista această lege a compensaţiilor şi echilibrărilor, atunci într-un an nu s-ar întâmplă nimic, în timp ce în anul următor n-ar mai fi nimic sigur, foametea ar alterna cu belşugul, copiii ar lipsi cu totul sau ar fi prea mulţi şi omenirea ar oscila între posibilităţile ei cereşti şi infernale dintr-o parte într-alta, ca păsărelele când se apropie cineva de colivia lor.

— E adevărat tot ce-mi spui? întrebă Gerda ezitând.

— Ar trebui să ştii singură.

— Fireşte, în ce priveşte amănuntele ştiu şi eu câte ceva. Dar nu ştiu dacă e ceea ce ai vrut să spui adineaori, când se certau cu toţii între ei. Ce spuneai atunci despre progres aducea doar a provocare deliberată la adresa tuturor.

— Aşa crezi dumneata totdeauna. Dar ce ştim noi despre natura progresului? Absolut nimic! Există multe posibilităţi ca progresul să fie într-un fel sau altul, iar eu am numit doar unul din ele.

— Cum ar *putea* să fie! Aşa gândeşti dumneata totdeauna; niciodată n-ai să cauţi să răspunzi la întrebarea: cum ar *trebui* să fie! — Sunteţi cu toţii atât de nerăbdători şi grăbiţi. Întotdeauna trebuie să existe un ţel, un ideal, un program, un absolut. La ce se ajunge până la urmă este totuşi doar un compromis, o valoare comună! Nu vrei să recunoşti că, tot continuând aşa, este obositor şi ridicol să faci şi să vrei mereu doar ceea ce este împins la extrem, ca până la urmă să te trezeşti cu ceva mediocru? În esenţă, era aceeaşi conversaţie pe care o avusese cu Diotima; doar aspectul de suprafaţă era diferit, dar dincolo de acesta cele două convorbiri ar fi fost interschimbabile. Astfel, era în mod evident indiferent care femeie anume se găsea în faţa lui; un corp care, plasat într-un câmp de forţe spirituale dat, invariabil punea în mişcare anumite procese. Ulrich o contempla acum pe Gerda, care nu-i dădea niciun răspuns la ultima sa întrebare. Îi sta înainte, o fată slăbuţă, cu o cută mică de nemulţumire între ochi. I se vedea de asemenea o cută perpendiculară, adâncită, la începutul pieptului prin croiul *en cœur* al bluzei. Braţele şi picioarele îi erau lungi şi delicate. O primăvară indecisă, străbătută de o precoce forţă vernală; aceasta era impresia pe care i-o producea, laolaltă cu întreaga vehemenţă a încăpăţânării închise de obicei într-un trup tânăr. Un amestec ciudat de aversiune şi de calmă detaşare se înstăpâni asupra lui, căci avea deodată sentimentul că se afla mai aproape de a lua o hotărâre decât ar fi

crezut el însuşi şi că această tânără fată era menită să joace un rol. Fără să vrea, începu acum să-i povestească de-adevăratelea despre impresiile pe care le produsese asupra sa aşa-numita tânără generaţie din cadrul Acţiunii Paralele şi încheie cu nişte cuvinte care o surprinseră pe Gerda.

— Tinerii de acolo au nişte concepţii foarte radicale şi nici ei nu mă simpatizează. Dar eu le răspund cu aceeaşi monedă, căci în felul meu şi eu sunt radical şi aş fi dispus să suport orice alt fel de dezordine decât cea spirituală, intelectuală. Aş vrea să văd ideile nu numai dezvoltându-se, ci într-o corelare. Mie îmi place nu numai oscilaţia, ci şi densitatea de idei. Acesta este, scumpă prietenă de care nu m-aş putea lipsi, ceea ce condamni dumneata spunându-mi că povestesc doar despre ce ar putea fi, în loc de acel lucru care ar trebui să fie. Eu nu le confund pe acestea două. Probabil că aceasta este însuşirea cea mai inactuală pe care ar putea-o avea cineva, căci nimic nu este astăzi mai îndepărtat decât sunt rigoarea şi viaţa emoţională una de alta, iar exactitatea noastră în chestiunile de ordin tehnic ne-a dus din păcate într-o situaţie încât ni se pare că ceea ce o întregeşte cel mai bine ar fi inexactitatea în chestiunile de viaţă. De ce nu vrei să mă înţelegi? Probabil eşti cu totul incapabilă de aşa ceva şi e pervers din partea mea să-mi dau osteneala să-ţi încâlcesc şi mai mult mintea, atât de potrivită cu vremurile contemporane. Însă, într-adevăr, Gerda, uneori mă întreb dacă nu cumva mă înşel. Poate că tocmai cei pe care eu nu pot să-i sufăr fac ceea ce am vrut eu odată. Poate că fac prost ceea ce fac, fără cap, unul aleargă într-o direcţie, altul într-alta, fiecare cu câte o idee în plisc, idee pe care el o crede a fi singura pe lume; fiecare din ei îşi închipuie despre el că este grozav de deştept şi cu toţii laolaltă cred că epoca noastră e condamnată la sterilitate. Dar poate că e tocmai pe dos şi fiecare din ei e un prost, dar toţi laolaltă sunt rodnici? Se

pare că fiecare adevăr vine pe lume divizat în două neadevăruri contrapuse şi se poate ca acesta să fie un mod de a realiza un succes suprapersonal! Echilibrul, media, suma încercărilor nu se mai ivesc atunci în fiecare individ, care ajunge insuportabil de unilateral, ci întregul este asemenea unei comunităţi experimentale. Pe scurt, fii indulgentă faţă de un vechi amic pe care singurătatea îl împinge uneori spre excese!

— Ce droaie de lucruri mi-ai spus! răspunse, întunecată, Gerda. De ce nu scrii o carte despre toate vederile dumitale? Ai putea să te ajuţi pe dumneata şi să ne ajuţi şi pe noi.

— De unde vocaţia ca eu să scriu o carte?! spuse Ulrich. La urma urmei, pe mine m-a născut o mamă şi nu o călimară!

Gerda se gândea acum dacă o carte scrisă de Ulrich ar fi putut cu adevărat să fie de ajutor cuiva. Ca toţi tinerii dintre cei pe care-i cunoştea, ea exagera influenţa unei cărţi. Se făcuse acum tăcere deplină în apartament, de când tăceau ei doi; se părea că soţii Fischel părăsiseră locuinţa după oaspeţii lor iritaţi. Gerda simţea tensiunea pe care i-o provoca apropierea acestui trup de bărbat mai puternic, o simţea totdeauna, împotriva tuturor convingerilor ei, ori de câte ori rămâneau singuri; se răzvrătea împotriva acestei senzaţii şi începu să tremure. Ulrich remarcă, se ridică în picioare, îşi aşează mâna pe umărul firav al Gerdei şi-i spuse:

— Îţi fac o propunere, Gerda. Să presupunem că în morală lucrurile se prezintă la fel ca în teoria cinetică a gazelor: totul se mişcă haotic, fiecare face ce vrea, dar de îndată ce calculăm ce anume este cel mai puţin probabil să se întâmple, este tocmai ceea ce se întâmplă! Există nişte potriviri cu totul remarcabile! Să presupunem deci că o anumită cantitate de idei se mişcă aşa, haotic, în momentul de faţă; ea produce o anumită valoare medie care pare cea mai probabilă; se deplasează foarte încet şi la modul automat,

iar acesta este aşa numitul progres sau aşa-numitul progres sau aşa-numita stare istorică; aspectul cel mai important este că pentru aşa ceva nu are absolut nicio importanţă felul în care ne-am agita fiecare din noi personal, putem să gândim şi să acţionăm spre dreapta sau spre stânga, la modul sublim sau josnic, într-un fel nou sau vechi, imprevizibil sau cât mai cumpănit: pentru valoarea medie este indiferent, iar ea este ceea ce contează pentru Dumnezeu şi lume, nu noi!

Spunând aceste cuvinte, s-ar fi putut crede că avea să o cuprindă în braţe, deşi era vizibil că făcea un efort.

Gerda se înfurie.

— La început totdeauna o iei la modul meditativ, exclamă ea, şi pe urmă tot ce rezultă de aici e cucurigatul obişnuit al unui cocoş!

Faţa i se înflăcărase şi îi apăruseră pete rotunde pe obraji, buzele păreau acoperite de broboane de sudoare, dar ceva în această indignare a ei avea o anumită frumuseţe.

— Tocmai lucrul la care ajungi dumneata, pornind de aici, este ceea ce *noi* nu vrem!

Ulrich nu mai putu rezista ispitei de a o întreba încet:

— Posesiunea omoară dorinţa?

— Nu vreau să vorbesc cu dumneata despre aşa ceva! răspunse Gerda la fel de încet.

— E acelaşi lucru dacă e vorba despre posedarea unei fiinţe omeneşti sau a unui obiect, continuă Ulrich. Ştiu, Gerda, şi vă înţeleg pe dumneata şi pe Hans mai bine decât crezi. Ce vreţi voi, dumneata şi cu Hans? Spune-mi.

— Tocmai, vezi: nimic! strigă Gerda triumfătoare. Aşa ceva nu se poate spune. Şi *papa* tot zice mereu: „Fă în aşa fel încât să-ţi fie limpede ce vrei. Ai să vezi că e vorba de o prostie". Totul e o prostie, dacă ajungi să-ţi fie clar! Când suntem raţionali, nu trecem

niciodată dincolo de locuri comune! Acum iar ai să obiectezi ceva cu raţionalismul dumitale!

Ulrich clătină din cap.

— Ce e, la urma urmelor, cu demonstraţia împotriva contelui Leinsdorf? întrebă el cu blândeţe, ca şi cum ar fi avut vreo legătură cu cele de până acum.

— Aha, spionezi! strigă Gerda.

— Poţi să presupui că spionez, dar totuşi spune-mi, Gerda. N-ai decât să presupui ce vrei.

Gerda se fâstâci.

— Nu e nimic deosebit. Doar o demonstraţie oarecare a tineretului german. Poate un marş prin faţa casei lui, huiduieli. Acţiunea Paralelă este o adevărată ruşine!

— De ce?

Gerda ridică din umeri.

— Aşază-te la loc, o rugă Ulrich. Exagerezi. Haide să stăm liniştiţi de vorbă.

Gerda se supuse.

— Stai şi ascultă, să vezi dacă eu îţi înţeleg situaţia, continuă Ulrich. Dumneata spui aşadar că posesiunea ucide. Te gândeşti în primul rând la bani şi la părinţii dumitale. Sunt de acord cu faptul că ei nu mai reprezintă nimic altceva decât două suflete moarte…

Gerda se arătă ofensată.

— Atunci, în loc de bani să vorbim despre orice alt fel de posesiune. Omul care se posedă pe sine însuşi; omul care-şi posedă propriile convingeri; omul care se lasă posedat de vreun altul ori de propriile sale pasiuni sau doar de obişnuinţele ori de succesele lui; omul care vrea să cucerească ceva; omul care vrea pur şi simplu ceva, în general; respingi toate acestea? Voi vreţi să fiţi rătăcitori, nişte nomazi, aşa cum spunea Hans cândva, dacă nu mă înşel. Să

rătăciţi spre o altă stare a lucrurilor şi o altă existenţă? E adevărat?

— Tot ce spui dumneata este înfiorător de adevărat; inteligenţa poate să imite sufletul!

— Iar inteligenţa nu face şi ea parte din grupul acesta al posesiunilor? Ea măsoară, cântăreşte, clasifică, strânge laolaltă ca un bancher bătrân? Dar nu ţi-am enumerat astăzi o grămadă de lucruri de care depinde remarcabil de mult sufletul nostru?

— Un suflet plin de răceală!

— Ai deplină dreptate, Gerda. Nu vreau decât să-ţi spun de ce eu sunt de partea sufletelor pline de răceală sau chiar de partea bancherilor.

— Pentru că eşti un laş!

Ulrich observă că, vorbind, ea îşi dezgolea dinţii asemenea unui animal speriat.

— Dumnezeu mi-e martor, da, răspunse el. Dar, chiar dacă în nicio altă privinţă n-ai avea încredere în mine, recunoşti că aş fi îndeajuns de bărbat să evadez căţărându-mă fie şi pe un paratrăsnet, să trec pe cea mai îngustă muchie de zid, dacă n-aş fi convins că orice încercare de fugă nu m-ar aduce totuşi îndărăt la *papa*.

Gerda evitase asemenea conversaţii cu Ulrich, de când una asemănătoare mai avusese loc între ei; sentimentele aduse de el în discuţie le aparţineau numai ei şi lui Hans şi se temea, mai mult chiar decât de ironia lui Ulrich, de aprobarea lui, care ar fi transformat-o într-o pradă neajutorată, înainte de a-şi fi dat seama dacă el vorbea serios sau blasfemia. Încă din clipa în care ea fusese, puţin înainte, surprinsă de cuvintele lui melancolice, ale căror urmări trebuia să le suporte acum, se putea vedea limpede cât de mult fusese descumpănită lăuntric. Dar Ulrich se afla într-o stare similară. Era departe de a simţi o plăcere tulbure dându-şi seama de

puterea pe care o exercita asupra acestei fete; el nu o lua pe Gerda în serios, iar pentru că în sentimentul faţă de ea era implicată şi o doză de repulsie spirituală, el îi spunea de obicei lucruri care o lezau. De câtăva vreme, cu cât juca faţă de ea rolul avocatului pledând în favoarea lumii, cu atât era mai ciudat de atras de gândul de a i se mărturisi şi de a-i arăta ei, fără subterfugii şi fără pretenţii la frumuseţe, lumea sa lăuntrică sau de a contempla lumea ei intimă, dezgolită asemenea unui limax. O privi acum în faţă şi spuse:

— Aş putea să-mi opresc ochii între obrajii dumitale, aşa cum se odihnesc norii pe cer. Nu ştiu dacă norilor le face plăcere să se odihnească pe cer, dar până la urmă ştiu la fel de multe ca toţi aceşti Hans de pe lume despre clipele când Dumnezeu ne apucă ca pe o mănuşă şi ne întoarce pe dos, foarte încet, pe după degetele sale! Voi luaţi viaţa uşor; voi percepeţi aspectul negativ al lumii în care trăim şi susţineţi zgomotos că lumea pozitivă aparţine părinţilor şi străbunilor voştri şi că lumea negativelor umbrite aparţine noului tineret. Nu vreau, de fapt, să fiu spionul părinţilor dumitale, draga mea Gerda, dar aş vrea să te fac să te gândeşti la faptul că în opţiunea între un bancher şi un înger joacă în mod necesar un rol natura mai realistă a vocaţiei de bancher.

— Vrei un ceai? spuse Gerda abrupt. Îmi permiţi să te fac să te simţi în largul dumitale, aici, acasă la noi? Se cuvine s-o ai în faţa dumitale pe fiica ireproşabilă a părinţilor mei.

Acuma îşi revenise cu totul.

— Să presupunem că te măriţi cu Hans.

— Dar nu vreau deloc să mă mărit cu el!

— Trebuie că ai o intenţie sau alta; nu poţi să trăieşti la nesfârşit doar din spirit de contradicţie faţă de părinţii dumitale.

— Am să plec odată de acasă, am să fiu independentă, iar el şi cu mine vom rămâne prieteni.

— Te rog, Gerda, să presupunem că te vei căsători cu Hans sau ceva asemănător; lucrurile nu vor mai putea fi evitate, dacă evoluează în continuare aşa. Acum închipuie-ţi, te rog, cum ai să stai dimineaţa să te speli pe dinţi şi cum Hans are să primească formularele pentru declaraţia de impozit pe venit.

— Trebuie să ştiu eu de toate astea?

— *Papa* al dumitale ar spune că da, dacă ar avea cea mai mică idee despre stările de spirit de retragere din viaţă; din păcate, oamenii obişnuiţi se pricep să îngrămădească trăirile neobişnuite atât de adânc în cala corabiei vieţii lor, încât nici nu le mai percep vreodată. Dar să luăm o întrebare simplă: ai să-i pretinzi lui Hans să-ţi fie fidel? Fidelitatea conjugală ţine de complexul posesiunii! Ar trebui să accepţi ca Hans să-şi dăruiască sufletul altei femei. Dimpotrivă, potrivit principiilor asumate, ar trebui să consideri aşa ceva ca o îmbogăţire a propriei dumitale stări de spirit!

— Să nu crezi, îi răspunse Gerda, că noi nu vorbim între noi despre asemenea chestiuni! Nu poţi deveni un alt om deodată; dar e ceva foarte burghez să le consideri ca fiind un contraargument!

— De fapt, tatăl dumitale îţi cere cu totul altceva decât crezi dumneata. El nici nu susţine măcar că el însuşi ar fi mai deştept decât dumneata şi decât Hans; el spune, pur şi simplu, că nu înţelege ce faceţi voi. Dar ştie că puterea este un lucru foarte raţional; el crede în sensul acesta că puterea are mai multă raţiune decât dumneata şi decât el şi decât Hans la un loc. Ce ar fi dacă el i-ar oferi lui Hans bani, să-şi poată termina în sfârşit studiile fără nicio grijă? Dacă i-ar promite, după o perioadă de probă, dacă nu consimţământul la căsătorie, cel puţin că nu s-ar opune din principiu? Cu o singură condiţie: până la încheierea perioadei de probă să se suspende relaţiile dintre voi, relaţii de orice fel, adică şi acelea pe care le aveţi acum?!

— În acest scop ai venit aici?!

— Am vrut numai să te ajut să-l înţelegi pe tatăl dumitale. El este ca o zeitate întunecată, de o superioritate şi o putere cu totul nefirească. El crede că banii ar putea să-l transforme pe Hans, aducându-l la înţelegerea raţională a realităţii. După părerea lui, un Hans cu un venit lunar bine definit nu ar mai putea să se manifeste dincolo de limitele prostiei. Însă poate că *papa* al dumitale este un visător. Eu îl admir, aşa cum admir compromisurile, valorile medii, faptele seci, cifrele moarte. Nu cred în Diavol, dar dacă aş crede, mi l-aş imagina ca pe antrenorul care împinge cerul spre doborârea unor recorduri. I-am promis să insist atât de mult pe lângă dumneata, până când nu ţi-ar mai rămâne nimic din toate infatuările acestea, nimic altceva decât realitatea.

Ulrich nu avea câtuşi de puţin conştiinţa împăcată în timp ce vorbea. Gerda rămăsese în faţa lui, înflăcărată toată, şi în ochii ei se amestecau lacrimile cu o expresie de mânie. Dintr-odată se deschisese o cale liberă în faţa ei şi a lui Hans. Dar Ulrich oare o trădase sau voia să îi ajute? Nu ştia, şi ambele alternative erau de natură să o facă atât nefericită, cât şi fericită. În confuzia ei, îl bănuia de toate relele şi în acelaşi timp simţea cu pasiune că între ei se crease o înrudire sacră, doar că el nu voia s-o recunoască.

El continuă:

— Fireşte, tatăl dumitale doreşte în taină ca între timp eu să-ţi fac curte şi să te fac să-ţi schimbi ideile.

— Exclus î exclamă cu efort Gerda.

— E într-adevăr exclus între noi, repetă Ulrich blând. Dar nici nu mai poate continua aşa ca până acum. Lucrurile au ajuns oricum prea departe. Încerca să surâdă; se detesta pe sine însuşi. Nu-şi dorise nicidecum o astfel de situaţie. Simţea nehotărârea acestui suflet şi se dispreţuia pe sine pentru cruzimea de care dădea

dovadă.

În acel moment, Gerda îl privea cu ochi înspăimântaţi. Era dintr-odată frumoasă, ca un foc de care te-ai apropiat prea mult; aproape fără nicio formă, doar o căldură care-ţi paraliza voinţa.

— Ar trebui să vii să-mi faci o vizită! îi propuse el. Aici nu putem sta de vorbă aşa cum am vrea. Vidul brutalităţii masculine îi răzbătea acum din priviri.

— Nu, se apără Gerda.

Însă ea îşi abătu privirile şi Ulrich văzu cu tristeţe – ca şi cum astfel, abătându-şi ochii într-o parte, ea ar fi devenit din nou vizibilă în faţa lui – silueta unei fete tinere, respirând greu şi care nu era nici frumoasă, nici urâtă. Oftă adânc, cu sinceritate.

104

Rachel şi Soliman dezgroapă securea războiului

Printre misiunile superioare care reveneau casei Tuzzi şi mulţimea de gânduri şi idei care se concentra acolo, se strecura o creatură mobilă, însufleţită, exotică. Micuţa cameristă, Rachel, era asemenea muzicii mozartiene scrise pentru camerista unei doamne din lumea bună. Ea deschidea, de exemplu, uşa de la intrare şi se oprea cu braţele pe jumătate desfăcute, gata să ia în primire paltoanele. Ulrich ar fi vrut să ştie în asemenea momente dacă ea luase măcar la cunoştinţă de faptul că el aparţinea familiei soţilor Tuzzi şi căuta să citească răspunsul în ochii ei, însă ochii Rachelei fie îi evitau privirea, fie i-o înfruntau ca două bucăţi de catifea mată, oarbă. Părea să-şi amintească de faptul că privirea ei, atunci când se întâlniseră întâia oară, fusese altfel şi observa în anumite ocazii o altă pereche de ochi cum se îndreptau din câte un colt ascuns al anticamerei asemenea unor melci mari, albi, spre Rachel; aceştia

erau ochii lui Soliman, însă întrebarea dacă băiatul ar fi reprezentat poate cauza rezervei manifestate de Rachel rămânea fără răspuns, deoarece Rachel răspundea acestei priviri la fel de puţin şi se retrăgea tăcută îndată ce vizitatorul era anunţat.

Adevărul era mai romantic decât ar fi putut presupune curiozitatea. De când bănuielile încăpăţânate ale lui Soliman reuşiseră să implice apariţia strălucitoare a lui Arnheim în tot felul de maşinaţii sumbre şi de când admiraţia puerilă a Rachelei faţă de Diotima avusese de suferit în urma schimbărilor din ultima vreme, năzuinţa ei înflăcărată de a se remarca prin bună purtare şi devotament de slujnică se concentrase asupra lui Ulrich. Lămurită de Soliman că trebuia să ţină sub observaţie toate cele ce se petreceau în acea casă, trăgea cu tot zelul cu urechea pe la uşi şi, când îşi făcea serviciul, auzind unele conversaţii între şeful de departament Tuzzi şi soţia lui, nu-i rămăsese străină poziţia ocupată de Ulrich între Diotima şi Arnheim, tratată atât cu încredere, cât şi cu ostilitate, iar aceasta corespundea în întregime propriilor ei sentimente oscilând între revoltă şi remuşcări faţă de stăpâna ei care nu bănuia nimic. Îşi amintea prea bine că remarcase încă de mult că Ulrich dorea ceva de la ea. Nici nu-i trecea prin cap că ar fi putut să-i placă lui. E adevărat că nutrea tot felul de speranţe – de când fusese alungată de acasă şi pentru că voia să le arate celor din Galiţia cât de departe putea să ajungă prin propriile mijloace – că avea să întâlnească marele noroc al vieţii, că avea să primească o moştenire neaşteptată, că avea să descopere că era copilul părăsit al unor părinţi distinşi, că avea să dea peste prilejul de a salva viaţa unui principe, dar la simpla posibilitate că ar fi putut să-i placă unuia din domnii care frecventau casa stăpânei ei, că ar fi putut deveni iubita lui şi că s-ar fi putut mărita cu el – la aşa ceva nu se gândise niciodată. Astfel că era pur şi simplu dispusă să-i facă lui

Ulrich cine ştie ce mare serviciu. Ea şi Soliman fuseseră cei care-i trimiseseră generalului o invitaţie după ce ajunsese la cunoştinţa lor că era prieten cu Ulrich; desigur, se întâmplase şi pentru că lucrurile trebuiau puse în mişcare, iar după întreaga preistorie a pregătirilor, un general părea a fi o personalitate cât se poate de nimerită pentru acţiune. Dar pentru că Rachel acţiona într-un fel de alianţă tainică, asemenea celei a duhurilor casei, se ajunsese în mod inevitabil ca între ea şi Ulrich, ale cărui gesturi ea le pândea cu toată curiozitatea, să se creeze acea identificare copleşitoare, în care toate mişcările buzelor, ochilor şi degetelor lui urmărite în secret de ea să devină nişte actori de care ea se legase cu pasiunea celor care-şi văd propria lor existenţă neînsemnată transpusă pe o scenă de teatru. Cu cât mai puternic simţea că aceste relaţii reciproce îi apăsau pieptul, nu mai puţin apăsător decât ar face-o o rochie strâmtă atunci când te apleci să priveşti prin gaura cheii, cu atât mai condamnabilă se simţea ea însăşi pentru că nu rezista mai ferm avansurilor sumbre pe care i le făcea în acelaşi timp Soliman; acesta era motivul, necunoscut lui Ulrich, pentru care întâmpina curiozitatea lui cu pasiunea pioasă de a se arăta ca o slujnică model, foarte bine educată.

Ulrich se întreba în zadar de ce acea fiinţă creată de natură pentru jocurile tandre ale iubirii era atât de castă încât aproape că i s-ar fi putut atribui o frigiditate răzvrătită, întâlnită nu rareori la femeile delicate. Oricum însă, el ajunse la alte concluzii şi fu poate chiar puţin dezamăgit când asistă într-o altă zi la o scenă surprinzătoare. Arnheim tocmai sosise, Soliman se aşezase turceşte în anticameră şi Rachel se retrase la fel de repede ca de obicei, dar Ulrich se folosi de clipa de agitaţie provocată de intrarea lui Arnheim pentru a se întoarce în anticameră să-şi ia o batistă din buzunarul de la palton. Lumina fusese stinsă la loc, însă Soliman continua să stea acolo şi nu-şi dădu seama că Ulrich, invizibil în

întunericul din cameră, deschisese şi închisese la loc uşa doar pentru a lăsa să se creadă că ar fi părăsit iarăşi încăperea. Soliman se ridică precaut şi scoase cu grijă de sub veston o floare mare. Era un crin superb, alb; Soliman îl contemplă o clipă şi apoi se puse în mişcare în vârful picioarelor, trecând prin faţa bucătăriei. Ulrich, care ştia unde se afla camera Rachelei, îl urmări fără zgomot şi văzu ce se întâmplă mai departe. Soliman se opri în faţa uşii, îşi apăsă floarea pe buze şi o agăţă apoi de clanţă, îndoindu-i în grabă de două ori tulpina pe după vârful clanţei şi fixându-i capătul în gaura cheii.

Fusese o încercare să scoată acest crin din buchet în drumul lui încoace, şi anume neobservat, ca să-l ascundă pentru Rachel, iar Rachel preţuia asemenea atenţii. Să fi fost surprinsă făcând ceva nepermis şi să fie concediată ar fi însemnat pentru ea o decizie soră cu moartea şi cu Judecata de Apoi; astfel că era o problemă agasantă pentru ea să trebuiască, pe unde se tot învârtea, să fie gata să se păzească de Soliman şi nu-i făcea deloc plăcere când el, din ascunzătoarea lui, o ciupea deodată de picior fără ca ea să poată să ţipe sau să se plângă; dar nici n-o lăsa indiferentă faptul că o altă fiinţă îi dădea, întâmpinând primejdii şi riscuri, dovezi de atenţie, spionându-i cu devotament fiecare mişcare şi punându-i propriul caracter la încercare. Maimuţoiul cel mic grăbea lucrurile într-un fel care ei i se părea lipsit de sens şi primejdios; acestea erau simţămintele Rachelei şi uneori, cu totul împotriva principiilor ei şi în dezacord cu aşteptările şi închipuirile ei confuze, trăind dorinţa vicioasă ca, indiferent de lucrurile importante şi îndepărtate care ar fi aşteptat-o, să se bucure odată din plin de buzele groase – pretutindeni aşteptând-o pe ea, gata să i se pună în ascultare ei, unei slujnice – ale acestui fiu de rege maur.

Într-o zi, Soliman o întrebă de-a dreptul dacă era curajoasă.

Arnheim petrecea, împreună cu Diotima şi cu câţiva dintre prietenii lor, două zile undeva în munţi şi nu-l luaseră şi pe el. Bucătăreasa avea o zi liberă, astfel că şeful de departament Tuzzi lua masa la restaurant. Rachel îi povestise lui Soliman despre mucurile şi fumul de ţigară pe care le găsise în camera ei; întrebarea pe care şi-o pusese Diotima în gând despre ce anume ar fi putut gândi în această privinţă camerista îşi găsi răspunsul în presupunerea pe care aceasta şi Soliman o formulară împreună, cum că se petrecuse ceva în cadrul discuţiilor din consiliu ce implica un supliment de preocupare şi din partea lor. Când Soliman o întrebase dacă e curajoasă, el o anunţă în continuare că intenţiona să-i fure stăpânului său documentele care aveau să dovedească naşterea sa nobilă. Rachel nu credea în existenţa unor asemenea dovezi, dar toate complicaţiile fascinante din jurul ei îi deşteptaseră nevoia irezistibilă de a vedea că se întâmpla ceva. Ajunseră la o înţelegere ca ea să-şi păstreze scufia albă şi şorţul de slujnică, iar Soliman să vină după ea şi să o însoţească la hotel ca şi cum ar fi trebuit să o supravegheze, în condiţiile în care ea ar fi fost trimisă de stăpânii ei cu o misiune oarecare la Arnheim. Când ieşiră deci în stradă, din dantelele de pe corsajul şorţului ei urcă la început un val de căldură, astfel că i se puse parcă o ceaţă pe ochi şi nu mai vedea nimic, însă Soliman opri cu îndrăzneală o trăsură: în ultima vreme el avea bani mulţi, căci Arnheim era deseori foarte distrat. Acum Rachel îşi simţi crescându-i curajul şi urcă în trăsură fără să-i pese de lumea din jur, ca şi când ar fi fost ceva firesc la îndatoririle şi în situaţia ei să iasă la plimbare cu trăsura alături de negrişor. Străzile alunecau în lumina dimineţii pe lângă ei, strălucitoare, pline de oameni eleganţi şi lipsiţi de vreo preocupare, care se simţeau pe acele străzi a fi în elementul lor, dar pe Rachel o cuprinsese iarăşi tulburarea, ca şi când s-ar fi pregătit să ia parte la un jaf. Încerca să se sprijine pe bancheta

trăsurii la fel de elegant cum o urmărise pe Diotima că proceda; dar, acolo unde trupul îi atingea bancheta capitonată, se simţea străbătută de legănarea în sus şi în jos a trăsurii în mişcare. Trăsura era închisă şi Soliman se folosi de poziţia ei abandonată pentru a-şi apăsa ştampilele late ale gurii sale pe buzele ei; ar fi putut fi văzut prin fereastra portierei, însă trăsura gonea mai departe şi o senzaţie ca de lichid aromat dând încet în fiert se revărsa dintre pernele legănate ale banchetei în spinarea Rachelei.

Maurul nu-şi refuză plăcerea de a opri trăsura chiar în faţa hotelului. Comisionarii hotelului, în uniformele lor cu mâneci de mătase neagră şi şorţuri verzi, începură să rânjească atunci când Rachel coborî din trăsură, portarul se uita prin uşa de sticlă la ei în timp ce Soliman plătea birjarul şi Rachel avea impresia că-i fuge asfaltul de sub picioare. Apoi începu să creadă că Soliman trebuie să fi avut totuşi o mare influenţă în acel hotel, căci nu-i opri nimeni când trecură prin holul uriaş, străjuit de coloane. În hol erau aşezaţi mai mulţi domni care, înfundaţi în fotoliile lor, o urmăriră cu privirea pe Rachel; acum i se făcu din nou ruşine, dar după aceea urcă scările şi începu acum să le observe pe numeroasele cameriste, îmbrăcate tot în negru ca ea, cu scufiţe albe, doar ceva mai puţin elegante, şi atunci ea se simţi asemenea unui explorator care pune piciorul pe o insulă necunoscută, poate primejdioasă şi, rătăcind, întâlneşte în cele din urmă fiinţe omeneşti.

După aceea Rachel văzu pentru prima dată în viaţa ei apartamentele unui hotel de lux. În primul rând, Soliman încuie toate uşile; apoi se simţi obligat de situaţie să o mai sărute odată pe prietena sa. Sărutările schimbate în vremea din urmă între Rachel şi Soliman aveau ceva din licărirea caldă a sărutului de copii; erau mai curând confirmări şi încurajări decât slăbiciuni primejdioase; chiar şi acum, când erau pentru prima dată singuri într-o cameră încuiată,

lui Soliman nu i se păru nimic mai urgent de făcut decât să se ascundă şi mai romantic. El trase jaluzelele şi astupă până şi găurile de chei care dădeau spre coridor. Rachel era prea surescitată de aceste pregătiri ca să se mai gândească la altceva decât la îndrăzneala ei şi la ruşinea că ar fi putut fi surprinsă printr-o sosire neaşteptată.

După aceea, fu condusă de Soliman la dulapurile şi cuferele lui Arnheim – toate erau descuiate, în afară de unul singur. Era deci limpede că doar acolo putea fi ascunsă taina. Maurul scoase cheile geamantanelor şi cuferelor descuiate şi le încercă. Nu se potrivea niciuna. În vremea aceea, Soliman sporovăi fără încetare; i se revărsa de pe buze tot ceea ce ştia despre cămile, prinţi, curieri secreţi şi insinuările sale la adresa lui Arnheim. Ceru de la Rachel un ac de păr şi încercă să-l folosească în chip de şperaclu. Când şi acest gest se dovedi a fi zadarnic, el smulse toate cheile de la uşile dulapurilor şi sertarelor, le întinse în faţa lui, se aplecă asupra lor îngândurat şi lăsă să urmeze o pauză, ca să ia o nouă decizie.

— Vezi cum se ascunde de mine! îi spuse el Rachelei, frecându-şi preocupat fruntea. Dar hai să-ţi arăt toate celelalte lucruri.

Răspândi în faţa Rachelei întreaga bogăţie orbitoare din cuferele şi dulapurile lui Arnheim; se lăsase şi ea pe vine şi privea curioasă, cu mâinile strânse între genunchi, toate aceste comori. Garderoba intimă a unui bărbat răsfăţat de cele mai alese gusturi era un lucru pe care ea nu-l mai văzuse niciodată până atunci. Stăpânul ei nu era, desigur, un om care să se fi îmbrăcat prost, dar nu dispunea de mijloacele necesare pentru cele mai rafinate invenţii ale croitorilor şi lenjereselor de lux şi nici ale celor care dictau moda de interior şi pentru voiaj; nu simţise nevoia să li se conformeze. Distinsa ei stăpână nu avea nici de departe asemenea piese alese de îmbrăcăminte şi de folosinţă, efeminate în delicateţea lor şi

complicat de intuit la ce ar fi putut fi utilizate, ca acest bărbat nemăsurat de bogat. Ceva din reverenţa plină de evlavie a Rachelei faţă de marele nabab se stârni din nou, şi Soliman se însufleţi deodată văzând impresia copleşitoare pe care o stârnise prin posesiunile stăpânului său şi răvăşi dintr-o mişcare totul, puse toate mecanismele în funcţiune şi începu să explice cu toată febrilitatea tainele lor. Rachel începuse însă să obosească, când deodată o izbi o constatare ciudată. Îşi amintea acum tot mai lămurit că de câtăva vreme se iviseră fenomene de acest fel şi în *dessous*-urile şi în obiectele personale ale Diotimei, în gospodăria ei. Ele nu erau nici atât de numeroase şi nici atât de scumpe ca acelea de aici, dar, dacă le comparai cu simplitatea monastică de dinainte, erau în mod cert mai înrudite cu aparenţele clipei de faţă decât cu cele ale trecutului auster. În clipa aceea pe Rachel o cuprinse presupunerea, de care i se făcu ruşine, că legătura dintre stăpâna ei şi Arnheim era ceva mai puţin spirituală decât crezuse ea.

Roşi până la rădăcina părului.

Gândurile ei nu rătăciseră în acea sferă de când intrase în slujba Diotimei. Splendoarea trupului stăpânei ei îi ameţise cu totul ochii, fără ca ea să lege vreun gând despre felul în care acea frumuseţe ar fi putut fi pusă în valoare, înghiţind-o ca pe un hap laolaltă cu foiţa de hârtie în care fusese răsucită pulberea. Satisfacţia faptului că i se îngăduise să trăiască în societatea unor oameni de condiţie înaltă fusese atât de mare încât, în toată vremea aceea, pentru micuţa Rachel, atât de uşor de sedus, niciun bărbat nu intrase măcar în discuţie ca o fiinţă cu de sex opus, ci doar ca o altfel de entitate romantică şi romanescă. În orgoliul şi nobleţea gândirii ei, ea devenise mai copilăroasă, transportând-o îndărăt în epoca de dinaintea pubertăţii, atunci când tinerii se înfierbântă fără egoism personal pentru măreţia altora, şi doar astfel s-ar fi putut explica

faptul că toată vorbăria fără şir a lui Soliman, la care orice bucătăreasă ar fi izbucnit în râs dispreţuitor, la ea trezea indulgenţă şi o slăbiciune asemănătoare cu cea a unei beţii uşoare. Dar acum, când Rachel se ghemuise astfel şi vedea dezvăluindu-se în faţa privirilor ei aluziile la o relaţie nepermisă, adulterină, între Arnheim şi Diotima, se petrecu în fapt în fiinţa ei acea de demult începută transformare a simţămintelor, deşteptarea dintr-o stare de spirit nefirească de exaltare la cea plină de neîncredere faţă de lumea carnală din jur.

Se smulse dintr-odată în afara stării romantice, oarecum iritată şi mâniată, acum cu adevărat un trup cu inima înrăită care îşi hrănea convingerea că până şi o slujnică deţinea drepturile sale; Soliman, stând mai departe chircit în faţa bazarului pe care i-l scosese la iveală, strânse laolaltă tot ceea ce ea admirase mai mult şi încercă să i le strecoare ca pe nişte daruri în buzunarul şorţului, de altfel de dimensiuni nu tocmai mari. Apoi sări în picioare şi se strădui din nou să deschidă cu un briceag cufărul încuiat. Vorbea cam fără noimă că voia să retragă cu carnetul de cecuri al stăpânului său – căci în asemenea chestiuni financiare micul împieliţat nu era deloc inocent – o mare sumă de bani înainte ca Arnheim să se întoarcă în oraş şi să fugă împreună cu Rachel, doar că trebuia să intre în posesia documentelor care să-i fi dovedit situaţia.

Rachel, până atunci îngenuncheată, se ridică, îşi goli ferm buzunarele de toate darurile care-i fuseseră îndesate acolo şi spuse:

— Ce tot vorbeşti acolo! Nu mai am vreme; cât e ceasul?

Vocea îi devenise mai gravă. Îşi netezi şorţul şi-şi potrivi scufia; Soliman simţi dintr-odată că ea nu mai era dispusă să continue jocul şi că devenise brusc mai vârstnică decât el. Dar înainte ca el să fi obiectat, Rachel îi dărui sărutul de rămas-bun. Buzele ei nu mai tremurau ca înainte, ci se apăsară pe fructul plin de sevă al chipului

lui, în vreme ce împinse puţin pe spate capul lui Soliman, care era mai scund decât ea, şi îl ţinu astfel atât de mult încât el aproape se înăbuşi. Soliman se zbătu o clipă, iar când se eliberă, se simţi ca şi când un băiat mai puternic decât el l-ar fi înfundat cu capul în apă şi în prima clipă parcă n-ar fi dorit altceva decât să se răzbune pentru o asemenea violenţă. Însă Rachel se şi strecurase pe uşă, iar privirea cu care el ar mai fi putut-o încă reţine, la început mânioasă ca vârful unei săgeţi aprinse, se stingea acum, devenind blândă şi cenuşie. Soliman se apucă să strângă de pe jos lucrurile stăpânului său ca să le aşeze la loc, redevenind adolescentul care dorise să cucerească ceva imposibil de dobândit.

105
Îndrăgostiţii plutind în sublim nu au motiv să râdă

După această excursie în munţi, Arnheim plecă într-o călătorie în străinătate, mai lungă decât de obicei. Expresia „călătorie în străinătate", pe care obişnuia să o folosească, este ciudată, întrucât ar fi fost mai corect să se spună „se duse acasă". Din diferite motive, numeroase, Arnheim simţea că devenise imperios necesar să ajungă la o decizie. Era bântuit de vise neplăcute cu ochii deschişi, aşa cum el, ca om cu capul pe umeri nu mai trăise niciodată. Unul din ele mai ales era deosebit de persistent; se vedea stând împreună cu Diotima într-o clopotniţă înaltă; o clipă peisajul li se întindea prelung şi verde la picioare, apoi ei săreau de acolo, de sus. Acelaşi efect i-l producea viziunea că el pătrundea, fără niciun gând cavaleresc, noaptea în dormitorul soţilor Tuzzi şi îl împuşca pe şeful de departament. Ar fi putut să-l suprime şi printr-un duel, dar i se părea ceva mai puţin firesc; fantasmagoria respectivă ar fi fost

încărcată de prea multe ritualuri realiste şi, cu cât Arnheim se apropia mai mult de realitate, cu atât mai îngrijorător sporeau obstacolele. Până la urmă ar fi putut la fel de bine să se ducă la Tuzzi şi să-i ceară direct şi deschis mâna soţiei lui. Dar ce ar fi spus Tuzzi confruntat cu o asemenea cerere? Ar fi însemnat de fapt să se expună ridicolului. Presupunând că Tuzzi s-ar fi purtat civilizat şi scandalul ar fi rămas restrâns la cele mai mici proporţii – eventual că nici măcar nu s-ar fi iscat niciun scandal, căci la vremea aceea divorţurile începeau să fie tolerate până şi în cercurile celei mai înalte societăţi –, tot ar mai fi rămas faptul că un celibatar trecut de prima tinereţe s-ar fi umplut de ridicol printr-o căsătorie târzie, cam în felul în care o pereche de soţi ar mai fi avut un copil la nunta de argint. Iar chiar dacă Arnheim s-ar fi decis totuşi să facă un asemenea pas, atunci responsabilitatea faţă de firma sa ar fi cerut ca el să se însoare cu o văduvă americană bine situată sau cu o aristocrată din preajma curţii, nu cu soţia divorţată a unui funcţionar din cercurile burgheze. În ce-l priveşte, orice fel de acţiune, fie şi ceva de ordin senzual, era pătrunsă de responsabilităţi. Într-o vreme în care se mai păstra atât de puţin simţ al răspunderii faţă de orice acţiune sau idee, aşa cum sunt vremurile contemporane, nu numai ambiţia personală era cea care formula asemenea obiecţii, ci tocmai o nevoie suprapersonală de a pune puterea care crescuse în mâinile familiei Arnheim (această structură care izvorâse iniţial din dorinţa de a se căpătui, depăşită apoi, având acum propria sa raţiune, propria voinţă, care trebuia să crească, să se consolideze, care se putea îmbolnăvi şi putea rugini dacă ar fi fost lăsată să se odihnească) în acord cu puterile şi ierarhiile existenţei, şi asta reprezenta o problemă din care el, după câte ştia, nu tăcuse niciodată o taină faţă de Diotima. Un Arnheim îşi putea permite să se căsătorească până şi cu o ciobăniţă, dacă ar fi

vrut; dar el nu-şi putea îngădui o asemenea libertate decât la modul strict personal; dincolo de o asemenea limită ar fi însemnat o trădare, o slăbiciune de ordin general.

Era cu toate acestea un fapt că el îi propusese Diotimei să o ia în căsătorie. Avansase cererea în căsătorie şi pentru că voia să evite să ajungă în situaţiile create de un adulter şi care nu sunt compatibile cu o atitudine ideală, morală faţă de viaţă. Diotima îi strânsese mâna recunoscătoare şi răspunsese propunerii lui cu unul din surâsurile cele mai încântătoare de-a lungul istoriei artelor:

— Niciodată nu-l iubim cu fervoare pe cel pe care-l îmbrăţişăm…!

După acel răspuns, la fel de seducător precum galbenul din inima crinului cast, lui Arnheim îi lipsise fermitatea de a reveni asupra propunerii sale. Însă în loc de aşa ceva se iscaseră conversaţii de ordin mai general în care termeni ca divorţ, căsătorie, adulter şi alte asemenea manifestaseră o stăruinţă remarcabilă de a ieşi la iveală. Arnheim şi Diotima discutaseră în repetate rânduri cu seriozitate despre felul cum era tratat adulterul în literatura contemporană, iar Diotima găsea că problema fusese invariabil abordată fără a aprecia înţelesul adânc al disciplinei de sine, renunţării, ascezei eroice, ci doar la modul pur senzual. Din nefericire, coincidea cu părerea pe care o avea în această privinţă Arnheim, astfel că lui nu-i mai rămase decât să completeze că în acele zile se pierduse în general simţul pentru tainele morale profunde ale personalităţii. Taina consta în faptul de a nu-ţi putea permite orice. Perioadele istorice în care totul este permis i-au făcut pe oameni de fiecare dată nefericiţi. Disciplina, abstinenţa, cavalerismul, muzica, moralitatea, poezia, formalismul, interdicţiile sociale, toate acestea nu au alt sens mai profund decât să confere vieţii limitele corectitudinii şi o formă distinctă. Nu există nimic de

genul unei fericiri nelimitate. Nu există o mare fericire fără mari interdicţii. Nici în afaceri nu pot fi urmărite avantajele obţinute cu orice preţ, riscul fiind de a nu ajunge nicăieri. Limita este secretul lumii fenomenale, secretul puterii, al fericirii, al credinţei şi al menirii de a te afirma în calitatea ta de om mărunt în cadrul unui univers magnific. Astfel explicase lucrurile Arnheim, iar Diotimei nu îi rămăsese altceva de făcut decât să-l aprobe. Fusese într-un fel o urmare regretabilă a unei asemenea recunoaşteri faptul că respectivul concept al legitimităţii dobândise o semnificaţie pe care, în general, el nu o mai deţine pentru fiinţele obişnuite. Cu toate acestea, sufletele mari simt nevoia legitimităţii. În ceasurile sublime de exaltare, se simte în univers forţa austerităţii perpendiculare. Neguţătorul, deşi el stăpâneşte lumea, respectă regalitatea, nobleţea şi clerul ca fiind coloanele de susţinere a iraţionalului. Căci ceea ce este legitim este simplu, aşa cum orice măreţie este simplă, accesibilă oricărui intelect. Homer este simplu. Hristos este simplu. Spiritele mari sunt întotdeauna reductibile la principii simple, ba chiar, ar trebui să avem curajul să admitem, la locurile comune ale moralei şi, ţinând seama de toate argumentele pro şi contra, pentru nimeni nu e mai greu decât pentru sufletele cu adevărat libere să acţioneze împotriva tradiţiei.

Asemenea recunoaşteri, oricât de adevărate, nu sunt favorabile intenţiei de a te amesteca într-o căsnicie străină.

Astfel că ei doi se aflau acum în situaţia celor pe care-i leagă o punte magnifică, în al cărei centru o groapă de numai câţiva metri îi împiedică să se întâlnească. Arnheim regreta profund că el nu poseda nicio scânteie din acea dorinţă care este una şi aceeaşi în toate privinţele şi care-l poate împinge pe un om deopotrivă într-o afacere nechibzuită, ca şi într-o dragoste nechibzuită. Astfel, începu să vorbească despre capacitatea de a dori ceva, dorinţa fiind,

potrivit spuselor lui, exact simţământul care corespundea în epoca noastră culturii intelectuale. Niciun alt simţământ nu se îndreaptă în chip atât de inechivoc spre ţelul său. El se înfige în ţintă asemenea unei săgeţi bine ochite şi nu se risipeşte ca un stol de păsări în cercuri tot mai largi. Sărăceşte sufletul precum calculul şi tehnica şi brutalitatea. Arnheim vorbea acum dezaprobator despre dorinţă şi în vremea aceea o simţea agitându-se în el ca un sclav orb care se zbate într-o temniţă subterană.

Diotima făcu o astfel de încercare. Îi întinse prietenului ei mâna şi îl rugă:

— Mai bine să tăcem! Cuvântul poate produce efecte considerabile, dar există ceva dincolo de cuvinte! Adevărul autentic care reuneşte două fiinţe omeneşti nu poate fi rostit în cuvinte. Îndată ce spunem ceva, închidem nişte uşi; cuvântul slujeşte atunci când ceea ce spunem nu deţine importanţă; vorbele sunt un surogat al trăirilor…

Arnheim o aprobă.

— Ai dreptate, cuvântul, în aroganţa sa, imprimă o formă sărăcăcioasă şi arbitrară mişcărilor invizibile ale eului nostru lăuntric!

— Nu mai spune nimic! repetă Diotima şi-şi lăsă mâna pe braţul lui. Am sentimentul că ne dăruim unul altuia o clipă de viaţă tăcând împreună.

După o vreme, îşi retrase mâna de pe braţul lui şi suspină:

— Există momente în care se dau la iveală toate giuvaierele ascunse ale sufletului!

— Va veni poate o vreme, completă Arnheim, şi sunt de pe acum semne că se apropie, în care sufletele se vor putea privi unul pe altul fără mijlocirea simţurilor. Sufletele se unesc când buzele se despart! Buzele Diotimei se strânseră alcătuind un fel de trompă, ca cea a

unui fluture lăsându-se pe o floare. Era pradă unui adevărat tumult spiritual. Un asemenea delir interuman este probabil o proprietate a iubirii, ca a tuturor stărilor de exaltare; pretutindeni unde cădeau cuvinte se aprindea un înţeles greu de atâtea semnificaţii, înălţându-se asemenea unei zeităţi învăluite şi se risipea în tăcere. Diotima cunoştea acest fenomen din ceasurile ei sublime de singurătate, dar nu-l trăise până atunci niciodată intensificat astfel, până la limitele unei fericiri sufleteşti pe care abia o mai îndura; deborda de trăire, ceva divin alunecând peste ea ca patinele pe gheaţă, şi în unele clipe i se părea că va cădea la pământ în nesimţire.

Arnheim o cuprindea cu vorbe mari, învăluitoare. Îşi încetinea uneori fluxul vorbirii, îi lăsa pauze de respiraţie. Apoi iarăşi întindea pe sub ele plasa încordată a unor gânduri copleşitoare.

Partea chinuitoare a stării de fericire, mereu mai ample, era că nu îngăduia niciun fel de concentrare. Din ea izvorau mereu reînnoite valuri tremurătoare şi se deschideau în cercuri tot mai largi, dar fără să se strângă laolaltă ca să formeze un curent de acţiune. Diotima ajunse atât de departe încât uneori, cel puţin în gând, socotea că ar fi fost o trăire mai plină de sensibilitate şi oricum superioară să prefere riscurile adulterului faţă de catastrofa unor vieţi şi cariere zdrobite, în timp ce Arnheim luase de mult decizia de factură morală de a nu accepta sacrificiul, fiind pregătit să se însoare cu ea; puteau deci, fie într-un fel, fie în celălalt, să ajungă la posesiunea fizică în orice clipă, aşa cum ştiau amândoi, dar nu ştiau în ce mod, căci fericirea le înălţa sufletele, care păreau să fi fost create în acest scop, şi le nutrea spaima să nu cumva să facă o mişcare lipsită de frumuseţe, o spaimă firească pentru fiinţe omeneşti care simt norii sub picioare.

Astfel că spiritul lor, şi al unuia, şi al celuilalt, nu lăsase nimic neîncercat din tot ceea ce viaţa le descărcase din grandoare şi

frumusețe la picioare, dar în exaltarea aceea care atinsese culmile sublimului trăiră senzația unei întreruperi ciudate. Dorințele și vanitățile care le umpluseră până atunci existența erau acum sub ei, asemenea unor case pentru păpuși și unor ferme construite din cuburi de lemn într-o vale îndepărtată, cu zvon de orătănii, lătrat de câini și întreaga agitație abandonându-i parcă unui peisaj inundat de liniște. Ce rămăsese era tăcerea, vidul și profunzimea.

— Să fim oare cu adevărat noi aleșii? gândea Diotima, privind în jur de la acea înălțime sublimă a sentimentelor care i se crease astfel și cu un fel de simțământ că s-ar fi putut ivi ceva chinuitor și inimaginabil.

Nu numai că ea însăși trăise trepte inferioare ale unui asemenea simțământ, dar până și un om atât de fluctuant precum vărul ei ajunsese să-i vorbească despre ele, iar în ultima vreme se scrisese mult pe acea temă. Dar, dacă asemenea spuse nu sunt înșelătoare, există cam la fiecare o mie de ani epoci în care sufletul e mai aproape decât oricând de clipa deșteptării și se naște, ca să spunem așa, prin anumiți indivizi izolați întru realitate, iar aceștia sunt supuși la probe de o cu totul altă factură decât cele care pot fi cunoscute din lecturi sau conversații. În acel context, își aminti deodată de apariția misterioasă a generalului, care nu fusese invitat niciodată, li spuse cu vocea scăzută prietenului ei, care-și căuta acum alte cuvinte, în timp ce tensiunea arcuia de acum între ei o boltă tremurătoare:

— Intelectul nu este singurul mijloc de comunicare între două ființe omenești!

Arnheim replică:

— Nu.

Privirea lui îi întâlni ochii, asemenea unei raze de soare în amurg lovindu-i direct.

— Ai spus-o adineaori. Adevărul adevărat între două fiinţe omeneşti nu poate fi rostit în cuvinte; orice efort în sensul acesta devine un obstacol.

106
Omul modern crede el oare în Dumnezeu sau în conducătorul concernului mondial? Indecizia lui Arnheim

Arnheim singur. S-a oprit în picioare, îngândurat, la fereastra apartamentului său de la hotel şi priveşte în jos peste coroanele desfrunzite ale arborilor care alcătuiesc un grilaj de crengi subţiri pe sub care făpturi omeneşti, colorate sau întunecate, formează două şerpuiri, împletindu-se laolaltă de-a lungul promenadei unde a început la această oră aglomeraţia. Un surâs iritat întredeschide buzele marelui om.

Până atunci nu întâmpinase niciodată dificultăţi în a caracteriza ceea ce el considera a fi lipsit de suflet. Ce nu este astăzi lipsit de suflet? Excepţiile izolate ar fi putut fi uşor recunoscute. Departe în amintire Arnheim auzea sunetele unui concert de muzică de cameră; fuseseră nişte prieteni invitaţi la castelul lui din Brandenburg, teii prusaci îşi împrăştiau mireasma, prietenii aceştia erau nişte tineri muzicieni care nu o duceau prea bine cu banii şi, cu toate acestea, îşi înălţau însufleţirea muzicală în aerul înserării; fusese o clipă de trăire sufletească adevărată. Sau un alt caz: de curând refuzase să plătească mai departe o rentă lunară pe care o crease de câtăva vreme pentru un anumit artist. Se aşteptase ca acel artist să se supere pe el şi să se simtă abandonat înainte de a fi apucat să-şi facă o reputaţie; ar fi trebuit să i se explice că mai existau şi alţi creatori care aveau nevoie de sprijin şi alte asemenea

argumentări, ceea ce avea să fie neplăcut. În loc de toate acestea, omul respectiv, când îl întâlnise pe Arnheim, acum în această călătorie a lui, îl privise doar în ochi, îi strânsese mâna şi-i spusese:
— M-aţi pus într-o situaţie dificilă, dar sunt convins că un om ca dumneavoastră nu face nimic fără a avea un motiv profund!

Făcuse deci dovada că avea un suflet de bărbat şi Arnheim nu respingea gândul de a mai face cândva ceva pentru el.

Astfel că până şi astăzi se mai arată că există suflet în multe cazuri izolate; lucrul acesta i se păruse totdeauna important lui Arnheim. Dar dacă trebuie să intri în relaţii nemijlocite şi necondiţionate cu sufletul, aceasta poate crea o primejdie serioasă pentru sinceritate. Se apropia cu adevărat o epocă în care sufletele să se poată atinge unul pe altul fără mijlocirea simţurilor? Exista oare vreun ţel care să aibă aceeaşi valoare şi semnificaţie ca ţelurile realiste ale vieţii, în a comunica astfel cu alte fiinţe, aşa cum un impuls lăuntric îi silea în ultima vreme pe el şi pe minunata lui prietenă să o facă? Nu credea nicio clipă că ar fi aşa, când sta să se gândească cu toată luciditatea, dar îi era limpede că el o încuraja pe Diotima să gândească astfel.

Arnheim se găsea într-o stare cu totul specială de ambivalenţă. Bogăţia morală este îndeaproape înrudită cu cea financiară; lucrul acesta îi era bine cunoscut şi e uşor de înţeles. Căci sufletul înlocuieşte morala prin logică; dacă un suflet are moralitate, la drept vorbind nu mai există pentru el niciun fel de probleme morale, ci doar logice; sufletul se întreabă dacă ceea ce face el se încadrează în cutare sau cutare poruncă, dacă intenţia sa poate fi interpretată aşa sau altfel şi alte lucruri de felul acesta, ceea ce este acelaşi lucru ca atunci când o mulţime de oameni care până atunci se agitau dezordonat în toate părţile sunt deodată disciplinaţi după norme gimnastice şi ajung să facă la un semn întoarceri spre dreapta, îşi

întind mâinile şi-şi încovoaie genunchii. Dar logica presupune existenţa unor experienţe repetabile; este evident că dacă evenimentele ar alterna ca într-un vârtej în care nimic nu mai ajunge să se repete n-am mai putea formula niciodată profunda recunoaştere a faptului că A este egal cu A sau că ceea ce este mai mare nu poate fi ceea ce este mai mic, ci am rămâne doar într-o stare de continuă visare, faţă de care orice gânditor simte repulsie. Astfel, lucrul este valabil şi pentru moralitate: iar dacă n-ar exista nimic care să ni se poată repeta, atunci nu ar mai exista nici nimic care să ni se poată prescrie, şi dacă nu li s-ar mai putea pretinde nimic fiinţelor omeneşti, nici morala n-ar mai fi pentru nimeni o plăcere. Această proprietate a lucrurilor de a se repeta, care le este proprie şi moralităţii şi intelectului, le este în cel mai înalt grad caracteristică banilor; banii constau tocmai în această calitate şi, atâta vreme cât îşi menţine o putere de aplicare constantă, ea divizează toate plăcerile lumeşti în acele mici particule constructive de putere de cumpărare din care se poate clădi tot ceea ce dorim. Din cauza aceasta sunt banii morali şi rezonabili; întrucât se ştie că reversul nu este adevărat, că nu orice om moral şi raţional are bani, se poate trage concluzia că iniţial aceste calităţi depind de bani sau cel puţin că banii reprezintă încoronarea existenţei morale şi raţionale. Acum, fireşte, Arnheim nu gândea întocmai în felul acesta, că religia şi formaţia culturală ar fi consecinţele naturale ale proprietăţii, ci el presupunea că posedarea proprietăţii crea obligaţia de a avea aceste însuşiri; dar îi făcea plăcere să sublinieze că puterile spirituale nu înţelegeau totdeauna de-ajuns de bine puterile active ale vieţii şi că rareori se puteau desprinde cu totul de câte un rest de înstrăinare faţă de viaţă; şi el, care era un om cu o privire cuprinzătoare, de ansamblu, mai ajungea şi la cu totul alte concluzii. Căci orice cântărire, orice întocmire de bilanţ, orice măsurătoare presupune ca

obiectul astfel examinat să nu se modifice în timpul unor asemenea operaţii; dacă totuşi aşa ceva se întâmplă, atunci trebuie să se facă uz de toată ingeniozitatea pentru a găsi în acea modificare produsă ceva care să rămână imuabil – astfel, banii sunt înrudiţi cu toate forţele spirituale şi după acest model ajung învăţaţii lumii să divizeze lumea în atomi, legi, ipoteze şi minunate semne şi simboluri matematice, iar politehnicienii construiesc din aceste ficţiuni o lume de lucruri noi. Lucrul acesta îi era acestui proprietar al unei industrii gigantice, om bine informat în ce priveşte forţele care-i slujeau lui, la fel de familiar pe cât îi sunt unui cititor german de romane conceptele morale ale Bibliei.

Această nevoie de inechivoc, de repetabil, de concret şi ferm care constituie condiţia prealabilă pentru succesul gândirii şi planificării – astfel gândea Arnheim privind mai departe strada de sub el – este totdeauna satisfăcută în domeniul sufletesc printr-o formă de violenţă. Cine vrea să construiască durabil în acţiunea sa asupra oamenilor trebuie să se folosească doar de calităţile şi pasiunile inferioare, căci numai ceea ce este legat strâns de egoism are permanenţă şi poate fi considerat ca demn de luat în seamă în toate domeniile; intenţiile mai înalte sunt nesigure, contradictorii şi schimbătoare ca vântul. Omul acesta, care ştia că mai devreme sau mai târziu imperiile aveau să fie conduse asemenea fabricilor, privea vălmăşagul de uniforme, de chipuri orgolioase, acum minuscule, de sub el cu un surâs în care se amestecau superioritatea şi melancolia. Nu mai putea exista nicio îndoială: dacă Dumnezeu avea să se întoarcă astăzi pentru a stabili împărăţia milenară printre noi, nici un singur om cu simţ practic şi cu experienţă nu avea să-i acorde încredere, atâta vreme cât Judecata de Apoi nu avea să se însoţească şi cu un sistem de măsuri pentru executarea pedepselor, pentru poliţie, jandarmerie, instituţii militare, paragrafe de lege

privind înalta trădare, departamente guvernamentale şi tot ceea ce mai e necesar în această direcţie, pentru a restrânge incalculabilele capacităţi ale sufletului la cele două principii de bază, şi anume că viitorul locuitor al cerurilor nu va consimţi decât prin intimidare şi strângerea şurubului să acţioneze cum se cade sau, dacă nu, prin mituire – pe scurt, numai prin „măsuri de mână forte".

Dar atunci Paul Arnheim avea să iasă în faţă şi să-i spună Domnului:

— Doamne, de ce să-ţi pese? Egoismul este calitatea vieţii omeneşti în care se poate avea cea mai mare încredere. Politicianul, soldatul şi regele au organizat cu ajutorul ei lumea ta prin viclenie şi constrângere. Aceasta este melodia umanităţii; tu şi cu mine trebuie să recunoaştem acest fapt. Să înlăturăm constrângerea ar însemna să slăbim ordinea; să-l facem pe om în stare de fapte măreţe, deşi ei este un bastard ticălos, asta constituie în primul rând sarcina noastră.

Vorbind astfel, Arnheim avea să-i surâdă cu modestie lui Dumnezeu, păstrându-şi calmul şi măsura, pentru ca să nu se uite cât de important rămâne pentru orice om să recunoască, cu toată umilinţa, marile mistere. Apoi el avea să-şi continue vorbele:

— Dar nu sunt banii o metodă la fel de sigură de a controla relaţiile omeneşti ca forţa şi nu ne îngăduie ei să renunţăm la a mai recurge cu naivitate la această forţă? Ei sunt o formă spiritualizată, specială, maleabilă, evoluată şi creatoare a forţei. Nu se întemeiază comerţul pe viclenie şi pe constrângere, pe tragere pe sfoară şi pe exploatare, numai că banii sunt civilizaţi, transpuşi pe de-a întregul în lumea lăuntrică a omului şi chiar travestiţi sub aspectul propriei lui libertăţi? Capitalismul, ca formă de organizare a egoismului potrivit ierarhiei forţelor şi puterilor de a stăpâni banii, este cea mai desăvârşită şi, astfel, cea mai umană orânduire pe care am reuşit s-o

dezvoltăm întru slava ta; activitatea omenească nu are resurse să creeze un criteriu mai precis!

Arnheim avea să-l sfătuiască pe Dumnezeu să instituie împărăţia milenară potrivit principiilor negustoreşti şi să-i încredinţeze administrarea acesteia unui mare om de afaceri care, fireşte, ar fi trebuit să aibă şi o concepţie filosofică despre lume. Căci, în cele din urmă, în ce priveşte domeniul religiei, acesta a avut totdeauna doar de suferit, chiar în comparaţie cu nesiguranţa existenţei sale în vremurile războinicilor de demult, şi el ar vedea oferindu-i-se mari avantaje de la o conducere şi organizare pe baze comerciale şi de afaceri.

Astfel ar fi vorbit Arnheim, căci un glas, undeva în adâncurile fiinţei lui, îi spunea limpede că la bani nu se putea renunţa, cum nu se putea renunţa la raţiune şi la morală. O altă voce, venind din profunzimi la fel de lăuntrice, îi spunea însă la fel de lămurit că ar fi trebuit să se renunţe cu îndrăzneală la raţiune, la morală şi la întreaga existenţă raţionalizată. În asemenea clipe ameţitoare, când nu mai cunoştea altă dorinţă şi nevoie decât să se prăbuşească precum un satelit rătăcitor în masa solară a Diotimei, această din urmă voce era mai puternică. I se părea apoi că acest mod în care-i creşteau gândurile fără voia lui era la fel de străin de el însuşi şi de independent de fiinţa lui conştientă ca felul în care cresc unghiile şi părul. O viaţă morală i se părea atunci asemenea unei evoluţii moarte şi o repulsie tainică faţă de morală şi de ordine îl făcea literalmente să roşească. Cu Arnheim lucrurile se petreceau la fel în direcţia aceasta ca şi cu întreaga sa epocă. Epoca aceasta idolatrizează banii, ordinea, ştiinţa, măsura şi calculul şi cumpănirea, adică în general spiritul banilor şi tot ceea ce e legat de ei, şi în acelaşi timp deplânge această dependenţă. În ceasurile în care trudeşte, socoteşte şi calculează, iar în afara acestor intervale se

comportă asemenea unor copii care se lasă împinşi de presiunea nerăbdării ce-i face să se întrebe în fiece clipă „Ei, acum ce mai facem?", care nu-i lasă să simtă altceva decât un gust amar în tot ceea ce încearcă şi trec astfel de la o exagerare la alta, ei nu se pot scutura de impulsurile interioare care-i îndeamnă în permanenţă să-şi schimbe viaţa. Acestui impuls i se face faţă cu principiul diviziunii muncii, căci pentru asemenea sentimente nelămurite şi suferinţe lăuntrice umanitatea are categoria ei anume de intelectuali, cei care alcătuiesc şi cei care ascultă confesiunile epocii, specialişti în mântuire, predicatori ai penitenţei şi întru vestirea mesajelor, despre care este foarte important să se ştie că există pe lume, chiar dacă niciunul din noi nu e în măsură să se comporte după principiile lor ca atare: acelaşi gen de justificare morală, un fel de fond de răscumpărare a păcatelor, îl reprezintă frazele gata pregătite şi mijloacele financiare pe care statul le investeşte anual în planurile culturale lipsite de orice bază reală.

O asemenea diviziune a muncii exista şi în persoana lui Arnheim însuşi. Când era aşezat într-unul din birourile directoriale şi verifica anumite conturi ale firmelor sale, s-ar fi simţit ruşinat dacă s-ar fi surprins gândind altfel decât la modul strict comercial şi tehnic; îndată însă ce banii firmei nu mai erau în joc, i-ar fi fost deopotrivă de ruşine dacă nu ar fi gândit exact invers şi nu ar fi făcut faţă invitaţiei de a crede că umanitatea ar trebui motivată să evolueze într-o cu totul altă direcţie, spre mai sus decât pe calea eronată a regularităţii, normelor prescrise şi a unităţilor de criterii şi aşa mai departe, ale căror rezultate sunt complet lipsite de substanţă lăuntrică şi, în ultimă instanţă, neesenţiale.

Nu există nicio îndoială că această cale alternativă este ceea ce se numeşte calea religiei; Arnheim însuşi scrisese cărţi care tratau respectiva temă. El denumise această cale ca fiind cea a miturilor,

reîntoarcerea spre simplitate, împărăţia sufletului, spiritualizarea ştiinţei, esenţa faptei şi altele de acelaşi gen, căci erau multe faţete într-un asemenea proces; privind lucrurile amănunţit, avea la fel de multe faţete cât remarca el însuşi în propria sa personalitate, atunci când se gândea fără prejudecăţi la sine însuşi, aşa cum trebuie să facă un om care recunoaşte obligaţia de a face faţă unor mari sarcini. Dar era limpede că îi fusese predestinat ca o asemenea diviziune a muncii să dea greş în ceasurile în care recunoştea obligaţia unei decizii. În clipa în care el ar fi vrut să se arunce în flacăra sentimentelor sau în care simţea nevoia de a fi deopotrivă de măreţ şi de integral ca figurile timpurilor mitice originare, deopotrivă de liber şi de degajat de orice, degajat cum numai oamenii cu adevărat nobili pot fi, la fel de pios, fără nicio rezervă, cum o cere esenţa lăuntric înţeleasă a iubirii, în clipa în care ar fi vrut să se arunce, fără să se mai gândească la dunga corect călcată a pantalonilor săi şi la propriul său viitor, la picioarele Diotimei, era în el o voce lăuntrică vorbindu-i şi reţinându-l de la asemenea gesticulaţii. Era glasul, trezit la momentul nepotrivit, al raţiunii sau, aşa cum îşi spunea iritat el însuşi, glasul instinctului de economie şi de calcul, care în zilele noastre se opune în toate împrejurările marilor concepţii de viaţă, tainelor vieţii sentimentale. El ura acest glas şi ştia în acelaşi timp că spusele lui nu erau cu totul lipsite de îndreptăţire. Căci, presupunând că s-ar fi ajuns la o asemenea lună de miere împreună cu Diotima; ce formă avea să ia viaţa împreună cu Diotima după o asemenea lună de miere? El avea să se întoarcă la afacerile sale şi să facă apoi faţă îndatoririlor vieţii aşa cum s-ar fi ivit în acea convieţuire. Anul avea să-l petreacă împărţit între operaţiunile financiare şi perioadele de vacanţă şi de odihnă în mijlocul naturii, în partea fiziologică şi vegetativă a propriei existenţe. Poate că ar fi rezultat un mariaj grandios, cu adevărat de factură umanistă, o

îmbinare între activitate şi odihnă, necesităţi omeneşti şi frumuseţe. Ar fi fost foarte bine astfel şi el îi plutea uneori ca perspectivă prin faţa ochilor, iar după părerea lui Arnheim, nimeni nu putea stăpâni forţa necesară pentru marile operaţiuni financiare dacă nu cunoştea deplina destindere şi abandonul de sine, dacă nu era capabil de acea stare lipsită de orice dorinţă, în care să stea, doar, la marginea lumii, debarasat de orice ornamente şi redus la strictul necesar; însă în acelaşi timp o stare de mulţumire mută, neliniştită, se agita în Arnheim, căci toate aceste simţăminte erau în contradicţie cu simţământul de început de lume şi de sfârşit de lume pe care i-l stârnea Diotima. În fiecare zi când o vedea iarăşi, când îi vedea frumuseţea antică şi deopotrivă rotunjimea volumelor trupului ei, care se potrivea atât de bine cu gustul lui modern, se simţea pradă confuziei, vedea cum i se risipesc forţele şi îşi dădea seama că-i este cu neputinţă să o atragă pe această fiinţă calmă, armonios rotindu-se pe propria ei orbită, în propria sa lume lăuntrică. Acesta nu mai era acum, după cum simţea el, un sentiment înalt omenesc, nici măcar nu se putea spune că ar fi fost un simţământ omenesc, la drept vorbind. Starea aceasta i se părea că închide în ea întregul vid al veşniciei. Se cufunda în frumuseţea iubitei sale cu acea privire cu care s-ar fi zis că o căutase de o mie de ani şi care, acum că o găsise, părea să-l lase deodată fără niciun rost şi justificare, ceea ce făcea loc unui simţământ de neputinţă, care avea nemijlocit ceva din trăsăturile unei adevărate stupori, ale unei uimiri aproape stupide. Sentimentele nu-i mai erau în stare să-i ofere vreun răspuns la această excesivă revărsare de solicitări, care la drept vorbind nici nu se mai puteau compara cu altceva decât cu dorinţa de a se lăsa, laolaltă cu Diotima, aruncaţi împreună dintr-un tun în spaţiul cosmic.

Plină de tact, Diotima găsi şi pentru această stare de spirit

cuvântul potrivit. Într-unul din aceste momente, îşi aminti că marele Dostoievski stabilise cândva legătura între dragoste, idioţie şi sfinţenia lăuntrică şi că, în ciuda acestui fapt, oamenii de azi, care nu mai au în spatele lor Rusia lui pravoslavnică, au şi ei, desigur, nevoie în primul rând de o formă anume de mântuire pentru a putea transpune în viaţă asemenea gânduri.

Aceste cuvinte îi merseră la inimă lui Arnheim.

Momentul în care ele fuseseră rostite era una din acele clipe pline deopotrivă de supersubiectivitate şi de superobiectivitate, care sunt asemenea unei trâmbiţe astupate, incapabile să scoată un singur sunet şi în care, tot suflând, simţi cum ţi se urcă sângele în obraji; nimic nu era în clipa aceea neimportant, de la cea mai mică ceaşcă pe o poliţă de pe perete, care îşi impunea prezenţa în încăpere asemenea unui detaliu într-o pânză de Van Gogh, până la trupurile omeneşti, atât de încărcate şi acutizate de tot ceea ce nu se putea spune încât păreau să se strecoare şi ele cu greutate în acest spaţiu.

Speriată parcă, Diotima spuse:

— Aş prefera acum să pot să glumesc; umorul este un lucru atât de frumos, pluteşte eliberat de orice dorinţe, mai presus de orice aparenţe!

Arnheim surâse ascultând-o. Se ridicase şi începuse să se mişte prin cameră. „Dacă eu m-aş arunca asupra ei s-o sfâşii, dacă aş începe să urlu şi să dansez prin cameră; dacă mi-aş încleşta mâinile de gât ca să-mi smulg inima din piept pentru ea; atunci poate că s-ar petrece o minune?" se întreba el. Dar pe măsură ce i se risipea această exaltare, amuţiră şi astfel de gânduri.

Scena aceasta îi era acum iarăşi vie în amintire. Privirea i se reîntoarse, cu o răceală de gheaţă, la strada de sub el. „Întâi ar trebui într-adevăr să se petreacă miracolul unei mântuiri", îşi spuse, „alţi oameni ar trebui să populeze lumea, înainte de a avea permisiunea

să ne gândim la realizarea unor asemenea lucruri". Nu-şi mai dădea osteneala să descifreze în ce mod anume şi faţă de ce anume trebuia să se producă o asemenea mântuire; ar fi trebuit oricum ca totul să se petreacă altfel. Se întoarse la masa sa de lucru, pe care o părăsise cu o jumătate de oră mai înainte, la scrisorile şi telegramele sale şi-l sună pe Soliman ca să-l convoace pe secretarul său.

În vreme ce-l aştepta pe acesta şi gândurile rotunjeau deja primele fraze ale unui raport financiar pe care avea să-l dicteze, trăirea de adineaori se cristaliză în sinea lui într-o formulă frumoasă sub aspect moral şi bogată în semnificaţii. „Un om conştient de răspunderile sale", îşi spunea cu convingere Arnheim, „trebuie, la urma urmelor, până şi atunci când îşi dăruieşte cuiva sufletul, să-şi jertfească doar dobânzile, niciodată capitalul!"

107
Contele Leinsdorf repurtează un succes politic neaşteptat

Când Alteţa Sa vorbea despre o familie europeană de state care ar fi urmat să se adune jubilând în jurul împăratului patriarhal, el excludea totdeauna în mod tacit Prusia dintre ele. Poate că acum proceda astfel cu şi mai multă convingere decât înainte, căci contele Leinsdorf, fapt indubitabil, se simţea tulburat de impresia pe care o producea doctorul Paul Arnheim; ori de câte ori o vizita pe prietena sa Diotima, îl întâlnea fie pe acest om, fie urmele prezenţei sale şi înţelegea la fel de puţin ca şeful de departament Tuzzi cum anume îl impresiona situaţia respectivă. Diotima remarca acum, ca niciodată până atunci, ori de câte ori îl privea cu toată simpatia, venele umflate de pe mâinile şi de la gâtul Alteţei Sale, tenul îngălbenit, de culoarea tutunului, precum şi mirosul de bătrâneţe pe

care-l degaja persoana lui şi, chiar dacă avea toată grija să nu diminueze nimic din reverenţa pe care o resimţea faţă de acest domn distins, în iradierea favorii pe care i-o dăruia se schimbase cu toate acestea ceva, aşa cum soarele de vară se schimbă în soare de iarnă. Contele Leinsdorf nu manifesta înclinaţii nici faţă de desfăşurări de fantezie şi nici faţă de muzică, dar de când se văzuse nevoit să se desprindă cu doctorul Arnheim i se întâmpla remarcabil de frecvent să audă răsunându-i în urechi un clinchet uşor de timpane şi clopoţei, ca la executarea vreunui marş militar austriac sau, dacă închidea ochii, să-l neliniştească în întunecimea de sub pleoape o vălurire care venea parcă de la nişte stindarde negre-galbene, ce fluturau acolo din belşug. Asemenea viziuni patriotice păreau să-i bântuie şi pe alţi prieteni ai familiei Tuzzi. E adevărat că se vorbea pretutindeni, pe unde avea el ocazia să asculte, cu mare respect de Germania, dar atunci când el lăsa să se înţeleagă că, în cursul evoluţiei ei, marea acţiune patriotică ar fi putut să dea la iveală o oarecare formă de asperitate faţă de imperiul fratern, acest respect era deodată înfrumuseţat de un surâs cordial.

Alteţa Sa se izbise aici, în propriul său domeniu de acţiune, de un fenomen important. Există anumite sentimente de familie care sunt deosebit de puternice şi printre ele se număra acea antipatie general răspândită în perioada de dinainte de război în rândul familiei de state europene faţă de Germania. Poate că Germania era din punct de vedere spiritual ţara cea mai puţin unitară şi care oferea deci oricui câte un prilej de a-şi manifesta antipatia; era ţara a cărei veche cultură intrase cel mai devreme sub roţile epocii noi şi fusese sfârtecată în frazeologia bombastică a scopurilor vulgar comerciale; era, în plus, agresivă, avidă de profituri, lăudăroasă şi primejdios de imprevizibilă, ca orice mare masă de oameni cuprinsă de excitaţie;

dar toate acestea erau nişte caracteristici europene şi, la urma urmelor, ar fi putut să fie doar o însuşire eventual prea europeană pentru europeni. Se pare, pur şi simplu, că trebuie să existe nişte entităţi, nişte imagini nedorite, de care se agaţă neplăcerea, dizarmonia, asemenea cenuşii rămase de pe urma unui foc ajuns doar să mai mocnească şi pe care le lasă viaţa în trecerea ei. Din ceea ce este prezumtiv se cristalizează la un moment dat, spre stupefacţia tuturor celor interesaţi, ceea ce este cu adevărat, iar ceea ce ajunge să fie exclus în cursul acestui proces dezordonat, ceea ce este inadecvat, ceea ce prisoseşte şi nu mai mulţumeşte spiritele pare să se coaguleze în acea ură universală care mişcă toate fiinţele şi care este atât de caracteristică pentru civilizaţia actuală, compensând satisfacţia pierdută faţă de propriile fapte cu nemulţumirea atât de uşor de stârnit faţă de faptele celorlalţi. Încercarea de a atribui starea dezagreabilă şi nemulţumirea unor anumiţi factori ţine de cele mai vechi metode psihotehnice ale vieţii. Astfel extrăgea pe vremuri vrăjitorul fetişul cu îngrijire preparat din trupul bolnavului şi astfel bunul creştin îşi proiectează defectele în bunul evreu şi susţine că el a fost abătut pe căi greşite prin reclame, camătă, prin campanii de presă şi altele asemenea; în decursul vremurilor au fost astfel blamaţi tunetul, vrăjitoarele, socialiştii, intelectualii şi generalii, şi în anii de dinainte de război, din motive particulare, care-şi pierd complet relevanţa faţă de problema în sine, unul din mijloacele grandioase şi predilecte în asemenea procese de atribuire a vinii l-a constituit Germania prusacă. Lumea îl pierduse nu numai pe Dumnezeu, ci şi pe Diavol. Aşa cum proiectează răul în asemenea imagini ale nedoritului şi neplăcutului, ea proiectează şi binele în imagini plăcute, pe care le venerează pentru că realizează ceea ce se consideră indezirabil de realizat în propria persoană. Alţii sunt lăsaţi să facă eforturi, în timp ce stai la locul tău şi priveşti, ceea

ce se cheamă sport; oamenii sunt lăsaţi să rostească cele mai unilaterale extravaganţe, ceea ce se cheamă idealism; scuturăm de pe noi răul, iar cei din jur, pe care îi stropim astfel, devin ţapi ispăşitori. Astfel, totul îşi găseşte locul său în lume şi în ordinea lumii; însă o asemenea tehnică de sanctificare şi de îngrăşare a ţapilor ispăşitori prin proiectarea în afară a celor lăuntrice nu e lipsită de primejdii, căci ea umple lumea cu tensiunile tuturor conflictelor interioare care nu au ajuns să fie rezolvate. Oamenii se omoară între ei sau fraternizează unii cu alţii şi nu sunt în stare să-şi dea seama bine dacă o fac cu toată seriozitatea sau nu; de fapt, fiecare se dedublează parţial şi i se pare că tot ceea ce se petrece are loc pe jumătate în faţa realităţii şi pe jumătate în spatele ei, ca un duel în oglindă, o imagine a luptei dintre ură şi iubire. Vechea credinţă în demoni care socotea duhurile cereşti-infernale ca răspunzătoare pentru tot binele şi tot răul întâlnite în viaţă a funcţionat mult mai bine, mai exact şi mai curat şi nu putem decât să nădăjduim că, odată cu dezvoltarea în continuare a psihotehnicii, ne vom reîntoarce la ea.

Pentru abordarea unor asemenea simboluri ale idealurilor şi spaimelor, Kakania era o ţară deosebit de potrivită; viaţa avea oricum acolo ceva ireal şi tocmai locuitorilor celor mai distinşi din punct de vedere intelectual, care se simţeau a fi moştenitorii şi reprezentanţii celebrei culturi kakaniene, de la Beethoven până la opereta vieneză, li se părea ceva cu totul firesc să fie aliaţi şi înfrăţiţi cu germanii din Imperiul German şi în acelaşi timp să nu-i poată suferi. Se constata cu plăcere că ei sufereau din când în când câte o mică punere la punct şi, ori de câte ori se discuta despre succesele germane, aceşti locuitori ai Kakaniei simţeau o mică îngrijorare în ce priveşte starea de lucruri din propria lor patrie. Iar această stare de lucruri de acasă consta mai ales în faptul că statul lor, care iniţial

fusese la fel de bun ca oricare altul şi mai bun decât multe altele, îşi pierduse de-a lungul secolelor câte ceva din interesul faţă de propriile probleme. În cursul desfăşurării Acţiunii Paralele se putuse deja constata în mai multe rânduri că istoria lumii se face în acelaşi fel în care se fac şi alte istorii; că, adică, autorilor le vin rareori idei noi şi că, în ce priveşte complicaţiile evoluţiilor şi ideilor, se învoiesc bucuros să se copieze unii pe alţii. Aici mai intervine ceva despre care nu s-a spus nimic până acum, şi anume plăcerea de a povesti şi urmări o povestire; adică aici intervin convingerile atât de caracteristice scriitorilor că ei scriu o istorie interesantă, pasiunea scriitorilor, acea pasiune care le lungeşte, ca să zicem aşa, urechile, anulând literalmente orice critică le-ar fi adusă. Contele Leinsdorf era stăpânit de asemenea convingere şi pasiune, ele putând fi recunoscute şi în cercul său de prieteni, dar în rândurile altor cetăţeni ai Kakaniei acestea se pierduseră şi ai fi putut căuta mult ca să-i găseşti vreun substitut. Aici istoria Kakaniei fusese înlocuită de istoria naţiunii, iar de ea se ocupau acum creatorii în scrierile şi concepţiile lor, ea era prelucrată pe de-a întregul după gustul european care îşi face educaţia cu romane istorice şi drame în costume de epocă. Astfel se ajunge la faptul remarcabil, care poate nici acum nu e preţuit cum se cuvine, că oamenii care aveau de rezolvat împreună câte o problemă cu totul obişnuită, cum ar fi construirea unei şcoli sau numirea unui şef de gară, se pomeneau discutând despre anul 1600 sau anul 400, se contraziceau între ei cu privire la care dintre candidaţi ar fi fost de preferat în lumina colonizării Alpilor Inferiori în perioada migraţiei popoarelor, cât şi a bătăliilor din timpul Contrareformei şi îşi ornamentau aceste controverse cu tot soiul de noţiuni despre nobleţea de gândire şi potlogărie, despre patrie, loialitate şi virilitate, corespunzând mai mult sau mai puţin genului de lectură

şi erudiţie predominant într-un moment sau altul. Contele Leinsdorf, care nu acorda nicio importanţă literaturii, nu-şi putea reveni din uimire în privinţa aceasta, mai ales când se gândea cât de bine le mergea de fapt tuturor ţăranilor, meseriaşilor şi târgoveţilor întâlniţi în cursul călătoriilor pe la moşiile lui din Boemia, colonizate cu germani şi cehi, şi el atribuia această stare de lucruri unui virus anume, unei agitaţii şi tulburări pentru el respingătoare, care izbucnea din când în când, împingându-i la manifestări tumultuoase de nemulţumire pe oameni, unii împotriva altora şi împotriva înţelepciunii guvernului, ceea ce i se părea cu atât mai de neînţeles cu cât, în lungile intervale dintre aceste crize şi atunci când nimic nu le aducea aminte de idealurile lor, aceşti oameni se descurcau paşnic şi mulţumiţi între ei.

Politica adoptată de stat în această privinţă, şi anume acea bine-cunoscută politică a Kakaniei în problema naţionalităţilor, se traducea prin faptul că, în alternanţe care se succedau cam la fiecare jumătate de an, guvernul proceda când represiv faţă de vreuna din aceste minorităţi naţionale răzvrătite, când retrăgându-se cu înţelepciune într-o rezervă în această privinţă şi, aşa cum în vasele comunicante lichidul urcă într-o parte atunci când coboară în cealaltă, la fel se putea vorbi despre comportarea oficială faţă de „minoritatea naţională" germană. Acesteia îi revenea în Kakania un rol deosebit, căci în marea ei majoritate dorise, la drept vorbind, doar un singur lucru, şi anume ca statul să fie puternic. Ea rămăsese cel mai mult timp fidelă credinţei că istoria Kakaniei trebuie să aibă totuşi, la urma urmelor, un sens anume şi de-abia treptat, când ajunsese să înţeleagă faptul că în Kakania cineva poate să-şi înceapă cariera ca trădător de ţară şi să şi-o termine ca ministru, dar şi viceversa, că îşi poate continua cariera de ministru ajungând trădător de ţară, începuse şi această minoritate naţională să se simtă

o minoritate asuprită. Poate că asemenea lucruri nu s-au întâmplat numai în Kakania, dar caracteristic pentru Kakania era că acolo nu erau deloc necesare revoluţiile şi răsturnările violente, pentru că, pe măsură ce trecea timpul, totul începuse să se petreacă după modelul unei evoluţii naturale, liniştit, pendulând pur şi simplu în virtutea nesiguranţei criteriilor şi până la urmă în Kakania nu mai rămăseseră decât minorităţi naţionale asuprite şi un cerc foarte suspus de persoane, care erau, de fapt, asupritorii şi care se simţeau peste măsură de calomniaţi şi plictisiţi de cei asupriţi. În acest cerc se manifesta o profundă îngrijorare faţă de faptul că nu se întâmpla nimic cu privire la, ca să-i spunem astfel, o carenţă de istorie şi exista convingerea fermă că ceva trebuia să se întâmple, în sfârşit. Dacă o asemenea evoluţie avea să se întoarcă împotriva Germaniei, aşa cum se părea că s-ar fi vrut să se producă prin această Acţiune Paralelă, atunci lucrul nici nu mai era considerat ca nefiind binevenit, în primul rând pentru că exista totdeauna sentimentul că austriecii erau oarecum în urma fraţilor lor din Imperiul German şi în al doilea rând pentru că în cercurile conducătoare exista sentimentul că austriecii sunt ei înşişi germani şi că rolul echidistant al Kakaniei nu putea fi îndeplinit mai bine decât printr-o asemenea atitudine altruistă.

Era deci cu totul de înţeles că în aceste circumstanţe nimic nu putea să-i fie mai străin Alteţei Sale decât ideea de a considera iniţiativa sa drept având un caracter pangermanic. Dar că ea trecea drept a fi astfel reieşea de pe urma faptului că grupurile de origine slavă începuseră cu timpul să lipsească dintre „componentele naţionale clasificate oficial" ale căror doleanţe urmau să fie luate în consideraţie de către comitetele Acţiunii Paralele şi diplomaţii străini luau treptat cunoştinţă de informaţii atât de îngrozitoare cu privire la Arnheim, la şeful de departament Tuzzi şi la un complot

german împotriva elementului slav, încât ceva din toate acestea ajunse sub forma atenuată a unor zvonuri şi la urechile Alteţei Sale, iar aceasta îi întări temerile că până şi în zilele când nu se întâmpla nimic se desfăşura totuşi o activitate laborioasă tocmai prin faptul că erau atât de multe lucruri care nu aveau voie să fie făcute. Dar cum el era un politician realist, nu şovăi să treacă la o contramăsură şi, din păcate, îşi concepu calculele pe o scară atât de grandioasă încât această contramăsură căpătă la început aparenţele unei erori în arta politicii de stat. Conducerea comitetului pentru propagandă – acel comitet a cărui misiune era să facă populară Acţiunea Paralelă – era anume la vremea aceea vacantă, iar contele Leinsdorf luă hotărârea de a-l alege pentru această funcţie pe baronul Wisnieczky şi îşi întemeiase această chibzuială mai ales pe faptul că Wisnieczky, care fusese ministru cu câţiva ani înainte, făcuse parte dintr-un cabinet ce fusese răsturnat de partidele germane şi avea acum reputaţia de a fi dus o politică de culise ostilă germanilor. Căci în privinţa aceasta Alteţa Sa avea un plan anume. Încă de la începutul Acţiunii Paralele, una din ideile sale fusese de a câştiga pentru această acţiune tocmai acea parte a kakanienilor de origine germană care se simţeau mai puţin înclinaţi spre patria comună decât spre naţiunea germană. Celelalte „grupuri naţionale" puteau să definească oricând Kakania drept o temniţă, aşa cum o şi făceau, de altfel, şi să-şi exprime cât mai deschis dragostea faţă de Franţa, Italia şi Rusia; erau doar nişte entuziasme mai depărtate şi niciun om politic serios nu avea voie să le pună pe aceeaşi treaptă cu entuziasmul anumitor germani faţă de Reich, care încercuia din punct de vedere geografic Kakania şi care, până cu o generaţie înainte, fusese legat într-o unitate cu ea. Aceşti apostaţi germani, ale căror maşinaţii trezeau în contele Leinsdorf, tocmai pentru că el însuşi era german, cele mai dureroase emoţii, îi prilejuiseră celebrul

dicton: „Vor veni de bunăvoie!”. Formula căpătase între timp rangul unei profeţii politice, pe care în acţiunea patriotică se întemeiau mari speranţe şi dobândise aproximativ înţelesul că „celelalte grupări naţionale” trebuiau întâi câştigate pentru cauza patriotică, căci numai după ce se va fi atins acest obiectiv aveau să fie silite toate cercurile germane să participe şi ele, căci se ştie că e mult mai greu să te menţii în afară de ceea ce fac toţi decât să faci tu însuţi începutul. Astfel, drumul către germani pornea întâi împotriva germanilor şi spre profitul celorlalte naţiuni; lucrul acesta îl recunoscuse de mult contele Leinsdorf, iar când sosise ceasul faptei, el acţionase pe baza acestei recunoaşteri şi tocmai aceasta fusese ceea ce îl determinase să-l numească pe Excelenţa Sa Wisnieczky ca şef al comitetului pentru propagandă, acesta fiind, după cum socotea Leinsdorf, polonez prin naştere şi kakanian prin convingere.

Ar fi fost greu de decis dacă Alteţa Sa era conştient că această alegere se îndrepta împotriva ideii germane, aşa cum avea să i se reproşeze mai târziu; oricum, e probabil că el va fi gândit că în felul acesta slujea ideea germană. Numai că urmarea fusese că imediat începuse în cercurile germane o intensă campanie împotriva Acţiunii Paralele, astfel că aceasta ajunse în cele din urmă să fie văzută ca reprezentând un complot antigerman şi era acum combătută făţiş, în vreme ce, de cealaltă parte, era considerată a fi pangermanică, fiind evitată de la bun început cu tot felul de scuze precaute. Rezultatul acesta neaşteptat nu-i scăpă Alteţei Sale şi trezi pretutindeni mare îngrijorare. Dar contele Leinsdorf era stimulat de aceste evoluţii; când era întrebat în repetate rânduri, cu nelinişte, atât de Diotima, cât şi de ceilalţi lideri ai acţiunii, el întorcea spre aceşti timoraţi o faţă impenetrabilă, dar pătrunsă de simţământul datoriei şi le răspundea după cum urmează: — Încercarea noastră

nu a reuşit cu totul chiar de la început, dar cine vrea să realizeze lucruri măreţe nu trebuie să depindă de succese de moment; în orice caz, interesul faţă de Acţiunea Paralelă a crescut şi lucrurile vor evolua de la sine dacă ne menţinem fermitatea!

108

Naţionalităţile nemântuite şi gândurile generalului Stumm cu privire la conceptul de mântuire

Oricât de multe cuvinte ar fi rostite în fiecare clipă într-un mare oraş pentru a exprima dorinţele personale ale locuitorilor săi, e unul care nu figurează printre ele: „a mântui". Se poate presupune că toate celelalte cuvinte, cele mai pasionante, şi expresiile desemnând relaţiile cele mai complicate, ba chiar cele putând fi socotite ca excepţii, sunt deopotrivă ţipate în gura mare şi şoptite, de exemplu, „Eşti cel mai mare pungaş pe care l-am întâlnit vreodată" sau „Nu există femeie mai copleşitor de frumoasă decât tine"; astfel încât asemenea experienţe cât se poate de personale ar putea fi reprezentate prin frumoase curbe statistice arătând distribuirea lor în masa de cetăţeni a întregului oraş. Niciodată însă un om în viaţă nu-i va spune altuia: „Tu poţi să mă mântui pe mine!" sau „Fii tu mântuitorul meu!". Poţi să legi un asemenea om de un copac şi să-l laşi să moară acolo de foame; poţi, după ce l-ai văzut că îi face luni de zile zadarnic curte iubitei sale, să-l faci să naufragieze împreună cu această iubită pe o insulă pustie; poţi să-l faci să falsifice cecuri şi apoi să găsească un salvator; toate vorbele din lume au să se înghesuie să-i iasă de pe buze, dar sigur e că, atâta vreme cât e cu adevărat zguduit de emoţie, nu va spune niciodată cuvintele „a mântui", „mântuitor" sau „mântuire", deşi din punct de vedere

lingvistic nimic nu s-ar opune la asta.

Cu toate acestea, popoarele unite sub coroana Kakaniei îşi spuneau că sunt popoare nemântuite!

Generalul Stumm von Bordwehr medita. Prin poziţia pe care o ocupa în Ministerul de Război cunoştea suficient de bine dificultăţile pe care le întâmpinau locuitorii Kakaniei, căci armata era cea care resimţea în primul rând, în ce priveşte bugetul militar, urmările politicii ezitante şi influenţate de sute de consideraţii care rezulta din aceste dificultăţi şi numai cu puţină vreme în urmă ministrul fusese silit, spre marea lui mânie, să retragă un proiect militar urgent, căci una din aceste minorităţi naţionale nemântuite pretinsese în schimbul acordării mijloacelor necesare în acest sens multe concesii de ordin naţional, la care guvernul nu putea consimţi fără a stârni nevoile de mântuire ale altor minorităţi naţionale. Astfel, Kakania rămânea vulnerabilă faţă de duşmanul din afară; căci fusese vorba de mari investiţii în arma artileriei, pentru ca tunurile cu totul învechite ale armatei austriece, care în ce priveşte raza lor de acţiune erau, în comparaţie cu tunurile altor state, în situaţia unui pumnal faţă de o lance, să fie înlocuite cu tunuri noi care ar fi urmat să se afle faţă de tunurile celorlalţi în situaţia unei lănci faţă de un pumnal, iar lucrul acesta fusese încă o dată zădărnicit în chip neprevăzut. Nu s-ar fi putut spune că generalul von Stumm ar fi fost împins din cauza aceasta la gândul sinuciderii, dar mari nemulţumiri îşi pot găsi la început expresia în multe detalii în aparenţă mărunte, fără legătură între ele şi e sigur, în legătură cu lipsa de apărare şi cu lipsa de arme la care Kakania fusese condamnată prin nesfârşitele ei conflicte lăuntrice, faptul că Stumm stătea acum să mediteze la ceea ce era nemântuit şi la mântuire, cu atât mai mult cu cât şi în cursul activităţii sale semicivile pe lângă Diotima auzea de câtăva vreme cuvântul

„mântuire" atât de des, încât se săturase cu totul de el.

Prima sa impresie era că aparţinea pur şi simplu acelui grup de cuvinte încă insuficient lămurite din punctul de vedere al lingvisticii, aşa-numitele „cuvinte bombastice". Astfel îi spunea bunul său simţ natural, de soldat; dar abstracţie făcând de faptul că acest bun-simţ îi fusese turmentat de către Diotima – căci, la urma urmei, Stumm auzise cuvântul „mântuire" pentru prima dată din gura ei şi fusese foarte încântat, ba încă şi astăzi, în ciuda investiţiilor proiectate în artilerie, termenul era în continuare înconjurat de un farmec luminos, astfel încât această primă impresie a generalului fusese, la drept vorbind, cea de a doua din viaţa sa! – se părea că teoria cuvintelor bombastice nu era corectă şi dintr-un alt motiv: cuvintele cuprinse în câmpul semantic „mântuire" ajungeau să fie rostite cu o măruntă, plăcută de altfel, lipsă de gravitate, şi atunci deodată începeau să-ţi sară jucăuşe de pe limbă. „Tu m-ai mântuit în adevăratul înţeles al cuvântului!" sau altele de felul acesta; cine n-ar fi ajuns să spună aşa ceva îndată ce ar fi fost depăşită o aşteptare nerăbdătoare de zece minute sau vreo altă neplăcere la fel de neimportantă? Acum îi era limpede generalului că nu atât cuvintele sunt cele faţă de care bunul-simţ ridică obiecţii, cât gravitatea implauzibilă a stării de spirit despre care se asigură că ar fi creată de ele. Într-adevăr, dacă Stumm se întreba unde, în afară de cercul Diotimei şi în politică, mai auzise el vorbindu-se despre mântuire, atunci îşi dădea seama că se întâmplase la biserică şi în cafenele, în revistele de artă şi în cărţile lui Arnheim, pe care le citise cu uimire şi admiraţie. În felul acesta, fusese făcut să înţeleagă limpede că ceea ce se exprimă cu asemenea cuvinte nu era o întâmplare firească, simplă şi omenească, ci o complicaţie abstractă şi de ordin general; mântuirea unei fiinţe şi aşteptarea cu frică a unei asemenea mântuiri de către o altă fiinţă este, oricum ai privi

lucrurile, după cum se pare, ceva care poate fi înfăptuit de un spirit asupra altui spirit.

Generalul clătina acum din cap plin de uimire faţă de perspectivele fascinante pe care i le deschiseseră asemenea meditaţii în cadrul preocupărilor lui de serviciu. Apăsă pe buton ca să aprindă micul bec rotund şi roşu de sub globul de sticlă de deasupra uşii lui, ca semn că avea o şedinţă importantă şi, pe când ofiţerii din subordinea lui se întorceau oftând din faţa uşii sale astfel consemnate, cu mapele de serviciu sub braţ, îşi continuă speculaţiile intelectuale. Oamenii aceştia de spirit pe care îi întâlnea acum în drumurile sale nu erau mulţumiţi. Ei aveau ceva de obiectat la toate cele, peste tot fi se părea că se făcea prea puţin sau prea mult, niciodată nu s-ar fi zis că din punctul lor de vedere lucrurile mergeau cum trebuie. Treptat, ajunsese să-i fie silă de toţi şi de toate. În ochii lui, cei din jur semănau acum cu oamenii aceia nemulţumiţi şi prea sensibili cărora li se pare că oriunde s-ar afla îi trage curentul. Toată vremea se plângeau de prea multă pedanterie şi de prea multă neştiinţă, de prea multă grosolănie şi de prea mult rafinament, de prea multă agresivitate şi de prea multă indiferenţă, oriîncotro îşi îndreptau privirile li se părea că era ceva în neregulă! Gândurile nu li se linişteau niciodată şi pretutindeni li se părea că există câte un rest de nelinişte care nu ajunge să se potolească. Astfel că, până la urmă, toţi păreau să se fi convins că lumea în care trăiau oamenii din ziua de azi era condamnată la o goliciune şi sterilitate sufletească care n-ar mai fi putut fi mântuite decât printr-un eveniment cu totul deosebit sau de către un om cu totul ieşit din comun. În felul acesta, se născuse atunci printre aşa-numiţii intelectuali predilecţia pentru complexul semantic al mântuirii. Toţi erau convinşi că lucrurile nu mai puteau merge mai departe dacă n-ar fi apărut curând un mesia. Era vorba, după caz, de un mesia al

medicinei, care să mântuie arta vindecării bolnavilor de confuzia încercărilor învăţaţilor pedanţi care-i lăsau pe oamenii neajutoraţi să se îmbolnăvească şi să moară; sau de un mesia al poeziei, care să fie în stare să scrie o dramă care să zguduie milioane de oameni în sălile de spectacol şi care să dovedească deopotrivă cea mai mare originalitate şi noblețe a sentimentelor; în afară de convingerea că, la drept vorbind, oricare dintre activităţile omeneşti luate în parte nu şi-ar fi putut regăsi adevărata semnificaţie decât prin apariţia unui mesia, exista de asemenea şi dorinţa cât se poate de simplă şi din toate punctele de vedere inviolabilă după un mesia care să preia totul cu o mână fermă. Astfel că era în adevăratul înţeles al cuvântului o epocă mesianică cea de atunci, de dinainte de război!

Înainte de izbucnirea războiului, chiar dacă naţiuni şi popoare întregi nu aşteptau altceva decât să fie mântuite, asta nu însemna, la drept vorbind, nimic deosebit şi nimic neobişnuit.

De fapt, generalului i se părea acum că toate acestea nici nu trebuiau să fie luate în serios la modul literal mai mult decât orice altceva din cele ce se spuneau atunci în lumea din jur. „Dacă astăzi s-ar întoarce Mântuitorul", îşi spunea el, „guvernul lui ar fi îndată răsturnat ca oricare alt guvern!" Din experienţa lui personală, i se părea că se ajunsese aici pentru că oamenii scriau prea multe cărţi şi prea multe articole de ziar. „Ce înţeleaptă e prescripţia aceea din regulamentele militare", se gândea el, „care le interzice ofiţerilor să scrie cărţi fără permisiunea specială a superiorilor". I se făcuse aproape frică, pentru că nu mai trăise asemenea simţăminte de loialitate cazonă de multă vreme. Nu mai există nicio îndoială, ajunsese el însuşi să gândească prea mult! I se trăgea de la contactul prea strâns şi continuu cu spiritul civil; spiritul civililor, era limpede, îşi pierduse avantajul, de care se bucurase odată, de a avea o concepţie fermă despre lume şi viaţă. Generalul îşi dădea seama

limpede de acest fapt şi, ca urmare, vedea acum toată vorbăria despre mântuire deodată şi dintr-un alt unghi. Mintea generalului Stumm se reîntorcea pe cărări ocolite la amintirea orelor de religie şi de istorie la care asistase demult şi i se părea că acum ar fi putut să-şi limpezească mai bine complexul acesta de probleme; ar fi fost greu de spus ce anume gândea în clipa aceea, dar dacă ar fi fost scos din toată această confuzie şi ar fi fost netezit cu grijă de toate încruntările, ar fi ajuns să arate, mai mult sau mai puţin, în felul următor: pentru început, succint, în ce priveşte aspectul religios: atâta vreme cât era vorba de oameni care credeau în religie, putea fi luat oricând un bun creştin sau un evreu cucernic şi lăsat să cadă de la oricare etaj al speranţei sau al prosperităţii, iar acesta ar fi căzut, ca să spunem aşa, totdeauna pe picioarele sale sufleteşti. Justificarea consta din faptul că toate religiile, în interpretarea vieţii, prevăzuseră un factor iraţional, imprevizibil, despre care spuneau că ar fi acea calitate de nepătruns a căilor Domnului; dacă lucrurile nu mergeau cum trebuie pentru muritori, atunci nu aveau decât să-şi aducă aminte de acest factor şi spiritul omenesc îşi putea freca mulţumit mâinile. Calitatea de a cădea totdeauna în picioare şi de a-şi putea freca mulţumit mâinile este ceea ce se numeşte o concepţie despre lume şi viaţă, şi tocmai aceasta este ceea ce omul contemporan a pierdut în zilele noastre. El trebuie fie să renunţe complet la a mai medita asupra propriei sale vieţi, lucru cu care mulţi se mulţumesc astăzi, fie să cadă în acea ciudată stare de sfâşiere lăuntrică în care e obligat să gândească şi totuşi, după cât se pare, nu poate ajunge niciodată să se declare mulţumit. Această stare de conflict lăuntric capătă, cu trecerea timpului, la fel de frecvent forma un scepticism total şi pe aceea a unei mereu reînnoite supuneri necondiţionate faţă de credinţa religioasă, iar forma cea mai frecvent întâlnită astăzi este, fără îndoială,

convingerea că fără activitate spirituală nu poate fi vorba de o adevărată viaţă omenească, dar şi că prea mult spirit nu o favorizează. Pe o asemenea convingere se întemeiază cu totul cultura noastră. Ea are cea mai strictă grijă să asigure mijloacele financiare pentru instituţiile de învăţământ şi cercetare, dar niciodată prea mari, ci doar în aşa fel încât să respecte raportul faţă de sumele cheltuite pentru distracţii, automobile şi armament. Se deschid astfel pretutindeni posibilităţi neîngrădite pentru cei capabili, dar cu grija ca omul capabil să fie şi cel mai apt pentru cariera de afaceri.

Civilizaţia noastră îşi acordă, după o oarecare rezistenţă, recunoaşterea oricărei idei, dar o asemenea atitudine are de la sine urmarea că favorizează şi ideea contrarie. Privite din afară, lucrurile par să dovedească o imensă slăbiciune şi neglijenţă; este vorba în acelaşi timp şi de un efort perfect conştient de a face orice spirit să afle că spiritul nu înseamnă totul, căci dacă s-ar ajunge fie şi numai o singură dată ca una din ideile care ne conduc viaţa să fie luată în serios astfel încât să anihileze ideea contrarie, cultura noastră nu ar mai fi cultura noastră!

Generalul avea mâini mici pe care şi le strângea în pumni groşi şi copilăroşi; le încleştase acum şi izbea, ca şi cum ar fi purtat mănuşi groase, căptuşite, în tăblia mesei sale de scris, având în vremea aceasta senzaţia că era necesară o mână forte. Ca ofiţer, avea o concepţie fermă despre lume şi viaţă! Ceea ce rămânea iraţional purta numele de onoare, disciplină, comandament suprem, regulament militar partea a III-a şi, incluzându-le pe toate acestea, convingerea că războiul nu este nimic altceva decât continuarea păcii cu mijloace mai energice, un anumit aranjament mai plin de forţă şi de ordine fără de care lumea nu poate supravieţui. Gestul cu care generalul bătuse cu pumnul în masă ar fi fost puţin ridicol,

dacă un asemenea pumn ar fi fost doar ceva de ordin atletic, nu şi de ordin spiritual, un fel de completare indispensabilă a spiritului. Stumm von Bordwehr se cam săturase de toate problemele civile. Aflase că slujitorii din bibliotecă sau, în sfârşit, asistenţii de bibliotecari sunt singurii oameni în măsură să aibă o privire de ansamblu, care să stârnească încredere, asupra raţiunii civile. Descoperise caracterul paradoxal al unei ordini excesive, şi anume că o asemenea ordine desăvârşită atrage după sine în mod inevitabil inactivitatea. Avea o senzaţie oarecum ilară, ca un fel de explicaţie a faptului că în viaţa militară se întâlneşte ordinea cea mai desăvârşită şi în acelaşi timp şi disponibilitatea totală de a-ţi dărui oricând viaţa. Făcuse de asemenea descoperirea că, într-un fel sau altul, prin complexitatea greu de desluşit a împrejurărilor, ordinea conduce la necesitatea de a vărsa sânge. Îşi spunea îngrijorat că în ritmul acesta nu putea lucra mai departe! „În esenţă, ce este spiritul?!" se întreba generalul simţind că se răzvrăteşte. „Vreau să spun, nu e nimic care să se învârtească la miezul nopţii, de colo până colo, în haine de seară şi cu cămaşă albă; ce ar putea fi altceva decât o anumită ordine, pe care o imprimăm noi impresiilor şi experienţelor noastre?! Până la urmă", conchise el ferm, simţind că-i venise o inspiraţie fericită, „dacă spiritul nu înseamnă nimic altceva decât o trăire ordonată, atunci într-o lume bine ordonată nici nu e nevoie de el!" Oftând uşurat, Stumm von Bordwehr stinse becul care indica faptul că până atunci fusese într-o şedinţă, păşi în faţa oglinzii şi-şi netezi părul, pentru a şterge orice urmă de agitaţie emoţională înainte de intrarea subordonaţilor săi.

109
Bonadea, Kakania; sisteme ale fericirii şi ale echilibrului

Dacă exista cineva în Kakania care nu înţelegea nimic din politică şi nici nu voia să ştie nimic în acest domeniu, aceasta era Bonadea; cu toate acestea, exista între ea şi naţionalităţile nemântuite o anumită legătură: Bonadea (care nu trebuie confundată cu Diotima; Bonadea, zeiţa cea bună, zeiţa castităţii, al cărei templu, printr-o ciudăţenie a destinului, devenise o scenă a orgiilor, soţia unui jurist de seamă, preşedinte de tribunal sau ceva asemănător şi iubita nefericită a unui bărbat care nu era nici vrednic de ea şi nici nu simţea vreo nevoie deosebită de prezenţa ei) avea un sistem, iar politica din Kakania nu avea niciunul.

Sistemul Bonadeei consta în faptul că ducea o viaţă dublă. Ea îşi satisfăcea orgoliul aparţinând unei familii care era considerată de elită şi găsea şi în realităţile ei sociale mulţumirea de a trece drept o doamnă foarte cultivată şi distinsă; ceda diferitelor ispite cărora le era expus spiritul, sub pretextul că era victima unei constituţii uşor excitabile sau, după caz, spunând că avea şi ea o inimă care o împingea spre nebunii, căci nebuniile inimii sunt ceva la fel de onorabil precum crimele politice romantice, chiar dacă circumstanţele însoţitoare s-ar putea să nu fie la fel de ireproşabile. Inima juca în asemenea situaţii acelaşi rol ca onoarea, disciplina şi regulamentul militar partea a III-a în viaţa generalului sau a factorului iraţional în orice condiţii ordonate de viaţă, factorul care, până la urmă, creează în toate ordinea pe care raţiunea nu este în stare să o stabilească.

Însă în acest sistem intervenise o anumită eroare; el împărţea viaţa Bonadeei în două stări de spirit, între care trecerea nu se făcea

fără daune considerabile. Căci oricât de elocventă ar fi putut fi inima înaintea unui pas greşit, tot atât de deprimată se arăta a fi după aceea, şi stăpâna acestei inimi era permanent agitată între stări sufleteşti maniacal efervescente şi fluid dezorganizate de o umoare neagră, stări de spirit care nu ajungeau decât rareori să se echilibreze. Oricum, era un sistem; adică nu era vorba doar de un joc liber al instinctelor – cum ar fi fost pe vremuri pentru cei care voiau să înţeleagă viaţa ca un bilanţ automat de plăceri şi suferinţe cu un anumit activ de plăceri –, ci conţinea nişte aranjamente însemnate de ordin spiritual în măsură să falsifice un asemenea bilanţ.

Orice om are metodele sale de a interpreta în favoarea sa bilanţul impresiilor, astfel încât să rezulte într-o anumită măsură minimul zilnic de plăceri existenţiale care să-i ajungă în împrejurările obişnuite. Plăcerea lui de viaţă poate foarte bine să constea şi în suferinţe şi neplăceri, căci se ştie că există melancolici fericiţi, la fel cum există marşuri funebre care plutesc în elementul lor la fel de puţin greoi ca un dans în elementul său. Probabil că se poate susţine şi contrariul, anume că mulţi oameni veseli nu sunt cu nimic mai fericiţi decât cei trişti, căci fericirea consumă la fel de mult ca nefericirea; lucrurile se prezintă precum capacitatea de a zbura după principiul de a fi mai uşor – sau mai greu – decât aerul. Aici se iveşte o altă obiecţie; căci n-ar însemna că are dreptate vechea înţelepciune a celor înstăriţi, care spune că cei săraci nu trebuie să-i invidieze, căci e doar o iluzie afirmaţia că banii i-ar face pe ei fericiţi? Ar însemna doar că se iveşte o nouă îndatorire, ca în locul sistemului propriu de viaţă să se creeze un altul, care să se poată solda cu micul activ de fericire pe care l-a avut oricum de la început. Teoretic, aceasta înseamnă că familia lipsită de acoperiş deasupra capului poate fi, dacă nu a îngheţat într-o noapte geroasă de iarnă,

la fel de fericită la primele raze ale soarelui dimineţii ca bogatul care trebuie să se dea jos din patul său cald; practic, totul se rezumă la faptul că orice om îşi poartă, răbdător ca un măgar, povara cu care a fost încărcat, căci un măgar care este doar cu foarte puţin mai puternic decât povara sa este fericit. De fapt, aceasta este definiţia cea mai demnă de încredere a fericirii personale la care se poate ajunge, atâta vreme cât se ia în consideraţie doar un măgar. Dar adevărul este că fericirea personală (ori echilibrul, mulţumirea sufletească sau oricum i s-ar mai putea spune acelui ţel automat cel mai lăuntric al persoanei) este suficientă sieşi numai în măsura în care este o piatră închisă într-un zid sau o picătura într-un fluviu, prin care trec şi curg forţele şi tensiunile întregului. Ceea ce face şi simte un om are prea puţină importanţă în comparaţie cu tot ceea ce trebuie să presupună el că fac şi simt alţii în raport cu el în felul cuvenit şi corespunzător. Niciun om nu trăieşte numai propriul său echilibru, ci fiecare se sprijină pe straturile care-l înconjoară şi astfel această mică uzină de plăceri a individului cuprinde un sistem de credit moral cât se poate de complicat despre care va mai fi vorba, pentru că el aparţine nu mai puţin bilanţului sufletesc al totalului, cât şi al individualului.

Întrucât eforturile Bonadeei de a-şi recâştiga iubitul nu aveau niciun succes şi o făceau să creadă că spiritul şi energia Diotimei i-l răpiseră pe Ulrich, ea era peste măsură de geloasă pe această femeie, dar şi, aşa cum li se întâmplă uşor oamenilor slabi, găsise pe de altă parte în admiraţia pentru ea o anumită explicaţie şi compensaţie care o făceau să uite în parte pierderea suferită; se găsea acum în starea aceasta sufletească de câtăva vreme şi reuşise să obţină să fie primită din când în când, sub pretextul unor contribuţii modeste la Acţiunea Paralelă, de către Diotima, fără ca totuşi să ajungă să fie inclusă în cercul celor ce frecventau casa şi

acum îşi închipuia că trebuie să existe în sensul acesta o anumită înţelegere între Diotima şi Ulrich. Astfel că suferea de pe urma cruzimii acestor două fiinţe şi, cum îi şi iubea pe amândoi, se născuse în ea iluzia unei purităţi şi a unui altruism incomparabil al propriilor ei sentimente. Dimineţile, după ce soţul ei părăsea locuinţa, lucru pe care ea îl aştepta cu nerăbdare, se aşeza ades în faţa oglinzii ca o pasăre care-şi zburleşte şi netezeşte penele. Îşi lega, îşi ondula şi îşi cârlionţa părul până când coafura îi căpăta o formă care să semene oarecum cu cocul grecesc al Diotimei. Pe urmă, îşi pieptăna şi îşi potrivea cu peria mici bucle şi chiar dacă, în ansamblu, acest aranjament devenea puţin ridicol, ea nu remarca, atâta timp cât în oglindă îi surâdea un chip care în alcătuirea lui generală amintea acum de departe de cel al zeiţei. Siguranţa de sine şi frumuseţea unei fiinţe pe care ea o admira şi fericirea acestei fiinţe urcau în valuri mici, subtile, calde spre o uniune tainică, chiar dacă nu profund desăvârşită, ca atunci când mergi să te aşezi la marginea unei mări uriaşe şi-ţi laşi picioarele să se cufunde în apă. Această atitudine, care semăna cu un gest de devoţiune religioasă – căci o asemenea fericire care pune stăpânire pe trupul întreg, începând din vremurile când omul în stările sale primitive se strecura cu tot trupul în măştile zeilor şi până la ceremoniile civilizaţiei actuale, o asemenea fericire a imitaţiei pline de credinţă nu-şi vede niciodată epuizată semnificaţia! se înstăpânea cu atât mai puternic asupra Bonadeei cu cât ea îşi iubea veşmintele şi aspectul exterior cu un fel de sentiment al constrângerii. Când Bonadea se contempla în oglindă îmbrăcată într-o rochie nouă, ea nu şi-ar fi închipuit niciodată o epocă viitoare în care femeile ar îmbrăca fuste scurte până la genunchi în locul rochiilor cu mâneci strâmte şi cu fuste lungi în formă de clopot şi s-ar tunde ca băieţii în loc să se coafeze cu bucle pe mijlocul frunţii. Nici n-ar fi negat o asemenea

posibilitate, căci creierul ei pur şi simplu n-ar fi fost în stare să primească o asemenea concepţie. Ea se îmbrăcase totdeauna aşa cum se cerea să se înfăţişeze o femeie distinsă şi resimţea la fiecare jumătate de an faţă de moda nouă un fel de evlavie, ca în faţa celor ce ţineau de veşnicie. Chiar dacă gândirea ar fi fost silită să recunoască faptul că toate sunt trecătoare, nu i-ar fi scăzut în niciun fel o asemenea evlavie. Absorbea cu toată puritatea constrângerea lumii exterioare şi vremurile când se îndoiau colţurile cărţilor de vizită sau când li se trimiteau prietenilor ilustrate cu felicitări cu prilejul Anului Nou sau când la baluri se scoteau încet mănuşile erau acum, în vremurile când nu se mai făceau asemenea lucruri, la fel de departe în urmă cum erau pentru alţi contemporani vremurile de acum o sută de ani, aparţineau de imaginar, imposibil şi anacronic. Din cauza aceasta era atât de comic să o vezi pe Bonadea fără veşminte; scotea de pe sine şi acea protecţie ideală, era victima dezgolită a unei constrângeri nemiloase care se abătea asupra ei la fel de neomenos ca un cutremur de pământ.

Periodica ei prăbuşire de pe culmile culturii şi civilizaţiei înspre vicisitudinile realităţii crude nu se mai petrecuse în ultimul timp şi, cum Bonadea era obişnuită să acorde o grijă rituală felului în care apărea în public, trăia acum partea ilegitimă a vieţii ei, pentru întâia oară de când avusese douăzeci de ani, de parcă ar fi fost văduvă. S-ar putea susţine, ca un lucru general acceptat, că femeile care acordă o grijă excesivă aspectului lor exterior sunt relativ virtuoase, căci mijloacele elimină până la urmă scopul, la fel cum marii eroi sportivi ajung deseori amanţi necorespunzători, ofiţerii cu aspect marţial ajung soldaţi mediocri şi bărbaţii cu un pronunţat aspect spiritual se dovedesc a fi prostănaci; însă, în ce o priveşte pe Bonadea, nu era vorba doar de o distribuire a energiei, ci de faptul că ea se îndrepta acum spre noua sa viaţă cu un exces de dăruire cu

adevărat surprinzător. Îşi trasa cu creionul, plină de pasiunea iubitoare a unui pictor, sprâncenele, îşi acoperea, cu un strat subţire, de email parcă, fruntea şi obrajii, astfel că îşi făcea chipul să iasă din obişnuitul naturalism, ajungând la acea exagerare şi îndepărtare de realitate care este proprie stilului artei sacrale, trupul îi era constrâns, încă uşor tremurând, într-un corset şi simţea acum deodată un fel de afecţiune ca de soră faţă de sânii ei mari, care până atunci i se păruseră jenanţi şi umilitori, căci îi vedea ca prea feminini. Soţul ei era nu în mică măsură surprins când o gâdila în joacă uşor cu degetul pe gât şi primea ca răspuns: Nu-mi deranja coafura! sau atunci când o întreba: Nu vrei să-mi întinzi mâna? şi ea răspundea: Cu neputinţă, mi-am îmbrăcat rochia cea nouă! Însă puterea păcatului se desprinsese parcă din lanţurile în care îi ţinuse prizonier până atunci trupul şi rătăcea acum asemenea unui astru primăvăratic peste lumea nouă, transfigurată, a unei Bonadea care, în această neobişnuită şi uşor diminuată luminescenţă, se simţea eliberată de „supraexcitaţia" ei, ca şi când ar fi dat jos de pe ea crusta unei vechi cicatrice. Pentru prima dată de când erau căsătoriţi, soţul ei se întreba bănuitor dacă nu cumva un al treilea începuse să-i tulbure pacea domestică.

Ceea ce se întâmplase însă nu era altceva decât apariţia unui fenomen din sfera sistemului de viaţă. Vesmintele, odată scoase din fluiditatea prezentului şi considerate ca formă aşezată în propria lor exigenţă monstruoasă pe un trup omenesc, sunt nişte tuburi şi proeminenţe ciudate, demne să însoţească alte forme de găteală, cum ar fi un inel agăţat de nas sau de buze; dar cât de fascinante devin când sunt privite laolaltă cu însuşirile pe care le atribuie celui ce le poartă! Se petrece o minune nu mai puţin importantă decât atunci când din nişte linii încâlcite pe o bucată de hârtie descoperi înţelesul vreunui mare cuvânt. Să ne închipuim, de exemplu, că

bunătatea şi distincţia unui om ar răsări deodată sub forma unei aureole punctate, aurii, ca o lună plină în spatele cărării pe care şi-o face în păr, aşa cum se poate vedea în tablourile vechi şi pioase, în momentele când îşi face plimbarea pe bulevard sau, luându-şi ceaiul, când îşi aşază tocmai tartinele pe farfurie: ar fi, fără îndoială, una din experienţele de viaţă monstruoase şi cutremurătoare; o asemenea putere de a face vizibil invizibilul, ba chiar inexistentul, realizează în fiecare zi o piesă vestimentară bine croită!

Astfel de obiecte sunt asemenea debitorilor care ne restituie cu o dobândă fabulos de mare sumele pe care li le-am împrumutat şi, la urma urmei, nici nu sunt altceva decât obiecte ţinând de datoriile care trebuie să se restituie. Căci această însuşire pe care o au veşmintele este stăpânită şi de convingerile, prejudecăţile, teoriile, speranţele, credinţa în ceva, ba chiar şi lipsa de gândire o stăpâneşte, în măsura în care doar prin ea însăşi este pătrunsă de conştiinţa propriei ei justeţi. Asemenea calităţi slujesc, redându-ne puterea pe care noi le-am împrumutat-o, scopul de a pune lumea într-o lumină care de la noi porneşte şi, în esenţă, aceasta este misiunea pentru care fiecare îşi alcătuieşte propriul său sistem special. Cu o artă diversificată, noi realizăm o iluzie orbitoare cu ajutorul căreia suntem în stare să trăim alături de lucrurile monstruoase rămânând în acelaşi timp perfect liniştiţi, pentru că recunoaştem aceste grimase încremenite pe chipul lumii ca fiind o masă sau un scaun, un ţipăt sau un braţ întins, un bolid gonind în viteză sau o friptură de pasăre. Suntem capabili să ne simţim, aşa, plasaţi între un abis de cer deschis deasupra capului nostru şi un abia acoperit abis de cer sub picioare, să ne simţim trăind aici pe pământ la fel de netulburaţi ca într-o cameră bine închisă. Ştim că viaţa se pierde deopotrivă în depărtările neomeneşti ale spaţiului ca şi în limitările neomeneşti ale lumii atomului, dar între ele

manevrăm un strat de imagini ca fiind obiectele lumii reale, fără să ne lăsăm câtuşi de puţin impresionaţi de faptul că aceasta înseamnă doar că preferăm astfel nişte date senzoriale pe care le primim venind de la o anumită depărtare medie de noi. O asemenea comportare se situează undeva remarcabil de mult sub nivelul puterii noastre de gândire, dar tocmai aceasta dovedeşte că simţămintele noastre sunt puternic implicate în toată această situaţie. De fapt, cele mai importante dintre procedeele spirituale ale omenirii slujesc prezervării unei stări de spirit constante şi toate sentimentele, toate pasiunile lumii nu sunt nimic faţă de efortul uriaş, dar complet inconştient pe care-l face omenirea pentru a-şi păstra exaltata ei linişte emotivă! Se pare că nici nu merită osteneala să vorbim despre aceste fenomene, atât de desăvârşit funcţionează totul. Dar dacă privim lucrurile îndeaproape, se vădeşte a fi vorba de o stare artificială a conştiinţei, care-i dă omului putinţa de a merge drept printre constelaţiile care i se rotesc deasupra capului şi-i permite, în mijlocul acestei aproape nesfârşite lumi necunoscute, să-şi sprijine cu demnitate mâna între al doilea şi al treilea nasture al vestei. Orice om, idiotul la fel de bine ca înţeleptul, face uz de artificiile sale; pentru a menţine echilibrul intern al lumii, toate aceste stratageme personale sunt introduse cu pricepere în sistemul moral şi mental al societăţii, astfel încât slujesc aceluiaşi scop, dar la scară mare. Această integrare şi interpenetrare este asemenea celei existente în marea natură, unde influenţa tuturor câmpurilor magnetice ale cosmosului se exercită asupra pământului, fără ca lucrul să se remarce, pentru că ceea ce se petrece pe pământ este tocmai rezultatul acestei influenţe; eliberarea spirituală este atât de mare, încât şi cei mai înţelepţi, precum neştiutoarele fetiţe, condiţiile şi împrejurările rămânând aceleaşi, duc o viaţă foarte înţeleaptă şi bună.

Din când în când, după asemenea stări de mulţumire, care într-un anumit sens ar putea fi denumite şi stări de constrângere a sentimentului şi voinţei, pare să ni se întâmple tocmai contrariul sau, ca să ne exprimăm în terminologia unui ospiciu, se abate deodată asupra pământului un uriaş flux de idei după trecerea căruia întreaga viaţă omenească se găseşte stabilită în jurul unor noi centre şi axe. Cauza originară a tuturor revoluţiilor, care se află undeva mai profund decât prilejul care i-a dat naştere, nu constă în acumularea stărilor insuportabile, ci în perimarea coeziunii care a susţinut acea mulţumire sufletească artificială. Putem cita aici un dicton latin, parafrazat după un renumit scolastic timpuriu, *Credo, ut intelligam*, care s-ar putea actualiza astfel: „Doamne, păstrează pentru sufletul meu un credit de producţie!". Căci probabil orice crez omenesc este doar un caz particular al sistemului general de credite. În dragoste ca şi în afaceri, în ştiinţă ca şi în săritura în lungime, trebuie ca omul să creadă înainte de a putea câştiga sau realiza ceva şi cum ar fi cu putinţă ca lucrul acesta să nu fie valabil şi pentru viaţa luată în întregul ei?! Ordinea vieţii poate să-şi aibă temeiurile sale oricât de ferme, în ea se cuprinde totdeauna şi o parte, oricât de infimă, de credinţă voluntară în această ordine, şi chiar aceasta este cea care indică, precum la o plantă, locul de unde a pornit instinctul, iar odată ce o asemenea credinţă, pentru care nu se poate da socoteală şi care nu are acoperire, a ajuns să se epuizeze, se produce rapid prăbuşirea; epocile şi imperiile nu se răstoarnă altfel decât concernele de afaceri atunci când îşi pierd creditul.

Astfel, examinarea principiilor echilibrului sufletesc ajunge, pornind de la frumosul exemplu al Bonadeei, la cel melancolic al Kakaniei. Căci Kakania a fost prima ţară în actuala epocă a evoluţiei căreia Dumnezeu i-a retras creditul, bucuria de a trăi, credinţa în sine şi acea capacitate a tuturor statelor civilizate de a difuza iluzia

utilă că ar avea o misiune. Era o ţară plină de înţelepciune şi oameni cultivaţi; ca toţi oamenii cultivaţi de pretutindeni pe pământ, aceştia se agitau într-o stare incertă de spirit în mijlocul unei uriaşe confuzii de zgomote, viteze, înnoiri, conflicte legale şi date care alcătuiesc peisajul optico-acustic al vieţii noastre; precum oamenii în general, aceştia citeau şi ascultau în fiecare zi câteva duzini de ştiri care făceau să li se ridice părul măciucă şi erau dispuşi să se tulbure din cauza lor, ba chiar să intervină în vreun fel, dar nu se ajungea aici, căci, câteva secunde mai târziu, surescitarea era dislocată în conştiinţă de o alta nouă; ca toţi ceilalţi oameni, şi aceştia se simţeau înconjuraţi de asasinate, omucideri, pasiuni, sacrificii, măreţie, care interveneau într-un fel sau altul în complexitatea creată în jurul lor, dar nu puteau ajunge până la asemenea aventuri, căci erau prizonieri în vreun birou sau în alte instituţii profesionale, iar când îşi câştigau libertatea, spre seară, atunci tensiunea în care trăiseră până în acea clipă şi cu care nu mai ştiau ce să facă exploda în plăcere şi distracţii, care nu le făceau nicio plăcere şi nu-i distrau. Tocmai în cazul celor cultivaţi, dacă ei nu se dedicau atât de exclusiv precum Bonadea, se mai adăuga ceva: nu mai beneficiau de darul creditului şi nici de cel al înşelăciunii. Nu mai ştiau să spună ce se întâmplase cu surâsul, cu suspinul, cu gândurile lor. Ce gândiseră cu o clipă înainte şi ce-i făcuse să surâdă? Părerile lor erau întâmplătoare, înclinaţiile şi le ştiau de demult, într-un fel totul în ei plutea ca o schemă gata întocmită în care se integrau pur şi simplu şi nu erau în stare să mai facă sau să mai lase să se facă ceva cu toată convingerea şi din toată inima, pentru că nu mai exista nicio lege care să le asigure unitatea. În felul acesta, omul cultivat era omul care simţea că exista o datorie care sporea tot mai mult şi pe care el nu avea să fie niciodată în stare s-o acopere, el era omul care vedea un faliment inevitabil şi care fie acuza vremea în care era

condamnat să trăiască, deşi el trăia la fel de bine în ea ca în oricare alta, fie, cu curajul unuia care nu mai are nimic de pierdut, se arunca asupra oricărei idei ce îi promitea vreo schimbare.

Adevărul este că lucrurile se prezentau la fel în întreaga lume, dar atunci când Dumnezeu îi retrăsese Kakaniei creditul, el făcuse ceva special, în sensul că le determinase pe toate popoarele conlocuitoare să înţeleagă dificultăţile civilizaţiei. Ele stătuseră până atunci liniştite ca bacteriile în mediul lor de cultură, fără să-şi facă griji în ce priveşte rotunjirea cuvenită a bolţii cereşti sau în ce priveşte alte asemenea probleme, dar dintr-odată se simţiseră la strâmtoare. Omul nu ştie de obicei că trebuie să creadă că este mai mult decât este pentru a putea să fie ceea ce este; dar el trebuie să simtă acest „mai mult", într-un fel, deasupra şi în jurul lui, şi uneori s-ar putea chiar să simtă deodată lipsa acestui simţământ. Atunci înseamnă că-i lipseşte ceva imaginar. De fapt, nu se întâmplase nimic în Kakania şi în primă instanţă am fi putut gândi că fusese vorba doar de vechea, neostentativa cultură şi civilizaţie kakaniană, însă acest nimic era acum la fel de neliniştitor ca neputinţa de a mai dormi noaptea sau neputinţa de a mai înţelege. Din cauza aceasta intelectualii, după ce se convinseseră că într-o cultură naţională lucrurile aveau să stea altfel, dacă fiecare naţiune avea să-şi aibă propria cultură şi civilizaţie, constatară că le cade uşor să le convingă şi pe minorităţile naţionale ale Kakaniei de acest aspect. Era, de fapt, vorba de ceva care să înlocuiască într-un fel religia sau să-l înlocuiască pe bunul împărat de la Viena sau pur şi simplu o explicaţie a faptului de neînţeles că săptămâna are şapte zile. Căci există multe lucruri inexplicabile, dar când se cântă imnul naţional, ele nu mai sunt resimţite ca atare. Fireşte, aceasta fusese clipa în care un bun kakanian, întrebat ce anume era el, ar fi putut răspunde cu entuziasm: „Nimic!". Căci acest nimic înseamnă ceva căruia i se

dă mână liberă să facă dintr-un kakanian totul, tot ceea ce nu exista încă! Însă locuitorii Kakaniei nu erau oameni atât de dificili şi se mulţumeau cu jumătăţile de realităţi, iar fiecare naţionalitate se străduia să facă faţă de celelalte şi cu celelalte ceea ce i se părea ei bine. Fireşte» într-o asemenea situaţie îţi reprezinţi greu suferinţele pe care nu le înduri tu însuţi. Prin două milenii de educaţie altruistă ai devenit atât de altruist, încât până şi atunci când ajungea să ne meargă prost, mie sau ţie, erai totdeauna de partea celuilalt. Totuşi, nu trebuie să ne reprezentăm faimosul naţionalism kakanian ca fiind ceva exagerat şi sălbatic. Era un proces mai degrabă istoric decât unul real. Oamenii de acolo ţineau cu adevărat unii la alţii; îşi mai dădeau reciproc cu ceva în cap şi se spionau unii pe alţii, dar procedau astfel din considerente de cultură superioară, aşa cum se întâmplă şi altminteri, ca un om care nu ar fi în stare să-i facă rău unei muşte, dacă ar rămâne între patru ochi cu musca, să poată foarte bine, aşezat sub imaginea Răstignitului în sala tribunalului, să condamne la moarte un alt om. Putem afirma: de fiecare dată când sublimele lor personalităţi făceau câte o pauză, kakanienii respirau uşuraţi şi se simţeau, ca bune instrumente ale gastronomiei, cum sunt oamenii de felul lor, foarte surprinşi de experienţa lor în calitate de instrumente ale istoriei.

110

Disoluţia şi prezervarea lui Moosbrugger

Moosbrugger se afla în continuare în închisoare şi aştepta ca psihiatrii să vină şi să-i repete examenul medical. Petrecuse astfel un număr compact de zile. Fiecare zi izolată se desprindea, desigur, dintre celelalte atunci când se scurgea propriu-zis, dar se cufunda iarăşi printre ele, în masa lor, către seară. Moosbrugger ajungea,

fireşte, în contact cu deţinuţii, paznicii, coridoarele, curtea, cu câte o bucăţică de cer albastru, cu câţiva nori care străbăteau acest petic de cer, cu mâncarea, apa şi uneori şi cu câte un personaj oficial care se ocupa de cazul lui, însă aceste impresii erau prea vagi ca să i se imprime durabil în conştiinţă. El nu avea nici ceas şi nici soare după care să se orienteze, nici muncă, nici timp. Îi era în permanenţă foame. Era în permanenţă obosit de mersul acesta prin cei şase metri pătraţi ai lui, care oboseşte mai mult decât străbaterea a mile întregi. Se plictisea de orice se apuca să facă, ca şi când ar fi fost pus să amestece într-o oală cu clei. Dar când sta să se gândească la toate acestea, i se părea că ziua şi noaptea, mâncarea şi iar mâncarea, vizitele şi controalele se succedau neîncetat şi repede unele după altele şi îi vâjâiau prin faţa ochilor, ceea ce îl amuza. Ceasul vieţii sale se stricase; putea fi pus înainte sau înapoi. Acest aspect îi plăcea; i se potrivea. Lucruri departe în trecut şi altele proaspete şi noi nu mai erau separate artificial între ele, iar atunci când erau toate asemenea, înceta ca „în momente diferite" să fie astfel legat laolaltă, cu un fir roşu parcă, pe care să trebuiască să-l strângi de gâtul unui frate geamăn pentru că eşti încurcat şi nu mai ştii ce să faci. Tot ce nu era esenţial dispăruse din viaţa lui. Când se mai gândea la aceasta, şedea de vorbă pe îndelete în sinea lui cu el însuşi şi apăsa atunci pe silabele scurte într-un mod aparte, ca şi pe cele lungi; era un cu totul alt cântec al vieţii decât cel pe care-l auzi în fiecare zi. Rămânea deseori oprit multă vreme asupra câte unui cuvânt şi când îl părăsea în cele din urmă, fără să ştie prea bine cum, acest cuvânt îi şedea iarăşi în cale, într-un fel sau altul, în altă parte. Râdea de plăcere, pentru că nimeni nu ştia ce întâlnea el în gândurile lui. E greu să găsim un termen pentru a descrie unitatea pe care fiinţa lui o realiza în unele momente. S-ar putea uşor închipui că viaţa unui om curge asemenea unui pârâu; dar mişcarea

pe care Moosbrugger o simţea petrecându-se în a lui curgea asemenea unui curent printr-o mare apă stătătoare. Împingându-se astfel înainte, se abătea uneori şi îndărăt, iar cursul propriu-zis al vieţii dispărea aproape în ea. Avusese odată, într-un vis cu ochii deschişi, impresia că el însuşi îl cărase pe Moosbruggerul vieţii sale în spinare ca pe o haină uzată din care, atunci când o desfăcea puţin, se revărsa în valuri împădurite şi mătăsoase cea mai minunată dintre căptuşeli.

Nu voia să mai ştie nimic din cele ce se petreceau afară. Undeva era război. Undeva era o mare nuntă. Vine acum împăratul Balucistanului – se gândea el. Pretutindeni erau soldaţi care făceau exerciţii, rătăceau târfele, dulgherii se ridicau în picioare pe bârnele acoperişurilor. În cârciumile din Stuttgart curgea din robinetele galbene, sucite, berea la fel ca la Belgrad. Când eşti pe drum, peste tot te întreabă jandarmii de acte. Peste tot îţi pun câte o ştampilă. Peste tot fie sunt ploşniţe, fie nu sunt. Ai de lucru sau n-ai de lucru. Femeile sunt toate la fel. Doctorii din spitale sunt toţi la fel. Când vii seara de la muncă, sunt oameni pe stradă care nu fac nimic. Pretutindeni şi toată vremea e acelaşi lucru; oamenilor nu le mai trece nimic nou prin cap. Când primul aeroplan trecuse pe cerul albastru pe deasupra capului lui Moosbrugger, fusese frumos; dar după aceea veniseră tot aceleaşi avioane unul după altul şi fiecare din ele arăta la fel ca celelalte. Era un alt fel de acelaşi lucru decât felul în care miracolul gândurilor lui era acelaşi lucru. El nu înţelegea cum se făceau toate acestea şi pe oriunde se dusese i se iviseră mereu în cale! Clătină din cap. „Dracu' s-o ia", se gândea el, „lumea toată! M Avea să-l ia şi pe el călăul, tot nu pierdea nimic…

Cu toate acestea, uneori se îndrepta, pierdut parcă în gânduri, spre uşă şi pipăia binişor în locul unde pe dinafară se afla broasca. Atunci, din gang, câte un ochi venea să-l privească prin vizor şi

urma o voce rea care-l certa. În faţa unor asemenea afronturi, Moosbrugger se retrăgea repede înăuntrul celulei şi se întâmpla atunci să se simtă întemniţat şi privat de ceva anume. Patru pereţi şi o uşă de fier nu înseamnă nimic deosebit, dacă poţi să intri şi să ieşi. Nici gratiile la o fereastră străină nu înseamnă mare lucru, iar faptul că un prici sau o masă de lemn sunt fixate bine la locul lor e în ordine. În clipa, însă, în care nu mai poţi să faci cu lucrurile ce vrei, se stârneşte ceva de-a dreptul dement. Lucrurile făcute de nişte oameni, slujitori, şelari despre care nici măcar nu ştii cum arată de fapt ajung deodată să fie obraznice. Te opresc locului. Când Moosbrugger îşi dădea seama cum lucrurile din jurul lui începeau să-i comande, simţea că-i vine pofta să le rupă în bucăţi şi trebuia să facă un efort ca să se convingă până la urmă că nu era de demnitatea lui să intre în luptă cu asemenea servitori ai justiţiei. Însă simţea cum i se încleştează mâinile atât de tare, încât îi era frică să nu se îmbolnăvească până la urmă.

Fusese aleasă o suprafaţă de şase metri pătraţi şi Moosbrugger se învârtea acum în sus şi în jos prin ea. De altfel, gândirea unui om sănătos şi care nu este închis semăna mult cu a lui. Deşi nu cu mult înainte cei din jur se ocupaseră cu tot interesul de el, acum îl uitaseră repede. Fusese pus la locul lui aici aşa cum baţi un cui în perete; odată intrat acolo, nu-l mai ia nimeni în seamă. Veneau alţi Moosbruggeri la rând; aceia nu erau el însuşi, nici măcar nu-i semănau, dar îndeplineau aceeaşi funcţie. Fusese o crimă de natură sexuală, o poveste urâtă, un asasinat odios, fapta unui nebun, fapta unui om numai pe jumătate iresponsabil, o întâlnire cu destinul de care oricine trebuie să se ferească, o intervenţie satisfăcătoare a poliţiei în lupta cu crima şi a justiţiei… Asemenea concepte generale sărace în conţinut şi asemenea clişee umflau acum întâmplarea care fusese golită de conţinutul ei şi pe care o prinseseră ca într-o plasă.

Numele lui Moosbrugger fu dat uitării, detaliile fură şi ele date uitării. El devenise acum „o veveriţă, un iepure sau o vulpe", deosebirile mai precise îşi pierduseră valoarea; conştiinţa publică nu mai păstra o noţiune precisă în ce-l priveşte, ci doar câmpurile întinse, goale, ale noţiunilor generale acumulându-se unele lângă altele, care erau asemenea licăririi cenuşii într-un ochean îndreptat spre o depărtare prea mare. Această deconectare a proporţiilor, această cruzime a unei gândiri care se joacă acum cu conceptele pe care şi le-a propus fără să-şi mai bată capul cu încărcătura lor de suferinţă şi de viaţă care să dea greutate oricărei decizii; cam acestea erau caracteristicile pe care sufletul colectiv ajunsese să le aibă în comun cu cel al lui Moosbrugger; însă ceea ce era în creierul lui de nebun un vis, un basm, un punct bolnav sau deformat în oglinda conştiinţei, care nu mai răsfrânge imaginea lumii, ci lasă doar să treacă lumina, îi lipsea colectivităţii din jurul lui sau se găsea cel mult sporadic în vreun om izolat şi doar ceva din tulburarea neclară a câte unuia mai păstra ceva din toate acestea.

Iar ceea ce avea vreo legătură exactă cu Moosbrugger, cu acest Moosbrugger şi nu cu vreun altul, cu acesta care fusese aşezat pentru o vreme pe această suprafaţă anume de şase metri pătraţi, cu hrana, supravegherea, tratamentul care i se aplica potrivit instrucţiunilor oficiale, cu deciziile în ce priveşte soarta lui ulterioară sub forma condamnării la închisoare pe viaţă sau la moarte, toate acestea fuseseră transmise unui grup relativ restrâns de oameni care se comportau cu totul altfel. Aici erau ochi care spionau bănuitori în exerciţiul funcţiunii, glasuri care admonestau la cea mai mică abatere. Niciodată nu intrau la el în celulă mai puţin de doi paznici, era pus în lanţuri ori de câte ori era scos pe coridoare. Aici se acţiona sub imperiul unei frici şi al unor precauţii care erau determinate de acest anume Moosbrugger în această

anume suprafaţă restrânsă, dar care erau într-un fel într-o contradicţie stranie cu tratamentul ce i se aplica în general. Se plângea des de asemenea măsuri de precauţie. Dar atunci paznicul, directorul, medicul, preotul, oricine ar fi fost cel care-i asculta protestele, afişa o figură impasibilă şi-i răspundea că tratamentul care i se aplica era în conformitate cu regulamentul. Astfel că regulamentul înlocuia acum interesul pe care lumea îl manifestase odată faţă de el şi care acum se pierduse, iar Moosbrugger se gândea: „Ţi s-a pus pe după gât un ştreang lung cât toate zilele şi nu mai poţi să vezi cine trage de el". Era, cum ar veni, legat de lumea exterioară, care se afla undeva după colţ. Oameni care, cei mai mulţi dintre ei, nici nu se gândeau la el, care nici măcar nu ştiau de existenţa lui sau pentru care el nu însemna mai mult decât poate însemna o găină obişnuită pe o uliţă obişnuită de sat pentru un profesor universitar de zoologie acţionau laolaltă pentru a-i pregăti o soartă pe care el o simţea, ca o forţă fără trup, trăgând de el. O tânără funcţionară mai adăuga câte o anexă la dosarul lui. Un arhivar înregistra apoi acest amănunt după regulamente ingenioase. Un consilier ministerial pregătea cele mai recente directive pentru sentinţa ce urma să-i fie aplicată. Câţiva psihiatri intraseră într-o controversă cu privire la delimitările constituţiilor pur psihopatice determinate de anumite cazuri de epilepsie faţă de combinaţiile produse de alte maladii.

Juriştii scriau despre relaţiile între circumstanţele atenuante şi condiţiile de reducere eventuală a pedepsei. Un episcop se pronunţa împotriva declinului general al moravurilor şi proprietarul unui domeniu de vânătoare se plângea pe lângă juristul care era soţul Bonadeei de creşterea excesivă a numărului vulpilor, ceea ce îi întărea acestui funcţionar eminent atitudinea în favoarea inflexibilităţii principiilor judiciare.

Din asemenea evenimente şi împrejurări impersonale se constituie evenimentele de natură personală şi care, pentru moment, nici nu pot fi descrise. Dacă acum cazul lui Moosbrugger era despuiat de toate detaliile individuale romantice care nu-l priveau decât pe el şi pe cele câteva fiinţe omeneşti pe care le omorâse, atunci nu mai rămânea altceva decât ceea ce se exprima prin lista unor lucrări de referinţă – citate pe care tatăl lui Ulrich le anexase la scrisoarea de curând trimisă fiului său. O asemenea listă arată după cum urmează: AH – AMP – AAC – AKA – AP – ASZ – BKL – BGK – BUD – CN – DTJ – DJZ – FBgM – GA – GS – JVK – KBSA – MMW – NG – PNW – R – VSgM – WMW – ZGS – ZMB – ZP -ZSS – Addickes idem. – Aschaffenburg id. – Beling id. ş.a.m.d. – sau, în cuvinte: *Annales d'Hygiène Publique et de Médicine légale*, ed. Brouardel, Paris; *Annales Médico-Psychologiques*, ed. Ritti… etc. etc. În cele mai concise prescurtări ocupând o pagină întreagă. Căci adevărul nu este un cristal pe care să-l poţi băga în buzunar, ci o curgere nesfârşită în care te afunzi. Să ne gândim că fiecare din aceste prescurtări e legată de câteva sute sau zeci de pagini tipărite, fiecare pagină de un om cu zece degete, care o scrie, şi fiecare deget de zece discipoli şi zece adversari, la fiecare discipol şi adversar zece degete şi la fiecare deget a zecea parte a unei idei personale, şi atunci putem avea o imagine a situaţiei. Iar dacă o asemenea situaţie nu e întrunită, nici faimoasa vrabie nu ajunge să stea în par. Soarele, vântul, căutarea hranei au adus-o acolo, boala, foamea, frigul sau o pisică au omorât-o; dar toate acestea nu s-ar fi putut întâmpla fără acţiunea unor legi biologice, psihologice, meteorologice, fizice, chimice, sociale şi aşa mai departe şi este o adevărată uşurare să cauţi doar asemenea legi, în loc să le alcătuieşti tu însuţi, cum e cazul în morală şi în ştiinţele juridice. De altfel, în ceea ce-l priveşte pe Moosbrugger personal, după cum se ştie, el

avea cel mai mare respect faţă de cunoştinţele omeneşti din care, din nefericire, el nu stăpânea decât o parte infimă, dar tot n-ar fi ajuns niciodată să-şi înţeleagă întru totul propria situaţie, chiar dacă ar fi cunoscut-o în detaliu. O bănuia doar nelămurit. Condiţia lui proprie i se părea nesigură. Trupul său uriaş nu mai avea stabilitate. Cerul părea câteodată să-i privească în interiorul ţestei. Ca atunci când deseori bătea drumurile. Niciodată, chiar dacă îi era uneori de-a dreptul neplăcut, nu-l părăsea o anumită stare greoaie de exaltare care i se revărsa în fiinţă venind din afară şi trecând prin zidurile celulei. Astfel stătea acolo, ca o posibilitate oarbă, captivă, a unei acţiuni temute, ca un recif pustiu de corali în mijlocul unei mări nesfârşite de documente ştiinţifice care-l înconjurau, invizibile.

111
Pentru jurişti nu există oameni pe jumătate nebuni

Oricum, un criminal are uneori o situaţie foarte uşoară în comparaţie cu munca intelectuală laborioasă la care-i constrânge pe cei învăţaţi. Inculpatul găseşte pur şi simplu avantaje în faptul că, în natură, tranziţiile de la sănătatea mintală la boala mintală sunt line şi imperceptibile; dimpotrivă, în asemenea cazuri, juristul trebuie să constate că „argumentele pro şi contra în ce priveşte libera determinare sau aprecierea caracterului criminal al faptei se întrepătrund şi se anulează reciproc în asemenea măsură încât, după toate normele de gândire, nu poate rezulta decât un verdict discutabil". Căci din raţiuni logice juristul trebuie să aibă în vedere următorul aspect: „cu privire la una şi aceeaşi faptă nu trebuie admisă niciodată o relaţie de contaminare a două stări de spirit diferite" şi el nu permite ca „principiul libertăţii morale în relaţie cu

stările de spirit determinate fizic să se piardă în nedeterminarea ceţoasă a gândirii empirice". El nu-şi extrage noţiunile şi conceptele din natură, ci pătrunde natura cu flacăra gândirii şi cu sabia legii morale. În legătură cu aceasta se stârnise o ceartă în cadrul comisiei create de Ministerul Justiţiei pentru aducerea la zi a codului penal, comisie din care făcea parte tatăl lui Ulrich; dar trecuse câtăva vreme şi fuseseră necesare şi câteva admonestări îndemnându-l la îndeplinirea îndatoririlor sale filiale înainte ca Ulrich să ajungă să-şi însuşească expunerea tatălui său împreună cu detaliile anexate.

Tatăl său „care îl îmbrăţişa cu afecţiune" – căci astfel iscălea el până şi cele mai dojenitoare scrisori – îşi formulase aserţiunea şi solicitarea în sensul că o persoană parţial nesănătoasă mintal nu poate fi achitată decât dacă se poate stabili prin probe că printre manifestările de boală mintală intervin şi unele de asemenea natură încât – dacă n-ar fi manifestări de boală mintală – ar justifica fapta sau ar duce la anularea caracterului penal al faptei. Profesorul Schwung, pe de altă parte – poate din cauză că era de patruzeci de ani prietenul şi colegul bătrânului domn, tatăl lui Ulrich, ceea ce până la urmă tot trebuie să ducă odată şi odată la violente divergenţe de vederi – formulase aserţiunea şi solicitarea potrivit căreia un asemenea individ, în cazul căruia stările de responsabilitate pentru propriile acţiuni şi stările de iresponsabilitate pentru propriile acţiuni, care din punct de vedere juridic nu pot coexista, şi deci nu pot decât alterna cu mare repeziciune, nu poate fi achitat decât dacă se poate dovedi prin probe că, în ce priveşte actul de voinţă particular luat în consideraţie, inculpatului i-ar fi fost cu neputinţă să se controleze tocmai în clipa când avusese loc acest act de voinţă. Acesta era punctul de pornire. Unui profan îi este uşor să recunoască faptul că pentru criminal ar putea fi la fel de greu a nu trece cu vederea o

singură clipă de voinţă a minţit sănătoase în momentul faptei precum a nu trece cu vederea o posibilitate care ar putea duce la justificarea pedepsei sale; dar, la urma urmei, sarcina jurisprudenţei nu este să facă lucrurile facile pentru gândire şi acţiune morală! Cum cei doi eruditi jurişti erau în aceeaşi măsură convinşi de demnitatea jurisprudenţei şi niciunul din ei nu reuşea să convingă de partea sa majoritatea membrilor comisiei, îşi reproşaseră la început că fiecare săvârşeşte o eroare, apoi, în succesiune grăbită, se acuzaseră reciproc de lipsă de logică, înţelegere deliberat greşită şi lipsă de idealuri. Disensiunile se manifestară la început chiar în cadrul comisiei care nu reuşea să ajungă la o decizie; însă apoi, când din cauza aceasta şedinţele începuseră să bată pasul pe loc, trebuiseră să fie amânate şi în sfârşit fuseseră suspendate pe mai mult timp, tatăl lui Ulrich scrise două opuscule, *Articolul 318 Cod penal şi adevăratul spirit al dreptului,* precum şi *Articolul 318 Cod penal şi sursele tulburi ale jurisprudenţei*, iar profesorul Schwung le criticase în ziarul *Lumea academică a dreptului*, pe care Ulrich îl găsi de asemenea printre anexele scrisorii.

În aceste polemici interveneau numeroase conjuncţii copulative sau disjunctive, căci trebuia „lămurită" problema dacă cele două concepţii puteau fi legate prin *şi* sau separate prin *sau.* Iar când, după o lungă pauză, comisia se reuni iarăşi, în cadrul ei se separaseră de acum o partidă a „copulativelor" şi o partidă a „disjunctivelor". În afară de acestea mai exista şi o partidă care susţinea propunerea simplă de a face criteriul sănătăţii mintale şi al responsabilităţii pentru acţiunile proprii să ia proporţii sau să se diminueze în aceeaşi relaţie în care se ridică şi coboară intensitatea efortului în termenii energiei psihice care, în condiţiile stării de boală date, ar ajunge pentru a menţine autocontrolul. Acestei partide i se opunea o a patra, care insista asupra faptului că mai

presus de toate trebuia să se stabilească limpede şi deplin dacă un criminal poate fi socotit răspunzător pentru propriile fapte sau nu; căci diminuarea capacităţii de a fi responsabil pentru propriile acţiuni presupune logic existenţa capacităţii de a fi responsabil şi, dacă făptaşul ar fi parţial responsabil, atunci el trebuie pedepsit întru totul şi în întreaga sa persoană, căci partea în care este el responsabil nu ar putea fi încadrată în alt fel în prevederile penale, împotriva acestei partide se ridicase o alta care, recunoscând acest principiu, ridica obiecţia potrivit căreia natura nu se ghida după principiul respectiv, întrucât ea zămislea şi oameni pe jumătate nebuni; din acest motiv, acestora nu li se puteau aplica binefacerile dreptului decât sub forma că, deşi nu li se acorda o diminuare a vinovăţiei, în împrejurările date se putea conta pe o reducere a pedepsei. Astfel că se creaseră şi o partidă a capacităţii de a fi responsabil şi o partidă a sănătăţii mintale, iar atunci când şi acestea se divizaseră, de asemenea, în destule facţiuni, se desprinseseră punctele de vedere asupra cărora nu se produseseră încă divergenţe de vederi. Fireşte, astăzi niciun profesionist nu mai face ca propriile-i argumente să depindă de argumentele filosofiei şi teologiei, dar ca perspective – adică reprezentând ceva la fel de vid ca spaţiul şi, ca spaţiul, cuprinzând în sine toate lucrurile – aceste două rivale în lupta pentru înţelepciunea ultimă invadează pretutindeni optica fiecărui subiect specializat. Astfel întrebarea ocolită cu atâta grijă, anume dacă putem considera orice om ca fiind liber din punct de vedere moral, cu alte cuvinte buna şi vechea întrebare cu privire la libertatea voinţei, ajunsese să constituie un centru perspectival al tuturor divergenţelor de opinii, deşi ea se afla în afara sferei preocupărilor lor. Căci dacă omul e liber din punct de vedere moral, trebuie ca prin pedepse să se exercite o constrângere practică asupra lui, constrângere în care, teoretic, nu crede nimeni; dacă el însă nu

este înţeles ca fiind liber, ci e considerat ca reprezentând un centru de convergenţă a unor procese naturale irevocabil interrelaţionate, chiar dacă prin pedeapsă îi stârnim o tendinţă efectivă de neplăcere şi disconfort, nu trebuie pe de altă parte să-i cerem socoteală din punct de vedere moral pentru ceea ce a făcut. Pe această chestiune se fundamenta deci o nouă partidă, care propunea împărţirea în două categorii a criminalilor; una zoologico-psihologică şi care nu-i privea în niciun fel pe judecători, respectiv una juridică, fiind, e adevărat, doar o ficţiune, dar în care persoana în sens juridic era liberă. Din fericire, această propunere rămase limitată doar la domeniul teoretic.

Este greu să ne exprimăm succint atunci când facem dreptate dreptăţii. Comisia era alcătuită din aproximativ douăzeci de jurişti erudiţi cărora le era cu putinţă, după cum se poate calcula uşor, să adopte unii faţă de alţii câteva mii de puncte de vedere. Legile care urmau să fie aduse la zi erau aplicate începând cu anul 1852, la care se mai adăuga şi faptul că aici era vorba de o problemă de lungă durată şi care nu putea fi înlocuită uşor cu o alta similară. Îndeosebi, instituţia statică a dreptului nu are voie să urmeze toate salturile de gândire ale modelor teoretice care se întâmplă să domine într-un moment sau altul – aşa cum remarcase, pe bună dreptate, unul din participanţii la discuţie. Cu ce conştiinciozitate trebuia să se lucreze reiese de pe urma faptului că, potrivit indicaţiilor statistice, aproximativ şaptezeci la sută din toţi oamenii care săvârşesc crime de pe urma cărora suferim au certitudinea că se vor strecura nepedepsiţi prin imperfecţiunile legilor noastre; e necesară o gândire limpede în privinţa acelora dintre ei care sunt prinşi. Firește, se poate ca lucrurile să se fi îmbunătăţit de atunci încoace, şi de altfel ar fi greşit să considerăm că scopul propriu-zis al relatării de faţă l-ar constitui încercarea de a ironiza florile de gheaţă pe care

logica le aduce la cea mai frumoasă înflorescenţă în capetele juriştilor eruditi, ironizate de destui oameni în ale căror capete domneşte dezgheţul; dimpotrivă, tocmai stricteţea masculină, aroganţa, sănătatea morală, incoruptibilitatea şi comoditatea, adică toate calităţile conştiinţei şi în mare parte virtuţi preţioase pe care, cum se spune, e de nădăjduit că nu le vom pierde niciodată, sunt cele care îi împiedicau pe participanţii la discuţii să facă uz într-un fel lipsit de prejudecăţi de forţele lor intelectuale. Ei tratau omul în felul în care l-ar fi tratat nişte profesori mai vârstnici pe unul din şcolarii încredinţaţi grijii lor, un elev care nu are nevoie decât să fie atent şi dispus să înveţe pentru a face progrese, şi ceea ce această atitudine avu ca rezultat nu era altceva decât crearea acelui climat politic caracteristic pentru perioada premergătoare revoluţiilor de la 1848, dominantă în generaţiile ce le precedaseră. Desigur, cunoştinţele psihologice ale acestor jurişti rămăseseră în urmă cu vreo cincizeci de ani, ceea ce se întâmplă cu uşurinţă atunci când trebuie să-ţi lucrezi propriul ogor al ştiinţei cu uneltele vecinului, iar atunci când împrejurările devin favorabile, întârzierea este recuperată; dar ceea ce rămâne constant în urma propriei vremi, tocmai pentru că se mândreşte într-un fel cu propria sa constanţă, este inima omului, şi mai ales cea a omului care se vrea temeinic în convingerile sale. Niciodată nu e raţiunea atât de uscată, de aspră şi de complicată decât atunci când are o mai veche slăbiciune, şi anume slăbiciunea inimii.

Această slăbiciune duse în cele din urmă la o izbucnire pătimaşă. Când controversele îi uzaseră în suficientă măsură pe toţi participanţii şi împiedicaseră progresul lucrărilor, se înmulţiră glasurile care cereau un compromis de felul formulelor menite să dreagă printr-o frază frumoasă o înfruntare ce nu se poate aduce la un comun acord. Se manifesta acum o înclinaţie spre a se forma o

unitate în privinţa acelei cunoscute definiţii potrivit căreia sunt consideraţi responsabili acei criminali ale căror însuşiri spirituale şi morale îi fac capabili să săvârşească o crimă, şi nu aceia lipsiţi de asemenea însuşiri; aceasta constituind o definiţie excepţională, care prezintă avantajul că le impune criminalilor foarte multe dificultăţi şi tocmai din cauza aceasta ar permite să se îmbine dreptul de a purta o uniformă de puşcăriaş cu cel de a purta un titlu de doctor în ştiinţe. Ajuns la acest punct, însă, tatăl lui Ulrich, în faţa iminentei relaxări morale a anului jubiliar şi a unei definiţii care era rotundă ca un ou, astfel încât el o putea socoti o grenadă aruncată asupra lui, realiză ceea ce el însuşi ajunse să numească o cotitură senzaţională spre modul de gândire social. Acest punct de vedere preocupat de aspectul social ne spune că un asemenea „degenerat" cu manifestări criminale nu mai poate fi judecat în general din punctul de vedere moralizator, ci doar potrivit gradului în care dăunează societăţii umane. De aici urmează că el trebuie să fie cu atât mai răspunzător pentru actele lui cu cât este mai dăunător; de unde rezultă, cu o logică ineluctabilă, că acei criminali în aparenţă mai puţin vinovaţi, anume cei bolnavi din punct de vedere psihic şi care prin virtutea firii lor sunt cel mai puţin susceptibili de a răspunde la influenţa corectivă a pedepselor, trebuie să fie ameninţaţi cu pedepsele cele mai dure, în orice caz cu pedepse mai dure decât cele aplicate celor sănătoşi mintal, pentru ca forţa de descurajare a pedepsei să fie egală pentru toţi. În asemenea împrejurări, ar fi fost într-adevăr de aşteptat ca profesorul Schwung, colegul tatălui lui Ulrich, să fie pus în situaţia să caute mult până să găsească ceva de contrapus acestor puncte de vedere argumentate social. Aşa părea să fie, dar tocmai din cauza aceasta el recurse la mijloace care îl determinară pe tatăl lui Ulrich să părăsească şi el, la rândul său, calea jurisprudenţei, care ameninţa să se împotmolească în noi controverse nesfârşite în

cadrul comisiei şi să i se adreseze fiului său spre a folosi acum pentru cauza cea bună relaţiile cu cercurile înalte şi cele mai înalte pe care el i le făcuse posibile. Căci ceea ce făcuse colegul său Schwung era că, în loc de a încerca să-i respingă la obiect punctele lui de vedere, se agăţase îndată la modul agresiv de termenul „social" şi insinuase că acest termen era „materialist" şi inspirat de „ideea prusacă a statului".

„Dragul meu fiu", scria tatăl lui Ulrich, „eu am subliniat imediat originea romană şi prin aceasta cu totul şi cu totul neprusacă a şcolii de gândire socială a dreptului, dar se poate ca respectivele sublinieri să rămână zadarnice în faţa acestor denunţuri şi calomnii care, cu o răutate infamă, speculează asupra impresiei pe care trebuie să o creeze în cercurile înalte, impresie care se leagă atât de uşor de prejudecăţile cu privire la materialism şi la Prusia. Aceste afirmaţii nu mai sunt reproşuri împotriva cărora să ne putem apăra, ci reprezintă difuzarea unor zvonuri în atât de mare măsură incalificabile încât în cercurile înalte nici nu pot fi verificate şi necesitatea de a le aborda ar putea dăuna victimei nevinovate la fel de mult ca denunţătorilor lipsiţi de scrupule. Eu, care în viaţă nu m-am coborât la a recurge la manevre dosnice, mă văd deci silit să-ţi cer…"

Scrisoarea continua astfel până la sfârşit.

112

Arnheim îşi trece tatăl, pe Samuel, în rândul zeilor şi ia hotărârea de a-l câştiga pe Ulrich de partea lui. Soliman ar vrea să afle mai multe despre regescul său tată

Arnheim sună şi trimise să-l aducă pe Soliman. Nu i se mai

întâmplase de mult să simtă nevoia să stea de vorbă cu el şi ştrengarul acesta se învârtea probabil pe undeva, prin hotel. Ostilitatea lui Ulrich reuşise în sfârşit să-l lezeze pe Arnheim.

Lui Arnheim nu-i scăpase, bineînţeles, faptul că Ulrich lucra împotriva lui. Ulrich nu urmărea în ceea ce făcea el vreun scop personal anume; acţiunile lui aveau efectul apei asupra focului, al sării în contact cu zahărul; el urmărea, fără să vrea, să anihileze efectele acţiunilor lui Arnheim. Arnheim era sigur că Ulrich se folosea până şi de confidenţele Diotimei pentru a face în taină remarci nefavorabile sau ironice la adresa lui.

Arnheim recunoştea în sinea lui că ceva asemănător nu i se mai întâmplase de multă vreme. Metodele obişnuite prin care obţinea succesul nu-şi mai găseau aici aplicare. Căci efectul pe care-l are un om superior şi întreg este asemănător celui pe care-l are frumuseţea; nu suportă să fie negată, tot astfel cum un balon nu tolerează să fie găurit sau o statuie să i se aşeze o pălărie pe cap. O femeie frumoasă devine urâtă atunci când nu mai place, iar un om mare, dacă nu mai e luat în seamă, poate deveni eventual ideal, dar încetează să mai fie un om mare. E adevărat că Arnheim nu recunoştea faţă de sine însuşi în aceşti termeni că ar fi ajuns într-o asemenea situaţie, dar reflectă: „Eu nu suport nicio contrazicere, pentru că numai intelectul e cel care prosperă din contradicţii şi nu pot decât să dispreţuiesc pe cineva care nu deţine altceva decât intelect".

Arnheim presupunea că nu i-ar fi fost greu să-l facă inofensiv, într-un fel sau altul, pe adversarul său. Dar el voia să-l câştige pe Ulrich de partea sa, să-l influenţeze, să-l educe şi să-i obţină forţat admiraţia. Pentru a facilita demersul, se convinsese că, de fapt, îl simpatiza pe Ulrich, că avea faţă de el o afecţiune profundă, deşi contradictorie, dar, pe de altă parte, n-ar fi ştiut să spună pe ce anume s-ar fi întemeiat asemenea sentimente. El însuşi nu avea să se

teamă de nimic din partea lui Ulrich şi nici nu avea nimic de aşteptat de la el; în persoana contelui Leinsdorf şi cea a şefului de departament Tuzzi, Arnheim nu avea, oricum, prieteni, după cum bine ştia, iar în rest lucrurile evoluau, eventual puţin cam lent, în orice caz în felul în care ar fi vrut el. Influenta contrarie pe care ar fi putut-o exercita Ulrich dispărea în faţa propriei influenţe a lui Arnheim şi rămânea, cum s-ar fi putut spune, o obiecţie surdă, subterană; singurul lucru pe care i se părea că l-ar fi putut face ar fi fost să amâne în vreun fel decizia Diotimei, astfel încât capacitatea de decizie a minunatei doamne să nu fi fost anihilată. Arnheim cântărise cu grijă acest aspect al problemei şi îi venea să surâdă. Era un surâs melancolic sau maliţios? – Astfel de distincţii nu au o însemnătate covârşitoare în asemenea cazuri; considera ca just faptul ca acea critică raţională şi putere de contradicţie a potrivnicului său să ajungă să lucreze, chiar fără ştirea acestuia, în folosul său; ar fi reprezentat o victorie a cauzei profunde, una din acele evoluţii miraculos de clare, care se dezleagă de la sine, ale vieţii. Arnheim simţea că era un fel de braţ al destinului care-l lega de acest tânăr şi-l atrăgea spre nişte concesii pe care celălalt nu le înţelegea. Căci Ulrich nu era accesibil unor asemenea avansuri; era cu capul în nori, insensibil faţă de avantajele sociale şi părea să nu remarce sau să nu preţuiască mâna amicală întinsă de Arnheim.

Exista o anume calitate pe care Arnheim o denumea spiritul viu al lui Ulrich. În parte, el înţelegea incapacitatea de care dădea dovadă un astfel de om superior din punct de vedere intelectual în a recunoaşte avantajele pe care le oferă viaţa şi de a-şi adapta spiritul la marile subiecte şi prilejuri în măsură să-i acorde demnitate şi stabilitate. Ulrich îşi manifesta acea concepţie contrarie de-a dreptul ridicolă, potrivit căreia viaţa ar fi fost nevoită să se adapteze spiritului. Arnheim şi-l imagina acum în faţa lui; la fel de

înalt cum era el însuşi, mai tânăr, lipsit de acea moleşeală pe care el nu şi-o putea ascunde în propriul trup; având pe chip acea independenţă parcă respingând compromisurile; pe aceasta o atribuia, nu cu totul fără invidie, faptului că tânărul era descendentul unei generaţii de erudiţi ce duseseră un trai ascetic, căci astfel îşi închipuia el originea lui Ulrich. Era chipul unui om în mai mare măsură indiferent faţă de bani şi de influenţa acestora decât o dinastie de oameni de afaceri rafinaţi i-ar fi putut permite propriului lor descendent să fie! Dar de pe chipul acesta lipsea ceva. Lipsea viaţa; urmele vieţii erau cele ce-şi făceau simţită neliniştitor lipsa! În clipa aceea, când Arnheim vedea cu cea mai mare claritate chipul acesta în faţa ochilor minţii sale, simţi că-i făcea o impresie atât de tulburătoare, încât îşi dădu seama deodată cât de puternică era înclinaţia sa faţă de Ulrich; era ca şi cum pe chipul unui astfel de om s-ar fi putut citi o mare nefericire. Căuta să-şi desluşească aceste senzaţii contradictorii de invidie şi îngrijorare; era un fel de mulţumire amestecată cu tristeţe, aşa cum ar putea-o trăi cineva care s-a pus pe sine însuşi la adăpost printr-o laşitate şi, deodată, o izbucnire violentă de invidie şi dezaprobare îi azvârli în faţă gândul pe care, fără să-şi dea seama, îl căutase şi-l evitase în acelaşi timp. Înţelegea dintr-odată că Ulrich l-ar fi putut face să-i jertfească nu numai dobânzile, ci întregul capital al sufletului său dacă împrejurările i-ar fi cerut-o! Da, aceasta era, oricât ar fi părut de ciudat, ceea ce Arnheim înţelegea printre altele atunci când se gândea la spiritul viu, activ al lui Ulrich. Amintindu-şi de cuvintele pe care el însuşi le alesese atunci, îi deveni perfect limpede că tocmai gândul că exista un om care s-ar fi putut lăsa smuls de propria lui pasiune dincolo de spaţiul în care respirase până atunci, gândul acesta i se părea acum aproape un fel de glumă, o manifestare a unui asemenea spirit viu, activ.

Când Soliman se strecură în cameră şi se opri în faţa stăpânului său, acesta uitase de ce trimisese să-l cheme, dar simţea nelămurit acea linişte care izvora dintr-o asemenea fiinţă vie şi devotată lui. Arnheim se plimba, cu o mină concentrată, în sus şi în jos prin cameră, iar discul întunecat al chipului lui Soliman se întorcea după el într-o parte şi în alta.

— Stai jos! Îi comandă Arnheim, rămânând nemişcat în colţul în care tocmai se întorsese pe călcâie în plimbarea lui şi începu: Marele Goethe face, într-un anumit pasaj din *Wilhelm Meister*, chiar aş putea spune cu o anumită pasiune, o recomandare despre felul cum poate fi trăită corect viaţa, şi anume „Gândeşte ca să poţi acţiona; acţionează ca să poţi gândi!". Înţelegi? Nu, desigur că nu poţi să înţelegi… îşi răspunse singur şi tăcu din nou.

„E o recomandare care cuprinde în ea întreaga înţelepciune a vieţii", reflectă el, „şi cel care ar vrea să fie adversarul meu nu cunoaşte din ea decât o jumătate, cea despre gândire!" Îi trecu prin minte că ceea ce el înţelegea prin „a avea doar spirit viu" putea să însemne şi ceva de genul acela. Recunoştea aici slăbiciunea lui Ulrich. Spiritul viu, inteligent, vine din ştiinţă, dintr-o înţelepciune a limbii, căci ea desemnează originea intelectuală a unei asemenea însuşiri, natura ei fantomatică, săracă în emoţie; un om cu spirit este întotdeauna inteligent, depăşindu-şi limitele impuse în faţa cărora omul încărcat de emoţii şi de sentimente se opreşte. Astfel, lucrurile la care se gândise în legătură cu Diotima şi cu plasamentul substanţei de capital a sufletului fuseseră aduse într-o lumină ceva mai plăcută, iar în vreme ce reflecta astfel, Arnheim îi spuse lui Soliman:

— Este o maximă, o recomandare care include întreaga înţelepciune a vieţii şi datorită ei am retras din educaţia ta cărţile şi te-am pregătit pentru muncă!

Soliman nu răspunse nimic şi îşi compuse o faţă de o solemnitate profundă.

— Tu l-ai văzut de câteva ori pe tatăl meu, îl întrebă deodată Arnheim, îţi mai aduci aminte de el?

Soliman găsi nimerit să-şi scoată în valoare albul ochilor şi Arnheim întrebă gânditor: — Vezi, tatăl meu nu citeşte aproape niciodată cărţi. Ce crezi tu, câţi ani are tatăl meu?

Nici de data aceasta nu aşteptă un răspuns, ci continuă:

— A trecut de şaptezeci şi e gata oricând să intervină personal oriunde e ceva în joc pentru firma noastră!

După aceea Arnheim îşi reluă tăcut plimbarea în sus şi în jos prin cameră. Simţea o nevoie irezistibilă de a vorbi despre tatăl său, dar nu putea spune tot ce gândea. Nimeni nu ştia mai bine decât el însuşi că până şi tatăl său dădea uneori greş în afaceri; însă nimeni n-ar fi presupus, căci îndată ce un om şi-a câştigat reputaţia de a fi un Napoleon, câştigă până şi bătăliile pierdute. Nu ar fi existat niciodată pentru Arnheim o altă cale de a se afirma alături de tatăl său decât cea pe care o alesese el însuşi, anume de a pune spiritul, politica şi societatea în slujba afacerilor. Bătrânului Arnheim părea de altfel să-i facă plăcere faptul că tânărul Arnheim ştia şi putea să facă atât de multe; dar când trebuiau luate hotărâri în vreo problemă importantă care era discutată şi analizată zile întregi din punct de vedere al producţiei, finanţelor, tehnic, intelectual şi economic, bătrânul le mulţumea celor consultaţi, dădea nu rareori dispoziţii contrarii celor ce i se propuneau şi răspundea la toate obiecţiile care i s-ar fi adus printr-un surâs neajutorat şi încăpăţânat. Deseori până şi directorii săi clătinau din cap în faţa unei astfel de atitudini, dar mai devreme sau mai târziu reieşea de fiecare dată că bătrânul avusese într-un fel sau altul dreptate.

Era cam ca atunci când un bătrân vânător sau o călăuză încercată

pe drumuri de munte trebuie să ia parte la o şedinţă cu meteorologii şi până la urmă ia decizii după cum îi dictează propriile lui reumatisme; nici nu e de mirare, căci reumatismul continuă să fie în multe privinţe mai sigur decât ştiinţa, iar ceea ce contează nu este exclusiv exactitatea prevederilor, căci lucrurile ies totdeauna altfel decât ţi le-ai închipuit şi decisiv este să ştii să faci faţă cu viclenie şi cu fermitate felului lor de a fi recalcitrant şi contradictoriu. Astfel că nu i-ar fi fost, la drept vorbind, greu lui Arnheim să înţeleagă faptul că un pragmatician bătrân ştie şi poate o grămadă de lucruri care, teoretic, nu pot fi prevăzute, însă ziua în care descoperise că bătrânul Samuel Arnheim avea intuiţii fusese cu toate acestea una grea în urmări pentru el.

— Ştii tu ce este intuiţia? Întrebă Arnheim smulgându-se din gânduri, ca şi când ar fi căutat umbra unei scuze pentru dorinţa de a vorbi.

Soliman clipea cu efort, aşa cum făcea când era întrebat de vreo îndatorire pe care o uitase şi Arnheim se corectă repede…

— Sunt foarte nervos astăzi, spuse, fireşte că tu n-ai cum să ştii! Dar fii atent la ce-am să-ţi spun acum: afacerea noastră, să câştigăm bani, ne aduce, după cum poţi să-ţi imaginezi, în situaţii care nu sunt totdeauna distinse. Efortul acesta veşnic de a tot socoti şi de a trage din toate un profit contrazice concepţiile înalte despre viaţă pe care şi le-ar fi putut forma epocile mai fericite decât a noastră. Asasinatul a fost transformat în virtutea nobilă a bravurii, dar mi se pare îndoielnic că s-ar putea face ceva asemănător din calculele financiare; nu există bunătate în aşa ceva, nici demnitate, nu e o profunzime de caracter, banul face din orice o noţiune abstractă, are ceva neplăcut de raţional; când văd bani, nu mă pot împiedica, nu ştiu dacă mă înţelegi, să mă gândesc de fiecare dată la nişte degete care numără bănuitoare şi neîncrezătoare, la multe strigăte şi

exclamaţii şi la multă activitate raţională şi toate îmi sunt deopotrivă de nesuferite.

Se întrerupse şi se retrase iarăşi în singurătatea gândurilor lui. Îşi amintea de rudele lui şi cum, când era copil, îl mângâiau pe păr şi spuneau că are un căpşor bun pe umerii lui. Un mic cap în stare să socotească bine. Cum mai detesta acum gândul acesta! În monedele strălucitoare de aur se oglindea gândirea raţională a unei familii care ştiuse să parvină! Ar fi considerat vrednic de dispreţ gândul că i-ar fi putut fi ruşine de familia lui; dimpotrivă, el persista, chiar şi în cercurile cele mai înalte, să vorbească, modest şi demn, despre originile sale; dar se temea de raţiunea socotitoare a alor săi, ca şi cum ar fi fost, asemenea unui mod de a vorbi prea necontrolat şi unor gesturi excesive, o slăbiciune de familie care să-i facă imposibilă parvenirea pe culmile umanităţii.

Probabil că aici îşi avea punctul de plecare veneraţia sa faţă de iraţional. Aristocraţia era iraţională: asta aproape că suna ca o glumă în legătură cu insuficienţa mintală a nobililor, însă Arnheim ştia bine la ce se referea. Nu avea nevoie decât să-şi aducă aminte că, fiind evreu, nu putuse ajunge ofiţer în rezervă; cum însă, pe de altă parte, fiind un Arnheim, nu ar fi putut ocupa nici situaţia inferioară a unui subofiţer, fusese pur şi simplu declarat inapt pentru serviciul militar, iar el respingea lipsa de sens a demersului, recunoscând totodată codul de onoare şi demnitate al armatei. Această amintire îi oferi prilejul să-şi mai îmbogăţească acum cu câteva fraze discursul pe care i-l ţinea lui Soliman.

— Este cu putinţă, continuă el, căci în ciuda rezervei sale era metodic până şi în digresiunile pe care le făcea, este cu putinţă, ba chiar probabil, că a fi nobil nu a însemnat totdeauna ceea ce noi numim astăzi a avea o conştiinţă de nobil. Pentru a putea strânge laolaltă toate proprietăţile şi pământurile pe care şi-a întemeiat mai

târziu distincţia, nobilul nu trebuie să fi fost mai puţin calculat şi abil decât este astăzi un negustor sau un om de afaceri, ba poate chiar ca afacerile unui astfel de negustor să fie ceva mai onorabile. Dar în pământuri se află o forţă, înţelegi, vreau să spun e o forţă în pământul lucrat, în vânătoare, în război, în credinţa în cer şi în ceea ce înseamnă ţăranul şi munca lui, într-un cuvânt în viaţa fizică, trupească, a oamenilor care îşi exercită mai puţin mintea decât braţele şi picioarele, în apropierea de natură era forţa care i-a făcut pe oamenii aceştia până la urmă demni, distinşi şi gata să respingă tot ceea ce este vulgar şi urât.

Se întreba dacă starea de spirit în care se afla acum nu-l împinsese să spună prea multe. Dacă Soliman nu înţelegea exact sensul cuvintelor lui, tinerelul acesta ar fi fost în stare să piardă, ascultând cuvintele stăpânului său, ceva din veneraţia faţă de nobili. Dar se întâmplă ceva neaşteptat. Soliman se tot agitase, de la un timp, neliniştit, trecându-şi greutatea de pe un picior pe altul, şi acum îl întrerupse pe stăpânul său cu o întrebare:

— Vă rog, întrebă Soliman, tatăl meu este rege?

Arnheim îl privi surprins.

— Nu ştiu nimic despre aşa ceva, răspunse el, pe jumătate cu fermitate, pe jumătate amuzat de întrebare.

Dar privind chipul serios, aproape mâniat al lui Soliman, simţi un fel de emoţie. Îi plăcea faptul că băiatul lua totul în serios: „E cu totul lipsit de spirit", se gândea, „şi, de fapt, are ceva tragic în el"; într-un fel i se părea că lipsa de spirit, gravitatea şi deplinătatea unei vieţi ar fi fost unul şi aceiaşi lucru. Îi răspunse băiatului, cu mai multă blândeţe, ca şi când ar fi vrut să-l înveţe ceva:

— Sunt prea puţine temeiuri care să ne facă să credem că tatăl tău ar fi un rege, cred mai degrabă că el a avut o ocupaţie oarecare, mai de rând, căci eu te-am găsit într-o trupă de saltimbanci, undeva,

într-un oraş de pe coastă.

— Cât aţi plătit pentru mine? Îl întrerupse Soliman insistent.

— Dar, dragul meu, cum crezi că-mi mai aduc aminte! Presupun că n-a fost deloc o sumă mare. Sigur că nu a fost mult! Dar de ce-ţi mai baţi capul? Ne-am născut ca să ne facem noi singuri propriul nostru regat! Am să te trimit, poate, la anul să urmezi o şcoală comercială şi pe urmă ai să poţi să începi ca stagiar în vreunul din birourile noastre. Fireşte că are să depindă de tine cât de departe vei ajunge, dar am să fiu cu ochii pe tine. De exemplu, ai să poţi mai târziu să ne reprezinţi interesele prin locurile unde oamenii de culoare contribuie la prosperitatea afacerilor; bineînţeles că trebuie procedat cu toată prudenţa, dar, oricum, din faptul că eşti negru poate rezulta pentru tine un avantaj. Îţi vei da seama pe de-a întregul cât de mult ţi-au folosit anii pe care i-ai petrecut nemijlocit sub supravegherea mea şi un lucru pot să-ţi spun de pe acum: tu aparţii unei rase care mai păstrează ceva din nobleţea naturii. În legendele cavalereşti medievale regii negri au jucat totdeauna un rol onorabil. Dacă vei ştii să îngrijeşti ceea ce e nobil din punct de vedere spiritual în tine, demnitatea, bunătatea, sinceritatea, curajul de a spune adevărul şi apoi curajul şi mai mare de a te feri de lipsa de toleranţă, de gelozie, de resentimente şi de micile meschinării şi nervozităţi care-i caracterizează pe cei mai mulţi oameni în zilele noastre, dacă vei fi în stare, îţi vei croi propriul tău drum în afaceri, căci misiunea noastră este nu numai să oferim lumii mărfuri, ci şi o formă mai bună de viaţă.

Cum Arnheim nu mai vorbise de mult atât de familiar cu Soliman, simţea că ar fi putut părea ridicol în faţa unui ascultător străin, dar nu era niciun asemenea străin de faţă; de fapt, ceea ce spunea era doar aspectul superficial al unor asociaţii de idei mai profunde pe care de obicei le ţinea doar pentru sine. Astfel, ceea ce

spunea despre concepţiile nobiliare şi despre evoluţia nobilimii se desfăşură acum în lumea lui lăuntrică într-un sens exact contrar cuvintelor rostite de el. I se impunea acum gândul că niciodată, încă de când exista lumea, nimic nu se născuse numai din puritate spirituală şi din bunele intenţii, ci toate provin doar din grosolănia care cu timpul îşi toceşte asperităţile şi, la urmă, conştiinţa se înalţă, pură, tocmai din asemenea urâţenii! E cu totul evident, reflecta el, că ridicarea nobilimii se bazează la fel de puţin ca dezvoltarea unui concern industrial de proporţii mondiale din cine ştie ce afacere prăpădită doar pe relaţii a căror dependenţă de umanitatea sublimă să fie complet sigură şi, cu toate acestea, din cea dintâi s-a ajuns la cultura preţioasă a secolului al XVIII-lea, iar din cealaltă a apărut Arnheim. Viaţa îi atribuia într-un mod cât se poate de lipsit de echivoc o sarcină pe care credea că o poate aborda bine prin întrebarea, profund contradictorie, ce cantitate de grosolănie şi animalitate e necesară şi permisă pentru a crea o măreţie reală de concepţie şi de conştiinţă. Într-un alt strat de profunzime, însă, gândurile sale continuaseră cu intermitenţe ceea ce îi zisese lui Soliman despre intuiţie şi raţionalism şi deodată Arnheim îşi aminti cum îi spusese pentru prima dată tatălui său că îşi dăduse seama că el, tatăl său, îşi conducea afacerile prin intuiţie. Să aibă intuiţie era pe atunci ceva la modă pentru toţi cei care nu-şi puteau justifica acţiunea prin capacităţile lor raţionale; ea juca aproximativ acelaşi rol pe care-l are astăzi capacitatea de a avea un ritm în activitate, de a lucra, cu alte cuvinte, repede. Tot ceea ce se făcea greşit sau ceea ce nu reuşea pe deplin după placul inimii se justifica prin faptul că fusese făcut de dragul intuiţiei sau cu ajutorul ei şi intuiţia era folosită atât pentru treaba din bucătărie, cât şi pentru a scrie cărţi, dar bătrânul Arnheim habar n-avea de toate acestea şi, luat cu totul pe nepregătite, îşi ridicase surprins ochii spre fiul său. Iar acesta

trăise atunci într-adevăr un moment de mare satisfacţie.

— Munca de a câştiga bani, spuse el, ne sileşte la o gândire care nu e totdeauna distinsă. În acelaşi timp e probabil că noi, marii oameni de afaceri, suntem chemaţi ca la viitoarea cotitură pe care o va lua istoria să preluăm conducerea maselor, fără să ştim dacă sufleteşte vom fi în stare de aşa ceva! Dar dacă există cineva pe lume care să-mi dea curaj, tu eşti acela, căci tu ai un dar al viziunii şi al voinţei, aşa cum l-au avut în vremurile mari de demult regii şi profeţii care erau conduşi de mâna Domnului. Felul în care abordezi tu o afacere este o taină şi aş vrea să-ţi spun că toate tainele care se sustrag calculelor sunt la fel de mari şi importante, fie că e vorba de taina curajului, a invenţiilor sau cea a stelelor!

Cu o claritate dureroasă Arnheim vedea ca în clipa aceea cum privirea bătrânului Arnheim, care se ridicase spre el, după primele lui cuvinte se coborâse iarăşi în ziarul din care nu se mai înălţa ori de câte ori fiul său îi vorbea despre afaceri şi despre intuiţie. Aceasta fusese întotdeauna relaţia dintre tată şi fiu, iar într-un al treilea strat de gânduri, ca pe canavaua unui tablou al amintirilor, ea continua să îl influenţeze pe Arnheim. El vedea în această înzestrare superioară a tatălui său pentru lumea afacerilor un talent care pe el îl intimida totdeauna, un fel de forţă originară care avea să-i rămână inaccesibilă mai complicatului său fiu, şi din acest domeniu al unor eforturi pentru el zadarnice extrăgea un model şi, în acelaşi timp, îşi alcătuia singur un fel de certificat de nobleţe derivând din originile sale. Era un artificiu dublu, de pe urma căruia avea de profitat. Banii deveneau o forţă suprapersonală, mitică, pentru care doar cei mai originali şi mai puri erau suficient de buni, iar el îşi aşeza genitorul printre zei, exact aşa cum făcuseră vechii războinici, pentru care propriul lor străbun mitic trebuie să li se fi părut, în ciuda evlaviei pe care probabil le-o inspira, oarecum

primitiv în comparaţie cu ei înşişi. Într-un al patrulea strat, însă, nu mai ştia nimic despre surâsul care plutea asupra celui de al treilea strat şi reflecta, încă o dată, acum cu toată gravitatea, contemplând rolul pe care mai nădăjduia că avea să-l joace pe lumea aceasta. Asemenea stratificări ale gândurilor nu trebuie înţelese, fireşte, la modul literal, ca şi când ar fi vorba de diferite profunzimi şi suprafeţe suprapuse unele peste altele, ele înseamnă doar un fel de a vorbi despre mişcarea nehotărâtă, plutind în diferite direcţii, a gândului atunci când e supus influenţei unor conflicte emoţionale puternice. De fapt, toată viaţa Arnheim fusese stăpânit de o aversiune emotivă aproape bolnăvicioasă faţă de vorbele de spirit şi de ironie, care provenea probabil dintr-o predispoziţie înnăscută, la drept vorbind nu chiar măruntă, faţă de ambele. Îşi reprimase această predispoziţie pentru că ea reprezentase totdeauna în ochii lui însăşi noţiunea de lipsă de nobleţe şi de vulgaritate intelectuală, însă acum, când sentimentele îi erau mai nobile şi de-a dreptul ostile faţă de intelectualitate şi raţionalism, se făcea resimţită în legătură cu Diotima; acum, când sentimentele sale umblau, cum s-ar zice, în vârful picioarelor, era deseori ispitit de posibilitatea infernală de a se smulge din emoţionalitatea sublimă printr-unul din acele cuvinte de spirit despre dragoste, pe care nu arareori le auzise din gura unor personaje inferioare sau grosolane. Revenind la suprafaţă prin toate aceste straturi, se regăsi privind, deodată surprins, chipul întunecat şi atent al lui Soliman, care semăna acum cu un sac negru de box, peste care înţelepciunea de neînţeles pentru el a vieţii plouase cu lovituri mărunte. „În ce situaţie ridicolă mă pui!” gândi Arnheim.

Trupul lui Soliman părea să fi adormit cu ochii deschişi pe scaunul unde şedea atunci când stăpânul său îşi încheiase conversaţia unilaterală; ochii i se puseră în mişcare, dar trupul

rămase imobil, ca şi când ar fi aşteptat mai departe cuvântul care să-l trezească. Arnheim remarcă, de asemenea, dorinţa avidă de a afla mai multe amănunte despre felul în care intrigile misterioase făcuseră ca un fiu de rege să ajungă un simplu servitor şi care grăia acum din ochii acestui negrişor. Privirea care se agăţa de el, cu ghearele parcă, îl făcu să-şi amintească în aceeaşi clipă de ajutorul acela de grădinar care-i furase diferite lucruri din colecţiile lui şi-şi spuse atunci, oftând, că el însuşi avea să rămână totdeauna lipsit de instinctul de câştig propriu-zis. Se gândi apoi involuntar că astfel ar fi putut caracteriza succint şi relaţia cu Diotima. Cu o emoţie dureroasă se simţea acum, ajuns pe culmile propriei sale vieţi, despărţit de o umbră de răceală de tot ceea ce atinsese şi ar fi putut atinge vreodată. Nu era un gând uşor de suportat pentru un om care tocmai îşi rostise crezul, anume că trebuia să gândească pentru a putea acţiona, şi care se străduise totdeauna să-şi însuşească tot ceea ce era mai măreţ şi să-şi lase amprenta pe tot ceea ce ar fi fost mai mărunt. Însă umbra aceasta se aşternuse între el şi obiectele dorinţelor sale, în ciuda voinţei de care el nu fusese niciodată lipsit şi, spre surprinderea lui, Arnheim crezu că poate să-şi dea deodată seama cu toată certitudinea că umbra aceasta depindea de fiorul uşoarelor luminescenţe care-i înconjuraseră propria tinereţe; întocmai ca şi când, făcându-le faţă în chip greşit, ele s-ar fi transformat într-o pojghiţă subţire de gheaţă. Numai că nu-şi putea răspunde la întrebarea de ce anume gheaţa nu ajungea să se topească nici în faţa inimii întoarse dinspre lume a Diotimei; în acelaşi timp, asemenea unui val de suferinţă fizică foarte neplăcută, până atunci abia aşteptând o simplă atingere, îşi aminti din nou de Ulrich. Arnheim ştiu deodată că asupra vieţii omului acestuia se întindea aceeaşi umbră ca asupra vieţii sale, dar cât de diferite erau urmările! Printre pasiunile care-i bântuie pe oameni, rareori i se

acordă locul cuvenit, potrivit cu intensitatea ei, pasiunii unui om stârnite anume de gelozia faţă de fiinţa altuia, iar descoperirea că mânia sa neputincioasă faţă de Ulrich semăna, într-un plan mai profund, cu cea născută din întâlnirea ostilă între doi fraţi care nu ajung să se recunoască unul pe altul era acum pentru el asemenea unei emoţii foarte puternice şi, în acelaşi timp, parcă binefăcătoare. Arnheim se opri să se gândească, stăpânit de curiozitate, la cele două personalităţi ale lor văzute din acest punct de vedere, puse astfel în comparaţie. Instinctul grosolan de a câştiga pentru sine avantajele vieţii îi lipsea lui Ulrich într-o măsură şi mai mare decât îi lipsea lui însuşi, iar instinctul sublim de câştig, dorinţa de a se înstăpâni asupra demnităţii şi valorilor existenţiale îi lipsea într-un fel de-a dreptul umilitor. Omul acesta era lipsit de orice nevoie şi dorinţă faţă de ceea ce dă greutate şi substanţă vieţii, zelul său realist, care nu putea fi negat, nu se străduia spre posesiunea lucrurilor; Arnheim s-ar fi simţit silit să-şi amintească de propriii săi subordonaţi, dacă preocuparea lor altruistă în muncă nu ar fi avut, aşa cum era exemplificată de purtarea lui Ulrich, deodată ceva neobişnuit de superior şi arogant, aşa cum o vedea la acesta din urmă. S-ar fi putut mai bine spune că Ulrich era un posedat care nu avea deloc dorinţa de a poseda el însuşi. Sau s-ar fi putut gândi la unul care se lupta pentru ceva trăind în acelaşi timp într-o stare de sărăcie deliberată. Sau ar fi fost cu putinţă să se vorbească aici despre un om eminamente teoretic; numai că asta nu se potrivea, pentru că, la drept vorbind, pe Ulrich nu-l puteai caracteriza drept un om teoretic. Arnheim îşi amintea acum că o dată îşi spusese explicit că în persoana lui Ulrich capacităţile de gândire rămăseseră în urma celor practice. Dar dacă Ulrich ar fi fost privit dintr-un punct de vedere practic, ar fi părut un om cu adevărat imposibil. Astfel, gândurile lui Arnheim oscilau, ceea ce nu i se întâmpla

pentru prima dată, însă în ciuda îndoielilor care-l stăpâneau astăzi, îi era cu neputinţă să-i acorde lui Ulrich superioritatea asupra lui fie şi într-o singură privinţă şi ajunse la concluzia că deosebirea decisivă consta probabil în faptul că lui Ulrich îi lipsea ceva anume. Cu toate acestea, era în Ulrich ceva neatins şi liber, iar Arnheim îşi mărturisea acum ezitând că îi amintea tocmai de acea „taină a întregului" pe care o stăpânea el însuşi şi pe care o simţea pusă sub semnul întrebării de acest om. Căci cum s-ar fi putut explica altfel faptul, dacă ar fi fost vorba altminteri doar de ceea ce raţiunea şi inteligenţa ar fi putut măsura, ca senzaţia dezagreabilă de „om de spirit", „om cu spiritul viu" să i se poată aplica unui asemenea om atât de nerealist, pe care Arnheim ajunsese să-l considere ca pe un obiect stârnindu-i temeri când îl vedea întrupat într-un prea precis cunoscător al realităţii cum era tatăl său! „Îi lipseşte, deci, în întregul lui, ceva!" medita Arnheim, dar, ca şi cum aceasta ar fi reprezentat doar cealaltă latură a unei asemenea certitudini, aproape în acelaşi timp şi cu totul fără voia lui îl stăpâni gândul: „Omul acesta are suflet!".

Omul acesta avea deci sufletul intact; cum era vorba de o descoperire intuitivă, Arnheim n-ar fi putut-o defini cu precizie; dar, într-un fel, însemna că, aşa cum ştia şi el, fiecare om îşi dizolva cu timpul sufletul propriu în inteligenţa şi raţiunea proprie, în morală şi în marile idei, ceea ce constituie un proces ireversibil; în cazul acestui prieten, care-i era deopotrivă duşman, procesul acesta nu fusese dus până la capăt, astfel că rămânea ceva, având un farmec anume, care n-ar fi putut fi definit exact, dar în care se puteau recunoaşte nişte legături neobişnuite cu elemente provenind din sfera nesufletescului, raţionalului şi mecanicului şi care nu se mai puteau număra, la drept vorbind, printre elementele aparţinând conţinuturilor culturii. În timp ce raţiona astfel şi îşi potrivea îndată

toate gândurile la modul de exprimare al operelor sale filosofice, Arnheim nu avusese, firește, nici o singură clipă răgazul de a-i atribui ceva, fie şi unul singur din amănuntele acestea, lui Ulrich ca un merit anume, atât de puternică era impresia că făcuse o mare descoperire; el însuşi era cel care construia toate aceste reprezentări şi i se părea că este asemenea unui maestru muzician care descoperise strălucirea posibilă a unei voci ce n-a ajuns să se facă auzită. Gândurile i se liniştiră de abia văzând chipul lui Soliman care, era limpede, îl privea astfel de ceva vreme şi care credea acum că avea prilejul să-l întrebe mai departe. Conştiinţa faptului că nu oricui îi era dat să-şi exprime astfel descoperirile proprii în faţa unei sălbăticiuni tăcute îi spori lui Arnheim senzaţia de fericire, de a fi singurul care cunoştea taina potrivnicului său, deşi mai erau multe de lămurit, ale căror urmări constituiau necunoscute. Simţea doar sentimentul acela de iubire pe care-l trăieşte un cămătar pentru victima lui, în care şi-a investit capitalul. Văzându-l acum pe Soliman în faţa lui, îi veni în minte deodată planul de a-l câştiga cu orice preţ de partea sa pe Ulrich, care i se părea a fi propria sa aventură altfel întrupată, oricare ar fi fost preţul de a-l adopta ca fiu! Surâse la o asemenea confirmare a unei intenţii care trebuia întâi să se maturizeze în forma ei şi îl întrerupse în acelaşi timp pe Soliman, căruia îi tremura faţa de dorinţa de a şti mai multe şi care-i stârnise atenţia, văzându-l că mai avea să-l întrebe ceva:

— Destul acum, du-i doamnei Tuzzi florile pe care le-am comandat. Dacă mai ai ceva de întrebat, poate că altă dată ne mai gândim la asta.

113

Ulrich face conversaţie cu Hans Sepp şi Gerda în limbajul situat la intersecţia dintre subraţional şi suprараţional

Ca să spunem adevărul, Ulrich nu ştia deloc ce anume ar fi trebuit să facă pentru a îndeplini dorinţa tatălui său, care-i cerea ca, din entuziasm faţă de şcoala de gândire socială, să pregătească terenul pentru o discuţie personală cu Alteţa Sa şi cu alţi patrioţi cu funcţii de răspundere; astfel că o căută pe Gerda, ca să uite cu totul de asemenea probleme. Acolo îl întâlni pe Hans, care Hans trecu imediat la atac.

— Deci îi luaţi acum apărarea directorului Fischel?

Ulrich îi răspunse cu o contraîntrebare evazivă, dacă, anume, Gerda îi povestise ceva în sensul acesta? Da; îi povestise Gerda.

— Ce altceva ţi-ai mai dori? Vrei să ştii de ce?

— Vă rog chiar să-mi spuneţi, îi ceru Hans.

— Dar nu e atât de simplu, dragul meu Hans.

— Nu-mi mai spuneţi „dragul meu Hans”!

— Bine, atunci, draga mea Gerda, şi se întoarse acum spre ea, nu e deloc simplu. Până acum am tot vorbit groaznic de mult despre toate, încât mă gândeam că m-aţi înţeles foarte bine.

— Eu te înţeleg într-adevăr, dar nu te cred, răspunse Gerda şi se străduia totuşi, prin felul în care vorbea şi îl privea în acelaşi timp, să compenseze într-un fel faptul că ea îi lua acum partea lui Hans.

— Nu vă credem, întrerupse îndată Hans o asemenea orientare mai prietenoasă a conversaţiei, când spuneţi că vorbiţi serios; aţi împrumutat ideile acestea de altundeva!

— Ce spui?! Vrei să spui ceea ce… lucrul acesta, pe care nici eu nu pot să-l exprim încă bine? Spuse Ulrich, care înţelesese imediat

că impertinenţa de acum a lui Hans se referea la ceea ce el discutase între patru ochi cu Gerda.

— O, se poate exprima foarte bine, dacă iei în serios ce vrei să spui!

— Eu nu reuşesc s-o fac. Însă pot să vă spun o poveste.

— Iar o poveste! Dumneavoastră se pare că tot spuneţi poveşti ca *papa* Homer! Exclamă Hans impertinent şi mai sigur pe sine.

Gerda îl privi rugătoare. Însă Ulrich nu se lăsă provocat şi continuă:

— Eram odată foarte îndrăgostit; eram cam pe la vârsta la care eşti dumneata acum. Eram, la drept vorbind, îndrăgostit de propria mea iubire, de starea aceea a mea schimbată, şi mai puţin de femeia care era implicată; pe atunci am învăţat şi eu să cunosc toate chestiunile din care dumneata, prietenii dumitale şi Gerda faceţi atâta mister. Aceasta e povestea pe care voiam să v-o spun.

Cei doi rămaseră surprinşi să constate că povestea era atât de scurtă. Gerda întrebă ezitând:

— Ai fost odată foarte îndrăgostit? … şi în aceeaşi clipă se înfurie pe ea însăşi că, faţă de Hans, punea o astfel de întrebare cu o curiozitate crudă de fată tânără.

Însă Hans o întrerupse.

— Ce rost are să discutăm despre asemenea lucruri! Povestiţi-ne mai bine ce mai unelteşte vara dumneavoastră care a intrat pe mâinile unor asemenea falimentari intelectuali?

— Ea caută o idee în care să se poată întrupa sublim spiritul patriei noastre în faţa întregii lumi. N-ai vrea dumneata să-i vii în ajutor cu o propunere? Eu sunt cât se poate de dispus să fac pe mijlocitorul, răspunse Ulrich.

Hans râse ironic.

— De ce vă prefaceţi că nu ştiţi că noi vom zădărnici tot acest

demers? — Dar, de fapt, de ce sunteţi atât de porniţi?

— Pentru că reprezintă o mare infamie pusă la cale împotriva fiinţei germane în această ţară! Spuse Hans. Chiar nu ştiţi că se organizează o contramişcare foarte promiţătoare? Ligii Naţionale Germane i s-a atras atenţia asupra acestor maşinaţii ale contelui Leinsdorf al dumneavoastră. Liga Germană de Cultură Fizică a şi introdus, printr-un reprezentant, un protest împotriva acestei jigniri aduse spiritului german. Federaţia fraternităţilor purtătoare de arme din universităţile austriece va lua zilele acestea poziţie împotriva ameninţării de slavizare, iar Uniunea Tineretului German, din care fac şi eu parte, nu acceptă să lase lucrurile cum se prezintă acum, chiar dacă va trebui să ieşim în stradă!

Hans îşi îndreptase trupul şi spunea toate acestea cu o oarecare mândrie. Totuşi, adăugă:

— Dar fireşte că nu toate acestea reprezintă elementul cel mai important! Oamenii aceştia exagerează condiţiile de ordin exterior. Decisiv e faptul că nu poate să reuşească în general nimic!

Ulrich îl întrebă care ar fi fost motivul.

— Marile rase şi-au creat, toate, la început mitul lor propriu; există vreun mit al Austriei? Îl întrebă atunci Hans. O religie originară austriacă? O epopee? Nici religia catolică şi nici cea protestantă nu şi-au avut originile aici; arta tipografică şi tradiţiile picturii au venit din Germania; casa domnitoare ne-au dat-o Elveţia, Spania, Luxemburgul; tehnica, Anglia şi Germania; oraşele cele mai frumoase, Viena, Praga, Salzburg, au fost construite de italieni şi de germani, armata a fost organizată după modelul lui Napoleon; un asemenea stat nu e în stare să pună la cale nimic care să fie al său; nu există decât o singură salvare: unirea cu Germania. Aşa că acum ştiţi tot ce aţi vrut să aflaţi de la noi, conchise Hans.

Pentru Gerda nu era clar dacă ar fi trebuit să fie mândră sau să se

ruşineze de el. Înclinaţia ei pentru Ulrich se redeşteptase în ultima vreme cu putere, chiar dacă dorinţa atât de omenească de a juca ea însăşi un rol îi era mult mai bine satisfăcută de tânărul ei prieten. Lucrul ciudat era că această fată era bântuită de două fascinaţii care se contraziceau una pe alta, de a ajunge fată bătrână şi de a i se dărui lui Ulrich. Această a doua înclinaţie era o urmare naturală a dragostei pe care o trăia de ani de zile, o iubire care, de altfel, nu ajungea să izbucnească în flăcările pasiunii, ci mocnea descurajată în ea; sentimentele ei semănau cu cel al iubirii pentru o fiinţă nedemnă de o asemenea dăruire şi în care sufletul rănit e bântuit de o dorinţă josnică de supunere trupească. Într-o contradicţie ciudată, dar poate totuşi în mod simplu şi firesc depinzând de dorinţa de a-şi găsi liniştea, era senzaţia că ea n-avea să se mărite niciodată şi că până la urmă, după toate aceste reverii, avea să ajungă să ducă o viaţă liniştită şi activă. Aceasta nu era o dorinţă născută din convingere, căci Gerda nu-şi dădea seama limpede de ceea ce se petrecea cu ea; mai degrabă era una din acele premoniţii pe care trupul nostru le trăieşte mai devreme decât raţiunea noastră. Influenţa pe care Hans o avea asupra ei depindea de presentimentul ei. Hans era un tânăr nearătos, osos, fără a fi înalt sau puternic, îşi trecea mereu mâinile prin păr sau şi le freca de haine şi se privea cu orice prilej într-o oglindă mică, rotundă, cu ramă de tablă, pentru că pe tenul său neîngrijit se ivea mereu câte un coş care-l necăjea. Aşa îşi închipuia Gerda că arătaseră primii creştini romani, care, sfidând persecuţiile, se reuneau în catacombele subterane; cu excepţia probabil a oglinjoarei. Nu susţinea că toate amănuntele s-ar fi potrivit, ci, desigur, era vorba de un sentiment general şi fundamental de spaimă pe care ea îl lega de ideea de creştinism; păgânii care făceau baie des şi-şi îngrijeau trupul îi plăcuseră totdeauna mai mult, dar să se recunoască a fi de partea creştinilor însemna o jertfa pe care o

datora propriului caracter. În felul acesta, asemenea cerinţe de ordin superior căpătaseră pentru Gerda un fel de odoare stătută, uşor detestabilă, şi acestea erau foarte potrivite să se asocieze cu perspectivele mistice ale căror tărâmuri Hans le deschidea în faţa ei.

Ulrich cunoştea foarte bine asemenea perspective şi stări de spirit. Poate că trebuie să i se mulţumească spiritismului pentru faptul că, prin mesajele sale mai curând comice, amintind de duhul bucătăreselor defuncte, venind acum de dincolo, satisface cerinţele metafizice grosolane care tind să-l hrănească, dacă nu pe Dumnezeu, atunci cel puţin spiritele cu linguriţa şi care ne suflă pe întuneric, cu o răsuflare de gheaţă, pe la ceafa. În vremurile mai vechi, o asemenea dorinţă de a intra în contact personal cu Dumnezeu sau cu ierarhiile cereşti era după toate aparenţele ceea ce se petrecea în stările de extaz şi, în ciuda formelor delicate şi în parte miraculoase pe care le căpăta, combina nişte atitudini grosolan pământeşti cu trăirile unei stări nelămurite, cât se poate de neobişnuite şi de greu de definit. Metafizicul era în asemenea stări fizicul aşa cum se proiecta în ele, o imagine a dorinţelor pământene, căci se credea că se întrezărea în ele orizontul de aşteptări creat de concepţiile contemporane cu toată vigoarea. Dar, de fapt, tocmai aceste noţiuni şi concepţii ale intelectului sunt cele care se schimbă cu vremurile şi devin incredibile; când cineva ar vrea astăzi să povestească deodată că Dumnezeu a stat de vorbă cu dânsul, l-a tras în glumă de păr şi l-a ridicat până la el sau că, într-un fel indeterminat, dar viu şi voluptuos, s-a strecurat în pieptul său, atunci asemenea imagini precise în care el îşi îmbracă trăirile n-ar mai fi crezute de nimeni; cel mai puţin, fireşte, de funcţionarii oficiali ai lui Dumnezeu, pentru că ei, ca odrasle ale unei epoci raţionale, au o teamă justificabilă omeneşte de a nu fi confruntaţi cu adepţii exaltaţi şi isterici ai religiei. Astfel că experienţe care în Evul

Mediu sau în Antichitatea păgână au fost numeroase şi bine definite, trebuie acum considerate drept iluzii şi manifestări patologice sau se formulează presupunerea că în ele se ascunde ceva independent de orice legături mitice, în care fenomenul a fost prezentat totdeauna până acum; adică un sâmbure pur de trăire care, potrivit unor principii stricte de cunoaştere, trebuie să fie credibil şi care astfel ar reprezenta, ca de la sine înţeles, o chestiune de maximă importanţă, cu mult înainte de a se ajunge la a doua întrebare, şi anume ce concluzii s-ar putea trage de aici cu privire la relaţiile noastre cu tărâmul supraomenescului. În vreme ce credinţa, adusă la ordinea raţiunii teologice, are de susţinut pretutindeni o luptă grea cu îndoiala şi contradicţiile venind din partea raţiunii care predomină astăzi, se pare că, de fapt, experienţa fundamentală dezgolită, despuiată de toate straturile tradiţionale, noţionale ale credinţei, desprinsă de toate reprezentările de ordin religios, abia mai putând fi numită exclusiv religioasă, experienţa fundamentală a extazului dăruirii mistice, s-a difuzat larg şi constituie acum sufletul acelei mişcări multiforme, iraţionale, bântuind epoca noastră asemenea unei păsări nocturne care s-a rătăcit pe lumina de zi.

O parte grotescă din această mişcare multiformă era cercul şi vârtejul în care îşi juca rolul său Hans Sepp. Dacă ar fi fost enumerate ideile care se dizolvau unele în altele în această societate – ceea ce însă după normele care prevalau acolo nu aveai voie să faci, căci ele erau ostile cifrelor şi măsurilor – s-ar fi întâlnit întâi o sfioasă şi cu totul platonică revendicare în favoarea unei căsătorii de probă şi din camaraderie, chiar a poligamiei şi poliandriei; în ce priveşte problemele legate de artă, concepţiile abstracte, orientate spre valorile generale şi veşnice, care pe atunci, sub numele de expresionism, se îndepărtau cu dispreţ de aparenţele şi învelişurile vulgare, de „viziunea plată şi trivială" a lucrurilor, tocmai de aceste

aparenţe care, fidel reprezentate, fuseseră socotite în mod neînţeles cu o generaţie mai devreme ca fiind revoluţionare; programatic asociată cu această concepţie abstractă, cu această intenţie de a crea, fără multe detalii exterioare, în mod nemijlocit o „viziune esenţială" a spiritului şi a lumii, se găsea şi concepţia concretă, dar limitată a artei patriotice faţă de care aceşti tineri se simţeau datori să fie fideli prin sufletele lor germane, care le impuneau datoria de a o sluji; astfel, ar fi putut fi găsite în şiruri colorate toate frunzele şi florile întâlnite pe drumurile timpului din care spiritul îşi poate clădi un cuib unde să se adune sublime idei de dreptate, datorie şi putere creatoare a tineretului, atât de importante la vremea aceea, încât se cuvine a fi pomenite mai pe larg. Se spune adeseori că prezentul nu recunoaşte tineretului niciun drept, căci până la atingerea vârstei majoratului oamenii rămân practic fără drepturi. Tatăl, mama, tutorele pot să-i îmbrace, să-i adăpostească, să-i hrănească cum vor ei, să-i disciplineze şi, după cum se exprima Hans Sepp, să-i distrugă de-a dreptul, atâta vreme cât nu depăşesc limitele destul de cuprinzătoare ale unei legi care le acordă copiilor, în cel mai bun caz, o protecţie cum e cea acordată animalelor. Copilul le aparţine, după această lege, părinţilor aşa cum sclavul îi aparţine stăpânului, iar prin dependenţa economică el este o proprietate, un obiect al capitalismului. Această „posesiune a capitalismului asupra copilului", pe care Hans o găsise iniţial menţionată undeva, dar pe care o elaborase el însuşi apoi, fusese prima noţiune pe care i-o insuflase uimitei sale eleve Gerda, până atunci ducând o viaţă protejată în casa ei părintească. Creştinismul, o învăţase el, îmblânzise doar jugul soţiei, nu şi al fiicei; fata era lăsată să vegeteze, căci era înstrăinată cu de-a sila de viaţă; după această lecţie pregătitoare o instruise şi în ce priveşte dreptul copilului de a-şi construi educaţia şi formaţia după legile propriei sale fiinţe.

Copilul era creator, deoarece el reprezenta creşterea, evoluţia şi se crea pe sine însuşi. Era o creatură regească, deoarece el îşi prescria lumea reprezentărilor, sentimentelor şi fanteziilor sale. El nu mai voia să ştie de lumea prefabricată, la urma urmei, întâmplător, ci îşi construia lumea propriilor sale idealuri. Îşi avea sexualitatea proprie. Cei maturi săvârşesc o crimă barbară când îi distrug copilului lumea, răpindu-i-o, îl înăbuşă sub o avalanşă de ştiinţă moartă, tradiţională şi îl îndreaptă spre anumite ţeluri care lui îi sunt străine. Copilul este lipsit de finalitate, creaţia sa este jocul şi delicata sa creştere; el nu primeşte în sine nimic altceva decât ceea ce asimilează cu adevărat el însuşi; orice obiect atinge el este viu, copilul este un univers, un cosmos, el vede şi înţelege lucrurile ultime, absolutul, chiar dacă nu-l poate exprima; însă copilul e ucis atunci când e învăţat să înţeleagă finalităţi şi scopuri şi când e înlănţuit de acea ordinară repetitivitate a lucrurilor care în mod mincinos e denumită realitate! Toate acestea i le spusese Hans Sepp. Când începuse să sădească această doctrină în casa lui Fischel, Hans era un tânăr de douăzeci şi unu de ani şi nici Gerda nu era mai nevârstnică. De altfel, Hans era orfan de tată, iar faţă de mama lui, care avea o mică prăvălioară cu ajutorul căreia îi hrănea pe el şi pe fraţii şi surorile lui, îşi descărca în orice împrejurare inima prin tot soiul de grosolănii, astfel că o motivaţie nemijlocită pentru o asemenea filosofie a exploatării sărmanilor copii, la drept vorbind, nici nu exista în experienţa lui proprie. Astfel că Gerda, primind această învăţătură, oscila între un interes pedagogic blând faţă de educaţia oamenilor viitorului şi exploatarea nemijlocită şi belicoasă a principiilor respective în comportamentul ei faţă de Leo şi Klementine. Hans Sepp, dimpotrivă, manifesta o atitudine mult mai principială şi indica şi soluţiile: „Ar trebui să fim cu toţii copii!”. Încăpăţânarea cu care promova o asemenea agresivitate din partea

copiilor ar fi putut să-şi aibă originea în propriile lui pretenţii de independenţă de timpuriu dezvoltate; în primul rând însă venea de la faptul că limbajul mişcărilor de tineret în plină dezvoltare pe atunci fusese primul limbaj care îl ajutase să-şi găsească cuvintele, aşa cum trebuie s-o facă orice limbaj, care-l duce pe vorbitor de la un cuvânt la altul şi-l face să spună mai multe decât ştie el însuşi că vrea să spună. Astfel, de exemplu, formula potrivit căreia ar trebui să fim cu toţii copii dezvoltă cele mai importante descoperiri. Anume, copilul n-ar trebui să-şi schimbe propria natură şi să renunţe la ea pentru a deveni tată şi mamă; aşa ceva se face numai pentru a deveni „cetăţean", sclav al lumii, înlănţuit şi „determinat de un scop". Tocmai parvenirea la calitatea de cetăţean este cea care-l face pe om să fie bătrân şi copilul se apără refuzând să fie făcut cetăţean; astfel este înlăturată dificultatea care constă în aceea că odată ajuns la vârsta de douăzeci şi unu de ani nu ar mai trebui să ai voie să te comporţi ca un copil, căci lupta continuă de la naştere şi până la bătrâneţe îşi găseşte sfârşitul doar în distrugerea lumii cetăţeneşti burgheze şi înlocuirea ei prin lumea iubirii. Aceasta reprezenta treapta superioară a învăţăturilor lui Hans Sepp şi toate acestea Ulrich le aflase cu timpul de la Gerda.

El descoperise astfel o legătură între ceea ce tinerii aceştia numeau dragostea lor sau, cu un alt cuvânt, comunitatea lor şi consecinţele unei stări de spirit ciudate, sălbatic religioase, mitice fără a fi mitologice sau poate doar pur şi simplu o stare de spirit de îndrăgostit şi care era de mare interes; dar ei nu ştiau că el înţelesese, deoarece Ulrich se limita la a ridiculiza urmele lăsate de respectiva stare de spirit în fiinţele lor. Astfel că el i se adresă acum lui Hans şi-l întrebă nemijlocit de ce nu voiau să încerce să folosească Acţiunea Paralelă pentru promovarea „Comunităţii celor care au renunţat pe deplin la sine".

— Pentru că nu ar fi posibil! Răspunse Hans.

De aici urmă între ei doi o discuţie care ar fi făcut fără îndoială o impresie ciudată asupra cuiva din afară, o impresie nu tocmai diferită de cea produsă de conversaţiile în jargonul lumii interlope, deşi nu foloseau decât dialectul amestecat al celor implicaţi în viaţa lumească şi spirituală. Este deci preferabil să redăm conversaţia dintre ei mai mult în înţelesul ei general decât reproducându-i cuvintele: comunitatea celor care au renunţat de deplin la sine, aceasta era o formulă descoperită de Hans, dar ea trebuie înţeleasă în sensul următor: cu cât un om se simte ca fiind mai altruist, cu atât mai vii şi mai pronunţate devin lucrurile din lumea aceasta, cu cât omul este mai maleabil, cu atât se simte mai elevat, iar experienţele de acest fel le cunoaşte, fără îndoială, oricine; ele nu trebuie confundate însă cu buna dispoziţie, seninătatea, lipsa de griji sau altele asemenea, căci acestea toate nu sunt decât surogate destinate unui uz vulgar, dacă nu de-a dreptul pervertit. Poate că starea de spirit reală nici n-ar trebui să fie numită exaltare, ci renunţarea la armură; renunţarea la armura sinelui, aşa o explica Hans. Trebuie făcută o distincţie între două feluri prin care şinele poate fi înconjurat ca de nişte ziduri de apărare, zicea el. O asemenea fortificaţie este de fiecare dată depăşită atunci când omul respectiv face ceva bun şi lipsit de egoism, dar aceasta este doar forma de apărare şi de izolare exterioară. Fortificaţiile cele înalte constau în egoismul până şi al celor mai altruişti oameni; acesta este pur şi simplu păcatul originar; orice percepţie senzorială, orice simţământ, chiar şi cel al dăruirii, este, în felul în care-l experimentăm noi, mai curând o acceptare decât o dăruire şi este greu a te debarasa de armura impregnată de sentimentul sinelui. Hans enumera exemple de acest fel: cunoaşterea nu este altceva decât însuşirea unui obiect străin, ucis, înghiţit şi digerat ca trupul unui animal. Conceptul este

un obiect care a ajuns inert, mort. Convingerea, o relaţie îngheţată şi care nu mai poate fi modificată. Cercetarea înseamnă o fixare, o stabilire a obiectelor. Caracterul este asemenea unei inerţii faţă de pro pria schimbare. Cunoaşterea unui om înseamnă faptul că nu te mai laşi emoţionat de el. Intuiţia este doar o anumită viziune asupra unui obiect din afară. Adevărul este încercarea reuşită de a gândi funcţional şi omeneşte. În toate aceste relaţii se cuprinde actul de a ucide, un ger care îngheaţă totul, o dorinţă de a lua în posesie şi de a încremeni ceva din afară şi un amestec de egoism cu un fel de altruism realist, laş, viclean, fals. „Ce ar fi dragostea?" se întreba Hans, deşi el nu o cunoştea decât pe nevinovata Gerda, „dacă nu dorinţa de posesiune sau capitularea mizând pe o contravaloare?!" Ulrich accepta cu toată precauţia şi modificând datele acestei aserţiuni nu pe deplin coerente. Este adevărat, spunea el, că până şi suferinţa şi renunţarea păstrează un rest mărunt pentru şinele propriu; o umbră palidă, ca să spunem aşa, gramaticală, de egoism rămâne agăţată de orice faptă, tot astfel cum nu poate exista un predicat fără un subiect.

Însă Hans nega violent. El şi prietenii săi discutau în contradictoriu tocmai despre felul în care trebuia trăită viaţa. Uneori presupuneau că fiecare trebuie să trăiască în primul rând pentru sine şi abia apoi pentru toţi ceilalţi; alteori erau convinşi că niciun om nu poate avea cu adevărat şi pe deplin decât un singur prieten, dar că acesta avea nevoie la rândul său de un alt prieten, şi astfel comunitatea reprezenta pentru el un fel de horă a sufletelor, după modelul spectrului culorilor sau al altor asemenea înlănţuiri; dar lucrul pe care preferau să-l creadă era că exista o lege sufletească a sentimentului de comunitate, doar umbrită de egoism, un izvor lăuntric, imens de bogat, dar încă nefolosit de viaţă, căruia ei îi atribuiau o potenţialitate de-a dreptul aventuroasă. Nu mai puţin

nesigur de propria dăinuire poate fi un copac luptând pentru supraviețuire într-o pădure şi ocrotit încă de acea pădure, decât oamenii înzestraţi cu sensibilitate, care în zilele noastre simt în fiinţa lor căldura întunecată a masei, forţa ei dinamică, procesele moleculare invizibile ale coeziunii ei inconştiente, ce le aminteşte la fiecare respiraţie că cel mai mare, ca şi cel mai mic dintre lucruri, nu rămâne nicio clipă singur; aşa simţea şi Ulrich; el vedea, într-adevăr, limpede că egoismul domesticit pe care se întemeiază viaţa are ca rezultat o structură ordonată şi că, în schimb, respiraţia comunităţii rămâne doar o esenţă a unor interconexiuni neclare şi se considera pe sine chiar ca fiind un om înclinat spre izolare, dar se simţea deosebit de atins el însuşi atunci când tinerii prieteni ai Gerdei îşi desfăşurau afirmaţiile excesive cu privire la zidurile cele înalte care s-ar fi cuvenit să fie escaladate.

Hans îşi recita astfel, pe jumătate psalmodiind, pe jumătate împleticindu-se, profesiunile sale de credinţă, cu ochii ficşi, îndreptaţi înainte şi fără să vadă cu adevărat nimic. Exista, spunea el, o linie de separaţie nefirească străbătând întreaga creaţie şi împărţind-o ca pe un măr, iar cele două jumătăţi aveau să se usuce. Trebuia să se reunească iarăşi pe o cale artificială şi nenaturală ceea ce înainte fusese un întreg. Această diviziune putea fi însă depăşită printr-o anume deschidere a propriei fiinţe, printr-o schimbare de comportare, căci cu cât o fiinţă se uită pe sine, se autodizolvă, reuşeşte să se smulgă din sine, cu atât mai multă forţă favorabilă comunităţii se descătuşează în ea, ca şi când ar fi eliberată din legături false; şi, în acelaşi timp, cu cât se apropie mai mult de comunitate, cu atât devine mai ea însăşi; căci dacă argumentele lui Hans ar fi fost continuate, se putea afla că desăvârşirea adevăratei originalităţi nu depinde de o vană idiosincrazie, ci constă într-o deschidere a sinelui, pe trepte tot mai înalte de participare şi

dăruire, poate până la treapta superioară a comunităţii celor care şi-au lepădat cu desăvârşire şinele, comunitate care va fi pe de-a întregul acceptată de lume şi a cărei realizare este posibilă în felul acesta.

Aceste aserţiuni, care păreau să nu aibă nicio substanţă, îl făceau pe Ulrich să viseze tocmai la modul în care ar fi fost cu putinţă să li se dea un conţinut real, însă el se mulţumi să-l întrebe doar, cu răceală, pe Hans cum ar fi vrut el să aplice în practică deschiderea sinelui şi toate celelalte?

Hans avea pentru asta cuvinte grandioase; transcendentul în locul sinelui senzorial, şinele gotic în locul celui naturalist, împărăţia esenţei în locul aparenţelor, experienţa de viaţă necondiţionată şi alte asemenea substantive copleşitoare, în care el înghesuia chintesenţa propriilor sale experienţe indescriptibile; aşa cum – putem remarca în treacăt – a devenit o obişnuinţă larg răspândită în dauna propriei cauze, dar spre sporirea demnităţii ei. Pentru că o asemenea stare de spirit care-l cuprindea uneori, poate adesea doar în treacăt, nu-i îngăduia niciodată mai mult decât o viziune de câteva clipe, el merse mai departe, precum obişnuia, susţinând că transcendentul nu se revelează nici chiar astăzi mai limpede decât într-o contemplare sporadică, supramaterială şi – după cum e uşor de înţeles – greu de reţinut, al cărei efect pot fi cel mult nişte mari opere de artă; ajunse să vorbească şi de alte semne orientate înspre supranatural ale vieţii, despre simbol, un termen preferat al lui, şi în sfârşit despre experienţa de viaţă germanică, proprie purtătorilor fie şi doar a câteva picături de sânge germanic, de a crea şi contempla astfel; în felul acesta, într-o variantă sublimă a modelului „vremurile bune de altădată”, izbuti să explice lejer că o percepere dăinuitoare a esenţelor aparţinea trecutului şi că-i este refuzată prezentului; de fapt, toată cearta pornise tocmai de la

această afirmaţie.

Ulrich era iritat de o asemenea vorbărie care nu făcea decât să manevreze nişte superstiţii. De multă vreme constituia pentru el o întrebare fără răspuns prin ce anume o atrăgea Hans pe Gerda. Ea rămăsese aşezată la locul ei, palidă, fără să ia parte activă la discuţie. Hans Sepp avea o teorie măreaţă despre iubire şi probabil că ea găsea aici înţelesul mai profund al propriei sale fiinţe. Ulrich împinse conversaţia mai departe, susţinând – deşi cu tot felul de rezerve faţă de faptul că se putea ajunge la asemenea discuţii – că cea mai înaltă treaptă de simţire la care putea ajunge un om nu consta nici în obişnuita atitudine egoistă, în care îţi însuşeşti tot ceea ce îţi iese în cale, şi nici, aşa cum susţineau Hans şi prietenii lui, în ceea ce s-ar fi putut numi transcenderea sinelui prin deschidere şi dăruire, ci era în realitate o stare inertă în care nu se schimba niciodată nimic, asemenea unei ape stătătoare.

Gerda se însufleţi şi-l întrebă ce voia să spună.

Ulrich îi atrase atenţia că Hans nu vorbise toată vremea decât despre dragoste, chiar dacă îmbrăcând subiectul în termeni impresionanţi; despre iubirea sfinţilor, despre iubirea pustnicilor, despre iubirea ajunsă pe ţărmul dorinţelor, care a putut fi descrisă totdeauna ca o destrămare, o desprindere, chiar o inversare a tuturor relaţiilor lumeşti şi, în orice caz, reprezintă nu numai un sentiment, ci o schimbare a gândirii şi a sensibilităţii.

Gerda îl privea ca şi când ar fi vrut să vadă dacă el, cu toate cunoştinţele lui care le depăşeau cu mult pe ale ei proprii, făcuse singur, într-un fel sau altul, o asemenea descoperire sau dacă de la acest bărbat iubit în taină, aşezat acum alături de ea şi nelăsând să i se citească nimic pe faţă, nu pornea acea stranie putere de atracţie care uneşte două fiinţe chiar dacă trupurile nu li se ating.

Ulrich simţea că era supus unei probe. Avea senzaţia că urma să

vorbească într-o limbă străină, în care ar fi putut să se exprime curgător, dar strict exterior, ca şi cum cuvintele nu ar fi avut rădăcini în propria lui fiinţă.

— În starea aceasta, spuse el, în care depăşeşti limitele pe care ţi le impune purtarea, înţelegi totul, pentru că sufletul nu primeşte în sine decât ceea ce ţine de fiinţa sa; într-un anumit sens, sufletul ştie dinainte ce are să afle. Îndrăgostiţii nu-şi pot spune nimic nou; pentru ei nici nu există cunoaştere sau recunoaştere. Căci un om care iubeşte nu cunoaşte din fiinţa pe care o iubeşte nimic, afară de faptul că e împins de ea spre o anumită activitate lăuntrică. Iar să cunoască o altă fiinţă pe care n-o iubeşte înseamnă pentru el să o includă pe acea fiinţă în iubirea lui, asemenea unui zid mort peste care cade lumina soarelui. Să cunoască un obiect neînsufleţit nu înseamnă să-i desluşească însuşirile una după alta, ci că se înlătură un văl sau se ridică o graniţă care nu mai face parte din lumea perceptibilă prin simţuri. Chiar şi obiectele neînsufleţite intră, aşa necunoscute cum sunt, dar pline de încredere, în camaraderia celor care iubesc. Natura şi spiritul propriu celor care iubesc se privesc în ochi unul pe altul, sunt două orientări ale aceleiaşi acţiuni, este aici o revărsare care ia două direcţii şi o ardere care porneşte de la cele două capete. Să cunoşti un obiect sau un om care nu are nicio legătură cu tine, aşa ceva nici nu este cu putinţă; căci să cunoşti ceva înseamnă că iei ceva de la acel lucru, lucrul adică îşi păstrează fiinţa, însă pare să se prefacă în cenuşă, se evaporă ceva şi nu mai rămâne decât o mumie a fostei sale înfăţişări. Nici nu există un adevăr pentru cei care iubesc; ar fi un fel de alee fără ieşire, un capăt, moartea gândirii, care, atâta timp cât trăieşte, seamănă cu marginea palpitând a unei flăcări, locul în care lumina şi întunericul se aştern piept peste piept. Cum poate ceva să ilumineze, unde totul este iluminare? La ce ar mai fi bună pomana protecţiei şi inechivocului

acolo unde totul este un belşug şi revărsare? Cum se mai poate pretinde ceva pentru sine însuşi, fie chiar şi fiinţa iubită, atunci când ai trăit experienţa de viaţă că aceia care iubesc nu-şi mai aparţin propriei fiinţe, ci trebuie să se dăruiască întregului, acel întreg care le vine întru întâmpinare, întru întâmpinarea fiinţei împletite, singura fiinţă cu două perechi de ochi?

Cineva care stăpâneşte acest fel de a vorbi poate continua la fel fără niciun efort. E ca şi cum ai merge cu o lumină aprinsă în mâini, a cărei rază blândă cade pe rând asupra tuturor relaţiilor vieţii, şi toate arată atunci ca şi când s-ar afla în aparenţa lor obişnuită, în lumina lor de toate zilele, iar orice altceva n-ar fi decât simple neînţelegeri brutale.

Cât de imposibilă apare, de exemplu, funcţia cuvântului „a poseda" îndată ce li se aplică celor care se iubesc? Dar ajunge el să trădeze dorinţe de un fel anume, mai frumos, atunci când înseamnă că s-ar dori posesia unor principii? De exemplu, respectul propriilor copii? Ai gândurilor? Al propriei fiinţe? Asemenea gesturi grosolane care se întind să apuce, să posede ceva, ca ale unui animai care îşi apasă prada cu greutatea întreagă a trupului, reprezintă, cum s-ar putea spune cu toată îndreptăţirea, expresia fundamentală şi fizică aproape a capitalismului, iar în ea se arată legătura care există între cei care stăpânesc posesiunile în viaţa burgheză şi cei care stăpânesc şi posedă cunoştinţele şi abilităţile, aşa cum i-au făcut să fie gânditorii şi artiştii acestei vieţi burgheze, în vreme ce iubirea şi asceza stau alături, ca o pereche însingurată de frate şi soră? Nu e o asemenea pereche, aşa cum cei doi stau alături, fără niciun rost şi fără niciun ţel, nu se arată ea a fi în contradicţie cu ţelurile şi rosturile vieţii? Însă termenii aceştia, ţel şi rost, vin din limbajul celor care ştiu să ţintească precis; deci a fi fără ţel şi fără rost în înţelesul lor originar nu înseamnă pur şi simplu decât a nu fi unul

care să poată să ucidă? Astfel se ajunge, pur şi simplu mergând după urmele lăsate de limbaj şi de vorbire – ce urme complicate, dar elocvente! La a recunoaşte că pretutindeni înţelesul grosolan schimbat a ajuns să ia locul relaţiilor mai bine gândite pe care le-a dat la o parte şi care s-au pierdut, până la urmă, cu totul? Este ca o complexitate, ca o interdependenţă generală, pe care o simţi pretutindeni, dar nu ajungi să o înţelegi cu adevărat nicăieri; Ulrich renunţă acum să-l întrebe mai departe pe interlocutorul său, dar pe de altă parte nici nu i s-ar fi putut pretinde lui Hans să creadă că dacă cineva ar fi tras, dintr-un anumit punct, un fir ascuns, întreaga ţesătură ar fi ajuns să se destrame şi că doar s-ar fi pierdut intuiţia de a fi fost cu putinţă să se găsească locul de unde să se tragă astfel, spre a deşira totul. El însuşi îl întrerupsese în mai multe rânduri pe Hans şi-i terminase în locul lui frazele.

— Dacă aţi vrea să examinaţi toate trăirile şi experienţele acestea de viaţă ca un cercetător ştiinţific, n-aţi vedea atunci în ele nimic altceva decât ar ajunge să vadă un contabil de bancă! Toate explicaţiile empirice nu izbutesc să iasă din cercul unor cunoştinţe inferioare, perceptibile doar prin simţuri! Dorinţa dumneavoastră de cunoaştere ar vrea doar să reducă lumea la nimic altceva decât la un simplu joc de-a învârtitul degetelor, pur mecanic, al forţelor naturale!

De acest fel erau obiecţiile lui Hans, simple remarci interpolate. Era când brutal, când entuziast. Simţea că apărase prost propria cauză şi voia să-l găsească vinovat pentru asta pe acest om care se încăpăţâna să fie de faţă şi care îl împiedica să rămână singur cu Gerda, căci dacă ar fi rămas doar el cu ea, privind-o în ochi, aceleaşi cuvinte ar fi sunat cu totul altfel, urcând ca nişte fântâni scânteietoare, ca nişte şoimi luându-şi avântul în înălţimi; ştia asta; simţea că, la drept vorbind, era una din zilele lui mari. În acelaşi

timp, era foarte uimit şi iritat să-l audă pe Ulrich vorbind atât de fluent şi stăruitor în locul lui. De fapt, adevărul era că Ulrich nu vorbea câtuşi de puţin asemenea unui adevărat cercetător ştiinţific, ci vorbea spunând în realitate mult mai mult decât ar fi vrut şi, cu toate acestea, nu avea impresia că ar fi spus ceva ce nu credea. Îl împingea un fel de furie reţinută. E nevoie de o stare de spirit ciudat de exaltată, uşor inflamată, pentru a putea vorbi astfel, iar Ulrich se găsea acum între o asemenea stare şi cea provocată de vederea lui Hans, aşa cum i se înfăţişă înainte, cu părul vâlvoi, cu tenul lui neîngrijit, cu gesturile lui urâcioase şi agresive, cu revărsarea lui de cuvinte în care tremura un văl ascunzând ceva mai lăuntric şi care era asemenea unei pieliţe smulse de pe inimă; dar, în înţelesul mai strict al cuvântului, Ulrich se găsise toată viaţa lui între două asemenea impresii în faţa acestei probleme, el fusese întotdeauna în stare să vorbească la fel de fluent cum o făcea astăzi şi în acelaşi timp să şi creadă pe jumătate în ce spunea, numai că nu trecuse niciodată peste o asemenea facilitate jucăuşă, pentru că nu credea în conţinutul propriilor sale spuse, oricât de mult ar fi ţinut pasul laolaltă plăcerea şi neplăcerea într-o astfel de conversaţie.

Însă Gerda nu acorda atenţie obiecţiilor ironice pe care el le împletea asemenea unui parodiant în replicile sale, ci trăia impresia că el se deschisese, în sfârşit, în faţa ei. Îl privea aproape înfricoşată. „E mult mai vulnerabil decât recunoaşte el însuşi", se gândea în vreme ce el vorbea astfel şi senzaţia că ceva, asemenea unui copil mic, îi atingea pieptul o făcea să se simtă fără apărare. Ulrich îi întâlni privirea. Ştia aproape tot ceea ce se petrecea între ea şi Hans, pentru că ea, fiind înfricoşată de situaţie, simţea nevoia să-şi împărtăşească suferinţa măcar prin aluzii la această relaţie, iar lui Ulrich îi era uşor să le întregească. Ei vedeau în acest act al posesiunii, care de altminteri este ţelul celor care se iubesc,

începutul acelui capitalism al sufletului pe care îl detestau şi credeau că dispreţuiau pasiunile trupeşti, dar dispreţuiau şi conştiinţa unei asemenea relaţii de posesiune care li se părea tocmai demnă de dispreţ ca fiind un ideal burghez. Astfel că se aflau acum unul faţă de altul într-o îmbrăţişare şi împletire deopotrivă netrupească şi doar pe jumătate trupească; căutau să se afirme unul pe altul, aşa cum spuneau ei, şi trăiau acea tremurătoare şi delicată contopire a fiinţelor care se naşte atunci când două făpturi se contemplă una pe alta, se lasă să alunece în acel invizibil joc al valurilor din pieptul şi fruntea celuilalt şi, în clipa când cred că au ajuns să se înţeleagă unul pe altul, simt că fiecare este luat şi dus de celălalt aşa cum şi el îl duce pe celălalt şi formează o singură fiinţă. În ceasurile în care nu se aflau într-o asemenea exaltare, se mulţumeau doar cu simpla admiraţie a unuia pentru celălalt; li se părea că seamănă cu personaje şi scene din tablouri şi pasaje renumite din artă şi erau cuprinşi de o uimire evlavioasă simţind, când se sărutau, că – pentru a repeta formule măreţe – milenii întregi îşi coborau privirile asupra lor. Căci se sărutau într-adevăr; e adevărat că îşi explicau simţământul acela grosolan al sinelui crispându-se în trupuri ca fiind, în starea măreaţă a iubirii, la fel de josnic ca o durere de stomac, trupurile şi mădularele lor nu se mai preocupau de contemplaţia sufletelor şi se apăsau cu propria lor răspundere unul de altul. După aceea, de fiecare dată, erau amândoi cu totul tulburaţi. Filosofia lor delicată nu mai ţinea pasul cu conştiinţa faptului că nu era nimeni să-i vadă, cu întunericul care se lăsa în cameră, cu puterea de atracţie tot mai vie, tot mai tulburătoare a trupurilor care li se împleteau laolaltă şi mai ales Gerda, fiind mai matură, simţea dorinţa îmbrăţişărilor împlinite cu atâta putere şi nevinovăţie, aşa cum ar fi putut-o simţi un arbore pe care ceva îl împiedică primăvara să înmugurească şi să înflorească.

Asemenea jumătăţi de îmbrăţişări, la fel de lipsite de savoare ca săruturile unor copii şi la fel de nedefinite ca mângâierile unor bătrâni, îi lăsau de fiecare dată zdruncinaţi. Hans se adapta mai bine unei astfel de situaţii, căci el vedea în aceste mângâieri, odată ce trecuseră prin ele, adevărate încercări ale conştiinţei. „Nouă nu ne este dat să fim nişte posesori", o dădăcea el, „noi suntem rătăcitori care păşim din treaptă în treaptă"; şi când vedea că Gerda tremura din tot trupul de dorinţă nesatisfăcută, atunci el nu se sfia să-i socotească aceasta drept o slăbiciune, dacă nu chiar o rămăşiţă de origine nedeplin germanică şi avea despre sine senzaţia că este un Adam încă bucurându-se de favoarea Domnului şi a cărui inimă avea să fie înstrăinată credinţei de ceea ce fusese odinioară propria lui coastă. Gerda îl dispreţuia atunci. Era probabil motivul pentru care, cel puţin înainte, îi povestise lui Ulrich despre toate acestea. Ea simţea că un bărbat adevărat ar fi făcut ceva mai mult şi ceva mai puţin decât Hans, care-şi ascundea chipul scăldat în lacrimi, după ce o rănise astfel, ca un copil la picioarele ei; mândră şi obosită de propriile ei trăiri, şi le destăinuia acum lui Ulrich, în speranţa că el avea să sfarme, prin vorbele pe care avea să le spună, această frumuseţe chinuitoare.

Însă Ulrich îi vorbea rareori aşa cum se aştepta ea să-l audă; de obicei o trezea la realitate cu răceala şi cu ironiile lui, căci deşi Gerda era tocmai din cauza aceasta neîncrezătoare, ştia bine că jinduia constant să i se dăruiască; nici Hans, nici oricine altcineva nu avea asupra simţurilor ei atâta putere cât ar fi putut avea el. Se scuza faţă de sine spunându-şi că oricare alt bărbat în locul lui ar fi avut asupra ei un asemenea efect eliberator şi mântuitor după un atât de confuz şarlatan obscurantist cum era Hans. Dar în timp ce se gândea la toate acestea şi se simţea dintr-odată iarăşi cumpănind lucid la clipa de faţă, Hans avusese timp să se gândească şi el mai

bine şi încerca să treacă încă o dată la atac.

— De fapt, spuse el, dumneavoastră aţi făcut cea mai mare greşeală care poate fi săvârşită vreodată, când aţi încercat să exprimaţi prin concepte ceea ce doar uneori poate ridica un gând mai sus de nivelul unui concept sau al unei noţiuni; este deosebirea între un domn cu multă erudiţie şi cunoştinţe şi noi. Întâi trebuie să învăţăm să trăim, apoi poate că am ajunge să învăţăm să gândim simplu, adăugă el mândru şi, pe când Ulrich surâdea, ţâşni deodată din el ceva asemenea unui fulger pedepsitor – Iisus era clarvăzător de la doisprezece ani şi nu-şi luase doctoratul.

Ulrich se lăsă prin aceste cuvinte împins să încalce datoria de a păstra o taină şi să-i dea lui Hans un sfat care trăda faptul că ştia anumite lucruri pe care nu le putuse afla decât de la Gerda. Căci îi răspunse astfel: — Nu ştiu de ce, dacă vrei să trăieşti astfel, nu mergi până la capăt. Eu aş lua-o pe Gerda în braţe, aş da la o parte orice obiecţie a raţiunii şi mi-aş ţine braţele astfel, cuprinzând-o până când trupurile noastre fie s-ar preface în cenuşă, fie ar urma metamorfozele simţurilor şi s-ar preschimba în însăşi fiinţa lor, în ceva ce noi nici nu ne-am mai putea închipui!

Hans, care simţea pumnalul geloziei rănindu-l, nu-l privea pe el, ci pe Gerda. Gerda se făcuse palidă şi era cu totul confuză. Cuvintele „aş lua-o pe Gerda în braţe şi aş ţine-o astfel" făcuseră asupra ei impresia pe care ar fi făcut-o o promisiune tainică. În clipa aceea, îi era cu totul indiferent cum s-ar mai fi putut imagina logic „cealaltă viaţă" şi era sigură de un singur lucru: că dacă Ulrich ar fi vrut cu adevărat, el ar fi putut face ca totul să se petreacă aşa cum trebuia să se petreacă. Hans, furios de această trădare a Gerdei, pe care o percepea limpede, contestă faptul că s-ar fi putut petrece ceea ce spunea Ulrich; momentul nu era potrivit şi sufletele dintâi care să-şi poată lua zborul asemenea primelor aeroplane trebuiau să

decoleze din vârful unui munte şi nu dintr-o asemenea epocă a văilor. Poate că ar fi trebuit să se înfăţişeze întâi un om care să-i elibereze pe ceilalţi din captivitatea lor, înainte de a reuşi! Nu i se părea cu totul exclus ca el să nu fie în niciun caz un asemenea mântuitor, însă asta îl privea şi susţinea că actuala epocă, a unei trăiri lipsite de profunzime, nu era în stare să dea la iveală un astfel de mântuitor.

Acum Ulrich spuse ceva despre numărul mare de mântuitori care se iviseră în zilele noastre. Orice preşedinte al unei asociaţii locale ar fi putut trece drept mântuitor! Era convins că dacă Hristos însuşi s-ar fi întors pe pământ, avea să se vadă într-o situaţie mai rea decât înainte, ziarele şi fundaţiile culturale cu orientări morale aveau să găsească tonul cu care vorbea el prea puţin convingător, iar presa mondială de mare influenţă nu ar fi găzduit cuvântul său! Astfel, conversaţia reveni la situaţia iniţială, iar Gerda simţi cum se năruie.

Însă un lucru anume se schimbase. Fără s-o fi arătat, Ulrich se prinsese în joc. Gândurile nu-i mai erau la ceea ce spunea. O privea pe Gerda. Trupul îi căpătase o anume asprime, tenul îi era obosit şi tulbure. Aura abia simţită, ca de fată bătrână, care pornea de la ea era acum deodată evidentă, deşi tocmai ea jucase rolul principal în reţinerea care îl împiedicase totdeauna să se apropie de această tânără care-l iubea. Era evidentă contribuţia lui Hans, cu jumătăţile de măsură fizice şi trupeşti ale aluziilor şi implicaţiilor lui de comuniune, nici ele, fireşte, discordante cu o asemenea psihologie de fată bătrână. Gerda îi displăcea acum lui Ulrich, şi totuşi simţea dorinţa de a continua această conversaţie. Îi amintea că o invitase să-i facă o vizită. Ea nu-l lăsase să întrevadă dacă uitase de acea propunere sau se mai gândea la ea, iar el nu mai găsi prilejul să o întrebe. Rămăsese însă în el un regret neliniştit şi în acelaşi timp o povară mai puţin, ca atunci când simţi trecând pe lângă tine o

primejdie recunoscută prea târziu ca atare.

114

Relaţiile devin critice. Arnheim dă dovadă de complezenţă faţă de generalul Stumm. Diotima face pregătiri să purceadă spre transcendental. Ulrich se lasă pradă fanteziilor despre posibilitatea de a trăi aşa cum citeşti

Alteţa Sa îşi exprimase insistent dorinţa ca Diotima să se documenteze cu privire la renumitele festivităţi organizate de pictorul Hans Makart cu ocazia nunţii de argint a cuplului imperial, care pe la 1870 reuniseră întreaga Austrie într-o atmosferă de entuziasm; îşi amintea şi acum de trăsurile acoperite de tapiserii, de caii împodobiţi din abundenţă, de trâmbiţaşi şi de mândria pe care o trăiseră oamenii smulşi de asemenea splendori medievale din viaţa lor obişnuită, cotidiană. Astfel se întâmplă că Diotima, Arnheim şi Ulrich ieşeau într-o zi împreună de la Biblioteca Imperială, unde cercetaseră relatări contemporane ale festivităţilor respective. Aşa cum prezisese Diotima, strâmbând uşor din buze, în discuţia purtată cu Alteţa Sa, rezultase de aici o imposibilitate; oamenii nu mai puteau fi scoşi din obişnuinţele lor de zi cu zi de asemenea expansivităţi sufleteşti, iar frumoasa femeie îşi anunţă însoţitorii că simţea nevoia să se bucure de soarele strălucitor al acelui an 1914, care începuse de câteva săptămâni şi părea a se situa la distanţă de acea epocă a descompunerii. Încă de pe scări Diotima le explicase că dorea să se întoarcă acasă pe jos, dar abia ieşiră la lumină, că se ciocniră de general, care voia tocmai să intre şi care, nu puţin mândru de a fi fost întâlnit pe când se angaja într-o

activitate ştiinţifică, se declară îndată dispus să facă acum cale întoarsă şi să sporească prin propria sa persoană suita Diotimei pe drumul înapoi. Aceasta o determină pe Diotima ca, abia după câţiva paşi, să constate cât era obosită şi că dorea o trăsură. Nu se găsi însă imediat o trăsură liberă, şi astfel se opriră cu toţii în piaţeta din faţa bibliotecii, care alcătuia un dreptunghi alungit, mărginit pe trei laturi de impunătoare faţade vechi, iar pe cea de a patra de un palat lung şi scund prin faţa căruia trecea o stradă asfaltată şi strălucitoare ca o pârtie de gheaţă, ticsită de automobile şi trăsuri, care nu dădeau ascultare gesturilor pe care le încercau ei asemenea unor naufragiaţi, până când obosiră de-a binelea şi uitară de demersul lor sau repetau semnele doar din când în când, tot mai fără vlagă.

Arnheim însuşi avea sub braţ o carte uriaşă. Era o postură în care-i plăcea să fie văzut, deopotrivă neglijentă şi manifestând totuşi respect faţă de preocupările spirituale. Vorbea acum cu însufleţire cu generalul.

— Mă bucur că vă întâlnesc în calitate de cititor obişnuit al bibliotecilor; spiritul trebuie vizitat în propriul său lăcaş, explică el, însă printre oamenii de răspundere lucrul acesta a devenit astăzi o raritate.

Generalul Stumm răspunse că el ajunsese la un anumit grad de familiarizare cu acea bibliotecă.

Arnheim aprecie situaţia ca lăudabilă.

— Astăzi poate că nu mai citesc decât scriitorii, nu şi oamenii obişnuiţi, continuă el. V-aţi întrebat vreodată, domnule general, câte cărţi se tipăresc anual? Cred că-mi aduc aminte că, numai în Germania, apar zilnic peste o sută de cărţi. Mai mult de o mie de ziare şi reviste sunt fondate în fiecare an! Toată lumea scrie; fiecare foloseşte orice idee ca pe un bun al său propriu, ori de câte ori îi

vine la-ndemână; nimeni nu se mai gândeşte la răspunderea faţă de situaţia în întregul ei! De când biserica şi-a pierdut influenţa, nu mai există nicio autoritate în haosul în care ne aflăm. Nu mai există niciun model de formaţie culturală şi nicio idee formativă: în asemenea împrejurări e cât se poate de firesc ca sentimentele şi moralitatea să alunece în derivă, fără a fi ancorate, şi ca oamenii cei mai fermi să înceapă să şovăie!

Generalul simţea că i se usucă gura. Nu s-ar fi putut spune că doctorul Arnheim i se adresa acum lui personal; era un om care se oprise într-o piaţă publică şi gândea cu voce tare. Generalul îşi aminti că numeroase persoane vorbesc singure pe stradă pe când se grăbesc să ajungă undeva; mai bine zis, mulţi civili, căci un soldat într-o asemenea situaţie ar fi fost consemnat în arest, iar un ofiţer ar fi fost trimis la spitalul de psihiatrie. Stumm trăia acum un simţământ penibil, aflându-se în plin centru al capitalei imperiale să filosofeze în public. În afară de ei doi nu se mai afla în piaţă, la soare, decât încă o personalitate, tăcută, turnată din bronz şi ridicată pe un soclu mare de piatră; generalul nu-şi mai aducea aminte pe cine reprezenta şi, de altfel, acum îl remarca pentru prima dată. Arnheim, care devenise atent datorită atitudinii generalului, se interesă cine era personajul reprezentat acolo. Generalul se scuză, dar nu ştia.

— Iar el a fost amplasat aici tocmai ca noi să-l venerăm! Remarcă marele om. Tocmai aceasta e situaţia! Ne mişcăm în fiecare moment printre instituţii, probleme şi cerinţe din care cunoaştem doar rudimentele, astfel încât prezentul se întinde neîncetat tot mai departe în trecut; ne năruim, dacă-mi permiteţi să spun astfel, îngropându-ne până la genunchi în timpul care se află asemenea unei pivniţe sub noi şi avem impresia că ne aflăm la un etaj superior al prezentului! Arnheim surâdea, făcea doar conversaţie. Buzele i se

mişcau fără încetare în strălucirea soarelui, în ochi lumina îi juca schimbătoare, ca pe un pachebot semnalizând în largul mării. Stumm se simţea tot mai mult într-o situaţie neliniştitoare; îi venea greu să-şi vadă mereu atenţia îndreptându-i-se spre întorsături atât de numeroase şi neobişnuite, în momentul în care se afla, ca la paradă, în faţa tuturor, în uniformă. Prin crăpăturile dintre pietrele pavajului crescuse iarba, era cea din anul precedent şi arăta neverosimil de proaspătă, ca un cadavru care a zăcut îngropat în zăpadă; era, de fapt, ciudat şi tulburător faptul că aici, printre pietre, creştea iarba, când te gândeai că la câţiva paşi doar, mai încolo, asfaltul fusese lustruit cu vremea de trecerea automobilelor. Pe general începuse să-l stăpânească impresia înfricoşătoare că, dacă ar mai fi trebuit să asculte mult, s-ar fi putut întâmpla să se arunce deodată în genunchi şi să înceapă să pască iarbă în faţa lumii. Nu înţelegea ce l-ar fi determinat să facă astfel; dar se întoarse să-i caute din priviri pe Ulrich şi pe Diotima, sperând să îl protejeze.

Aceştia se retrăseseră în vălul subţire de umbră care înconjurase un colţ de zid şi nu li se auzeau decât glasurile coborâte într-o discuţie nedesluşită care se aprinsese între ei.

— Dar e un fel de-a dreptul deznădăjduit de a vedea lucrurile, spunea Diotima.

— Ce anume? Întrebă Ulrich, mai mult în virtutea inerţiei decât curios.

— Mai există încă individualitate!

Ulrich se străduia să-i întâlnească privirea, aşa cum stăteau alături unul de altul.

— În numele cerului, spuse el, dar am mai discutat pe această temă!

— Eşti un om fără inimă! Altfel n-ai putea să vorbeşti mereu aşa!

Ea îl admonestase cu blândeţe parcă. Din pietrele pavajului urca

suflul cald al pământului, cuprinzându-le picioarele ascunse de veşmintele lungi, la fel de inaccesibile şi inexistente pentru lume precum picioarele unei statui. Ea nu dădea niciun semn că ar fi perceput respectiva stare. Era o mângâiere delicată care nu se îndrepta spre nicio fiinţă omenească, spre niciun bărbat anume. În ochi i se stinsese strălucirea. S-ar fi putut însă să fi fost doar o impresie creată de rezerva ei în situaţia de a se afla acolo, expusă privirilor celor ce treceau pe alături. Se întoarse spre Ulrich şi spuse cu efort:

— Când o femeie trebuie să aleagă între datorie şi pasiune, pe ce ar putea să se sprijine, dacă nu pe propriul ei caracter?

— Dar dumneata nu eşti nevoită să alegi! Răspunse Ulrich.

— Îţi permiţi prea multe; eu nu vorbeam despre mine! Îi şopti vara lui.

Cum el nu răspunse nimic, rămaseră o vreme privind amândoi cu ostilitate piaţeta din faţa lor. Apoi Diotima întrebă:

— Crezi că e cu putinţă ca lucrul acesta pe care îl numim noi suflet să fie în stare să iasă din imperiul umbrelor în care sălăşluieşte de obicei?

Ulrich o privi descumpănit.

— Pentru anumiţi oameni deosebiţi şi privilegiaţi, completă ea.

— Cauţi adică, până la urmă, să intri în relaţii cu spiritele? O întrebă el, parcă nevenindu-i să-şi creadă urechilor. Te-a pus cumva Arnheim în legătură cu vreun mediu?

Diotima se simţea dezamăgită.

— Nu m-aş fi aşteptat să mă înţelegi atât de greşit! Îi reproşă ea. Când am spus că aş vrea să iasă din umbre, mă gândeam că le-aş vrea ieşite din insubstanţialitatea, din ascunzişurile acelea licăritoare în care trăim câteodată senzaţia neobişnuitului. E ceva care se întinde ca o plasă şi care ne chinuieşte, pentru că nici nu ne

reţine, nici nu ne lasă liberi. Nu crezi şi dumneata că au existat epoci în care lucrurile se petreceau altfel? Lumea lăuntrică era mai pronunţată; unii oameni, luaţi în parte, înaintau pe o cale iluminată; păşeau, cum se spunea odinioară, pe calea sacralităţii, iar minunile deveneau realitate, pentru că nu sunt nimic altceva decât un alt fel de realitate care a existat totdeauna.

Diotima era uimită de siguranţa cu care, fără să se afle într-o stare de spirit deosebită, se vedea exprimându-se atât de ferm. Ulrich era în sinea lui iritat, dar în acelaşi timp profund speriat. „Aici am ajuns, încât cloşca aceasta uriaşă a început să vorbească întocmai ca mine?" se întreba el. Vedea acum, cu ochii minţii, cum Diotima şi sufletul ei erau o găină uriaşă care culegea cu ciocul un vierme mărunt. Îl cuprinse deodată o spaimă copilărească, ancestrală, faţă de femeia primordială, împletindu-se cu un alt simţământ straniu; i se părea plăcut faptul că era mistuit deopotrivă sufleteşte de o afinitate stupidă cu o fiinţă omenească înrudită cu sine. Afinitatea aceasta era, firește, doar o întâmplare şi o prostie; nu credea nici în magia înrudirilor şi nici în posibilitatea de a o lua în serios, chiar dacă s-ar fi aflat într-o stare de beţie de pomină, pe această vară a lui. Însă în ultima vreme se petreceau în el unele schimbări; se simţea pierzând din duritate, forma sa lăuntrică, până atunci întotdeauna agresivă, ceda şi manifesta înclinaţia de a se preschimba în contrariul ei şi de a se lăsa pradă tandreţei, reveriilor în consonanţă cu cei asemenea lui sau Dumnezeu mai ştie căror impulsuri, iar acea stare de spirit îşi găsea expresia în faptul că izbucneau uneori pe neaşteptate, din el însuşi, porniri contrarii de rea-voinţă.

Tocmai din cauza aceasta o ironiză acum pe Diotima.

— Dacă aşa crezi, eu consider de datoria dumitale să devii, fie în public, fie în taină, dar cât mai repede cu putinţă, „cu trup şi suflet"

iubita lui Arnheim, îi spuse el.

— Te rog, taci! Nu ai niciun drept să vorbeşti astfel, îl admonestă Diotima.

— Dar trebuie să vorbesc despre acest subiect. Până de curând nu mi-a fost limpede ce fel de relaţii existau între dumneata şi Arnheim. Dar acum văd limpede lucrurile şi îmi apari ca o fiinţă omenească vrând cu toată seriozitatea să zboare pe Lună; eu nu te-aş fi crezut deloc în stare de atâta nebunie.

— Ţi-am spus eu că pot întrece orice măsură.

Diotima căuta să privească acum cu detaşare în gol, însă soarele îi îngusta pupila, ceea ce o făcu să strângă din pleoape, astfel că avea o expresie aproape binedispusă.

— Acestea sunt delirurile unei iubiri înfometate, spuse Ulrich, care trec odată ce sunt îndestulate.

Se întreba ce intenţii ar fi putut nutri Arnheim faţă de vara lui. Regreta propunerea pe care i-o făcuse şi încerca să-şi mascheze retractarea printr-o asemenea comedie? Dar atunci ar fi fost mai simplu să plece într-o călătorie şi să nu se mai întoarcă; de cruzimea şi lipsa de consideraţie faţă de convenienţe care i-ar fi fost necesare în acel scop i-ar fi fost uşor să dea dovadă ca om care toată viaţa avusese de-a face cu lumea afacerilor. Îşi amintea că remarcase la Arnheim anumite indicii care, în cazul unui bărbat care înaintează în vârstă, arată că e stăpânit de o pasiune; chipul îi era uneori de o paloare cenuşie, cu trăsăturile căzute, obosit şi, privindu-l, vedeai parcă o cameră în care la ora prânzului nu se strânsese încă patul. Ghicea că asemenea manifestări s-ar fi putut explica cel mai bine prin tulburarea provocată de două pasiuni cam de aceeaşi intensitate, care se luptau între ele pentru înstăpânire. Dar cum nu-şi putea reprezenta o pasiune de intensitatea celei care-l stăpânea pe Arnheim, nu înţelegea nici violenţa rezistenţei pe care o opunea

dragostea.

— Eşti un om ciudat! Spuse Diotima. Întotdeauna altfel decât s-ar fi putut aştepta cineva din partea dumitale*! Nu* mi-ai vorbit chiar dumneata despre dragostea serafică?

— Crezi cu adevărat că ţine de domeniul posibilului? Întrebă Ulrich distrat.

— Fireşte că nu e posibilă, aşa cum ai descris-o dumneata!

— Aşadar Arnheim te iubeşte serafic?

Ulrich începu să râdă încet.

— Nu râde! Îi ceru Diotima enervată; aproape că vocea îi şuiera.

— Dar nici nu ştii de ce râd, se scuză el. Râd, cum se spune, de tulburare. Tu şi cu Arnheim sunteţi fiinţe sensibile; iubiţi poezia; sunt cu totul convins că simţiţi uneori cum vă atinge o boare; o boare venind de undeva; întrebarea ar fi dinspre ce anume. Acum vrei să mergi până la capăt în privinţa aceasta, cu toată temeinicia de *care e în* stare idealismul tău?

— Nu ne încurajezi dumneata totdeauna să fim precişi şi temeinici? Îi replică Diotima.

Ulrich era puţin descumpănit.

— Eşti nebună! Spuse el. Iartă-mi cuvântul, eşti nebună!

Iar dumitale nu îţi este *permis* să fii astfel.

Între timp Arnheim îi explicase generalului că, de două generaţii, lumea traversa una din cele mai mari revoluţii; sufletul era pe cale să moară.

Pe general, afirmaţia aceasta îl făcu să tresară. La naiba, iată ceva cu totul nou! Ca să spunem adevărul, până în clipa aceea şi în ciuda Diotimei, el se gândise că de fapt sufletul nici nu exista; în şcoala militară şi la regiment nu se dădeau doi bani pe asemenea pălăvrăgeli popeşti. Cum însă acum un fabricant de tunuri şi de care de luptă vorbea atât de liniştit despre existenţa nemijlocită a

unor asemenea chestiuni, ochii generalului începură să se rotească a nelinişte şi să-i iasă din orbite, aruncând priviri furişe prin aerul străveziu din jur.

Arnheim nu se lăsă îndemnat să dea explicaţii; cuvintele îi izvorau de pe buze, prin cuta palid trandafirie dintre mustaţa tunsă scurt şi barbişon. După cum spunea el, încă de la declinul bisericii, deci de pe la începutul civilizaţiei burgheze, sufletul se afla pradă unui proces de închistare şi ofilire. Îl pierduse de atunci pe Dumnezeu, valorile şi idealurile stabile, iar astăzi omul ajunsese atât de departe încât trăia fără moralitate, fără principii şi la drept vorbind chiar fără să mai simtă experienţa vieţii.

Generalul nu înţelegea bine de ce nu s-ar mai fi putut trăi experienţa vieţii dacă nu mai exista moralitate. Însă Arnheim deschise tomul gros, legat în piele, pe care-l ţinea în mână; cuprindea facsimilul foarte costisitor al unui manuscris, care nu ar fi putut fi împrumutat în afara bibliotecii nici chiar unui muritor atât de neobişnuit cum era el. Generalul văzu reprezentarea unui înger, ale cărui aripi se întindeau orizontal pe două file, în mijlocul unei imagini având în fundal pământul întunecat, cerul auriu şi nişte culori stranii suprapuse în forma unor nori; privea reproducerea uneia din cele mai impresionante şi mai impunătoare picturi medievale, dar cum el nu ştia aceasta şi în schimb se pricepea bine la vânătoarea de păsări şi la reprezentările ei, i se părea doar că o fiinţă cu aripi şi cu gâtul lung, care nu este nici om, nici becaţă, trebuia să însemne cine ştie ce aberaţie asupra căreia însoţitorul său voia să-l facă atent.

În vremea aceea Arnheim indică spre imagine şi spuse îngândurat:

— Vedeţi dumneavoastră, aici se află ceea ce iniţiatoarea marii acţiuni austriece ar vrea să restituie lumii…

— Aşa, aşa! Răspunse Stumm.

Era limpede că el subapreciase chestiunea şi trebuia acum să se exprime cu toată precauţia.

— Această expresie atât de măreaţă, îmbinată cu cea mai desăvârşită simplitate, continuă Arnheim, ne aduce limpede în faţa ochilor ce a pierdut epoca noastră. Ce mai înseamnă în faţa ei ştiinţa noastră? O cârpeală! Arta noastră? Nişte extremităţi fără un trup care să le lege laolaltă. Spiritului nostru îi lipseşte secretul unităţii şi, vedeţi, ceea ce mă emoţionează este planul acesta al Austriei de a dărui lumii un exemplu unificator, o idee care să fie îmbrăţişată la nivelul tuturor, chiar dacă eu nu cred că aşa ceva ar fi în întregul său realizabil. Eu sunt german. În întreaga lume e mult zgomot şi multă grosolănie; dar în Germania zgomotul acesta găunos e şi mai mare. În toate ţările oamenii îşi bat capul de dimineaţa până seara, fie că lucrează, fie că îşi văd de plăcerile lor; dar la noi oamenii se scoală mai devreme şi se duc la culcare mai târziu ca oriunde altundeva. În întreaga lume spiritul calculelor meschine şi al forţei brutale a făcut să se piardă orice contact cu sufletul; dar noi, în Germania, avem cei mai mulţi negustori şi cei mai agresivi militari.

Privea încântat în jur prin piaţă.

— În Austria lucrurile n-au luat o asemenea dezvoltare. Aici mai există încă un trecut şi oamenii şi-au mai păstrat ceva din intuiţia originară. Dacă aşa ceva ar mai fi cu putinţă, numai de aici ar mai putea porni salvarea fiinţei germane de sub dominaţia raţionalismului. Dar mi-e teamă, adăugă el suspinând, că reuşita se arată anevoie. O idee mare întâmpină astăzi prea multă rezistenţă; marile idei sunt bune doar ca să se împiedice una pe alta să fie prost folosite, trăim, ca să spunem aşa, într-o situaţie a păcii morale înarmate cu idei.

Surâse de propria lui glumă. Apoi îi mai veni ceva în gând:

— Vedeţi, deosebirea între Germania şi Austria, despre care vorbeam adineaori, mă face totdeauna să mă gândesc la un joc de biliard; la biliard greşeşti totdeauna când calculezi prea mult fiecare mişcare, în loc s-o faci cu sensibilitate.

Generalul ghicise că ar fi trebuit să se simtă măgulit de formula vorbind despre pacea morală înarmată. Iar la biliard se pricepea şi el puţin.

— Vă rog, spuse el aşadar, şi eu sunt în stare să joc biliard englezesc sau *carambole*; dar nu am auzit încă niciodată că ar fi vreo deosebire între tehnica germană şi cea austriacă la biliard!

Arnheim îşi închise ochii şi chibzui o vreme.

— Eu însumi nu joc biliard, spuse el apoi, dar ştiu că bila poate fi lovită de sus sau de jos, de la dreapta sau de la stânga; cea de a doua bilă poate fi lovită în plin sau doar ştearsă în treacăt; se poate calcula lovitura cu putere sau uşor; pot fi alese punctele de lovitură, mai energică sau mai slabă; cu siguranţă că există şi multe alte posibilităţi. Şi cum pot să gândesc toate aceste elemente gradate după plac în toate sensurile, trebuie că există pentru ele nesfârşit de multe posibilităţi combinatorii. Dacă aş vrea să le structurez din punct de vedere teoretic, ar trebui să iau în consideraţie, pe lângă legile matematicii şi ale mecanicii corpurilor rigide, şi pe cele ale teoriei elasticităţii; ar trebui să cunosc coeficienţii materialelor; influenţa variaţiilor de temperatură; ar trebui să stăpânesc cele mai subtile metode de a măsura coordonarea şi gradarea impulsurilor mele motorii; aprecierea distanţelor ar trebui, în ce mă priveşte, să fie la fel de exactă ca a celui mai fin aparat; facultăţile mele combinatorii ar trebui să funcţioneze cu mai multă rapiditate şi siguranţă decât cele ale unei rigle de calcul; ca să nu mai vorbim de calculul erorilor, de câmpul de dispersie şi de împrejurarea că ţelul de atins, adică cel al coincidenţei exacte a celor două bile, nu este el

însuşi inechivoc, ci reprezintă o serie de fapte adecvat calculabile, grupate în jurul unei valori medii.

Arnheim vorbea cu un debit lent şi care constrângea atenţia interlocutorului, ca atunci când se toarnă într-un recipient un lichid cu pipeta; nu-l cruţa pe cel din faţa sa de nici un singur detaliu.

— Vedeţi deci, continuă el, că ar trebui să am tot felul de calităţi şi să fac tot felul de lucruri pe care îmi este imposibil să le am şi să le fac. Cu siguranţă că dumneavoastră sunteţi un matematician atât de competent încât să puteţi judeca ce misiune, de natură să umple o viaţă întreagă, ar fi dacă am vrea să calculăm în felul acesta fie şi numai executarea unei singure lovituri în partida de biliard; ne depăşeşte, pur şi simplu, puterile minţii! Cu toate acestea, mă apropii, cu ţigara în gură, cu cine ştie ce melodie în gând, ca să zicem aşa, cu pălăria pe cap, de masa de joc, nici nu-mi dau osteneala să examinez situaţia, lovesc pur şi simplu bila şi am rezolvat problema! Domnule general, acelaşi lucru se întâmplă în viaţă de nenumărate ori! Dumneavoastră sunteţi nu numai austriac, ci şi ofiţer, sigur că mă înţelegeţi: politica, onoarea, războiul, arta, procesele hotărâtoare ale vieţii se petrec dincolo de calculele raţiunii. Măreţia omului îşi are rădăcinile în iraţional. Nici noi, oamenii de afaceri, nu calculăm, cum v-ar plăcea poate să credeţi; ci noi – vorbesc, fireşte, de cei cu funcţii de conducere; cei mărunţi n-au decât să-şi socotească mărunţişul – învăţăm să ne privim inspiraţiile cu adevărat de succes ca pe o taină care sfidează orice analiză şi calcul. Cine nu iubeşte cu adevărat sentimentul, morala, religia, muzica, poezia, forma, disciplina, cavalerismul, generozitatea, sinceritatea, toleranţa, credeţi-mă, acela nu va fi niciodată un om de afaceri de prima clasă. Din cauza aceasta am admirat totdeauna vocaţia militarului; mai ales pe cea a austriecilor, care se bazează pe tradiţii străvechi, şi mă bucur mult că sunteţi

alături de stimata doamnă. E un lucru care mă linişteşte. Influenţa dumneavoastră, alături de cea a tânărului nostru prieten, este deosebit de importantă. Toate lucrurile mari se întemeiază pe aceleaşi însuşiri; marile datorii sunt o binecuvântare, domnule general.

Scutură fără să-şi dea seama mâna lui Stumm şi adăugă:

— Foarte puţini oameni ştiu că măreţia reală este totdeauna lipsită de temeiuri raţionale; vreau să spun, tot ce e puternic este simplu!

Lui Stumm von Bordwehr i se tăiase respiraţia; avea impresia că nu înţelege nici un singur cuvânt şi simţea nevoia să dea buzna îndărăt în bibliotecă şi să citească acolo ceasuri în şir despre toate aceste puncte de vedere, prin dezvăluirea cărora era limpede că marele om încerca să-l măgulească. Însă până la urmă, în toată această furtună de primăvară care i se dezlănţuise în minte se făcu deodată o limpezime surprinzătoare. „Ce naiba, vrea cine ştie ce de la tine!" îşi spuse. Îşi ridică ochii. Arnheim ţinea mai departe cartea cu amândouă mâinile, dar făcea în acelaşi timp eforturi serioase să oprească prin semne o trăsură; chipul îi era încordat şi uşor congestionat, ca al unuia care tocmai a schimbat idei cu o altă fiinţă. Generalul tăcea, aşa cum se tace din respect după ce s-a rostit un cuvânt important; dacă Arnheim voia ceva de la el, atunci generalul Stumm ar fi putut foarte bine să vrea şi el de la Arnheim ceva în folosul marii cauze. Gândul acesta deschidea asemenea posibilităţi, încât Stumm renunţă pentru început să mai reflecteze dacă tot ceea ce i se întâmpla era real. Dar dacă îngerul din carte şi-ar fi ridicat deodată aripile pictate pentru a-l lăsa pe isteţul general Stumm să arunce o privire pe sub ele, acesta nu s-ar fi putut simţi mai descumpănit şi mai fericit decât acum.

În colţul piaţetei, unde se aflau Diotima şi Ulrich, se ridicase între

timp următoarea întrebare: ar trebui o femeie aflată în situaţia dificilă a Diotimei să se hotărască să renunţe sau să se lase atrasă într-un adulter sau să facă un al treilea lucru, reprezentând o combinaţie din primele două, prin care femeia ar fi urmat să aparţină poate trupeşte unuia, sufleteşte celuilalt ori poate chiar trupeşte nici unuia; pentru această a treia stare de lucruri nu exista, ca să spunem aşa, niciun text, ci doar sunetele sublime ale unei muzici. Diotima sublinia în continuare cu tărie că nu vorbea câtuşi de puţin despre ea însăşi, ci despre „o femeie"; privirea ei, gata să izbucnească în accese de mânie, îl oprea pe Ulrich de fiecare dată când cuvintele lui ar fi vrut să le reunească pe acestea două într-o singură fiinţă.

Astfel că Ulrich vorbea acum prin învăluire.

— Ai văzut vreodată un câine? Întrebă el. O, numai îţi închipui că l-ai văzut! Ai văzut întotdeauna ceva care ţi s-a părut cu mai multă sau mai puţină îndreptăţire că e un câine. Nu are toate însuşirile câineşti şi are în schimb ceva personal, ceva ce nu are niciun alt câine. Iar atunci, cum mai putem face în viaţă „ceea ce se cuvine"? Nu putem face niciodată decât ceva ce nu este niciodată acel lucru cuvenit şi e totdeauna mai mult sau mai puţin decât ceea ce e cuvenit.

A căzut vreodată vreo ţiglă de pe acoperiş aşa cum prescrie legea căderii? Niciodată! Nici măcar în laboratoare nu se arată lucrurile aşa cum ar trebui să se înfăţişeze. Se abat, fără nicio regulă, în toate direcţiile; e într-un fel o ficţiune faptul că noi considerăm aceasta ca fiind o eroare a desfăşurării experienţei şi presupunem că undeva la mijloc se afla o adevărată valoare.

Sau se găsesc pietre de diferite feluri şi, din cauza unor însuşiri care le sunt în general comune, ele sunt numite diamante. Dar una din aceste preţioase pietre vine din Africa, iar cealaltă e din Asia. Pe

una o scoate un negru din pământ, pe cealaltă un asiatic. Poate să fie această deosebire atât de importantă încât să anuleze ceea ce le este comun? În ecuaţia „diamantul plus circumstanţele egal constant diamant", valoarea de folosinţă a diamantului este atât de mare, încât împrejurările dispar în comparaţie cu ea; pot fi gândite însă împrejurări sufleteşti în care situaţia este răsturnată.

Fiecare lucru face parte din ceea ce este general, menţinându-se şi doar pentru sine, ca individual. Fiecare lucru este conform cu tipologia sa, refuzând totodată vehement să ne comparabil. Îmi face impresia că ceea ce este individual într-o făptură oarecare ar fi tocmai acei lucru care nu corespunde cu nimic din nimic altceva. Am mai afirmat, cu cât descoperim mai mult adevăr, cu atât rămâne pe lume mai puţin din ceea ce este personal, căci se desfăşoară de multă vreme o luptă împotriva individualului, căruia i se trage de sub picioare tot mai mult teren. Nu ştiu ce va rămâne până la urmă din noi, când totul se va fi raţionalizat. Poate nimic, dar poate că atunci când falsa semnificaţie pe care i-o acordăm personalităţii va fi dispărut, vom intra într-o aventură nouă ca într-una din trăirile cele mai glorioase.

Cum te vei hotărî deci? Trebuie oare „o femeie" să acţioneze potrivit legii? Atunci nu are decât să se adapteze imediat la legea burgheză. Moralitatea este o valoare medie şi colectivă, cu totul justificată, pe care trebuie s-o urmăm, la modul literal şi fără divagaţii, atunci când o recunoaştem. Cazurile individuale însă nu pot fi decise din punct de vedere moral, ele cuprind exact la fel de puţină moralitate cât stăpânesc din inepuizabilul universului.

— Ce mai discurs mi-ai ţinut! Spuse Diotima. Resimţea o anumită satisfacţie în faţa sublimului acestor presupuneri formulate parcă anume pentru ea, dar în acelaşi timp voia să-şi demonstreze superioritatea, evitând să lase impresia că vorbeşte ea însăşi la

modul general.

— În consecinţă, ce ar trebui să facă o femeie care se găseşte în situaţia pe care tocmai am discutat-o, în viaţa adevărată? Întrebă ea.

— Să laşi lucrurile să evolueze de la sine, răspunse Ulrich.

— Fată de cine?

— Faţă de orice s-ar ivi! Soţul dumitale, iubitul dumitale. Renunţarea dumitale, amestecul tuturor acestora laolaltă.

— Ai, într-adevăr, idee ce spui? Întrebă Diotima, care era silită acum să-şi amintească, dureros, de faptul că intenţia ei sublimă de a renunţa poate la Arnheim se năruia în fiecare noapte prin simplul fapt că dormea în aceeaşi cameră cu Tuzzi.

Vărul său probabil că înţelesese ceva din această situaţie, căci o întrebă direct:

— N-ai vrea să-ţi încerci norocul cu mine?

— Cu dumneata? Răspunse Diotima tărăgănând cuvintele; căuta să se apere prin vreo ironie inofensivă. Vrei poate să-mi faci o ofertă şi să-mi spui cum ţi-ai închipui lucrurile?

— De îndată! Se oferi Ulrich cu toată seriozitatea. Citeşti mult, nu-i aşa?

— Da, desigur.

— Cum anume procedezi? Îţi dau eu numaidecât răspunsul; modul dumitale de a înţelege lasă la o parte ceea ce nu-i convine. Acelaşi lucru l-a făcut şi autorul dinainte. La fel procedezi cu câte ceva din visurile sau din fantezia dumitale. Deci constat: omiţând anumite lucruri, sporim frumuseţea sau excitaţia lumii. Evident, comportamentul nostru în realitate este un compromis, o stare medie, în care emoţiile, sentimentele se împiedică reciproc să ajungă la dezvoltarea lor cea mai pătimaşă şi se amestecă puţin câte puţin cu ceva tern. Copiii, cărora le lipseşte puterea de a adopta o asemenea atitudine, sunt din cauza aceasta mai fericiţi şi mai

nefericiţi decât oamenii maturi. Vreau să mai adaug imediat, chiar şi oamenii stupizi lasă câte ceva deoparte; prostia îi face şi ea pe oameni fericiţi. Propun deci pentru început să încercăm să ne iubim ca şi când dumneata şi cu mine am fi personajele unui poem, care se întâlnesc în paginile unei cărţi. Să lăsăm deci în orice caz la o parte toată căptuşeala de grăsime care face ca realitatea să capete rotunjime.

Diotima simţea impulsul să ridice obiecţii; voia acum să îndepărteze conversaţia de la subiectele prea personale, şi totodată voia să arate că înţelegea şi ea câte ceva din temele abordate de interlocutorul ei.

— Toate bune şi frumoase, răspunse ea, dar se susţine că arta ar constitui o recreaţie la şcoala realităţii, tocmai în scopul de a ne putea reîntoarce cu puteri noi la ea.

— Nu sunt atât de iraţional, răspunse vărul ei, încât să susţin că nu ar trebui să mai existe „recreaţii". Dar ce fel de viaţă e aceea pe care trebuie din când în când s-o întrerupi cu asemenea recreaţii? Am face, adică, găuri într-un tablou pentru că ne solicită prea intens simţul estetic? În fericirea veşnică au fost prevăzute cumva săptămâni de concediu? Îţi mărturisesc, la drept vorbind, că până şi gândul că trebuie să dorm îmi e uneori neplăcut.

— Ei, vezi? Îl întrerupse Diotima, care profită de îndată de acest exemplu, cât de nenatural e ceea ce spui dumneata! Poţi să-ţi închipui un om care să nu aibă nevoie de odihnă şi de destindere! Niciun alt exemplu nu demonstrează mai limpede deosebirea dintre dumneata şi Arnheim S Pe de o parte un spirit, al dumitale, care nu admite partea umbroasă a lucrurilor, de cealaltă, unul care se dezvoltă din deplina condiţie omenească, aşa cum e ea, cu umbre şi cu lumina soarelui.

— Fără îndoială, exagerez, recunoscu Ulrich imperturbabil. Iar

dumneata vei înţelege cu atât mai limpede cu cât vom discuta mai în amănunt. Să ne gândim de exemplu la marii scriitori. Putem să ne imaginăm viaţa după modelul lor, dar nu putem extrage din ei viaţă. Ceea ce i-a emoţionat şi impulsionat pe ei au transpus atât de ferm, încât până şi printre rândurile cărţilor lor rămâne în faţa noastră ca un metal presat. Dar ce au spus ei, la drept vorbind? Nimeni nu ştie. Ei înşişi n-au ştiut niciodată cu adevărat, până în întregul spuselor lor. Ei sunt asemenea unui câmp pe deasupra căruia zboară albinele; în acelaşi timp, ei înşişi sunt zborul acesta încoace şi încolo, pe deasupra. Gândurile şi simţămintele lor cuprind toate treptele trecerii dintre adevăruri şi eventualele erori, ce la nevoie pot fi demonstrate, şi sunt totodată fiinţe schimbătoare, care, după bunul lor plac, se apropie de noi sau ni se refuză încercărilor de a le atinge, atunci când vrem să le privim.

Este cu neputinţă să desprinzi ideile unei cărţi din contextul paginii care le cuprinde. Ideea ne face semn, asemenea unei făpturi omeneşti cu care ne-am întâlnit într-un şir de alte asemenea făpturi şi ne-a răsărit în faţa ochilor o clipă, părându-ni-se a avea un înţeles. Sigur, exagerez din nou într-o oarecare măsură; dar acum aş vrea să te întreb: ce se mai întâmplă oare în viaţa noastră altceva decât ceea ce ţi-am descris? La o parte impresiile precise, măsurabile şi definibile, dar celelalte concepte pe care se sprijină viaţa noastră nu sunt altceva decât simboluri uitate în închistarea lor. Între câte reprezentări nu ezită şi oscilează un concept, fie şi unul atât de simplu cum e cel al virilităţii! E ca o adiere care-şi schimbă contururile la fiecare respiraţie şi nu e nimic ferm, nicio impresie şi nicio logică. Dacă aşadar, cum spuneam, omitem pur şi simplu din literatură ceea ce nu ne convine, nu facem nimic altceva decât să reinstalăm la locul ei starea originară a vieţii.

— Amice, spuse Diotima, mie toate consideraţiile dumitale mi se

par fără obiect. Ulrich se oprise o clipă din discursul său, iar cuvintele ei interveniră tocmai în pauza aceea.

— Da, aşa se pare. Sper că nu am vorbit prea tare, răspunse el.

— Ai vorbit precipitat, dar încet şi îndelung, îl completă ea puţin ironic. Însă cu toate acestea nu ai spus niciun cuvânt despre ceea ce voiai să spui. Ştii ce mi-ai explicat iarăşi? Că trebuie să eliminăm realitatea! Îţi mărturisesc că atunci când am auzit de la dumneata această remarcă pentru întâia oară, cred că într-una din excursiile noastre, nu am putut-o uita multă vreme; nu ştiu de ce. Dar, din păcate, nu mi-ai spus nici atunci cum se poate transpune acest deziderat.

— E limpede că ar trebui să continui să vorbesc de două ori mai mult ca acum. Te aştepţi să fie simplu? Dacă nu mă înşel, ai afirmat odată că dumneata şi Arnheim aţi vrea să porniţi în zbor de aici spre o stare transcendentă. Ţi-o imaginezi deci ca pe un fel de realitate paralelă. Ce am spus eu însă înseamnă că trebuie să recâştigăm stăpânirea asupra irealităţii; realitatea nu mai are niciun sens.

— O, dar Arnheim nu ar fi de acord! Spuse Diotima.

— Fireşte că nu; tocmai în aceasta constă contradicţia dintre noi. El ar vrea să dea un sens faptului că mănâncă, bea, doarme, că este marele Arnheim şi că nu ştie dacă trebuie să se căsătorească cu dumneata sau nu, că deţine o însemnătate, iar în acest scop şi-a concentrat dintotdeauna toate comorile spiritului şi culturii.

Ulrich făcu deodată o pauză, care se prelungi în tăcere. După o vreme, întrebă cu vocea schimbată:

— Poţi să-mi spui de ce port acum această conversaţie tocmai cu dumneata? Îmi amintesc în clipa aceasta de copilăria mea. Eram – probabil e greu de crezut – un copil bun; maleabil şi molatic precum o boare legănându-se într-o noapte caldă cu lună. Puteam să iubesc

fără margini un câine sau un briceag…

Nici această frază nu o mai duse până la sfârşit.

Diotima îl privea cu o oarecare îndoială. Îşi amintea iarăşi cât de stăruitor vorbise el odată despre „precizia sentimentelor", în vreme ce astăzi vorbea tocmai împotriva acestui principiu. Îi reproşase cândva lui Arnheim o insuficientă puritate a intenţiilor şi cerea astăzi ca lucrurile să fie lăsate să meargă de la sine. O neliniştea faptul că Ulrich era acum de partea unor „sentimente trăite fără întreruperea oferită de nişte recreaţii", în vreme ce Arnheim spusese, la modul echivoc, că nu ar trebui niciodată să urăşti ceva cu totul sau să iubeşti cu totul. Se simţea foarte nesigură la gândul acesta.

— Crezi într-adevăr că există cu adevărat sentimente nelimitate? Întrebă Ulrich.

— O, există simţăminte care nu cunosc limite! Răspunse Diotima şi avea acum iarăşi pământul ferm sub picioare.

— Vezi, eu nu cred necondiţionat, spuse Ulrich distrat. Ciudat e că vorbim deseori despre aşa ceva, dar este tocmai ceea ce evităm toată viaţa, ca şi când ne-ar fi teamă că ne-am îneca în adâncurile sentimentelor.

Remarca acum că Diotima nu-l mai asculta, ci privea neliniştită dincolo, spre Arnheim, care căuta din priviri o trăsură.

— Mi-e teamă, spuse ea, că trebuie să-l scăpăm de general.

— Opresc o trăsură şi-l iau pe general cu mine, se oferi Ulrich, iar în clipa când voia să se îndepărteze, Diotima îşi lăsă mâna pe braţul lui şi spuse cu blândeţe, spre a-i mulţumi pentru strădaniile lui:

— Orice simţământ care să nu fie cu totul lipsit de limite nu are nicio valoare.

115
Sfârcul sânului tău este ca o petală de mac

În concordanţă cu legea care afirmă că după o perioadă de mare stabilitate urmează reaşezări furtunoase, Bonadea suferi la rândul ei o cădere. Încercările ei de a stabili o apropiere de Diotima rămaseră zadarnice şi nu se alese nimic din frumoasă intenţie de a-l pedepsi pe Ulrich prin situaţia în care cele două rivale s-ar fi împrietenit şi l-ar fi lăsat pe el cu buzele umflate – o fantezie căreia ea îi dedicase multe visări. Trebui să se înjosească până într-atât încât să bată iarăşi la uşa iubitului ei, dar acesta părea să fi aranjat lucrurile în aşa fel încât în timpul vizitelor ei erau deranjaţi neîncetat şi toate istoriile prin care voia să-i explice de ce se afla din nou acolo, la el, deşi el nu ar fi meritat, eşuau în confruntarea cu amabilitatea sa lipsită de orice înflăcărare pasională. Dorinţa de a-i face o scenă înfiorătoare o tulbura mult, dar pe de altă parte o împiedica purtarea ei virtuoasă, astfel încât, cu vremea, ajunse să resimtă o nemărginită repulsie faţă de înseşi virtuţile pe care şi le impusese. Capul îndurerat de dorinţele voluptuoase nesatisfăcute i se odihnea acum nopţile pe propriii umeri, asemenea unei nuci de cocos căreia, printr-o eroare a naturii, coaja păroasă i-ar fi crescut pe dinăuntru şi până la urmă, fiind atât de plină de mânie neputincioasă, era asemenea unui beţiv căruia i se interzisese apropierea de sticlă. În sinea ei o vorbea de rău pe Diotima, pe care o socotea o impostoare, o cumătră insuportabilă, iar închipuirea ei adăuga remarci din cele mai realiste şi pline de răceală la nobleţea sublimă al cărei farmec constituia secretul Diotimei. Imitarea înfăţişării exterioare a acestei femei, care îi prilejuise asemenea bucurii înainte, devenise acum pentru Bonadea o temniţă din care evada într-o libertate pustie; fierul de frizat şi oglinda îşi pierdură puterea să mai creeze din ea

însăşi o imagine ideală şi odată cu aceasta se nărui şi starea de conştiinţă artificială în care se aflase. Până şi somnul, de care Bonadea se bucurase cu deliciu dintotdeauna, în ciuda conflictelor ei de viaţă, se lăsa acum, uneori, seara, câte puţin aşteptat; pentru ea era ceva atât de nou, încât i se părea că era vorba de o adevărată insomnie morbidă; în starea aceea simţea ceea ce simt toţi oamenii când sunt grav bolnavi, că îi părăseşte spiritul, abandonându-şi la voia întâmplării trupul ca pe un rănit pe câmpul de bătaie. Când Bonadea zăcea pradă unor astfel de încercări, ca şi când ar fi fost întinsă pe nisip fierbinte, toate ornamentele retorice pe care le admirase la Diotima i se păreau depărtate cale de o poştă şi le dispreţuia sincer.

Cum nu se putea hotărî să-l viziteze din nou pe Ulrich, născocise, pe de altă parte, un plan pentru a-l readuce la sentimente fireşti şi în primul rând elaborase partea finală a acelui plan: Bonadea urma să pătrundă la Diotima atunci când Ulrich avea să se afle la seducătoarea lui. Discuţiile acestea de la Diotima erau în chip evident doar pretexte pentru ca ei să se giugiulească laolaltă, în loc să se realizeze într-adevăr ceva pentru cauza comună. Bonadea, dimpotrivă, avea să întreprindă ceva pentru cauza comună, şi astfel se completa şi începutul planului ei; căci, iată, nimeni nu se mai ocupa în acel moment de Moosbrugger, iar acesta se îndrepta spre pierzanie, în vreme ce ceilalţi spuneau vorbe mari! Bonadea nu fu niciun moment surprinsă de faptul că Moosbrugger avea să fie iarăşi salvatorul ei într-o clipă de restrişte. I s-ar fi părut un om cu totul înfiorător, dacă ar fi stat să se gândească la el; dar ea îşi spunea doar: „Dacă Ulrich manifestă atâta compasiune pentru el, atunci nu trebuie să-l uite!”. Preocupându-se în continuare de planul ei, îi mai veniră în minte încă două amănunte; îşi aducea aminte că Ulrich, într-o discuţie despre acest asasin, susţinuse că orice om are un al

doilea suflet care este totdeauna nevinovat şi că o persoană răspunzătoare pentru acţiunile ei are totdeauna o alternativă, dar o fiinţă care nu e răspunzătoare de acţiunile sale nu se bucură de opţiune niciodată; de aici ea trase ceva de genul unei concluzii, şi anume că avea de gând să nu mai fie răspunzătoare pentru faptele ei şi deci avea să fie nevinovată, o stare în care nici măcar Ulrich nu se afla în momentul de faţă şi care trebuia să-i fie oferită acum spre salvarea sa. Astfel, îmbrăcată cât mai elegant, ca şi când ar fi vrut să intre în cine ştie ce salon distins, se plimbă, pentru a-şi pune în practică planul, câteva seri la rând, în sus şi în jos, prin faţa ferestrelor Diotimei şi nu trebui să aştepte mult până când aceste ferestre se luminară pe toată întinderea faţadei casei, în semn că înăuntru viaţa îşi urma cursul. Îi povestise soţului ei că fusese invitată, dar că nu întârzia niciodată prea mult acolo; în răstimpul celor câteva zile, când încă se simţea lipsită de curaj, se iscă din aceste minciuni şi din plimbările ei în sus şi în jos prin faţa unei case unde nu fusese poftită un impuls tot mai puternic, care avea să o împingă în curând în sus pe trepte. Ar fi putut fi văzută de unele cunoştinţe sau să fi fost observată de soţul ei, care s-ar fi întâmplat să treacă pe acolo; ar fi putut să-i bată la ochi portarului sau vreunui sergent de stradă i-ar fi putut veni ideea s-o ia la întrebări; cu cât mai des îşi relua plimbările, cu atât mai mari i se păreau aceste primejdii şi cu atât mai probabil era să se producă cândva un asemenea incident, dacă avea să mai ezite mult. Adevărul este că Bonadea nu se aflase arareori în situaţia de a se furişa pe după câte un portal sau în vreo trăsură în care n-ar fi vrut să fi văzută, dar în asemenea împrejurări avusese alături de ea, ca înger păzitor, conştiinţa că asemenea situaţii făceau parte în mod inevitabil din atingerea scopului ei; în vreme ce, de data aceasta, voia să pătrundă într-o casă unde nu era aşteptată şi era cu totul nesigură ce anume o

aştepta acolo; se simţea asemenea unei atentatoare, care la început nu apucase să-şi reprezinte precis demersul la întreaga sa dimensiune, dar care, prin concursul împrejurărilor, a fost făcută să ajungă până în starea în care pocnetul unui pistol sau fulgerul picăturilor de vitriol zburând prin aer aproape că nu mai înseamnă deloc o sporire a emoţiei de până atunci.

Bonadea nu avea de fapt intenţii agresive, însă se găsea într-o stare asemănătoare de detaşare spirituală atunci când apăsă cu adevărat butonul soneriei şi intră. Micuţa Rachel se apropie neostentativ de Ulrich şi-l anunţă că era cineva afară care dorea să-i vorbească, fără să-i dezvăluie că acel „cineva" era o doamnă străină, acoperită de un voal gros şi, când ea închise în urma-i uşa salonului, Bonadea îşi dădu în lături voalul de pe faţă. În clipa aceea era ferm convinsă că soarta lui Moosbrugger nu mai suporta niciun fel de amânare şi îl întâmpină pe Ulrich nu ca o iubită chinuită de gelozie, ci cu respiraţia tăiată a unui alergător de maraton, îşi întregi justificarea prezenţei minţind fără efort şi spunând că soţul ei îi comunicase ieri că, în ce-l privea pe Moosbrugger, curând nu va mai fi cu putinţă salvarea.

— Nu urăsc nimic mai mult, încheie ea, decât categoria aceasta obscenă de asasini; dar, cu toate acestea, m-am expus riscului probabil de a fi primită aici ca o intrusă, căci tu trebuie să te întorci imediat la stăpâna casei şi la invitaţii ei cei mai influenţi şi să pui în discuţie această problemă dacă mai vrei să realizezi ceva!

De fapt, ea nu ştia la ce să se aştepte. Ca Ulrich să-i mulţumească emoţionat, s-o cheme afară pe Diotima, ca Diotima să se retragă împreună cu ei doi într-o cameră ferită? Ca Diotima să fie poate atrasă de zgomotul vocilor din anticameră, iar atunci avea să o facă să înţeleagă într-adevăr că ea, Bonadea, nu era tocmai nechemată să preia asupra ei nobilele sentimente ale lui Ulrich? Ochii îi străluceau

acum, umezi, şi îi tremurau mâinile. Ridicase vocea. Ulrich se găsea într-o mare încurcătură şi surâdea mereu, folosind acest surâs ca un mijloc disperat de a o linişti şi de a câştiga timp de gândire, să vadă cum ar fi putut-o convinge să plece de acolo cât mai repede cu putinţă. Situaţia era delicată şi s-ar fi putut termina probabil cu un acces de ţipete sau de plânsete al Bonadeei, dacă nu i-ar fi venit în ajutor Rachel. Micuţa Rachel fusese toată vremea nu departe de ei, privindu-i cu ochii mari, strălucitori. Ea ghicise imediat o complicaţie romantică, atunci când doamna aceea străină, frumoasă, tremurând din tot trupul de nelinişte, ceruse să stea de vorbă cu Ulrich. Auzise cea mai mare parte a conversaţiei dintre ei, iar numele lui Moosbrugger îi sunase cu toate silabele lui în urechi ca nişte împuşcături. Glasul acestei doamne care vibra puternic de îngrijorare, dorinţă şi gelozie o zguduise, deşi ea nu înţelegea sentimentele doamnei. Ghicea că acea femeie era iubita lui Ulrich şi în aceeaşi clipă se îndrăgosti de el de două ori mai intens decât înainte. Se simţea împinsă spre faptă, ca şi cum cei doi ar fi intonat un cântec din toată puterea piepturilor şi i se părea că ar fi trebuit să-şi ridice şi ea glasul să cânte laolaltă cu ei. Astfel deschise, cu o privire care-i ruga să tacă, o uşă şi-i pofti pe amândoi înăuntru, adică să intre în singura încăpere care nu era ocupată de invitaţii Diotimei. Săvârşea acum cea dintâi infidelitate făţişă faţă de stăpâna ei, căci nu ar fi putut avea nicio îndoială cum ar fi fost primită eventuala descoperire a acestei iniţiative a ei; dar lumea era atât de frumoasă şi tulburarea aceasta înălţătoare era o stare de spirit atât de ieşită din comun, încât nu mai ajunse să se mai gândească la asta.

Când se aprinse lumina şi ochii Bonadeei începură să vadă treptat unde se găsea, picioarele aproape că-şi pierdură forţa s-o mai susţină şi îmbujorarea geloziei i se urcă în obraji, căci scena pe care o vedea acum în jur era camera de culcare a Diotimei: ciorapi, perii

de păr şi multe altele erau împrăştiate pretutindeni, tot ceea ce rămâne când o femeie se schimbă din cap până în picioare pentru o recepţie, iar camerista nu a mai avut timp să aranjeze sau lasă totul baltă, cum fusese cazul aici, pentru că a doua zi dimineaţa, oricum, treaba trebuia făcută de la capăt; căci în serile marilor recepţii şi camera de culcare trebuia transformată în depozit de mobile pentru ca celelalte încăperi să poată fi golite. Aerul căpătase acum mirosul acelor mobile înghesuite laolaltă, al pudrei, mătăsurilor şi esenţelor de parfum.

— Micuţa cameristă a făcut o prostie; nu putem rămâne aici, spuse Ulrich râzând. În primul rând, tu n-ar fi trebuit să vii încoace, oricum pentru Moosbrugger nu se poate face nimic.

— N-ar fi trebuit să mă mai ostenesc până aici, spui? Repetă Bonadea aproape fără voce.

Privea cu ochii rătăcind împrejur. Cum de i-ar fi venit fetei acesteia o asemenea idee, se întreba chinuită, să-l conducă pe Ulrich în această cea mai intimă încăpere a casei, dacă aşa ceva n-ar fi fost un lucru obişnuit? Dar nu reuşi să facă efortul să-i pună în faţă o asemenea dovadă, ci spuse doar, ca un reproş pronunţat cu o voce inexpresivă:

— Tu reuşeşti să dormi liniştit când se întâmplă o asemenea nedreptate? Eu nu dorm de nopţi întregi şi din cauza aceasta m-am hotărât să te caut!

Întorsese spatele încăperii, se oprise la fereastră şi privea neclintită la opacitatea oglinditoare care i se înfăţişă ochilor dinspre exterior. Ar fi putut fi coroanele arborilor sau adâncimea vreunei curţi. În ciuda tulburării în care se găsea, cunoştea totuşi destul de bine locurile pentru a şti că acea cameră nu dădea spre stradă; de la alte ferestre de afară s-ar fi putut vedea bine aici, înăuntru, şi când acum îşi spunea că se afla în clipa aceea laolaltă cu iubitul ei

necredincios, cu perdelele desfăcute şi în plină lumină, în camera de culcare a rivalei ei ca în faţa unei săli cu un public necunoscut, se simţea pătrunsă de o mare surescitare. Îşi scosese pălăria şi-şi împinsese în lături de pe umeri paltonul, fruntea şi vârfurile calde ale sânilor ei atingeau acum geamurile reci ale ferestrei; simţământul de tandreţe şi lacrimile îi umezeau ochii. Se desprinse încet din loc şi se întoarse iarăşi spre prietenul ei, însă ceva din întunecimea lipsită de vigoare, inertă, în care îşi lăsase privirile până atunci îi rămăsese în ochii având acum o profunzime neştiută.

— Ulrich! Spuse, cu insistenţă. Tu nu eşti un om rău! Te prefaci numai astfel! Îţi faci singur greutăţi ca să nu fii bun, cât de bun ai putea să fii! Aceste cuvinte disproporţionat de înţelepte ale Bonadeei făceau ca situaţia să devină iarăşi primejdioasă; dintr-odată nu mai era vorba de dorinţa ridicolă a unei femei pradă impulsurilor ei trupeşti de a-şi găsi consolare într-o elevaţie spirituală; ci acum vorbea însăşi frumuseţea trupului care-şi cerea dreptul la demnitatea blândă a iubirii. El se apropie de ea şi îşi lăsă braţul pe umărul ei; se întorseseră din nou cu faţa spre întunericul de afară şi priveau astfel împreună într-acolo. În întunecimea în aparenţă nesfârşită se ivise o mică lumină venind dinspre casă, risipindu-se prin aer şi se părea că o ceaţă deasă umplea acum văzduhul nopţii cu moliciunea ei şovăitoare. Fără să fi putut spune de ce, Ulrich avea impresia pregnantă că îşi cufunda privirile într-o noapte de octombrie nu prea friguroasă, deşi era acum iarna târziu, şi simţea parcă oraşul învăluit în acea noapte ca într-o uriaşă pătură de lână. Apoi îi trecu prin gând că la fel de bine s-ar fi putut spune că o pătură de lână este asemenea unei nopţi de octombrie. Simţea o nesiguranţă moale alunecându-i pe toată pielea trupului şi o trase pe Bonadea mai aproape de sine.

— Te reîntorci în saloane? Întrebă Bonadea.

— Şi să împiedic nedreptatea care-i va fi făcută lui Moosbrugger? Nu; nici nu ştiu măcar dacă într-adevăr i se face o nedreptate! Ce ştiu eu despre el? L-am văzut odată în treacăt la o şedinţă a tribunalului şi am citit câteva alte lucruri care s-au scris despre el. E ca şi cum aş fi visat despre sfârcurile sânilor tăi că ar fi fost petale de mac. Ar trebui să şi cred că e aşa?

Rămase pe gânduri. Bonadea era la rândul ei gânditoare. El îşi spunea: „Este deci totuşi adevărat că un om care este privit cu cea mai mare luciditate nu înseamnă mai mult decât o înşiruire de simboluri". Iar Bonadea, din îngândurarea ei, ajunse la concluzia:

— Haide, să plecăm de aici!

— Este cu neputinţă, îi răspunse Ulrich, lumea s-ar întreba unde am dispărut şi dacă s-ar ajunge să se afle ceva despre sosirea ta aici, faptul ar stârni o impresie urâtă.

Tăcerea, contemplarea nevăzutului de afară şi ceva care ar fi putut fi deopotrivă o noapte de octombrie, o noapte de ianuarie, o pătură de lână, suferinţă sau fericire, fără ca ei să poată face vreo deosebire între toate acestea, îi uni iarăşi pe amândoi.

— De ce nu faci niciodată lucrul cel mai firesc? Întrebă Bonadea.

El îşi aminti deodată de un vis pe care trebuie să-l fi avut în ultima vreme. Ulrich făcea parte dintre oamenii care visau rareori sau care cel puţin nu-şi aminteau niciodată de visele lor şi avea o senzaţie ciudată simţind cum amintirea i se deschisese pe neaşteptate în faţă şi-l primise în interiorul ei. În acel vis încercase de mai multe ori în zadar să străbată o pantă abruptă de munte şi de fiecare dată fusese împins înapoi de senzaţii violente de ameţeală. Fără niciun fel de altă explicaţie, ştia acum că experienţa respectivă era legată de Moosbrugger, care însă nu apărea nicio clipă în vis. Însemna de asemenea, aşa cum o imagine din vis are deseori înţelesuri de mai multe feluri, că erau, transpuse în senzaţii fizice,

eforturile zadarnice ale spiritului său, care în ultima vreme îşi găsiseră expresia în mod recurent în conversaţiile şi relaţiile lui sociale şi care erau asemenea unui drum continuat fără niciun rost şi în care nu reuşea nicio clipă să depăşească un anumit punct. Surâse Iară să vrea la acea concreteţe lipsită de subtilitate cu care visul său îi reprezentase situaţia: piatră stearpă şi pământ alunecos, ici şi colo câte un copac izolat ca sprijin sau ţintă şi, adăugându-se, urcuşul pronunţat al terenului pe măsură ce încerca să înainteze. Încercase mai sus sau mai jos cu acelaşi insucces, iar cum i se făcuse aproape rău din cauza ameţelii, îi explică la urmă cuiva care era lângă el că ar fi făcut mai bine să se lase păgubaşi; astfel află că oricum în fundul văii era un drum comod pentru toată lumea. Era limpede! De altfel, Ulrich credea că ar fi putut spune că persoana care era cu el putea foarte bine să fie Bonadea. Poate că visase cu adevărat şi că sfârcurile sânilor ei erau ca o petală de mac; ceva incoerent, fără nicio legătură cu restul – pentru simţămintele lui căutând înţelesul se puteau înfăţişă asemenea unei diformităţi plate, ceva întunecat, roşu-albăstrui ca o nalbă purpurie –, se desprinse dintr-un ungher încă neluminat al imaginii visului său asemenea unui văl de ceaţă. În clipa aceea se produse o străfulgerare a conştiinţei, ca atunci când dintr-o singură privire vezi culisele propriei fiinţe laolaltă cu toate cele ce se petrec pe scenă, chiar dacă nici de departe n-ai putea descrie în cuvinte o asemenea viziune. Relaţia care există între vis şi ceea ce reprezintă acesta îi era cunoscută, căci nu era nimic altceva decât cea a analogiei, a simbolului, care-l mai preocupase deseori şi mai înainte. Un simbol cuprinde un adevăr şi un neadevăr, inextricabil legate laolaltă pentru senzaţiile noastre. Dacă îl iei aşa cum este şi cauţi să-i dai formă cu simţurile după modelul realităţii, atunci se ivesc visele şi arta, dar între acestea două şi viaţa reală, deplină, se ridică un

perete de sticlă. Dar dacă îl înţelegi cu raţiunea, cu intelectul, şi separi ceea ce nu concordă de ceea ce concordă pe de-a întregul şi exact, atunci se ivesc adevărul şi cunoaşterea, însă sentimentul, emoţiile sunt distruse. Tot astfel cum anumite bacterii despică în două ceva organic, stirpea omenească descompune starea vitală originară a simbolului în materia concretă a realităţii şi adevărului şi în atmosfera sticloasă a premoniţiilor, credinţei şi artificialului. Se pare că între acestea nu există o a treia posibilitate; dar cât de adesea ceva nesigur apare ca fiind dorit, dacă doar te-ai înscris într-acolo fără să stai mai mult pe gânduri! Ulrich avea senzaţia că se pripise acum, după ce străbătuse vălmăşagul de străzi prin care-l purtaseră gândurile şi stările lui de spirit, în piaţa centrală de unde pornesc toate drumurile. Îi spuse câte puţin din toate acestea atunci când răspunse la întrebarea ei de ce nu făcea niciodată lucrul cel mai firesc. Era adevărat că ea nu înţelesese, însă sigur era că era o zi mare pentru ea; rămase o clipă pe gânduri, îşi petrecu braţul mai strâns pe după braţul lui Ulrich şi răspunse rezumând întreaga discuţie:

— În vis nici nu gândeşti, ci trăieşti, simţi că trăieşti o poveste oarecare!

Era aproape adevărat. El îi strânse mâna. Ea avea deodată ochii plini de lacrimi. Îi alunecau foarte încet pe faţă şi din obrazul ei scăldat de sarea lor se ridica aburul indefinibil al iubirii. Ulrich îl inspira şi-l umplu acum cu dorinţa vie de risipire şi alunecare, de abandon şi uitare. Dar se stăpâni şi o conduse cu blândeţe îndărăt spre uşă. În clipa aceea era sigur că mai era încă, în faţa lui, ceva de realizat şi că acest ceva nu trebuia risipit în înclinaţii numai pe jumătate reale.

— Trebuie să te duci acum, spuse el încet, şi nu fi supărată pe mine, nu ştiu când ne putem revedea, eu am acum foarte multă

treabă cu problemele acestea ale mele.

Se întâmplă miracolul, Bonadea nu-i opuse nicio rezistenţă şi nu mai spuse nimic, nici iritată, nici dispreţuitoare. Nu mai era geloasă. Simţea că trăia ceva din poveste. Ar fi vrut să-l strângă în braţe; avea, nelămurit, senzaţia că trebuia să-l tragă în jos pe pământ; ar fi vrut mult să schiţeze semnul protector al crucii pe fruntea lui, aşa cum faci cu copiii. Iar lucrul i se părea atât de frumos încât nu-i trecu prin gând că poate vedea aici un sfârşit. Îşi puse pălăria şi-l sărută, şi apoi îl mai sărută o dată prin voal, ale cărui ochiuri erau acum calde ca nişte gratii înroşite în foc.

Cu ajutorul Rachelei, care stătuse de pază şi ascultase la uşă, fu cu putinţă ca Bonadea să fie ajutată să dispară, deşi invitaţii începuseră şi ei să plece. Ulrich îi strecură cu recunoştinţă Rachelei în mână un cadou bănesc substanţial şi-i spuse câteva cuvinte de laudă pentru prezenţa ei de spirit; Rachel fu atât de entuziasmată de cele două manifestări, încât, fără să-şi dea seama, degetele ei strângând banii reţinură o bucată de vreme şi mâna lui Ulrich, până când acesta nu-şi mai putu stăpâni râsul şi o bătu prietenos pe umăr, iar ea se roşi toată.

116
Cei doi arbori ai vieţii şi solicitarea de instituire a unui secretariat pentru precizie şi spirit

În seara aceea la soţii Tuzzi nu mai fuseseră atât de mulţi oaspeţi ca înainte, participarea la Acţiunea Paralelă se împuţinase şi cei care veniseră mai devreme plecară mai timpuriu decât de obicei. Nici chiar apariţia Alteţei Sale în ultima clipă – şi el având, de altfel, o înfăţişare îngrijorată, posomorâtă şi fiind prost dispus, căci primise

ştiri neliniştitoare despre tulburările naţionaliste îndreptate împotriva iniţiativei sale – nu reuşi să oprească acea fărâmiţare a societăţii. Unii din invitaţi mai întârziară o clipă, aşteptând ca sosirea lui să aducă, poate, unele noutăţi deosebite, dar el nu lăsă să se întrevadă nimic în acest sens şi, cum nu părea să le dea atenţie celor prezenţi, se retraseră şi cei din urmă invitaţi. Din cauza aceasta, Ulrich, când îşi făcu din nou apariţia, remarcă speriat că încăperile erau aproape goale şi, la scurt timp după aceea, doar cei din „cercul cel mai intim" se mai aflau în camerele părăsite şi li se adăugă numai şeful de departament Tuzzi, care între timp se întorsese acasă.

Alteţa Sa repeta:

— Desigur, se poate spune despre un monarh pacifist, acum în etate de optzeci şi opt de ani, că este un simbol; aici e o idee măreaţă; dar trebuie să conferim ideii un conţinut politic. Ar fi cât se poate de firesc ca altminteri interesul să se dilueze. Adică, în ce mă priveşte pe mine, ştiţi şi dumneavoastră, am făcut ce depindea de mine; naţionaliştii germani sunt furioşi din cauza generalului Wisnieczky, pentru că, spun ei, el e slavofil, iar slavii sunt şi ei furioşi, pentru că ei îşi amintesc că, pe vremea când era ministru, era un lup în piele de oaie; dar din toate acestea reiese pur şi simplu faptul că acesta este o personalitate cu orientare patriotică, situată mai presus de partide, şi nu am niciun fel de intenţie să renunţ la el! Pe de altă parte, este acum urgent necesar să completăm şi latura culturală, ca oamenii să aibă ceva pozitiv pe care să se sprijine. Ancheta noastră prin care vrem să stabilim care sunt dorinţele cercurilor implicate ale populaţiei progresează mult prea încet. Un An al Austriei sau un An universal este într-adevăr demn de apreciere, dar aş vrea să vă spun că, toate lucrurile de felul acesta, care reprezintă un simbol, trebuie treptat să atingă o zonă a

realităţii; adică, atâta vreme cât există un simbol, eu permit emoţiilor şi sentimentelor mele să îi dea curs, chiar dacă nu ştiu exact ce reprezintă, dar mai târziu mă întorc de la oglinda sentimentelor şi mă apuc să fac cu totul altceva, ceva ce între timp a ajuns să aibă aprobarea şi preţuirea mea. Înţelegeţi ce vreau să spun? Stimata şi iubita noastră gazdă se străduieşte pe măsura puterilor ei şi aici se discută de acum de luni de zile despre lucrurile de o importanţă cu adevărat majoră, cu toate acestea, participarea începe să nu mai fie la fel de vie şi am senzaţia că în curând va trebui să ne decidem într-un sens oarecare; nu ştiu care anume, poate pentru un al doilea turn la catedrala Sfântul Ştefan sau pentru o colonie cezaro-crăiască în Africa; la urma urmei, cred că ar avea cam aceeaşi semnificaţie. Căci sunt convins că în ultimul moment de aici va rezulta poate cu totul altceva; esenţial este ca ingeniozitatea participanţilor la acţiune să fie, cum s-ar zice, strunită la vreme, ca să nu se piardă.

Contele Leinsdorf avea senzaţia că spusese lucruri utile. Arnheim luă cuvântul în replică, în numele celorlalţi.

— Ceea ce spune Alteţa Voastră cu privire la necesitatea de a face în anumite momente ca reflecţia asupra problemelor să rodească într-o acţiune, fie ea şi una de natură strict provizorie, este în cea mai mare măsură adevărată, vital de adevărată! În legătură cu aceasta este într-adevăr semnificativ că în cercul de intelectuali care se întruneşte aici domneşte de câtăva vreme o stare de spirit oarecum schimbată. Haosul acesta de nepătruns care ne încurca la început a dispărut; aproape că nu se mai fac propuneri noi şi cele vechi de-abia dacă mai sunt evocate sau, în orice caz, nu mai găsesc susţinători persistenţi. Starea de spirit pare să fie aceea că, acceptând invitaţia de a participa la acţiune, toţi şi-au asumat îndatorirea de a ajunge la un acord, astfel încât acum orice

propunere, fie şi doar în linii mari acceptabilă, ar avea perspective de a întruni aprobarea generală.

— *Herr Doktor*, noi ce spunem? Îşi îndreptă Alteţa Sa atenţia spre Ulrich, pe care-l remarcase între timp. Am ajuns şi noi la vreo clarificare?

Ulrich fu obligat să răspundă negativ. Schimburile de vederi exprimate şi transmise în scris sunt susceptibile să se prelungească mult mai mult şi cu mult mai multă eleganţă decât cele transmise direct, personal, şi pe deasupra nici valul de propuneri de ameliorări şi reforme nu se diminua; astfel că Ulrich fonda în ultima vreme tot mai multe asociaţii şi comisii şi le transmitea, în numele Alteţei Sale, diferitelor ministere, a căror disponibilitate de a se ocupa de ele scăzuse simţitor în ultimul timp. Era ceea ce aveau ei de relatat.

— Nici nu-i de mirare, comentă Alteţa Sa îndreptându-se către cei prezenţi. În poporul nostru se ascunde incredibil de mult simţ patriotic; dar ar trebui să fii la fel de bine informat ca o enciclopedie ca să-i poţi crea satisfacţie în toate direcţiile pe care le îmbrăţişează. Depăşeşte pur şi simplu capacitatea ministerelor de a face faţă, ceea ce dovedeşte de asemenea că vine momentul în care trebuie luate măsuri de sus.

— În privinţa aceasta, luă încă o dată cuvântul Arnheim, poate că Alteţa Voastră consideră remarcabil faptul că domnul general von Stumm a trezit în ultima vreme în măsură tot mai mare interesul participanţilor la şedinţe.

Contele Leinsdorf îl privi pentru prima dată pe general.

— Prin ce anume? Întrebă el, fără a-şi da nicio osteneală să ascundă lipsa de politeţe a acestei întrebări.

— Sunt într-o situaţie penibilă! Nu a fost câtuşi de puţin intenţia mea! Se apără Stumm von Bordwehr încurcat. În sala de conferinţe,

unui militar nu îi revine decât un rol modest, acesta fiind principiul după care eu personal mă conduc. Dar Alteţa Voastră îşi va reaminti că încă de la prima şedinţă şi, ca să spun aşa, numai pentru a-mi îndeplini datoria mea de soldat, am rugat ca în cazul că respectiva comisie constituită pentru formularea unei idei deosebite nu va avea o altă temă de dezbateri, să ţină seama de faptul că artileria noastră nu are arme moderne şi nici marina noastră nu are nave, adică nu suficient de multe nave corespunzătoare misiunilor unei eventuale acţiuni de apărare a ţării, dacă aşa ceva s-ar dovedi necesar…

— Aşa că?! Îl întrerupse Alteţa Sa şi îndreptă o privire surprinsă şi întrebătoare către Diotima, exprimându-şi astfel fără menajamente nemulţumirea.

Diotima ridică din umerii săi frumoşi, pe care îi lăsă apoi să cadă, în semn că renunţă să înţeleagă; aproape că se obişnuise ca micuţul şi rotofeiul general, împins parcă de forţe neînţelese mereu gata să-l ajute, să-i iasă în faţă ca un vis rău oriunde s-ar fi întors ea.

— Aşa că, se grăbi Stumm von Bordwehr să continue, ca nu cumva să se lase covârşit de modestie în clipa acelui succes, chiar în ultima vreme s-au făcut auzite voci care ar răspunde favorabil dacă cineva ar vrea să lanseze o asemenea propunere. S-a spus chiar că armata şi marina ar forma o asemenea idee comună, o idee mare, şi probabil însăşi Maiestatea Sa ar fi plăcut impresionat de aceasta. Iar prusacii ar face nişte ochi – vă rog să mă iertaţi, domnule Arnheim!

— A, nu, prusacii n-ar face deloc ochii mari, respinse Arnheim surâzând o asemenea propunere. De altfel, se înţelege de la sine că atunci când se discută probleme privind exclusiv Austria, eu nici nu sunt prezent în mod oficial şi nu mă folosesc decât cu cea mai mare modestie de permisiunea de a asculta totuşi dezbaterile.

— Da, în orice caz, conchise generalul, într-adevăr s-au făcut

auzite voci care au afirmat că lucrul cel mai simplu ar fi să nu se mai discute astfel de colo până colo, ci să se ajungă la o hotărâre în favoarea unei iniţiative militare. Eu personal aş prefera ca de aceasta să se lege poate şi o a doua mare idee civilă; dar, cum am spus, un soldat nu trebuie să se amestece şi glasurile care afirmă că gândirea civililor nu ar putea produce nimic mai bun se fac auzite tocmai dinspre cele mai înalte sfere spirituale şi intelectuale.

Excelenţa Sa ascultase acum la urmă cu ochii ţintuiţi, larg deschişi şi doar zvâcnirile involuntare ale policarilor, pe care nu şi le putea stăpâni în încercările acestora de a se roti unul în jurul altuia, trădau încordarea şi efortul supărător la care se supunea.

Şeful de departament Tuzzi, care de obicei nu se făcea auzit în asemenea împrejurări, interveni acum cu vocea scăzută şi rostind rar cuvintele:

— Eu nu cred că Ministerul de Externe ar avea ceva de obiectat în privinţa aceasta!

— Aşa, departamentele s-au şi înţeles în privinţa respectivă? Întrebă contele Leinsdorf ironic şi enervat.

Tuzzi îi dădu răspunsul pe un ton de indiferenţă amabilă.

— Alteţa Sa glumeşte când vine vorba despre departamentele ministeriale. Ministerul de Război ar saluta mai degrabă dezarmarea mondială decât să caute să ajungă la o înţelegere cu Ministerul de Externe!

Apoi continuă:

— Alteţa Voastră cunoaşte situaţia fortificaţiilor din Tirolul de Sud, construite la insistenţele şefului Marelui stat-major? Se spune că ele sunt cât se poate de eficiente şi executate după cele mai noi principii militare. Fireşte că au fost prevăzute cu baraje electrificate şi cu instalaţii şi reflectoare şi că pentru asigurarea curentului au fost montate până şi motoare diesel; nu s-ar putea spune că am

rămas în urma celor mai moderne evoluţii. Partea proastă este că motoarele au fost comandate prin departamentul artileriei, iar combustibilul e livrat de secţia operativă a Ministerului de Război; aşa prevăd regulamentele, şi prin urmare instalaţiile nu pot fi puse în funcţiune pentru că cele două departamente nu pot ajunge la un acord cu privire la faptul dacă chibritul necesar pentru a porni motoarele trebuie considerat ca fiind combustibil şi deci trebuie comandat la departamentul operativ sau e mai curând o parte componentă a motoarelor şi intră sub jurisdicţia artileriei.

— Încântător! Spuse Arnheim, deşi ştia că Tuzzi confunda motorul diesel cu un motor acţionat cu petrol şi ştia de asemenea că, până şi la un astfel de motor, chibriturile nu se mai foloseau de mult; era doar una din anecdotele care circulau prin secţiile diferitelor departamente, pline de o autoironie agreabilă şi, de altfel, şeful de departament o povestise pe un ton care arăta că se amuza, binedispus, de necazurile pe care le relata.

Toţi surâdeau sau râdeau de-a dreptul, generalul Stumm era cel mai vesel dintre ei.

— De data aceasta sunt vinovaţi numai domnii din serviciile civile ale guvernului, îşi continuă el gluma, căci dacă ne apucăm de ceva pentru care nu există acoperire cuvenită în buget, atunci Ministerul de Finanţe ne şi admonestează şi ne spune că nu înţelegem nimic din procedurile constituţionale ale guvernului. Dacă s-ar întâmpla, ferească Dumnezeu, ca înainte de expirarea anului bugetar să izbucnească un război, atunci în prima zi a mobilizării, la răsăritul soarelui, ar trebui să-i împuternicim pe comandanţii fortificaţiilor să cumpere chibrituri, iar dacă pe acolo, prin coclaurile lor muntoase, nu reuşesc să găsească aşa ceva, atunci nu le mai rămâne altceva de făcut decât să ducă războiul cu chibriturile pe care le au asupra lor ordonanţele ofiţerilor.

Generalul împinsese gluma poate prea departe; prin ţesătura aceasta fină de ironie se lăsa ghicită încă o dată gravitatea ameninţătoare a situaţiei în care se găsea Acţiunea Paralelă. Alteţa Sa spuse îngândurat:

— Cu trecerea timpului… dar se răzgândi apoi, socotind că e mai înţelept ca în situaţiile dificile să-i lase pe ceilalţi să vorbească, şi nu-şi mai duse fraza până la sfârşit.

Cele şase persoane adunate acolo tăcură o clipă, ca şi cum ar fi stat în faţa unui puţ privind în jos, în interiorul lui. Diotima spuse:

— Nu, aşa ceva este cu neputinţă!

— Ce anume? Întrebară privirile tuturor celorlalţi.

— Ar însemna că facem tocmai ceea ce i se reproşează Germaniei – ne înarmăm! Îşi termină ea spusele.

Sufletul ei nu dăduse ascultare anecdotei de adineaori sau o uitase şi rămăsese doar la rezultatul pe care declarase că-l obţinuse generalul.

— Dar ce ar fi de făcut? Întrebă contele Leinsdorf recunoscător şi îngrijorat în acelaşi timp. Trebuie să găsim totuşi măcar un expedient provizoriu.

— Germania este o ţară relativ naivă, dar care se laudă cu forţa sa, spuse Arnheim, ca şi cum ar fi trebuit să întâmpine cu o scuză reproşul formulat de prietena sa. I s-au pus la îndemână praful de puşcă şi rachiul.

Tuzzi surâse la acea comparaţie care i se părea mai mult decât îndrăzneaţă.

— Nu se poate nega acum că Germania este privită cu tot mai multă antipatie în cercurile care ar trebui incluse în acţiunea noastră – contele Leinsdorf nu scăpă ocazia să adauge aici această remarcă – , din păcate chiar şi în cercurile deja incluse! Completă ei enigmatic.

Fu însă surprins când Arnheim îi explică îndată că el nu era deloc

uimit.

— Noi, germanii, spuse acesta, suntem un popor deloc fericit; noi nu numai că trăim în inima Europei, ci şi suferim aşa cum suferă această inimă.

— Inimă? Întrebă fără voie Alteţa Sa.

S-ar fi aşteptat să audă vorbindu-se de minte în loc de inimă şi ar fi preferat chiar o asemenea eventualitate. Însă Arnheim insista asupra inimii.

— Vă mai amintiţi, întrebă el, că acum nu prea multă vreme consiliul municipal din Praga a adjudecat o comandă importantă Franţei, deşi bineînţeles şi noi făcuserăm o ofertă în acest sens şi am fi livrat comanda în condiţii mai bune şi mai ieftin. Este pur şi simplu o antipatie bazată pe prejudecăţi sentimentale. Trebuie să spun că eu înţeleg foarte bine o asemenea atitudine.

Înainte ca el să fi putut continua, Stumm von Bordwehr, care-şi trăia cu mare satisfacţie rolul, luă din nou cuvântul şi explică situaţia aşa cum o vedea el.

— În întreaga lume oamenii se străduiesc după puteri, dar în Germania ei se străduiesc din răsputeri. În întreaga lume se face mult zgomot, dar în Germania se face cel mai mult zgomot. Peste tot lumea afacerilor a pierdut legăturile cu vechea cultură, veche poate de o mie de ani, dar în Reichul german lucrurile stau cel mai prost din acest punct de vedere. Peste tot floarea tinereţii este încazarmată în mod firesc, dar germanii au mai multe cazărmi decât tot ceilalţi. Tocmai din cauza aceasta este pentru noi, într-un anumit sens, o datorie frăţească, încheie el, să nu rămânem prea mult în urma Germaniei. Vă rog să mă iertaţi dacă are să vi se pară acum că mă pretez la o butadă, dar intelectul prezintă tocmai în zilele noastre asemenea complicaţii.

Arnheim aprobă din cap.

— Poate că America este într-o situaţie şi mai precară decât noi, adăugă el, dar America este cel puţin cu totul naivă, lipsită de sfâşierile noastre spirituale. Noi suntem, în toate privinţele, poporul care se situează în mijloc, în centru, acolo unde se încrucişează toate motivele lumii. Noi avem cel mai urgent nevoie de o sinteză. Ştim cum se prezintă lucrurile. Noi avem un fel de conştiinţă a păcatului. Dar, dacă recunosc acest fapt încă de la bun început, onestitatea ne impune să recunoaştem de asemenea că noi suferim pentru ceilalţi, că noi luăm asupra noastră greşelile lor, cum ar veni ca un fel de model, că noi suntem într-o anumită privinţă împovăraţi sau crucificaţi pentru întreaga lume, sau oricum am mai vrea să le spunem lucrurilor pe nume. O schimbare totală a Germaniei ar fi poate lucrul cel mai important care s-ar putea produce. Presupun că în această luare de poziţie contradictorie şi, după cât se pare, oarecum pasionată împotriva noastră, despre care vorbeaţi, se face simţită şi o intuiţie a acestei stări de lucruri.

Acum interveni şi Ulrich.

— Dumneavoastră, domnii mei, subestimaţi curentele de atitudine binevoitoare faţă de Germania. Eu am informaţii demne de încredere că foarte curând se va dezlănţui o violentă campanie împotriva acţiunii noastre, pe motivul că în cercurile naţionaliste ea trece drept ostilă germanilor. Alteţa Voastră va vedea populaţia Vienei ieşind în stradă. Se va protesta împotriva numirii baronului Wisnieczky. Se vorbeşte că domnii Tuzzi şi Arnheim acţionează tainic împreună şi că Alteţa Voastră sabotaţi influenţa germană asupra acţiunii.

Contele Leinsdorf avea acum ceva din calmul unei broaşte şi din nervozitatea iritată a unui taur. Privirea lui Tuzzi se ridică, cu încetineală şi cordialitate, şi se opri întrebătoare asupra lui Ulrich. Arnheim râse din toată inima şi se ridică în picioare; ar fi vrut să-i

arunce şefului de departament o privire plină de un amuzament politicos, pentru a se dezvinovăţi în felul acesta de absurditatea care li se atribuie laolaltă amândurora, dar cum nu izbutea să-i întâlnească ochii, se întoarse spre Diotima. Tuzzi îl apucase între timp pe Ulrich de braţ şi-l întrebă de unde deţinea o asemenea informaţie. Ulrich răspunse că nu era niciun secret, ci că era vorba de un zvon difuzat făţiş şi care se bucura de încredere în numeroase cercuri şi pe care el îl auzise într-o casă particulară. Tuzzi îşi apropie şi mai mult faţa de a lui şi-l sili astfel să se întoarcă oarecum la o parte de cercul celorlalţi; astfel izolaţi de restul oaspeţilor, îi şopti deodată:

— Dumneata nu ştii încă de ce este Arnheim aici? El este prieten intim al prinţului Mosiutov şi *persona grata* pe lângă ţar. El este în legătură cu Rusia şi se aştepta din partea lui să influenţeze în sens pacifist acţiunea noastră de aici. Totul la modul neoficial, ca să spunem aşa, fiind o iniţiativă privată a suveranului rus. Chestiune de ordin ideologic. Informaţia este pentru urechile dumitale, amice, încheie el ironic. Leinsdorf nu este informat.

Şeful de departament Tuzzi aflase toate acestea prin intermediul canalelor oficiale. El credea că datele corespund adevărului pentru că el considera pacifismul drept o mişcare tocmai potrivită cu perspectiva pe care ar fi trebuit să o aibă o femeie frumoasă, ceea ce explica faptul că Diotima era atât de captivată de Arnheim şi Arnheim însuşi îşi petrecea mai mult timp aici, în casa lui, a lui Tuzzi, decât oriunde în altă parte. Anterior acelei recunoaşteri, Tuzzi fusese pe punctul de a deveni gelos. El socotea că înclinaţiile „de natură spirituală" sunt posibile numai până la un anumit punct, dar îi repugna să se folosească de metode ocolite pentru a afla dacă acest punct nu fusese depăşit, şi astfel se constrânsese să aibă încredere în soţia sa; dar chiar dacă în toate acestea sentimentul

favorabil unui comportament masculin exemplar se dovedea mai puternic decât cel al atracţiei sexuale, cu sentimentele legate de ea, acestea din urmă îi stârneau totuşi în continuare în sinea lui suficient de mult gelozia pentru a-i face limpede pentru prima dată în viaţa lui că un bărbat prins cu ocupaţiile sale nu are niciodată timp să-şi supravegheze nevasta, dacă nu vrea să-şi neglijeze misiunile vieţii proprii. Îşi spunea, de exemplu, că dacă niciun conducător de locomotivă nu are voie să ia cu sine o femeie când conduce trenul, cu atât mai puţin îi e permis unui bărbat care conduce un imperiu să fie gelos; pe de altă parte însă, nobila ignoranţă în care se menţinea în felul acesta nu se potrivea nici cu diplomaţia şi-i răpea lui Tuzzi ceva din siguranţa de sine de factură profesională. Astfel că îşi regăsise cu mare recunoştinţă deplina încredere în sine când tot ceea ce îl neliniştise până atunci părea să se fi explicat ca fiind inofensiv. I se părea acum chiar ca un fel de mică pedeapsă pentru soţia sa faptul că el ştia totul despre Arnheim, în vreme ce ea nu vedea încă în el decât omul pe care-l ştia şi nici nu bănuia că el era un agent al ţarului; Tuzzi o tot ruga să-i dea tot felul de mici explicaţii pe care ea i le oferea, binevoitoare, nerăbdătoare, iar el se gândise încă de acum la o serie întreagă de întrebări în aparenţă nevinovate, din ale căror răspunsuri voia să-şi tragă propriile concluzii. I-ar fi făcut plăcere, în calitatea lui de soţ, să-i relateze şi „vărului" câte ceva din toate acestea şi se întreba tocmai cum ar fi putut proceda astfel fără să o dea de gol pe soţia sa, când contele Leinsdorf preluă din nou conducerea discuţiei. El era singurul care rămăsese aşezat şi nimeni nu remarcase lupta lăuntrică care se desfăşura în sinea lui de când se adunaseră toate aceste complicaţii în cursul dezbaterilor, însă acum părea să-şi fi concentrat voinţa combativă, îşi mângâie barba tunsă a la Wallenstein şi spuse fără grabă şi cu fermitate:

— Trebuie să se petreacă ceva!

— Alteţa Voastră a luat o hotărâre? Fu întrebat.

— Nu mi-a venit nimic în gând, spuse el simplu, dar cu toate acestea trebuie să se petreacă ceva!

Stătea acolo ca un om decis, care nu vrea să se clintească de la locul său până când nu i se va fi făcut după voie.

Emana o asemenea forţă, încât fiecare dintre cei prezenţi simţea cum eforturile vane ale întregului grup de a găsi o soluţie se învârteau în gol, asemenea unei monede care s-a pierdut într-o puşculiţă şi nu vrea să iasă prin deschizătură în ciuda tuturor scuturăturilor, oricât de energice.

Arnheim spuse:

— Nu este cazul să ne lăsăm influenţaţi de asemenea incidente.

Leinsdorf nu răspunse.

Fu din nou trecută în revistă întreaga litanie a propunerilor care ar fi urmat să dea un conţinut Acţiunii Paralele.

Contele Leinsdorf răspundea mereu oscilând ca un pendul, care de fiecare dată pornea dintr-o altă poziţie şi apoi parcurgea din nou acelaşi drum.

— Considerentele pe care se cuvine să le avem faţă de biserică nu îngăduie o astfel de decizie. Considerentele faţă de liber-cugetători nu permit o astfel de hotărâre. Uniunea centrală a arhitecţilor se împotriveşte unei astfel de decizii, în privinţa aceasta are rezerve Ministerul de Finanţe.

Continua aşa la nesfârşit.

Ulrich, care nu lua parte la discuţie, avea impresia că cele cinci persoane care vorbeau acolo, alături de el, se cristalizaseră dintr-o fluiditate tulbure care-i învăluise simţurile de luni de zile, ţinându-i-le prizoniere. Ce ar fi vrut să însemne că el îi spusese Diotimei că ar fi trebuit să ia în stăpânire irealitatea sau, altă dată, că realitatea ar fi

trebuit anulată? Ea era acum aşezată acolo în faţa lui, păstrând în amintire asemenea fraze ale lui şi ar fi putut gândi în toate felurile despre el. Cum de ajunsese să-i spună că ar fi trebuit să trăiască asemenea unui personaj în paginile unei cărţi? Îşi închipuia că ea trebuie să-i fi povestit încă de mult toate aceste impresii lui Arnheim!

Dar îşi închipuia, de asemenea, că el însuşi ştia la fel de bine ca oricine altcineva cât era ceasul într-un anumit moment sau cât ar fi costat o umbrelă! Dacă totuşi în clipa aceea avea un loc al lui între el însuşi şi ceilalţi, deopotrivă de depărtat de fiecare dintre părţi, un asemenea loc nu se prezenta sub forma vreunei ciudăţenii, aşa cum ar fi putut apărea dintr-o stare de conştiinţă atenuată şi absentă, ci dimpotrivă, simţea iarăşi revărsarea în propria lui viaţă a acelei clarităţi pătrunzătoare pe care o mai trăise cândva în prezenţa Bonadeei. Îşi mai amintea cum, nu cu mult timp în urmă, fusese odată toamna împreună cu Tuzzi la hipodrom când se produsese un incident care provocase mari pierderi de bani, suspecte pentru cei care pariaseră şi cum, dintr-o masă paşnică de spectatori, se iscase dintr-odată o mare de oameni care se revărsase pretutindeni umplând tribunele şi nu numai că fusese distrus tot ceea ce întâlnise în cale, ci şi jefuite casele de bilete înainte ca, sub influenţa poliţiei sosite prompt, să se refacă la loc acea adunare de oameni paşnici, care voiau să asiste la o distracţie obişnuită şi plăcută. Faţă de asemenea întâmplări era ridicol ca cineva să se mai gândească la comparaţii şi simboluri şi la forme de manifestare schimbătoare care să fi putut sau nu lua forma vieţii obişnuite. Ulrich simţea în sinea lui un fel de înţelegere naivă a faptului că viaţa era o succesiune de secvenţe anevoioase şi pline de asperităţi, la care nu era necesar să te gândeşti prea mult dimineaţa pentru că oricum aveai să ai de a face cu ele îndeajuns în tot cursul zilei. Cum de se putea trece cu

vederea faptul că lumea omenească şi condiţia umană nu erau ceva în continuă mişcare şi perpetuă ezitare, ci ceva care urmărea să ajungă la o substanţialitate cât mai concentrată, pentru că la fiecare neregularitate în evoluţia lor trebuiau să se teamă că se vor destrăma şi deregla cu totul! Mai mult, cum putea un bun observator să nu-şi dea seama că acel amestec de griji, impulsuri şi idei, care în cel mai bun caz se folosea greşit de idei pentru a se justifica pe sine sau le folosea doar ca stimulente, era tocmai viaţa, acţionând formativ şi dând coerenţă acestor idei, astfel ca ele să-şi dobândească de aici mobilitatea şi limitele lor fireşti! Negreşit, vinul e obţinut presând strugurii, însă cu cât mai frumoasă este via, cu pământul ei aspru şi necomestibil, cu şirul ei de araci licăritori, pierzându-se la nesfârşit, făcuţi toţi din lemn mort! „Într-un cuvânt", reflectă el, „creaţia nu s-a ivit de dragul unei teorii, ci" – aici ar fi vrut să spună „dintr-un act de putere", însă îi răsări în minte un alt cuvânt decât cel pe care-l aşteptase şi îşi termină astfel gândul – „ci se naşte din violenţă şi iubire, iar combinaţia obişnuită între acestea două este falsă!"

În clipa aceea violenţa şi iubirea nu mai reprezentau pentru Ulrich ceea ce semnificau de obicei aceste concepte. Tot ceea ce avea în el ca înclinaţie spre rău şi dur se cuprindea în termenul violenţă – sau poate putere – şi însemna efluviul acelei incredibile, realiste şi lucide atitudini; astfel că o anumită disponibilitate de acţiune violentă, dură, rece, intervenise chiar şi în înclinaţiile sale profesionale, aşa că, poate nu cu totul lipsit de o anumită cruzime în intenţiile sale, devenise matematician. Era totul împletit şi interconectat laolaltă, asemenea frunzişului unui copac care ajunsese să-i ascundă însuşi trunchiul. Iar dacă se vorbeşte despre iubire, nu doar în înţelesul obişnuit, ci spunând acest cuvânt, se mai doreşte încă acea stare care, trăită până în atomii trupului, este altfel

decât starea de privaţiune a absenţei iubirii; sau dacă ajungi să simţi că ai putea la fel de bine avea orice însuşire pe cât ai putea să nu ai niciuna; sau dacă trăieşti sub impresia că se întâmplă numai ceea ce este mereu asemenea cu ceea ce s-a mai întâmplat, pentru că viaţa – plină până la refuz de ceea ce-ţi închipui despre ceea ce este aici şi acum, dar în ultimă instanţă doar o stare incertă a lucrurilor, ba chiar de-a dreptul ireală! – Se revarsă în câteva zeci de forme de aluat de prăjituri, din care în esenţă constă realitatea; sau dacă simţi că în toate cercurile în care ne învârtim continuu lipseşte câte o bucată; că din toate sistemele pe care le-am putut construi niciunul nu stăpâneşte secretul liniştii şi păcii; atunci toate acestea, oricât de diferite par unele de altele, se leagă laolaltă precum crengile unui arbore care-i ascund din toate părţile trunchiul.

În aceşti doi arbori creştea acum, astfel împărţită în două, viaţa lui. N-ar fi putut spune când intrase viaţa lui sub semnul copacului cu această încrengătură fermă de ramuri, însă se întâmplase cândva devreme, căci până şi planurile lui napoleoniene îl arătau ca pe un om care-şi vedea propria viaţă ca pe o misiune pentru activitatea şi vocaţia sa. Acest impuls spre agresiune asupra vieţii şi urmărind să se înstăpânească asupra ei fusese de fiecare dată limpede de deosebit, fie că s-ar fi manifestat ca un refuz al ordinii existente sau ca un efort mereu schimbător spre o nouă ordine, fie ca o dorinţă logică, morală sau pur şi simplu o dorinţă după o pregătire pur sportivă şi atletică a propriului trup. Tot ceea ce Ulrich denumise de-a lungul timpului eseism sau simţ al posibilului şi precizie fantastică, în contrast cu cea pedantă, toate aceste cereri şi dorinţe ca să se ajungă la inventarea unei istorii, în care să fie trăită istoria ideilor în locul istoriei lumii, dorinţa de a se înstăpâni asupra a tot ceea ce nu se lasă realizat în practică, pentru ca până la urmă să ajungi poate să trăieşti ca şi când n-ai mai fi o fiinţă omenească, ci

doar un personaj dintr-o carte, din care ai eliminat tot ceea ce nu este esenţial, pentru ca esenţialul rămas să se închidă laolaltă în chip magic – toate aceste concepţii, în intensitatea lor neobişnuită îndreptându-se împotriva realităţii în care căpătaseră formă gândurile sale, aveau un lucru în comun, anume că voiau să influenţeze realitatea cu o pasiune inconfundabilă şi nemiloasă.

Mai greu de deosebit, pentru că erau mai umbroase şi mai aproape de natura imaginilor din vis, erau încrengăturile de pe celălalt arbore, în a cărui imagine era reprezentată viaţa sa. Fondul îl alcătuiau poate amintirile originare ale unei concepţii infantile asupra lumii, alcătuită din încredere şi dăruire; aceasta continuă să dăinuie în simţământul că odată cuprinsese cu privirea însuşi pământul larg, de necuprins, care mai târziu se restrânsese doar la cât să umple o glastră de flori din care răsar ierburile sărace ale moralei. Fără îndoială acea istorioară, din nefericire oarecum ridicolă, cu nevasta maiorului reprezentase singura încercare de a ajunge la o deplină dezvoltare răsărind din latura blândă şi umbrită a fiinţei sale, ea desemnând deopotrivă începutul unei retrageri din faţa vieţii care de atunci nu se mai terminase. Frunzele şi crengile copacului se mai agitau de atunci la suprafaţă, însă copacul însuşi rămânea ascuns, dispărut, şi nu se mai lăsa ghicit decât după asemenea semne că ar mai fi fost încă acolo. Această a doua jumătate inactivă a fiinţei sale se manifesta poate cel mai limpede în convingerea involuntară că jumătatea activă avea doar o utilitate provizorie – aici înţelegându-se atât pasiunile trupeşti, cât şi cele spirituale – şi în cele din urmă avea impresia că este prizonierul unor pregătiri care nu mai ajungeau să se termine propriu-zis; cu trecerea anilor, din acest motiv, viaţa sa îşi epuizase simţul necesităţii, aşa cum într-o lampă se sfârşeşte uleiul. Dezvoltarea sa se divizase în mod evident în două direcţii, una la lumina zilei şi

una întunecată şi închisă de obstacole; iar condiţia de stagnare morală care-l apăsase de mult timp şi care-l oprimase poate mai mult decât ar fi fost necesar nu putea izvorî din nimic altceva decât de pe urma faptului că nu reuşise niciodată să reunească cele două sensuri.

Rememorând aceste aspecte, Ulrich îşi dădea seama că neputinţa de a le reuni i se înfăţişase în ultima vreme în relaţiile încordate care se formaseră în el între literatori şi realitate, între simbol şi adevăr. Înţelegea acum dintr-odată că toate acestea însemnau cu mult mai mult decât o străfulgerare întâmplătoare pe care ar fi avut-o în vreuna din conversaţiile abătute pe cărări fără ţel, purtate în timpul din urmă cu persoane dintre cele mai indiferente. Căci oricât de departe poate merge îndărăt istoria omenirii, se pot deosebi cele două atitudini fundamentale – cea a simbolului şi cea a lipsei de echivoc. Vorbirea directă, lipsită de echivoc este legea gândirii şi acţiunii lucide, care domină deopotrivă în concluziile constrictive ale logicii ca şi în mintea unui şantajist, aşa cum îşi împinge victima pas cu pas înaintea sa, izvorând din legea necesităţii vieţii care împinge la pieire dacă împrejurările şi condiţiile nu se lasă formate în mod univoc. Simbolul, dimpotrivă, este combinarea conceptelor, aşa cum se produce în vis, este logica glisantă a sufletului, căreia îi corespunde înrudirea obiectelor în premoniţiile artei şi religiei; dar ceea ce în obişnuitele simpatii şi antipatii, acorduri şi refuzuri, admiraţie, subordonare, poruncă, imitare şi toate manifestările contrarii care există în viaţă, toate relaţiile pluriforme ale fiinţei omeneşti cu sine şi cu natura, care încă nu au ajuns să fie pur obiective şi poate nici nu vor ajunge astfel niciodată, nu pot fi înţelese altfel decât în simboluri. Fără îndoială, ceea ce se numeşte umanitatea superioară nu este decât o încercare de a contopi cele două mari jumătăţi ale vieţii, cea a simbolului şi cea a proprietăţii,

după ce înainte au fost separate cu grijă. Dacă însă într-un simbol ai despărţit ceea ce ar putea fi adevărat de ceea ce este doar aparenţă ceţoasă, atunci fenomenul care se petrece de obicei este că ai câştigat puţin adevăr şi ai distras întreaga valoare a simbolului; această separare ar fi putut fi inevitabilă în evoluţia spirituală, dar o asemenea operaţie va avea efectul unui proces de distilare şi solidificare a unei substanţe, ale cărei foiţe şi spirite vitale au sublimat în cursul procesului. Astăzi, uneori, persistă impresia că normele şi conceptele vieţii morale nu sunt altceva decât nişte simboluri astfel supuse procesului de fierbere, în jurul cărora se formează aburi de bucătărie insuportabili şi graşi; fie-ne permisă o digresiune: poate fi şi justificarea faptului că această impresie, nelămurit extinzându-se, determină de asemenea ceea ce prezentul poate numi cu toată sinceritatea veneraţia sa faţă de vulgaritate şi instincte josnice. Căci astăzi se minte mai puţin din slăbiciune, cât din convingerea că un om care ştie să domine viaţa trebuie să deţină abilitatea de a minţi. Cineva ajunge să fie violent pentru că, după interminabila vorbărie fără niciun rezultat, lipsa de echivoc a forţei se înfăţişează ca o mântuire. Oamenii se reunesc în grupuri pentru că ascultarea de alţii le permite să facă tot ceea ce nu au mai putut face de mult din proprie convingere, iar ostilitatea care domneşte între asemenea grupuri le dăruieşte oamenilor acea reciprocitate care nu-şi găseşte niciodată odihna răzbunării de sânge, a vendetei, în vreme ce dragostea i-ar conduce foarte curând spre amorţeală şi somnolenţă. Toate acestea au mult mai puţin de a face cu întrebarea dacă oamenii sunt buni sau răi decât cu faptul că ei au pierdut veriga de legătură între ceea ce este elevat şi ceea ce este josnic. Una dintre celelalte urmări contradictorii ale acestei dereglări o constituie ornamentarea barocă a spiritualului cu care se travesteşte astăzi neîncrederea faţă de spiritualitate. Combinarea unor concepţii

de viaţă cu activităţi care nu au decât prea puţină dependenţă de asemenea concepţii, cum se produce în politică; tendinţa generală de a face din orice punct de vedere imediat un punct de pornire spre o atitudine şi tendinţa de a considera fiecare asemenea atitudine drept un punct de vedere; nevoia pe care o au fanaticii de orice nuanţă de a repeta la nesfârşit orice revelaţie care le-a fost dăruită, întorcând-o pe toate feţele ca pe o oglindă dintr-un cabinet de iluzii; toate aceste fenomene cu totul obişnuite nu înseamnă ceea ce ar vrea să însemne, adică o năzuinţă spre umanism, ci tocmai decăderea şi absenţa umanismului. În toate se creează astfel senzaţia că din orice relaţie interumană trebuie în primul rând înlăturat pe de-a întregul sufletul fals instaurat acolo; în clipa în care Ulrich reflecta astfel, simţea că viaţa sa, dacă ar fi putut spune că avea vreun sens, acesta nu era decât acela că cele două sfere fundamentale ale condiţiei omeneşti ajunseseră să se înfăţişeze astfel divizate şi acţionând una împotriva celeilalte. E limpede că asemenea oameni se mai nasc şi astăzi, dar ei rămân însinguraţi, izolaţi, nefiind în stare să reunească ceea ce fusese despărţit. Nu îşi mai făcea nicio iluzie în ce privea valoarea experimentelor sale intelectuale; s-ar fi putut foarte bine ca ele să nu reuşească să lege consistent laolaltă gând de gând, dar constituiau totuşi o scară în care treapta se adăuga altei trepte şi vârful ajungea în cele din urmă să se legene la o înălţime aflată mult deasupra nivelului vieţii naturale. Simţea un profund dezgust faţă de toate acestea.

Poate acesta a fost motivul pentru care îl privi deodată pe Tuzzi. Tuzzi tocmai spunea ceva. Ca şi cum urechile i s-ar fi deschis deodată la primele zgomote ale dimineţii, Ulrich îl auzi zicând:

— Eu nu sunt în măsură să apreciez dacă astăzi într-adevăr nu există realizări omeneşti şi artistice măreţe, aşa cum spuneţi dumneavoastră; însă un lucru pot susţine totuşi, şi anume că

nicăieri politica externă nu e la fel de dificil de aplicat ca aici, la noi. Se poate într-o oarecare măsură prevedea că politica francezilor va fi şi în Anul Jubiliar dominată de idei revanşarde şi colonialiste, cea a englezilor de concepţia de mutare a pionilor pe tabla de şah a lumii, aşa cum a fost definită strategia lor; în sfârşit, cea a germanilor de ceea ce ei înşişi numesc într-un fel nu totdeauna lipsit de echivoc locul lor sub soare; însă străvechea noastră monarhie imperială este atât de lipsită de pretenţii, astfel că nimeni nu ştie dinainte spre ce decizii vom fi împinşi în niciun fel de circumstanţe!

S-ar fi părut că Tuzzi încerca să tragă frânele şi să lanseze un avertisment. Vorbea, după câte se părea, fără intenţia de a fi ironic; aerul de ironie izvora pur şi simplu din obiectivitatea naivă în a cărei coajă uscată îşi oferea convingerea că lipsa unor necesităţi lumeşti ar fi constituit o mare primejdie. Ulrich se simţea reconfortat, ca şi când ar fi muşcat dintr-o boabă de cafea. Între timp, Tuzzi îşi reconfirmase intenţia de a lansa un avertisment şi-şi duse până la capăt peroraţia.

— Cine îşi mai permite astăzi, întrebă el, cine mai poate avea încredere să realizeze nişte idei politice măreţe? Un asemenea om ar trebui să aibă în el ceva din însuşirile unui criminal şi ale unui bancher falimentar! Desigur, nu vreţi nimic de acest gen. Rolul diplomaţiei este să conserve.

— Conservarea cu orice preţ este ceea ce duce la război, răspunse Arnheim.

— Se prea poate, confirmă Tuzzi. Probabil singurul lucru care mai poate fi făcut este să se aleagă momentul favorabil în tare să-l declarăm! Vă mai amintiţi de povestea aceea cu ţarul Alexandru al II-lea? Tatăl acestuia, ţarul Nicolae, fusese un despot, dar a murit de moarte naturală; Alexandru, dimpotrivă, era un conducător cu idei generoase, care şi-a început domnia de îndată cu reforme liberale;

urmarea a fost că din liberalismul rus s-a ajuns la radicalismul rus şi Alexandru, după trei încercări de a fi asasinat, a căzut victimă celei de a patra.

Ulrich o privea pe Diotima. Şedea cu trupul drept, atentă, gravă şi superbă şi întări acum cuvintele soţului ei.

— E adevărat. În eforturile noastre, de pe urma radicalismului spiritual care răzbate din discuţii, şi eu am rămas cu impresia că dacă i se întinde unui om un deget, el îţi apucă îndată toată mâna.

Tuzzi surâse; avea impresia că acum repurtase o mică victorie asupra lui Arnheim.

Arnheim şedea impasibil la locul lui, îşi întredeschise buzele respirând, astfel că acum aveau forma unui mugur pe jumătate desfăcut. Iar Diotima privea spre el ca dintr-un turn zăvorât, alcătuit din carnea trupului şi din care supraveghea o vale adâncă.

Generalul îşi lustruia ochelarii cu ramă de baga.

Ulrich spuse, vorbind precaut:

— Totul rezultă de pe urma faptului că străduinţele celor care se simt chemaţi să restabilească sensul vieţii au astăzi un punct comun, şi anume că ei dispreţuiesc gândirea ca fiind „doar" mijlocul de a dobândi adevăruri, nu exclusiv puncte personale de vedere; dimpotrivă, ori de câte ori este important ca aceste opinii să fie inepuizabile, ei se hotărăsc în favoarea ideilor grăbite şi jumătăţilor de adevăr!

Nimeni nu-i răspunse la aceste cuvinte. De altfel, de ce ar fi trebuit să-i răspundă cineva? Lucrurile spuse sunt la urma urmei simple cuvinte. Faptul tangibil era că grupul lor era acum alcătuit din şase persoane aşezate într-o încăpere, care purtau o discuţie importantă; ceea ce spuneau în cursul acestei conversaţii, dar şi ceea ce nu spuneau, şi mai ales emoţiile, premoniţiile, posibilităţile, toate erau cuprinse în faptul concret, fără să aibă toate aceeaşi valoare, iar

în acest fapt concret erau ele incluse asemenea mişcărilor neştiute ale ficatului şi stomacului în lăuntrul unei persoane corect îmbrăcate şi care tocmai îşi pune semnătura pe un document important. Iar această relaţie de subordonare şi supraordonare nu trebuia schimbată, în aceasta consta realitatea.

Vechiul prieten al lui Ulrich, generalul von Stumm, îşi terminase de şters ochelarii, şi-i puse pe nas şi-l privi.

Deşi Ulrich credea că el se jucase doar, mereu, cu toate aceste persoane, se simţi dintr-odată foarte singur şi părăsit printre ei. Îşi amintea că numai cu câteva săptămâni sau luni înainte simţise ceva asemănător cu ceea ce simţea în clipa aceea; rezistenţa pe care o opunea o mică respiraţie exalată a creaţiei împotriva peisajului lunar, împietrit, în care se risipea; i se părea că toate momentele decisive ale vieţii sale fuseseră însoţite de o asemenea senzaţie de uimire şi de singurătate. Dar ceea ce îl apăsa de data aceasta să fi fost o stare de anxietate? Nu reuşea să îşi clarifice simţământul acela; ceva părea să-i spună că niciodată până atunci în viaţă nu ajunsese să ia cu adevărat o decizie şi că avea curând să fie nevoit să o facă, dar nu gândea în cuvinte distincte, ci simţea doar în starea aceea de inconfort că ar fi vrut parcă să smulgă ceva de la oamenii în mijlocul cărora era şi el aşezat şi, deşi aceşti oameni îi erau perfect indiferenţi, voinţa sa se răzvrăti deodată, încordându-şi toate puterile împotriva acestui impuls.

Contele Leinsdorf, căruia tăcerea care se lăsase între timp îi amintea de îndatoririle unui politician, spuse dojenitor:

— Aşadar, ce se va petrece? Trebuie, cel puţin la modul provizoriu, să încercăm ceva pentru a face faţă primejdiilor care ameninţă acţiunea noastră!

Ulrich se lansă într-o încercare fără sens.

— Alteţă, spuse el, există doar o singură misiune pentru Acţiunea

Paralelă: ca ea să constituie începutul unui inventar general al valorilor spirituale! Trebuie să facem cam ceea ce ar fi necesar dacă în anul 1918 s-ar ajunge la Judecata de Apoi şi spiritul cel vechi s-ar vedea lichidat, iar unul nou, mai înalt, i-ar lua locul. Înfiinţaţi în numele Maiestăţii Sale un secretariat universal pentru precizie şi pentru spirit; toate celelalte misiuni sunt *a priori* cu neputinţă de rezolvat sau sunt doar misiuni false!

Ulrich adăugă şi câte ceva din reflecţiile ce îl preocupaseră în minutele în care fusese cufundat în gânduri.

În timp ce vorbea astfel, i se părea că tuturor celor din jur nu numai că le ieşiseră ochii din orbite, ci şi că, de surpriză, torsurile li se îndepărtaseră de restul trupului, ridicându-se de pe locurile lor; ei se aşteptaseră ca, după ce gazda făcuse începutul, ceilalţi să mai adauge câte o anecdotă cum s-ar fi priceput mai bine, iar când acum nu urmase o glumă, îl vedeau deodată stând acolo în faţa lor ca un copil între nişte turnuri înclinate care-i urmăreau, parcă încruntate, jocul prostesc. Doar contele Leinsdorf arboră o mină prietenoasă.

— Aşa este, spuse el, aparent uimit, dar noi avem datoria de a continua dincolo de simplele sugestii, până la găsirea unei soluţii pertinente, iar marea proprietate, capitalul şi cultura ne-au lăsat în impas!

Arnheim considera ca fiind de datoria lui să-l salveze pe nobilul domn de primejdia de a cădea în cursa întinsă de gluma lui Ulrich.

— Prietenul nostru este urmărit de o anumită idee, explică acesta, el crede că există un fel de educaţie sintetică pentru viaţa corectă, aşa cum se poate fabrica pe cale sintetică nitrogenul sau cauciucul. Însă spiritul omenesc – se întoarse cu surâsul său cel mai desăvârşit cavaleresc spre Ulrich – are din nefericire limitarea că formele sale vitale nu pot fi domesticite în laborator asemenea şoarecilor de experimente şi că, dimpotrivă, un mare siloz de grâne ajunge cel

mult să hrănească doar câteva familii de şoareci!

Se mai scuză aici pe lângă ceilalţi pentru această comparaţie îndrăzneaţă, dar era mulţumit de sine, pentru că ea avea ceva din atmosfera de mare proprietate şi nobleţe care se potrivea cu stilul contelui Leinsdorf şi în acelaşi timp exprima convingător deosebirea existentă între ideile însoţite de simţul responsabilităţii şi cele care nu erau astfel însufleţite de simţul responsabilităţii, atunci când se trecea la realizarea lor. Dar Alteţa Sa scutură iritat din cap.

— Eu îl înţeleg foarte bine pe *Herr Doktor*, replică el. Înainte, oamenii evoluau în condiţiile în care se năşteau, ceea ce era un mod sănătos în care fiecare ajungea să fie ceea ce era; însă astăzi, cu toate răsturnările care se petrec, în care totul se desprinde de temeliile şi de solul său, trebuie ca şi acolo unde e vorba de formarea sufletelor să înlocuim meşteşugurile tradiţionale prin inteligenţa maşinilor de fabrică.

Era unul din acele răspunsuri remarcabile care-i răsăreau uneori pe buze în mod surprinzător Alteţei Sale; căci în toată vremea cât făcuse asemenea afirmaţii îl privise pe Ulrich cu o expresie de stupefacţie.

— Dar tot ceea ce susţine eruditul nostru *Herr Doktor* este complet irealizabil, sublinie cu emfază Arnheim.

— De faceţi asemenea afirmaţii?! Exclamă contele Leinsdorf scurt şi ameninţător.

Diotima încercă să reinstaureze buna înţelegere.

— Dar, Alteţă, spuse ea, ca şi cum l-ar fi rugat un lucru care nu se cădea să fie exprimat, anume să-şi vină în fire, tot ceea ce spune vărul meu noi am încercat încă de mult! Ce altceva ar putea să semnifice toate discuţiile mari şi epuizante, cum e cea pe care am avut-o astăzi?

— Cu adevărat? Răspunse enervat Alteţa Sa. Avusesem de la bun

început bănuiala că toţi aceşti domni atât de inteligenţi nu aveau să ne conducă la niciun rezultat! Psihanaliza şi teoria relativităţii sau cum li se mai spune la toate astea astea sunt numai deşertăciune! Fiecare ar vrea să-şi rearanjeze lumea aşa cum îi convine! Vă spun, *Herr Doktor* poate că nu s-a exprimat fără cusur, dar în esenţă are dreptate! Întotdeauna se tot face câte ceva nou când abia a început o nouă epocă şi niciodată nu iese până la urmă nimic bun.

Nervozitatea pe care o stârnise evoluţia nereuşită a Acţiunii Paralele răzbise acum la suprafaţă. Contele Leinsdorf, în loc să se mai tragă de barbă, îşi învârtea acum nervos policarii unul pe după celălalt, fără să-şi dea seama. Poate că mai ieşise la suprafaţă şi antipatia faţă de Arnheim. Căci atunci când Ulrich începuse să vorbească despre suflet, contele Leinsdorf fusese surprins, dar ceea ce auzise apoi îi plăcuse foarte mult. „Faptul că oameni ca Arnheim se amestecă mereu în câte o dispută", reflectă el, „e doar o aiureală, nu e nevoie de aşa ceva, în acest scop există religia". Arnheim, la rândul său, era iritat şi se făcuse livid în jurul buzelor. Pe tonul cu care-i vorbise lui acum, contele Leinsdorf nu i se adresase până atunci decât generalului. El nu era omul care să fi tolerat un asemenea afront! Dar fermitatea cu care Alteţa Sa îi luase partea lui Ulrich îi făcuse fără să vrea impresie şi-i trezise din nou propriile sentimente dureros de divizate faţă de acesta. Îl încurca faptul că, deşi avusese intenţia să stea de vorbă cu Ulrich, nu găsise totuşi prilejul înainte să se ajungă la o asemenea ciocnire în faţa tuturor; tocmai din cauza aceasta se întâmplă acum că nu se întoarse spre contele Leinsdorf, pe care îl ignoră pur şi simplu, ci i se adresă lui Ulrich, cu toate semnele unei tulburări mentale şi fizice violente, care în mod obişnuit nu erau vizibile la el.

— Dar dumneata crezi cu adevărat în tot ceea ce ai afirmat? Întrebă el încordat, depăşind orice limită admisă de convenienţe.

Crezi că se poate aplica ceea ce susţii? Eşti într-adevăr de părere că se poate trăi pur şi simplu după „legile analogiei”? Ce ai face dumneata dacă Alteţa Sa ţi-ar da mână liberă? Spune, te rog insistent să-mi spui!

Urmă un moment de jenă. Diotimei îi amintea în mod ciudat de o relatare pe care o citise în ziar cu câteva zile înainte. O femeie fusese condamnată la o pedeapsă neîndurătoare pentru că îi crease iubitului ei posibilitatea de a-l ucide pe bărbatul ei mult mai bătrân, care de ani de zile nu îşi mai „exercita” îndatoririle conjugale şi care cu toate acestea nu accepta divorţul. Cazul acesta îi trezise atenţia prin concreteţea lui aproape medicală, cât şi printr-un fel de fascinaţie perversă; aşa cum se prezentau circumstanţele, totul părea uşor de înţeles, încât niciuna din persoanele implicate nu ar fi putut fi considerată vinovată, ci doar incapabilă să se descurce în sfera ei de îngrădită de posibilităţi şi păreau cu toţii prinşi într-un complex nefiresc care crease toată complicaţia. Nu înţelegea de ce îşi amintea de asta tocmai acum. Dar se gândea şi la faptul că în ultima vreme Ulrich stătuse mult de vorbă cu ea în felul lui „intermitent şi ezitant” şi se enervase, căci el legase totdeauna de aceste conversaţii câte o impertinenţă. Ea însăşi spusese că în anumiţi oameni privilegiaţi sufletul ar putea depăşi propria insubstanţialitate şi deodată îi trecu prin minte că vărul ei era la fel de nesigur ca ea însăşi şi poate la fel de pasional. Toate acestea se împleteau în acel moment în mintea sau în inima ei – sediul rămas acum vacant al prieteniei faţă de contele Leinsdorf – cu povestea femeii condamnate, într-un asemenea fel încât rămăsese pur şi simplu cu gura întredeschisă şi cu senzaţia că urma să se întâmple ceva îngrozitor dacă avea să li se permită lui Arnheim şi lui Ulrich să continue astfel sau poate de-abia atunci când n-aveau să fie lăsaţi să continue, iar cineva s-ar fi amestecat.

Ulrich însă, în vreme ce Arnheim îl ataca astfel, îl privea pe şeful de departament Tuzzi. Tuzzi îşi ascundea cu greutate printre ridurile cafenii ale chipului o curiozitate plină de satisfacţie. Acum, după cât se părea, maşinaţiile din casa lui ajunseseră prin propriile lor contradicţii în punctul de a exploda. El nu nutrea vreo simpatie nici pentru Ulrich; ceea ce spunea omul aceasta era cu totul contrar propriei sale firi, căci era convins că valoarea unui om stă în voinţa sau în profesia lui, în niciun caz în sentimentele şi gândurile sale, şi mai ales să se spună asemenea prostii despre simboluri era un lucru pe care el îl considera de-a dreptul indecent. Poate că Ulrich simţea ceva, căci îşi aminti că îl anunţase cândva pe Tuzzi că avea să se sinucidă dacă anul sabatic pe care şi-l luase de la viaţă avea să se consume fără vreun rezultat; nu formulase chiar astfel, însă, oricum, penibil de indubitabil, iar acum se simţea cuprins de ruşine. Iarăşi avea impresia, nu pentru că s-ar fi bazat pe ceva precis, că era aproape momentul unei decizii. Se gândi în clipa aceea la Gerda Fischel şi îşi dădu seama de primejdia care exista ca ea să vină să-i facă o vizită şi să continue ultima lor conversaţie. Îi deveni deodată limpede că, şi dacă fusese o joacă, atinseseră ultimele limite ale cuvintelor şi că de acolo înainte nu mai exista decât un singur pas; să consimtă cu bunăvoinţă şi iubire la dorinţele tumultuoase ale fetei, să-şi desprindă cingătoarea spirituală, să treacă peste „cea de a doua linie de fortificaţii”. Dar aşa ceva era o nebunie şi era convins că avea să-i fie totdeauna imposibil să meargă cu Gerda atât de departe şi că de fapt el intrase în acest joc alături de fata aceasta pentru că lângă ea era sigur de sine. Se găsea acum într-o stare de spirit ciudată, de o exaltare sobră, iritabilă; în vreme ce privea chipul crispat al lui Arnheim, înţelegea, aşa cum îi reproşa acesta, că nu avea „conştiinţa realităţii” şi că „iertaţi-mă, asemenea alternative grosolane sunt prea juvenile” – dar îşi pierduse cu totul îndemnul

sau dorinţa de a răspunde. Îşi privi ceasul, surâse liniştitor şi remarcă doar că se făcuse foarte târziu şi prea târziu ca să mai răspundă.

Astfel îşi reînnodă contactul cu ceilalţi. Şeful de departament Tuzzi se ridicase chiar în picioare şi îşi mască apoi impoliteţea doar în parte încercând să facă ceva indiferent prin încăpere. Până şi contele Leinsdorf se liniştise între timp; l-ar fi bucurat ca Ulrich să fi fost în măsură să-l pună la punct într-un fel pe „prusac", dar, cum dorinţa nu i se împlini, se mulţumi cu situaţia în sine. „Când îţi place cineva, îţi place pur şi simplu!" recunoscu el. „Celălalt poate să vorbească oricât de grozav, tot n-are a face!" Abordând îndrăzneţ, dar cu o oarecare inconştienţă, ideea lui Arnheim cu privire la „taina întregului", despre care vorbise acesta, el adăugă binedispus, privind expresia, în acel moment deloc inteligentă, de pe chipul lui Ulrich:

— Aproape că s-ar putea spune că un om cumsecade şi simpatic pur şi simplu nu ar putea spune sau face ceva cu totul stupid.

Invitaţii se risipiră repede. Generalul îşi puse bine ochelarii în tocul de revolver, după ce încercase fără succes să-i strecoare între faldurile tunicii, căci nu găsise încă un loc potrivit pentru acest instrument civil al înţelepciunii.

— Acesta este armistiţiul spiritului! Spuse el adresându-se pe un ton de bună dispoziţie mondenă lui Tuzzi şi arătând spre invitaţii care se risipeau cu toţii, în grabă parcă.

Doar contele Leinsdorf îi mai reţinu o clipă, conştiincios, pe cei care se pregăteau să iasă.

— Deci care este, în ultimă instanţă, consensul? Întrebă el, iar când nimeni nu găsi nimic de spus, el mai adăugă, liniştitor: Ei, până la urmă vedem noi.

117
O zi sumbră pentru Rachel

Deşteptarea bărbatului din el şi hotărârea de a o seduce pe Rachel făcuseră din Soliman o făptură rece şi calculată, ca un vânător care îşi priveşte prada sau un măcelar animalul dus la abator, dar el nu ştia cum şi-ar fi putut atinge ţelul, cum ar fi trebuit să procedeze şi în ce condiţii anume să se fi folosit de întâlnirile lor; pe scurt, voinţa bărbatului care se stârnise în el îl făcea să simtă întreaga slăbiciune a adolescentului. Rachel ştia ce era inevitabil să se întâmple, şi de când ţinuse, uitând de sine, mâna lui Ulrich în ale ei şi asistase la incidentul cu Bonadea, era distrată şi absentă, pradă unei confuzii desăvârşite, de natură erotică, ce se abătuse, asemenea unei revărsări de petale, şi asupra lui Soliman. Numai că împrejurările nu le erau favorabile şi creau tot felul de amânări; bucătăreasa se îmbolnăvise, iar Rachel fu nevoită să renunţe la zilele ei libere, primirile şi numărul mare de invitaţi îi dădeau mult de lucru; în ciuda faptului că Arnheim trecea des pe la Diotima, poate că se hotărâseră să fie mai atenţi în ce-i priveşte pe tinerii slujitori, căci acum îl aducea doar rareori pe Soliman cu el, iar când totuşi se întâmpla asta, se vedeau doar timp de câteva minute, în prezenţa stăpânilor lor, păstrându-şi chipurile nevinovate şi pline de sobrietate pe care trebuiau să le arboreze în asemenea prilejuri.

La vremea aceea se instaurase un fel de încordare şi ostilitate între ei, căci fiecare îl lăsa pe celălalt să simtă suferinţa de a depinde de un lanţ ţinut prea din scurt. Pe Soliman îl stăpânea şi impulsul insistent de a face escapade de mari proporţii; plănuia cum să evadeze noaptea din hotel, iar ca stăpânul său să nu simtă nimic, fură un cearceaf şi căută, tăindu-l şi răsucindu-l, să facă din el o scară de frânghie, fără să reuşească, şi fu nevoit să facă să dispară

pânza astfel ciuntită într-o gură de aerisire. Chibzui îndelung, dar zadarnic, cum s-ar fi putut cobori sau cățăra noaptea folosindu-se de cariatidele şi pervazurile faţadei, iar în timpul zilei, în drumurile pe care le făcea, nu vedea din arhitectura oraşului, renumit tocmai pentru asemenea detalii, nimic altceva decât avantajele şi dezavantajele unui asemenea gen de turism; Rachel însă, căreia el îi destăinuise succint, în şoaptă, planurile sale şi obstacolele constatate, avea nu rareori impresia, când stingea seara lumina, că vede răsărind la picioarele zidului casei luna plină a chipului său sau că aude câte un strigăt înăbuşit căruia îi răspundea sfios, aplecându-se mult în afară în noaptea pustie de la fereastra camerei ei, înainte de a înţelege că aceasta rămânea pustie. Nu mai simţea acum nicio reţinere faţă de asemenea tulburări romantice, ci li se abandona cu o tristeţe plină de dorinţe. Obiectul acestor dorinţe era de fapt Ulrich, Soliman fiind bărbatul care nu este iubit, dar căruia îi revine darul dăruirii, căci în privinţa aceasta Rachel nu avea nicio îndoială; faptul că ei nu mai aveau posibilitatea de a se întâlni, că în ultima vreme nici nu mai puteau schimba vreo vorbă decât în şoaptă şi că nemulţumirea stăpânilor coborâse asupra amândurora deodată acţiona asupra ei precum o noapte plină de nesiguranţă, de nefiresc şi de suspine acţionează asupra îndrăgostiţilor şi îi concentra toate închipuirile ca într-o lupă sub a cărei rază simţi mai puţin o căldură plăcută, cât mai degrabă o arsură pe care nu o mai poţi îndura.

Rachel, care nu-şi irosea gândurile pe scări de frânghie şi vise despre escaladarea faţadelor, era cea care se dovedi mai practică. Imaginea ceţoasă a unei răpiri pe viaţă se transformă rapid în cea a unei nopţi furate în taină, iar de la noaptea aceea, care şi ea rămase irealizabilă, se ajunse la un simplu sfert de ceas în care să nu mai fie supravegheaţi; până la urmă, nici Diotima, nici contele Leinsdorf şi

nici Arnheim, care, după reuniuni laborioase şi eforturi zadarnice ale intelectului, rămâneau să discute laolaltă rezultatele câte un ceas întreg, pe lângă toate obligaţiile pe care şi le asumaseră în beneficiul acţiunii, nu se mai gândeau la faptul că un asemenea ceas constă din patru sferturi. Însă Rachel calculase, iar cum bucătăreasa nu se refăcuse pe de-a întregul după boală şi avea permisiunea să se retragă devreme, mai tânăra ei colegă se bucura de avantajul de a avea multă treabă, astfel că nu se putea şti niciodată unde anume se afla într-un anumit moment, fiind scutită în acea perioadă, pe cât se putea, de sarcinile unei cameriste propriu-zise. Ca o încercare – poate aşa cum cei care sunt prea laşi ca să se sinucidă purced la tot felul de încercări simulate până când, din nebăgare de seamă, una le reuşeşte – ea îl introdusese deja de câteva ori incognito pe Soliman în casă, acesta având pregătit un pretext de serviciu pentru cazul că ar fi fost descoperit, şi-i dădu să înţeleagă limpede că ar fi fost o cale posibilă spre camera ei, independent de escaladarea faţadei. Dar tânăra pereche de îndrăgostiţi nu trecuse de stadiul în care se plictiseau împreună în anticameră, spionând prin gaura cheii, până într-o seară, când glasurile din camera de dincolo de uşă se înşiruiau într-un fel de monotonie ca zumzetul unei batoze, iar Soliman, declamând o frumoasă frază dintr-un roman, anunţă că el nu mai era în stare să rabde.

Odată ajunşi în camera ei, tot el fu cel care împinse la loc zăvorul; apoi nu avură curaj să aprindă lumina şi rămaseră la început orbi, unul în faţa celuilalt, ca şi când odată cu vederea şi-ar fi pierdut şi toate celelalte simţuri, asemenea unor statui într-un parc întunecat. Soliman se gândea, e adevărat, să-i strângă mâna Rachelei sau să o ciupească de fund ca să o facă să ţipe, căci victoriile sale virile fuseseră până atunci din acea categorie, dar trebui să-şi impună stăpânire de sine, căci nu trebuiau să facă zgomot; când încercă

totuşi sfios o mică îndrăzneală, dinspre Rachel îl întâmpină doar o indiferentă nerăbdătoare. Căci Rachel simţea mâna destinului aşezându-i-se pe spate şi împingând-o înainte, în timp ce nasul şi fruntea i se făcuseră reci ca gheaţa, ca şi când ar fi părăsit-o de pe acum toate închipuirile ei dinainte. Soliman percepea dintr-odată senzaţia de gol pe dinăuntru şi de stângăcie care îi pătrunsese până în măduva oaselor şi nu s-ar mai fi putut prevedea cum avea să ia sfârşit acea inerţie care-i făcea să stea unul în faţa altuia pe întuneric, în cele din urmă, Rachel, cea mai dinamică, dar şi ceva mai experimentată, se văzu silită să joace rolul seducătoarei.

Îi veni în ajutor resentimentul pe care-l trăia acum faţă de Diotima, în locul dragostei dinainte, căci de când nu se mai mulţumea să fie o simplă spectatoare la extazul sublim al stăpânei ei şi era împinsă de propriile preocupări amoroase se schimbase foarte mult. Nu numai că minţea pentru a-şi ascunde întâlnirile cu Soliman, ci trăgea mai tare cu pieptenele prin părul Diotimei când o coafa, spre a se răzbuna pentru atenţia cu care îi era păzită propria nevinovăţie. Cel mai mult o înfuria însă acum tocmai ceea ce o entuziasmase mai înainte, şi anume că trebuia să poarte cămăşile, pantalonaşii şi ciorapii pe care i le dăruia Diotima când îşi primenea garderoba; în ciuda faptului că era necesar să reducă acele piese de lenjerie cu o treime din volum, croindu-le din nou cu totul, se simţea strânsă parcă într-o temniţă şi simţea jugul moralităţii de-a dreptul pe trupul dezgolit. Tocmai aceasta îi dădu acum inspiraţia de care avea nevoie în situaţia lor. Căci ea îi povestise de altfel încă mai demult lui Soliman despre schimbările care se făceau remarcate de câtăva vreme în ce privea lenjeria stăpânei ei şi nu era nevoie decât să i le arate pentru a crea un punct de legătură, urgent necesar din punct de vedere strategic, ca să spunem aşa.

— Poţi să vezi singur cât de necuviincioşi sunt – spuse, lăsându-l

pe Soliman să-i vadă pantalonaşii în întunecimea străbătută de o rază de lună, iar dacă ei se ocupă cu asemenea lucruri împreună, atunci e sigur că îl trag pe sfoară pe stăpân şi cu toată povestea asta cu războiul care se pregăteşte aici, la noi.

Pe când adolescentul pipăia sfios pantalonaşii delicaţi şi primejdioşi, ea continuă, pierzându-şi puţin respiraţia:

— Pariez, Soliman, că pantalonaşii tăi sunt la fel de negri ca tine; aşa am auzit.

Soliman îşi înfipse jignit, dar cu blândeţe unghiile în coapsa ei şi Rachel fu silită să se apropie de el, ca să se elibereze; trebui să spună sau să facă şi altceva, ceea ce rămase fără efect, dar în cele din urmă îşi folosi dinţii ei mici şi ascuţiţi şi, întâlnind faţa lui Soliman care se alipea copilăreşte de a ei şi care la fiecare mişcare îi răsărea stângace în cale, muşcă din ea ca dintr-un măr mare. Astfel, ea uită de orice sfială şi Soliman uită şi el să se mai ruşineze de propria lui neîndemânare, iar prin întunericul din jur trecu suflul fremătător al furtunii iubirii.

Când se duse, îi lăsă pe îndrăgostiţi să cadă greoi la pământ; furtuna dispăruse prin pereţi şi întunericul dintre ei era asemenea unui cărbune de la care feţele celor căzuţi pradă păcatului se înnegriseră. Nu mai ştiau cât se făcuse de târziu, li se părea că timpul trecut astfel fusese mult mai lung şi acum le era frică. Ultimul sărut, cam şovăitor, al Rachelei avu pentru Soliman un gust mai degrabă amar; ar fi vrut să aprindă lumina şi se purta ca un spărgător care-şi strânsese prada şi care-şi îndrepta acum toate puterile spre a fugi cu bine. Rachel, ruşinată şi grăbită, îşi puse în ordine ţinuta şi îi aruncă o privire insondabilă şi fără finalitate. Părui despletit îi cădea pe ochi, iar dincolo de priviri o întâmpină iarăşi imaginea iubitului pe care îl venera, uitat până în clipa aceea. Pe lângă toate virtuţile pe care şi le-ar fi putut închipui, ea îşi dorise

un iubit frumos, bogat şi aventuros, dar în faţa ei se afla acum Soliman, nu foarte corect îmbrăcat, îngrozitor de urât şi nu mai credea niciun cuvânt din tot ceea ce-i spusese. Poate că i-ar mai fi ţinut în braţe chipul gros, încordat, pe întuneric, o vreme chiar cu plăcere, înainte de a se despărţi; dar acum, când era aprinsă lumina, el era doar noul ei iubit şi nimic altceva, o fiinţă alcătuită din o mie de oameni chirciţi deodată laolaltă într-o stârpitură, acum o singură făptură care le excludea pe toate celelalte. Rachel, în schimb, redevenise slujnica, o fiinţă care se lăsase sedusă şi acum se temea să nu facă un copil care să dea la iveală toată aventura. Era pur şi simplu prea înspăimântată de acea transformare ca să mai poată măcar suspina. Îl ajută pe Soliman să se îmbrace, căci în tulburarea lui băiatul îşi aruncase de pe el jacheta cu toţi nasturii ei nenumăraţi, dar îl ajuta nu din tandreţe, ci pentru ca să poată coborî mai repede. I se părea că plătea un preţ disproporţionat de mare pentru toată acea experienţă şi nu ar fi suportat să fie surprinsă acum. Oricum, când fură pregătiţi, Soliman se întoarse spre ea scoţând un nechezat şi surâzându-i larg, căci era foarte mândru de sine însuşi; Rachel luă repede cu ea o cutie de chibrituri, stinse lumina, trase încet zăvorul la o parte şi înainte de a deschide uşa îi şopti: — Trebuie să îmi mai dai un sărut!

Căci aşa se cuvenea, dar amândurora acest sărut le lăsă pe buze un gust de pastă de dinţi.

Când ajunseră în anticameră fură amândoi foarte surprinşi să constate că veniseră la timp şi că discuţia de dincolo de uşă continua întocmai ca mai înainte; când invitaţii începură să plece, Soliman dispăruse deja, iar o jumătate de oră mai târziu Rachel pieptăna părul stăpânei ei cu mare grijă şi aproape cu vechea devoţiune.

— Mă bucur că dojenile mele te-au influenţat în bine! O lăudă acum Diotima; ea, care nu găsea satisfacţia cuvenită în numeroase

probleme care o frământau, îi mângâie afectuos mâna micuţei slujnice.

118
Atunci omoară-l!

Walter se schimbase din hainele cu care mergea la serviciu într-un costum mai bun şi îşi înnoda tocmai cravata în faţa oglinzii de toaletă a Clarissei, oglindă care, în ciuda ramei cu decoraţiuni elaborat contorsionate, adecvată modei vremii, îi reflecta imaginea diform, fără profunzime, din sticla ieftină şi probabil cu defecte.

— Au perfectă dreptate, spunea el iritat, această acţiune faimoasă a lor e doar o şarlatanie!

— Dar de ce să defileze ţipând în gura mare? Spuse Clarisse.

— Ce fel de viaţă mai poţi avea astăzi! Când oamenii ies în stradă, fac cel puţin un şir, o procesiune; fiecare simte trupul celuilalt! Cel puţin oamenii ca ei nu gândesc şi nu scriu; s-ar putea să provoace ceva!

— Crezi cu adevărat că acţiunea justifică o asemenea indignare?

Walter ridică din umeri.

— N-ai citit în ziar despre rezoluţia pe care oamenii de încredere ai partidei germanilor i-au adresat-o prim-ministrului? Despre afronturile şi nedreptăţile aduse populaţiei germane şi aşa mai departe? Şi despre rezoluţia arogantă a ligii cehe? Sau ştirea aceea sumară care comunica faptul că deputaţii polonezi se reîntorc în circumscripţiile lor electorale; dacă ştii să citeşti printre rânduri, aici e o ştire relevantă, căci polonezii, de care depinde totdeauna mult, lasă guvernul în aer! Situaţia e încordată. Nu era acum momentul să-i irite pe toţi cu acţiunea patriotică desfăşurată în comun!

— Azi-dimineaţă, pe când eram în oraş, povestea Clarisse, am

văzut patrule de poliţie călare pe străzi; un întreg regiment; o femeie mi-a spus că au fost mobilizaţi ca rezerve!

— Fireşte. Iar trupele stau gata de acţiune în cazărmi.

— Crezi că are să se întâmple ceva?

— Nu poţi să ştii niciodată!

— Adică vor efectua şarje asupra mulţimii? E de-a dreptul o oroare, când te gândeşti că vor da buzna peste noi cu caii!

Walter îşi desfăcuse cravata şi acum o înnoda la loc.

— Tu ai asistat vreodată la aşa ceva? Întrebă Clarisse.

— Când eram student.

— De atunci încoace, nu?

Walter clătină din cap în semn de negare.

— N-ai spus tu mai înainte că Ulrich e vinovat dacă se ajunge la asemenea manifestări? Încercă Clarisse să se mai asigure o dată.

— N-am spus aşa ceva! Se apără Walter. Din păcate, evenimentele politice lui îi sunt indiferente. Am spus numai că e genul lui să provoace cu toată uşurinţa asemenea lucruri; el se învârteşte în cercurile care sunt vinovate de această întorsătură a lucrurilor!

— Aş vrea să te însoţesc în oraş! Declară Clarisse.

— În niciun caz! Te-ar tulbura prea mult!

Walter îi răspunsese cu toată hotărârea; aflase la slujbă tot de felul de lucruri care urmau să se petreacă la acele demonstraţii şi voia s-o ţină pe Clarisse departe de asemenea complicaţii. Căci nu era pentru ea, în niciun caz, isteria care se stârnea în marile aglomerări de oameni; Clarisse trebuia menajată ca şi când ar fi fost însărcinată. Cuvântul acesta i se oprise în glotă, doar astfel, gândit, căci el exprima iritabilitatea aspră a fiinţei iubite care i se refuza lui şi-i adăuga şi căldura ameţitoare a trupului feminin făcut să rodească. „Dar există asemenea legături de idei care trec dincolo de

noţiunile obişnuite!" îşi spunea el, nu fără mândrie, şi îi propuse Clarissei:

— Dacă preferi, rămân şi eu acasă.

— Nu, răspunse ea, cel puţin tu să fii de faţă.

Voia să rămână singură. Când Walter îi pomenise de demonstraţia care urma să aibă loc şi îi descrisese cum se desfăşura aşa ceva, văzuse cu ochii minţii un şarpe acoperit de solzi care se mişcau, fiecare izolat. Voia să se încredinţeze cu ochii ei de o asemenea apariţie, fără să stârnească dinainte vreun contraargument.

Walter îşi petrecu braţul pe după umerii ei.

— Să rămân şi eu acasă? Îşi repetă el acum întrebarea.

Clarisse îi scutură braţul de pe ea, luă o carte din raft şi nu-i mai acordă nicio atenţie. Era un volum din Nietzsche cel favorizat de ea. Însă Walter, în loc să plece, o rugă:

— Lasă-mă să văd şi eu ce te preocupă acum!

Se făcuse după-amiaza târziu. O senzaţie nelămurită care vorbea de apropierea primăverii se simţea în încăperile locuinţei lor; era ca şi cum s-ar fi auzit ciripit de păsări, înăbuşit, prin sticla şi zidurile casei; se strecura mireasma florilor printre mirosurile obişnuite de ceară de parchet, de stofă de mobile şi acela al alămurilor lustruite ale clanţelor. Walter întinse mâna spre cartea ei. Clarisse îşi încleştă amândouă mâinile pe carte, ţinându-şi degetele între filele pe care le deschisese.

Avu loc una din acele scene „îngrozitoare" în care această viaţă de familie era atât de bogată. Toate se desfăşurau după acelaşi model: ca la un teatru în care se stinge lumina pe scenă şi sunt luminate două loji situate faţă în faţă; într-una se află Walter, Clarisse în cealaltă, desprinşi dintre toate femeile şi toţi bărbaţii din sală; între ei abisul adânc şi întunecat care este populat şi încălzit de

trupurile întregului public nevăzut. Clarisse întredeschide gura şi vorbeşte, răspunde Walter şi toţi ascultă cu respiraţia tăiată, căci este un spectacol, un joc de imagini şi sunete cum puterile omeneşti nu au mai izbutit până acum. Tot astfel se întâmplă acum, când Walter îşi întinsese rugător mâna şi Clarisse, la o depărtare de câţiva paşi de el, îşi încleştase degetele în cartea pe care o răsfoia. Nimerise pe ghicite acel pasaj superb în care maestrul vorbeşte despre sărăcirea pe care o aduce decăderea voinţei, care se manifestă în toate formele vieţii printr-o proliferare a detaliilor în detrimentul întregului. „Viaţa constrânsă să se retragă în cele mai meschine forme, iar restul rămâne devitalizat"; această frază îi dăinuia acum în memorie şi altminteri, din complexul mai cuprinzător al textului pe care-l parcursese în clipa dinainte ca Walter să vină s-o tulbure, ea nu reţinuse decât sensul în care ar fi fost necesar să se orienteze pentru a-i căuta înţelesul; acum, în ciuda momentului nefavorabil, ea făcuse o mare descoperire. Căci maestrul vorbea în pasajul acela, e adevărat, de toate artele şi chiar de toate formele vieţii omeneşti, dar el folosea exemple doar din literatură; cum Clarisse nu înţelegea generalizările complexe, ea descoperi că Nietzsche nu-şi înţelesese el însuşi întreaga cuprindere a ideilor, căci consideraţiile erau potrivite şi în ce priveşte muzica! Gândind astfel, auzea literalmente tuşeul morbid cu care soţul ei cânta la pian, ca şi când sunetele ar fi vibrat în clipa aceea alături de ea, îi urmărea *rallentando*-ul sentimental, accentele stagnante pe care le punea pe unele note, îndată ce gândurile lui alunecau spre ea, pentru a vorbi în cuvintele folosite de maestru într-un alt loc, auzea „elementul moral secundar" copleşind în el „artistul". Clarisse se pricepea foarte bine să audă şi să înţeleagă atunci când Walter o asedia cu dorinţele lui mute şi putea să vadă muzica aşa cum se retrăgea de pe faţa lui. Căci atunci, pe chipul său, luminescente mai erau doar buzele, iar el

arăta ca şi cum s-ar fi tăiat la deget şi ar fi fost gata să cadă în nesimţire. Tot astfel arăta şi acum, în timp ce, surâzând nervos, îşi întindea mâna spre ea. Toate acestea desigur că Nietzsche n-ar fi avut de unde să le ştie, dar era ca un semn faptul că întâmplarea o făcuse să deschidă cartea tocmai la un pasaj care avea legătură cu acea stare şi, în vreme ce ea vedea, auzea şi înţelegea toate acestea deodată, fulgerul inspiraţiei o lovi şi se regăsi dintr-odată pe un munte înalt, purtând numele de Nietzsche, care-l îngropase pe Walter sub el şi care ei îi ajungea doar până la tălpile picioarelor! „Filosofia aplicată şi poezia" ale celor mai mulţi dintre oamenii care nu sunt nici creatori, nici nu au acces la spirit constau în asemenea contopiri licăritoare ale micilor variaţii personale cu un mare gând străin.

Walter se ridicase în vremea aceea în picioare şi se apropia acum de Clarisse. Era hotărât să lase demonstraţia la care avusese intenţia să ia parte să se desfăşoare în legea ei şi să rămână cu Clarisse. O vedea cum, pe măsură ce se apropia de ea, se lipea ostilă de perete şi acest gest deliberat exprimat al unei femei care se retrage din faţa unui bărbat nu-i transmise, din nefericire, o ostilitate şi repulsie asemănătoare, ci trezi în el impulsurile virile care fuseseră tocmai cauza retragerii ei. Căci un bărbat trebuie să fie în stare să dispună şi să-şi impună cu forţa voinţa asupra celor ce i se împotrivesc şi dintr-odată această nevoie de a se afirma ca bărbat ajunse să însemne pentru Walter nevoia de a lupta împotriva rămăşiţelor risipite ale superstiţiilor lui din epoca propriei tinereţi, care-i ceruseră să se arate ca o fiinţă deosebită. „Nu trebuie să fii ceva deosebit!" îşi spunea cu resentiment. I se părea o laşitate să nu se poată lipsi de asemenea iluzii. „Noi cu toţii suntem în stare în sinea noastră de excese", gândea el cu dispreţ. „Avem în noi elementul maladiv, oribil, singuratic, rău; fiecare dintre noi ar putea să facă

ceva, un lucru pe care numai el este în stare să-l facă; ceea ce încă nu înseamnă nimic!" Îl umplea de amărăciune această iluzie nebunească spunându-i că oamenii ar fi putut avea misiunea să nutrească insolitul, în loc să se retragă în sinea lor, să resoarbă acele protuberanţe uşor coruptibile, să le contopească organic în propria lor fiinţă pentru a reîmprospăta cu ele sângele burghezului civilizat care prea adeseori şi prea uşor manifestă tendinţa de a deveni prea liniştit, prea stătut. Astfel gândea şi aştepta ziua când muzica şi pictura nu aveau să mai însemne pentru el nimic altceva decât arta nobilă de a-şi găsi în sine însuşi mulţumirea. Dorinţa de a avea un copil făcea parte din noua concepţie a misiunii sale; năzuinţa care-l stăpânise în tinereţe, de a deveni un titan, o figură prometeică, se materializase acum ca ultimă consecinţă în faptul că începuse să preia în chip exagerat credinţa că se cuvine întâi ca fiecare să devină asemenea tuturor celorlalţi; la vremea aceasta îi era ruşine că nu avea un copil, ar fi vrut cinci copii, dacă Clarisse şi veniturile lui i-ar fi permis aşa ceva, căci simţea nevoia iminentă de a deveni centrul unui cerc cald de viaţă şi îşi dorea să întreacă în mediocritate marea mediocritate a oamenilor care poartă pe umerii lor viaţa, fără să mai ia în seamă contradicţia pe care o reprezenta tocmai o asemenea dorinţă.

Se poate însă ca el să fi meditat sau să fi dormit prea mult înainte de a se pregăti să iasă în oraş şi de a începe acea conversaţie, iar acum îi ardeau obrajii şi, după cum se vădi, Clarisse înţelese imediat de ce el se apropia de cartea ei, iar acea subtilitate a racordărilor reciproce a stărilor lor de spirit, în ciuda nuanţelor penibile ale ostilităţii ei, îl stârnise îndată în chip tainic, astfel că brutalitatea lui începuse să ezite şi întreaga simplitate şi unitate a atitudinii lui se sfărâmă iarăşi.

— De ce nu vrei să-mi arăţi ce citeai? Haide să stăm puţin de

vorbă, o rugă el, intimidat aproape.

— Nu e nimic despre care am putea „sta de vorbă”! Pufni Clarisse.

— Cât de încordată eşti! Exclamă Walter.

Vru să-i smulgă din mâini cartea, aşa deschisă cum o ţinea cu degetele între file. Clarisse o strângea încăpăţânată lângă ea. Dar după ce se luptară astfel o vreme, Walter spuse deodată:

— De fapt, ce mă interesează cartea? Şi i-o lăsă Clarissei.

Astfel incidentul ar fi luat sfârşit, dacă în clipa când îi dăduse drumul, Clarisse nu s-ar fi făcut una cu peretele cu şi mai multă putere încă decât înainte, ca şi cum, pentru a se retrage din faţa unei forţe ameninţătoare, ar fi vrut să se împingă îndărăt printr-un gard viu plin de spini. Îşi pierduse respiraţia, era palidă la faţă şi-i strigă cu glas răguşit:

— În loc să realizezi singur ceva, ai vrea să te continui pe tine însuţi printr-un copil!

Aceste cuvinte îi ţâşniră ca un foc otrăvit din gură, strâmbându-i-o, şi fără să vrea Walter îşi repetă gâfâind rugămintea de adineaori:

— Haide să stăm de vorbă! — Nu vreau să stau de vorbă cu tine, pentru mine eşti respingător! Răspunse Clarisse, regăsindu-şi deodată stăpânirea asupra resurselor de exprimare şi folosindu-le cu toată ştiinţa finalităţii, ca şi când un vas greu de porţelan ar fi căzut la pământ tocmai între picioarele ei şi ale lui Walter.

Walter făcu un pas îndărăt şi o privi surprins.

Clarisse nu intenţionase să-l jignească astfel. Îi fusese pur şi simplu teamă că, din bunăvoinţă sau din inerţia neglijenţei, ar fi putut să cedeze din nou; atunci Walter avea îndată să o înfăşoare iarăşi ca în nişte scutece, legând-o de el, şi acesta era lucrul cel mai puţin indicat acum, când ea voia să aducă problema întreagă la momentul de decizie. Situaţia devenise „acută”; ea percepu acest

cuvânt energic apăsat în mintea ei, iar Walter îl folosise pentru a-i explica de ce oamenii ieşeau să demonstreze în stradă; căci Ulrich, care era legat pentru ea de Nietzsche prin faptul că îi adusese operele complete ca dar de nuntă, se găsea acum de partea cealaltă, împotriva căreia ascuţişul, ceea ce era acut în actuala situaţie, avea să se îndrepte în cazul că ar fi izbucnit tulburări; Nietzsche tocmai îi dăduse un semn şi, dacă ea acum se găsea pe un „munte înalt", ce este un munte înalt altceva decât pământul deodată acut, ascuţindu-se? Existau deci nişte încrengături complexe şi cu totul ciudate de gânduri, pe care abia dacă le-ar mai fi putut desluşi cineva, şi nici Clarissei nu-i erau limpezi; tocmai din acel motiv voia să fie singură şi să-l scoată pe Walter afară din casă. Ura sălbatică cu care se crispa acum faţa ei nu era o ură pură şi serioasă, ci o furie fizică în care personalitatea însăşi era doar vag implicată, o „furie de pianist", cum se întâmpla să simtă şi Walter. Astfel că el, după ce îşi privise o vreme stupefiat soţia, fu cuprins deodată de o paloare care venea de departe, îşi dezgoli dinţii, iar ca răspuns la spusele ei, anume că el îi era ei respingător, exclamă:

— Păzeşte-te de geniu! Tocmai tu trebuie să te păzeşti!

Ţipa acum cu şi mai multă violenţă decât o făcuse ea, iar acea profeţie sumbră îl înfioră şi pe el, căci se strecurase, mai puternică decât el însuşi, făcându-şi drum prin glasul lui, şi deodată i se făcu negru în faţa ochilor, ca şi cum în încăpere s-ar fi produs o eclipsă de soare.

Clarisse era impresionată. Tăcu deodată. O emoţie care poate să fie atât de puternică, asemenea unei eclipse de soare, nu este, desigur, o banalitate şi, oricum ar fi ajuns să pună stăpânire pe ei, ceea ce se petrecuse era că deodată, cu totul pe neaşteptate, gelozia lui Walter faţă de Ulrich izbucnise ca o explozie. De ce spusese acum despre Ulrich că ar fi fost un geniu? Pentru el era oricum o

exagerare, aroganţa dinainte de declinul final. Walter vedea dintr-odată cu ochii minţii nişte imagini vechi: Ulrich în uniformă, întorcându-se acasă, barbarul care avea încă de pe atunci legături cu femeile adevărate, pe când Walter, deşi era mai în vârstă, încă mai făcea poezii despre statuile din parcuri. Mai târziu: Ulrich aducând cu el acasă cele mai noi date despre precizie, despre viteză, despre prelucrarea oţelului; însă pentru umanistul Walter totul semăna cu năvălirea unor hoarde barbare. Toată vremea Walter simţise faţă de mai tânărul lui prieten acea stânjeneală tainică a celui mai slab trupeşte, chiar şi în cele legate de iniţiativele spirituale, dar în acelaşi timp el văzuse în sine însuşi întruparea spiritului şi în celălalt cea a voinţei brute. Întotdeauna existase între ei, întărindu-i acea senzaţie, o relaţie care ar fi putut fi exprimată astfel: Walter, însufleţit de frumos sau de bine, Ulrich, dincolo, clătinând din cap. Asemenea impresii rămân. Dacă Walter ar fi reuşit să vadă pasajul anume la care se deschisese cartea şi pentru care se luptase cu Clarisse, în acea disoluţie descrisă acolo, care împinge voinţa de viaţă din întreg înspre detaliu, n-ar fi recunoscut câtuşi de puţin vreun reproş la adresa propriei sale tendinţe de a medita la valorile artistice, aşa cum înţelesese Clarisse, ci ar fi fost convins că pasajul respectiv ar fi constituit o descriere excelentă a prietenului său Ulrich, începând cu supraevaluarea detaliilor, în acord cu superstiţia modernă a empiricului, şi până la continuarea acelei degenerări barbare până la esenţa sinelui, adică în ceea ce el numise un om fără însuşiri sau însuşiri fără om, în vreme ce Ulrich, în megalomania lui, atribuia acestei definiţii un sens pozitiv. Toate aceste consideraţii ale lui Walter ţâşniră odată cu exclamaţia insultătoare despre geniu; căci dacă ar fi fost cineva căruia să i se poată aplica noţiunea de individualitate solitară, el însuşi era acela, dar la toate acestea el renunţase pentru a reintra în rândul

oamenilor şi a reveni la menirea lor; astfel că se simţea depăşindu-l pe prietenul său cu o generaţie întreagă. Dar. Cum Clarisse rămânea tăcută în faţa acestei acuzaţii, ei reflectă: „Dacă ea răspunde acum cu doar un singur cuvânt în favoarea lui Ulrich, eu nu am să suport aşa ceva!" şi ura îl zguduia în întreaga lui fiinţă ca şi cum ar fi făcut-o, fizic, braţul lui Ulrich.

În tulburarea lui excesivă simţea că dacă s-ar fi petrecut ceva de acel gen, avea să-şi smulgă pălăria de la locul ei şi să părăsească în fugă casa. Simţea că avea să treacă precum o furtună pe străzi fără să vadă nimic în juru-i. Casele măturate de vânt la o parte din calea lui, în imaginea pe care o avea el acum în minte. De-abia după o vreme avea să-şi încetinească paşii şi să-i privească în faţă pe oamenii pe lângă care trecea. Aceste chipuri care-l priveau prietenoase în ochi aveau să-l liniştească. În măsura în care conştiinţa lui se menţinu în afara acelor trăiri imaginare, el începu să-i explice Clarissei ce voise să spună. Dar cuvintele îi străluceau în ochi, nu pe buze. Cum s-ar fi putut descrie fericirea de a fi printre oameni, înfrăţiţi cu toţii! Clarisse avea să-i spună că el era lipsit de puterea individualităţii. Însă până şi conştiinţa de sine atât de dreaptă a Clarissei avea ceva inuman şi el nu mai voia acum să satisfacă cerinţele copleşitoare pe care i le impunea! Percepea în chipul cel mai dureros dorinţa de a se refugia împreună cu ea într-o ordine a lucrurilor, în loc de a rătăci în delirul înşelător şi vulnerabil al iubirii şi al anarhiei personale. „Ar trebui ca, susţinând tot ceea ce eşti şi faci, până şi atunci când te găseşti în contradicţie cu ceilalţi, să simţi că există o mişcare fundamentală înspre uniunea cu ei"; cam aşa ar fi vrut să-i spună acum. Căci Walter avusese totdeauna noroc cu oamenii; chiar şi în certuri, ei se simţeau atraşi înspre el şi el înspre ei, şi astfel opinia oarecum banală că în comuniunea omenească există o forţă egalizatoare inerentă, care răsplăteşte

competenţa şi abilitatea şi care ştie invariabil să se impună până la urmă, devenise în viaţa lui o convingere durabilă. Îi trecu prin gând acum că există oameni care atrag păsările; păsările zboară de bunăvoie spre ei, iar asemenea oameni au deseori ceva păsăresc în înfăţişarea lor. Avea de fapt convingerea că fiecare om are un animal de care este legat, căruia îi corespunde într-un fel anume, nelămurit. Îşi construise odată această teorie; nu era o teorie ştiinţifică, dar el credea că oamenii cu simţ muzical intuiesc multe lucruri care depăşesc domeniul ştiinţei şi încă din copilărie se stabilise pentru el că în cazul lui era peştele. Peştii îl atrăseseră totdeauna cu intensitate, iar sentimentul era amestecat şi cu o anumită oroare; la începutul perioadelor de vacanţă petrecea clipe minunate în compania peştilor. Putea sta ceasuri întregi pe malul apei, să-i pescuiască din elementul lor şi să le aşeze leşurile alături de el în iarbă, până când, dintr-odată, toată idila se termina cu un sentiment violent de repulsie care se apropia de spaimă. Peştii din bucătărie se număraseră printre primele lui pasiuni. Oasele peştilor spintecaţi erau aruncate într-un recipient în formă de barcă, verde-alb şi emailat, asemenea ierbii şi norilor şi umplut pe jumătate cu apă, unde le rămâneau scheletele, dintr-un motiv oarecare legat de legile domnind în domeniul bucătăriei, până când se pregătea masa şi erau aruncate apoi la lada de gunoi; acest vas îl atrăgea tainic pe băiatul care fusese şi revenea acolo cu ceasurile, sub pretexte copilăreşti, iar când era întrebat direct ce căuta acolo, îşi pierdea glasul. Astăzi ar fi putut probabil da ca răspuns că fascinaţia exercitată de peşti consta în faptul că ei nu aparţin domeniului a două elemente, ci se află cu totul într-un singur element. Îi vedea cu ochii minţii, aşa cum îi văzuse deseori în oglinda profundă a apei, iar ei nu se mişcau aşa cum se mişca el însuşi pe pământ, un element a cărui margine se sprijinea pe sfera vidă a unui al doilea

element (nefiind acasă la el nici aici, nici dincolo! Medita Walter, depănându-şi gândul şi într-o direcţie şi în cealaltă; aparţinând unui pământ cu care ai în comun doar acea mică suprafaţă acoperită de talpa piciorului şi cu tot trupul înălţându-se într-un văzduh pe care doar îl disloci şi care te-ar lăsa să cazi în gol!), ci pe un tărâm al peştilor, aerul lor, băutura lor, hrana lor, spaima lor de duşmani, trecerea ca de umbră a iubirii lor şi mormântul lor, şi care îi închidea; ei se mişcau în ceea ce îi mişca pe ei, aşa cum omul nu trăieşte experienţe similare decât în vis sau poate în dorinţele jinduitoare de a se regăsi în tandreţea protectoare a pântecelui matern, în care tocmai începuse să fie la modă pe atunci să crezi că e mântuirea. Dar de ce omora peştii şi-i sustrăgea din apa lor? Un asemenea gest îi producea o voluptate de nespus, sacră! Nici nu voia să afle ce îl determina să procedeze astfel; el, Walter cel enigmatic! Clarisse spusese odată că peştii ar fi fost pur şi simplu burghezii apei, clasa de mijloc! Se crispă deodată, rănit parcă. În vreme ce el – în starea aceea imaginară în care se găsea şi în care era străbătut de asemenea gânduri – se grăbea străbătând străzile şi privindu-i în faţă pe oamenii pe care-i întâlnea în goana lui, se făcuse o vreme tocmai bună pentru pescuit; e adevărat că nu ploua încă, dar era umed, burniţa, trotuarele şi pavajul străzii erau, aşa cum abia acum observa, încă de o bucată de vreme de un cafeniu întunecat. Oamenii care se mişcau pe stradă erau îmbrăcaţi în negru şi purtau pălării tari, dar nu aveau guler; Walter constata asta fără să se mire; oricum, nu erau nişte simpli burghezi, ci ieşeau după cât se părea dintr-o fabrică, formau grupuri răzleţe, iar alţi oameni, a căror zi de lucru nu se terminase încă, se împingeau la fel de grăbiţi şi el se simţea deodată foarte fericit, doar că acum gâturile acestea dezgolite îl făceau să se gândească la ceva anume, ceva care-l tulbura şi i se părea aproape nefiresc. Brusc începu să toarne cu

găleata în acea imagine; oamenii se risipiră, aerul se sfâşia parcă, lumina clipea albă; ploua cu peşti; deasupra tuturor se prelungea un strigăt tremurător, tandru, în aparenţă desprins de toate, ţâşnit dintr-o singură voce, un glas care chema un căţelandru, rostindu-i numele.

Toate aceste transformări erau în asemenea măsură independente de propria lui voinţă încât îl surprinseră până şi pe el. Nu-şi dăduse seama că doar gândurile sale fuseseră cuprinse de reverie şi-i creau cu o iuţeală de neînţeles imaginile care se alungau unele pe altele. Îşi ridică tresărind privirea fixă şi văzu chipul tinerei sale soţii, încă crispat de repulsie. Se simţea foarte nesigur pe sine. Îşi amintea că voise tocmai să-i adreseze un reproş amănunţit şi explicit; era cu gura încă deschisă de adineaori. Dar nu mai ştia: de atunci trecuseră minute întregi, secunde sau numai a mia parte dintr-o secundă? Simţea o undă caldă de mândrie, aşa cum după o baie rece ca gheaţa pielea e străbătută de fiori ambigui; ceea ce ar fi putut să însemne, mai mult sau mai puţin, „Vedeţi de ce sunt eu în stare!". În aceeaşi clipă se simţea nu mai puţin ruşinat de izbucnirea unor simţăminte adânc îngropate; în fond, voise să spună adineaori că ceea ce este ordonat, capabil de stăpânire de sine şi ştiindu-şi locul, anume în cercul larg al celor din jur, este din punct de vedere spiritual cu mult mai presus decât anomalia, iar acum convingerile lui erau dintr-odată cu rădăcinile în sus şi noroiul mustind în vulcanul vieţii se agăţa de ele! Astfel, simţământul cel mai puternic, acum, în clipa când se trezise recăpătându-şi cunoştinţa, era la drept vorbind cel de spaimă.

I se părea sigur că avea să i se întâmple ceva înspăimântător. Această angoasă nu avea un fundament raţional; gândind în continuare, pe jumătate doar, în imagini, i se părea deodată că vedea cum Clarisse şi Ulrich se străduiau să-l smulgă din imaginea

în care se afla. Căută să-şi strângă laolaltă gândurile, să se debaraseze de reveriile cu ochii deschişi şi vru să spună ceva care să dreagă acea conversaţie paralizată de propria lui violenţă, dându-i o continuare raţională; avea deja ceva pe limbă, dar un simţământ nelămurit că vorbele sale întârziaseră prea mult, că între timp se spusese cu totul altceva şi se petrecuseră alte lucruri fără ca el să-şi fi dat seama îl determină să se abţină şi deodată auzi, întorcându-se îndărăt în timp, cum Clarisse îi spunea:

— Dacă vrei să-l omori pe Ulrich, atunci omoară-l! Eşti înrobit de propria ta conştiinţă; un artist nu poate face muzică bună decât dacă nu are conştiinţă!

Foarte multă vreme Walter refuză să înţeleagă. Uneori nu pricepi lucrurile decât când dai singur un răspuns la cele auzite, iar el ezita să răspundă, pentru că se temea, fireşte, că astfel şi-ar fi trădat momentul de absenţă în care se cufundase. În starea aceea de incertitudine înţelese sau se lăsă stăpânit de convingerea că într-adevăr Clarisse spusese ceea ce constituia originea acestei fugi de idei pe care tocmai o trăise. Ea avea dreptate, căci Walter, dacă i-ar fi fost îngăduită o dorinţă, deseori n-ar fi avut alta decât să-l vadă mort pe Ulrich. Aşa ceva se întâmplă nu rareori în relaţiile de prietenie, care de obicei nu se termină la fel de repede cum se încheie iubirea, atunci când ele se îndreaptă împotriva valorii persoanelor implicate într-o asemenea legătură. Nici nu era o viziune sângeroasă; căci în clipa în care îşi imagină că Ulrich ar fi fost mort, ieşi, cel puţin în parte, iarăşi la iveală vechea dragoste adolescentină pentru prietenul acum pierdut; aşa cum în teatru inhibiţiile pe care le ridică civilizaţia în faţa unei fapte urâte sunt risipite de o emoţie artistică măreaţă, el avea impresia că acest gând al unei rezolvări tragice dăruia o anumită frumuseţe şi celui imaginat pentru rolul de victimă. Se simţea cuprins de o stare de

exaltare, deşi el era sfios şi temător şi nu putea să vadă sânge curgând. Deşi dorea sincer ca aroganţa lui Ulrich să se frângă într-o zi, n-ar fi întreprins el însuşi nimic având o asemenea finalitate. Dar gândurile n-au la originea lor nicio logică, oricât de mult li s-ar putea atribui acea însuşire; de-abia rezistenţa lipsită de fantezie a realităţii aduce în poemul care este omul luciditatea faţă de contradicţiile existente. Poate avea dreptate Clarisse atunci când susţinea că prea multă conştiinţă burgheză poate constitui un obstacol pentru un artist. Toate se învălmăşeau deodată în mintea lui Walter pe când o privea, nehotărât şi luptându-se cu sine însuşi, pe soţia lui.

Însă Clarisse repeta acum cu febrilitate:

— Dacă te împiedică în munca ta, atunci ai dreptul să-l înlături din cale!

Părea să găsească deodată stimulative şi amuzante aceste îndemnuri.

Walter vru să-şi întindă mâinile spre ea. Braţele îi erau ca lipite de trup, totuşi reuşi să se apropie de ea:

— Nietzsche şi Hristos au eşuat din cauza imperfecţiunii lor! Îi şopti ea în ureche.

Toate acestea erau absurde. Cum de adusese vorba şi de Hristos? Ce să fi însemnat afirmaţia că Hristos ar fi pierit din cauza imperfecţiunii sale? Asemenea comparaţii erau stânjenitoare. Dar Walter simţea în continuare că ceva indescriptibil de excitant izvora din mişcarea acestor buze; era limpede că hotărârea lui, elaborată cu efort, de a se contopi în masa majorităţii oamenilor era mereu contestată de nevoia, reprimată, dar violentă, de a se vedea ocupând o poziţie de excepţie printre oameni. O apucă acum cu braţele pe Clarisse, strângând-o cât îi permiteau puterile, şi o împiedică să se mai mişte. Ochii ei îi erau acum ca două discuri subţiri în faţa lui.

— Nu ştiu cum de pot să-ţi treacă prin minte asemenea gânduri! Spuse el de câteva ori la rând, dar nu primi niciun răspuns.

Fără să vrea, probabil, o trase spre el, căci Clarisse îşi înfipse unghiile tuturor celor zece degete, ca o pasăre, în obrazul lui, astfel încât el nu mai reuşi să-şi apropie chipul de al ei. „E nebună! M îşi dădu seama Walter. Dar nu putea să-i dea drumul. O urâţenie pe care el nu o putea înţelege îi acoperise faţa. El nu mai văzuse până atunci nicicând vreun nebun; astfel, considera acum, trebuie să arate nebunii.

Dintr-odată gemu:

— Tu îl iubeşti?

Desigur, nu era o observaţie originală şi niciuna care să Fi fost dezbătută pentru prima dată între ei; dar ca să nu fie nevoit să se convingă de faptul că Clarisse era bolnavă, nebună, prefera să presupună că îl iubea pe Ulrich, iar curajul său, fundamentat pe sacrificiu, nu era probabil cu totul neinfluenţat de faptul că acum Clarisse, a cărei frumuseţe cu buze subţiri, ca dintr-un portret al Renaşterii timpurii, o admirase totdeauna, i se părea pentru prima dată urâtă, iar urâţenia fusese poate determinată de faptul că pe chipul ei nu se mai citea tandra ei dragoste pentru el, ci dragostea brutală faţă de rivalul său. De aici fireşte că se iviră numeroase complicaţii, care-i tremurau acum în inimă şi în ochi, simţindu-le ca pe ceva cu totul nou şi având deopotrivă o semnificaţie generală şi una particulară, doar pentru el; dar dacă spunând cuvintele „tu îl iubeşti" scosese deodată un geamăt cu totul neomenesc, se întâmplase poate pentru că se molipsise de acum de nebunia Clarissei, ceea ce îl înspăimântă. Clarisse se desprinse fără efort din braţele lui, dar acum se mai apropie o dată de el de bunăvoie şi-i răspunse repetând de câteva ori, ca şi cum ar fi fredonat:

— Nu vreau un copil de la tine; nu vreau un copil de la tine!

În vremea aceasta îl sărută uşor şi repede de mai multe ori la rând. Apoi se făcu nevăzută.

Spusese oare cu adevărat şi „El vrea un copil de la mine”? Walter nu-şi putea aminti cu certitudine, dar auzise parcă ceva similar. Se oprise cuprins de gelozie în faţa pianului şi se simţea atins dintr-o parte şi din cealaltă de un suflu cald şi de un suflu rece. Erau oare suflurile geniului şi nebuniei? Sau cele ale abandonului şi urii? Sau cele ale iubirii şi raţionalităţii? Putea să-şi închipuie că i-ar fi redat drum liber Clarissei şi că şi-ar fi putut aşterne inima pe acest drum ca ea să păşească trecând pe deasupra şi putea să-şi închipuie că el ar fi fost în stare să-i nimicească deodată prin forţa cuvintelor pe ea şi pe Ulrich. Era nehotărât acum dacă să pornească în toată graba spre Ulrich, dacă să înceapă să scrie simfonia care să fi preschimbat clipa în lupta eternă dintre pământ şi stele sau dacă ar fi fost bine ca întâi de toate să-şi răcorească puţin tulburarea în eleşteul populat de ondinele muzicii lui Wagner, interzisă lui. Starea indescriptibilă în care se găsise până atunci începuse să se destrame treptat în vreme ce cumpănea astfel. Deschise capacul pianului, îşi aprinse o ţigară şi, în vreme ce gândurile i se risipeau în cercuri tot mai largi, degetele sale începură să stârnească pe clape muzica legănătoare, gata totdeauna să înfioreze până în măduva oaselor, a vrăjitorului născut pe meleaguri saxone. După ce descărcarea lentă dură o vreme, îi fu limpede că soţia lui şi el însuşi se aflaseră într-o stare în care nu mai erau răspunzători de gândurile lor; dar, în ciuda simţămintelor dureroase pe care i le stârnea luciditatea, ştia că ar fi fost zadarnic să se ducă să o caute pe Clarisse atât de curând după acea criză, ca să încerce să-i explice cum vedea el lucrurile. Simţi brusc nevoia să se regăsească printre oameni. Îşi îndesă pălăria pe cap şi ieşi în oraş ca să-şi realizeze intenţia iniţială de a se amesteca în mulţimea agitată dacă ar fi reuşit să-i mai găsească pe undeva pe

demonstranţi. Mergând astfel pe stradă avea impresia că duce cu sine o trupă de războinici demonici al cărei căpitan era şi care avea să se unească acum cu ceilalţi. Dar, odată urcat în tramvai, viaţa părea cu totul obişnuită; că Ulrich ar fi trebuit să se găsească în tabăra cealaltă, că poate palatul contelui Leinsdorf ar fi fost luat cu asalt, că Ulrich ar fi atârnat poate, spânzurat de un felinar sau ar fi fost călcat în picioare de mulţimea învălmăşită sau, dimpotrivă, în alt asemenea vis cu ochii deschişi ar fi fost apărat de Walter şi, tremurând tot, ar fi fost salvat de acesta, toate erau cel mult umbre fugare în lumina şi ordinea sigură a unei călătorii cu tramvaiul, cu biletul regulamentar, cu staţiile şi semnalele lui de clopoţel, în care Walter, acum respirând iarăşi liniştit, se simţea atât de mult în lumea lui, printre ai săi.

119
Speculaţii la bursă şi seducţie

La vremea aceea se părea că evenimentele se precipitau spre o anumită concluzie; până şi pentru directorul Leo Fischel, care în problema reprezentată de Arnheim aşteptase cu răbdare ca speculaţiile la bursă asupra căderii cursurilor să-şi facă efectul, veni momentul de satisfacţie. Din nefericire, în clipa aceea, doamna Klementine nu era acasă, astfel că el trebui să se mulţumească, ţinând în mână un ziar de obicei bine informat în ce privea evoluţia bursei, să intre în camera fiicei sale; se aşeză pe un scaun comod, arătă spre o ştire din ziar şi întrebă foarte în largul său:

— Ei bine, copila mea, ştii cărui fapt îi datorăm plăcerea de a-l avea în mijlocul nostru acest finanţist atât de intelectual?

Acasă la el nu-i spunea lui Arnheim niciodată altfel, pentru a arăta că el însuşi, ca om de afaceri serios, nu dădea aici două parale

pe admiraţia pe care femeile din familia sa o manifestau faţă de acel palavragiu atât de bogat. Chiar dacă ura nu dăruieşte clarviziune, totuşi câte un zvon de bursă are nu rareori dreptate, iar antipatia lui Fischel faţă de omul acela îl făcea să completeze îndată cele spuse cu jumătate de gură.

— Ei, ştii ce face? Repetă el şi căută să silească ochii fetei sale să se supună razei triumfătoare a propriei lui priviri.

Vrea să treacă terenurile petrolifere din Galiţia sub controlul concernului său!

Spunând acestea, Fischel se ridică din nou în picioare, îşi strânse ziarul aşa cum ai lua un câine de ceafă şi părăsi camera pentru că îi venise gândul să telefoneze anumitor persoane pentru a fi sigur de situaţie. Avea senzaţia că ceea ce tocmai citise gândise el însuşi din totdeauna (după cum se vede, efectul ştirilor de bursă este acelaşi cu cel al literaturii) şi era acum mulţumit de Arnheim, ca şi cum nici n-ar fi aşteptat altceva din partea unui om raţional, însă în felul acesta uita cu totul că până atunci îl considerase pe Arnheim doar un simplu flecar. Nu voia să-şi dea osteneala să-i mai explice amănunţit Gerdei semnificaţia celor ce i se comunicaseră; orice alte cuvinte n-ar fi făcut altceva decât să ştirbească din elocvenţa faptelor înseşi. „Vrea să treacă terenurile petrolifere din Galiţia sub controlul concernului său!" şi, purtând încă pe vârful limbii întreaga greutate a acestei simple afirmaţii, se retrase gândind doar mai departe: „Cine rabdă să aştepte, acela câştigă totdeauna!", ceea ce este o veche maximă a bursei, care, ca toate adevărurile bursei, completează cât se poate de bine adevărurile veşnice.

Abia ieşise din cameră că efectul violent al vorbelor sale se şi făcu simţit asupra Gerdei; până atunci nu-i oferise tatălui ei satisfacţia de a se arăta impresionată sau măcar surprinsă, dar acum deschise în grabă un dulap, îşi scoase paltonul şi pălăria, îşi aranjă părul şi

ţinuta în faţa oglinzii, rămase aşezată apoi la oglindă şi-şi privi plină de îndoială faţa. Luase hotărârea să alerge la Ulrich. Aceasta se întâmplase în clipa în care, din spusele tatălui său, îi venise gândul că tocmai Ulrich era cel care trebuia să afle cât mai repede cu putinţă această ştire, căci ştia destule despre relaţiile din cercul Diotimei pentru a-şi putea da seama cât de importantă era pentru el ştirea adusă de tatăl ei. În clipa în care se hotărâse, i se părea că sentimentele ei puseseră în mişcare o masă care multă vreme ezitase inertă; pe atunci, se silise să se comporte ca şi cum ar fi uitat de invitaţia făcută de Ulrich de a-i face o vizită, dar de îndată ce primul impuls începuse să se detaşeze de masa formată de simţământele ei cele întunecate, se stârniră o agitaţie şi o presiune greu de stăpânit şi, chiar dacă ea însăşi nu se putea decide, hotărârea era deja luată fără să se fi străduit conştient.

„El nu mă iubeşte!" îşi spuse în timp ce-şi contempla în oglindă chipul, care în ultimele zile îi devenise şi mai ascuţit. „Nici nu poate să mă iubească dacă arăt astfel!" medită deprimată. În aceeaşi clipă adăugă sfidător: „Dar el nici nu merită! Totul e o simplă închipuire pe care mi-am alimentat-o singură!"

O cuprinse o descurajare profundă. Toată acea agitaţie din ultima vreme îi consumase forţele. I se părea că în relaţiile ei cu Ulrich se străduise cu toată atenţia ca de-a lungul anilor să facă dintr-un lucru cu desăvârşire simplu o chestiune complicată. Iar Hans, cu felul lui de a fi, de o tandreţe puerilă, îi irita tot mai mult nervii; îl trata cu violenţă şi în ultima vreme uneori chiar cu dispreţ; Hans răspundea cu şi mai multă nestăpânire, ca un copil care ameninţă să-şi facă singur rău, iar dacă ea ajungea să-l consoleze, se vedea iarăşi îmbrăţişată de el şi simţea iarăşi mângâierile lui fantomatice şi din cauza aceasta umerii i se ascuţiseră şi tenul îşi pierduse prospeţimea. Gerda îşi spunea acum că pusese capăt tuturor

chinurilor atunci când îşi deschisese dulapul să-şi scoată pălăria, iar clipa de frică din faţa oglinzii se termină prin faptul că ea se ridică iarăşi grăbită şi dădu buzna afară, fără însă a se fi eliberat câtuşi de puţin de aceste spaime.

Când Ulrich o văzu intrând, ştiu deodată totul; pe lângă toate, ea îşi legase şi un voal în jurul feţei, aşa cum obişnuia să poarte Bonadea în vizitele ei. Tremura din tot trupul şi căuta să-şi ascundă starea printr-o atitudine artificial degajată care o făcea să pară prosteşte de rigidă.

— Am venit la tine pentru că tocmai am aflat de la tata ceva foarte important, spuse ea.

„Straniu!" se gândea Ulrich. „Dintr-odată mă tutuieşte!" Această trecere forţată la persoana a doua singular îl înfuria, şi, ca să nu lase să se vadă aceasta, căuta să-şi explice că acest comportament exagerat al Gerdei ar fi trebuit, desigur, să elimine din vizita ei actuală orice urmă rău prevestitoare şi chiar orice semnificaţie aparte şi să o facă să semene cu un gest raţional, venit doar ceva mai târziu decât ar fi trebuit; pe când s-ar fi căzut să deducă tocmai contrariul, căci intenţiile fetei erau de a merge până la capăt.

— Suntem de mult prieteni, iar apelativul „dumneata" nu a exprimat decât dorinţa de a evita diverse implicaţii! Explică Gerda, care se gândise pe drum la intrarea ei în scena şi era pregătită pentru surpriza pe care avea să o stârnească.

Dar Ulrich scurtă scena petrecându-şi braţul pe după umărul ei şi sărutând-o. Gerda se topi ca o lumânare de ceară moale. Respiraţia ei, degetele care se încleştară de el erau ca cele ale unei fiinţe care-şi pierdea cunoştinţa. În clipa aceea el fu cuprins de cruzimea seducătorului, care se simte atras irezistibil de nehotărârile unui suflet tras după sine de propriul său trup, ca un prizonier în braţele celor care l-au prins, în sfârşit. Din după-amiaza de iarnă de afară

pătrundea prin fereastră o licărire mată în camera întunecată, şi într-una din aceste pete mai luminoase el era acum în picioare ţinând-o pe fată cu braţul său; capul fetei se desprindea gălbui şi bine conturat din perna molatică a luminescenţei, iar tenta feţei ei era uleioasă, astfel că în acea clipă Gerda arăta cadaveric. El o sărută încet peste tot chipul până la pielea dezgolită între linia părului şi marginea rochiei, trebuind în vremea aceasta să-şi învingă o uşoară repulsie, până când buzele ei îi atinseră propriile lui buze într-un fel care-l făcu să se gândească la braţele firave ale unui copil petrecute pe după gâtul unui om în toată firea. Se gândea la frumosul chip al Bonadeei, care, sub stăpânirea pasiunii, părea o porumbiţă zburlindu-şi penele în ghearele unei păsări de pradă şi la graţia de statuie a Diotimei, pe care nu o văzuse astfel niciodată; în locul frumuseţii pe care aceste două femei ar fi vrut să i-o dăruiască, avea acum sub ochi un chip ciudat, chipul intens crispat, neajutorat de urât al Gerdei.

Dar Gerda nu rămase multă vreme în acea stare de leşin cu ochii deschişi. Crezuse că-şi închide ochii doar pentru o clipă şi, în timp ce Ulrich îi săruta faţa, i se părea că stelele se opriseră în infinitul spaţiului şi al timpului, astfel că îşi pierduse orice noţiune a duratei şi limitelor acestei experienţe, dar la cel dintâi semn că Ulrich îşi slăbea efortul de a o câştiga, ea se trezi şi se desprinse, sigură acum pe propriile picioare. Fuseseră primele sărutări ale unei pasiuni adevărate, nu doar jucate sau închipuite, cele pe care le dăruise şi, după cum simţea ea, le primise, iar ecoul lor în trupul ei întreg era atât de amplu de parcă clipa o făcuse cu adevărat femeie. Dar cu un asemenea proces lucrurile se petrec similar cu extragerea unei măsele; chiar dacă după aceea trupul e mai puţin întreg decât înainte, există totuşi senzaţia unei desăvârşiri şi totalităţi mai reale, căci a fost în sfârşit înlăturată cauza unei nelinişti; când ajunse în

punctul acela, Gerda îşi îndreptă trupul, stăpânită de o nouă fermitate.

— Dar tu nici nu m-ai întrebat despre lucrul pe care am venit să ţi-l spun! Îi explică ea prietenului.

— Ai venit să-mi spui că mă iubeşti, răspunse Ulrich.

— Nu, să-ţi spun că prietenul tău Arnheim o înşală pe vara ta; el face pe îndrăgostitul, însă are în realitate cu totul alte intenţii!

Gerda îi povesti despre descoperirea tatălui ei.

Această comunicare în întreaga ei simplitate produse asupra lui Ulrich o impresie profundă. Simţea ca o datorie din partea lui să o avertizeze pe Diotima, care, cu aripile sufleteşti larg desfăcute, plutea acum într-o dezamăgire ridicolă. Căci în ciuda satisfacţiei răutăcioase cu care formulase acea reprezentare, simţea compasiune pentru frumoasa sa vară. Dar simţământul devenise cu totul anacronic faţă de aprecierea cordială pe care i-o aducea lui *papa* Fischel şi, deşi Ulrich era pe punctul de a-i prilejui lui *papa* Fischel o mare suferinţă, îi admira sincer simţul de afaceri demn de toată încrederea, demodat, ornamentat cu convingeri frumoase şi căruia îi reuşise explicaţia cea mai evidentă a secretului în virtutea căruia opera un mare spirit atât de adecvat modei noi. Starea de spirit a lui Ulrich se abătuse foarte mult de la cerinţele tandre pe care i le ridica prezenţa Gerdei. Îl mira faptul că doar cu puţine zile mai devreme fusese în stare să se gândească la posibilităţile pe care această fată le-ar fi deschis inimii lui; „să escaladez cea de a doua linie de fortificaţii", îşi aminti el, „aşa numeşte Hans noţiunea vicioasă a uniunii dintre doi îngeri dornici de iubire" şi savura gândul, ca şi când l-ar fi mângâiat trecându-şi degetele deasupra lui, peste suprafaţa minunat de netedă, palpabilă a siluetei firave pe care viaţa o căpătase acum prin străduinţele raţionale ale lui Leo Fischel şi ale celor care-i erau deopotrivă prin convingeri şi conştiinţă. Astfel că

enunţul „Tatăl tău este un om remarcabil!" fu singurul său răspuns.

Gerda, pătrunsă de importanţa ştirii ce o adusese, se aşteptase la altceva; nu ştia nici ea ce ar fi dorit ca efect al comunicării ei, dar s-ar fi cuvenit să fie ceva asemănător clipei în care în orchestră toate instrumentele răsună şi vibrează, şi indiferenţa pe care se părea că i-o opune acum deodată Ulrich îi reamintea dureros de faptul că el jucase totdeauna faţă de ea rolul de avocat al mediocrităţii, obişnuinţei şi sobrietăţii. Deşi încercase între timp să-şi spună că aceasta era doar o formă mai picantă a apropierii amoroase, pentru care găsise în însuşi sufletul ei virginal un model, totuşi o luciditate deznădăjduită îi spunea, avertizând-o – „în momentul când începuseră să se iubească cu adevărat", căci aşa suna într-o formulă oarecum puerilă gândul ei – că bărbatul căruia îi ceda în acea clipă nu o lua îndeajuns în serios. Din siguranţa pe care şi-o recâştigase se pierdea iarăşi o mare parte, dar totodată faptul de „a nu fi luată îndeajuns în serios" îi era ciudat de neplăcut; înlătura toate eforturile pe care le cerea relaţia ei cu Hans pentru a putea fi menţinută, iar dacă acum Ulrich îl lăuda pe tatăl ei, ea nu înţelegea, ce e drept, cum de se preta la aşa ceva, însă simţea că o anumită ordine nesigură fusese reinstaurată, tocmai cea pe care o tulburase prin faptul că îl supăra pe *papa* Leo din cauza lui Hans. Acest simţământ tandru al unei reîntoarceri oarecum neobişnuite în sânul familiei, căreia ea îi conferea un caracter solemn prin actuala abatere morală, o făcea să se simtă atât de puţin stăpână pe ea însăşi încât opuse o rezistenţă plină de tandreţe braţului lui Ulrich şi îi spuse prietenului ei:

— Trebuie întâi să ajungem să ne înţelegem omeneşte; restul are să vină de la sine!

Vorbele proveneau dintr-un program al „Comunităţii de acţiune" şi erau în acea clipă ultimul vestigiu care mai dăinuia de pe urma

lui Hans Sepp şi a grupului său.

Ulrich însă îşi petrecu din nou braţul pe după umărul ei, pentru că simţea acum, după ce aflase ştirea în legătură cu Arnheim, că avea ceva important de făcut, dar că, mai înainte, trebuia dusă până la capăt această apropiere a lui de Gerda. Nu simţea nimic altceva decât că îi era extraordinar de neplăcut să trebuiască să înfăptuiască tot ceea ce ţinea de acea împrejurare şi de aceea îşi întinse, iarăşi cuprinzând-o, braţul pe care ea i-l respinsese, de data aceasta făcând uz limbajul mut care spune că prelungirea oricărei rezistenţe era zadarnică. Gerda simţea virilitatea care izvora pentru ea din acel braţ cum îi aluneca pe spinare; îşi plecase capul şi privea acum cu încăpăţânare în poală, ca şi când şi-ar fi ţinut acolo, strânse ca într-un şorţ, gândurile cu al căror ajutor ar fi vrut să ajungă „să se înţeleagă omeneşte" cu Ulrich, înainte de a se întâmpla ceea ce avea să fie însăşi încoronarea situaţiei; dar se gândea în acelaşi timp că privirea îi devenea fără îndoială tot mai stupidă şi mai pustie şi că plutea asemenea unui vas gol, urcând tot mai mult şi acum sta ca o pradă, cu ochii-i sub ochii seducătorului.

Se aplecă spre ea şi îi acoperi faţa cu sărutările nemiloase pe care le pune în mişcare dorinţa trupească. Gerda era lipsită de voinţă şi-l lăsa să facă ce voia cu ea. Doar vreo zece paşi ar mai fi trebuit până în camera de culcare a lui Ulrich, iar fata se sprijinea acum de el ca şi cum ar fi fost grav rănită sau bolnavă. Fiecare pas urma străin celuilalt, deşi nu se lăsa târâtă, ci mergea de bunăvoie. O asemenea golire de gânduri, în ciuda unei asemenea tulburări, Gerda nu mai trăise niciodată; avea senzaţia că îi fugise tot sângele din trup, simţea o răceală de gheaţă, trecu prin faţa unei oglinzi care părea să-i arate imaginea de la o mult prea mare depărtare, şi totuşi remarcă acum că chipul îi era roşu ca focul, cu pete palide. Deodată, aşa cum în cazul unui accident privirea dobândea o capacitate depăşind cu

mult sensibilitatea obişnuită de a înregistra tot ceea ce se petrecea simultan în jur, văzu dormitorul unui bărbat cu toate detaliile sale înconjurând-o din toate părţile. Se gândea acum că, dacă ar fi avut mai multă înţelepciune şi premeditare, ar fi putut pătrunde aici ca soţia lui Ulrich; ar fi făcut-o foarte fericită, dar îşi căuta acum cuvintele pentru a spune că nu dorea să obţină niciun fel de avantaj, ci doar să se dăruiască; nu găsea aceste cuvinte, şi atunci îşi spuse: „Trebuie să fie astfel" şi îşi desfăcu gulerul rochiei.

Ulrich o eliberase din braţe; nu reuşea să se convingă pe sine însuşi să-i dea acel ajutor tandru al unui îndrăgostit ca ea să se dezbrace mai repede, ci sta acum la o parte şi îşi arunca propriile veşminte de pe el. Gerda devenise conştientă de trupul zvelt, drept, puternic al bărbatului, cu înclinaţia sa deopotrivă spre violenţă şi frumuseţe. Înspăimântată, îşi dădu seama că pe propriul ei trup, deşi mai avea încă pe ea lenjeria de corp, i se făcuse pielea de găină. Iarăşi căuta cuvinte care să o ajute; prea jalnic rămăsese acolo! Ar fi vrut să spună ceva care să-l determine pe Ulrich să o facă iubita lui în felul în care îşi închipuia ea, într-o contopire nesfârşit de dulce, pentru dobândirea căreia n-ar fi trebuit deloc să se facă ceea ce ea era pe punctul de a face. Era un lucru tot atât de minunat pe cât era de neclar. Se văzu o clipă, stând împreună cu el pe un câmp fără margini, plin de lumânări înfipte în pământ ca şiruri după şiruri de pansele şi care la un semn ţâşneau în flăcări la picioarele lor. Dar cum nu reuşea să scoată nici un singur cuvânt, se simţea copleşitor de urâtă şi demnă de milă, braţele îi tremurau, nu mai era în stare să se dezbrace până la capăt şi buzele, din care-i pierise sângele, se strânseseră laolaltă ca să nu mai schiţeze vreo crispare nefirească, mută.

Ulrich, care îi observa chinul şi simţea primejdia de a se nărui tot ceea ce se câştigase cu atâtea eforturi până în acel moment, se

apropie de ea şi-i desfăcu panglica de pe umăr. Gerda se strecură în pat ca şi cum ar fi fost un băiat. O clipă Ulrich întrevăzu gesturile şi mişcările unui tânăr bărbat nud; nu avea cu nimic mai mult de a face cu dragostea decât ar fi avut scânteierea de o clipă a unui peşte. Crezu că intuieşte că Gerda se hotărâse să străbată cât mai repede cu putinţă o întâmplare care nu mai putea fi evitată şi încă niciodată până atunci nu-i fusese atât de limpede ca în secunda aceea în cât de mare măsură pătrunderea plină de patimă într-un trup străin poate fi o continuare a predilecţiei copilăreşti faţă de ascunzişuri tainice şi interzise. Mâinile lui întâlniră pielea încă solzoasă de frică de pe trupul fetei şi el însuşi se simţea mai degrabă înspăimântat decât atras de dorinţă. Nu-i plăcea acest trup, pe jumătate prea copt şi pe jumătate încă nu îndeajuns de matur; ceea ce făcea acum i se părea cu totul lipsit de sens. Ar fi preferat să fugă din acest pat şi, pentru a se împiedica să dea curs unui asemenea impuls, trebui să îşi concentreze toate gândurile care se potriveau cu această împrejurare. Astfel se întâmplă că, într-o grabă deznădăjduită, îşi evocă, pentru a se convinge, tot ceea ce era socotit drept constituind motivele de ordin general pentru a te putea comporta fără sinceritate, fără credinţă, fără consideraţie şi fără nicio satisfacţie; abandonându-se fără rezistenţă acelei situaţii, găsi în ea, ce e drept, nu emoţia copleşitoare a iubirii, ci acel delir pe jumătate dement, amintind de un măcel, de o crimă sexuală, sau, dacă aşa ceva ar putea exista, de o sinucidere sexuală, un delir insuflat de demonii vidului, care îşi au sălaşul în spatele tuturor imaginilor vieţii.

Situaţia de acum îi aminti deodată, printr-o legătură neclară de idei, de lupta lui dintr-o noapte cu huliganii şi vru să procedeze cât mai repede, dar în acelaşi moment se petrecu ceva îngrozitor. Gerda concentrase laolaltă toate resursele lăuntrice pentru a le preschimba în voinţă şi pentru a lupta spre a controla frica ruşinoasă care o

covârşea; avea impresia că urma să fie dusă la propria ei execuţie şi în clipa în care-l simţi pe Ulrich alături de ea în acea goliciune trupească pentru ea atât de necunoscută şi fu atinsă de mâinile lui, trupul ei azvârli deodată la o parte orice voinţă proprie. Undeva, adânc în piept, mai simţea o imensă prietenie, o dorinţă tandră, tremurătoare, de a-l îmbrăţişa pe Ulrich, de a-i săruta părul, de a-i urma cu buzele vocea şi avea senzaţia că dacă ar fi putut ajunge până la adevărata ei fiinţă, ea însăşi avea să se topească asemenea unui pumn de zăpadă într-o mână caldă; dar în discuţie era un Ulrich care, îmbrăcat ca de obicei, se mişca prin încăperile cunoscute ale casei ei părinteşti, şi nu acest bărbat gol a cărui ostilitate o ghicea şi care nu-i lua în serios jertfa, deşi nu-i mai dădea răgaz să se răzgândească. Dintr-odată, Gerda îşi dădu seama că începuse să ţipe. Ca un nor micuţ, ca un balon de săpun, ţipătul ei plutea prin aer şi altele îl urmară. Erau nişte ţipete scurte, izbucnite din piept, ca şi cum s-ar fi luptat cu ceva, un geamăt, din care se rotunjeau şi se destrămau mici sunete ca nişte „i”-uri luminoase. Buzele i se crispaseră tremurând şi erau umede ca de o voluptate ucigătoare, voiau să se ridice în aer, dar nu se puteau ridica mai pline. Ochii nu o mai ascultau, închipuiau nişte semnale pe care ea însăşi nu le-ar fi îngăduit niciodată. Gerda implora să fie cruţată, aşa cum ar fi făcut un copil care urma să primească o pedeapsă sau care era dus la doctor şi nu putea să facă niciun pas mai departe, pentru că era cu totul sfâşiat de ţipete şi se crispa tot. Îşi împreunase mâinile la piept şi-l ameninţa pe Ulrich cu unghiile, strângându-şi în acelaşi timp, ca într-o criză dureroasă, coapsele lungi laolaltă. Era îngrozitoare această răzvrătire a trupului împotriva ei înseşi. Avea în întreaga ei fiinţă senzaţia că joacă o piesă de teatru, dar în acelaşi timp că şedea singură şi părăsită în sală şi nu putea opri acel spectacol în care i se juca propriul destin în mijlocul ţipetelor şi că,

de fapt, juca ea însăşi în piesa aceea, fără să fi fost niciun moment de acord.

Ulrich privea plin de oroare în micile pupile ale ochilor ei tulburaţi, din care privirea ţâşnea stranie, şi urmărea înspăimântat mişcările ciudate în care dorinţa şi interdicţia dorinţei, sufletul şi neînsufleţirea se luptau laolaltă îmbinându-se într-un chip pe care nu l-ar fi putut descrie. În ochii lui jucau fugare imagini ale trupului aceluia cu pielea albă, palidă, cu puful părului negru care acolo unde era mai des se vedea roşiatic. Îşi dădea treptat seama că se confrunta cu un acces de isterie, dar nu ştia ce ar fi trebuit să facă. Se temea că acele ţipete extrem de stingheritoare aveau să devină şi mai stridente. Îşi aminti deodată că un ţipăt mai energic, poate chiar o palmă dată pe neaşteptate, ar fi putut întrerupe o asemenea criză. O nuanţă insesizabilă, care se amesteca în acea senzaţie oribilă, o nuanţă care-i spunea că era aici ceva ce s-ar fi putut evita, îl făcea să se gândească acum că un bărbat mai tânăr ar fi încercat eventual să meargă şi mai departe în situaţia actuală cu Gerda. „Poate că în felul acesta ar depăşi faza aceasta", se întreba el. „Poate că, tocmai, nu ar trebui să cedeze, după ce gâscă asta proastă s-a angajat deja atât de departe!" Nu întreprinse nimic, însă asemenea gânduri iritante i se încrucişau prin minte, căci îi şoptea, fără voie şi neîncetat, cuvinte liniştitoare Gerdei, promiţându-i că n-avea să-i facă nimic, explicându-i că nu i se întâmplase încă nimic, cerându-i iertare, iar acea revărsare de cuvinte purtate laolaltă de oroarea pe care o trăia în clipele acelea i se părea atât de ridicolă şi lipsită de demnitate încât trebuia să lupte cu ispita de a lua pur şi simplu un braţ de perne şi de a înăbuşi cu ele gura ale cărei ţipete nu mai puteau fi oprite.

În cele din urmă criza se stinse de la sine şi trupul fetei se linişti. Ochii ei erau acum umezi, se ridică în capul oaselor în pat, sânii

mici îi atârnau obosiţi pe trupul pe care conştiinţa încă nu-l luase încă în stăpânire, iar Ulrich simţi, respirând uşurat, încă o dată întreaga repulsie faţă de acea neomenească, pur trupească experienţă de viaţă. Apoi conştiinţa normală îi reveni Gerdei; în pupilele ei licări ceva, ca atunci când cineva a deschis ochii cu câteva secunde înainte de a se fi trezit din somn, mai rămase o clipă cu privirile fixe, lipsite de înţelegere, în gol, drept înainte, apoi îşi dădu seama că era goală, îl privi pe Ulrich şi sângele îi reveni în valuri în obraji. Ulrich nu ştiu să facă altceva decât să-i repete tot ceea ce-i şoptise până atunci; îi puse braţul pe umeri, o trase consolator la piept şi o rugă să nu dea nicio importanţă întâmplării. Gerda revenise la starea de spirit în care se afla când fusese cuprinsă de criza de adineaori, dar totul i se părea acum tern şi pustiu; patul răvăşit, trupul ei gol în braţele unui bărbat care-i şoptea febril ceva şi simţămintele care o aduseseră aici; ştia bine ce ar fi vrut să însemne toate acestea, dar ştia de asemenea că între timp se petrecuse ceva oribil, de care îşi amintea acum doar fără voie şi tulbure şi, deşi nu-i scăpa faptul că glasul lui Ulrich suna acum mai tandru, trase de aici concluzia că o privea ca pe o bolnavă şi se gândea că el fusese cel care o îmbolnăvise astfel, dar totul îi era acum indiferent şi nu mai avea altă dorinţă decât, fără să mai fie nevoită să spună vreun cuvânt, să nu mai fie acolo. Îşi plecă deci capul şi-l împinse pe Ulrich departe de ea, pipăi după cămăşuţă şi şi-o trase peste cap ca un copil sau ca o fiinţă care nu se mai gândeşte cum arată şi cum se îmbracă. Ulrich o ajută. Îi trase chiar el ciorapii pe picioare, şi acum avea senzaţia că ajută un copil să se îmbrace. Ridicându-se, Gerda se clătină. Amintirea îi evoca gândurile cu care plecase din casa părintească în care se întorcea acum. Simţea că nu trecuse acest examen, era profund nefericită şi îi era ruşine. Nu răspunse niciun cuvânt la tot ce-i spunea Ulrich.

Departe de tot ce se petrecea în clipa prezentă îşi aminti că el îi spusese odată în glumă că singurătatea îl ducea la anumite excese. Nu era supărată pe el. Voia doar să nu mai audă niciodată ce spunea. El se oferi acum să-i găsească o trăsură, ea clătină doar din cap, îşi trase pălăria peste părul răvăşit şi-l părăsi fără să-i mai arunce vreo privire. Când o văzu plecând, cu voalul în mână, Ulrich avu senzaţia fusese abandonat ca un adolescent; fireşte, n-ar fi trebuit să o lase să se despartă de el în starea în care se afla, dar nu-şi dădea seama cum ar fi putut s-o reţină şi el însuşi, cel care ar fi trebuit să o ajute, era doar pe jumătate îmbrăcat, ceea ce, în starea de spirit gravă în care rămăsese singur, îi crea senzaţia că era aici ceva nedus până la capăt, astfel că ar fi trebuit întâi să se îmbrace ca lumea pentru a putea ajunge la o hotărâre cu privire la ce ar fi trebuit să se întâmple cu propria lui persoană.

120
Acţiunea Paralelă stârneşte agitaţie

Când Walter ajunse în centrul oraşului, îşi dădu seama că plutea ceva în atmosferă. Oamenii nu se mişcau pe stradă altminteri decât de obicei, iar trăsurile şi tramvaiele circulau ca totdeauna; poate pe ici, pe colo, se făcea observată o agitaţie mai neobişnuită, dar se destrăma iarăşi înainte să poată fi cu adevărat remarcată; cu toate acestea, toate păreau să fi dobândit un anumit semn distinctiv a cărui săgeată părea să indice într-o direcţie anumită şi abia făcuse ei însuşi câţiva paşi că simţi acest semn deasupra propriei persoane.

Urmă direcţia astfel percepută şi avu senzaţia că funcţionarul departamentului de cultură care era el, dar în acelaşi timp pictorul şi muzicianul militant, până şi soţul chinuit al Clarissei, făceau acum loc unei persoane care nu se regăsea în niciuna din acele

situaţii anume; străzile, cu circulaţia lor şi cu casele lor impozante, ornamentate greoi, păreau să intre la rândul lor într-o asemenea „stare preliminară", aşa cum o numea el în gândurile lui, în care suprafeţele păreau să se destrame în fluiditate şi să se reîntoarcă la o stare de dinainte. Pe cât se dovedea de conservator atunci când era vorba să respingă noutăţile viitoare, pe atât era de dispus să condamne pentru sine însuşi prezentul şi simţea că această disoluţie a ordinii pe care o percepea petrecându-se în jurul lui îl tulbura într-un chip favorabil. Oamenii pe care-i vedea foarte numeroşi în juru-i îi aminteau de visul de adineaori; se desprindea din mulţimea lor senzaţia unei grabe agitate şi o anumită comuniune, primordială în raport cu cea obişnuită creată de raţiune, morală şi certitudinile înţelepte, care îi reunea într-o coeziune liberă, mai neconstrânsă. Toate acestea îl făceau să se gândească la un mare buchet de flori din care s-au scos firele ce le legau laolaltă, astfel încât acum se desface, fără a se risipi; şi îl făceau să se gândească la un trup de pe care au fost date jos veşmintele, astfel încât goliciunea surâzătoare îi apărea la iveală, cea care nu are cuvinte şi nici nu are nevoie de cuvinte. Când, mergând acum mai repede, se văzu în faţa unui grup mai mare de poliţişti gata să intervină, faptul în sine nu-l tulbură, ci se simţi cuprins de încântare, ca la vederea unui foc de tabără la care se aşteaptă să sune alarma şi care, cu numeroasele sale uniforme cu gulere roşii, cu călăreţii descălecaţi şi cu mişcările unităţilor restrânse, vestindu-şi sosirea sau plecarea, îi tulbura simţurile asemenea unui îndemn războinic.

Dincolo de acea linie de demarcaţie, care încă nu se închisese pentru trecători, Walter fu izbit dintr-odată de imaginea întunecată pe care o înfăţişa acum strada; nu se vedeau aproape deloc femei trecând, până şi uniformele colorate ale ofiţerilor care se plimbau de obicei pe acolo păreau a se fi topit în nesiguranţa care domnea

pretutindeni. Asemenea lui, mulţi oameni se îndreptau spre centru, iar impresia pe care o creau cu toţii laolaltă era acum diferită; te făcea să te gândeşti la pleavă şi la rumeguşul pe care un curent puternic îl trage după sine. Văzu curând şi primele grupuri care se formau şi care, cum i se păreau lui, erau ţinute laolaltă nu numai din curiozitate, ci şi de starea de nehotărâre în care se aflau dacă să urmeze mai departe acea tulburare neobişnuită sau să se întoarcă din drum. La întrebările lui, Walter primea răspunsuri diferite. Unii dintre cei spre care se îndreptase să-i întrebe răspundeau că e pe cale de a avea loc o mare manifestaţie patriotică, ceilalţi aveau impresia că auziseră că manifestaţia se îndrepta împotriva anumitor patrioţi care se aflau în treabă agitând spiritele şi tot atât de divizate erau părerile la întrebarea dacă agitaţia aceea stăpânindu-i pe toţi era o agitaţie a minorităţii germane împotriva inerţiei guvernului, care favoriza revendicările slavilor, ceea ce credeau cei mai mulţi, sau dacă agitaţia era favorabilă guvernului şi cerea un marş al tuturor kakanienilor de bună-credinţă împotriva acestor neorânduieli neîncetate. Oamenii respectivi se însoţiseră la drum, ca şi el, şi Walter nu află nimic mai mult decât ceea ce aflase din cele ce se spuneau la serviciul său, dar o nevoie de a pălăvrăgi mai departe şi pe care nu şi-o mai putea stăpâni îl împingea să întrebe mereu. Fie că oamenii de care se apropia îi spuneau că nici ei nu ştiau despre ce era vorba, fie că râdeau şi îşi ironizau propria lor curiozitate, auzea mereu, cu cât mergea mai departe, apropiindu-se de unanimitate, afirmaţia plină de gravitate că ceva anume trebuia să se întâmple în sfârşit, chiar dacă nimeni nu se găsea dispus să-i explice de bunăvoie ce anume. Cu cât insista întrebând astfel, cu atât mai des observa pe feţele pe care le privea ceva iraţional revărsându-se, depăşind în această revărsare raţiunea, astfel că acum părea cu adevărat să fi ajuns, indiferent ce anume se întâmpla

acolo, în locul spre care erau atraşi cu toţii, părea că era vorba de ceva neobişnuit, în stare să-i scoată pe toţi din fire; deşi acea „ieşire din propria fiinţă" trebuia înţeleasă doar în sensul atenuat al cuvântului, care semnala doar o tulburare uşoară, de factură uzuală, se făcea percepută o similitudine cu stări de spirit uitate, de extaz şi transfigurare, precum şi o inconştientă disponibilitate, tot mai amplă, de a ieşi din propriile veşminte şi din propria piele.

Iar Walter, tot schimbând astfel de presupuneri şi discutând despre lucruri care nu-l interesau decât prea puţin, li se alătură celorlalţi care, din grupurile risipite de oameni, unii aşteptând şi alţii mergând indecis mai departe, formau o procesiune care se îndrepta spre locul presupus al acţiunii şi căpăta, fără vreo intenţie precisă, văzând cu ochii, densitate şi forţă lăuntrică. Dar toate acele emoţii aveau ceva din starea de spirit a iepurilor care se agită în jurul vizuinii şi sunt gata în orice clipă să dispară în interior, când din capătul şirului dezordonat de oameni, care nu se vedea de unde începea şi unde se sfârşea, şi până la celălalt capăt se răspândi în valuri o anumită surescitare mai bine conturată. Un grup de studenţi sau de tineri care făcuseră deja ceva şi care veneau, ca să spunem aşa, „din focul bătăliei" se unise acolo cu grosul mulţimii; se auzea ceva nu tocmai inteligibil, mesaje deformate şi valuri de tulburare mută treceau grăbite din rândurile din faţă spre cele din spate, iar oamenii simţeau, fiecare după firea lui şi după ce înţelegea din cele spuse, indignare sau frică, poftă de luptă sau chemările unui imperativ moral; acum se împingeau înainte într-o stare de spirit în care erau conduşi de emoţii cu totul obişnuite, care luau înfăţişări diferite în fiecare din ei, dar care, în ciuda faptului că le stăpâneau conştiinţa, însemnau atât de puţin încât se uneau toate într-o forţă comună tuturor, care acţiona mai mult asupra muşchilor decât asupra minţilor lor. Walter, care se afla acum în mijlocul

şirului de manifestanţi, fu molipsit de acea stare de spirit şi ajunse curând într-o dispoziţie de supraexcitaţie şi în acelaşi timp de vid lăuntric, care avea anumite asemănări cu începutul stării de beţie. Nimeni nu ştie cum se stârneşte o asemenea schimbare, în anumite clipe făcând din indivizi cu voinţă individuală o masă cu o singură voinţă în stare de cele mai mari excese în bine, ca şi în rău şi care nu mai este în stare să gândească, chiar dacă oamenii din care e alcătuită mulţimea n-au cultivat, cei mai mulţi dintre ei, toată viaţa decât măsura şi cumpănirea. Probabil că mulţimea, presând să găsească o cale de destindere a excitaţiei de care e cuprinsă şi întrucât nu mai are niciun alt mijloc de manifestare a propriilor simţăminte, trece pe orice alt făgaş care i se deschide pe neaşteptate şi este de prevăzut că cei care vor da exemplul şi vor deschide calea vor fi mai uşor de pus în mişcare, mai sensibili şi cu o putere de rezistenţă mai mică, adică cei predispuşi la fapte extreme, capabili de violenţă neaşteptată sau de generozitate emoţionantă; ei constituie în mase punctele de minimă rezistenţă, însă ţipătul care mai degrabă izbucneşte din ei decât este produs de ei înşişi, piatra care li se iveşte în mână, sentimentul în care se revarsă deodată, toate acestea deschid calea pe care ceilalţi, cei care şi-au sporit unul altuia surescitarea până la punctul în care nu mai poate fi suportată, se înghesuie fără să mai gândească şi dau acţiunilor izvorând din mediul lor forma acţiunilor de masă, resimţită de toţi în parte ca o constrângere şi în parte ca o eliberare.

În asemenea tulburări violente, care pot fi observate la fel de bine printre spectatorii oricăror întreceri sportive şi printre ascultătorii unui discurs, psihologia descărcărilor este de departe mai puţin importantă decât cazurile care produc disponibilitatea, căci dacă totul ar fi în ordine în ce priveşte semnificaţia vieţii, ar fi în ordine şi lipsa ei de sens, iar aceasta nu ar mai trebui să fie însoţită de

asemenea manifestări secundare ale deficienţei mintale. Walter era în mai mare măsură conştient de respectivele aspecte decât ceilalţi şi îi veneau în minte nu puţine idei de optimizare a acelei situaţii, astfel încât nu mai căuta acum decât cu o senzaţie neplăcută, fără forţă, să se împotrivească curentului care-l ţâra cu el, şi totuşi trăia un fel de entuziasm. Într-o clipă de luciditate luminoasă se gândi la Clarisse. „Bine că nu e aici", îşi spunea el, „nu ar putea face faţă înghesuielii". Dar chiar în acelaşi moment o senzaţie dureroasă îi întrerupse gândul; îşi aminti de impresia indubitabilă că e nebună pe care i-o făcuse adineaori. Se gândea: „Poate că eu însumi sunt nebun, pentru că nu am observat de mult lucrul acesta". Îşi duse gândul mai departe: „Am să înnebunesc curând, dacă trăiesc mereu laolaltă cu ea!". Gândi: «Nu cred!". Gândi: „Dar e cert!". Gândi: „Chipul ei, pe care-l iubesc atât, împietrise între mâinile mele ca o mască". Dar nu mai putea gândi cu adevărat toate acestea, căci disperarea şi deznădejdea i se amestecau în conştiinţă. Simţea doar că, în ciuda suferinţei, era incomparabil mai frumos să o iubească pe Clarisse decât să alerge aici cu toţi aceşti necunoscuţi şi se amesteca acum, căutând să scape de spaimă, în şirul celor alături de care înainta.

În vremea aceea, Ulrich ajunsese, pe altă cale decât cea pe unde înainta Walter, la palatul contelui Leinsdorf. Când trecu prin portal, la intrare, văzu două sentinele, iar în curte fusese cantonat un detaşament întărit al poliţiei. Alteţa Sa îl primi calm, stăpânit şi se vădi că fusese informat că el însuşi devenise ţinta dizgraţiei acelei mulţimi.

— Trebuie să-mi retrag unele afirmaţii, spuse el. Ţi-am spus odată că poţi să fii foarte sigur că, atunci când mulţi oameni sunt în favoarea unei măsuri, trebuie să rezulte ceva util de pe urma acestui fapt. Există, firește, excepţii!

La scurtă vreme după Ulrich apăru majordomul şi aduse ştirea parvenită între timp că mulţimea de oameni se apropia de palat, iar îngrijorarea îl făcu să pună întrebarea dacă n-ar fi trebuit închisă poarta şi trase obloanele. Alteţa Sa clătină din cap.

— Ce-ţi trece prin gând! Hotărî el netulburat. Nu ar face decât să-i bucure, căci li s-ar părea atunci că ni s-a făcut frică. De altfel, sunt aici forţele pe care ni le-a trimis poliţia!

Se îndreptă însă apoi către Ulrich şi spuse pe un ton de indignare morală:

— N-au decât să ne spargă ferestrele! Eu mi-am exprimat deja convingerea că de pe urma discuţiilor acelora atât de pretins intelectuale nu avea să rezulte până la urmă nimic.

Părea să-l îmboldească un resentiment profund, pe care îl disimula sub un calm plin de demnitate.

Ulrich se apropie de fereastră când coloana ajunse în faţa palatului. Pe marginea străzilor înaintau, în acelaşi pas cu demonstranţii, şi poliţiştii, şi-i împingeau pe cei neîncolonaţi din calea lor, astfel că aceştia se învârtejeau în jurul colanei aflate în marş. Ici şi colo, unele vehicule fuseseră prinse în coloană şi în jurul lor curgea curentul puternic, în valuri nesfârşite, negre, în care se mai vedeau dănţuind ca o spumă dezlănţuită chipuri luminoase. Când vârful coloanei apăru în faţa palatului, se părea că o comandă le struni deodată pasul, o undă se văluri spre spate, şirurile care înaintau se strânseră laolaltă şi se creă o imagine care, timp de o clipă, semănă cu un muşchi încordat înainte de a se destinde într-o lovitură. În clipa următoare această lovitură vâjâi prin aer şi în chip straniu aproape putea fi văzută, căci ea consta într-un strigăt de indignare care era vizibil din gurile căscate înainte de a se auzi sunetul. Val după val, chipurile se căscau dintr-odată pe măsură ce apăreau în scenă şi strigătele celor mai depărtaţi erau acoperite de

acelea ale celor sosiţi acum şi, dacă ţi-ai fi aţintit privirile mai departe, ai fi putut vedea acest spectacol mut repetându-se.

— Gâtlejul vulgului! Spuse contele Leinsdorf, care se oprise o clipă în spatele lui Ulrich şi rostise cuvintele cu mare seriozitate, ca şi când ar fi fost la fel de ferme şi lapidare precum „pâinea cea de toate zilele". Dar ce strigă? Nu înţeleg în tot vacarmul creat.

Ulrich era de părere că strigau mai ales „Ruşine!".

— Da, dar mai e şi altceva, nu-i aşa?

Ulrich nu-i mai spuse că printre ţipetele care dănţuiau indistinct în mijlocul exclamaţiilor de dezgust, nu rareori se putea auzi şi strigătul „Jos Leinsdorf!"; crezu chiar că uneori auzise printre strigătele de aclamaţie pentru Germania şi o lozincă spunând „Trăiască Arnheim!", dar nu era sigur, căci geamurile groase ale ferestrei făceau neclare toate aceste strigăte.

Îndată după fuga Gerdei, Ulrich venise încoace, căci simţea nevoia să-i comunice contelui Leinsdorf ceea ce îi ajunsese la urechi şi-l demasca pe Arnheim dincolo de orice aşteptări; dar până în acel moment nu reuşise să spună nimic. Privea mulţimea întunecată agitându-se sub ferestre şi o amintire din vremea când fusese ofiţer îl umplea de un sentiment de dispreţ, căci îşi spunea: „Cu o companie de soldaţi s-ar goli imediat piaţa!". Vedea aproape cu ochii cum acele guri ameninţătoare se preschimbau într-o clipă într-o singură gură căscată, în a cărei înfăţişare oribilă se strecura deodată spaima; marginile buzelor destinzându-se şi căzând şovăitoare peste dinţi; dintr-odată imaginaţia lui preschimbă mulţimea neagră şi ameninţătoare într-un stol de orătănii printre care a apărut câinele! Se părea că tot ceea ce era rău în el se crispase deodată, dur, dar vechea satisfacţie de a observa cum oamenii dominaţi de moralitate se retrăgeau din faţa celor lipsiţi de sensibilitate şi predispuşi spre violenţă era, ca totdeauna, pentru el

o senzaţie cu două tăişuri.

— Ce-ai păţit? Întrebă contele Leinsdorf, care se plimba prin spatele lui Ulrich şi care deodată, dintr-un gest ciudat al acestuia, avu impresia că Ulrich s-ar fi rănit cu un obiect oarecare, tăios, deşi nu ar fi avut acolo niciun prilej; cum nu primi niciun răspuns, se opri locului, clătină din cap şi spuse: — În ultimă instanţă, nu trebuie să uităm că generoasa decizie prin care Maiestatea Sa a dăruit poporului un anumit drept de participare la conducerea afacerilor sale nu datează de foarte multă vreme; astfel că e de înţeles că nu s-a ajuns pretutindeni la o maturitate politică care să fie demnă în toate privinţele de încrederea generoasă acordată de suveran! Cred că am spus ceva similar încă de la prima întrunire!

Auzindu-l cum făcea asemenea afirmaţii, Ulrich renunţă la dorinţa de a-l încunoştinţa pe Alteţa Sa sau pe Diotima despre uneltirile lui Arnheim; în ciuda ostilităţii dintre ei, se simţea mai apropiat de Arnheim decât de ceilalţi şi, de asemenea, amintirea felului în care el însuşi se purtase faţă de Gerda, asmuţindu-se asupra ei ca un câine mare asupra unuia micuţ şi schelălăitor, îl chinuia – acum devenise conştient – fără încetare de atunci, dar părea să mai fi slăbit acum, când se gândea la josnicia pe care şi-o îngăduia Arnheim faţă de Diotima. Întregul spectacol, cu trupul ei chinuit şi crispat de ţipete, pe care-l jucase ca la un teatru în faţa a două suflete aşteptând nerăbdătoare, ar fi putut fi considerat, dacă ar fi vrut, şi sub aspectul său comic; oamenii aceştia de aici, de jos, pe care Ulrich îi privea mai departe din perspectiva sa superioară, fără să-l mai ia în seamă pe contele Leinsdorf, jucau şi ei acum doar o comedie! Era ceea ce îl fascina. Era sigur că ei nu voiau să atace şi să sfâşie pe cineva, deşi produceau acea impresie. Se arătau ca fiind întru totul şi serios mâniaţi, dar nu era acea înverşunare gravă cu care să se opună unor arme de foc; nu era nici măcar gravitatea cu

care se face faţă pompierilor! „Nu, ceea ce fac ei aici", reflectă, „este mai degrabă o acţiune rituală, un joc sacru cu cele mai profunde simţăminte care le-au fost rănite, un rudiment de civilizaţie, pe jumătate necivilizată, a acţiunilor comunitare pe care omul izolat nu trebuie să-l ia în serios în modul pedant şi precis!" Îi invidia. „Cât de plăcuţi sunt oamenii aceştia chiar şi acum, când caută să se facă pe cât posibil mai neplăcuţi!" constată el. Protecţia împotriva singurătăţii pe care o dăruieşte o mulţime adunată iradia dinspre ei în sus către el şi faptul că el însuşi era nevoit să stea acolo, lipsit de o asemenea protecţie – lucru pe care îl simţi timp de o clipă tot atât de viu ca şi când şi-ar fi văzut propria imagine în spatele unui perete de sticlă, cum avea la el acasă, dacă ar fi privit dinspre stradă – i se părea a fi expresia propriului său destin. Acest destin, simţea, ar fi fost mai bun dacă acum, cuprins de mânie sau în locul contelui Leinsdorf, ar fi dat alarma pentru pază, pregătită de a trece la acţiune acolo, jos, pentru ca apoi, o altă dată, să se poată simţi prietenos faţă de aceiaşi oameni; căci cel care joacă o partidă de cărţi cu contemporanii săi acţionează, se ceartă şi împarte cu ei plăcerile, acela are de asemenea în anumite ocazii permisiunea să dea dispoziţia să fie împuşcaţi fără ca gestul să însemne ceva neobişnuit. Există un anumit mod de a ajunge la o înţelegere cu viaţa, care-l lasă pe orice om să facă ce vrea el, fără multă bătaie de cap, şi în aceleaşi condiţii îi permite ei să-l trateze după bunul său plac; la toate acestea se gândea Ulrich. Este probabil o regulă oarecum ciudată, dar care nu e mai puţin certă decât un instinct natural, căci de aici porneşte înclinaţia tainică a omului de a se simţi bine şi în largul său, iar cine nu are această capacitate de a face compromisuri, cel care este singuratic, fără scrupule şi serios, îi nelinişteşte pe ceilalţi în felul acela neprimejdios, dar respingător, ca o omidă care le-ar ieşi în faţă. Se simţea în momentul acela plin de o profundă repulsie

împotriva lipsei de naturaleţe a omului singuratic şi apăsat de experienţele lui de gândire, de simţământul pe care îl oferă spectacolul agitat al unei mulţimi tulburate de emoţii naturale şi comune.

Demonstraţia câştigase între timp în intensitate. Contele Leinsdorf se plimba în sus şi în jos, agitat, prin fundul încăperii şi arunca din când în când câte o privire prin cealaltă fereastră. Părea să sufere mult, deşi nu voia s-o arate; ochii lui protuberanţi semănau acum cu două bile dure de piatră printre ridurile molatice ale chipului şi îşi crispa uneori, ca într-o mare încordare, braţele pe care le ţinea încrucişate la spate. Deodată, Ulrich îşi dădu seama că el însuşi, care stătuse neîntrerupt la fereastră, era acum luat drept contele Leinsdorf. Toate privirile se aţinteau de jos spre chipul său şi se agitau cu toată energia bastoane în direcţia lui. Câţiva paşi mai departe, acolo unde strada cotea şi lăsa impresia că ar dispărea în culise, cei mai mulţi dintre demonstranţi renunţau la grima dinainte, ca să spunem aşa, ştergându-şi culorile războinice; ar fi fost fără sens acum, când nu mai aveau spectatori, să mai ameninţe astfel şi, într-un fel care li se părea cât se poate de firesc, în aceeaşi clipă dispăreau de pe feţele lor surescitarea şi tulburarea şi nu erau puţini aceia care râdeau şi se arătau binedispuşi ca la o excursie. Chiar şi Ulrich, care vedea toate acestea, râdea, dar cei care veneau din urmă credeau că el era contele făcând haz de ei şi mânia le crescu deodată îngrozitor, şi de-abia acum Ulrich începu să râdă cu toată forţa.

Dar se lăsă păgubaş, cuprins de silă. În timp ce ochii săi mai priveau pe rând gurile ameninţătoare şi chipurile binedispuse şi sufletul refuza să preia îndată acele impresii şi să le cuprindă, în el se petrecu o schimbare stranie. „Nu mai pot continua cu viaţa asta şi nici nu mă pot răzvrăti împotriva ei!” simţea el; dar în acelaşi timp

simţea în spatele său încăperea, cu marile tablouri pe pereţi, cu lunga masă de scris stil *empire* şi liniile perpendiculare ale cordoanelor soneriei şi ale perdelelor. Toate aveau ceva dintr-o scenă mică de teatru, în al cărei prim-plan era el, iar afară, pe o scenă imensă, se desfăşura istoria propriu-zisă şi ambele aceste scene aveau un fel al lor anume de a se reuni, fără a ţine seama de faptul că el era la mijloc. Apoi senzaţia acelei încăperi, pe care o ştia în spatele său, se contractă dintr-odată şi se proiectă, întorcându-se pe dos dinăuntru în afară, trecând prin el sau, precum ceva moale şi nerezistent, pe lângă el, înconjurându-l şi revărsându-se mai departe. „Ce ciudată inversiune spaţială!" se gândea Ulrich. Oamenii se împingeau prin spatele lui trecând mai departe, el însuşi mergea printre ei până ce ajungea la un imens punct zero; sau poate ei se împingeau în faţa şi în spatele lui tot mai departe, iar el era scăldat de ei ca o piatră de valurile schimbătoare şi mereu constante ale unui torent; era o experienţă de viaţă care se lăsa înţeleasă doar pe jumătate, iar ceea ce îl izbi în mod deosebit pe Ulrich în ea era starea sticloasă, vidă şi liniştită în care se găsea el însuşi. „Se poate deci ieşi din propriul spaţiu şi intra într-un altul, unul ascuns?" medită el, căci trăia sentimentul că întâmplarea îl condusese printr-o uşă de comunicare secretă.

Scutură de la sine aceste visări cu o tresărire atât de energică a întregului trup, încât contele Leinsdorf rămase locului surprins:

— Ce este cu dumneata astăzi? Întrebă Alteţa Sa. Pui prea mult la suflet! Eu rămân la ce ţi-am spus; trebuie să-i câştigăm pe germani de partea noastră folosindu-ne de negermani, fie că e dureros sau nu!

La aceste cuvinte Ulrich putu cel puţin să surâdă iarăşi şi văzu atunci chipul brăzdat de multe riduri şi multe proeminenţe al contelui privindu-l deodată recunoscător. Îşi evocă acel moment

când aterizează avionul; pământul se ridică rotund şi somptuos din planurile neaccidentate, ca de hartă, în care fusese micşorat până atunci ceasuri întregi, iar vechiul înţeles pe care lucrurile pământeşti îl redobândesc pare să crească de-a dreptul din sol. Dar în chip cu totul de neînţeles îi săgetă prin minte hotărârea să săvârşească o crimă – sau poate aceasta era doar o inspiraţie nesubstanţială, căci nu lega de ea niciun fel de reprezentare. Poate că era ceva ce ţinea de Moosbrugger, pentru că ar fi vrut cu adevărat să-l ajute pe acest nebun, căci soarta se purtase în chip atât de arbitrar şi întâmplător cu el, aşa cum doi oameni ajung să se aşeze pe aceeaşi bancă într-un parc. Dar poate că el înţelegea printr-o asemenea „crimă" doar nevoia de a se închide în sine însuşi, excluzându-se din viaţă sau părăsind viaţa pe care ajungi prin compromisuri să o trăieşti alături de ceilalţi. Ceea ce se numeşte o conştiinţă anarhică, ostilă statului sau mizantropică, ostilă oamenilor, acest sentiment pe care şi-l vedea prin o mie de cauze întemeiat şi meritat, nu se crease, nu era justificat şi dovedit prin nimic, era pur şi simplu deodată în el şi Ulrich îşi amintea acum că sentimentul acela îl însoţise în întreaga lui viaţă, dar rareori cu atâta pregnanţă. Se poate spune că, în toate revoluţiile care s-au produs pe suprafaţa pământului, omul cu înclinaţii spirituale şi intelectuale a avut întotdeauna de suferit; ele încep cu promisiunea de a întemeia o nouă civilizaţie şi cultură, înlătură tot ceea ce a realizat până atunci spiritul şi sufletul omului ca pe nişte bunuri ostile şi toate sunt ajunse din urmă şi depăşite de următoarea revoluţie, înainte de a fi apucat să se ridice la înălţimea celor de dinainte. Astfel, ceea ce ajunge să fie definit ca perioade ale culturii nu este nimic altceva decât un şir de iniţiative eşuate purtând semnul de drum impracticabil, iar gândul de a se exclude pe sine însuşi din acea înşiruire nu era deloc nou pentru Ulrich. Noi erau semnele tot mai evidente ale unei hotărâri, ale unei fapte care

părea să fie pe punctul de a se realiza. Nu se ostenea câtuşi de puţin să dea un conţinut anume acelei reprezentări; sentimentul că de aici aveau să urmeze, ţinând de general şi teoretic, lucruri de care era de acum obosit şi că el însuşi trebuia să întreprindă ceva personal şi activ, la care să participe cu sângele, cu trupul şi cu mădularele lui, îi umplu acum pentru câteva clipe toată fiinţa. Ştia că, în momentul în care ar fi săvârşit acea ciudată „crimă", pe care conştiinţa sa încă nu o înţelesese, n-ar mai fi putut înfrunta lumea, dar, Dumnezeu ştie de ce, era o senzaţie pasionantă de tandreţe. Era oarecum legată de acea miraculoasă senzaţie cu care trăise amestecul în spaţiu al întâmplărilor dinainte, din spatele ferestrei, al căror ecou slab îl mai percepea în clipa aceea, formând acum o relaţie obscură şi tulburătoare cu lumea, care, dacă Ulrich ar fi avut timp să o analizeze mai îndelung, l-ar fi condus poate la acea voluptate legendară trăită de eroii ce ajungeau să fie devoraţi de zeiţele ce se îndrăgosteau de ei.

Dar, în locul unor asemenea trăiri, fu întrerupt de contele Leinsdorf, care în vremea aceea dusese propria sa luptă.

— Trebuie să stau aici, la postul meu, pentru a face faţă acestei răzvrătiri, începu Alteţa Sa, de aici nu pot pleca! Însă dumneata, dragul meu, trebuie să te duci cât mai repede cu putinţă la vara dumitale, până nu ajunge să se sperie de toate întâmplările de ultimă oră şi să apuce poate să dea ziariştilor noştri vreo declaraţie care în momentul de faţă nu-şi are locul! Spune-i poate – şi se mai gândi încă o dată înainte de a lua o hotărâre – da, cred că e necesar să-i spui că orice remediu puternic produce reacţii puternice! Spune-i, de asemenea: celui care se implică în a conferi un sens superior vieţii nu îi este permis să se dea în lături în situaţiile critice, să treacă întâmplările prin para focului sau să taie în carne vie!

Se mai gândi o dată la ce spusese; arăta neliniştitor de hotărât, iar

barbişonul i se ridică o clipă, apoi reveni, căci fusese pe punctul să mai spună ceva, dar se răzgândise. Până la urmă, ceva din bunătatea lui firească răzbi la lumină şi continuă:

— Te rog s-o faci să înţeleagă, să ştie că nu trebuie deloc să se sperie! Adică nu trebuie să-ţi fie frică niciodată de oamenii sălbăticiţi. Cu cât au mai multă substanţă, cu atât mai repede se acomodează la împrejurările reale, dacă li se oferă prilejul să o facă. Nu ştiu dacă dumneata te-ai gândit vreodată la asta, dar nu a existat niciodată o opoziţie care să nu înceteze să mai facă opoziţie când ajunge la cârma afacerilor; nu e un fenomen pe atât de simplu pe cât ar părea de firesc şi e un lucru foarte important, căci de aici se iveşte, dacă pot să mă exprim astfel, faptul concret, pe care poţi să te bizui şi care asigură continuitatea politică!

121
Explicaţia

Când Ulrich ajunse la Diotima, Rachel îl anunţă, deschizându-i, că stăpâna nu era acasă, dar că venise şi doctorul Arnheim, care o aştepta. Ulrich îşi manifestă dorinţa să intre, fără să remarce faptul că, văzându-l, micii sale prietene cuprinse acum de remuşcări îi pierise sângele din obraji.

Pe străzi plutea încă o oarecare nelinişte, oamenii mai întârziau pe ici, pe colo, iar Arnheim, care până atunci privise pe fereastră, îi ieşi în întâmpinare salutându-l. Întâmplarea neaşteptată îi oferea prilejul acestei întâlniri, pe care o căuta, dar, dorind să procedeze cu precauţie, nu îi dăduse curs, iar acum nu găsea începutul pe care l-ar fi dorit pentru convorbirea dintre ei. Nici Ulrich nu se putea decide să înceapă imediat cu problema terenurilor petrolifere din Galiţia, astfel că cei doi tăcură curând după primele cuvinte de salut

şi în cele din urmă se apropiară împreună de fereastră, privind muţi la agitaţia de jos, de sub ei.

După o vreme, Arnheim spuse:

— Nu pot să te înţeleg; nu e de o mie de ori mai important să faci faţă vieţii decât să scrii?

— Dar eu nu scriu nimic, răspunse Ulrich scurt.

— Şi bine faci! Lui Arnheim îi convenea acest răspuns. Scrisul e, precum perla, o maladie. Vezi dumneata – făcu un gest cu două din degetele lui îngrijite spre stradă, un gest care, în ciuda rapidităţii cu care fusese schiţat, avea ceva dintr-o benedicţiune papală – acolo oamenii se agită, izolaţi sau în cete, iar din timp în timp, zvâcnind dinăuntru, se deschide câte o gură şi ţipă! Altădată, omul acesta ar fi scris; da, în privinţa aceasta ai dreptate!

— Dar dumneata însuţi eşti un scriitor celebru.

— O, faptul în sine nu înseamnă nimic!

După acest răspuns, care lăsa cu multă amabilitate orice întrebare deschisă, Arnheim se întoarse spre Ulrich, făcându-i faţă acum deliberat cu tot corpul, şi astfel, piept la piept cu interlocutorul său, pronunţându-şi lent şi răspicat cuvintele, spuse:

— Îmi dai voie să te întreb ceva?

Ar fi fost, fireşte, cu neputinţă să refuzi; însă cum Ulrich se retrăsese, involuntar, politeţea pur retorică avea ceva dintr-un lanţ cu care celălalt îl trăgea spre sine.

— Sper, începu Arnheim, că nu mi-ai luat în nume de rău ultima noastră mică ciocnire de idei, ci mi-ai acordat credit pentru simpatia pe care o am faţă de vederile dumitale, chiar dacă, ceea ce nu se întâmplă prea rar, par să le contrazică pe ale mele. Îmi permiţi, aşadar, să te întreb dacă într-adevăr crezi cu toată convingerea că – aş prefera să mă exprim succint – că trebuie să trăim cu o conştiinţă restrictivă a realităţii? Mă exprim bine?

Surâsul cu care îi răspunse Ulrich spunea: nu ştiu, şi aştept să văd ce mai ai de spus.

— Vorbeai despre faptul că ar trebui să lăsăm viaţa în suspans, în felul metaforelor, simbolurilor care stau pe tărâmul lor nehotărât, între două lumi? În plus, ai mai afirmat, vorbind cu vara dumitale, diferite alte lucruri, care sunt absolut fascinante. Ar fi foarte dureros pentru mine dacă m-ai considera ca pe cineva de genul unui militarist prusac mercantil, care nu are niciun fel de înţelegere pentru asemenea fenomene. Dar dumneata spui, de exemplu, că numai din ceea ce este indiferent în noi înşine se creează realitatea şi istoria noastră; îţi înţeleg spusele cam în sensul că trebuie reînnoite formele şi tipurile evenimentelor şi că, până atunci când se va întâmpla ceva asemănător, după părerea dumitale ar fi într-o oarecare măsură indiferent ce i se întâmplă, de fapt, unui om obişnuit, luat la întâmplare?

— Vreau să spun, interveni Ulrich cu precauţie şi parcă făcând un efort, că asta mă face să mă gândesc la o ţesătură care se fabrică, tehnic desăvârşită, în mii de baloturi, dar după modele vechi, demodate, de dezvoltarea şi îmbunătăţirea cărora nu se mai ocupă nimeni.

— Cu alte cuvinte, îl întrerupse Arnheim, înţeleg afirmaţia dumitale în sensul că starea actuală a lumii, care este fără îndoială nesatisfăcătoare, provine din faptul că cei care ne conduc cred că trebuie să construiască istoria mondială în loc să-şi îndrepte întreaga lor energie spre sarcina de a face sfera puterii permeabilă ideilor, spiritului. Situaţia ar putea fi comparată, poate şi mai bine, cu cea a unui fabricant care-şi continuă producţia şi se lasă ghidat doar după piaţă, în loc să reglementeze el piaţa! Vezi deci că aceste gânduri ale dumitale mă privesc pe mine îndeaproape. Dar tocmai de pe poziţia mea doresc să înţelegi că gândurile dumitale mi se par

uneori de-a dreptul monstruoase, mie, un om care trebuie fără încetare să ia decizii de natură să menţină în stare de funcţiune întreprinderi foarte mari! De exemplu, când dumneata ne ceri să renunţăm la a mai acorda o valoare de realitate acţiunilor noastre; sau la caracterul „provizoriu definitiv", cum se exprimă atât de încântător prietenul nostru Leinsdorf, al iniţiativelor noastre, la care de fapt, cu toate acestea, nu se poate renunţa cu adevărat!

— Dar eu nu cer absolut nimic, spuse Ulrich.

— O, dumneata ceri de fapt mai mult! Dumneata ceri luciditatea experimentului – Arnheim vorbea acum cu animaţie şi căldură după părerea dumitale, conducătorii care poartă răspunderea ar trebui să creadă că ei nu fac istorie, ci trebuie să completeze rapoarte cu privire la experienţele de până acum, care să poată sluji mai departe ca fundament pentru alte experienţe! Eu sunt încântat de această idee; dar atunci cum stau lucrurile, de exemplu, cu războaiele şi revoluţiile? Putem să-i mai trezim iarăşi la viaţă pe cei morţi, când experienţa a fost dusă până la capăt şi a fost scoasă din planul de acţiune?

Ulrich cedă totuşi acum fascinaţiei cuvântului, care nu stimulează continuarea cu mult altfel decât acţionează fumatul, şi răspunse că probabil trebuie să abordezi cu toată seriozitatea ceea ce faci pentru a putea promova ceea ce faci, chiar dacă ştii că la cincizeci de ani după ce ai făcut lucrul respectiv nici experienţa astfel încercată nu ar mai fi meritat osteneala. Dar nici „seriozitatea perforată" nu reprezenta nimic neobişnuit; destul de des ajungi să-ţi pui în joc viaţa pentru nimic. Din punct de vedere psihologic, deci, o viaţă luată ca experiment nu însemna nimic imposibil; ceea ce lipsea era pur şi simplu voinţa de a-ţi asuma într-un anumit sens răspunderea nelimitată.

— Aceasta este deosebirea crucială, conchise el. Înainte, oamenii

simţeau, cum s-ar spune, la modul deductiv, pornind de la anumite prezumţii şi ipoteze, iar acum vremurile s-au schimbat; astăzi trăim fără un principiu conducător, dar şi fără metoda unei gândiri inductive conştiente, experimentăm mereu, tot înainte, ca maimuţele!

— Excelent! Recunoscu din toată inima Arnheim. Dar, atunci, îngăduie-mi să-ţi mai pun o ultimă întrebare: dumneata ai, după cum mi-a spus în repetate rânduri vara dumitale, o vie simpatie şi un sentiment de participare la soarta unui om primejdios la modul patologic. De altfel, întâmplător, te înţeleg foarte bine. Pe de altă parte, nici nu există încă o maniera potrivită pentru a trata asemenea cazuri, iar comportarea societăţii faţă de ele este ruşinos de lipsită de simţul răspunderii, Dar, aşa cum se prezintă acum lucrurile, când mai există doar opţiunea între două alternative: fie ca acest om nevinovat să fie suprimat, fie ca el să omoare oameni nevinovaţi; dumneata, în noaptea precedând execuţia, l-ai lăsa să evadeze dacă ai avea această putere?

— Nu! Spuse Ulrich.

— Nu? Într-adevăr nu? Întrebă Arnheim, deodată foarte agitat.

— Nu ştiu. Cred că nu. Fireşte, aş putea să mă scuz prin faptul că într-o lume strâmb alcătuită nu am dreptul să mă comport aşa cum mi se pare mie că ar fi corect; dar recunosc pur şi simplu că nu ştiu ce ar trebui să fac.

— Omul acesta trebuie, fără îndoială, să fie făcut inofensiv, spuse Arnheim îngândurat. El este însă, în momentele când se află în criză, un sediu al forţelor demonice, care în toate epocile viguroase au fost socotite ca adiacente celor divine. Pe vremuri, un om ca acesta ar fi fost trimis în deşert când ar fi fost lovit de crize de felul acesta; poate că şi acolo ar fi omorât oameni, dar sub imperiul unei viziuni magnifice, aşa cum Avraam voia să-l înjunghie pe Isaac!

Astfel se prezintă faptele! Astăzi nu mai ştim cum să ne raportăm la asemenea situaţii şi nici nu mai vrem să ne fundamentăm acţiunile pe sinceritate şi cinste.

Poate că Arnheim se lăsase antrenat să spună aceste cuvinte de la urmă şi nu mai ştia nici el acum ce sens anume intenţionase să le confere; faptul că Ulrich nu reuşea să dea dovadă de atâta „simţire şi precipitare" ca să răspundă fără reţinere afirmativ la întrebarea dacă l-ar fi salvat pe Moosbrugger îi stimulase propriul orgoliu. Dar Ulrich, considerând acea întorsătură a conversaţiei ca pe un semn care-i amintea pe neaşteptate de „hotărârea" luată în palatul contelui Leinsdorf, era iritat acum de extravaganţa cu care Arnheim broda în gândurile sale despre Moosbrugger, iar ambele considerente îl determinară să întrebe sec în acelaşi timp încordat:

— Dumneata l-ai pune în libertate?

— Nu, răspunse Arnheim surâzând; dar voiam să-ţi fac o altă propunere.

Şi, fără să-i lase timpul să opună rezistenţă, continuă:

— Vreau să-ţi fac această sugestie încă de mult, ca să renunţi la neîncrederea dumitale faţă de mine, neîncredere care, să recunosc sincer, mă afectează; aş vrea, de fapt, chiar să te câştig de partea mea! Ai dumneata cu adevărat idee cum arată o mare întreprindere de afaceri văzută pe dinăuntru? Are două conduceri: conducerea afacerilor propriu-zise şi consiliul director; iar mai presus de acestea două, de obicei şi o a treia, comitetul executiv, cum îi spuneţi în ţara dumneavoastră, care e alcătuit din reprezentanţi ai celorlalte două şi care se întruneşte zilnic sau aproape zilnic. Consiliul director este compus, se înţelege de la sine, din oameni de încredere ai celor care deţin majoritatea acţiunilor – abia acum îi acordă o pauză lui Ulrich şi era ca şi cum l-ar fi pus la încercare, să vadă dacă avea sau nu ceva de spus până aici. Spuneam că cei care controlează majoritatea

acţiunilor îşi trimit oamenii de încredere în consiliul director şi în comitetul executiv – îl ajută el acum pe Ulrich. Ţi-e limpede ce se înţelege prin controlul exercitat de acţionarii majoritari?

Ulrich nu avea cunoştinţă; avea doar o noţiune vagă, colectivă despre esenţa finanţelor, în care intrau funcţionari, ghişee, cupoane şi acte care păreau să semene cu nişte hrisoave de demult.

Arnheim îl mai îndemnă o dată.

— Dumneata ai participat vreodată la alegerea unui consiliu de administraţie, a unui consiliu director? Desigur, niciodată – îşi răspunse imediat singur – şi nici n-ar avea niciun sens să te gândeşti la o asemenea situaţie, întrucât dumneata nu vei poseda nicicând majoritatea acţiunilor vreunei întreprinderi!

Făcu respectiva afirmaţie cu atâta hotărâre, încât Ulrich ar fi putut aproape să se simtă ruşinat de lipsa unei calităţi atât de importante; era, de asemenea, caracteristic pentru intuiţiile lui Arnheim că putea trece astfel, cu un singur pas şi fără efort, de la demoni la consiliile directoare. Continuă surâzând:

— Până acum nu ţi-am pomenit de o anumită persoană, deşi într-un anumit sens ea este cea mai importantă! Am spus „acţionarii majoritari", ceea ce deţine o sonoritate ca şi când ar fi vorba de o colectivitate inofensivă; însă ea este de regulă o singură persoană, un individ care e principalul posesor al acţiunilor, necunoscut marelui public şi care este acoperit de cei pe care îi deleagă în locul lui!

Acum fireşte că Ulrich începea să întrevadă că erau lucrurile despre care se poate citi în fiecare zi în ziare; dar Arnheim se pricepea, oricum, foarte bine să le imprime o tensiune fascinantă. Întrebă curios cine era cel care deţinea majoritatea acţiunilor de la Banca Lloyd.

— Nu se ştie, răspunse Arnheim calm. Mai bine zis, iniţiaţii ştiu,

fireşte, dar nu e un lucru obişnuit să se vorbească despre respectiva persoană. Dă-mi voie mai bine să-ţi vorbesc despre miezul acestor chestiuni: oriunde există două asemenea forţe, pe de o parte patronul, cel cu puterea, şi de cealaltă parte administratorii, directorii, se creează de la sine aparenţa că sunt folosite toate mijloacele posibile de sporire a profitului, fie că sunt morale şi frumoase, fie că nu. Spun într-adevăr „de la sine", căci această aparenţă este în cel mai înalt grad independentă de elementul personal. Patronul, cel care deţine în realitate puterea, nu intră nemijlocit în legătură cu executarea deciziilor, iar factorii administrativi sunt acoperiţi prin faptul că nu acţionează din considerente personale, ci ca simpli funcţionari. O asemenea categorie de relaţii o întâlneşti astăzi pretutindeni şi câtuşi de puţin numai în lumea finanţelor. Poţi fi sigur că prietenul nostru Tuzzi ar da cu cea mai limpede şi liniştită conştiinţă semnalul începerii unui război, chiar dacă el personal nu ar fi în stare să împuşte un câine bătrân, şi că mii de oameni l-ar trimite la moarte pe prietenul dumitale Moosbrugger, pentru că niciunul din ei, cu excepţia a trei persoane, nu au nevoie să acţioneze cu propriile lor mâini! Prin acest sistem de „mediere" elaborat până la un înalt grad de virtuozitate este asigurată astăzi conştiinţa împăcată a fiecărui individ luat izolat şi a întregii societăţi; butonul pe care se apasă e totdeauna alb şi frumos, iar ceea ce se întâmplă la capătul celălalt al firului îi priveşte pe alţi oameni care, în propria lor persoană, nu apasă pe acest buton. Ţi se pare respingător? În felul acesta lăsăm mii de oameni să moară sau să vegeteze, punem în mişcare munţi de suferinţe, dar înfăptuim, de asemenea, câte ceva! Aş putea chiar să susţin că în felul acesta, sub forma diviziunii sociale a muncii, nu se exprimă nimic altceva decât vechiul dualism al conştiinţei omeneşti între scopul aprobat şi mijloacele tolerate, chiar dacă e

vorba aici de o formă grandioasă şi primejdioasă.

Ulrich ridicase din umeri la întrebarea lui Arnheim dacă situaţia în sine i se părea respingătoare. Această scindare a conştiinţei morale despre care vorbea Arnheim, acest fenomen, poate cel mai înfricoşător al vieţii zilelor noastre, a existat dintotdeauna, dar şi-a contractat oribila conştiinţă împăcată abia ca urmare a diviziunii universale a muncii; ca atare, ea mai stăpâneşte încă ceva din caracterul de grandios inevitabil al acesteia. Lui Ulrich îi repugna să se lase pradă indignării şi, dimpotrivă, parcă pentru a o sfida îi trezea simţământul ciudat şi totodată plăcut pe care ţi-l dă viteza de o sută de kilometri pe oră când treci prin faţa unui moralist care rămâne, acoperit de praf, la marginea drumului şi te ocărăşte de acolo. Cum Arnheim tăcea acum, el reluă primul fluxul conversaţiei:

— Orice formă de diviziune a muncii se poate dezvolta mai departe. Întrebarea pe care ar trebui să mi-o pui nu este deci dacă găsesc „respingătoare" situaţia, ci dacă eu cred că s-ar putea ajunge la situaţii mai demne fără să fie necesar să facem cale întoarsă.

— Acesta este inventarul general pe care-l tot faci dumneata! Îl întrerupse Arnheim. Noi am organizat excelent diviziunea activităţilor noastre, dar am neglijat instanţele pentru corelarea lor; distrugem constant morala şi sufletul folosind cele mai noi metode şi mijloace şi ne închipuim că le regrupăm cu vechile mijloace ale tradiţiilor religioase şi filosofice! Nu-mi face plăcere să ironizez astfel, se corectă el, şi, în general, consider jocurile de cuvinte spirituale cu orice preţ ca fiind ceva foarte îndoielnic; dar n-am considerat niciun moment ca fiind o simplă glumă propunerea pe care i-ai făcut-o în prezenţa noastră contelui Leinsdorf, în sensul că ar trebui organizată pe baze noi însăşi conştiinţa.

— Cu toate acestea, a fost o glumă, răspunse Ulrich aproape

brutal. Eu nu cred într-o asemenea posibilitate. Mai degrabă cred că Diavolul e cel care a construit lumea europeană şi că Dumnezeu îl lasă pe concurentul său să arate ce poate.

— Ce prezumţie nostimă! Spuse Arnheim. Dar de ce te-ai arătat iritat faţă de mine pentru că n-am vrut să te cred?

Ulrich nu răspunse.

— Ce ai spus adineaori este de altfel în contradicţie şi cu remarcile foarte interesante şi active pe care le-ai făcut cu câtăva vreme înainte cu privire la felul în care ne-am putea apropia de un mod mai autentic de viaţă, continuă Arnheim liniştit şi cu oarecare obstinaţie. La drept vorbind, lăsând cu totul la o parte întrebarea dacă pot sau nu pot fi de acord cu dumneata în ce priveşte detaliile, mă izbeşte felul în care în cazul dumitale se amestecă tendinţele active cu indiferenţa.

Cum Ulrich nu găsi nici aici că ar fi fost necesar să răspundă, Arnheim spuse cu civilitatea cuvenită faţă de o asemenea impoliteţe:

— Am vrut doar să-ţi atrag atenţia că astăzi este important ca în deciziile de ordin economic, de care oricum depinde aproape totul, să fie rezolvată problema responsabilităţii morale în sine şi cât de fascinante devin în consecinţă aceste decizii.

În modestia cu care spusele lui încercau o mustrare se făcea resimţit un uşor accent persuasiv.

— Iartă-mă, îi răspunse Ulrich, mă gândeam la spusele dumitale.

Ca şi cum ar fi urmat acelaşi gând în continuare, adăugă:

— Aş vrea să ştiu dacă dumneata consideri de asemenea ca o formă a modului indirect şi a diviziunii conştiinţei, în spiritul vremurilor noastre, să copleşeşti sufletul unei femei cu emoţii mistice, în vreme ce apreciezi că este rezonabil să laşi trupul acestei femei soţului ei?

Arnheim se schimbă întru câtva la faţă la aceste cuvinte, dar nu pierdu controlul asupra situaţiei. Răspunse liniştit:

— Nu sunt sigur că înţeleg ce vrei să spui. Dar, dacă vorbeşti despre o femeie pe care o iubeşti, atunci n-ai putea face astfel de afirmaţii, întrucât forma pe care o îmbracă realitatea este totdeauna mai bogată decât contururile schiţate ale principiilor.

Se îndepărtase de fereastră şi-l invită pe Ulrich să se aşeze.

— Nu te laşi prins uşor! Continuă el pe un ton care avea deopotrivă ceva din natura unei aprecieri, cât şi a unui regret. Însă ştiu că eu reprezint pentru dumneata mai degrabă un principiu antagonic decât un adversar personal. Cei care în persoana lor sunt cei mai buni adversari ai capitalismului sunt nu rareori, în afaceri, cei mai buni slujitori ai lui; eu însumi mă pot socoti oarecum, în sensul acesta, printre ei, altminteri nu mi-aş permite să-ţi spun dumitale astfel de lucruri. Oamenii pasionaţi şi care resping compromisul sunt de obicei, când au înţeles necesitatea unei recunoaşteri a situaţiei, cei mai înzestraţi susţinători ai unor asemenea compromisuri. Astfel, oricât de nepotrivit ar fi împrejurările create, am să-mi duc până la capăt intenţia, propunându-ţi: intră în serviciul firmei mele.

În mod deliberat nu puse un accent deosebit pe această propunere; dimpotrivă, părea că vrea să atenueze efectul propriu-zis al surprizei de care, fireşte, era sigur printr-un debit grăbit şi inexpresiv al vorbirii; fără să răspundă în niciun fel privirii surprinse pe care i-o aruncase Ulrich, el enumera acum, s-ar fi spus, detaliile asupra cărora se cerea ca ei doi să convină în cazul acceptării, faţă de care în momentul acela nu voia să adopte în niciun fel o poziţie personală.

— Desigur, pentru început nu vei avea formaţia corespunzătoare pentru a putea prelua o poziţie de conducere, spuse el calm, şi

probabil că nici n-ai avea deloc o disponibilitate în acest sens; din aceste considerente, ţi-aş oferi o poziţie în preajma mea, să-i spunem de secretar general, o funcţie pe care aş putea-o crea anume pentru dumneata. Sper să nu te jignesc, căci pentru început nu îmi prefigurez acest post ca fiind prevăzut cu un salariu irezistibil; dar dumneata vei găsi, fireşte, în cursul activităţii dumitale posibilităţi de a-ţi asigura un venit care să ţi se pară dezirabil şi sunt convins că după trecerea unui an mă vei înţelege cu totul altfel decât acum.

Când Arnheim încheie ceea ce avusese de spus, simţea totuşi că era tulburat. La drept vorbind, în clipa aceea era surprins că îi făcuse cu adevărat lui Ulrich o asemenea ofertă, deoarece respingerea ei nu ar fi reprezentat decât un dezavantaj pentru el, fără ca o eventuală acceptare să se lege de vreo perspectivă plăcută. Impresia că acest om cu care se confrunta acum ar fi fost în stare să înfăptuiască ceva ce el însuşi n-ar fi putut obţine se disipase în cursul convorbirii; iar dorinţa de a-l subordona devenise absurdă din momentul în care fusese dată în vileag. I se părea nefiresc ca el să se fi temut de ceea ce numea „spiritul" şi jocurile de spirit ale acestui om. El, Arnheim, era un om însemnat, un conducător, iar pentru un asemenea om viaţa se cerea să fie simplă! Un asemenea om tratează cu cei situaţi pe poziţii similare conform circumstanţelor, nu se răzvrăteşte la modul aventuros faţă de orice şi nu pune totul la îndoială; ar fi fost împotriva firii sale; pe de altă parte există, fireşte, lucruri frumoase şi ambigue pe care şi le doreşte. Niciodată până atunci nu mai crezuse Arnheim cu atâta convingere în certitudinea şi permanenţa civilizaţiei occidentale, acel magnific complex de forţe şi inhibiţii! Dacă Ulrich nu înţelegea, nu era nimic altceva decât un aventurier; el, Arnheim, se lăsase aproape sedus să considere…; dar aici cuvintele îl trădară pe Arnheim, rămânând neformulate în ascunzişurile gândirii lui; nu

reuşea să articuleze coerent, limpede, faptul că se gândise să-l atragă pe Ulrich pe lângă sine ca pe un fiu. Nici n-ar fi avut multă importanţă, la urma urmei acesta fusese un gând ca nenumărate altele, faţă de care nici nu simţi nevoia să îţi asumi vreo răspundere deosebită, probabil inspirat de cine ştie ce melancolie existenţială care afectează orice persoană activă, întrucât omul nu este nicicând pe deplin mulţumit; poate că gândul său nici măcar nu îmbrăcase o formă atât de vulnerabilă, ci el simţise doar ceva, o impresie căreia i s-ar fi putut da o asemenea formă. Cu toate acestea, nu voia să-şi mai amintească de ea, ci îi răsuna doar, limpede şi strident, în minte noţiunea că dacă s-ar fi scăzut numărul anilor lui Ulrich din numărul anilor săi diferenţa n-ar fi fost atât de mare, iar concomitent cu această idee, fireşte, o alta, anume că Ulrich ar fi trebuit să-i slujească şi ca un avertisment în privinţa Diotimei. Îşi aminti că percepuse deseori relaţia sa cu Ulrich ca fiind în subsidiar un indiciu după care puteau fi apreciate evoluţiile nefireşti care se petreceau în craterul principal; îl neliniştea într-o oarecare măsură faptul că acolo avusese loc o erupţie, căci se revărsau cuvintele care îşi croiau drum spre viaţă. „Ce se va întâmpla", îi trecu lui Arnheim prin minte, „dacă omul acesta acceptă?" Momentele de tensiune se apropiau de un deznodământ, Arnheim fiind nevoit să aştepte hotărârea unui om mai tânăr decât el, căruia el însuşi îi acordase însemnătate doar graţie propriei imaginaţii. Stătea într-o atitudine rigidă pe locul său, cu buzele întredeschise cu ostilitate şi se gândea: „Vom lămuri lucrurile într-un fel sau altul, dacă situaţia va deveni inevitabilă".

În timp ce emoţiile şi gândurile sale evoluau astfel, situaţia nu rămase în nemişcare, ci întrebările şi răspunsurile se înşiruiau firesc.

— Căror însuşiri, întrebă sec Ulrich, le datorez această propunere, greu justificabilă din punctul de vedere al afacerilor?

— Iarăşi te înşeli, după cum devine evident de pe urma întrebării dumitale, răspunse Arnheim. Din poziţia pe care o ocup eu nu se caută pentru afaceri justificări la nivelul banilor mărunţi; ce aş putea pierde eu alegându-te pe dumneata nu are nicio importanţă faţă de ceea ce sper să câştig astfel!

— Mă faci cât se poate de curios, spuse Ulrich; mi se spune extrem de rar că eu aş reprezenta un câştig pentru cineva. Un avantaj mic poate că aş fi putut deveni prin cunoştinţele mele, dar până şi la acest capitol, după cum ştii şi dumneata, am fost o dezamăgire.

— Asupra faptului că dumneata stăpâneşti neobişnuit de mult în ce priveşte forţele intelectuale, răspunse Arnheim (mai departe pe tonul liniştitei şi nezdruncinatei convingeri, pe care şi-l menţinea), dumneata însuţi ai o imagine clară; nu mai e nevoie să-ţi spun. S-ar putea chiar ca noi să avem în întreprinderile noastre minţi mai ascuţite şi mai leale decât a dumitale. Însă caracterul dumitale, însuşirile dumitale omeneşti sunt cele pe care, din anumite motive, aş dori să le am permanent de partea mea.

— Însuşirile mele? Ulrich fu silit să surâdă. Dumneata ştii că prietenii mei mă consideră un om fără însuşiri? Arnheim lăsă să-i scape un mic gest de nerăbdare, care spunea mai mult sau mai puţin: „Nu-mi mai povesti despre dumneata însuţi lucruri pe care eu le ştiu de mult mai bine!”. În acea tresărire, care-i trecu peste chip până la zvâcnirea umerilor, i se trădă nemulţumirea, în vreme ce cuvintele i se revărsau mai departe potrivit planului şi intenţiilor sale. Ulrich îi surprinse expresia, percepând provocarea lui Arnheim, astfel încât imprimă discuţiei lor un curs cu totul inechivoc.

În vremea aceasta se ridicaseră iarăşi în picioare, iar Ulrich se îndepărtă cu câţiva paşi de interlocutorul său pentru a putea

observa mai bine efectul spuselor sale şi continuă:

— Mi-ai pus până acum atât de multe întrebări importante, încât aş vrea să ştiu ceva înainte de a mă decide.

La un gest de invitaţie al lui Arnheim, vorbi limpede şi realist:

— Mi s-a spus că participarea şi susţinerea dumitale faţă de acţiunea care e în curs de desfăşurare aici la noi – atât doamna Tuzzi, cât şi umila mea persoană reprezentând doar un supliment! – Ar sluji doar intereselor dumitale de a achiziţiona o mare parte din terenurile petrolifere din Galiţia.

Atât cât se putea întrezări în lumina care scăzuse de mult, Arnheim se schimbase la faţă şi se îndreptă păşind încet spre Ulrich. Acesta avu impresia că trebuie să se aştepte acum la o manifestare de impolitеţe şi regreta că vorbindu-i atâta de direct şi neprevăzător i-ar fi dat celuilalt posibilitatea de a refuza continuarea discuţiei în momentul în care ea i-ar fi devenit neplăcută; spuse deci cât mai amabil cu putinţă:

— Fireşte că nu vreau să te jignesc, însă schimbul nostru de vederi nu ar avea vreo semnificaţie dacă nu ne-am comporta fără niciun fel de menajamente!

Cele câteva cuvinte şi timpul pentru a străbate infima distanţă dintre ei fură îndeajuns pentru a-i permite lui Arnheim să-şi redobândească stăpânirea pe sine; se apropie cu un gest surâzător de Ulrich, îşi lăsă mâna, la drept vorbind braţul, pe după umărul lui şi spuse pe un ton de reproş:

— Cum poţi să iei în serios asemenea zvonuri de bursă!

— Nu am auzit-o ca zvon, ci am aflat de la cineva bine informat.

— Da, am auzit deja că se vorbeşte pe această temă; dar cum poţi să dai crezare unor asemenea poveşti! Fireşte că nu mă aflu aici doar din plăcere; din păcate, nu-mi pot permite niciodată să fac cu totul abstracţie de afacerile mele. Nici nu vreau să neg faptul că am

discutat cu anumite persoane despre aceste zăcăminte petrolifere, deşi trebuie să te rog să păstrezi discreţia asupra acestei mărturisiri. Dar toate acestea nu sunt în realitate lucrul esenţial!

— Vara mea, continuă Ulrich, nu are nici cea mai mică bănuială în ce priveşte intenţiile dumitale petrolifere. Soţul ei i-a încredinţat misiunea să te sondeze puţin în ce priveşte scopurile urmărite prin şederea dumitale aici, pentru că dumneata eşti considerat la noi ca fiind un om de încredere al ţarului; dar eu sunt convins că ea nu-şi îndeplineşte cum trebuie misiunea diplomatică, pentru că este sigură că, de fapt, ea însăşi reprezintă singurul şi adevăratul motiv al prezenţei dumitale!

— Nu fi atât de lipsit de delicateţe!

Braţul lui Arnheim îmboldi umărul lui Ulrich într-un uşor îndemn prietenos.

— Implicaţii din acestea secundare intervin probabil totdeauna şi pretutindeni; dar dumneata acum, în ciuda tonului ironic, ba chiar sarcastic, pe care probabil că vrei să-l adopţi, te-ai exprimat cu sinceritatea unui elev nu prea bine-crescut!

Braţul de pe umărul său îl făcea pe Ulrich să se simtă nesigur de sine. Era o senzaţie ridicolă şi dezagreabilă să se simtă astfel îmbrăţişat, ar fi putut spune că era de-a dreptul supărător de neplăcut; dar Ulrich nu mai avea de multă vreme niciun prieten şi poate că din cauza aceasta era puţin descumpănit. Ar fi preferat să scuture la o parte acel braţ şi fără voie se încordă spre un astfel de gest; dar Arnheim îi percepu micul semn de rezistenţă împotriva lui şi îl costă un efort să nu se manifeste nicicum. Din politeţe, pentru că îşi dădea seama de situaţia neplăcută în care se afla Arnheim, Ulrich rămase inert şi suportă atingerea care începuse să aibă un efect tot mai ciudat asupra lui, asemenea unei mari poveri scufundându-se în jurul unui stăvilar prea puţin solid consolidat,

destrămându-l. Zidul de singurătate Ulrich îl ridicase, fără să fi intenţionat, în jurul său, iar acum printr-o breşă pătrundea în el viaţa, pulsul unei alte fiinţe şi era un simţământ stupid, ridicol, dar şi puţin excitant.

Se gândea la Gerda. Îi amintea cum, pe vremuri, prietenul său din adolescenţă Walter trezise în el dorinţa de a ajunge într-un acord deplin cu un alt om, ca şi cum în toată lumea n-ar fi existat niciun fel de alte deosebiri decât cele între simpatie şi antipatie. Acum, când era prea târziu, dorinţa după o trăire similară se desfăşură din nou, în valuri argintii; i se părea că în revărsarea unui fluviu talazurile de apă, aer şi lumină se contopesc într-un unic argint şi era atât de ameţitor încât trebui să se încordeze pentru a nu i se abandona, creând o neînţelegere suplimentară în situaţia ambiguă în care se afla. În clipa în care i se crispau muşchii, îşi aminti că Bonadea îi spusese: „Ulrich, tu nu eşti un om rău, îţi creezi doar singur greutăţi ca să nu fii bun!”. Bonadea, care în ziua aceea fusese atât de uimitor de înţeleaptă şi îi spusese, de asemenea: „În vis nu gândeşti, ci trăieşti propriile tale senzaţii!”. Iar el îi răspunsese: „Eram un copil bun, maleabil şi molatic precum o boare într-o noapte cu lună…” şi îşi aducea acum aminte că îi plutise prin minte o altă imagine: ascuţişul unei izbucniri aprinse de flacăra de magneziu; căci tot astfel cum o asemenea rază de lumină se sfâşie în ţăndări împroşcate, avusese impresia că-şi cunoaşte propria inimă, dar totul se petrecuse de mult şi nu avusese destulă încredere în el însuşi să rostească în cuvinte acea comparaţie, cedând alteia; de altfel, nu în conversaţia cu Bonadea, ci într-o alta, cu Diotima, aşa cum îşi dădea seama acum. „Diversităţile şi deosebirile care există în viaţă sunt, acolo în adâncuri, la rădăcini, foarte apropiate unele de altele”, simţea el şi-l privi pe omul acesta care, din motive nu tocmai lesne de pătruns, îi propusese să devină prietenul său.

Arnheim îşi retrăsese braţul. Erau iarăşi în picioare în nişa ferestrei, acolo unde îşi începuseră conversaţia; jos în stradă începuseră să se aprindă paşnice felinarele, dar se mai simţeau ecourile depărtate ale agitaţiei dinainte. Din când în când apăreau grupuri strânse de oameni, vorbind însufleţit între ei şi pe alocuri se mai vedea o gură deschizându-se şi proferând câte o ameninţare sau o huiduială prelungită, urmată de râsete. Era imaginea unei stări de semiconştienţă parcă. În lumina acelei străzi neliniştite, printre draperiile care cădeau perpendicular şi care înconjurau ca o ramă imaginea tot mai întunecată a încăperii, el văzu silueta lui Arnheim şi-şi simţea propria siluetă oprită acolo, pe jumătate în lumină, pe jumătate întunecată, intensificându-şi conturul, încordată şi pasionată, în acest clarobscur. Ulrich îşi amintea de ovaţiile la adresa lui Arnheim, aşa cum i se păruse că le-ar fi auzit şi, fie că avea sau nu vreo legătură cu cele petrecute înainte în stradă, în liniştea imperială pe care o etala aşa cum sta şi privea gânditor la spectacolul străzii, părea să fie figura dominantă a momentului şi, de asemenea, că simţea în fiecare privire îndreptată asupra sa greutatea propriei sale prezenţe. Alături de el percepeai adevărata semnificaţie a conştiinţei de sine. Conştiinţa singură nu poate pune în ordine ceea ce e neliniştit, colcăitor şi licăritor în lume, căci cu cât este mai lucidă, cu atât mai nelimitată devine, cel puţin pentru moment, lumea; conştiinţa de sine îşi face însă intrarea, asemenea unui regizor, alcătuind din toate acestea unitatea artificială a unei stări de fericire. Ulrich îl invidia pe omul acela pentru norocul, pentru fericirea sa. În clipa aceea nimic nu i s-ar fi părut mai firesc decât să săvârşească o crimă, căci în dorinţa sa de a ocupa poziţia din centrul scenei, omul acesta părea să conjure toate sintagmele melodramatice: „Ia un pumnal şi împlineşte-i soarta!”. Lui Ulrich îi răsunau acum în urechi cuvintele respective pe tonul cu care ar fi

fost rostite de un cabotin, dar fără voie reuşi să se mişte astfel încât să se oprească pe jumătate în spatele lui Arnheim. Vedea în faţa ochilor suprafaţa lată, întunecată a gâtului şi umerilor acestuia. Mai ales gâtul îl stârnea. Mâna lui pipăia acum prin buzunarele din dreapta după briceag. Se înălţă pe vârful picioarelor şi-şi coborî privirea, pe lângă şi dincolo de Arnheim, încă o dată în stradă. În semiîntunericul de afară oamenii erau târâţi ca nisipul de un val care le mătura trupurile. Trebuia să se întâmple ceva, fără îndoială, de pe urma unei asemenea demonstraţii, iar viitorul trimisese un val premonitoriu, avea loc o întrepătrundere creatoare, suprapersonală, printre oamenii de acolo, însă era, ca totdeauna, una cât se poate de vagă şi inertă; astfel simţea Ulrich ceea ce vedea acum şi scurtă vreme senzaţia respectivă îl opri locului, dar era prea plictisit, până la o senzaţie de greaţă, să mai încerce să analizeze şi să critice. Se lăsă cu grijă să revină la loc pe tălpile picioarelor, i se făcu ruşine de caruselul de gânduri care îl făcuse, puţin mai devreme, să privească în direcţia contrarie, fără să ia însă nici acea senzaţie, în mod deosebit, în serios, şi simţi o mare ispită să-l bată prietenos pe Arnheim pe umăr şi să-i spună: „Îţi mulţumesc, m-am săturat, vreau să încerc ceva nou şi accept propunerea dumitale!".

Cum însă în realitate Ulrich nu făcu nimic de acest gen, cei doi trecură peste răspunsul la întrebarea lui Arnheim. Arnheim reluă discuţia dintr-un alt punct:

— Te duci uneori la cinema? Ar trebui! Spuse el. Poate că în înfăţişarea lui actuală filmul nu are încă un mare viitor, dar lasă-i timp ca interese comerciale mai mari – cum ar fi cele de natura electrochimiei sau a industriei culorilor – să i se asocieze şi ai să vezi în câteva decenii o dezvoltare care nu va mai putea fi oprită. Atunci va porni un proces în care vor intra în joc toate mijloacele de dezvoltare şi de intensificare a efectelor, tot ceea ce poeţii şi

esteticienii noştri ar mai putea să-şi închipuie, şi va lua naştere o artă a marilor noastre firme, AEG sau Deutsche Farbenwerke. E îngrozitor, dragul meu! Dumneata scrii? Nu, te-am mai întrebat. Dar de ce nu scrii? Ai dreptate. Poetul şi filosoful viitorului îşi vor face apariţia de pe trambulina jurnalismului! N-ai remarcat încă faptul că ziariştii noştri sunt tot mai buni şi poeţii noştri tot mai proşti? Fără discuţie, este un lucru conform legilor evoluţiei; este ceva în curs de desfăşurare şi nu mai am niciun fel de îndoială despre ce anume e vorba: epoca marilor individualităţi se sfârşeşte!

Se aplecă înainte spre celălalt:

— Nu-mi pot da seama ce figură faci; am lumină proastă de ochire – şi râse scurt dar dumneata ai revendicat un inventar general al spiritului: crezi în el? Crezi deci că viaţa poate fi reglementată prin spirit? Fireşte, ai spus că nu; însă eu nu te cred, căci dumneata eşti un om care l-ar îmbrăţişa pe Diavolul însuşi pentru că el este Omul fără asemănare î — De unde e citatul? Întrebă Ulrich.

— Din prefaţa suprimată la *Hoţii.*

„Fireşte, din cea suprimată", gândi Ulrich, „cum ar putea fi dintr-un text obişnuit."

— „Spirite pe care le stârneşte viciul respingător, în numele măreţiei care i se atribuie", cita Arnheim mai departe din memoria sa cuprinzătoare. Simţea că redevenise stăpân pe situaţie şi că Ulrich, indiferent din ce motive, cedase; nu îi mai simţea duritatea ostilă înfruntându-l, nici nu mai era nevoie să discute despre oferta sa, din fericire depăşiseră acel moment; dar, aşa cum un luptător în ring ghiceşte oboseala adversarului şi-şi pune în joc toate forţele, el simţea acum nevoia să lase întreaga greutate a ofertei sale să-şi facă efectul şi continuă:

— Cred că acum ai să mă înţelegi mai bine decât la început. Îţi

mărturisesc deci deschis că uneori mă simt singur. Oamenii vremurilor noi gândesc prea pronunţat în termeni de afaceri; când familiile de industriaşi ajung însă la a doua sau a treia generaţie, oamenii îşi pierd imaginaţia. Atunci nu mai dau la iveală decât directori impecabili ai consiliilor de administraţie, proprietari de castele, mari vânători, ofiţeri şi gineri cu titluri nobiliare. Cunosc oameni din aceştia în întreaga lume; printre ei sunt unii înţelepţi şi fini, dar nu sunt în stare să dea la iveală nici o singură idee care să mai aibă ceva de a face cu asemenea situaţii existenţiale de nelinişte, de independenţă şi poate de nefericire, aşa cum am definit-o eu prin citatul din Schiller.

— Din păcate nu mai pot rămâne să continuăm conversaţia, răspunse Ulrich. Doamna Tuzzi fără îndoială că a aşteptat restabilirea liniştii în casa vreunei prietene, dar eu trebuie să plec. Ai deci despre mine impresia că, fără să mă pricep câtuşi de puţin la chestiunile de afaceri, aş avea în mine această nelinişte care este atât de favorabilă economiei şi finanţelor încât le debarasează de ceea ce este prea pregnant economic şi financiar?

Aprinsese lumina pentru a-şi putea lua rămas-bun şi aştepta acum un răspuns. Arnheim îşi lăsă cu o prietenie maiestuoasă braţul pe umărul lui, un gest care părea acum să fi fost convenit de comun acord, şi răspunse: — Iartă-mă dacă am spus poate prea multe, a fost starea de spirit a singurătăţii! Afacerile şi finanţele ajung la putere, întrebarea este uneori ce facem noi cu puterea aceasta! Nu mi-o lua în nume de rău!

— Dimpotrivă! Îl asigură Ulrich. Am intenţia să mă gândesc serios la propunerea dumitale!

Spuse aceasta grăbit, ceea ce ar fi putut fi interpretat ca o tulburare creatoare. De aceea Arnheim, care o aştepta mai departe pe Diotima, rămase oarecum descumpănit şi se temea că nu va fi

atât de simplu să-l facă pe Ulrich să uite într-un mod onorabil de acea propunere.

122
Drumul spre casă

Ulrich se întoarse pe jos acasă. Era o noapte frumoasă, dar întunecoasă. Casele, înalte şi masive, alcătuiau acel spaţiu straniu care se cheamă stradă, deasupra căruia, acolo unde rămânea deschis, se mişca în aer ceva, întunecimea, vântul sau norii. Drumul era pustiu, ca şi când nelinişтea dinainte ar fi lăsat în urma ei doar o toropeală. Când Ulrich mai întâlnea câte un pieton venind din sens opus, sunetul paşilor acestuia străbătea spaţiul multă vreme până la el ca o vestire plină de însemnătate. Într-o asemenea noapte puteai avea sentimentul că trăieşti întâmplări deosebite, ca la teatru. Simţeai că erai doar o apariţie pe lumea aceasta; ceva care are efecte mai mari decât însăşi cauza lor; ceva care răsună în ecouri şi care, când trece prin petele de lumină ale felinarelor, este însoţit de propria umbră, asemenea unui bufon uriaş, mereu zvâcnind necontrolată, care îşi îndreaptă deodată trupul şi în clipa următoare ţi se târâie iarăşi umilă la picioare. „Cât de fericit este cu putinţă să fii!" medită el.

Trecu printr-un portal înalt într-un gang de piatră care se întindea pe o lungime de vreo zece paşi alături de strada propriu-zisă, despărţit de aceasta doar prin arcade; întunecimea îi ţâşnea în faţă din ungherele pierdute în umbră; atacuri mişeleşti şi lovituri asasine pâlpâiau în acest pasaj doar sporadic luminat; sufletul era cuprins de o fericire violentă, străveche şi sângeros solemnă. Poate era o exagerare; Ulrich îşi imagina deodată cu câtă satisfacţie de sine şi cu ce „regie" lăuntrică ar fi trecut acum pe aici Arnheim în locul

său. Nu mai savura umbrele şi ecourile pe care le stârnea singur şi lumina spectrală dintre aceste ziduri se stinse. Ştia că nu avea să primească oferta lui Arnheim; dar mai avea încă senzaţia că el însuşi era doar o fantomă rătăcită prin galeria vieţii, care, plină de spaimă, nu reuşeşte să găsească cadrul în care să se strecoare şi trăi de-a dreptul un sentiment de uşurare când în drumul său ajunse curând într-un cartier mai puţin apăsător şi măreţ.

Străzi şi pieţe se deschideau acum întunecoase, iar casele obişnuite, înstelate paşnic cu etaje după etaje luminate, nu mai aveau aici nimic magic. Ieşind astfel în spaţiile libere, sorbea acum simţământul de linişte şi, fără să ştie nici el bine de ce, îşi aducea aminte de unele imagini din copilărie pe care le revăzuse cu puţină vreme înainte; îl înfăţişau alături de mama lui care murise tânără şi el însuşi văzuse cu un sentiment de înstrăinare în acele fotografii un băieţaş căruia îi surâdea fericită o femeie frumoasă, îmbrăcată în ţinută demodată. Imaginea cât se poate de pătrunzătoare a unui băieţaş cuminte, afectuos, inteligent, aşa cum îl văzuseră toţi pe atunci; speranţe, care nu erau câtuşi de puţin pe atunci propriile sale speranţe; aşteptări neclare ale unui viitor dorit încununat de distincţii, care se deschidea aşteptându-l asemenea aripilor desfăcute ale unei plase de aur – şi, deşi toate acestea la vremea lor fuseseră invizibile, el le desluşise acum, decenii mai târziu, foarte limpede în albumele vechi, iar din această în vizibilitate vizibilă, care ar fi putut deveni atât de uşor realitate, îl privise propriul său chip, molatic şi lipsit de expresie, doar cu încordarea uşor stânjenită impusă de obligaţia de a sta acolo nemişcat. Nu simţise nici urmă de afecţiune faţă de acel băieţaş şi chiar dacă privea cu oarecare sentimente de mândrie imaginea frumoasei sale mame, toată situaţia îi produsese mai presus de orice impresia de a fi scăpat dintr-o mare spaimă.

Cine a trăit o asemenea experienţă în care propria sa persoană, înveşmântată într-o clipă trecută a mulţumirii de sine, îl priveşte din imagini vechi şi simte că ceea ce îl apropie de ele este asemenea unor legături uscate şi destrămate va înţelege sentimentul cu care el îşi punea acum întrebarea din ce anume erau făcute asemenea legături în esenţă, încât pentru alţii ele nu se risipiseră. Se găsea acum pe una din aleile mărginite de copaci care urmează într-un inel aproape neîntrerupt linia fostelor ziduri ale oraşului şi ar fi putut să o străbată din câţiva paşi, dar fâşia uriaşă de cer, care se prelungea pe deasupra copacilor, îl atrase acum să cotească şi să-i urmeze direcţia; în felul acesta, cununa de lumini care luceau discret, parcă doar pentru el anume, ce înconjura parcul acesta iernatic prin care păşea, dominându-l ca însuşi cerul, părea să se apropie tot mai mult, fără însă în realitate să-i fie lui mai aproape. „Este un fel de racursi în perspectiva minţii", îşi spuse el, „creează acum această pace care se reîntoarce veşnic în fiecare seară, dând naştere, prelungindu-se astfel de la o zi la alta, emoţiei dăinuitoare a unei vieţi care şi-a găsit împăcarea cu sine însăşi. Căci dacă judecăm în termeni cantitativi, condiţia fundamentală care este prealabilă fericirii nu este nici pe departe rezolvarea contradicţiilor, ci posibilitatea de a le face să dispară, aşa cum într-o alee lungă golurile dinspre copaci se închid privirilor şi cum, pentru ochiul privitorului, relaţiile vizibile dintre lucruri se deplasează constant, astfel încât se creează o imagine dominată de acest ochi în care ceea ce este imediat şi aproape apare mare, iar mai departe, ceea ce este poate uriaş apare mic şi golurile se închid, iar în cele din urmă întregul capătă o rotunjime ordonată şi netedă, tot astfel relaţiile invizibile sunt deplasate de raţiune şi de emoţii, încât se naşte inconştient ceva care te face să te simţi stăpân în propria ta casă. Aceasta ar fi deci, îşi spunea Ulrich, tocmai realizarea pe care eu nu

reuşesc să o duc la capăt în felul în care ar fi de dorit”.

Se opri o clipă în faţa unei mari băltoace care-i bara drumul. Poate că balta de la picioarele lui sau poate arborii dezgoliţi ca nişte mături de o parte şi de alta fură cele care-i stârniră în clipa aceea în minte ca printr-o vrăjitorie imaginea unui drum de ţară şi a unui sat şi-i treziră în suflet acea stare monotonă de spirit între deplinătate şi zădărnicie, care-i este proprie vieţii la ţară şi care îl ispitise mai mult decât o dată în tinereţe, după acea „evadare” iniţială, să încerce să o repete. „Totul devine atât de simplu!” simţea el. „Emoţiile somnolează, gândurile se desprind unul de altul ca norii după vremea rea şi dintr-odată răzbate un cer frumos, gol din adâncurile sufletului! E poate o vacă acolo în mijlocul drumului, strălucind ca o rază pe fundalul acestui cer; toate lucrurile care se întâmplă sunt deodată atât de urgente, de insistente, ca şi cum n-ar mai exista nimic pe lume în afară de ele! Un nor care ar trece astfel rătăcitor pe deasupra ar putea face acelaşi lucru peste întreaga regiune; iarba se întunecă şi puţin mai târziu străluceşte de jur-împrejur de umezeală. Altceva nu s-a întâmplat nimic, dar e ca o călătorie de la coasta unei mări până la cealaltă. Un bătrân îşi pierde ultimul dinte; această întâmplare minoră reprezintă o turnură în viaţa tuturor vecinilor săi, de care ei îşi pot lega amintirile! Astfel, păsările cântă în fiecare seară în jurul satului, întotdeauna în acelaşi fel, atunci când, dincolo de soarele care apune, se aşterne liniştea, dar de fiecare dată este un eveniment, ca şi cum lumea nu ar fi mai veche decât de şapte zile! La ţară, zeii mai vin încă pe lângă oameni”, îşi continua el gândurile, „acolo eşti cineva şi ştii că trăieşti ceva, dar la oraş, unde sunt de mii de ori mai multe întâmplări, nu mai eşti în stare să le aduci să aibă legătură cu tine; astfel începe de fapt faimoasa abstractizare treptată şi continuă a vieţii”.

În timp ce gândea astfel, ştia de asemenea că acea stare de lucruri

extinde puterea omului de o mie de ori şi chiar dacă, în ce priveşte amănuntele, o diluează de zece ori, întru totul, luând lucrurile în întregul lor, le măreşte de o sută de ori, iar în ce-l priveşte pe el însuşi nici nu se mai pune problema unei întoarceri din drum. Ca unul din acele gânduri colaterale şi abstracte, care dobândeau deseori în viaţa lui o importanţă atât de nemijlocită, îşi dădu deodată seama că legea acestei vieţi, la care jinduieşti, aşa împovărat şi visând tot timpul la simplitate, nu este alta decât cea a ordinii narative! Acea ordine simplă, care constă în putinţa de a spune: s-a petrecut cutare lucru, apoi cutare, apoi celălalt! Înşiruirea aceasta a lucrurilor, unul după altul, imaginea diversităţii copleşitoare a vieţii într-o ordine unidimensională, cum ar denumi-o un matematician, aceasta este ceea ce ne linişteşte; înşiruirea a tot ceea ce s-a întâmplat în spaţiu şi timp, pe un singur fir, tocmai pe acel faimos „fir al naraţiunii", din care constă de asemenea însuşi firul vieţii. Fericit cel ce poate spune „în timp ce", „înainte de" şi „apoi"! S-ar putea să i se fi întâmplat lucruri rele sau poate că s-a zvârcolit în chinuri, îndată ce va fi în stare să redea succesiunea evenimentelor aşa cum s-au desfăşurat temporal, va fi deodată mulţumit şi se va simţi la fel de bine ca atunci când soarele îl scaldă în lumina care i se revarsă pe piept. Acesta este lucrul pe care romanul şi l-a însuşit în propriul lui interes; călătorul n-are decât să treacă în goana calului prin ploaia torenţială pe drumul de ţară sau poate să înainteze pe un ger de minus douăzeci de grade, cu picioarele afundându-i-se, scrâşnind, în zăpadă, cititorul stă tolănit în largul său, ceea ce ar fi greu de înţeles dacă acest procedeu veşnic al epicii, cu care şi doicile îşi liniştesc micuţii, dacă această verificată manieră de a obţine „racursiul în perspectiva minţii" nu ar aparţine din totdeauna vieţii. Cei mai mulţi oameni sunt, în relaţia lor fundamentală cu ei înşişi, nişte povestitori. Ei nu iubesc poezia

lirică, sau doar pe durata a câteva clipe, iar când în firele acestea mereu întreţesute ale vieţii se îmbină eventual câte puţin din „deoarece" şi „ca să", ei continuă totuşi să manifeste repulsie faţă de orice conştiinţă dincolo de limitele ei; ei iubesc suita ordonată a faptelor, pentru că seamănă cu o necesitate şi, datorită impresiei că viaţa lor are un „curs" al ei, ajung să se simtă oarecum protejaţi în mijlocul haosului. Ulrich observă că îşi pierduse acum acest element narativ primitiv, element de care se mai agaţă încă viaţa particulară, deşi în public totul devenise cu neputinţă de a mai fi transpus în registru narativ, încetând a mai urmări un singur „fir", ci revărsându-se, risipindu-se pe o întindere nesfârşit de confuză.

Când îşi reluă drumul înarmat cu această cunoaştere, îşi aminti, e adevărat, că Goethe scrisese într-unul din eseurile despre artă: „Omul nu este o fiinţă didactică, el este o fiinţă care trăieşte, acţionează şi produce efecte". Ridică respectuos din umeri. „Cel mult, aşa cum un actor uită să mai conştientizeze culisele scenei şi propriul lui machiaj şi crede că acţionează cu adevărat, tot astfel îi este îngăduit omului de azi să uite de fundalul nesigur al cunoaşterii de care depind toate activităţile sale!" reflectă el. Dar gândul acesta la Goethe trebuie că îl făcu să-i vină din nou în minte Arnheim, care îl folosea constant, în felul lui anume, pe Goethe pentru a-şi întări spusele, căci în acelaşi moment Ulrich retrăi cu neplăcere neobişnuita senzaţie de nesiguranţă pe care i-o stârnise braţul său atunci când i se lăsase pe umăr. Între timp ajunse pe sub copacii de la marginea străzii, ocolind parcul, şi îşi căuta acum drumul care să-l ducă în direcţia locuinţei sale. Căutând indicatorul cu numele străzii fu cât pe ce să se ciocnească pe neaşteptate de o umbră desprinsă din întuneric şi trebui să se retragă în grabă cu un pas, pentru a nu o trânti pe prostituata care-i ieşise în cale. Ea se oprise acum în faţa lui şi-i surâdea în loc să-şi arate mânia pentru că

o răsturnase aproape, dând buzna peste ea ca un taur, şi Ulrich simţi deodată că surâsul acesta profesionist răsărindu-i în faţă din noapte radia în jur o licărire de căldură. Ea îi spuse câteva vorbe; îi vorbea cu acele cuvinte uzate care vor să atragă şi care sunt parcă rămăşiţele murdare lăsate de toţi bărbaţii trecuţi peste ea. „Vino cu mine, micule!" spuse ea sau ceva de felul acesta. Umerii îi cădeau încovoiaţi, ca ai unui copil, de sub pălărie i se răzleţea puţin păr blond şi în lumina felinarului se vedea pe faţa ei o drăgălăşenie palidă, peste trăsăturile neregulate; pe sub fardul de noapte s-ar mai fi putut ascunde tenul unei fete încă tinere, cu mulţi pistrui. Îl privea de jos, căci era mult mai scundă decât Ulrich, cu toate acestea i se mai adresă o dată spunându-i „micule" şi în indiferenţa ei desăvârşită nu găsea nimic nepotrivit în această articulare de sunete pe care o rostea de sute de ori pe seară.

Ulrich era emoţionat de acea întâmplare. Nu o împinse la o parte, ci se opri şi o lăsă să-şi repete oferta ca şi când n-ar fi auzit-o bine. Găsise astfel aici, pe neaşteptate, o prietenă, care, în schimbul unei mici recompense i se punea cu totul la dispoziţie; avea să se străduiască să-i fie pe plac şi să evite orice ar fi putut să-i displacă lui; avea, dacă el i-ar fi dat un semn de învoire, să-şi lase braţul pe sub al său, cu o încredere delicată şi tandră şi o uşoară ezitare, aşa cum se iveşte când nişte prieteni apropiaţi se revăd pentru prima dată după o despărţire care nu s-a produs din vina lor; iar dacă el îi promite o sumă reprezentând de mai multe ori valoarea tarifului ei obişnuit şi o pune de îndată pe masă, astfel ca ea să nu mai fie nevoită să se gândească la bani, ci să poată să se instaleze în starea de spirit destinsă şi lipsită de griji, îndatoritoare, pe care o creează o afacere bună, avea să reiasă că indiferenţa pură are aceleaşi merite ca oricare alte simţăminte şi emoţii pure, anume de a fi liberă de orice prezumţii personale şi că poate sluji şi funcţiona fără

confuziile vane şi orgolioase ale pretenţiilor de a acapara emoţiile înalte; toate aceste gânduri îi treceau, parţial serios, parţial în glumă, prin minte şi nu se putu decide să o dezamăgească acum cu totul pe fiinţa care aştepta ca el să încheie târgul, îşi dădea seama că simţea dorinţa de a-i câştiga simpatia; dar era destul de stângaci şi lipsit de experienţă, astfel că în loc să schimbe pur şi simplu câteva vorbe cu ea în limbajul profesiei ei, se căută în buzunar, îi apăsă fetei în mână o bancnotă reprezentând aproximativ valoarea unei vizite şi porni mai departe. O clipă ţinuse mâna ei, care în chip ciudat se crispase surprinsă, într-un gest de apărare, în a lui, şi-i spuse un singur cuvânt, prietenos. Apoi o lăsă în urma lui pe ofertantă, cu convingerea că ea acum avea să se apropie de colegele ei care şuşoteau pe aproape în întuneric, să le arate banii şi în cele din urmă să-şi exprime prin vreo glumă sau ironie sentimentele despre o întâmplare căreia n-ar fi reuşit să-i dea înţelesul cuvenit.

Întâlnirea îi rămase vie în gând o vreme, ca şi când ar fi fost vorba de o idilă care ar fi durat un minut. Nu-şi făcea nicio iluzie în ce priveşte sărăcia şi mizeria desăvârşită a acelei fugare prietene neştiute. Dar când şi-o închipuia cum şi-ar fi îngustat puţin privirea şi ar fi scos unul din acele mici suspine inabil simulate pe care învăţase să le dea la iveală în clipa potrivită, i se părea în acelaşi timp, fără să ştie nici el de ce, că un asemenea gest teatral, profund vulgar şi total lipsit de talent, jucat după o învoială pe bani, avea totuşi putinţa să exprime ceva emoţionant; poate pentru că era vorba de o formă rudimentară, de bâlci, a comediei omeneşti.

În clipele când Ulrich schimbase câteva cuvinte cu fata, o asociaţie de idei foarte firească îl dusese cu gândul la Moosbrugger. Moosbrugger, comediantul morbid, vânătorul de prostituate şi justiţiarul lor, care trecuse în acea noapte nenorocită printr-o experienţă similară cu a lui din noaptea aceasta. Când faţadele

nesigure, ca de culise, ale străzii se opriseră o clipă, în nesiguranţa lor şovăitoare, Moosbrugger se lovise de fiinţa necunoscută care îl aşteptase în noaptea crimei pe pod. Ce revelaţie minunată trebuie să fi fost, străbătându-l din cap până în picioare: Ulrich avea impresia că o retrăia el însuşi! Simţea că e înălţat de ceva nelămurit, aşa cum ar fi putut-o face un val. Îşi pierdu echilibrul, dar nici nu mai avea nevoie să-l menţină, purtat astfel mai departe de inerţia mişcării de până atunci. I se strângea inima, dar imaginile acestea închipuite i se încâlceau şi se pierdeau într-o depărtare nelimitată şi se risipiră în curând cu un fel de senzaţie de voluptate istovitoare. Încercă să se stăpânească. Era limpede că se ataşase atât de multă vreme de o viaţă lipsită de unitate interioară, încât ajunsese acum să-l invidieze pe un bolnav mintal pentru obsesiile şi credinţa lui bolnăvicioasă în rolul pe care l-ar fi avut dejucat! Dar Moosbrugger îl fascina nu numai pe el, ci şi pe toţi ceilalţi, nu? Auzea în sinea sa vocea lui Arnheim întrebându-l: „Dumneata l-ai lăsa să evadeze?". Şi pe sine însuşi răspunzând: „Nu, probabil că nu". „De o mie de ori nu!" adăugă şi simţi cu toate acestea, ca un fulger orbindu-l, că vedea imaginea unui gest în care mişcarea mâinilor pentru a apuca ceva, aşa cum faci într-o clipă de maximă încordare şi tulburare, şi senzaţia de a fi apucat de ceva se contopiră într-o singură stare comună, cu neputinţă de descris, în care nu se mai deosebea plăcerea de necesitate, de constrângere, şi actul nestăpânit de acceptarea fericită. Îşi amintea fugar că auzise că acele creaturi nefericite, pradă unor asemenea stări, sunt întruparea unor instincte reprimate, comune tuturor oamenilor, încarnarea gândurilor lor asasine şi a agresivităţii lor imaginare. N-aveau decât cei care credeau astfel să termine cu Moosbrugger în felul lor şi să se servească de el pentru a-şi justifica propria moralitate, după ce şi-ar fi satisfăcut fanteziile pe seama lui! Scindarea din el însuşi era de

altă natură şi consta tocmai în faptul că el nu reprima nimic şi astfel era silit să vadă că din imaginea unui asasin nu se îndrepta asupra lui o altă privire decât din orice alte imagini ale lumii, care erau toate asemenea propriilor lui imagini vechi: pe jumătate un înţeles care luase formă, pe jumătate un nonsens, revărsându-se mereu mai departe! O metaforă dislocată a ordinii: iată ce reprezenta Moosbrugger pentru el! Brusc Ulrich spuse:

— Toate acestea…! Şi făcu o mişcare cu mâinile, ca şi cum ar fi vrut să împingă cu dosul palmelor ceva departe de propria lui persoană.

Nu spusese acele cuvinte doar în sinea lui, le rostise cu glas tare, dar acum îşi strânse repede buzele şi îşi continuă gândul: „Toate acestea trebuie să se hotărască!". Nu mai voia să ştie în detaliu ce anume erau „toate acestea"; „toate acestea" reprezentau ceea ce îl preocupase şi chinuise, uneori cufundându-l în extaz, de când îşi luase „concediul" în care fusese pus în lanţuri, ca un condamnat, să viseze, reverii în care totul este posibil în afară de un singur lucru, să se ridice în picioare şi să se mişte; toate acestea duceau la tot soiul de lucruri imposibile, din prima zi şi până în ultimele minute ale acelui drum prin noapte către casă! Ulrich simţea că acum, în cele din urmă, trebuia fie să trăiască pentru un ţel realizabil, asemenea tuturor celorlalţi, fie să facă faţă cu toată seriozitatea acelor „lucruri imposibile" şi, pentru că acum ajunsese în vecinătatea locuinţei sale, se grăbi pe această ultimă stradă înainte de casă cu sentimentul ciudat că îi sta ceva înainte, foarte aproape. Era un sentiment care-i dădea aripi, revărsându-se spre o faptă, dar lipsit de conţinut şi pe de altă parte insuflând o ciudată senzaţie de libertate.

Poate că respectiva stare s-ar fi destrămat ca multe altele de până atunci; dar când coti pe strada unde locuia, remarcă, după ce făcuse câţiva paşi, că ferestrele casei sale erau luminate şi scurtă vreme mai

târziu, când se opri în faţa porţii grădinii, asta deveni o certitudine asupra căreia nu mai încăpea nicio îndoială. Bătrânul său valet îl rugase să-i dea permisiunea să-şi petreacă acea noapte la rude, într-o altă localitate şi el însuşi nu mai fusese, după întâmplarea cu Gerda, care se petrecuse cât mai era încă lumină, îndărăt acasă; cei care se ocupau de grădină şi pe care-i găzduia la subsol nu intrau niciodată în apartamentul lui; dar acum luminile ardeau pretutindeni, păreau să fie nişte străini la el în casă, nişte spărgători pe care ar fi urmat să-i surprindă asupra faptului. Ulrich era atât de absent în clipa aceea şi avea atât de puţin intenţia de a ieşi din ciudatul simţământ pe care-l trăia încât se îndreptă fără nicio ezitare spre casă. Nu se aştepta la nimic anume. Vedea umbre la ferestre care-l făcuseră să se gândească acum că ar fi fost vorba de o singură fiinţă, mişcându-se acolo în dosul perdelelor; s-ar fi putut însă să fie mai mulţi, iar el se întrebă dacă nu cumva urmau să tragă cu pistolul în el când avea să intre în casă sau dacă el însuşi nu ar fi trebuit să se pregătească să deschidă focul. În alte împrejurări Ulrich ar fi chemat probabil un poliţist de pe stradă sau cel puţin ar fi încercat o recunoaştere a situaţiei înainte de a se decide la o anumită cale de acţiune, dar voia să fie singur în faţa acestei experienţe şi nici măcar nu-şi scoase pistolul pe care-l purta uneori asupra sa, după acea noapte în care fusese atacat şi bătut de nişte huligani. Voia să… dar nu ştia nici el ce voia, avea să se decidă la faţa locului!

Dar când împinse uşa de la intrare se vădi că acest spărgător pe care se aşteptase cu simţăminte atât de neclare să-l vadă în faţa lui era doar Clarisse.

123
Punctul de cotitură

Se prea poate ca în comportamentul lui Ulrich să se fi manifestat de la bun început convingerea că totul avea să-şi găsească o explicaţie inofensivă şi fusese vorba şi de acea incapacitate de a crede în rău care te însoţeşte totdeauna când te confrunţi cu situaţii primejdioase; dar când în hol bătrânul lui valet îi apăru pe neaşteptate în faţă fu cât pe ce să-l culce la pământ cu o lovitură. Reuşi însă din fericire să se oprească în ultima clipă şi află de la acesta că sosise o telegramă pentru el, pe care o primise Clarisse, şi că tânăra doamnă sosise deja cam de o oră, tocmai când bătrânul era pe punctul să părăsească locuinţa, că nu se lăsase convinsă să-şi amâne vizita, astfel că preferase să rămână şi el în persoană în casă şi să renunţe pentru astăzi la ziua sa liberă, căci, şi îl ruga pe domnul să-i ierte această remarcă, tânăra doamnă îi făcuse impresia că ar fi fost foarte agitată.

Când Ulrich îi mulţumi şi pătrunse în apartament, Clarisse era întinsă pe un divan, întoarsă uşor pe o parte şi cu picioarele strânse pe lângă trup; silueta ei zveltă, în care talia nu i se distingea, capul cu părul scurtat băieţeşte şi cu chipul alungit, frumos, care, aşa cum şi-l sprijinea pe braţ, se întorsese să-l privească atunci când el deschisese uşa, toate alcătuiau o imagine de-a dreptul seducătoare. El îi povesti că o luase în primul moment drept un spărgător. Ochii Clarissei părură deodată să deschidă un foc rapid, ca de pistol automat, împotriva lui.

Poate că sunt un spărgător, răspunse ea. Vicleanul bătrân, care e servitorul tău, n-a vrut cu niciun preţ să mă lase să intru; l-am trimis la culcare, dar ştiu că s-a ascuns pe undeva pe jos! Dar ce frumos e aici la tine!

Îi întinse depeşa fără să se ridice.

— Am vrut să văd şi eu o dată cum vii tu acasă când crezi că eşti singur, continuă ea. Walter s-a dus la un concert. Se întoarce de-abia

după miezul nopţii. Dar nu i-am spus că vin la tine.

Ulrich desfăcu telegrama şi o citi, ascultând doar parţial ce îi spunea Clarisse; brusc se făcu livid şi reciti, parcă nevenindu-i să creadă, ciudata comunicare. Trecuse câtăva vreme de când, deşi neglijase să răspundă la diferitele întrebări ale tatălui său despre Acţiunea Paralelă şi despre responsabilitatea diminuată, nu mai primise nicio scrisoare de dojana, fără ca faptul să i se fi părut ciudat; acum telegrama îl anunţa într-o formulare meticuloasă alcătuită dintr-un amestec curios de reproşuri pe jumătate reprimate şi de solemnitate deplină.

Funebră, pe care era limpede că tatăl său însuşi o prevăzuse amănunţit şi o redactase, trecerea în nefiinţă a genitorului său. Ei doi nutriseră puţină simpatie unul faţă de altul, de fapt, pentru Ulrich, gândul la tatăl său fusese aproape totdeauna neplăcut; cu toate acestea, se gândea citind a doua oară textul grotesc şi totodată sinistru al telegramei: „Acum am rămas cu totul singur pe lume!”. Nu se gândea direct la înţelesul literal al cuvintelor, ceea ce ar fi fost nepotrivit cu relaţia dintre ei, care acum se încheiase; mai degrabă simţea o uimire ciudată, ca şi când s-ar fi rupt lanţurile unei ancore sau ar fi simţit cum se înstăpânea asupra lui o stare de spirit de înstrăinare într-o lume de care ar mai fi fost legat doar prin tatăl său.

— A murit tatăl meu, îi spuse el Clarissei şi-şi ridică încet, cu o solemnitate involuntară, mâna în care ţinea telegrama.

— Ah! Răspunse Clarisse. Felicitări!

După o scurtă pauză de îngândurare, adăugă:

— Acum devii probabil foarte bogat? Îl privea cu multă curiozitate.

— Nu cred că a fost mai mult decât înstărit, răspunse Ulrich, respingându-i parcă spusele. Eu am trăit aici, într-un fel, mai presus

de mijloacele lui.

Clarisse acceptă rectificarea cu un mic surâs, un fel de surâs schiţat ca o reverenţă; multe din gesticulaţiile ei expresive erau atât de grăbite şi exagerate, într-un spaţiu minim al desfăşurării, cam în felul în care s-ar înclina în societate un adolescent care trebuie să aducă unei îndatoriri sociale tributul bunei sale creşteri. Ea rămase singură în cameră, căci Ulrich se scuzase pentru câteva minute pentru a aranja pregătirile călătoriei pe care trebuia s-o facă. Când, după scena violentă dintre ei doi, ea îl părăsise pe Walter, nu se dusese de fapt prea departe, căci chiar în afara uşii apartamentului lor era o scară, rareori folosită, spre pod şi rămăsese acolo, înfofolită într-un şal, până când îl auzise pe soţul ei plecând de acasă. I se spusese că există anumite planuri superioare ale scenei la teatru; acolo sus, în locurile de unde pornesc frânghiile scripeţilor, rămăsese ea aşezată, în timp ce Walter îşi executa ieşirea din scenă pe scara principală. Îşi imagina că actriţele, între scenele în care joacă, în pauzele în care nu aveau nimic de făcut, se aşază înfăşurate în şaluri pe bârne deasupra scenei şi privesc de acolo; era ea însăşi acum o asemenea actriţă şi avea dedesubt, la picioarele ei, toate evoluţiile personajelor. Astfel îi veni iarăşi în minte gândul ei favorit, că viaţa ar fi un spectacol teatral. Desigur, nu era nevoie să-l înţelegi cu mintea, cu raţiunea – se gândea ea; ce poţi, de fapt, să ştii despre toate, chiar când ajungi să ştii mai multe decât ea? Dar trebuie să ai instinctul potrivit pentru viaţă, aşa, ca o pasăre a furtunii! Trebuie doar să-ţi desfaci larg braţele – ceea ce însemna acum pentru ea: cuvintele, sărutările, lacrimile – ca pe nişte aripi! În imaginea prin care-şi exprima închipuirea găsea un surogat pentru faptul că nu mai putea crede în viitorul lui Walter.

Vedea sub ea casa îngustă, abruptă a scărilor pe care coborâse Walter, îşi desfăcu larg braţele şi le menţinu astfel ridicate câtă

vreme fu în stare s-o facă; poate că în felul acesta l-ar fi putut ajuta pe el! „Pieptiş în sus şi pieptiş în jos, în forţa şi puterea lor, contrarii înrudite între ele şi fiecare în dependenţă de celălalt!" chibzuia ea. „Diagonale jubilante care străbat lumea întreagă", îşi denumea acum braţele desfăcute şi privirea coborând în adâncuri. Renunţă la intenţia pe care o avusese de a se duce în taină în oraş să da demonstraţia; ce-i păsa ei de ce făcea „gloata", acum când începuse drama colosală a celor singuri, a celor aleşi!

Astfel, ea, Clarisse, se dusese la Ulrich. Pe drum îşi arătase din când în când surâsul şiret, când se gândea că Walter o credea nebună îndată ce ea lăsa să se întrevadă ceva din înţelegerea ei superioară în ce privea starea în care se aflau ei doi. O măgulea să ştie că el se temea din cauza aceasta să aibă un copil de la ea, şi că totuşi şi-ar fi dorit unul nespus de mult; ea înţelegea condiţia aceasta de a fi „nebună" cam ca atunci când eşti asemenea unei furtuni de vară sau când te afli într-o stare perfectă de sănătate, încât pur şi simplu îi sperii pe ceilalţi, ceea ce era o însuşire pe care o dobândise treptat în căsnicia lor, pas cu pas, tot astfel cum creştea propria ei superioritate şi poziţia ei dominantă. Dar ştia, cu toate acestea, că uneori era de neînţeles pentru ceilalţi, iar când Ulrich reveni în cameră, avea sentimentul că trebuie să-i spună ceva, aşa cum se cuvenea pentru un eveniment care avea să-i marcheze atât de profund existenţa. Sări repede de pe divan şi străbătu de câteva ori încăperea şi celelalte camere alăturate şi spuse apoi:

— Deci, sincerele mele condoleanţe, bătrâne!

Ulrich o privi surprins, deşi îi cunoştea tonul pe care îl adopta când era nervoasă. „Uneori e în comportarea ei ceva atât de nemijlocit convenţional – constată el – ca într-o carte în care din greşeală a fost legată o pagină dintr-o alta". Ea îi adresase acea formulă nu cu expresia obişnuită, ci oarecum pieziş, peste umăr, şi

asta îi întărea impresia că nu se făcea auzită o exprimare rostită pe un ton fals, ci că era un text schimbat şi care crea un efect nu tocmai potrivit, făcându-te să te gândeşti că ea însăşi consta acum în mai multe asemenea stadii de text suprapuse. Cum Ulrich nu-i răspundea nimic, se opri acum în faţa lui şi spuse:

— Trebuie să stau de vorbă cu tine!

— Aş vrea să-ţi ofer ceva de băut sau ceva de genul acesta, spuse Ulrich.

În semn de refuz Clarisse îşi mişcă repede mâna ridicată la nivelul umerilor de câteva ori încoace şi încolo. Îşi adună gândurile şi începu:

— Walter vrea cu tot dinadinsul un copil de la mine. Înţelegi aşa ceva?

Părea să aştepte un răspuns.

Ce ar fi putut să-i răspundă Ulrich?

— Dar eu nu vreau! Exclamă ea cu violenţă.

— Acum, nu te enerva numaidecât, spuse Ulrich. Dacă tu nu vrei, oricum nu se poate ajunge acolo.

— Dar el se distruge din această cauză!

— Oamenii care au tot timpul impresia că vor muri trăiesc mult! Tu şi cu mine vom fi de mult nişte babalâci cocârjaţi şi ofiliţi când Walter îşi va mai păstra sub părul cărunt şi în calitatea lui de director al arhivelor chipul unui tinerel!

Clarisse se roti gânditoare pe tocurile pantofilor şi se îndepărtă de Ulrich; ajunsă la oarecare distanţă, îl luă din nou „în vizor" pe Ulrich, cântărindu-l.

— Ştii cum arată o umbrelă când i-ai scos tija? Walter se năruie tot când eu mă întorc cu faţa de la el. Eu sunt susţinerea lui interioară, el este – „umbrela", ar fi vrut ea să spună, dar îi veni în minte o ameliorare esenţială a exprimării – el este domnul meu cu

umbrelă, protectorul meu, spuse ea. El crede că trebuie să mă protejeze ca o umbrelă. Dar îndeosebi şi în acest scop el ar vrea să mă vadă cu pântecele greu şi rotund. După aceea are să vrea să mă convingă cu vorba bună că o mamă cu sentimentele fireşti trebuie să-şi alăpteze singură copilul. Pe urmă are să vrea să crească copilul după ideile lui. Ştii şi tu. Are să-şi aroge pur şi simplu nişte drepturi şi, cu cine ştie ce scuze grandilocvente, are să facă din noi doi nişte conformişti. Dar dacă, aşa cum am procedat până acum, eu am să mă împotrivesc la toate astea, atunci s-a terminat cu el! Eu reprezint pur şi simplu totul pentru el!

Ulrich surâse neîncrezător la această aserţiune atotcuprinzătoare.

— Vrea să te omoare! Adăugă Clarisse repede.

— Ce spui? Credeam că tu i-ai sugerat un asemenea gând!

— Eu vreau să am copilul acesta de la tine! Spuse Clarisse.

Ulrich scoase un fluierat de surpriză printre dinţi. Ea surâse ca un adolescent care a formulat o pretenţie necuvenită.

— Eu n-aş vrea să umblu cu înşelăciuni faţă de un om pe care-l cunosc atât de bine cum îl cunosc pe Walter. Simt repulsie la un asemenea gând, spuse Ulrich rostind rar cuvintele.

— Aşa? Eşti aşadar un om foarte plin de decenţă şi onestitate?

Clarisse părea să acorde acestor vorbe o semnificaţie pe care Ulrich nu o înţelegea; rămase pe gânduri şi de-abia după o vreme îşi continuă atacul:

— Dar, dacă tu îmi devii amant, el te va avea la mână, nu-i aşa?

— Cum aşa?

— E foarte limpede; numai că nu ştiu exact cum să mă exprim. Te vei vedea silit să fii plin de consideraţie faţă de el. El ne va face să suferim foarte tare. Tu nu poţi, doar, să te apuci să-l înşeli pur şi simplu şi vei încerca să-i oferi ceva în schimb. Da, şi aşa mai departe. Cel mai important este: tu îl vei sili să dea ceea ce e mai

bun din el. Nu poţi, doar, să negi că noi ne ascundem în noi înşine ca figurile într-un bloc de piatră. Trebuie să ne eliberăm, să ne desprindem de noi înşine! Trebuie să ne constrângem unul pe altul s-o facem!

— Tot ce se poate, spuse Ulrich, dar tu consideri prea repede ca sigur că lucrul acesta are să se întâmple.

Clarisse surâse iarăşi.

— *Poate* prea repede! Spuse ea.

Se apropie de el şi-şi atârnă cu un gest prietenos braţul de al lui, destins de-a lungul trupului şi fără să se mişte ca să-i facă loc.

— Nu-ţi plac? Nu ţii la mine? Întrebă ea.

Dar cum Ulrich nu-i dădea niciun răspuns, ea continuă:

— Îţi plac, ştiu doar; am remarcat îndeajuns de des cum te uiţi la mine când eşti la noi! Îţi aduci aminte cum ţi-am spus chiar, odată, că tu eşti Diavolul? Pentru mine, aşa stau lucrurile. Să mă înţelegi bine: nu spun că ai fi un biet diavol, unul din cei care vor răul, pentru că nu ştiu ce e binele şi nu se pricep să facă mai mult; tu eşti un mare diavol, tu ştii ce ar fi binele, dar faci exact contrariul a ceea ce ai vrea să faci! Tu găseşti că viaţa, aşa cum o trăim cu toţii, este groaznică, respingătoare, şi tocmai din acest motiv spui, ca să ne faci în necaz, că trebuie s-o trăim mai departe. Declari grozav de decent: „Eu nu-mi înşel prietenii!", dar o spui doar pentru că te-ai gândit de-o sută de ori: „Aş vrea s-o posed pe Clarisse!". Dar pentru că eşti un diavol, ai şi ceva divin în tine, Ulo! O zeitate mare! Una care minte pentru a nu fi recunoscută! Tu mă vrei…

Îl apucase nu de un singur braţ, ci de amândouă, cu faţa ridicată spre el, cu trupul arcuit spre spate ca o plantă care ar fi fost atinsă uşor pe inflorescenţa ei. „Acum chipul va fi iarăşi scăldat în expresia aceea, aşa, ca atunci!" se sperie Ulrich. De nu s-ar întâmplă nimic de acest gen. Faţa ei rămase frumoasă. Nu avea surâsul ei

obişnuit, îngust parcă, ci unul deschis, un surâs cu toată carnea buzelor, care lăsa totodată la vedere o porţiune din dinţi; ca şi când ar fi vrut să se apere, forma gurii ei închipuia arcul de două ori încordat al zeului iubirii care se repeta în proeminenţele frunţii şi încă o dată deasupra acestora, în norul străbătut de raze de lumină al părului.

— Tu voiai de mult să mă prinzi între dinţii gurii tale mincinoase şi să mă duci cu tine, numai dacă ai fi izbutit să te depăşeşti pe tine şi să mi te arăţi aşa cum eşti! Continuă Clarisse.

Ulrich se desprinse uşor. Ea se lăsă iarăşi pe divan, ca şi când el ar fi aşezat-o acolo şi-l trase spre ea.

— N-ar trebui să exagerezi astfel, îi reproşă Ulrich vorbele.

Clarisse îi dădu drumul. Îşi închise ochii şi-şi sprijinea capul pe amândouă braţele, cu coatele proptite pe genunchi; cel de al doilea atac al ei fusese respins şi acum avea intenţia să-l convingă pe Ulrich printr-o logică de fier.

— Nu trebuie să te legi de cuvinte, răspunse ea, sunt doar moduri de a mă exprima, atunci când mă refer la Diavol sau la Dumnezeu. Dar când sunt singură, de obicei ziua întreagă, şi rătăcesc prin casă, m-am gândit adeseori: dacă acum o iau la stânga, atunci vine Dumnezeu, dacă merg la dreapta, atunci vine Diavolul. Sau am avut acelaşi simţământ atunci când ar fi trebuit să iau ceva în mână şi aş fi putut s-o fac cu dreapta sau cu stânga. Când i-am arătat lui Walter, i s-a făcut atât de frică încât şi-a vârât repede mâinile în buzunar! El se bucură de flori sau chiar de un melc; dar spune şi tu, nu e viaţa pe care o ducem noi îngrozitor de tristă? Nu vine nici Dumnezeu, nici Diavolul. Şi uite aşa, mă învârt pe loc de ani de zile. Ce ar mai putea urma? Nimic; e tot, dacă arta nu reuşeşte printr-o minune să mai aducă vreo schimbare!

În clipa aceea ea înfăţişa o imagine atât de dulce şi tristă, încât

Ulrich cedă ispitei de a-i atinge părul moale cu mâna.

— S-ar putea ca în unele aspecte să ai dreptate, Clarisse, spuse el, dar eu nu înţeleg niciodată la tine legăturile pe care le faci şi salturile prin care ajungi la concluzii.

— Dar sunt simple, răspunse ea, rămânând mai departe în aceeaşi poziţie. Cu timpul mi-am făcut chiar o idee: ascultă*!*

Acum însă îşi îndreptase trupul şi era deodată iarăşi însufleţită.

N-ai spus tu odată că starea în care trăim noi are fisuri din care, ca să spunem aşa, pândeşte o altă stare de existenţă, imposibilă? Nu trebuie să răspunzi nimic; eu ştiu de mult.

Orice om vrea, fireşte, să-şi menţină viaţa în ordine, dar niciunul nu reuşeşte! Eu fac muzică sau pictez; dar e ca şi când aş aşeza un paravan în faţa unei găuri în perete. Tu şi cu Walter mai aveţi şi idei, din ele eu înţeleg prea puţin, dar e ceva aici care nu se leagă de celelalte toate, nu se potriveşte şi tu spuneai că, din lene şi din obişnuinţă, nu te mai uiţi la fisura aceasta, în caz contrar am ajunge să ne pierdem în tot felul de lucruri rele. Urmarea e simplă: tocmai prin fisura aceasta trebuie să evadăm! Iar eu pot! Sunt zile în care reuşesc să mă strecor afară din mine însămi. Atunci te afli – cum să spun? – Ca şi cum ai fi fost curăţat de coajă printre lucruri, de pe care la rândul lor a fost îndepărtată coaja lor murdară. Sau eşti legat, prin însuşi aerul din jur, de tot ceea ce există, ca şi cum ai fi frate siamez cu toate. Este o stare, o fiinţare magnifică; totul se preschimbă în muzică, în culoare şi în ritm, iar eu încetez să fiu burgheza Clarisse, drept care am fost botezată la naştere, ci poate o ţandără strălucitoare care se înfige într-o fericire de-a dreptul monstruoasă. Dar toate le ştii şi tu! Căci la aşa ceva te refereai atunci când ai spus că realitatea poartă în sine o stare, o condiţie imposibilă, şi că nu este permis să imprimi experienţelor proprii de viaţă întoarcerea, cotitura spre tine şi nici să le consideri personale şi

reale, ci că trebuie să le întorci în afară, ca şi când ar fi cântate sau pictate şi aşa mai departe; aş putea să ţi le repet pe toate exact! Acest „şi aşa mai departe" revenea mereu ca un refren sălbatic, în timp ce Clarisse continua să vorbească mereu, precipitat şi aproape de fiecare dată adăuga: tu ai forţa necesară, dar nu vrei; nu ştiu de ce nu vrei, dar am să te zgâlţâi până te vei hotărî!

Ulrich o lăsase să vorbească; negase cu intermitenţe, dând mut din cap atunci când ea îi atribuia ceva care se îndepărta prea mult de domeniul posibilului, dar nu găsea în el însuşi voinţa de a o contrazice, îşi lăsă mâna să i se odihnească în păr şi aproape că îi simţea astfel pulsaţia confuză a gândurilor sub vârfurile degetelor. N-o mai văzuse niciodată până acum pe Clarisse atât de tulburată senzual, îl mira că în trupul ei firav şi dur îşi găseau loc toate forţele de atracţie şi de expansiune molatică ale incandescenţei feminine, precum şi veşnica uimire că o femeie, pe care ai cunoscut-o ca mereu ferecată pentru toţi cei din jur, se deschide deodată. Cuvintele ei nu-l afectau ca respingătoare, deşi ele lezau raţiunea; căci în timp ce se apropiau de fiinţa lui lăuntrică şi apoi se îndepărtau iarăşi până la a părea nişte absurdităţi, această continuă agitaţie grăbită alcătuia un fel de huruit sau de zumzet, a cărui frumuseţe sau lipsă de frumuseţe în totalitate nu mai ajungea să dobândească vreo valoare în comparaţie cu violenţa vibraţiei. Simţea că precipitarea tulbure contribuia, asemenea unei muzici dezlănţuite, să se decidă la a o asculta mai departe şi numai când îşi dădu seama că ea însăşi nu mai găsea nicio ieşire şi niciun capăt în propriile-i cuvinte, îi clătină uşor, cu palma pe care acum şi-o desfăcuse, capul, pentru a o rechema şi a o readuce la realitate.

Dar acum se întâmplă contrariul celor dorite de el, căci Clarisse începu să se lupte corp la corp cu el. Ea îşi încolăci, atât de repede încât el nu se mai putu apăra şi fu de-a dreptul buimăcit, braţul pe

după gâtul lui şi-şi apăsă buzele peste ale lui, îşi trase cu o mişcare precipitată picioarele sub ea şi se vârî deodată în el, astfel că ajunse să i se aşeze în genunchi în poală, pe umăr îi simţea acum protuberanta măruntă a sânului. Înţelegea foarte puţin din ce-i spunea ea. Bâiguia întretăiat ceva despre forţa ei mântuitoare şi despre laşitatea lui şi mai înţelegea doar că el ar fi fost un „barbar" şi că ea avea să-l primească de la el, nu de la Walter, pe mântuitorul lumii, la drept vorbind însă vorbele ei erau doar un joc sălbatic pe undeva aproape de urechea lui, un murmur grăbit, abia mai mult decât o şoaptă, care se învălmăşea mai mult pentru sine decât pentru a comunica ceva şi doar pe alocuri în torentul acela învârtejit se mai desprindea câte un cuvânt ca „Moosbrugger" sau „ochiul diavolului". Ca să se apere, o apucase pe mica lui asaltatoare de antebraţe şi o împingea înspre divan, iar acum ea îl izbea cu picioarele, îşi înfigea părul în faţa lui şi încercă să-i cuprindă iarăşi gâtul cu braţele.

— Am să te omor dacă nu te învoieşti! Spuse ea limpede şi răspicat.

Semăna cu un adolescent care, cu un amestec de tandreţe şi de iritare, nu acceptă să fie respins şi a cărui furie creşte tot mai mult. Efortul de a o stăpâni îi permitea să simtă fluxul voluptăţii doar estompat în trupurile lor; totuşi Ulrich simţise viu această voluptate în clipa când îşi petrecuse ferm braţul pe după trupul ei zvelt să o apese în jos. Era ca şi cum trupul întreg al ei ar fi pătruns în senzaţiile lui; o cunoştea de fapt de multă vreme şi se şi jucase deseori câte puţin cu ea, dar până atunci nu o mai atinsese încă niciodată pe această mică fiinţă familiară şi totuşi străină, cu inima zvâcnindu-i sălbatic, atât de aproape, de sus şi până jos, şi când mişcările Clarissei, acum înlănţuită de mâinile lui, se încetiniră şi relaxarea mădularelor ei începu să-i licărească tandru în ochi,

aproape că s-ar fi petrecut ceea ce el nu voia să lase să se petreacă. În clipa aceea el îşi aminti însă de Gerda, ca şi când de-abia acum i-ar fi stat în faţă cerinţa de a ajunge la o socoteală finală cu sine însuşi.

— Nu vreau, Clarisse, spuse el şi o eliberă. Vreau să rămân singur acum şi mai am încă multe de pus în ordine înainte de plecare.

Când Clarisse îi înţelese refuzul definitiv, deodată, prin câteva zgâlţâituri dure, s-ar fi părut că se pornise un alt mecanism de rotiţe în capul ei. Îl vedea pe Ulrich, cu trăsăturile feţei penibil crispate, în picioare la câţiva paşi de ea, îl vedea vorbind, după cât se părea nu înţelegea nimic din ce spunea el, dar în vreme ce-i urmărea mişcările buzelor simţea o repulsie crescând în toată fiinţa ei, apoi îşi dădu seama că rochia i se ridicase deasupra genunchilor şi sări repede în sus.

Înainte să-şi mai amintească acum de altceva, era în picioare, îşi scutura părul şi îşi potrivea veşmintele, ca şi când ar fi stat întinsă până acum în iarbă şi spuse:

— Fireşte, trebuie să-ţi faci bagajele, nu vreau să te mai reţin!

Avea iarăşi surâsul ei obişnuit, care i se strecura, ironic, nesigur, printr-o mică fisură în expresia feţei, şi-i ură drum bun.

— Când te întorci, probabil că va fi Meingast la noi, şi-a anunţat venirea, venisem, de fapt, să-ţi spun! Adăugă ea în treacăt.

Ulrich îi mai ţinea ezitând mâna într-a lui.

Unul din degetele ei se juca atingându-l pe al lui; ar fi dat orice pe lume să ştie ce-i spusese adineaori, căci trebuie să fi fost tot felul de lucruri, fusese atât de tulburată încât uitase totul! Mai ştia doar aproximativ ce se petrecuse cu ei şi nici nu-i păsa, pentru că simţămintele ei îi spuneau că ea fusese curajoasă sau gata de dăruire şi că Ulrich fusese sfios. Mai simţea doar dorinţa de a se despărţi

acum de el în termeni de buni camarazi, pentru ca el să nu mai rămână cu cine ştie ce îndoieli. Îi spusese fără să insiste:

— E mai bine să nu-i spui nimic lui Walter despre vizita mea, iar ce am vorbit rămâne până data viitoare numai între noi! Îi întinse la poarta grădinii încă o dată mâna şi refuză oferta lui de a o conduce.

Întorcându-se în casă, Ulrich se simţea ciudat. Trebuia să scrie câteva scrisori pentru a-i anunţa pe contele Leinsdorf şi pe Diotima că pleca şi mai avea şi alte lucruri de pus în ordine, căci presupunea că preluarea moştenirii avea să-l ţină departe de casă mai multă vreme; apoi puse în geamantanul pregătit de valetul său, pe care-l trimisese la culcare, diferitele mici obiecte de folosinţă personală şi nişte cărţi. Când termină cu pregătirile, simţi că n-avea dispoziţia să se retragă. Era epuizat şi în acelaşi timp încordat ca urmare a zilei atât de agitate, iar cele două stări de spirit nu se anulau reciproc, ci ieşeau la suprafaţă, astfel că, de prea mare oboseală, simţea că n-ar putea adormi. Fără să se gândească anume în acel sens, ci doar dând curs unor amintiri care oscilau, Ulrich îşi mărturisi impresia pe care o mai avusese în câteva rânduri, că de fapt Clarisse nu era doar o fiinţă neobişnuită, ci una acum bolnavă mintal, chiar dacă nu în mod evident; nu încăpea niciun fel de îndoială şi cu toate acestea, în criza de adineaori a ei sau oricum s-ar fi putut numi starea în care se aflase cu atât de puţină vreme înainte, ea spusese unele lucruri care semănau îngrijorător de mult cu unele din lucrurile pe care le-ar fi putut spune el însuşi. L-ar fi putut determina să mediteze mai temeinic, dar mai avea încă multe de făcut. Din anul pe care şi-l acordase ca un concediu trecuse deja aproape jumătate fără să fi ajuns să rezolve niciuna din problemele sale. Îi veni acum în minte că Gerda îi ceruse să scrie o carte. Dar el voia să trăiască fără să se scindeze într-o parte reală şi una umbrită.

Îşi amintea de clipa în care discutase pe o temă similară cu şeful

de departament Tuzzi. Se vedea pe sine şi pe Tuzzi stând în picioare în salonul Diotimei şi imaginea avea ceva dramatic, ceva din jocul unor actori. El însuşi spusese, în treacăt, că probabil avea să scrie o carte sau, dacă nu, ar fi trebuit să-şi ia viaţa. Dar nici gândul la moarte nu era, când reflecta acum, cum s-ar fi putut spune, la cald, câtuşi de puţin adevărata expresie a stării sale de spirit; îşi imagina că ar fi putut de fapt ca, în loc să plece, să se omoare înainte de a se fi făcut dimineaţă. Dar considera că un astfel de gest comis în clipa în care primise ştirea despre moartea tatălui său ar fi reprezentat o potrivire de împrejurări cu totul necuvenită. Se găsea într-o stare crepusculară apropiată somnului, în care reprezentările stârnite de imaginaţie încep să se fugărească unele pe altele. Vedea în faţa ochilor ţeava unei arme, în a cărei întunecime îşi cufunda privirile, zărind acolo un vid umbrit şi simţind cum aceste umbre blocau profunzimile şi simţea că ajunsese la un straniu acord şi o ciudată coincidenţă, căci aceeaşi armă încărcată fusese în tinereţe metafora preferată a voinţei lui care-şi aştepta de pe atunci zborul spre o ţintă anume. Vedea dintr-odată multe asemenea imagini cum erau cea cu pistolul şi cea a conversaţiei sale cu Tuzzi. Priveliştea unei pajişti, cândva, dimineaţa devreme. Peisajul văzut din tren, învăluit în ceaţa densă a înserării, al unei văi lungi şi şerpuitoare prin care curgea un râu. La un alt capăt al Europei, un loc unde el se despărţise de o iubită; imaginea iubitei fusese uitată, cea a drumurilor de pământ, nepietruite şi a caselor acoperite cu stuf, proaspătă ca şi când ar fi fost văzută ieri. Părul de la subsuoara unei alte iubite, unicul detaliu rămas în memorie de la ea. Frânturi izolate de melodii. O mişcare caracteristică a cuiva, nu se ştia a cui. Miresmele unor straturi de flori, odinioară neluate în seamă în cine mai ştie ce schimb violent de cuvinte ţâşnind dintr-o profundă tulburare sufletească, astăzi supravieţuind acestei uitări. Un bărbat

împletindu-se pe şapte cărări, grotesc la vedere cum îl urmăreai astfel cu privirea: ca un şir de păpuşi abandonate, ale căror sfori de mânuit se rupseseră de mult. S-ar fi crezut că asemenea imagini ar fi fost inconsistente şi fugare, dar o clipă întreaga viaţă se contopise în ele, iar acum rămăseseră la marginea drumului, iar el părea să fi alergat de la una la alta; viaţa nu a mai dat ascultare hotărârilor şi ideilor, ci doar unor imagini tainice, pe jumătate lipsite de sens.

Pe când acea neputinţă absurdă a tuturor eforturilor cu care se mândrise odinioară îl emoţiona acum aproape până la lacrimi, se desfăcu în el, în starea de înnoptare în care se găsea sau aproape că s-ar fi putut spune se instaură în jurul lui, desfoliindu-se treptat, un simţământ minunat. În toate camerele ardeau încă lămpile, pe care Clarisse, câtă vreme fusese singură, le aprinsese pretutindeni, şi belşugul de lumină se revărsa printre pereţi şi mobile, când dintr-o parte, când din alta, umplând spaţiile dintre ele cu o intensitate aproape vie. Poate tandreţea aceea sentimentală care dăinuie în orice oboseală nedureroasă îi schimbase acum întreaga sensibilitate, căci senzaţia de sine a trupului, totdeauna fiinţând în el, chiar dacă neluată în seamă şi niciodată pe de-a întregul cuprinsă doar în trupul său însuşi, se extindea acum într-o stare de spirit mai tandră şi tot mai încăpătoare. Era ca un fel de destindere a unei încordări, ca şi când s-ar fi desfăcut nodul unei legături între toate cele din jur; şi cum nici în pereţii încăperilor, nici în relaţiile dintre ei nu se schimbase nimic cu adevărat şi niciun zeu nu pătrunsese în camera acestui necredincios, iar Ulrich însuşi nu renunţa câtuşi de puţin la limpezimea judecăţii sale (în măsura în care oboseala nu l-ar fi înşelat), doar relaţia între el şi cele din jurul lui ar fi putut fi cea care era acum supusă acestei preschimbări. În ultimă instanţă, transformarea nu era obiectivă, ci era o expansiune subiectivă a simţurilor, asemenea unor ape subterane, în care se cufundau

emoţiile şi raţiunea, pilonii percepţiilor şi gândirii obiective. Acum pilonii aceştia se clinteau încet, depărtându-se sau apropiindu-se să se contopească unii cu alţii; căci până şi deosebirea îşi pierduse în acea clipă înţelesul. „Este o altă situare deodată; devin un altul şi ceea ce mă pune pe mine în legătură cu mine însumi se schimbă!" medită Ulrich, care presupunea că se observa exact. Singurătatea sa – o stare de sensibilitate care se afla nu numai în el, ci şi în afara şi în jurul lui şi astfel le conferea coerenţă tuturor – s-ar fi putut spune, şi simţea el însuşi astfel, devenea tot mai densă sau tot mai mare. Trecea prin pereţi, creştea în întregul oraş de afară, fără să se extindă propriu-zis, creştea în lumea întreagă. „Care lume?" reflectă el. „Nu există nicio lume!" I se părea că noţiunea de lume nu mai avea niciun înţeles, însă Ulrich îşi păstrase îndeajuns luciditatea, încât acest fel de a descrie situaţia, împins până la extreme, i se păru deodată, în aceeaşi clipă, dezagreabil; nu-şi mai căută cuvintele, ci dimpotrivă, din punctul acela începu să se îndrepte iarăşi spre deplina luciditate şi după câteva secunde tresări. Se făcea ziuă şi lumina palidă a zorilor îşi combina lividitatea cu strălucirea efemeră a luminii artificiale.

Ulrich sări în picioare şi îşi întinse trupul. Ceva rămase prins de el, ceva care nu se lăsa scuturat. Îşi trecu degetele peste ochi, însă privirea îi mai păstra ceva din moliciunea scufundării printre cele din jur. Dintr-odată, recunoscu într-un chip greu de descris, care era asemenea unei destrămări a fiinţei, ca şi când l-ar fi părăsit forţa de a mai încerca să nege, că el se afla acum iarăşi în starea de spirit în care se mai găsise odată, cu mulţi ani înainte. Clătină surâzând din cap. „O criză a doamnei maior", îşi denumea el ironic senzaţia. După câte îi spunea raţiunea, nu exista nicio primejdie, căci nu exista nicio fiinţă cu care ar mai fi putut repeta o asemenea nebunie. Deschise o fereastră. Afară era un aer indiferent, aerul unei dimineţi

obişnuite prin care răzbăteau primele zgomote ale oraşului. Pe când răcoarea de afară îi clătea tâmplele, începu să-l cuprindă, cu întreaga ei claritate aspră, acea antipatie pe care o simte orice european faţă de confuzia visătoare a sentimentalismelor şi se hotărî să-i facă faţă cu toată exactitatea şi precizia unei asemenea împrejurări, dacă ar mai fi trebuit să se producă. Cu toate acestea, stând îndelung acolo la fereastră şi privind fără gânduri dimineaţa de afară, mai păstra în sine ceva din lunecătoarea scânteiere a tuturor simţămintelor de care-ar fi fost în stare.

Fu surprins când deodată pătrunse în încăpere, ca să-l trezească, valetul său, având pe chip expresia solemnă a celui care se deşteptase devreme. Făcu o baie, îşi disciplină trupul cu câteva mişcări ferme şi porni spre gară.

ROBERT MUSIL

OMUL FĂRĂ ÎNSUȘIRI

În traducerea lui
Mircea Ivănescu

POLIROM

ROBERT MUSIL

••

OMUL FĂRĂ ÎNSUŞIRI

Traducere din limba germană
de Mircea Ivănescu
Ediţie revăzută şi îngrijită
de Monica-Maria Aldea

POLIROM
2008

Cartea a treia

În împărăţia Milenară
(Criminalii)

1
Sora uitată

Când spre seara aceleiaşi zile Ulrich ajunse la… şi ieşi din clădirea gării, în faţa lui se deschise o piaţă largă, spre care ar fi trebuit să coboare şi care, la ambele capete, se continua cu nişte străzi ce-i treziră în amintire o imagine aproape dureroasă, aşa cum se întâmplă cu locurile pe care le-ai văzut deseori pe vremuri şi le-ai uitat apoi.

— Vă asigur că veniturile au scăzut cu vreo douăzeci la sută şi viaţa e cu douăzeci la sută mai scumpă; ceea ce face patruzeci la sută!

— Iar eu vă spun că nişte jocuri sportive de o săptămână contribuie foarte mult la strângerea legăturilor între popoare!

Glasurile îi sunau în urechi; glasuri conversând în compartiment. Pe urmă auzi distinct pe cineva spunând:

— Mie cel mai mult şi mai mult tot opera îmi place!

— Distracţia dumitale favorită?

— Nu, e pasiunea mea.

Îşi clătină capul, ca şi când ar fi vrut să-şi scuture apa din urechi; trenul fusese plin, iar drumul, interminabil; frânturile din conversaţia generală, care ajunseseră până la el, apăreau din nou la suprafaţă. În exuberanţa grăbită a sosirii, care făcea ca porţile gării să se deschidă asemenea gurii unei conducte înspre liniştea pieţei, Ulrich aşteptase ca ecourile să se stângă treptat, ca scurgerea unor picături răzleţe; acum rămase în spaţiul vidat al tăcerii care urmează totdeauna unei larme. În neliniştea care i se stârnise în urechi odată cu lăsarea tăcerii, ochii i se deschiseră spre o pace neobişnuită. Toată lumea vizibilă avea acum contururi mai precise ca oricând şi, pe când privea astfel de sus piaţa, pe partea cealaltă cadrele încrucişate

ale unor ferestre cu totul obişnuite se desprindeau acum atât de negre în lumina crepusculară, pe lucirea lividă a geamurilor, ca şi când ar fi fost crucile de pe Golgota. Iar ceea ce mai mişca în scena aceasta se desprindea pe fundalul odihnindu-se în imobilitate al străzii, într-un anume fel, cum nu se întâlneşte în marile oraşe. Ceea ce mişca, cât şi ceea ce era imobil aveau, se vedea limpede, spaţiu să-şi desfăşoare în libertate propria importanţă. Cu oarecare curiozitate, ca un om care revede locuri ştiute altădată, el privea în jur şi contempla marele oraş provincial în care petrecuse perioade scurte, dar puţin plăcute ale vieţii sale. Ştia bine că oraşul acesta avea ceva apatrid, colonial; un sâmbure străvechi al burgheziei germane ce ajunsese cu secole înainte pe pământ slav se ofilise cu timpul aici, astfel încât, în afară de câteva biserici şi de numele unor familii, abia dacă mai amintea ceva de acele vremuri şi chiar din vechea reşedinţă a dietei de provincie, în care se transformase oraşul mai apoi, nu se mai vedea prea mult, în afara unui palat frumos rămas în picioare. Dar peste tot acest trecut se aşezase în timpul administraţiei absolutiste întreaga aparatură a statului imperial, cu instituţiile sale administrative provinciale, cu şcolile sale înalte şi obişnuite, cu cazărmile, tribunalele, închisorile, reşedinţele episcopale, fortăreaţa, teatrul, toţi oamenii care le populau, negustorii şi meseriaşii implicaţi, astfel încât până la urmă li se adăugaseră şi întreprinderile ţinând de o industrie ale cărei fabrici umpluseră casă după casă în cartierele periferiei şi influenţaseră soarta unui petic de pământ în timpul ultimelor generaţii într-o măsură mai mare decât orice alţi factori. Oraşul avea o istorie a sa şi avea un chip al său, însă în fizionomia lui ochii nu se potriveau cu gura şi nici bărbia cu părul, iar peste toate se aşternuseră urmele unei vieţi agitate, care în lăuntrul său rămăsese goală. Se prea poate însă ca tocmai această stare de fapt să fi

favorizat, în anumite circumstanţe personale, mari singularităţi.

Pentru a folosi o expresie care să rezume totul, chiar dacă nu e pe de-a întregul ireproşabilă: Ulrich simţea ceva „sufleteşte insubstanţial", în care s-ar fi putut pierde până într-atât încât să simtă cum i s-ar fi deşteptat înclinaţiile spre un joc necontrolat al imaginaţiei. Avea în buzunar ciudata telegramă a tatălui său şi o ştia pe dinafară: „Îţi aduc la cunoştinţă săvârşirea mea din viaţă", dispusese bătrânul domn să i se comunice – sau poate s-ar fi putut spune că îi comunicase el însuşi? –, ceea ce rezulta de pe urma faptului că dedesubt se afla semnătura „Tatăl tău". Excelenţa Sa, domnul consilier aulic, nu glumea niciodată în momentele grave: construcţia bizară a mesajului era diabolic de logică şi prin faptul că el însuşi era cel care îl înştiinţa astfel pe fiul său, atunci când, aşteptându-şi sfârşitul, scrisese cu propria sa mână sau dictase penei altei persoane, stabilind transmiterea comunicării astfel formulate în clipa urmând ultimei sale suflări; poate că întreaga împrejurare nici n-ar fi putut fi mai bine descrisă, şi totuşi plutea peste această operaţie, prin care prezentul încerca să stăpânească un viitor pe care n-ar mai fi izbutit să-l trăiască, un suflu sinistru, cadaveric, al voinţei sale mânioase acum supusă descompunerii.

În faţa unei asemenea conduite, care printr-o oarecare asociaţie de idei amintea tocmai de aspectul meticulos nediscriminatoriu al micilor oraşe de provincie, Ulrich ajunse să se gândească nu fără îngrijorare la sora sa, care se căsătorise aici în provincie şi pe care acum, în câteva minute, avea să o întâlnească. Se mai gândise şi în timpul călătoriei la ea, căci nu mai cunoştea prea multe detalii în ce o privea. Din timp în timp, odată cu scrisorile tatălui său. Îi parveneau ştiri de felul obişnuit despre chestiunile familiale, cum ar fi fost: „Sora ta Agathe s-a măritat", la care se adăugau şi detalii complementare, căci Ulrich nu putuse veni acasă cu acel prilej.

Poate un an mai târziu primise şi ştirea despre moartea tânărului soţ; apoi trecuseră trei ani, dacă îşi amintea bine, când sosise comunicarea: „Sora ta Agathe s-a hotărât, spre satisfacţia mea, să se recăsătorească". La această a doua căsătorie, cu cinci ani în urmă, fusese el însuşi de faţă şi o văzuse pe sora lui timp de câteva zile; îşi amintea doar că acele zile fuseseră asemenea unui voal uriaş din batist alb, care se rotea neîncetat. Îşi mai aducea aminte şi de mire, care-i fusese antipatic. Agathe trebuie să fi avut atunci douăzeci şi doi de ani, el însuşi avea douăzeci şi şapte, căci tocmai îşi luase doctoratul; aşadar, sora lui avea acum douăzeci şi şapte, nu o mai văzuse de pe vremea aceea şi nici nu schimbase cu ea vreo scrisoare. Îşi mai amintea doar că tatăl său îi scrisese apoi în repetate rânduri: „Din păcate, se pare că în căsnicia surorii tale lucrurile nu sunt toate la fel de bune precum ar fi putut fi, deşi soţul ei este un om admirabil". Şi mai spuneau aceste scrisori: „Succesele acestea recente ale soţului surorii tale Agathe mi-au umplut sufletul de bucurie". Cam asemenea informaţii cuprindeau scrisorile, cărora însă din păcate el nu le dăduse niciodată prea mare atenţie; odată, iar Ulrich îşi amintea cu precizie, se exprimase acolo, laolaltă cu regretul pentru faptul că sora lui nu avea copii, speranţa că ar fi putut cu toate acestea să aibă o căsnicie fericită, chiar dacă propriul ei caracter nu i-ar fi permis niciodată să recunoască acest aspect. „Cum ar mai putea sta lucrurile acum?" medită el. Făcea parte dintre ciudăţeniile bătrânului domn, care avusese atâta grijă să-şi înştiinţeze copiii unul despre celălalt, faptul că el îi trimisese pe amândoi încă de la o vârstă fragedă, îndată după moartea mamei lor, departe de casă; fuseseră crescuţi în internate diferite, iar Ulrich, care nu fusese un elev bun, nu avusese des permisiunea să plece acasă în vacanţe, astfel că, la drept vorbind, după perioada copilăriei, când cei doi se iubiseră foarte mult, Ulrich nu o mai

revăzuse cu adevărat pe sora lui, poate cu excepţia unei perioade mai lungi petrecute împreună pe când Agathe era o fetiţă de zece ani.

Lui Ulrich i se păruse firesc şi faptul că, acestea fiind împrejurările, nici nu mai schimbaseră scrisori între ei. La urma urmelor, ce şi-ar fi putut scrie? Când Agathe se măritase prima dată, el era, după cum îşi amintea acum, tânăr locotenent şi se găsea în spital în urma unei răni primite într-un duel: Doamne, ce tânăr nesăbuit fusese. La drept vorbind, pe vremea aceea experimentase variate feluri de nesăbuinţă. Căci acum îşi dădea seama că amintirea suferinţei de pe urma unei asemenea răni, pe când fusese locotenent, nu se lega de fapt deloc de acea perioadă, mult mai probabil era că pe atunci era deja inginer şi avusese „treburi importante" care-l ţinuseră departe de sărbătoarea de familie! Despre sora lui se spusese ulterior că îşi iubise foarte mult primul soţ; nu-şi mai aducea aminte de la cine aflase, dar la urma urmelor ce însemna „îl iubise mult"? Lucruri din acestea se spun deseori. Ea se recăsătorise, şi pe cel de al doilea bărbat al ei Ulrich nu-l putea suferi: lucrul era cert! Nu numai pornind de la impresia personală putea spune că nu-i plăcea, ci şi de la unele cărţi scrise de el, pe care le citise. Posibil să fi încetat să se mai gândească la sora lui, nu tocmai neintenţionat, de atunci încoace. Evident, nu însemna că făcuse bine procedând astfel; dar trebuia să-şi mărturisească singur că în decursul ultimului an, când se gândise la atât de multe lucruri din viaţa sa, nu-şi mai amintise nici măcar o singură dată de ea, nici chiar atunci când primise ştirea despre moartea tatălui. La gară îl întrebă pe bătrânul servitor venit să-l întâmpine dacă era acolo şi cumnatul său, iar când află că profesorul Hagauer era aşteptat de-abia la înmormântare, se bucurase şi, cu toate că până la înmormântare nu mai puteau fi decât cel mult două sau trei zile,

perioada aceasta de timp îi apărea ca un interval prelungindu-se pe o durată nelimitată pe care avea să îl petreacă alături de sora lui, ca şi cum ar fi fost fiinţele cele mai apropiate de pe lume. Ar fi fost zadarnic să găsească o logică a lucrurilor: probabil gândul acesta, „sora necunoscută", era una din abstracţiunile vaste în care-şi găseau locul atât de multe sentimente care nu s-ar fi putut justifica nicăieri în altă parte.

Preocupat de asemenea întrebări, Ulrich pătrunsese în oraşul străin, şi totuşi familiar, care i se deschidea în faţă. Aranjase să-l urmeze o trăsură cu bagaje, în care, în ultima clipă înainte de plecare, adăugase multe cărţi, însoţită de bătrânul servitor, care făcea parte demult din amintirile sale din copilărie şi care întrunea în persoana sa rolul de preceptor, de majordom şi de secretar, contopite în decursul timpului. Probabil că omul acesta rezervat şi modest fusese cel căruia tatăl îi dictase telegrama anunţându-şi propria moarte; paşii îl purtau pe Ulrich, pradă unei plăcute reverii, pe drumul ce-l conducea spre casă, în timp ce simţurile sale, acum treze, sorbeau cu curiozitate impresiile proaspete cu care ne surprinde un oraş care se extinde atunci când nu l-am mai văzut de multă vreme. Într-un anumit loc al drumului, loc de care picioarele sale îşi amintiră înainte ca însuşi gândul lui Ulrich să o facă, paşii îl abătură de la direcţia urmată până atunci şi se regăsi după o scurtă vreme pe o alee îngustă, mărginită de ambele părţi de zidurile unor grădini. Deodată casa se înălţă în faţa lui pe măsură ce se apropia, casa cu doar două caturi, corpul central al clădirii mai înalt decât aripile laterale, vechile grajduri într-o parte şi, lipită de zidul grădinii, construcţia mai mică în care locuia servitorul cu soţia sa; s-ar fi părut că, în ciuda relaţiilor întemeiate pe încredere, bătrânul domn o împinsese cât mai departe de sine, închizând-o totuşi între zidurile domeniului său.

Ulrich ajunse adâncit în gânduri la intrarea acum încuiată a grădinii şi lăsă să cadă inelul greu atârnat în locul clopotului obişnuit pe poarta scundă, înnegrită de vreme, înainte ca însoţitorul său să vină în fugă şi să-i îndrepte greşeala. Trebuiau să se întoarcă, ocolind zidul, la intrarea din faţă, unde se oprise trăsura şi abia atunci, când văzu faţada casei cu obloanele lăsate, Ulrich deveni conştient de faptul că sora lui nu venise să-l întâmpine la gară. Bătrânul servitor îl anunţă că stăpâna avea o migrenă şi se retrăsese după masă, dându-i dispoziţie să o trezească atunci când avea să sosească *Herr Doktor.* Sora lui avea asemenea migrene, continuă Ulrich să-l întrebe şi regretă îndată stângăcia care-i trăda în faţa bătrânului slujitor devotat al casei părinteşti înstrăinarea de cele de aici şi de relaţiile familiale asupra cărora era preferabil să se păstreze tăcerea.

— Tânăra doamnă a dat dispoziţie ca ceaiul să fie servit într-o jumătate de oră, răspunse cu deferenţă bătrânul, cu figura respectuoasă şi oarbă a slujitorului model, care transmitea cu toată reţinerea cuvenită asigurarea că el nu înţelegea nimic din cele ce depăşeau cercul îngust al îndatoririlor sale.

Fără să vrea, Ulrich îşi ridică privirea spre ferestre, cu senzaţia că Agathe ar Fi putut fi acolo, în spatele lor, urmărindu-i apropierea. Oare ea avea să se dovedească agreabilă, se întrebă el şi constată cu o senzaţie de indispoziţie că şederea aici avea să fie de-a dreptul insuportabilă dacă ea nu avea să-i placă. Faptul că nu se arătase nici la gară, nici la poarta casei i se părea mai degrabă un indiciu care îi inspira încredere şi indica o anumită înrudire a modului lor de a-şi trăi sentimentele, căci ar fi fost la fel de neîntemeiat ca ea să se fi grăbit să-i iasă în întâmpinare pe cât ar fi fost ca el, de-abia sosit, să fi vrut să se grăbească la catafalcul tatălui său. Lăsă vorbă, deci, că el însuşi avea să fie pregătit într-o jumătate de oră şi îşi puse ţinuta în

ordine. Camera unde era găzduit se afla la etajul al doilea, mansardat, al casei şi fusese camera sa de copil, acum ciudat adaptată cu câteva mobile care, era evident, fuseseră aduse în grabă şi erau gândite spre a asigura confortul unui om matur. „Probabil că nu se poate face altceva, atâta vreme cât mortul se află încă aici!" gândi Ulrich şi se instală, nu fără dificultate, printre ruinele copilăriei sale, dar în acelaşi timp cu o senzaţie parcă oarecum plăcută, ce părea să se înalţe asemenea unui abur ceţos din duşumeaua încăperii. Vrând să-şi schimbe hainele, îi veni gândul să îmbrace o haină de casă, asemănătoare unei pijamale, care-i căzuse în mâini desfăcându-şi geamantanele. „Ar fi trebuit totuşi să mă întâmpine, cel puţin la intrarea în casă!" se gândea şi era un gest asemănător cu o dojană în alegerea neglijentă a unei asemenea haine, deşi păstra încă sentimentul că sora lui ar fi putut avea o justificare pentru comportarea ei, oarecum congenială; astfel, schimbul de ţinută vestimentară dobândi ceva din curtenia pe care o are exprimarea spontană, lipsită de constrângere, cea a unei familiarităţi şi intimităţi.

Îmbrăcase o pijama largă, din flanel moale de lână, un fel de costumaţie de Pierrot, în carouri negre-cenuşii, strânsă la încheieturile mâinilor şi la glezne la fel de mult ca peste talie; haina aceasta îi plăcea, căci era comodă, iar acum, în timp ce cobora treptele, se simţea confortabil în ea după noaptea nedormită şi după îndelungata călătorie. Dar când intră în camera unde îl aştepta sora lui, rămase perplex faţă de alegerea vestimentaţiei, căci, prin lucrarea tainică a întâmplării, se găsi în faţa unui Pierrot înalt, blond, înveşmântat într-un costum în dungi şi romburi delicate, cafenii şi ruginii, care la prima vedere îi semăna leit.

— N-am ştiut că suntem gemeni! spuse Agathe şi chipul i se lumină într-un zâmbet.

2
Confidenţe

Nu se sărutară acum întâlnindu-se, ci se opriră doar unul în faţa celuilalt, privindu-se cu prietenie, apoi îşi schimbară locurile şi Ulrich fu în măsură să-şi contemple sora. Se potriveau în ce privea înălţimea. Părul Agathei era mai deschis la culoare decât al său, dar avea aceeaşi uscăciune delicat înmiresmată ca tenul lor, singurul element plăcut pentru el în propriul său trup. Pieptul ei nu se pierdea în abundenţe şi rotunjimi, era zvelt şi ferm, iar membrele surorii păreau să aibă forma prelungit-subţiată a unor fuse în care se uneşte abilitatea naturală cu frumuseţea.

— Sper că ţi-a trecut migrena; după felul în care arăţi, nu se cunoaşte deloc că te-ar durea capul, spuse Ulrich.

— N-am avut nicio migrenă, aşa ţi-am transmis doar pentru că era mai simplu, îi explică ea, la urma urmelor nu puteam să fac să-ţi parvină prin intermediul servitorilor un mesaj complicat; mi-a fost pur şi simplu lene.

Am dormit. Aici m-am obişnuit să dorm ori de câte ori am câteva minute libere. Sunt o flintă cu desăvârşire leneşă; cred că din deznădejde. Când mi s-a comunicat că vii, mi-am spus: să sperăm că acum sunt somnoroasă pentru ultima dată şi mi-am acordat atunci, singură, un fel de somn de vindecare; iar după ce am stat să mă gândesc bine, am denumit toată complicaţia, aşa, pentru auzul servitorilor, migrenă.

— Tu nu faci deloc sport? întrebă Ulrich.

— Puţin tenis. Dar detest sportul.

În timp ce ea îi vorbea, el îi mai contemplă o dată chipul. Nu i se părea că ar fi semănat prea mult cu propriul său chip; dar poate că

se înşela, s-ar fi putut să semene cu chipul lui aşa cum un pastel seamănă cu o gravură în lemn, aşa cum în faţa diversităţii materialului se trece cu vederea concordanţa dintre linii şi suprafeţe. Chipul ei îl neliniştea însă prin altceva. După o vreme îşi dădu seama că nu putea pur şi simplu să recunoască ce anume exprima. Lipsea din expresia sa ceea ce îţi permite de obicei să tragi concluzii în ce priveşte persoana pe care o priveşti. Era un chip expresiv, dar nicăieri pe acest chip nu era vreo trăsătură anume subliniată, nimic din acea combinaţie care sugerează în mod obişnuit trăsăturile unui caracter.

— Cum se face că şi tu te-ai îmbrăcat aşa? întrebă Ulrich.

— Nu am niciun motiv evident, răspunse Agathe. M-am gândit doar că e drăguţ.

— Este foarte drăguţ, confirmă Ulrich râzând. Dar e de-a dreptul o scamatorie a întâmplării. Iar moartea tatei, după cum văd, nu te-a zguduit nici pe tine foarte tare.

Agathe îşi înălţă încet trupul pe vârful picioarelor şi-l lăsă să cadă la loc la fel de încet.

— A venit şi soţul tău? întrebă fratele, ca să spună ceva.

— Profesorul Hagauer vine de-abia la înmormântare.

Părea să savureze prilejul de a-i pronunţa numele atât de reverenţios, să-l poată astfel ţine la distanţă de ea ca pe un străin.

Ulrich nu ştia ce ar fi trebuit să răspundă.

— Da, am auzit, spuse el.

Se priviră din nou şi apoi intrară, după cum se cuvenea, în mica încăpere în care fusese depus defunctul.

Întreaga zi, până în acel moment, camera fusese menţinută artificial în întuneric: era încărcată şi înecată în negru. Florile şi lumânările aprinse îşi răspândeau licăririle şi miresmele. Cei doi Pierrot se opriră în poziţie de drepţi în faţa defunctului şi păreau să-

l privească.

— N-am să mă mai întorc la Hagauer! declară Agathe, ca lucrurile să fie spuse o dată pentru totdeauna. Aproape că s-ar fi putut crede că şi mortul ar fi trebuit să audă aceste cuvinte.

Defunctul era întins pe catafalc, aşa cum dispusese el însuşi; în frac, cu giulgiul ridicat până la jumătatea pieptului, pe deasupra arătându-i-se cămaşa scrobită, cu mâinile împreunate fără crucifix, cu ordinele şi decoraţiile la vedere. Arcadele ochilor, mici şi dure, obrajii şi buzele supte. Închis în sinistra piele de mort, oarbă, care mai este încă parte a fiinţei şi care a ajuns să fie străină; sacul de călătorie al vieţii. Ulrich se simţi fără voie zguduit până în adâncurile fiinţei; acolo unde nu există niciun simţământ şi niciun gând; dar nicăieri în altă parte a fiinţei sale. Dacă ar fi trebuit să exprime ce simţea, ar fi reuşit să spună numai că o relaţie apăsătoare şi fără iubire se sfârşise. Aşa cum o dragoste rea îi face pe oameni răi, dacă nu reuşesc să se elibereze de ea, tot astfel se întâmpla cu acea legătură grea, copleşitoare, socotită pentru veşnicie, atunci când ceea ce este vremelnic se ofileşte şi seacă sub apăsarea ei.

— As fi vrut ca tu să fi venit încă mai demult, continuă Agathe, dar *papa* nu mi-a dat voie să te chem. A aranjat el singur tot în legătură cu moartea lui. Cred că i-ar fi fost penibil să moară sub ochii tăi. Eu sunt aici de două săptămâni; a fost îngrozitor.

— Cel puţin pe tine te-a iubit?

— L-a însărcinat pe bătrânul lui servitor cu tot ceea ce ar fi vrut el să ştie că e aranjat şi după aceea lăsa impresia că nu mai avea nimic de făcut şi se simţea fără niciun rost. Dar cam la fiecare sfert de oră îşi ridica de pe pernă capul şi se uita în jur, să vadă dacă mai sunt în cameră. Astfel s-au scurs primele zile. Pe urmă nu mai proceda astfel decât din jumătate în jumătate de oră, apoi la câte o oră

întreagă şi în ultima zi, de-a dreptul înfiorătoare, de cel mult două sau trei ori. În toate aceste zile, nu mi-a adresat nici un singur cuvânt decât atunci când îl întrebam ceva.

În timp ce îi relata despre cele petrecute, Ulrich îşi spuse: „în realitate, ea e o fiinţă aspră. Încă de copil, în felul ei liniştit, putea să fie incredibil de încăpăţânată. Cu toate acestea, pare maleabilă". Îşi aminti subit de o avalanşă. Cândva, într-o pădure devastată de o avalanşă, el însuşi îşi pierduse aproape viaţa. Avalanşa fusese un nor moale de pulbere de zăpadă, care, mânată de o forţă cu neputinţă de oprit, se făcuse dură ca un munte prăvălindu-se.

— Tu mi-ai expediat telegrama? întrebă el.

— Bătrânul Franz, după cum era firesc! Totul fusese aranjat dinainte. Nici nu s-a lăsat îngrijit de mine. E sigur că nu m-a iubit, nu ştiu de ce a trimis după mine. Eram mâhnită şi mă încuiam în camera mea ori de câte ori se ivea ocazia. Într-una din orele acelea a murit.

— Probabil că astfel a vrut să-ţi demonstreze că ai făcut o greşeală. Vino! spuse Ulrich cu amărăciune şi o îndreptă spre uşă. Poate că ar fi vrut să-l mângâi pe frunte? Sau să îngenunchezi lângă patul lui? Fie şi doar pentru că citise că dintotdeauna astfel se cuvenea la ultima despărţire de un tată. N-a izbutit să-şi impună să îţi transmită o astfel de rugăminte?

— Se prea poate, spuse Agathe.

Se opriseră iarăşi şi se priveau.

— De fapt, toate acestea sunt oribile! spuse Agathe.

— Da, spuse Ulrich. Ştim atât de puţin despre ceea ce se petrece.

Când părăsiră încăperea, Agathe se mai opri o dată şi-i spuse lui Ulrich:

— Am să te pun acum în încurcătură spunându-ţi un lucru care, fireşte, nu poate să te intereseze câtuşi de puţin; dar m-am hotărât

în timpul bolii tatei să nu mă mai întorc cu niciun chip la soţul meu!

Insistenţa aceasta încăpăţânată îl făcu pe fratele ei să surâdă fără să vrea, căci Agathei îi apăruse un rid vertical între sprâncene şi vorbea cu vehemenţă; părea că se temea că el nu avea să se situeze de partea ei, semăna cu o pisică speriată de moarte şi care astfel trecea cu toată îndrăzneala la atac.

— El e de acord? întrebă Ulrich.

— El nu ştie încă nimic, spuse Agathe. Nici nu va fi de acord.

Fratele o privea întrebător. Dar ea clătină energic din cap.

— O, nu, nu e ce crezi. Nu e niciun al treilea implicat aici! răspunse ea.

Cu aceste cuvinte se încheie pentru moment conversaţia dintre ei. Agathe se scuză că nu se îngrijise de faptul că lui Ulrich ar fi putut să-i fie foame sau să se fi simţit obosit, îl conduse într-o cameră unde se pregătise ceaiul şi, pentru că lipsea ceva, se duse ea însăşi să aranjeze lucrurile. Ulrich se folosi de momentele în care rămase singur pentru a şi-l readuce în amintire pe soţul ei, spre a încerca astfel să o înţeleagă mai bine. Profesorul Hagauer era un bărbat de talie mijlocie, cu stomacul supt, sigur plantat pe picioarele lui scurte, îmbrăcate în pantaloni cu croială grosolană, cu buzele mai degrabă groase sub o mustaţă ţepoasă, cu înclinaţie spre cravatele cu motive înflorate, menite fără îndoială să semnaleze că nu era un profesor obişnuit, ci unul cu vederi generoase înspre viitor. Ulrich simţi că i se stârnea din nou neîncrederea cu privire la alegerea Agathei, dar era cu totul exclus ca un asemenea om să fi nutrit vicii ascunse, dacă te-ai fi gândit la lumina plină de sinceritate care ardea pe fruntea şi în ochii lui Gottlieb Hagauer. „Aici e vorba pur şi simplu de un om luminat şi activ, un om cumsecade care se străduieşte să promoveze umanitatea în domeniul lui specific de activitate, fără să se amestece în lucrurile care nu-l privesc”,

conchise Ulrich, dar gândind astfel îşi aduse aminte iarăşi de scrierile lui Hagauer şi se adânci în gânduri nu întru totul plăcute.

Asemenea oameni pot fi recunoscuţi drept ceea ce sunt încă din perioada şcolii. Ei îşi însuşesc învăţătura mai puţin conştiincios – cum s-ar spune, confundând efectul cu cauza –, cât mai ales metodic şi practic. Încep prin a-şi ordona îndatoririle, aşa cum seara îţi pui în ordine până la ultimul nasture hainele pentru a doua zi, dacă vrei să fii gata dimineaţa repede şi fără greş; nu există înlănţuire de idei pe care să nu şi-o poată fixa în înţelegerea lor, cu ajutorul a cinci până la zece nasturi astfel pregătiţi, şi trebuie să recunoaştem că se vor vădi după aceea ca siguri şi în măsură să facă faţă oricărei inspecţii. Astfel ajung elevi model, fără ca din punct de vedere moral să le devină antipatici colegilor, iar oameni care, asemenea lui Ulrich, prin însăşi firea cu care au fost înzestraţi se lasă atraşi când spre un uşor excedent, când spre o la fel de uşoară insuficienţă rămân în urma lor, chiar dacă sunt mult mai înzestraţi, fiind depăşiţi într-un fel de evoluţie imperceptibilă a lucrurilor, la fel de greu de desluşit ca însuşi destinul. El remarca faptul că, la drept vorbind, nutrea o anumită teamă tainică faţă de o asemenea categorie de oameni privilegiaţi, căci precizia lor mentală făcea ca propriul lui entuziasm pentru precizie să pară oarecum derizoriu. „N-au nici urmă de suflet", judecă el, „şi sunt oameni cumsecade; după ce împlinesc şaisprezece ani, vârsta la care tinerii se dau în vânt după probleme intelectuale, rămân, după cum s-ar părea, puţin în urma celorlalţi şi nu mai au pe de-a întregul capacitatea de a înţelege gânduri şi emoţii noi, dar lucrează în continuare cu toţi cei zece nasturi ai lor. Vine şi ziua când pot dovedi că ei au înţeles totdeauna totul, fireşte, fără a cădea în acele extreme care nu ar putea fi justificate, în cele din urmă ei fiind cei care creează posibilitatea ca ideile noi să prindă viaţă, atunci când aceste idei au ajuns pentru ceilalţi nişte clişee

adolescentine de mult răsuflate sau nişte exagerări izolate!" Astfel, când sora lui intră din nou în cameră, Ulrich tot nu-şi dăduse seama ce ar fi putut să i se întâmple, dar simţea că războiul ei împotriva soţului, chiar dacă ar fi fost un război nedrept, însemna ceva ce ar fi fost în măsură să-i procure lui o plăcere de o natură cu totul frivolă.

Agathe părea să socotească imposibil să-şi explice raţional hotărârea. Aşa cum nici n-ar fi fost de aşteptat altfel din partea unui om cu un caracter ca acela al lui Hagauer, căsnicia ei se găsea, privită din afară, în cea mai desăvârşită ordine. Nu existau certuri între ei, abia dacă s-ar fi putut vorbi de divergenţe de opinie; fie şi numai pentru că Agathe, aşa cum îi povestea ea, nu-i mărturisea soţului părerea ei în niciun fel de problemă. Fireşte, niciun fel de excese, nici băutură, nici joc de cărţi. Nici măcar obiceiuri de celibatar. O justă distribuire a veniturilor. Gospodărie bine pusă la punct. Desfăşurarea liniştită a unei coabitări sociabile, privită fiind din anturaj, şi posomorâte când se restrângea la cei doi.

— Dacă tu îl părăseşti astfel, pur şi simplu fără motiv, spuse Ulrich, căsătoria va fi desfăcută din vina ta, presupunând că el intentează divorţul.

— Să-l intenteze! susţinu Agathe.

— Poate că ar fi mai bine să-i înlesneşti un mic avantaj financiar dacă el se învoieşte cu o soluţie asupra căreia să cădeţi de acord.

— Eu mi-am luat cu mine, răspunse ea, doar cele necesare pentru o călătorie de trei săptămâni, în afară de aceasta câteva obiecte din copilărie şi amintiri din vremea de dinainte de Hagauer. Să păstreze el tot restul, nu am nevoie de nimic. Dar pe viitor nu va mai avea nici cel mai mic avantaj din partea mea!

Din nou exclamaţia ei fu dublată de o vehementă surprinzătoare. S-ar fi putut eventual deduce că Agathe voia să compenseze faptul că în vremurile trecute îi acordase acestui bărbat prea multe

avantaje. Dar acum în Ulrich se redeşteptară combativitatea, sportivitatea, inventivitatea în ceea ce privea depăşirea unor obstacole, deşi făcea acea constatare fără nicio plăcere; era ceva care semăna cu efectul unui excitant punând în mişcare emoţiile extroverte, în vreme ce acelea lăuntrice rămâneau neatinse. Căută să abată conversaţia în alte direcţii şi încercă ezitant să-şi formeze o imagine de ansamblu asupra întregii probleme.

— Am citit câte ceva scris de el şi am auzit unele lucruri în ce-l priveşte, spuse, după câte ştiu, e considerat în domeniul învăţământului şi pedagogiei ca fiind un om de viitor!

— Da, este, răspunse Agathe.

— În măsura în care-i cunosc scrierile, nu este doar un profesor cu multiple talente, ci s-a pronunţat încă de la început în favoarea unei reforme a institutelor noastre de învăţământ superior. Îmi aduc aminte că am citit odată o carte de-a sa în care era vorba, pe de o parte, despre valoarea de neînlocuit a învăţământului istorico-umanist pentru formaţia în conformitate cu morala, pe de altă parte, despre valoarea de neînlocuit a învăţământului ştiinţifico-matematic pentru formaţia spirituală şi, în sfârşit, în al treilea rând, despre valoarea de neînlocuit pe care o are sentimentul vital concentrat al sportului combinat cu pregătirea militară pentru formarea spiritului de iniţiativă şi de acţiune. E adevărat?

— Ceva de genul acesta, confirmă Agathe, dar ai observat cum foloseşte el citatele?

— Cum foloseşte citatele? Stai puţin: îmi amintesc vag că într-adevăr m-a frapat ceva în acest sens. Citează foarte multe surse. Îi citează pe vechii maeştri. El – fireşte, citează şi din scriitorii contemporani şi uite, acum îmi dau seama: foloseşte citatele într-un mod de-a dreptul revoluţionar pentru un profesor, adică nu numai clasicii ştiuţi din şcoală, ci şi proiectanţii de avioane, oamenii politici

şi artiştii la ordinea zilei… Dar, în esenţă, e doar ceea ce-ţi spuneam eu înainte… încheie el cu un sentiment de jenă şi puţin intimidat, ca şi cum ar fi descoperit o amintire care se înfunda.

— Citează, îl completă Agathe, astfel încât, de exemplu, în muzică ar ajunge până la Richard Strauss sau în pictură până la Picasso; dar n-ar menţiona niciodată, fie şi numai ca exemplu de orientare falsă, vreun nume care să nu-şi fi câştigat un anumit drept de cetate în ziare, cel puţin atât cât să fie luat în discuţie spre a fi criticat.

Aşa era. Era ceea ce căutase adineaori Ulrich în amintirile sale. Îşi ridică privirea. Răspunsul Agathei îl bucura prin tactul şi prin spiritul de observaţie pe care le dovedeau cuvintele ei.

— Astfel a devenit cu timpul un lider de opinie, prin faptul că a fost unul din primii care au mers înainte, odată cu timpul, o completă şi el râzând. Toţi cei care vin ceva mai târziu decât el îl văd deja înaintea lor! Dar tu ţii cu adevărat la aceştia care sunt primii?

— Nu ştiu. Oricum, eu nu citez.

— Haide să fim modeşti, spuse Ulrich. Numele soţului tău reprezintă un program care astăzi înseamnă pentru mulţi tot ceea ce este mai important. Acţiunea lui are semnificaţia unui mic pas concret înainte. Ascensiunea sa socială nu mai poate întârzia. Mai devreme sau mai târziu va ajunge cel puţin profesor universitar, deşi şi-a câştigat atâta vreme pâinea doar ca profesor de şcoală secundară; iar eu, vezi tu, care nu am avut niciodată nimic altceva de făcut decât ce se găsea de-a dreptul în drumul cel drept, am ajuns astăzi în situaţia în care probabil că n-am să mă văd nici măcar conferenţiar: ca să vezi!

Agathe se simţea dezamăgită şi probabil acesta era motivul pentru care chipul ei căpătă deodată o lucire de porţelan,

inexpresivă, ca a unei doamne din lumea bună şi-i răspunse graţios:

— Nu ştiu, poate că ar trebui să-i ţii mai degrabă partea lui Hagauer?

— Când trebuie să vină? întrebă Ulrich.

— De-abia la înmormântare; mai mult de atât nu-şi pierde el timpul. Însă în niciun caz nu va locui aici în casă, nu permit aşa ceva!

— Cum vrei! se hotărî pe neaşteptate şi Ulrich. Am să-l iau de la gară şi am să-l duc la un hotel. Iar acolo, dacă aşa vrei tu, am să-i spun: „Aici ţi-a fost rezervată camera!".

Agathe păru surprinsă şi deodată entuziasmată.

— Ceea ce îl va înfuria îngrozitor, pentru că îl va costa şi e sigur că se aşteaptă să locuiască la noi.

Faţa i se schimbase într-o clipă şi recăpătase ceva nestăpânit şi copilăresc, ca a unui şţrengar care pune la cale o poznă.

— Care sunt dispoziţiile? întrebă fratele ei. Casa îţi aparţine acum ţie sau mie sau nouă, amândurora? Există un testament?

— *Papa* mi-a transmis un pachet voluminos de acte, în care e fără îndoială tot ceea ce trebuie să ştim.

Trecură înspre birou, traversând camera unde era depus defunctul.

Alunecară iarăşi prin licărirea lumânărilor, prin mirosul florilor, prin cercul acelor doi ochi care nu mai vedeau nimic. În semiîntunericul pâlpâitor, Agathe fu timp de o secundă doar o ceaţă nesigură de aur, cenuşiu şi roz. Pachetul conţinând testamentul fu găsit, însă ei reveniră cu documentele la măsuţa lor de ceai, unde apoi uitară să-l mai deschidă.

Căci atunci când se aşezară din nou, Agathe îi împărtăşi fratelui că trăia practic separată de soţul ei, chiar dacă, mai departe, sub acelaşi acoperiş; nu preciză de câtă vreme dura acea situaţie.

În primul moment spusele ei făcură o impresie proastă asupra lui Ulrich. Când femeile căsătorite îşi închipuie că un anume bărbat ar putea deveni iubitul lor, multe dintre ele obişnuiesc să-i mărturisească acestuia în confidenţă o asemenea poveste; deşi sora lui se destăinuise cu un aer de stânjeneală, cu ezitări, hotărându-se stângace să creeze un şoc, oricare ar fi fost el, aşa cum se putea simţi limpede, pe el îl irita că ea nu găsise ceva mai bun ca să şi-l apropie şi socotea această atitudine a ei o exagerare.

— Ce n-am înţeles eu în primul rând niciodată este cum ai putut trăi cu un asemenea om! îi răspunse cu sinceritate.

Agathe insistă că tatăl lor voise aşa; ce ar fi putut face ea într-o asemenea situaţie, îl întrebă.

— Dar erai pe atunci văduvă, nu mai erai o copilă, o minoră!

— Întocmai. Mă reîntorsesem acasă la *papa*; peste tot se spunea atunci că eram încă prea tânără să pot începe să trăiesc singură şi, chiar dacă eram văduvă, de-abia împlinisem nouăsprezece ani; de altfel, nu mai suportam să trăiesc aici.

— De ce nu ţi-ai căutat un alt bărbat? Sau de ce nu te-ai dus la facultate, să începi în felul acesta o viaţă independentă? întrebă Ulrich cu oarecare brutalitate.

Agathe clătină doar din cap. De-abia după o mică pauză răspunse:

— Ţi-am spus deja că sunt leneşă.

Ulrich simţea că acesta nu era un răspuns.

— Ai avut deci un motiv anume să te măriţi cu Hagauer?

— Da.

— Iubeai un altul, pe care nu-l puteai avea?

Agathe ezită.

— Îl iubeam pe soţul meu care murise.

Ulrich regreta că folosise cuvântul iubire într-un fel atât de

obişnuit, ca şi când ar fi considerat intangibilă însemnătatea instituţiei sociale pe care o reprezintă acest termen. „Dacă vrei cu tot dinadinsul să consolezi pe cineva, la fel de bine poţi să înfiinţezi o cantină în care să serveşti supa populară!" reflectă. Cu toate acestea, se simţea ispitit să vorbească mai departe în acelaşi fel.

— Apoi ţi-ai dat seama de ce ţi s-a întâmplat şi i-ai făcut zile amare lui Hagauer? spuse el.

— Da, confirmă Agathe. Dar nu imediat; de-abia mai târziu, adăugă ea. Foarte târziu, chiar.

Aici se angajară într-un fel de mică ceartă.

Era vizibil că aceste mărturisiri o costau pe Agathe un efort, deşi le făcuse de bunăvoie şi era limpede, cum era şi firesc la vârsta ei, că ea vedea în felul cum fiecare se aranja în viaţa sa intimă un subiect important de discuţii pentru oricine. Părea încă din primul moment să-şi expună problema ca o chestiune care depindea de înţelegerea sau neînţelegerea partenerului de discuţie, căuta să-i obţină încrederea şi era hotărâtă, nu fără sinceritate şi înflăcărare, să-şi câştige fratele de partea ei. Dar Ulrich, încă într-o dispoziţie în care era înclinat să adopte un ton moralizator, nu era în stare să-i iasă imediat în întâmpinare pe poziţiile ei. În ciuda forţei sale sufleteşti, nu era deloc imun la prejudecăţile pe care spiritul său ştia să le respingă, pentru că îşi lăsase de prea multe ori viaţa să se desfăşoare la întâmplare şi spiritul să se îndrepte pe alte cărări. Pentru că folosise şi abuzase prea des de influenţa sa asupra femeilor, cu plăcerea unui vânător care prinde şi examinează vânatul, întâlnise de asemenea aproape totdeauna şi imaginea corespunzătoare, cea în care femeia este sălbăticiunea care se frânge sub lancea de iubire a bărbatului, şi păstra în amintire voluptatea umilinţei căreia i se supune femeia îndrăgostită, în vreme ce bărbatul este foarte departe de o asemenea dăruire. Această concepţie virilă despre slăbiciunea

feminină în raport cu forţa masculină continuă să fie destul de obişnuită, deşi odată cu valurile succesive ale generaţiilor tinere au apărut şi alte moduri de a vedea lucrurile, iar firescul cu care Agathe îşi recunoştea dependenţa faţă de Hagauer îl rănea pe fratele ei. Lui Ulrich i se părea că sora lui îndurase o înjosire, fără ca ea să fi fost de-a dreptul conştientă de aceasta, atunci când se supusese influenţei unui bărbat care lui nu-i plăcea şi persistase ani de zile într-o asemenea situaţie. Nu rosti asemenea vorbe, dar Agathe îi citi fără îndoială ceva din aceste gânduri pe chip, căci spuse deodată:

— Nu aveam cum să fug imediat de la el, dacă apucasem să mă mărit; ar fi fost bizar!

Ulrich – în continuare acelaşi Ulrich în rolul fratelui mai mare, gata să dea cu suficienţă sfaturi simplificatoare cu rol educativ şi moralizator – fu deodată violent smuls din postura de până atunci şi exclamă, aproape strigând: — Să fi fost oare cu adevărat bizar să simţi dezgust faţă de această situaţie şi să tragi imediat toate concluziile?

Încercă să-şi atenueze reacţia, surâzând de îndată ce apucase să rostească aceste vorbe, privindu-şi sora cât mai prietenos cu putinţă.

Agathe îl privea şi ea; faţa îi fu umbrită deodată de efortul cu care îi cerceta trăsăturile.

— O fiinţă sănătoasă nu e totuşi într-atât de sensibilă faţă de asemenea lucruri penibile, repetă ea. De fapt, ce importanţă deţin aceste aspecte?

Ulrich reacţionă controlându-se şi nu mai îngădui ca gândurile lui să fie lăsate pe seama unui sine parţial. Redeveni omul înţelegerii funcţionale.

— Ai dreptate, spuse el, ce importanţă mai au, până la urmă, asemenea evoluţii ca atare! Ele depind de sistemul de reprezentări

prin care le observi şi de sistemul personal în care sunt integrate.

— Ce vrei să spui? întrebă Agathe bănuitoare.

Ulrich se scuză pentru modul său abstract de a se exprima, dar în vreme ce căuta o comparaţie mai uşor accesibilă, îl copleşi din nou gelozia fraternă, influenţându-i alegerea cuvintelor.

— Să presupunem că o femeie, care nu ne este indiferentă, ar fi fost siluită, explică el. Dintr-o perspectivă eroică, ar trebui să ne aşteptăm la răzbunare sau la sinucidere; potrivit unui punct de vedere cinic-empiric, să ne aşteptăm ca ea să se scuture de incident ca gâscă de apă; ceea ce s-ar întâmpla în realitate în zilele noastre ar fi poate un amestec al celor două atitudini. Dar incertitudinea lăuntrică este mai respingătoare decât orice altceva.

Agathe nu accepta nici acest mod de a pune problema.

— Chestiunea ţi se pare deci îngrozitoare? întrebă ea simplu.

— Nu ştiu. Mi s-ar părea umilitor să trăieşti cu un om pe care nu-l iubeşti. Iar acum – fie cum vrei tu! — Este mai rău decât atunci când o femeie care vrea să se recăsătorească la mai puţin de trei luni după divorţ trebuie să fie examinată de un medic ginecolog, numit oficial, pentru a se constata, potrivit legilor drepturilor succesorale, dacă nu este însărcinată? Am citit că aşa se face!

Fruntea Agathei părea acum, în mânia cu care-şi apăra cauza, să se fi rotunjit deodată şi îi apăruse iarăşi acel rid mic, vertical, între sprâncene.

— Iar femeilor nu le rămâne altceva de făcut decât să se conformeze, dacă nu au încotro! spuse ea dispreţuitoare.

— Nu te contrazic, răspunse Ulrich, toate lucrurile de felul acesta, odată ce au ajuns să ni se întâmple, trec precum soarele şi ploaia. Probabil că tu eşti mult mai raţională decât mine, când vezi lucrurile atât de natural, dar natura omului nu este naturală, ci e susceptibilă să modifice natura şi astfel este uneori bizară.

Surâsul lui îi invoca afecţiunea, iar cu ochii percepea acum cât de tânără îi era faţa. Când se enerva, aproape că nu făcea deloc riduri, ci chipul ei devenea neted de încordarea a ceea ce se petrecea îndărătul lui, ca o mănuşă în care se strânge pumnul.

— Eu nu am meditat niciodată în termeni atât de generali, răspunse ea. Dar acum, că te-am ascultat, mă gândesc iarăşi că am trăit îngrozitor de prost până acum!

— Toate provin doar, îndreptă în glumă fratele ei recunoaşterea reciprocă a greşelilor lor, de la faptul că tu mi-ai spus atât de multe de bunăvoie, dar nu şi ceea ce este hotărâtor. Cum aş putea să pun degetul pe rană dacă nu-mi mărturiseşti nimic despre bărbatul din cauza căruia tu îl părăseşti de fapt pe Hagauer?

Agathe îl privea iarăşi ca un copil sau ca un student care a fost jignit de profesorul său.

— Dar trebuie, de fapt, să fie vorba de un bărbat? Nu se poate întâmpla de la sine? Am greşit pentru că am tolerat totul fără să am niciun iubit? Poate că te-aş minţi dacă aş susţine că n-am avut niciodată un amant; nu vreau să mă prezint într-o lumină într-atât de ridicolă; dar nu am acum niciun iubit şi ţi-aş lua în nume de rău dacă ai crede că aş avea nevoie, la urma urmei, de un amant ca să plec de la Hagauer!

Fratelui ei nu-i rămase nimic altceva de făcut decât să o asigure că femeile pasionale îşi părăsesc bărbaţii şi fără să aibă amanţi şi că, după părerea lui, era chiar mai demn. Ceaiul pentru care veniseră se transformase într-o cină improvizată şi timpurie, căci Ulrich era foarte obosit şi îşi exprimase dorinţa să se ducă devreme la culcare, spre a putea fi odihnit a doua zi, când urma să facă faţă agitaţiei inevitabile. Acum, înainte de a se despărţi, îşi fumară fiecare ţigara şi Ulrich constată că tot nu îşi putea forma o părere definitivă despre sora sa. Nu avea nimic emancipat sau boem, deşi o vedea

aşezată în faţa lui îmbrăcată în pantalonii largi în care-l primise pe fratele ei necunoscut. Mai curând, aşa îi trecu prin minte, avea ceva de hermafrodit; veşmintele largi, masculine, lăsau, în gesturile din cursul conversaţiei dintre ei, să se bănuiască, prin semitransparenţa unei oglinzi de ape, formele delicate care se ascundeau sub ele şi, odată cu libertatea masculină şi independenţa cu care-şi ţinea picioarele, îşi purta părul frumos ridicat şi aranjat într-un chip foarte feminin. Centrul acestei impresii ambigue îl constituia însă mai departe chipul, care exprima în cea mai mare măsură farmecul unei frumuseţi feminine, laolaltă cu o reţinere şi o rezervă a căror natură el nu reuşea să o definească.

Faptul că ştia atât de puţine despre ea şi că îi şedea acum atât de familiar alături, cu totul altfel decât alături de o femeie pentru care el însuşi ar fi fost un bărbat, era un lucru foarte plăcut în oboseala aceasta căreia începea să-i cedeze.

„O mare schimbare de ieri încoace!" gândi.

Era recunoscător pentru această schimbare şi se strădui să-i spună ceva cordial şi fratern Agathei la despărţire, dar, cum era o situaţie neobişnuită pentru ei, nu-i veni nimic în minte. Astfel că o cuprinse doar în braţe şi o sărută.

3

Dimineaţa într-o casă îndoliată

În dimineaţa următoare, Ulrich se trezi devreme şi vioi ca un peşte care ţâşneşte din apă; era o urmare a oboselii mistuite cu totul de somnul fără vise după ziua precedentă. Căută să-şi pregătească ceva pentru micul dejun şi străbătu astfel casa. Doliul nu se instaurase încă definitiv, doar un abur de tristeţe plutea în toate încăperile; îl făcea să se gândească la o prăvălie care şi-a deschis

dimineaţa devreme obloanele, pe când strada e încă pustie. Apoi îşi scoase filele lucrării sale ştiinţifice din geamantan şi se instală cu ele în camera de studiu a tatălui său. Părea, acum când el însuşi se aşeza în mijlocul ei şi focul ardea în sobă, mai umană decât cu o seară înainte, deşi un spirit pedant, cântărind argumentările de o parte şi de alta, o aranjase până şi în dispunerea simetrică a busturilor de ghips la înălţimea rafturilor bibliotecii; totuşi, micile obiecte personale rămase ici şi colo – nişte creioane, lupa, termometrul, o carte deschisă, suportul pentru tocuri şi altele de felul acesta – imprimau încăperii vidul emoţionant al unui adăpost acum părăsit. Ulrich se afla printre toate acestea, mai bine zis în apropierea ferestrei, aşezat la masa de scris care dădea tonul acelui spaţiu şi simţea acum o lipsă particulară de participare. Pe pereţi erau atârnate portrete ale strămoşilor săi, iar o parte din mobilă provenea încă din vremea lor. Locatarul acestui spaţiu îşi formase propria sa găoace din învelişul vital al predecesorilor săi; acum era mort, iar întreg decorul casei sale era încă păstrat în jur, ca şi cum ar fi fost doar exilat din acea încăpere, dar de pe acum ordinea lucrurilor era frântă, pentru a se adapta celui care avea să-i urmeze şi se simţea cum dăinuirea mai cuprinzătoare a obiectelor începea, abia vizibil, să izvorască din nou în spatele rigidei lor măşti de tristeţe.

În acea stare de spirit, Ulrich reluă lucrarea pe care o întrerupsese de săptămâni şi luni de zile, iar privirea îi căzu chiar de la început pe un pasaj privind ecuaţiile hidrodinamice pe care nu reuşise să-l depăşească. Îşi amintea nelămurit că se gândise la Clarisse când folosise cele trei stări de agregare ale apei voind să exemplifice un anume aspect din lucrarea sa, pentru a demonstra astfel o nouă posibilitate matematică; iar Clarisse îl făcuse să piardă şirul. Dar există o anumită calitate a amintirii care readuce în minte nu

cuvântul, ci atmosfera în care acesta a fost rostit, iar pe Ulrich îl străfulgeră un gând: „Carbonul…" şi avu deodată senzaţia, ivită din nimic anume, că ar fi putut depăşi acea fază dacă ar fi ştiut pe loc în câte stări de agregare se poate înfăţişa carbonul; cum nu-şi aminti nimic precis, gândi în schimb: „Fiinţa omenească se înfăţişează în două stări. Ca bărbat şi ca femeie". Reflectă astfel mai multă vreme, în aparenţă încremenit de uimire, ca şi cum ar fi fost o minune descoperirea că fiinţa omenească trăieşte în două stări endemic diferite. Numai că, sub această încremenire a gândului său, se ascundea un alt fenomen. Căci o fiinţă poate fi dură, egoistă, concentrată într-un efort îndreptat spre un ţel anume, extrovertită, şi în acelaşi timp se poate simţi, în calitatea sa de acelaşi Ulrich Cutare, tocmai dimpotrivă, adâncit în sine însuşi, ca o fiinţă fericită în detaşarea sa, într-o stare în care toate lucrurile din jur devin indescriptibil de sensibile deodată şi într-un fel, de asemenea, detaşate cu totul. Se întrebă: „Cât timp a trecut de când nu m-am mai simţit astfel?". Spre surprinderea sa, de-abia trecuseră ceva mai mult de douăzeci şi patru de ore. Tăcerea care-l înconjura pe Ulrich era înviorătoare şi starea de care tocmai îşi amintise nu i se mai păru atât de neobişnuită cum avusese senzaţia înainte. „Suntem – reflectă acum, destinzându-se – de fapt nişte organisme care trebuie să se impună unul împotriva altuia cu toată forţa şi cu toate dorinţele lor într-o lume neprietenoasă. Dar fiecare, cu duşmanii şi victimele sale laolaltă, nu este decât o părticică şi un vlăstar al acestei lumi; nici nu este atât de desprins de ele şi de independent cum îşi închipuie". Admiţând acest lucru, nu i se mai părea câtuşi de puţin de neînţeles că uneori urca din lume o premoniţie de unire şi iubire, aproape o certitudine a faptului că mizeria concretă a existenţei nu lăsa în anumite împrejurări să se întrevadă decât o jumătate din întreaga complexitate a fiinţelor. Acest gând nu avea în sine în mod necesar

nimic care ar fi putut să rănească un om cu spirit matematico-ştiinţific şi cu deprinderea exactităţii sentimentelor; dimpotrivă, Ulrich îşi aminti de lucrările unui psiholog de care-l legau nişte relaţii de ordin personal; era vorba de faptul că există două mari grupuri de reprezentări opuse unele altora, din care una concepea omul ca fiind înconjurat de conţinutul experienţelor sale de viaţă şi deprins cu acestea, cealaltă concepându-l ca în măsură să cuprindă el însuşi conţinutul acestor experienţe, ceea ce sugera concluzia că asemenea stări de „prezenţă în interiorul a ceva" şi de „viziune din afara a ceva anume", asemenea „senzaţii concave şi convexe", asemenea „stări spaţiale sau obiective", asemenea „viziuni intuitive, lăuntrice" şi asemenea „concepţii exterioare" se regăseau în atât de multe opoziţii trăite, precum şi în verbalizarea lor, încât aveai dreptul să presupui că există un străvechi dualism al experienţei de viaţă. Nu era vorba aici de o cercetare strict obiectivă, ci de una din analizele acelea fanteziste ale imaginaţiei, care tatonează în viitor şi care-şi datorează impulsul unui stimul venind de dincolo de activitatea ştiinţifică de fiecare zi, dar fiind fermă pe temeiurile sale şi prezentând plauzibilitate în concluziile sale care evoluau spre o unitate, ascunsă sub ceţuri primordiale, a emoţiilor şi percepţiilor şi, după cum Ulrich credea că era în măsura să afirme, produsese, din rudimentele sale, de nenumărate ori risipite şi devastate, în cele din urmă, comportamentul actual, care se organizează nedesluşit din opoziţia dintre modurile masculin şi feminin de a experimenta şi trăi viaţa, mereu desfăşurându-se în umbra tainică a unor visuri străvechi.

Ajuns în acel punct, el căută – literalmente, aşa cum la coborârea unui perete de stâncă primejdios alpinistul are nevoie de corzi şi crampoane – să se asigure şi se lansă într-o nouă meditaţie:

„Tradiţiile filosofice cele mai vechi, pentru noi ajunse aproape de

neînțeles în obscuritatea lor, vorbesc deseori despre un «principiu» masculin şi unul feminin!" îşi evocă el.

„Zeiţele care existau în religiile primitive alături de zei nu mai sunt în realitate accesibile sensibilităţii noastre", cugetă el mai departe. „Pentru noi, relaţia cu asemenea femele de o forţă supraomenească ar fi un adevărat masochism! Însă natura – îşi urmă el gândurile – îi dăruieşte bărbatului mameloane şi femeii un rudiment de sex bărbătesc, fără ca de aici să se poată trage concluzia că strămoşii noştri ar fi fost hermafroditi. Deci nici sufleteşte ei nu vor fi fost nişte hibrizi. În acest caz, dubla posibilitate a viziunii care dăruieşte, respectiv primeşte, trebuie să fi fost adoptată odinioară din afară, ca un fel de faţă dual㠹 a naturii; într-un fel, toate acestea sunt mult mai vechi decât deosebirea dintre sexe, care mai târziu şi-au completat veşmintele lor sufleteşti…"

Gândea toate acestea, dar în continuare ajunse să îşi amintească de un anumit amănunt din copilărie, ceea ce îi abătu consideraţiile într-o altă direcţie, căci – cum nu i se mai întâmplase de mult – îi făcu realmente plăcere să rememoreze acele întâmplări. Trebuie lămurit că, înainte vreme, tatăl său obişnuise să călărească şi avusese cai de călărie, lucru pentru care mai stăteau mărturie şi astăzi grajdurile goale de lângă zidul grădinii, pe care Ulrich le văzuse întâi la sosirea lui acasă. Probabil că fusese singura înclinaţie aristocratică pe care şi-o permisese tatăl său, în admiraţia lui faţă de prietenii aparţinând lumii feudale, însă Ulrich era la vremea aceea copil şi senzaţia de statuie uriaşă, nesfârşită, în orice caz nemăsurată, pe care trupul înalt, musculos al unui cal i-o evocă unui copil copleşit de admiraţie se forma acum iarăşi în sensibilitatea lui, ca o creastă muntoasă de basm, înfricoşătoare, încununată de coama revărsată a calului prin care se alungau tresăririle pieii de pe grumaz, asemenea valurilor de vânt prin iarbă.

Era, cum îşi dădea seama, una din acele amintiri a căror strălucire provine din însăşi neputinţa copilului de a-şi îndeplini dorinţele; dar asemenea cuvinte spun prea puţin în comparaţie cu splendoarea acelei străluciri de-a dreptul supralumeşti sau cu strălucirea nu mai puţin minunată pe care micul Ulrich o atinsese cu vârful degetelor puţin mai târziu, când căutase să o reînvie pe cea dintâi. Căci, la vremea aceea, fuseseră afişate în oraş anunţurile cu privire la sosirea unui circ, în care apăreau nu numai cai, ci şi lei, tigri, nişte dulăi de o frumuseţe uimitoare, care convieţuiau în bună înţelegere cu animalele sălbatice; contemplase multă vreme afişele până ce reuşi să obţină unul din acele panouri multicolore, din care decupase formele animalelor, dăruindu-le apoi consistenţă şi alură cu nişte mici monturi de lemn. Ceea ce se petrecuse apoi nu se mai poate însă compara decât cu o beţie care nu stinge până la capăt setea, oricât de mult ai continua-o; căci nu luă sfârşit şi nici nu duse, după prelungirea ei timp de săptămâni, la nicio evoluţie spre altceva, ci fusese doar starea de transpunere dăinuitoare în creaturile atât de admirate, pe care-şi închipuia că le poseda cu fericirea inexprimabilă a unui copil singuratic, atunci când le privea doar, cu intensitatea cu care simţea că lipsea ceva, un ultim element care nu ar fi putut fi suplinit de nimic altceva, şi tocmai frustrarea conferea strălucire dorinţei nebuneşti care-i umplea nemăsurat trupul. Odată cu această amintire ciudat de nelimitată în intensitatea ei, urcă în el o alta, din aceeaşi vreme timpurie a uitării, amintirea unei trăiri doar puţin mai târzii şi, în ciuda fragilităţii ei puerile, luă acum în stăpânire trupul acestui om în toată firea care visa cu ochii deschişi. Era amintirea acelei fetiţe care nu avusese decât două însuşiri: cea, anume, de a fi trebuit să-i aparţină lui, lui Ulrich, şi cea a luptelor pe care trebuise să le ducă pentru ea cu alţi băieţi. Din cele două, numai luptele erau reale, căci fetiţa nu

existase. Straniu timp în care, asemenea unui cavaler rătăcitor, le sărea în piept unor potrivnici necunoscuţi, mai ales atunci când aceştia erau mai mari decât el şi-i ieşeau înainte pe câte o stradă însingurată unde se ascundeau cine ştie ce taine, în care se putea lupta astfel cu duşmanul luat prin surprindere! Suferise nu puţine înfrângeri dureroase, dar repurtase victorii însemnate, însă, oricum s-ar fi încheiat asemenea înfruntări, se simţea înşelat în aşteptările sale. Emoţiile lui nu se opriseră niciodată la gândul totuşi atât de firesc că fetiţele pe care le cunoştea în realitate erau aceleaşi pentru care se luptase, căci, asemenea tuturor băieţilor de vârsta lui, fusese sfios şi simţea că parcă ar fi avut limba legată în prezenţa fetelor; până când într-o zi se ivi totuşi o excepţie. Ulrich îşi amintea atât de distinct de parcă imaginea s-ar fi aflat în vizorul unui ochean care străbătea anii, apropiindu-se de o seară în care Agathe era pregătită pentru o serbare la care urmau să se strângă mai mulţi copii. Purta o rochie de catifea şi părul i se revărsa pe deasupra, asemenea unor valuri de catifea de culoare mai deschisă, astfel încât, văzând-o, deşi el însuşi era costumat într-o vestimentaţie îngrozitoare de cavaler, simţise deodată, în acelaşi chip inexprimabil în care-şi dorise animalele de pe afişele circului, dorinţa nesfârşită de a fi fată. Pe vremea aceea ştia atât de puţine despre deosebirile dintre bărbat şi femeie încât nu i se părea cu totul imposibil acest lucru, dar ştia totuşi îndeajuns pentru ca să nu se lanseze dintr-odată, aşa cum fac de obicei copiii, într-o încercare de a-şi obţine cu forţa îndeplinirea dorinţei, ci ambele stări păreau să corespundă, aşa cum îşi spunea astăzi căutându-şi cuvintele pentru acea trăire, acelei situaţii în care ar fi pipăit pe întuneric pe după uşă, s-ar fi izbit de o rezistenţă caldă-ca-sângele sau dulce-aprinsă şi s-ar fi împins mereu mai tare în ea, dar ea s-ar fi împotrivit tandră dorinţei lui de a o răzbate, fără a-şi face până la urmă loc să treacă. Poate că era ceva care semăna şi

cu un fel inofensiv de pasiune vampirică, dorinţa de a absorbi în sine fiinţa dorită, dar omuleţul care fusese el pe atunci nu voise să o tragă la sine pe fetiţa de lângă el, ci voia să fie el însuşi în locul ei, cu aceeaşi tandreţe orbitoare care este proprie doar primelor trăiri ale experienţei sexuale.

Ulrich se ridică şi se întinse, surprins de reveria sa. La o distanţă de mai puţin de zece paşi de el era întins, dincolo de perete, cadavrul tatălui său şi el îşi dădu seama de-abia acum că în jurul lor, de ceva vreme, păreau să mişune ca ieşite din pământ fiinţe omeneşti care-şi făceau de lucru în casa îndoliată, supravieţuindu-şi sieşi. Nişte bătrâne întindeau covoare şi aprindeau alte lumânări, se auzeau ciocănituri pe scări, erau aduse fiori, se lustruia parchetul, iar acum activitatea aceasta urcase până la el, căci i se anunţară nişte persoane care se sculaseră atât de devreme pentru că voiau să capete sau să afle ceva şi din momentul acela lanţul lor nu se mai întrerupse. Universitatea cerea informaţii cu privire la înmormântare, veni un telal şi ceru sfios nişte haine vechi, din însărcinarea unei firme germane se înfăţişă, cu multe scuze, un anticar din oraş pentru a oferi un preţ pentru o operă juridică rară, care s-ar fi găsit probabil în biblioteca defunctului, un preot ceru să-i vorbească lui Ulrich în numele parohiei sale, pentru că era vorba de o oarecare neclaritate, un domn de la societatea de asigurări de viaţă veni cu nişte explicaţii nesfârşite, cineva căuta un pian ieftin, un agent imobiliar îi lăsă cartea de vizită pentru cazul că s-ar fi dorit vânzarea casei; un funcţionar fără slujbă se oferi să scrie adresele pe plicuri şi astfel veneau, plecau, întrebau şi cereau câte ceva fără încetare în acel ceas timpuriu, favorabil lor, legându-se realist de deces şi cerându-şi, oral sau în scris, propriul drept la existenţă; la uşa casei, bătrânul servitor se străduia după puteri să-i împiedice să pătrundă la etaj, unde Ulrich trebuia să-i primească pe cei care se

strecurau în pofida obstacolelor. Nu avusese niciodată idee cât de mulţi oameni aşteaptă, politicos, moartea altora şi câte inimi se pun în mişcare în clipa în care propria inimă se opreşte; era într-o oarecare măsură uimit şi vedea o asemenea imagine: o insectă zace moartă în pădure şi alte insecte, furnici, păsări şi fluturi dând din aripi, se strâng în jurul ei.

Căci în zelul agitaţiei celor care căutau să-şi asigure propriile interese se amestecau sclipirile şi freamătul unei întunecimi de pădure bătrână. Profitul propriu privea prin deschizăturile ochilor emoţionaţi asemenea unei lanterne care e lăsată să ardă în plină zi, când intră un domn cu o panglică de crep negru prinsă la reverul costumului său negru, care reprezenta ceva între haine de doliu şi un costum de birou, şi se opri lângă uşă, părând să aştepte ca fie el, fie Ulrich să izbucnească în suspine. Cum nu surveni niciuna din aceste reacţii, după câteva secunde păru să accepte situaţia, căci pătrunse acum cu totul în cameră şi, întocmai cum ar fi procedat orice comis-voiajor de duzină, se prezentă ca fiind directorul întreprinderii de pompe funebre, care venise să se informeze dacă Ulrich era mulţumit de evoluţia de până acum a lucrurilor. El dădu asigurări că cele ce urmau aveau să fie executate într-un fel cu care însuşi defunctul domn *papa* ar fi trebuit negreşit să se declare de acord, iar acesta fusese, după cum se ştia, un domn nu tocmai uşor de mulţumit. Îi strecură lui Ulrich în mână o bucată de hârtie, împărţită în numeroase rubrici şi careuri, şi îl sili să citească în proiectul de contract prevăzut pentru toate categoriile de ceremonii cuvinte precum: „… Cu opt cai sau cu doi cai… trăsuri pentru coroane… în număr de… atelaje à la… deschizători călare ai procesiunii… de argint… escortă à la… facle după modelul Marienburg… modelul Admont… numărul însoţitorilor… lumânări… durata de ardere… lemnul sicriului… plantele ornamentale… numele, data naşterii, sexul, profesia… Se declină răspunderea pentru situaţii

neprevăzute". Ulrich nu avea deloc idee de unde ar fi putut proveni asemenea denumiri în parte arhaice; puse întrebări, directorul îl privi uimit şi se dovedi că nici el nu avea idee. Stătea în picioare în faţa lui Ulrich, ca o sinapsă în creierul omenesc, făcând legătura între stimul şi reacţie, fără ca totuşi să genereze o stare de conştiinţă. O istorie veche de secole îi fusese încredinţată acestui om de afaceri funebre, putea să o activeze asemenea unei caracteristici distinctive a ofertei sale, dar avea acum sentimentul că Ulrich ar fi atins un şurub greşit şi se străduia să-l rotească la loc cu o remarcă urmând să conducă spre îndeplinirea livrării. Lămuri că, din nefericire, toate aceste nuanţe erau prescrise în contractul-cadru al Societăţii Imperiale a întreprinderilor de Pompe Funebre, dar că, la urma urmelor, nu avea nicio importanţă dacă nu erau respectate, căci oricum nimeni nu respecta asemenea amănunte, iar dacă Ulrich avea să semneze contractul – stimata doamnă, sora acestuia, refuzase să semneze cu o zi înainte, în absenţa fratelui – însemna doar că domnul era de acord cu dispoziţiile propriului său tată şi fără îndoială că nu ar fi găsit nimic de obiectat în ce privea execuţia ceremoniei de clasa întâi.

În timp ce semna, Ulrich îl întrebă pe respectivul dacă în oraş văzuse cumva unul din atelierele de făcut cârnaţi dotate cu maşini acţionate electric, funcţionând sub o Firmă care să fi avut reprodusă imaginea sfântului Luca, patronul breslei măcelarilor; el însuşi văzuse o asemenea firmă odată la Bruxelles – dar nu mai apucă să aştepte răspunsul, căci în locul omului de dinainte se afla un altul care voia ceva de la el, iar acesta era un ziarist care dorea informaţii pentru necrologul ce urma să fie publicat în principalul ziar local. Ulrich i le furniza şi se despărţi de antreprenorul de pompe funebre, dar când începu să răspundă la întrebarea privind datele importante din viaţa tatălui său, îşi dădu seama că nu ştia de fapt ce

fusese esenţial şi ce nu, iar vizitatorul trebui să-i vină în ajutor. Deabia după aceea, prinsă în cleştele întrebărilor, aşa cum erau manevrate de o curiozitate formată profesional spre aflarea a ce merita să fie cunoscut, conversaţia progresă şi Ulrich avea senzaţia că asistă la facerea lumii. Ziaristul, un om tânăr, întrebă dacă moartea bătrânului domn survenise după o lungă suferinţă sau pe neaşteptate şi Ulrich îi dădu drept răspuns că tatăl său îşi ţinuse cursurile la facultate până în ultima săptămână, iar celălalt formulă astfel: „păstrându-şi nealterată prospeţimea de spirit şi capacitatea de muncă". Apoi din viaţa bătrânului domn începură să zboare, ca după lucrul cu rindeaua, cojile superflue, până rămaseră câteva noduri şi nervuri: născut la Protivin în anul 1844, a frecventat şcoala… a fost numit ca… numit la…; cu cinci asemenea numiri şi distincţii, esenţialul fusese epuizat. Căsătoria, printre altele. Câteva cărţi. Aproape că fusese numit ministru al justiţiei; opoziţia unui anumit partid îl împiedicase. Ziaristul scria, Ulrich aproba, acordul se realiza. Ziaristul era mulţumit, avea numărul necesar de rânduri. Ulrich privea uimit grămăjoara de cenuşă care mai rămâne de pe urma unei vieţi. Pentru toate informaţiile pe care le primise, ziaristul avea pregătite formule de şase sau opt cai putere: mare erudit, spirit deschis, om politic inventiv, dar prudent, înzestrări universale şi aşa mai departe; probabil că de multă vreme nu mai murise nimeni, cuvintele nu mai fuseseră folosite de mult şi erau înfometate să-şi găsească folosinţa. Ulrich reflecta; i-ar fi făcut plăcere să mai spună ceva bun despre tatăl său, dar datele certe fuseseră scoase la iveală de ziarist prin întrebări; acesta îşi strângea uneltele de scris, tot restul ar fi fost ca şi când ai fi vrut să prinzi în mână conţinutul unui pahar cu apă în absenţa paharului.

Vânzoleala se mai rărise între timp; în ziua dinainte, toţi cei care veniseră fuseseră îndreptaţi de Agathe spre fratele ei, iar revărsarea

acestor vizitatori se terminase acum, Ulrich rămânând singur când şi reporterul se retrase. Ceva îl făcea să se simtă acum prost dispus. N-avusese dreptate tatăl său, el, care trăsese după sine bagajul acela de cunoştinţe şi care mai vânturase puţin grămada de grăunţe ale cunoaşterii şi care, dincolo de acestea, se supusese unei vieţi despre care crezuse că ar fi fost atotputernică? se gândea la lucrarea lui care rămăsese acum neatinsă în sertarul mesei. Probabil despre el n-avea să se poată spune, ca despre tatăl său, că fusese un scormonitor al cunoaşterii! Ulrich pătrunse în mica încăpere unde era expus defunctul. Acea chilie încremenită, cu pereţii drepţi, în mijlocul agitaţiei neliniştite pe care o crease, era lugubră; rigid ca o bucată de lemn, mortul plutea printre valurile de preocupare aferată din jur, dar pentru câteva clipe imaginea s-ar fi putut inversa, căci ceea ce era viu apărea atunci rigid, şi el părea să alunece într-o plutire nefirească, liniştită. „Ce-l mai interesează pe călător – îşi spunea el atunci – oraşele care rămân în urma lui la popasuri; eu am trăit aici şi m-am purtat cum mi se cerea s-o fac, dar acum plec mai departe…” Nesiguranţa unui om care, trăind printre alţii, vrea altceva decât vor ei îl făcea pe Ulrich să simtă o strângere de inimă; privi chipul tatălui său. Poate că tot ceea ce el considerase a fi o particularitate a personalităţii lui nu era nimic altceva decât o contradicţie, o împotrivire la adresa acelui chip, o răzvrătire din copilărie? Căută o oglindă, dar nu era niciuna acolo şi nimic altceva în afara acestui chip nu răsfrângea lumina. Îl scrută pentru a constata asemănările. Poate că existau. Poate că totul se afla acolo, rasa, dependenţa, impersonalul, curentul eredităţii în care fiecare din noi nu este decât o unduire, un rid, limitarea, descurajarea, veşnica reîncepere şi repetare şi mersul în cerc al spiritului, lucrul acela pe care în cea mai profundă voinţă de a trăi el îl ura într-atât!

Cuprins deodată de această descurajare care-i schimbase starea

de spirit se gândea dacă n-ar fi trebuit să-şi facă bagajele şi să plece înainte de înmormântare. Dacă ar mai fi putut într-adevăr să încerce să facă ceva în viaţă, ce-ar mai fi avut de făcut aici?

Dar când trecu dincolo de uşă se lovi în camera de alături de sora lui, care venea să-l caute.

4
Vechiul camarad

Ulrich o vedea pentru prima dată îmbrăcată ca femeie şi, după impresia pe care i-o făcuse cu o zi înainte, acum i se părea că ar fi deghizată. Prin uşa deschisă, lumina artificială cădea peste cenuşiul tremurător al dimineţii timpurii şi apariţia aceasta neagră cu păr blond părea să se fi oprit într-o grotă de aer prin care se revărsa o strălucire iradiantă. Agathe îşi strânsese părul şi astfel chipul îi apărea mai feminin decât cu o zi înainte, pieptul delicat i se strângea în negrul rochiei severe cu acel echilibru desăvârşit între abandon şi rezistenţă, propriu durităţii uşoare ca pana a unei perle, iar peste gambele ei zvelte, înalte, care semănau cu ale lui şi pe care i le văzuse astfel ieri în straiele bărbăteşti, se coborâse fusta. Pentru că apariţia ei, aşa cum o vedea acum întreagă, îi semăna astăzi mai puţin, el remarcă asemănarea chipurilor. I se părea că el însuşi fusese cel care înaintase spre uşă şi mergea spre el; numai că acel chip era mai frumos decât el însuşi şi învăluit într-o strălucire în care nu se vedea niciodată pe sine. Pentru prima dată îl năpădi gândul că sora lui ar fi fost o repetare, o preschimbare ca într-un vis, a lui însuşi; dar cum impresia nu-i stărui decât o singură clipă, o uită iarăşi.

Agathe venise pentru a-i aminti în grabă fratelui ei de nişte îndatoriri pe care ea însăşi aproape că le trecuse cu vederea

dormind mai mult: avea în mâini testamentul şi-l făcu atent la nişte dispoziţii de acolo ce deveniseră urgente. În primul rând, printre ele se impunea să se ţină seama de o prevedere oarecum complicată cu privire la decoraţiile bătrânului domn, despre care ştia bătrânul servitor Franz, iar Agathe subliniase acel pasaj al ultimelor dispoziţii cu roşu, conştiincioasă, chiar dacă nu cu prea multă prietenie. Defunctul voia să fie înmormântat cu acele decoraţii, din care nu avea puţine, însă, pentru că nu voia să fie îngropat cu ele din vanitate, era adăugată o lungă şi profundă justificare din care fiica sa citise doar începutul, lăsându-l pe fratele său să-i explice restul.

— Cum să-ţi explic? spuse Ulrich după ce se informase la sursă. *Papa* ar vrea să fie înmormântat cu ordinele şi decoraţiile lui pentru că el considera ca falsă teoria individualistă a statului! Ne-o recomandă pe cea universalistă. Omul îşi dobândeşte de-abia de la comunitatea creatoare a statului un scop suprapersonal, bunătatea şi dreptatea; singur el n-ar reprezenta nimic şi tocmai de aceea monarhul reprezintă un simbol spiritual; pe scurt, la moarte omul trebuie să se înfăşoare, ca să zicem aşa, în decoraţiile şi ordinele sale, aşa cum un marinar mort este aruncat în mare învăluit în steag!

— Dar eu am citit că ordinele trebuie înapoiate, spuse Agathe.

— Ordinele trebuie restituite de moştenitori Cancelariei Imperiale. Din cauza aceasta, *papa* şi-a confecţionat duplicate. Însă cele care au fost cumpărate de la bijutier nu i se par a fi adevăratele decoraţii şi vrea ca noi să operăm schimbul acesta pe pieptul său abia când se va închide sicriul; aici e partea dificilă! Cine ştie, poate că e aici un protest tacit împotriva regulamentului, pe care el n-a vrut să-l exprime altfel.

— Dar până atunci au să treacă pe aici sute de persoane, iar noi

vom uita! îşi exprimă temerea Agathe.

— Putem să facem schimbul la fel de bine şi acum!

— Acum nu avem vreme; trebuie să citeşti ce scrie imediat mai departe despre profesorul Schwung; profesorul Schwung poate să vină dintr-un moment într-altul, eu l-am aşteptat şi ieri toată ziua!

— Atunci, de îndată ce pleacă Schwung.

— E atât de neplăcut, răspunse Agathe, să nu-i îndeplinim dorinţa.

— El oricum nu mai ştie.

Ea îl privi cu îndoială.

— Eşti chiar atât de sigur?

— O! exclamă Ulrich râzând, tu crezi că aşa ceva poate să nu fie sigur?

— Eu nu mai sunt sigură de nimic, răspunse Agathe.

— Chiar dacă n-ar fi sigur; el oricum nu a fost niciodată mulţumit de noi!

— E drept, spuse Agathe. Atunci, mai târziu. Dar spune-mi acum, adăugă ea, tu nu-ţi faci niciodată griji pentru lucrurile pe care ţi se cere să le faci?

Ulrich ezită. „Ea ştie să-şi procure lucrurile de care are nevoie din magazinele cele mai bune", gândi el. „N-ar fi trebuit să-mi fac griji inutile că am să dau în ea peste o mică provincială!" Însă pentru că de vorbele ei se lega, într-un fel sau altul, întreaga seară din ajun, ar fi vrut să-i dea un răspuns la obiect şi care să-i fie util în vreun fel; dar nu ştia cum ar fi trebuit să procedeze, pentru ca ea să nu-l înţeleagă în niciun caz greşit, astfel că spuse în cele din urmă cu o bună dispoziţie juvenilă, care nu-şi avea locul aici:

— Nu numai că tata e mort, ci şi ceremoniile care se desfăşoară în jurul lui sunt moarte. Testamentul lui e mort.

Oamenii care îşi fac apariţia aici sunt morţi. Nu vreau să spun

nimic rău: Dumnezeu ştie cât de recunoscători trebuie, poate, să le fim fiinţelor care-şi aduc contribuţia la trăinicia lumii; dar toate acestea aparţin valului vieţii, nu al mării!

Surprinse o privire nelămurită din partea surorii sale şi îşi dădu seama cât de puţin inteligibile îi erau spusele.

— Virtuţile societăţii sunt vicii pentru sfinţi, completă el râzând.

Îşi lăsă, pe jumătate protector, pe jumătate exuberant braţul pe umărul ei; o făcea pur şi simplu pentru că se simţea încurcat. Însă Agathe făcu serioasă un pas îndărăt şi nu intră în jocul lui.

— Ai inventat tu această vorbă? întrebă ea.

— Nu, a spus-o un om la care ţin.

Ea avea câte ceva din îmbufnarea unui copil constrâns să stea să se gândească intens, atunci când rezumă astfel răspunsurile lui Ulrich:

— Aşadar n-ai fi dispus să-l consideri bun pe un om care este cinstit pur şi simplu din obişnuinţă? Dar pe un hoţ care fură ceva pentru prima dată, în vremea ce inima îi bate să-i spargă pieptul, tu îl socoteşti bun?

Ulrich fu surprins de aceste cuvinte ciudate şi deveni serios.

— Nu ştiu, într-adevăr, spuse el scurt. În anumite împrejurări eu însumi, ca să-ţi spun drept, nu prea-mi bat capul să ştiu dacă un lucru trebuie să fie considerat just sau injust, dar n-aş putea să-ţi enunţ vreo regulă după care să ne putem conduce.

Agathe îşi desprinse încet privirea cercetătoare de pe faţa lui şi ridică iarăşi testamentul:

— Trebuie să citim mai departe, aici mai e ceva subliniat! îşi făcu singură curaj.

Bătrânul domn, înainte de a se aşterne pentru totdeauna pe patul de moarte, mai redactase câteva scrisori şi adăugase în testamentul său dispoziţii în ce privea expedierea lor. Ceea ce era subliniat în

mod special se referea la profesorul Schwung, iar profesorul Schwung era acel bătrân coleg care-i otrăvise ultimul an de viaţă prin lupta stârnită în jurul paragrafelor privind responsabilitatea diminuată, după ce o viaţă fuseseră prieteni. Ulrich recunoscu îndată bine ştiutele explicaţii despre reprezentare şi voinţă, rigoarea dreptului şi imprecizia naturii pe care tatăl său i le mai rezumase odată înainte de a părăsi lumea aceasta şi nimic nu părea să-l fi preocupat atât de mult în acele ultime zile ale vieţii decât denunţarea şcolii sociale căreia el i se alăturase odinioară ca fiind o emanaţie a spiritului prusac. Pornise chiar să elaboreze o broşură care ar fi urmat să poarte titlul *Statul şi jurisprudenţa sau Consecinţe şi denunţare*, când începuse să simtă că-i slăbesc puterile şi trebuise cu amărăciune să lase câmpul de bătaie în singura stăpânire a adversarului său. În cuvinte solemne, cum numai apropierea morţii şi lupta pentru bunul sacru al reputaţiei mai pot insufla, el le arăta copiilor săi că aveau datoria să nu lase să se piardă opera sa şi îi atrăgea anume fiului său atenţia că trebuia să folosească relaţiile cu cercurile influente în ale căror favoruri intrase datorită eforturilor neobosite ale tatălui său pentru a zădărnici definitiv speranţele profesorului Schwung în ce priveşte realizarea planurilor sale.

Chiar dacă asemenea lucruri au fost scrise, ele nu exclud ca autorul lor să simtă nevoia ca, după înfăptuirea sau, mai bine zis, după pregătirea lucrării propriu-zise, să-i ierte unui fost prieten erorile alimentate de un orgoliu mocnit. Atunci când suferi mult şi când, cu trupul încă viu, simţi destrămarea treptată a învelişului pământesc, eşti înclinat să ierţi şi să ceri iertare; când îţi merge însă mai bine, retractezi, căci trupul sănătos are de la natură ceva intransigent; era evident că bătrânul domn trebuie să fi cunoscut ambele stări în alternanta de situaţii dinaintea morţii şi fiecare din cele două trebuie să i se fi părut deopotrivă de îndreptăţită. Însă o

asemenea stare oscilantă este insuportabilă pentru un jurist de prestigiu şi, prin buna sa pregătire logică, el inventase un mijloc de a-şi formula astfel testamentul încât să poată căpăta valoarea neştirbită de ultimă dorinţă fără intervenţiile ulterioare, contrarii, ale emoţiilor şi sentimentelor: scrisese o scrisoare de iertare, nu o semnase şi nici nu o datase, ci îl mandatase pe Ulrich să treacă data ultimului său ceas şi să-şi pună propria semnătură împreună cu cea a surorii lui ca martori ai testamentului, aşa cum poate fi cazul unor dispoziţii testamentare orale pe care muribundul nu mai are puterea să le semneze. La drept vorbind, bătrânul fusese, fără să recunoască, un vulpoi viclean, care se supusese ierarhiilor existenţei şi le apărase ca un slujitor plin de zel, ascunzând însă în sinea lui tot soiul de revolte, pentru care nu găsise nicio posibilitate de a le exprima pe drumul ales de viaţă. Ulrich nu se putu împiedica să-şi amintească de anunţul mortuar pe care-l primise el însuşi şi care fusese pregătit probabil în aceeaşi stare de spirit, aproape că vedea aici o afinitate cu propria sa fire, de data aceasta însă nu cu mânie, ci cu compătimire, cel puţin în sensul că, în febrilitatea exprimării, el înţelegea dezavuarea tatălui faţă de un fiu care-şi făcuse viaţa uşoară prin tot felul de libertăţi necuvenite. Căci aşa le apar totdeauna părinţilor soluţiile de viaţă ale fiilor, iar pe Ulrich îl străbătu un sentiment de pietate când se gândi la toate cele nerezolvate care se mai ascundeau încă în propria sa fiinţă. Dar nu mai găsi timpul să dea acestui simţământ o formă coerentă şi inteligibilă pentru Agathe, de fapt abia începuse demersul, când semiîntunericul încăperii făcu loc unei persoane care intrase impetuos. Acea persoană înaintă, purtată de propriul avânt, până în cercul de strălucire al lumânărilor şi îşi ridică acolo cu un gest larg mâna în faţa ochilor, la un pas distanţă de catafalc, înainte ca slujitorul bătrân prin faţa căruia trecuse în fugă la venire să se fi

putut grăbi să-l anunţe.

— Prieten venerat! strigă vizitatorul cu o voce puternică, iar bătrânul domn zăcea acum întins cu fălcile încleştate în faţa duşmanului său, Schwung.

— O, tinerii mei prieteni; maiestatea cerului înstelat asupra noastră, maiestatea legii morale în noi! continuă acesta privind cu ochii voalaţi spre colegii săi universitari. În pieptul acesta îngheţat acum a trăit maiestatea legii morale.

Abia apoi îşi întoarse trupul şi le strânse mâna fratelui şi surorii.

Însă Ulrich folosi chiar această primă ocazie pentru a se achita de misiunea sa.

— Domnul consilier şi tatăl meu au fost, din nefericire, în ultima perioadă adversari? tatonă el terenul.

Venerabila barbă încărunţită lăsa impresia că trebuie să stea să se gândească întâi înainte de a înţelege ce i se spusese.

— Deosebiri de opinii, care nici nu sunt demne de a fi pomenite! răspunse el mărinimos, contemplându-l cu fervoare pe defunct.

Când însă Ulrich insistă politicos şi lăsă să se înţeleagă faptul că era vorba de ultima voinţă a tatălui său, atmosfera din cameră deveni deodată încordată ca într-o speluncă, în momentul când toată lumea din local ştie: acum unul şi-a scos cuţitul pe sub masă şi în clipa următoare începe bătaia. Bătrânul se pricepuse deci să-i pregătească o clipă neplăcută colegului său Schwung chiar în ceasul despărţirii! Fireşte, o asemenea veche duşmănie nu mai însemna de mult doar o emoţie, ci devenise o obişnuinţă de gândire; atunci când nu exista nimic care să stârnească din nou simţămintele de inimiciţie, ele pur şi simplu nu mai existau, iar cuprinsul total al nenumăratelor mici contrarietăţi se concentrase în forma unei deprecieri reciproce a fiecăruia faţă de celălalt, la fel de independentă de oscilaţiile sentimentelor ca un adevăr lipsit de

orice prejudecată. Profesorul Schwung simţea acum aceleaşi lucruri pe care le simţise defunctul său adversar; i se părea cu totul superfluu şi pueril să ierte, căci un asemenea impuls tolerant, acum, înaintea sfârşitului şi care pe deasupra era doar o simplă emoţie şi nu o retractare ştiinţifică, nu avea, fireşte, nicio forţă demonstrativă în faţa experienţelor unei dispute care dura de ani de zile şi nu ar fi urmat, cum îşi dădea seama acum Schwung, decât să slujească la modul cu totul lipsit de orice ruşine doar scopul de a-l pune într-o situaţie nedreaptă în savurarea propriei sale victorii. Cu totul altceva era, desigur, faptul că profesorul Schwung simţise nevoia să-şi ia rămas-bun de la prietenul său defunct. Ce Dumnezeu! Se cunoşteau de pe când erau licenţiaţi şi celibatari încă! Îţi mai aduci aminte cum în Burggarten închinam paharul soarelui în amurg şi argumentam despre Hegel? câţi sori trebuie să se fi coborât în amurg de atunci, dar eu îmi amintesc mai ales de acela! Şi îţi mai aduci aminte de prima noastră dispută ştiinţifică, care încă de pe atunci aproape că ne făcuse duşmani? Ce frumos era! Acum tu eşti mort şi eu, spre bucuria mea, mai sunt încă pe picioare, chiar dacă în faţa ta, întins aici! De felul acesta sunt, după cum se ştie, sentimentele bătrânilor la moartea celor de o vârstă cu ei. Când ajungi la anii îngheţului, deodată răzbate poezia. Mulţi oameni, care n-au mai făcut nicio poezie de la vremea când erau de şaptesprezece ani, creează dintr-odată una în al şaptezeci şi şaptelea an, când îşi scriu testamentul. Aşa cum la Judecata de Apoi morţii sunt chemaţi pe nume fiecare pe rând – deşi se odihnesc în străfundurile timpului laolaltă cu secolele lor, asemenea încărcăturilor în corăbiile scufundate! –, în testament lucrurilor li se spune pe nume şi-şi recapătă personalitatea pierdută prin folosinţă. „Covorul de Buhara cu gaură de la o ţigară de foi care este întins în camera mea de lucru", se spune în câte un asemenea ultim manuscris sau „Umbrela

cu mânerul din corn de rinocer pe care am cumpărat-o în mai 1887 de la Sonnenschein & Winter" şi chiar pachetele de acţiuni sunt discutate fiecare în parte şi denumite după numerele lor.

Nu e o întâmplare că, laolaltă cu această ultimă lumină aruncată asupra fiecărui obiect în parte, se trezeşte dorinţa de a lega de el o morală, un avertisment, o binecuvântare, o lege care să conjure cu o formulă plină de putere această multiplicitate nebănuită să mai răsară încă o dată la suprafaţă în jurul morţii. Odată cu poezia momentului testamentului, se trezeşte deci şi filosofia, care este, după cum e uşor de înţeles, de cele mai multe ori o filosofie veche şi prăfuită, iarăşi scoasă la iveală după cincizeci de ani. Ulrich înţelegea dintr-odată că niciunul din acei doi bătrâni n-ar fi putut să cedeze. „Viaţa n-are decât să facă ce vrea ea, dacă principiile rămân intacte!", aceasta este o nevoie foarte raţională atunci când cineva ştie că în câteva luni sau în câţiva ani propriile sale principii îi vor supravieţui. Se putea vedea limpede cum în bătrânul consilier aulic două impulsuri se înfruntau mai departe; romantismul, tinereţea, poezia sa cereau un gest măreţ, frumos şi un cuvânt nobil; filosofia sa, dimpotrivă, pretindea ca el să dea expresie caracterului intangibil al legii raţiunii în faţa oricăror inspiraţii spontane ale emoţiei şi slăbiciunii de moment a sentimentelor, aşa cum i le întinsese drept curse defunctul său adversar. De două zile Schwung îşi spunea: acum a murit, iar concepţia Schwung despre responsabilitatea diminuată nu mai are în calea sa niciun obstacol; astfel că sentimentele sale se revărsaseră în valuri ample către vechiul său camarad şi îşi pregătise scena de despărţire ca pe un plan de mobilizare elaborat cu minuţie şi care nu mai are nevoie decât de semnalul de intrare în acţiune. Dar peste această imagine picurase oţet şi o limpezise. Schwung începuse cu un gest grandios, însă acum i se întâmplase ca aceluia care, în mijlocul recitării unui

poem, devine deodată raţional şi nu-şi mai aduce aminte de ultimele versuri. Astfel se aflau acum unul în faţa celuilalt, o barbă albă cu fire ţepoase şi tuleiele rigide ale unei bărbi albe şi ambele maxilare implacabil încleştate.

„Ce are să facă oare?" se întreba Ulrich, care urmărea încordat scena. În cele din urmă, în mintea consilierului aulic Schwung certitudinea pozitivă că acum articolul 318 Cod penal avea să fie acceptat în forma propunerii lui învinse iritarea şi, cum se simţea eliberat de gândurile rele, ar fi vrut să înceapă să fredoneze: „Am avut un camarad…" ca să dea expresie bunei şi unicei sale emoţii de acum încolo. Dar pentru că nu se cădea, se întoarse spre Ulrich şi declară:

— Crede-mă, tinere, fiu al prietenului meu, criza morală este cea care dă impulsul; declinul social urmează!

Apoi se îndreptă spre Agathe şi continuă:

— Ceea ce a fost măreţ la tatăl dumitale era disponibilitatea sa perpetuă de a contribui la afirmarea unei concepţii idealiste în domeniul jurisprudenţei.

Apoi el cuprinse o mână a Agathei şi o mână a lui Ulrich, le scuturǎ şi exclamă:

— Tatăl vostru a acordat mult prea multă importanţă unor oarecare divergenţe de opinii care sunt uneori inevitabile într-o îndelungată colaborare. Eu am fost totdeauna convins că era îmboldit de dorinţa de a nu se expune nici unui fel de reproş în simţul său juridic atât de susceptibil. Mulţi profesori îşi vor lua mâine rămas-bun de la el, dar printre ei nu va fi niciunul care să-i fi putut sta alături!

Astfel scena se încheie într-o notă conciliantă, iar la plecare Schwung îi confirmase încă o dată lui Ulrich că se putea bizui pe prietenii tatălui său în cazul că s-ar fi hotărât totuşi să urmeze o

carieră universitară.

Agathe urmărise scena cu ochii mari şi contempla acum forma finală sinistră la care viaţa îl supune pe om.

— A fost ca o pădure cu arbori de *papier mâché*! îi spuse după aceea fratelui.

Ulrich răspunse surâzând:

— Mă simt la fel de sentimental ca un câine sub clar de lună!

5

Cei doi săvârşesc un lucru nelegiuit

— Îţi mai aduci aminte, îl întrebă Agathe după o vreme, cum odată, când eu eram încă foarte mică, tu ai căzut în apă până la brâu pe când te jucai cu nişte copii; ai vrut să nu se afle şi ai stat la masă, unde ţi se vedea numai partea de sus a corpului, uscată, dar până la urmă clănţăneai atât de tare din dinţi că ţi-au descoperit şi partea de jos, udă leoarcă?

Când Ulrich, băieţandru încă, venea în vacanţele de la internat acasă – ceea ce într-o perioadă îndelungată de timp nu se întâmplase decât o singură dată, şi anume tocmai atunci – şi când cadavrul acesta mic şi chircit de bătrâneţe mai reprezenta încă pentru ei amândoi o figură aproape atotputernică, nu rareori se ajungea în situaţia că Ulrich nu voia să recunoască vreo greşeală şi refuza să se căiască pentru ea, chiar dacă nu o putea nega. În felul acesta se şi îmbolnăvise atunci, făcuse febră mare şi fuseseră siliţi să-l ducă cu toată graba în pat.

— N-ai mai căpătat de mâncare decât o ceaşcă de supă î spuse acum Agathe.

— Ai dreptate, confirmă fratele ei surâzând.

Amintirea faptului că atunci fusese pedepsit, un lucru care acum

nu-l mai privea câtuşi de puţin, îl făcea în clipa aceea să nu se simtă altfel decât dacă şi-ar fi văzut micii pantofi de copil pe jos în faţa lui, lucru care, de asemenea, nu-l mai mişca acum cu nimic.

— Oricum, din cauza febrei tot n-ai fi avut voie să mănânci altceva decât supă, repetă Agathe, şi cu toate acestea ţi s-a dat tocmai pentru că fuseseşi pedepsit! — Ai dreptate, confirmă Ulrich. Dar, fireşte, nu s-a întâmplat din răutate, ci pentru a se îndeplini o aşa-numită datorie.

Nu ştia unde anume voia să ajungă sora lui. El însuşi vedea încă în faţa lui pantofii aceia de copil. Nu-i vedea, de fapt; îi vedea doar ca şi cum i-ar fi văzut. Simţea, de asemenea, suferinţele peste care trecuse crescând. Reflectă: „În acest «acum nu mă mai ating cu nimic asemenea lucruri» se exprimă într-un fel adevărul că în niciun moment al vieţii nu suntem cu totul noi înşine implicaţi în situaţie!".

— Dar oricum n-ai fi avut voie să mănânci altceva decât supă! repetă Agathe şi adăugă: Toată viaţa mi-a fost teamă că poate eu aş fi singura fiinţă omenească incapabilă să înţeleagă asemenea manifestări!

Pot oare amintirile a două fiinţe omeneşti, vorbind despre un trecut comun, nu numai să se completeze, ci să se contopească înainte încă de a fi fost rostite în cuvinte? În clipa aceea se întâmpla ceva asemănător! Aceeaşi stare de spirit, comună amândurora, îi surprindea, de fapt le tulbura celor doi, frate şi soră, sufletele, asemenea unor mâini care ies deodată de sub mantii prin locuri unde nu ar fi fost niciodată de aşteptat să se ivească şi se cuprind fără veste. Fiecare din ei ştia deodată despre propriul trecut mai mult decât îşi închipuise că ştie, iar Ulrich simţea iarăşi luminescenta febrei care odinioară urcase din podea pe pereţi tot mai sus, aşa cum făcea acum licărirea lumânărilor în camera în care se aflau amândoi; apoi venise tatăl lor, străbătuse cercul de lumină

al lămpii şi se aşezase pe patul lui. „Dacă ai conştiinţa cu adevărat tulburată de urmările faptei tale, atunci fapta ar putea fi privită într-o lumină mai blândă, dar în cazul acesta trebuie întâi să recunoşti!" Poate că formulările din testament sau din scrisorile în legătură cu articolul 318 i se strecurau în amintire. De obicei nu avea memoria bună nici pentru detalii, nici pentru formulările exacte. Astfel că acum era cu totul neobişnuit pentru el ca dintr-odată părţi întregi de propoziţie să-i apară în amintire şi era ceva legat de sora lui, care se oprise în picioare, ca şi cum apropierea ei ar fi fost cea care provoca transformarea.

— Dacă ai fost în stare, spontan şi independent de acea necesitate, să comiţi deliberat ceva rău, trebuie să recunoşti că ai acţionat vinovat! continua citându-şi tatăl. Trebuie să-ţi fi vorbit şi ţie astfel!

— Poate nu chiar întru totul astfel, îl corectă Agathe. Mie îmi acorda de obicei „circumstanţe atenuante determinate de dispoziţiile mele lăuntrice". El a susţinut totdeauna faţă de mine că un act voit este un act legat de gândire şi nu o acţiune instinctivă.

— Voinţa, câtă Ulrich, este cea care, prin dezvoltarea progresivă a înţelegerii şi raţiunii, trebuie să-şi subordoneze dorinţele, respectiv instinctele, cumpănite prin reflecţie şi deciziile care decurg de aici.

— E adevărat? întrebă sora lui.

— De ce întrebi?

— Probabil pentru că eu sunt proastă.

— Nu eşti proastă!

— Am învăţat totdeauna greu şi n-am înţeles niciodată cu totul ce învăţăm.

— Ceea ce nu dovedeşte nimic.

— Atunci, probabil, am alte deficienţe, pentru că nici ceea ce înţeleg nu asimilez.

Se sprijineau acum de canaturile uşii care ducea în camera de alături şi care rămăsese deschisă la plecarea profesorului Schwung; se opriseră foarte aproape unul de altul, unul în faţa celuilalt; lumina zilei şi licăririle lumânărilor le jucau pe chipuri, iar vocile li se îmbinau una în alta ca răspunsurile în psalmodierea religioasă. Ulrich îşi continua ca într-un recitativ frazele şi buzele Agathei îl urmăreau liniştite. Vechea tortură a dojenilor care pe vremuri urmărise ca în minţile delicate, lipsite de înţelegere, ale copilăriei să introducă cu de-a sila o ordine străină lor le făcea acum plăcere şi se jucau mai departe cu atitudinea aceasta.

Dintr-odată, fără vreo legătură directă cu cele spuse înainte, Agathe exclamă:

— Imaginează-ţi joaca noastră la dimensiuni cosmice şi ai să vezi cum este Gottlieb Hagauer!

Începu să-l imite pe soţul său, aşa cum îi maimuţăreşte un copil pe cei mai mari:

— Chiar nu ştii că *Lamium album* este urzica moartă? Cum am mai putea progresa altminteri dacă nu prin aceeaşi procedură laborioasă a inducţiei, pe care stirpea omenească, în trudă persistentă şi multimilenară, plină de erori, a parcurs-o pas cu pas până la ceasul de astăzi al cunoaşterii, condusă de mâna unui conducător credincios? Nu poţi să recunoşti, iubita mea Agathe, că gândirea este o misiune morală? A te concentra înseamnă o continuă depăşire a propriei comodităţi. Disciplina spirituală reprezintă acea ordonare a spiritului, prin intermediul căreia omul este pus tot mai precis în situaţia de a elabora înlănţuiri mai lungi de gânduri în mod raţional şi împotriva unor îndoieli stăruitoare, în mod raţional împotrivindu-se propriilor idei, adică prin silogisme impecabile, prin polisilogisme şi prin concluzii ale înlănţuirilor de idei, prin inducţii sau concluzii trase din indicii şi în cele din urmă,

prin supunerea judecăţii astfel obţinute verificărilor, până când toate gândurile se vor închega unele într-altele, perfect armonizate!

Ulrich era uimit de această demonstraţie de memorie a surorii sale. Se părea că Agathei îi făcea o plăcere nespusă să reproducă şi să recite fără greş frazele şcolăreşti pe care şi le însuşise, Dumnezeu ştie de unde, poate dintr-o carte. Ea susţinea că astfel vorbea Hagauer.

Ulrich nu credea.

— Cum ai fi tu în stare să-ţi aduci aminte asemenea fraze lungi şi complicate pe care le-ai fi auzit doar în conversaţii!

— Mi s-au întipărit în minte, răspunse Agathe. Aşa sunt eu.

— Dar ştii măcar, întrebă Ulrich surprins, ce înseamnă polisilogisme sau o verificare? — N-am nicio idee! recunoscu Agathe râzând. Poate că şi el a citit doar aşa ceva pe undeva. Dar aşa vorbeşte el. Iar eu le-am învăţat pe dinafară din gura lui ca pe o înşiruire de cuvinte fără şir. Cred că de furie, tocmai pentru că el vorbeşte astfel. Tu eşti altfel decât mine; în mine lucrurile rămân pentru că eu nu ştiu ce să fac cu ele – iată ce bună e memoria mea. Am, tocmai pentru că sunt proastă, o memorie îngrozitor de bună!

Se prefăcea că ar fi fost vorba aici de un adevăr trist de care trebuia să se scuture pentru a putea continua cu insolenţa ei de până atunci.

— Când învăţ să joc tenis şi imprim pentru prima dată rachetei mele în mod deliberat o anumită poziţie, pentru a da mingii, cu al cărei traiect eram până atunci mulţumită, de acum încolo o anumită orientare, intervin în evoluţia fenomenului: experimentez!

— El joacă bine tenis? — Îl bat cu şase-zero.

Râseră amândoi.

— Ştii, spuse Ulrich, că Hagauer, în ciuda tuturor acestor prostii pe care i le atribui, are totuşi dreptate în esenţă? E doar comic.

— Se poate ca el să aibă dreptate, răspunse Agathe, dar eu nu îl înţeleg. Cândva, un copil de la şcoală de la el a tradus un pasaj din Shakespeare, aşa, textual, în felul acesta:

„Cei laşi mor deseori de propria lor moarte;
Cei curajoşi nu gustă niciodată din moarte decât o singură dată.
Dintre toate minunile de care am auzit până acum,
Mie mi se pare foarte ciudat că oamenii ar trebui să se teamă
Văzând că moartea, un sfârşit necesar,
Va veni, când vrea ea să vină."

El a corectat în caietul băiatului, am văzut cu ochii mei, ştergând cuvânt cu cuvânt şi înlocuind vorbele celebre ale lui Cezar după melița traducerii lui Schlegel! mai ştiu încă un pasaj! În Pindar, cred, se spune undeva: „Legea naturii, stăpâna tuturor celor muritoare şi nemuritoare, domneşte încuviinţând tot ceea ce e mai violent, cu o mână atotputernică!" Iar el i-a dat ultimul şlif: „Legea naturii, care domneşte asupra tuturor celor muritoare şi nemuritoare. Stăpâneşte cu o mână atotputernică, încuviinţând până şi violența". Totuşi, nu era frumos – continuă ea întrebătoare – că acel micuţ de la scoală de la el, de care nu a fost mulţumit, traducea sensul trist al cuvintelor, aşa cum le găsea. Îngrămădite acolo, în faţa lui, ca o movilă de pietre căzute una peste alta? repetă: „Cei laşi mor deseori de propria lor moarte; / Cei curajoşi nu gustă niciodată din moarte decât o singură dată. / Dintre toate minunile de care am auzit până acum, / Mie mi se pare foarte ciudat că oamenii ar trebui să se teamă/ Văzând că moartea, un sfârşit necesar, / Va veni, când vrea ea să vină…"

Îşi trecu mâna lunecând pe tocul uşii ca pe trunchiul unui copac şi recită aceste versuri grosolan articulate la fel de frumos şi sălbatic cum erau ele însele, fără să se lase tulburată de faptul că un nefericit chircit de vârstă zăcea întins sub privirea ochilor care răsfrângeau

mirajul tinereţii.

Ulrich o privea cu fruntea încruntată pe sora lui. „Un om care nu şlefuieşte o poemă veche, ci o lasă în dezordinea înţelesului ei pe jumătate ruinat este asemenea celui care nu va aşeza niciodată pe o statuie veche, căreia îi lipseşte nasul, unul nou dintr-o marmură nouă", reflectă el. „S-ar putea numi sentiment al stilului, dar nu e astfel. Nici nu e vorba de un om a cărui imaginaţie să fie atât de vie încât să nu-l mai deranjeze ceea ce lipseşte. Ci este mai degrabă un om care nu pune de fapt preţ pe desăvârşire şi care de aceea nici nu va cere simţămintelor sale să fie «întregi». Fără îndoială că şi ea a sărutat un bărbat până acum", conchise el cu o bruscă întorsătură a gândului, „fără să se arunce cu tot trupul într-o asemenea îmbrăţişare!" I se părea în clipa aceea că nu avea nevoie să cunoască despre sora lui nimic altceva decât acele versuri înflăcărate pentru a şti că ea n-ar fi fost niciodată „ea însăşi cu totul implicată în situaţie", că ea, ca şi el, era o fiinţă omenească a „fragmentelor pasionale". El uita gândind astfel chiar şi cealaltă jumătate a fiinţei lui, cea care îşi dorea măsura şi stăpânirea de sine. Ar fi putut acum să-i spună cu toată siguranţa surorii lui că niciuna din acţiunile ei nu se potrivea cu mediul ei imediat, ci că toate depindeau de un mediu mult mai larg şi în cea mai mare măsură îndoielnic, la drept vorbind chiar de unul care nu-şi are nicăieri începutul şi nu e nicăieri limitat; astfel, impresiile contradictorii ale primei seri şi-ar fi găsit o explicaţie favorabilă. Însă rezerva cu care se obişnuise era totuşi mai puternică, el aştepta acum curios şi nu fără îndoieli să vadă cum avea să coboare Agathe de pe creanga înaltă pe care se cocoţase. Ea era mai departe acolo, în faţa lui, cu braţul ridicat pe canatul uşii şi o singură clipă în plus ar fi putut strica întreaga scenă. El simţea repulsie faţă de femeile care se comportă ca şi când ar fi fost plasate în lume de un pictor sau un regizor sau care, după

o emoţie violentă, cum fusese cea trăită de Agathe, se pierd într-un decrescendo artificial. „Poate că", gândea el, „ea s-ar putea lăsa să alunece din piscul entuziasmului de adineaori, cu expresia aceea oarecum stupidă, ca de noctambulă, cum ştie s-o aibă un mediu trezit din transă; nici nu i-ar rămâne altceva de făcut, dar ar fi penibil!" Însă Agathe părea să ştie sau ghicise poate în privirea fratelui ei primejdia care o pândea; sări veselă, pe ambele picioare deodată, şi scoase limba la Ulrich!

Apoi însă deveni serioasă şi tăcută, nu mai scoase niciun cuvânt şi se duse după decoraţii. Astfel, fratele şi sora se pregătiră să acţioneze potrivit ultimei dorinţe a tatălui lor.

Agathe se îngriji de cele cuvenite. În Ulrich se făcea simţită o sfială de a-l atinge pe bătrânul întins acolo, fără putinţa de a se apăra, însă Agathe avea un fel de a nu se lăsa abătută de gânduri cu privire la ce s-ar fi cuvenit sau nu. Mişcările privirilor şi mâinilor ei aminteau în vremea aceasta de cele ale unei femei care îngrijeşte de un bolnav şi uneori aveau şi ceva spontan şi emoţionant, ca al unor animale tinere care se opresc locului din joaca lor ca să se încredinţeze că stăpânul le priveşte. El lua în primire decoraţiile desprinse şi îi întindea piesele înlocuitoare. Se gândea la un hoţ căruia îi bate inima să-i spargă pieptul. Dacă avea în vremea aceasta impresia că stelele şi crucile străluceau mai viu în mâna surorii sale decât într-a lui şi chiar că deveneau nişte obiecte magice, s-ar fi putut să fie chiar aşa în camera aceea verde şi neagră, plină de răsfrângerile marilor plante cu frunze orientale, dar s-ar fi putut să fie aşa şi pentru că simţea voinţa ezitantă, dar dominatoare a surorii sale, care o manevra tinereşte pe a lui proprie şi, cum la ea nu se putea ghici nicio intenţie anume, în clipele de contact între ei în care nu se mai amesteca nimic altceva se năştea emoţia, aproape fără substanţă, amorfă şi puternică, a propriei lor prezenţe.

Agathe îşi întrerupse acum mişcările, căci terminase. Rămăsese ceva neînfăptuit şi, după o mică pauză de gândire, ea spuse surâzând:

— Nu vrei să scriem fiecare ceva frumos pe un bileţel şi să i-l vârâm în buzunar?

De data aceasta Ulrich ştiu imediat ce voia ea să spună, căci nu aveau multe asemenea amintiri comune şi îşi rememoră cum, la o anumită vârstă, îi stăpânise pe amândoi o mare pasiune pentru versuri şi povestiri triste în care era vorba de câte cineva care murea şi era uitat de toţi. Poate atmosfera dezolantă şi de abandon în care-şi petrecuseră copilăria fusese cauza şi deseori îşi construiau ei amândoi în gând o asemenea povestire; Agathe însă avusese de pe atunci înclinaţia de a traduce în viaţă povestioarele, pe când Ulrich îşi păstra doar rolul conducător în manifestările mai virile, mai îndrăzneţe şi mai lipsite de compasiune. Hotărârea pe care o luaseră odată ca fiecare să-şi taie câte o unghie de la un deget pentru ca s-o îngroape în grădină venise de la Agathe, iar ea adăugase acelor unghii şi o mică buclă din părul ei blond. Ulrich explicase cu mândrie că peste o sută de ani cineva avea poate să dea peste acele comori şi să se întrebe uimit cine ar fi putut fi cel care le lăsase acolo, influenţat de dorinţa de a ajunge până la posteritate; mica Agathe, dimpotrivă, era interesată mai mult de îngroparea ca atare a unui asemenea tezaur, ea avusese senzaţia că îşi ascundea o parte din ea însăşi pentru a o sustrage cât mai mult timp supravegherii unei lumi de ale cărei cerinţe pedagogice se simţea intimidată, fără a pune mare preţ pe ele. La vremea aceea se construia anexa pentru servitori la marginea grădinii, aşa că se înţeleseseră între ei să facă ceva neobişnuit. Se gândiră să scrie nişte versuri minunat de frumoase pe două bileţele şi să adauge acolo şi cine erau ei, iar aceste misive urmau să fie zidite în pereţii casei; dar când începură

să scrie versurile, care ar fi trebuit să fie atât de încântătoare, nu le venea în minte niciun stih, şi astfel zilele treceau una după alta şi zidurile se înălţau din săpătura temeliei. Agathe scrise în cele din urmă, când timpul îi presă, un enunţ dintr-o carte de aritmetică, iar Ulrich scrise: „Eu sunt" – şi se iscăli. Le bătea grozav inima pe când se furişau în grădină pe lângă cei doi zidari care lucrau acolo, iar Agathe îşi aruncă pur şi simplu bileţelul în groapa în faţa căreia se opriseră şi o luă la fugă. Ulrich, însă, cel mai mare şi bărbat, se temea, fireşte, şi mai mult ca zidarii să nu-l oprească şi să-l întrebe surprinşi ce căuta acolo, iar de tulburat ce era nu mai reuşea nici măcar să-şi mişte braţul sau piciorul, astfel că Agathe, care prinsese curaj pentru că nu i se întâmplase nimic, se întorsese în cele din urmă şi luase biletul lui. Se îndreptase apoi, cu biletul în mână, ca şi cum ar fi făcut o plimbare nevinovată, spre capătul îndepărtat al unui rând tocmai zidit, unde văzuse o cărămidă, o săltase şi împinsese hârtia cu numele lui Ulrich în gaura creată, înainte ca cineva să o poată goni de acolo, în timp ce Ulrich însuşi o urmase şovăind, iar în clipa faptei simţise cum angoasa care-i strângea inima atât de îngrozitor se preschimbă într-o roată cu vârfurile spiţelor ca nişte cuţite ascuţite care i se învârteau atât de repede în piept. Încât în clipa următoare ţâşni un soare împroşcând căldură, cum sunt cei care se aprind la focurile de artificii. La această întâmplare făcuse Agathe aluzie, deci. Şi foarte multă vreme Ulrich nu-i răspunse nimic, surâzând doar defensiv, căci o asemenea joacă pe seama defunctului i se părea inadmisibilă.

Agathe însă se şi aplecase şi-şi scosese de pe gambă o jartieră lată de mătase; ridică giulgiul şi i-o strecură tatălui în buzunar.

Iar Ulrich? La început nu-i venea să-şi creadă ochilor în faţa acestei amintiri din nou trezite la viaţă. Apoi aproape că-i venise să sară şi să împiedice gestul; pur şi simplu pentru că era împotriva

oricărei reguli. Pe urmă surprinse în ochii surorii lui un fulger de pură prospeţime de rouă a unei dimineţi, atât de timpurii, încât nu căzuse încă peste ea niciuna din tulburile lucrări ale zilei, ceea ce îl reţinu.

— Ce faci tu acolo? spuse cu vocea scăzută, dojenind-o parcă.

Nici el nu ştia dacă ea ar fi vrut să împace mortul pentru că i se făcuse ceva nepermis sau dacă ar fi vrut să-i dăruiască ceva bun pentru că el însuşi făcuse atât de mult rău; ar fi putut întreba, însă ideea barbară de a-i dărui mortului rigid o jartieră, caldă încă, de pe piciorul fiicei sale îi sugruma glasul şi-i arunca mintea într-o stare de confuzie.

6

Bătrânul domn ajunge în cele din urmă la locul odihnei veşnice

Puţinul timp care mai rămase până la înmormântare fu dedicat nenumăratelor mici îndatoriri neobişnuite şi trecu repede, iar în cele din urmă din vizitatorii a căror venire se urmase ca un fir negru de-a lungul tuturor ceasurilor se alcătuise în ultima jumătate de oră de dinaintea scoaterii mortului o ceremonie întunecată. Angajaţii de la pompe funebre făcuseră şi mai mult vacarm decât înainte cu ciocanele şi agitaţia lor – cu aceeaşi gravitate ca un chirurg căruia i s-a încredinţat viaţa unui om ce apoi nu mai are dreptul să spună nimic – şi întinseseră prin partea neatinsă a vieţii de zi cu zi a casei o cărare de emoţii solemne care conducea de la scara de la intrare până în camera unde era expus sicriul. Florile şi plantele ornamentale, draperiile negre de pânză şi de crep, sfeşnicele de argint şi micile limbi pâlpâind auriu ale flăcărilor potolite care-i primeau pe cei sosiţi îşi cunoşteau datoria mai bine decât Ulrich şi

Agathe, care trebuiau să salute în numele familiei pe fiecare dintre cei ce veneau să aducă defunctului un ultim omagiu şi despre care ei n-ar fi ştiut cine anume erau, dacă bătrânul servitor al tatălui lor nu i-ar fi atenţionat la modul discret asupra participanţilor de vază. Toţi cei care-şi făceau apariţia se mişcau agale prin faţa lor, treceau mai departe, se opreau pe undeva prin încăpere, singuri sau în grupuri, urmărindu-i nemişcaţi de la locurile lor pe fratele şi sora care le erau gazde. O mască de gravă reţinere şi stăpânire de sine li se întindea acestora din urma pe chipuri, până când în cele din urma maestrul de ceremonii sau conducătorul întreprinderii de pompe funebre – acelaşi personaj care-i prezentase lui Ulrich contractul cu rubricile sale şi care în acea ultimă jumătate de ora alergase în sus şi în jos pe scări de cel puţin douăzeci de ori – se ivi deodată dintr-o parte alături de Ulrich şi îl anunţă, cu gravitatea prudent spectaculoasă a unui adjutant care-i prezintă raportul generalului său la o paradă, că totul era pregătit.

Pentru că pornind de aici cortegiul urma să străbată solemn oraşul, aveau să urce în trăsuri de-abia mai târziu, iar Ulrich trebuia să păşească primul, înaintea celorlalţi, alături de reprezentantul monarhului cezaro-crăiesc, apărut personal spre a onora ultimul drum al unui membru al Camerei Superioare, iar de cealaltă parte a lui Ulrich păşea un domn cu o funcţie deopotrivă de înaltă, cel mai în vârstă dintr-o delegaţie de trei membri ai Camerei Senioriale; urmau ceilalţi doi înalţi membri, apoi rectorul şi senatul universităţii şi de-abia după aceştia, dar înaintea curentului interminabil de jobene ale diverselor personalităţi oficiale, a căror demnitate şi importanţă scădea treptat, proporţional cu depărtarea de capul coloanei, păşea Agathe, încadrată de femei în negru, marcând punctul în care, printre somităţile autorităţilor oficiale, îşi avea locul cuvenita durere privată; căci participarea neîncadrată în

reguli a celor care nu luau parte „cu-nimic-altceva-decât-cu-sentimentele" începea abia după cei care-şi făceau apariţia în calitatea lor oficială şi ar fi fost posibil ca acel cortegiu liber alcătuit să nu constea din nimeni altcineva decât din perechea de bătrâni servitori care îi urmau agale. Astfel că era un cortegiu funerar alcătuit mai ales din bărbaţi, alături de Agathe nu păşea Ulrich, ci soţul ei, profesorul Hagauer, al cărui chip, roşu ca mărul, cu mustaţa stufoasă pe buza superioară, îi devenise între timp străin şi care i se părea, din spatele vălului gros, negru, care-i permitea să-l contemple pe ascuns, de culoare albastru întunecat.

Ulrich însuşi, care în numeroasele ceasuri de dinainte fusese tot timpul împreună cu sora lui, avea acum dintr-odată senzaţia că străvechea orânduire a ceremoniei de înmormântare, care provenea încă din epoca întemeierii universităţii, i-o răpise şi îi simţea acum lipsa fără ca măcar să mai aibă dreptul să se întoarcă spre ea; se gândise la o glumă cu care să o întâmpine când aveau să se revadă, dar libertatea gândurilor sale fu întreruptă de reprezentantul imperial şi regal, care păşea tăcut şi dominator alături de el, totuşi adresându-i din când în când câte un cuvânt cu vocea scăzută, pe care el trebuia să-l prindă din zbor, căci acest personaj trecea drept umbra contelui Leinsdorf, iar neîncrederea pe care începea să o stârnească pretutindeni acţiunea patriotică patronată de acesta îi conferea acum şi lui importanţă.

Pe trotuare şi în spatele ferestrelor se strânseseră între timp curioşii şi, deşi Ulrich ştia că, întocmai ca la un spectacol de teatru, într-o oră totul avea să se sfârşească, el trăise totuşi în ziua aceea deosebit de pregnant evoluţia lucrurilor, iar participarea generală la destinul său propriu îl apăsa pe umeri ca o mantie cu ciucuri grei. Pentru prima dată simţea rigoarea şi răspunderea tradiţiei. Emoţia care se revărsa ca un val înaintea convoiului prin masa privitorilor,

care, pe marginea străzii, vorbeau, amuţeau şi respirau iarăşi, magia clericilor, bufnetul înăbuşit de lemn al bulgărilor de pământ a căror apropiere se presimţea, tăcerea densă a convoiului care se strecura prin vertebrele trupului ca într-un instrument muzical străvechi, Ulrich simţea cu uimire un ecou indescriptibil în el însuşi, în ale cărui pendulări i se îndrepta tot trupul ca şi cum ar fi fost el însuşi susţinut cu adevărat de stilul cumpănit în care se desfăşurau toate în jurul lui. Cum se afla acum mai aproape de ceilalţi din jur, îşi închipui deodată cât ar fi fost de diferite toate dacă în clipa aceea, potrivit sensului originar al acestei ceremonii pe jumătate uitate, resuscitată şi preluată acum de clipa prezentă, el însuşi ar fi păşit aici ca moştenitor al unei mari puteri. La gândul acesta tristeţea împrejurării dispăru şi moartea se transformă dintr-o circumstanţă îngrozitoare, personală, într-o tranziţie care se înfăptuia printr-o ceremonie solemnă; nu se mai vedea căscându-se abisul acela oribil pe care îl lasă în urma sa orice om şi cu care lumea se obişnuieşte în primele zile după dispariţia acestuia, ci încă de pe acum succesorul păşea în locul celui defunct, mulţimea îl omagia, ceremonia funebră devenind deopotrivă o sărbătoare a maturizării celui care prelua spada şi înainta acum, pentru prima dată fără predecesor şi cu totul singur, spre propriul sfârşit. „Ar fi trebuit – gândea Ulrich fără voie – să-i fi închis ochii tatălui meu! Nu pentru el sau pentru mine, ci…” – nu mai ştia cum să-şi ducă acest gând până la sfârşit; dar faptul că nici el nu ţinuse la tatăl lui, nici acesta la el i se părea în faţa acestei orânduiri o exagerare meschină a propriei importanţe şi în orice caz în faţa morţii gândirea personală avea un gust fad de totală lipsă de semnificaţie, în vreme ce tot ceea ce era important în clipa aceea părea să izvorască din trupul uriaş pe care-l alcătuia convoiul trecând încet prin masa de oameni, chiar dacă erau amestecate în el inerţie leneşă, curiozitate şi indiferenţă lipsită de gânduri.

Totuşi muzica era intonată mai departe, era o zi uşoară, limpede, superbă şi emoţiile lui Ulrich oscilau asemenea baldachinului purtat într-o procesiune de Ziua Tuturor Sfinţilor. Din când în când Ulrich privea în oglinzile geamurilor trăsurii funebre care înainta în faţa lui, vedea acolo propriul său cap cu pălăria şi umerii dedesubt şi la răstimpuri zărea pe pardoseala dricului, alături de sicriul ornamentat cu blazoane, micile grămăjoare de ceară de la înmormântările dinainte şi care nu fuseseră măturate cum trebuie şi suferea atunci, simplu şi fără gânduri, pentru tatăl său ca pentru un câine care ar fi fost călcat de un vehicul pe stradă. Privirea i se umezea, iar când, trecând peste toată acea mare neagră, ajungea până la privitorii de pe marginea străzii, aceştia păreau nişte flori multicolore şi umede şi la gândul că cel care vedea toate acestea era el, Ulrich, nu cel care trăise în acel loc toate zilele vieţii sale şi care, pe deasupra, iubea solemnităţile mult mai mult decât le iubea el însuşi, toate deveneau pentru el atât de ciudate, încât i se părea cu totul imposibil că tatăl său nu mai avea posibilitatea să fie de faţă în clipa când părăsea o lume pe care în general o găsise bună. Îl emoţiona profund, dar în vremea aceea lui Ulrich nu-i scăpa totuşi faptul că agentul sau antreprenorul de pompe funebre, care conducea cortegiul acesta catolic spre cimitir şi-l menţinea în ordine, era un evreu înalt, voinic, de vreo treizeci de ani; era împodobit cu o mustaţă lungă, blondă, avea buzunarele pline de hârtii asemenea unui ghid pentru străini în vacanţă, se grăbea când înainte, când îndărăt şi aranja ceva la căpăstrul şi harnaşamentul unui cal sau şoptea dincolo ceva la urechea muzicantului. Ulrich îşi rememoră mai departe că în ultima zi cadavrul tatălui său nu fusese în casă, că fusese adus îndărăt cu puţin înaintea înmormântării, potrivit unei dispoziţii testamentare inspirate de spiritul liber al cercetării ştiinţifice prin care trupul fusese pus la dispoziţia ştiinţei, şi ar fi

fost fără îndoială de presupus că după acea intervenţie anatomică bătrânul domn fusese doar pe fugă cusut la loc; aşadar aluneca acolo, în spatele geamurilor care răsfrângeau imaginea lui Ulrich, un obiect însăilat în grabă care constituia acum punctul central al marii, frumoasei şi solemnei închipuiri din jur. „Cu sau fără decoraţiile lui?" se întrebă Ulrich emoţionat, nu se mai gândise la acest aspect şi nu ştia dacă tatăl său fusese îmbrăcat la loc în sala de anatomie înainte ca sicriul închis să fie adus îndărăt acasă. În ce priveşte soarta jartierei Agathei domnea incertitudinea; s-ar fi putut ca ea să fi fost găsită şi el îşi putea închipui acum glumele studenţilor. Toate acestea erau extrem de penibile, astfel încât obiecţiile ridicate de prezent îi destrămară iarăşi emoţiile în multe detalii, după ce timp de o lună ele se rotunjiseră aproape în învelişul neted al unui vis trăit. Mai simţea acum doar absurdul situaţiei, oscilaţia confuza a ordinii omeneşti şi a lui însuşi. „Sunt acum cu totul singur pe lume", gândi el, „lanţul ancorei e rupt – mă înalţ acum!" În această amintire a impresiei pe care o trăise la primirea ştirii despre moartea tatălui său i se înveşmântară acum iarăşi simţămintele, în vreme ce înainta mai departe între zidurile umane.

7

Soseşte o scrisoare a Clarissei

Ulrich nu lăsase nici uneia din cunoştinţele sale adresa de aici, însă Clarisse o ştia de la Walter, căruia îi era la fel de familiară ca propria lui copilărie.

Ea scria:

„Draga mea *Fiinţă* – Laşule – *Fiinţă* a mea!

Ştii tu ce este o *Fiinţă*? Eu însămi nu reuşesc să descopăr. Walter este poate o fiinţă slabă. (Cuvântul fiinţă era peste tot gros

subliniat).

Crezi că eram beată când am venit la tine? Eu nu pot să mă îmbăt! (Bărbaţii se îmbată mai uşor decât mine. E o ciudăţenie).

Dar nu ştiu ce am vorbit cu tine; nu-mi mai pot aminti. Mi-e teamă că tu îţi închipui că aş fi spus lucruri pe care nu le-am spus. Eu nu le-am spus.

Dar trebuie să scriu o scrisoare – îndată! În primul rând: tu cunoşti cum se deschid visele. Tu ştii când visezi, uneori; dintr-odată erai undeva, stăteai de vorbă cu oamenii odată sau – E ca şi cum ţi-ai regăsi amintirea.

Trează fiind îmi dădeam seama că vegheam!

(Eu am prieteni în somn).

De fapt, tu mai ştii cine este Moosbrugger? Trebuie să-ţi povestesc ceva:

Dintr-odată numele lui era iarăşi aici.

Cele trei silabe muzicale ale lui.

Însă muzica este o înşelătorie. Vreau să spun, atunci când este doar ea singură. Muzica singură este estetism sau ceva în genul acesta; slăbiciune în faţa vieţii. Când însă muzica se uneşte cu viziunea, se clatină zidurile şi din mormântul prezentului se înalţă viaţa a ce-va-să-vie. Nu numai că le-am auzit aceste trei silabe muzicale, le-am şi văzut. Au *ieşit la suprafaţă* în amintire. Dintr-odată, ştii: acolo unde ele ies la suprafaţă mai este şi altceva! I-am scris odată contelui tău o scrisoare despre Moosbrugger: cum de se poate uita aşa ceva! Eu văd-şi-aud acum o lume în care lucrurile stau locului şi oamenii se mişcă, aşa cum îi ştii tu dintotdeauna, dar *sonor-vizibil*. Nu pot să descriu limpede, căci de aici au ieşit la suprafaţă întâi trei silabe, înţelegi? Poate că e încă prea devreme ca să discutăm pe această temă.

I-am spus lui Walter:

— Vreau să-l cunosc pe Moosbrugger!

Walter a întrebat:

— Cine, mă rog, este Moosbrugger?

Eu am răspuns:

— Prietenul lui Ulo, asasinul acela.

Am citit ziarele; era dimineaţa şi Walter trebuia să plece la birou. Îţi aduci aminte că am citit toţi trei ziarele? (Tu ai memorie *slabă*, *n-ai* să-ţi aduci aminte!) împăturisem deci partea din ziar pe care mi-o dăduse Walter – un braţ la stânga, un braţ la dreapta; dintr-odată simt lemnul tare, sunt ţintuită în cuie pe cruce. Îl întreb pe Walter:

— Nu era chiar în ziarul de ieri ceva despre un accident de cale ferată lângă Budweis?

— Da, răspunde el. De ce mă întrebi? Un accident de mici proporţii, un mort sau doi.

După o vreme, spun: — Pentru că şi în America s-a întâmplat un accident. Unde e Pennsylvania?

El nu ştie.

— În America, spune.

Eu spun:

— Mecanicii nu lasă niciodată locomotivele să li se ciocnească!

El se uită la mine. Era limpede că nu mă înţelegea.

— Fireşte că nu, spune el.

Eu întreb când vine Siegmund pe la noi. El nu ştie sigur. Acum, vezi: fireşte, mecanicii de tren nu-şi lasă trenurile cu intenţie să se ciocnească; *atunci*, *de ce*, *totuşi*, *se ciocnesc*? Am să-ţi spun: În plasa imensă de şine, macazuri şi semnale care se întind pe întregul glob pământesc, ne pierdem cu toţii forţa conştiinţei. Căci dacă am avea tăria să ne mai verificăm o dată şi să ne mai gândim o dată ca lumea la ce avem de făcut, am face totdeauna ceea ce e necesar şi am evita nenorocirea. *Dezastrul este oprirea noastră la penultimul pas!*

Fireşte nu era de aşteptat ca Walter să priceapă imediat. Cred că eu pot ajunge la această uriaşă forţă a conştiinţei şi a trebuit să închid ochii pentru ca Walter să nu observe fulgerul din ei.

Din toate aceste motive consider că e de datoria mea să-l cunosc pe Moosbrugger.

Ştii că fratele meu Siegmund este medic. El are să mă ajute.

L-am aşteptat.

Duminică a fost pe la noi.

Când el e prezentat cuiva, spune: „Dar eu nu sunt nici… nici nu am simţ muzical". E o glumă a lui. Pentru că se numeşte Siegmund, nu vrea să fie luat nici drept evreu, nici drept un om cu simţ muzical. El a *fost conceput într-o turmentare wagneriană. E c*u neputinţă să scoţi de la el un răspuns raţional. Tot timpul cât am stat de vorbă cu el încercând să-l conving, el n-a făcut altceva decât să mormăie tot felul de prostii. Se îndeletnicea să arunce cu o piatră după o pasăre şi împungea cu bastonul în zăpadă. Voia să-şi croiască un drum prin zăpadă; el vine deseori să lucreze la noi, cum spune el, pentru că nu-i place să stea acasă cu nevastă-sa şi cu copiii. E de mirare că nu l-ai întâlnit niciodată. „Voi aveţi *Fleurs du mal* şi o grădină de legume!" zice. L-am tras de urechi şi i-am tras ghionturi în coaste, dar n-a ajutat la nimic.

Pe urmă am intrat în casă la Walter, care fireşte că se aşezase la pian, iar Siegmund îşi ţinea paltonul sub braţ şi avea mâinile murdare de pământ până la cot.

— Siegmund, i-am spus de faţă cu Walter, când înţelegi tu o bucată muzicală?

El rânjea şi mi-a răspuns:

— Niciodată, absolut niciodată.

— Atunci când o *faci* tu însuţi înlăuntrul tău, i-am spus eu. Când îl înţelegi tu pe un om? Trebuie să-l creezi laolaltă cu el! Aceasta

este o mare taină, Ulrich! Trebuie să fii şi tu asemenea lui, *ca el*; dar nu tu în el *înăuntrul* lui, ci el în tine scoţându-l *în afară*! Noi mântuim, eliberăm scoţând *în afară*, ceea ce înseamnă forma *puternică*! *Noi* ne angajăm în acţiunile omului, *pe dinăuntru*, dar noi le îndeplinim ieşind *în afară* şi le depăşim astfel.

Iartă-mă că-ţi scriu atât de mult. Dar trenurile se ciocnesc tocmai pentru că nici conştiinţa nu face ultimul pas. Lumile nu ies la suprafaţă dacă nu se trage de ele. Altă dată mai mult pe această temă, *omul genial are datoria să atace*! El are forţa tainică necesară! Însă Siegmund, laşul, s-a uitat la ceas şi şi-a adus aminte de cină, pentru că trebuia să se întoarcă acasă. Ştii tu, Siegmund se menţine totdeauna la mijloc între blazarea unui medic cu experienţă, care nu are păreri prea bune despre capacităţile profesiei sale, şi blazarea omului contemporan, care şi-a depăşit tradiţiile spirituale şi a ajuns iarăşi la igiena simplităţii şi la lucrarea propriei grădini. Însă Walter a exclamat: — Pentru numele lui Dumnezeu, de ce vorbiţi despre astfel de lucruri? Ce vreţi, la urma urmei, de la Moosbrugger? Ceea ce a fost salutar.

Căci acum Siegmund a spus:

— El e fie bolnav mintal, fie un criminal, e drept. Dar dacă acum Clarisse îşi închipuie că ar putea să-i amelioreze starea? Eu sunt medic şi trebuie să-i permit şi preotului spitalului să-şi închipuie aşa ceva! Ea spune că-l poate mântui? Atunci de ce n-ar putea cel puţin să-l vadă?

Şi-a periat pantalonii, se prefăcea că e calm şi s-a spălat pe mâini; la masa de seară am pus pe urmă totul la cale.

Am fost deja la doctorul Friedenthal; acesta e asistentul pe care-l cunoaşte el. Siegmund i-a spus direct, de la început, că el îşi asumă răspunderea şi m-a prezentat sub o titulatură falsă, oarecare, spunea că aş fi scriitoare şi că aş vrea să-l văd pe omul acesta.

Însă a fost o greşeală, căci, întrebat direct, celălalt nu a putut spune decât nu.

— Dacă dumneavoastră aţi fi Selma Lagerlöf, aş fi inc tat de vizita dumneavoastră, ceea ce fireşte că sunt oricum, dar aici, din păcate, nu sunt recunoscute decât interesele de ordin ştiinţific!

Era chiar drăguţ să trec astfel drept scriitoare. L-am privit fix şi am spus:

— În cazul de faţă eu reprezint mai mult decât doamna Lagerlöf, pentru că eu nu vin aici pentru a-i studia cazul.

M-a privit şi a spus apoi:

— Singura cale ar fi să veniţi cu o recomandare de la ambasada dumneavoastră, adresată şefului de clinică.

M-a luat drept o scriitoare străină şi n-a înţeles că sunt sora lui Siegmund.

Am ajuns până la urmă la o înţelegere în sensul că-l voi vedea nu pe bolnavul, ci pe puşcăriaşul Moosbrugger. Siegmund îmi face rost de recomandarea unei societăţi de binefacere şi de un permis de la tribunal. După aceea Siegmund mi-a povestit că doctorul Friedenthal consideră psihiatria drept o ştiinţă pe jumătate artistică, el îi spune „Directorul circului demonilor". Ceea ce mie nu-mi displace.

Cel mai mult mi-a plăcut faptul că această clinică este instalată într-o veche mănăstire. A trebuit să aşteptăm pe coridor, iar amfiteatrul este într-o capelă. Are ferestre mari, de biserică, şi puteam vedea de acolo înăuntru. Bolnavii sunt îmbrăcaţi în alb şi sunt aşezaţi alături de profesor la catedră. Iar profesorul se apleacă foarte prietenos peste scaunele lor. Mă gândeam: poate că acum au să-l aducă aici şi pe Moosbrugger. Aveam senzaţia că aş fi putut zbura prin fereastra aceea înaltă direct în sala de curs. Ai să-mi spui că nu pot să zbor: atunci să fi sărit pe fereastră? Dar de sărit n-aş fi

sărit sigur, căci nu mă simțeam tentată.

Sper să te întorci curând. *Niciodată* nu poţi exprima lucrurile prin cuvinte. Cel puţin nu în scrisori".

Dedesubt era scris, energic subliniat: „Clarisse".

8
Familie în doi

Ulrich spune:

— Când doi bărbaţi sau două femei trebuie să împartă mai multă vreme acelaşi spaţiu – în călătorie, în vagonul de dormit sau într-un hotel supraaglomerat – nu rareori ajung să se împrietenească surprinzător de îndeaproape. Fiecare din ei are un fel al lui de a se spăla pe dinţi, de a se apleca atunci când îşi scoate pantofii sau de a-şi încovoia un picior când se suie în pat. Lenjeria şi hainele, care în mare sunt la fel, vădesc, fiecare luată în parte, nenumărate mici deosebiri care bat la ochi. La început – probabil din cauza individualismului exagerat crispat al modului actual de viaţă – există o rezistenţă, care seamănă cu un fel de mică repulsie şi care se apără în faţa unei prea mari apropieri, a unei lezări a propriei personalităţi şi care trebuie învinsă, apoi se constituie o comuniune care-şi etalează începuturile neobişnuite ca pe o cicatrice. Mulţi oameni se arată după o asemenea transformare mai binedispuşi decât sunt de obicei; cei mai mulţi sunt mai nepăsători; mulţi dintre ei, mai vorbăreţi; aproape toţi, mai prietenoşi. Personalitatea e schimbată, se poate aproape spune înlocuită, pe sub piele, cu o alta mai puţin proprie, originală: în locul sinelui a apărut prima schiţă, resimţită limpede ca neplăcută şi ca o diminuare proprie, dar totuşi irezistibilă, a unui plural.

Agathe răspunse:

— O asemenea versiune născută dintr-o coabitare apropiată există mai ales între femei. Eu nu m-am putut obişnui niciodată cu femeile.

— Ea există între bărbat şi femeie, spuse Ulrich. În astfel de cazuri e doar acoperită de obligaţiile relaţiilor amoroase care concentrează imediat atenţia asupra lor. Dar nu rareori fiinţele astfel împletite laolaltă se trezesc deodată dintr-o asemenea stare şi atunci văd – fiecare în felul lui, cu uimire, cu ironie sau cu dorinţa de evadare – o fiinţă cu totul străină care se face comodă alături de ei; multora li se întâmplă aşa ceva după ani îndelungaţi. Atunci nici ei n-ar mai putea spune ce este mai firesc: legătura lor cu cealaltă fiinţă sau retragerea precipitată a sinelui din această legătură în iluzia propriei lui unicităţi – căci doar amândouă reacţiile sunt în însăşi natura noastră. Amândouă se contopesc confuze în noţiunea de familie! Viaţa în familie nu este viaţa deplină; oamenii tineri se simt frustraţi, diminuaţi, scoşi din ei înşişi când sunt în cercul familiei. Uită-te la fetele mari, nemăritate, când au înaintat în vârstă, au fost absorbite de familie şi li s-a supt sângele; au ajuns nişte hibrizi cu totul ciudaţi care s-au născut din ele, hibrizi între eu şi noi.

Ulrich a resimţit scrisoarea Clarissei ca pe o tulburare. Izbucnirile şi salturile de idei din ea îl neliniştesc mult mai puţin decât lucrarea calmă, părând aproape raţională, pe care ea o desfăşoară adânc în şinele ei în favoarea unui plan în mod evident demenţial. El şi-a spus că va trebui desigur să vorbească după întoarcerea sa cu Walter pe acea temă şi de atunci se străduieşte deliberat să vorbească despre altele.

Agathe, lungită pe divan, şi-a ridicat un genunchi şi acum îl interpelează cu vioiciune:

— Explici singur, prin ceea ce spui, de ce a trebuit să mă recăsătoresc! spune ea.

— Cu toate acestea, există ceva în acest aşa-numit „sentiment sacru al familiei", în această contopire a unuia în celălalt, în această slujire a celuilalt, într-o asemenea evoluţie lipsită de orice egoism într-un cerc închis – continuă Ulrich fără să-i dea atenţie, iar Agathe se miră de faptul că vorbele lui îl îndepărtează iarăşi de ea atunci când au ajuns uneori atât de aproape. De obicei, acest sine colectiv este doar un egoism colectiv şi atunci un sentiment puternic al familiei este lucrul cel mai odios care ar putea fi imaginat; pot să-mi închipui însă acest impuls de a sări-necondiţionat-în-ajutorul-celuilalt, această „luptă comună şi această răbdare în comun a lezărilor" ca pe un sentiment străvechi, plăcut, înrădăcinat profund în istoria umanităţii, poate chiar întipărit încă din epoca hoardelor animale – îl mai aude ea vorbind; nu reuşeşte să se oprească pentru a medita la vorbele lui.

Nu reuşeşte nici la fraza următoare:

— O asemenea stare degenerează însă uşor, aşa cum e cazul cu toate stările a căror origine s-a pierdut.

De-abia când el încheie cu cuvintele:

— Probabil că ar trebui să pretindem ca indivizii să reprezinte ei înşişi entităţi deosebit de bine organizate, pentru ca ansamblul pe care-l alcătuiesc să nu fie o caricatura absurdă – abia atunci se simte ea însăşi ridicată la înălţimea lui şi ar vrea, în timp ce-l priveşte astfel, să nu le îngăduie ochilor să se închidă pentru ca el să nu dispară între timp. Pentru că este atât de minunat, cum stă acolo şi spune lucruri care se pierd în înălţimi şi dintr-odată cad iarăşi ca o minge care s-a prins între crengi.

Fratele şi sora s-au întâlnit după-amiaza târziu în salon; au trecut deja câteva zile de la înmormântare.

Acest salon de formă alungită era aranjat nu numai după gustul, ci şi cu mobilierul autentic al perioadei burgheze aşa-numită *empire*;

între ferestre erau prinse dreptunghiurile înalte ale oglinzilor închise de ramele strălucitor aurii, iar scaunele măsurat ţepene erau sprijinite de pereţi, astfel încât pardoseala întunecată a camerei părea să se fi revărsat cu licărirea întunecată a modelelor ei unghiulare şi să umple un bazin puţin adânc în care ai fi ezitat să întinzi piciorul. La marginea acestei austerităţi, elaborată cu stil, a salonului – căci camera de lucru unde se instalase în prima dimineaţă îi rămăsese rezervată lui Ulrich –, aproape de locul unde într-o nişă deschisă în colţ se ridica, asemenea unei coloane, soba, purtând pe creştet un vas (şi exact în centrul faţadei, pe o etajeră înconjurând-o cam la înălţimea taliei, un singur candelabru) îşi crease Agathe o peninsulă cât se poate de personală. Pusese să se instaleze o canapea, cu un covor aşternut la picioare, ale cărui tonuri vechi albastre-roşii, laolaltă cu modelul oriental al divanului repetându-se într-o nesfârşire absurdă, alcătuiau o sfidare voluptoasă a nuanţelor delicate de gri şi a liniilor ezitante, dar raţionale, care erau la locul lor în încăpere prin voinţa ancestrală a vechilor ocupanţi. Leza această voinţă disciplinată şi plină de distincţie mai departe printr-o plantă verde, cu frunze late, înaltă cât un stat de om. Pe care o reţinuse din ornamentele de doliu ale casei şi pe care o instalase în glastra ei drept „pădurice" la căpătâiul divanului – de cealaltă parte fiind lampa înaltă cu picior, cu lumină puternică, ce avea să-i uşureze cititul stând întinsă şi care în peisajul clasicist al camerei părea un reflector sau un catarg de antenă. Acest salon cu tavanul casetat, cu pilaştrii din zidărie şi dulapurile sale înalte se schimbase prea puţin de o sută de ani, pentru că era rareori folosit şi nu se intrase de fapt niciodată în el în timpul vieţii ultimului proprietar; poate că, pe timpul strămoşilor, pereţii să fi fost acoperiţi cu stofe delicate în locul zugrăvelii de culoare deschisă pe care o afişau acum şi poate husele scaunelor să fi arătat altfel,

însă aşa cum se înfăţişa el în momentul de faţă Agathe îl cunoştea încă din copilărie şi nici nu mai ştia dacă străbunicii ei fuseseră cei care îl mobilaseră astfel sau nişte străini, căci ea crescuse în casa aceasta şi singurul lucru pe care-l ştia consta în amintirea faptului că pătrunsese totdeauna în această încăpere cu sfiala care li se insuflă copiilor faţă de ceva pe care ei l-ar putea distruge sau macula. Acum însă îşi dezbrăcase ultimul simbol al trecutului, rochia de doliu, şi îşi pusese iarăşi pijamaua, era întinsă pe divanul adus aici în spiritul rebeliunii şi citea încă de dimineaţa devreme cărţi bune şi proaste, pe care le strânsese laolaltă de pe oriunde îşi întrerupea temporar drumurile, ca să mănânce sau ca să doarmă; când se înserа, privea prin camera tot mai întunecată spre draperiile luminoase care, de pe atunci cufundate cu totul în lumina crepusculară, se umflau la ferestre asemenea unor pânze de corabie şi se simţea ca şi când ar fi navigat în cununa vie de raze a lămpii ei prin încăperea totodată rigidă şi tandră, făcând doar rareori câte un popas. Astfel o găsise fratele ei, care cuprinse dintr-o privire instalarea ei în lumină; căci şi el cunoştea acest salon şi ştia chiar să-i povestească că proprietarul iniţial al casei fusese un negustor bogat, căruia mai târziu afacerile îi merseseră prost, fapt pentru care străbunicul lor, notar imperial, se văzuse în situaţia facilă de a dobândi pentru el respectiva clădire atât de cochetă. Ulrich mai ştia multe alte lucruri despre acest salon, pe care îl cercetase temeinic, şi asupra surorii lui făcu o impresie deosebită informaţia că pe vremea străbunicilor lor o asemenea aranjare rigidă a spaţiului era considerată ca deosebit de firească; nu era uşor de înţeles, căci i se părea mai curând rezultatul grotesc al unei ore de geometrie şi îi trebui câtăva vreme până când începu să distingă, încă nelămurit, mentalitatea unei epoci ajunsă atât de saturată de formele agresive ale barocului încât propria ei atitudine simetrică şi oarecum rigidă să fie ascunsă de dulcea iluzie că ar fi

acţionat în spiritul unei naturi purificate, debarasate de ornamente şi încărcături şi care să poată fi considerată eminamente raţională. Când însă îşi reprezentă în sfârşit acea evoluţie a conceptelor în toate detaliile pe care i le înfăţişă Ulrich, i se păru încântător să ajungă să cunoască multe, un lucru pe care ea, după totalitatea experienţelor vieţii sale, îl dispreţuise; iar când fratele său voi să afle ce anume citea ea, îşi acoperi cu propriul trup rezerva de cărţi, deşi susţinea cu îndrăzneală că preţuia la fel de mult lecturile proaste ca pe cele bune.

Ulrich lucrase în timpul dimineţii şi apoi ieşise. Speranţa de a ajunge să se concentreze nu se înfăptuise până în ziua aceea şi influenţa stimulatoare, care ar fi fost de aşteptat de la întreruperea vieţii obişnuite, fusese risipită de diversiunile pe care noile condiţii le atrăseseră după sine în viaţa lui. De-abia după înmormântare se produsese o schimbare, când legăturile cu lumea exterioară, care păruseră atât de active, se rupseseră dintr-odată. Fratele şi sora, care doar ca fiind într-un fel reprezentanţii tatălui lor constituiseră timp de câteva zile centrul unei compasiuni generale şi simţiseră varietatea legăturilor care îi ţineau la locul lor, nu cunoşteau în acest oraş, în afară de bătrânul tată al lui Walter, pe nimeni căruia ar fi putut să-i facă o vizită şi, ţinând seama de perioada de doliu, nu erau nici ei invitaţi de nimeni, doar profesorul Schwung venise nu numai la înmormântare, ci şi a doua zi pentru a se interesa dacă defunctul său prieten nu lăsase vreun manuscris în problema diminuării capacităţii de responsabilitate a cărui publicare postumă ar mai fi putut fi aşteptată. Această tranziţie nemijlocită de la o agitaţie care făcuse să se nască neîncetat bule de aer până la liniştea de plumb care îi urmase avusese asupra lor aproape efectul unei lovituri fizice. Se adăuga şi faptul că dormeau mai departe în vechile lor camere de copii, căci clădirea nu avea camere de oaspeţi,

deci sus la mansardă, în paturi de campanie, înconjurate de nimicurile dezordonate ale copilăriei; încăperile aveau ceva din disconfortul celulei unui nebun furios, care se poate strecura până şi în vise odată cu luciul modest al muşamalei de pe mese sau al linoleumului de pe podele, cu întreaga pustietate a arhitecturii de case din cuburi, dominată de idei rigide şi schematice. Amintirile, la fel de absurde şi de inepuizabile ca însăşi viaţa pentru care ar fi trebuit să-i pregătească, îi făceau pe cei doi fraţi să li se pară plăcut faptul că acum dormitoarele lor. Despărţite doar printr-o debara, se găseau cel puţin unul lângă altul; cum camera de baie era cu un etaj mai jos, erau în situaţia de a se întâlni încă de la deşteptare; drumurile li se încrucişau dimineaţa în pustiul scării şi al casei, trebuiau să ţină seama unul de altul şi să răspundă împreună la toate întrebările pe care li le puneau servitorii străini cu care erau nevoiţi să trăiască laolaltă dintr-odată. În felul acesta, resimţeau, fireşte, comicul situaţiei, de care nu era lipsită o asemenea asociere pe cât de apropiată, pe atât de neprevăzută; semăna cu acel comic aventuros al unui naufragiu care să-i fi aruncat pe insula singuratică a copilăriei lor, ceea ce îi determină pe amândoi să-şi caute independenţa, imediat după primele zile, asupra scurgerii cărora nu avuseseră niciun fel de influenţă, dar fiecare se comporta astfel mai mult din consideraţie pentru celălalt decât pentru sine însuşi.

Astfel, Ulrich se trezise înainte ca Agathe să-şi fi compus oaza ei în salon şi se strecurase fără zgomot în camera de lucru, unde-şi reluase analiza matematică întreruptă; se îndeletnicise astfel oricum mai mult ca să-şi treacă timpul decât cu intenţia de a o duce la bun sfârşit. Dar, spre surprinderea sa, realiză în puţinele ceasuri ale unei dimineţi tot ceea ce lăsase neatins timp de luni de zile, ducând până la capăt toate calculele, cu excepţia câtorva detalii neimportante. În obţinerea acestei soluţii neaşteptate îi venise în ajutor unul din acele

gânduri cu totul în afara oricăror reguli, despre care nu s-ar fi putut spune doar că apar atunci când nu le mai aştepţi, ci mai degrabă că iluminarea lor surprinzătoare te face să te gândeşti la iubita care se afla încă de mult tot timpul printre alte prietene, înainte ca pretendentul izbit dintr-odată de revelaţie să fi încetat să mai înţeleagă faptul că a putut-o pune deopotrivă laolaltă şi pe acelaşi plan cu celelalte. În asemenea inspiraţii este părtaşă nu numai raţiunea, ci totdeauna şi o anumită condiţie a pasiunii, iar Ulrich simţea că el ar fi trebuit în clipa aceea să-şi încheie lucrarea şi să fie liber; mai simţea, deoarece nu-şi dădea seama să fi fost vreun temei sau vreun scop în acest sens, că o încheiase înainte de momentul menit şi astfel energia care-i rămăsese nefolosită se revărsă într-o visare. Vedea acum posibilitatea ca gândul care-i rezolvase problema de adineaori să poată fi aplicat la probleme cu mult mai ample, îşi creionă, în joacă parcă, o primă schiţă imaginară a unei asemenea teorii şi se simţea în clipele acelea de destindere fericită ispitit până şi de insinuările profesorului Schwung, care-i sugerase să revină la profesia lui şi să caute calea care să-l conducă spre onoruri şi influenţă. Când însă, după câteva minute de joacă intelectuală în voie, îşi reprezentase cu luciditate ce urmări s-ar fi ivit dacă ar fi cedat ambiţiei şi dacă ar fi pornit acum ca întârziat pe calea realizărilor academice, îşi dădu seama pentru prima dată în viaţă că se simţea prea bătrân pentru un asemenea efort, că din perioada adolescenţei nu mai simţise în acest concept pe jumătate impersonal al anilor scurşi nimic care să aibă un conţinut vivace, independent şi că la fel de puţin trăise până atunci gândul: există ceva ce nu mai ai puterea să faci! Când Ulrich îi povesti surorii sale toate acestea, folosi poate la întâmplare cuvântul soartă, care-i stârni ei interesul. Ea voia să ştie ce este „soarta”.

— Un intermediar între „durerea mea de măsele” şi „fiica regelui

Lear", răspunse Ulrich. Eu fac parte dintre oamenii cărora le face plăcere să folosească acest cuvânt.

— Dar pentru oamenii tineri el face parte din cântecul vieţii; ei ar vrea să aibă o soartă, un destin şi nu ştiu ce este.

Ulrich îi răspunse:

— În epoci ulterioare, mai bine informate, cuvântul soartă va căpăta probabil un conţinut statistic.

Agathe avea douăzeci şi şapte de ani. Destul de tânără ca să fi păstrat încă unele din formele de sensibilitate găunoase pe care şi le creează oamenii pentru început; destul de înaintată în vârstă ca să bănuiască şi conţinutul celorlalte, al celor pe care le umple realitatea. Ea răspunse:

— Să îmbătrâneşti este, desigur, o soartă! şi era foarte nemulţumită de răspunsul în care melancolia sa juvenilă se exprima într-un fel care i se părea că nu spune nimic.

Însă fratele ei nu-i dădea atenţie şi-i propuse un exemplu:

— Când am devenit matematician, povestea el, îmi doream să am succese ştiinţifice şi-mi concentram toate puterile, chiar dacă mă gândeam la prima treaptă spre altceva. Primele mele lucrări cuprindeau chiar – fireşte, nedesăvârşite, aşa cum sunt totdeauna începuturile – gânduri care pe vremea aceea erau noi şi care fie au rămas neremarcate, fie chiar s-au izbit de rezistenţă, deşi toate celelalte lucrări ale mele au fost bine primite. Acum poate că s-ar chema soartă faptul că mi-am pierdut curând răbdarea să mai dau din toate puterile cu barda.

— Barda? îl întrerupse Agathe, ca şi când cuvântul desemnând o activitate bărbătească şi meşteşugărească i-ar fi creat vreo dificultate de înţelegere. De ce-i spui bardă?

— Pentru că este ceea ce am vrut să fac la început; voiam să izbesc cu barda, să-mi deschid drum, şi pe urmă mi-am pierdut

răbdarea. Iar astăzi, când poate tocmai mi-am încheiat ultima mea lucrare, pe care am început-o încă de câtăva vreme, mi-a venit limpede în minte că, probabil nu cu totul fără temei, aş fi putut să mă consider fruntaşul unei mişcări, dacă aş fi avut odinioară mai mult noroc sau dacă aş fi dat dovadă de ceva mai multă consecvenţă.

— Dar ai putea să recâştigi terenul pierdut! spuse acum iarăşi Agathe. Un bărbat nu ajunge atât de repede prea bătrân pentru ceva, cum e cazul cu o femeie.

— Nu, răspunse Ulrich, nu vreau să mai recâştig terenul! Căci e surprinzător, dar adevărat, că în mod obiectiv – în evoluţia lucrurilor, în dezvoltarea ştiinţei însăşi – nu s-a schimbat nimic. S-ar fi putut ca eu să fi fost cu vreo zece ani înaintea timpului meu; dar ceva mai lent şi pe alte căi alţi oameni au ajuns şi fără mine acolo unde eu însumi aş fi putut cel mult să-i fi condus ceva mai repede, în vreme ce ar fi încă îndoielnic dacă o asemenea schimbare a vieţii mele ar mai putea ajunge să mă proiecteze dintr-un nou avânt dincolo de ţelul meu. Ai deci aici un exemplu despre ceea ce se numeşte soarta personală, dar se reduce la ceva în mod evident impersonal. Oricum, continuă el, cu cât îmbătrânesc mai mult, cu atât mi se întâmplă mai des ca ceva din ceea ce am detestat şi urât să-mi iasă în cale mai târziu pe căi ocolite, dar înaintând totuşi în aceeaşi direcţie ca mine, astfel că nu-i mai pot contesta acum dintr-odată dreptul la existenţă; sau se întâmplă că se arată la lumină deficienţele în ideile sau evoluţiile pentru care mă străduisem odinioară. Privind lucrurile în evoluţia lor mai îndelungată pe distanţe mai mari, pare să fie cu totul indiferent dacă nu te-ai străduit plin de zel odată şi în ce sens ţi-ai îndreptat eforturile. Totul ajunge la aceeaşi ţintă şi totul slujeşte unei evoluţii care este de nepătruns în înţelesul ei şi totodată infailibilă.

— Altădată justificarea consta din hotărârile de nepătruns ale Domnului, răspunse Agathe încruntându-se şi cu tonul cuiva care vorbeşte din experienţa propriei vieţi şi o face nu tocmai cu respect.

Ulrich îşi amintea că ea fusese crescută într-o mănăstire. Acum era întinsă, îmbrăcată în pantalonii lungi, legaţi la glezne, pe divanul la capătul căruia se aşezase el, iar lampa cu picior îi lumina pe amândoi, astfel că pe duşumea se crease o mare frunză de lumină, pe care se desprindeau umbrele lor.

— Astăzi soarta face mai curând impresia a fi mişcarea dezordonată a unei mase, spuse el, şi fiecare dintre noi este prins şi rotit odată cu ea.

Îşi amintea că mai ajunsese odată la gândul că astăzi fiecare adevăr vine pe lume împărţit în jumătăţile lui şi că totuşi, în felul acesta contorsionat şi mereu mobil, se poate ajunge la o realizare comună mai cuprinzătoare decât dacă fiecare din noi ar căuta, cu gravitate şi în singurătatea lui, să-şi facă datoria. Din acest gând care i se implântase ca o pană în miezul propriului său sentiment de sine şi care totuşi nu era lipsit de posibilităţile măreţiei trăsese cândva concluzia, pe care de altfel nici nu o luase în serios, că fiecare putea face orice ar fi voit. Căci nimic nu-i era mai străin decât o asemenea concluzie, mai ales acum, când soarta, destinul lui, părea să-l fi aşezat undeva la o parte şi nu-i mai lăsa nimic altceva de făcut, în această clipă primejdioasă pentru ambiţia sa, în care el, ciudat de stimulat, tăiase şi ultimele fire care-l mai legau de perioadele sale de dinainte, adică lucrarea întârziată; în acea clipă deci, în care el personal era cu totul liber, ca o tablă de pe care fusese şters orice text, simţea în locul vreunei renunţări iscându-se în sine o nouă tensiune care se crease după plecarea lui de acasă. Nu avea niciun nume; s-ar fi putut spune pentru o clipă la fel de bine că ar fi fost un alt om, mai tânăr, înrudit cu el însuşi, care-i căuta sfatul,

tot astfel cum s-ar fi putut spune şi altceva: dar el vedea uimitor de precis în faţa sa poarta de lumină strălucitoare, de aur radios, pe fondul verde-negru al încăperii, şi în interior cercurile delicate ale costumului de bufon al Agathei, şi se vedea pe sine, şi hazardul precis delimitat, iscându-se smuls din penumbră, al prezenţei lor laolaltă aici.

— Ce vrei să spui? întrebă Agathe.

— Ceea ce astăzi se numeşte destin personal este înlocuit de evenimentele de ordin colectiv şi în cele din urmă concretizabile doar la modul statistic, repetă Ulrich.

Agathe se gândi o clipă, apoi nu se putu abţine să nu râdă.

— Fireşte că nu înţeleg, dar n-ar fi minunat dacă am putea fi mântuiţi de statistică; oricum, dragostea nu mai e de mult în stare de aşa ceva! spuse ea.

Ceea ce îl împinse pe Ulrich să-i povestească deodată surorii lui ce i se întâmplase după terminarea lucrării, când ieşind din casă ajunsese în centrul oraşului pentru a umple cu ceva lipsa aceasta de determinare care-i rămăsese în suflet. Nu voise să aducă chestiunea în discuţie, pentru că i se părea a fi o împrejurare prea personală. Căci de fiecare dată când călătoriile îl duceau în oraşe de care nu era legat prin nicio treabă anume, savura senzaţia de singurătate creată de mediul nou şi rareori fusese sentimentul acesta atât de puternic ca acum. Privise culorile tramvaielor, ale vehiculelor, ale vitrinelor, ale porţilor, formele turlelor de biserici, chipurile şi faţadele şi, chiar dacă toate aveau un aer de asemănare, familiar, european, totuşi privirea îi zburase peste ele ca o insectă care s-a rătăcit peste un câmp cu felurite culori ispititoare şi pe care nu se poate aşeza, deşi ar fi dorit s-o facă. Această trecere fără ţel şi fără o treabă precisă într-un oraş animat şi preocupat de sine însuşi, această încordare tot mai intensă a sentimentelor de viaţă într-un mediu de o stranietate

tot mai accentuată, sporită de convingerea că nu un individ anume contează, ci doar suma aceasta de chipuri, mişcările smulse din trupuri, alcătuite din concentrarea laolaltă a braţelor, picioarelor sau dinţilor mulţimii şi cărora le aparţine viitorul, reuşiseră să-i trezească senzaţia că un om singur, luat numai în sine şi închis în sine şi rătăcind astfel pentru sine poate fi de-a dreptul asocial şi criminal; dar dacă un astfel de om ajunge să cedeze apoi unei asemenea senzaţii, se poate ivi pe neaşteptate un sentiment nefiresc de bunăstare trupească, dar şi o iresponsabilitate, ca şi cum trupul nu ar mai aparţine unei lumi în care senzorialul este închis în micile fascicule şi traiecte nervoase, ci ar pluti într-o lume străbătută de o dulceaţă somnolentă. Cu aceste cuvinte îi descrise Ulrich surorii lui ceea ce era poate urmarea unei stări de spirit fără ţel şi fără ambiţii sau poate urmarea unei iluzii de atenuare a personalităţii, dar poate nimic altceva decât „mitul originar al zeilor", acel „chip cu două feţe al naturii", acea „viziune care dăruieşte şi care primeşte", pe care el o urmărea îndeaproape, ca un vânător pândindu-şi prada. Aştepta acum cu toată curiozitatea să vadă dacă Agathe avea să-i dea vreun semn de înţelegere sau un semn că şi ea cunoştea asemenea senzaţii, iar când nu se întâmplă nimic de felul acesta, îi mai explică o dată:

— E ca o uşoară scindare a conştiinţei. Te simţi îmbrăţişat, învăluit şi străbătut până în inimă de o dependenţă plăcută şi involuntară, dar pe de altă parte rămâi treaz şi capabil de spirit critic şi chiar gata să intri în conflict cu aceste lucruri şi aceste fiinţe mereu însufleţite de prezumţiile lor de care nu s-au dezis încă. E ca şi cum ar fi în noi două straturi de viaţă relativ independente, care altminteri se menţin, în profunzimile lor, în echilibru. Pentru că tocmai am vorbit despre destin, e ca şi cum am avea două destine: unul activ şi neimportant, care se realizează, şi unul inactiv şi

important, dar pe care nu-l cunoşti niciodată.

Aici Agathe, care multă vreme îl ascultase fără să facă nicio mişcare, spuse deodată:

— E ca atunci când îl săruţi pe Hagauer!

Se sprijinise în coate şi râdea acum: picioarele îi erau încă întinse cât erau de lungi pe divanul unde stătea. Adăugă:

— Fireşte, n-a fost atât de frumos cum descrii tu! Ulrich râse împreună cu ea. Nu era de fapt limpede de ce râdeau. Într-un fel, râsul acesta coborâse de undeva din aer sau din casa din jurul lor peste ei sau poate din urmele încremenirii şi stânjenelii pe care le înscriseseră asupra lor împrejurările solemne şi acum fără sens legate de Tărâmul de Dincolo ale zilelor din urmă sau din plăcerea neobişnuită pe care o găseau în conversaţia lor; căci orice obişnuinţă omenească dezvoltată la extrem poartă în sine sâmburele schimbării şi orice stimul depăşind obişnuitul se acoperă curând cu o boare de tristeţe, absurditate şi saţietate.

În felul acesta şi pe asemenea cărări ocolite ajunseră împreună la destinderea ivită dintr-o conversaţie degajată despre eu şi noi şi familie şi la descoperirea, oscilând încă între ironie şi uimire, că la urma urmei ei doi alcătuiau o familie. În timp ce Ulrich vorbeşte despre dorinţa de comuniune – acum iarăşi cu febrilitatea unui bărbat care-şi impune o experienţă penibilă îndreptată împotriva propriei sale naturi; numai că nici el nu ştie dacă o îndreaptă împotriva adevăratei sale naturi sau împotriva celei pe care şi-o asumă cu împrumut – Agathe îl ascultă, simte cum vorbele lui se apropie de ea şi apoi se îndepărtează iarăşi, iar el îşi dă seama că de mult timp caută în înfăţişarea ei, aşa de vulnerabilă cum i se arată în lumina vie şi în costumaţia capricioasă, ceva care să-l şocheze, să-l poată respinge, cum din păcate este obişnuinţa lui să caute; negăsind nimic, el mulţumeşte acum cu o afecţiune simplă şi pură

pe care în alte situaţii nu o trăieşte niciodată. Este foarte încântat de această conversaţie. Când ea a luat însă sfârşit, Agathe întreabă direct:

— De fapt, tu eşti pentru ceea ce numeşti familie sau eşti împotrivă?

Ulrich răspunde că nu astfel se pune problema, căci el a vorbit la urma urmei despre neputinţa de a ajunge la o concluzie în legătură cu lumea şi nu despre nehotărârile propriei sale persoane individuale.

Agathe cade pe gânduri.

În cele din urmă, ea spune nemijlocit: — De fapt, nu am cum să judec! Dar aş vrea să fiu odată cu totul de acord cu mine şi încă…: da, într-un anume fel să trăiesc chiar aşa! N-ai vrea şi tu să mai încerci o dată?

9

Agathe, când nu poate sta de vorbă cu Ulrich

În momentul în care Agathe urcase în tren şi îşi începuse călătoria neaşteptată spre tatăl ei, se întâmplase ceva care semăna în toate privinţele cu o ruptură surprinzătoare, iar cele două bucăţi, care în clipa pornirii în călătorie explodaseră, se îndepărtaseră cu atâta viteză una de alta de parcă n-ar fi alcătuit niciodată o singură entitate. Soţul ei o condusese la gară, îşi ridicase pălăria de pe cap şi o ţinea, această pălărie tare, rotundă, neagră, devenind văzând cu ochii mereu mai mică, aşa cum se cuvine la o despărţire, pieziş prin aer în vreme ce trenul o ducea tot mai departe pe ea, ceea ce Agathei îi făcea impresia că însăşi clădirea gării se rostogolea îndărăt la fel de repede pe cât o făcea trenul înainte. În clipa aceea,

deşi ea abia îşi închipuise că n-avea să stea departe de casă mai mult decât cereau neapărat împrejurările – luă hotărârea să nu se mai întoarcă şi conştiinţa ei deveni neliniştită ca o inimă care se vede dintr-odată scăpată dintr-o primejdie de care nu ştiuse nimic până atunci.

Când Agathe rememora evenimentele, acum. După momentul propriu-zis, nu era câtuşi de puţin mulţumită.

Îşi reproşa în această situaţie faptul că prin forma pe care o luase o făcea să-şi aducă aminte de o maladie ciudată de care suferise când era copil, curând după ce începuse sa meargă la şcoală. Mai mult de un an, prezentă o febră îngrijorătoare, care nici nu creştea, nici nu ceda, şi slăbise până la o atât de mare fragilitate încât stârnise îngrijorarea medicilor, care nu-i puteau găsi cauza. Nici mai târziu boala nu fusese explicată. Într-un fel Agathei îi plăcea să-i vadă pe marii medici de la universitate care intraseră demni şi plini de înţelepciune prima dată în camera ei de bolnavă, cum pierd de la o săptămână la alta câte ceva din încrederea lor în ei înşişi; deşi ea lua ascultătoare fiecare din doctoriile care-i fuseseră prescrise şi deşi s-ar fi însănătoşit cu adevărat doar pentru că i se cerea, tot se mai bucura că medicii cu reţetele lor nu reuşeau s-o vindece şi se simţea într-o stare de-a dreptul suprapământească, sau cel puţin extraordinară, pe măsură ce slăbea tot mai tare. Era chiar mândră că ordinul celor mari nu avea nicio putere asupra ei atâta vreme cât era bolnavă şi nu ştia cum trupul ei mic izbutea o asemenea performanţă, însă în cele din urmă se făcu sănătoasă de bunăvoie şi într-un fel, în aparenţă, la fel de neobişnuit.

Nici astăzi nu ştia mult mai multe decât îi povestiseră mai târziu servitorii, care susţineau că ar fi fost deocheată de o cerşetoare care venea des în casă la ei, dar care fusese o dată izgonită cu brutalitate pe când voia să intre; Agathe nu aflase niciodată cât adevăr era în

acea poveste, căci cei din casă făceau, e adevărat, aluzii de tot felul, dar nu dădeau niciodată explicaţii şi se temeau vizibil, sub imperiul unei interdicţii stricte de a vorbi pe care ar fi dat-o tatăl Agathei. Ea însăşi mai păstra din acea epocă doar o singură amintire, oricum vie, în care îşi vedea tatăl acolo, în faţa ei, aruncându-se plin de mânie asupra unei femei cu o înfăţişare dubioasă şi lovind-o de mai multe ori cu palma peste obraz; aceea fusese singura dată în viaţa ei când îl văzuse pe acest bărbat scund, întotdeauna meticulos în simţul său de dreptate, astfel schimbat şi ieşindu-şi din fire; însă, după câte îşi amintea ea, aceasta se întâmplase nu înaintea, ci de-abia în timpul bolii ei, căci părea să ştie că era în clipele acelea întinsă în pat şi patul, în loc să fie în camera copiilor, se găsea cu un etaj mai jos, „la cei mari", într-una din camerele de locuit în care personalul de serviciu nu ar fi avut permisiunea să o lase să intre pe cerşetoare, chiar dacă aceasta ar fi putut fi văzută în camerele de serviciu sau pe scări. De fapt, Agathe avea impresia că împrejurarea trebuia să se fi produs mai degrabă spre sfârşitul bolii ei şi că doar la puţine zile după aceea se făcuse deodată sănătoasă şi fusese smulsă din pat de aceeaşi ciudată nerăbdare cu care se încheiase boala, la fel de neaşteptat cum şi începuse.

De fapt, ea nu ştia despre toate aceste amintiri dacă se bazau pe ceva real sau erau închipuiri ale febrei care o scuturase. „Probabil singurul lucru remarcabil – se gândea ea deprimată – este că asemenea imagini s-au putut păstra în mine astfel, între adevăr şi închipuire, fără ca să mi se pară ceva neobişnuit!" Zguduirile taxiului care înainta pe străzile prost pavate împiedicau orice conversaţie. Ulrich propusese să folosească vremea uscată de iarnă pentru o excursie şi avusese chiar şi un ţel, care la drept vorbind nici nu era o ţintă, ci poate voia să facă o incursiune în imaginile, doar pe jumătate amintite, ale unui peisaj. Acum se găseau într-un

automobil care ar fi trebuit să-i ducă la marginea oraşului. „Sigur că ar fi cu adevărat remarcabil!" îşi repeta Agathe în sinea ei ceea ce tocmai gândise adineaori. Într-un fel asemănător învăţase şi la şcoală, astfel că nu se ştia niciodată dacă era stupidă sau inteligentă, învăţa cu sau fără voinţă: răspunsurile care i se cereau i se întipăreau cu uşurinţă în minte, fără însă să i se fi revelat vreodată în gândire scopul acestor învăţături în faţa cărora se simţea apărată de o adâncă indiferenţă lăuntrică. După boală, se duse la şcoală mai departe cu aceeaşi bunăvoinţă ca înainte şi, pentru că unul din medici formulase sfatul că ar fi putut fi în avantajul ei să fie sustrasă singurătăţii din casa părintească şi să fie lăsată să-şi petreacă timpul cu cei de vârsta ei, o înscriseseră într-un internat confesional: acolo fusese considerată drept un copil vesel şi docil, mai târziu frecventase liceul. Când i se spunea că un anumit lucru era util sau adevărat, ea se orienta în consecinţă şi accepta tot ceea ce i se cerea cu bunăvoinţă, pentru că i se părea că astfel o costă cel mai mic efort şi ar fi socotit absurd să încerce ceva împotriva unor instituţii solide care nu aveau nicio legătură cu ea şi aparţineau, după cum era evident, unei lumi care fusese construită după voinţa părinţilor şi a profesorilor. Nu credea însă niciun cuvânt din ceea ce învăţa şi pentru că.

În ciuda purtării sale în aparenţă pline de docilitate, nu era câtuşi de puţin o elevă model, iar acolo unde dorinţele ei erau în contradicţie cu propriile convingeri făcea cu cel mai mare calm ceea ce voia ea, se bucura de respectul colegelor ei, chiar şi de o simpatie admirativă, cu întâlnesc în şcoală cei care se pricep să-şi facă viaţa comodă.

Poate chiar ea însăşi îşi indusese boala aceea ciudată, căci la drept vorbind, cu acea unică excepţie, fusese totdeauna sănătoasă şi prea puţin nervoasă. „Aşadar, un caracter leneş şi nicidecum de

nădejde!" constată ea, nesigură de propriile concluzii. Îşi amintea că prietenele ei se răzvrătiseră mult mai energic decât ea împotriva disciplinei internatului şi cu câtă indignare principială îşi dublaseră ele izbucnirile împotriva ordinii impuse; dar atâta cât fusese ea însăşi în măsură să observe apoi, tocmai cele care se împotriviseră cu mai multă pasiune fuseseră cele care mai târziu se acomodaseră cel mai bine cu viaţa în întregul ei şi aceste fete deveniră femei căsătorite, bine situate, care nu-şi creşteau propriii copii cu mult altfel decât fuseseră ele însele crescute. Deci, în ciuda nemulţumirii faţă de ea însăşi, nici ea nu era deloc convinsă că ar fi fost mai bine dacă ar fi avut un caracter activ şi bun.

Agathe detesta mişcarea de emancipare feministă la fel cum dispreţuia nevoia femeilor de a-şi cloci şi creşte puii, lăsând pe seama bărbatului să le pună la dispoziţie cuibul!

Îşi amintea cu plăcere de vremea când simţise pentru prima dată cum sânii îi umflaseră rochia şi când îşi plimbase buzele fierbinţi prin aerul răcoros al străzilor. Însă agitaţia erotică a femeii, care răzbate din învelişul delicat al adolescenţei asemenea unui genunchi rotund din rochia de tul trandafiriu, stârnise toată viaţa ei doar dispreţ în ea însăşi. Când se întreba de ce anume era ea convinsă în ultimă instanţă, îi răspundea sentimentul că ar fi fost aleasă să trăiască ceva neobişnuit şi cu totul aparte, chiar de pe vremea când nu ştia practic nimic despre lume şi nu credea nici puţinul pe care fusese făcută să-l înveţe. I se păruse o minune tainică, întru totul conformă acestei impresii, să se lase câteodată, atunci când trebuia, purtată de evenimente, fără ca totuşi să dea vreo importanţă exagerată acelor împrejurări.

Agathe îl privea dintr-o parte pe Ulrich, care se legăna serios şi ţeapăn după mersul vehiculului; îşi amintea cât de greu înţelesese el atunci, în prima seară, de ce nu fugise de la bărbatul ei încă din

noaptea nunţii, deşi nu ţinea la el. Cât timp îi aşteptase venirea, trăise o veneraţie grozavă faţă de fratele ei, însă acum surâdea şi-şi amintea în taină de senzaţia pe care i-o treziseră buzele groase ale lui Hagauer în primele luni, când se rotunjeau pline de iubire sub mustaţa ţepoasă; întregul ei chip se strângea atunci către faldurile adânci ale colţurilor buzelor şi ea simţea ceva care semăna cu saţietatea: o, cât de urât este omul acesta! Chiar şi blânda lui vanitate şi bunăvoinţă profesorală le suportase ca pe o simplă greaţă fizică, care e mai mult exterioară decât lăuntrică. După ce-i trecuse prima surpriză, îl înşela din când în când cu alţii: „Dacă vrem să-i spunem aşa – se gândea ea –, pentru o creatură fără experienţă, ale cărei simţuri nu s-au trezit încă, eforturile unui bărbat care nu este al ei au în prima clipă efectul unor trăsnete care cad asupra uşii ei!" Căci ea dovedise puţine înzestrări pentru infidelitate: amanţii nu i se păreau, îndată ce ajungea să-i cunoască mai bine, mai convingători decât pot fi soţii şi curând începu să i se pară că ar fi putut la fel de bine să ia în serios măştile dansatorilor dintr-un trib de negri ca măştile de iubire pe care şi le pune pe faţă omul european. Nu că ea nu şi-ar fi pierdut niciodată capul în asemenea jocuri; dar de la primele încercări de a repeta experienţa, totul era pierdut! Lumea de reprezentări şi de teatralitate, aşa cum o desfăşura iubirea, nu reuşea să o îmbete. Asemenea indicaţii, elaborate mai ales de bărbaţi, de regie a sufletului, care toate ţintesc spre a da vieţii dure, când şi când, câte o oră de slăbiciune – cu oricare din subdiviziunile slăbiciunii; cufundată în iubire, senzaţia de a muri din iubire, senzaţia de a fi pradă iubirii, dăruirea de sine, senzaţia de a fi supusă iubirii, senzaţia de a înnebuni din iubire şi aşa mai departe – i se păreau exagerate şi grosolane, pentru că ea nu se simţea niciodată decât o fiinţă slabă într-o lume admirabil organizată de forţa bărbaţilor.

Filosofia pe care Agathe şi-o alcătuise în felul acesta era cea a unei creaturi omeneşti feminine care nu se lasă trasă pe sfoară şi care observă fără să vrea ceea ce creatura omenească masculină încearcă să-i impună. La drept vorbind, nici nu era o filosofie, ci doar o amăgire de sine, cu mândrie ascunsă, mereu amestecată cu aşteptarea plină de rezervă a unei eliberări necunoscute şi care sporea în măsura în care scădea revolta exterioară. Cum Agathe citise mult, însă prin natura ei nu era înclinată să se ocupe de teoretizări, avusese deseori prilejul, când îşi compara propriile experienţe de viaţă cu idealurile cărţilor şi teatrului, să se minuneze că nici seducătorii ei n-o prinseseră cum prinde capcana o sălbăticiune, aşa cum i-o promitea imaginea donjuanescă a bărbatului „ieşind la o mică plimbare" cu o femeie, şi nici coabitarea cu soţul ei nu devenise, după modelul lui Strindberg, o luptă între sexe, în care femeia captivă, cum era de asemenea moda, îşi chinuieşte de moarte tiranul, dominator şi totuşi neajutorat, cu mijloacele vicleniei şi propriei slăbiciuni. Relaţiile ei cu Hagauer fuseseră mai degrabă în contradicţie cu sentimentele ei mai profunde faţă de el, totdeauna dintre cele mai bune. Ulrich folosise în acea primă seară cuvinte mari ca spaimă, şoc şi violenţă, care nu se potriveau câtuşi de puţin. De fapt, Agathe, gândindu-se acum fără plăcere la acea amintire, simţea că regretă că nu se poate înfăţişa precum un înger, ci mai degrabă totul se desfăşurase în căsnicie în chip foarte firesc. Tatăl ei susţinuse cererea în căsătorie a acelui bărbat din temeiuri raţionale, ea însăşi se hotărâse să se mărite din nou: aşa şi făcu; trebuia să lase lucrurile să se petreacă după cum se cuvine; nu era nimic deosebit de frumos, nici peste măsură de neplăcut! Acum îi părea rău că îl rănise cu bună ştiinţă pe Hagauer, chiar dacă voise neapărat! Nu-şi dorise dragostea; se gândise doar că într-un fel sau altul menajul avea să meargă, el era

doar un om bun.

La drept vorbind, el era mai degrabă unul din acei oameni care acţionează totdeauna bine; în el însuşi nu este deloc bunătate, gândea Agathe. Se pare că bunătatea dispare din om în măsura în care ea se preschimbă în bunăvoinţă sau în fapte bune! Cum spusese Ulrich? Un râu care alimentează fabrici îşi diminuează debitul. Da, el făcuse acea afirmaţie, dar era ceea ce căuta ea în memorie. Acum ştia: „Se pare că numai oamenii care nu fac mult bine sunt în stare să-şi păstreze întreaga lor bunătate". Dar în clipa în care avu în minte enunţul, aşa, ca o explicaţie, cum fără îndoială îl rostise Ulrich, i se părea cu totul absurd. Nu mai putea fi smuls, izolat din contextul uitat al conversaţiei. Căuta să dispună cuvintele altfel şi le schimba cu altele asemănătoare; dar acum se arăta că prima formulare fusese cea bună, căci celelalte erau ca rostite în vânt şi nu mai rămânea nimic din ele. Aşadar, Ulrich spusese altfel sau: „Cum pot fi numiţi buni oamenii care se poartă rău?" încerca ea să-şi amintească. „Era într-adevăr un nonsens!" şi ştiu deodată: când el rostise acea afirmaţie, fără să fi avut atunci mai mult conţinut decât acum, fusese minunată! Minunat nici măcar nu era cuvântul potrivit; i se făcuse aproape rău de fericire când auzise acea frază! Asemenea fraze îi explicau întreaga viaţă. Aceasta, de exemplu, fusese rostită în timpul ultimei lor conversaţii mai ample, după înmormântare şi când profesorul Hagauer plecase iarăşi; dintr-odată, ea îşi dădu seama cu câtă indolenţă acţionase totdeauna, până şi atunci când se gândise pur şi simplu că lucrurile aveau să meargă „şi aşa, într-un fel" cu Hagauer, pentru că el era un „om bun". Ulrich făcea deseori remarci care o umpleau pentru câteva clipe de fericire sau nefericire, deşi asemenea clipe nu puteau fi „păstrate" apoi mai departe. Când, se întreba acum Agathe, spusese, de exemplu, că în anumite împrejurări pe un hoţ îl poţi

iubi, dar pe un om care este de obicei cinstit, niciodată? În clipa aceea nu-şi mai putea aminti, dar nostim era că foarte curând îşi dăduse seama că nu el, ci ea însăşi susţinuse astfel. De altfel, multe din lucrurile pe care le spunea el, ea le gândise dinainte; dar nu în cuvinte, căci asemenea afirmaţii ea însăşi, lăsată în seama ei, aşa cum fusese înainte, nu formulase niciodată. Până acum, în hurducăturile şi poticnelile maşinii trecând pe străzile cu hârtoape ale periferiei şi astfel închizându-i pe cei doi, incapabili să mai vorbească, într-o plasă de scuturături mecanice, Agathe se simţise foarte bine şi folosise până şi numele soţului ei, în propriile gânduri, fără niciun fel de resentiment, doar ca un simplu determinativ de timp şi de conţinut al acestor gânduri; însă acum, fără ca vreun prilej anume să se fi ivit, o străbătu încet un fior de nesfârşită spaimă: Hagauer fusese de fapt cu trupul aproape de ea! Modul direct în care se gândise la el până atunci dispăru acum şi dintr-odată se simţi gâtuită de amărăciune.

El venise în dimineaţa înmormântării; în ciuda întârzierii, insistase cu afecţiune să-l mai vadă pe socrul său, se dusese până la amfiteatrul de anatomie, întârziase închiderea sicriului, se arătase, într-un mod foarte plin de tact, sincer cu moderaţie, măsurat, foarte emoţionat de împrejurare.

După înmormântare Agathe invocase epuizarea, iar Ulrich fusese obligat să ia masa împreună cu cumnatul său undeva în oraş. După cum povestise el apoi, prezenţa continuă a lui Hagauer îl iritase la fel de mult ca un guler prea strâmt, aşa că se străduise să-l îndepărteze cât mai repede cu putinţă. Hagauer avusese intenţia să ajungă în capitală la un congres pe teme educative, să mai dedice acolo o zi unor intervenţii la minister şi unor inspecţii, dar înainte îşi păstrase două zile pe care să le petreacă în calitate de soţ atent alături de soţia sa şi pentru a se preocupa de partea ei de moştenire;

în conformitate însă cu o înţelegere cu sora lui, Ulrich inventase o poveste care prezenta ca imposibil faptul ca Hagauer să fie primit în casa lor şi-l anunţase că fusese rezervată pentru el o cameră în cel mai bun hotel al oraşului. Aşa cum se aşteptaseră, Hagauer ezitase; hotelul avea să fie incomod, scump şi se cădea, din decenţă, să fie plătit de el însuşi; pe de altă parte, se gândi că pentru intervenţii şi inspecţii în capitală ar fi trebuit prevăzute două zile, iar dacă ar fi călătorit noaptea economisea o cazare la hotel. Hagauer lăsase să se înţeleagă, cu un regret simulat, că îi venea foarte greu să se folosească de solicitudinea lui Ulrich şi în cele din urmă îşi declară hotărârea, aparent de nestrămutat, de a pleca încă din seara aceea. Astfel că mai rămăseseră doar de rezolvat problemele legate de moştenire şi atunci Agathe începuse să surâdă din nou, căci, aşa cum dorise ea, Ulrich îi povestise soţului ei că testamentul nu putea fi deschis decât peste câteva zile. I se spusese că Agathe avea să fie de faţă pentru a-şi susţine drepturile, că avea să primească o notificare juridică în regulă şi că, în ce priveşte mobilele, obiectele luate ca amintire şi altele de acest fel, Ulrich, ca celibatar, nu avea să ridice niciun fel de pretenţii pe care să nu fie gata să le subordoneze dorinţelor surorii sale. În sfârşit, îl mai întrebase pe Hagauer dacă ar fi fost de acord în cazul în care ea ar fi vrut să vândă casa, care oricum nu mai era nimănui de folos acum, fără niciun fel de angajament, fireşte, pentru că niciunul dintre ei nu văzuse încă testamentul şi Hagauer explicase, la fel, fără angajamente prealabile, că el pentru moment nu vedea nicio obiecţie în acea privinţă, dar că îşi rezerva dreptul să exprime un punct de vedere, fireşte, pentru cazul că se va trece la o hotărâre de fapt. Toate acestea i le propusese Agathe fratelui ei şi el acceptase pentru că nu avea nicio părere în acea privinţă şi voia să scape de Hagauer. Dintr-odată însă Agathe se simţise din nou îngrozitor, căci după ce organizase totul

atât de bine, soţul ei mai venise încă o dată însoţit de fratele ei ca să-şi ia rămas-bun. Agathe se comportase atunci extrem de neprietenos şi îi explicase că nu era nicidecum cert când avea să se întoarcă şi ea. Văzuse imediat, aşa cum îl cunoştea, că el nu se aşteptase la un asemenea gest şi îl supăra faptul că, prin decizia sa de a pleca îndată, era pus în situaţia celui care nu iubeşte; după aceea îl irita deodată şi faptul, de care-şi dăduse seama acum, că se gândise să-l facă să stea la hotel, şi primirea rece ce-i fusese făcută, dar, cum el era un om care-şi organiza totdeauna mişcările după plan, nu spuse nimic, se hotărî să-i explice doar mai târziu soţiei sale toate acestea şi după ce-şi luase pălăria o sărută, aşa cum se considera că trebuie s-o facă, pe buze. Sărutul la care asistase Ulrich i se părea acum Agathei că o distruge. „Cum s-a putut întâmpla – se întreba ea consternată – că am rezistat atât de mult alături de omul acesta? Dar oare nu am acceptat toată viaţa, aşa cum a fost, fără nici împotrivire?" îşi reproşă cu patimă: „Dacă aş avea o oarecare însemnătate, nu aş fi ajuns într-o asemenea stare aici!".

Agathe îşi întoarse faţa într-o parte de la Ulrich, pe care-l privise până atunci, şi îşi lăsă acum privirile să hoinărească afară, prin fereastra maşinii. Case scunde de periferie, strada îngheţată, oameni înfofoliţi; imaginile unei pustietăţi urâcioase îi alunecau prin faţă, ele îi înfăţişau pustietatea vieţii în care simţea că se cufundase prin propria ei nepăsare. Nu mai stătea drept, ci se lăsase să alunece puţin pe pernele mirosind a vechi ale taxiului pentru a putea privi mai în voie pe fereastră, apoi nu-şi mai îndreptă poziţia lipsită de eleganţă, în care zguduirile vehiculului parcă o înşfăcau cu brutalitate de stomac şi o zgâlţâiau mai departe. Trupul acesta, zdruncinat aşa ca o boccea de cârpe, îi stârnea o senzaţie înfricoşătoare, căci era singurul lucru care era al ei. Uneori, pe vremuri, când se trezea dimineaţa în semiîntuneric la pensionul

unde era elevă, avea impresia că pluteşte în propriul ei trup ca între scândurile unei luntri împinse spre viitor. Acum era poate de două ori mai în vârstă decât fusese pe atunci. În trăsură era la fel de întuneric ca în momentele de demult. Dar tot nu-şi putea imagina propria ei viaţă şi n-avea niciun fel de idee cum ar fi putut să i se înfăţişeze. Bărbaţii erau o completare, o desăvârşire a propriului ei trup, dar ei nu aveau niciun fel de conţinut sufletesc; îi luai aşa cum te luau şi ei pe tine. Trupul ei îi spunea că deja în câţiva ani avea să înceapă să-şi piardă frumuseţea; aşadar să-şi piardă sentimentele care, izvorând nemijlocit din propria siguranţă de sine, nu se lăsau exprimate decât în mică parte prin cuvinte sau prin gânduri. Atunci totul avea să se termine fără să fi fost ceva real vreodată. Îşi aminti că Ulrich îi vorbise într-un fel asemănător despre inutilitatea sportului aşa cum îl practica ea şi, în timp ce-şi silea chipul să rămână astfel întors spre fereastră, îşi propuse să continue să-l întrebe până când avea să-i explice el totul.

10

Continuarea excursiei la Fortificaţia suedeză. Moralitatea pasului următor

Cei doi fraţi coborâră din taxi la marginea oraşului, în faţa ultimelor case scunde, care căpătaseră o înfăţişare rustică, şi acum urcau pe un drum de ţară desfundat, larg şi prelungindu-se în pantă uşoară, iar urmele roţilor li se sfărâmau sub picioare în bulgări de ţărână. Pantofii li se acoperiră curând cu cenuşiul mizer al acestui drum străbătut de care, în contrast cu veşmintele lor elegante, orăşeneşti şi, deşi nu era frig, le sufla în faţă, venind de sus, un vânt tăios, astfel că începuseră să le ardă obrajii şi simţeau în gură o spulberare sticloasă care-i împiedica să vorbească.

Amintirea lui Hagauer o îmboldea pe Agathe să se explice faţă de fratele ei. Era convinsă că această căsătorie eşuată era pentru el, oricum ar fi privit-o, de neînţeles, judecând până şi după cele mai simple convenienţe sociale; dar nu se putea hotărî, deşi în sinea ei avea pregătite cuvintele, să treacă peste obstacolele pe care le reprezentau urcuşul la care erau obligaţi, frigul şi vântul care le biciuiau feţele. Ulrich înainta în faţa ei, păşind pe o urmă largă de roţi care îi slujea drept cărare: îi vedea umerii largi, zvelţi şi ezită acum. Ea şi-l închipuise totdeauna dur, intolerant şi oarecum dominat de un spirit de aventură, poate doar din cauza cuvintelor de reproş pe care le auzise de la tatăl ei şi din când în când şi de la Hagauer despre el şi îi fusese oarecum ruşine pentru propria ei îngăduinţă, aşa cum o resimţise toată viaţa faţă de acest frate care evadase şi se înstrăinase de familie. „A avut dreptate să nu-i mai pese de mine!" reflecta ea şi i se reînnoia acum consternarea faţă de felul în care, atât de des, persistase în asemenea situaţii inacceptabile. În realitate era însă vorba de aceeaşi patimă furtunoasă, contradictorie, care o făcuse, oprită atunci în canatul uşii spre încăperea unde fusese expus tatăl ei, să strige acele versuri sălbatice. Făcu un efort să-l ajungă pe Ulrich, îşi pierdu respiraţia şi deodată răsunară, izbucnindu-i de pe buze, întrebări cum pe acel drum utilitar nu se mai auziseră probabil niciodată şi vântul fu sfâşiat de cuvinte pe care niciunul din fraţii acestui vânt al colinelor ţărăneşti nu le mai prinseseră răsunând în suflul lor.

— Tu îţi aduci, fireşte, aminte… strigă ea şi câtă câteva exemple renumite din literatură. Nu mi-ai spus dacă ai putea găsi scuze pentru un hoţ; dar pe asemenea criminali i-ai găsi poate buni?!

— Fireşte! îi strigă Ulrich ca răspuns. Adică – nu, aşteaptă puţin; poate că aceştia nu sunt decât nişte oameni de situaţie bună, nişte oameni valoroşi. Este ceea ce le rămâne şi mai târziu, când ajung

nişte criminali. Dar buni ei nu mai rămân!

— Dar atunci de ce-i mai iubeşti totuşi şi după fapta lor rea? Desigur, nu doar din cauză că au fost de condiţie bună înainte, ci tocmai pentru că ei continuă să-ţi placă.

— Aşa este totdeauna, spuse Ulrich. Omul e cel care-i dă faptei caracterul ei, nu invers! Noi despărţim binele de rău, dar în sinea noastră ştim că ele formează un singur întreg!

Agathe se înroşise, mai intens decât roşeaţa provocată de frig, atunci când pentru pasiunea întrebărilor ei, care se exprima tot atât cât se şi ascundea în cuvinte, nu găsise altceva decât invocarea unor exemple din cărţi. Invocarea abuzivă a „problemelor culturale" este atât de iritantă încât se iveşte în mod necesar sentimentul că ele nu ar mai fi la locul lor în bătaia vântului şi sub crengile arborilor, ca şi când cultura omenească nu ar fi recapitularea laolaltă a tuturor formaţiunilor naturale! Dar ea luptase curajoasă să-l ajungă, îşi trecuse braţul pe după cel al fratelui ei şi-i răspunse, aproape vorbindu-i la ureche, ca el să nu mai fie nevoit să strige, şi cu o insolenţă anume, care-i tremura pe faţă:

— Desigur, îi suprimăm pe cei răi, dar le mai punem totuşi în faţă, cu toată prietenia, o masă de condamnat!

Ulrich, care intuia câte ceva din pasiunea ei manifestându-se în prezenţa sa, se aplecă spre sora lui şi-i şopti, tot la ureche, dar destul de tare:

— Oricare dintre noi este tentat să creadă despre sine însuşi că nu ar putea face nimic rău, tocmai pentru că e un om bun!

Cu aceste cuvinte ajunseră sus, în locul unde drumul de ţară înceta să mai urce, ci tăia prin valurile unui podiş întins, lipsit de copaci. Vântul se oprise dintr-odată şi nu mai era frig, însă, în liniştea plăcută, conversaţia amuţi ca şi când i s-ar fi tăiat firul şi nu s-ar mai fi lăsat continuată.

— Cum ai ajuns, pe un asemenea vânt, tocmai la Dostoievski şi Stendhal? întrebă Ulrich după o vreme. Dacă ar fi stat cineva să ne observe, i-am fi părut nebuni!

Agathe izbucni în râs.

— Ne-ar fi înţeles la fel de puţin cum ar fi înţeles strigătele păsărilor!… De altfel nu a trecut prea mult de când mi-ai vorbit tu însuţi despre Moosbrugger.

Păşeau mai departe.

După o vreme Agathe spuse:

— Dar mie nu-mi place!

— Aproape că-l uitasem deja, răspunse Ulrich.

După ce o vreme merseră iarăşi tăcuţi, Agathe se opri locului deodată.

— Cum adică? întrebă ea. Ai făcut, după cum e de aşteptat, multe lucruri iresponsabile în viaţă? Îmi aduc aminte de exemplu că odată ai fost internat în spital cu o rană într-un duel. Desigur că nu reflectezi de fiecare dată asupra oricărui lucru şi nu poţi prevedea la timp ce se va întâmpla… — Ce întrebări mai pui astăzi? spuse Ulrich. Ce ar trebui să-ţi răspund acum?

— Tu nu regreţi niciodată ce faci? întrebă Agathe repede. Am impresia că nu te căieşti niciodată. Mi-ai spus odată ceva de genul acesta.

— Dumnezeule, îi răspunse acum Ulrich, care pornise din nou pe cărarea din faţă, în fiecare minus se ascunde şi un plus. Poate că am spus aşa ceva, dar nu trebuie luate toate ad litteram.

— În fiecare minus un plus? — În fiecare rău şi ceva bun. Sau cel puţin în multe din cele ce sunt rele. De obicei, într-o variantă omenească având semnul minus se află o variantă plus care doar nu e recunoscută; iată ce am vrut probabil să spun. Când regreţi ceva, poţi totuşi să găseşti forţa să faci ceva bun, aşa cum altminteri n-ai fi

reuşit să faci niciodată. Niciodată nu este hotărâtor ceea ce faci, ci totdeauna ceea ce faci ulterior unei fapte!

— Dacă ai omorât pe cineva, ce mai poţi face ulterior?

Ulrich ridică din umeri. Se simţea îmboldit să-i răspundă, doar aşa, de dragul raţionamentului logic:

— Poate că mi-ar da posibilitatea să scriu un poem care să le dăruiască oamenilor viaţă lăuntrică sau chiar să fac o mare descoperire! Dar se reţinu. „Niciodată nu s-ar întâmpla nimic asemănător!" îi trecu prin minte. „Numai un bolnav mintal ar putea să-şi închipuie ceva de acest gen. Sau un estet în vârstă de optsprezece ani. Sunt, Dumnezeu ştie de ce, gânduri care contrazic legile naturii. De altfel – se corectă el – cu omul primitiv tot astfel stăteau lucrurile; el omora pentru că sacrificiul uman era un mare poem religios!"

Nu rosti în cuvinte nici aceste gânduri, nici cele de dinainte, însă Agathe continuă:

— S-ar putea să-ţi fac reproşuri stupide, dar mi-am imaginat, atunci când te-am auzit pentru prima dată spunând că ceea ce contează nu e întâiul pas pe care-l faci, ci totdeauna cel următor: dacă un om ar putea să zboare lăuntric, ca să spunem aşa, să zboare moral vorbind şi ar deveni astfel mereu mai bun şi totul s-ar petrece tot mai repede, n-ar mai cunoaşte remuşcările! Te-am invidiat atunci îngrozitor!

— Este absurd, răspunse Ulrich energic. Am spus că nu contează primul pas greşit, ci următorul pas. Dar ce are importanţă după acest pas următor? Fireşte, cel care urmează? Iar după pasul *n* şi pasul *n* plus unu? Un asemenea om ar trebui să trăiască fără ţel şi fără nicio decizie, la urma urmelor chiar în afara realităţii. Totuşi aşa este, totdeauna contează următorul pas. Adevărul este că nu deţinem nicio metodă pentru a proceda cum trebuie cu această serie

care nu se încheie niciodată. Draga mea, conchise el deodată, uneori eu îmi regret toată viaţa!

— Este tocmai ceea nu reuşeşti să faci! replică sora lui.

— De ce nu? De ce în mod particular nu reuşesc nimic de acest gen?

— În ce mă priveşte, răspunse Agathe, n-am făcut niciodată nimic şi astfel am avut totdeauna timp să regret puţinele mele încercări de a face ceva. Sunt convinsă că tu nu cunoşti situaţia: o stare lipsită de orice lumină! Atunci se învălmăşesc umbrele şi ceea ce a fost odată capătă putere asupra mea. E totul prezent până în cele mai mici amănunte, nu pot uita nimic şi nu pot înţelege nimic. Este o situaţie neplăcută…

Rosti cuvintele fără emoţie, pe un ton ponderat. Ulrich nu cunoştea cu adevărat o asemenea stare, o asemenea retragere a vieţii, căci viaţa sa fusese totdeauna orientată spre expansiune în afară, îşi amintea doar că sora lui se mai plânsese uneori deschis de ea însăşi. Dar amână acum să o mai chestioneze în continuare, căci între timp ajunseseră pe o colină pe care şi-o propusese ca ţintă a plimbării lor şi înaintară până la marginea acesteia. Era o proeminenţă pronunţată, pe care o legendă o punea în legătură cu un asediu al trupelor suedeze în timpul Războiului de Treizeci de Ani, căci semăna cu o fortificaţie, chiar dacă era prea mare pentru un asemenea scop, mai degrabă un bastion înverzit al naturii, fără tufişuri şi arbori şi care în latura pe care o întorcea spre oraş se ridica asemenea unui perete de stâncă înalt, deschis la culoare. O lume de coline, adâncite parcă şi golaşe, înconjura această înălţime; nu se vedea niciun sat, nicio casă, doar umbrele norilor şi păşunile cu ierburi cenuşii. Ulrich era cucerit din nou de locul pe care-l cunoştea din amintirile adolescenţei: oraşul se deschidea mai departe şi acum, în faţă, în adâncime, strâns, înfricoşat parcă, în

jurul câtorva biserici care arătau asemenea unor găini cu puii lor, astfel că simţeai fără voie dorinţa de a ajunge la el dintr-un salt şi de a te aşeza printre casele lui sau de a le ridica dintr-odată, cu o mână de uriaş, ţinându-le între degete. „Trebuie să fi trăit simţăminte superbe acei aventurieri suedezi, când, după ce au rătăcit pe caii lor săptămâni de zile, au ajuns într-un asemenea loc şi şi-au văzut, pentru întâia dată, din şei, prada!" spuse el, după ce-i explicase surorii semnificaţia acelei coline.

— Apăsarea vieţii – descurajarea aceasta tainică lăsându-se asupra noastră, conştiinţa că toţi trebuie să murim, că totul este atât de scurt şi probabil atât de zadarnic! – simţămintele acestea ni se ridică la drept vorbind în suflet doar în asemenea clipe!

— În ce clipe, spui tu? întrebă Agathe.

Ulrich nu ştia ce ar fi trebuit să răspundă. De fapt nici nu voia să răspundă. Îşi amintea că, adolescent fiind, de fiecare dată când se afla în locul acela simţea nevoia să strângă din dinţi şi să tacă. În cele din urmă răspunse: — În clipele care îndeamnă la aventură, atunci când trecerea vieţii ne poartă cu sine: la drept vorbind, în clipele lipsite de sens!

Rostindu-şi vorbele, îşi simţea capul aşezat pe gât asemenea unei nuci găunoase şi închizând în el zicale vechi, cum ar fi fost: „Cumătră Moarte" sau „Mi-am irosit viaţa"; în acelaşi timp auzea ecoul prelungit al acelei izbucniri în *fortissimo* a anilor în care nu a fost trasată încă graniţa dintre aşteptările pe care le ai de la viaţă şi viaţa însăşi. Se gândea: „Ce trăiri am cunoscut eu de atunci încoace care să fi fost neechivoce şi fericite? Niciuna".

Agathe răspunse:

— Eu am acţionat totdeauna fără niciun sens, ceea ce nu poate decât să te facă nefericit.

Înaintase până foarte aproape de marginea colinei; cuvintele

fratelui său îi ajungeau surde la ureche, nu le înţelegea şi vedea în faţa ei un peisaj grav şi posomorât, a cărui tristeţe se acorda cu propria ei amărăciune. Întorcându-se, spuse:

— Este aici un mediu tocmai bun să te sinucizi în mijlocul lui, şi surâse; vidul din capul meu s-ar destrăma nesfârşit de blând în golul acestei privelişti!

Făcu acum câţiva paşi îndărăt spre Ulrich.

— Toată viaţa mea, continuă ea, mi s-a reproşat că nu am voinţă, că nu iubesc nimic, că nu venerez nimic, pe scurt, că aş fi o fiinţă care nu se decide să trăiască. *Papa* îmi spunea astfel, condamnându-mă, Hagauer mi-o reproşa; iar acum, spune-mi tu, pentru numele lui Dumnezeu, spune-mi, în sfârşit, în ce fel de clipe ni se pare ceva a fi necesar în viaţă?

— Atunci când te întorci în pat pe partea cealaltă! explică Ulrich brutal.

— Ce tot spui?

— Iartă-mă, o rugă el, e un exemplu care se dă de obicei. Dar aşa e în realitate: eşti nemulţumit de poziţia ta; te gândeşti fără încetare s-o schimbi, faci un plan după altul, fără să le pui în aplicare; în sfârşit, renunţi: apoi dintr-odată te-ai întors pe partea cealaltă! La drept vorbind, ar trebui să se spună că ai fost întors. Nu există un alt model potrivit căruia să acţionezi, nici în situaţiile în care eşti angajat pasional, nici în hotărârile pe care le-ai premeditat timp îndelungat.

Nu o privea răspunzându-i, îşi răspundea sieşi. Continua să aibă senzaţia: „Aici am stat eu odată şi am vrut ceva, ceva care nu mi s-a îndeplinit nicicând".

Agathe surâdea în continuare, dar gura i se crispase ca într-o expresie amară. Se întoarse la locul dinainte şi privea mută în depărtările aventuroase din faţa ei. Mantoul ei de blană se

desprindea întunecat pe fondul cerului şi silueta ei zveltă alcătuia un contrast izbitor cu tăcerea, întinzându-se larg în jur, a peisajului şi a umbrelor norilor alunecând pe deasupra. Privind-o, Ulrich trăia emoţia indescriptibil de puternică a vieţii care trecea în jurul lui. Aproape că-i era ruşine că se afla aici, în compania unei doamne, în loc de a ţine de căpăstru un cal înşeuat. Deşi era conştient de faptul că sursa stării reale se afla în imaginea liniştită pe care o emana sora sa, avea totuşi impresia că se întâmpla ceva, nu cu el, ci undeva în lume, iar el lipsea de la acea întâmplare. Îşi spuse că era ridicol. Cu toate acestea, fusese ceva adevărat în afirmaţia pe care o rostise fără să se gândească adineaori, că îşi regreta viaţa. Îşi dorea uneori să se fi implicat în împrejurările din jurul lui ca într-o luptă în care să se fi angajat, chiar dacă asemenea întâmplări ar fi fost absurde sau criminale; esenţial ar fi fost să fie autentice. Definitiv autentice, fără acel provizorat continuu pe care-l au asemenea întâmplări atunci când omul este superior propriilor sale trăiri. Aşadar, autentice şi cuprinse în sine – medită Ulrich, care căuta acum cu toată seriozitatea o expresie exactă şi, pe neaşteptate, gândul nu-i mai alunecă în jurul unor asemenea întâmplări imaginare, ci se opri la imaginea reală pe care Agathe, nimic altceva decât reflectarea propriului său sine, i-o oferea în momentul acela. Astfel, fraţii rămaseră o vreme îndelungată despărţiţi unul de altul şi fiecare pentru sine, o ezitare încărcată de contradicţii nu le mai îngădui nici cea mai mică mişcare, nici cea mai mică schimbare. Remarcabil era însă că, oprit acolo, Ulrich nu se gândea câtuşi de puţin că în clipa aceea se întâmplase deja ceva, căci la dorinţa Agathei şi în graba de a se debarasa de cumnatul sau îi debitase acestuia, care nu bănuia nimic, minciuna că ar fi existat un testament sigilat, care urma să fie deschis peste câteva zile, şi îl încredinţase, de asemenea împotriva convingerilor proprii, că Agathe urma să-l reprezinte, ceea ce

Hagauer avea să incrimineze mai târziu ca fiind o acţiune de complicitate.

Într-un fel sau altul părăsiră până la urmă locul acela în care fiecare din ei se cufundase în propriile gânduri şi porniră împreună mai departe fără să-şi mai fi spus ceva. Vântul reîncepuse să sufle rece şi, pentru că Agathe dădea semne de oboseală, Ulrich îi propuse să caute o stână pe care o ştia în apropiere. Era o colibă de piatră pe care o găsiră curând şi se văzură siliţi să-şi aplece capul când intrară, iar nevasta ciobanului îi fixa din priviri, fâstâcindu-se şi apărându-se parcă. În amestecul de germană cu acea limbă slavă care era vorbită acolo, la ţară, şi de care îşi mai amintea nelămurit, Ulrich îi ceru îngăduinţa să se încălzească puţin şi, în adăpostul casei, să-şi mănânce proviziile; îşi susţinu cu atâta mărinimie cererea cu o monedă încât gazda lor fără voie începu să se vaite înfricoşată că în sărăcia lor lucie nu puteau primi mai bine nişte „domni de vază". Ea şterse repede masa pătată de grăsime aşezată la fereastra colibei, aţâţă un foc de vreascuri în vatră şi puse nişte lapte de capră să se încălzească. Agathe însă se îndreptă de îndată spre fereastră, strecurându-se pe lângă masă şi nu mai acordă nicio atenţie eforturilor celor din jur, ca şi când ar fi fost ceva de la sine înţeles că aveau să găsească un adăpost undeva şi-i era indiferent unde anume. Privea prin careul tulbure al celor patru ochiuri de geam spre câmpia de afară, care se întindea dincolo de „fortăreaţa" naturală şi care, acum nemaifiind văzută de la înălţimea colinei de unde să i se fi deschis perspectiva, amintea mai degrabă de senzaţia unui înotător înconjurat de crestele verzi ale valurilor. Ziua nu coborâse încă spre amurg, dar trecuse de amiază şi îşi pierdea acum din lumină. Agathe întrebă deodată: — De ce nu stai niciodată serios de vorbă cu mine?

Cum ar fi putut Ulrich să-i răspundă mai bine decât printr-o

privire fugară care ar fi urmat să exprime inocenţă şi surpriză? Era ocupat tocmai să aşeze pe masă felii de şuncă, ouă şi cârnaţi pe o hârtie aşternută între el şi sora lui.

Agathe continua însă:

— Când te loveşti undeva pe trup, din greşeală, te doare şi te sperii parcă dându-ţi seama de deosebirea între senzaţii. Când însă eu vreau să te întreb ceva decisiv de important, tu te destrami pur şi simplu în aer.

Nu se atinse de proviziile pe care el i le întinsese, ba chiar se retrase în refuzul ei de a încheia ziua cu o asemenea colaţiune campestră, în aşa fel încât nici măcar nu atingea masa. Se repetă ceva asemenea cu urcuşul lor adineaori pe drumul de ţară. Ulrich împinse la o parte paharele cu lapte de capră, care tocmai fuseseră aduse la masă de la vatră şi care ridicau spre nasurile lor, neobişnuite cu asemenea gusturi, un miros foarte neplăcut; uşorul dezgust pe care-l simţea avu un efect purificator şi stimulator, precum produce uneori o senzaţie bruscă de amărăciune.

— Eu am stat totdeauna de vorbă serios cu tine, răspunse el. Dacă nu-ţi place felul în care vorbesc cu tine, nu am ce să fac; căci ceea ce nu-ţi place ţie în răspunsurile mele este, de fapt, morala timpului nostru.

În clipa aceea îşi dădu limpede seama că voia să-i explice surorii lui cât mai complet cu putinţă tot ceea ce ar fi trebuit să ştie ea pentru a se înţelege pe sine însăşi şi, de asemenea, puţin şi pe fratele ei. Cu hotărârea unui om care socoteşte drept inutilă orice întrerupere. Începu o prelegere mai lungă:

— Morala timpului nostru este, orice s-ar spune, cea a realizării. Cinci falimente mai mult sau mai puţin frauduloase reprezintă ceva bun, dacă după al cincilea urmează o perioadă de binecuvântare şi de prosperitate. Succesul poate să facă uitat tot restul. Când cineva a

ajuns în punctul în care poate acorda bani pentru câştigarea alegerilor şi poate achiziţiona tablouri, îşi atrage în acelaşi timp indulgenţa statului. Există în sensul acesta reguli nescrise: dacă cineva dă bani pentru biserică, pentru opere de binefacere şi pentru partide politice, sumele respective ajung să fie cel mult o zecime din ceea ce ar fi trebuit să dea dacă i-ar fi trecut prin minte să-şi demonstreze bunăvoinţa prin promovarea artelor. Există şi limite în ce priveşte succesul; nu se poate obţine orice pe orice cale; anumite principii legate de coroană, de nobilime şi de societate au asupra „parvenitului" un efect de înfrânare. Pe de altă parte, statul, în calitatea sa de entitate suprapersonală, recunoaşte făţiş principiul că este permis ca cineva să ucidă, să jefuiască şi să practice înşelăciunea, dacă de aici rezultă puterea, civilizaţia şi strălucirea. Fireşte că nu susţin nici măcar faptul că toate acestea ar fi recunoscute măcar la modul teoretic, totul e mai degrabă foarte neclar. Dar eu îţi expun aici faptele cele mai obişnuite. Argumentarea morală este pe lângă toate acestea încă un mijloc pentru atingerea ţelului, o armă de luptă folosită cam la fel cum este folosită şi minciuna. Astfel arată lumea creată de oameni şi aş vrea să fi fost femeie – dacă femeile nu ar iubi bărbaţii!

Trece drept bun astăzi ceea ce ne creează iluzia că ne-ar ajuta să ajungem undeva: însă convingerea aceasta este tocmai ceea ce tu ai definit a fi omul care zboară, fără a avea remuşcări, iar eu am delimitat-o ca pe o problemă pentru a cărei rezolvare ne lipseşte metoda. Ca om de formaţie ştiinţifică, eu am în orice situaţie sentimentul că ceea ce cunosc este incomplet şi că reprezintă doar nişte jaloane; poate că mâine voi dobândi o nouă experienţă care să mă facă să gândesc altfel decât astăzi; pe de altă parte, un om complet dominat de sentimentele sale, „un om în ascensiune", aşa cum l-ai zugrăvit tu, va simţi fiecare din acţiunile sale ca pe o

treaptă peste care el se va ridica spre următoarea. Este deci ceva în spiritul nostru şi în sufletul nostru, o „morală a pasului următor”; dar este aceasta doar morala celor cinci falimente, pătrunde morala întreprinzătorilor din vremea noastră atât de profund în lumea lăuntrică? Sau este doar iluzia unei identităţi de vederi? Sau morala celor care fac carieră este doar o caricatură prea devreme ieşită la iveală în lumea unor fenomene mai profunde? În clipa de faţă n-aş putea să-ţi dau niciun răspuns în această privinţă!

Mica pauză de respiraţie pe care o făcu Ulrich în explicaţiile sale era pur retorică, pentru că el intenţiona să-şi dezvolte mai departe vederile. Însă Agathe, care ascultase până atunci în felul ei vivace şi deopotrivă apatic, care-i era caracteristic uneori, abătu conversaţia într-un sens de-a dreptul contrar prin simpla observaţie că un asemenea răspuns i-ar fi fost indiferent, căci ea voia doar să ştie ce gândea Ulrich personal şi că ea însăşi era incapabilă să cuprindă în mintea ei tot ceea ce lumea ar fi putut gândi.

— Dar dacă tu mi-ai pretinde, în indiferent ce formă, ca eu să realizez ceva în viaţă, aş prefera să nu am niciun fel de morală, adăugă ea.

— Slavă Domnului! exclamă Ulrich. Mă bucur de fiecare dată când îţi privesc tinereţea, frumuseţea, forţa, iar apoi te aud spunând că tu nu ai absolut deloc energie! Oricum, epoca noastră are şi aşa prea multă, aşa că debordează uneori. Nimeni nu mai vrea gânduri, ci vrea doar să vadă fapte. Energia îngrozitoare care îndeamnă la acţiune provine pur şi simplu de la faptul că nimeni nu mai are nimic de făcut. Pe plan lăuntric, vreau să spun. Dar, la urma urmei, fiecare om se repetă de fapt toată viaţa: ajunge să exercite o profesie, apoi merge înainte. Cred că aici am ajuns iarăşi la întrebarea pe care mi-ai pus-o adineaori sub cerul liber. E atât de simplu să ai energie pentru fapte, şi atât de greu să cauţi un sens al faptelor. Este ceea ce

în zilele noastre înţeleg doar puţini. Din cauza aceasta, oamenii de acţiune seamănă astăzi cu nişte jucători de popice, care cu gesturile unui Napoleon sunt în stare să dărâme nouă piese confecţionate din lemn. Nici măcar nu m-ar mira dacă până la urmă ar ajunge să se încaiere între ei, doar din cauză că deasupra capetelor lor pluteşte neînţelesul acesta tot mai mare care le spune că simplele fapte sunt inadecvate!…

Începuse vorbind însufleţit, dar devenise treptat gânditor şi apoi tăcu chiar o vreme. În cele din urmă îşi ridică privirea surâzând şi se mulţumi să spună:

— Tu spui că dacă aş pretinde din partea ta un efort moral, m-ai dezamăgi. Eu îţi explic acum că dacă tu mi-ai cere sfaturi de ordin moral, eu te-aş dezamăgi. Vreau să spun, noi nu avem nimic precis să cerem unul de la altul; noi toţi la un loc, adică: în realitate, noi n-ar trebui să cerem fapte unii de la alţii, ci ar trebui întâi să le creăm premisele; aceasta e senzaţia mea!

— Cum ar trebui să procedăm? întrebă Agathe.

Remarca, desigur, faptul că Ulrich se abătuse de la discursul ambiţios, general, cu care începuse şi că ajunsese la ceva de interes personal, dar pentru gustul ei era oricum prea general. Ea avea, după cum se ştie, o prejudecată împotriva oricăror analize de ordin general şi considera orice efort care depăşea, cum s-ar spune, limitele propriei epiderme ca oarecum lipsit de perspective; desigur, considera astfel în măsura în care ar fi fost vorba de un efort din partea ei înseşi, însă probabil că extindea aceste simţăminte şi asupra afirmaţiilor de ordin general ale altora. Cu toate acestea, nu îl înţelegea pe Ulrich foarte bine. Observă deodată că fratele ei, pe când îşi ţinea capul aplecat şi vorbea astfel cu vocea scăzută împotriva energiei şi puterii de a făptui, cresta cu lama briceagului pe care, fără să-şi dea seama, nu-l lăsase din mână, linii şi dungi în

tăblia mesei, iar pe mâna lui toate tendoanele erau încordate. Mişcările acestea inconştiente, dar aproape pătimaşe, ale mâinii lui şi faptul că spusese atât de direct despre Agathe că era tânără şi frumoasă formau un duet absurd, mai presus de ansamblul orchestrei alcătuit din celelalte cuvinte, de altfel nici nu le acorda vreun sens, decât cel că era aşezată aici şi îl privea.

— Ce ar trebui să facem? răspunse Ulrich pe acelaşi ton ca mai înainte. Odată, invitat fiind la vara noastră, i-am făcut contelui Leinsdorf propunerea să înfiinţeze un secretariat mondial al preciziei şi spiritului, pentru ca oamenii care nu merg la biserică să ştie ce au de făcut. Bineînţeles, am glumit doar, căci încă de multă vreme pentru adevăr noi am creat ştiinţa, dar dacă pentru ceea ce mai rămâne s-ar cere ceva asemănător, astăzi am fi determinaţi să ne ruşinăm ca de ceva iraţional. Cu toate acestea, toate lucrurile pe care noi doi le-am discutat până acum ne conduc cu gândul la un asemenea secretariat!

Renunţase la discursul său şi se rezema acum, cu trupul drept, de speteaza băncii.

— Probabil că m-aş destrăma iarăşi în văzduh, dacă aş mai adăuga: cum s-ar putea înfăptui ceva asemănător astăzi? întrebă el.

Cum Agathe nu răspunse nimic, se lăsă tăcerea. După o vreme Ulrich spuse:

— De altfel, cred uneori eu însumi că nu-mi pot menţine asemenea convingeri! Când te-am văzut adineaori stând aşa, continuă el cu vocea scăzută, acolo, pe colina aceea, nu ştiu de ce am simţit nevoia nestăpânită să fac ceva. Eu am mai făcut uneori şi câte ceva fără să stau să mă gândesc; farmecul de a ţi se întâmpla asta constă în faptul că mai rămânea totdeauna lângă mine ceva. Uneori pot să mă gândesc că un om ar putea fi fericit chiar şi printr-o crimă, pentru că i-ar asigura un anumit balast şi l-ar înscrie, poate, pe un

curs mai ferm.

Nici de data aceasta sora lui nu răspunse imediat. O privea acum liniştit, poate chiar cercetător, fără ca trăirea despre care vorbise să se repete şi, la drept vorbind, fără să se gândească la ceva anume. După puţină vreme, ea îl întrebă:

— M-ai învinovăţi dacă aş comite o crimă?

— Ce ar trebui să-ţi răspund acum? spuse Ulrich, aplecat iarăşi asupra briceagului cu care scrijelea masa.

— Nu adopţi nicio atitudine?

— Nu, astăzi nu există nicio atitudine fermă.

Atunci Agathe răspunse:

— Aş vrea să-l omor pe Hagauer.

Ulrich se sili să nu-şi ridice privirea. Cuvintele îi trecuseră pe la urechi încet, rostite cu voce scăzută, dar când trecură, lăsară după ele în amintire ceva care semăna cu o urmă lată de roată. Uitase imediat tonul cu care fuseseră spuse, ar fi fost necesar să-i vadă faţa ca să ştie cum ar fi trebuit înţelese vorbele acelea, dar nu voia să le acorde nici măcar atâta importanţă.

— Foarte frumos, spuse, şi de ce nu? Crezi că există astăzi cineva care să nu-şi fi dorit niciodată ceva asemănător? Înfăptuieşte crima, la urma urmei, dacă poţi într-adevăr s-o comiţi! E ca şi cum ai fi spus: aş vrea să-l iubesc pentru greşelile lui!

De-abia acum îşi îndreptă iarăşi trupul şi o privi în faţă pe sora lui. Chipul ei avea o expresie încăpăţânată şi surprinzător de tulburată. Lăsându-şi privirea pe faţa ei, îi explică, pronunţând cuvintele rar:

— Aici, vezi tu, e ceva care nu e în regulă; la graniţa între ceea ce se petrece în noi şi ceea ce se petrece în afara noastră, astăzi lipseşte orice fel de mijlocire, jumătăţile acestea se leagă una de alta şi formează un tot numai pierzând enorm: aproape că s-ar putea

spune că dorinţele noastre rele sunt doar partea de umbră a vieţii pe care o trăim cu adevărat, iar viaţa pe care o trăim cu adevărat este doar partea de umbră a dorinţelor noastre bune. Închipuie-ţi pur şi simplu că ai comite crima cu adevărat: nu ar fi deloc ceea ce ai vrut tu să semnifice, ai fi cel puţin grozav de dezamăgită…

— Poate că atunci, dintr-odată, aş fi un alt om: ai recunoscut şi tu, îl întrerupse Agathe.

Când în clipa aceea Ulrich îşi întoarse faţa într-o parte, se văzu silit să-şi amintească acum că nu erau singuri ci că două fiinţe omeneşti le ascultau conversaţia. Bătrâna stăpână a casei – de altfel, ea nu putea să fi avut mai mult de patruzeci de ani şi era îmbătrânită doar de zdrenţele în care era îmbrăcată şi de urmele vieţii ei de mizerie – se aşezase, prietenoasă, alături de vatră şi lângă ea venise şi ciobanul, care se întorsese în coliba lui în timp ce ei stăteau de vorbă, fără ca oaspeţii, atât de preocupaţi de ei înşişi, să-l fi remarcat. Cei doi bătrâni îşi lăsaseră mâinile pe genunchi şi ascultau, după cât se părea, măguliţi parcă şi uimiţi, discuţia care se desfăşura în coliba lor şi erau foarte mulţumiţi că asistau la o asemenea convorbire chiar dacă nu desluşeau nici un singur cuvânt din ea. Vedeau că nu băuseră laptele, că nici de cârnaţi nu se atinseseră, era un spectacol şi, cine ştie, poate chiar unul care le ridica moralul. Nici măcar nu şuşoteau între ei. Privirea lui Ulrich se cufunda în ochii lor larg deschişi şi, pentru că se simţea încurcat, le surâse, iar dintre ei doi doar femeia îi răspunse cu un surâs, în vreme ce bărbatul îşi menţinu mai departe rezerva respectuoasă.

— Trebuie să mâncăm! îi spuse Ulrich pe englezeşte surorii sale. Stau şi se minunează!

Agathe gustă ascultătoare din pâinea cu cârnaţi, el însuşi se hotărî să mănânce ceva şi bău chiar puţin lapte.

În vremea aceasta Agathe spuse, vorbind tare şi degajat:

— Gândul că i-aş face rău îmi e neplăcut, dacă stau acum să mă întreb ce gândesc. Aşa că poate nu aş vrea totuşi să-l omor. Dar aş vrea să-l distrug! Să-l tai în bucăţele, să le pisez într-o piuliţă şi să le scutur pulberea în apă: iată ce aş vrea! Să şterg orice urmă a ceea ce a fost!

— Ştii, e mai curând comic ce spunem noi aici, remarcă Ulrich.

Agathe tăcu o vreme. Apoi spuse însă:

— Dar în prima zi mi-ai promis doar că ai să fii de partea mea împotriva lui Hagauer!

— Fireşte că sunt. Dar nu aşa.

Agathe tăcu iarăşi. Apoi spuse deodată:

— Dacă ai putea să cumperi sau să închiriezi un automobil, am putea să mergem la mine acasă prin Iglau şi să ne întoarcem pe drumul mai lung, cred că prin Tabor. Nu s-ar gândi nimeni că am fost noaptea acolo.

— Dar servitorii? Din fericire, de fapt nici nu ştiu să şofez! Ulrich râse, iar apoi clătină fără să vrea capul: Idei la ordinea zilei!

— Da, aşa spui tu, zise Agathe.

Împingea gânditoare cu unghia o bucată de slănină încolo şi încoace; se părea că unghia degetului ei se juca astfel de la sine şi se alesese şi cu o pată de grăsime.

— Dar tu spui, de asemenea: virtuţile societăţii sunt vicii pentru sfinţi!

— Nu am spus însă că viciile societăţii ar fi virtuţi pentru sfinţi! precizează Ulrich calm.

Râse, îi prinse mâna Agathei şi o şterse cu batista lui.

— Întotdeauna retractezi totul! îl certă Agathe şi surâse nemulţumită; însă în vremea aceasta i se urcase sângele în obraji, căci căuta să-şi elibereze degetul.

Cei doi bătrâni de lângă vatră, care continuau să stea întocmai ca

mai înainte, surâseră şi ei acum, ca un ecou, cu toată faţa.

— Când stai de vorbă cu mine aşa şi spui când una, când alta, continuă Agathe cu jumătate de gură, am impresia că mă văd în cioburile unei oglinzi: nu te vezi niciodată toată.

— Nu, răspunse Ulrich, dar nu-i eliberă mâna, astăzi nu te vezi niciodată cu totul şi nu te mişti niciodată cu toată fiinţa: tocmai aici este problema!

Agathe cedă, părăsindu-şi deodată braţul în voia lui.

— Eu sunt, desigur, contrariul unui sfânt, explică ea încet. Poate că în indolenţa mea am fost mai rău chiar decât o femeie întreţinută. Cert e că nici nu am deloc spirit de iniţiativă şi poate că nici n-aş putea să omor pe cineva. Dar aşa cum vorbeai atunci, prima dată, despre sfinţi, a trecut acum destulă vreme, atunci am văzut ceva aşa, „în toată statura" mea…!

Îşi aplecase capul ca să reflecteze sau poate ca să nu i se vadă faţa.

— Am văzut un sfânt, care era înfăţişat ca statuie pe o fântână. Ca să spun drept, poate că nici n-am văzut nimic, dar am simţit ceva care s-ar putea exprima în felul acesta. Apa curgea, izvorând din căuşul palmelor acelui sfânt, revărsându-se peste marginile bazinului ca şi cum s-ar fi îndreptat în toate direcţiile. Aşa, mă gândesc, ar trebui să fie, iar atunci am face totdeauna ceea ce e bine şi, în ultimă instanţă, ar fi indiferent ce am mai face.

Agathe se vede într-o revărsare sfinţită şi tremură la gândul că păcatele ei există pe lume şi vede, nevenindu-i să creadă, cum şerpii şi rinocerii, munţii şi hăurile rămân nemişcate şi tot mai mici, mult mai mici decât e ea însăşi, aşternându-i-se la picioare.

— Dar atunci cum stau lucrurile cu Hagauer? o necăji Ulrich încet.

— Tocmai aceasta este problema. El nu se potriveşte aici. El

trebuie să dispară.

— Am să-ţi povestesc atunci ceva, spuse fratele ei. De fiecare dată când a trebuit să iau parte la o acţiune în comun, la vreo împrejurare oarecare, obişnuită, cu mai mulţi oameni, m-am simţit ca un ins care înainte de ultimul act iese din teatru ca să ia aer o clipă şi vede vidul întunecat deasupra capului, cu stele multe, şi îşi lasă pălăria, paltonul, uită de spectacol şi pleacă de acolo.

Agathe îl privea cercetătoare. Ce spunea el era şi nu era adecvat, ca răspuns.

Ulrich îi întâlni privirea.

— Ţi se întâmplă şi ţie să simţi deseori o antipatie pentru care nu există simpatia care s-o echilibreze, spuse el şi reflectă: „Este oare asemenea mie?" şi iar îi trecu prin minte: „Poate îmi seamănă aşa cum seamănă un pastel cu o gravură în lemn".

El se considera pe sine ca fiind cel mai stabil dintre ei doi. Iar ea era mai frumoasă decât el. Atât de agreabil de frumoasă. Îşi trecu strânsoarea de la deget la toată mâna ei: era o mână caldă, prelungă, plină de viaţă şi până atunci nu o ţinuse în a lui decât când se salutaseră. Tânăra lui soră era acum tulburată şi chiar dacă nu s-ar fi putut spune că-i dăduseră lacrimile, totuşi ochii îi erau umezi.

— Peste câteva zile tu ai să pleci de lângă mine, spuse ea, şi cum am să mă mai descurc atunci cu tot ce am dezbătut acum?

— Am putea rămâne împreună, poţi să vii cu mine.

— Cum îţi închipui că s-ar putea? întrebă Agathe; i se ivise cuta aceea mică pe frunte.

— Ei, deocamdată nu-mi închipui nimic; mi-a trecut de-abia acum, aşa, prin minte.

Se ridică şi le mai dădu ciobanilor o monedă, „pentru masa zgâriată". Agathe îi vedea, ca printr-un nor, pe ţărani rânjind, dând din cap şi spunând ceva prietenos în cuvinte întretăiate, neînţelese.

Când trecu prin faţa lor, le percepu cei patru ochi dezgoliţi şi ospitalieri privind-o emoţionaţi de pe chipurile lor şi înţelese că îi socotiseră o pereche de îndrăgostiţi, care se certaseră şi acum se împăcaseră iarăşi.

— Ne-au luat drept îndrăgostiţi! spuse ea.

Exuberantă deodată, îşi petrecu braţul pe după cel al fratelui ei şi toată buna dispoziţie îi izbucni pe neaşteptate.

— Ar trebui să mă săruţi! îi ceru şi strânse râzând braţul lui Ulrich lângă trupul ei, când se opriră în pragul colibei şi uşa scundă se deschise spre întunericul de afară.

11

Conversaţii pe teme de sacralitate. Începutul

În restul şederii lui Ulrich nu mai fu prea des vorba despre Hagauer, dar vreme îndelungată cei doi fraţi nu mai reveniră la ideea să-şi permanentizeze reîntâlnirea şi să înceapă o viaţă în comun. Cu toate acestea, focul care, la dorinţa nestăpânită a Agathei de a-şi părăsi soţul, izbucnise ardent mocnea mai departe sub cenuşă. Se continua în discuţii care nu-şi găseau sfârşitul şi reizbucneau mereu; poate că ar fi trebuit să se spună: sentimentele Agathei îşi croiau o altă posibilitate de a se mistui în voie.

De obicei, ea punea la începutul unor asemenea conversaţii câte o întrebare anume, cu caracter personal, a cărei formă interioară era „se cuvine sau nu se cuvine? M. Firea ei anarhică avusese până atunci înfăţişarea tristă şi obosită a convingerii care-i spunea: „Am îngăduinţa să fac totul, dar oricum nu vreau nimic”, şi astfel întrebările pe care i le adresa tânăra sa soră îi făceau uneori lui Ulrich, nu fără îndreptăţire, impresia că ar fi fost întrebările unui copil, la fel de calde ca mânuţele unor asemenea creaturi

neajutorate.

Propriile lui răspunsuri aveau o altă particularitate, pentru el nu mai puţin caracteristică; îi împărtăşea totdeauna bucuros câte ceva din recolta vieţii şi din reflecţiile lui şi, cum obişnuia el, se exprima într-un fel pe cât de sincer, pe atât de îndrăzneţ din punct de vedere spiritual. Ajungea repede să vorbească despre „morala istoriei" pe care o povestea sora lui, cuprindea totul în formule, se lua cu plăcere pe sine însuşi ca exemplu şi în felul acesta îi dezvăluia Agathei multe despre sine, adică din viaţa sa mai agitată de dinainte. Agathe nu-i povestea nimic despre ea, ci admira la el facultatea de a putea vorbi despre viaţa lui şi îi plăcea că el trăgea din toate impulsurile ei observaţii morale. Căci morala nu este nimic altceva decât o ordine a sufletului şi a lumii lucrurilor, cuprinzându-le pe amândouă deopotrivă; astfel, nu e surprinzător că tinerii, a căror voinţă de viaţă este încă intactă în toate privinţele, vorbesc mult despre ea. Mai degrabă pentru un bărbat de vârsta şi experienţa lui Ulrich ar fi fost necesară o explicaţie; căci bărbaţii vorbesc despre morală numai din punct de vedere profesional, atunci când ea face parte din limbajul oficial, altminteri însă acest cuvânt a fost acaparat pentru ei de activităţile vieţii şi nu se mai poate desfăşura în deplina sa puritate. Când Ulrich vorbea despre morală, se crea o dezordine profund fascinantă pentru Agathe, care recunoştea tulburările ei proprii. Ea se ruşina acum de faptul că mărturisise, oarecum cu naivitate, că ar fi vrut să trăiască în „deplin acord cu ea însăşi", căci i se părea că află ce condiţii complexe trebuiau întâi îndeplinite, şi totuşi îşi dorea cu nerăbdare ca fratele ei să ajungă mai repede la un rezultat, căci deseori avea impresia că tot ceea ce spunea el se orienta tocmai într-acolo, de fiecare dată către sfârşit în chip tot mai precis, şi se oprea de-abia la ultimul pas înaintea pragului, iar acolo renunţa din nou la încercarea lui.

Locul acestei ultime cotituri în încercările sale şi al acelor ultimi paşi, a căror influenţă paralizantă nu-i scăpa nici lui Ulrich, poate fi însă definit în termenii cei mai generali prin constatarea că fiecare principiu al moralei europene duce până la un asemenea punct, dincolo de care nu se poate merge mai departe; astfel că un om, care dă socoteală pentru el însuşi, face la început gesturile cuiva care se bălăceşte într-o apă puţin adâncă, atâta vreme cât simte sub el convingeri ferme, dar dintr-odată simte cu spaimă că se îneacă atunci când merge ceva mai departe, ca şi când fundamentul vieţii se pierde nemijlocit atunci când trece de la mică adâncime înspre profunzimi cu totul imponderabile. În ce-i priveşte pe ei doi, situaţia îşi găsea expresia exterioară într-un anumit fel: Ulrich putea să converseze calm şi explicit la început, atâta vreme cât în discuţie apela la raţiune, iar Agathe participa la fel de intens ascultându-l; dar apoi, când terminau de vorbit şi tăceau, pe chipurile lor se aşternea o încordare mult mai febrilă. Astfel se întâmplă odată că se văzură transpuşi dincolo de graniţa la care se opriseră, fără să-şi dea seama până atunci. Ulrich susţinuse: — Singura caracteristică esenţială a moralei noastre este că, de fapt, preceptele ei se contrazic. Cel mai moral dintre principiile sale este: excepţia confirmă regula!

Probabil că îl îmboldise să facă o asemenea afirmaţie pur şi simplu aversiunea sa faţă de o comportare morală care se pretindea inflexibilă şi care în aplicarea practică trebuia să cedeze oricăror presiuni, găsindu-se astfel în contradicţie directă cu o procedură exactă care ar fi ţinut seama întâi de experienţă şi ar fi derivat legile din respectarea acelei experienţe. Cunoştea, fireşte, deosebirea care se făcea între legile naturii şi legile moralei, în sensul că unele le sunt atribuite naturii lipsite de morală, celelalte trebuind să fie puse pe seama naturii umane mai puţin obstinate; însă era de părere că

acea separare încetase a mai fi acurată şi ar fi vrut tocmai să spună că, în acel sens, morala se găsea într-o stare de întârziere de o sută de ani faţă de gândire, adaptându-se atât de greu cerinţelor schimbate. Înainte însă de a fi ajuns până în acel punct în explicaţiile sale, Agathe îl întrerupse cu un răspuns care părea foarte simplu, dar care pentru moment îl descumpăni.

— Oare a fi bun să nu mai fie bine? îşi întrebă fratele, şi era în ochii ei o strălucire întocmai ca atunci când schimbase decoraţiile tatălui lor, ceea ce, după aprecierea oricui, n-ar fi fost un lucru bun.

— Ai dreptate, răspunse el însufleţindu-se. Într-adevăr, trebuie întâi să formulăm asemenea principii dacă vrem să simţim iarăşi înţelesul originar! Dar copiilor le place starea de a fi buni, aşa cum le plac dulciurile…

— De altfel, cum le place să fie răi, îl completă Agathe.

— Dar starea de a fi bun ţine oare încă de pasiunile adulţilor? întrebă Ulrich. Ea face parte din principiile lor! Ei nu mai sunt buni, li s-ar părea pueril, ci acţionează în spiritul binelui; un om bun este unul care are principii bune şi care face fapte bune; e secretul lui Polichinelle că în vremea aceasta el poate să fie un adevărat ticălos!

— Vezi Hagauer, completă Agathe.

— Există o absurditate paradoxală în aceşti oameni buni, spuse Ulrich. Ei fac dintr-o stare de spirit o exigenţă, dintr-o stare de graţie, o normă, dintr-o stare de existentă un scop! În familia celor buni ei mănâncă toată viaţa numai resturi, de unde se iscă zvonul că ar fi fost cândva o sărbătoare de la care provin aceste rămăşiţe! Desigur, din când în când, câteva virtuţi revin la modă, dar îndată ce s-a petrecut acest fenomen, îşi pierd prospeţimea.

— N-ai spus odată că aceeaşi acţiune poate fi bună sau rea, în funcţie de context? întrebă acum Agathe.

Ulrich recunoscu. Era teoria sa că valorile morale nu ar fi mărimi

absolute, ci noţiuni funcţionale. Când însă ajungem să moralizăm şi să generalizăm, le desprindem din întregul lor natural.

— Probabil acesta este locul în care ceva nu mai este în ordine în drumul spre virtute, spuse el.

— Căci altminteri cum ar mai putea oamenii morali să fie atât de plicticoşi, întregi Agathe, câtă vreme totuşi intenţia lor de a fi buni ar trebui să fie lucrul cel mai delicios, mai dificil şi mai amuzant pe care ţi l-ai putea închipui!

Fratele ei ezită; dar deodată lăsă totuşi să se strecoare afirmaţia care avea să-i conducă pe cei doi spre o relaţie cu totul insolită.

— Morala noastră, explică el, este cristalizarea de suprafaţă a unei mişcări interioare care e complet diferită de ea! Din tot ce spunem noi absolut nimic nu se potriveşte! Ia oricare frază vrei, de exemplu cea care tocmai mi-a trecut prin minte: „Puşcăria este un loc al remuşcării!". E un principiu pe care poţi să-l enunţi cu conştiinţa împăcată, dar nimeni nu îl înţelege ad litteram, căci altminteri cei întemniţaţi ar trece prin focurile iadului! În consecinţă, cum înţelegem o asemenea formulă? Desigur, doar puţini ştiu ce înseamnă remuşcarea, dar toată lumea spune unde ar trebui ea să domnească. Sau gândeşte-te că e ceva care-ţi exaltă sufletul; de unde a apărut ca să fie inclus în morală? Când am fost noi în asemenea măsură lipiţi cu faţa de ţărână încât să ni se pară o binecuvântare gândul că ne-am putea ridica exaltaţi de acolo? Sau să luăm în sensul literal o expresie cum ar fi aceea că un gând te-a cuprins, a pus stăpânire pe tine; în clipa când tu ai simţi în trupul tău o asemenea situaţie, ai ajunge deja la limita demenţei! Astfel, toate vorbele noastre vor să fie luate ca atare, ad litteram, altminteri ajung să fie nişte minciuni, dar nu ai voie să înţelegi niciuna în sensul ei literal, căci lumea întreagă ar deveni o casă de nebuni! Un fel de imensă turmentare se ridică, asemenea unei amintiri tulburi, din

contradicţia aceasta şi uneori ne gândim că tot ceea ce trăim nu reprezintă nimic altceva decât fragmente desprinse şi sfărâmate dintr-un întreg care odinioară a fost pur şi simplu greşit alcătuit.

Conversaţia în care intervenise acea remarcă avea loc în bibliotecă, în acelaşi timp şi cabinet de lucru, şi în timp ce Ulrich se aşezase în faţa unor lucrări pe care le luase cu sine în această călătorie, sora lui cerceta cărţile juridice şi filosofice a căror succesoare în parte devenise, de unde extrăgea noţiunile care se transformau în Stimuli pentru întrebările pe care i le punea. După excursia lor, fraţii nu mai ieşiră decât arareori din casă. Îşi găseau ocupaţii în felul acesta. Uneori se duceau să se plimbe în grădină, din ale cărei tufişuri golaşe iarna desprinsese frunzele, astfel că pretutindeni pe sub ele ieşise la iveală pământul umflat de umezeală. Spectacolul era chinuitor. Aerul era palid, asemenea unui trup care a stat multă vreme în apă. Grădina nu era mare. Aleile se întorceau curând în ele însele. Starea de spirit în care ei doi intrau, plimbându-se pe aceste cărări, se învârtea şi ea în cerc, ca un curent de apă care se izbeşte de un stăvilar. Când reveneau acasă, camerele erau întunecate şi protejate, iar ferestrele semănau cu nişte galerii profunde de mină prin care lumina zilei pătrundea atât de fragilă şi rigidă de parcă ar fi fost dintr-un ivoriu subţire. Acum, după acea exclamaţie vehementă din urmă a lui Ulrich, Agathe coborâse de pe scăriţa dintre rafturile bibliotecii, pe care fusese până atunci urcată şi îşi lăsă braţul pe umărul lui, fără să-i răspundă. Era un gest de o tandreţe neobişnuită, căci în afară de cele două săruturi pe care le schimbaseră, cel din seara primei lor întâlniri şi cel dat cu câteva zile în urmă, când ieşiseră pe drumul de întoarcere de la coliba ciobanului, rigiditatea naturală dintre frate şi soră nu se destrămase altfel decât în cuvinte sau în mici gesturi de prietenie; chiar şi în cele două împrejurări, efectul unui asemenea contact familiar fusese

acoperit de aspectul spontan, neaşteptat şi de semeţia gestului. De data aceasta însă Ulrich se gândi imediat la jartiera pe care sora lui o dăruise, caldă, fără multe cuvinte, mortului. Îi trecu de asemenea prin minte: „E sigur că ea are un amant; dar se pare că nu pune mare preţ pe el, căci altminteri nu ar rămâne atât de liniştită aici!". Se vădea dintr-odată că ea era o femeie care-şi urmase, independent de el, viaţa de femeie şi care avea să o urmeze mai departe. Umărul lui simţea acum, în liniştita distribuţie a greutăţii, frumuseţea braţului ei, iar partea trupului întoarsă spre sora lui simţea asemenea unei umbre apropierea subsuorii ei blonde şi profilul pieptului ei. Pentru ca să nu rămână pur şi simplu astfel, inert şi fără împotrivire, abandonat liniştitei ei îmbrăţişări, cuprinse cu mâna degetul ei care i se odihnea lângă gât, iar această atingere a lui determină o estompare a celei precedente.

— Ştii, e ceva copilăros în ce discutăm noi acum, remarcă el nu fără o anume descurajare. Lumea e plină de o determinare energică, iar noi stăm aici şi vorbim, într-un fel de luxuriantă lenevie, despre deliciile stării de a fi bun şi despre amforele teoretice în care am putea turna o asemenea stare!

Agathe îşi desprinse degetul, însă îşi lăsă mâna să i se întoarcă la locul de dinainte.

— Ce citeşti tu de fapt toată ziua? întrebă ea.

— Ştii foarte bine, răspunse el, mi te uiţi destul de des peste umăr în carte!

— Dar tot nu mă lămuresc.

El nu se putea hotărî să vorbească despre preocupările sale. Agathe, care-şi trăsese acum un scaun, se cuibări lângă el şi-şi lăsă pur şi simplu faţa, cu un gest liniştit, în părul lui, ca şi când ar fi adormit acolo. Lui Ulrich situaţia îi aminti în chip ciudat de clipa în care adversarul său Arnheim îl cuprinsese cu braţul şi contactul i se

impusese, ca un curent neaşteptat, aproape invadându-l ca printr-o breşă a fiinţei. Însă de data aceasta propria sa natură nu o mai respingea pe cea străină, ci i se oferea, ieşindu-i parcă în întâmpinare, cu ceva îngropat până atunci în năruirea de neîncrederi şi aversiuni cu care se umple inima unei fiinţe care a trăit îndelung astfel. Relaţia cu Agathe, care oscila pentru el între soră şi femeie, străină şi prietenă, nu era totuşi asemănătoare cu niciuna din acestea, nu consta nici – aşa cum se gândise el deseori – în vreo armonizare a gândurilor sau sentimentelor care să fi mers îndeajuns de departe; dar, aşa cum remarca el uimit în clipa aceea, se afla în deplin acord cu starea de spirit creată de pe urma nenumăratelor impresii din acele puţine zile din urmă, care n-ar fi putut fi enumerate acum pe scurt; astfel, gura Agathei putea să se odihnească fără nicio pretenţie pe creştetul lui, iar părul lui să fie acum cald şi umed de la respiraţia ei. Era o stare spirituală şi trupească totodată; când Agathe îşi repetă întrebarea, Ulrich fu năpădit de o gravitate cum nu mai simţise din zilele pline de credulitate ale adolescenţei, înainte de a se fi risipit acea gravitate imponderabilă care-i străbătea întregul trup, răsărind din spaţiul încăperii din spatele lui şi întinzându-se până la cartea ce-i stătea în faţă şi unde i se odihneau lui gândurile; el îi dădu un răspuns care-l surprinse mai mult prin tonul complet lipsit de ironie decât prin cuprins; spuse:

— Mă instruiesc în ce priveşte căile vieţii sacre.

Se ridică, însă nu ca să se depărteze de sora lui aşezându-se acum la câţiva paşi de ea, ci ca de acolo să o poată vedea mai bine.

— Nu trebuie să râzi, spuse el. Eu nu sunt pios; privesc calea spre sanctitate cu întrebarea dacă aş putea circula pe ea cu un camion.

— Am râs numai, replică Agathe, pentru că sunt atât de curioasă să ştiu ce ai să spui tu. Cărţile pe care le-ai adus cu tine sunt pentru

mine necunoscute, dar mi se pare că nu mi-ar fi cu totul de neînţeles.

— Tu cunoşti starea aceasta? întrebă fratele ei, dinainte convins că ea o cunoştea. Poţi fi cuprins în miezul unei mişcări cât se poate de violente, dar dintr-odată îţi cad ochii pe un obiect oarecare pe care Dumnezeu şi lumea l-au părăsit şi nu te mai poţi desprinde de el? Dintr-odată eşti purtat de existenţa minusculă ca o pană care, imponderabilă şi lipsită de forţă proprie, zboară în vânt.

— În afară de mişcarea atât de violentă asupra căreia insişti, cred că recunosc situaţia, spuse Agathe şi nu se putu stăpâni să nu surâdă în faţa expresiei de mare încurcătură care se zugrăvea pe chipul fratelui ei şi care nu se potrivea câtuşi de puţin cu vorbele pline de tandreţe pe care le rostise.

— Uneori uiţi să mai vezi şi să mai auzi, iar vorbele îşi pierd cu totul puterea. Tocmai în asemenea momente simţi că o clipă te-ai regăsit pe tine însuţi.

— Eu aş spune, continuă cu vivacitate Ulrich, că e ca atunci când îţi laşi privirea să se oprească pe o mare suprafaţă refractată de apă: ochiul are impresia că vede ceva întunecat, atât de luminos e totul, iar dincolo, pe ţărm, lucrurile toate par să nu se mai aşeze pe pământ, ci plutesc în aer cu un fel de suprapreciziе delicată, aproape dureroasă şi emoţionantă. Există o exaltare şi o destrămare într-o asemenea senzaţie. Eşti interconectat cu toate, dar în acelaşi timp nu te poţi apropia de nimic. Eşti aici, cum ar veni, lumea e dincolo, tu mai mult decât subiectiv, lumea mai mult decât obiectivă, dar amândouă sunt dureros de limpezi, iar ceea ce separă şi leagă aceste două stări de obicei contopite este o scânteiere întunecată, o revărsare şi o extincţie, o oscilaţie înspre înăuntru şi înspre afară.

Înoţi ca peştele în apă sau pluteşti ca pasărea în aer, dar nu există

niciun ţărm şi nicio creangă, nimic altceva decât plutirea!

Fără îndoială, Ulrich alunecase pe panta poeziei; însă înflăcărarea şi fermitatea cu care vorbise se conturau metalic pe cuprinsul delicat şi ezitant al cuvintelor lui. Părea să fi debarasat de prudenţa care-l domina de obicei, iar Agathe îl privea uimită, dar şi cu o bucurie plină de nelinişte.

— Crezi că se află ceva dincolo de toate? Ceva mai mult decât o simplă veleitate, sau oricare ar fi cuvintele respingătoare pe care le invocăm întru calmarea noastră?

— Cum să nu cred!

Se aşezase iarăşi pe locul dinainte şi răsfoia în cărţile din faţa lui în vreme ce Agathe se ridicase ca să-i facă loc. Apoi el deschise unul din manuscrisele de acolo, spunând:

— Sfinţii descriu acea stare astfel: „în zilele acelea", îi citi el, „eram foarte neliniştit. Când mă aşezam, când rătăceam încoace şi încolo prin casă. Era ca un chin, ca o suferinţă, şi totuşi ceva care s-ar fi putut numi mai degrabă o stare dulce decât o suferinţă, căci nu îşi avea aici locul niciun necaz, ci o stare de graţie, ciudată, cu totul supranaturală. Îmi depăşisem toate facultăţile, în afară de acea forţă întunecată, obscură. Atunci auzeam fără să disting vreun sunet, vedeam fără să percep vreo lumină. Apoi inima mea ajunse să nu mai aibă temei, spiritul meu să nu mai aibă formă, iar natura mea era acum insubstanţială".

Amândoi aveau impresia că acele cuvinte îi mişcaseră prin casă şi prin grădină, iar Agathe era în mod deosebit surprinsă să audă că până şi sfinţii îşi gândeau inima ca lipsită de temei şi spiritul ca fiind fără formă; curând Ulrich păru să-şi fi redobândit ironia.

El explică:

— Sfinţii spun: odinioară eram închis ca între ziduri, apoi am fost smuls din mine şi cufundat, fără să fi luat la cunoştinţă, în

Dumnezeu. Împăraţii ieşiţi la vânătoare, despre care am citit în cărţile noastre de poveşti, descriu situaţia altfel: ei relatează că le-a apărut un cerb cu o cruce în coarne, astfel că lancea ucigaşă le-a căzut din mâini; apoi au pus să se ridice o capelă pe locul acela, pentru ca să mai poată totuşi vâna mai târziu. Iar doamnele înstărite, inteligente, pe care le frecventez eu ţi-ar răspunde imediat, dacă le-ai întreba, că ultimul om care a mai pictat asemenea experienţe a fost van Gogh. Poate chiar, în loc să amintească pictorul, îţi vor vorbi despre poemele lui Rilke; dar în general ele îl preferă pe van Gogh, care reprezintă un excelent plasament de capital şi care şi-a tăiat o ureche pentru că pictura lui nu i se mai părea îndeajuns în confruntarea cu fervoarea lucrurilor. Majoritatea compatrioţilor noştri ar spune, dimpotrivă, că tăierea urechilor nu este o modalitate germană de a exprima sentimentele profunde; modalitatea germană ar fi vidul inconfundabil al privirii aruncate de la mare înălţime, aşa cum ne este dat să experimentăm în vârf de munte. Pentru ei singurătatea, floricelele şi murmurul pârâiaşelor constituie chintesenţa exaltării umane: chiar şi în acea exaltare bovină a bucuriei nealterate de a contempla natura se află ultima şi prost înţeleasa răsfrângere a unei a doua vieţi tainice; astfel, considerând lucrurile în totalitatea lor, trebuie fără doar şi poate să existe sau să fi existat şi ceva de genul acesta!

— Atunci ar fi mai bine să nu-ţi mai baţi joc de toate acestea, obiectă Agathe, întunecată de curiozitatea de a afla mai mult şi strălucind toată de nerăbdare.

— Îmi bat joc doar pentru că le iubesc, răspunse Ulrich concis.

12
Conversaţii pe teme de sacralitate. Suită cu variaţiuni

În zilele care urmară, pe masă se strânse un maldăr mereu mai mare de cărţi pe care în parte le adusese cu el de acasă, în parte le cumpărase de atunci, iar el vorbea când liber, când deschidea câte una pentru a aduce o dovadă sau pentru că voia să reproducă o anumită expresie textual, citând vreunul din numeroasele locuri pe care şi le însemnase prin bileţele băgate între file. Erau, în majoritatea cazurilor, biografii sau mărturii personale ale unor mistici ori lucrări ştiinţifice despre aceştia şi de obicei el începea prin cuvintele:

— Haide să vedem cât mai obiectiv cu putinţă despre ce e vorba aici.

Era o atitudine precaută, la care de fapt nu renunţă atât de uşor; astfel ajunse să spună o dată:

— Dacă ai putea să citeşti toate descrierile care le-au fost făcute bărbaţilor şi femeilor din secolele trecute despre felul în care au fost luaţi în stăpânire de Dumnezeu, ai descoperi în fiecare literă de aici adevăr şi realitate, şi totuşi enunţurile ce se alcătuiesc din aceste litere vor contrazice în cel mai înalt grad intenţia ta actuală.

Continuă:

— Ei vorbesc despre o strălucire care se revarsă. Despre o întindere infinită, despre o nesfârşită împărăţie a luminii. Despre o „unitate" atotcuprinzătoare deasupra tuturor creaţiilor şi puterilor sufleteşti. Despre un avânt minunat şi indescriptibil al inimii. Despre revelaţii atât de rapide încât totul se petrece instantaneu şi care sunt asemenea unor picături de foc căzând peste lume. Pe de altă parte, vorbesc despre o uitare şi despre o nemaiînţelegere, şi

chiar despre un declin al lucrurilor. Vorbesc despre o liniște uriașă care este detașată de pasiuni. Despre o amuțire.

O dispariție a gândurilor și intențiilor. O orbire în care ei văd limpede, o claritate în care ei sunt morți și supranatural de vii. Ei o numesc o „încetare a devenirii" și susțin cu toate acestea că trăiesc în chip mai plenar decât oricând: nu sunt oare toate, chiar așa, învăluite în obscuritatea iradiind de înflăcărare a exprimării, aceleași senzații pe care le avem și astăzi, când din întâmplare inima – „avidă și ajunsă la saţietate", cum spun ei! – parvine în acele tărâmuri utopice care se situează între undeva și nicăieri, între o tandrețe nesfârșită și o singurătate infinită?

În mica pauză pe care o făcuse Ulrich pentru a medita o clipă, interveni vocea Agathei:

— E ceea ce tu ai numit odată cele două straturi care se află suprapuse în noi.

— Eu – când?

— Ieșiseși în oraș fără un scop anume și ai avut senzația că ai fi fost deodată dizolvat în el, și în același timp nu-ți plăcea locul; eu ți-am spus că și mie mi se întâmplă deseori la fel.

— O, da! Ai replicat atunci „Hagauer"! exclamă Ulrich. Am râs amândoi; acum îmi aduc aminte, firește. Dar în realitate nu simțeam nevoia să râdem. Ți-am povestit de altfel atunci și despre viziunea care dăruiește și care primește, despre principiul masculin și cel feminin, despre hermafroditismul imaginației originare și altele asemenea; pe astfel de teme pot să-ți vorbesc la nesfârșit! E ca și cum propria mea gură ar fi la fel de departe de mine ca luna, care, de altfel, e totdeauna la locul ei când noaptea simți câteodată nevoia unui confident căruia să i te destăinuiești! Dar ceea ce povestesc oamenii aceștia pioși despre sufletul lor, continuă el, în timp ce în amărăciunea cuvintelor lui se amestecau iarăși obiectivitatea, dar și

admiraţia, este scris câteodată cu forţa şi convingerea nemiloasă a unei analize demne de Stendhal. E adevărat numai – se delimită el – atâta vreme cât rămân strict la fenomene şi la aparenţe şi nu se interpune propria lor judecată, care le va fi fost pervertită de convingerea măgulitoare că ar fi fost aleşi de Dumnezeu pentru a-l experimenta nemijlocit. Căci, de la o asemenea clipă înainte, ei nu ne mai povestesc, firește, despre percepţiile lor greu de descris, fără substantive şi fără verbe, ci vorbesc în enunţuri cu subiect şi complement, pentru că ei cred în sufletul lor şi în Dumnezeu ca în două portaluri printre care se deschide miraculosul. Astfel ajung la relatările despre cum le este smuls sufletul din trup şi este cufundat întru Domnul sau cum îi penetrează Domnul ca un amant. Sunt luaţi în captivitate de Dumnezeu, înghiţiţi, orbiţi, siluiţi sau sufletul li se deschide larg spre el, se împinge în el, îl savurează, îl cuprinde cu iubire şi-l aude vorbind. Este imposibil să nu recunoşti aici modelul lumesc; asemenea descrieri nu mai seamănă acum cu descoperirile epocale, ci aduc doar cu imaginile relativ previzibile cu care îşi ornamentează subiectul un poet al iubirii, despre care nu ţi se îngăduie să nutreşti decât o singură părere. Pentru mine, cel puţin, care am fost învăţat să cred în reţinere şi rezervă, asemenea relatări reprezintă o adevărată tortură, pentru că aceşti aleşi, tocmai atunci când ne asigură că Dumnezeu le-a vorbit sau că ei înţeleg limbajul arborilor şi animalelor, omit să ne împărtăşească ce anume li s-a comunicat în asemenea clipe; iar dacă totuşi o fac, totul se reduce la nişte chestiuni personale sau la tot felul de informaţii ecleziastice arhicunoscute, readuse pe tapet. Va fi perpetuu un mare păcat faptul că niciun cercetător în ştiinţele exacte nu are vreodată viziuni! îşi încheie el îndelunga expunere.

— Crezi că ar putea avea viziuni? îl ispiti Agathe.

Ulrich ezită o clipă. Apoi răspunse ca printr-o profesiune de

credinţă: — Nu ştiu; eventual mie să mi se poată întâmpla! Când îşi auzi spusele, surâse pentru a le atenua semnificaţia.

Agathe surâse şi ea; părea să fi primit răspunsul pe care şi-l dorise şi faţa ei răsfrângea clipa scurtă de dezamăgire neajutorată care urmează detensionării bruşte. Astfel că mai ridică acum o obiecţie, poate numai pentru că ar fi vrut să-l stimuleze din nou pe fratele ei.

— Tu ştii, explică ea, că am fost educată într-o şcoală confesională foarte strictă; urmarea e că se face simţită în mine o apetenţă de a caricaturiza, care devine pur şi simplu scandaloasă îndată ce se apucă cineva să-mi vorbească despre idealurile religioase. Institutoarele noastre purtau nişte veşminte în două culori care formau o cruce, ceea ce era menit să ne amintească, desigur, de unul din gândurile cele mai sublime pe care îl aveam astfel ziua întreagă în faţa ochilor; dar noi nu ne gândeam nicio clipă la cele sfinte şi le spunem maicilor noastre pur şi simplu păianjenii cu cruce, din cauza felului în care arătau şi a vorbăriei lor mătăsoase. Aşa că adineaori, când îmi citeai, îmi venea când să plâng, când să râd.

— Ştii ce dovedeşte ceea ce îmi spui? exclamă Ulrich. Nimic altceva decât că puterea de a face bine, care într-un fel sau altul se află sădită în noi, se apucă şi erodează pereţii îndată ce e închisă într-o formă solidă, iar prin orificiul creat îşi ia zborul spre rău. Îmi reaminteşte de vremea când eram ofiţer şi împreună cu camarazii mei apăram tronul şi altarul; niciodată în viaţa mea n-am auzit vorbindu-se atât de liber despre aceste două puteri ca la cercul militar! Sentimentele nu suportă să fie ferecate, îndeosebi anumite sentimente. Sunt convins că bunele voastre institutoare credeau ele însele în ceea ce vă predicau; dar credinţei nu îi este permis să fie mai veche nici măcar cu o oră! Iată în ce constă problema!

Agathe înţelegea şi ea, deşi Ulrich, în graba sa, nu se exprimase

cum ar fi dorit, că de fapt credinţa acelor călugăriţe care o privaseră de încântarea credinţei fusese doar ceva „gata preparat şi conservat”. Ceva conservat în propria sa natură, adică, şi astfel păstrat încât să nu-şi piardă niciuna din însuşirile credinţei, dar cu toate acestea nemaifiind proaspăt, ba chiar trecut imperceptibil într-o altă stare decât cea originară, care fără îndoială plutea în clipa aceea ca o aluzie prin faţa acestui novice în ale sacralităţii, chiulangiu şi recalcitrant.

La un loc cu toate celelalte pe care le mai discutaseră în conversaţiile lor despre morală, îndoielilor stăruitoare pe care fratele ei i le trezise li se adăugau nişte stări care ar fi putut fi descrise ca o redeşteptare lăuntrică pe care o simţea în sinea ei fără a ajunge să şi-o clarifice. Căci indiferenţa, pe care ea se străduia să o evidenţieze şi pe care o favoriza în ce o privea, nu-i dominase totdeauna viaţa. Odată se petrecuse ceva care făcuse ca nevoia de a se autoflagela să răsară nemijlocit dintr-o adâncă deprimare, care o determinase să se simtă umilită în ochii ei înseşi, căci nu se mai credea îndreptăţită să rămână fidelă propriilor sentimente elevate şi de atunci se dispreţuia pentru acea indolenţă a inimii. Întâmplarea se situase între existenţa ei de tânără în casa tatălui ei şi căsătoria de neînţeles cu Hagauer şi se înscrisese într-un interval atât de restrâns de timp încât până şi Ulrich, în ciuda simpatiei cu care se implica, neglijase până atunci să o întrebe. Ce se întâmplase se poate povesti repede: Agathe se căsătorise la optsprezece ani cu un bărbat doar cu puţin mai în vârstă decât ea, iar într-o călătorie care începuse cu nunta lor şi se sfârşise cu moartea lui soţul îi fusese răpus, înainte de a-şi fi ales viitoarea locuinţă, în timp de câteva săptămâni, de o boală de care se molipsise pe drum. Medicii declarau că ar fi fost tifos, iar Agathe acceptase termenul, recunoscându-i chiar o aparenţă de ordine, căci reprezenta faţa şlefuită a întâmplării pentru

uzul general al celor din jur; dar pe faţa cealaltă, nelustruită, lucrurile se prezentau diferit: Agathe trăise până atunci alături de tatăl ei, pe care îl respecta toată lumea, astfel încât ea admitea că se făcuse vinovată de faptul de a nu-l fi iubit; iar aşteptarea incertă de a-şi defini personalitatea la pensionul unde fusese educată nu consolidase nici ea, prin neîncrederea pe care i-o sădise în suflet, relaţiile ei cu lumea. Mai târziu însă, dimpotrivă, când cu o vivacitate deodată trezită îşi unise eforturile cu cel care-i împărtăşise jocurile în adolescenţă şi depăşise în puţine luni toate obstacolele ivite de pe urma căsătoriei între oameni atât de tineri, la care familiile lor nu avuseseră nicio obiecţie, constatase dintr-odată că nu mai era însingurată şi deveni ea însăşi. O asemenea stare se poate la urma urmei numi dragoste; dar există îndrăgostiţi care pot privi în faţă iubirea, precum soarele, şi să orbească, şi există îndrăgostiţi care privesc uimiţi pentru prima dată în faţă viaţa când ea este iluminată de dragoste. Din această categorie făcea parte şi Agathe; ea nici nu ştiuse de fapt dacă îşi iubise soţul sau poate iubise altceva, când căzu lovitura a ceea ce în limbajul celor neluminaţi de revelaţii se numeşte o maladie infecţioasă. Fusese o izbucnire furtunoasă, dezastruoasă, de oroare răzbind din tărâmurile neştiute ale vieţii, o luptă cu pâlpâiri mai vii şi care se stingeau mereu iarăşi, blestemul apăsând asupra a două fiinţe aflate în strânsoarea îmbrăţişării şi declinul unei lumi până atunci inocente prin vomismente, excremente şi spaime.

Agathe nu recunoscuse niciodată realitatea acelui eveniment care-i anihilase simţământele. Buimăcită de deznădejde, ea se aşezase în genunchi la patul muribundului şi căutase să se convingă că ar fi fost în stare să conjure forţele cu care-şi depăşise pe vremuri, copilă fiind, propria ei boală; când însă declinul continuă şi conştiinţa bolnavului se stinse, ea rămase acolo, în camera unui

hotel străin, incapabilă să mai înţeleagă ceva, privind cu ochii ficşi chipul părăsit de viaţă, cuprinzându-l pe muribund în braţe, fără să mai ia în calcul primejdia molipsirii şi fără să mai ţină seama de o infirmieră tulburată, care căuta să o readucă la realitate. Nu mai făcu altceva decât să murmure ceasuri întregi la urechea surdă acum: „Nu-ţi dau voie, nu-ţi dau voie, nu-ţi dau voie!". Când însă totul se terminase, se ridică pur şi simplu în picioare buimacă şi, fără să mai creadă sau să mai gândească nimic anume, pornind doar de la forţa de visare şi de obstinaţie a unei firi singuratice, făcu faţă, începând cu acea clipă de uimire vidă, celor întâmplate, cu o convingere intimă că cele petrecute n-ar fi fost definitive. O tendinţă similară se arată, fireşte, în orice om când nu vrea să creadă o veste rea sau când caută să coloreze în nuanţe mângâietoare ceva irevocabil. Deosebite în comportarea Agathei erau însă forţa şi dăinuirea acelei reacţii şi, la drept vorbind, chiar dispreţul care izbucnise deodată faţă de lumea din jur. De atunci, nu mai asimilă la nivelul conştientului nimic nou ca reprezentând ceva de domeniul prezentului, o atitudine facilitată de neîncrederea pe care o manifestase dintotdeauna faţă de realitate; ceea ce se petrecuse însă încremenise sub şocul pe care-l trăise şi fusese mult mai lent erodat de trecerea timpului decât e cazul de obicei cu amintirile. Nu avea însă nimic de a face cu revărsarea mistuitoare a viselor, obsesiilor şi relaţiilor sufleteşti tulburi care fac de obicei necesară intervenţia unui medic; dimpotrivă, Agathe îşi trăia mai departe viaţa în mod lucid, virtuoasă fără obstinaţie şi poate doar puţin plictisită, într-o uşoară suspendare a voinţei de a trăi, care de fapt semăna în realitate cu febra de care suferise în chip atât de ciudat şi în mod benevol în copilărie. Iar faptul că în amintirea ei, care de altfel nu acceptase niciodată să-şi dizolve uşor impresiile în generalităţi, acum rămâneau prezente cele întâmplate, atât de

îngrozitoare, ceas după ceas, asemenea unui cadavru învăluit într-un giulgiu alb, o umplea de fericire în ciuda suferinţelor legate de o astfel de precizie a amintirilor şi acţiona asupra ei asemenea unei aluzii tainic întârziate care îi sugera că faptele nu ţineau de domeniul trecutului, îndemnând-o să mai păstreze, în acea năruire a emoţiilor inimii, o încordare vagă, însă nobilă şi curajoasă. În realitate, toate se reduceau la faptul că ea îşi pierdu din nou înţelesul propriei existenţe şi se aranjă cu bună ştiinţă într-o stare care nu se potrivea cu vârsta ei; căci doar bătrânii trăiesc astfel, încăpăţânându-se să rămână ancoraţi în experienţele şi succesele unor epoci trecute şi nu se mai lasă emoţionaţi de cele prezente. La vârsta la care se găsea Agathe atunci, deciziile luate păreau să fi fost asumate pe vecie, totuşi, spre norocul ei, un an la o asemenea vârstă cântăreşte aproape la fel de mult ca o jumătate de veşnicie, era deci inevitabil ca după o vreme natura ei reprimată şi imaginaţia ei înlănţuită să se elibereze violent. Nu are, fireşte, importanţă care sunt amănuntele acelei evoluţii; izbuti un bărbat, ale cărui eforturi în alte împrejurări nu ar fi reuşit niciodată să o facă să-şi piardă echilibrul, devenind amantul ei, dar încercarea de a reedita o situaţie se sfârşi, după un timp foarte scurt de speranţe nutrite cu fanatism, într-o regăsire pasională a lucidităţii. Agathe se simţea acum batjocorită atât de viaţa ei adevărată, cât şi de cea neadevărată, şi nevrednică de intenţii sublime. Era una din acele persoane care trăiesc cu intensitate, capabile de a se menţine multă vreme în imobilitate şi în aşteptare până când, într-un anumit moment şi într-un anumit loc, cad deodată pradă unei confuzii totale. Atunci, în dezamăgirea ei, luă curând o nouă hotărâre necugetată, care, pe scurt, consta în a se flagela într-un mod contrar celui în care păcătuise, condamnându-se să-şi împartă viaţa cu un bărbat care-i inspira o uşoară repulsie. Iar bărbatul ales pentru

penitenţă era Hagauer.

„E adevărat, nu am acţionat echitabil şi nici nu am manifestat vreo consideraţie faţă de el", îşi mărturisea Agathe şi trebuie adăugat că în clipa aceea îşi făcea pentru prima oară asemenea reproşuri, căci simţul dreptăţii şi al consideraţiei faţă de semeni nu sunt virtuţi prea agreate de cei tineri. Oricum, acea flagelare de sine nu fusese deloc neînsemnată în contextul respectiv. Agathe examină mai departe acea împrejurare. Se îndepărtase considerabil de conversaţia lor, iar Ulrich, la rândul său, îşi frunzărea cărţile şi uitase, după cât se părea, să continue conversaţia.

„În secolele trecute – reflectă ea – o fiinţă în starea mea de spirit de acum ar fi intrat într-o mănăstire", iar faptul că, în schimb, se măritase nu era lipsit de un aspect nevinovat comic, care până atunci îi scăpase. Acea notă de comic, pe care spiritul ei tineresc nu o remarcase până atunci, nu era alta decât cea caracteristică epocii moderne, care îşi satisface în cel mai rău caz nevoia de evaziune în câte un han turistic, de obicei în câte un hotel alpin, şi simte uneori chiar impulsul să mobileze cochet până şi penitenciarele. Aici îşi găseşte expresia o nevoie profund europeană de a nu exagera întru nimic. Niciun european nu se mai biciuieşte astăzi, nu-şi mai pune cenuşă în cap, nu-şi mai crestează limba, nu se mai sacrifică în vreun fel şi nu se mai retrage din societate, nu se mai stinge din prea multă pasiune, nu se mai lasă tras pe roată sau în ţeapă; dar oricare din ei simte uneori o apetenţă pentru asemenea suplicii, astfel că ar fi greu de spus ce anume ar fi de evitat, dorinţa sau renunţarea la un asemenea act dorit. De ce tocmai un ascet ar trebui să sufere de inaniţie; nu ar face decât să-i insufle cine ştie ce iluzii tulburi! O asceză raţională nu e altceva decât repulsia faţă de mâncare în condiţiile în care eşti în permanenţă bine hrănit! O asemenea asceză este o promisiune de longevitate şi îi permite

spiritului libertatea pe care acesta nu o deţine când este dependent de trup şi de un refuz aprig! Asemenea explicaţii, pline de o ironie amară, pe care ea le învăţase de la fratele ei, îi făceau de altfel mult bine Agathei, căci ele destrămau acea notă „tragică" în care lipsa de experienţă o împinsese multă vreme să creadă cu încăpăţânare ca dintr-un sentiment al datoriei, dizolvând-o în ironie şi într-o pasiune care nu avea nici nume, nici scop şi care, tocmai din cauza aceasta, nu se termina în niciun fel odată cu ceea ce trăise ea.

În felul acesta, ea făcuse de fapt, de când locuia laolaltă cu fratele ei, constatarea că în marea sciziune între o viaţa lipsită de simţul răspunderii şi imaginaţia spectrală în care suferise ea intervenise o mişcare care o elibera şi care în acelaşi timp lega laolaltă ceea ce destrămase eliberându-se. Îşi amintea acum, de exemplu, în trecerea accentuată de cărţi şi de amintiri care se lăsase între ea şi fratele ei, de descrierea pe care o făcuse Ulrich clipelor când rătăcise fără scop prin oraş şi se simţise cotropit de el; îşi amintea foarte precis de puţinele săptămâni ale fericirii ei. Era de asemenea adevărat că râsese, de fapt răsese cu totul fără motiv şi în chip absurd atunci când el îi relatase întâmplarea, ea remarcând că ceva din acea inversare a lumii, din acea fericită şi comică răsturnare despre care vorbea el, se regăsea şi pe buzele groase ale lui Hagauer când se rotunjeau pregătindu-se de un sărut. Fără îndoială o trecuse un fior; dar un fior, gândi ea, îl simţi străbătându-te şi în lumina clară a amiezii, iar într-un fel sau altul ea simţise atunci în toată fiinţa că încă nu se închiseseră toate căile pentru ea însăşi. Un nimic anume, o sciziune care existase totdeauna între trecut şi prezent, dispăruse în această vreme din urmă. Privea acum pe furiş în jurul ei. Camera în care se găsea constituise o parte din spaţiile în care se formase propriul ei destin; de când se afla aici, conştientiză acel aspect pentru prima dată. Căci aici, atunci când ştia că tatăl ei nu era acasă,

se întâlnise cu prietenul din copilărie, aici luaseră împreună marea decizie de a se iubi, aici îl primise uneori şi pe acel „nevrednic" care o curta, aici stătuse, cu lacrimi furişe de furie sau de disperare la fereastră şi aici se jucase ca pe o scenă, cu binecuvântarea tatălui, cererea în căsătorie formulată de Hagauer. Rămase atât de multă vreme ca faţete de umbră ale întâmplărilor, mobilele, pereţii, lumina într-un anume fel captivă deveneau în acea clipă a recunoaşterii minunat de ferme, iar ceea ce se petrecuse aici, asemenea unor aventuri, alcătuia un trecut atât de concret, atât de lipsit de echivoc, de parcă ar fi fost cenuşă sau lemn ars. Se menţinuse doar sentimentul, aproape insuportabil de puternic, comic şi fantomatic, al trecutului, acea uşoară mâncărime bizară pe care o simţi stârnită de urmele vechi, uscate şi aproape pulverizate ale sinelui şi care în clipa când o simţi a şi dispărut iarăşi.

Agathe se asigură că Ulrich nu-i dădea nicio atenţie în clipa aceea şi îşi deschise precaută rochia la piept, acolo unde îşi păstra, direct pe piele, medalionul cu mica imagine de care nu se mai despărţise de ani de zile. Se îndreptă spre fereastră şi se prefăcu acum că privea afară. Ridică prevăzătoare marginea dură a minusculei scoici aurite şi privi pe furiş chipul iubitului ei mort. Avusese buzele pline şi moi, părul des, iar expresia îndrăzneaţă a unui tânăr abia trecut de douăzeci de ani răsărea pe o fizionomie care nu apucase încă să-şi precizeze trăsăturile. Multă vreme nu-şi mai dădu seama la ce se gândea, dar dintr-odată se surprinse spunându-şi: „Doamne, un băiat de douăzeci şi unu de ani!".

Despre ce pot să stea de vorbă împreună nişte oameni atât de tineri? Ce semnificaţie acordă ei lucrurilor care li se întâmplă? Cât de ridicoli şi de pretenţioşi sunt câteodată! Agathe desfăşură acum curioasă, din hârtia subţire a amintirii, vechi spuse pe care le păstrase acolo graţie minunatei ei inteligenţe; Dumnezeule, unele

aveau aproape importanţă, gândea ea acum; dar, la drept vorbind, nici chiar astfel nu s-ar fi putut susţine cu certitudine dacă nu-şi mai imagina grădina în care vorbele acelea fuseseră rostite, cu florile ei ciudate, ale căror denumiri nu le ştiuseră, cu fluturii care se aşezau asemenea unor beţivi obosiţi pe câte una din ele şi cu lumina care li se revărsa pe chipuri, ca şi când cerul şi pământul s-ar fi destrămat laolaltă în ea. Măsurându-se cu asemenea unităţi de timp, ea era astăzi o femeie bătrână şi cu experienţă, deşi numărul anilor trecuţi nu era deloc mare, şi remarcă deodată, puţin confuză, ciudăţenia că ea, o femeie de douăzeci şi şapte de ani, iubise până acum un bărbat abia trecut de douăzeci; el devenise acum mult prea tânăr pentru ea! se întrebă: „Ce fel de sentimente înseamnă că am, dacă acum, la vârsta mea, bărbatul acesta, aproape un adolescent, este pentru mine lucrul cel mai important din viaţă?”. Fuseseră nişte simţăminte într-adevăr ciudate; acum nu mai reuşea nici măcar să-şi mai facă o imagine limpede. La drept vorbind, totul se destrăma în nimicnicie.

Agathe recunoştea acum, într-o efuziune sentimentală, că în singura pasiune trufaşă a vieţii fusese victima unei erori, iar esenţa acestei erori consta dintr-o pâclă de foc, care nu putea fi nici atinsă, nici cuprinsă cu gândul, fie că cineva ar fi susţinut că unei asemenea credinţe nu îi este permis să fie mai veche nici măcar cu un ceas, fie că ar fi putut să susţină altfel. Mereu era vorba de lucrul acela despre care îi vorbea fratele ei de când locuiau aici împreună, şi mereu era ea însăşi cea despre care vorbea el, chiar şi atunci când el făcea tot felul de excursuri abstracte şi prudenţa lui era deseori mult prea înceată pentru nerăbdarea ei. Se întorceau mereu la aceeaşi conversaţie şi Agathe ardea ea însăşi de dorinţa ca înflăcărarea lui să nu se potolească.

Când acum ea i se adresă lui Ulrich, acesta nici nu remarcase

lunga întrerupere din discuţia lor. Dar cititorul care nu a recunoscut, după indiciile de până acum, ce anume se petrecea aici între frate şi sora lui aici, ar putea să lase la o parte povestirea, căci aici e descrisă o aventură pe care un asemenea om n-ar putea-o niciodată aproba: o călătorie până la limitele posibilului, care conduce pe lângă primejdiile imposibilului şi nefirescului şi chiar ale scandalului, şi poate nu doar pe lângă asemenea primejdii; un „caz limită", cum avea să-l denumească mai târziu Ulrich, de o valoare restrânsă şi particulară, amintind de libertatea cu care matematicianul se slujeşte uneori de absurd pentru a ajunge la adevăr. El şi Agathe se înscriseseră pe un drum care avea câte ceva în comun cu preocupările celor posedaţi de Dumnezeu, dar înaintau pe el fără a fi religioşi, fără a crede în Dumnezeu sau în suflet şi chiar fără a crede măcar în transcendent sau în reincarnaţie. Se angajaseră pe acest drum ca oameni ai acestei lumi şi îl urmau acum ca atare: tocmai aceasta era partea remarcabilă a situaţiei. Ulrich, în clipa când Agathe i se adresă din nou, preocupat încă de cărţile lui şi de problemele pe care i le ridicau ele, nu uitase nicio clipă despre ce vorbiseră, cu toate că discuţia se întrerupsese la ostilitatea surorii lui faţă de pietatea călugăriţelor şi la propria lui dorinţă de a ajunge la „o viziune exactă", astfel că acum îi răspunse imediat:

— Nu e deloc nevoie să fii sfânt ca să trăieşti o asemenea experienţă! Poţi să stai pur şi simplu pe trunchiul unui copac răsturnat sau pe o bancă undeva la munte şi să priveşti la o turmă de vite păscând şi să ai o experienţă cu nimic mai prejos ca atunci când ai fi fost transpus deodată într-o altă viaţă! Uiţi de tine şi în acelaşi timp te regăseşti deodată; tu însăţi ai vorbit deja despre o asemenea stare!

— Dar ce anume se întâmplă în asemenea situaţii? întrebă Agathe.

— Pentru a afla trebuie în primul rând să-ţi fie limpede ce anume este lucrul obişnuit, iubita mea soră! explică Ulrich, încercând să stăvilească printr-o glumă zvâcnetul prea grăbit al gândurilor. Lucrul obişnuit este că o turmă de vite nu înseamnă nimic altceva decât o cantitate de carne de vită care stă şi paşte într-un anumit moment. Sau reprezintă un subiect de pictură, cu un plan îndepărtat. Sau ceva insignifiant. Turmele de vite pe cărări de munte aparţin de mediul acestor drumuri de munte şi ce anume trăim la vederea lor nici nu luăm în seamă decât dacă în locul lor s-ar afla acolo un ceas electric sau o casă de raport. De obicei ne gândim doar dacă e cazul să ne ridicăm în picioare sau să continuăm să stăm acolo unde ne-am aşezat; găsim că sunt iritante muştele care se strâng în jurul vitelor; ne mai uităm să vedem dacă e şi un taur printre vite; ne întrebăm unde duce mai departe drumul; sunt nenumăratele mici intenţii, griji, socoteli şi recunoaşteri, şi toate laolaltă alcătuiesc, ca să spunem aşa, foaia de hârtie pe care e imaginea turmei de vite propriu-zise. Nu mai ştim nimic de hârtie până la urmă, ne mai gândim doar la turmă aşa cum e desenată acolo…

— Şi dintr-odată se rupe hârtia! interveni Agathe.

— Da. Adică un anumit ţesut obişnuit se destramă în noi. Atunci nu mai e nimic comestibil care să pască acolo; nimic decorativ care să poată fi pictat; nimic care să ne mai taie drumul. Nu mai putem folosi nici măcar cuvinte ca a paşte sau a rumega, pentru că de toate ţin o grămadă de noţiuni practice, utilitare, pe care îţi dai seama că le-ai pierdut deodată. Ceea ce mai rămâne la suprafaţa imaginii s-ar putea numi mai degrabă o unduire de emoţii, care se înalţă şi se coboară, care respiră şi alunecă, ca şi cum ar vrea să umple tot câmpul imaginii, fără să aibă contururi precise. Fireşte, sunt cuprinse aici şi nenumărate percepţii izolate, culori, antene, mişcări,

mirosuri şi toate celelalte care aparţin realităţii propriu-zise; dar lucrurile acestea nu sunt înregistrate nici dacă le mai conştientizăm. Aş zice: detaliile nu mai posedă egoismul lor, prin care să ne solicite atenţia, ci fraternizează între ele, formând o legătură care ţine de însăşi esenţa lucrului, „intimă", cum s-ar putea spune în înţelesul literal al cuvântului. Fireşte, nu mai există nicio „suprafaţă" a imaginii, ci într-un fel sau altul totul îşi pierde limitele şi se contopeşte în noi.

Agathe reluă cu vivacitate această descriere:

— Acuma nu mai ai decât de înlocuit egoismul acesta al detaliilor cu egoismul oamenilor, exclamă ea, şi astfel ajungi la ceea ce e atât de greu de exprimat: „Iubeşte-ţi aproapele" nu înseamnă iubeşte-l aşa cum sunteţi tu şi el, ci defineşte un fel de stare de visare.

— Toate principiile moralei, confirmă Ulrich, definesc un fel de stare de vis care, în momentul în care încerci să o cuprinzi în anumite reguli, s-a şi evaporat.

— Atunci, în esenţă, nu mai există nici bine, nici rău, ci doar credinţă – sau îndoială! exclamă Agathe, căreia părea să-i fie acum foarte apropiată acea stare de spirit originară, autonomă, a credinţei, nu mai puţin şi degradarea ei morală despre care vorbise fratele ei când spusese că de fapt credinţa nu ar avea voie să îmbătrânească nici măcar cu o oră.

— Da, în momentul în care părăseşti viaţa neesenţială, toate lucrurile intră într-o nouă relaţie unele cu altele, confirmă Ulrich. Aproape că aş putea spune că nu mai există între ele niciun fel de relaţie. Căci e vorba aici de o relaţie cu totul necunoscută, în legătură cu care nu avem niciun fel de experienţă, şi toate celelalte relaţii s-au destrămat; dar această unică relaţie rămasă este, în ciuda obscurităţii ei, atât de limpede încât nu o mai putem nega. Este intensă, dar inexprimabilă. S-ar mai putea spune: de obicei priveşti

ceva şi privirea este ca un bastonaş sau ca un fir întins, pe care se sprijină, la fiecare capăt, ochiul care priveşte şi obiectul care este privit, iar o asemenea alcătuire mare sprijină oricare secundă; pe când, dimpotrivă, acum, în această relaţie de care-ţi vorbesc, e ceva dureros de dulce care trage în sens contrar razele privirii.

— Nu mai ai nimic pe lume în stăpânire, nu mai ţii nimic ferm în mână, nu mai eşti ţinut cu fermitate de nimic, spuse Agathe. E totul ca un arbore uriaş în care nu se clinteşte nici o singură frunză. Nici nu poţi face nimic josnic într-o asemenea clipă.

— Se spune că într-o asemenea stare nu se poate întâmpla nimic care să nu se acorde perfect cu starea însăşi, completă Ulrich. O dorinţă de „a aparţine" acelei clipe este singurul motiv, determinarea plină de iubire şi singura formă a oricărei fapte şi a oricărui gând care se poate produce în clipa însăşi. E ceva nesfârşit de liniştitor şi de cuprinzător şi tot ceea ce se petrece într-o astfel de clipă sporeşte semnificaţia ei, liniştită, tot mai intensă; sau nu i-o sporeşte, ceea ce e rău, dar răul nu se poate întâmpla, pentru că în acelaşi moment tăcerea şi claritatea se sfâşie şi starea miraculoasă încetează.

Ulrich o privea cercetător pe sora lui, dar fără să-i permită să bage de seamă; avea mereu sentimentul că toate trebuiau să înceteze curând. Însă figura Agathei se menţinu impasibilă; ea se gândea la lucruri de mult trecute. Replică:

— Mă mir de mine însămi, dar a existat într-adevăr o perioadă scurtă de vreme când nu cunoşteam invidia, răutatea, vanitatea, lăcomia şi nimic de felul acesta; pare incredibil, dar acum am impresia că atunci dispăruseră dintr-odată nu numai din inima mea, ci şi din lume! În acea stare, nu numai că tu însuţi nu te mai poţi comporta josnic, dar nici ceilalţi nu mai pot avea o asemenea conduită. Un om bun face să fie bun tot ceea ce intră în contact cu el,

ceilalţi pot încerca împotriva lui orice vor ei, în clipa în care acţiunile lor ajung sub imperiul lui se transfigurează.

— Nu, o întrerupse Ulrich, nu e chiar aşa; ar fi mai degrabă una din cele mai vechi confuzii. Căci un om bun nu face câtuşi de puţin lumea să fie bună, în esenţă nu are nicio influenţă asupra lumii, nu face altceva decât să se izoleze de lume.

— Dar rămâne în lume!

— Rămâne în lume, dar e ca şi cum spaţiul ar fi fost făcut să dispară din lume sau ca şi când s-ar fi întâmplat ceva de domeniul imaginarului; e dificil de apreciat!

— Dar eu am totuşi impresia că un om „cu sentimente sublime" – îmi vine să fac uz de această expresie! – nu întâlneşte niciodată nimic josnic în calea lui; s-ar putea să fie ceva lipsit de sens, dar e totuşi o experienţă.

— S-ar putea să fie o experienţă, răspunse Ulrich, dar există şi experienţa contrarie! Sau crezi că soldaţii care l-au răstignit pe Iisus nu s-au simţit nişte oameni josnici? Iar ei erau în vremea aceea uneltele Domnului! De altfel, chiar şi după mărturiile celor care trăiesc extazul, există sentimente rele: ei se plâng că decad din starea de graţie şi că sunt atunci prada unor rele invincibile, cunosc spaima, suferinţa şi ruşinea, poate chiar şi sentimentele de ură. Numai când focul acela liniştit îi cuprinde, remuşcarea, mânia, spaima şi suferinţa redevin beatitudine. Este atât de greu să judeci toate aceste aspecte!

— Când ai cunoscut tu o asemenea iubire? îl întrebă pe neaşteptate Agathe.

— Eu? Dar ţi-am povestit deja; fugisem la o mie de kilometri depărtare de femeia pe care o iubeam şi, când m-am simţit ferit de orice posibilitate de a o îmbrăţişa, am început să urlu după ea, cum urlă lupii la lună!

Atunci Agathe îi mărturisi povestea propriei ei iubiri. Era tulburată. Deja întrebarea ei din urmă ţâşnise ca dintr-o coardă întinsă peste măsură, iar ceea ce urmă fu deopotrivă de încordat. Avea un tremur lăuntric atunci când ajunse să dezvăluie ceea ce tăinuise de ani de zile.

Fratele ei nu se arătă însă deosebit de mişcat.

— De obicei amintirile îmbătrânesc odată cu oamenii, îi explică el, iar episoadele cele mai încărcate de pasiune ajung cu vremea să fie proiectate într-o perspectivă conică, ai impresia că le vezi la capătul unui drum prin care se deschid unele după altele nouăzeci şi nouă de uşi. Dar uneori, atunci când ele au fost legate de sentimente foarte puternice, amintirile izolate nu mai îmbătrânesc şi se menţin ancorate de întregi straturi ale fiinţei. Acesta a fost cazul tău. Aproape în fiecare fiinţă omenească există asemenea puncte care alterează oarecum echilibrul psihic; comportarea individului trece atunci pe deasupra lor ca un curs de apă peste o lespede invizibilă de stâncă, iar în cazul tău, fenomenul a fost deosebit de intens, aşa că s-a ajuns la un fel de stagnare. Dar până la urmă te-ai eliberat şi te-ai pus iarăşi în mişcare!

Îi dădea acele explicaţii cu liniştea unui gânditor aproape profesionist; era deci atât de uşor de abătut în gândurile lui! Agathe era nefericită. Spuse acum, încăpăţânată: — Desigur, m-am lansat cu dinamism, dar nu e tema discuţiei noastre! Vreau să ştiu unde anume fusesem atunci pe punctul să ajung!

Era iritată, fără să vrea, fie şi numai pentru că trebuia să-şi exprime tulburarea; dar continuă să vorbească în direcţia iniţială a impulsului ei de adineaori şi ameţi de-a binelea între tandreţea cuvintelor ei şi iritarea din fundalul trăirii. Astfel că îi povesti despre starea aceea ciudată de receptivitate şi sensibilitate exagerată care provoacă o maree a impresiilor, din care izvorăşte emoţia – ca

în oglinda puţin adâncă a unei întinderi de apă – senzaţia de a fi legat de toate obiectele din jur şi de a dărui şi a primi tot ce se întâmplă fără voinţă proprie: senzaţia miraculoasă de ştergere a limitelor, de nelimitare a celor din afară, ca şi a celor lăuntrice, comună iubirii şi misticii! Agathe nu se exprima, fireşte, în asemenea termeni, care închid în e o explicaţie, ci înşira doar, unul din altul, fragmente încărcate de pasiune ale amintirii ei. Dar nici Ulrich, deşi meditase deseori, nu reuşea să ofere nicio explicaţie a acelor experienţe de viaţă, de fapt nu ştia dacă ar fi trebuit să întreprindă demersul în felul propriu al unei asemenea trăiri sau prin procedeele raţionale uzuale; ambele îi erau deopotrivă de accesibile, dar nu s-ar fi armonizat cu pasionalitatea evidentă manifestată de sora lui. Ceea ce spuse răspunzându-i era în consecinţă doar o mediere, un fel de examinare a posibilităţilor. El evocă înrudirea remarcabilă între gândire şi morală, care se face percepută într-o asemenea stare de exaltare, astfel încât fiecare gând e resimţit ca o fericire, ca un eveniment şi ca un dar şi nimic din toate acestea nu ajunge în rezervele gândirii şi nici nu se mai însoţeşte cu sentimentele de luare în posesie şi de dominaţie, de conservare şi de observaţie, iar astfel, în minte nu mai puţin decât în inimă, gestul de a se înstăpâni şi poseda pe sine însuşi este înlocuit de o nelimitată dăruire de sine şi de contopire.

— Deci, odată în viaţă, îi răspunse Agathe cu o exaltare fermă, tot ceea ce faci se întâmplă pentru o altă fiinţă. Vezi soarele strălucind pentru aceasta. Cel în cauză este pretutindeni şi tu însăţi nu mai eşti nicăieri. Totuşi, nu e un „egoism în doi", căci celălalt trebuie să simtă acelaşi lucru. În cele din urmă cei doi abia dacă mai există unul pentru altul şi ceea ce rămâne este o lume doar pentru două fiinţe omeneşti, care constă din recunoaştere, dăruire, prietenie şi altruism!

În întunecimea camerei, obrazul îi ardea de entuziasm ca un trandafir înflorind în umbră. Ulrich o rugă:

— Să ne menţinem cumpătul; în asemenea chestiuni sunt implicate mult prea multe trucuri şi măsluiri!

Departe de ea gândul că el n-ar fi avut dreptate. Poate că iritarea ei, care nu se risipise încă în întregime, făcea ca revărsările de exaltare să fie oarecum refulate de realitatea evocată de vorbele lui; dar înfiorarea vagă la limitele trăirii nu era o senzaţie neplăcută.

Ulrich începu prin a vorbi despre greşeala pe care o constituia încercarea de a expune trăirile despre care vorbeau ca şi cum s-ar fi petrecut în ele nu doar o schimbare particulară a gândirii, ci ar fi apărut o gândire supraomenească în locul celei obişnuite. Fie că era definită ca iluminare divină, fie că, după moda timpului, doar ca intuiţie, el o considera drept principalul obstacol în calea unei înţelegeri reale a fenomenului. După convingerea lui nu se câştiga nimic cedând în faţa unor închipuiri care nu rezistau la un examen chibzuit. Erau doar aripile de ceară ale lui Icar topindu-se în înălţimi, exclamă el; dacă nu voiai să zbori doar în vis, erai nevoit să înveţi să zbori cu aripi de metal.

Arătând spre cărţile sale, continuă după o mică pauză:

— Acestea sunt mărturii creştine, iudaice, indiene şi chineze; pe unele dintre le desparte mai mult de un mileniu. În ciuda acestui fapt, se recunoaşte în toate aceeaşi structură a mişcării lăuntrice, diferită de cea obişnuită, dar coerentă în ea însăşi. Ele se deosebesc unele de altele doar prin ceea ce ţine de legăturile fiecăreia cu sistemul teologic şi cosmogonic sub al cărui acoperiş protector s-au dezvoltat. Ne este deci permis să presupunem că există o stare alternativă, neobişnuită, a conştiinţei, de cea mai mare importantă, de care este capabil omul şi care este încă mai veche decât religiile.

Pe de altă parte, delimită el lucrurile, bisericile, ceea ce înseamnă

comunităţile civilizate ale oamenilor religioşi, au tratat această stare cu o neîncredere asemănătoare cu cea a unui birocrat faţă de spiritul de iniţiativă privată. Ele nu au recunoscut niciodată fără rezerve trăirea exaltată, dimpotrivă, au depus eforturi mari, în aparenţă îndreptăţite, pentru a instaura în locul ei o morală bine reglementată şi inteligibilă. Astfel că istoria unei asemenea stări este istoria unei negaţii şi rarefieri progresive care te face să te gândeşti la desecarea unei mlaştini.

Iar când autoritatea confesională a bisericii, încheie el, şi vocabularul aferent au îmbătrânit, s-a ajuns, cum era de înţeles, ca acea stare a noastră să nu mai fie luată drept altceva decât o himeră. De ce ar fi fost civilizaţia burgheză, când a apărut în locul celei religioase, mai religioasă decât aceasta?! Ea redusese cealaltă stare la condiţia câinelui care aportează raţionamente. Există deci astăzi o grămadă de oameni care se plâng de raţionalitate şi care ar vrea să ne convingă de fapt că în momentele lor de cea mai mare înţelepciune ei gândesc cu ajutorul unei facultăţi speciale, mai presus de gândire; aici este ultimul rudiment, el însuşi cu totul şi cu totul raţionalizat, public, al stării noastre; ultimul vestigiu al acestei uscăciuni, care a devenit un nonsens! Astfel că vechea stare nu le mai este permisă, cu excepţia poeţilor, decât persoanelor necultivate în primele săptămâni după ce au fost atinse de iubire ca de o aberaţie trecătoare; ele reprezintă, ca să spunem aşa, doar nişte frunze verzi întârziate care înmuguresc uneori pe lemnul paturilor şi catedrelor: acolo însă unde această stare ar mai vrea să se reîntoarcă la vechea ei eflorescenţă originară şi abundentă, ea este dezgropată şi smulsă din rădăcini fără milă!

Ulrich vorbise cam tot atât de mult timp cât îi trebuie unui chirurg să-şi spele braţele şi mâinile pentru a nu duce vreun microb în câmpul operator; de asemenea, cu răbdarea, devotamentul şi

seninătatea care contrastează cu frământarea faptelor de comis. După ce se aseptizase astfel complet, se gândea deodată cu o oarecare nostalgie la o stare infecţioasă şi febrilă, căci el nu ţinea la obiectivitate de dragul acesteia. Agathe era aşezată pe o scară portativă care slujea la scoaterea cărţilor din rafturi, şi nici chiar când fratele ei tăcu nu dădu niciun semn că ar mai fi participat la conversaţie; privea în cenuşiul nesfârşit, ca al unei mări tulburi, al aerului de afară, şi asculta acum tăcerea tot aşa cum ascultase înainte cuvintele. Astfel că Ulrich continuă cu o obstinaţie pe care încerca anevoie să o mascheze printr-un ton mai glumeţ.

— Să ne întoarcem la banca noastră din munţi, când stăteam şi ne uitam la cireada de vite, sugeră el. Închipuie-ţi că un înalt birocrat oarecare e aşezat acolo, în pantaloni scurţi de piele, nou-nouţi, cu bretele verzi, pe care e brodat salutul *Grüß Gott*; el reprezintă adevăratul conţinut al vieţii care se află acum în concediu. Prin aceasta, fireşte, conştiinţa pe care o are el însuşi despre propria lui existenţă este pentru moment alterată. Dacă vede turma de vite, nu le mai numără pe fiecare, nu le clasifică, nu mai estimează greutatea vie a cornutelor care pasc acolo în faţa lui; îşi iartă duşmanii şi are numai gânduri pline de indulgenţă faţă de familia lui. Cireada se transformă dintr-un obiect practic – ca să spunem aşa – într-unul moral. S-ar putea, bineînţeles, ca el totuşi să mai estimeze, să recurgă la cifre şi să nu ierte cu totul, dar oricum va fi înconjurat de foşnetul pădurii, de murmurul pâraielor şi de lumina soarelui. Pe scurt, scena poate fi zugrăvită astfel: ceea ce constituie conţinutul vieţii lui îi apare acum „depărtat" şi „la drept vorbind, nu tocmai important".

— Este o dispoziţie sărbătorească, de vacanţă, îl completă Agathe mecanic.

— Foarte adevărat! Părerea că existenţa sa este „la drept vorbind,

nu tocmai importantă" este temporară, pe durata concediului. Astfel se prezintă astăzi adevărul: omul are două stări de existenţă, de conştiinţă şi de gândire şi se apără împotriva spaimei de moarte determinate de o asemenea perspectivă prin faptul că socoteşte una din acele stări drept vacanţa pe care şi-o ia de la cealaltă stare, o întrerupere, odihnă sau orice altceva. Mistica, dimpotrivă, ar fi pentru el legată de noţiunea unui concediu permanent. Funcţionarul ar numi situaţia ca dezonorantă şi ar simţi instantaneu, aşa cum simte de altfel totdeauna spre sfârşitul perioadei de concediu, că adevărata viaţă se află în biroul său bine pus la punct. Iar noi simţim oare altfel? Dacă ceva se cere sau nu să fie îndreptat depinde până la urmă totdeauna de felul în care hotărâm dacă trebuie să luăm lucrul respectiv în serios sau nu cu totul; trăirile de care vorbim nu s-au prea bucurat de şansă, căci de mii de ani ele n-au ieşit încă din dezordinea şi nedesăvârşirea lor originară. Pentru asemenea stări avem totdeauna pregătită noţiunea de manie – manie religioasă sau erotomanie, la alegere. Poţi să fii convinsă: astăzi chiar oamenii cei mai religioşi s-au molipsit în atât de mare măsură de modul de a gândi ştiinţific încât nici nu mai îndrăznesc să se uite să vadă ce mocneşte în inima lor şi ar fi de fiecare dată dispuşi să trateze în termeni medicali o asemenea ardoare ca pe o manie, chiar dacă oficial ar vorbi pe un alt ton şi s-ar înscrie pe o altă linie.

Agathe îi aruncă fratelui ei o privire în care pâlpâia ceva asemenea unui foc în ploaie.

— Uite cum ne-ai scos la liman! îi reproşă când el nu mai spuse nimic.

— Ai dreptate, recunoscu el. Însă e ciudat: noi am înfundat posibilitatea respectivă ca pe un izvor necurat dar câte o picătură care a mai scăpat pe undeva din apa nefirească, miraculoasă, îşi tot

sapă câte un orificiu în idealurile noastre. Niciunul nu este adecvat, niciunul nu ne face fericiţi; ele indică, în ansamblul lor, spre ceva care nu mai există; dar destul pentru astăzi. Cultura noastră este un templu înălţat acelui fenomen care, fără obiecţie, ar fi numit delir, o alienaţie, dar este în acelaşi timp şi instituţia în care acest delir este păstrat şi nici nu mai ştim dacă suferim de pe urma excesului sau a deficienţei.

— Poate că tu nu ai avut niciodată curajul să te angajezi în plenitudinea forţelor tale pe această cale, spuse Agathe cu regret şi coborî de pe scara de bibliotecă; căci până atunci se ocupaseră de punerea în ordine a documentelor lăsate în urmă de tatăl lor şi se abătuseră de la acea îndatorire, care devenise treptat presantă; fuseseră seduşi de cărţile din jur şi apoi de conversaţia dintre ei. Acum reluară verificarea dispoziţiilor şi însemnărilor care se refereau la împărţirea bunurilor succesorale, căci termenul comunicat lui Hagauer devenea iminent. Dar înainte chiar de a se fi aplecat asupra acelei îndeletniciri, Agathe îşi ridică privirea de pe hârtiile ei şi întrebă din nou:

— Până la ce punct crezi tu în toate lucrurile pe care tocmai mi le-ai spus?

Ulrich răspunse fără să-şi ridice capul:

— Imaginează-ţi că în cireada de acolo s-ar găsi, la vremea când inima ta s-a desprins cu totul de lume, un taur furios! Încearcă să-ţi imaginezi că boala letală de care ai povestit tu ar fi evoluat altfel dacă emoţiile tale n-ar fi slăbit în intensitate nicio clipă!

Apoi îşi ridică ochii şi indică înspre hârtiile pe care le avea în mână.

— Iar legea, dreptatea, măsura? Crezi că toate sunt complet inutile?

— Deci, până la ce punct anume crezi? repetă Agathe.

— Da şi nu, spuse Ulrich.

— Aşadar nu, conchise Agathe.

Interveni atunci în conversaţia lor o întâmplare; când Ulrich, care nici nu se simţea dispus să reia discuţia, nici nu era destul de liniştit ca să se gândească la ce avea de făcut, îşi răscoli hârtiile răspândite în faţa lui pe masă, în clipa aceea căzu ceva pe duşumea. Era un teanc dezlegat, cu tot felul de hârtii, care ieşise din greşeală, laolaltă cu documentele privind moştenirea, dintr-un colţ al sertarului de la biroul unde zăcuseră zeci de ani fără ca posesorul lor să mai ştie de ele. Ulrich privea distrat ce ridicase de jos şi recunoscu pe unele din hârtiile răspândite acolo scrisul tatălui său; dar nu era scrisul de bătrâneţe, ci acela al anilor când fusese un om în floarea vârstei; se uită mai atent, mai scoase dintre hârtiile scrise şi nişte cărţi de joc, fotografii şi tot felul de alte mici nimicuri şi înţelese instantaneu ce descoperise. Era despărţitura secretă a biroului. Acolo se găseau nişte glume, transcrise cu grijă, în cea mai mare parte obscene; fotografii de nuduri; cărţi poştale ilustrate, de trimis în plic, înfăţişând nişte băciţe planturoase cărora li se puteau deschide pantalonaşii pe la spate; seturi de cărţi de joc care arătau normal, dar care, ţinute la lumină, dădeau la iveală amănunte înspăimântătoare; omuleţi care dezvăluiau felurite detalii anatomice dacă erau apăsaţi pe pântece; şi altele de acest gen. Era cert faptul că bătrânul domn uitase ce fel de lucruri se mai aflau în sertarul lui, căci altminteri le-ar fi distrus la timpul cuvenit. Proveneau, după cum era limpede, din vremea maturităţii, când nu puţini celibatari sau văduvi, înaintând în vârstă, se încălzesc cu asemenea obscenităţi, însă Ulrich roşi privind fanteziile necuvenite lăsate în urmă de tatăl său, pe care moartea îl eliberase de tulburările cărnii. Relevanţa acestora pentru discuţia întreruptă de adineaori îi deveni deodată limpede. Cu toate acestea, primul său impuls fu să distrugă

acele mărturii înainte ca Agathe să apuce să le vadă. Însă Agathe observase deja că el avea în mâini ceva neobişnuit, astfel că se răzgândi deodată şi o rugă să se apropie.

Voia să aştepte să vadă ce avea să spună ea. Dintr-odată era iarăşi stăpânit de gândul că ea era la urma urmei o femeie care trebuie că îşi trăise viaţa, lucru care, în cursul conversaţiei mai serioase de adineaori, îi ieşise din minte. Dar de pe faţa ei nu se putea citi ce gândea; privea serioasă şi liniştită acele vestigii ilicite provenind de la tatăl ei şi uneori surâdea deschis, dar mai degrabă indiferentă. Astfel că Ulrich începu el, în ciuda intenţiilor sale iniţiale.

— Iată ultima rămăşiţă a misticii! spuse el, iritat şi totodată binedispus. În acelaşi sertar se află îndemnurile stricte şi moralizatoare ale testamentului şi puroiul acesta.

Se ridicase în picioare şi străbătea acum camera în lung şi în lat. De abia începuse, că tăcerea surorii lui îl determină să continue.

— M-ai întrebat ce cred, începu el. Cred că toate prescripţiile moralei noastre sunt concesii făcute unei societăţi de sălbatici.

Cred că niciuna din ele nu e adevărată.

Un alt înţeles licăreşte pe dedesubt. Un foc care ar trebui să le retopească.

Cred că nimic nu s-a terminat.

Cred că nimic nu se află în stare în echilibru, ci că toate ar trebui să înceapă să se ridice, constituindu-se reciproc ca pivoţi.

Iată ce cred; credinţa mea s-a născut odată cu mine sau eu m-am născut odată cu ea.

După fiecare propoziţie se oprise, căci nu vorbea cu glasul ridicat şi trebuia să sublinieze într-un fel profesiunea sa de credinţă. Ochii îi rămaseră acum pe busturile clasice de ghips care se găseau pe rafturile bibliotecii; vedea o Minervă, un Socrate; îşi amintea privindu-le astfel că Goethe păstra în cameră un cap de ghips

supradimensionat al Junonei. Predilecţia respectivă i se părea acum neliniştitor de vetustă: ceea ce reprezentase pentru Goethe o idee înfloritoare se preschimbase de atunci în clasicism inert. Devenise un subiect retardatar de sporovăială cu privire la jurisprudenţă şi morală pentru contemporanii tatălui său. Fusese deci zadarnic.

— Morala care ne-a fost transmisă prin tradiţie se aseamănă cu un îndemn de a păşi pe o frânghie în balans, suspendată peste o prăpastie, spuse el, şi care n-ar fi în stare să ne dea niciun alt sfat decât: ţine-te cât mai drept şi ţeapăn!

M-am născut, după cum se pare, fără voia mea, sub imperiul unei alte morale.

M-ai întrebat ce cred! Cred că, dacă mi s-ar dovedi de o mie de ori cu motive îndreptăţite că ceva e bun sau frumos, mie mi-ar rămâne indiferent şi m-aş îndrepta doar spre un unic criteriu, dacă, anume, apropierea ţelului m-ar face să mă ridic sau să mă afund.

Fie că mă trezeşte la viaţă sau nu.

Fie că tema este abordată doar în vorbirea mea sau în creierul meu sau de fiorul iradiant din vârful degetelor mele. Dar nu pot să dovedesc absolut nimic.

Sunt convins că un om care cedează unei morale alternative este pierdut. Ajunge în tărâmul crepuscular. În ceaţă şi dezordine, într-o plictiseală nearticulată.

Dacă extragi inechivocul din viaţa noastră, rămâne o stână de oi căreia nu îi mai dau târcoale lupii.

Cred că această mârşăvie poate deveni însuşi îngerul nostru protector.

Aşadar, nu cred!

Mai presus de toate, însă, cred că binele nu poate stăvili răul, aşa cum pretinde amalgamul nostru de cultură; îmi repugnă!

Cred, deci, şi nu cred!

Dar cred că poate oamenii, după o vreme, vor fi în parte foarte inteligenţi, în parte mistici. Poate că încă de azi morala noastră se disociază în aceste două componente. Aş putea să adaug: în matematică şi în mistică. În ameliorarea practică şi în aventură necunoscută!

Trecuseră ani de când nu mai fusese atât de făţiş tulburat. Acele delimitări prin „poate" din spusele lui nici nu îl mai preocupau, i se păreau doar fireşti.

Agathe îngenunchease în vremea aceea în faţa sobei; avea teancul de fotografii şi file inscripţionate alături de ea pe duşumea, le privi pe fiecare în parte încă o dată şi le aruncă în foc. Nu era cu totul indiferentă faţă de senzualitatea grosolană a obscenităţilor pe care le privise. Îşi simţea trupul excitat lăuntric. I se părea că nu mai era ea însăşi, că era la fel de detaşată ca atunci când, într-o pustietate, ar fi văzut fugind un iepure. Nu ştia dacă ar fi trebuit să-i fie ruşine să-i mărturisească fratelui ei; dar era înfiorător de obosită şi nu mai dorea ca ei să continue conversaţia. Nu asculta nici ceea ce spunea el; inima îi fusese zdruncinată de toate suişurile şi coborâşurile din discuţia lor, iar acum nu-l mai putea urmări. Întotdeauna alţii ştiuseră mai bine decât ea ce era drept; la acest aspect se gândea, poate pentru că ei îi era ruşine, nutrind totodată un sentiment de sfidare tainică. Era un drum nepermis sau ascuns pe care avea impresia că ar fi urmat să meargă; astfel, i se simţea superioară lui Ulrich. Îl auzea cum retracta mereu, plin de precauţie, tot ceea ce lăsase să-i scape, iar cuvintele lui îi loveau în timpane ca nişte picături de fericire şi de tristeţe.

13

Ulrich se întoarce şi este pus în temă de general cu privire la evenimentele petrecute în absenţa sa

Patruzeci şi opt de ore mai târziu, Ulrich se găsea iarăşi în locuinţa sa, de unde plecase de atâta timp. Era dimineaţa devreme. Locuinţa îi fusese rânduită cu grijă, se făcuse curăţenie şi parchetul era lustruit; cărţile şi manuscrisele erau acum întocmai aşa cum le lăsase la plecarea lui grăbită, pe mese, păstrate astfel de mâinile servitorilor, deschise sau cu însemnări acum de nedesluşit, unul sau altul dintre documente cu câte un creion printre file, aşa cum le lăsase el din mână. Dar totul era acum îngheţat şi încremenit, asemenea conţinutului unei cratiţe sub care ai uitat să mai aţâţi focul. Dureros trezit la realitate şi acum fără să o mai înţeleagă, Ulrich privea urmele unei ore ce se consumase în trecut, la matricea unor Stimuli şi gânduri vii de care timpul debordase atunci. Simţea o repulsie greu exprimabilă să mai între iarăşi în contact cu acele vestigii ale propriei sale personalităţi. „Sunt risipite", se gândea, „prin uşile acestea, în toată casa, până la stupidele coarnele de cerb, prinse în perete, acolo în hol. Ce fel de viaţă am dus în acest an din urmă?" închise ochii, aşa cum se oprise acolo în picioare, ca să nu mai fie nevoit să vadă nimic. „Ce bine că ea are să vină curând după mine, o să schimbăm totul aici!" se decise. Apoi simţi ispita să-şi rememoreze ultimele ceasuri pe care le petrecuse aici; i se părea acum că lipsise nesfârşit de mult şi voia să facă nişte comparaţii. Clarisse; nu reprezenta nimic. Dar înainte şi după aceea: tulburarea aceea ciudată când se grăbise în drumul spre casă şi după aceea năruirea lumii peste noapte! „Aşa cum fierul devine deodată maleabil sub acţiunea unei forţe considerabile", medită. „Începe să

curgă topit, rămânând totuşi fier. Omul pătrunde cu forţă în lume", îi flutura un gând prin minte, „dar ea se închide deodată în jurul lui şi totul apare altfel. Nu mai există corespondenţe. Niciun drum pe care să fi venit şi pe care să-l urmeze mai departe. O învăluire licăritoare în locul în care adineaori încă mai vedea un ţel sau golul acela lucid care se întinde în faţa oricărui ţel." Ulrich îşi ţinea mai departe ochii închişi. Încet, ca o umbră, revenea la sentimentul de dinainte. Era ca şi cum s-ar fi întors în locul în care se aflase atunci şi în care se afla şi acum, o emoţie care era mai degrabă în spaţiul din afară decât în conştiinţa sa lăuntrică; la drept vorbind, nici nu era o emoţie, un gând, ci un fel de evoluţie nefirească. Surescitat şi însingurat cum era el atunci, putea într-adevăr să creadă că esenţa însăşi a lumii se întorcea deodată cu dinăuntrul în afară; dintr-odată totul îi deveni clar – de neînţeles era doar că lucrul acesta se întâmpla de-abia acum –, iar retrospectiva i se deschise deodată ca o privire liniştită, de nimic împiedicată, înapoi: încă din clipa aceea simţământul prevestise întâlnirea cu sora lui, căci din clipa aceea spiritul său fusese condus de nişte forţe miraculoase până când…; dar, înainte de a fi putut rosti „ieri", Ulrich abandonă brusc acea amintire, trezit parcă abrupt, ca şi când s-ar fi izbit de ceva dur; aici era ceva la care nu voia să se gândească.

Se apropie de birou şi răsfoi corespondenţa strânsă acolo, fără să se dezbrace de hainele de călătorie. Era dezamăgit că nu găsea nicio telegramă de la sora lui, deşi nici nu se aşteptase la nimic asemănător. Era acolo un teanc de scrisori de condoleanţe amestecate cu comunicări ştiinţifice şi cu reclame de librărie. Se găseau şi două scrisori de la Bonadea, care se simţeau la palpat atât de groase încât nici nu le deschise pentru moment. De asemenea, o rugăminte insistentă a contelui Leinsdorf să-l viziteze, erau şi două scrisorele subţiri de la Diotima, invitându-l, de asemenea, ca

imediat după întoarcere să se arate la ea; citită atent, una din ele, cea de a doua, cuprindea nişte rezonanţe în afara tonului oficial, care erau foarte prietenoase, melancolice şi aproape puţin cam prea tandre. Ulrich se îndreptă apoi spre apelurile telefonice care fuseseră consemnate în timpul absenţei lui: generalul von Stumm, şeful de departament Tuzzi, de două ori secretariatul personal al contelui Leinsdorf, de mai multe ori o doamnă care nu-şi lăsase numele şi care era probabil Bonadea, directorul de bancă Leo Fischel şi altminteri comunicări curente de afaceri. În timp ce Ulrich citea toate acestea, încă în picioare, lângă birou, sună telefonul şi când ridică receptorul, o voce se anunţă ca fiind „Ministerul de Război, departamentul educaţional şi cultural, caporalul Hirsch", foarte emoţionat de faptul că auzea pe neaşteptate chiar vocea lui Ulrich şi îl asigura acum zelos că domnul general îi ordonase să sune în fiecare dimineaţă pe la ora zece şi că domnul general avea să vină imediat la telefon.

Cinci minute mai târziu Stumm îi confirmă faptul că era neapărat necesar ca încă în acea după-amiază să ia parte la o „conferinţă extraordinar de importantă" şi că trebuia să stea de vorbă cu Ulrich înainte de întrunire; la întrebarea despre ce era vorba şi de ce nu se putea rezolva printr-o convorbire telefonică, el oftă în pâlnia aparatului şi anunţă doar: „Comunicări, îngrijorări, probleme", fără a împărtăşi nimic precis. Douăzeci de minute mai târziu se opri la uşă o trăsură a Ministerului de Război şi generalul Stumm pătrunse în casă, urmat de o ordonanţă care purta pe umăr un porthart de piele. Ulrich, care cunoştea foarte bine acea servietă, conţinând îngrijorările intelectuale ale generalului, de pe vremea planurilor strategice şi cadastrale de ordonare a marilor idei, îşi încruntă întrebător fruntea. Stumm von Bordwehr surâse, îşi trimise ordonanţa îndată înapoi la trăsură, îşi deschise mantaua să scoată

cheiţa încuietorilor de siguranţă ale servietei, cheiţă pe care o purta agăţată de un lănţişor la gât, nu spuse niciun cuvânt şi scoase la iveală din geanta, care nu mai conţinea nimic altceva, două pâini de campanie.

— Noua noastră pâine, explică el după o pauză studiată, ţi-am adus-o s-o guşti!

— Foarte amabil din partea dumitale, spuse Ulrich, să-mi aduci după o noapte de drum pâine, în loc să mă laşi să dorm.

— Dacă ai ceva şnaps în casă, după cum se poate presupune că ai, îi replică generalul, atunci pâinea şi rachiul constituie cel mai bun mic dejun după o noapte de călătorie. Tu însuţi mi-ai povestit odată că pâinea armatei noastre este singurul lucru care îţi plăcea pe vremea când te achitai de îndatorirea serviciului militar în slujba împăratului, iar eu aş putea să susţin cu certitudine că armata austriacă întrece oricare altă armată în ce priveşte pâinea de campanie, mai ales de când intendenţa a dat în producţie acest nou model „1914". Iată de ce ţi-am adus-o, e unul din motive. Pe urmă, trebuie să ştii că procedez astfel şi din principiu. Desigur, nimic nu mă obligă să stau toată ziua în fotoliul meu şi să dau socoteală pentru fiecare pas pe care-l fac în afara biroului, înţelegi dumneata; dar ştii că Marelui Stat-Major nu i se spune degeaba şi corpul voluntarilor iezuiţilor şi totdeauna se iscă murmure şi zvonuri când câte unul iese prea des din minister, iar Excelenţa Sa von Frost, şeful meu, nu deţine, la urma urmei, o viziune cu totul acurată despre amploarea spiritului – a spiritului civil, vreau să spun –, astfel încât de câtăva vreme iau totdeauna porthartul cu mine şi o ordonanţă, când vreau să ies puţin, iar pentru ca ordonanţa să nu-şi închipuie că geanta e goală, bag de fiecare dată câte două pâini înăuntru.

Ulrich nu-şi putu stăpâni râsul, generalul râse şi el mulţumit.

— S-ar părea că eşti mai puţin entuziasmat decât înainte să te

ocupi de marile idei ale umanităţii? îl întrebă Ulrich.

— Cu toţii se bucură acum mai puţin de ele, îi explică Stumm, în vreme ce tăia pâinea cu briceagul. A fost dat consemnul de a acţiona.

— Trebuie să-mi explici.

— De aceea sunt aici. Dumneata nu eşti un adevărat om de acţiune.

— Nu?

— Nu.

— Ştiu şi eu!?

— Poate că nici eu nu ştiu. Dar aşa se spune.

— Cine spune, adică?

— Arnheim, de exemplu.

— Te ai bine cu Arnheim?

— Ei, fireşte! Suntem în relaţii excelente. Dacă el n-ar fi un astfel de spirit, cu totul superior, am putea chiar să ne tutuim! — Ai şi dumneata de a face cu terenurile petrolifere? Generalul sorbi din rachiul pe care Ulrich ceruse să li se aducă şi mestecă un colţ de pâine, ca să câştige timp.

— Grozav de gustoasă, spuse cu efort, continuând să mestece.

— Fireşte că ai şi dumneata de a face cu terenurile petrolifere! constată Ulrich deodată iluminat. Este o chestiune care priveşte departamentul vostru al marinei, din cauza combustibilului pentru vapoare şi, dacă Arnheim vrea să pună mâna pe zăcăminte, trebuie să-şi ia angajamentele să vă livreze petrolul ieftin. Pe lângă aceasta, Galiţia este zonă militară de acţiune şi zonă tampon faţă de Rusia, astfel că trebuie să luaţi măsuri de apărare în caz de război. Atunci fabrica lui de tablă pentru blindaje va fi din nou complezentă, cum doriţi voi: cum de nu m-am gândit până acum! Sunteţi de-a dreptul născuţi unul pentru altul!

Ca măsură de precauţie, generalul se apucase să mestece a doua bucată de pâine; acum însă nu se mai putea reţine şi spuse, cu mare efort, căutând să înghită tot ce avea în gură:

— Complezenţă, îţi vine ţie uşor să spui: n-ai idee ce avar este! Te rog să mă ierţi, îşi corectă exprimarea, cu ce demnitate morală tratează el asemenea afaceri! N-am avut idee că, de exemplu, zece creiţari pe kilometrul de transport pe calea ferată constituie o problemă de conştiinţă, pentru care trebuie să-l citeşti pe Goethe sau cine ştie ce tratat de istorie a filosofiei!

— Dumneata conduci aceste tratative?

Generalul mai bău un pahar de rachiu.

— Dar eu nici măcar nu ţi-am spus că se duc tratative! Din partea mea, poţi să le spui schimburi de vederi.

— Iar dumneata ai primit ordinul să le conduci?

— Nu a primit nimeni niciun ordin! Se vorbeşte doar. Ar trebui să fie permis să se discute, pe ici, pe colo, şi despre altceva decât despre Acţiunea Paralelă. Iar dacă ar primi cineva misiunea, sigur e că nu aş fi eu acela. Nu e doar o chestiune a departamentului educaţional şi cultural. Aşa ceva ţine de competenţa cancelariei de stat sau cel mult a intendenţei. Dacă aş fi şi eu câtuşi de puţin implicat, aş fi doar ca un consilier tehnic pentru problemele spiritului civil, ca să zicem aşa ca interpret, pentru că Arnheim e un om atât de cultivat.

— Şi pentru că dumneata, prin mine şi Diotima, eşti în permanent contact cu el! Dragul meu Stumm, dacă vrei ca eu să mai continui să fac pe călăuza pentru dumneata, trebuie să-mi spui adevărul!

Însă între timp Stumm se pregătise pentru o asemenea întorsătură.

— De ce întrebi, dacă ştii oricum despre ce e vorba? îl contră cu

indignare. Crezi că poţi să mă duci de nas şi că eu nu ştiu că Arnheim îţi face confidenţe?

— Nu ştiu absolut nimic!

— Dar mi-ai dovedit tocmai că ştii!

— Chestiunea cu terenurile petrolifere o cunosc.

— Pe urmă ai spus că am avea interese comune cu Arnheim în privinţa terenurilor petrolifere. Dă-mi cuvântul dumitale de onoare că ştii, apoi pot să-ţi spun totul.

Stumm von Bordwehr apucă mâna ezitantă a lui Ulrich, îl privi în ochi şi îi spuse cu îndrăzneală:

— Aşadar, acum că îmi dai cuvântul de onoare că ai ştiut totul dinainte, ţi-l dau şi eu pe al meu că ştii totul! E bine aşa? Mai mult decât atât nici nu e nimic altceva. Arnheim ar vrea să se servească de noi în interesul lui, iar noi de el. Ştii, sunt uneori năpădit de cele mai complicate conflicte sufleteşti gândindu-mă la Diotima! exclamă el. Dar nu rosti niciun cuvânt mai departe, în discuţie e un secret militar! Generalul era acum mulţumit de sine. Ştii, la urma urmelor, ce e un secret militar? continuă el. Când acum doi ani a fost mobilizare generală în Bosnia, intenţionau să mă reducă din schema Ministerului de Război, pe atunci eram colonel, mă făcuseră comandantul unui batalion de rezervişti al armatei teritoriale; aş fi putut comanda, desigur, şi o brigadă, dar cum după regulament sunt cavalerist şi ei voiau să scape de mine, m-au trimis la acel batalion. Şi cum pentru război e nevoie de bani, mi-au dat pe mână când am ajuns acolo şi casa de bani a batalionului. Când ai făcut armata, ai văzut vreodată aşa ceva? Arată pe jumătate a sicriu şi pe jumătate a ladă pentru nutreţ, e confecţionată din lemn gros şi e strânsă toată de jur-împrejur cu benzi de fier, ca o poartă de castel. Are trei lacăte şi cheile aferente le poartă trei oameni asupra lor, fiecare câte una, ca să nu o poată deschide numai unul singur:

comandantul şi cei doi casieri subordonaţi lui. Aşa ne-am strâns toţi trei laolaltă, ca pentru rugăciune, şi am deschis unul după altul câte o broască şi am scos cu toată evlavia pachetele de bancnote, îmi făcea impresia că aş fi fost marele preot cu doi ministranţi lângă mine, numai că în loc de Evanghelie citeam procesele-verbale financiare, cu toate cifrele înscrise acolo. Iar când am terminat, am închis la loc casa de bani, i-am pus benzile de fier împrejur, am închis încuietorile la loc, toate la rând, numai că în ordine inversă decât făcusem la început; eu trebuia să spun ceva, de care acuma nu-mi mai aduc aminte, astfel s-a terminat întreaga ceremonie. Cel puţin, credeam, şi aşa ai fi crezut şi dumneata, că respectasem prevederile de nezdruncinat ale administraţiei militare pe vreme de război! Dar pe atunci aveam un foxterier, cel dinaintea celui de acum, era un animal foarte inteligent, nu exista niciun regulament care să spună că n-ar fi avut voie să fie de faţă; nu era în stare să vadă vreo gaură fără să înceapă imediat să scormonească şi să dezgroape, ca un apucat. Când tocmai voiam să plec de acolo, odată îmi dau seama că Spot, aşa îl chema, era englez, se tot învârtea pe lângă casa de bani şi nu mai putea fi luat de acolo. Cum am tot auzit spunându-se că tocmai cu ajutorul câinilor credincioşi au fost descoperite cele mai tainice conjuraţii şi cum aproape se declarase războiul, odată mă gândesc, ia hai să vedem ce are Spot – şi ce crezi dumneata că avea Spot? Probabil că îţi aminteşti, pentru batalioanele de atac intendenţa nu pune la dispoziţie lucrurile cele mai noi, astfel încât casa de bani a batalionului nostru avea o vechime venerabilă, dar nici nu m-aş fi gândit vreodată că pe din dos, în timp ce noi o zăvoram prin faţă câte trei deodată, aproape de locul unde atingea duşumeaua, avea o gaură de puteai să-ţi vâri braţul prin ea! Fusese un nod în lemn, care probabil că se desprinsese şi căzuse în vreunul din războaiele de dinainte. Ce

puteam să facem? Alarma de atunci din Bosnia trecuse deja când a venit casa de schimb pe care o cerusem, iar până atunci am fost nevoiţi în fiecare săptămână să îndeplinim ceremonia solemnă, numai că pe Spot trebuia să-l las acasă ca să nu ne trădeze secretul militar. Aşa că, vezi dumneata, cam aşa arată un secret militar în anumite împrejurări!

— Mda, dar eu cred că dumneata nu eşti chiar atât de deschis precum lada aceea a dumitale, îi răspunse Ulrich. Ei bine, faceţi până la urmă afacerea sau nu?

— Nu ştiu, îţi dau cuvântul meu de general de stat-major: nu s-a ajuns încă până acolo.

— Dar Leinsdorf?

— Fireşte că habar nu are. Nici nu poate fi câştigat de partea lui Arnheim. Am auzit că e furios de când cu demonstraţia, când ai fost şi dumneata de faţă; acum e foarte pornit împotriva germanilor.

— Iar Tuzzi? întrebă Ulrich continuându-şi interogatoriul.

— E ultimul om care ar trebui să afle ceva! Ar strica imediat tot planul. Fireşte, cu toţii vrem pacea, dar noi, militarii, avem un alt fel de a sluji decât birocraţii!

— Şi Diotima?

— Dar te rog! Întreaga chestiune e numai între bărbaţi, la aşa ceva nu s-ar putea gândi nici măcar cu mânuţele înmănuşate! Eu n-am inima s-o plictisesc cu asemenea adevăruri. Înţeleg foarte bine că nici Arnheim nu-i povesteşte nimic de acest gen. Ştii, el vorbeşte atât de mult şi de frumos, s-ar putea să-i facă plăcere să mai şi tacă în legătură cu ceva anume. Îmi închipui că e ca atunci când ar da pe gât un păhărel pe tăcute pentru durerea de burtă!

— Dar ştii că ai devenit cu adevărat un pezevenghi? În sănătatea dumitale! închină Ulrich paharul.

— Nu, nu pezevenghi! se apără generalul. Sunt doar membru

într-un consiliu ministerial. La o întrunire vine fiecare cu ceea ce poate să contribuie el însuşi şi ceea ce consideră potrivit, iar la urmă rezultă ceva ce la drept vorbind n-a vrut nimeni: tocmai acesta e rezultatul. Nu ştiu dacă mă înţelegi, nu pot să mă exprim mai bine.

— Fireşte că te înţeleg. Cu toate acestea te porţi josnic fată de Diotima.

?

— Mi-ar părea rău, spuse Stumm, dar ştii, călăul este un tip lipsit de onoare, în privinţa aceasta n-avem ce discuta; dimpotrivă, fabricantul de frânghii care livrează administraţiei închisorii doar ştreangul poate fi membru al Societăţii de Promovare a Eticii, nu ţinem îndeajuns seama de asemenea impedimente.

— Iată ceva ce ştii de la Arnheim!

— Se prea poate. Nu ştiu. În ziua de azi ajungi să ai un spirit atât de complicat, se plânse cu toată sinceritatea generalul.

— Care ar fi rolul meu?

— Ei bine, m-am gândit, dumneata eşti fost ofiţer.

— Bine, bine. Dar cum se împacă cele spuse cu „omul de acţiune"? întrebă Ulrich, care percepuse afrontul.

— „Om de acţiune?" repetă generalul surprins.

— Dumneata ai început prin a-mi spune că eu nu sunt om de acţiune!

— A, da. Bineînţeles, nu are nicio legătură. Am spus doar aşa, ca să aduc vorba. Vreau să spun, Arnheim nu te socoteşte la drept vorbind un om de acţiune; aşa spunea odată. Nu ai nicio preocupare, spune el, ceea ce îţi alimentează zelul în gândire. Sau ceva de genul acesta.

— Cum ar veni, gânduri inutile? Idei care nu se lasă aduse în „sferele puterii"? Idei de dragul ideilor? Cu un cuvânt, idei juste şi independente! Nu? Sau poate idei şi gânduri ale unui „estet rupt de

lume”?

— Da, îl asigură Stumm von Bordwehr cu diplomaţie. Ceva în genul acesta.

— În ce gen anume? Ce crezi dumneata că ar fi mai primejdios pentru spirit: visele sau terenurile petrolifere? Nu este nevoie să-ţi tot îndopi gura cu pâine, las-o încolo! Mie îmi e cu totul indiferent ce gândeşte Arnheim despre mine. Dar dumneata ai spus la început: „De exemplu, Arnheim”; cine altcineva mai crede aşadar despre mine că nu aş fi îndeajuns de mult un om de acţiune?

— Ei, ştii, îl asigură Stumm, nu sunt puţini. Ţi-am relatat doar că s-a dat consemnul de a trece la acţiune.

— Ce vrei să spui?

— Nu ştiu nici eu precis. Leinsdorf a spus că trebuie să se întâmple ceva acum! Aşa a început.

— Iar Diotima?

— Diotima spune că e vorba de un spirit nou. O spun acum mulţi în şedinţele de consiliu. Aş vrea să ştiu dacă şi dumneata cunoşti o asemenea experienţă, ţi se face de-a dreptul un gol în plex când vezi o femeie atât de frumoasă că are o asemenea minte!

— Te cred, îi răspunse Ulrich, care nu voia să-l lase pe Stumm să abată discuţia, dar aş vrea acum să aud ce spune Diotima despre spiritul acesta nou.

— Ce spune lumea? reluă Stumm. Lumea la consiliu spune că timpul nostru va fi dotat cu un spirit nou. Nu imediat, dar oricum în câţiva ani; dacă nu se întâmplă până atunci nimic deosebit. Iar spiritul acesta nou nu are să se mai încurce cu multe idei. Nici sentimentele nu mai sunt acum la modă. Ideile şi sentimentele sunt mai degrabă pentru oamenii care n-au nimic de făcut. Cu un cuvânt, e aşa, un spirit al acţiunii, mai mult nu ştiu nici eu. Însă uneori, adăugă generalul îngândurat, m-am întrebat dacă n-o fi cumva

vorba aici de spiritul militar?

— O faptă trebuie să aibă o semnificaţie, un sens! pretinse Ulrich şi, ca un sens mai serios şi mai profund, mult mai profund, din spatele acestei conversaţii, acum colorată de nonsensuri, îşi aminti de conversaţia gravă pe care o avusese pe acea temă cu Agathe la Fortăreaţa suedeză.

Dar generalul îi împărtăşi părerea:

— Tocmai ceea ce spuneam. Când nu ai ce face şi nu ştii ce să faci cu tine însuţi, ai o energie a faptei. Atunci te apuci să zbieri, să bei, să te iei la bătaie, să cauţi harţă în jur, devii brutal cu caii şi cu oamenii. Pe de altă parte, ai să recunoşti, când ştii foarte bine ce vrei să faci, devii deodată un tip furios. Uită-te şi dumneata la câte un tinerel de la Marele Stat-Major cum îşi strânge buzele, taciturn, cum face o figură de parcă ar fi generalul Moltke; zece ani mai târziu nasturii de la tunică stau să-i plesnească strângând un abdomen care aduce cu colina de pe care dă ordine un general, doar că nu este un rotofei bonom ca mine, ci unul care e plin de venin. Cât sens poate să aibă o faptă este, vezi şi dumneata, greu de spus. Se mai gândi puţin şi adăugă:

— Dacă ştii cum să-i iei, poţi să înveţi multe de la militari, mă conving din ce în ce mai mult de acest adevăr; dar nu crezi şi dumneata că ar fi, ca să spunem aşa, cel mai simplu dacă am putea găsi ideea cea mare?

— Nu, îl contrazise Ulrich. A fost o prostie.

— Mda, aşa, dar atunci nu mai rămâne cu adevărat nimic altceva decât fapta, oftă Stumm. Aproape că aşa gândeam şi eu. Îţi mai aduci aminte că te-am avertizat odată în privinţa aceasta, că toate ideile nemaipomenite nu fac decât să conducă la masacru? Este tocmai ceea ce trebuie să împiedicăm! afirmă el. Aici ar trebui să preia cineva comanda! îl ispiti el acum.

— Ce roi ai avut amabilitatea să îmi rezervi? întrebă Ulrich, apoi căscă fără să se ferească.

— Plec imediat, îi dădu asigurări Stumm. Dar acum, după ce am discutat atât de apropiat împreună, dacă ai vrea să fii un bun camarad, ai avea o misiune importantă de îndeplinit: între Diotima şi Arnheim ceva e în neregulă!

— Ce spui dumneata? Gazda se mai însufleţi puţin.

— Ai să constaţi singur, nu e nevoie să-ţi mai povestesc nimic! Pe lângă aceasta, ea se încrede mai mult în dumneata decât în mine.

— Dar se încrede în dumneata? De când?

— S-a mai obişnuit cu mine, spuse generalul mândru.

— Felicitările mele.

— Da. Apoi ar trebui să te duci cât mai curând la Leinsdorf. Din cauza aversiunii sale faţă de prusaci.

— Aşa ceva nu fac.

— Uite, ştiu că nu poţi să-l suferi pe Arnheim. Dar de făcut, trebuie s-o faci.

— Nu aceasta este cauza. Pur şi simplu, nu mă mai duc la Leinsdorf.

— De ce nu? E un domn bătrân foarte distins. Arogant, nici eu nu pot să-l sufăr, dar cu dumneata se poartă admirabil.

— Mă retrag din toată afacerea.

— Dar Leinsdorf nu te va lăsa. Şi nici Diotima. Şi nici eu! Doar nu vrei să mă laşi singur?

— Toată afacerea mi se pare o imbecilitate.

— Ca de fiecare dată, ai perfectă dreptate. Dar ce nu e imbecil astăzi! Uite, eu sunt un nătărău; şi anume, fără dumneata. Aşa că fă-mi pe plac şi du-te la Leinsdorf.

— Dar ce e cu Diotima şi Arnheim?

— Nu-ţi spun, că altminteri nu te mai duci nici la Diotima!

Generalul fu deodată străfulgerat de o idee:

— Dacă vrei, Leinsdorf poate să-ţi pună la dispoziţie un secretar, ca ajutor, care să te reprezinte în toate problemele pe care nu eşti dispus să le rezolvi singur. Sau îţi pun eu la dispoziţie unul de la Ministerul de Război. Poţi să te retragi cât doreşti, dar lasă-ţi mâna protectoare să mă călăuzească!

— Lasă-mă întâi să dorm, îl rugă Ulrich.

— Nu plec până nu îmi promiţi.

— Bine, să lăsăm noaptea să îmi fie sfetnic bun, îi acordă Ulrich o şansă. Nu uita să-ţi pui pâinea de campanie la loc în geantă.

14

Ultimele evoluţii în privinţa lui Walter şi Clarisse. Un exhibiţionist şi spectatorii săi

Starea agitată de spirit în care se găsea îl determină pe Ulrich să iasă spre seară şi să se ducă la Walter şi Clarisse. Pe drum căută să-şi reamintească scrisoarea pe care nu reuşise s-o găsească în bagajul său sau pe care o pierduse, dar nu-şi mai putea evoca niciun detaliu, ci doar ultima frază: „Sper să te întorci curând" şi, rezumând totul, impresia că trebuia să stea de vorbă cu Walter, o senzaţie nu numai de regret şi stânjeneală, ci şi un fel de plăcere răutăcioasă. Se opri asupra acestui simţământ efemer şi involuntar, căruia nu-i atribuia nicio semnificaţie, pe care îl dezvolta în loc să-l izgonească mai repede, şi se simţea în vremea aceasta ca unul care suferă de vertij şi se linişteşte dacă poate să coboare de la înălţime.

Când se apropie de locuinţa lor, o văzu pe Clarisse stând în picioare lângă faţada casei, unde se afla spalierul cu piersici; îşi ţinea mâinile la spate, se sprijinea de crengile elastice şi privea în zare, fără să-l remarce pe cel ce se apropia de ea. În atitudinea ei era

uitare de sine şi încremenire; dar în acelaşi timp şi ceva abia perceptibil teatral, pe care doar el, care îi cunoştea ca prieten particularităţile, îl putea remarca; arăta ca şi cum ar fi interpretat pe o scenă închipuirile pline de semnificaţii care-i agitau lumea lăuntrică şi ar fi fost stăpânită de vreuna din ele, fără să se poată elibera. Îşi aduse aminte de vorbele ei: „Eu vreau să am copilul acesta de la tine!". Astăzi, vorbele acestea nu-i mai erau atât de neplăcute ca atunci; îşi strigă încet prietena şi aşteptă.

Clarisse însă se gândea: „De data aceasta Meingast se metamorfozează în casa noastră!". Viaţa lui Meingast cuprindea deja mai multe metamorfozări cu totul remarcabile şi, fără să mai fi răspuns la scrisoarea amănunţită a lui Walter, într-o bună zi el îşi traduse în fapt anunţul că avea să vină la ei. Clarisse era convinsă că lucrarea pe care o începuse îndată ce sosise la ei era în legătură cu o asemenea metamorfoză. Îşi aminti de un zeu hindus care înainte de orice purificare se stabilea undeva, o informaţie care se amesteca în sinea ei cu amintirea că unele insecte îşi aleg un anumit loc pentru a se preschimba în crisalide. De la acel gând care-i crease impresia că era extraordinar de sănătoasă şi de sigur ancorată pe pământ, ajunsese la mireasma senzuală a spalierului de piersici care se pârguiau acum pe lângă zidul luminat de soare al casei: urmarea logică a tuturor acestor senzaţii era că se oprise astfel în picioare sub o fereastră, în lumina arzătoare a soarelui din amurg, în vreme ce profetul se retrăsese în grota de umbră care se deschidea dincolo de ea. El le explicase în ajun Clarissei şi lui Walter că nişte cuvinte precum *Knecht*, *knight* însemnau, potrivit sensului originar, adolescent, băiat, valet, om de arme şi erou; acum ea îşi spunea în sinea ei: „Eu sunt un *Knecht* al lui", slujindu-l şi protejându-l în lucrarea sa; nu mai era nevoie de alte cuvinte, făcea doar faţă, nemişcată şi cu ochii orbiţi, razelor soarelui.

Când Ulrich i se adresă, ea îşi întoarse încet faţa către acea voce neaşteptată, iar el descoperi că se schimbase ceva în ea. Ochii care îl priveau acum cuprindeau o răceală, asemenea culorilor naturii care radiază după stingerea zilei şi el ştiu îndată: „Ea nu mai vrea nimic de la mine". Nu se mai vedea în privirea ei nicio urmă din zbuciumul cu care voise „să-l smulgă cu de-a sila din blocul de piatră", în care el fusese un mare diavol sau un Dumnezeu şi ea ar fi vrut să-şi ia zborul împreună cu el prin „gaura creată de muzică", în care ea ar fi vrut să-l omoare dacă el nu avea s-o iubească. Faptul îi era lui Ulrich indiferent; această stingere a căldurii egoismului într-o privire poate constitui o experienţă foarte obişnuită; însă era totuşi ca o mică sfâşiere în vălul vieţii prin care priveşte deodată neantul cu totul indiferent, ceea ce puse bazele pe care să se aştearnă unele din cele ce aveau să se petreacă mai târziu.

Ulrich află că Meingast era acolo şi atunci înţelese. Se îndreptară tiptil spre casă ca să-l ia pe Walter şi se întoarseră la fel de tiptil, ca să nu-l tulbure pe creator. Ulrich putu astfel să arunce de două ori, printr-o uşă rămasă deschisă, câte o privire spre spinarea lui Meingast. Era găzduit într-o cameră goală, mai retrasă, care făcea parte din locuinţă; Clarisse şi Walter găsiseră undeva un pat de campanie; un taburet de bucătărie şi un lighean de tablă îi slujeau ca masă de toaletă şi ca baie, iar în afară de aceste instalaţii sumare se mai găseau în încăperea care nu avea nici perdele la ferestre doar un bufet vechi pentru vase, în care acum erau cărţi, şi o măsuţă din lemn moale, nelăcuit. Meingast era aşezat la acea masă şi scria, fără să-şi întoarcă vreo clipă capul spre cei care-i treceau prin faţă. Toate acestea Ulrich în parte le văzuse, în parte le află de la prietenii săi, care nu-şi făceau deloc mustrări de conştiinţă pentru faptul că îl găzduiseră pe maestru în condiţii mult mai sărăcăcioase decât locuiau ei înşişi, ci dimpotrivă, dintr-un motiv sau altul erau mândri

de faptul că el se mulţumea cu atât. Era emoţionant şi comod pentru ei; Walter îl asigura pe Ulrich că încăperea, atunci când intrau în ea în absenţa lui Meingast, avea acea notă indescriptibilă pe care o lasă să se vadă o mănuşă veche, uzată şi care fusese înainte purtată tocmai de o mână nobilă şi energică! Adevărul era că Meingast lucra cu mare plăcere în acest mediu, a cărui simplitate războinică îl măgulea. Aici îşi înţelegea bine propria voinţă formulând cuvintele pe hârtie. Dacă uneori Clarisse se oprea, ca adineaori, sub fereastra lui sau pe palier sau chiar dacă era aşezată în camera ei – „învăluită în mantia unei lumini nordice nevăzute", cum îi mărturisise ea –, atunci această elevă a lui, ambiţioasă şi pe care el o intimida, îi sporea şi mai mult bucuria. Pana îi vâna atunci ideile de la sine, şi ochii mari, întunecaţi pe deasupra nasului ascuţit, fremătător, începeau să ardă. Avea să fie una din părţile cele mai importante ale noii sale cărţi, pe care intenţiona să o termine în acele împrejurări, şi o asemenea operă nici nu s-ar mai fi cuvenit să fie numită o carte, ci un ordin de mobilizare şi înarmare pentru spiritul oamenilor noi! Când de la locul unde Clarisse făcea de gardă o voce de bărbat urcase până la el, el însuşi se întrerupse şi aruncă precaut o privire afară; nu-l recunoscu pe Ulrich, îşi amintea doar tulbure de el şi nu găsi în paşii care urcau scările motiv nici să închidă uşa, nici să-şi ridice capul de la lucrul lui. Purta o jachetă groasă de lână pe sub jiletcă şi îşi demonstra astfel indiferenţa şi insensibilitatea faţă de vreme şi de oameni.

Ulrich fu condus la plimbare şi îi fu îngăduit să le asculte entuziasmul stârnit de maestrul lor, în vreme ce acesta îşi vedea de lucrul lui.

Walter spuse:

— Când eşti prieten cu un om precum Meingast, abia atunci înţelegi cât ai suferit de pe urma aversiunii faţă de alţii! În relaţia cu

el totul e, aş putea spune, ca pictat în culori cu totul pure, fără nimic cenuşiu.

Clarisse spunea:

— În relaţia cu el ai senzaţia că ai un destin; exişti deodată la modul eminamente personal şi luminat din plin.

Walter o completă:

— Astăzi se sfărâmă totul în sute de straturi, devine opac şi confuz; spiritul lui e ca sticla!

Ulrich le răspunse:

— Există ţapi ispăşitori şi virtuţi pentru ispăşire; există turmele de oi care au nevoie de aşa ceva!

Walter îi răspunse:

— Era de aşteptat faptul că acest om nu avea să-ţi convină!

Clarisse exclamă:

— Tu ai susţinut odată că nu putem trăi după idei, îţi aduci aminte? Meingast poate!

Walter spuse mai cumpănit:

— Fireşte că aş putea să obiectez la unele din idele sale…

Clarisse îl întrerupse:

— Simţi cum te străbat fiori de lumină când îl asculţi. Ulrich răspunse:

— Un cap frumos de bărbat ascunde de obicei un prost; filosofii deosebit de profunzi sunt de obicei gânditori plaţi; în poezie, înzestrări care depăşesc cu puţin mediocrul sunt considerate de obicei de contemporani ca fiind măreţe.

E un fenomen ciudat, sentimentul acesta al admiraţiei. Limitat, în viaţa indivizilor izolaţi, doar la a se manifesta în „accese", el constituie în societatea luată în general o instituţie permanentă. La drept vorbind, Walter ar fi preferat ca el însuşi să fi ocupat locul revenindu-i acum lui Meingast în stima sa proprie şi a Clarissei şi

nu înţelegea deloc cum de lucrurile nu se prezentau astfel; dar un oarecare mic avantaj tot exista. Sentimentul astfel economisit era spre profitul lui Meingast, ca atunci când adopţi un copil străin şi îl creşti în locul celui propriu. Pe de altă parte, tocmai din cauza aceasta admiraţia pentru Meingast nu era un sentiment pur şi sănătos, ceea ce ştia şi Walter; era mai degrabă o dorinţă exasperată şi exacerbată de a se abandona cu totul credinţei în el. Era ceva deliberat, voit, în acest simţământ. Era un „sentiment de abandon în faţa pianului" care bântuia, fără deplină convingere, ca o furtună fără urmări. Astfel o percepu Ulrich. Una din nevoile elementare de pasiune, pe care viaţa astăzi o frânge în mici fărâme şi le amestecă laolaltă până ajung să nu se mai deosebească, îşi căuta astfel aici o cale de retragere, căci Walter îl lăuda pe Meingast cu aceeaşi frenezie cu care publicul aplaudă la teatru, dincolo de orice limite ale propriilor convingeri, nişte locuri comune prin care li se stârneşte dorinţa de a aplauda. Îl lăuda într-una din acele stări ale admiraţiei pentru care există în mod obişnuit sărbătorile, marii contemporani sau ideile şi onorurile care le sunt acordate şi la care participă toţi, iar nimeni nu mai ştie exact pentru cine şi pentru ce şi cu toţii sunt în sinea lor gata ca a doua zi să fie de două ori mai banali şi nesimţiţi ca de obicei, pentru a nu avea să-şi reproşeze nimic. Astfel gândea Ulrich despre prietenii săi, pe care îi tachina din când în când prin remarci ascuţite pe care le îndrepta împotriva lui Meingast; căci, ca orice om cu experienţă, se simţise iritat de nenumărate ori de uzanţa lor de a se entuziasma pentru contemporani, capacitate care aproape totdeauna era îndreptată greşit şi care astfel anihila şi ceea ce indiferenţa lăsa neatins.

Se însera deja când, continuând conversaţia, reintrară în casă.

— Meingast acesta trăieşte din confuzia care se face astăzi între presentiment şi credinţă, spuse Ulrich în cele din urmă. Aproape tot

ceea ce nu este ştiinţă nu poate fi decât presimţit; pentru aceasta e nevoie de pasiune şi de prudenţă. Astfel, o metodologie a ceea ce nu se ştie ar fi aproape acelaşi lucru cu o metodologie a vieţii. Voi însă „credeţi" îndată ce unul ca Meingast vă iese pur şi simplu în faţă! Toţi procedaţi la fel. Iar „credinţa" voastră e un fel de fatalitate, cam ca atunci când v-ar veni deodată ideea să vă aşezaţi, cu toată persoana voastră aşa preţioasă şi valoroasă cum e, pe un coş cu ouă ca să-i clociţi conţinutul pe care nici nu i-l cunoaşteţi!

Se opriseră în josul scărilor. Dintr-odată Ulrich ştiu de ce venise aici şi de ce stătea iarăşi de vorbă cu ei doi ca pe vremuri. Nu-l surprinse când Walter îi răspunse:

— Iar lumea va trebui probabil să stea în loc până când tu definitivezi o asemenea metodologie?

Era limpede că îl dispreţuiau acum pentru că nu înţelegeau cât de dezolant era domeniul acela al credinţei, care se întinde între certitudinea ştiinţei şi ceţurile presentimentului! Idei vechi i se adunau acum, strângându-se laolaltă în minte; presiunea lor îi omora aproape gândul. Dar el mai ştia că avea să fie necesar să ia totul de la început, ca un ţesător de covoare căruia un vis i-a orbit mintea, şi că doar din cauza aceea se afla iarăşi aici. În ultima vreme totul devenise mult mai simplu. Ultimele paisprezece zile făcuseră ca toate cele dinainte să-şi piardă puterea şi strânseseră laolaltă într-un nod puternic liniile mişcărilor lui lăuntrice.

Walter aştepta ca Ulrich să-i răspundă ceva la care el să poată replica iritat. Voia să i-o plătească acum îndoit! Îşi pusese în gând să-i spună că oameni ca Meingast erau salvatori: „Salvator nu înseamnă la origine a vindeca?" se întrebă el. „Salvatorii pot să se înşele, dar ne vindecă!" voia el să-i spună. „Probabil că tu nu-ţi poţi imagina nimic asemănător", ar mai fi vrut să-i spună. Simţea în vremea aceasta faţă de Ulrich aceeaşi aversiune ca atunci când era

nevoit să meargă la dentist.

Însă Ulrich întrebă doar distrat ce mai scrisese şi mai făcuse de fapt Meingast în anii din urmă.

— Vezi? spuse Walter dezamăgit. Vezi, nici măcar nu ştii, dar îl vorbeşti de rău!

— A, spuse Ulrich, nici n-am nevoie să ştiu, ajung doar câteva rânduri! Puse piciorul pe treaptă.

Dar atunci Clarisse îl trase de pardesiu îndărăt şi-i şopti:

— Dar el nici nu se numeşte Meingast!

— Fireşte că nu se numeşte astfel; e o taină, adică?

— El a devenit odată Meingast şi acum la noi se metamorfozează iarăşi! şopti Clarisse cu febrilitate şi cu o aură de mister, iar acea şoaptă avea ceva comun cu izbucnirea unei flăcări.

Walter se aruncă asupra ei ca s-o stângă.

— Clarisse! o conjură el, Clarisse, lasă prostiile!

Clarisse tăcu şi surâse. Ulrich urcă înaintea lor scările; voia să-l vadă acum, în sfârşit, pe acel apostol care coborâse din munţii lui Zarathustra în viaţa domestică a cuplului Walter şi Clarisse; când ajunse în capul scării, Walter se simţea dispus să-l vorbească de rău nu numai pe el, ci şi pe Meingast.

Meingast îşi primi admiratorii în locuinţa lor proprie, acum întunecată. Îi văzuse venind, iar Clarisse se îndreptă imediat spre el aşa cum stătea în dreptul luciului cenuşiu al ferestrei, ea devenind o umbră mică, ascuţită lângă a lui, mare, slabă; nu se făcură prezentări, sau doar una unilaterală, când numele lui Ulrich îi fu readus în amintire maestrului. Apoi tăcură toţi; Ulrich, pentru că era curios cum aveau să evolueze lucrurile, se postă în dreptul celei de a doua ferestre, libere, iar Walter i se alătură în chip surprinzător, probabil doar atras, prin diviziunea egală în clipa aceea a forţelor de repulsie, de luminozitatea, mai puţin mascată de trupurile celorlalţi,

a ferestrei care iradia crepuscular în încăpere.

Erau în luna martie. Însă meteorologia nu este totdeauna de încredere, uneori se creează o seară de iunie mai devreme sau mai târziu decât se cuvine: astfel gândea Clarisse, căci întunecimea ferestrei i se părea a da spre o noapte de vară. Afară, unde cădea lumina felinarului cu gaz, această noapte avea un luciu de lac galben deschis. Tufişul de alături alcătuia o masă neagră, plutitoare. Acolo unde se desprindea în lumină, era verde sau albicios – nu se putea spune precis –, conturându-se colţuros cu frunzele lui şi legănându-se în licărirea felinarului, asemenea unor rufe care au fost clătite într-un fir de apă ce curgea uşor mai departe. O bandă îngustă de fier sprijinită de nişte piloni pitici – nimic altceva decât o amintire şi un îndemn de a respecta ordinea – se întindea pe o porţiune din lungimea pajiştii, acolo unde era tufişul, şi dispărea apoi în întuneric; Clarisse ştia că de fapt acolo şi înceta; poate că odinioară se gândiseră să transforme acea bucată de teren într-o grădină ornamentală, dar renunţaseră apoi. Clarisse se trăsese acum aproape de Meingast, pentru ca să poată privi din unghiul lui, al ferestrei, cât mai departe pe drum; nasul îi era turtit de geam, iar cele două trupuri se atingeau atât de dur şi de multiplu, ca şi când ea s-ar fi întins pe o scară, ceea ce uneori se şi întâmpla; pe braţul ei drept, care trebuise să facă loc, se aşezară atunci lângă cot degetele lungi ale lui Meingast, cât se poate de distrat, asemenea ghearelor ca nişte tendoane ale unui vultur care ar fi mototolit o batistă de mătase. Clarisse urmărea de câtăva vreme un om cu care ceva nu părea în regulă, dar nu-şi putea da seama ce anume; mergea, când ezitând, când neatent parcă; făcea impresia că era ceva care se înfăşură pe însuşi trunchiul voinţei sale de a merge şi, de fiecare dată când izbutea să se smulgă din acea înfăşurare, străbătea o bucată de drum ca orice om normal care nu se grăbeşte în mod

deosebit, dar nici nu şovăie. Ritmul acestei înaintări neregulate îi atrăsese atenţia Clarissei; când omul trecea pe sub un felinar, ea căuta să-i desluşească chipul şi i se păru acum scobit şi apatic. La penultimul felinar ea avu impresia că era o faţă nesemnificativă, rea şi furişă; când omul ajunse însă la ultimul felinar, care era aproape sub fereastra ei, faţa lui era foarte palidă şi plutea într-o parte şi într-alta în lumină, tot aşa cum şi lumina plutea încoace şi încolo prin întunericul din jur, astfel că, alături de el, stâlpul subţire de fier al felinarului se desprindea foarte ţeapăn şi drept şi se impunea privirii cu o strălucire pătrunzătoare, verde deschis, mai puternic decât ar fi fost cazul în mod obişnuit.

Toţi patru ajunseră treptat să-l observe pe acel om care-şi închipuia fără îndoială că nu e văzut de nimeni. El observă tufişul scăldat în lumină, ceea ce îi aminti de dantelăriile unui jupon de femeie, atât de groase cum nu mai văzuse încă până atunci, dar cum fără îndoială ar fi vrut să vadă. În clipa aceea puse stăpânire asupra lui o hotărâre. Trecu peste îngrăditura scundă şi se afla acum pe pajiştea care semăna cu lâna lemnoasă, verde de sub pomii de jucărie din cuburi, iar o vreme privi fără rost în jos la picioarele lui, apoi fu trezit de propriul său cap care privea în jur cu precauţie şi se ascunse în umbră, aşa cum fără îndoială îi era obiceiul. În jur erau cei de prin partea locului pe care vremea bună îi ispitise la o plimbare şi care se reîntorceau acasă şi li se auzea de departe zvonul de glasuri şi buna dispoziţie; pe omul acela îl speriară zgomotele şi îşi căută adăpost în umbra tufişului. Clarisse nu-şi dădea seama nici acum ce anume se petrecea cu el. Ieşea la iveală de fiecare dată când câte un grup de oameni se îndepărtase deja şi când, după ce fuseseră orbiţi de lumina felinarului, ochii li se îndreptau din nou spre întuneric. Se trăgea atunci, fără să ridice picioarele pentru a păşi, spre cercul de lumină, ca unul care, pe ţărmul unei ape puţin

adânci, nu trece dincolo de locurile unde nu mai simte fundul apei sub tălpi. Clarissei îi atrăsese atenţia cât era de palid, chipul îi era desfigurat şi livid. Simţea o imensă milă pentru el. Dar el făcea nişte mişcări ciudate, scurte, pe care multă vreme ea nu le înţelese, până când, deodată oripilată, se văzu silită să-şi caute un sprijin: şi pentru că Meingast îi strângea încă braţul, astfel că nu putea face gesturi mai ample, ea îl prinse de pantalonii largi şi se agăţă, căutând apărare, de materialul din care erau confecţionaţi şi care flutura pe piciorul maestrului asemenea unui steag în furtună. Astfel rămaseră amândoi fără să se desprindă unul de altul.

Ulrich, care crezuse că fusese primul care să înţeleagă faptul că omul de sub ferestre era unul dintre bolnavii ce. Prin neregularitatea vieţii lor sexuale, atrag puternic curiozitatea celor cu deprinderi obişnuite, îşi făcu o vreme griji, necuvenite de fapt, în legătură cu felul în care Clarisse, care ea însăşi era atât de instabilă, avea să trateze acea descoperire. Apoi uită şi acum ar fi vrut el însuşi să ştie ce se petrecea de fapt într-un asemenea om. Se gândea că schimbarea ar fi urmat să se producă în clipa când individul avea să treacă gărduleţul, urmând să fie atât de însemnată încât nu ar mai fi fost cu putinţă să şi-o închipuie în amănunt. Tot atât de firesc ca şi când ar fi fost o comparaţie potrivită, se simţi îndată dus cu gândul la un cântăreţ care tocmai a terminat de mâncat şi de băut, apoi se îndreaptă spre pian, îşi împreunează mâinile peste pântece şi, deschizând gura ca să atace liedul, este în parte o altă fiinţă, şi în parte aceeaşi. Ulrich se gândea de asemenea şi la Alteţa Sa contele Leinsdorf, care se putea branşa fie la o atitudine religioasă şi etică, fie la cea de mare bancher şi om de lume. Caracterul absolut total al unei asemenea transformări, care se desăvârşeşte interior, dar îşi găseşte confirmarea şi prin modul în care lumea îi vine în întâmpinare şi o favorizează, îl fascinase pe Ulrich totdeauna. Îl lăsa

indiferent felul cum omul de acolo de jos atingea acea performanţă din punct de vedere psihologic, dar era silit să-şi imagineze cum capul acestui individ se umplea treptat de încordare, asemenea unui balon în care se introduce gaz, probabil timp de zile întregi, tot mai mult, dar mereu încă oscilând în frânghiile de susţinere care-l leagă de pământ, până când o poruncă inaudibilă, o cauză întâmplătoare sau pur şi simplu trecerea timpului determinat, care face din ceva cu totul accidental o cauză, desprinde acele corzi, iar capul, fără legături acum cu lumea omenească, se ridică să plutească în vidul nefirescului.

Într-adevăr, omul acela cu chipul lui supt şi insignifiant se retrăgea la adăpostul tufişului şi pândea asemenea unui animal de pradă. Ar fi trebuit de fapt, pentru a-şi pune în aplicare planurile, să aştepte până când trecătorii aveau să se rărească şi astfel terenul să i se pară mai sigur; dar îndată ce trecea o femeie singură şi uneori câte una care râdea însufleţit în mijlocul unui grup care o proteja, atunci aceştia nu mai erau pentru el oameni, ci nişte marionete pe care conştiinţa sa le aranja absurd după bunul ei plac. Îl umplea în privinţa lor o îndrăzneală plină de cruzime, ca pe un asasin, şi spaima lor de moarte l-ar fi lăsat pe el complet indiferent; însă, în acelaşi timp, el însuşi suferea chinuri, nu prea mari, la gândul că ei l-ar fi putut descoperi şi alunga de acolo ca pe un câine, înainte ca el să fi atins culmea pierderii conştiinţei, iar atunci limba îi tremura în gură de spaimă. Aştepta astfel, cu capul complet năucit, şi treptat se stingeau ultimele licăriri ale amurgului. O femeie singură se apropia de ascunzătoarea lui şi el putea acum, când felinarele îl mai separau încă de ea, să o vadă desprinsă de tot ce-i era în jur, cum se cufunda şi răsărea din valurile de lumină şi întuneric şi era doar o masă întunecată de pe care picura încă lumina înainte de a se apropia de el. Ulrich remarcă acum că era o femeie diformă, de vârstă mijlocie.

Avea trupul asemenea unui sac umplut cu pietriş şi faţa ei nu transmitea niciun fel de simpatie, ci era autoritară şi certăreaţă parcă. Dar slăbănogul acela palid din tufiş ştia fără îndoială cum să se apropie, fără ca ea să remarce până când avea să fie prea târziu. Mişcările boante ale ochilor şi gambelor ei probabil lui îi tresăreau de pe acum în trup şi el se pregătea să sară asupra ei, fără ca ea să i se mai poată împotrivi, să o asalteze cu privirile lui care să pătrundă în această fiinţă astfel surprinsă şi să rămână veşnic implântate în ea, oricum ar fi căutat ea să se zbată. Excitaţia îi şuiera, i se zvârcolea în genunchi, în mâini, în gâtlej; cel puţin aşa i se părea lui Ulrich în timp ce observa cum omul tatona pe latura aflată în semiîntuneric a tufişului şi se pregătea ca în momentul decisiv să iasă de acolo şi să i se arate. Complet scos din minţi, nefericitul se mai sprijinea de uşoara ultimă rezistenţă a crengilor, cu ochii fixaţi pe faţa urâcioasă care se legăna în plină lumină şi suflarea îi gâfâia ascultătoare în ritmul acelei străine care se apropia. „Oare ea are să ţipe? u se întrebă Ulrich. Acest personaj cu totul grosolan ar fi fost în stare ca, în loc să se sperie, să se înfurie şi să treacă ea însăşi la atac; atunci nebunul acela laş ar fi trebuit s-o ia la fugă şi voluptatea lui tulburată şi-ar fi implântat ascuţişul în propria sa carne. În clipa aceea de încordare, Ulrich auzi însă glasurile netulburate a doi bărbaţi care se apropiau pe stradă şi, tot astfel cum el îi auzise prin geam, poate că sunetele ajunseră până la excitaţia şuierătoare a aceluia, căci omul de sub fereastră lăsă precaut vălul deja desfăcut al tufişului să cadă la loc şi se retrase fără zgomot în întunericul de adineaori.

— Ce porc! şopti în aceeaşi clipă Clarisse cu energie către vecinul ei de la fereastră, dar nu era deloc indignată.

Înainte ca Meingast să se fi metamorfozat, el auzise deseori asemenea cuvinte din partea ei, care pe atunci erau provocate de

comportarea sa tulburător de libertină, astfel că acest termen ar fi putut fi socotit acum ca având valoare istorică. Clarisse presupunea că şi Meingast, în ciuda transformării sale, trebuia să-şi mai amintească, şi într-adevăr avu impresia că, drept răspuns, degetele lui îi atingeau acum uşor braţul. În orice caz, în seara aceea nimic nu era întâmplător; nici omul acela nu alesese întâmplător fereastra Clarissei pentru a se posta acolo jos: convingerea ei că ea îi atrăgea pe oamenii în care ceva era în neregulă era acum fermă şi se dovedise deseori ca fiind adevărată! Dacă stătea să se gândească bine, ideile ei nici nu erau atât de tulburi şi confuze, cât erau mai degrabă lipsite de verigi intermediare sau erau pătrunse în unele puncte de afecte, de emoţii pentru care alţi oameni nu au asemenea surse lăuntrice. Încredinţarea ei că fusese cea care-i facilitase lui Meingast la vremea respectivă acea transformare fundamentală nu era în sine inacceptabilă; dacă se lua în considerare cât de independent de ea se desăvârşise acea metamorfozare, căci avusese loc undeva departe şi fără vreo legătură cu Clarisse, şi de asemenea amploarea ei – căci ea crease doar dintr-un om de viaţă, superficial, un profet – şi în cele din urmă dacă se mai ţinea seama şi de faptul că, de fapt, curând după plecarea lui Meingast, dragostea dintre Walter şi Clarisse luase amploarea discordiei care mai avea loc între ei şi acum, atunci presupunerea Clarissei că Walter şi cu ea ar fi preluat asupra lor păcatele încă nemetamorfozatului Meingast pentru a-i face posibilă acestuia din urmă exaltarea lui actuală nu ar fi fost mai puţin întemeiată în sine decât nenumărate alte idei respectabile care sunt socotite astăzi demne de crezare. De aici se ivise şi relaţia în care Clarisse se simţea plasată în rolul unui slujitor cavaleresc faţă de maestrul revenit printre ei, iar dacă ea acum vorbea despre noua lui „metamorfoză", în loc de o simplă transformare, se exprima astfel potrivit cu situaţia de exaltare

proprie în care se afla de atunci încoace. Conştiinţa de a fi implicată într-o relaţie plină de semnificaţii putea s-o înalţe pe Clarisse în sensul literal al cuvântului. Nu se ştie bine dacă sfinţii trebuie pictaţi cu un nor sub picioare sau dacă levitează pur şi simplu la un deget deasupra pământului. Astfel se prezentau lucrurile acum cu ea, de când Meingast alesese casa ei pentru a-şi desăvârşi marea sa operă, care, după toate probabilităţile, avea un fundament foarte profund. Clarisse nu era îndrăgostită de el ca femeie, ci mai degrabă ca un adolescent care admiră un bărbat în toată firea: extatic dacă reuşeşte să-şi aşeze pe cap pălăria la fel ca maestrul şi plin de ambiţia tainică de a-şi întrece idolul.

Walter ştia. El nu era în stare să audă ceea ce Clarisse şuşotea acolo cu Meingast, nici nu mai reuşea să desluşească din cei doi decât o masă de umbră greoi contopită în luminescenţa de amurg a ferestrei, dar ştia tot ce se petrecea acolo, fără să-i scape niciun amănunt. Înţelesese cum stăteau lucrurile cu omul din tufişuri şi tăcerea care domina întreaga încăpere apăsa asupra lui cel mai greu. El putea să>şi imagineze că Ulrich, care era în picioare alături de el, privea încordat pe fereastră şi presupunea că cei doi, la cealaltă fereastră, făceau acelaşi lucru. „De ce nu rupe niciunul tăcerea!" se gândea el. „De ce nu deschide niciunul din ei fereastra să-l izgonească pe monstrul acesta?" Îi trecea prin minte că ar fi trebuit chemată poliţia, dar nu avea telefon în casă şi nu avea curajul să întreprindă el însuşi ceva care ar fi putut să se izbească de dezaprobarea companionilor săi. Nu voia, bineînţeles, să treacă drept un „filistin indignat", dar îşi ieşise totuşi din fire! Putea înţelege foarte bine „relaţia cavalerească" în care se afla soţia sa faţă de Meingast, căci Clarissei îi era imposibil să-şi închipuie până şi în dragoste o exaltare lipsită de efort; ea nu-şi deriva exaltarea din senzualitate, ci doar din ambiţie. Îşi amintea cât de fanatic de

însufleţită putuse fi uneori în braţele lui pe vremea când el se mai îndeletnicea cu arta; dar în afara unor căi ocolite, ea nu putea fi niciodată adusă în stare de incandescenţă. „Poate că toţi, fără excepţie, ajung la exaltare doar din ambiţie?" reflectă el plin de îndoială. Nu-i scăpase că în vremea din urmă Clarisse „stătea de pază" când Meingast lucra, pentru a-i apăra gândurile cu trupul ei, deşi ea nici nu s-ar fi gândit în termeni comparabili la propria ei situaţie. Walter îl urmărea deci cu o senzaţie dureroasă pe egoistul acela însingurat în tufişul lui; nefericitul de acolo era pentru el un exemplu care-l avertiza asupra pustiirilor care se pot produce într-o conştiinţă mult prea bântuită de singurătate, în vremea aceea îl chinuia gândul că ştia exact ce simţea Clarisse în clipele când vedea ce se petrecea. „A intrat probabil într-o stare de uşoară excitaţie, ca şi când ar fi urcat prea repede o scară", îşi spunea. El însuşi percepea în imaginea de sub ochii lui o încordare căutând să răzbească în afară, ca şi când ar fi fost ceva care se străduia să spargă un înveliş în care ar fi fost închis, simţea cum în acea încordare tainică, pe care o sesiza fără îndoială şi Clarisse, se agita voinţa nu numai de a sta să privească, ci şi, de asemenea, de a face ceva, de a interveni în cele ce se petreceau acolo, pentru a elimina acea tensiune. Pentru alţii gândurile se ivesc din viaţă, dar pentru Clarisse ceea ce trăia ea se ivea de fiecare dată din idei: era ceva dement, şi totuşi îi stârnea invidia! Walter înclina mai mult spre exagerările soţiei sale, care era poate bolnavă mintal, decât spre gândirea prietenului său Ulrich, care-şi închipuia că este precaut şi îndrăzneţ; într-un fel, ceea ce era lipsit de sens era mai plăcut pentru el, poate pentru că pe el însuşi nu-l atingea, se adresa doar compătimirii lui, în orice caz mulţi oameni preferă gândurile nebuneşti gândurilor dificile, îi procura chiar o anumită satisfacţie faptul că acum Clarisse şuşotea pe întuneric cu Meingast, în vreme

ce Ulrich era condamnat să stea alături de el ca o umbră mută; constata, cu un sentiment de superioritate, că Ulrich fusese învins de Meingast. Dar din în când îl chinuia teama că Clarisse ar fi putut deschide deodată fereastra sau alerga pe scări spre tufişuri; apoi îl cuprindea repulsia faţă de cele două umbre virile şi prezenţa lor indecent mută, care făcea din minut în minut tot mai vulnerabilă situaţia sărmanului mic Prometeu de jos, pe care avea impresia că el îl apără şi care era expus oricăror ispite ale spiritului.

În vremea aceea, ruşinea şi voluptatea, frustrate de împrejurările neprielnice, se contopiseră în bolnavul retras în tufişul său într-o unitate a dezamăgirii, care i se topea pe chipul supt ca o mască a amărăciunii. Când ajunse în miezul întunericului, zvâcni dintr-odată şi se lăsă să cadă la pământ, cu capul atârnându-i pe gât asemenea unei frunze uscate. Lumea se înălţa în faţa sa ca să îl pedepsească şi el însuşi îşi vedea propria situaţie cam cum le-ar fi apărut celor doi trecători dacă l-ar fi descoperit. Dar după ce o vreme omul îşi plânse fără lacrimi propria soartă, schimbarea iniţială porni din nou în el, de data aceasta amestecată cu încă şi mai multă sfidare şi dorinţă de răzbunare. Eşuă încă o dată. O fată, care ar fi putut avea cincisprezece ani şi care, după cât se părea, întârziase pe undeva, trecu pe dinaintea-i, iar lui i se păru frumoasă, un mic ideal grăbit: nefericitul simţea că acum trebuia neapărat să iasă la iveală şi să-i vorbească prietenos, dar era limpede că decizia îl umplu în aceeaşi clipă de o spaimă sălbatică. Imaginaţia lui, care era gata să-i răsfrângă tot potenţialul pe care îl evocă o femeie, era înfricoşată şi neajutorată în faţa singurei posibilităţi fireşti de a o admira pe această mică creatură lipsită de apărare, apropiindu-se acum în toată frumuseţea ei. Ea reprezenta pentru eul său de umbră cu atât mai puţină plăcere cu cât ar fi fost mai mult menită să-i placă eului său diurn şi zadarnic căuta acum s-o urască, simţind că nu o

putea iubi. Astfel că se oprise nesigur la limita dintre umbră şi lumină şi i se oferea acolo. Când mica făptură îi descoperi secretul, trecuse deja de el şi era cam la opt paşi depărtare; la început aruncă doar o privire asupra locului unde se simţea nelinişteа frunzelor, fără să-şi dea seama despre ce era vorba. Când înţelese, era deja suficient de departe de el încât să fie în siguranţă, astfel că nu se mai sperie de moarte; e adevărat că rămase o clipă cu gura căscată, iar apoi ţipă ascuţit şi o rupse la fugă; ştrengăriţei părea chiar să-i facă plăcere să se mai uite îndărăt şi bărbatul, lăsat singur cu ruşinea lui, mai spera plin de mânie că ei i-ar fi căzut o picătură de otravă în ochi şi că mai târziu ar fi putut să-i roadă inima.

Acel deznodământ relativ inofensiv şi comic îi determină pe spectatorii scenei să răsufle uşuraţi în umanitatea lor; de data aceasta ar fi intervenit dacă scena nu s-ar fi terminat astfel; sub această impresie aproape că nu mai băgară de seamă cum se încheiase împrejurarea, ci se încredinţară că totul luase sfârşit doar cu observaţia că acea „hienă" umană, cum spuse mai târziu Walter, dispăruse deodată şi rămase dispărută. Creatura cu care omul reuşise să îşi înfăptuiască premeditarea era o făptură din toate punctele de vedere mediocră, care îl privise descumpănită şi cu repulsie, se oprise fără voie, o clipă speriată, din mers şi căutase să se prefacă apoi că nu văzuse nimic. În secunda aceea omul se simţi alunecând împreună cu acoperământul de frunze şi cu întreaga lume răsturnată din care ieşise, adânc în privirea neprimitoare a acelei fiinţe fără apărare. Poate aşa fusese sau poate altfel. Clarisse nu mai dăduse atenţie faptului. Respirând adânc, ea îşi îndreptă trupul aplecat, după ce se desprinsese de Meingast. I se părea că ar fi căzut deodată cu tălpile pe podeaua de lemn şi un vârtej de plăcere inexplicabilă şi plină de cruzime i se potoli în trup. Era ferm convinsă că tot ceea ce se petrecuse avea o semnificaţie deosebită,

anume creată pentru ea; şi, oricât de ciudat ar putea părea, impresia pe care i-o lăsase acea întâmplare respingătoare era că ea ar fi fost o logodnică sub fereastra căreia tocmai s-a cântat o serenadă şi în cap îi dansau într-o horă sălbatică proiecte vechi pe care ar fi vrut să le ducă la bun sfârşit laolaltă cu altele pe care le alcătuia acum.

— Comic! spuse deodată Ulrich pe întuneric şi fu primul din ei patru care întrerupse tăcerea. E, la drept vorbind, ridicol şi pervers să te gândeşti că bietului nenorocit i s-ar fi stricat toată plăcerea dacă ar fi putut să ştie că era, fără să-şi dea seama, observat de alţii!

Umbra lui Meingast se desprinse din neantul din jur şi se îndreptă în direcţia de unde venea vocea lui Ulrich, nemişcată, asemenea unei condensări subţiratice de întunecime.

— În general, atribuim o prea mare importanţă sexualităţii, spuse maestrul. În realitate, lucrurile de acest gen sunt nişte rostogoliri ale voinţei timpului nostru.

Altceva nu mai spuse. Însă Clarisse, care tresărise fără voie auzind glasul lui Ulrich, simţea că prin cuvintele lui Meingast era împinsă înainte, deşi, ele rămânându-i obscure, n-ar fi putut spune în ce direcţie.

15
Testamentul

Când Ulrich se întoarse acasă, transpus de ceea ce văzuse într-o stare de şi mai mare nemulţumire decât înainte, el nu mai vru să-şi amâne o hotărâre şi îşi rememoră, pe cât putea mai exact, „incidentul", căci prin acel eufemism caracteriza el ceea ce se petrecuse în ultimele ceasuri ale şederii sale împreună cu Agathe, la puţine zile după marea lor convorbire.

Ulrich era pregătit de plecare, pentru a lua un tren cu vagoane de

dormit care oprea noaptea târziu în oraşul lor; fratele şi sora se întâlniseră pentru o ultimă cină împreună; se stabilise dinainte că Agathe avea să-l urmeze în scurt timp şi calculaseră oarecum aproximativ că aveau să rămână acum despărţiţi, fără a o şti cu precizie, timp de cinci până la paisprezece zile.

La masă Agathe spuse:

— Mai avem ceva de făcut înainte să pleci!

— Ce anume? întrebă Ulrich.

— Trebuie să modificăm testamentul.

Ulrich îşi amintea că o privise pe sora lui fără nicio surpriză; în ciuda a tot ceea ce discutaseră până atunci, se aşteptase ca acum să urmeze o glumă. Însă Agathe îşi privea farfuria cu bine cunoscuta ei cută de îngândurare la rădăcina nasului. Spuse, rostind cuvintele rar:

— El nu trebuie să mai pună mâna pe ceva de la mine, nici măcar cât un fir de lână care să-i fi ars între degete…

În ultimele zile se petrecuseră, era sigur acum, schimbări violente în ea. Ulrich ar fi vrut să-i spună că o asemenea deliberare cu privire la răul pe care să i-l facă lui Hagauer era, din punctul lui de vedere, nepermisă şi că el nu mai voia să audă nimic asemănător; în clipa aceea însă intrase bătrânul slujitor al tatălui său, care urma să servească la masă, şi nu mai putuseră discuta decât voalat, prin aluzii.

— Mătuşa Malwine, spuse Agathe, surâzându-i – îţi aduci aminte de mătuşa Malwine? Intenţiona să îi lase „verişoarei noastre" întreaga ei avere; era un lucru aranjat, de care ştiau toţi! În consecinţă, „vara" nu a mai primit ca succesoare a părinţilor decât partea legal cuvenită, trecând tot restul în proprietatea fratelui ei, astfel ca nici fratele, nici sora să nu fie în mod deosebit avantajaţi, căci tatăl lor îi iubea pe amândoi deopotrivă. Trebuie că-ţi aminteşti

î? Renta anuală pe care Agathe, adică „Alexandra, vara ta" – se corectă ea râzând –, a primit-o după căsătorie a fost calculată în continuare din acea parte a ei strict legală; a fost o chestiune complicată, şi anume aşteptând ca mătuşa Malwine să moară…

— Nu te înţeleg, mormăi Ulrich.

— Dar e uşor de înţeles! Mătuşa Malwine a murit, dar încă dinainte de a muri îşi pierduse toată averea; a trebuit chiar să fie ajutată cu bani. Acum n-ar mai rămâne decât ca *papa* să fi uitat, dintr-un motiv sau altul, să revoce acea prevedere testamentară pentru ca Alexandra să nu mai primească nimic, chiar dacă la căsătoria ei s-ar fi stipulat comunitatea de bunuri!

— Nu ştiu, cred că ar fi o chestiune foarte nesigură! reacţionă Ulrich instinctiv. Pe urmă, trebuie să mai fi existat şi anumite asigurări din partea tatei. Tatăl nu poate să fi inclus asemenea dispoziţii fără anumite discuţii cu ginerele său!

Da, îşi amintea prea bine că răspunsese astfel, pentru că nu putuse păstra tăcerea faţă de eroarea primejdioasă a surorii sale. Chiar şi surâsul cu care ea îl privise atunci îi era acum viu în amintire: „Aşa e!" părea să fi gândit ea. „Ajunge să-i înfăţişezi o chestiune ca şi cum n-ar fi vorba de fiinţe din carne şi oase, ci de ceva de ordin general, şi poţi să-l duci de nas cum vrei!" Apoi ea îl întrebase scurt:

— Există vreo dovadă în scris a acestor înţelegeri?

Şi îşi răspunse singură:

— N-am auzit de nimic de acest gen şi, în ultimă instanţă, eu ar fi trebuit să ştiu! Pe de altă parte, *papa* era aşa de ciudat în toate.

În clipa aceea începuse să li se servească masa şi ea profitase de faptul că Ulrich nu-i putea răspunde pentru a adăuga: — Înţelegerile verbale pot fi oricând contestate. Dar dacă testamentul a mai fost încă o dată modificat după ce mătuşa Malwine s-a ruinat,

atunci totul arată că al doilea codicil s-a pierdut!

Încă o dată Ulrich se simţea tentat să facă o corectură şi spuse:

— Oricum, rămâne partea legală din moştenire, care nu e deloc neînsemnată; de aceasta nu pot fi privaţi copiii proprii!

— Dar ţi-am spus doar că a fost achitată în întregime încă din timpul vieţii! Alexandra a fost măritată de două ori, nu uita!

Rămaseră o clipă singuri şi Agathe adăugă în grabă:

— Eu am examinat cu foarte mare atenţie pasajul respectiv; nu trebuie schimbate decât câteva cuvinte şi atunci arată ca şi când mi s-ar fi compensat integral în avans partea mea legală. Cine mai ştie astăzi despre ea? Când, după pierderile suferite de mătuşa noastră, *papa* ne-a trecut pe amândoi cu părţi egale, procedura a constat într-un codicil care poate fi distrus. De altfel, eu însămi aş fi putut să renunţ la partea mea legală din moştenire, în favoarea ta, dintr-un motiv sau altul!

Ulrich o privi buimac pe sora lui şi astfel pierdu prilejul de a răspunde fabulaţiilor ei aşa cum ar fi fost de datoria lui s-o facă; când voise apoi să înceapă, din nou nu mai erau singuri şi fu nevoit să apeleze la perifraze.

— Adevărul e, începuse el ezitând, că nici n-ar trebui să ne gândim la aşa ceva!

— De ce nu? răspunse Agathe.

O asemenea întrebare este simplă câtă vreme nu a fost rostită; dar, îndată ce este articulată, devine un şarpe monstruos care până atunci fusese încolăcit doar ca o pată întunecată şi inofensivă; Ulrich îşi amintea că replicase:

— Nietzsche însuşi le recomandă „spiritelor libere" să respecte anumite reguli exterioare, tocmai de dragul libertăţii lăuntrice!

Vorbise cu surâsul pe buze, dar simţise în clipa aceea că era oarecum o laşitate să se ascundă în spatele cuvintelor altuia.

— Ce principiu şchiop! decise Agathe scurt. Tocmai după principiul acesta m-am măritat eu!

Iar Ulrich gândi: „Da, e într-adevăr un principiu şchiop”. Se pare că oamenii care, la anumite întrebări, au de dat un răspuns nou şi revoluţionar compensează acest fapt încheind cu toate celelalte un compromis care le permite să trăiască după o morală cuminte, în papuci de casă; cu atât mai mult cu cât un asemenea procedeu, care tinde să considere ca invariabil totul, în afară de ceea ce are tendinţa să schimbe, corespunde întru totul economiei creatoare a gândirii care le este lor familiară. Ulrich însuşi considerase totdeauna că aici era vorba mai curând de rigoare decât de neglijenţă, dar atunci când avusese loc acea conversaţie cu sora lui se simţise atins personal: nu mai suporta acum indecizia pe care o agrease până atunci şi i se părea că tocmai Agathe avusese menirea să-l aducă în punctul acela. Dar pe când îi explica totuşi regula spiritelor libere, ea râse şi-l întrebă dacă nu-şi dădea seama că în clipele în care încerca să creeze reguli generale, un alt om apărea deodată în locul lui.

— Chiar dacă tu îl admiri – desigur, pe bună dreptate, el îţi este în esenţă cu totul indiferent! susţinu ea.

Îşi privea fratele cu o îndrăzneală binedispusă şi provocatoare. Se simţi iarăşi stânjenit să-i răspundă, tăcu şi se aşteptă în fiecare clipă să fie întrerupt, dar cu toate acestea nu se putea hotărî să pună capăt conversaţiei. Ei îi dădu curaj acea situaţie.

— În timpul scurt cât am fost împreună acum, continuă ea, tu mi-ai dat îndrumări de nepreţuit în ce priveşte viaţa mea, cum n-aş fi îndrăznit niciodată să gândesc din proprie iniţiativă, dar apoi de fiecare dată ajungeai să te îndoieşti cu privire la adevărul spuselor tale! Mie mi se pare că adevărul, aşa cum îl foloseşti tu, este o forţă care le face rău oamenilor.

Nu ştia nici ea ce anume îi conferea îndrăzneala de a-i face

asemenea reproşuri; propria ei viaţă i se părea atât de lipsită de orice valoare, încât ar fi trebuit să tacă din gură. Însă ea îşi extrăgea curajul de la Ulrich însuşi, iar felul în care se sprijinea acum pe el în timp ce-l ataca era o atitudine atât de feminină, că îşi dădu şi el seama.

— Nu înţelegi deloc dorinţa de concentrare a gândurilor în mari mase bine articulate, experienţele trăite în lupta spirituală îţi sunt străine; tu nu vezi decât nişte coloane mărşăluind în cadenţă, impersonalitatea a nenumărate picioare care stârnesc adevărul asemenea unui nor de praf! spuse Ulrich.

— Dar nu mi-ai descris tu însuţi atât de exact şi limpede cum n-aş fi reuşit eu niciodată cele două stări în care poţi să trăieşti? replică ea.

Un nor de căldură, ale cărui contururi se schimbau repede, pluti peste faţa ei. Simţea dorinţa să-l împingă pe fratele ei atât de departe încât el să nu mai poată bate în retragere. Trăia o adevărată stare de febrilitate, dar nu ştia dacă avea să aibă destul curaj pentru a-şi duce intenţia la îndeplinire şi căută să întârzie ridicarea de la masă.

Toate acestea le ştia şi Ulrich, le ghicea; dar el se debarasă de momentul de ezitare şi începu să argumenteze. Era aşezat în faţa ei, cu ochii absenţi, cu gura crispată, căutându-şi cuvintele şi avea impresia că nu mai era în el însuşi, că ar fi rămas oarecum în urma sa şi că ceea ce spunea acum îşi striga, astfel, sieşi din urmă.

— Să presupunem, spuse, că aş vrea cândva, într-o călătorie, să fur tabachera de aur a unui străin: te întreb, un asemenea lucru nu e de-a dreptul inimaginabil? Nici nu vreau să mai discut dacă decizia ta, aşa cum îţi pluteşte acum prin minte, ar putea sau nu fi justificată invocând o libertate spirituală superioară. S-ar putea chiar să fie just ca Hagauer să fie făcut să sufere. Dar închipuie-ţi că

eu m-aş afla într-un hotel şi că nici n-aş suferi de mizerie, nici n-aş fi hoţ de profesie, niciun deficient mintal cu cine ştie ce malformaţii fizice sau psihice, nici n-aş fi avut ca mamă o isterică sau ca tată un beţiv, nici n-aş fi în vreun fel sau altul tulburat sau stigmatizat, şi cu toate acestea aş fura. Îţi repet, un asemenea caz nu se poate întâmpla niciunde în lume! Pur şi simplu nu se produce niciun asemenea caz! Constituie o certitudine ştiinţifică – un asemenea caz este imposibil să se producă!

Agathe izbucni într-un râs sonor.

— Dar, Ulo! Ce se întâmplă dacă totuşi ajungi să furi?

La acest răspuns pe care el nu-l anticipase, Ulrich însuşi fu nevoit să râdă; sări în picioare şi-şi împinse grăbit scaunul la loc, ca astfel să nu pară că o încurajează, aprobând-o. Agathe se ridică şi ea de la masă.

— Nu e permis să faci aşa ceva! o rugă el.

— Dar, Ulo, răspunse ea, tu gândeşti până şi în vis sau visezi ceva care se întâmplă?

Întrebarea îi aminti lui de ceea ce susţinuse cu câteva zile înainte, şi anume că toate exigenţele morale evocau un fel de stare de vis care se disipa îndată ce ajungeau să îmbrace o formă. Însă Agathe, după ultima remarcă, trecu în camera de lucru a tatălui ei, care i se înfăţişa privirii luminată prin cele două uşi deschise, iar Ulrich, care nu o urmase, o vedea oprită acolo, în picioare. Ridicase spre lumină o foaie de hârtie şi citea. „Oare nu are idee ce îşi asumă?" se întreba el. Cu toate acestea, din legătura de chei a noţiunilor moderne, cum ar fi complex de inferioritate de natură nevrotică, deficienţă mintală, debilitate şi alte asemenea, nu i se potrivea nimic, iar în imaginea, de altfel frumoasă, pe care o oferea Agathe în timp ce se gândea la comiterea acelui delict nu se vedea nicio urmă de cupiditate sau de de dorinţă de răzbunare sau de vreo altă urâciune sufletească. Chiar

dacă, eventual cu ajutorul unor asemenea noţiuni, acţiunile unui criminal ori ale unui om pe jumătate nebun i s-ar fi părut lui Ulrich relativ disciplinate şi civilizate, căci în profunzimile lăuntrice mai licăresc acolo mobilurile desfigurate şi dezarticulate ale vieţii obişnuite, hotărârea sălbatică şi blândă totodată a surorii lui, în care se amestecau fără deosebire puritatea şi delincvenţa, îl descumpănea acum pe el cu totul. Nu reuşea să accepte gândul că această fiinţă omenească, acum în mod făţiş pregătită să săvârşească o faptă necuvenită, ar fi putut fi o fiinţă rea şi era acum nevoit să privească de aici cum Agathe ridica de pe birou câte o hârtie, o citea, o punea la o parte şi căuta cu toată gravitatea un anumit document. Hotărârea ei crea impresia de a se fi coborât la nivelul deciziilor cotidiene venind dintr-o altă lume.

În timp ce o observa astfel, pe Ulrich îl neliniştea şi întrebarea de ce, la urma urmei, îl convinsese el pe Hagauer să plece plin de bună-credinţă. I se părea că încă de la început acţionase ca şi cum ar fi fost instrumentul voinţei surorii lui şi că până în ultima clipă, chiar şi când o contrazicea, îi dăduse totdeauna răspunsuri care o ajutau să îşi înfăptuiască mai departe intenţiile. Adevărul le face rău oamenilor, spusese ea: „Foarte bine spus, dar ea nu ştie deloc ce înseamnă adevărul!" reflectă el. „Cu anii, te îmbolnăveşte de gută, dar la tinereţe te ţine tot într-o vânătoare şi în excursii cu barca!" Se aşezase iarăşi. Acum se gândea deodată că Agathe nu numai că în ce spunea despre adevăr relua într-un fel sau altul gânduri ale lui, ci şi că ceea ce făcea ea acum în camera de alături fusese indicat dinainte de el. El însuşi spusese că, în momentele cele mai intense ale vieţii unui om, nu mai există nici binele, nici răul, ci doar credinţa şi îndoiala; că regulile ferme contrazic regulile moralei şi credinţei nu îi este permis să fie mai veche nici măcar cu o oră; că în starea de credinţă nu se poate făptui nimic josnic; că presentimentul

era o situaţie mai pasionantă decât adevărul; iar Agathe era acum pe punctul de a părăsi tărâmul împrejmuit al moralei pentru a se aventura în acele profunzimi fără limite în care nu mai există nicio altă decizie decât de a urca sau de a cădea. Ea îşi punea în aplicare faptele aşa cum la vremea respectivă luase din mâna lui ezitantă decoraţiile pentru a le schimba pe pieptul tatălui, iar în clipa aceea el o iubea, fără să mai ţină seama de lipsa ei de scrupule, cu simţământul ciudat că propriile lui gânduri erau cele care, pornind de la el, trecuseră în ea şi acum se reîntorceau de la ea spre el, mai sărace în puterea de judecată, dar, asemenea unei sălbăticiuni, aducând cu ele mireasma de balsam a libertăţii. Simţind că tremura în efortul de a se stăpâni, el îi propuse cu precauţie:

— Am să-mi amân plecarea cu o zi şi am să consult un notar sau un avocat. Poate că ceea ce vrei tu să faci e cât se poate de evident.

Însă Agathe aflase de acum că notarul la care apela tatăl lor pe vremuri nu mai trăia.

— Nimeni nu ştie nimic despre toată afacerea, spuse ea, nu mai stârni tu lucrurile!

Ulrich remarcă acum că ea luase o foaie de hârtie şi încerca să imite scrisul de mână al tatălui lor.

Se apropiase, copleşit de curiozitate, şi stătea acum în spatele ei. Strânse în teancuri erau aici nişte documente peste care alunecase, pe când se afla în viaţă, mâna tatălui său, ale cărei gesturi se părea că le mai simte încă, iar dincolo era Agathe, care încerca, parcă într-o reprezentaţie teatrală, să imite ceea ce fusese real odinioară. Era un spectacol straniu. Scopul urmărit de aceste eforturi, gândul că ele slujeau comiterii unui fals, dispăruse. În realitate, Agathe nici nu se gândise la acest aspect. În jurul ei pâlpâia spiritul dreptăţii, însufleţit de flăcări, nu de logică.

Pentru ea decenţa şi echitatea, aşa cum învăţase să le recunoască

drept virtuţi de la cei pe care-i ştia şi mai ales de la profesorul Hagauer, păreau a fi doar gestul cu care-ţi ştergi o pată de pe rochie; iar fapta urâtă care plutea în jurul ei o făcea să se gândească acum că lumea era inundată în lumina unui răsărit de soare. Îşi spunea că dreptatea şi abaterea de la dreptate nu mai erau nişte noţiuni generale, un compromis creat pentru milioane de oameni, ci întâlnirea miraculoasă între un Eu şi un Tu, nebunia unei creaţii originare, care nu ajunsese încă să fie comparată şi măsurată cu vreun criteriu anume. De fapt, ea îi făcea în dar lui Ulrich un delict, dându-i-se astfel pe mână, pe deplin încrezătoare că el trebuia să o înţeleagă în necugetarea ei, asemenea unor copii care, când vor să facă daruri şi nu au nimic de dăruit, ajung la cele mai năstruşnice idei. Iar Ulrich intuia în cea mai mare parte acele simţăminte. Urmărindu-i din priviri gesturile, el simţea o plăcere pe care nu o mai cunoscuse niciodată, căci acea abandonare cu toată fiinţa şi fără nicio rezervă în ceea ce înfăptuia o altă fiinţă avea ceva din absurditatea şi magia unui basm. Chiar dacă pătrundea în simţământul său şi avertismentul că un al treilea avea să sufere o nedreptate, acesta străluci doar o clipă, asemenea tăişului unei securi; se linişti repede la gândul că, la drept vorbind, ceea ce comitea sora lui nu privea pe nimeni. Nu era sigur că încercările de a imita scrisul cuiva aveau să fie cu adevărat folositoare şi ceea ce făcea Agathe între cei patru pereţi ai locuinţei rămânea doar o chestiune a ei personală, atâta vreme cât efectele faptei ei nu aveau să se manifeste în afara acelor ziduri.

Ea îl chemă acum, se întoarse spre el şi fu surprinsă să-l vadă oprit în spatele ei. Se trezi parcă. Scrisese tot ceea ce voise să scrie şi îngălbenea acum, cu gesturi sigure, hârtia la flacăra unei lumânări ca să-i dea aspectul învechit, îşi întinse mâna liberă spre Ulrich, care i-o apucă, dar nu era în stare să-şi încrunte chipul într-o expresie

întunecată. Apoi ea spuse: — Ascultă! Când e vorba de o contradicţie, iar tu eşti ataşat de ambele aspecte – iubindu-le cu adevărat! – nu înseamnă că rezolvi contradicţia, fie că vrei sau nu?

— Pui problema într-un mod mult prea uşuratic, murmură Ulrich.

Dar Agathe ştia cum avea să judece el situaţia cu acea a „doua gândire" a lui. Ea luă o foaie de hârtie curată şi scrise, cu insolenţă, cu acel scris de mână demodat pe care se pricepea să-l imite atât de bine: „Fiica mea cea rea Agathe nu-mi oferă niciun motiv pentru a modifica dispoziţiile pe care le-am întocmit odinioară în favoarea fiului meu cel bun Ulo!" Încă nemulţumită, scrise pe o a doua filă: „Fiica mea Agathe necesită ca o vreme să fie educată în continuare de fiul meu cel bun Ulo".

Astfel se petrecuseră lucrurile, dar când ulterior Ulrich îşi evocă din nou scena în cele mai mici amănunte, până la urmă ştia la fel de puţin ca la început ce ar fi fost de făcut.

N-ar fi trebuit să plece fără a fi restabilit situaţia: într-atât era neîndoielnic! Era evident că superstiţia contemporană potrivit căreia nimic nu trebuie luat prea în serios îi jucase o festă când îi şoptise toate astea, convingându-l să părăsească provizoriu câmpul de luptă şi să nu mai sporească printr-o rezistenţă sentimentală importanţa acelui incident litigios. Nu e dracul aşa de negru! Din cele mai violente exagerări, odată ce le laşi o vreme să se potolească, se iveşte cu vremea o nouă mediocritate; nu am mai putea lua trenul, nici nu am mai putea merge pe stradă fără a avea un pistol încărcat asupra noastră dacă nu am avea temeiuri să ne încredem în legitatea mediocrităţii, care reduce de la sine la nivelul improbabilului posibilităţile cele mai excesive. Ulrich dăduse ascultare acelei credinţe empirice, caracteristică europenilor, când plecase spre casă în ciuda tuturor neliniştilor. În sinea sa, îl bucură

chiar faptul că Agathe se arătase a fi atât de diferită.

Cu toate acestea, legal vorbind, chestiunea nu putea fi soluţionată decât prin faptul că Ulrich trebuia să refacă retrospectiv, cât mai repede cu putinţă, ceea ce neglijase atunci. Ar fi trebuit să-i trimită surorii lui, fără să mai ezite, o scrisoare expresă sau o telegramă şi să-i fi scris cam aşa: „Eu refuz orice complicitate cu tine, atâta vreme cât eu nu…". Dar nu se vedea câtuşi de puţin scriind un asemenea text; pentru moment, lucrul îi părea cu totul imposibil.

În plus, scena fatidică în discuţie fusese precedată de hotărârea lor de a locui împreună, sau cel puţin sub acelaşi acoperiş, pe durata săptămânilor care aveau să urmeze, iar în scurtul interval de timp care rămăsese până la plecarea lui fuseseră nevoiţi să discute îndeosebi pe acea temă. Stabiliseră pentru început acest aranjament „pe durata divorţului", pentru ca Agathe să se poată bucura astfel de sfatul şi de protecţia lui. Însă acum, rememorându-şi evenimentele, Ulrich îşi aminti de o remarcă mai veche a surorii lui, că ea voia „să-l omoare pe Hagauer" şi era evident că acel „plan" lucrase în lumea ei lăuntrică şi dobândise acolo o nouă înfăţişare. Ea insistase cu vehemenţă să se ajungă repede la vânzarea imobilului părintesc, posibil pentru că dorea să facă proprietatea lor cât mai puţin vizibilă, chiar dacă un asemenea demers ar fi putut părea recomandabil şi din alte motive; oricum, cei doi fraţi hotărâseră să mandateze o agenţie imobiliară şi stabiliseră condiţiile. Astfel că Ulrich trebuia acum să se gândească şi la ce ar fi urmat să se întâmple cu sora lui după ce el însuşi se va fi întors la viaţa de dinainte, viaţă pe care, de fapt, nici el nu şi-o mai accepta acum. Situaţia în care se găsea Agathe nu putea în niciun caz să se prelungească la nesfârşit. Cât de surprinzător de apropiaţi ajunseseră unul cu altul în acel interval de timp atât de scurt – situaţie care căpătase aspectul unei încrucişări de destine, se gândea

Ulrich, chiar dacă probabil ea fusese creată de nenumărate detalii mici, independente unele de altele. Poate că Agathe îşi formase o concepţie ceva mai aventuroasă şi mai romantică; ei ştiau totuşi prea puţin unul despre altul în ce privea relaţiile multiple şi superficiale de care depindea o viaţă în comun. Când se gândea cu obiectivitate la sora lui, Ulrich constata chiar că existau multe întrebări fără răspuns şi nici chiar în privinţa trecutului ei nu reuşea să-şi formeze o opinie certă; cea mai plauzibilă i se părea ipoteza că ea trata cu mare neglijenţă tot ceea ce se întâmpla cu ea sau făcea ea însăşi şi că trăia într-un mod nesigur, poate de-a dreptul fantezist, în iluzii care se clădeau de fapt alături de viaţa reală, căci o asemenea explicaţie era susţinută şi de realitatea că trăise atâta vreme cu Hagauer, ca apoi să se rupă atât de subit de el. Până şi lipsa de chibzuinţă cu care aborda viitorul se potrivea cu o asemenea interpretare: îşi părăsise căminul, ceea ce părea să o mulţumească pentru moment, şi evita întrebările cu privire la ce avea să se întâmple în continuare. Nici Ulrich nu putea să-şi imagineze dacă ea avea să rămână nemăritată şi să trăiască mai departe la modul nelămurit ca o tânără celibatară sau cum ar fi trebuit să arate bărbatul care să se potrivească cu sora lui; îi împărtăşise, de altfel, opinia sa cu puţin timp înainte de a se fi despărţit.

Ea însă îl privise în ochi speriată – probabil cu o spaimă uşor jucată, arătându-se surprinsă –, apoi îl contră cu o întrebare:

— Oare nu pot pur şi simplu să locuiesc pentru moment la tine fără să decidem asupra fiecărui detaliu?

Astfel, şi fără a fi stabilit nimic precis, ei îşi confirmară hotărârea de a se stabili împreună. Dar Ulrich înţelese că odată cu acea încercare avea să se încheie şi încercarea sa de a-şi lua „concediu de la viaţă”. Nu voia să se gândească acum ce urmări decurgeau de aici, dar n-ar fi putut spune că nu agrea faptul că de acum înainte

traiul lui avea să fie supus anumitor restricţii şi se gândi iarăşi la societatea legată de Acţiunea Paralelă, dar îndeosebi la doamnele din acel mediu. I se părea minunat gândul că avea s-o rupă cu toate acestea, aşa cum era acum legat de o asemenea schimbare a vieţii. Aşa cum în anumite încăperi trebuie schimbat doar un detaliu mărunt pentru ca din ecouri fără veselie să fie creată o rezonanţă miraculoasă, în imaginaţia sa propria-i locuinţă se preschimbă într-o cochilie în care să fi putut asculta, asemenea unui curent depărtat, murmurul oraşului.

Apoi, în ultima parte a acelei conversaţii, avu loc un anume schimb de replici:

— Vom trăi ca nişte pustnici, spusese Agathe cu un surâs larg, dar, în ce priveşte dragostea, fiecare rămâne, fireşte, liber. Cel puţin pentru tine nu vor exista niciun fel de obstacole! îl asigurase ea.

— Ştii tu, îi dăduse răspuns Ulrich, că intrăm acum în împărăţia Milenară?

— Ce înseamnă asta?

— Am vorbit deja atât de mult despre dragostea care nu curge precum un pârâu spre vărsare, ci, asemenea mării, alcătuieşte o stare de spirit, un mod de viaţă. Fii sinceră acum: când la şcoală ţi se spunea că îngerii în paradis nu fac nimic altceva decât să se oprească în faţa Domnului şi să-i aducă laude, puteai să-ţi închipui o asemenea beatitudine a inacţiunii şi negândirii?

— Eu mi-am imaginat totdeauna ceva plicticos, ceea ce sigur că depinde de faptul că sunt lipsită de orice desăvârşire, fu răspunsul Agathei.

— Dar după toate lucrurile asupra cărora ne-am înţeles noi, îi explică Ulrich, acum trebuie să-ţi închipui că această mare se află într-o desăvârşită imobilitate şi izolare, urmând a fi umplută cu mici întâmplări cristaline şi pure, mereu reînnoindu-se. Timpurile vechi

au încercat să-şi imagineze o asemenea viaţă aici pe pământ: aceasta este împărăţia Milenară, alcătuită după chipul şi asemănarea noastră şi totuşi ca niciuna din împărăţiile pe care le cunoaştem noi! Astfel vom trăi! Ne vom debarasa de orice egoism, nu vom mai strânge nici bunuri, nici cunoştinţe, nici fiinţe iubite, nici prieteni, nici principii şi nu ne vom mai concentra nici asupra noastră înşine; atunci spiritul ni se va deschide, se va destrăma fluid în faţa oamenilor şi animalelor şi se va desface cuprinzător în aşa chip, încât nu vom mai putea rămâne câtuşi de puţin noi înşine şi nu ne vom mai putea menţine drepţi decât împletindu-ne cu tot ceea ce este pe lume!

Mica succesiune de replici fusese o glumă. El ţinea în clipa aceea în mână o foaie de hârtie şi un creion, îşi făcea nişte însemnări, iar în vremea aceea discuta cu sora lui lucrurile pe care urmau să le facă atunci când aveau să înfăptuiască vânzarea casei şi a dependinţelor ei. Era încă iritat şi nu ştia nici el dacă blasfemia sau se lăsa pradă fanteziei. Astfel preocupaţi, nici nu mai ajunseseră să se explice cum ar fi trebuit în legătură cu testamentul.

Poate datorită acelei confruntări atât de complicate, Ulrich nu mai ajunse de fapt la a trăi remuşcări active în acea zi. Iniţiativa atât de hotărâtă a surorii lui avea în mare măsură ceva care lui îi plăcea, deşi fusese atins în sinea lui; trebuise să recunoască atunci că omul care se lăsa să trăiască „după regula spiritelor libere” şi căruia el îi făcuse un loc comod în lumea lui lăuntrică ajunsese dintr-odată într-o contradicţie primejdioasă cu omul profund nedeterminat care nutreşte adevărata seriozitate. Nu voia nici să evite ceea ce se petrecuse prin remedii grăbite şi obişnuite; numai că în privinţa aceea nu existau reguli şi lucrurile, aşa cum se petrecuseră, trebuiau lăsate să evolueze.

16
Reîntâlnirea cu soţul diplomat al Diotimei

Dimineaţa următoare nu-l găsi pe Ulrich limpezit, iar după-amiază târziu se hotărî – cu intenţia de a-şi atenua gândurile grave care-l apăsau – să-şi viziteze vara, care se preocupa de eliberarea sufletelor de relele civilizaţiei.

Spre surprinderea lui, încă înainte ca Rachel să fi revenit din camera Diotimei, fu luat în primire de şeful de departament Tuzzi, care-i ieşi în întâmpinare.

— Soţia mea nu se simte bine astăzi, explică soţul experimentat, având acum în tonul vocii acea delicateţe necondiţionată care, folosită luni de-a rândul, devine prin rezonanţele ei o formulă de divulgare a secretelor domestice. Nu ştiu dacă poate primi vizita dumitale.

Era îmbrăcat de plecare, dar îi ţinu cu plăcere companie lui Ulrich.

Acesta se folosi de prilej pentru a se interesa de Arnheim.

— Arnheim a fost în Anglia şi acum se găseşte la Petersburg, relată Tuzzi.

Lui Ulrich, care se afla încă sub impresia apăsătoarelor trăiri din ultima vreme, informaţia fără importanţă în sine, şi de altfel cât se poate de firească, îi creă deodată senzaţia că lumea întreagă, plenitudinea şi mişcarea ei s-ar fi revărsat asupră-i.

— E mult mai bine astfel, spuse diplomatul. Se simte bine călătorind de zor încolo şi încoace. În felul acesta se pot face observaţii şi se mai află tot felul de lucruri.

— Deci dumneata tot mai crezi că el face drumurile acestea cu o misiune pacificatoare din partea ţarului? întrebă Ulrich înveselit.

— Cred mai mult ca oricând, îl asigură cu simplitate şeful de

departament Tuzzi, în sarcina căruia revenea aplicarea politicii austro-ungare.

Dar dintr-odată Ulrich simţi că se îndoia de faptul că Tuzzi ar fi fost în realitate într-atât de lipsit de orice bănuieli, poate se prefăcea doar astfel şi voia să-l inducă pe el în eroare; oarecum iritat, îl lăsă deoparte pe Arnheim şi se interesă:

— Am auzit că între timp aici s-a dat consemnul de a trece la acţiune?

Ca întotdeauna, lui Tuzzi părea să-i facă plăcere să joace rolul inocentului şi în acelaşi timp al vicleanului în privinţa Acţiunii Paralele; ridică din umeri, rânjind:

— Nu vreau să mă amestec în afacerile soţiei mele. Ai să afli fără îndoială de la ea, îndată ce vei putea fi primit!

După o scurtă pauză, mustaţa de pe buza superioară începu să-i tresară, ochii mari şi întunecaţi îi străluceau pe faţa de culoarea pielii înnegrite, ca de o suferinţă incertă.

— Eşti şi dumneata, doar, un fel de cărturar, spuse el ezitând, poate că dumneata ai putea să mă lămureşti ce înseamnă faptul că un om are suflet?

Se părea că Tuzzi ar fi vrut să discute despre acea problemă şi, evident, nesiguranţa lui crea impresia că suferea cu adevărat. Cum Ulrich nu-i răspunse imediat, continuă:

— Când se spune că cineva „e un om de suflet", înseamnă că te gândeşti la un tip fidel, răbdător în îndatoririle lui, onest – am şi eu un şef de cabinet care-i un astfel de om; dar, la urma urmei, aici e vorba doar de nişte calităţi de subaltern! Sau sufletul este o însuşire a femeilor: ar însemna ceva de felul că ele plâng mai uşor şi roşesc mai uşor…

— Doamna, soţia dumitale, are suflet, îl corectă Ulrich cu tot atâta seriozitate cu cât ar fi constatat că doamna în chestiune avea

păr albastru ca noaptea.

O uşoară paloare trecu repede peste faţa lui Tuzzi.

— Soţia mea are spirit, spuse el rar, trece cu îndreptăţire drept o femeie de spirit. Eu o necăjesc uneori şi îi reproşez că este o femeie cu spirit frumos, exaltat. Atunci ea se supără. Dar nu e, de fapt, sufletul…

Căzu pe gânduri.

— Ai fost vreodată la o ghicitoare, la o practicantă a ezoterismului? întrebă el apoi. Îţi citeşte în palmă sau îţi prezice viitorul după un fir de păr, uneori cu atâta acurateţe încât rămâi de-a dreptul surprins: e poate vreun dar aparte sau or fi cine ştie ce trucuri. Dar poţi să-ţi închipui că e ceva de înţeles când îţi spune cineva, de exemplu, că s-ar arăta semne că vine o vreme când sufletele noastre ar putea ajunge să se vadă unele pe altele, fără mijlocirea simţurilor? Am să adaug imediat, completă el grăbit, că aşa ceva nu trebuie înţeles la modul figurat, ci că dacă nu eşti tu personal un om bun, orice ai face, în zilele noastre s-ar vedea mult mai limpede decât în secolele trecute, pentru că acum trăim deja într-o epocă în care sufletele sunt pe cale să se trezească! Dumneata crezi aşa ceva?

Cu Tuzzi nu se ştia niciodată dacă înţepăturile îl aveau drept ţintă pe el însuşi sau pe cel care-l asculta Ulrich răspunse deci la întâmplare: — În locul dumitale, aş încerca să văd cum merg lucrurile de la sine!

— Nu mai face glume în chestiunea aceasta, stimabile, nu se cuvine aşa ceva câtă vreme personal eşti în siguranţă, se plânse Tuzzi. Soţia mea însă îmi cere ca eu să încuviinţez cu toată seriozitatea frazele de genul acesta, chiar dacă nu le aprob, şi trebuie atunci să capitulez fără să fi fost măcar în stare să mă apăr cum se cuvine. Aşa că acum, în criza aceasta, mi-am adus aminte că

Domnia Ta eşti cărturar şi…

— Afirmaţiile acestea, amândouă, sunt din Maeterlinck, dacă nu mă înşel, îl ajută Ulrich.

— Aşa!? Din… Da, se poate, desigur. Ceea ce e…? Da, da, bine; atunci poate că tot el este acela care susţine că nu există adevăr? Decât pentru omul care iubeşte cu adevărat! zice el. Dacă iubesc o anumită fiinţă omenească, înseamnă că particip nemijlocit la un adevăr tainic, care este mai profund decât cel obişnuit. Dimpotrivă, când afirmăm ceva bazându-ne pe o cunoaştere şi o observaţie precisă a omului, fireşte că aşa ceva n-ar mai avea nicio valoare. Tot de la Mae…, cum îi spui dumneata, provine şi asta?

Drept să-ţi spun, nu ştiu. Poate. Se potriveşte cu ce spune el.

— Eu îmi închipuiam că provine de la Arnheim.

— Arnheim şi-a însuşit multe de la Maeterlinck, care şi-a însuşit multe de la alţii, amândoi sunt nişte eclectici foarte înzestraţi.

— Aşa? Atunci sunt chestiuni vechi? Dar explică-mi, pentru numele lui Dumnezeu, cum de se permite în zilele noastre să se tipărească aşa ceva! îl rugă Tuzzi. Dacă nevasta mea îmi răspunde „Raţiunea nu dovedeşte nimic, ideile nu ajung până la suflet" sau „Mai presus de exactitate şi precizie există un imperiu al înţelepciunii şi iubirii, pe care cuvintele formulate de raţiune nu fac decât să-l profaneze", atunci înţeleg cum de poate ajunge la asemenea concepţii; la urma urmei, e femeie, se apără în felul acesta împotriva logicii bărbatului! Dar cum poate un bărbat să spună aşa ceva?!

Tuzzi se trase mai aproape şi-şi lăsă mâna pe genunchiul lui Ulrich:

— Adevărul înoată ca un peşte într-un principiu invizibil; cum apuci să-l scoţi de acolo, a şi murit; ce spui de o asemenea afirmaţie? Poate că se leagă şi de deosebirea dintre un om „erotic" şi un om

„sexual”?

Ulrich surâse.

— Chiar trebuie să te edific?

— Ard de nerăbdare să te ascult!

— Nu ştiu cum să încep.

— Păi, vezi! Între bărbaţi nu reuşeşti să articulezi asemenea chestiuni. Dar dacă dumneata ai avea, cum zic ei, un suflet, atunci ai sta pur şi simplu să-l contempli şi să-l admiri pe al meu. Am ajunge până la o înălţime unde nu mai există nici gânduri, nici cuvinte, nici fapte. Dimpotrivă, nişte forţe tainice şi o tăcere cutremurătoare! Un suflet are voie să fumeze? întrebă el şi îşi aprinse o ţigară; de-abia după aceea îşi aminti de îndatoririle sale de gazdă şi-i întinse şi lui Ulrich tabachera.

De altfel, era mândru de faptul că citise cărţile lui Arnheim şi, tocmai pentru că nu le putea suferi, îl măgulea, ca şi cum ar fi fost vorba de o descoperire personală, faptul că recunoscuse posibila utilitate a retoricii lor abundente în nepătrunsele intenţii ale diplomaţiei. În realitate, nimănui nu i-ar fi convenit să depună un efort atât de laborios în zadar şi oricine în locul lui ar fi început prin a fi o vreme ironic, dar apoi ar fi cedat curând dorinţei de a plasa ca piatră de încercare în discuţii câte un citat sau de a îmbrăca vreunul din lucrurile care oricum nu se pot exprima în termeni precişi în câte una din ideile acelea noi, iritant de obscure. Aşa ceva se petrece fără voie, căci simţi în asemenea veşminte noi propriile gânduri ca fiind ridicole, dar te obişnuieşti repede şi astfel, pe nesimţite, spiritul timpului se schimbă în ce priveşte aplicările sale; în cazul acesta special s-ar fi putut foarte bine ca Arnheim să-şi fi găsit un nou admirator. Până şi Tuzzi recunoştea că s-ar fi putut imagina, în proiectul acela al unei fuziuni între spirit şi economie şi în ciuda tuturor opoziţiilor de principiu, un fel de psihologie economică, iar

ceea ce îl proteja acum serios faţă de Arnheim era, la drept vorbind, doar Diotima. Căci între ea şi Arnheim începuse de pe atunci – dar rămăsese încă un lucru necunoscut tuturor – să câştige teren o anume răceală, care făcea să planeze asupra celor spuse până atunci de Arnheim despre problemele sufletului bănuiala că n-ar fi fost decât nişte pretexte, iar urmarea era că Tuzzi reacţiona cu mai multă iritare ca oricând la toate aluziile care i se făceau şi pe care el le interpreta ca pe nişte reproşuri. Era deci scuzabil ca în asemenea împrejurări el să presupună că relaţiile soţiei sale cu străinul ar fi devenit tot mai apropiate; n-ar fi fost vorba adică de o dragoste împotriva căreia un soţ să poată lua măsuri, ci de o „stare de spirit de iubire" şi de o „meditaţie legată de iubire" şi în asemenea măsură mai presus de orice suspiciune josnică, încât Diotima însăşi vorbea acum deschis despre gândurile pe care i le inspira situaţia în sine, ba în ultima vreme îi cerea chiar cu destulă imprudenţă lui Tuzzi să participe şi el din punct de vedere intelectual şi spiritual.

El însuşi se simţea stupefiat şi extrem de vulnerabil, aşa cum se afla înconjurat de acea situaţie, care îl orbea asemenea strălucirii soarelui revărsându-se deodată din toate părţile, fără a-i da posibilitatea de a stabili exact poziţia soarelui după care să se orienteze pentru a se refugia la umbră şi să găsească apărare.

Îl auzea acum pe Ulrich vorbind.

— Dar permite-mi să-ţi atrag atenţia asupra unor chestiuni la care să te gândeşti. În noi are loc de obicei un flux crescând şi iarăşi retrăgându-se al trăirii. Stimulii care se manifestă în noi provin din afară şi se revarsă, ca acţiuni şi cuvinte, iarăşi în afară. Închipuie-ţi totul ca pe un fel de joc mecanic. Pe urmă, închipuie-ţi că mecanismul se defectează: se produce atunci o stagnare. Se petrece o oarecare revărsare peste maluri. În anumite împrejurări poate fi vorba doar de o creştere a nivelului…

— Cel puţin dumneata vorbeşti raţional, chiar dacă toate sunt absurdităţi… recunoscu Tuzzi. Nu prea înţelegea cum s-ar fi putut închega o explicaţie, însă îşi păstrase oricum rezerva şi, chiar dacă în sinea lui rătăcea încă în senzaţiile de dezolare lăuntrică, micul surâs răutăcios îi rămăsese pe buze, gata oricând să îşi reia rolul.

— Cred că fiziologii ne-ar spune, continuă Ulrich, că ceea ce numim acţiune conştientă provine de pe urma faptului că stimulul, ca să spunem aşa, nu numai că parcurge un arc reflex, intrând şi ieşind, ci este de asemenea silit la un ocol; atunci lumea pe care o trăim şi lumea în care acţionăm, deşi ele ni se par a fi una şi aceeaşi, seamănă cu nivelul superior şi nivelul inferior al apei în iazul unei mori, iar aceste niveluri sunt legate laolaltă printr-un fel de stăvilar al conştiinţei care reglează nivelul, presiunea şi toţi ceilalţi parametri ai apei care intră şi curge mai departe. Sau, cu alte cuvinte: când într-una din părţi intervine o tulburare – o înstrăinare de lume sau suprimarea dorinţei de a acţiona – am putea la fel de bine să admitem că în felul acesta s-ar crea o a doua conştiinţă, superioară? Sau nu crezi? — Eu? spuse Tuzzi. Trebuie să-ţi spun că eu cred că toate aceste aspecte îmi sunt perfect indiferente. Sunt lucruri pe care trebuie să le lămurească între ei profesorii universitari, dacă socotesc că e important s-o facă. Dar, ca să vorbim la modul practic… Îşi strivi gânditor ţigara în scrumieră şi-şi ridică apoi enervat privirea: Cine sunt oamenii care decid lucrurile pe lume, cei cu două stăvilare sau cei cu unul singur?

— Mă gândeam că vrei să auzi de la mine doar cum cred eu că apar asemenea idei…

— Dacă este ceea ce mi-ai spus, mărturisesc că din păcate n-am înţeles, spuse Tuzzi.

— Dar e foarte simplu: dumneata nu ai al doilea stăvilar, deci nu ai nici principiul înţelepciunii şi nu înţelegi niciun cuvânt din ceea

ce spun oamenii care au suflet. Iar eu te felicit din această pricină!

Ulrich îşi dăduse treptat seama că gândurile pe care le exprima cu sarcasm şi în compania aceea stranie nu ar fi fost deloc nepotrivite pentru a explica sentimentele de care era agitată atât de nelămurit inima sa. Ideea că într-o stare de receptivitate mult exagerată s-ar fi putut ajunge la fluxul şi refluxul trăirilor care să lege, la modul domol şi nelimitat, asemenea unei întinderi de apă, simţurile proprii de toate lucrurile de pe lume îi evoca îndelungatele lui conversaţii cu Agathe, iar chipul îi dobândi fără voie o expresie totodată dură şi absentă. Tuzzi îl observa pe sub pleoapele leneş ridicate şi ghicea, de pe urma stilului sarcastic al lui Ulrich, că el însuşi nu era acolo singurul nemulţumit de acea teorie a „stăvilarelor".

Nici unul, nici altul nu remarcară cât de multă vreme întârziase Rachel, căci aceasta fusese reţinută de Diotima; stăpâna avea nevoie de ajutorul cameristei să se îmbrace şi să aranjeze sumar camera ei de bolnavă, o ordine informală, dar în acelaşi timp cuvenită pentru a-l putea primi pe Ulrich. Acum fata veni să transmită rugămintea ca Ulrich să nu plece, ci să mai aibă puţină răbdare, iar apoi se întoarse în grabă la stăpâna ei.

— Toate frazele pe care mi le-ai citat sunt, fireşte, alegorii, reluă Ulrich conversaţia după acea întrerupere, pentru a-l răsplăti pe amfitrionul său că rămăsese să-i ţină companie. Un fel de vorbire spilcuită! Iar oamenii precum Arnheim mie îmi fac impresia că-şi umflă burţile tocmai cu asemenea nectar fără nicio substanţă! Adică, adăugă el repede, căci îşi dăduse seama că n-ar fi avut voie să o insulte indirect pe Diotima, tocmai Arnheim e cel care-mi creează impresia că îşi poartă sufletul în buzunarul de la piept, exact cum îşi poartă portvizitul.

Tuzzi îşi lăsă iarăşi la o parte servieta şi mănuşile pe care le

ridicase la intrarea Rachelei şi răspunse, însufleţindu-se:

— Îţi dai seama despre ce este vorba? Ce mi-ai explicat dumneata atât de interesant. Nu e altceva decât spiritul pacifismului!

Făcu o pauză, pentru a permite acelei aserţiuni să-şi facă efectul.

— Pacifismul în mâinile unor diletanţi reprezintă fără îndoială o mare primejdie, adăugă el grav.

Lui Ulrich îi venea să râdă, dar Tuzzi vorbise cu o seriozitate teribilă; de fapt, el asocia aici două noţiuni care în realitate erau înrudite de departe, oricât de ciudat ar fi putut să fie să vezi dragostea şi pacifismul legate laolaltă prin faptul că-i făceau lui impresia că ar fi rezultat dintr-un libertinaj diletant. Astfel că acum Ulrich nu mai ştia ce ar fi trebuit să răspundă şi se folosi pur şi simplu de acel prilej pentru a reveni la Acţiunea Paralelă şi a obiecta că totuşi se lansase consemnul de a se trece la fapte.

— Aceasta e o idee a lui Leinsdorf, comentă Tuzzi dispreţuitor. Îţi mai aduci aminte de ultima şedinţă care a avut loc aici, la noi, puţin înainte de plecarea dumitale? Leinsdorf a spus: „Trebuie să se întâmple ceva!", ceea ce acum se numeşte consemnul de a acţiona! Fireşte că Arnheim caută să-şi infiltreze aici pacifismul lui rusesc. Îţi aminteşti cum te-am avertizat atunci? Mi-e teamă că va avea motiv să-şi amintească de mine! Nicăieri politica externă nu e atât de dificilă cum e aici, la noi, iar eu am spus încă de pe atunci: cine se mai încumetă astăzi să traducă în faptă idei politice fundamentale trebuie să aibă stofa de speculant pregătit să meargă până la faliment, dar şi de criminal!

De data aceasta Tuzzi îşi ieşise din fire în adevăratul înţeles al cuvântului, fie pentru că Ulrich ar fi putut fi chemat dintr-un moment în altul la Diotima, fie pentru că el însuşi ar fi vrut să nu lase impresia că ar fi fost singurul moralizat în acea conversaţie.

— Acţiunea Paralelă stârneşte neîncrederea generală, relată el, iar

efectele ei pe planul politicii interne, unde e socotită ca fiind ostilă deopotrivă germanilor şi slavilor, pot fi simţite şi în politica externă. Pentru ca să înţelegi însă şi dumneata pe de-a întregul deosebirea dintre pacifismul diletant şi pacifismul profesioniştilor, am să-ţi explic ceva: Austria ar putea împiedica orice război pe o perioadă de cel puţin treizeci de ani, dacă ar intra în Antanta Cordială. Cu prilejul anului acestuia jubiliar ar putea face acest gest pacifist nemaiauzit de frumos şi ar asigura în acelaşi timp şi Germania de dragostea ei fraternă, fie că aceasta i-ar urma exemplul, fie că nu. Cele mai multe dintre minorităţile noastre naţionale ar fi entuziasmate. Am putea, cu ajutorul unor credite avantajoase, franceze şi engleze, să ne consolidăm armata, încât Germania să nu ne mai intimideze. Am scăpa astfel de Italia, iar Franţa n-ar putea întreprinde nimic fără noi: pe scurt, noi am fi cheia atât în problemele păcii, cât şi în ale războiului, am deveni un factor decisiv al marii politici. Nu-ţi trădez niciun secret: este un calcul politic simplu pe care l-ar putea face orice ataşat comercial din vreo ambasadă. De ce nu este pus în practică? Imponderabilele de la curtea imperială: acolo Maiestatea Sa este atât de puţin agreat încât s-ar considera de-a dreptul indecent să i se facă pe plac. Monarhiile sunt astăzi în dezavantaj pentru că sunt atât de împovărate de considerente de ordinul decenţei! Pe urmă imponderabilele aşa-numitei opinii publice: astfel ajung la Acţiunea Paralelă. De ce nu caută să educe, să formeze opinia publică?! De ce nu propune o concepţie obiectivă? Vezi – însă aici expunerile lui Tuzzi îşi pierdură din credibilitate şi creară mai degrabă impresia că ar fi încercat să ascundă unele dificultăţi – individul acesta, Arnheim, mă amuză sincer cu toate scrierile lui! El nu a inventat scrisul, iar noaptea trecută, când n-am putut adormi până târziu, am avut timp să mă gândesc puţin la toată problema. Întotdeauna au existat politicieni

care au scris romane sau piese de teatru, de exemplu Clemenceau sau Disraeli; Bismarck nu, dar Bismarck a fost distructiv. Uită-te şi la avocaţii franţuji care sunt astăzi la cârmă: poţi să-i invidiezi! Sunt nişte profitori politici, dar sunt sfătuiţi de o diplomaţie de un profesionalism impecabil, care le dă liniile directoare, cu toţii au scris într-un moment sau altul fără nicio jenă piese de teatru sau romane, cel puţin în tinereţe, şi mai scriu şi astăzi cărţi. Crezi că valorează ceva cărţile acestea? Eu cred că nu. Dar îţi jur că m-am gândit şi aseară: propriei noastre diplomaţii îi lipseşte ceva, pentru că se apucă să producă nişte cărţi. Am să-ţi şi spun de ce: în primul rând pentru că e, fireşte, important pentru un diplomat, ca şi pentru un sportiv, să elimine apa. În al doilea rând, sporeşte securitatea publică. Dumneata ştii ce este echilibrul european?

Fură întrerupţi de Rachel care venise cu ştirea că Diotima îl aştepta pe Ulrich. Tuzzi o lăsă să-i întindă pălăria şi pardesiul.

— Dacă ai fi patriot… spuse el vârându-şi braţele prin mâneci în timp ce Rachel îi ţinea pardesiul.

— Ce aş face atunci? întrebă Ulrich privind stelele negre ale ochilor Rachelei.

— Dacă ai fi patriot ai face-o atentă pe soţia mea sau l-ai preveni pe contele Leinsdorf cu privire la aceste dificultăţi. Eu nu mă încumet, din partea unui soţ ar putea cu uşurinţă să pară meschin.

— Dar aici pe mine nu mă ia nimeni în serios, replică Ulrich calm.

— A, să nu spui aşa ceva! exclamă Tuzzi cu vioiciune. Nu eşti luat în serios la modul în care sunt alţii luaţi în serios, dar tuturor le este frică de dumneata. Le e teamă că ai putea să-l influenţezi pe Leinsdorf să ia cine ştie ce decizie ciudată. Ştii dumneata ce este echilibrul european? insistă diplomatul.

— Presupun că da, oarecum, spuse Ulrich.

— Atunci ţi se cuvin felicitări î răspunse Tuzzi incitat. Noi,

diplomaţii de profesie, nu ştim niciunul. E lucrul acela pe care nu avem voie să-l tulburăm, ca să nu sară unii la gâtul celorlalţi. Dar ce anume nu e voie să tulburăm, iată ce nu ştie nimeni precis. Adu-ţi aminte ce s-a întâmplat şi ce se întâmplă de câţiva ani încoace: războiul turco-italian. Poincaré la Moscova, problema Bagdadului, intervenţia armată în Libia, încordarea relaţiilor austro-sârbe, problema Adriaticii… E ceea ce se poate numi echilibru? Neuitatul nostru baron Ährenthal – dar nu vreau să te mai reţin!

— Păcat, îl asigură Ulrich. Dacă acesta este echilibrul european, atunci în el se exprimă la modul ideal spiritul european!

— Da, este ceea ce îl face să fie atât de interesant, recunoscu Tuzzi deja din uşă, surâzând politicos. În sensul acesta, realizarea spirituală a acţiunii noastre nu trebuie subestimată!

— De ce nu împiedici dumneata acest fapt?

Tuzzi ridică din umeri.

— Când, la noi, un om cu poziţia Alteţei Sale vrea ceva, nimeni nu se poate manifesta împotrivă. Nu poţi face nimic altceva decât să fii cu ochii în patru!

— Dumitale cum îţi merge? o întrebă Ulrich, după plecarea lui Tuzzi, pe mica santinelă în costumul ei negru-alb, care îl conducea acum spre Diotima.

17

Diotima şi-a schimbat lecturile

— Dragul meu, spuse Diotima când Ulrich intră la ea în cameră, nu voiam să te las să pleci fără să stau de vorbă cu dumneata, dar iată în ce deranj te primesc!

Purta un capot în care amploarea maiestuoasă a formelor ei te făcea, prin felul întâmplător în care cădea vreun fald, să te gândeşti

oarecum la condiţia de femeie însărcinată, ceea ce împrumuta acestui trup mândru care nu născuse niciodată ceva din impudoarea uneori fermecătoare a durerilor naşterii; alături de ea pe canapea era întins un brâu de blană cu care se vedea că tocmai îşi încălzise trupul, iar pe frunte avea o compresă împotriva migrenei, rămasă la locul ei pentru că Diotima ştia că aducea cu modul grecilor de a-şi strânge părul. Deşi era târziu, nu fuseseră aprinse lămpile, iar miresmele lecuitoare şi revigorante pentru o suferinţă necunoscută pluteau prin aer amestecate cu un parfum persistent, împrăştiat peste toate celelalte asemenea unui pled.

Ulrich îşi aplecă mult faţa când îi sărută mâna Diotimei, ca şi când ar fi vrut să ghicească în mireasma braţului schimbările care se petrecuseră în timpul absenţei sale.

Însă epiderma ei emana doar mireasma amplă, îngrijită, îmbăiată ca în toate celelalte zile.

— Dragul meu prieten, repetă Diotima, ce bine că te-ai întors… O! gemu ea deodată surâzând, am nişte crampe groaznice la stomac!

Această punere în temă, care, făcută de o persoană cu un comportament firesc, ar fi fost la fel de naturală ca un buletin meteorologic, căpăta în gura Diotimei întreaga greutate a unei mărturisiri şi a unei căderi în ruină.

— Scumpă vară! exclamă Ulrich şi se aplecă surâzând ca să-i vadă faţa.

Aluzia pe care Tuzzi o făcuse cu delicateţe la indispoziţia soţiei sale se confunda în mintea lui Ulrich cu presupunerea că Diotima ar fi fost însărcinată şi că o mare decizie avea să transforme acea casă.

Ghicindu-l pe jumătate, ea făcu un gest obosit de apărare.

În realitate suferea de dureri menstruale, pur şi simplu, un lucru care, e adevărat, nu i se mai întâmplase înainte, iar faptul că

asemenea tulburări reveneau de câteva luni părea să se lege în chip nelămurit de ezitările între Arnheim şi soţul ei. Când auzise de întoarcerea lui Ulrich, găsise în aceasta o oarecare mângâiere şi saluta în el pe unul care-i cunoştea bine conflictele lăuntrice, de fapt, de aceea îl şi lăsase să intre. Era întinsă acolo, pe jumătate aşezată şi, cedând în prezenţa lui durerilor care o tulburau, era asemenea unui fragment de natură, fără tăbliţe indicatoare şi de interdicţie, ceea ce i se întâmpla destul de rar. Oricum, pornise de la premisa că avea să sune credibil dacă vorbea de dureri de stomac de natură nervoasă şi că aşa ceva putea constitui chiar un indiciu al unei firi sensibile; altminteri nici nu i s-ar fi arătat în starea aceea.

— Ia ceva, îi propuse Ulrich.

— Ah, oftă Diotima, totul provine de la emoţii. N-au să-mi mai reziste mult nervii!

Urmă o mică pauză, căci acum Ulrich ar fi trebuit de fapt să se intereseze de Arnheim, dar era curios să afle câte ceva despre evoluţiile care-l priveau pe el personal şi nu găsi imediat o cale de a rezolva dilema respectivă. În cele din urmă întrebă:

— Eliberarea sufletului din strânsorile civilizaţiei prezintă greutăţi? şi adăugă: Din păcate, am voie să mă simt măgulit la gândul că ţi-am prezis încă de mult că eforturile dumitale de a crea spiritului o cale în lume vor eşua în mod dureros.

Diotima îşi amintea cum părăsise cercul invitaţilor ei şi se aşezase împreună cu Ulrich pe bancheta din anticameră: deprimarea ei de atunci fusese asemănătoare cu cea de acum, dar între ele se aflau nenumărate avânturi şi prăbuşiri ale speranţei.

— Cât era de magnific, spuse ea, prietene, când încă mai credeam în marea idee! Astăzi pot să afirm că lumea a ciulit urechile, dar cât de dezamăgită sunt eu însămi!

— De ce, la urma urmei? întrebă Ulrich.

— Nu ştiu. E fără îndoială vina mea.

Ar fi vrut să adauge ceva în legătură cu Arnheim, însă Ulrich se arătă interesat să ştie cum făcuseră fată demonstraţiei: îşi mai amintea doar că el nu o întâlnise atunci pe Diotima când îl trimisese anume la ea contele Leinsdorf să o pregătească pentru o intervenţie energică şi în acelaşi timp să o liniştească.

Diotima făcu un gest dispreţuitor.

— Poliţia a arestat câţiva tineri şi pe urmă le-a dat iarăşi drumul. Leinsdorf e foarte enervat, dar ce altceva s-ar fi putut face?! El s-a agăţat acum din toate puterile de Wisnieczky şi tot spune că trebuie să se întâmple ceva; dar Wisnieczky nu poate desfăşură niciun fel de propagandă dacă nu se ştie pentru ce anume!

— Am auzit că acum e vorba de consemnul de a trece la acţiune, interveni Ulrich.

Numele baronului Wisnieczky, care căzuse ca ministru din cauza opoziţiei partidelor germane naţionaliste, avea desigur să stârnească neîncredere dacă ajungând acum în fruntea comitetului pentru marea idee patriotică, încă nedefinită, ar fi militat pentru Acţiunea Paralelă, ceea ce îi reaminti lui Ulrich de manevrele politice ale Alteţei Sale. După cum se părea, evoluţia netulburată a ideilor leinsdorfiene – poate întărită şi de eşecul aşteptat al tuturor eforturilor de a trezi la viaţă spiritul patriei şi, în cercurile mai largi, al Europei prin influenţa conjugată a celor mai importanţi oameni ai momentului – condusese acum la recunoaşterea faptului că ideal ar fi fost să i se confere acelui spirit un imbold, indiferent de unde ar fi provenit zguduirea respectivă. Poate că în meditaţiile Alteţei Sale acea convingere se fundamenta pe anumite experienţe făcute cu bolnavii posedaţi, cărora uneori le face bine să fie trataţi cu brutalitate, să se strige la ei sau să fie bine zgâlţâiţi; dar aceste presupuneri pe care Ulrich le concepuse în grabă înainte ca Diotima

să-i fi putut răspunde îi fură acum întrerupte prin chiar acest răspuns.

De data aceasta, vara suferindă se folosi iarăşi de formula cu care-l salutase: prieten drag.

— Dragă prietene, spuse ea, e ceva adevărat aici! Secolul nostru e însetat de o faptă. O faptă…

— Dar ce faptă, ce fel de faptă? o întrerupse Ulrich.

— Indiferent care! În faptă coexistă un pesimism grandios în ce priveşte vorbele: nu trebuie să negăm că în trecut tot ce s-a petrecut a fost să se vorbească; am trăit pentru vorbe şi idealuri veşnice şi măreţe; pentru o intensificare a ceea ce este omenesc; pentru o plenitudine generală a existenţei. Ne-am străduit să obţinem o sinteză, am trăit pentru plăceri estetice inedite şi noi valori ale fericirii şi nu vreau să contest că această căutare a adevărului este un joc de copii faţă de seriozitatea monstruoasă cu care dorim să devenim noi înşine un adevăr; dar a fost, faţă de conţinutul sărac în adevăr al momentului nostru, o exagerare, iar în această jinduire de vis noi am trăit, ca să spunem aşa, pentru nimic!

Diotima se ridicase acum în capul oaselor, sprijinindu-se în coate.

— E un semn de sănătate dacă astăzi renunţăm să mai căutăm calea de acces, acum îngropată sub dărâmături, către suflet şi încercăm mai degrabă să facem faţă vieţii aşa cum este ea! conchise.

Ulrich avea deci acum, în afară de aceea presupus leinsdorfiană, şi o altă interpretare oficială a consemnului de trecere la acţiune. Diotima părea să-şi fi schimbat lecturile: îşi amintea că, intrând, o văzuse înconjurată de multe cărţi, dar se făcuse deja prea întuneric ca să le poată desluşi titlurile şi, de altfel, o parte dintre acestea erau acoperite de trupul tinerei şi îngânduratei femei, care se îndreptase acum în capul oaselor asemenea unui şarpe gros, privindu-l plină de aşteptare. Diotima, după ce încă din anii adolescenţei se hrănise

cu predilecţie cu cărţi sentimentale şi subiective, era acum cuprinsă, după cum deducea Ulrich din cuvintele ei, de acea forţă de înnoire spirituală mereu în acţiune care o făcea să nu găsească nici în noţiunile şi conceptele viitorilor douăzeci de ani ceea ce nu găsise nici în conceptele ultimilor douăzeci; poate că de aici aveau până la urmă să se producă acele mari schimbări de climat istoric care oscilează între umanitate şi cruzime, între furtună şi indiferenţă şi între alte contradicţii şi pentru care nu există niciun fel de motiv cu totul suficient. Lui Ulrich îi trecu prin minte că tocmai acel mic rest neexplicat de indeterminare care dăinuie în orice trăire morală şi despre care el discutase atât de mult cu Agathe putea fi, la drept vorbind, cauza incertitudinii omeneşti; dar, pentru că nu voia să-şi îngăduie fericirea care se perpetua în amintirea acestor conversaţii, îşi lăsă gândurile să se abată, îndreptându-se spre generalul Stumm, cel care-l avertizase primul că epoca beneficia acum de un nou spirit şi îi explicase totul într-un fel atât de plin de o scandalizare salubră, încât nu mai lăsase loc pentru vreo fermecătoare îndoială. Cum gândurile i se îndreptaseră spre general, îşi aminti de rugămintea acestuia de a se îngriji de ordinea tulburată a relaţiilor dintre vara sa şi Arnheim, astfel că răspunse acum simplu acestui discurs de încheiere al Diotimei:

— Deci „dragostea fără limite" nu ţi-a reuşit prea bine?

— Ce tot vorbeşti? Rămâi mereu acelaşi! oftă vara şi se lăsă acum să cadă la loc pe perne, iar acolo îşi închise ochii; căci, dezobişnuită prin absenţa lui Ulrich de asemenea întrebări directe, trebuia să-şi reamintească mai întâi cât de mult i se confesase.

Dintr-odată, prezenţa lui Ulrich puse iarăşi în mişcare detaliile uitate. Îşi amintea nelămurit de o discuţie cu el despre „dragostea nemăsurată", discuţie care-şi găsise o continuare la ultima sau penultima lor întrevedere. În care ea jurase că sufletele pot ieşi din

temniţa trupului sau se pot cel puţin înclina spre exterior cu jumătate de trup, iar Ulrich îi răspunsese atunci că acestea erau delirurile avidităţii de dragoste şi că s-ar fi cuvenit deci ca ea să-i acorde un „gaj" lui Arnheim sau lui însuşi sau oricui altcuiva; chiar şi pe Tuzzi îl pomenise în acest context, după cum îşi amintea ea acum; sugestiile de acest fel sunt poate mai uşor de rememorat decât celelalte lucruri despre care poate vorbi cineva precum Ulrich. Poate chiar pe bună dreptate considerase ea atunci că ar fi fost o impertinenţă; dar cum suferinţa trecută este, în comparaţie cu cea actuală, un prieten vechi şi inofensiv, o asemenea amintire se bucura astăzi de avantajul de a fi devenit o amintire familiară, camaraderească aproape. Diotima îşi cobori din nou pleoapele şi spuse:

— Probabil că aici, pe pământ, nu putem iubi niciodată pe deplin!

Ea surâdea, dar în mod evident sub banda strângându-i fruntea erau acum riduri de îngrijorare care imprimau feţei ei în semiîntunericul amurgului o expresie ciudată, crispată. Diotima era, în problemele care o atingeau îndeaproape, înclinată să creadă în posibilităţi supranaturale. Chiar şi apariţia neaşteptată a generalului von Stumm la şedinţele de consiliu pe ea o speriase ca o lucrare a duhurilor rele; copil fiind, se rugase să nu moară niciodată. Era ceea ce o ajuta să dăruiască până şi relaţiilor ei cu Arnheim o credinţă supranaturală – mai exact spus, să le îmbrace în acea necredinţă nedesăvârşită, în acea atitudine în care se spune că ceva „poate-fi-considerat-ca-nefiind-exclus" care astăzi a devenit forma fundamentală a credinţei. Doar dacă Arnheim ar fi fost în stare să extragă ceva invizibil din sufletul ei şi al lui, care să devină tangibil în aer la o distanţă de cinci metri între ei sau dacă privirile ar fi fost în stare să producă ceva, astfel încât după aceea să dăinuie dintr-o asemenea creaţie o fărâmă tangibilă cât o boabă de cafea, un fir de

griş, o pată de cerneală, o urmă oarecare că ar fi folosit la ceva sau că ar fi avut loc vreo evoluţie, atunci Diotima s-ar fi aşteptat cu toată încrederea că într-o bună zi relaţia lor avea să ajungă să se înalţe şi mai mult, în vreuna din acele complexe legături suprapământene care, de altfel, sunt la fel de greu de imaginat precum cele mai multe dintre cele pur pământene. Avea acum răbdare şi faţă de faptul că în ultima vreme Arnheim pleca mai des în diferite călătorii şi lipsea mai mult decât înainte şi că până şi în zilele când era prezent era surprinzător de preocupat de afacerile lui. Ea nu-şi îngăduia să se îndoiască niciun moment că dragostea pentru ea constituia mai departe cel mai important eveniment din viaţa lui, iar când se regăseau singuri, numai ei doi, exaltarea lor sufletească era din prima clipă imensă, iar contactul stabilit între ei atât de esenţial, încât emoţiile amuţeau înspăimântate; dacă nu se oferea prilejul de a vorbi despre ceva impersonal, se crea un vid care lăsa în urma sa o epuizare amară. Oricât de puţin ar fi fost exclus ca acea stare de lucruri să fie o pasiune, la fel de puţin reuşea Diotima – obişnuită de epoca în care trăia să vadă că tot ceea ce nu era practic însemna oricum doar un obiect al credinţei, şi chiar al acelei nesigure necredinţe – să excludă posibilitatea că acum avea să urmeze ceva care să contrazică toate ipotezele raţionale. Însă în clipa aceea, când ochii ei se deschiseră şi se îndreptară mari spre Ulrich, din care nu se mai desprindea decât un contur întunecat şi care nu-i răspundea nimic, ea se întreba: „Ce aştept eu, de fapt? Ce are să se întâmple de fapt?".

În cele din urmă, Ulrich răspunse:

— Dar Arnheim voia doar să se însoare cu tine?! Diotima se ridică iarăşi sprijinindu-se într-un braţ şi spuse: — Adică poate fi rezolvată problema dragostei dacă te desparţi sau te căsătoreşti?!

„În ce priveşte presupunerea că ar fi fost însărcinată, m-am

înşelat", constată în sinea sa Ulrich, care acum nu ştia deloc ce să-i răspundă verişoarei sale. Deodată spuse însă, spontan:

— Eu te-am avertizat în ce-l priveşte pe Arnheim! Poate că simţea în clipa aceea datoria de a-i comunica ceea ce ştia el despre felul în care nababul legase laolaltă sufletul ei şi al lui personal cu propriile afaceri, dar imediat renunţă; căci simţea că în acea conversaţie fiecare cuvânt îşi păstrase locul său vechi, ca obiectele din apartamentul său, pe care le ştersese cu grijă de praf după întoarcere, ca şi când, de fapt, el ar fi fost mort în acel răstimp. Diotima îl certă:

— Nu ai voie să iei lucrurile atât de uşor. Între Arnheim şi mine există o profundă prietenie; chiar dacă uneori mai există ceva între noi, un lucru pe care eu l-aş numi o mare angoasă, acesta provine tocmai din sinceritatea noastră. Nu ştiu dacă tu ai trăit aşa ceva vreodată sau dacă eşti în stare de aşa ceva: între două fiinţe omeneşti care au atins o anumită altitudine a emoţiei, orice minciună devine imposibilă, încât aproape că nu mai poţi vorbi cu cealaltă fiinţă.

Urechea fină a lui Ulrich auzi în acest blam că accesul către sufletul verişoarei sale îi era acum în mai mare măsură deschis decât înainte şi, pentru că îl binedispusese ceea ce ea mărturisea fără să vrea, anume că nu putea sta de vorbă cu Arnheim fără să-l mintă, el îşi stăpâni o vreme propria sinceritate, amuţind; apoi se aplecă, deoarece Diotima se lungise iarăşi pe perne, peste braţul ei pentru a-i săruta la modul prietenos şi tandru mâna. Uşoară ca o tulpină de soc, mâna aceea se odihnea în a lui şi rămase acolo şi după ce fusese sărutată. Pulsul îi zvâcnea peste vârfurile degetelor lui. Mireasma delicată, de pudră, a apropierii de ea dăinui ca un mic nor peste faţa lui. Deşi acel sărut pe o mână fusese doar o glumă galantă, el avea în comun cu o infidelitate acea amară moştenire a plăcerii de a te fi

aplecat atât de aproape peste o altă fiinţă încât să poţi sorbi din ea ca un animal şi să nu-ţi mai vezi propria imagine răsărindu-ţi înainte din apă.

— La ce te gândeşti? întrebă Diotima.

Ulrich clătină doar din cap şi-i oferi astfel – în întunericul care nu mai era luminat decât de o ultimă licărire catifelată – din nou prilejul de a-şi închipui studii comparate despre tăcere. O frază ciudată îi tresări ei în amintire: „Există oameni alături de care nici cel mai mare erou nu ar îndrăzni să tacă". Sau poate formularea exactă a cuvintelor era doar asemănătoare. Credea că-şi amintea că era vorba de un citat; îl folosise Arnheim, iar ea şi-l însuşise. În afară de mâna lui Arnheim, ea nu mai ţinuse din primele săptămâni ale căsniciei ei mâna nici unui alt bărbat mai mult de câteva secunde în mâna ei, doar cu mâna lui Ulrich se întâmpla acum la fel. Preocupată astfel de ea însăşi, nu mai simţi cum se prelungi acea clipă, dar un moment mai târziu se regăsi plăcut convinsă că avusese pe de-a întregul dreptate să nu mai aştepte clipa care poate că avea să vină, sau care poate devenise imposibilă, a celei mai intense iubiri, ea însăşi stând inactivă, ci că-şi folosise vremea de ezitare înaintea hotărârii consacrându-se ceva mai mult soţului ei. Oamenii căsătoriţi au o situaţie privilegiată: acolo unde alţi îndrăgostiţi îşi încalcă fidelitatea, ei îşi pot spune că îşi văd de datoria lor; şi pentru că Diotima îşi zicea că, orice s-ar fi întâmplat, avea de îndeplinit pentru moment, în locul unde o aşezase destinul, propria ei datorie, purcedea acum la încercarea de a echilibra greşelile soţului prin faptul că-i dăruia ceva mai mult din sufletul ei. Iarăşi îşi aminti de vorba unui poet: spunea ceva de felul că nu există nicio disperare mai rea decât de a fi legat printr-un destin comun de o fiinţă omenească pe care nu o iubeşti, ceea ce dovedea că ea trebuia să se străduiască să simtă ceva pentru Tuzzi atâta

vreme cât soarta nu îi despărţise încă. În contrast inteligibil cu mişcările incalculabile ale sufletului, pe care nu mai voia să-l lase să plătească, ea începuse în chip sistematic acea convertire. Simţea acum plină de mândrie sub ea cărţile peste care era întinsă, căci ele se preocupau de fiziologia şi psihologia căsătoriei şi într-un anumit fel senzaţia aceea se completa cu faptul că era întuneric, că avea lângă ea acele cărţi, că Ulrich îi ţinea mâna în a lui, că îl făcuse să înţeleagă un magnific pesimism, pe care poate că avea să-l exprime curând şi prin activitatea sa făţişă, printr-o renunţare la idealurile ei şi Diotima strângea din când în când mâna lui Ulrich la gândurile acestea, ca şi când geamantanele ar fi fost deja făcute pentru a-şi lua rămas-bun de la toate cele trecute. Gemu apoi uşor şi un val vag de suferinţă îi străbătu ca o scuză trupul: Ulrich însă răspunse cu o mângâiere strângerii mâinii ei, cu vârful propriilor lui degete şi, după ce gestul se repetase de câteva ori, Diotima se gândi poate că la drept vorbind atingerea ar fi durat prea mult, dar nu mai îndrăznea să-şi retragă mâna, pentru că ea rămăsese atât de uscată şi de uşoară în a lui şi uneori tresărea uşor, ceea ce ei i se părea o aluzie inadmisibilă la fiziologia dragostei pe care n-ar fi vrut cu niciun preţ să o trădeze prin vreo mişcare stângace de retragere.

„Rachelle", care-şi făcuse de lucru în camera de alături şi care de câtăva vreme devenise ciudat de impertinentă, puse capăt acelei scene aprinzând deodată lumina dincolo de uşa de legătură rămasă deschisă. Diotima îşi retrase repede mâna din a lui Ulrich; un spaţiu încărcat de imponderabilitatea clipei trecute rămase o clipă în palma lui.

— Rachelle, o chemă Diotima în şoaptă, aprinde şi aici lumina!

Dispoziţia fiind executată, capetele lor luminate aveau aerul că ieşiseră abia atunci la suprafaţă, ca şi când întunericul nu s-ar fi uscat cu totul pe trăsăturile lor. Umbrele din jurul gurii Diotimei o

făceau să pară umedă şi proeminentă; pliurile mici de culoarea perlei de pe gât şi de sub obraji.

Care altminteri ar fi putut părea făcute anume pentru amatorii de delicatese, erau acum dure ca o linogravură şi umbrite dens ca în cerneală. Capul lui Ulrich se desprindea pictat în negru şi alb ca al unui primitiv aflat pe câmpul de bătălie şi surprins acolo de o lumină neobişnuită. El clipea şi încerca să descifreze titlurile cărţilor de care era înconjurată Diotima; recunoscu surprins curiozitatea de a cunoaşte a verişoarei sale în ce priveşte problemele igienei sufleteşti şi trupeşti, aşa cum se exprima în alegerea acelor opere. „Cândva mă va răni! u se gândi ea deodată, pe când îl urmărea cu privirea şi se simţea neliniştită, dar gândul nu îmbrăcă forma acelei propoziţii în conştiinţa ei; se simţea pur şi simplu prea mult abandonată în puterea vărului ei, aşa cum era acum întinsă în văzul lui, şi simţi nevoia să-şi redobândească siguranţa. Cu un gest care ar fi trebuit să fie superior, aşa cum i se cuvine unei femei „independente", ea arătă, cuprinzând cărţile din jur, lecturile ei actuale şi spuse cu tonul cel mai obiectiv cu putinţă:

— Ai să mă crezi dacă îţi voi spune că uneori adulterul mi se pare o soluţie mult prea simplă pentru conflictele maritale?!

— Este în orice caz cea mai inofensivă î îi răspunse Ulrich şi se enervă singur din pricina tonului său ironic. Aş spune că în niciun caz nu poate să strice.

Diotima îi aruncă o privire de reproş şi-i făcu semn că Rachel ar fi putut auzi din camera alăturată. Apoi spuse cu glas tare:

— Desigur, nu la aşa ceva mă gândesc! şi-şi strigă acum camerista, care apăru prost dispusă şi luă cunoştinţă cu o gelozie amară că i se poruncea să se îndepărteze.

Prin acel incident, sentimentele se domoliseră însă; iluzia, favorizată de întuneric, că ar fi săvârşit laolaltă o mică infidelitate,

oricât de nesemnificativă şi fără a fi fost îndreptată împotriva cuiva anume, se risipi în lumina vie de acum, iar Ulrich încercă să aducă vorba despre ceea ce trebuia încă spus din punctul de vedere al chestiunilor care-l interesau înainte de a se retrage.

— Nu ţi-am comunicat încă de fapt că demisionez din postul de secretar onorific, începu el.

Diotima se arătă însă la curent şi-i explică doar că era necesar să rămână la postul său, nu se putea altfel.

— Munca pe care trebuie să o depunem este încă imensă, spuse ea. Mai ai puţină răbdare, trebuie să se ajungă în curând la o soluţie! Ţi se va pune la dispoziţie un secretar foarte bun.

Această exprimare nelămurită, „ţi se va pune la dispoziţie", îi atrase atenţia lui Ulrich şi el ceru amănunte.

— Arnheim s-a oferit să-ţi împrumute secretarul său.

— Nu, mulţumesc, răspunse Ulrich. Am impresia că nu ar fi un gest cu totul altruist.

În clipa aceea avea din nou poftă să-i explice Diotimei povestea simplă cu terenurile petrolifere, însă ea nici nu remarcase formularea exprimând îndoieli a răspunsului său şi îi explica mai departe.

— De altminteri, şi soţul meu s-a declarat dispus să-ţi repartizeze un funcţionar de la serviciul lui.

— Dumitale ţi-ar conveni?

— Sincer vorbind, nu ar fi tocmai pe gustul meu, se exprimă Diotima, de data aceasta cu mai multă fermitate, mai ales că nici nu îi ducem lipsa: amicul dumitale, generalul, mi-a spus că ţi-ar putea pune la dispoziţie cu plăcere un ajutor din departamentul lui.

— Iar Leinsdorf?

— Aceste trei oferte mi-au fost făcute benevol, astfel că n-am mai avut motive să-l întreb pe Leinsdorf; dar desigur că nici el nu s-ar

da în lături de la vreun sacrificiu de acest fel.

— Sună de-a dreptul a răsfăţ.

Cu aceste cuvinte Ulrich rezumă surprinzătoarea disponibilitate a lui Arnheim, Tuzzi şi Stumm de a-şi asigura la modul cel mai simplu un anumit control asupra evoluţiei Acţiunii Paralele.

— Dar poate că cel mai înţelept lucru ar fi totuşi să-l primesc pe omul de încredere al soţului dumitale.

— Dragul meu prieten…? încercă Diotima să mai amâne acea rezolvare, dar nu mai ştia bine cum să continue şi probabil din cauza aceea se iscă o oarecare complicaţie în conversaţia lor.

Se sprijinea iarăşi într-un cot şi spuse cu vioiciune:

— Eu resping adulterul ca pe o soluţie prea grosolană a conflictelor matrimoniale: ţi-am spus doar. Cu toate acestea, nu e nimic mai greu decât să trăieşti legată într-un *unic* destin de o fiinţă omenească pe care nu o iubeşti îndeajuns!

Era cel mai puţin natural strigăt al naturii. Dar, fără să se tulbure, Ulrich rămase mai departe la hotărârea sa.

— Fără discuţie, în felul acesta şeful de departament Tuzzi ar dobândi influenţă asupra a ceea ce veţi întreprinde voi; este ceea ce ar vrea şi alţii să îşi adjudece! îi explică el. Toţi trei aceşti bărbaţi te iubesc şi fiecare din ei vrea să îmbine această situaţie particulară cu propria lui datorie.

Se minuna de-a dreptul că Diotima nu înţelegea nici limbajul faptelor şi nici al comentariilor pe care le făcea el şi încheie într-o tonalitate ironică atunci când se ridică spre a-şi lua rămas-bun:

— Singurul care te iubeşte fără egoism sunt eu; pentru că eu nu am absolut nimic de făcut şi nu am nicio datorie. Însă sentimentele fără deviaţii sunt distructive; este ceea ce ai aflat dumneata însăţi între timp şi ai manifestat totdeauna faţă de mine o neîncredere îndreptăţită, fie şi doar instinctiv.

Diotima nu ştia de ce, dar poate că i se întâmpla tocmai din motivul, oricum agreabil, că îi făcea plăcere să-l vadă pe Ulrich luând partea casei ei în problema secretariatului, astfel că nu dădu încă drumul mâinii pe care el i-o întinsese.

— Cum mai pui situaţia de acord cu relaţia ta cu „acea" femeie? întrebă ea cu îndrăzneală, legând întrebarea de remarca de adineaori a lui Ulrich – în măsura în care Diotima era în stare de insolenţă, adică într-un fel în care un atlet de categoria grea s-ar fi jucat cu o pană.

Ulrich nu înţelegea la cine se referea ea.

— Soţia preşedintelui de tribunal pe care mi-ai prezentat-o!

— Ai remarcat-o, vară?

— Doctorul Arnheim m-a făcut atentă asupra ei.

— Da? Foarte măgulitor că el îşi închipuie că mă poate denigra faţă de dumneata. Însă, firește, relaţiile mele cu această doamnă sunt cu totul în afara oricăror reproşuri eventuale, apără Ulrich la modul tradiţional onoarea Bonadeei.

A.

— În timpul cât ai lipsit, a fost doar de două ori acasă la dumneata! râse Diotima. O dată am observat-o noi din întâmplare, iar a doua oară am aflat pe alte căi. Discreţia dumitale este deci lipsită de utilitate. Dimpotrivă, aş vrea să te înţeleg. Şi *nu* reuşesc!

— Doamne, cum aş putea să-ţi explic tocmai dumitale?

— Fă-o! porunci Diotima.

Îşi afişase expresia ei de „impudoare oficială", un aer, cum s-ar fi zis, de purtătoare de ochelari, pe care şi-l asuma când spiritul ei îi comanda să asculte sau să spună lucruri pe care sufletul ei de doamnă le considera interzise, însă Ulrich refuză şi repetă că în ce privea persoana Bonadeei, rolul său se rezuma la simple supoziţii.

— Bine! cedă Diotima. De altfel, prietena dumitale, ea însăşi, nu a

economisit deloc aluziile! Pare să creadă că trebuie să apere în faţa mea nu ştiu ce nedreptate! Dar, oricum, vorbeşte-mi despre ea, dacă aşa preferi, doar ca şi când ai lansa nişte supoziţii.

Acum Ulrich se simţea plin de curiozitate şi află că Bonadea fusese deja primită de câteva ori de Diotima, nu numai în chestiuni legate de Acţiunea Paralelă şi de poziţia soţului ei.

— Trebuie să recunosc că eu o consider frumoasă pe această doamnă, continuă Diotima. Şi este neobişnuit de idealistă. La drept vorbind, sunt supărată pe dumneata că pretinzi să-ţi acord încrederea mea, iar dumneata, în ce te priveşte, mi-ai refuzat-o totdeauna! În clipa aceea Ulrich aproape că-şi formulă instinctiv dorinţa: „Să vă ia pe toţi…!". Vru s-o sperie pe Diotima şi s-o facă pe Bonadea să plătească pentru indiscreţia şi insistenţele ei sau simţi poate o clipă întreaga depărtare dintre el şi viaţa pe care se lăsase sedus să o ducă.

— Atunci ascultă, anunţă el şi arboră o expresie prefăcut sumbră. Femeia aceasta este o nimfomană, iar eu nu pot face faţă la aşa ceva!

Diotima ştia „profesional" ce însemna o nimfomană. Urmă o pauză, apoi ea răspunse vorbind rar:

— Sărmana femeie! Iar dumneata iubeşti aşa ceva?!

— E o chestiune atât de stupidă! mărturisi Ulrich.

Diotima voia să afle „amănunte în plus"; el trebui să-i explice acel „fenomen lamentabil" şi să i-l facă „de înţeles din punct de vedere omenesc". Nu se pierdu în amănunte, dar, ascultându-l, în ea se înstăpâni treptat un sentiment de satisfacţie al cărui fundament l-ar fi putut constitui cunoscuta formulă de a înălţa mulţumiri Domnului că ea nu era asemenea acelei creaturi, dar proeminenţele acestui sentiment se pierdeau în spaimă şi curiozitate, ceea ce nu avea să rămână fără urmări asupra relaţiilor ei viitoare cu Ulrich. Spuse îngândurată:

— Trebuie să fie pur şi simplu înfricoşător să îmbrăţişezi o fiinţă omenească dacă nu eşti cu totul convins lăuntric!

— Crezi? îi răspunse candid vărul ei.

Diotima simţea cum faţă de o asemenea indecenţă îi urcau în obraji indignarea şi umilinţa ca faţă de o jignire, însă nu avea voie să permită să se observe; se mulţumi deci să dea drumul mâinii lui Ulrich şi să se lase să cadă pe perne cu un gest prin care-şi lua rămas-bun.

— N-ar fi trebuit să-mi povesteşti aşa ceva niciodată! spuse ea de acolo. Te-ai purtat acum dezagreabil faţă de această sărmană femeie şi eşti indiscret!

— Eu nu sunt niciodată indiscret! se apără Ulrich şi se văzu silit să râdă de vara sa. Eşti într-adevăr nedreaptă.

Dumneata eşti prima femeie căreia eu îi fac confidenţe cu privire la o altă femeie şi singură m-ai ispitit!

Diotima era măgulită. Ar fi vrut să spună ceva de genul că fără transformări spirituale ajungeai să fii frustrat de tot ceea ce e mai bun; dar nu reuşi, deoarece dintr-odată lucrurile acestea o atingeau într-un mod prea personal. În cele din urmă o ajută amintirea uneia din cărţile care o înconjurau acum să-i dea un răspuns anodin, protejat parcă de restricţii oficiale:

— Faci greşeala pe care o fac toţi bărbaţii, îl admonestă ea. Îţi tratezi partenera în iubire nu ca având drepturi egale, ci doar ca pe o completare a ta însuţi, iar apoi eşti dezamăgit. Nu ţi-ai pus niciodată întrebarea dacă nu cumva calea spre iubirea înaripată şi armonică nu trece decât printr-o mai dură autodisciplină?

Ulrich aproape că rămase cu gura căscată; dar apărându-se involuntar în faţa acelui atac atât de direct, îi răspunse:

— Ştii că astăzi şeful de departament Tuzzi m-a întrebat despre posibilităţile de disciplinare şi de deşteptare a sufletului?!

Diotima tresări ridicându-se dintre perne:

— Cum aşa, Tuzzi vorbeşte cu dumneata despre suflet? întrebă ea surprinsă.

— Da, fireşte; vrea să se informeze ce ar putea însemna asemenea demersuri, o asigură Ulrich, dar nu se mai lăsă reţinut şi promise doar că eventual altă dată avea să încalce îndatoririle discreţiei şi să-i povestească.

18

Greutăţile pe care le întâmpină un moralist în redactarea unei scrisori

Cu această vizită la Diotima luă sfârşit starea de nelinişte în care se găsise Ulrich la întoarcerea din călătorie; chiar a doua zi către seară el se aşeză la biroul său care, odată cu gestul acela, îi redeveni familiar, şi începu să-i scrie o scrisoare Agathei.

Era limpede pentru el – la fel de limpede şi de clar cum este uneori o zi fără vânt – că intenţia ei necugetată putea fi extrem de primejdioasă; se mai putea ca tot ceea ce se petrecuse între ei să nu însemne nimic altceva decât o glumă îndrăzneaţă, care să nu privească pe nimeni altcineva decât pe ei doi, dar totul depindea de posibilitatea ca gluma în sine să fi fost anulată înainte de a fi stabilit vreo legătură cu realitatea şi cu fiecare zi primejdia creştea. Ulrich ajunse la punctul în care-i spunea aceasta, când se întrerupse, întâi cuprins de teamă că ar fi urmat să încredinţeze poştei o scrisoare exprimând lucrurile în termeni atât de direcţi, îşi spuse că ar fi fost poate din toate punctele de vedere mai potrivit să plece el însuşi cu primul tren în locul scrisorii; dar, fireşte, această intenţie i se păru absurdă, după ce zile întregi nici nu luase în considerare asemenea împrejurare, şi ştia că va renunţa şi la acea iniţiativă.

Remarcă acum că la baza conduitei sale se afla ceva la fel de ferm ca însăşi decizia sa: era în dispoziţia de a lăsa să se producă ceea ce avea să dobândească formă din respectivul incident. Întrebarea care i se punea era aşadar doar în ce măsură el voia asta cu adevărat şi în mod clar, iar în vremea aceea îi treceau prin minte tot felul de gânduri confuze.

Astfel, de la bun început el constată că până atunci, de fiecare dată când se comportase „moral", se găsise într-o situaţie spirituală mai proastă decât cele provenind de pe urma unor acţiuni sau gânduri care în general ar fi putut fi numite „imorale". Este un fenomen general: căci în circumstanţele care îi aduc în contradicţie cu anturajul lor, oamenii îşi desfăşoară toate forţele, în vreme ce acolo unde nu fac decât ceea ce se cuvine să facă, ei se comportă la modul natural ca atunci când îşi plătesc impozitele; de aici urmează că răul este înfăptuit cu mai multă sau mai puţină fantezie şi pasiune, în vreme ce, dimpotrivă, binele se caracterizează printr-o incontestabilă şi lamentabilă sărăcie de sentimente. Ulrich îşi amintea că sora lui exprimase această stare de jenă morală într-un mod lipsit de orice complicaţii prin întrebarea dacă în ultimă instanţă nu era adevărat că a fi bun nu era tocmai bine. Ba susţinuse că aşa ceva ar fi trebuit să fie un fapt plin de greutate şi pasionant şi se mirase că totuşi oamenii morali erau aproape totdeauna nişte fiinţe plicticoase.

Surâse mulţumit la această amintire şi îşi urmă gândurile spunându-şi că Agathe şi el se găseau împreună într-un contrast izbitor faţă de Hagauer, cam în felul în care se poate spune că doi oameni care sunt răi într-un fel bun se deosebesc de un om care e bun într-un fel rău. Abstracţie făcând de marele centru al vieţii, care este ocupat pe bună dreptate de oameni în a căror gândire termenii generali de bine şi de rău nici nu mai intervin deloc din momentul

în care s-au desprins de fustele materne, rămân regiunile marginale, unde nu există eforturi voluntar morale şi care sunt abandonate astăzi, la drept vorbind, în seama unor asemenea oameni răi-buni şi buni-răi, dintre care primii n-au văzut niciodată binele zburând şi nici nu l-au auzit cântând şi care cer din cauza aceasta tuturor semenilor lor să se entuziasmeze pentru un peisaj al moralei în care păsările împăiate să stea cocoţate în arbori fără viaţă, pe când ceilalţi, muritorii buni-răi, exasperaţi de rivalii lor, manifestă cel puţin în gândire o înclinaţie spre rău, ca şi când ar fi convinşi că numai în faptele rele, care nu sunt încă uzate cu totul ca acelea bune, ar mai tresări încă puţină vivacitate morală. În felul acesta, lumea – fireşte, fără ca Ulrich să fi fost cu totul conştient de asemenea perspective de viitor – se confrunta pe atunci cu opţiunea de a pieri fie din cauza moralei sale paralizate, fie din cauza imoraliştilor ei atât de activi. Iar ea nu aflase nici până în ziua aceea în ce direcţie se decisese în cele din urmă să se îndrepte cu un succes atât de răsunător şi poate că acea majoritate care nu are niciodată timp să se preocupe în general de morală a hotărât totuşi să se aplece asupra ei în mod special acum, pentru că şi-a pierdut încrederea în atmosfera spirituală ambiantă şi eventual în alte multe lucruri din jur; căci oamenii răi-răi, care po: fi făcuţi atât de uşor răspunzători pentru toate, existau pe atunci în număr la fel de mic ca astăzi, iar cei buni-buni reprezentau un ideal la fel de îndepărtat precum o nebuloasă galactică. Dar tocmai la ei se gândea Ulrich, în vreme ce toate celelalte lucruri la care s-ar fi părut că se gândeşte îi erau cu totul indiferente.

El imprimă acelor gânduri ale sale o formă generală şi impersonală, aşezând relaţia care există între comandamentele „Fă!" şi „Nu face!" în locul noţiunilor de bine şi de rău. Căci atâta vreme cât morala – iar faptul era valabil în egală măsură pentru spiritul

iubirii de aproape, cât şi pentru morala unei hoarde de huni – reprezintă în faza ei de ascensiune comandamentul care spune „Nu face acest lucru!", ca revers şi urmare naturală a celui care te îndeamnă „Fă!", atunci fapta şi trecerea în plan secund a faptei intră în incandescenţă, iar erorile pe care le închide în sine o asemenea atitudine nu mai au importanţă, căci sunt erorile eroilor şi martirilor. În situaţia aceasta, binele şi răul sunt egale cu fericirea şi nefericirea omului considerat în întregul său. Dar îndată ce obiectul unei asemenea controverse a ajuns în poziţie dominantă, şi-a extins dominaţia, iar realizarea sa nu mai e legată de dificultăţi deosebite, relaţia dintre comandament şi interdicţie traversează în mod necesar o situaţie decisivă, în care datoria nu se creează în fiecare zi din nou şi plină de vivacitate, ci, epuizată şi divizată în nuanţe de „dacă" şi „însă", trebuie ţinută disponibilă pentru folosinţă multiplă. Este astfel declanşat un proces în a cărui evoluţie ulterioară virtuţile şi viciile încep să semene tot mai mult între ele prin faptul că îşi au originea în aceleaşi reguli, legi, excepţii şi limitări, până când în cele din urmă se produce acea ciudată, dar, în esenţă, insuportabilă contradicţie de la care pornise Ulrich, anume că deosebirea dintre bine şi rău şi-a pierdut orice semnificaţie faţă de satisfacţia provenind dintr-un mod de acţiune pur, profund şi originar, care poate ţâşni asemenea unei scântei atât din actele permise, cât şi din cele nepermise. Ei bine, cine examinează problema fără prejudecăţi va recunoaşte probabil că acea parte a moralei care se dedică interdicţiilor este mai încărcată de această tensiune decât cea privind permisiunile; în timp ce pare relativ firesc că anumite acţiuni considerate drept „rele" nu s-ar cuveni să fie săvârşite sau, dacă totuşi sunt comise, cel puţin nu ar fi trebuit să fie comise, cum ar fi însuşirea unei proprietăţi străine sau lipsa de măsură în plăcere, tradiţiile pozitive care le corespund – în cazul

acesta fiind deplina dăruire de sine sau plăcerea de a ucide fiinţa carnală – s-au pierdut aproape cu totul, iar acolo unde ele mai există, constituie o preocupare a nebunilor, vizionarilor sau pedanţilor lipsiţi de vlagă şi palizi la faţă ai virtuţii.

A.

Într-o asemenea stare de spirit, în care virtutea este infirmă şi comportamentul moral constă îndeosebi în limitarea imoralităţii, se poate întâmpla uşor ca aceasta din urmă să pară nu numai originală şi mai puternică decât cea dintâi, ci de-a dreptul mai morală, în măsura în care este permisă folosirea acestui termen nu în înţelesul de drept sau de lege, ci de criteriu al tuturor pasiunilor care mai pot fi înflăcărate de problemele de conştiinţă. Dar poate exista vreo contradicţie mai mare decât a favoriza lăuntric răul tocmai în măsura în care, cu tot restul sufletului pe care încă îl mai avem, căutăm binele?

Ulrich nu percepuse niciodată mai intens acea contradicţie ca în clipa când curba ascendentă pe care o parcursese meditaţia sa îl readuse la Agathe. Disponibilitatea ei naturală de a se servi de forme de expresie de tipul *bine-rău* – iar el făcu încă o dată uz de acea formulă superficială –, aşa cum se întruchipase pregnant în falsificarea testamentului patern, îi leza acea disponibilitate firească pentru el care, în ce-l privea, dobândise o formă pur şi simplu intelectuală, s-ar fi putut spune, şi anume cea a unei admiraţii de păstor sufletesc faţă de diavol, în vreme ce el nu numai că era în stare să trăiască la modul oarecare, obişnuit, ci şi, aşa cum vedea acum, nu voia să fie deranjat în acea viaţă obişnuită. Constata acum, cu melancolică mulţumire şi ironică luciditate, că întreaga sa preocupare cu totul teoretică pentru chestiunea răului se rezuma în esenţă la dorinţa sa de a apăra acţiunile rele împotriva oamenilor răi care profită de pe urma lor şi simţi deodată o nevoie după bine, aşa

cum un om care s-a învârtit fără rost pe meleaguri străine îşi poate imagina că se întoarce în sfârşit acasă pentru a se duce direct să bea apă de la fântâna din satul său. Dacă nu s-ar fi interpus acea comparaţie, el ar fi remarcat poate că întreaga sa încercare de a şi-o imagina pe Agathe definită prin ambivalenţă morală, aşa cum prezentul oferea din belşug exemple, era doar un pretext de a se apăra împotriva unei perspective care-l speria în mult mai mare măsură. Căci ciudat era că purtarea surorii sale, care ar fi trebuit condamnată dacă ar fi fost analizată conştient, exercita o atracţie fascinantă îndată ce pătrundeai în visul ei; atunci dispărea orice litigiu şi orice echivoc şi se construia impresia de bunătate pasionată, afirmativă şi presantă, care putea părea uşoară în comparaţie cu forma ei obişnuită, debilă, un adevărat viciu primitiv.

Ulrich nu-şi permitea cu uşurinţă o asemenea exaltare a sentimentelor şi, mai ales, nu voia s-o facă în privinţa scrisorii pe care o avea de întocmit, astfel că-şi abătu din nou gândurile spre alte subiecte noi, generale. Ele s-ar fi menţinut incomplete dacă nu şi-ar fi amintit cât de uşor şi cât de des, în timpurile pe care le trăia, dorinţa după o datorie care să fi fost dictată de totalitate nu ar fi îndemnat ca din provizia existentă de virtuţi să fie extrasă când una, când alta, pentru a le plasa în centrul unei idolatrii vehemente. Trecuseră astfel la rând virtuţile naţionale, creştine, umaniste, o dată cu fermitate nobilă, altă dată cu blândeţe, când personalitatea, când prietenia, într-o anume zi virtutea unei zecimi de secundă, în ziua dinainte impasibilitatea istorică; schimbările de atmosferă ale vieţii publice provin, în ultimă instanţă, din interşanjabilitatea unor asemenea laitmotive; însă fenomenul în sine îl lăsase totdeauna indiferent pe Ulrich şi nu îl făcuse decât să-şi perceapă izolarea. Iar acum nu însemna pentru el decât o completare a imaginii de ansamblu, căci doar o tratare superficială sugerează că se poate

confrunta imposibilitatea explicaţiei morale a vieţii, aşa cum se înfăţişează ca treaptă înaltă a complicaţiilor excesive, doar invocând vreuna din explicaţiile deja existente. Astfel de încercări sunt asemenea mişcărilor unui bolnav care-şi schimbă neliniştit poziţia, în vreme ce paralizia care-l ţintuieşte în pat progresează constant. Ulrich era convins că starea în care surveneau asemenea complexităţi era inevitabilă şi constituia însăşi treapta de pe care orice civilizaţie continua să coboare, căci până acum niciuna din acele civilizaţii nu fusese în stare să pună în locul tensiunii lăuntrice pierdute o alta nouă. Era convins, de asemenea, că aceeaşi soartă care lovise morala veche urma să atingă oricare altă morală viitoare. Căci relaxarea morală nu aparţine domeniului comandamentelor şi respectării lor, ea este independentă de deosebirile dintre ele, este inaccesibilă rigorilor exterioare, reprezintă un proces cu totul lăuntric, comparabil cu slăbirea sensului oricăror acţiuni şi a credinţei în integralitatea responsabilităţii.

Astfel, gândurile lui Ulrich reveneau, fără ca el să fi intenţionat, la acea idee pe care el o definise, adresându-se cu ironie contelui Leinsdorf, ca pe un „secretariat general al preciziei şi al spiritului"; deşi el însuşi nu vorbise niciodată pe acea temă decât cu insolenţă şi în glumă, vedea acum că de când era om în toată firea nu se comportase niciodată altfel decât ca şi cum un asemenea „secretariat" ar fi ţinut de domeniul posibilului. Poate ar fi putut spune în apărarea sa: fiecare fiinţă omenească gânditoare are în sine o asemenea idee despre ordine, aşa cum oamenii ajunşi la vârsta maturităţii continuă să poarte pe sub veşminte iconiţa pe care le-au agăţat-o pe piept mamele lor pe când erau copii. Iar această imagine a ordinii, pe care niciunul din ei nu îndrăzneşte nici s-o ia în serios, nici s-o respingă, nu poate avea o altă înfăţişare decât aceasta: pe de o parte, ea reprezintă nostalgia nelămurită după o lege a vieţii juste,

care este strictă şi naturală, nu acceptă nicio excepţie şi nu suferă nicio obiecţie, eliberatoare ca o beţie şi sobră ca însuşi adevărul; pe de altă parte, însă, alcătuieşte aici convingerea că nu vom vedea niciodată cu propriii noştri ochi o asemenea lege, nu o vom gândi niciodată cu propriile noastre gânduri, că ea nu ne poate fi dată prin mesajul sau autoritatea vreunui singur om, ci numai prin efortul tuturor, dacă nu cumva ea nu este nimic altceva decât o himeră. O clipă Ulrich ajunse să ezite. Fără îndoială el era un om credincios, care pur şi simplu nu credea în nimic; nici cea mai intensă dăruire faţă de ştiinţă nu reuşise niciodată să-l determine să uite că frumuseţea şi bunătatea oamenilor provin de la ceea ce cred şi nu de la ceea ce ştiu ei. Însă credinţa fusese totdeauna legată de ştiinţă, încă din zilele primitive ale întemeierii ei magice, chiar dacă nu ar fi fost altceva decât o ştiinţă imaginată. Acea veche parte a ştiinţei a putrezit de mult şi a tras după sine şi credinţa în aceeaşi stare de putreziciune; trebuie deci ca astăzi această legătură să fie din nou creată. Fireşte, nu numai în felul în care credinţa ar fi adusă la „înălţimea ştiinţei", ci tocmai astfel încât credinţa să-şi poată lua zborul de la această înălţime. Arta ridicării mai presus de ştiinţă trebuie exersată din nou. Cum nici un singur om izolat nu poate determina lucrurile, trebuie ca toţi să-şi îndrepte spiritele în acel efort, oriunde s-ar întâmpla să întârzie preocupările lor acum. Iar dacă Ulrich în clipa aceea se gândea la un plan pe zece, pe o sută sau pe o mie de ani, pe care să şi-l impună omenirea pentru a-şi îndrepta eforturile spre un ţel pe care nu-l poate cunoaşte încă, nu mai avea nevoie să se întrebe prea mult pentru ca să ştie că el îşi reprezentase acea chestiune încă de demult, sub tot felul de denumiri diferite, ca însemnând o viaţă în adevăratul înţeles al cuvântului experimentală; într-adevăr, el înţelegea prin cuvântul credinţă nu atât acea voinţă degenerată de a şti, acea ignoranţă

credincioasă care e de obicei desemnată printr-o asemenea noţiune, cât mai mult presentimentul ştiutor, ceva care nu este nici ştiinţă, nici imaginaţie, dar nici credinţă, ci tocmai acel „alt lucru" care se sustrage unei asemenea noţiuni.

Trase cu o mişcare rapidă scrisoarea spre sine, dar o împinse îndată iarăşi la o parte.

Faţa sa, cu o clipă înainte înflăcărată trecător de o fervoare severă, se adumbri iarăşi şi acest primejdios gând favorit al său i se păru acum ridicol. Ca şi când ar fi aruncat o privire printr-o fereastră în pripă deschisă, simţea acum ceea ce îl înconjura în realitate: tunurile, afacerile Europei. Ideea că nişte oameni care trăiau în felul acesta ar fi putut să se asocieze pentru a face posibilă o navigaţie inteligentă a destinului lor spiritual era pur şi simplu de neconceput, iar Ulrich se văzu silit să recunoască de fapt că nici evoluţia istorică nu se înfăptuise niciodată într-o asemenea organizare planificată a ideilor, aşa cum e posibilă la rigoare în spiritul oamenilor izolaţi ci totdeauna în chip risipitor şi necugetat, ca aruncată din pumnul unui cartofor brutal pe masa de joc. I se făcuse oarecum ruşine. Tot ceea ce gândise de un ceas încoace semăna suspect de mult cu o anumită „consultare cu privire la întocmirea unui proiect al rezoluţiei generale şi la prelevarea dezideratelor cercurilor participante ale populaţiei" şi chiar faptul că se apucase acum să moralizeze, să gândească astfel la modul teoretic, să observe natura la licărirea lumânării i se părea cu totul nefiresc, de vreme ce omul simplu, obişnuit cu strălucirea soarelui, se preocupă doar de ceea ce îi e accesibil şi nu-şi bate capul niciodată cu alte probleme decât cu cea precisă dacă poate pune mâna pe un anumit lucru aflat în imediata sa proximitate şi dacă poate îndrăzni să procedeze astfel.

În clipa aceea gândurile lui Ulrich se întoarseră iarăşi de la

generalităţi spre sine însuşi şi simţi deodată întreaga însemnătate pe care o avea pentru el sora lui. El îi arătase acea stare minunată şi nelimitată, incredibilă şi de neuitat în care totul este o afirmaţie unică. Starea de spirit în care nu mai eşti capabil de niciun alt gest spiritual decât de cel moral, deci de singurul în care domneşte o moralitate fără nicio întrerupere, chiar dacă ea ar consta doar din situaţia în care orice fel de acţiune ar pluti în ea fără niciun fundament. Agathe nu făcea totuşi nimic altceva decât să întindă mâna într-acolo. Ea era acea fiinţă omenească care întinde mâna, iar în locul meditaţiilor lui Ulrich apăreau corpurile şi imaginile lumii adevărate. Tot ceea ce gândise el i se părea acum doar o ezitare şi o tranziţie. Voia acum „să lase să se întâmple" ceea ce avea să se ivească din ideea Agathei şi în clipa aceea îi era cu totul indiferent că acea misterioasă promisiune începuse printr-o acţiune îndoielnică din punctul de vedere al moralei obişnuite. Trebuia să aştepte să vadă dacă morala „avântului şi declinului" avea să se arate la fel de aplicabilă ca morala simplă a onestităţii. Îşi amintea de întrebarea înflăcărată pe care i-o adresase sora lui, dacă el însuşi credea în ceea ce îi spunea ei, dar acum putea confirma la fel de puţin ca atunci. Îşi mărturisi sieşi că o aştepta pe Agathe pentru a da răspunsul la acea întrebare.

Atunci sună telefonul, iar Walter, care era la aparat, i se adresă de acolo deodată, îngrămădind nişte justificări şi înghesuindu-şi cuvintele. Ulrich îl ascultă indiferent şi confirmându-şi disponibilitatea, iar când puse la loc receptorul şi se ridică în picioare mai auzea încă ecoul apelului care de fapt încetase acum; profunzimile şi întunecimea se revărsară binefăcătoare în jurul lui, dar el n-ar fi putut spune dacă era înconjurat de sunete sau culori, era asemenea unei mari profunzimi a tuturor simţurilor. Surâzând, ridică foaia de hârtie pe care începuse să-i scrie surorii lui şi o rupse

în bucăţele mici, înainte de a ieşi din cameră.

19
Cu toţii la Mooshrugger

În aceeaşi clipă, Walter, Clarisse şi profetul Meingast erau aşezaţi în jurul unei fructiere cu ridichi, mandarine, migdale, brânzeturi şi prune turceşti mari, uscate şi se înfruptau din acea cină delicioasă şi sănătoasă. Profetul era îmbrăcat, peste torsul oarecum uscat, doar cu jacheta sa de lână şi lăuda din când în când plăcerile naturale ale mesei care-i era oferită, în vreme ce fratele Clarissei, Siegmund, cu pălăria şi mănuşile în mână, era aşezat ceva mai la o parte de masă şi relata despre o întrevedere pe care o „aranjase" iarăşi cu Friedenthal, asistentul de la clinica psihiatrică, pentru a-i permite „nebunei de legat" care era sora lui să-l vadă pe Moosbrugger.

— Friedenthal insistă că nu poate accepta decât o autorizaţie a tribunalului, conchise el impasibil, iar la tribunal nu acceptă cererea asociaţiei „Ultima oră" de care v-am făcut eu rost, ci vor o recomandare a ambasadei, pentru că din nefericire am minţit, spunând că de fapt Clarisse ar fi o cetăţeană străină. Aşa că nu mai e nimic altceva de făcut: doctorul Meingast trebuie să se ducă mâine la ambasada Elveţiei!

Siegmund semăna cu sora lui, doar că faţa lui era mai puţin expresivă, deşi el era fratele mai mare. Când erau văzuţi împreună fratele şi sora, nasul, gura şi ochii pe faţa ternă a Clarissei păreau nişte crăpături într-un pământ arid, în vreme ce aceleaşi trăsături pe faţa lui Siegmund înfăţişau liniile moi, cam confuze, ale unor terenuri acoperite de iarbă, deşi, în afară de o mustaţă, el era ras proaspăt. Aspectul burghez nu era nici pe departe în aceeaşi măsură atenuat pe faţa lui cum era pe cea a surorii şi îi imprima un fel de

naturalețe inocentă chiar şi în clipa când dispunea cu atâta insolenţă de timpul liber al unui filosof. N-ar fi fost de mirare dacă fulgere şi trăsnete ar fi izbucnit din fructiera cu ridichi; însă marele om primi cu bonomie această impudenţă – fapt pe care admiratorii săi îl considerară ca fiind cel mult un amănunt anecdotic – şi aprobă din ochi asemenea unui vultur care rabdă o vrabie alături de el pe stâncă.

Oricum, încordarea stârnită deodată şi care nu se descărcase complet avu ca urmare că Walter nu se mai putu stăpâni. El îşi împinse îndărăt farfuria, se făcu roşu la faţă ca un nor auroral şi susţinu cu energie că un om sănătos, dacă nu ar fi fost vorba de un medic sau de un infirmier, nu avea ce căuta într-un ospiciu. Şi pe el îl aprobă maestrul cu un semn din ochi abia perceptibil. Siegmund, care remarcase gestul şi care în cursul vieţii lui asimilase multe, îşi asezonă asentimentul cu aceste cuvinte igienice:

— Fără îndoială e dezgustătoare obişnuinţa aceasta a burghezilor înstăriţi de a vedea în bolnavii mintal şi în criminali ceva demonic.

— Dar lămureşte-mă, în sfârşit, exclamă Walter, de ce cu toţii vreţi s-o ajutaţi pe Clarisse să facă un lucru pe care voi nu-l aprobaţi şi care nu poate decât să-i sporească nervozitatea de care dă dovadă!?

Soţia sa nu-l învrednici cu niciun răspuns. Faţa ei avea acum o expresie dezagreabilă, atât de îndepărtată de realitate încât aproape că inspira teamă; două cute arogante i se alungeau de-a lungul nasului, iar bărbia îşi arăta acum ascuţişul. Siegmund nu se considera nici îndatorat, nici îndreptăţit să vorbească în numele altcuiva. Astfel că după întrebarea lui Walter urmă o scurtă tăcere, până când Meingast spuse cu o voce scăzută şi indiferentă.

— Clarisse e sub impresia unei emoţii prea puternice, lucrurile nu trebuie lăsate astfel.

— De când? întrebă Walter răstit.

— Nu demult; ieri-seară, la fereastră.

Walter se făcu livid, căci el era singurul care afla lucrul acesta abia acum, în vreme ce era limpede că, de fapt, Clarisse îi făcuse confidenţe lui Meingast şi chiar şi fratelui ei. Dar era caracteristic pentru ea! reflectă el.

Deşi nu ar fi fost necesar să aibă acea percepţie, el încercă deodată – pe deasupra fructierei cu cruditǎţi – senzaţia că ar fi fost deodată cu toţii cu vreo zece ani mai tineri. Fusese vremea când Meingast, încă vechiul Meingast, nemetamorfozatul, îşi luase rămas-bun şi Clarisse se hotărâse în favoarea lui Walter. Mai târziu ea îi mărturisise că Meingast, deşi la vremea aceea renunţase la ea, o mai sărutase de câteva ori şi o mângâiase. Amintirea aceea era ca balansul larg al unui scrânciob. Tot mai sus se aventurase Walter şi toate îi reuşeau la vremea aceea, chiar dacă între suişuri existau şi unele abisuri. Când Meingast se afla de faţă sau prin apropiere, Clarisse nu era în stare să stea de vorbă cu Walter; el trebuise deseori să afle de la alţii ce gândea şi ce făcea ea. În apropierea lui ea încremenea dintr-odată.

— Când mă atingi *tu*, înţepenesc toată! îi spusese. Tot trupul mi se face rigid, e altceva decât se întâmplă cu Meingast!

Iar când el o sărutase prima dată, ea îi spusese: — I-am promis mamei să nu fac aşa ceva niciodată!

Deşi mai târziu recunoscuse că pe vremea aceea Meingast îi tot atingea mereu în taină picioarele pe sub masă. Walter exercitase totuşi o influenţă asupra ei! Bogăţia dezvoltării lăuntrice pe care el i-o facilitase o împiedicase să se poarte fără restricţii, astfel îşi explica el.

Îşi aminti de scrisorile pe care le schimbase pe atunci cu Clarisse; credea în continuare că în ce priveşte pasiunea şi originalitatea nu ar

fi fost uşor să le găsească asemănare, chiar dacă ar fi căutat în întreaga literatură. În epoca aceea furtunoasă el o pedepsea pe Clarisse plecând dacă ea îi îngăduia lui Meingast să se apropie prea mult, şi apoi îi scria o scrisoare; la rândul ei, îi trimitea scrisori în care îl asigura de fidelitatea ei şi îi comunica apoi cu sinceritate că mai fusese sărutată o dată de Meingast prin ciorap, pe genunchi. Walter avusese intenţia să publice aceste scrisori într-un volum şi continua să creadă că avea să îşi pună planul în aplicare. Din nefericire, de pe urma intenţiei sale rezultase de la bun început o neînţelegere plină de urmări, care o implicase şi pe guvernanta Clarissei. Acesteia Walter îi spusese într-o zi:

— O să vedeţi, în cel mai scurt timp voi îndrepta eu toate lucrurile!

Făcuse afirmaţia gândindu-se la acea intenţie a lui şi îşi închipuise marele succes pe care avea să-l aibă în faţa familiei şi care avea să constituie o justificare îndată ce publicarea „scrisorilor" îl va fi făcut celebru; căci, luând lucrurile în semnificaţia lor strictă, încă de pe atunci anumite aspecte ale relaţiei sale cu Clarise nu erau aşa cum ar fi trebuit să fie. Guvernanta Clarissei – o moştenire de familie care-şi menţinuse poziţia sub pretextul onorabil de a sluji ca o a doua mamă – interpretase greşit ceea ce înţelesese în felul ei propriu, drept care se răspândi de îndată în familie zvonul că Walter voia să întreprindă ceva care să-i permită să ceară mâna Clarissei; odată ce afirmaţia fusese făcută pe faţă, decurseră din ea nişte bucurii şi nişte reţineri cu totul ciudate. Viaţa reală fusese, ca să spunem aşa, trezită dintr-odată la acţiune. Tatăl lui Walter explică faptul că nu mai voia să-l întreţină pe fiul său, dacă acesta nu avea să câştige el însuşi ceva; viitorul socru al lui Walter îl chemă în atelierul său şi-i vorbi acolo despre greutăţile şi dezamăgirile care-i aşteaptă pe cei ce slujesc arta pură, sacră, fie că aceasta era

arta plastică, muzica sau poezia; pe Walter însuşi şi pe Clarisse îi preocupa ideea dintr-odată devenită o nevoie fizică, asemenea unei răni care nu se mai vindecă pentru că nu te poţi împiedica să te scarpini mereu, de a avea o gospodărie independentă, copii şi un dormitor comun, acceptat ca atare de restul lumii. Astfel se întâmplă că la câteva săptămâni după declaraţia sa precipitată se văzu logodit cu adevărat cu Clarisse, ceea ce îi făcu pe amândoi foarte fericiţi, dar şi foarte agitaţi, căci atunci începu acea căutare a unui loc stabil în viaţă, iar căutarea aceasta fu împovărată cu toate dificultăţile obişnuite în civilizaţia europeană, căci situaţia la care aspirau, cu toate indeciziile şi ezitările, nu era condiţionată doar de venitul lui Walter, ci şi de cele şase repercusiuni posibile aici, anume asupra Clarissei, asupra lui însuşi, asupra vieţii lor erotice, asupra poeziei, muzicii şi picturii. De fapt, abia se treziseră din multiplul vârtej stârnit în clipa când pe Walter îl copleşise verbozitatea în faţa bătrânei domnişoare, când el îşi preluă slujba de la Departamentul monumentelor istorice şi se mută împreună cu Clarisse în modesta casă în care soarta avea să li se hotărască mai departe.

De fapt, Walter se gândea că lucrurile ar fi fost acceptabile dacă destinul s-ar fi declarat mulţumit, încă de atunci, chiar dacă sfârşitul n-ar fi fost exact cel dorit la început, căci şi merele când s-au copt cad nu în sus, pe pom, ci în jos, la pământ.

Astfel cugeta Walter, iar în vremea aceea, pe deasupra diagonalei care despărţea locul lui, peste bolul colorat cu cina cea sănătoasă, de cealaltă margine a mesei, plutea capul micuţ al soţiei sale, iar Clarisse se străduia să completeze cât mai obiectiv cu putinţă, chiar la fel de obiectiv ca Meingast însuşi, observaţia acestuia.

— Trebuie să fac ceva pentru a atenua impresia creată asupra mea; şocul a fost prea puternic pentru mine, cum spune Meingast,

explică ea şi adăugă din proprie iniţiativă: La urma urmei, e sigur că nu a fost o simplă întâmplare că omul acela s-a postat tocmai sub fereastra mea, acolo, în tufişuri! — Prostii! respinse Walter acea afirmaţie aşa cum izgoneşte un om adormit o muscă. Era doar şi fereastra mea!

— Atunci fereastra noastră! se corectă Clarisse cu surâsul ei ca o fisură între buze, despre care în acea împrejurare nu se mai putea deosebi dacă exprima amărăciune sau sfidare. Noi l-am atras. Dar trebuie să-ţi spun cum se poate numi lucrul acela – pe care l-a făcut omul respectiv. Un furt de voluptate sexuală!

Pe Walter îl durea capul; era plin până la refuz de trecut, iar prezentul se împlânta în el ca o secure, fără ca deosebirea între prezent şi trecut să fie convingătoare. Erau şi nişte tufişuri care se închideau masive în capul lui Walter asemenea unor frunzişuri compacte prin care treceau piste de biciclete. Percepea, întocmai ca în acea zi de dimineaţă, îndrăzneala unor drumuri lungi cu bicicleta, a unor plimbări. Rochii de fete tinere oscilau iarăşi, rochiile care în anul acela eliberau pentru prima dată cu îndrăzneală gleznele şi lăsau să se înspumeze, în spontaneitatea sportivă a mişcărilor, tivul jupoanelor albe. Era un eufemism faptul că Walter considera pe atunci că între el şi Clarisse unele lucruri „n-ar fi fost aşa cum ar fi trebuit să fie", căci la drept vorbind în acele plimbări cu bicicleta în primăvara anului logodnei lor se întâmplase tot ce s-ar fi putut întâmpla fără ca totuşi tânăra fată să-şi piardă virginitatea. „Aproape de necrezut pentru o fată cuminte", se gândea Walter pe când îşi amintea cu un fior de plăcere de vremurile acelea. Clarisse numise starea de fapt „să preia păcatele lui Meingast asupra sa", deşi Meingast se numea încă pe atunci altfel şi tocmai plecase în străinătate. „Ar fi o laşitate acum să nu fim senzuali pentru că el a fost astfel!" Aşa explicase Clarisse şi

anunţase: „Dar vrem ca pentru *noi* să fie la modul spiritual!”. E adevărat că Walter îşi făcuse uneori griji că aceste gesturi ar fi fost prea strâns legate de cel care se făcuse nevăzut cu puţin timp în urmă, însă Clarisse răspundea: „Când vrei să faci ceva măreţ, cum vrem noi în artă, îţi este interzis să-ţi mai faci griji pentru orice altceva”, şi astfel Walter îşi amintea cu cât zel anihilaseră ei trecutul, repetându-l într-un spirit nou, şi cu câtă plăcere descoperiseră capacitatea magică de a scuza nişte plăceri trupeşti nepermise, atribuindu-le o misiune suprapersonală. La drept vorbind, la vremea aceea Clarisse desfăşurase în ce priveşte plăcerile acelaşi fel de energie a faptei ca mai târziu refuzându-i-se, îşi mărturisea acum Walter şi, părăsind pentru moment subiectul, îşi simţi un gând răzvrătit spunându-i că sânii ei erau şi acum la fel de drepţi şi tari ca atunci. Toţi puteau să observe, chiar şi prin rochie. Meingast, de fapt, îi privea tocmai atunci, poate că nici nu conştientiza. „Sânii ei sunt muţi!” declama acum în gând Walter cu tot atâta bogăţie de sensuri cât ar fi făcut-o în vis sau într-un poem şi, prin vătuirea emoţiilor lui, străbătea acum aproape cu la fel de multă putere momentul prezent:

— Clarisse, spune şi dumneata ce gândeşti! îl auzi pe Meingast încurajând-o, ca un medic sau un profesor, care dintr-un motiv sau altul, reîntors după atâta timp, îşi părăsea uneori familiaritatea cu care o tutuise înainte.

Walter remarcă mai departe că acum Clarisse îl privea întrebătoare pe Meingast.

— Mi-ai povestit despre un oarecare Moosbrugger care ar fi dulgher…

Clarisse îl privea mai departe.

— Cine altcineva a fost dulgher? Mântuitorul! N-ai spus dumneata aşa? Mi-ai povestit chiar că ai scris pentru el o scrisoare

unei persoane influente? — Încetaţi î îi rugă Walter cu vehemenţă.

I se învârtea capul. Însă de-abia îşi exprimase astfel neplăcerea că îi deveni limpede că el nu auzise nici despre acea scrisoare şi deodată, simţind că îl cuprinde o slăbiciune, întrebă:

— Ce scrisoare ai scris?

Nu primi răspuns de la nimeni. Meingast îi ignoră întrebarea şi spuse:

— Este una dintre cele mai actuale idei. Noi nu suntem în stare să ne eliberăm singuri, în privinţa aceasta nu poate exista nicio îndoială; numim această stare de fapt democraţie, dar asta e doar expresia politică pentru o stare sufletească, însemnând de fapt „Se poate aşa, dar se poate şi altfel". Suntem epoca buletinului de vot. Ne alegem în fiecare an idealul nostru sexual, regina frumuseţii, cu buletine de vot şi faptul că ne-am făcut din ştiinţa pozitivă idealul nostru spiritual nu înseamnă nimic altceva decât că împingem buletinul de vot în mâna aşa-numitelor stări de fapt, pentru ca ele să aleagă în locul nostru. Epoca este antifilosofică şi laşă; nu are curajul să decidă ce e valoare şi ce e non-valoare şi democraţia, redusă la cea mai simplă expresie, înseamnă „Fă ceea ce se întâmplă!". În treacăt fie zis, este unul din cele mai dezonorante cercuri vicioase care au existat până acum în istoria rasei noastre.

Profetul spărsese iritat o nucă, o cojise şi acum îşi băga miezul în gură. Nu îl înţelesese nimeni. Îşi întrerupse discursul în folosul unui lent proces masticator executat de maxilare, la care lua parte acum şi vârful uşor arcuit al nasului, dar în timp ce restul feţei îi rămânea ascetic în nemişcare nu-şi muta privirile de pe Clarisse, de acolo unde se şi opriseră, în regiunea pieptului ei. Involuntar, ochii celorlalţi doi bărbaţi părăsiră chipul maestrului şi-i urmară privirea absentă. Clarisse simţea un fel de forţă care o sugea, ca şi când, dacă avea să mai fie privită astfel, ar fi fost ridicată afară din sine însăşi

de aceşti şase ochi. Însă maestrul înghiţi zgomotos ultimele resturi ale nucii şi-şi continuă lecţia.

— Clarisse a descoperit că legenda creştină spune despre Mântuitor că a fost dulgher; de fapt, nu e întru totul exact; doar tatăl său adoptiv era dulgher. Fireşte că nu îi e nicidecum permis Clarissei ca pornind de la faptul că un criminal care a impresionat-o este întâmplător dulgher să vrea să tragă o anumită concluzie. Din punct de vedere intelectual, ar fi sub orice critică. Din punct de vedere moral este uşuratic. Însă e curajos din partea ei: aşa este!

Meingast făcu o pauză pentru a lăsa cuvântul „curajos" rostit cu tărie să-şi facă efectul. Apoi continuă liniştit:

— Acum, recent, ea a văzut un psihopat exhibiţionist, ceea ce ni s-a întâmplat şi nouă; ea dă prea mare importanţă acestei întâmplări, în general astăzi sexualul este mult supraevaluat, însă Clarisse îşi spune: nu e o întâmplare că omul acesta a apărut sub fereastra mea – şi se cuvine să înţelegem cum trebuie! Este, fireşte, fals, căci din punctul de vedere al cauzalităţii, toată convergenţa aceasta de situaţii este, desigur, o întâmplare. Cu toate acestea Clarisse îşi spune: dacă voi considera totul ca fiind explicit, înseamnă că omul nu va mai putea schimba niciodată nimic pe lume. Ea consideră ca inexplicabil faptul că un asasin, care, dacă nu mă înşel, se numeşte Moosbrugger, este tocmai dulgher; ea consideră ca inexplicabil că un bolnav necunoscut, care suferă de tulburări de natură sexuală, se expune exact sub fereastra ei; astfel, ea s-a obişnuit să considere ca inexplicabile şi alte lucruri care-i ies înainte şi… Din nou Meingast îşi lăsă ascultătorii să aştepte o clipă; glasul său amintise acum, la urmă, de mişcările unui om hotărât, care se apropie cu cea mai mare prevedere, în vârful picioarelor, dar care acum trece la atac:

— Iar ea va acţiona din cauza aceasta! explică Meingast cu toată

fermitatea.

Pe Clarisse o luă cu frig.

— Repet, spuse Meingast, că nu avem voie să criticăm acest complex din punct de vedere intelectual, dar intelectualitatea este, după cum ştim, doar expresia sau instrumentul unei forme de viaţă aride şi goale; dimpotrivă, ceea ce exprimă Clarisse provine probabil dintr-o altă sferă: cea a voinţei. Clarisse nu va reuşi, după cât se pare, să explice niciodată ceea ce i se întâmplă, dar poate găsi soluţia; ea o denumeşte pe bună dreptate „mântuire", folosind instinctiv cuvântul potrivit. Căci, bineînţeles, e uşor pentru unul din noi să spună că toate i se par doar idei delirante sau că în realitate Clarisse e o fiinţă bolnavă de nervi. Dar n-ar avea niciun rost: lumea trăieşte în momentul de faţă atât de puţin iluzoriu încât nu mai ştie dacă ceva, orice, trebuie iubit sau detestat şi, cum totul este ambivalent, toţi oamenii sunt neurastenici sau debilitaţi sufleteşte. Pe scurt, încheie inopinat profetul, nu le e uşor filosofilor să renunţe la cunoaştere, dar probabil că cea mai mare descoperire a secolului XX va fi aceea că vor trebui să procedeze tocmai astfel. Mie mi se pare mai important că la Geneva există un profesor francez de box decât că marele analist Rousseau a creat cândva în acel oraş!

Meingast ar fi spus mai multe, acum că se pornise.

Întâi ar fi vorbit despre faptul că ideea mântuirii fusese totdeauna antiintelectuală. „Aşadar, astăzi nimic nu e mai dezirabil pe lume decât o nebunie bună, solidă"; avusese deja pe limbă acea propoziţie, dar o înghiţise apoi în favoarea celeilalte întorsături de frază drept încheiere, în al doilea rând, ar fi spus ceva despre semnificaţia fizică a ideii de mântuire, care era dată tocmai prin sinonimia dintre „mântuitor" şi „salvator", o semnificaţie colaterală de ordin fizic exprimând convingerea că numai faptele pot mântui, adică trăirile care implică salvarea omului în carne şi oase. În al

treilea rând, ar fi vrut să vorbească despre faptul că din cauza hiperintelectualizării bărbatului, în anumite împrejurări femeia avea să preia conducerea spre faptă, iar în sensul acela Clarisse ar fi fost unul din primele exemple. În sfârşit, despre metamorfozele ideii de mântuire în istoria popoarelor în general şi despre faptul că în momentul de faţă în evoluţia lucrurilor predominanţa seculară a credinţei că mântuirea ar fi doar o noţiune generată de emoţia religioasă făcea loc recunoaşterii realităţii că ea trebuia să fie realizată printr-o decizie a voinţei şi, la nevoie, prin forţă. Căci mântuirea lumii prin forţă constituia în clipa aceea centrul gândirii sale, însă Clarisse simţea între timp că forţa aceea care căuta să o absoarbă, ivită din atenţia celorlalţi concentrată asupra ei, îi devenise de nesuportat şi îl întrerupse pe maestru, îndreptându-se spre Siegmund, ca reprezentând punctul de minimă rezistentă; îi spuse, vorbind mult prea tare:

— Ţi-am spus doar; nu poţi înţelege decât lucrurile la care participi cu fiinţa proprie; din cauza aceasta trebuie să ne ducem noi înşine la casa de nebuni!

Walter, care pentru a se stăpâni curăţa o mandarină, înfipse în clipa aceea cuţitul prea adânc şi o izbucnire înţepătoare de suc îi ţâşni în ochi, astfel că se trase îndărăt tresărind şi îşi căută batista. Siegmund, ca totdeauna îngrijit îmbrăcat, studie întâi, pentru a-şi face o idee corectă, efectul iritării asupra ochiului cumnatului său, apoi contemplă mănuşile de piele care, asemenea unei naturi moarte a onorabilităţii, erau aşezate laolaltă cu pălăria sa rotundă, tare pe propriii săi genunchi şi de-abia după ce constată că privirea surorii sale nu cobora de pe faţa lui şi nimeni altcineva nu dădea un răspuns, îşi ridică ochii clătinând cu gravitate din cap şi murmură liniştit:

— Eu nu am avut niciodată îndoieli că locul nostru, al tuturor,

este la casa de nebuni.

Clarisse se îndreptă atunci spre Meingast şi spuse:

— Ţi-am povestit deja despre Acţiunea Paralelă: ar fi o ocazie colosală şi o datorie pentru noi să punem capăt atitudinii de a tolera lucrurile „aşa-dar-poate-şi-altfel", care este cu certitudine păcatul secolului nostru!

Maestrul clătină din cap, negând cu un surâs. Clarisse, covârşită de entuziasmul propriei importanţe, strigă incoerent, cu obstinaţie:

— O femeie care îi permite unui bărbat să facă ceva de capul lui, care să-i detracheze spiritul, este şi ea o criminală în domeniul acesta al perversiunilor sexuale.

Meingast spuse pe un ton de dojană:

— Să rămânem acum la generalităţi! De altfel, într-o privinţă pot să te liniştesc: la deliberările acestea, oarecum ridicole, în care democraţia noastră muribundă ar mai vrea să creeze o mare misiune, eu îmi am încă de mult observatorii şi oamenii mei de încredere!

Clarisse simţi cu adevărat cum îi îngheaţă rădăcina părului.

Walter mai încercă o dată, însă zadarnic, să împiedice ceea ce se pregătea. Luând poziţie cu cel mai mare respect împotriva lui Meingast şi vorbind pe un cu totul alt ton decât i-ar fi vorbit, de exemplu, lui Ulrich, el se îndreptă acum spre maestru cu aceste cuvinte:

— Ce spui tu e în ultimă instanţă ceea ce spun eu însumi încă de mult, şi anume că nu ar trebui să pictăm decât în culori pure. Trebuie să punem capăt liniilor frânte, contururilor confuze, concesiilor, atmosferei vide, laşităţii privirii care nu mai îndrăzneşte să vadă că fiecare lucru are un contur ferm şi o culoare a lui; eu fac asemenea afirmaţii vorbind ca pictor, iar tu vorbind ca filosof. Dar dacă noi suntem de aceeaşi părere… – şi dintr-odată intră în

încurcătură, simţind că nu putea spune de faţă cu ceilalţi de ce se temea de urmările pe care le-ar fi putut avea asupra Clarissei apropierea ei de acel bolnav mintal. Nu. Nu vreau s-o las pe Clarisse să îşi pună planul în aplicare, strigă el, iar aşa ceva nu se va întâmpla cu acordul meu!

Maestrul ascultase cu bonomie şi apoi îi răspunse cu aceeaşi bonomie, ca şi cum nu i-ar fi ajuns la ureche niciunul din cuvintele pronunţate cu atâta vehemenţă.

— Clarisse a mai exprimat aici, de altfel foarte frumos, încă ceva: a susţinut că noi toţi am avea, în afară de acest „trup-de-păcat" în care trăim, un „trup-de-nevinovăţie": am putea da acestei idei o interpretare elevată afirmând că independent de reprezentarea acestei lumi lamentabile a aşa-zisei experienţei am avea acces la o altă lume a magnificenţei, în care, în anumite clipe luminate, ne-am simţi imaginea însufleţită de o dinamică infinit deosebită. Cum spuneai dumneata, Clarisse – întrebă el căutând s-o încurajeze şi îndreptându-se acum spre ea –, nu ai susţinut dumneata că dacă ai reuşi să-ţi asumi fără rezerve cauza acestui nenorocit, şi ai ajunge până la el, şi ai putea, fără să te simţi paralizată, să cânţi zi şi noapte la pian în celula lui, atunci ar fi ca şi când ai scoate din el păcatele săvârşite de el, le-ai lua asupra dumitale şi te-ai înălţa de acolo, cu ele odată?! Fireşte că – observă el, întorcându-se iarăşi spre Walter – nu trebuie luat ad litteram, ci ca indicând că aici e un proces de profunzime al sufletului timpului nostru, care, înveşmântat în parabola înfăţişată de omul acesta, intră în voinţa ei…

În clipa aceea nu era sigur dacă n-ar mai fi trebuit să spună ceva despre relaţiile Clarissei cu istoria ideii de mântuire sau dacă n-ar fi fost mai incitant să-i explice încă o dată, între patru ochi, misiunea aceea de conducere care i-ar fi revenit ei; dar ea sărise deja de la locul ei, ca un copil stârnit peste măsură şi zvâcnise în aer braţul cu

pumnul strâns, surâdea, cu o înfăţişare totodată ruşinată şi agresivă şi-l întrerupse când el ar fi vrut să-i aducă mai departe alte laude, cu un ţipăt strident:

— Haideţi cu toţii la Moosbrugger!

— Dar nu e nimeni acolo care să ne lase să intrăm… obiectă Siegmund.

— Eu nu merg cu voi, o asigură ferm Walter.

— Eu nu am voie să pretind niciun fel de favor de la un stat în care libertatea şi egalitatea în drepturi pot fi obţinute în condiţii rezonabile, explică Meingast.

— Atunci Ulrich trebuie să ne facă rost de permise! exclamă Clarisse.

Ceilalţi consimţiră cu plăcere la acea decizie, prin care fără îndoială că se simţeau eliberaţi pe moment de orice implicare mai dificilă, iar Walter însuşi trebui să-şi asume, în ciuda lipsei sale de entuziasm, până la urmă sarcina de a-i telefona de la cel mai apropiat magazin prietenului ales pentru a da o mână de ajutor. Astfel el determină întreruperea definitivă a scrisorii pe care Ulrich voia să i-o scrie Agathei. Acesta ascultă surprins glasul lui Walter şi auzi mesajul. Fireşte că aici puteau exista păreri diferite, adăugă Walter de la sine, dar sigur nu era vorba doar de un capriciu. Poate că trebuia făcut într-adevăr un început într-un fel şi era mai puţin important în ce fel anume. Fireşte, apariţia lui Moosbrugger ca persoană în acea situaţie era doar o întâmplare; dar Clarisse era uneori atât de insistentă şi directă; gândirea ei era totdeauna asemenea tablourilor acestora noi, pictate în culori pure, dure şi rebarbative, dar, dacă intrai în stilul lor, deseori remarcabil de juste. Nu putea explica mai amănunţit acele lucruri la telefon; Ulrich nu trebuia să-l refuze…

Lui Ulrich îi convenea că fusese chemat şi acceptă invitaţia, deşi

drumul se vădi a fi disproporţionat de lung faţă de efemerul sfert de ceas în care putu sta de vorbă cu Clarisse; căci aceasta era invitată de părinţii ei să ia masa de seară acolo, împreună cu Walter şi Siegmund. Pe drum Ulrich se miră el însuşi că nu se mai gândise de atâta vreme la Moosbrugger şi că fusese necesar ca Clarisse să i-l amintească, deşi anterior omul acela îi revenea asiduu în amintire. Nici chiar în întunericul prin care merse Ulrich de la staţia de capăt a tramvaiului până acasă la prietenii săi nu mai fu loc pentru o asemenea fantomă; vidul din care ieşise acum o clipă se închisese la loc. Ulrich îşi dădu seama de asta cu oarecare mulţumire şi în acelaşi timp cu acea uşoară nesiguranţă de sine, urmarea unor schimbări a căror amploare e mai evidentă decât propriile lor cauze. Străbătea acum cu plăcere, odată cu propria lui umbră cu contururi mai precise, întunericul imprecis din jur când Walter îi ieşi în întâmpinare, nesigur. Walter, căruia îi inspirau teamă locurile acelea singuratice, dar care ţinea în mod deosebit să-i spună lui Ulrich câteva cuvinte înainte să se alăture celorlalţi. El continuă acum agitat să îl pună la curent cu mersul evenimentelor de acolo unde se întrerupseseră când sfârşiseră convorbirea telefonică. Se părea că voia să se apere pe sine însuşi şi, implicit, pe Clarisse împotriva unor interpretări greşite. Chiar dacă ideile Clarissei ar fi părut incoerente, pretutindeni se întâlnea în ele un anume virus care bântuia în realitate întreaga epocă; aceasta era calitatea ei cea mai ciudată. Ea era asemenea unei baghete magice, care arăta comorile ascunse. În cazul acesta, în discuţie erau: necesitatea de a amplasa din nou „valorile" în locul comportărilor pasive, doar intelectuale şi sensibile, ale oamenilor prezentului; inteligenţa timpului nu mai lăsase nicăieri niciun punct ferm, astfel că numai voinţa, iar dacă nu se putea altfel, până şi forţa mai rămăseseră să creeze o nouă ierarhie a valorilor, în care omul să descopere unde se aflau *alfa* şi

omega pentru lumea sa lăuntrică…; el repeta ezitând şi în acelaşi timp entuziasmat ceea ce auzise de la Meingast.

Ulrich, care intuia acest fapt, îl întrebă iritat:

— De ce te exprimi atât de pompos? Precum profetul vostru? Pe vremuri nu te mai săturai de simplitate şi naturaleţe!

Walter îndură totul de dragul Clarissei, pentru ca prietenul lor să nu îi refuze ajutorul; dar dacă ar fi fost o singură rază de lună în noaptea întunecoasă din jurul lor, i s-ar fi putut vedea sclipind dinţii pe care şi-i întredeschisese cu o expresie de neputinţă. Nu răspunse nimic, dar mânia pe care o exprima îl făcu să se simtă deodată slab, iar apropierea camaradului său atât de voinic lângă el şi care-l apăra în acea pustietate înfricoşătoare îl amorţi şi mai mult. Spuse deodată: — Închipuie-ţi că iubeşti o femeie şi te întâlneşti deodată cu un bărbat pe care-l admiri şi-ţi dai seama că şi el o iubeşte şi o admiră pe soţia ta şi pe amândoi vă umple acum, odată cu dragostea, gelozia şi admiraţia, superioritatea inaccesibilă a acestui bărbat… — Nu pot să-mi imaginez aşa ceva!

Ulrich ar fi trebuit să-l asculte, dar el ridică doar râzând din umeri, întrerupându-l.

Walter îl fixa cu o privire veninoasă. Ar fi vrut să întrebe:

— Ce-ai face tu într-un asemenea caz?

Dar se repeta vechiul joc al prietenilor din adolescenţă. Intrară în semiîntunericul scărilor şi el strigă:

— Nu te mai preface; atât de îngâmfat până la nesimţire n-ai mai fost niciodată!

Apoi fu nevoit să alerge ca să-l ajungă pe Ulrich din urmă şi să-i spună încet, încă pe scară, tot ceea ce trebuia să ştie.

— Ce ţi-a povestit Walter? îl întrebă sus Clarisse.

— Eu pot rezolva problema, îi răspunse Ulrich fără ocoluri, dar mă îndoiesc că ar fi rezonabil.

— Auzi, primul lui cuvânt e „rezonabil”, exclamă Clarisse râzând către Meingast.

Se agita între dulap, lavoar, oglindă şi uşa întredeschisă dintre camera ei şi cea în care se găseau bărbaţii. Din timp în timp putea fi văzută; cu faţa udă şi cu părul atârnându-i deasupra, pe jumătate despletit şi nepieptănat, cu picioarele dezgolite, în ciorapi, dar fără pantofi, partea de jos a trupului deja în rochia lungă de seară, partea de sus încă într-o pelerină de toaletă, care semăna cu o uniformă de sanatoriu; aceste apariţii şi dispariţii îi făceau bine. De când îşi impusese voinţa, toate simţămintele ei pluteau într-o uşoară voluptate.

— Dansez pe o coardă de lumină! striga ea, de dincolo, din cameră.

Bărbaţii surâdeau; doar Siegmund se uita la ceas şi-i îndemna, conform bunelor uzanţe, să se grăbească. El considera întreaga scenă ca un exerciţiu de gimnastică.

Apoi Clarisse alunecă pe o „rază de lumină” spre colţul camerei, să-şi ia o broşă şi trânti sertarul noptierei.

— Eu mă schimb mai repede decât un bărbat, strigă ea către Siegmund în camera de alături, dar se poticni deodată la dublul înţeles al cuvântului „a se schimba”, căci însemna pentru ea în clipa aceea în egală măsură a se schimba de haine, dar şi a se transforma sub influenţa unui destin tainic.

Termină repede să se îmbrace, îşi băgă capul pe uşă şi-i privi cu faţa serioasă pe prietenii ei, unul după altul. Cine n-ar fi luat-o ca pe o glumă ar fi putut să se sperie, căci pe acea faţă gravă se stinsese ceva ce ar fi trebuit să aparţină expresiei unui chip normal, sănătos. Se înclină în faţa prietenilor şi spuse solemn:

— M-am schimbat, iar acesta este destinul meu!, dar când îşi îndreptă iarăşi trupul arăta ca de obicei, cu adevărat încântătoare,

iar fratele ei Siegmund strigă:

— Înainte marş! Lui *papa* nu-i face plăcere să întârziem la masă!

Pe când se îndreptau toţi patru spre tramvai, Meingast dispăru înainte de a ajunge să-şi ia rămas-bun, iar Ulrich rămase cu Siegmund puţin în urmă şi-l întrebă dacă nu-şi făcea acum în ultima vreme griji pentru sora lui. Ţigara licăritoare a lui Siegmund descria prin aer un arc vag ascendent.

— Este fără îndoială anormală, răspunse el. Dar Meingast e normal? Sau chiar Walter? Cântatul de la pian, aşa cum îl practică el, e ceva normal? E o stare de excitaţie neobişnuită, cu tremurături ale încheieturilor la mâini şi la glezne. Pentru un doctor nimic nu e normal. Dar dacă mă întrebi serios: sora mea e oarecum surescitată şi cred că starea i se va ameliora îndată ce va fi plecat marele maestru. Ce părere ai despre el?

Accentuase cu o uşoară răutate timpul viitor la frazele din urmă.

— E un palavragiu! răspunse Ulrich.

— Nu-i aşa?! exclamă Siegmund. Dezgustător, dezgustător! Dar e interesant, dacă-l iei în calitatea lui de gânditor, nu se poate nega! adăugă el puţin mai târziu, după ce-şi trase sufletul.

20

Contele Leinsdorf se arată deznădăjduit În ce priveşte proprietatea şi educaţia

Astfel, Ulrich îşi făcu din nou apariţia la contele Leinsdorf.

Îl găsi pe Alteţa Sa înconjurat de tăcere, devoţiune, solemnitate şi frumuseţe, aşezat în faţa mesei de scris, citind ziarul desfăşurat pe un teanc de documente. Contele imperial clătină îngrijorat din cap, după ce îi mai exprimase o dată condoleanţe lui Ulrich.

— Tatăl dumitale a fost unul din ultimii reprezentanţi adevăraţi

ai ideii de proprietate şi educaţie, spuse el. Îmi amintesc încă bine de vremea când am fost împreună membri ai Dietei Boemiei; a meritat încrederea pe care noi i-am acordat-o totdeauna!

Din politeţe, Ulrich se interesă ce progrese înregistrase Acţiunea Paralelă în timpul absenţei sale.

— În urma dezordinilor şi tulburărilor de stradă din faţa casei mele, la care ai fost de faţă şi dumneata, am lansat o „Anchetă în vederea stabilirii năzuinţelor cercurilor interesate ale populaţiei cu privire la reforma administraţiei interne", povesti contele Leinsdorf. Prim-ministrul şi-a exprimat personal dorinţa ca noi să-l degrevăm de această sarcină, pentru că în calitatea noastră de organizaţie cu caracter patriotic ne bucurăm, ca să spunem aşa, de încrederea generală.

Ulrich îl asigură, păstrându-şi o expresie serioasă, că în orice caz denumirea fusese fericit aleasă şi că proiectul promitea o anumită eficacitate.

— Da, termenii bine aleşi au mare importanţă, spuse Alteţa Sa gânditor, apoi întrebă deodată: Ce spui de toată istoria cu funcţionarii municipali de la Trieste? Cred că ar fi într-adevăr timpul ca guvernul să se hotărască să adopte o atitudine fermă!

Schiţă gestul de a-i întinde lui Ulrich ziarul pe care-l împăturise la intrarea acestuia, se hotărî însă în ultima clipă să-l mai deschidă o dată el însuşi şi-i citi cu vioiciune vizitatorului său o informaţie de lungă respiraţie.

— Crezi că ar mai exista un al doilea stat pe lume în care ar fi posibil aşa ceva? întrebă el când termină lectura. Aşa se petrec lucrurile în oraşul austriac Trieste încă de ani de zile, adică sunt angajaţi în serviciile municipalităţii exclusiv italieni din imperiul austriac, ca să sublinieze că se simte aparţinând Italiei, nu nouă. Am fost odată acolo de ziua împăratului; în tot Trieste n-am văzut nici

un singur steag, în afară de palatul guvernatorului, administraţia financiară, închisoarea şi vreo două cazărmi. Dacă în schimb ai avea vreo treabă la vreun birou din Trieste în ziua de naştere a regelui Italiei, n-ai vedea niciun funcţionar care să nu aibă câte o floare la butonieră!

— Cum de a fost tolerată starea aceasta de fapt până acum? întrebă Ulrich.

— De ce nu s-ar tolera, adică? răspunse contele Leinsdorf nemulţumit. Dacă guvernul constrânge municipalitatea să-şi concedieze funcţionarii străini, s-ar spune imediat că ducem o politică de germanizare. De un asemenea reproş s-ar teme orice guvern. Nici Maiestăţii Sale nu-i face plăcere să audă aşa ceva. Noi nu suntem prusaci, nu-i aşa?

Ulrich credea că-şi aminteşte că oraşul de coastă şi portuar Trieste fusese fondat de Republica Veneţiană, pe atunci în expansiune pe pământurile slave şi că astăzi oraşul cuprindea în mare proporţie locuitori de origine slovenă; deci, dacă problema ar fi fost considerată doar ca o chestiune privată a locuitorilor săi, cu toate că oraşul reprezenta însăşi poarta comerţului cu Orientul pentru întreaga monarhie austro-ungară şi depindea de această monarhie într-o manieră extrem de profitabilă, nu se putea trece cu vederea faptul că numeroasa mică burghezie slavă de aici îi contesta cu cea mai mare pasiune marii burghezii privilegiate de limbă italiană dreptul de a considera oraşul drept proprietatea sa. Ulrich o spuse.

— Este cât se poate de adevărat, confirmă doct contele Leinsdorf. Dar îndată ce se spune că noi vrem să-i germanizăm, slovenii s-au şi aliat cu italienii, oricât s-ar vrăjmăşi altminteri! Într-un asemenea caz, italienii se bucură de sprijinul tuturor celorlalte naţionalităţi. Am trăit asemenea evenimente destul de des până acum, slavă

Domnului. Dacă vrem să gândim în termenii unei politici realiste, trebuie, fie că vrem, fie că nu, să înţelegem că primejdia care ameninţă iniţiativele noastre se află tot în rândul germanilor.

Contele Leinsdorf încheie pe un ton îngândurat şi persistă o vreme în acea atitudine, pentru că atinsese astfel proiectul său politic de anvergură, care-l preocupa în atât de mare măsură, fără ca până acum să i se fi clarificat în minte. Deodată se însufleţi iarăşi şi continuă, ca şi cum ar fi scăpat de o povară:

— Cel puţin de data aceasta le-am spus-o ritos celorlalţi!

Îşi aşează din nou, cu un gest pe care nerăbdarea i-l făcea nesigur, *pince-nez*-ul pe nas şi-i citi acum încă o dată lui Ulrich cu o fermitate aprobatoare toate pasajele hotărârii guvernatorului cezaro-crăiesc din Trieste, care i se păreau deosebit de grăitoare:

— „Avertismentele repetate ale administraţiei superioare au rămas fără rezultate… Prejudicii aduse localnicilor… Ţinând seama de această poziţie menţinută cu încăpăţânare faţă de ordonanţele oficiale, guvernatorul oraşului Trieste s-a văzut silit acum să asigure prin intervenţii din partea sa respectarea dispoziţiilor legale…” Nu găseşti că e un limbaj plin de demnitate? se întrerupse el.

Îşi ridicase capul, dar îşi coborî îndată privirea la loc, căci dorea să reproducă pasajul de încheiere a cărui demnitate oficială plină de urbanitate o sublinie acum cu glasul modulat de o plăcere estetică:

— „Guvernatorul – citi el în continuare – îşi rezervă pe mai departe disponibilitatea de a supune unei abordări binevoitoare eventualele cereri de naturalizare din partea unor funcţionari publici, în măsura în care, ca urmare a unui serviciu îndelungat şi a unei atitudini ireproşabile, vor apărea demne de a fi luate individual în considerare, şi există din partea guvernatorului cezaro-crăiesc disponibilitatea ca în asemenea cazuri, în ce priveşte propriile sale intervenţii şi păstrându-şi în continuare punctele de vedere, să

renunţe provizoriu la aplicarea imediată a decretului de faţă." Aşa ar fi trebuit să vorbească totdeauna guvernul! exclamă contele Leinsdorf.

— Dar nu e de părere Alteţa Voastră că tocmai pornind de la acest pasaj de încheiere… până la urmă lucrurile vor rămâne exact la fel? întrebă Ulrich puţin mai târziu, după ce şarpele frazeologiei imperiale îi dispăruse cu totul în ureche.

— Da, întocmai! răspunse Alteţa Sa, învârtindu-şi vreme de un minut policarii unul în jurul celuilalt, aşa cum făcea totdeauna când îl frământa o profundă îngândurare.

Apoi îl privi deodată cercetător pe Ulrich, mărturisindu-i:

— Îţi aduci aminte că ministrul de interne, când am fost atunci la inaugurarea expoziţiei poliţiei, a lăsat să se întrevadă că se va instaura un spirit de „solidaritate şi rigoare"? Foarte bine, eu nici nu cer ca elementele acelea turbulente care au făcut scandal în faţa casei mele să fie imediat arestate, dar n-ar fi trebuit totuşi ca ministrul să fi găsit de cuviinţă să spună în faţa parlamentului câteva cuvinte de condamnare? întrebă el indispus.

— Eu credeam că în absenţa mea s-a şi petrecut o asemenea intervenţie! strigă Ulrich cu o uimire prefăcută, căci observase că o suferinţă reală îl frământa pe bonomul său prieten.

— Nu s-a întâmplat absolut nimic! îl asigură Alteţa Sa.

Îl mai privi încă o dată pe Ulrich, cercetător, cu ochii săi îngrijoraţi şi ieşindu-i acum din orbite, şi i se mărturisi mai departe:

— Dar are să se întâmple ceva.

Îşi îndreptă trupul şi se rezemă apoi tăcut de speteaza fotoliului.

Îşi închisese ochii. Când îi deschise iarăşi, începu să explice pe un ton calm:

— Vezi, distinsul meu prieten, constituţia noastră din 1861 a încredinţat necondiţionat naţionalităţii germane din cadrul

populaţiei conducerea vieţii noastre politice, în forma unei scheme guvernamentale experimentale şi, în cadrul ei, acelei secţiuni reprezentând capitalul, proprietatea şi educaţia. A fost un dar generos, exprimând încredere şi poate, pe de altă parte, nu întru totul corespunzând evoluţiei vremurilor, din partea Maiestăţii Sale: căci ce s-a petrecut de atunci cu această proprietate, cu capitalul şi educaţia?

Contele Leinsdorf îşi ridică o mână, apoi o lăsă să cadă abandonată peste cealaltă.

— Când Maiestatea Sa a urcat pe tron în anul 1848, la Olmütz, adică într-un fel de exil… continuă el încet, dar deveni îndată nerăbdător sau nesigur, apoi scoase cu degete tremurătoare un document din tunica sa, se strădui tulburat să-şi aşeze pinc*e-nez-ul* la loc pe nas şi citi mai departe, în unele locuri cu vocea tremurându-i emoţionată şi tot timpul tulburat şi preocupat să-şi descifreze scrisul:… A fost înconjurat de vacarmul dezlănţuit al popoarelor care aspirau la libertate. În cele din urmă, împăratul a reuşit să liniştească manifestările extreme ale acelei revolte. A ieşit învingător, chiar dacă a acordat nişte concesii cu privire la revendicările acelor oameni; a fost un moment glorios şi mărinimos, împăratul le-a iertat supuşilor greşelile şi le-a întins mâna, făcând oferta unei păci onorabile pentru toate părţile implicate. Constituţia şi celelalte libertăţi au fost acordate, e adevărat sub presiunea evenimentelor, dar ele au fost totuşi un act de voinţă liberă al Maiestăţii Sale, rodul înţelepciunii, al mărinimiei şi al speranţei sale în progresul culturii popoarelor. Însă acele frumoase relaţii ale împăratului cu poporul său au fost tulburate în ultimii ani de către elemente subversive şi demagogice…

Contele Leinsdorf îşi întrerupse lectura expunerii pe marginea istoriei politice, în care fiecare cuvânt fusese cu grijă cumpănit şi

şlefuit, şi privi gânditor la portretul strămoşului său, cavaler şi mareşal al Mariei Tereza, care atârna pe peretele din faţa sa. Iar când privirea lui Ulrich, care aştepta urmarea, îl abătu de la contemplarea tabloului, spuse:

— Mai departe nu este încă aşternut de hârtie. Dar vezi că în ultima vreme am cântărit în amănunt aceste probleme, explică el. Ce ţi-am citit aici este începutul răspunsului pe care ministrul ar fi trebuit să-l dea parlamentului în chestiunea demonstraţiei îndreptate împotriva mea, dacă el şi-ar fi îndeplinit cum trebuie misiunea! L-am elaborat cu însumi încetul cu încetul şi pot să-ţi spun în mod confidenţial că voi avea prilejul să i-l prezint Maiestăţii Sale îndată ce-l voi termina. Căci, vezi dumneata, constituţia din 1861 nu a încredinţat guvernarea, fără o bună cumpănire în prealabil, proprietăţii şi educaţiei; aici ar fi trebuit să existe o garanţie; dar unde sunt astăzi proprietatea şi educaţia?

Părea să fie foarte supărat pe ministrul de interne; pentru a-i atrage atenţia în altă direcţie, Ulrich formulă candid observaţia că, totuşi, în ce priveşte proprietatea s-ar fi putut spune că ea se afla astăzi nu numai în mâinile bancherilor, ci şi în cele experimentate ale nobilimii feudale.

— Eu nu am niciun fel de resentimente împotriva evreilor, îl asigură din proprie iniţiativă contele Leinsdorf, ca şi cum Ulrich ar fi spus ceva care ar fi făcut necesară o asemenea precizare. Ei sunt inteligenţi, harnici şi poţi avea încredere în caracterul lor. Dar s-a făcut o mare greşeală când li s-au dat nume nepotrivite. Rosenberg şi Rosenthal, de exemplu, sunt nume nobile; Löw, Bär şi alte asemenea nume de animale sunt la origine animale heraldice; Meier derivă de la marile proprietăţi funciare; Gelb, Blau, Rot, Gold sunt culori de blazoane: toate numele evreieşti, explică în chip surprinzător Alteţa Sa, nu au reprezentat nimic altceva decât o

insolenţă a birocraţiei noastre împotriva nobilimii. Împotriva ei se îndrepta lovitura, şi nu împotriva evreilor, din care cauză li s-au mai dat evreilor, pe lângă asemenea nume, şi altele, cum ar fi Abeles, Jüde sau Tröpfelmacher. Acest resentiment al birocraţiei noastre împotriva vechii nobilimi l-ai mai putea vedea, dacă ai avea toate datele, până şi în ziua de azi în nu tocmai puţine situaţii, continuă el oracular, posomorât şi obstinat, ca şi cum lupta administraţiei centrale împotriva feudalismului n-ar fi fost de mult depăşită de istorie şi n-ar fi dispărut de mult din vederea celor care trăiau în vremea de faţă.

Într-adevăr, Alteţa Sa nu se simţea de nimic mai sincer iritat în străfundul sufletului său decât de privilegiile sociale de care se bucurau înalţii funcţionari datorită poziţiei lor, chiar dacă aveau ei înşişi nume ca Fuchsenbauer sau Schlosser. Contele Leinsdorf nu era nicidecum un gentilom ignorant de ţară, el voia să se simtă în pas cu vremea, iar asemenea nume nu-l deranjau nici la un parlamentar, fie el şi ministru, nici la vreo persoană particulară cu influenţă, şi nici nu se închidea în prejudecăţi împotriva valorii politice şi economice a burgheziei, însă tocmai funcţionarii administrativi superiori cu nume burgheze îi stârneau o mânie fervent㠄, care era o ultimă rămăşiţă a tradiţiilor venerabile. Ulrich se întreba dacă aceste remarci ale contelui Leinsdorf n-ar fi fost provocate de soţul verişoarei sale; n-ar fi fost cu neputinţă, dar contele Leinsdorf continua să vorbească şi, aşa cum i se întâmpla totdeauna, fu repede transpus dincolo de detaliile personale de o idee care era evident că îl preocupa de multă vreme.

— Toată această aşa-numită problemă evreiască ar fi dispărut de mult din lume dacă evreii ar fi vrut să se decidă să vorbească în limba ebraică, să-şi reia vechile lor nume adevărate şi să-şi poarte îmbrăcămintea orientală, explică el. Recunosc că un galiţian care

tocmai s-a îmbogăţit de curând la noi şi-şi face apariţia în costum tirolez şi cu pană la pălărie pe esplanadă la Bad Ischl nu e un spectacol grozav. Dar ia fă-l să îmbrace un veşmânt din acelea cu falduri largi, ce se prea poate să fie o haină costisitoare, care să-i acopere picioarele, şi o să vezi ce bine i se asortează chipul şi gesturile largi, vioaie, cu o asemenea îmbrăcăminte! Toate problemele pe marginea cărora oamenii îşi permit astăzi să facă glume ar fi atunci la locul lor, fie şi inelele scumpe pe care lor le place să le poarte. Eu sunt un duşman al asimilării, aşa cum o practică nobilimea engleză; e un proces plicticos şi nesigur; dar daţi-le îndărăt evreilor adevărata lor fiinţă şi o să vedeţi că vor deveni o piatră preţioasă, de-a dreptul o nobilime de un fel deosebit, printre popoarele care se adună cu recunoştinţă în jurul tronului Maiestăţii Sale sau, dacă preferi să mă exprim mai comun şi mai direct, care ies la plimbare pe Ring, pe bulevardul nostru, unic în felul său pe lume, tocmai pentru că vedem amestecându-se printre trecători de cea mai elevată eleganţă vest-europeană şi câte un mahomedan cu fesul lui roşu sau un slovac în pielea lui de oaie sau un tirolez cu gambele dezgolite până la genunchi.

Ulrich nu se putu abţine să nu dea expresie admiraţiei sale pentru spiritul de observaţie al Alteţei Sale, care era îndreptăţit să îşi rezerve dreptul de a-l descoperi acolo şi pe „adevăratul evreu".

— Da, ştii dumneata, credinţa catolică autentică te învaţă să vezi lucrurile aşa cum sunt ele în realitate, explică generos contele. Dar n-ai să ghiceşti cum am ajuns la asemenea consideraţii. Nu prin Arnheim, nu vorbesc acum despre prusaci. Dar am un bancher, fireşte de credinţă mozaică, cu care de mulţi ani sunt nevoit să am întrevederi la intervale regulate de timp; la început era în tonul său, în inflexiunile cu care-şi rostea frazele totdeauna ceva care mă deranja, aşa că nu eram în stare să fiu atent la chestiunile de afaceri.

Vorbeşte totdeauna în aşa fel de parcă ar vrea să mă convingă de faptul că el e unchiul meu; vreau să spun, ca şi când tocmai ar fi coborât atunci de pe cal sau tocmai s-ar întoarce de la vânătoare de gâşte sălbatice; să zicem, cam aşa cum vorbesc oamenii de pe la noi. Dar ca să scurtăm discuţia: uneori, când se ambalează, atunci se poticneşte, pe scurt, o ia în idiş. Este ceea ce m-a deranjat foarte mult, cred că am început prin a face remarca aceasta; pentru că, anume, se întâmplă totdeauna tocmai în momentele cele mai importante ale discuţiilor de afaceri. Fără să vreau, mă aşteptam la acel moment şi nu mai eram în stare să fiu atent la altele sau pur şi simplu ajungeam să trec cu vederea câte ceva important. Atunci am pus în aplicare o idee: anume, de fiecare dată când începea să turuie în felul acela, îmi spuneam pur şi simplu că de fapt vorbeşte în ebraică, şi atunci ar fi trebuit să auzi ce plăcut suna! De-a dreptul fascinant; e, de fapt, o limbă de cult; un fel de incantaţie melodioasă – eu sunt foarte muzical, trebuie să completez, de altfel; pe scurt, el a început atunci să-mi dea lecţii despre calculele de scont şi dobânzile compuse ca şi când mi-ar fi dat lecţii de pian.

Dintr-un motiv sau altul, contele Leinsdorf surâse melancolic la acea amintire.

Ulrich îşi permise să adauge observaţia că cei pe care Alteţa Sa îi privilegia astfel acordându-le atenţia sa poate că aveau să respingă respectiva sugestie.

— Fireşte că nu vor accepta, spuse contele. Dar atunci ar trebui să fie siliţi, tocmai spre binele lor! Monarhia ar avea de îndeplinit o misiune de importanţă mondială, iar în chestiuni de felul acesta nu are importanţă dacă partea cealaltă nu e de acord dintru început! Ştii şi dumneata, iniţial sunt unii care trebuie să fie constrânşi să facă ceva.

Dar gândeşte-te ce-ar înseamnă când mai târziu am fi aliaţi cu un

stat evreiesc recunoscător nouă, în loc de a fi aliaţi cu germanii din Reich şi cu prusacii! Când Trieste al nostru ar fi, ca să zicem aşa, ca un Hamburg la Marea Adriatică, fără să mai ţinem seama de faptul că vom fi invincibili din punct de vedere diplomatic, dacă pe lângă papă îi vom avea şi pe evrei de partea noastră.

Adăugă fără tranziţie: — Trebuie să te gândeşti, de asemenea, la faptul că eu mă ocup în momentul de faţă şi cu chestiunile monetare.

Surâse din nou, la drept vorbind melancolic şi discret. Remarcabil era faptul că Alteţa Sa îl rugase pe Ulrich în repetate rânduri şi cu insistenţă să-i facă o vizită şi că acum, când acesta venise în sfârşit, nu vorbea despre chestiunile la ordinea zilei, ci îşi expunea fără reţinere tot felul de idei proprii. Dar probabil că în vremea aceasta, când fusese nevoit să se lipsească de ascultătorul său, avusese multe idei şi ele păreau acum să se asemene cu nişte albine neliniştite care pot roi undeva departe, dar care la momentul cuvenit se adună să-şi strângă mierea.

— Ai să-mi obiectezi poate, începu din nou contele Leinsdorf, deşi Ulrich tăcuse, că şi în alte împrejurări din trecut m-am exprimat defavorabil cu privire la finanţe. Nu vreau să neg acest adevăr: căci ce e prea mult strică, iar în viaţa noastră de azi finanţele joacă un rol prea mare; dar tocmai din cauza aceasta trebuie să ne preocupăm de chestiunea pe care o reprezintă! Uită-te şi dumneata: educaţia nu se menţine în echilibru cu proprietatea, aici e tot secretul evoluţiei din 1861 încoace! Tocmai din cauza aceasta trebuie să ne ocupăm acum de proprietate.

Alteţa Sa făcu o pauză abia perceptibilă, dar tocmai îndeajuns de lungă pentru a-şi anunţa ascultătorul că acum urma taina proprietăţii, dar continuă apoi cu o familiaritate sumbră:

— Vezi dumneata, într-o cultură lucrul cel mai important este

ceea ce li se interzice oamenilor, ceea ce nu face parte din cultura propriu-zisă; acestea fiind spuse, lucrurile sunt lămurite. Un om cult, de exemplu, nu va mânca niciodată sosul cu cuţitul; Dumnezeu ştie de ce; aşa ceva nu se poate demonstra la şcoală. E aşa-numitul tact, trebuie să beneficiezi de un statut privilegiat către care cultura îşi întoarce privirea, un model de cultură, pe scurt, dacă pot să spun aşa, o nobilime. Recunosc că nobilimea noastră nu a fost totdeauna aşa cum ar fi putut fi. Tocmai aici se află sensul încercării de-a dreptul revoluţionare a constituţiei de la 1861: proprietatea şi educaţia ar fi trebuit să treacă de partea ei. Au fost în stare s-o facă? Au putut să folosească marea perspectivă pe care le-a oferit-o atunci generozitatea Maiestăţii Sale?! Sunt convins că nici dumneata nu ai să susţii că experienţele pe care le trăim noi în fiecare săptămână în marea provocare lansată de doamna, vara dumitale, corespund unor asemenea speranţe!

Glasul i se animase iarăşi, iar acum aproape strigă:

— Ştii, e foarte interesant ce se numeşte astăzi, dintre toate, spirit! I-am povestit de curând Eminenţei Sale, cardinalul, la vânătoare la Mürzsteg – ba nu, la Mürzburg a fost, la nunta micuţei Hostnitz! – şi atunci numai ce-l văd că plesneşte din palme şi râde. „În fiecare an – zice – altceva? Ca să vezi ce nepretenţioşi suntem! De aproape două mii de ani nu le mai spunem oamenilor nimic nou!" Şi e cât se poate de adevărat! Credinţa constă în esenţă în faptul de a crede mereu în acelaşi lucru, aş spune, chiar dacă e vreo erezie. „Vezi tu – zice el – eu sunt mereu la vânătoare, pentru că şi predecesorul meu sub Leopold von Babenberg se ducea mereu la vânătoare. Dar eu nu ucid niciodată vreun animal" – e de altfel cunoscut pentru faptul că nu trage nici un singur foc de armă la vânătoare – „pentru că o repulsie lăuntrică îmi dictează că aşa ceva nu se cuvine atâta timp cât porţi veşminte ca ale mele. Iar ţie pot să-ţi vorbesc deschis,

pentru că noi când eram mici am învăţat împreună să dansăm. Dar n-am să mă apuc niciodată să declar în public: nu trebuie să împuşti la vânătoare! Doamne, cine ştie dacă aşa ceva ar fi adevărat şi, în orice caz, nu e o învăţătură a bisericii. Persoanele din societatea prietenei tale ies în public cu asemenea afirmaţii îndată ce apucă să le treacă prin cap! Este ceea ce se numeşte astăzi spirit!" El poate să râdă – vorbea acum mai departe contele Leinsdorf iarăşi în numele său propriu – pentru că funcţia lui e permanentă. Nouă, ca laici, ne revine obligaţia grea de a găsi partea bună şi în inconstanţa aceasta perpetuă. I-am şi spus. L-am întrebat: „De ce, în ultimă instanţă, a mai lăsat Dumnezeu să existe o literatură, o pictură şi aşa mai departe, dacă toate ni se par până la urmă atât de fade?!" La care mi-a dat o explicaţie foarte interesantă. „Ai auzit tu cumva ceva despre psihanaliză?" mă întreabă el. N-am prea ştiut, la drept vorbind, ce să-i răspund. „Mda", zice el, „poate că ai să-mi răspunzi că e un scandal. Nu are rost să intrăm în dispută, este ceea ce spune toată lumea; cu toate acestea, lumea se îmbulzeşte la doctorii care sunt acum la modă mai de zor decât la confesionalul din bisericile noastre catolice. Îţi spun, aleargă cu toţii acolo, cu grămada, pentru că au de înfruntat slăbiciunea trupesculuí! Îşi mărturisesc păcatele lor tainice pentru că asta le produce o imensă plăcere, iar dacă le condamnă, îţi spun eu, ceea ce se condamnă se vinde mai bine! Dar eu aş putea să dovedesc că invenţia doctorilor lor necredincioşi nu e nimic altceva decât ce a făcut biserica încă de la începuturile ei: să-l exorcizeze pe diavol şi să-i vindece pe posedaţi. Corespunde până în amănunt cu ritualul exorcismului, de exemplu, când ei, fiecare cu mijloacele sale, încearcă să-i facă pe posedaţi să le povestească ce se petrece în firea lor; acesta este şi în învăţătura bisericii întocmai punctul crucial în care diavolul se pregăteşte să-şi dea drumul! Noi am lăsat pur şi simplu să ne scape momentul pentru a adapta acest

ritual la timpul potrivit la necesităţile schimbate şi, în loc să tot amintim despre orduri şi diavol, să vorbim despre psihoze, inconştient şi altele asemenea din limbajul de astăzi." Nu găseşti că e foarte interesant? întrebă contele Leinsdorf. Dar urmează ceva şi mai interesant, căci: „Hai să nu vorbim acum despre faptul că ceea ce este trupesc este slab", zice el, „ci să vorbim despre faptul că şi spiritul e slab! În acest caz, biserica a procedat cu înţelepciune şi nu s-a lăsat jucată! Omul nu se teme adică de diavolul care-i intră în trup, în carne, chiar dacă se preface că ar lupta împotriva lui, nici de departe pe atât cât se teme de iluminarea care-i vine din spirit. Tu nu ai studiat teologia, dar cel puţin ai respect faţă de ea, ceea ce e mai mult decât a ajuns să facă vreodată un filosof lumesc în orbirea lui; pot să-ţi spun că teologia e ceva atât de dificil încât unul care s-a ocupat cincisprezece ani exclusiv cu studiul ei de-abia ajunge să ştie că n-a înţeles nici măcar un singur cuvânt! Şi bineînţeles că nimeni n-ar vrea să creadă, dacă ar şti cât de greu este, cu toţii ar sta să ne critice din toate puterile. Ne-ar vorbi de rău exact aşa, înţelegi", spunea el cu viclenie, „cum îi bârfesc astăzi pe ceilalţi, care-şi scriu cărţile lor, care pictează tablouri şi-şi proclamă afirmaţiile. Iar noi le facem loc cu toată bunăvoinţa, lor şi pretenţiilor lor, căci poţi să mă crezi: cu cât vreunul din ei ia mai în serios ceea ce spune, cu atât mai puţin se îngrijeşte de traiul lui şi de veniturile lui şi cu atât mai mult, deci, îl slujeşte pe Dumnezeu, fie şi în felul lui rătăcit, şi cu atât mai insipid li se pare oamenilor, iar atunci cu atât mai vârtos îl critică. Nu aşa e viaţa, spun ei. Noi însă ştim de fapt care e adevărata viaţă, le vom dovedi, iar pentru că noi ştim să aşteptăm, s-ar putea să-ţi fie dat să apuci să vezi cum vor face cale întoarsă înspre noi, plini de mânie faţă de toată deşteptăciunea lor risipită. Marea noastră familie stă ea însăşi mărturie: pe vremea părinţilor bisericii se credea, doar Dumnezeu poate şti!, că aveau să

transforme împărăţia cerurilor într-o universitate!" Nu aş vrea să susţin, încheie contele Leinsdorf acea parte a mărturisirilor sale şi deschise o alta, că el înţelegea ad litteram tot ceea ce afirma. Familia Hostnitz din Mürzburg are un renumit vin de Rin, pe care l-a lăsat acolo generalul Marmont în anul 1805 şi a uitat de el, pentru că a trebuit să pornească repede spre Viena; din acela au pus atunci la nuntă pe masă. Însă în cele mai multe aspecte, cardinalul a avut desigur dreptate. Dacă mă întreb acum cum anume trebuie să înţeleg cele spuse, pot doar să comentez: dreptate a avut, desigur, dar de potrivit nu se potriveşte.

Adică nu încape nicio îndoială că oamenii pe care i-am invitat acolo pentru că ni se spune că ei ar trebui să reprezinte spiritul şi intelectualitatea timpului nostru nu ar avea nimic de a face cu adevărata viaţă şi că biserica poate să aştepte liniştită; dar noi, politicienii civili, nu putem aştepta, noi trebuie să stoarcem acum dintr-odată din viaţă, aşa cum este, ceea ce e bun. Omul nu trăieşte numai cu pâine, e adevărat, ci şi cu sufletul, sufletul e acolo, ca să spunem aşa, ca să poată mistui cum trebuie pâinea; din cauza aceasta trebuie ca odată…

Contele Leinsdorf era de părere că politica avea menirea să pună în mişcare sufletul.

— Adică trebuie să se întâmple ceva, spuse el, este o exigenţă a timpului nostru. Sentimentul acesta îl au astăzi, ca să zicem aşa, toţi, nu numai oamenii politici. Epoca are ceva interimar, ceva ce nimeni nu mai suportă la nesfârşit.

Adoptase ideea că se impunea să i se dea un brânci acelui echilibru instabil al ideilor pe care se baza echilibrul nu mai puţin instabil al puterilor europene.

— Ce fel de lovitură ar fi e aproape o chestie de importanţă secundară! îl asigură el pe Ulrich, care, cu o spaimă simulată,

declară că Alteţa Sa devenise în vremea cât absentase el aproape un revoluţionar.

— De ce nu! răspunse măgulit contele Leinsdorf. Eminenţa Sa a fost, fireşte, de părere că ar reprezenta cel puţin un mic pas înainte dacă Maiestatea Sa ar putea fi convins să desemneze pe altcineva la Ministerul de Interne, dar pe termen lung nişte reforme atât de mărunte n-au efect, chiar dacă sunt absolut necesare. Ştii dumneata că uneori, stând aşa şi meditând, ajung să mă gândesc până şi la socialişti?!

Îi lăsă interlocutorului său timp să-şi revină din uluirea pe care o presupunea inevitabilă şi continuă apoi decis: – Poţi să mă crezi că adevăratul socialism n-ar fi deloc atât de înfricoşător pe cât se presupune. Poate că ai să obiectezi că socialiştii sunt republicani: desigur, n-ar trebui să-i ascultăm când îşi ţin ei discursurile, dar dacă înţelegem lucrurile în spiritul politicii realiste, aproape că am putea fi convinşi că o republică social-democrată cu un conducător cu mână forte în frunte nu ar fi deloc o formă de stat imposibilă. Eu personal sunt sigur că dacă le ieşi oarecum în întâmpinare, ei renunţă bucuroşi la folosirea violenţei şi că se vor dezice de principiile lor condamnabile; tind să-şi îmblânzească lupta de clasă şi ostilitatea faţă de proprietate. Şi sunt cu adevărat printre ei unii care pun statul înaintea partidului, în timp ce burghezii, de la ultimele alegeri, s-au radicalizat cu totul în opoziţiile lor naţionaliste. Mai rămâne împăratul, continuă el cu vocea confidenţial coborâtă. Am făcut deja aluzia că trebuie să ne învăţăm să gândim ca economiştii; politica unilaterală a naţionalităţilor a împins imperiul într-un adevărat deşert; împăratul însuşi s-a săturat de toată mascarada cu libertăţile ceho-polono-germano-italiene – nu ştiu cum să formulez, să zicem că îi este cu totul indiferentă în inima lui. Ceea ce simte Maiestatea Sa în adâncul inimii e doar dorinţa ca

aceste credite în scopuri militare să fie votate fără amendamente, astfel ca imperiul să fie puternic, şi simte de asemenea o repulsie energică faţă de toate pretenţiile gândirii burgheze, pe care şi-a format-o probabil din anul 1848. Dar nutrind aceste două sentimente, Maiestatea Sa nu este altceva decât, ca să spunem aşa, primul socialist al ţării; cred că recunoşti acum şi dumneata perspectivele grandioase despre care-ţi vorbesc! Rămâne doar sfera religioasă, în care continuă să existe o opoziţie care nu poate fi împăcată, şi tocmai în legătură cu aceasta trebuie să mai stau de vorbă o dată cu Eminenţa Sa.

Alteţa Sa se cufundă tăcut în convingerea că istoria, şi mai ales istoria ţării sale, avea, datorită naţionalismului steril în care alunecase, să se vadă curând în situaţia de a face un pas în viitor, iar el îşi reprezenta tocmai pornind de aici esenţa istoriei, ca atare, ca o creatură cu două picioare, dar pe de altă parte şi ca pe o necesitate filosofică.

Astfel că era de înţeles că el reapăru deodată la suprafaţă cu ochii tulburi, asemenea unui cufundător care s-a hazardat la cine ştie ce adâncime.

— În orice caz, noi trebuie să fim pregătiţi să ne facem datoria! spuse el.

— În ce consideră Alteţa Voastră că ar consta acum datoria noastră? întrebă Ulrich.

— Care e datoria noastră? Tocmai să ne facem datoria!

E singurul lucru pe care-l putem face în orice moment! Dar, ca să vorbim acum despre altceva…

Contele Leinsdorf părea să-şi fi amintit de-abia acum de teancul de ziare şi documente pe care-şi odihnise mâna lui puternică.

— Uită-te şi dumneata, poporul cere astăzi o mână forte; o mână forte are însă nevoie de cuvinte frumoase, căci altminteri poporul

nu rabdă acea personalitate în vremea noastră. Iar dumneata, tocmai dumneata, vreau să spun, deţii într-un grad foarte înalt această calitate. Ce-ai spus dumneata, de exemplu, ultima dată, când eram cu toţii împreună la vara dumitale înainte să pleci, că la drept vorbind, dacă-ţi mai aminteşti, ar trebui să creăm acum un secretariat general pentru spirit, ceva care să se concilieze în gândirea noastră cu acurateţea: fireşte, n-ar fi atât de simplu, dar Eminenţa Sa a râs din inimă când i-am relatat despre sugestia dumitale; la drept vorbind, i-am cam trecut ideea aşa, pe la nas, cum se spune, şi chiar dacă el râde tot timpul despre toate problemele, eu ştiu totuşi foarte bine dacă veselia provine de la fiere, când le înghite, sau din inimă. Aşa că vezi că tocmai din acest motiv nu putem să ne lipsim de dumneata, iubite *Herr Doktor…*

În timp ce toate celelalte declaraţii ale contelui Leinsdorf din ziua aceea avuseseră caracterul unor reverii mai complicate, dorinţa pe care şi-o exprimă în continuare era ca Ulrich „să renunţe – cel puţin provizoriu – definitiv" la intenţia sa de a-şi da demisia din funcţia onorifică de secretar al Acţiunii Paralele, iar acea dorinţă fu formulată atât de ferm şi de apăsat, iar contele Leinsdorf îşi lăsă în chip atât de agresiv mâna pe braţul lui Ulrich, încât acesta avu impresia nu tocmai plăcută că toate discursurile amănunţite de dinainte erau, cu mult mai multă viclenie decât îşi dăduse seama, menite doar să-i adoarmă lui prudenţa. În clipa aceea fu de-a dreptul furios pe Clarisse, care-l adusese într-o astfel de situaţie; dar cum el apelase la amabilitatea contelui Leinsdorf îndată ce o pauză în conversaţie îi oferise primul prilej în acest sens şi cum binevoitorul şi importantul domn, care dorea să poată vorbi mai departe fără întreruperi, îi răspunsese imediat cât se poate de prietenos, nu-i mai rămase altceva de făcut decât să convină la cererea celuilalt pentru a menţine echilibrul amabilităţilor.

— Tuzzi mi-a şi spus, răspunse contele Leinsdorf mulţumit, că poate te hotărăşti să accepţi un om din serviciul său, care să preia asupra lui treburile mai puţin plăcute. „Bine", i-am răspuns, „cu condiţia aşa să şi facă". În ultimă instanţă, ţi se va pune la dispoziţie un om care a depus jurământul de funcţionar, iar secretarul pe care eu însumi ţi l-aş pune cu plăcere la dispoziţie este, din păcate, un prostănac. Ar fi eventual preferabil să nu-i arăţi documentele confidenţiale, pentru că, la urma urmei, nu e tocmai agreabil faptul că omul ne-a fost recomandat tocmai de Tuzzi, dar, în rest, ia lucrurile cât mai lejer, cum îţi este dumitale mai la îndemână! încheie cu generozitate Alteţa Sa acea conversaţie rodnică.

21

Aruncă pe foc tot ce ai, mai puţin încălţările

În vremea aceea, începând din clipa în care rămase singură, Agathe trăia într-o relaxare totală a tuturor relaţiilor, ca şi cum voinţa i-ar fi plutit într-o melancolică depărtare de toate cele din jur; o stare de spirit care o transpuse la o mare înălţime, de unde nu se mai vedea decât cerul imens şi albastru. Ieşea zilnic, doar de plăcere, câte puţin, prin oraş; citea, când era acasă; îşi vedea de treburi; trăia cu o plăcere plină de gratitudine acea blândă şi nesemnificativă activitate de a-şi duce pur şi simplu existenţa. Nimic nu-i tulbura acea stare, niciun fel de ataşament faţă de trecut, niciun efort în ce privea viitorul; când îi cădea privirea pe vreun obiect din jurul ei era ca şi cum ar fi chemat spre ea un miel tânăr; fie că se apropia atunci, moale, de ea, fie că nu-i dădea nicio atenţie şi o lăsa singură – dar ea nu se implica nicicând cu intenţie, cu acel impuls lăuntric care comandă o iniţiativă în afară şi care imprimă oricăror acte ale inteligenţei reci ceva brutal şi totodată zadarnic,

astfel încât să fi intimidat fericirea calmă care se afla în lucruri. În felul acela Agathei i se părea că toate cele ce o înconjurau erau mult mai uşor de înţeles decât oricând înainte, însă în primul rând o preocupau în continuare conversaţiile pe care le purtase cu fratele ei. Potrivit cu natura, anume, a memoriei ei neobişnuit de fidele şi care nu-i deforma prin niciun fel de veleitarisme sau prejudecăţi imaginile amintite, îi răsăreau acum la lumină iarăşi cuvintele vii, micile nuanţe surprinzătoare ale tonului şi ale gesturilor din cursul convorbirilor, fără prea multă coerenţă, mai degrabă aşa cum fuseseră încă înainte ca Agathe să le fi înţeles cum se cuvenea şi să fi ştiut ce formă aveau să îmbrace. Totul era acum în cea mai mare măsură semnificativ, amintirea ei, în care predominaseră atât de des remuşcările, era acum plină de o afecţiune senină şi asemenea unei mângâieri, timpul trecut rămânea îmbibat în însăşi căldura trupului ei, în loc să se piardă ca alteori în răceala şi întunericul care înghit trăirile zadarnice.

Astfel, învăluită într-o lumină invizibilă, Agathe discuta cu avocaţii, notarii şi oamenii de afaceri spre care o duceau drumurile. Nu se lovi nicăieri de vreun refuz: îi ieşeau întru totul în întâmpinare acelei femei tinere şi încântătoare, recomandată de numele tatălui ei, în toate problemele pe care dorea să le discute. Ea însăşi acţiona de fapt în acele domenii cu la fel de multă siguranţă şi absenţă a oricăror gânduri: ceea ce hotărâse rămânea ferm hotărât, dar într-un fel ca din exterior, iar experienţa pe care şi-o câştigase în viaţă – de asemenea un element care poate fi deosebit de persoana propriu-zisă – lucra mai departe la transpunerea în fapt a acelei hotărâri ca un zilier care-şi ştia treaba şi care se folosea liniştit de avantajele pe care i le oferea îndatorirea sa; faptul că în tot ceea ce făcea era pe punctul de a pregăti un fals, semnificaţia acţiunii ei, care i s-ar fi impus unui străin de la prima vedere, nici măcar nu-i

străbătu mintea în acest răstimp. Unitatea deplină a conştiinţei sale excludea o asemenea posibilitate. Strălucirea conştiinţei sale acoperea cu lumina ei acel punct întunecat care se menţine ca un centru al flăcării. Agathe nu ştia nici ea cum ar fi putut să exprime acea trăire: prin intenţia urmărită se găsea într-o stare de spirit care era la fel de departe ca cerul de pământ de latura urâtă a premeditării.

Încă din dimineaţa care urmase plecării fratelui ei, Agathe se studiase cu toată atenţia; începuse dintr-o întâmplare prin a-şi examina chipul, căci privirea îi căzuse asupra propriei sale feţe şi nu se mai abătuse după aceea de la oglindă. Fusese reţinută acolo ca atunci când uneori n-ai mai vrea să mergi mai departe, dar faci mereu încă o sută de paşi până la vreun obiect care ţi-a devenit deodată vizibil, unde îţi pui în gând că te vei întoarce în cele din urmă şi mereu constaţi că totuşi nu te întorci. În felul acesta, şi fără niciun fel de vanitate, era reţinută de peisajul sinelui propriu, care-i era în clipa aceea sub ochi sub un suflu de sticlă în oglindă. Se îndreptă spre părul ei, care era mai departe asemenea unei catifele de culoare deschisă; descheie gulerul imaginii sale reflectate şi-şi coborî rochia de pe umeri; o scoase până la urmă cu totul şi se cântări din ochi până la învelişul trandafiriu al unghiilor de la mâini şi de la picioare, acolo unde trupul sfârşeşte şi aproape că nu-şi mai aparţine sieşi. Totul părea încă asemenea unei zile strălucitoare, care se apropie de zenit: ascendent, pur, exact şi străbătut de curentul de ape ale devenirii care este vremea de dimineaţă şi care se exprimă într-o fiinţă omenească sau într-un animal tânăr prin aceeaşi zvâcnire care se poate descrie ca zvâcnirea dintr-o minge ce nu a atins încă punctul culminant al traiectoriei, ci se află doar puţin mai jos. „Poate că-l străbate tocmai în clipa aceasta", gândea Agathe. Gândul acesta îi inspiră teamă. Cu toate acestea mai putea încă dura

o vreme; avea abia douăzeci şi şapte de ani. Trupul ei, nesupus influenţelor profesorilor de sport şi maseurilor, nici naşterilor şi grijilor materne, nu fusese format de nimic altceva decât de propria sa creştere şi dezvoltare. Dacă ar fi putut fi aşezat dezgolit într-unul din acele peisaje imense şi singuratice pe care le alcătuiesc feţele întoarse spre cer ale lanţurilor muntoase, atunci vasta şi nerodnica ondulare a unor asemenea înălţimi l-ar fi purtat ca pe o zeitate păgână. Într-o natură de acest fel amiaza nu mai revarsă nicio aburire de lumină şi căldură, amiaza însăşi pare pur şi simplu să mai urce o vreme mai presus de punctul ei culminant şi trece pe nesimţite în splendoarea tremurătoare a declinului de după-amiază. Din oglindă se răsfrângea simţământul neliniştitor al acelui ceas care nu se iasă înţeles pe de-a întregul.

În clipa aceea Agathe medită şi la faptul că Ulrich lăsa în egală măsură să-i treacă viaţa ca şi când ar fi urmat să dăinuie veşnic. „Poate că e o greşeală că nu am ajuns să ne cunoaştem decât mai târziu, la bătrâneţe", îşi spuse şi avea imaginea apăsată de tristeţe a două mase de nori coborând spre seară. „Nu mai sunt atât de frumoase ca la amiază, scânteind de raze", îşi dădu ea cu părerea, „dar ce le mai pasă acestor două pete informe şi cenuşii cum le percep oamenii! A venit ceasul lor şi este pentru ei la fel de dulce ca ceasul cel mai strălucitor de căldură!" Aproape că se întorsese cu spatele spre oglindă, dar se simţi pe neaşteptate împinsă de o înclinaţie spre excesiv născută din acea stare de spirit în care se afla în clipa aceea să se întoarcă iarăşi şi nu se putu stăpâni să nu râdă amintindu-şi de două fiinţe corpolente, doi vilegiaturişti de la Marienbad, pe care cu ani înainte îi văzuse aşezaţi tandru pe o bancă verde, giugiulindu-se şi mângâindu-se drăgăstos. „Le bate inima, zveltă, în grăsimea lor şi aşa, cufundaţi în viziunea lor lăuntrică, nu ştiu nimic despre comicul pe care-l naşte aspectul lor

din afară", îşi spusese Agathe. Acum i se înveselise faţa căutând să-şi îngroaşe trupul şi să şi-l reverse în falduri de grăsime. Dar când îi trecu momentul de exuberanţă, s-ar fi spus că-i apăruseră mici lacrimi de mânie în ochi şi, stăpânindu-se cu răceală, reîncepu să-şi examineze cât mai realist înfăţişarea. Deşi trecea drept zveltă, remarcă deodată atentă că membrele ei trădau posibilitatea de a deveni poate prea greoaie. Poate că şi toracele îi era prea larg. Din pielea foarte albă, care, pe faţă, era întunecată de blondul părului ca de lumânările arzând la lumina zilei, nasul se înălţa cam mare şi din profil, linia lui aproape clasică era adâncită la vârf. Într-un fel, în întreaga ei formă fundamentală, alungită, asemenea unei flăcări, părea că se ascunde o a doua, mai grea şi mai tristă, ca o frunză de tei prinsă în crengile unei tufe de laur. Agathe era acum plină de curiozitate faţă de ea însăşi. S-ar fi putut foarte uşor ca astfel s-o fi văzut şi bărbaţii cu care avusese legături, ea însăşi nu ştiuse niciodată nimic în acel sens. Simţământul nu era cu totul liniştitor. Dar prin cine ştie ce capriciu al imaginaţiei auzi acum, înainte de a-şi fi limpezit amintirile, dincolo de tot ceea ce trăise ea, strigătul de dragoste, lung, arzător, tărăgănat al unui măgar, care dintotdeauna o tulburase într-un fel anume; sună nemărginit de prosteşte şi de urât, dar tocmai din cauza aceasta nu există poate niciun alt eroism al iubirii care să fie atât de nemângâiat de dulce ca acesta. Ridică din umeri, atribuind acel gest propriei sale vieţi şi se întoarse cu o voinţă fermă spre propria imagine, pentru a descoperi în ea un loc în care înfăţişarea ei să fi început să cedeze vârstei. Erau acele mici locuri pe lângă ochi şi urechi care încep să se schimbe, iar în primul moment arată ca şi când ceva a înnoptat şi a dormit peste ele sau rotunjimea sânilor care îşi pierde atât de uşor claritatea; în clipa aceea ar fi mulţumit-o şi i-ar fi făgăduit liniştea să poată descoperi acolo o schimbare, dar încă nu se putea deosebi nicăieri nimic şi

frumuseţea trupului îi plutea aproape nefirească în profunzimile oglinzii.

În clipa aceea Agathei i se părea cu adevărat ciudat că ea era doamna Hagauer; deosebirea dintre relaţiile precise şi complicate şi nesiguranţa care o cuprindea lăuntric pornind de la aceste relaţii era atât de puternică, încât i se părea că ea însăşi se afla acolo fără trup, iar trupul ei îi aparţinea doamnei Hagauer din oglindă, care acum ar fi urmat să vadă cum avea să se descurce cu acel trup care se implicase în situaţii sub demnitatea lui. Aici era ceva din plăcerea aceea, plutind vag, a vieţii, care uneori este ca o spaimă, şi primul gest la care se hotărî Agathe după ce se îmbrăcase iarăşi în grabă o duse în dormitor să caute acolo o capsulă care trebuia să se găsească în bagajele ei. Acea capsulă de dimensiuni reduse, ermetic închisă, pe care o avea aproape de când era măritată cu Hagauer şi de care nu se despărţea niciodată, conţinea o cantitate infimă dintr-o substanţă neplăcut colorată, despre care i se dăduseră asigurări că ar fi fost o otravă puternică. Agathe îşi amintea de anumite sacrificii pe care trebuise să le facă pentru a intra în posesia acelei substanţe prohibite despre care nu ştia nimic altceva decât ceea ce i se relatase despre efectul ei şi o denumire chimică din cele care sună asemenea unei formule magice pe care un neiniţiat trebuie să o ţină minte fără să o înţeleagă. Dar, fără îndoială, toate mijloacele care, asemenea posedării de otrăvuri, de arme sau căutarea unor primejdii de înfruntat, sunt în măsură să prefigureze oarecum sfârşitul fac parte din romantismul poftei de viaţă; e foarte posibil ca viaţa celor mai mulţi dintre oameni să se desfăşoare în asemenea condiţii de apăsare, de ezitare, cu atâtea umbre în luminile ei şi în asemenea totale confuzii încât de-abia prin posibilitatea, fie şi îndepărtată, de a-i pune capăt îşi poate elibera bucuria pe care o închide în sine. Agathe fu liniştită când ochii ei întâlniră micul obiect metalic care,

în incertitudinea cu care se confrunta, părea un *porte-bonheur*, un talisman.

Ceea ce nu înseamnă câtuşi de puţin că Agathe ar fi avut în acea perioadă intenţia de a-şi lua viaţa. Dimpotrivă, ea se temea de moarte la fel cum se teme orice tânăr când, de exemplu, seara, înainte de a adormi după o zi petrecută în condiţii de sănătate perfectă, întins în pat simte că-i vine gândul: este inevitabil ca într-o zi la fel de frumoasă ca aceea de azi eu să fiu mort. Faptul de a fi obligat să asişti la moartea altcuiva nu dă nimănui gustul de a muri, iar moartea tatălui ei o chinuise cu impresii a căror oroare îi revenea mereu în minte de când, după plecarea fratelui ei, rămăsese singură în casă. Dar: „Sunt oarecum moartă" – senzaţia aceasta Agathe o avea des, şi tocmai în asemenea clipe, când cu puţin înainte fusese conştientă de alcătuirea armonioasă şi de sănătatea trupului ei tânăr, de frumuseţea încordată care în coerenţa ei tainică este la fel de nemotivată ca descompunerea elementelor în moarte, ea aluneca uşor din starea de securitate fericită într-una de frică, de uimire şi de amuţire, aşa cum o simţi când dintr-o cameră plină de viaţă ieşi deodată sub licărirea stelelor. Fără să mai ţină seama de proiectele care se agitau în ea şi în ciuda satisfacţiei pe care o trăia pentru că reuşise să se salveze dintr-o viaţă ratată, se simţea acum oarecum desprinsă de sine şi legată doar de limitele nelămurite ale sinelui. Se gândea cu indiferenţă la moarte ca la o stare în care fiinţa e înălţată mai presus de truda şi închipuirile vane, imaginându-şi-o ca o tandră alunecare în somn: eşti întins în mâna Domnului, iar mâna aceasta este ca un leagăn, ca un hamac legat de doi arbori mari, pe care vântul îl leagănă uşor. Îşi imagina moartea ca pe o acalmie obosită, eliberată de dorinţe şi efort, de concentrare şi cumpănire, asemănătoare acelei plăcute neputinţe pe care o simţi în degete atunci când somnul le desprinde cu toată precauţia de ultimul lucru

pe care s-ar mai fi încleştat. Fără îndoială că îşi făcuse însă astfel o reprezentare cu totul comodă şi tolerantă despre moarte, aşa cum convine nevoilor cuiva care nu e dispus favorabil să accepte eforturile vieţii şi până la urmă o înveseli gândul că toate acestea o făceau să-şi amintească de canapeaua pe care pusese să o instaleze în severul salon părintesc ca să poată să citească întinsă acolo, singura schimbare produsă de ea din proprie iniţiativă.

Cu toate acestea, gândul de a renunţa la viaţă era pentru Agathe cu totul altceva decât un simplu joc. Ei i se părea profund credibil că după agitaţia decepţionantă ar fi trebuit să urmeze o stare a cărei linişte dătătoare de fericire căpăta fără voie în imaginaţia ei un fel de substanţialitate trupească. O simţea astfel pentru că nu avea niciun fel de nevoie de a-şi hrăni iluzia palpitantă că lumea ar putea fi îndreptată şi se simţea pregătită în orice moment să renunţe cu totul la participarea ei la această viaţă, în măsura în care aşa ceva s-ar fi putut întâmpla într-un mod agreabil; pe lângă aceasta, prin boala ciudată de care suferise la limita între copilărie şi adolescenţă, ea avusese o anumită întâlnire cu moartea. Pe atunci – într-o pierdere abia perceptibilă a puterilor, care părea să se insinueze în cea mai mică unitate de timp şi care în totul se petrecea totuşi cu o repeziciune irezistibilă – de la o zi la alta tot mai multe părţi ale trupului ei se desprindeau de sub controlul ei şi erau reduse la inerţie; dar, în acelaşi ritm cu decăderea şi retragerea vieţii, se deşteptase în ea o aspiraţie necunoscută, de neuitat, care izgonea din maladie toate neliniştile şi spaimele, era o stare ciudat de densă, prin care exercita o anumită putere asupra adulţilor, tot mai nesiguri, din jurul ei. Nu e cu neputinţă ca acest avantaj descoperit atunci în condiţii atât de impresionante să fi constituit mai târziu centrul disponibilităţii ei sufleteşti de a se sustrage într-un fel asemănător vieţii ale cărei emoţii, dintr-un motiv sau altul, nu ar

mai fi corespuns aşteptărilor; dar e mai probabil că lucrurile se prezentau tocmai invers şi că acea boală, prin care ea fusese în stare să se sustragă exigenţelor şcolii şi ale casei părinteşti, constituise prima exteriorizare a relaţiilor sale cu lumea, relaţii transparente, străbătute parcă de raze de emoţii, pe atunci necunoscute ei. Căci Agathe se percepea, conform unei mentalităţi fundamental simple, ca fiind caldă, plină de viaţă, predispusă la bună dispoziţie şi uşor de mulţumit, cum de altfel se şi adaptase mai târziu în cele mai diferite împrejurări ale vieţii; nici nu se produsese nicicând în ce o privea acea scufundare în indiferenţă care li se întâmplă femeilor incapabile să-şi îndure dezamăgirea. Dar în plină desfăşurare a unui acces de râsete sau în agitaţia unei aventuri senzuale, care se continua cu toate acestea, intervenea o senzaţie de depreciere, care făcea ca fiecare fibră a trupului ei să fi fost obosită şi dornică de o schimbare; acelui altceva i se potrivea termenul de neant.

Acel neant avea un conţinut definit, chiar dacă indefinibil. Multă vreme îşi repetase în diverse împrejurări fraza lui Novalis: „Ce pot eu face deci pentru sufletul meu, care sălăşluieşte în mine ca o enigmă nerezolvată? Care-i permite omului vizibil o libertate discreţionară pentru că nu-l poate stăpâni în niciun fel?" Însă lumina pâlpâitoare a acelei fraze se stingea după ce o străfulgera, de fiecare dată instaurându-se iarăşi întunecimea, căci ea nu credea în existenţa unui suflet; i se părea a fi ceva pretenţios şi mult prea precis pentru persoana ei. Dar ea putea crede la fel de puţin în lumea pământească. Pentru a se înţelege cum se cuvine o asemenea dispoziţie e suficient să conştientizăm faptul că deturnarea de la ordinea pământească fără credinţă la cea suprapământească este ceva cât se poate de firesc, căci în fiecare minte se impune, pe lângă gândirea logică, cu simţul său riguros şi elementar de ordine, care este o oglindire a relaţiilor exterioare, şi o gândire afectivă, a cărei

logică, în măsura în care poate fi adusă în discuţie, corespunde particularităţilor sentimentelor, pasiunilor şi stărilor de spirit; astfel încât legile celor două moduri de gândire au stabilit între ele aproximativ aceleaşi raporturi ca între legile de funcţionare ale unui gater, unde scândurile sunt ajustate şi aşezate ordonat pentru expediere, şi cele ale întunecatelor îmbinări şi împletiri ale pădurii, cu murmurele şi foşnetele ei. Cum materia gândirii noastre nu este în niciun caz cu totul independentă de stările gândirii, nu numai că în fiecare fiinţă omenească cele două moduri de gândire ajung să se întrepătrundă, ci ele reuşesc chiar până la un anumit punct să-l confrunte cu două lumi opuse, înainte şi după acea „clipă dintâi, misterioasă şi indescriptibilă" despre care un cunoscut gânditor religios a susţinut că o trăia în fiecare percepţie sensibilă, anterior momentului când sentimentul şi contemplaţia devin divergente şi se poziţionează pe locurile în care suntem obişnuiţi să le găsim: ca pe un obiect în spaţiu şi o meditaţie, care acum îi devin intrinseci observatorului.

Oricum s-ar alcătui relaţia între obiecte şi sentiment în imaginea elaborată despre lume a omului civilizat, oricine cunoaşte totuşi momentele exaltate în care nu s-a produs încă o scindare, ca şi când apele nu s-ar fi despărţit de uscat şi valurile emoţiilor şi sentimentelor s-ar mai afla la acelaşi orizont cu proeminenţele şi profunzimile din care este constituită înfăţişarea lucrurilor. Nici măcar nu ar fi nevoie să se presupună că Agathe ar fi trăit asemenea clipe neobişnuit de frecvent şi de intens, pur şi simplu ea le percepea mai pregnant sau, dacă vrem, mai superstiţios, căci era totdeauna gata să creadă şi apoi să nu creadă în lume, aşa cum se petrecuse în timpul şcolii şi cum nu se dezvăţase să practice nici mai târziu, când ajunsese să aibă de a face îndeaproape cu logica bărbaţilor. În acest sens, care este foarte departe de arbitrar şi de

capriciu, Agathe, dacă ar fi fost mai sigură pe ea însăşi, ar fi putut emite pretenţia de a se defini pe sine însăşi ca fiind cea mai ilogică dintre femei. Dar nu-i trecuse niciodată prin minte ideea de a vedea în sentimentele acelea deturnate dinspre lume, pe care le trăia ea, ceva mai mult decât o bizarerie personală. De-abia prin întâlnirea cu fratele ei se produsese în sinea ei o transformare. În încăperile pustii acum, cu totul adâncite în umbra singurătăţii, unde cu puţin timp înainte răsunaseră conversaţii şi care fuseseră pline de un sentiment al comuniunii pătrunzând până în străfundurile sufletului, se pierdea de la sine deosebirea dintre separarea fizică şi prezenţa spirituală, iar Agathe simţea, în timp ce zilele se scurgeau fără niciun punct de reper, mai intens şi mai pătrunzător decât trăise vreodată, fascinaţia deosebită a omniprezenţei şi atotputerniciei, legată de pătrunderea lumii percepute senzorial în lumea percepţiilor. I se părea atunci că atenţia i se deschidea nu în simţuri, ci de-a dreptul în forul ei interior, pe care nu mai venea să-l convingă nimic altceva decât ceea ce lumina asemănător şi avea impresia, dincolo de propria ei ignoranţă, pentru care îşi exprima de obicei regretul, că înţelege în ecoul cuvintelor auzite de la fratele ei tot ceea ce era de înţeles, fără să fie nevoită să se mai gândească la ele. Cum în felul acesta spiritul ei era atât de plin de el însuşi încât până şi ideea cea mai vie dobândea ceva din plutirea tăcută a unei amintiri, tot ceea ce i se întâmpla se extindea până la proporţiile unui prezent lipsit de orice limite; ori de câte ori întreprindea câte ceva, rezultatul era că între ea, cea care înfăptuia acel lucru, şi ceea ce era înfăptuit se topea, la drept vorbind, doar o linie de separaţie şi gestul făcut de ea părea să fie drumul pe care lucrurile înseşi veneau spre ea, dacă ea ar fi întins doar braţul spre ele. Acea blândă putere, cunoştinţele ei şi prezentul grăitor al lumii erau însă, după cum vedea când se întreba surâzând ce făcea, aproape cu neputinţă

de deosebit de absenţa, neputinţa şi profunda muţenie a spiritului. Amplificându-şi doar foarte puţin senzaţiile, Agathe ar fi putut spune despre sine că acum ea însăşi nu mai ştia unde se afla. Se simţea înconjurată din toate părţile de o imobilitate în care avea conştiinţa că este totodată prada unei exaltări şi a unei extincţii. Ar fi putut spune: m-am îndrăgostit, dar nu ştiu de cine. O intenţie inechivocă, a cărei lipsă o resimţise de altfel totdeauna, o cuprindea acum, dar nu ştia ce să întreprindă în acea stare de limpezime, căci tot ceea ce fusese bine şi rău în viaţa ei era fără semnificaţie.

Astfel că nu numai când contempla capsula cu otravă, ci aproape în fiecare zi, Agathe se gândea că ar fi vrut să moară sau că fericirea de a muri trebuia să fie asemenea fericirii în care îşi trăia acele zile, în vreme ce aştepta să plece după fratele ei şi între timp făcea acel lucru la care el o conjurase să renunţe. Nu-şi putea imagina ce avea să se întâmple îndată ce va fi ajuns la fratele ei în capitală, îşi amintea, aproape reproşându-i, că el o lăsase uneori să înţeleagă din spusele lui indiferente că se aştepta ca ea să repurteze acolo succese şi că avea să-şi găsească repede un alt soţ sau cel puţin un iubit; căci tocmai acest lucru nu avea să se întâmple, ea ştia prea bine, cu precădere aşa ceva nu! Dragostea, copiii, zilele frumoase, o societate veselă, călătorii şi puţină artă – viaţa frumoasă e un lucru atât de simplu şi ea înţelegea lejeritatea cu care se complăcea el şi la care nici ea însăşi nu era insensibilă. Dar, oricât ar fi fost de dispusă să se considere pe sine însăşi inutilă, Agathe purta totuşi în adâncul ei întregul dispreţ al fiinţei născute pentru revoltă împotriva unei asemenea simplităţi prea mărginite. Recunoştea aici impostura. Viaţa care emitea pretenţia de a fi fost trăită din plin este în realitate fără noimă, ca o poezie fără rimă, îi lipseşte totdeauna ceva până la urmă şi la capătul ei, în accepţia proprie a termenului, la moarte, se constată această lipsă. Este ceva – îşi căuta acum cuvintele – ceva ca

o adunătură de obiecte pe care nu le-a strâns laolaltă nicio voinţă superioară; ceva neîmplinit în abundenţa sa, contrariul simplităţii, doar o confuzie pe care o accepţi cu bucuria obişnuinţei! Fără tranziţie, gândi: „E ca o droaie de copii necunoscuţi pe care-i urmăreşti cu o cordialitate pe care te sileşti singură să o simţi şi totodată plină de o nelinişte ce ia amploare pentru că nu reuşeşti să-l identifici pe al tău printre ei".

O liniştea gândul că se hotărâse să-şi pună capăt zilelor dacă nici după acea ultimă schimbare care i s-ar mai fi putut întâmpla viaţa ei nu avea să devină alta. Ca la fermentarea vinului, simţea fierbând în ea nădejdea că moartea şi spaima nu aveau să fie ultimul cuvânt al adevărului. Nu simţea nici nevoia să se gândească la acele aspecte. Simţea chiar o angoasă în faţa acelei nevoi, căreia Ulrich îi ceda cu atâta uşurinţă, şi era o angoasă combativă. Căci intuia, fireşte, că tot ceea ce o cuprindea cu atâta forţă nu era cu totul în afara bănuielii că ar fi putut fi vorba doar de o aparenţă. Dar la fel de sigur era că acea aparenţă conţinea şi o realitate fluidă, diluată; poate o realitate care nu se solidificase îndeajuns spre a deveni pământ, se gândea ea. În răstimpul uneia din acele clipe miraculoase, în care locul unde se afla părea să se destrame în incertitudine, reuşi să creadă că în spatele ei, în aceeaşi încăpere, acolo unde privirea n-ar fi ajuns să pătrundă niciodată, era poate Dumnezeu. Se înspăimântă faţă de un asemenea preaplin. Un spaţiu larg, un vid care o umplea de fiori, o străbătu dintr-odată, o strălucire fără margini îi întunecă spiritul şi-i înfricoşă inima. Tinereţea ei – care era cu uşurinţă gata să se cufunde în asemenea nelinişti cum sunt cele provocate de lipsa de experienţă – îi şoptea că se afla în primejdia de a lăsa să se agraveze începuturile unei crize delirante. Dorea cu toată puterea să se întoarcă, îşi afirmă singură cu violenţă că ea nici nu credea în Dumnezeu. Cu adevărat nu credea, de când fusese învăţată să

creadă, ceea ce era o urmare a neîncrederii pe care o simţea faţă de toate lucrurile pe care fusese silită să le înveţe. Era foarte departe de a fi religioasă în acel sens precis care tinde spre o convingere suprapământeană sau pur şi simplu morală. Dar, epuizată şi simţind că tremură, trebui după o vreme să-şi mărturisească din nou că-l simţise pe „Dumnezeu" la fel de limpede ca şi cum un om s-ar fi oprit în picioare în spatele ei şi i-ar fi aşezat o mantie pe umeri.

După ce meditase îndeajuns şi îşi recăpătase sângele rece, îşi dădu seama că semnificaţia celor trăite de ea nu consta câtuşi de puţin în acea „eclipsă de soare" pe care o suferiseră sentimentele ei, ci fusese în primul rând una de ordin moral. O schimbare bruscă a stării ei intime de spirit şi, în dependenţă de aceasta, a tuturor relaţiilor ei cu lumea îi dăruise pentru o clipă acea „unitate a conştiinţei cu simţurile" pe care până atunci o cunoscuse doar în presimţiri atât de nelămurite încât de-abia dacă ajungeau să imprime vieţii obişnuite o nuanţă de dezolare şi de tristeţe pasionată, fie că Agathe ar fi încercat să facă ceva bun sau ceva rău. Avea acum impresia că acea schimbare rezida într-un fel de revărsare incomparabilă pornind atât de la cele din jur înspre ea, cât şi dinspre ea spre cele din jur, ceea ce o făcea să se contopească întreagă şi să fie una în modul cel mai semnificativ cu putinţă cu mişcările infinitezimale ale spiritului, astfel încât aproape că nu mai putea să se deosebească pe ea însăşi de obiectele din jur. Obiectele din jur erau străbătute şi îmbibate de simţăminte şi simţămintele de obiecte, în chip atât de convingător încât Agathe intuia faptul că nimic din ceea ce până atunci numise propriile ei convingeri nu mai însemna nimic pentru ea, nu o mai atingea cu nimic. Întâmplarea respectiva se petrecuse în împrejurări care în optica uzuală ar fi exclus posibilitatea ca ea să fi fost convinsă de ceva.

Astfel că semnificaţia stărilor care o cotropiseră în acea singurătate nu consta în rolul care din punct de vedere psihologic ar fi fost interpretat ca un indiciu al unei personalităţi hipersensibile sau instabile, căci nu era vorba aici de persoana ei, ci de generalitate şi de raporturile persoanei cu generalitatea. Pe bună dreptate, Agathe considera aceste raporturi ca fiind de natură morală, în sensul că ea, o tânără femeie cunoscând experienţele dezamăgirii, îşi spunea că dacă ar fi reuşit să trăiască mereu ca în acele momente de excepţie şi dacă n-ar fi fost prea slabă pentru a se menţine în asemenea stări, atunci i-ar fi fost cu putinţă să iubească lumea şi să se integreze în lume cu toată bunăvoinţa; altminteri, adăuga, n-ar fi fost cu putinţă să mai trăiască! Acum o cuprinsese o dorinţă vie de a se reîntoarce într-o asemenea stare, însă clipele de mare exaltare nu permit să fie recâştigate cu forţa; cu claritatea pe care o capătă o zi cu lumină lividă după ce a apus soarele, ea deveni conştientă, odată ce înţelese zădărnicia eforturilor ei furtunoase, de faptul că singurul lucru pe care-l mai aştepta într-adevăr şi cu o nerăbdare abia disimulată de la singurătatea ei actuală ar fi fost această perspectivă ciudată, descrisă odată, pe jumătate în glumă, de fratele ei sub denumirea de împărăţie Milenară. S-ar fi putut alege la fel de bine şi un alt cuvânt, căci pentru Agathe nu însemna altceva decât ecoul convingător şi încărcat de certitudinea a ceva ce urma să vină. Ea însăşi n-ar fi îndrăznit să afirme nimic asemănător. Nu ştia sigur nici măcar dacă ar fi fost cu adevărat cu putinţă. În ultimă instanţă, nici nu ştia ce reprezenta. În clipa aceea uitase iarăşi toate cuvintele prin care fratele ei dovedea că, dincolo de tot ceea ce îi umplea ei spiritul doar cu o ceaţă luminoasă, potenţialitatea se extindea tot mai departe în nemărginit.

Dar câtă vreme fusese alături de el, avusese sentimentul că din cuvintele lui se alcătuia un ţinut şi se alcătuia anume nu în mintea

ei, ci, în adevăratul înţeles al cuvântului, pe sub tălpile ei. Tocmai faptul că el vorbea doar ironic, precum şi alternanţa lui între răceală şi emoţie care o tulburase adeseori înainte, o bucurau pe Agathe în izolarea ei de acum, conferindu-i parcă o garanţie că cele spuse erau adevărate, aşa cum stările de spirit neprielnice şi mohorâte sunt mai convingătoare decât cele de bună dispoziţie. „Probabil că m-am gândit la moarte doar pentru că mi-era teamă că el nu vorbise îndeajuns de serios", îşi mărturisi ea.

Ultima zi pe care urma să o petreacă în singurătate o luase prin surprindere; dintr-odată casa se afla în deplină ordine şi curăţenie şi nu-i mai rămânea nimic altceva de făcut decât să înmâneze cheile perechii de bătrâni care, potrivit dispoziţiilor testamentare, urmau să locuiască în dependinţele pentru slujitori până avea să se găsească un nou proprietar. Agathe refuzase să se mute la hotel şi preferase să rămână la locul ei până la plecarea care urma să aibă loc între miezul nopţii şi zorii zilei. Totul în casă era împachetat şi acoperit cu huse. Mai ardeau doar lămpile strict necesare. Nişte lăzi strânse unele lângă celelalte alcătuiau masa şi scaunul. Ceruse să i se servească cina pe marginea unei grămezi de lăzi aşezate unele peste altele în formă de zigurat. Bătrânul servitor al tatălui ei pendula cu vesela printre umbre şi lumini; el şi soţia sa nu acceptaseră să-şi părăsească vechea lor bucătărie, pentru ca stimata doamnă tânără, cum îi spuneau ei, să nu fie neîngrijit servită când lua masa pentru ultima oară în casa părintească. Dintr-odată, abandonând gândurile care o însoţiseră în zilele din urmă, Agathe se întrebă: „Oare au băgat de seamă ceva?!". S-ar fi putut ca ea să nu fi distrus toate hârtiile pe care făcuse exerciţiile de scris şi bruioanele pentru falsificarea testamentului. O cuprinseră fiori îngheţaţi de spaimă, spaima aceea grea, de coşmar, care apasă pe toate mădularele, spaima avară a realităţii, care nu-i dăruieşte nimic

spiritului, ci doar smulge din el. În clipa aceea simţi în ea cu o putere vie dorinţa redeşteptată de a trăi. Se răzvrătea din toate puterile împotriva eventualităţii de a fi împiedicată. Când bătrânul servitor reveni cu un alt fel de mâncare, ea îl cercetă cu decizia de a-i citi pe faţă. Dar bătrânul se mişca impasibil cu surâsul lui prudent, căci el simţea ceva amuţit şi solemn în atmosfera încăperii. Ea nu putea pătrunde în lumea lui cum nu ar fi putut trece printr-un zid şi nu ştia dacă în spatele acelei străluciri oarbe mai era cu adevărat ceva în el. Simţea la rândul ei ceva mut, solemn şi trist. El fusese dintotdeauna confidentul tatălui ei, nepregetând niciodată să-i aducă la cunoştinţă orice secret al copiilor lui pe care ajungea să-l afle; însă Agathe se născuse în acea casă şi tot ceea ce se petrecuse de atunci încoace se sfârşea acum. Luă hotărârea să-i dea un mic dar în bani şi, cuprinsă o clipă de o slăbiciune neaşteptată, se decise să-i spună că o făcea în numele profesorului Hagauer, se gândise astfel nu din viclenie, ci dintr-un sentiment de penitenţă şi dorind să nu neglijeze nimic din ce se cuvenea, deşi îi era evident că un asemenea gest era deplasat şi superstiţios. Înainte ca bătrânul să revină, ea mai scoase cele două mici medalioane diferite, iar pe cel cuprinzând portretul neuitatului ei iubit îl împinse, după ce mai contemplase pentru ultima dată imaginea tânărului, sub capacul unei lăzi prost bătute în cuie, care urma să mai rămână acolo un timp nedeterminat şi care conţinea, după cât se părea, veselă de bucătărie şi corpuri de iluminat, căci auzi metalul sunând pe metal atunci când obiectul căzu înăuntru aşa cum cad crengile unui copac; însă micul medalion cu capsula cu otravă îl prinse în locul unde purtase înainte portretul.

„Ce demodată sunt!" gândi surâzând – „desigur că există lucruri mai importante decât poveştile de dragoste!", însă de fapt nu credea ceea ce afirma.

În clipa aceea s-ar fi putut spune la fel de puţin dacă ea refuza să intre în relaţii prohibitive cu fratele ei sau dacă dorea acel fapt. Avea să depindă de viitor; însă în starea ei de spirit actuală nu era nimic de genul unei decizii într-o asemenea problemă.

Lumina ornamenta scândurile între care era ea aşezată cu alb ţipător şi cu negru profund. Iar o mască tragică asemănătoare, care conferea o nuanţă sinistră semnificaţiei de altfel foarte simple, purta şi gândul că acum îşi petrecea ultima seară în casa unde fusese născută de o femeie de care ea nu-şi putuse aminti niciodată şi care-l născuse de asemenea şi pe Ulrich. O impresie străveche i se strecurase acum în inimă, în jurul ei erau nişte clovni cu feţele sobre ca moartea şi cu instrumente ciudate în mâini.

Începură să cânte la ele. Agathe identifică un vis cu ochii deschişi din copilărie. Nu auzea muzica, dar toţi clovnii aceia o priveau pe ea. Îşi spuse că în clipa aceea moartea ei n-ar fi fost pentru nimeni şi nimic o pierdere, iar pentru ea însăşi n-ar fi însemnat poate decât încheierea exterioară a unei stări muribunde lăuntrice. Astfel se gândea în vreme ce clovnii îşi înălţau tonurile cântecului până la tavan, i se părea că era aşezată într-o arenă presărată cu rumeguş a unui circ şi lacrimile îi alunecau peste degete. Era o senzaţie de absurditate profundă, pe care înainte vreme, în adolescenţă, o trăise adeseori şi se gândea acum: „Am rămas adică tot atât de copilăroasă până astăzi?", ceea ce însă nu o împiedica în acelaşi timp să se gândească la acel fapt anume, care acum, printre lacrimi, i se părea că luase o amploare nemăsurată, că, din primul ceas al revederii cu fratele ei, îşi ieşiseră în faţă îmbrăcaţi în costume de clovni. „Ce poate să însemne faptul că tocmai de fratele meu se leagă ceea ce simt acum?" se întrebă. Ajunse să plângă cu adevărat. N-ar fi putut atribui niciun alt motiv pentru acea întâmplare decât că ar fi fost tocmai din preaplinul inimii şi scutură energic din cap, ca şi când ar

fi fost ceva în el pe care ea nu-l putea nici desface, nici aduna laolaltă.

Atunci, cu o simplitate cât se poate de firească, îşi spuse că fără îndoială Ulrich avea să găsească răspuns la toate şi medita astfel când bătrânul reveni şi o privi, el însuşi emoţionat, în emoţia ei.

— Tânăra doamnă… spuse el, clătinând la rândul său din cap.

Agathe îl privi absentă, dar când înţelese că regretul lui se datora greşitei înţelegeri a tristeţii ei puerile, se trezi din nou în ea răzvrătirea propriei ei tinereţi.

— Aruncă pe foc tot ce ai, mai puţin încălţările. Iar dacă nu mai ai nimic de aruncat, nu te mai gândi nici măcar la giulgiu şi aruncă-te despuiat în foc! îi spuse bătrânului.

Era o zicală veche pe care i-o citise încântat Ulrich şi bătrânul servitor surâse observând elanul serios şi blând al acelor cuvinte pe care ea i le spusese cu ochii tremurându-i în lacrimi, cu un rudiment de surâs înţelegător în priviri pe când urmărea gestul stăpânei sale care voia să-i explice situaţia inducându-l în eroare, indicând cu mâna spre lăzile suprapuse care alcătuiau parcă un rug. La cuvântul giulgiu bătrânul aprobase cu înţelegere din cap, gata s-o urmărească, cu toate că înţelesul cuvintelor îi era încă nelămurit; dar când ea rosti cuvântul „despuiat" el tresări, iar când Agathe repetă zicala, chipul îi încremeni în masca politicoasă a servitorului de nădejde a cărui expresie conferă asigurarea că el nu vrea nici să vadă, nici să audă, nici să judece.

Câtă vreme servise pe lângă bătrânul domn, acest cuvânt nu fusese rostit nici o singură dată în faţa lui, cel mult se spusese „dezbrăcat"; dar tinerii erau altfel în acele zile şi fără îndoială că el nu ar mai fi fost în stare să-i servească în mod mulţumitor. Cu liniştea solemnă a unei zile de sărbătoare, el simţea acum că drumul carierei lui ajunsese la capăt. Ultimul gând al Agathei înainte de

plecare fu însă „Dar Ulrich ar arunca oare în foc totul?"

22

De la critica lui Koniatowski pe marginea teoremei lui Danielli la păcatul originar De la păcatul originar la enigma emoţiilor surorii

Starea de spirit în care Ulrich ieşise în stradă, părăsind palatul contelui Leinsdorf, semăna cu senzaţia prozaică de foame; se opri în faţa unui panou cu afişe şi-şi potoli foamea de normalitate burgheză cu anunţurile şi reclamele de acolo. Panoul înalt de mai mulţi metri era acoperit cu cuvinte. „La drept vorbind am putea să acceptăm – îi trecu prin minte – că tocmai cuvintele acestea care se repetă la fiecare colţ şi la fiecare capăt de stradă al oraşului au valoare de cunoaştere". I se păreau înrudite cu întorsăturile consacrate de fraze care sunt rostite de personajele romanelor preferate, în împrejurări de viaţă pentru ele importante, şi citi: „Aţi purtat vreodată ceva atât de plăcut şi de practic cum sunt ciorapii de mătase Topinam?", „Alteţa Sa se amuză", „Se pregăteşte o nouă noapte a Sfântului Bartolomeu", „Vă simţiţi în largul dvs. La Calul Murg", „Plăceri îndrăzneţe şi dancing la Calul Roib". Alături îl frapa un afiş politic „Maşinaţiuni criminale"; dar nu era vorba de Acţiunea Paralelă, ci de preţul pâinii. Se întoarse pe călcâie şi după câţiva metri se opri să privească în vitrina unei librării. „Noua operă a marelui poet", citi pe o pancartă aşezată alături de cincisprezece volume identice, frumos aliniate. În faţa acestei pancarte, în celălalt colţ al vitrinei era o copie identică şi cu text tipărit referindu-se la o operă: „Domnii şi doamnele se cufundă cu egală încordare în *Turnul Babei al iubirii*, de…" „Marele autor?" se gândea Ulrich. Îşi amintea că citise o singură carte a acestuia şi îşi spusese că nu ar mai fi avut nevoie să

citească vreodată o a doua; de atunci însă omul devenise totuşi renumit. În faţa acestei vitrine a spiritului german, lui Ulrich îi veni în minte o poreclă a soldaţilor: „Mortadella!". Aşa fusese poreclit pe vremea stagiului lui militar un general de divizie prea puţin iubit, după salamul italian bine apreciat, iar cine întreba de subînţelesul acestui joc de cuvinte primea răspunsul: „O parte porc, o parte măgar". Ulrich ar fi continuat acum, înveselit, această comparaţie dacă n-ar fi fost întrerupt de o femeie care i se adresă cu cuvintele:

— Aşteptaţi şi dumneavoastră tramvaiul?

Astfel descoperi că nu se mai afla în faţa librăriei. Nu-şi dăduse seama nici că între timp se oprise nemişcat lângă tăbliţa indicatoare a unei staţii de tramvai. Doamna care-l făcuse să remarce acest fapt purta un rucsac şi ochelari; era o astronomă pe care o cunoştea, asistentă la institut, una din puţinele femei care realizaseră ceva important în acea disciplină tipic masculină. El îi privi nasul şi pungile de sub ochi, care, prin efortul obişnuit, de zi cu zi, al meditaţiei, dobândiseră ceva din aspectul foilor protectoare de gutapercă; apoi înregistră în partea de jos fusta scurtă de loden şi în cea de sus o pană de cocoş de munte în vârful pălăriei verzi care-i plutea pe deasupra chipului erudit şi surâse.

— Vă duceţi la munte? întrebă.

Domnişoara doctor Strastil se ducea trei zile la munte „ca să se destindă".

— Ce spuneţi despre lucrarea lui Koniatowski? îl întrebă ea pe Ulrich.

Ulrich nu răspunse.

— Kneppler are să se înfurie, spuse ea. Dar critica pe care o aduce Koniatowski deducţiei lui Kneppler de pe urma principiului lui Danielli este interesantă; nu sunteţi de aceeaşi părere? Credeţi că o asemenea deducţie e plauzibilă? Ulrich ridică din umeri.

El făcea parte dintre acei matematicieni care sunt denumiţi logicieni, care în general găsesc că nimic nu e corect şi care se străduiesc să creeze o nouă axiomatică. Dar el nu considera nici logica logicienilor ca fiind cu totul corectă. Dacă ar fi continuat să lucreze în domeniul lui s-ar fi reîntors la Aristotel; în privinţa aceasta îşi formase propriile păreri.

— Cu toate acestea eu consider deducţia lui Kneppler nu eronată, ci pur şi simplu falsă, afirmă *Doktor* Strastil.

Ar fi putut spune la fel de bine că ea considera deducţia respectivă drept eronată, în părţile ei esenţiale nefiind însă falsă; ea ştia ce voia să spună, însă în vorbirea obişnuită, unde cuvintele nu sunt bine definite, nimeni nu se poate exprima fără echivoc; sub pălăria ei de drumeţie se agita, în vreme ce ea recurgea la acest limbaj de vacanţă, ceva din orgoliul anxios pe care trebuie că lumea senzuală a laicilor îl stârneşte în sufletul unui călugăr când se aventurează părăsindu-şi în chip imprudent mănăstirea.

Ulrich urcă împreună cu domnişoara Strastil în tramvai; nici el nu ştia de ce. Poate pentru că i se părea atât de importantă critica formulată de Koniatowski la adresa lui Kneppler. Poate că ar fi vrut să vorbească acum cu ea despre literatură, la care ea nu se pricepea absolut deloc.

— Ce veţi face la munte? întrebă el.

Voia să urce pe Hochschwab.

— Veţi găsi acolo încă prea multă zăpadă. Nu se mai poate urca cu schiurile, iar fără schiuri nu e încă momentul, încercă s-o oprească, el cunoscând bine munţii.

— Atunci rămân în vale, explică domnişoara Strastil. Am mai stat odată trei zile în cabanele de pe Färsenalm, acolo, chiar la începutul urcuşului. Nu vreau decât să savurez un pic natura!

Figura pe care o făcu distinsa astronomă la cuvântul natură îl

determină pe Ulrich să îşi pună întrebarea de ce, la urma urmei, îşi dorea ea să iasă în natură.

Domnişoara doctor Strastil se indignă sincer. Putea să stea în acele trei zile întinsă acolo la cabană, fără să se mişte; ca o stâncă! afirmă ea.

— Îndeosebi pentru că sunteţi om de ştiinţă! sugeră Ulrich. Un ţăran s-ar plictisi!

Domnişoara doctor Strastil nu era de acord. Ea îi vorbi de miile de oameni care în fiecare zi de sărbătoare ies în natură mergând pe jos, cu bicicleta, cu vaporul.

Ulrich îi vorbi despre fuga de la ţară a ţăranilor, care trag către oraş.

Domnişoara Strastil îşi exprimă îndoiala că el ar fi avut măcar o sensibilitate elementară.

Ulrich afirmă că, în afară de mâncare şi de dragoste, elementar ar mai fi fost confortul, însă nu vacanţele pe munte. Sensibilitatea naturală care, după cum se spune, duce la aşa ceva ar fi mai degrabă rousseauism modern, o comportare distorsionată şi sentimentală. Simţea că nu se exprima deloc adecvat, îi era indiferent ce spunea, continua doar pentru că ceea ce spunea acum nu era deloc ceea ce ar fi vrut să exprime. Domnişoara Strastil îi aruncă o privire bănuitoare. Nu era în stare să-l înţeleagă; bogata ei experienţă în ce privea gândirea în concepte pure nu o ajuta cu nimic, nu putea nici să disocieze, nici să combine imaginile pe care el părea să le proiecteze pur şi simplu la întâmplare în jurul lui; presupunea că vorbeşte fără să gândească. Faptul că stătea acum să asculte asemenea cuvinte, având pălăria cu pană de cocoş pe cap, era singurul lucru care-i crea o anume satisfacţie în acea întâlnire şi-i confirma bucuria singurătăţii spre care se îndrepta în acea călătorie.

În clipa aceea privirea lui Ulrich căzu pe ziarul călătorului de

alături şi citi acolo cu litere mari în titlul unui articol: „Epoca pune întrebări, epoca dă răspunsuri”; ar fi putut să fie vorba de recomandarea unui aparat ortopedic sau a unei conferinţe, nu se mai putea face deosebirea, însă gândurile îi ţâşniră deodată pe făgaşul de care avusese nevoie. Interlocutoarea sa se străduia să fie obiectivă şi-i mărturisi nesigură:

— Din păcate, eu mă pricep prea puţin la literatură, în domeniul nostru nu avem timp. Poate că nici nu cunosc operele cele mai importante. Dar, de exemplu – şi aici pronunţă un nume apreciat –, îmi dăruieşte incredibil de mult. Găsesc că atunci când un poet ne face să simţim cu atâta putere viaţa este într-adevăr ceva magnific!

Cum însă Ulrich credea că profitase îndeajuns de legătura instituită în spiritul domnişoarei doctor Strastil între extraordinara dezvoltare a gândirii conceptuale şi evidenta slăbiciune a inteligenţei psihice, el se ridică înveselit, îi făcu în aceeaşi grabă colegei sale de vocaţie un compliment cam stângaci şi coborî repede, pretextând că trecuse deja cu două statii de locul unde intenţiona să coboare. Când se văzu în libertate, salută încă o dată, iar domnişoara Strastil îşi aminti că în ultima vreme auzise lucruri nefavorabile cu privire la lucrările lui şi se simţi mişcată de o emoţie care-i urcă sângele în obraji, stârnită de cuvintele sale plăcute de despărţire, dar lucrul acela, potrivit convingerilor ei, nu era, la drept vorbind, de natură să-l ridice în ochii ei. El însă ştia acum, şi în acelaşi timp nu ştia sigur, de ce anume gândurile sale se învârteau în jurul literaturii şi ce căutau ele acolo, de la comparaţia aceea întreruptă cu salamul Mortadella şi până la ispitirea inconştientă a domnişoarei Strastil spre a o determina la confidenţe. La urma urmei, literatura nu-l mai interesa de când, pe la vârsta de douăzeci de ani, scrisese ultima poemă; oricum, pe vremuri, scrisul acesta în taină constituise o obişnuinţă practicată cu oarecare regularitate, iar

el nu renunţase pentru că ar fi îmbătrânit sau ar fi constatat că avea prea puţine înzestrări, ci din motive pentru care, sub imperiul actualelor impresii, ar fi preferat să folosească mai degrabă unul din cuvintele exprimând senzaţia de a se cufunda în gol după multe eforturi.

Ulrich făcea parte dintre acei amatori de cărţi care nu mai percep imboldul să citească pentru că simt că întreaga activitate a scrisului şi cititului devine ceva monstruos. „Dacă rezonabila Strastil vrea să fie făcută să simtă" reflectă el – („Are dreptate! Dacă aş fi contrazis-o mi-ar fi dat peste nas cu exemplul clasic şi decisiv al muzicii!") – şi, cum se întâmplă de obicei, el gândea în parte în cuvinte, în parte meditaţia acţiona sub forma unor obiecţii instinctive, tacite, la adresa conştiinţei sale – „dacă, deci, înţeleaptă domnişoară doctor Strastil ar dori să simtă, atunci problema s-ar reduce în ultimă instanţă la lucrul spre care aspirăm cu toţii, anume ca arta să-l mişte pe om, să-l înfioare, să-l distreze, să-l surprindă, să-l facă să perceapă gânduri nobile sau, pe scurt, să-l facă într-adevăr să «trăiască», şi el însuşi să devină «viu» sau o «trăire»". Iar Ulrich nici nu voia de fapt să respingă cu totul acel simţământ. Într-o paranteză de gândire, care se încununa cu un amestec de uşoară emoţie şi ironie recalcitrantă, el medită: „Sentimentul e un lucru destul de rar. A apăra de frig o anumită înflăcărare a simţirii înseamnă probabil a apăra căldura de incubaţia din care ia naştere întreaga evoluţie spirituală Iar dacă un om este smuls din confuzia intenţiilor inteligente care-l prind în intricarea a nenumărate obiecte străine şi ridicat pentru câteva clipe într-o stare de abandon absolut când, de exemplu, ascultă muzică, el se transpune în starea de viaţă a unei flori peste care se revarsă ploaia şi lumina soarelui". Ar fi vrut să adauge că în pauzele şi în odihna spiritului omenesc există o veşnicie „mai dăinuitoare" decât cea specifică spiritului activ; dar îşi

dădu seama că folosise când termenul „sentiment", când pe cel de „trăire", ceea ce reprezenta o contradicţie. Căci există şi trăiri ale voinţei! Există şi trăiri ale faptei împinse la apogeu! E adevărat că se putea admite că fiecare din aceste trăiri, când atinge punctul culminant, incandescent, de amărăciune, reprezintă până la urmă tot un sentiment; dar atunci s-ar ivi contradicţia că starea aceea de simţire ar fi în deplina ei puritate o „odihnă", o epuizare a activităţii? Sau oare nu era o contradicţie? Exista o ordine complexă minunată în care cea mai intensă activitate ar fi fost în centrul ei imobilă? S-a dovedit însă că acea suită de inspiraţii, de idei reprezenta mai puţin nişte paranteze de gândire cât o gândire indezirabilă şi, într-o împotrivire brusc manifestându-se împotriva turnurii sentimentale pe care o luaseră consideraţiile în care se angajase, le retractă dintr-odată. Nu avea câtuşi de puţin intenţia să mediteze asupra anumitor stări de spirit, iar dacă ajungea să reflecteze asupra sentimentelor, nu voia ca el însuşi să cadă pradă acestor sentimente.

În clipa aceea îi veni în gând că, la modul ideal şi fără ocolişuri, lucrurile pe care le urmărise s-ar fi putut exprima prin actualitatea zadarnică sau prin instantaneitatea perpetuă a literaturii. Are oare literatura o finalitate? Sau nu este decât un monstruos ocol de la o trăire la alta şi se întoarce mereu în ea însăşi, sau este o chintesenţă a stărilor de excitaţie din care nu se mai iveşte nimic definit? „Fără îndoială, o băltoacă", chibzuia el acum, „sugerează mai pregnant impresia adâncurilor decât oceanul, din simplul motiv că avem mai des prilejul să privim la băltoace decât la apele oceanelor". La fel i se părea că ar sta lucrurile şi cu sentimentele, din acelaşi motiv sentimentele de toate zilele trec drept cele profunde. Preferinţa pentru simţire, pentru sentiment, caracteristică tuturor emotivilor, provine de asemenea de la dorinţa de a face să se simtă ceva şi de a

fi făcut să simtă ceva, care le este comună tuturor instituţiilor urmărind să slujească sentimentului, şi are ca rezultat coborârea în rang şi în esenţă a sentimentelor în profitul apariţiilor lor fugare şi ca o stare personală, iar mai departe duce la acea platitudine, acea blocare a dezvoltării şi acea totală lipsă de importanţă pentru care nu lipsesc exemplele de ordin general. „Fireşte, o asemenea concepţie – gândea Ulrich, completându-şi meditaţia – va părea respingătoare pentru toţi cei care se simt bine cu sentimentele lor, asemenea cocoşului în penele sale, care caută să-şi mai sporească pe cât posibil bunăstarea susţinând că eternitatea începe cu fiecare personalitate". Avea reprezentarea clară a unei enorme inversiuni, o răsturnare de dimensiunile întregii umanităţi, dar nu reuşea să se exprime într-un fel care să-l mulţumească cu totul pentru că structura era mult prea complicată.

În timp ce reflecta astfel, observă tramvaiele care se apropiau şi aşteptă unul care să-l ducă cât mai aproape de centrul oraşului. Îi vedea pe oameni coborând şi urcând, privirea sa de cunoscător în problemele tehnice se juca distrată cu ciclicitatea proceselor de forjare şi turnare, de vălţuire şi de nituire, de asamblare şi prelucrare în atelier, de evoluţie istorică şi de realizare actuală din care se ivise invenţia unor asemenea barăci pe roţi puse la dispoziţia celor ce se slujeau de ele. „La urmă, o comisie a administraţiei tramvaielor se deplasează la fabrica de vagoane şi hotărăşte acolo în ce priveşte lemnăria, vopseaua, capitonarea scaunelor, locul rezemătorilor şi al suporturilor de susţinere a mâinii, al scrumierelor şi alte chestiuni de felul acesta", îşi imagină el în treacăt, „şi tocmai nimicurile acestea sunt importante, culoarea roşie sau verde a caroseriilor e importantă, efortul calculat pentru a urca pe scara vagonului, şi acestea reprezintă singurul lucru care le rămâne lor din ceea ce se cheamă geniu şi pe care ei îl trăiesc.

Aceasta le formează lor caracterul, le dăruieşte viteza sau comoditatea, îi face să simtă tramvaiele roşii ca fiind patria lor şi pe cele albastre ca fiind străine şi constituie acel miros inconfundabil, format din mici fapte, care li se impregnează secolelor în veşminte." Nu se putea nega, deci, iar faptul se lega deodată de ceea ce constituise cursul principal al gândurilor lui Ulrich, că în mare parte viaţa se revarsă în actualitatea lipsită de importanţă sau, dacă am vrea să ne exprimăm în limbaj tehnic, în realitate coeficienţii de eficienţă sufletească sunt foarte mici.

Deodată, în timp ce el percepea efortul făcut pentru a se propulsa în vagon, îşi spuse: „Trebuie să o determin pe Agathe să înţeleagă: morala este organizarea fiecărei stări momentane a vieţii noastre într-o stare durabilă!". Acest enunţ îi venise dintr-odată în gând sub forma unei definiţii. Fără a Fi pe deplin elaborat şi articulat, acestui gând şlefuit şi strălucitor în perfecţiunea lui îi precedară şi îi urmară alte idei, întregindu-i înţelesul. Concomitent se iviră, nesigur concentrate, o concepţie şi o organizare strictă, o ierarhie gravă pentru acea inofensivă preocupare pe care o constituie simţirea; căci sentimentele trebuie ori să slujească, ori să aparţină unei stări extreme, împinse până la ultimele limite, care nu a fost încă descrisă cum se cuvine, nemărginită asemenea mării fără ţărmuri. Ar fi trebuit oare definită ca fiind o idee, ca fiind o nostalgie? Ulrich fu silit să lase întrebarea fără răspuns, căci în clipa în care-i venise în minte numele Agathei, umbra ei îi întunecă mai departe gândurile. Ca totdeauna când se gândea la ea, avea impresia că în timpul petrecut alături de ea se arătase a fi fost într-o altă stare de spirit decât cea obişnuită. Ştia, de asemenea, că voia cu ardoare să se reîntoarcă la acea stare. Însă aceeaşi amintire îl acoperi de ruşine la gândul că avusese o atitudine acaparatoare, ridicolă, asemenea unui beţiv care, în confuzia lui, se aruncă la picioarele trecătorilor, pe

care a doua zi nu mai îndrăzneşte să-i privească în ochi. Ţinând seama de relaţiile spirituale pline de măsură şi sobrietate dintre frate şi soră, o asemenea atitudine constituise o exagerare monstruoasă, iar dacă n-ar fi fost vorba de ceva cu totul absurd, ar fi trebuit desigur considerată ca un reflex al unor sentimente care nu-şi găsiseră încă forma. Ştia că Agathe trebuia să sosească peste câteva zile şi el nu ar fi determinat-o să abandoneze nicio intenţie. Comisese ea oare ceva nelegiuit? S-ar fi putut presupune că, odată temperată exaltarea capriciului ei de atunci, retractase totul. Dar un presentiment viu îl asigura că Agathe nu renunţase la intenţia ei. Ar fi putut s-o întrebe direct. Simţea iarăşi că avea datoria să o avertizeze printr-o scrisoare. Dar în loc să ia în serios fie şi o singură clipă această posibilitate, căuta să-şi închipuie ce anume ar fi putut-o împinge pe Agathe spre comportarea ei neobişnuită; vedea un gest incredibil de violenţă prin care ea îi dăruia încrederea şi se lăsa în seama lui. „Ea are foarte puţin simţul realităţii – recunoscu el –, dar are un fel cu totul minunat de a face ce vrea. Nechibzuit, s-ar putea spune; dar tocmai din cauza aceasta un fel de a fi în care nu s-a stins incandescenţa. Când e furioasă, vede roşu în faţa ochilor." Surâse cu indulgenţă şi privi în jur spre cei din tramvai. Gânduri urâte avea fiecare din ei, cu certitudine, fiecare şi le reprima şi nimeni nu le lua în nume de rău; dar niciunul nu avea asemenea gânduri în afara propriei sale fiinţe, într-o altă fiinţă care să le confere inaccesibilitatea fascinantă a unor evenimente petrecute în vis.

De când se oprise din scrierea scrisorii, Ulrich îşi dădu seama limpede pentru prima dată că nu mai avea de ales, ci că se găsea tocmai în acea stare în faţa căreia mai ezita încă. Potrivit conceptelor sale, aşa cum şi le recunoştea – şi îşi îngăduia echivocul prezumţios de a le denumi sacre –, eroarea comisă de Agathe nu putea fi

regretată, ci remediată, făcută să fie cu adevărat bună, doar prin nişte evenimente care să-i urmeze, ceea ce, de altfel, corespundea cu înţelesul originar al căinţei, care este o stare a focului purificator, nu una de degradare. Despăgubirea incomodului soţ al Agathei sau compensarea unor eventuale daune n-ar fi însemnat decât ştergerea unei datorii, deci doar acea dublă şi paralizantă negaţie în care constă obişnuita bună purtare, care se echilibrează lăuntric. Pe de altă parte, ceea ce ar fi trebuit să i se întâmple lui Hagauer, cum ar fi fost „ridicarea" unei poveri de pe umeri, era însă cu putinţă numai dacă s-ar fi concentrat anume pentru el o mare emoţie, un mare sentiment, ceea ce nu se putea imagina fără o senzaţie de spaimă. Aşa că, în conformitate cu logica în care Ulrich căuta să pătrundă, se putea repara altceva decât daunele, neîndoindu-se nicio clipă că acest altceva trebuia să constituie întreaga sa viaţă şi cea a surorii lui. „Grandilocvent spus – îşi mărturisi el – sensul ar fi: Saul nu şi-a îndreptat păcatele vechi, ci a devenit Pavel!" Împotriva acestei logici stranii sentimentul şi convingerile ridicau obiecţiile lor obişnuite, anume că ar fi fost mai convenabil şi nu ar fi dăunat cu nimic elanurilor viitoare dacă ar fi fost întâi reglate conturile cu cumnatul lui, urmând ca apoi să se gândească la o viaţă nouă. Acea morală care îl atrăgea într-atât nu era la urma urmei menită să facă ordine în problemele financiare şi în contradicţiile care decurgeau din ele. De aceea, la graniţa dintre această nouă viaţă şi cea cotidiană de acum trebuiau în chip necesar să se ridice cazuri insolubile şi pline de contradicţii, care era, fireşte, mai bine să nu fie lăsate să ajungă cazuri limită, ci trebuiau eliminate pe căile obişnuite şi prozaice ale decenţei. Dar şi în această privinţă Ulrich simţea din nou că nu puteau fi luate ca reper condiţiile obişnuite ale bunăstării, dacă s-ar fi dorit aventurarea în domeniul bunătăţii necondiţionate. Misiunea sa, de a face pasul în lumea nouă, nu părea să tolereze niciun

amendament.

Ultima sa linie de apărare era ocupată de o puternică aversiune faţă de faptul că noţiuni cum ar fi fost şinele, sentimentele, bunătatea, bunătatea celuilalt, răul, pe care el le folosise din belşug, erau în realitate atât de personale şi în acelaşi timp intens subiective şi puţin generalizabile, cum la drept vorbind s-ar fi potrivit doar cu speculaţiile morale ale unor oameni cu mult mai tineri. I se întâmpla aşa cum li se va întâmpla desigur şi unora din cei care i-au urmărit povestea, şi anume că se oprea la unele cuvinte izolate şi se întreba: „Producerea sentimentelor şi efectele acestora?". Ce concepţie tehnicistă, raţionalistă, nerealistă sub aspect psihologic! „Morala ca problemă a unei stări dăinuitoare căreia să i se subordoneze toate stările particulare şi altceva nimic? Cât de inumane erau toate acestea!" Privite cu ochii unui om raţional, toate păreau monstruos deformate, absurde. „Esenţa moralei nu se bazează pe nimic altceva decât pe faptul că sentimentele importante rămân mereu aceleaşi", reflectă Ulrich, „şi tot ceea ce are de făcut individul este să acţioneze în acord cu ele". Dar tocmai aici liniile trasate cu rigla şi cu compasul ale corpului în mişcare, incluzându-l pe Ulrich, se opriră într-un loc în care privirea sa, ieşind din cadrul mijlocului modern de transport şi participând încă involuntar la sistemul acestuia, căzu pe o coloană de piatră, aflată încă din epoca barocului la marginea străzii, astfel că deodată confortul tehnic inconştient acceptat al creaţiei raţionale intră în contradicţie violentă cu pasiunea dezlănţuită a gestului străvechi al statuii, sugerând poate o durere de stomac pietrificată. Efectul acestei ciocniri optice fu o confirmare neobişnuit de vehementă a gândurilor cărora Ulrich tocmai încercase să li se sustragă. S-ar fi putut oare exprima starea de confuzie a vieţii mai limpede decât prin imaginea oferită acestei priviri întâmplătoare? Fără ca gustul său să ia nici partea acestui

acum, nici a acelui *altădată*, aşa cum se întâmpla de obicei în asemenea confruntări, spiritul său nu ezită nicio clipă să se simtă părăsit atât de prezentul cel nou, cât şi de trecutul cel vechi şi văzu aici doar demonstraţia grandioasă a unei probleme care, în esenţă, este o problemă morală. Nu reuşea să pună la îndoială faptul că acel caracter tranzitoriu şi efemer a ceea ce se cheamă stilul, cultura, voinţa unei epoci sau sentimentul vital, admirat ca atare, este în esenţă o manifestare a fragilităţii morale. Căci evaluată cu marile unităţi de măsură ale timpului această efemeritate nu înseamnă nimic altceva decât ceea ce s-ar întâmpla la scara redusă a vieţii personale dacă fiecare om şi-ar dezvolta în chip unilateral propriile capacităţi şi s-ar risipi în excese, fără a-şi impune vreodată măsura propriei voinţe, fără a se dezvolta până la întreaga formă coerentă ce i-ar fi proprie şi ar acţiona doar pradă pasiunilor incoerente, la întâmplare. Din cauza aceasta, ceea ce se numeşte schimbare sau chiar progres al vremurilor i se părea a fi doar un concept pentru a spune că niciuna din acele încercări nu ajunge până la punctul în care toate ar trebui să conveargă spre o convingere în măsură să cuprindă întregul şi de-abia de acolo spre posibilitatea unei evoluţii constante, a unei bucurii de viaţă dăinuitoare şi spre acea gravitate a marii frumuseţi de la care astăzi poate că mai cade doar din când în când câte o umbră peste viaţa noastră.

Fireşte, lui Ulrich i se părea o prezumţie monstruoasă aceea că totul avea să se dovedească a nu fi fost nimic. Totuşi nu există nimic cu adevărat. Existenţial vorbind, era ceva cu neputinţă de măsurat, din punctul de vedere al înţelesului – o confuzie. Cel puţin, judecând după rezultate, nu era nimic mai mult decât situaţia în care s-a produs devenirea sufletului prezentului, adică relativ puţin, în timp ce Ulrich medita, se abandonă acestui „puţin" cu un fel de sentiment de confort, ca şi când ar fi fost cina cea de taină de la

masa vieţii pe care i-o îngăduiau propriile intenţii. Coborî din tramvai şi se înscrise pe un drum care-l duse repede îndărăt în centrul oraşului. Avea senzaţia că ieşise dintr-o pivniţă. Străzile fremătau de plăceri şi erau invadate de o căldură timpurie ca într-o zi de vară. Gustul dulceag-otrăvitor al monologului îi pierise. Totul era comunicativ şi însorit. Ulrich se oprea aproape în faţa fiecărei vitrine. Sticluţele în atât de multe culori, miresme încapsulate şi nenumărate variante de forfecuţe de unghii; ce însumări de geniu se găseau într-o simplă vitrină de coafor! Un atelier de confecţionat mănuşi: câte conexiuni şi câtă inventivitate înainte ca o piele de capră să poată fi trasă peste o mână de doamnă, iar blana animalului să devină mai elegantă decât propria noastră epidermă! se minuna în faţa spontaneităţii şi naturalului, a micilor, a nenumăratelor nimicuri delicate ale bunăstării şi vieţii comode, ca şi când le-ar fi văzut pentru prima dată. Ce cuvânt fascinant: bunăstare! Ce fericire era în această imensă armonie a vieţii în comun! Nu se mai simţea nici urma din crusta pământeană a vieţii, din cărările neasfaltate ale pasiunii, din – acum îşi îngăduia să spună – din necivilizarea sufletului! Luminoasă şi zveltă, atenţia îi plutea peste o grădină de flori alcătuită din fructe, pietre preţioase, stofe, forme şi ispite, ai căror ochi blând-pătrunzători se deschiseseră în toate culorile. Cum pe vremea aceea era agreată şi apreciată pielea albă şi protejată de soare, apăruseră deja umbrele multicolore care pluteau ici şi colo pe deasupra mulţimii şi aşezau umbre mătăsoase peste chipuri palide de femei. Chiar şi de berea aurie îi era încântată privirea, aşa cum o văzu în trecere prin vitrinele unui restaurant pe feţele albe de masă, atât de albe încât la marginea umbrită alcătuiau pete plate, albastre. Pe urmă trecu pe lângă el arhiepiscopul; o caleaşcă greoaie, confortabilă, în a cărei întunecime tronau roşul şi violetul; trebuie să fi fost într-adevăr

trăsura arhiepiscopului, căci acel atelaj pe care Ulrich îl urmări cu privirea părea cu totul eclezial şi doi poliţişti îl salutară în poziţie de drepţi pe urmaşul lui Hristos, fără să se gândească la strămoşii lor, care înfipseseră o lance în coasta acestuia.

Ulrich se abandona acelor impresii pe care cu puţin înainte le denumise „actualitatea zadarnică a vieţii" şi o făcea cu atâta dăruire, încât treptat, pe măsură ce ajungea la saţietate privind spectacolul lumii, renăscu în el starea de combativitate de dinainte. Ulrich ştia acum precis care era punctul slab al meditaţiilor sale. „Ce sens ar mai putea avea – se întreba el – ca, în faţa unei asemenea splendori, să pretinzi vreun rezultat care să fie mai presus de toate acestea, dincolo de ele? Ar putea să fie vorba de o filosofie? O convingere atotcuprinzătoare, o lege? Sau mâna lui Dumnezeu? Sau presupunerea că moralei i-ar fi lipsit până atunci o «mentalitate inductivă», că e mult mai greu să fii bun decât s-a crezut, iar în acest scop este nevoie de un efort comun şi continuu, aşa cum e necesar peste tot în domeniile cercetării ştiinţifice? Admit că nu există nicio morală, pentru că ea nu se poate deduce din ceva constant, ci că există doar reguli pentru menţinerea inutilă a unor stări efemere; şi admit că nu există fericire profundă fără o morală profundă; dar în acelaşi timp mi se pare că e o stare artificială şi devitalizată să stau să reflectez şi, la urma urmei, nu e ceea ce vreau!" De fapt, el ar fi putut să se întrebe, mult mai simplu: „Ce misiune anume mi-am asumat?". Ceea ce făcea acum. Întrebarea însă îi afecta mai mult sensibilitatea decât gândirea, la drept vorbind îi întrerupea fluxul gândirii şi, înainte ca el să şi-o fi formulat, îl îndepărtase pas cu pas de plăcerea lucidă a planificărilor strategice. Fusese la început asemenea unei rezonanţe întunecate, răsunându-i în urechi şi însoţindu-l, apoi tonul pătrunsese în fiinţa lui, doar cu o octavă mai jos decât tot restul, iar acum Ulrich se contopea în sfârşit cu

întrebarea sa şi se auzea pe sine însuşi ca pe un sunet ciudat de profund în lumea luminoasă şi precisă din jur, nota prelungindu-se cu un interval larg. Ce anume îşi asumase el deci şi ce promisese?

Făcu un efort. Ştia că nu glumise când folosise formula „împărăţia Milenară", chiar dacă o intenţionase doar ca o comparaţie. Dacă o asemenea făgăduinţă era luată în serios, atunci ea echivala cu dorinţa de a trăi, cu susţinerea iubirii împărtăşite, într-o dispoziţie de spirit profană atât de elevată încât să nu se mai poată simţi şi face decât ceea ce ar fi menţinut şi sporit acel spirit. Faptul că o asemenea dispoziţie există fie şi doar sub formă de aluzii lui i se părea o certitudine, era sigur de când se ştia în stare să gândească. Începuse odată cu „povestea cu soţia maiorului", iar experienţele de viaţă ulterioare, chiar dacă nu prea importante, fuseseră totdeauna de acelaşi ordin. Rezumând acum totul, însemna mai mult sau mai puţin că Ulrich credea în „căderea în păcat" a omului şi în „păcatul originar". Adică, el ar fi putut admite că o modificare fundamentală se produsese cândva în comportamentul omului, asemănătoare cu situaţia unui îndrăgostit care se trezeşte din pasiunea sa: el vede atunci întregul adevăr, dar ceva mai vast s-a destrămat şi adevărul însuşi nu mai e nicăieri decât doar ca o parte care a rămas dintr-un întreg şi care a fost cârpită de bine, de rău. Poate că, într-adevăr, mărul „cunoaşterii" fusese cel care produsese acea modificare în spirit, expulzând stirpea omenească din starea originară la care nu s-ar mai fi putut reîntoarce decât după experienţe şi trăiri nesfârşite şi devenită înţeleaptă prin păcat. Însă Ulrich nu credea în asemenea poveşti transmise prin tradiţie, ci aşa cum le descoperise el; credea ca un om care calculează, care are în faţă sistemul propriilor sentimente şi constată că niciunul din ele nu se lasă justificat izolat, trage concluzia că e necesar să introducă o ipoteză cu totul ieşită din comun, a cărei natură poate fi doar

prefigurată. Nu era o bagatelă! mai recursese deseori la reflecţii analoage, dar niciodată nu fusese în situaţia de a trebui să se hotărască în răstimpul câtorva zile dacă avea să ia toate lucrurile atât de în serios încât însăşi viaţa lui să depindă de această decizie. O uşoară transpiraţie i se ivi pe frunte şi pe gât, iar oamenii care-i treceau pe aproape îl tulburau. Ceea ce gândea acum echivala cu o ruptură a celor mai multe din relaţiile vieţii; în privinţa aceasta nu-şi făcea iluzii. Căci astăzi omul trăieşte divizat şi părţi din sine însuşi se împletesc cu cele ale semenilor; ceea ce visează omul depinde de visarea ca atare şi de visele pe care le visează alţii; ceea ce face un om are coerentă în sine, dar în şi mai mare măsură tine de ceea ce fac alţi oameni; iar lucrul de care eşti convins depinde de nişte convingeri din care doar o fracţiune infimă este şi a noastră; a voi să acţionezi potrivit cu propria ta realitate este deci o exigenţă cu totul nerealistă. El însuşi fusese pătruns întreaga sa viaţă de ideea că era obligat să-şi împărtăşească propriile convingeri, că trebuia să aibă curajul să trăiască în mijlocul unor contradicţii morale, pentru că răsplătea astfel obţinerea unor mari realizări. Era oare cel puţin convins de ceea ce gândea despre posibilitatea şi semnificaţia unui alt mod de a trăi? Câtuşi de puţin! Cu toate acestea nu îşi putea împiedica propriile sentimente de a se angaja ca şi când s-ar fi confruntat cu semnele neîndoielnice ale unui fapt pe care-l aşteptase ani de zile.

Acum însă trebuia să se întrebe cu ce drept ajunsese, asemenea unui om care s-a îndrăgostit de sine însuşi, să nu mai vrea să facă nimic din ceea ce i-ar fi fost indiferent propriului său suflet. O astfel de atitudine contrazice mentalitatea activă a omului de azi, şi dacă epocile dinainte, convinse de existenţa lui Dumnezeu, ar fi putut nutri dorinţe similare, ele s-au topit totuşi asemenea luminii zorilor sub razele tot mai puternice ale soarelui. Ulrich simţea în sine o

mireasmă a izolării şi a unui dulce abandon, care devenea tot mai neplăcută. Din cauza aceasta se strădui să-şi înfrâneze, îndată ce fu posibil, gândurile acelea rebele şi-şi spuse, chiar dacă nu cu totul sincer, că acea promisiune ciudată pe care i-o făcuse surorii lui cu privire la împărăţia Milenară nu însemna, raţional vorbind, nimic altceva decât un fel de operă de binefacere. Fără îndoială raporturile sale cu Agathe aveau să-i pretindă o doză de tandreţe şi de altruism, cu care el nu mai era obişnuit. Îşi amintea, aşa cum îţi aminteşti de un nor neobişnuit de transparent care a trecut pe cer, de anumite clipe din zilele pe care le petrecuseră împreună. „Poate conţinutul împărăţiei Milenare nu este nimic altceva decât extinderea forţei care se manifestă la început numai între două fiinţe, până când ajunge să se răspândească rezonând într-o comuniune?" reflectă oarecum fâstâcit. Se întoarse din nou la propria sa „poveste cu soţia maiorului", pe care şi-o rememoră: lăsând la o parte iluziile iubirii care, în imaturitatea lor, fuseseră cauza erorii de atunci, îşi concentra întreaga atenţie asupra senzaţiilor tandre de bunătate şi adoraţie de care fusese capabil în solitudinea de atunci şi i se părea că puterea de a manifesta încredere şi afecţiune pentru o fiinţă sau de a trăi pentru o altă fiinţă trebuie să fie o fericire emoţionantă până la lacrimi, sublimă precum declinul aprins al zilei în liniştea înserării, dar parcă tot atât de emoţionant de săracă în plăceri şi apatică pentru spirit. Căci între timp proiectul său începuse să-i apară oarecum comic, cam ca o înţelegere între doi bătrâni celibatari de a se muta împreună şi în asemenea oscilaţii ale imaginaţiei simţea cât de puţin era făcută ideea dragostei fraterne devotate să alimenteze o asemenea dorinţă. Cu o obiectivitate relativă, îşi mărturisi că în relaţiile dintre Agathe şi el pătrunsese de la început o mare doză de asocial. Nu numai chestiunea cu Hagauer şi cu testamentul, ci întreaga paletă a sentimentelor trăda o oarecare

vehemenţă şi, fără îndoială, în relaţia lor fraternă era cuprinsă iubirea reciprocă, dar şi aversiune faţă de restul lumii. „Nu!" se împotrivi Ulrich. „Să vrei să trăieşti pentru altul nu e altceva decât egoismul eşuat, care de îndată îşi deschide alături o nouă firmă cu un asociat găsit în grabă!"

De fapt, încordarea sa lăuntrică, în ciuda acelei observaţii strălucit formulate, depăşise punctul culminant încă din clipa când fusese ispitit să concentreze într-un opaiţ marea lumină care-l cotropise atât de confuz; când se vădi că fusese o greşeală, gândul său renunţă la intenţia de a lua vreo decizie şi se lăsă abătut de bunăvoie. În apropierea lui se ciocniseră tocmai doi bărbaţi, îşi aruncau acum pe un ton răstit remarci neplăcute ca şi când ar fi vrut să se ia la bătaie, iar atenţia sa înviorată se îndreptă înspre ei, iar când se abătu de la acel incident, privirea i se intersectă cu cea a unei femei care semăna cu o floare grea înclinându-se pe tijă. În acea bună dispoziţie plăcută în care se amestecau în cantităţi egale sentimentul şi atenţia îndreptată în afară, el luă acum cunoştinţă de faptul că cerinţa ideală de a-ţi iubi aproapele se divizează în omul real în două părţi, una constând în constatarea că nu-ţi poţi suferi semenii, în timp ce cea de-a doua, drept compensaţie, ajunge să intre într-un raport sexual cu aceştia. Fără să mai stea pe gânduri, se întoarse după câţiva paşi să o urmărească; lucrul se întâmplase cu totul mecanic, ca urmare a atingerii lor din priviri. Vedea silueta ei prin rochie asemenea unui peşte mare, alb, care pluteşte aproape de suprafaţa apei. Îşi dorea să o agate cu harponul, bărbăteşte şi s-o vadă zvârcolindu-se, în imaginea aceea era la fel de multă repulsie ca şi dorinţă. Din anumite indicii abia perceptibile avea certitudinea că femeia ştia că el se strecura în spatele ei şi aprecia gestul. Încerca să-şi dea seama în ce loc anume s-ar fi putut situa ea pe eşichierul social şi ghicea că ar fi fost vorba de pătura superioară a clasei

mijlocii, unde ar fi fost greu de precizat poziţia. „Familie de negustori? Familie de funcţionari?" se întreba el. Dar apăreau arbitrar şi alte imagini, printre ele chiar şi cea a unei farmacii; simţea mirosul de pământ, înţepător şi dulceag, al drumului care se întoarce acasă; atmosfera densă a căminului unde nu se mai percepeau tresăririle luminate doar cu puţin înainte de lampa unui intrus. Fără îndoială, situaţia avea ceva repulsiv şi în acelaşi timp atrăgător la modul vulgar, ordinar.

În vreme ce Ulrich mergea mai departe în urma femeii şi în realitate se temea că ea avea să se oprească în faţa vreunei vitrine şi să-l silească fie să se poticnească stupid trecând mai departe pe lângă ea, fie să o acosteze adresându-i-se, în el se menţinea ceva neabătut şi luminos de limpede. „La urma urmei, ce poate să vrea Agathe de la *mine?*" se întrebă el pentru întâia dată. Nu ştia. Presupunea că ar fi fost, probabil, ceva asemănător cu ceea ce voia şi el de la ea, dar nu avea decât raţiuni de ordin afectiv pentru aşa ceva. N-ar fi trebuit să se mire că totul se petrecuse atât de rapid şi într-un mod atât de neprevăzut? În afara câtorva amintiri din copilărie, nu ştiuse nimic despre ea şi puţinul pe care-l aflase, de exemplu faptul că de câţiva ani era legată de Hagauer, îi era mai curând neplăcut. Îşi amintea acum şi de ezitarea ciudată, de adversitatea cu care se apropiase la sosire de casa tatălui său. Dintr-odată, îl străfulgera o idee: „Sentimentul meu pentru Agathe este doar o închipuire!". Pentru un om care vrea tot timpul altceva decât cei din jurul său – îşi spunea ei cu seriozitate –, pentru un astfel de om care nu simte decât antipatii şi nu reuşeşte să ajungă niciodată la simpatii, bunăvoinţa obişnuită şi bunătatea insipidă a oamenilor în general trebuie în mod necesar să se destrame uşor şi să se reducă la o duritate siderală, pe deasupra căreia pluteşte ceaţa unei iubiri impersonale. Iubire serafică, o numise el odată. S-ar fi putut spune:

iubire fără partener, se lansă în speculaţii. Sau la fel de bine: iubirea fără sexualitate. În general, astăzi iubirea este doar sexuală; cei de acelaşi gen nu se pot suferi, iar în împreunarea dintre sexe oamenii manifestă o răzvrătire tot mai pronunţată împotriva supraestimării acestei constrângeri. Iubirea serafică era însă eliberată de ambele defecte. Era o iubire eliberată de contracurenţii aversiunilor sociale şi sexuale. O asemenea iubire, care se făcea percepută pretutindeni laolaltă cu cruzimile vieţii, putea fi într-adevăr denumită iubirea fraternă a unei epoci care nu mai găsea nicio întrebuinţare acestui tip de iubire – îşi spuse el acum tresărind de iritare.

Dar în vreme ce-şi încheia astfel gândurile, visa în acelaşi timp şi în alternanţă şi la o femeie care să nu se lase abordată în niciun fel. Plutea prin faţa lui asemenea zilelor de toamnă târzie la munte, unde aerul are în sine ceva cadaveric, agonizant, însă culorile ard în tumultul cel mai înalt al pasiunii. Vedea în faţa ochilor depărtările în perspective albastre, nesfârşite, în tainicele şi bogatele lor nuanţe. Uitase cu totul de femeia care mergea în faţa lui, era departe de orice dorinţă şi poate aproape de iubire.

Fu trezit din această stare de absenţă doar de privirea insistentă a unei alte femei, asemănătoare cu cea a primei, dar nu atât de insolentă şi de grea, ci delicată şi elegantă ca un pastel, şi totuşi îi ajunse un fragment de secundă pentru a pătrunde până la Ulrich; îşi ridică ochii şi înregistră într-o stare de totală epuizare lăuntrică prezenţa unei doamne frumoase, în care o recunoscu pe Bonadea.

Ziua aceea minunată o atrăsese şi pe ea pe stradă. Ulrich îşi privi ceasul; nu se plimbase decât o jumătate de oră fără vreo ţintă, iar de când ieşise din palatul contelui Leinsdorf nu trecuseră nici patruzeci şi cinci de minute. Bonadea spuse:

— Astăzi nu sunt liberă.

Ulrich gândi: „Cât de lungă poate să fie o zi întreagă, un an şi

chiar o hotărâre luată pentru toată viaţa!”. Cu neputinţă de măsurat.

23
Bonadea sau recăderea

Astfel se întâmplă că nu multă vreme după aceea Ulrich primi vizita prietenei sale părăsite. Întâlnirea lor pe stradă nu ajunsese nici pentru reproşurile pe care el avusese intenţia să i le facă de a fi abuzat de numele lui spre a câştiga astfel prietenia Diotimei şi nu-i lăsase nici Bonadeei suficient timp pentru a-i face lui reproşuri pentru tăcerea îndelungată, nu numai pentru a se apăra de învinuirile de indiscreţie şi a o numi pe Diotima o „viperă netrebnică”, ci şi pentru a găsi o dovadă în acest sens. Astfel că, prietenul retrăgându-se acum din acea relaţie, conveniseră doar că se cădea să mai stea de vorbă.

Cea care-şi făcu apariţia nu mai era acea Bonadea care-şi răsucise părul până într-atât încât capul ei căpătase un profil aproape clasic grecesc atunci când se privea cu ochii strălucitori în oglindă şi-şi propunea să devină la fel de pură şi nobilă ca şi Diotima, şi nici nu era cea care în nopţile ei furtunoase îşi blestema fără nicio ruşine şi cu o abilitate feminină modelul pentru a o fi silit să îndure asemenea cure de dezintoxicare, ci era iarăşi Bonadea cea şarmantă de altădată, căreia îi cădeau buclele peste fruntea nu foarte inteligentă sau i se ridicau de pe frunte, după cum cerea moda, în ai cărei ochi plutea perpetuu ceva asemenea aerului vibrând deasupra unui foc aprins. În vreme ce Ulrich se pregătea să-i ceară socoteală pentru că trădase legătura dintre ei în faţa verişoarei lui, ea îşi scotea cu grijă în faţa oglinzii pălăria şi, când el tocmai voia să se asigure cât de multe dezvăluise, ea îi explică, binedispusă şi cu precizie, că fabulase în faţa Diotimei că ar fi primit de la el o

scrisoare în care o ruga să aibă grijă ca Moosbrugger să nu fie dat uitării şi că nu se gândise că ar fi putut face altceva decât să se îndrepte spre femeia despre a cărei magnanimitate autorul scrisorii îi vorbise atât de des. Apoi se aşeză pe braţul fotoliului lui Ulrich, îl sărută pe frunte şi-l asigură cu modestie că toată povestea era adevărată, cu excepţia scrisorii. O mare căldură emana din corsajul ei.

— Atunci de ce ai făcut-o şarpe pe vara mea? Tu însăţi ai fost o viperă! spuse Ulrich.

Bonadea îşi mută îngândurată privirea de la el spre perete.

— Ei, nu ştiu, îi răspunse, e aşa de drăguţă cu mine. Se interesează atâta de mine!

— Ce vrei să spui? întrebă Ulrich. Participi şi tu la eforturile ei îndreptate înspre bine, adevăr şi frumos?

Bonadea răspunse:

— Mi-a explicat că nicio femeie nu-şi poate trăi iubirea pe măsura puterilor ei, ea la fel de puţin ca mine. Din cauza aceasta, fiecare femeie trebuie să-şi facă datoria în locul în care a fost aşezată de destin. E atât de nemaipomenit de bună, continuă Bonadea gânditoare. Mă convinge să fiu indulgentă cu soţul meu şi susţine că o femeie superioară îşi găseşte fericirea profundă în felul în care-şi stăpâneşte viaţa maritală; ea pune aceasta mai presus de adulter. La drept vorbind, şi eu am gândit totdeauna astfel.

Era de fapt adevărat; căci Bonadea nu gândise niciodată altfel, ea acţionase doar altfel şi putea deci s-o afirme fără nicio mustrare de conştiinţă. Când Ulrich îi spuse asta, se alese încă un sărut; de data aceasta ceva mai jos de frunte.

— Tu îmi tulburi echilibrul poligam! spuse ea cu un mic oftat pentru a-şi scuza contradicţia care se ivise între gândirea şi acţiunile ei.

Reieşi dintr-un lung schimb de întrebări că ar fi vrut să spună „echilibru poliglandular", un termen fiziologic pe atunci doar pe înţelesul iniţiaţilor, care putea fi tradus prin echilibru al umorilor, în ipoteza că ar exista anumite glande acţionând asupra sângelui şi care influenţează, prin stimulările şi inhibiţiile provocate caracterul şi temperamentul, mai ales acel fel de temperament cu care Bonadea era înzestrată în anumite împrejurări în prea mare măsură, până la a o face să sufere.

Ulrich se încruntă curios.

— Adică o problemă de glande, spuse Bonadea. Te mai linişteşte oarecum dacă ştii că tot nu poţi să faci nimic – îi surâse melancolică prietenului său pierdut – şi când ajungi să-ţi pierzi prea repede echilibrul, atunci ai uşor insuccese sexuale!

— Dar, Bonadea, o întrebă Ulrich uimit, ce tot spui!

— Aşa am învăţat. Tu eşti un eşec sexual, spune vara ta. Dar ea mai spune şi că poţi să scapi de tulburările fizice şi sufleteşti grave care decurg de aici dacă îţi spui că nimic din ceea ce facem nu este doar o chestiune personală. Ea e foarte bună cu mine. Despre mine spune că greşeala pe care o fac este că în dragoste am rămas legată în prea mare măsură de un singur detaliu, în loc să privesc iubirea în ansamblul ei. Prin detaliu ea înţelege ceea ce ea denumeşte şi „experienţa brută"; e deseori foarte interesant să ajungi să cunoşti lucrurile în lumina pe care o aruncă ea asupra lor. Dar un lucru nu-mi place la ea; căci, până la urmă, chiar dacă spune că o femeie puternică îşi află opera vieţii în monogamie şi trebuie să iubească întocmai cum lucrează un artist, ea are totuşi trei, şi cu tine poate patru bărbaţi în rezervă, iar eu, cu norocul meu, nu am acum niciunul!

Privirea cu care îl învrednici pe rezervistul care dezertase de la ea era caldă şi plină de îndoială. Dar Ulrich nu vru să remarce.

— Voi vorbiţi despre mine? se interesă el, având nişte presimţiri.

— A, numai aşa, câteodată, răspunse Bonadea. Când vara ta caută un exemplu pentru câte ceva sau când e de faţă prietenul tău, generalul.

— Poate că se întâmplă să fie şi Arnheim pe acolo?

— El ascultă cu multă demnitate conversaţia nobilelor doamne, îl ironiză Bonadea, nu fără un anumit dar al imitaţiei discrete, dar adăugă apoi serioasă: De altfel, purtarea lui faţă de vara ta mie nu-mi place. Mai toată vremea e în vreo călătorie; când e acolo, vorbeşte prea mult cu toată lumea, iar când ea o dă ca exemplu pe doamna von Stern şi…

— Doamna von Stein, o corectă Ulrich întrebător.

— Fireşte, von Stein, vreau să spun; despre ea Diotima vorbeşte mereu. Şi când, cum îţi spuneam, vorbeşte despre relaţiile care existau între doamna de Stein şi cealaltă, Vul… – ei, cum o cheamă, are, aşa, un nume cam indecent?

— Vulpius.

— Desigur. Înţelegi, aud acolo aşa multe cuvinte străine că uite, încep să le uit şi pe cele mai simple! Aşa deci, când o compară pe doamna von Stein cu cealaltă, atunci Arnheim se uită la mine tot timpul, ca şi când eu, pe lângă adorata lui, aş fi doar ca aceea, cum îi spuneai!

Ulrich insistă el să afle explicaţiile acestor schimbări.

Reieşi că Bonadea, de când pretinsese a fi una din prietenele intime ale lui Ulrich, făcuse mari progrese în cercul Diotimei.

Reputaţia de nimfomană pe care Ulrich, în iritarea lui, i-o atribuise cu uşurinţă Bonadeei avusese asupra verişoarei sale un efect extraordinar. Primind-o la recepţiile ei, recomandată vag drept o doamnă care se ocupa cu operele de binefacere, ea o observa uneori pe ascuns; această intrusă cu ochii asemenea unor sugative

care se îmbibau de imaginea casei ei i se păruse nu numai de-a dreptul neliniştitoare, ci stârnise la fel de multă curiozitate feminină cât şi oroare. Ca să spunem adevărul, când Diotima pronunţa formula „boală venerică" avea nişte senzaţii confuze semănând cu cele avute când îşi imagina viaţa agitată a noii ei cunoştinţe şi se aştepta, cu conştiinţa plină de nelinişte, de fiecare dată la scene imposibile, la ceva ruşinos şi compromiţător. Bonadea reuşea însă să-i liniştească neîncrederea prin comportamentul ei ambiţios, care corespundea purtării deosebit de bine-crescute a unor copii răi într-un mediu care le trezeşte un zel de emulaţie morală. Uită astfel că era geloasă pe Diotima şi aceasta remarca acum cu uimire că neliniştitoarea ei protejată era la fel de devotată idealurilor ca ea însăşi. Căci „surioara rătăcită", cum îi spunea ea, devenise acum o protejată şi curând Diotima îi acordă un interes activ, căci propria ei situaţie o făcea să simtă în taina infamă a nimfomaniei un fel de manifestare feminină a sabiei lui Damocles, despre care ea spunea că ar putea pluti suspendată şi deasupra creştetului Genovevei. „Eu ştiu, copila mea", o învăţa ea pe Bonadea, consolând-o, când de fapt erau cam de aceeaşi vârstă, „nimic nu e mai tragic decât să îmbrăţişezi un bărbat despre care nu eşti în sinea ta convinsă…" şi o săruta pe gura nu prea castă cu o risipă de curaj care i-ar fi ajuns să-şi apese buzele pe ţepii însângeraţi ai bărbii unui leu.

Situaţia în care se afla Diotima la vremea aceea era cea a ezitării între Arnheim şi Tuzzi: o postură verticală, s-ar putea spune la figurat, cu pe de o parte prea multă, pe de alta prea puţină greutate. Însuşi Ulrich o găsise la întoarcere pe vara sa cu o legătură pe frunte şi cu comprese calde; dar aceste tulburări feminine, a căror intensitate ea o resimţea ca însemnând protestul trupului ei faţă de instrucţiunile contradictorii primite din partea sufletului, treziseră în Diotima acea nobilă fermitate care-i era proprie îndată ce nu mai voia să fie asemenea oricărei alte femei. De fapt, la început s-ar fi

putut întreba dacă o asemenea misiune s-ar fi cuvenit să fie abordată pornind de la suflet sau de la trup, dacă ar fi fost favorizată mai degrabă de o schimbare a atitudinii fată de Arnheim sau fată de Tuzzi; dar până la urmă dilema se decise cu ajutorul lumii, căci în timp ce sufletul, cu enigmele sale amoroase, îi scăpa ca un peşte pe care ar fi vrut să-l ţină în mână, Diotima, în situaţia bolnavei care caută ajutor, găsi din belşug sfaturi în cărţile scrise în spiritul epocii, tocmai când se hotărâse pentru prima dată să-şi abordeze destinul prin cealaltă latură, cea fizică, care pentru ea era reprezentată de soţul ei. Nu ştiuse că epoca noastră, presupusă a fi pierdut noţiunea pasiunii amoroase, ca epocă mai degrabă religioasă decât sexuală, simte că e copilăresc şi nedemn de ea să se mai ocupe de dragoste, îndreptându-şi în schimb eforturile spre căsătorie, ale cărei procese fireşti în toate metamorfozele lor le cercetează cu o meticuloasă vigoare. Încă de pe atunci apăruseră multe din acele cărţi care vorbeau cu o candoare întâlnită numai la profesorii de educaţie fizică despre „revoluţiile vieţii sexuale" şi care vor să-i ajute pe oameni să fie căsătoriţi, şi totuşi mulţumiţi. În aceste cărţi bărbatul şi femeia nu sunt numiţi altfel decât „elementul masculin şi cel feminin al procreaţiei" sau cel mult „parteneri sexuali", iar plictiseala din relaţiile între ei, care ar urma să fie alungată prin tot felul de variaţiuni psihice şi fizice, a fost botezată „problema sexuală". Când Diotima pătrunse în acea literatură, la început i se încruntă fruntea, însă apoi i se netezi la loc; căci fusese obligată în orgoliul ei să constate că o mare mişcare de idei, care se năştea sub ochii ei, îi scăpase până atunci şi în cele din urmă, sedusă de-a binelea, îşi luă fruntea în mâini de uimire la gândul că ar fi fost eventual în stare să-i dăruiască lumii un ţel (chiar dacă nu se hotărâse care anume ar fi fost acel ţel până în momentul respectiv), dar nu se gândise niciodată că dezagreabilele enervări ale căsniciei

ar fi putut fi tratate prin arma superiorităţii intelectuale. Această posibilitate revelată acum corespundea în cea mai mare măsură propriilor ei înclinaţii şi-i deschise dintr-odată perspectiva de a trata relaţiile cu soţul ei, până atunci resimţite doar ca o sursă de suferinţe, ca pe o ştiinţă şi ca pe o artă frumoasă.

„De ce să ne mai avântăm în depărtări când binele e atât de aproape?" spunea Bonadea şi-şi întărea atitudinea prin predilecţia ei pentru locuri comune şi pentru citate. Căci ajunsese în situaţia de a fi curând adoptată de Diotima, totdeauna gata să-şi dăruiască protecţia, drept eleva ei în asemenea probleme şi tratată ca atare. Se aplica astfel principiul pedagogic potrivit căruia înveţi cel mai bine învăţându-i pe ceilalţi şi, pe de o parte, aceasta o ajuta pe Diotima să continue să extragă, din impresiile provizorii şi încă neordonate, nici pentru ea limpezi, aşa cum le culesese din noile ei lecturi, ceva de care să fie ferm convinsă – condusă aici de fericitul mister al „intuiţiei", adică de principiul că, pe cât vorbeşti mai mult în vânt, pe atât mai bine îţi atingi ţinta; pe de altă parte, Bonadea avea de aici un avantaj, devenind posibilă acea reacţie de răspuns în absenţa căreia elevul rămâne nerodnic, chiar având cel mai bun profesor; amploarea cunoştinţelor ei practice, chiar dacă le ascundea prevăzătoare, reprezenta pentru Diotima în rolul ei de teoreticiană o sursă de experienţe cu anxietate cercetată, de când soţia şefului de departament Tuzzi se hotărâse să-şi îndrepte căsnicia cu ajutorul cărţilor.

— Eu nu sunt nici de departe atât de deşteaptă cum e ea, explică Bonadea, dar deseori aflu în cărţile acelea ale ei nişte lucruri despre care eu habar n-aveam, ceea ce uneori o deprimă atât de tare încât îmi spune tristă: „Sunt lucruri care nu pot fi decise la masa de consiliu a patului conjugal, ci, din păcate, pentru aşa ceva e nevoie de o experienţă sexuală şi o practică sexuală imensă, învăţată pe

material viu!”.

— Dar pentru numele lui Dumnezeu, exclamă Ulrich care izbucnise în râs numai la gândul că vara sa atât de castă s-ar fi rătăcit în „ştiinţele sexualităţii”, ce vrea ea, la urma urmei?

Bonadea adună laolaltă tot ce învăţase despre fericita reuniune a intereselor ştiinţifice ale modei cu un mod stupid de exprimare.

— E vorba de cea mai bună exploatare, de optima administrare a instinctelor sexuale, răspunse ea în spiritul profesoarei ei. Ea este convinsă că drumul spre o viaţă amoroasă înaripată şi armonioasă trebuie să ducă prin cea mai strictă autoeducare.

— Adică vă educaţi cu toată grija? Şi încă la modul cel mai strict! Dar vorbeşti nemaipomenit! exclamă iarăşi Ulrich. Fii atât de bună şi explică-mi în ce scop se educă astfel Diotima?

— În primul rând îi face, bineînţeles, educaţie soţului ei, îl corectă Bonadea.

— Săracul de el! îi scăpă lui Ulrich fără voie şi o rugă: Atunci aş vrea să ştiu cum procedează; nu mai fi aşa discretă! În realitate, în faţa acestor întrebări Bonadea se simţea paralizată de mândrie, ca un elev model la examen.

— Atmosfera ei sexuală e otrăvită, explică ea cu precauţie. Dacă ea vrea să o purifice, nu poate face astfel decât dacă Tuzzi şi cu ea îşi vor controla cu cea mai mare minuţiozitate activitatea. Aici nu există reguli generale. Trebuie să te străduieşti să-l observi pe celălalt în reacţiile sale. Iar pentru a-l putea observa cum trebuie, se cere să ai o anumită intuiţie în problemele vieţii sexuale. Trebuie să poţi compara experienţa câştigată în practică cu rezultatele cercetărilor teoretice, spune Diotima. Astăzi femeia a adoptat o atitudine nouă, schimbată, faţă de problema sexuală; ea pretinde de la bărbat nu numai ca el să acţioneze, ci îi pretinde să acţioneze pornind de la o cunoaştere corectă a naturii feminine! Iar pentru a-l

distrage pe Ulrich, sau poate pentru că o amuza şi pe ea, adăugă binedispusă:

— Închipuie-ţi ce efect poate să aibă aşa ceva asupra bărbatului ei, care nu are nicio idee despre aceste noutăţi şi care află cam ce-i cu ele mai ales la dezbrăcare în dormitor, când Diotima, să zicem, cu părul pe jumătate despletit, începe să-şi caute acele de păr; strângându-şi jupa între picioare, atunci îşi găseşte să discute despre aceste probleme. Am încercat cu soţul meu şi el s-a înecat aproape; dar un lucru tot trebuie să recunoşti, dacă e să fie vorba despre o căsătorie de durată, ea are cel puţin avantajul că scoate din partenerul de viaţă tot potenţialul lui erotic; din cauza aceasta îl tot prelucrează Diotima pe Tuzzi care, fie vorba între noi, e cam necioplit.

— A început o epocă grea pentru bărbaţii voştri, o tachină Ulrich.

Bonadea râse, dar remarcă atunci cât de fericită ar fi fost ea să poată scăpa din când în când de gravitatea apăsătoare a şcolii ei de erotică.

A

Însă curiozitatea ştiinţifică a lui Ulrich nu era satisfăcută; el intuia faptul că prietena sa atât de schimbată trecea ceva sub tăcere, un lucru despre care în realitate ar fi ţinut mai degrabă să vorbească. Obiectă deci, pe un ton confidenţial, că de fapt eroarea celor doi soţi care se regăseau acum uniţi prin suferinţă ar fi constat mai degrabă în faptul că ar fi avut un prea mare „potenţial erotic".

— Desigur, aşa gândeşti tu totdeauna! îl critică Bonadea şi îşi însoţi spusele cu o privire înţepătoare, putând fi interpretată la fel de bine şi ca o expresie a regretului pentru nevinovăţia ei de curând recâştigată. Iar tu abuzezi de slăbiciunea fiziologică a femeii!

— De ce abuzez eu? Ia te uită, ai găsit un termen excelent pentru istoria iubirii noastre!

Bonadea îi dădu o palmă uşor şi îşi potrivi cu degete nervoase părul în faţa oglinzii. Privindu-l de acolo, spuse:

— Citezi dintr-o carte! — Fireşte. Dintr-una foarte cunoscută.

— Dar Diotima contestă acest fapt. Ea a mai găsit ceva într-o altă carte, adică: „Inferioritatea fiziologică a bărbatului". Cartea e scrisă de o femeie. Crezi că acest amănunt joacă într-adevăr un rol atât de important?

— Habar n-am despre ce-i vorba şi nu pot să-ţi dau niciun răspuns!

— Atunci, ascultă! Diotima porneşte de la descoperirea pe care o denumeşte „Disponibilitatea constantă pentru plăcere a femeii". Poţi să-ţi dai seama ce-nseamnă?

— În ce o priveşte pe Diotima, nu!

— Nu fi grosolan! îl certă prietena lui. Teoria e foarte delicată şi trebuie să mă străduiesc să ţi-o explic în aşa fel încât să nu tragi concluzii greşite de pe urma faptului că sunt singură cu tine în casa ta. Adică, teoria se bazează pe faptul că o femeie poate fi iubită chiar dacă ea nu vrea. Înţelegi acum?

— Da.

— Din păcate, nici nu se poate nega. Dimpotrivă, bărbatul, chiar dacă vrea să iubească, deseori nu e în stare de aşa ceva. Diotima spune că faptul a fost dovedit ştiinţific. Tu ce crezi?

— Se prea poate.

— Ştiu eu? se îndoi Bonadea. Dar Diotima spune că dacă priveşti lucrurile ştiinţific, se înţelege de la sine. Căci contrar femeii, care e oricând gata să facă dragoste, bărbatul, adică, mai pe scurt, partea cea mai bărbătească a bărbatului, e foarte uşor de intimidat.

Faţa Bonadeei era de culoarea bronzului când se întoarse acum cu spatele la oglindă.

— Mă miră să aud aşa ceva despre Tuzzi, spuse Ulrich plin de

tact.

— Nici eu nu cred că ar fi fost aşa înainte, spuse Bonadea, dar faptul vine să confirme teoria, pentru că îl bate la cap toată ziua. Ea o numeşte teoria unui „fiasco". Căci dacă procreatorul mascul este înclinat spre fiasco, atunci el nu se mai simte sigur decât acolo unde nu are să se teamă de vreo superioritate sufletească, indiferent de ce fel, a femeii, astfel că bărbaţii nu au aproape niciodată curajul să înceapă ceva cu o femeie care le este egală ca om. Cel puţin, încearcă de la început să o plaseze într-o situaţie de inferioritate. Diotima spune că laitmotivul tuturor iniţiativelor amoroase ale bărbaţilor şi, mai ales, al aroganţei masculine, este frica. Oamenii mari o simt; vrea să spună că şi Arnheim. Cei mai mici o ascund sub tot felul de pretenţii fizice brutale şi abuzează de viaţa sufletească a femeii; când spun aşa ceva mă gândesc la tine! Iar ea la Tuzzi. Insistenţa „în clipa aceasta – sau niciodată!" cu care ne împingeţi în păcat atât de des este doar un fel de corn…

Era cât pe ce să spună „compresă".

— Compensaţie, o ajută Ulrich.

— Da. Astfel scăpaţi voi de impresia propriei voastre inferiorităţi fizice.

— Ce aţi hotărât voi să faceţi? întrebă Ulrich impresionat.

— Trebuie să ne străduim să fim drăguţe cu bărbaţii! Din acest motiv am şi venit acum la tine. Să vedem cum ai să te descurci!

— Dar Diotima?

— Doamne, ce-ţi pasă ţie acum de Diotima! Arnheim face nişte ochi de melc atunci când ea îi spune că bărbaţii superiori din punct de vedere intelectual nu par să-şi găsească, din păcate, deplina satisfacţie decât cu femei inferioare lor, în vreme ce faţă de femeile care le sunt egale, sufleteşte vorbind, înregistrează un fiasco, lucru dovedit ştiinţific de doamna von Stein şi acea Vulpius. (Vezi, acum

nu mă mai încurc deloc în numele lor. Dar, faptul că ea a fost partenera sexuală a bătrânului olimpian Goethe, asta am ştiut, fireşte, dintotdeauna!)

Ulrich încercă să mai îndrepte o dată conversaţia înspre Tuzzi, pentru a o îndepărta de el însuşi. Bonadea începu să râdă; nu-i lipsea înţelegerea faţă de situaţia jalnică a acelui diplomat, care, ca bărbat, îi plăcea foarte mult şi simţea o bucurie răutăcioasă şi un sentiment de complicitate cu Diotima în faptul că şeful de departament avea de suferit de pe urma corecţiei aplicate sufletului conjugal. Ea povesti că Diotima pornea în tratamentul pe care i-l administra soţului ei de la premisa că trebuia să-l elibereze de teama faţă de ea şi că în acel scop trebuia chiar să se acomodeze puţin cu „brutalitatea sexuală" a bărbatului. Greşeala vieţii ei – recunoştea ea acum – fusese că propria ei importanţă era prea mare pentru naiva nevoie de superioritate a partenerului său masculin în căsătorie şi că procedase, pentru a atenua acel neajuns, la mascarea superiorităţii ei sufleteşti printr-o cochetărie erotică simetrică.

Ulrich întrebă interesat cum anume era de înţeles ceea ce îi spunea.

Privirea Bonadeei îi cercetă chipul cu gravitate.

— De exemplu, îi spune: „Ne-am ratat viaţa prin concurenţa între noi ca să stabilim care e mai important la nivel personal". Astfel, recunoaşte că efectul otrăvitor al tendinţei de autoritate masculină e dominant şi în întreaga viaţă publică…

— Dar nu e nimic cochet aici, nici erotic! obiectă Ulrich.

— Tocmai. Pe urmă trebuie să te gândeşti că un bărbat, când e cu adevărat dominat de pasiune, se comportă faţă de o femeie ca un călău în faţa victimei lui. Atitudinea provine de la tendinţa de autoritate, aşa cum i se spune acum. Pe de altă parte, n-ai să negi că instinctul sexual e important şi pentru femeie?

— Sigur că nu! — Perfect. Însă relaţia sexuală pretinde, pentru a putea evolua fericit, egalitate. Trebuie să îi arătăm consideraţie partenerului în dragoste, dacă vrem să obţinem de la el o îmbrăţişare care să ne facă fericiţi, egali în drepturi, şi nu numai ca o completare pasivă a noastră, continuă ea, preluând modul de a se exprima al institutoarei sale, ca un om care se vede împins pe o suprafaţă alunecoasă fără voia lui, tot mai speriat, tot mai departe. Căci dacă în nici o altă relaţie umană nimeni nu suportă să fie în permanenţă oprimat sau să oprime tot timpul pe altcineva, în relaţiile sexuale cu atât mai puţin…!

— Nici chiar aşa! o contrazise Ulrich.

Bonadea îl strânse de braţ şi ochii îi străluceau precum stelele căzătoare.

— Taci din gură, izbucni ea. Vouă vă lipseşte cunoaşterea experimentală a psihicului feminin! Dacă vrei să-ţi povestesc mai departe despre vara ta…; dar ajunsese şi ea la capătul puterilor şi acum ochii îi fulgerau ca ai unei tigroaice în a cărei cuşcă se adusese carnea. Nu, nu pot să mai aud aşa ceva! strigă ea.

— Iar ea vorbeşte astfel? întrebă Ulrich. A spus ea într-adevăr aşa ceva?

— Dar în fiecare zi nu aud altceva decât practică sexuală, îmbrăţişare reuşită, puncte erogene, glande, secreţii, dorinţe refulate, antrenament erotic şi normalizarea instinctului sexual. Probabil că fiecare are sexualitatea pe care o merită, cel puţin aşa susţine vara ta, dar trebuie să mă laud cu una atât de deosebită?

Privirea ei o susţinea pe cea a prietenului.

— Eu cred că nu trebuie, în ce te priveşte! afirmă Ulrich fără să se grăbească.

— La urma urmei, s-ar putea spune că această capacitate atât de puternică a mea de a trăi experienţele de viaţă reprezintă o

plusvaloare fiziologică? întrebă Bonadea izbucnind într-un râs ambiguu şi fericit.

Nu mai ajunse să primească niciun răspuns. Când, după mai mult timp, Ulrich sesiză la el însuşi o anumită împotrivire, printre draperiile de la ferestre ţâşnea ziua vie de afară şi, privită din exterior, încăperea întunecată semăna cu o cameră funerară a unui sentiment atrofiat până la a nu mai putea fi recunoscut. Bonadea stătea întinsă, cu ochii închişi, şi nu mai dădea niciun semn de viaţă. Senzaţiile pe care le trăia trupul ei nu erau diferite de cele ale unui copil a cărui încăpăţânare a fost înfrântă printr-o pedeapsă. Fiecare părticică a trupului, acum pe deplin domolit şi ajuns la saţietate, tânjea după tandreţea unei iertări morale. Dăruită de cine? Sigur nu de bărbatul în al cărui pat era întinsă acum şi pe care-l implorase să o omoare, pentru că plăcerea nu mai putea fi frântă de nicio repetare sau intensificare a mângâierilor. Îşi ţinea ochii închişi, ca să nu fie nevoită să-l vadă. Se gândea doar, încercând să-şi ducă gândul la capăt: „Stau acum lungită în patul lui!" şi „Nu mă mai las niciodată alungată de aici!". Aşa strigase lăuntric cu puţin înainte: acum cuvintele exprimau doar o situaţie din care nu exista nicio ieşire fără a trece prin etape penibile. Bonadea îşi reluă cu lenevie şi încetineală gândurile de acolo de unde fuseseră întrerupte.

Se gândea la Diotima. Treptat îi veneau în minte cuvinte, fraze şi fragmente de fraze, dar mai ales sentimentul de mulţumire faţă de existenţa ei proprie în clipa când asemenea cuvinte de neînţeles şi greu de rememorat cum ar fi fost hormoni, glande, cromozomi, zigoţi sau secreţii interne îi foşneau în lungi conversaţii în ureche. Căci pudoarea maestrei sale nu mai recunoştea limitele atunci când aceste limite erau scăldate de luminile ştiinţei. Diotima era în stare să spună în faţa ascultătorilor ei: „Viaţa sexuală nu este o meserie care să poată fi furată, ea trebuie să rămână mereu cea mai înaltă

artă pe care ne este dat să o învăţăm în viaţa noastră!", dar în acelaşi timp putea să se exprime puţin ştiinţific şi să vorbească febril despre „manevre de abordare" sau „puncte grave". De asemenea expresii îşi amintea acum cu precizie eleva ei. O punere în lumina critică a îmbrăţişărilor, clarificarea situaţiilor fizice, zonele erogene, drumul orgasmului feminin, bărbaţii bine disciplinaţi, atenţi la partenera lor… Cu vreo oră înainte, Bonadea se simţise înşelată în modul cel mai ordinar de asemenea exprimări ştiinţifice, intelectuale, distinse, pe care altminteri le admira. Spre surprinderea ei, luase cunoştinţă pentru prima oară de faptul că aceşti termeni aveau importanţă nu numai pentru ştiinţă, ci şi pentru sentimente şi remarcase aceasta când flăcările izbucniseră deja din latura emotivă pe care o lăsase descoperită. O urâse în clipa aceea pe Diotima. „Să vorbeşti astfel despre lucrul acesta, tocmai bine ca să-ţi pierzi plăcerea!" gândise ea şi, însufleţită de sentimente de răzbunare, avusese impresia că Diotima, care avea patru bărbaţi, nu-i permitea ei să se bucure de niciunul, trăgând-o astfel pe sfoară. De fapt, Bonadea văzuse în asemenea analize cu ajutorul cărora ştiinţa sexuală rezolvă obscurele procese sexuale doar o intrigă a Diotimei. Acum le înţelegea la fel de puţin ca dorinţa ei pasională pentru Ulrich. Căuta să-şi amintească de clipele când toate gândurile şi senzaţiile ei intraseră într-un fel de delir: la fel de neînţeles poate să i se pară unui om pradă hemoragiei când se gândeşte la nerăbdarea care l-a împins să-şi smulgă bandajul protector! Bonadea se gândea la contele Leinsdorf, care denumise căsătoria o funcţie înaltă şi comparase cărţile Diotimei tratând despre această problemă cu o raţionalizare a căilor oficiale; se gândea la Arnheim, care era multimilionar şi care afirmase că revalorizarea fidelităţii conjugale pornind de la ideea de trup era o autentică necesitate a epocii; şi se gândea la mulţi alţi oameni renumiţi, pe care îi cunoscuse în vremea

aceea, fără măcar să-şi mai amintească acum dacă aveau picioare lungi sau scurte, dacă erau graşi sau slabi; căci ea vedea la ei doar noţiunea strălucitoare a celebrităţii completată de o masă fizică incertă, cam în felul în care i se dă conţinut trupului unui porumbel tânăr bine fript printr-o umplutură densă, presărată cu ierburi. Evocându-şi asemenea amintiri, Bonadea îşi jura să nu se mai lase niciodată pradă unor asemenea furtuni izbucnite pe neaşteptate, care să-i răstoarne lumea lăuntrică, şi făcu un jurământ atât de energic încât se şi vedea, în măsura în care avea să-şi respecte ferm intenţiile, ajunsă, în spirit şi fără precizie fizică, iubita celui mai desăvârşit dintre bărbaţi, pe care să şi-l aleagă dintre admiratorii importantei sale prietene. Cum însă pentru moment nu se putea nega faptul că era mai degrabă dezbrăcată în patul lui Ulrich şi nu voia să-şi deschidă ochii, acel sentiment atât de bogat de pocăinţă voluntară se transformă, în loc să evolueze mai departe într-o consolare, într-o proastă dispoziţie penibilă şi exasperată.

Pasiunea, prin ale cărei efecte viaţa Bonadeei ajunsese să fie divizată în asemenea contradicţii, nu îşi avea sursele profunde în senzualitate, ci în ambiţie. La aceasta se gândea Ulrich, care-şi cunoştea bine prietena; tăcea acum pentru a nu-i trezi reproşurile, în timp ce-i contempla chipul în care ochii i se ascundeau lui. Forma originară a tuturor dorinţelor ei i se părea lui Ulrich a fi imboldul de a dobândi distincţie, o necesitate care se rătăcise pe cărări greşite, de fapt, în adevăratul înţeles al cuvântului, prin sinapse defectuoase. La drept vorbind, ambiţia socială de a bate recordurile, care în alte condiţii îşi sărbătoreşte triumfurile în a bea cea mai mare cantitate de bere sau în a-şi atârna la gât cele mai mari pietre preţioase, nu s-ar fi putut exterioriza, cum era cazul cu Bonadea, prin nimfomanie? După ce se consumase, Bonadea îşi retractase cu regret acea formă de exteriorizare, înţelegea el acum, şi înţelegea de asemenea foarte

bine că lipsa incomodă de naturaleţe a Diotimei trebuia să i se impună ei, o fiinţă pe care diavolul o îmboldise totdeauna cu brutalitate, ca o viziune paradiziacă. Îi privea ochii epuizaţi şi grei în orbite; vedea în faţa lui nasul care se înălţa cu fermitate pe chipul ei şi nările roşii, alungite; urmărea oarecum tulburat liniile acelui trup de femeie, acolo unde pe corsetul ferm al coastelor se odihnea pieptul rotund, amplu, cele de unde, din bulbul şoldurilor, creştea spinarea adâncită, cele ale unghiilor ascuţite şi dure asemenea unor solzi pe cupele dulci ale degetelor. În sfârşit, în timp ce contempla multă vreme cu repulsie câteva mici fire de păr care creşteau din nările iubitei, atât de aproape de ochii lui, îl preocupa de asemenea amintirea seducţiei pe care aceeaşi fiinţă o exercitase cu puţin înainte asupra dorinţelor lui. Surâsul atât de viu, ambiguu, cu care Bonadea venise „să se explice", modul natural în care ea respingea toate reproşurile sau în care comunicase vreo noutate despre Arnheim şi, în acea privinţă, exactitatea aproape ironică a observaţiilor ei; într-adevăr, se schimbase în avantajul ei, părea să fi devenit mai independentă, forţele care o atrăgeau spre înălţimi şi spre profunzimi îşi găsiseră în ea un echilibru liber şi acea imponderabilitate morală îl împrospătase parcă, binefăcător, pe Ulrich, care în ultima vreme suferise de pe urma propriei sale gravităţi; mai putea să simtă şi acum plăcerea cu care o ascultase adineaori urmărindu-i jocul expresiilor pe faţă, asemănător jocului valurilor sub soare. Deodată se gândi, privind chipul acum încruntat al Bonadeei, că, la drept vorbind, doar oamenii serioşi pot fi răi. „Oamenii veseli – gândea el – ar putea fi consideraţi de fapt asiguraţi împotriva răutăţii. La fel cum rolul de intrigant e totdeauna cântat de un bas". Într-un mod oarecum neliniştitor, ceea ce înseamnă că şi pentru el profunzimea şi întunericul erau inseparabile; căci e sigur că orice greşeală vinovată e mai puţin

gravă când e săvârşită de un om vesel „în mod uşuratic", dar, pe de altă parte, s-ar putea ca lucrul acela să nu fi fost aplicabil decât în dragoste, unde seducătorii greoi acţionează mult mai distructiv şi sunt în mai mare măsură de neiertat decât cei frivoli, chiar dacă ei fac pur şi simplu acelaşi lucru. Astfel îi rătăceau gândurile şi era nu numai dezamăgit că acel ceas de iubire, început în frivolitate, se încheia acum într-o asemenea stare tulbure, ci şi neaşteptat de înviorat.

O uită astfel pe Bonadea cea reală, de alături şi, fără să-şi dea seama cum, îi întorsese îngândurat spatele, sprijinindu-şi capul pe braţ; era acum cu gândul departe, dincolo de pereţii încăperii, când ea, îndemnată de tăcerea lui desăvârşită, îşi deschise ochii. În clipa aceea, fără să bănuiască că ea îl privea, el îşi aminti că odată, în timpul unei călătorii, coborâse din tren fără să fi ajuns la destinaţie, căci o zi transparentă care-i dezvăluise cu o viclenie insidioasă împrejurimile îl atrăsese departe de gară, spre o plimbare fără rost, pentru a-l părăsi deodată la lăsarea nopţii, fără bagaje într-un loc foarte îndepărtat. De altfel, credea că-şi amintea că avusese totdeauna darul de a absenta un timp imprevizibil de îndelungat şi de a nu se întoarce niciodată pe acelaşi drum; în felul acesta, pornind de la o amintire foarte îndepărtată, care venea dintr-o etapă a copilăriei sale la care nu se mai gândea altminteri niciodată, o rază de lumină îi dezvălui ceva din propria viaţă. În fisura unui moment infinit de scurt avu impresia că simte iarăşi acea dorinţă tainică de care e împins un copil spre un obiect văzut de departe să-l atingă sau chiar să-l bage în gură, iar farmecul de o clipă se sfârşeşte ca într-o alee închisă; în acelaşi moment i se revelă faptul că dorinţa oamenilor în toată firea nu e cu nimic mai bună, nici mai rea. Aşa cum îi împinge spre orice depărtare pentru a o preschimba într-o apropiere, şi era tocmai ceea ce îl stăpânea pe el şi se dovedea a nu

fi altceva decât un vid abia travestit de curiozitate; iar această imagine din profunzimile sinelui se preschimbă în sfârşit pentru a treia oară în experienţa plină de nerăbdare şi dezamăgitoare, nedorită de niciunul din ei doi, la care dusese reîntâlnirea cu Bonadea. Faptul că erau amândoi lungiţi unul lângă altul în acelaşi pat i se părea cu totul pueril. „Dar ce înseamnă atunci starea contrarie, acea dragoste depărtată, imobilă, liniştită ca aerul fără adieri, care este la fel de imaterială ca o zi de toamnă?" se întrebă el. „Probabil tot numai un joc de copil sub o altă formă", reflectă mai departe cu îndoială şi îşi aminti de animalele multicolore de pe afişele pe care, copil fiind, le iubise mai fericit decât îşi iubise astăzi prietena. Dar acum Bonadea se săturase să-i mai vadă spinarea pentru a-şi măsura propria nefericire şi i se adresă:

— Tu ai fost vinovat!

Ulrich se întoarse surâzând spre ea şi răspunse fără să se gândească: — În câteva zile vine sora mea şi va rămâne să locuiască la mine; ţi-am spus deja? Atunci nu ne vom mai putea vedea.

— Câtă vreme? întrebă Bonadea.

— Definitiv, răspunse Ulrich şi surâse iarăşi.

— Cum? spuse Bonadea. Cum ne-ar putea împiedica? Poate vrei să mă convingi că sora ta nu-ţi dă voie să ai o iubită!

— Este tocmai ceea ce vreau să-ţi spun, confirmă Ulrich.

Bonadea râse.

— Eu am venit astăzi să te văd într-un un mod cât se poate de inofensiv şi tu nu m-ai lăsat să-ţi povestesc până la sfârşit î îi reproşă ea.

— Natura mea e ca o maşină care nu face altceva decât să deprecieze viaţa! Vreau să mă schimb o dată pentru totdeauna! răspunse Ulrich.

Ei îi era cu neputinţă să înţeleagă, dar atunci îşi aduse aminte

brusc că îl iubea pe Ulrich. Dintr-odată încetă să mai fie fantoma ezitantă a propriilor ei nervozităţi, îşi găsi naturaleţea convingătoare şi spuse simplu:

— Ai început o legătură cu ea!

Ulrich o certă că spunea astfel de lucruri, cu mai multă seriozitate decât ar fi vrut.

— Mi-am propus ca multă vreme de acum înainte să nu mai iubesc nicio altă femeie altfel decât dacă mi-ar fi soră, explică el şi apoi tăcu.

Tăcerea, prin faptul că se prelungi, îi făcu Bonadeei impresia unei fermităţi mai profunde decât s-ar fi potrivit cu conţinutul celor spuse.

— Eşti cu adevărat pervers! strigă ea deodată, ca şi când ar fi rostit un avertisment profetic şi sări din pat pentru a se grăbi să se întoarcă la şcoala de înţelepciune a Diotimei, ale cărei porţi erau fără îndoială deschise s-o primească pe această elevă revigorată şi plină de remuşcări.

24

Agathe soseşte cu adevărat

În seara aceleiaşi zile sosi o telegramă, iar în după-amiaza următoare, Agathe.

Sora lui Ulrich veni cu puţine bagaje, întrucât îşi imaginase că lăsa totul în urma ei; oricum, însă, numărul geamantanelor nu corespundea întru totul preceptului „aruncă pe foc tot ce ai, mai puţin încălţările”. Când Ulrich află de acest principiu, râse: până şi două cutii de pălării scăpaseră flăcărilor.

Fruntea Agathei căpătă expresia încântătoare a unei fiinţe ofensate şi care caută zadarnic să înţeleagă greşeala de care este

învinuită.

Dacă Ulrich avea sau nu dreptate să critice expresia nedesăvârşită a unui sentiment care fusese cuprinzător şi pasionant rămâne o problemă deschisă, căci Agathe trecu acea dilemă sub tăcere; buna dispoziţie şi dezordinea provocate fără voie prin sosirea ei îi foşneau încă în urechi şi în ochi, aşa cum dansul se roteşte în jurul muzicii; era foarte binedispusă şi se simţea uşor dezamăgită, deşi nu sperase nimic precis, iar în timpul călătoriei se abţinuse deliberat de la orice aşteptare. Era deocamdată foarte obosită, amintindu-şi de faptul că în noaptea trecută nu dormise deloc. Îi conveni că Ulrich îi mărturisi după ceva vreme că, la sosirea veştii, nu mai avusese posibilitatea să amâne o întâlnire prevăzută pentru acea după-amiază; promise să se întoarcă într-un ceas şi-şi instală, cu o politeţe minuţioasă care le stârni amândurora râsul, sora pe un divan aflat în camera lui de lucru.

Când Agathe se trezi, trecuse de mult ceasul prevăzut, iar Ulrich lipsea încă. Încăperea era cufundată într-o penumbră profundă şi i se părea atât de străină încât se sperie la gândul că se găsea acum în mijlocul acelei vieţi noi pe care o aşteptase atât. Pe cât putea să-şi dea seama, pereţii erau acoperiţi de cărţi, ca anterior acasă la tatăl ei, iar mesele de hârtii. Deschise curioasă o uşă şi pătrunse în camera alăturată; găsi acolo dulapuri de haine, cutii de pantofi, sacul de box, haltere, un spalier. Merse mai departe şi dădu iarăşi peste cărţi. Ajunse la apele de toaletă, parfumurile, periile de păr şi pieptenii din camera de baie, la patul fratelui ei, la garnitura de trofee de vânătoare din hol. I se putea urmări trecerea prin aprinderea şi stingerea luminilor, dar întâmplarea vru ca Ulrich să nu afle nimic despre acea excursie, cu toate ca el se afla deja acasă; îşi amânase intenţia de a o trezi, ca s-o lase să se odihnească şi se întâlni acum cu

ea pe scară pe când se întorcea din bucătăria de la subsol pe care el o folosea arareori. Căutase acolo ceva de mâncare pentru ea, căci, din lipsă de prevedere, în ziua aceea nu era nimeni din personalul de serviciu acasă. Când se găsiră astfel unul în faţa celuilalt, Agathe simţi cum toate impresiile de care fusese asaltată până atunci haotic se concentrau, ceea ce îi provocă o stare de neplăcere care o descumpăni ca şi cum ar fi simţit că cel mai bun lucru ar fi fost să dea de îndată bir cu fugiţii. Era în casa aceea ceva impersonal, un fel de improvizaţie alcătuită din impresii adunate laolaltă din voia unor capricii indiferente, care pe ea o sperie.

Ulrich, care îi intui starea, se scuză pentru situaţia în care se afla şi oferi nişte explicaţii amuzante. Îi povesti cum ajunsese să închirieze acea locuinţă şi-i explică în amănunt istoria instalării sale, începând cu acele coarne de cerb pe care le deţinea fără să se fi dus vreodată la vânătoare şi până la sacul de box pe care îl făcu să vibreze în faţa Agathei. Agathe privi toate acele obiecte încă o dată cu o gravitate neliniştitoare şi de fiecare dată când ieşeau din vreo cameră se întorcea să mai arunce o privire cercetătoare; Ulrich ar fi vrut să ia în glumă acea inspecţie, dar cum lucrurile se repetau, propria sa locuinţă începu să-l irite. Se vădi acum un lucru pe care obişnuinţa îl ascunsese, şi anume că el locuia doar în încăperile care îi erau absolut necesare, lăsându-le pe celelalte ca pe nişte ornamente ale restului. Când se aşezară împreună după acel tur, Agathe întrebă:

— Dar de ce le-ai acceptat, dacă nu-ţi plac?

Fratele său îi oferise un ceai şi ce mai putea pune la dispoziţie casa lui şi ar fi vrut să o primească cu toată ospitalitatea, chiar dacă întârziată, pentru ca acea a doua întâlnire a lor să se desfăşoare în aceeaşi atmosferă de atenţie şi afecţiune ca prima. Agitându-se să o servească aşa cum trebuia, el susţinu:

— Am trăit atât de neglijent, de fals şi până la urmă s-au aranjat toate în aşa fel încât nu mai au nicio legătură cu mine.

— Dar e totuşi foarte drăguţ, îl consolă acum Agathe.

Ulrich îşi dădu cu părerea că poate dacă ar fi încercat altfel ar fi ieşit şi mai rău.

— Eu nu pot să suport locuinţele care sunt făcute, sufleteşte vorbind, după măsură, arătă el. Aş avea atunci impresia că eu însumi aş fi fost făcut după reţeta unui decorator interior.

Iar Agathe replică:

— Mie mi-e frică de asemenea apartamente.

— Cu toate acestea, lucrurile nu pot rămâne astfel. Îi dădu dreptate Ulrich.

Se aşezase acum alături de ea la masă, iar de faptul că de acum încolo aveau să mănânce împreună se legau o mulţime de probleme. Era cu adevărat uimit să recunoască faptul că multe trebuiau să se schimbe; simţea că era vorba de o îndatorire neobişnuită care-i era impusă şi la început simţi zelul unui neofit.

— O fiinţă care trăieşte singură – răspunse el la disponibilitatea tolerantă a surorii sale de a lăsa totul aşa cum era – poate avea o slăbiciune; este inclusă în celelalte însuşiri ale ei şi se pierde printre ele. Dar când două fiinţe împărtăşesc o slăbiciune, ea dobândeşte atunci, în comparaţie cu însuşirile pe care nu le au în comun, o greutate de doua ori mai mare şi devine o profesiune de credinţă deliberat asumată.

Agathe nu găsea că lucrurile stăteau astfel.

— Pe scurt, ca frate şi soră nu ne vom mai putea permite să facem unele din lucrurile pe care ni le-am îngăduit ca persoane singure; tocmai astfel ne-am şi regăsit.

Constatarea îi plăcu Agathei. Totuşi concepţia negativă de viaţă în comun doar pentru a nu întreprinde nimic nu o satisfăcea, iar

după o vreme ea întrebă, reîntorcându-se la faptul că Ulrich se instalase acolo recurgând la serviciile celor mai bune firme de profil:

— Totuşi, eu nu înţeleg prea bine. La urma urmei, de ce te-ai instalat în felul acesta dacă ai constatat că nu e ceea ce ai fi vrut?

Ulrich îi întâmpină privirea senină şi îi contemplă în vremea aceea chipul care, pe deasupra rochiei de călătorie, oarecum şifonată, cu care mai era încă îmbrăcată, i se păru deodată neted, ca suflat în argint şi ciudat de prezent, deopotrivă apropiat şi depărtat sau ca şi cum apropierea şi depărtarea s-ar fi anihilat reciproc în prezenţa ei, aşa cum luna apărând dintr-odată în imensitatea cerului se arată pe după acoperişul vecinului.

— De ce am procedat astfel? răspunse el surâzând. Nu mai ştiu. Probabil pentru că s-ar fi putut face la fel de bine şi altfel. Nu am simţit niciun moment vreo responsabilitate. Mai puţin sigur ar fi dacă aş vrea să-ţi explic acum că iresponsabilitatea în care ne trăim astăzi viaţa ar putea fi o treaptă spre o nouă responsabilitate.

— În ce fel?

— Ei, în diferite feluri. Ştii doar: viaţa unei persoane singure, izolate, este poate doar o mică oscilaţie în jurul celei mai probabile valori medii dintr-o serie. Şi aşa mai departe.

Agathe nu înţelegea decât ceea ce era limpede pentru ea. Spuse:

— De unde decurg exclamaţiile de felul „De-a dreptul drăguţ" sau „Foarte drăguţ". Curând ajungi să nu mai simţi cât de respingător trăieşti. Dar uneori este cu totul oribil, ca şi când te-ai trezi dintr-o moarte aparentă într-un cavou!

— Dar tu cum erai instalată în locuinţa ta? întrebă Ulrich.

— Cu respectabilitate mic-burgheză. În maniera lui Hagauer. Foarte drăguţ. La fel de fals ca la tine.

Ulrich luase între timp în mână un creion şi schiţa cu el pe faţa de masă planul casei şi o nouă împărţire a spaţiilor. O făcea uşor şi fu

atât de repede gata încât încercarea Agathei, care, ca o bună gospodină, ar fi vrut să protejeze faţa de masă, veni prea târziu şi se încheie cu mâna ei oprindu-se fără rost o clipă peste a lui. Se iviră din nou dificultăţi în legătură cu principiile aranjamentului.

— Avem acum o casă, se apără Ulrich, şi trebuie să o rearanjăm pentru noi amândoi; dar, în esenţă, problema e depăşită şi fără obiect. „Să ne aranjăm o casă" e ca o faţadă de decor în spatele căreia nu se mai găseşte nimic: relaţiile sociale şi personale nu mai sunt destul de ferme pentru a întemeia case pe ele, nimeni nu mai simte nicio plăcere sinceră să-şi afişeze în exterior durata şi consecvenţa. Cândva, se proceda astfel şi se demonstra prin numărul camerelor servitorilor şi oaspeţilor cine anume era omul respectiv. Astăzi simte aproape oricine că o viaţă lipsită de formă este singurul mod care corespunde voinţei şi posibilităţilor multiple de care e plină viaţa, iar tinerilor le place simplitatea goală, care este asemenea unei scene de teatru nemobilată, sau visează la cufere cu sertare şi la concursuri de bob, la campionate de tenis şi la hoteluri de lux de-a lungul şoselelor, cu terenuri adecvate pentru golf şi muzică la discreţie, pe care să o porneşti sau să o opreşti din buton, precum apa curentă de la robinet, în camere.

Astfel vorbea Ulrich, ca şi când ar fi întreţinut o conversaţie distractivă, având în faţa o străină; se străduia, la drept vorbind, să menţină echilibrul, pentru că legătura dintre ceea ce era definitiv şi ceea ce era un nou început creată de prezenţa lor împreună îl făcea să se simtă stânjenit.

Dar după ce îl lăsase astfel să vorbească până la sfârşit, sora sa îl întrebă:

— Atunci vrei să spui că ar trebui să locuim la hotel?

— Nicidecum! se grăbi Ulrich să o asigure. Cel mult uneori, atunci când facem o călătorie.

— Iar în restul timpului, să ne construim o colibă de frunze pe o insulă sau o cabană la munte?

— Ne vom instala aici, fireşte, răspunse Ulrich mai grav decât se potrivea cu acea conversaţie.

Discuţia se întrerupse o clipă; el se ridicase şi se plimba în sus şi în jos prin cameră. Agathe se prefăcea că-şi aranjează ceva la tivul rochiei şi îşi aplecase capul sub linia pe care privirile li se întâlniseră până atunci. Dintr-odată Ulrich se opri locului şi spuse cu un glas care părea să-şi rostească greu cuvintele, dar care suna sincer:

— Draga mea Agathe, este un cerc de întrebări, cu o circumferinţă imensă şi fără centru; toate întrebările acestea înseamnă: cum trebuie să trăiesc eu?

Agathe se ridicase la rândul ei în picioare, dar tot nu-l privea încă. Ridică din umeri.

— Trebuie să încercăm! spuse.

Sângele îi urcase pe chip; când îşi îndreptase capul, ochii îi erau însă strălucitori şi plini de îndrăzneală, în obraji roşeaţa îi mai stăruia încă asemenea unui nor alunecând pe cer.

— Dacă vrem să rămânem împreună, explică ea, trebuie în primul rând să mă ajuţi să despachetez, să mă instalez şi să mă schimb de rochie, căci n-am văzut nicio cameristă!

Din nou fratele ei simţi cum conştiinţa încărcată îi stârnea braţele şi picioarele şi i le însufleţea, galvanic parcă, pentru a îndrepta, sub conducerea şi cu ajutorul Agathei, propria neatenţie. Goli dulapurile, aşa cum un vânător eviscerează un animal vânat şi-şi părăsi propriul dormitor, oferindu-i-l stăruitor Agathei, urmând ca el să-şi găsească undeva un divan. Se mişca acum cu vioiciune, ducând încolo şi încoace tot felul de obiecte de uz curent, care până atunci sălăşluiseră la locurile lor ca nişte flori într-o grădină ornamentală, aşteptând ca singură posibilitate de schimbare a sorţii

lor o mână care să le ordoneze. Costumele se îngrămădeau pe scaune, iar pe etajerele de sticlă din camera de baie se crea printr-o concentrare minuţioasă câte un compartiment de obiecte de toaletă pentru domni şi unul pentru doamne; când într-un fel sau altul întreaga ordine fusese transformată în dezordine, mai rămăseseră doar papucii lustruiţi de piele ai lui Ulrich, părăsiţi pe duşumea, aducând a câine de casă jignit pentru că fusese izgonit din coşul său, imaginea dezolantă a comodităţii deranjate în tot ce are ea plăcut şi frivol. Dar nu era timp să se mai emoţioneze cineva pentru soarta lor, căci acum venise rândul despachetării bagajelor Agathei şi, oricât de puţine păruseră să fie, la fel de inepuizabile erau în revărsarea de obiecte frumos împăturite desfăşurându-se pe măsură ce erau scoase la iveală, înflorind în aerul încăperilor asemenea sutelor de roze scoase de un vrăjitor din pălăria sa. Trebuiau atârnate, întinse, scuturate şi triate şi, pentru că Ulrich dădea o mână de ajutor, se iscară tot felul de incidente şi se râse cu bună dispoziţie.

Preocupat astfel, el nu se putea împiedica să nu se gândească aproape încontinuu la faptul că toată viaţa lui, până cu câteva clipe înainte, fusese singur. Acum era Agathe aici. Această scurtă propoziţie, „Agathe este acum aici" reduplicându-se în valuri, îl făcea să se gândească la uimirea unui băieţel căruia i-a fost dăruită o jucărie; era în ea ceva care-l inhiba, pe de altă parte aducând şi o plenitudine aproape de neînţeles a unei prezenţe, iar totul conducea până la urmă iarăşi la aceeaşi scurtă propoziţie, „Agathe este acum aici". „Este într-adevăr înaltă şi zveltă?" se întreba Ulrich şi o observa pe furiş. Dar ea nu era deloc astfel: era mai scundă decât el şi lată în umeri într-un fel care dovedea sănătate. „Are oare graţie?" se întreba el Nici aceasta nu s-ar *fi* putut spune: nasul mândru, de exemplu, era, văzut dintr-o parte, puţin cam prea arcuit; de aici se

desprindea un farmec mult mai viguros decât al simplei înfăţişări graţioase. „Oare e frumoasă?" se întreba Ulrich într-un fel mai curând ciudat. Căci nu-i venea uşor să-şi pună acea întrebare, deşi Agathe, dacă lăsa la o parte convenţionalismul de orice fel, era pentru el o femeie străină. O interdicţie lăuntrică de a privi o rudă de sânge cu ochii unei iubiri trupeşti nici nu există de fapt, e vorba doar de moravuri sau de oprelişti impuse de morală şi igienă; de asemenea, împrejurarea că nu fuseseră crescuţi împreună împiedicase apariţia acelei sterilizări a dragostei dintre frate şi soră, aşa cum domneşte în familiile europene; cu toate acestea, ascendenţa lor ajungea să îi priveze de la bun început de acea stare de efervescenţă a sentimentelor reciproce, până şi de frumuseţea atribuită celuilalt, gând în ultimă instanţă inofensiv, iar Ulrich constată în clipa aceea, spre surprinderea lui, că tocmai atracţia imediată lipsea din sentimentele sale. A găsi că ceva era frumos înseamnă probabil în primul rând a găsi acel ceva; fie că este vorba de un peisaj sau de o iubită, există, îl priveşte pe cel care l-a descoperit sau găsit, care se simte măgulit, şi pare să-l fi aşteptat în exclusivitate; cu încântarea creată de faptul că ea aparţinea lumii lui şi că voia să fie descoperită de el, sora lui îi plăcea acum peste măsură, delimitându-se totuşi; „Cu adevărat frumoasă nu poţi să-ţi găseşti propria soră, cel mult poate să te flateze gândul că ea le place altora". Apoi auzi, în locurile acelea unde înainte fusese tăcere, minute la rând vocea ei; cum era vocea ei? Valuri de parfum îi însoţeau mişcările rochiilor; cum era mireasma aceea? Mişcările ei erau când cele ale unui genunchi, când ale unui deget delicat, când răzvrătirea unei bucle. Singurul lucru care se putea spune: ele există aici. Existau în locurile unde înainte nu fusese nimic. Deosebirea între momentul cel mai intens în care Ulrich se gândise la sora lui, aşa cum o lăsase singură în urmă, şi cel mai viu dintre momentele

prezente îi oferea încă o plăcere la fel de mare şi de clară ca şi cum un loc umbrit ar fi fost umplut de soare cu căldura lui şi cu mireasma florilor deschizându-se la lumină.

Agathe îşi dădea seama că fratele ei o observa, dar nu-l lăsă să vadă că era conştientă de asta. În clipele de tăcere când simţea cum privirea lui îi urmărea mişcările sau când întrebările şi răspunsurile nu se întrerupeau prea frecvent, căci alunecau asemenea unui vehicul cu motorul oprit peste nişte locuri profunde şi primejdioase, se bucura şi ea de senzaţia de prezenţă extrem de intensă şi de energia liniştită ivită din reîntâlnirea lor. Iar când despachetatul şi aranjatul se terminară şi Agathe fu singură în baie, se petrecu o aventură care ameninţa să perturbe liniştea tărâmului în care păşiseră; căci ea se dezbrăcase până la lenjeria intimă în acea cameră în care Ulrich fuma şi se uita la lucrurile pe care ea le dăduse jos. Cufundată în apă, se gândea ce ar fi putut face acum. Nu era nicio cameristă, să sune sau să strige ar fi fost probabil la fel de zadarnic şi nu-i mai rămase nimic altceva de făcut decât, înfăşurată în halatul de baie al lui Ulrich, pe care îl găsise acolo atârnat pe perete, să bată la uşă şi să-şi roage fratele să iasă din încăpere. Însă Agathe, binedispusă, se îndoia că în acel gest de intimitate, chiar dacă aceasta nu se consolidase încă între ei, clipele petrecute împreună i-ar fi permis să se comporte asemenea unei femei tinere şi să-l roage pe Ulrich să se retragă: se hotărî să-şi ignore feminitatea echivocă şi să apară în faţa lui în firească şi apropiată camaraderie, chiar dacă ar fi fost sumar îmbrăcată.

Când însă pătrunse cu toată hotărârea în camera de alături, amândoi simţiră totuşi o tresărire neaşteptată a inimii. Se străduiau amândoi să nu se tulbure. O clipă nu fură în stare să se debaraseze de inconsecvenţa convenţională care la plajă permite nuditatea cvasitotală, dar care într-o cameră face ca tivul juponului sau al

pantalonaşilor să devină o potecă tainică pentru simţiri romantice. Ulrich surâse fâstâcit când Agathe, având lumina anticamerei în spate, îi apăru în cadrul uşii deschise ca o statuie de argint învăluită de o uşoară boare de batist; ea îi ceru, cu o voce cam prea apăsată în firescul tonului, ciorapii şi rochia, care însă fură găsite de-abia în cealaltă încăpere. Ulrich o conduse pe sora lui şi, spre plăcerea lui tainică, ea păşi într-acolo cu un mers asemănător cu al unui băiat, al unui adolescent şi cu un aer pe care părea să se bucure să-l afişeze cu un fel de sfidare, aşa cum fac femeile când nu se mai simt apărate de fustă. Apoi se petrecu ceva nou când Agathe, puţin mai târziu, se găsi captivă în propria sa rochie, pe care nu reuşea nici să o tragă peste cap, nici să o scoată, iar Ulrich fu chemat în ajutor. Constată, în timp ce el se preocupa în spatele ei să o ajute, fără gelozie fraternă, ci mai degrabă cu un fel de plăcere, că el se pricepea excelent să umble cu veşmintele feminine şi ea însăşi se mişca cu gesturile vioaie cerute de natura împrejurării.

În vremea aceea Ulrich, deodată atât de aproape de epiderma delicată şi totuşi având un fel de saţietate a surorii lui, aplecat spre ea şi atent la îndatorirea neobişnuită ce-i revenea şi care făcuse ca roşeaţa să-i coloreze fruntea, fu cuprins de o senzaţie anevoie de descris în cuvinte, că trupul îi era asaltat deopotrivă de senzaţia de a avea în faţă o femeie, cât şi de a nu fi aproape de un trup feminin; dar la fel de bine s-ar fi putut spune că, fiind cu picioarele pe pământ, se simţea depersonalizat, ca şi când i-ar fi fost dăruit un al doilea trup, mult mai frumos decât cel propriu.

Când se îndreptă, primul lucru pe care i-l spuse surorii lui fu:

— Ştiu acum ce eşti tu: tu eşti amorul meu propriu!

Suna ciudat, e drept, dar el descria astfel cu adevărat ceea ce îl emoţiona în clipa aceea.

— Într-un sens, un adevărat amor propriu, o dragoste pentru

mine însumi, aşa cum alţii au în foarte mare măsură, mie mi-a lipsit totdeauna, explică el. Acum e evident că ea şi-a găsit, din greşeală sau printr-un joc al destinului, întruparea în tine, în loc să şi-o găsească în mine! adăugă imediat.

Aceasta fu prima lui încercare în seara aceea de a închide într-o judecată fermă sosirea surorii lui.

25
Gemenii siamezi

Mai târziu, seara, el reveni încă o dată la acel subiect.

— Trebuie să ştii, începu să-i povestească surorii sale, ca eu nu cunosc de fapt o anumită manifestare a amorului propriu, acea relaţie tandră faţă de mine însumi care după cât se pare le este firească celor mai mulţi dintre oameni. Nu ştiu cum să descriu această stare mai bine. Aş putea spune, de exemplu, că am avut totdeauna iubite cu care am fost în relaţii false. Ele erau ilustraţii ale unor idei ivite brusc, caricaturi ale capriciilor mele; adică. Ia drept vorbind, doar exemple ale neputinţei mele de a intra în relaţii fireşti cu alţi oameni. Depinde de felul în care te comporţi faţă de tine însuţi. La urma urmei, eu mi-am căutat totdeauna iubite pe care nu le iubeam…

— Ai avut perfectă dreptate! îl întrerupse Agathe. Dacă as fi bărbat, n-aş avea niciun fel de mustrări de conştiinţă să mă port cu cea mai mare dezinvoltură faţă de femei. Nici nu le-aş dori altfel decât din distracţie şi pe neaşteptate.

— Da? Aşa ai face? Drăguţ din partea ta!

— Femeile sunt nişte paraziţi ridicoli. Împart şi ele viaţa bărbatului la un loc cu câinii!

Agathe nu făcea o asemenea afirmaţie din indignare morală.

Avea o oboseală plăcută, îşi ţinea ochii închişi, se retrăsese devreme la culcare şi Ulrich, care venise să-i spună noapte bună, o vedea întinsă pe locul lui, în patul lui.

Era însă şi patul în care cu treizeci şi şase de ore înainte stătuse întinsă Bonadea. Probabil din cauza aceea Ulrich reveni la tema iubitelor sale.

— Voiam doar să vorbesc despre neputinţa mea de a ajunge la o relaţie bazată pe tandreţe cu mine însumi, repetă el surâzând. Ca să pot trăi ceva participând cu adevărat, trebuie să se întâmple ca o parte a unui întreg complex, trebuie să se subordoneze unei anumite idei. Aş prefera, la drept vorbind, ca trăirea propriu-zisă să fie deja în urma mea, în amintire; risipa actuală de sentimente este neplăcută şi ridicol de disproporţionată. Aşa stau lucrurile, dacă vreau să mă descriu fără nicio milă în faţa ta. Ideea cea mai spontană şi mai simplă, cel puţin în tinereţe, este aceea că tu însuţi eşti acel individ grozav şi nou pe care l-a aşteptat lumea. Dar după treizeci de ani, faptul în sine nu mai deţine valoare!

Rămase un moment pe gânduri şi apoi spuse:

— Nu! E atât de greu să vorbeşti despre tine însuţi; la urma urmei, ar trebui să spun pur şi simplu că nu am trăit niciodată sub imperiul unei idei constante. Nu se găsea niciuna. O idee trebuie să o iubeşti ca pe o femeie. Să fii literalmente fericit când revii la ea. Să o ai mereu în tine!

Să o cauţi în tot ce e în afară de tine! Asemenea idei eu n-am găsit niciodată. Am avut totdeauna relaţii ca de la bărbat la bărbat cu aşa-zisele idei grandioase; poate chiar cu cele pe drept calificate astfel: nu mă credeam născut pentru a fi subordonat, ideile acestea mă stârneau să le răstorn de la locul lor şi să aşez altele în locul lor. Da, poate că am fost condus de invidia faţă de ştiinţă, ale cărei legi le cauţi în comuniune şi pe care nici nu le consideri inviolabile.

Iarăşi se întrerupse şi râse de sine însuşi sau de descrierea pe care şi-o făcea sieşi.

— Oricum ar fi, continuă el sobru, în felul acesta de a nu mă ataşa de nicio idee sau de a mă ataşa de toate m-am dezvăţat să mai consider viaţa ca fiind importantă. Mă stârneşte cu mult mai mult, la drept vorbind, când citesc despre ea într-un roman, unde este ordonată în sistem; dar când trebuie s-o trăiesc în toate detaliile, o găsesc totdeauna deja îmbătrânită, de modă veche şi prea minuţioasă şi depăşită în ce priveşte conţinutul ei ideatic. Nici nu cred că eu sunt vinovat. Căci cei mai mulţi oameni sunt astfel astăzi. E adevărat că unii se prefac a avea o bucurie agresivă de viaţă, de felul celei cu care copiii de şcoală sunt învăţaţi să zburde veseli printre flori, dar ceea ce simt ei e totdeauna ceva forţat. În realitate se pot ucide unii pe alţii cu la fel de mult sânge rece, tot aşa cum se pot înţelege între ei cu cordialitate. Sigur e că timpul nostru nu ia în serios întâmplările şi aventurile de care e ticsit. Când se întâmplă, ele îi excită. Iar atunci creează imediat noi întâmplări, un fel de vendetă a întâmplărilor, ca şi cum ai fi silit să spui tot alfabetul, de la B la Z, pentru că cineva a spus A. Dar întâmplările acestea ale vieţii noastre au mai puţină viaţă decât o carte, pentru că nu au niciun sens care să le confere coerentă.

Astfel vorbea Ulrich. Dezlânat. Trecând prin tot felul de stări de spirit schimbătoare. Agathe nu răspundea; îşi ţinea mai departe ochii închişi, dar surâdea.

Ulrich recunoscu:

— Nu mai ştiu nici eu ce-ţi relatam. Cred că nici nu mai ştiu de unde am pornit.

Tăcură o vreme. Putea acum să-i observe îndelung chipul, care nu-i mai era apărat de privirea ochilor ei. Era acolo, în faţa lui, ca parte a unui trup dezgolit, aşa cum stau femeile împreună la baia

publică. Cinismul feminin, necontrolat, firesc al acelui spectacol care nu fusese premeditat pentru ochii unui bărbat continua să exercite asupra lui Ulrich un efect neobişnuit, chiar dacă nu mai era nici pe departe la fel de pregnant ca în zilele dintâi ale primei lor revederi, atunci când Agathe îşi pretinsese îndată dreptul ei de soră de a sta de vorbă cu el fără niciun fel de perifraze mentale, căci el nu mai era în ochii ei un bărbat ca oricare altul. El îşi amintea de surpriza amestecată cu spaimă pe care o simţea ca adolescent când vedea pe stradă o femeie însărcinată sau o femeie care-şi alăpta copilul; acele taine, cu grijă ascunse adolescentului, apăreau nestânjenite la lumina zilei. Poate că purtase multă vreme în sine asemenea impresii, căci deodată simţea că acum era cu totul eliberat de ele. Faptul că Agathe era femeie şi trebuia să aibă o oarecare experienţă i se părea o imagine plăcută şi comodă; nu mai avea nevoie să se controleze când vorbea cu ea, cum ar fi făcut-o în prezenţa unei fete şi i se părea chiar emoţionant de natural că, în cazul unei femei, morala era ceva mai lejeră. Simţea chiar nevoia de a o proteja şi de a o răsplăti, pentru orice ar fi putut să i se întâmple, printr-un gest izvorând din bunătatea sufletului său. Îşi propuse în gând să facă pentru ea tot ce ar fi fost el în stare. Îşi propuse chiar să-i caute un alt soţ. Această nevoie de a fi bun cu ea îi dărui iarăşi, aproape fără ca el să-şi dea seama, firul pierdut al conversaţiei.

— Probabil că dragostea pentru noi înşine se schimbă în anii pubertăţii, spuse el fără tranziţie. Căci atunci pajiştea de tandreţe, unde ne-am jucat până la vremea aceea, este cosită pentru a se strânge furajul pentru un anumit instinct.

— Pentru ca vaca să dea lapte! completă Agathe scurt după vorbele lui, pe un ton impertinent şi plin de demnitate, dar fără să-şi deschidă ochii.

— Da, lucrurile se completează, spuse Ulrich şi continuă: Există

deci o clipă în care viaţa noastră îşi pierde aproape întreaga tandreţe, care se concentrează asupra acelei unice căi de manifestare, supraîncărcată cu sentimente: nu ţi se pare că e ca şi cum pe pământ ar domni pretutindeni o secetă îngrozitoare, în vreme ce într-un singur loc plouă continuu? Agathe spuse:

— Mie mi se pare că mi-am iubit păpuşile pe care le aveam în copilărie cu o energie cu care n-am iubit niciodată un bărbat. După ce ai plecat tu, am găsit în pod o ladă cu toate păpuşile mele vechi.

— Ce-ai făcut cu ele? întrebă Ulrich. Le-ai dăruit cuiva?

— Cui să le dăruiesc? Le-am înmormântat în focul din cămin, spuse ea.

Ulrich îi răspunse animat:

— Când îmi amintesc de prima mea copilărie, aş putea spune că la vremea aceea lumea dinăuntru şi lumea din afară nu erau în linii mari despărţite. Când mă târâm de-a buşilea spre ceva, lucrul acela venea zburând spre mine; când se întâmpla ceva care pentru noi era important, nu numai noi eram tulburaţi şi stârniţi de acel ceva, ci lucrurile însele deveneau efervescente. Nu vreau să susţin că am fi fost atunci mai fericiţi decât mai târziu. Nu ne mai stăpâneam; la drept vorbind nici nu eram noi, stările noastre de spirit personale nu erau încă clar delimitate de cele ale lumii. Sună ciudat, şi totuşi este limpede, când afirm că simţămintele noastre, veleităţile şi noi înşine nu eram încă pe de-a întregul în noi. Ciudat e că aş putea spune la fel de bine că nu eram încă pe de-a întregul despărţiţi de noi. Căci dacă tu azi, când te crezi pe deplin stăpână pe tine însăţi, te-ai întreba cine eşti tu în esenţă, ai face o descoperire similară. Ai să te vezi mereu din afară ca pe un obiect. Ai să simţi că într-o anumită ocazie eşti furioasă şi alteori tristă, aşa cum pardesiul tău e uneori jilav şi alteori cald. Oricât te-ai observa, are să ţi se pară în cel mai bun caz că ai ajuns în spatele tău, dar niciodată în tine însăţi.

Rămâi în afara ta, orice ai face, cu excepţia acelor puţine momente când se poate spune despre tine că ţi-ai ieşit din fire. Drept compensaţie, noi, adulţii, am ajuns să putem gândi în orice împrejurare „eu sunt", dacă ne face plăcere. Vezi o maşină şi în momentul acela într-un fel vezi ca o umbră şi enunţul „văd o maşină". Eşti îndrăgostita sau eşti tristă şi vezi că eşti astfel. În înţelesul deplin al cuvântului însă nu există niciodată cu totul nici maşina, nici tristeţea sau iubirea ta şi nici tu însăţi. Nimic nu există cu totul întru totul, aşa cum fusese odată în copilărie. Ci totul, tot ce atingi, îndată ce ai reuşit să fii o „personalitate", este într-un fel încremenit, o stană de piatră în cea mai lăuntrică lume proprie, şi ce mai rămâne, învăluit cu totul de o existenţă eminamente exterioară, e un fir ceţos şi fantomatic al siguranţei de sine şi al unei tulburi iubiri de tine însăţi. Ce anume e în neregulă aici? Ai sentimentul că ceva anume ar mai putea fi îndreptat! Nu poţi susţine în ultimă instanţă că un copil trăieşte cu totul altfel decât un adult! Nu ştiu niciun răspuns, chiar dacă tot am putea să încercăm să ne facem o idee în privinţa aceasta. Dar am răspuns de mult, în sensul că mi-am pierdut iubirea pentru felul acesta de a fi eu şi pentru acest fel de lume.

Îi făcea plăcere lui Ulrich că Agathe îl asculta fără să-l întrerupă, căci nu aştepta vreun răspuns nici de la ea, nici de la sine însuşi şi era convins că un răspuns aşa cum îl înţelegea el nu i l-ar fi putut da nimeni. Cu toate acestea, nu se temuse niciun moment că lucrul despre care vorbise el ar fi putut fi prea greu de înţeles pentru ea. Nu considera că ar fi fost filosofie şi nici nu credea măcar că ar fi ales un subiect de conversaţie neobişnuit, tot aşa cum un tânăr – el însuşi se comporta ca un tânăr în clipa aceea – nu se împiedică în greutăţile de exprimare, găsind că totul este simplu atunci când îşi dă cu părerea cu privire la întrebarea eternă „Cine eşti tu? Eu sunt

astfel". Certitudinea că sora lui era în stare să-i urmărească fiecare cuvânt o deduse de pe urma faptului că era acolo, nu pentru că ar fi reflectat la acel aspect. Privirea i se odihnea acum pe faţa ei şi acolo era ceva care-l făcea fericit. Chipul cu ochii acum închişi nu-i opunea nicio rezistentă. Exercita asupra lui o atracţie fără fond; s-ar fi putut spune că îl atrăgea într-o profunzime fără sfârşit. Nu simţea, cufundându-se în contemplarea acestui chip, nicăieri mâlul rezistenţelor destrămate pe care în dragoste se sprijină cel cufundat prea adânc spre a se putea ridica din nou la mal. Dar cum el era obişnuit să vadă în înclinaţia către femei o brutală inversare a antipatiei pentru bărbaţi, ceea ce – chiar dacă el dezaproba – consfinţea totuşi o anumită certitudine că nu avea să ajungă la pierderea de sine în ea, îl sperie acea pură atracţie în care, plin de curiozitate el se înclina tot mai adânc, aproape ca o ruptură de echilibru, astfel că se retrase repede din respectiva stare de spirit şi, spre norocul lui, îşi găsi refugiul într-o glumă tinerească pentru a o readuce pe Agathe la viaţa cotidiană: cu gestul cel mai prevăzător de care era în stare căută să-i ridice pleoapele. Agathe îşi deschise ochii râzând şi strigă:

— Adică, dacă eu aş fi forma dragostei tale pentru tine însuţi, începi să te porţi de-a dreptul brutal cu mine!

Răspunsul era la fel de glumeţ în stil juvenil ca gestul său şi privirile li se înfruntară cu exuberanţa a doi băieţandri care ar fi vrut să se ia la harţă şi nu reuşeau pentru că erau prea binedispuşi. Dintr-odată Agathe lăsă toate la o parte şi întrebă serioasă:

— Cunoşti mitul pe care Platon l-a preluat din cine ştie ce surse mai vechi, că la origine omul întreg a fost împărţit de zei în două părţi, în bărbat şi în femeie?

Se ridică în coate şi roşi pe neaşteptate, căci după ce vorbise i se părea că fusese stupidă întrebarea dacă Ulrich cunoştea acea istorie,

probabil de notorietate. Hotărându-se brusc, adăugă deci:

— Acum jumătăţile acestea nefericite fac tot felul de prostii pentru a putea ajunge iarăşi un întreg; este scris în toate manualele pentru cursul superior; din păcate, nu se spune acolo şi din ce cauză nu au reuşit.

— Pot să-ţi spun eu, interveni Ulrich fericit să constate cât de minuţios înţelesese ea acele aspecte. Niciunul din oameni nu ştie care din nenumăratele jumătăţi care aleargă încoace şi încolo e cea care-i lipseşte lui. Apucă una din ele, care i se pare a fi aceea, şi face cele mai zadarnice eforturi de a ajunge una cu ea, până când se dovedeşte că nu se poate. Dacă se mai naşte şi un copil, ambele jumătăţi cred timp de câţiva ani de tinereţe că s-au unit cel puţin prin copil; dar acela nu reprezintă decât a treia jumătate, care curând lasă să se întrezărească faptul că se străduieşte să se îndepărteze cât mai mult cu putinţă de celelalte două şi să-şi caute o a patra. Astfel, umanitatea se „înjumătăţeşte" din punct de vedere fiziologic mai departe, iar unitatea esenţială rămâne ca luna la fereastra camerei de culcare.

— S-ar putea crede că fratele şi sora ar fi făcut deja jumătate din drum! conchise Agathe cu o voce deodată aspră.

— Poate gemenii.

— Noi nu suntem gemeni?

— Desigur! se eschivă deodată Ulrich. Gemenii apar rar; gemenii de sexe diferite sunt o mare raritate; când însă sunt şi de vârste diferite şi aproape că nu s-au cunoscut cea mai mare parte din timp, devin o curiozitate care e într-adevăr demnă de noi! încheie el şi căută să-şi regăsească o bună dispoziţie mai superficială.

— Dar noi ne-am reîntâlnit ca gemeni! îl provocă Agathe fără să se lase influenţată.

— Pentru că s-a întâmplat să fim îmbrăcaţi la fel?

— Poate. Dar mai ales restul. Poţi să spui că a fost o întâmplare; dar ce e întâmplarea? Eu cred că e tocmai destinul sau menirea sau cum ai vrea să-i spui. Nu ţi s-a părut o întâmplare faptul că te-ai născut tocmai ca tine însuţi? Este de două ori mai adevărat, prin faptul că suntem frate şi soră!

Astfel expuse Agathe lucrurile, iar Ulrich se supunea acelei înţelepciuni.

— Ne declarăm deci gemeni! conveni el. Ca nişte creaturi simetrice ale capriciului naturii, de acum încolo vom străbate cărările oamenilor, amândoi de aceeaşi vârstă, deopotrivă de înalţi, cu acelaşi păr, în veşminte la fel croite şi cu acelaşi nod sub bărbie; dar te fac atentă că oamenii se vor uita după noi pe jumătate emoţionaţi şi pe jumătate ironici, aşa cum se întâmplă totdeauna când ceva le aminteşte de taina devenirii lor.

— Putem să ne îmbrăcăm de-a dreptul contrastant, răspunse Agathe amuzată. În galben unul din noi, când celălalt e în albastru, sau roşu alături de verde, şi părul putem să ni-l colorăm în violet sau purpuriu, iar eu îmi fac o cocoaşă şi tu o burtă mare; cu toate acestea suntem gemeni!

Însă gluma se epuizase, pretextul era uzat şi o vreme tăcură amândoi.

— Ştii tu, spuse apoi Ulrich deodată, că lucrul despre care vorbim noi acum e ceva foarte serios?

Abia îşi rostise constatarea că sora lui îşi coborâse iarăşi evantaiul genelor peste ochi şi, cu atenţia ascunsă în spatele lor, îl lăsă să vorbească singur. Poate că era numai o părere că ea îşi închisese ochii. Camera era foarte întunecată, lampa, limpezea mai puţin, doar cât se revărsa în suprafeţe mai clare, toate contururile din jurul lor. Ulrich spuse:

— Putem să ne gândim deopotrivă la mitul omului care a fost

împărţit, cât şi la Pygmalion, la hermafroditi sau la Isis şi Osiris; în diferite înfăţişări, el rămâne acelaşi. Dorinţa după o dublură de sex opus este străveche. E ceva aspirând la iubirea unei fiinţe care să ne fie întru totul asemenea, dar totuşi să fie o alta decât noi înşine, o făptură vrăjită, adică noi înşine, dar tocmai prin aceasta o făptură vrăjită şi care mai ales să aibă asupra a tot ceea ce gândim noi doar avantajul de a se bucura de propria autonomie şi independenţă. De nenumărate ori s-a ridicat, în alchimia singuratică din retortele minţii omeneşti, visul acesta al fluidului iubirii care, dincolo de limitările lumii fizice, să se întâlnească în două făpturi deosebite şi totuşi asemenea…

Aici se împotmolise; era evident că-i venise în minte ceva care-l tulbura şi încheie cu vorbe aproape neprietenoase: — Chiar şi în cele mai banale relaţii de iubire se mai găsesc astfel de urme; în farmecul legat de orice schimbare şi de orice deghizare, în importanţa dată acordului cu altul şi repetării propriului eu într-o altă fiinţă. Farmecul rămâne acelaşi, fie că e vorba de o doamnă elegantă, pe care o vezi pentru prima dată despuiată sau de o tânără goală, pe care o surprinzi pentru prima dată într-o rochie pretenţioasă, iar marile, nemiloasele pasiuni ale iubirii sunt dependente de faptul că o făptură omenească îşi închipuie că şinele său tainic o pândeşte de după cortina unor ochi străini.

Lăsa impresia că parcă ar fi rugat-o să nu acorde o importanţă exagerată lucrurilor despre care vorbeau acum. Dar Agathe se mai gândea încă la senzaţia fulgerătoare de uimire pe care o simţiseră când se întâlniseră pentru prima dată îmbrăcaţi în costume de casă identice. Răspunse:

— Ceva de felul acesta se petrece de mii de ani; este mai uşor de înţeles când explicăm fenomenul ca pe o iluzie dublă?

Ulrich tăcu.

După o vreme Agathe spuse deodată, încântată:

— Dar şi când dormi e tot astfel! Atunci în vis te vezi uneori metamorfozat în altceva. Sau te întâlneşti pe tine însăţi ca bărbat. Te porţi mai bine cu el decât cu tine însăţi. Ai să-mi spui probabil că sunt vise de natură sexuală; dar mie mi se pare mai degrabă că e vorba aici de ceva mult mai vechi.

— Ai deseori asemenea vise? întrebă Ulrich.

— Uneori; rar.

— Eu aproape niciodată, mărturisi el. De o veşnicie n-am mai visat nimic asemănător.

— Cu toate acestea, mi-ai explicat cândva – îi replică Agathe – vreau să spun, trebuie să fi fost chiar la început, încă acolo, în casa cea veche – că acum mii de ani omul a cunoscut alte experienţe de viaţă! — Vrei să spui acea viziune „care dăruieşte" şi „care primeşte"? răspunse Ulrich şi surâse, deşi Agathe nu vedea acest surâs. „Starea de a fi cuprins" şi de a „cuprinde" a spiritului? Da, fără îndoială că ţi-am vorbit şi de acest hermafroditism tainic al sufletului! De fapt, de ce nu? În toate bântuie ca o fantomă ceva asemănător. Chiar şi în orice metaforă, în orice analogie se regăseşte ceva din vraja de a fi asemenea şi diferit. Dar n-ai remarcat că în toate modurile acestea de comportament despre care am vorbit, în vis, în mit, în poezie, în copilărie, chiar şi în dragoste, o participare mai mare a sentimentului se plăteşte printr-un deficit de înţelegere, ceea ce înseamnă printr-un deficit de realitate?

— Doar nu crezi cu adevărat în aşa ceva? întrebă Agathe.

Ulrich nu răspunse. După o vreme, spuse:

— Dacă traducem aceste afirmaţii în modul deplorabil de exprimare de astăzi, putem să le numim participarea procentuală a omului la trăirile şi faptele sale, care este înfricoşător de mică. În vis pare să fie în proporţie de sută la sută, în stare de veghe nu este nici

măcar pe jumătate! Tu ai constatat chiar astăzi în locuinţa mea: nici relaţiile mele cu oamenii pe care ai să-i cunoşti nu sunt deloc altfel. Odată chiar – de fapt, dacă nu mă înşel, trebuie să adaug că s-a întâmplat într-o conversaţie cu o femeie, adică în situaţia potrivită – am numit-o acustica viciului. Când cade un ac într-o cameră pe care ai golit-o de tot ce era în ea, zgomotul care se produce are ceva disproporţionat, întrece orice măsură; la fel este când există un vid între fiinţele omeneşti. Atunci nu mai ştii: strigi sau s-a instaurat o tăcere mormântală? Căci tot ce e fals şi deformat dobândeşte forţa de atracţie a unei ispite monstruoase, îndată ce nu-i mai poţi opune în cele din urmă nimic. Nu găseşti şi tu că e aşa? Dar iartă-mă, se întrerupse el, trebuie să fii obosită şi eu nu te las să te odihneşti. Se pare că mediul şi relaţiile mele îndeplinesc toate condiţiile să-ţi displacă.

Agathe îşi deschise ochii. După ce fusese atâta vreme ascunsă, privirea ei exprima ceva extrem de greu de definit, ceva ce Ulrich simţea răspândindu-i-se, cu voia lui, prin întregul său trup. Apoi continuă:

— Când eram mai tânăr am încercat să văd aici o forţă Nu ai nimic să-i opui vieţii? Foarte bine, atunci viaţa se va refugia din om în operele sale! Cam aşa gândeam. Cert e că există o forţă în această lipsă de iubire şi iresponsabilitate a lumii de azi. Cel puţin e aici ceva dintr-un secol al nebuniilor de tinereţe, aşa cum poate să se producă în evoluţia secolelor la fel ca în anii de adolescentă şi maturizare a unui om. Ca orice tânăr, m-am aruncat la început în muncă, în aventuri şi în plăceri; mi se părea că orice ai încerca să faci e la fel atâta vreme cât te implici cu toată fiinţa. Mai ţii minte că am vorbit odată despre „morala realizării, a productivităţii”? E o imagine care ne e înnăscută şi după care ne ghidăm. Dar cu cât înaintăm în vârstă, cu atât mai clar ne dăm seama că toată aparenta

lipsă de măsură, independenţa şi mobilitatea, suveranitatea părţilor active şi a impulsurilor parţiale – atât a celor proprii împotriva ta însuţi, cât şi a celor proprii împotriva lumii – pe scurt, că tot ceea ce, ca „oameni ai prezentului", am considerat ca fiind o forţă şi o particularitate care să ne fie proprie nouă, în esenţă nu este nimic altceva decât o slăbiciune a întregului faţă de părţile sale componente. Cu pasiunea şi cu voinţa nu putem rezolva nimic în acest sens. În momentul în care vrei să fii cu toată fiinţa în mijlocul lucrurilor, te vezi marginalizat; aceasta este astăzi experienţa de viaţă din toate experienţele de viaţă!

Cu ochii deschişi acum, Agathe aştepta ca în vocea lui să se producă ceva; când nu se întâmplă nimic, spusele fratelui ei se pierdură ca o cărare care s-a bifurcat dintr-un drum mai mare şi nu se mai întoarce, iar ea rezumă:

— După experienţa ta, deci, nu putem acţiona niciodată cu adevărat din convingere şi nici nu vom putea niciodată. Vreau să spun – se corectă ea –, prin convingere nu înţeleg o ştiinţă oarecare, nici condiţionarea morala care ni s-a impus, ci faptul de a te simţi cu totul tu însuţi în tine şi de a te simţi întreg şi în alţii, în toţi ceilalţi, sentimentul că e saturat ceva ce acum rămâne gol, ceva de la care să porneşti şi la care să te întorci. Ah, nu mai ştiu nici eu ce vreau să spun, se întrerupse ea violent, sperasem că ai să-mi explici.

— Vrei să spui, tocmai lucrul despre care am vorbit, răspunse Ulrich încet. Tu eşti de altfel singura fiinţă omenească cu care pot vorbi astfel. Dar n-ar avea niciun rost să mai continui, ca să mai adaug doar câteva cuvinte insidioase. Mai degrabă ar trebui să spun că nici n-am putea pretinde, dacă stăm să judecăm raţional, să avem acces la ascensiunea spre „a fi în mijlocul lăuntric al lucrurilor", în starea de „intimitate" intactă a vieţii – dacă nu înţelegem termenul la modul sentimental, ci în semnificaţia pe care tocmai i-am dat-o.

Se aplecase spre ea, îi atinse braţul şi o privi lung în ochi.

— E probabil ceva contrar naturii omeneşti, spuse încet. Real este doar faptul că îi simţim dureros lipsa! Căci de ea depinde, fără îndoială, aspiraţia noastră spre dragostea fraternă, care este o completare la dragostea obişnuită, în direcţia imaginară a unei iubiri în care să nu existe niciun amestec de înstrăinare şi de non-iubire.

După o vreme, adăugă:

— Ştii doar ce predilecţie există pentru folosirea în pat a cuvintelor drăgăstoase de alint: oamenii, în stare de orice fratricid, se bagă pur şi simplu ca nişte frăţiori şi surioare sub aceeaşi pătură.

În penumbra din încăpere, faţa îi tremura de ironia pe care o întorcea spre sine însuşi. Însă credinţa Agathei se agăţa de chipul pe care îl privea şi nu de dezordinea cuvintelor. Ea mai văzuse asemenea chipuri care tresăreau, iar în clipa următoare se năpusteau asupra ei: faţa aceasta de acum nu se apropia de ea; părea să se îndepărteze cu o viteză nesfârşit de mare pe un drum nesfârşit de lung. Răspunse cât mai scurt cu putinţă: — Nu ajunge să fim frate şi soră!

— Dar noi am spus adineaori „fraţi gemeni", răspunse Ulrich, care se ridică în picioare fără zgomot, căci i se părea că observă acum că biruise până la urmă marea ei oboseală.

— Ar trebui să fim o pereche de gemeni siamezi, mai spuse Agathe.

— Atunci, gemeni siamezi! repetă fratele ei.

Era preocupat să-i desprindă mâna dintr-a lui şi să o lase prevăzător pe pătură, cuvintele lui păreau a fi fără greutate, uşoare şi volatile, extinzându-se în cercuri tot mai largi şi după ce el părăsise camera.

Agathe surâdea cufundându-se într-o tristeţe singuratică, a cărei

penumbră se destrămă curând în cea a somnului fără ca ea, în înnegurarea conştiinţei diurne, să mai remarce aceasta. Ulrich însă se strecură în camera sa de lucru şi acolo, fără să mai fie în stare să lucreze, învăţă în răstimp de două ore, până când obosi, să cunoască starea de a fi constrâns din prea multă consideraţie faţă de o altă fiinţă. Fu surprins să constate ce multe lucruri i-ar fi plăcut să facă în vremea aceea, lucruri de efect şi zgomotoase, care acum trebuiau reprimate. Era o senzaţie nouă pentru el. Aproape că-l irita, deşi căuta să-şi închipuie cu mare interes cum ar fi fost să fi crescut cu adevărat alături de o altă fiinţă. Nu avea cunoştinţă de felul în care acţionează două astfel de sisteme nervoase care sunt asemenea a două frunze pe o singură tulpină, legate laolaltă nu numai prin acelaşi sânge, ci mult mai mult prin efectul totalei dependenţe reciproce. Presupunea că orice excitare a unuia din aceste suflete trebuia să fi fost resimţită imediat de celălalt suflet, în timp ce procesul astfel provocat avea să se petreacă într-un trup care n-ar fi fost în esenţă cel propriu. „O îmbrăţişare, de exemplu; eşti tu îmbrăţişat într-un altul", specula el. „Poate că nici măcar nu eşti de acord, însă celălalt eu al tău îşi proiectează un val uriaş, copleşitor, de consimţire în tine! Ce te mai interesează cine o sărută pe sora ta? Însă stârnirea, excitaţia ei, trebuie să o trăieşti şi tu odată cu ea! Sau tu eşti acela care iubeşte şi acum trebuie într-un fel să o faci şi pe ea să ia parte, căci nu poţi doar să proiectezi în ea senzaţii fiziologice fără niciun sens…!" Ulrich simţea la gândurile acelea o puternică tulburare stimulatoare şi o profundă jenă; i se părea greu să traseze cu precizie o graniţă între noile perspective şi caricatura celor cu care se obişnuise.

26
Primăvara în grădina de legume

Elogiul pe care i-l adusese Meingast şi ideile noi pe care le primea de la el făcuseră asupra Clarissei o impresie profundă. Neliniştea şi hipersensibilitatea ei spirituală, care uneori o îngrijorau până şi pe ea, se diminuaseră, iar de data aceasta nu se mai destrămaseră, cum se întâmplase în alte împrejurări, în descurajare, apăsare şi deznădejde, ci erau înlocuite de o luciditate extraordinar de tensionată şi de o atmosferă lăuntrică acum cu totul transparentă, încă o dată se cuprinse pe sine cu privirea, căutând să se aprecieze la modul critic. Fără să păstreze vreo îndoială, şi chiar cu o anumită satisfacţie, luă cunoştinţă de faptul că nu era deosebit de inteligentă; nu fusese îndeajuns educată. Dimpotrivă, Ulrich, la un asemenea examen comparativ, era ca un patinator care se apropia şi se depărta după bunul său plac pe oglinda îngheţată a spiritului. Niciodată nu se putea şti de unde veneau lucrurile pe care le spunea el; nici când râdea, când era iritat, când îi fulgerau ochii, când era de faţă şi cu umerii lui largi îl disloca pe Walter din spaţiul încăperii. Când îşi întorcea curios capul, i se încordau tendoanele gâtului ca odgoanele unei bărci cu pânze plutind în vânt. Astfel că era totdeauna în el ceva inaccesibil Clarissei, menţinându-i vie dorinţa de a se arunca asupra lui cu tot corpul, pentru a se înstăpâni pe acel ceva. Tumultul cu care o cotropea uneori acel sentiment, ca atunci când nu mai existase nimic cert pe lume decât dorinţa de a avea un copil de la Ulrich, trecuse acum şi nu mai lăsase în urmă nici măcar acele rudimente de care, după risipirea pasiunilor, amintirea rămâne saturată într-un mod de neînţeles. Clarisse se enerva, cel mult, când se gândea la eşecul pe care-l suferise acasă la Ulrich, în măsura în care se mai întâmpla să se gândească la acea stare, dar

acum dispoziţia ei era mai curând luminoasă şi însufleţită. Noile idei cu care oaspetele său cu înclinaţii filosofice o alimenta avuseseră acel efect, fără a mai menţiona stimulentele nemijlocite pe care le primise de la revederea cu acest prieten pe care îl transferase în sfera sublimului prin noua sa metamorfoză. Trecură multe zile într-o încordare multiplă, în vreme ce, cu toţii, în căsuţa care era scăldată de soarele primăvăratic, aşteptau să vadă dacă Ulrich avea să le aducă permisul de a-l vizita pe Moosbrugger în sinistra sa reşedinţă.

În contextul acesta, un gând anume părea important pentru Clarisse: maestrul spusese că lumea era „liberă de nebunie într-o asemenea măsură" încât el nu mai ştia dacă trebuia s-o iubească sau s-o urască şi Clarisse era de atunci convinsă că omul trebuia să se lase pradă nebuniei dacă voia să aibă parte de starea de graţie. Căci o nebunie este o stare de graţie. Cine mai ştia încă la vremea aceea dacă trebuia s-o apuce la dreapta sau la stânga atunci când ieşea din casă, afară doar dacă avea o ocupaţie, cum era cazul lui Walter, care-l obliga într-o anumită direcţie sau un angajament, ca al ei faţă de părinţi sau de familia fratelui, care cu toţii o plictiseau! În starea de nebunie lucrurile se prezintă altfel! Atunci viaţa este aranjată practic, întocmai ca o bucătărie modernă; stai la mijloc, aproape că nu ai nevoie să te mişti şi poţi să pui în mişcare de la locul tău toate obiectele din jur. Pentru aşa ceva Clarisse avusese totdeauna înclinaţie şi pricepere. De altfel, ea nu înţelegea prin nebunie nimic altceva decât ceea ce se numeşte voinţă, doar că o ridica la un grad deosebit de intensitate. Clarisse se simţise până atunci intimidată de faptul că putea să-şi explice în mod adecvat doar puţine lucruri din cele ce se petreceau pe lume, dar de când se reîntâlnise cu Meingast constatase că acesta o ajuta să iubească, să urască şi să acţioneze după propriile sale criterii. Căci, potrivit cuvântului maestrului,

nimic nu-i lipsea în aceeaşi măsură umanităţii ca voinţa, iar darul de a putea dori ceva cu putere îi fusese dintotdeauna la îndemână! Când Clarisse se gândea la toate acestea, se înfiora de atâta fericire şi valuri de căldură o cuprindeau, dându-şi seama de propria responsabilitate. Fireşte, voinţa, aşa cum o înţelegea ea, nu era acel efort posomorât de a învăţa o anume piesă la pian sau de a-şi apăra punctul de vedere într-o discuţie, ci sentimentul puternic de a se lăsa condusă de viaţă, de a se ţine în frâu pe sine, de a se lăsa să alunece în fericire.

Nu se putu abţine în cele din urmă să nu-i împărtăşească acele gânduri lui Walter. Îi spuse că din zi în zi conştiinţa ei era tot mai puternică. Dar Walter replică exasperat şi fără să ţină seama de admiraţia sa pentru Meingast, pe care-l presupunea a fi la originea acestei stări de fapt:

— Probabil că avem noroc că Ulrich se pare că nu reuşeşte să facă rost de acel permis!

Clarissei i se crispară buzele, trădând compătimire faţă de neputinţa de a înţelege şi de înverşunarea lui Walter.

— La urma urmei, ce vrei de la criminalul acela, care nu are cum să ne intereseze nici în cea mai mică măsură pe noi toţi? o întrebă Walter iritat.

— Are să-mi vină o idee când am să ajung acolo, îi răspunse Clarisse.

— Eu cred că s-ar fi căzut să fi aflat până acum! remarcă Walter.

Soţia sa surâse, cum făcea totdeauna înainte de a-i spune ceva care să-l rănească profund. Apoi zise doar atât:

— Găsesc eu ceva.

— Clarisse! răspunse Walter ferm, tu nu ai voie să faci nimic fără permisiunea mea; eu sunt de drept soţul şi tutorele tău.

Era un ton nou pentru ea; se întoarse cu spatele la Walter şi făcu

tulburată câţiva paşi.

— Clarisse! strigă Walter după ea şi se ridică s-o urmeze. Am de gând să iau măsuri împotriva nebuniei care bântuie aici, în casă.

Ea înţelese atunci că forţa vindecătoare a hotărârii ei începuse să se facă simţită asupra lui Walter, care căuta să-şi adune puterile. Se întoarse pe călcâie:

— Ce-ai să faci? îl întrebă ea şi un fulger din fanta îngustată a ochilor ei lovi în castaniul umed, larg deschis al ochilor lui Walter.

— Vezi tu, spuse el conciliant şi se retrase, surprins de fermitatea răspunsului smuls de exclamaţia lui, cu toţii avem în noi această înclinaţie de natură intelectuală pentru ceea ce este nesănătos, atroce şi problematic, noi, intelectualii; dar…

— Dar îi lăsăm pe filistini să-şi facă de cap! îl întrerupse Clarisse triumfătoare.

Acum venea ea după el, nu-l slăbea din ochi. Simţea cum forţa ei vindecătoare îl cuprinsese şi îl subjuga. I se umpluse deodată inima de o bucurie inexprimabilă, stranie.

— Dar nici nu facem atâta tevatură, murmură Walter terminându-şi nemulţumit fraza.

În spatele lui, la pulpana jachetei simţea o rezistenţă; pipăind cu mâna ghici marginea uneia din măsuţele uşoare, cu picioare subţiri, din care se găseau mai multe în casa lor şi care i se părură deodată spectrale; dacă se mai dădea îndărăt, avea să răstoarne în chip ridicol masa. Astfel că îşi înăbuşi dorinţa deodată trezită în el de a se afla departe de toată acea luptă, pe o pajişte de un verde intens, sub copacii înfloriţi şi printre oameni a căror bună dispoziţie sănătoasă să-i spele şi să-i cureţe rănile. Era o dorinţă liniştită, densă, înfrumuseţată de chipuri de femei care să-i asculte cuvintele şi să-i mulţumească pline de admiraţie, în clipa în care Clarisse se apropie de el, o percepu ca pe o molestare sordidă, de coşmar. Spre

surprinderea sa, Clarisse nu-i spuse însă: eşti un laş! Ci zise:

— Walter? De ce suntem noi nefericiţi?

La auzul vocii ei fascinante, translucide, el simţi că nefericirea lui alături de Clarisse n-ar fi putut fi înlocuită de fericirea alături de nicio altă femeie.

— Trebuie să fim astfel! răspunse el, cu o revărsare de emoţie asemănătoare.

— Nu, nu trebuie să fim! îl asigură blând Clarisse.

Îşi înclină capul şi căută un argument cu care să-l convingă. Nici n-ar fi trebuit să fie ceva anume: stăteau astfel unul în faţa celuilalt ca o zi fără înserare, care dăruieşte mai departe, ceas de ceas, focul soarelui fără ca el să se diminueze.

— Trebuie să recunoşti, începu ea în sfârşit pe un ton deopotrivă sfios şi încăpăţânat, că actele criminale sunt cu adevărat îngrozitoare nu pentru că au fost săvârşite, ci pentru că li se permite să fie înfăptuite!

Walter ştia bine ce avea să urmeze şi pentru el era o mare dezamăgire.

— O, Doamne! strigă el nerăbdător. Ştiu bine că prin indiferenţa şi prin uşurinţa unei conştiinţe împăcate se pot distruge mult mai multe vieţi omeneşti decât prin reaua-voinţă a oamenilor izolaţi! E admirabil că ai să spui că tocmai din cauza aceasta fiecare din noi trebuie să-şi sondeze cu luciditate propria conştiinţă şi să-şi calculeze cât mai exact fiecare pas înainte de a-l comite.

Clarisse îl întrerupse deschizând gura, dar se răzgândi şi nu-i mai răspunse.

— Desigur, mă gândesc la sărăcia, la foamea, la depravările de orice fel care li se îngăduie oamenilor sau la prăbuşirea galeriilor din minele a căror administraţie a economisit banii la instalaţiile de securitate, continuă Walter coborând glasul, şi am recunoscut şi în

alte discuţii toate acestea.

— Dar doi oameni care se iubesc ar trebui atunci să nu se iubească atâta vreme cât starea în care se află nu este de „fericire pură", spuse Clarisse. Lumea nu va deveni mai bună până nu vor exista oameni care să se iubească astfel!

Walter îşi împreună mâinile.

— Dar nu înţelegi cât de inechitabile faţă de viaţă sunt asemenea cerinţe mari, orbitoare, absolute? strigă el. La fel stau lucrurile şi cu Moosbrugger, care din când în când îţi răsare în minte ca împins pe o sârmă! De fapt, ai dreptate când susţii că nu trebuie să ne găsim liniştea atâta vreme cât astfel de creaturi omeneşti mizerabile vor continua să fie ucise pentru că societatea nu ştie nimic mai adecvat; dar mai multă dreptate are, fireşte, societatea obişnuită, sănătoasă, când refuză pur şi simplu să-şi mai bată capul cu asemenea îndoieli şi subtilităţi suprarafinate. Există, la drept vorbind, criterii ultime ale gândirii sănătoase, care nu pot fi dovedite, ci pe care trebuie să le ai în sânge.

Clarisse răspunse:

— În sângele tău, „la drept vorbind" nu e la drept vorbind.

Lezat, Walter clătină din cap şi-i arătă astfel că nu mai voia să răspundă. Obosise să joace în permanenţă rolul celui care avertizează că un mod de gândire unilateral este nociv şi poate că tocmai acest lucru îl făcuse în cele din urmă şi pe el să se simtă nesigur.

Însă Clarisse îi citea, prin acea intuiţie nervoasă care îl uimise totdeauna, gândurile şi, ridicându-şi capul, trecu dintr-odată de toate etapele intermediare şi ateriză lângă el în acel punct culminant unde se situa adresându-i cu jumătate de glas această întrebare insistentă: — Poţi să ţi-l închipui pe Iisus ca director de mină?

Faţa ei trăda faptul că prin Iisus ea şi-l închipuia de fapt pe

Walter într-una din acele exagerări sălbatice prin care iubirea ajunge să nu se mai deosebească de nebunie. El respinse întrebarea cu un gest al mâinii în acelaşi timp indignat şi descurajat.

— Nu aşa, de-a dreptul, Clarisse! o conjură el. Nu ai voie să vorbeşti despre lucrurile acestea aşa direct!

— Ba da, îl contrazise Clarisse. Tocmai că trebuie să vorbim direct! Dacă nu avem putere să-l salvăm pe el, atunci n-o să avem nici puterea să ne salvăm pe noi înşine!

— La urma urmei, ce importanţă are dacă îl execută! strigă Walter violent.

Avea impresia că prin acest răspuns brutal simţea pe limbă gustul eliberator al vieţii, amestecat acum în chip miraculos cu gustul morţii şi al anihilării pe care Clarisse îl invoca prin aluziile ei.

Clarisse îl privea aşteptând. Însă lui Walter părea să-i fi ajuns acea izbucnire sau poate că tăcea cuprins de indecizie. Asemenea cuiva constrâns să-şi joace ultimul atu irezistibil, ea spuse:

— Mi s-a revelat un semn!

— Îţi imaginezi tu doar! strigă de-a dreptul Walter spre tavanul camerei, care acum reprezenta pentru el cerul; însă Clarisse încheie cu acele ultime cuvinte convorbirea lor şi nu-l mai lăsă să spună nimic.

El o văzu în schimb puţin mai târziu discutând febril cu Meingast. Senzaţia că erau observaţi care-l apăsa pe acesta din urmă – un simplu simţământ doar, căci el însuşi nu vedea departe – se baza deci pe un fapt real. Căci Walter nu participa la eforturile zeloase de grădinărit ale cumnatului său Siegmund, sosit între timp în vizită şi care acum, cu mânecile suflecate, îngenunchease într-un strat de flori şi făcea o treabă despre care însuşi Walter susţinea că trebuia făcută primăvara în grădină, dacă voiai să arăţi că eşti un bărbat adevărat şi nu un simplu semn de carte presat în volumele

de specialitate.

Walter privea acum pe furiş spre perechea pe care o alcătuiau Clarisse şi Meingast, dincolo, într-un colţ expus la soare al grădinii de legume.

Nu se gândea că în acel colţ de grădină, acum expus privirilor sale, s-ar fi petrecut ceva nepermis. Simţea totuşi o senzaţie nefirească de frig în palmele deschise prin aerul primă văratic şi în genunchi, pe care avea pete de umezeală, căci îngenunchease din loc în loc să-i dea câte un sfat lui Siegmund. Îi vorbea de sus, aşa cum e cazul cu oamenii slabi şi uşor supuşi umilinţelor atunci când pot să-şi descarce proasta dispoziţie asupra altcuiva. Ştia că Siegmund, care-şi pusese în gând să-l venereze, n-avea să se lase atât de uşor impresionat. I se părea că simte un fel de fior, o senzaţie de singurătate funebră ca după apusul soarelui, în timp ce observa că acum Clarisse nu se întorcea deloc spre el, ci-l privea pe Meingast, părând că participă din plin la conversaţie. În plus, era mândru de situaţia creată. De când Meingast se găsea în casa lui, era deopotrivă de mândru de abisurile deschise de prezenţa lui, pe cât era de preocupat să le umple cu grijă. De la înălţimea omului care se oprise în picioare, lăsă să se cearnă asupra lui Siegmund, îngenuncheat alături, cuvintele:

— Fireşte că resimţim cu toţii, şi cu toţii cunoaştem asemenea simţăminte, o anumită înclinaţie spre problematic şi spre morbid!

El nu era un disimulator. În intervalul de timp scurs de când Clarisse spusese despre el, tocmai din cauza acestei formule, că este un filistin, îşi corectase exprimarea vorbind despre „micile ipocrizii ale vieţii".

— O mică ipocrizie este bună, fie ea dulce sau amară – îl instruia acum pe cumnatul său –, dar noi avem datoria să o facem să se rafineze în noi până când va face onoare unei vieţi sănătoase.

Înţeleg printr-o asemenea mică ipocrizie, continuă el, la fel de bine acordul acesta nostalgic cu moartea care ne cuprinde când ascultăm muzica la *Tristan*, cât şi atracţia tainică, inexplicabilă, pe care o exercită cele mai multe dintre crimele sexuale, chiar dacă nu-i cedăm! Căci eu numesc neoneste şi contrarii omenescului, vezi tu, în egală măsură puterea elementară a vieţii când în momente de deprimare şi de boală se înstăpâneşte asupra noastră, cât şi excesul de spiritual şi de conştiinţă care caută să violenteze viaţa. Tot ceea ce ar vrea să depăşească limitele care ne-au fost trasate este lipsit de onestitate! Mistica este la fel de neonestă ca închipuirea că am putea reduce natura la o formulă matematică. Intenţia de a-l vizita pe Moosbrugger este la fel de neonestă ca… – aici Walter se întrerupse o clipă, pentru a scoate în evidenţă înţelesul şi încheie cu vorbele: – ca şi când ai vrea să-l chemi pe Dumnezeu la căpătâiul unui bolnav!

Desigur că era ceva în ce spunea Walter şi spusele lui apelau surprinzător la umanitatea profesională şi spontană a medicului care era Siegmund, atunci când arăta că intenţia Clarissei şi motivele extravagante invocate depăşeau limitele permise. Dar în relaţiile cu Siegmund, Walter era genial prin faptul că fusese condus de gândirea sa sănătoasă la asemenea confidenţe în ce priveşte propriile gânduri, în vreme ce sănătatea înfloritoare a cumnatului său îşi găsea expresia în tăcerea hotărâtă în faţa acestui univers de idei îndoielnice. Siegmund îngrămădea acum pământul cu mâinile şi, fără să deschidă gura, îşi înclina uneori capul ba într-o parte, ba în cealaltă, ca şi când ar fi vrut să întoarcă pe dos o eprubetă sau poate doar ca şi cum ar fi auzit destul cu urechea aceea. După ce Walter terminase de vorbit, urmă o tăcere profundă şi în această tăcere lui Walter i se păru că aude o propoziţie, pe care fără îndoială că o exclamase Clarisse cândva în faţa lui; căci o auzise nu în limpezimea ei halucinatorie, ci ca şi cum cuvintele ar fi fost

tezaurizate în tăcere: „Nietzsche şi Hristos au pierit tocmai din pricina nedesăvârşirii lor!". Într-un fel nu tocmai liniştitor, într-un fel care-i amintea de formula „directorului de mină", fraza i se păru că-l măguleşte. Astfel că se crease o situaţie ciudată, aşa cum el, sănătatea întruchipată, se afla aici, într-o grădină răcoroasă, între un bărbat pe care-l privea de sus cu sentimente de superioritate şi două fiinţe nefiresc de înflăcărate, al căror joc mut de gesturi îl contemplase cu superioritate, şi totuşi cu jind. Căci Clarisse era de fapt mica neonestitate de care avea nevoie propria lui sănătate pentru a pieri şi o voce tainică îi spunea că Meingast era tocmai pe punctul de a face să crească nemăsurat această micime încă acceptabilă a ipocriziei în discuţie. El îl admira cu sentimentele pe care o rudă obscură le are pentru o rudă celebră; era mai degrabă invidie decât gelozie, adică în ultimă instanţă o emoţie care acţiona mai puternic decât gelozia asupra lumii lui lăuntrice, faptul de a o vedea pe Clarisse şuşotind asemenea unui conspirator cu Meingast; dar în acelaşi timp emoţia îl exalta într-un anumit fel şi, având conştiinţa propriei lui demnităţi, nu voia să se supere, îşi interzise să se îndrepte într-acolo şi să-i tulbure pe cei doi, îşi simţea superioritatea în faţa aprinderii cu care discutau ei şi din toate acestea se născu, nici el nu ştia cum, un gând obscur, echivoc, în afara oricărei logici: anume că cei doi în discuţia lor îl invocau într-un mod necontrolat şi condamnabil pe Dumnezeu.

Dacă un asemenea ciudat amestec poate fi denumit gând, era un gând care nu s-ar fi putut exprima în niciun fel, căci alchimia sa tenebroasă s-ar fi modificat instantaneu sub influenţa luminoasă a vorbirii. De altfel, aşa cum dovedise faţă de Siegmund, Walter nu lega niciun fel de credinţă de cuvântul acesta, Dumnezeu, şi când cuvântul îi veni în minte, se creă în jurul lui un vid plin de înfricoşare; astfel se întâmplă că, după o lungă tăcere, primul lucru

pe care-l spuse Walter când i se adresă cumnatului său fu ceva foarte diferit.

— Eşti un măgar, îi reproşă el, dacă nu te crezi îndreptăţit să o convingi cât se poate de categoric să renunţe la vizita aceasta; la urma urmei, eşti medic.

Siegmund nu-i luă în nume de rău acea izbucnire.

— Iată ceva ce trebuie să rezolvi tu singur, îi răspunse el ridicându-şi liniştit privirea şi se întoarse iarăşi la îndeletnicirile lui.

Walter oftă.

— Clarisse este, fireşte, o fiinţă neobişnuită, reluă el. Eu o înţeleg foarte bine. Recunosc chiar că nu greşeşte cu totul în rigoarea concepţiilor ei. Gândeşte-te la sărăcia, la foamea, la depravările de tot felul de care e plină lumea, la prăbuşirea galeriilor de mină, de exemplu, pentru că direcţia minelor a economisit bani la lucrările de securitate…

Siegmund nu lăsă să se vadă prin niciun semn că s-ar fi gândit la toate acestea.

— Dar ea o face! continuă Walter cu energie. Găsesc că e minunat de frumos din partea ei. Noi, cei de aici, ne declarăm mult prea uşor ca având conştiinţa împăcată. Ea e mai bună decât noi atunci când pretinde să ne schimbăm cu toţii şi să ne asumăm o conştiinţă mai activă, o conştiinţă infinită. Dar iată ce te întreb eu: asta nu duce până la urmă la un delir al scrupulelor morale, presupunând că există aşa ceva? Desigur, tu trebuie că te pricepi.

La această rugăminte insistentă, Siegmund se propti într-un picior şi îl privi cercetător pe cumnatul său.

— E nebună! explică el. Dar nu se poate spune că în înţelesul medical al cuvântului.

— Ce spui de faptul că, întrebă Walter mai departe, fără superioritate, ea susţine că i s-au arătat semne?

— Zice că i s-au arătat semne? întrebă Siegmund gânditor.

— Da! Asasinul acesta nebun, de exemplu! De curând, porcul acela nebun de sub ferestrele noastre!

— Un porc?

— Nu, un fel de exhibiţionist.

— Aşa? spuse Siegmund şi cumpăni. Ţie ţi se arată semne când găseşti ceva de pictat, nu-i aşa? Ea se exprimă doar într-un fel mai exaltat decât tine, hotărî el în cele din urmă.

— Susţine că trebuie să ia asupra ei păcatele omului aceluia, şi pe ale mele, şi pe ale tale, şi păcatele nu mai ştiu cui încă! strigă Walter insistent.

Siegmund se ridicase acum în picioare şi-şi scutura pământul de pe palme.

— Se simte apăsată de păcate? întrebă el încă o dată, deşi n-ar mai fi fost nevoie, şi conveni politicos, ca şi când s-ar fi bucurat că poate să fie de acord cu cumnatul lui: Este un simptom!

— Este un simptom? întrebă Walter, deodată deprimat.

— Delirul de culpabilitate e un simptom, confirmă Siegmund cu imparţialitatea unui specialist.

— Uite ce e, adăugă Walter şi ridică îndată o obiecţie împotriva judecăţii pe care el însuşi o conjurase, în primul rând trebuie să te întrebi singur: există păcate? Fireşte că există păcate. Dar există şi o frenezie a vinovăţiei, a păcatelor săvârşite, care nu e delir, nici nebunie. Poate că nu înţelegi, căci e mai presus de simplul empirism! Este simţul rănit al responsabilităţii omului pentru o viaţă mai înaltă!

— Dar ea susţine totuşi că i se arată semne? obiectă acum încăpăţânat Siegmund.

— Şi mie mi se arată semne, ai spus-o singur! exclamă agitat Walter. Îţi spun, uneori aş vrea să mă rog în genunchi de destinul

meu să mă lase în pace; dar de fiecare dată îmi trimite din nou semne, iar semnele cele mai cumplite mi le trimite prin Clarisse!

Continuă mai calm:

— Ea susţine, de exemplu, că Moosbrugger reprezintă, pentru ea şi pentru mine, „trupul păcătos" şi că ne-a fost trimis ca avertisment; dar se poate interpreta: este un simbol al faptului că noi neglijăm posibilităţile mai înalte ale vieţii noastre; ca să zicem aşa, trupul de lumină al vieţii noastre. Acum mulţi ani, când Meingast s-a despărţit de noi… — Dar delirul culpabilităţii, al păcatului, *este* un simptom în anumite tulburări! îi aminti Siegmund cu seninătatea dezarmantă a specialistului.

— Desigur, tu nu te pricepi decât la simptome! o apără Walter cu însufleţire pe Clarisse a lui. Căci celelalte depăşesc experienţa ta. Dar poate că superstiţia care tratează tot ceea ce depăşeşte experienţa obişnuită ca fiind o maladie este păcatul şi trupul păcătos al vieţii noastre! Clarisse ne cere să trecem la o acţiune lăuntrică împotriva acestei stări de lucruri. Încă de acum mulţi ani, atunci când Meingast s-a despărţit de noi, am…

Se gândea la felul în care Clarisse şi el „luaseră asupra lor păcatele" lui Meingast, însă n-avea rost să încerce să-i explice lui Siegmund procesul unei deşteptări spirituale, astfel că încheie vag cu cuvintele: — În sfârşit, faptul că au existat totdeauna oameni care parcă atrăgeau asupra lor sau concentrau în ei înşişi păcatele tuturor n-ai să-l negi nici măcar tu!

Cumnatul său îl privea cu satisfacţie.

— Ei, da! îi răspunse el prietenos. Acum dovedeşti tu însuţi ce-ţi spuneam eu încă de la început. Faptul că ea se crede apăsată de păcate este o comportare tipică în anumite tulburări. Dar există în viaţă şi moduri de comportament atipice: n-am susţinut niciodată altceva.

— Dar rigoarea excesivă în tot ce face? întrebă Walter după o vreme, oftând. O asemenea strictețe nu se poate numi normală.

Între timp Clarisse purta o conversaţie importantă cu Meingast.

— Tu ai spus, îi aminti ea, că oamenii care se laudă cu faptul că ei explică şi înţeleg lumea nu vor schimba nicicând nimic pe lume?

— Da, răspunse maestrul. „Adevărat" şi „fals" sunt scuzele celor care nu vor să ajungă niciodată la o hotărâre. Căci adevărul este un lucru fără sfârşit.

— Din cauza aceasta spuneai că trebuie să avem curajul să decidem între „valoare" şi „nonvaloare"? îl cercetă Clarisse.

— Da, răspunse maestrul oarecum plictisit.

— Minunat de dispreţuitoare este şi formula ta, exclamă Clarisse, că în viaţa de azi oamenii acţionează întâmplător.

Meingast se oprise şi privea în pământ; s-ar fi putut spune la fel de bine că îşi apleca urechea sau că examina o pietricică aflată undeva la dreapta cărării. Însă Clarisse nu mai contenea să-i ofere mierea dulce a laudelor; ea îşi aplecase acum capul, astfel că bărbia i se odihnea aproape la baza gâtului şi privirea scormonea în pământ, între vârfurile ghetelor lui Meingast; o îmbujorare uşoară îi colora faţa palidă atunci când, coborând cu precauţie glasul, continuă cu aceste cuvinte:

— Ai spus că orice formă de sexualitate e doar un şir de tumbe!

— Da, am spus astfel într-o anumită împrejurare. Ceea ce îi lipseşte epocii noastre în ce priveşte sexualitatea ea cheltuieşte, în afară de aşa-numitele ei activităţi ştiinţifice, în sexualitate!

Clarisse ezită o vreme, apoi spuse:

— Eu însumi am multă voinţă, dar Walter face tumbe!

— De fapt, ce se petrece între voi? întrebă maestrul devenit curios, dar adăugă îndată, aproape dezgustat: Fireşte, pot să-mi închipui.

Se aflau acum în colţul grădinii lipsite de arbori, deschisă soarelui plin al primăverii, iar aproximativ în colţul opus era Siegmund, ghemuit la pământ, în timp ce Walter, în picioare alături de el, îi vorbea cu însufleţire. Grădina avea forma unui dreptunghi mărginit de zidul cel lung al casei şi în jurul straturilor cu legume şi fructe era o alee, în vreme ce două alei centrale acoperite cu pietriş alcătuiau, acolo unde nu crescuse încă iarba, o cruce luminoasă. Clarisse răspunse, aruncând o privire prudentă spre ceilalţi doi bărbaţi:

— Poate că el nu e vinovat cu nimic: trebuie să ştii că eu îl atrag pe Walter într-un fel nesănătos.

— Pot să-mi închipui, îi răspunse maestrul, de data aceasta cu o privire interesată. Tu ai ceva băieţos.

La o asemenea laudă Clarisse simţi fericirea zvâcnindu-i prin vene asemenea unui ropot de grindină.

— Ai observat acest lucru „atunci", că eu sunt în stare să-mi trag hainele pe mine mai repede decât un bărbat? îl întrebă ea precipitat.

Pe chipul binevoitor, ridat al filosofului se întipări lipsa de înţelegere. Clarisse chicoti.

— E un joc de cuvinte, explică ea. Mai există şi altele: crimă cu viol, de exemplu.

Fără îndoială maestrul considera acum că era bine să nu se mai mire de nimic.

— Da, da, răspunse el, ştiu. Tu ai susţinut odată că ar fi o asemenea crimă sadică cu viol, o crimă din plăcere sexuală, atunci când stângi dragostea în îmbrăţişarea obişnuită.

Dar voia să afle ce voise ea să spună cu uşurinţa de a-şi trage repede hainele pe ea.

— Să laşi lucrurile să meargă de la sine e ca un asasinat, explică acum Clarisse cu repeziciunea unuia care îşi arată arta pe un teren

lunecos şi din prea multă vioiciune îşi pierde echilibrul.

— Ştii, mărturisi Meingast, acum chiar că nu mai înţeleg. Iar vorbeşti despre individul acela, dulgherul? Ce vrei tu de la el?

Clarisse râcâia îngândurată în pietriş cu vârful piciorului.

— E acelaşi lucru, răspunse.

Dintr-odată îl privi pe maestru.

— Cred că Walter ar trebui să înveţe să mă renege, spuse ea direct.

— Eu nu pot judeca, răspunse Meingast după ce aşteptase zadarnic o continuare. Desigur, soluţiile radicale sunt cele mai bune.

Vorbise la întâmplare. Însă Clarisse îşi aplecase iarăşi capul, astfel că privirea i se îngropă undeva în costumul lui Meingast, iar după o vreme mâna ei se apropie încet de antebraţul lui. Simţea dintr-odată o poftă nestăpânită să apuce braţul acela aspru, slab, pe sub marginea manşetei şi să-l atingă pe maestrul care se prefăcea că uitase cuvintele pline de înţelegere în legătură cu dulgherul. În acest timp, creştea în ea dorinţa să se apropie de el şi în încetineala cu care mâna ei dispărea în mâneca lui, în această lentă fluiditate, se roteau frânturile unei voluptăţi neclare care pornea de la conştiinţa faptului că maestrul era imobil şi se lăsa astfel atins de ea.

Dintr-un motiv sau altul, Meingast privea stupefiat mâna care i se încleştase pe braţ şi acum urca pe el asemenea unui miriapod care se ţâra spre femela lui; vedea pe sub pleoapele coborâte ale micuţei femei tremurând ceva neobişnuit; înţelese că se desfăşura un proces îndoielnic ce, în chipul deschis, manifest în care evolua, îl emoţiona.

— Haide! îi propuse el îndepărtându-i prietenos mâna. Să nu mai stăm aici, unde ne văd toţi; să ne continuăm plimbarea.

În vreme ce străbăteau aleile, Clarisse îi relata:

— Eu mă îmbrac, îmi trag hainele repede pe mine, mai repede

decât un bărbat, atunci când trebuie. Veşmintele îmi zboară pe trup, când sunt – cum să spun, în acea stare! Este ca un fel de electricitate; eu atrag tot ce-mi aparţine, trag pe mine, îmbrac. Dar e de obicei o atragere nefirească.

Meingast surâse la aceste jocuri de cuvinte pe care le înţelegea bine şi căută pe ghicite un răspuns impresionant.

— Tu tragi şi atragi aşadar veşmintele precum îşi atrage un erou soarta? răspunse el.

Spre surprinderea lui, Clarisse se opri deodată şi exclamă:

— Da, întocmai! Cine trăieşte astfel constată că la fel stau lucrurile cu rochia, pantofii, cuţitul, furculiţa!

— E ceva adevărat aici, confirmă maestrul această afirmaţie obscur convingătoare, apoi întrebă direct: De fapt, cum procedaţi voi, Walter şi cu tine? Clarisse nu înţelegea. Îl privi şi văzu deodată în ochii lui nori galbeni care păreau alungaţi de un vânt al pustietăţii.

— Tu ai spus, continuă Meingast ezitând, că îl atragi într-un fel care „nu este sănătos". Care, probabil, nu este sănătos nici pentru femeie? Ce vrei să spui? Eşti cumva frigidă faţă de bărbaţi?

Clarisse nu ştia ce însemna acel cuvânt.

— Frigidă, explică maestrul, este o femeie care nu găseşte nicio plăcere în îmbrăţişarea bărbatului.

— Dar eu îl cunosc numai pe Walter, răspunse Clarisse intimidată.

— Da, dar după tot ce ai spus ar trebui totuşi să presupunem, nu?

Clarisse era încurcată. Trebuia să se mai gândească. Nu ştia.

— Eu? Nu se cade; eu trebuie tocmai să împiedic aşa ceva! spuse ea. Nu pot îngădui aşa ceva.

— Ce tot spui? Acum maestrul râdea aproape necuviincios. Trebuie să împiedici ca tu însăţi să simţi ceva? Sau să-l împiedici pe Walter să aibă parte de ceea ce i se cuvine?

Clarisse roşi. Acum îi era mai limpede ce avea de spus.

— Când cedezi, totul se cufundă în plăcerea sexuală, răspunse ea serioasă. Eu nu îngădui plăcerii bărbatului să se despartă de el şi să devină plăcerea mea. Din cauza aceasta atrag eu bărbaţii, îi atrăgeam încă de când eram o fetiţă. E ceva în neregulă cu plăcerile bărbaţilor.

Din diferite motive Meingast preferă de data aceasta să nu intre în amănunte.

— Poţi deci să te stăpâneşti? întrebă el.

— Da, depinde, recunoscu Clarisse sinceră. Dar ţi-am spus doar, aş fi un fel de asasin al plăcerii, al sexului, dacă aş lăsa să fie totul după capul lui! Şi continuă, încălzindu-se: Prietenele mele vorbesc pe această temă, spun că ele „se topesc", „mor" în braţele unui bărbat. Eu nu cunosc această senzaţie. N-am murit încă niciodată în braţele unui bărbat. Dar cunosc trăirea aceasta în afara momentelor de îmbrăţişare. O cunoşti şi tu, desigur; ai spus doar că lumea este liberă de nebunie.

Meingast se apără cu un gest, ca şi când ea nu l-ar fi înţeles bine.

Dar acum ei totul îi devenise foarte limpede.

— Când spui, de exemplu, că trebuie să te decizi împotriva a tot ce e inferior în favoarea a tot ce e superior, strigă ea, înseamnă: există în viaţă o voluptate enormă şi fără margini! Nu e voluptatea sexului, este voluptatea geniului! Aici trădează Walter, dacă eu nu-l împiedic!

Meingast clătină din cap. Simţea în el dorinţa să nege acea reproducere alterată şi pasională a cuvintelor lui, era o negaţie speriată, aproape înspăimântată; din tot ceea ce conţinea această

negaţie, el răspunse luând ceva la întâmplare.

— Este îndoielnic că Walter ar putea acţiona altfel.

Clarisse se opri deodată ca lovită de trăsnet.

— Dar trebuie să poată! strigă ea. Doar tu eşti cel care ne-ai învăţat că trebuie să se petreacă aşa ceva.

— Este adevărat, recunoscu ezitând maestrul şi încercă zadarnic, prin exemplul său, să o îndemne să meargă mai departe. Dar ce vrei *tu* la urma urmelor?

— Vezi, înainte ca tu să fi venit, nu voiam încă nimic, spuse Clarisse încet. Dar e atât de înfiorătoare viaţa aceasta care dintr-un ocean de plăceri îşi alege tocmai dorinţa de a trăi infima plăcere sexuală! Aşa că acum vreau ceva.

— E tocmai ceea ce te întrebam, o ajută Meingast.

— Trebuie să fii pe lume pentru un scop anume, trebuie să fii „bun" de ceva. Altminteri totul rămâne îngrozitor de confuz, răspunse Clarisse.

— Ceea ce vrei tu e în legătură cu Moosbrugger? insistă Meingast.

— Greu de spus. Vom vedea ce se va întâmpla! răspunse Clarisse.

Apoi adăugă îngândurată:

— Am să-l răpesc, am să provoc izbucnirea unui scandal! Expresia chipului i se schimbase, devenind tainică. Te-am observat, spuse ea deodată. La tine vin şi pleacă tot felul de oameni misterioşi. Îi chemi când crezi că noi nu suntem acasă. Sunt adolescenţi şi tineri! Nu ne spui ce caută ei aici! – Meingast o privea fără să înţeleagă. – Tu pregăteşti ceva, continuă Clarisse, pui ceva în mişcare. Însă eu… şopti ea, sunt atât de puternică încât pot să fiu prietenă cu mai multe fiinţe în acelaşi timp. Am dobândit caracterul şi îndatoririle unui bărbat. Am învăţat trăind alături de Walter

sentimentele unui bărbat!…

Iarăşi întinse mâna spre braţul lui Meingast. Se vedea limpede că proceda inconştient astfel. Degetele îi ieşeau din mânecă asemenea unor gheare.

— În mine sălăşluiesc două fiinţe, şopti ea, trebuie să ştii! Dar nu e uşor. Tu ai dreptate, nu trebuie să ne fie frică de violentă.

Meingast o privea încă stânjenit. Nu o cunoştea în stările acestea. Rămânea de neînţeles pentru el cum s-ar fi putut lega coerent cuvintele pe care le spunea acum. Pentru Clarisse, în momentul acela nu era nimic mai limpede decât noţiunea de fiinţă dedublată, însă Meingast se întreba dacă ea nu ghicise ceva din relaţiile lui secrete şi dacă nu făcea aluzie la aceasta. Nici nu era prea mult de ghicit; abia de curând începuse, în acord cu filosofia lui orientată spre virilitate, să constate o transformare în ce privea sentimentele lui şi să atragă băieţi tineri, care însemnau pentru el ceva mai mult decât faptul de a fi fost nişte simpli discipoli. Poate că din cauza aceasta îşi schimbase şi locul de reşedinţă şi venise aici, unde se simţea în siguranţă faţă de privirile indiscrete; nu se gândise niciodată la o asemenea posibilitate, iar această fragilă fiinţă care devenise neliniştitoare părea să fie în stare să presimtă ce se petrecea cu el. Braţul ei ieşea tot mai mult în afară din mâneca rochiei, fără ca distanţa dintre trupurile lor, pe care le unea acest braţ, să se fi schimbat, iar braţul dezgolit, slab, laolaltă cu mâna de la capătul lui, care îl atingea pe Meingast, avea în clipa aceea o înfăţişare atât de ciudată încât în imaginaţia bărbatului se învălmăşea acum tot ceea ce înainte avusese contururi precise.

Însă Clarisse nu dezvălui ceea ce intenţionase să spună adineaori, deşi acum pentru ea totul era limpede. Cuvintele acestea cu dublu înţeles erau indicii în acest sens şi erau acum împrăştiate ca nişte crengi pe care le frângi şi ca frunzele pe care le aşterni pe pământ

pentru a marca un drum ascuns. Erau expresii precum „crimă sexuală din plăcere" şi „atragere şi atracţie", şi tot astfel era „repede" şi multe alte cuvinte, poate chiar toate celelalte cuvinte indicau acum spre două înţelesuri, dintre care unul era tainic şi personal. Dar un limbaj dublu înseamnă şi o viaţă dublă. Cea obişnuită este evident aceea a păcatului, cea tainică aceea a trupului de lumină. Astfel, de exemplu, „repede" în trupul său de păcat însemna graba obişnuită, epuizată, graba de toate zilele, în trupul de lumină totul era repede şi ţâşnea în salturi pline de dorinţa plăcerii. Atunci însă trupului plăcerii i se mai poate spune trup al forţei sau trup al inocenţei, iar pe de altă parte trupul păcatului poate fi denumit cu toate numele care au ceva din deprimarea, inconsistenta şi nehotărârea vieţii obişnuite. Toate acestea exprimau nişte relaţii ciudate între lucruri şi şinele persoanei, astfel că un lucru făptuit îşi dobândea efectele acolo unde nu s-ar fi presupus că se află vreodată; cu cât reuşea Clarisse să exprime mai puţin din toate acestea, cu atât mai însufleţite se desfăşurau acum cuvintele în lumea ei lăuntrică şi alunecau mai repede decât era ea în măsură să le strângă laolaltă. Dar o certitudine tot mai păstra încă de câtăva vreme: datoria, privilegiul, misiunea pentru ceea ce se cheamă conştiinţă, himeră, voinţă era tocmai de a găsi acest trup puternic, trupul de lumină. Acel trup în care nimic nu mai este întâmplător, în care nu mai există spaţiu pentru ezitări, în care fericirea şi constrângerea coincid. Alţii au numit această stare „a trăi la modul esenţial", au vorbit despre „caracterul inteligibil", înfăţişând instinctul ca fiind nevinovăţia şi intelectul drept păcat; Clarisse nu putea gândi astfel, dar făcuse descoperirea că o anumită întâmplare poate fi pusă în mişcare şi părţi din trupul de lumină se leagă de la sine de ea, căpătând astfel un trup real. Din motive care depindeau în primul rând de inactivitatea plină de receptivitate a lui Walter,

dar mai departe şi dintr-o ambiţie eroică şi căreia îi lipsiseră totdeauna mijloacele de a se manifesta, Clarisse fusese determinată să gândească acum că fiecare om poate să-şi creeze prin acţiunile sale violente o imagine care să-l atragă apoi după sine mai departe. Din cauza aceasta îi era cu totul nelămurit ce avea de gând cu Moosbrugger şi nu-i putea răspunde nimic lui Meingast.

De altfel, nici nu voia să răspundă. E adevărat că Walter îi interzisese să mai spună că maestrul avea să se transforme iarăşi sau nu exista nicio îndoială că spiritul lui Meingast se îndrepta spre nişte pregătiri misterioase pentru o faptă despre care ea nu ştia nimic şi care ar fi putut să fie la fel de impresionantă cum era însuşi spiritul lui. El o înţelegea, probabil, chiar dacă se prefăcea că nu-şi dădea seama. Cu cât ea îi spunea mai puţin, cu atât îl lăsa să înţeleagă că ea ştie. Îşi putea chiar permite să îl atingă, să-l apuce de mână, ceea ce el nu-i putea interzice.

În felul acesta el îi recunoştea intenţia, iar ea pătrundea în intenţiile lui şi participa la ele. Era un fel de dedublare a fiinţei, una atât de puternică încât aproape că nu mai înţelegea bine. Prin braţul ei curgea acum întreaga forţă, aşa cum nu-i ştiuse niciodată măsura şi se revărsa într-un flux cu adevărat inepuizabil spre prietenul ei atât de misterios, lăsând-o într-o stare de epuizare şi de vid lăuntric care depăşea orice emoţie obişnuită a iubirii. Nu putea face nimic altceva decât să-şi privească surâzând mâna, din când în când ridicându-şi ochii să-l privească în faţă. Nici Meingast nu făcea nimic altceva decât să o privească pe ea şi, alternativ, mâna ei.

Deodată se întâmplă în clipele acelea ceva care la început o luă pe Clarisse cu totul pe nepregătite şi care apoi o cufundă într-un vârtej de extaz bacanal: Meingast încercase să-şi menţină pe chip un surâs de superioritate care ar fi trebuit în primul rând să-l ajute să nu-şi trădeze nesiguranţa în faţa ei; nesiguranţa lui creştea din minut în

minut, izvorând din ceva ce rămânea pentru el de neînţeles. Căci există înainte de orice fapt asumat cu îndoială o perioadă de slăbiciune care corespunde clipelor de remuşcări de după faptă, chiar dacă în desfăşurarea firească a lucrurilor acea clipă nu iese în evidenţă. Atunci, convingerile şi fantasmele puternice care protejează şi promovează fapta comisă nu au atins încă întreaga dezvoltare şi ezită în afluxul pasiunii nesigure şi lipsite de fermitate, aşa cum poate mai târziu vor vibra sau se vor sfărâma în pasiunea revărsată a remuşcării. Meingast fusese surprins tocmai într-un asemenea moment al a intenţiilor sale. Lucrul îi era de două ori penibil, atât din cauza trecutului, cât şi din cauza consideraţiei de care se bucura din partea lui Walter şi a Clarissei; în plus, orice emoţie violentă modifică imaginea realităţii în favoarea ei, astfel încât poate să-şi intensifice şi mai mult violenta. Situaţia nefirească în care se găsea acum Meingast o făcea pe cea a Clarissei nefirească în ochii lui, spaima îi insuflase şi ei ceva înfricoşător, iar încercările de a gândi fără pasiune adevărul amplificau, rămânând neputincioase, consternarea. Astfel se întâmplă că surâsul lui, în loc să creeze iluzia unui calm superior, se transforma de la clipă în alta într-o expresie rigidă, care părea să-i plutească pe chip; la început, inflexibil în ezitările lui şi, în cele din urmă, atât de ţeapăn de parcă era pe catalige, maestrul nu se comporta altfel decât asemenea unui câine mare care are în faţa sa un animal neobişnuit de mic şi pe care nu îndrăzneşte să-l atace: ca, de exemplu, o omidă, o broască sau un şarpe. El îşi ridică tot mai sus trupul pe lungile sale picioare, îşi crispă buzele şi spinarea, apoi se văzu deodată târât de curenţi de jenă fizică, smuls din locul unde acei curenţi îşi avuseseră originea, fără să mai fi fost în stare să-şi ascundă fuga prin vreun cuvânt sau vreun gest.

Clarisse nu-l slăbea din strânsoare; la primii paşi ezitanţi făcuţi

de el, scena ar mai fi putut avea spontaneitatea unei emoţii inofensive, dar mai târziu el începu să o tragă de-a dreptul după sine şi de-abia îşi mai găsea cuvintele ca să-i explice că se grăbea spre camera lui, unde avea de lucru. De-abia când ajunseră în coridorul de la intrare reuşi să se elibereze, iar până acolo nu fusese stăpânit decât de dorinţa de a fugi cât mai repede, fără să mai ia seama la cuvintele Clarissei şi simţind toată vremea că se înăbuşea, dându-şi în acelaşi timp osteneala să nu le atragă atenţia lui Walter şi Siegmund. Walter fu în stare să ghicească în linii mari acea scenă. Văzu că la un moment dat Clarisse îi cerea ceva cu înflăcărare lui Meingast, lucru pe care acesta îl refuza, şi o gelozie ca un cuţit cu două tăişuri îi străpunse pieptul. Căci deşi suferea în chipul cel mai oribil la ideea că soţia lui îşi oferea favorurile prietenului, era şi mai violent lezat crezând că îl vede respingând-o. Dacă şi-ar fi dus până la capăt senzaţiile acelea confuze, i-ar fi venit să-l silească pe Meingast s-o ia pe Clarisse cu el şi apoi, purtat de violenţa aceleiaşi agitaţii lăuntrice, Walter s-ar fi cufundat în cea mai neagră disperare. Era pradă unei agitaţii dureros-melancolice şi eroice. Nu putea suporta, în clipa când Clarisse se afla la cumpăna destinului ei, să-l strige pe Siegmund, întrebându-l dacă răsadurile trebuiau aşezate în pământ afânat sau cu pământul bătătorit împrejur. Era necesar să spună ceva şi se simţea ca un pian în acea sutime de secundă dintre clipa când cele zece degete se pregătesc să atace un acord intens şi clipa când sunetul se înalţă ca un urlet. Gâtlejul îi devenise incandescent. Cuvintele ar fi trebuit să însemne cu totul altceva decât înţelesul lor obişnuit. Dar, în chip neaşteptat, unica replică pe care reuşi să o articuleze fu cu totul deosebită de întreaga situaţie: — N-am să tolerez aşa ceva! repetă el, mai mult adresându-se grădinii din jur decât lui Siegmund.

Se vădi însă că acesta din urmă, în aparenţă preocupat doar de

răsaduri şi de îngrămădirea pământului, observase totuşi cele ce se petreceau şi chiar îşi făcuse gânduri în legătură cu cursul evenimentelor. Căci Siegmund îşi îndreptă trupul, îşi scutură pământul de pe genunchi şi-i dădu un sfat cumnatului său.

— Dacă ţi se pare că ei merg prea departe, trebuie să-i faci să-şi schimbe intenţiile, spuse pe un ton care ar fi vrut să arate că era de la sine înţeles că toată vremea cântărise cu conştiinciozitate medicală confidentele lui Walter.

5 «»

— Cum să procedez? întrebă Walter buimăcit.

— Ca un bărbat, replică Siegmund. Durerile şi necazurile femeilor îşi au dintotdeauna leacul în acelaşi punct sau cum vrei să-i spui!

Îi tolera multe lui Walter, iar viaţa era plină de asemenea relaţii în care unul îl lua de sus pe un altul şi-l tiraniza, iar acesta din urmă nu se răzvrătea. Strict vorbind şi potrivit convingerii proprii a lui Siegmund, tocmai aceasta întruchipa viaţa sănătoasă. Căci lumea s-ar fi dus de râpă probabil încă din vremea năvălirilor barbare dacă fiecare ar fi vrut să se apere şi să se răzvrătească până la ultima suflare. În schimb, cei mai slabi s-au împrăştiat pătrunşi de deferenţă şi au căutat semeni pe care să-i poată la rândul lor asupri; după tipicul acesta se desfăşoară relaţiile omeneşti în marea lor majoritate până în ziua de astăzi, astfel totul se aranjează cu timpul de la sine. În cercul propriei familii, unde Walter trecea drept un geniu, Siegmund fusese totdeauna tratat oarecum ca un prostănac, el acceptase însă situaţia şi ar fi fost cel devotat şi respectuos dacă ierarhia familială ar fi fost în joc. De ani de zile această veche structură a relaţiilor familiale îşi pierduse importanţa în raport cu noile relaţii de viaţă instituite şi tocmai astfel lucrurile se menţinuseră aşa cum fuseseră transmise prin tradiţie. Nu numai că

Siegmund avea o clientelă aleasă ca medic – iar medicul, spre deosebire de funcţionar, domină nu prin forţe străine, ci prin capacităţile personale, aşa cum li se înfăţişează oamenilor care aşteaptă ajutor de la el şi îl acceptă ascultători –, el avea şi o soţie bogată, care îi era devotată şi în scurtă vreme îi dăruise trei copii; uneori o înşela cu alte femei, chiar dacă nu prea des, dar oricum cu regularitate, în funcţie de dispoziţiile sale. Astfel că el era în adevăratul înţeles al cuvântului în situaţia de a-i da, în funcţie de circumstanţe, lui Walter un sfat autoritar şi de toată încrederea.

În clipa aceea Clarisse ieşi iarăşi din casă. Nu-şi mai amintea ce spusese în cursul retragerii lor precipitate. Îşi dăduse, fireşte, seama că maestrul fugise pur şi simplu de ea; dar amănuntele se pierduseră, întreaga amintire a acelei scene se închise în sine, suprapunându-se. Ceva se întâmplase! Cu această singură noţiune în minte, Clarisse se simţea asemenea unei fiinţe care se salvează dintr-o furtună şi al cărei trup întreg e încărcat de energie senzuală.

În faţa ei, la câţiva metri de ultima treaptă a scării de piatră de la uşa pe care ieşise, vedea aşezată pe pământ o mierlă neagră cu un cioc roşu ca focul şi care tocmai devora un vierme. Era în acea pasăre sau în contrastul coloristic de pe trupul ei o energie formidabilă. Nu s-ar fi putut spune că, privind-o, Clarisse s-ar fi gândit la ceva anume; mai degrabă era un răspuns care îi venea de undeva, din urma ei, dar şi de pretutindeni deodată. Mierla neagră era un trup al păcatului în clipa în care-şi dezlănţuia violenţa. Viermele era trupul de păcat al unui fluture. Cele două vieţuitoare îi fuseseră trimise în cale de destin, ca semne că ea trebuia să acţioneze. Se vedea bine cum mierla prelua prin ciocul ei portocaliu-arzător păcatele viermelui. Nu era oare „geniul negru”? Aşa cum porumbelul este „geniul alb”? Semnele acestea nu alcătuiau oare un lanţ? Exhibiţionistul, împreună cu dulgherul şi cu fuga

maestrului…? Niciuna din idei nu ajunsese să se dezvolte în sinea ei, ele se aflau invizibile în pereţii casei, erau invocate, dar reţineau încă în ele răspunsul; însă ceea ce Clarisse simţise cu adevărat când păşise pe treptele scării şi văzuse mierla care-şi înghiţea viermele era armonia inexprimabilă a întâmplărilor lăuntrice cu cele din exterior.

Iar armonia se transferă în chip ciudat asupra lui Walter. Impresia pe care o resimţea corespundea deodată cu acea stare pe care el o numise „a-şi înălţa chemarea spre Dumnezeu" şi o simţea fără niciun fel de nesiguranţă. Nu-şi putea da seama ce se petrecea cu Clarisse, căci distanţa dintre ei era prea mare; aşa cum se oprise ea în faţa lumii în care cobora o scară îngustă asemenea treptelor unei piscine, cufundându-se în apă, el deosebea ceva ce nega hazardul. Era ceva superior, exaltat. Nu era o postură a vieţii obişnuite. Înţelese deodată: tocmai la această negare, la această depăşire a întâmplării, se gândise Clarisse când afirmase: „Omul acela nu se află întâmplător sub fereastra mea!".

El însuşi simţea, privindu-şi soţia, cum presiunea forţelor străine revărsându-se pătrundea în aparenţe şi le umplea cu totul. El era în picioare aici şi Clarisse dincolo, în diagonală faţă de el, care-şi îndrepta involuntar ochii de-a lungul grădinii şi trebuia să-şi întoarcă privirea pentru a o vedea precis pe Clarisse; chiar în acea simplă aşezare a lor în spaţiu fermitatea mută a vieţii cântărea mai greu decât arbitrariul naturii. Din multitudinea acelor imagini care-i asaltau ochiul se ridica la suprafaţă ceva linear-geometric şi neobişnuit. Astfel, se putea întâmpla ca din nişte coincidenţe aproape insubstanţiale, cum ar fi fost împrejurarea că un om se oprise sub fereastra ei şi un altul era dulgher, Clarisse putea deduce un anumit sens; împrejurările aveau un mod de a se dispune altfel decât cel obişnuit, intrau în componenţa unui întreg străin care

întorcea alte fațete şi, pentru că scoteau acele aspecte din ascunzişurile lor tainice, o îndreptăţeau pe Clarisse să creadă că ea însăşi era cea care atrăgea asemenea întâmplări. Ar fi fost greu să se exprime lucid, dar în cele din urmă Walter fu împins să se gândească la ceva mai familiar lui, şi anume ceea ce se întâmpla când un pictor picta un tablou. Un tablou exclude, nu se ştie cum, orice culoare şi linie care nu corespunde cu forma sa fundamentală, cu stilul, cu paleta sa şi extrage pe de altă parte din mâna pictorului, prin intermediul unor legi ale geniului, lucrurile de care are nevoie şi care sunt altfel decât cele obişnuite ale naturii. În clipa aceea nu mai rămăsese în el nimic din acea bunăstare rotunjită şi sănătoasă care judecă aberaţiile naturii după ceea ce poate folosi din ele, aşa cum cu puţin înainte se lăudase el; mai curând era suferinţa unui copil care nu mai avea curaj să intre în jocul lui.

Însă Siegmund nu era omul care, odată ce apucase ceva, să-i dea prea curând drumul.

— Clarisse este surescitată, constată el. Ea a vrut totdeauna să dea cu capul în zid şi în ceva tot a intrat cu capul şi s-a împotmolit acolo. Tu trebuie să intervii hotărât, chiar dacă ei nu-i convine!

— Voi, doctorii, nu vă pricepeţi nicidecum la zbuciumările sufleteşti, izbucni Walter.

Căuta un al doilea punct de atac şi îl găsi.

— Îi tot dai zor cu „semnele", continuă el, iar plăcerea de a putea vorbi despre Clarisse era acum mai mare decât iritarea dinainte, tot vrei să verifici cu minuţie când semnele arată că ar fi vorba de o tulburare şi când nu. Dar îţi spun: starea de lucruri adevărată pentru om e cea în care totul e semn! Pur şi simplu totul! Poate tu eşti în stare să priveşti adevărul în faţă, dar adevărul n-are să te privească niciodată în faţă pe tine; sentimentul divin de nesiguranţă tu n-ai să-l cunoşti nicicând!

— Amândoi sunteţi nebuni, remarcă Siegmund sec.

— Da, fireşte că suntem! strigă Walter. Tu, ca om, nu eşti un creator; tu n-ai aflat niciodată ce înseamnă „a te exprima", ceea ce pentru artişti înseamnă mai ales „a înţelege"! Expresia pe care o dăm noi lucrurilor se dezvoltă, îmbracă forme de-abia atunci când le desluşim bine. Atunci înţeleg ce vreau eu şi ce vrea altul, abia în clipa când execut faptele! Este experienţa noastră vie, spre deosebire de a ta, care este inertă! Ai să spui, bineînţeles, că e un paradox, că e o confuzie între cauză şi efect, tu, cu toată cauzalitatea ta medicală!

Însă Siegmund nu obiectă, ci repetă doar fără plăcere:

— Sigur e spre binele ei dacă nu-i tolerezi prea multe. Oamenii nevrozaţi au nevoie de o disciplină strictă.

— Iar eu, când cânt la pian cu fereastra deschisă, întrebă Walter în aparenţă fără să fi auzit avertismentul cumnatului său, ce fac atunci? Trec pe afară oameni, poate sunt şi fete printre ei, cine vrea se opreşte, eu cânt atunci pentru perechi de îndrăgostiţi şi pentru bătrâni singuratici. Sunt şi înţelepţi, şi stupizi printre ei. Eu nu le dăruiesc lor nici inteligenţă, nici raţiune. Ceea ce interpretez eu nu este raţiune. Eu comunic, mă împărtăşesc lor. Stau nevăzut în camera mea şi le dau semne: câteva sunete, acelea sunt viaţa lor, iar aceasta e viaţa mea. Poţi într-adevăr să spui că e o nebunie!…

Dintr-odată tăcu. Senzaţia că ar fi putut afirma „O, ce de lucruri aş avea să vă spun! u, acea ambiţie fundamentală a unui cetăţean al lumii sensibile, dar cu capacităţi limitate de exprimare şi care se simte totuşi îmboldit să comunice, toate acele percepţii şi simţăminte se năruiră deodată. De fiecare dată când Walter era aşezat în vidul domol al camerei sale în spatele ferestrei deschise şi, cu sublima conştiinţă a artistului, îşi lăsa muzica să se risipească în aer, făcându-i fericiţi pe mii de necunoscuţi, sentimentul acela era asemenea unei umbrele deschise şi, de fiecare dată când înceta să

mai cânte, umbrela se închidea pierzându-şi deodată amplitudinea. Atunci toată fluenţa pierea, tot ceea ce se întâmplase era ca şi când nu s-ar fi întâmplat şi el nu mai era în stare să vorbească despre felul în care arta îşi pierduse contactul cu lumea şi cum totul era putred. Îşi reaminti de acea stare şi îi pieri curajul. Dar se împotrivi acelei descurajări. Clarisse spusese: muzica trebuie cântată „până la capăt". Spusese: înţelegi ceva numai câtă vreme participi la lucrul respectiv. Dar mai spusese, de asemenea: iată de ce trebuie să mergem la ospiciu! „Umbrela lăuntrică" a lui Walter flutura pe jumătate închisă în izbucnirile intermitente ale furtunii sale lăuntrice.

Siegmund continuă:

— Oamenii nevrozaţi au nevoie să fie într-un anume fel îndrumaţi, e spre binele lor. Chiar tu ai spus că nu mai eşti în stare să rabzi. Ca medic şi ca bărbat eu nu pot decât să-ţi recomand acelaşi lucru: arată-i că eşti bărbat; ştiu că ea se împotriveşte, dar va ajunge să-i placă!

Siegmund repeta ca o maşinărie fiabilă, neobosit, ceea ce constituia acum „rezultatul" la care ajunsese el.

Walter, din vârtejul furtunii sale lăuntrice, răspunse:

— Supraaprecierea medicală a vieţii sexuale bine ordonate este de fapt o chestiune depăşită! Când fac muzică, când pictez sau gândesc, acţionez în imediata apropiere, dar şi în depărtare, fără să iau de la unii ceea ce voi da altora. Dimpotrivă! Dă-mi voie să-ţi spun că astăzi concepţia privată despre viaţă nu mai poate găsi probabil nicăieri o justificare! Nici în căsătorie.

Însă presiunea mai puternică venea dinspre Siegmund, iar Walter plutea împins de vânt, cu toate pânzele întinse, spre Clarisse, pe care în timpul conversaţiei nu o pierduse din ochi. Îi era neplăcut faptul că putea spune despre el că nu ar fi fost bărbat; întoarse

spatele unei asemenea afirmaţii, lăsându-se împins spre Clarisse. La mijlocul drumului, simţi printre dinţii pe care neliniştea îi dezgolise că trebuia să înceapă cu întrebarea:

— Ce poate să însemne faptul că tu vorbeşti despre semne?

Însă Clarisse îl văzuse îndreptându-se spre ea. Îl văzuse ezitând încă înainte, acolo, în locul unde se oprise alături de Siegmund. Pe urmă tălpile i se dezlipiră de sol şi el porni înspre ea. Clarisse îl urmărea cu o plăcere sălbatică. Mierla zburase înfricoşată, luându-şi cu ea viermele. Era deschis acum drumul pentru atracţia dintre ei. Dar dintr-odată Clarisse îşi schimbă gândurile şi evită, ea de data aceasta, întâlnirea, îndepărtându-se încet de-a lungul zidului casei, fără să-şi întoarcă privirile de la Walter, însă mişcându-se mai repede decât el, care încă şovăia, înainte de a fi trecut din sfera efectului la distanţă înspre cea a dialogului direct între ei.

27

Generalul Stumm o descoperă de îndată pe Agathe în folosul vieţii de societate

De când Agathe venise să locuiască împreună cu el, relaţiile care-l legau pe Ulrich de cercul social din jurul casei Tuzzi ajunseseră să-i creeze tot felul de îndatoriri sociale de natură să-i răpească mult timp, căci viaţa mondenă mai alertă în timpul iernii nu se încheiase, în ciuda faptului că sezonul era înaintat, iar simpatiei manifestate faţă de Ulrich după moartea tatălui său el încerca să îi răspundă prin faptul de a nu o mai ascunde pe Agathe, deşi, pe de altă parte, doliul îi scutea să ia parte la mondenităţile mai importante. Dacă Ulrich ar fi uzat de ele, avantajele pe care i le oferea doliul ar fi fost suficiente pentru a evita chiar pe termen îndelungat orice contacte mondene şi astfel să se despartă de un cerc de persoane în care nu

pătrunsese decât dintr-un capriciu. Numai că de când Agathe îi încredinţase propria ei viaţă, Ulrich acţiona în sens contrar propriilor lui sentimente şi transmitea în seama unei părţi din el pe care o situase la rubrica tradiţională a „îndatoririlor unui frate mai mare" multe decizii faţă de care persoana sa, în întregul ei, se menţinea încă într-o stare incertă, dacă nu chiar de-a dreptul de dezaprobare. Printre aceste îndatoriri ale unui frate mai mare figura în primul rând ideea că fuga Agathei din casa soţului ei nu trebuia să se sfârşească altfel decât în casa unui soţ mai bun.

— Dacă lucrurile evoluează la fel în continuare – obişnuia el să-i răspundă îndată ce începeau să discute despre faptul că viaţa lor în comun avea să pretindă anumite măsuri – tu vei primi curând cereri în căsătorie sau cel puţin oferte de relaţii amoroase; dacă Agathe proiecta planuri pe o durată depăşind câteva săptămâni, el îi răspundea: Până atunci lucrurile se vor prezenta cu totul altfel.

Asemenea atitudini ar fi lezat-o pe Agathe dacă ea n-ar fi remarcat sciziunea lăuntrică a fratelui ei, ceea ce o reţinea în primul rând de la a-i opune rezistenţă când el considera avantajos să extindă cât mai mult posibil cercul în societatea pe care o frecventau. Astfel se ajunse la situaţia în care, după sosirea Agathei, fratele şi sora se amestecau acum în relaţiile mondene într-o măsură mult mai mare decât ar fi făcut Ulrich dacă ar fi fost singur.

Apariţia lor împreună, după ce multă vreme el fusese cunoscut ca un bărbat singur şi nu pronunţase niciodată vreun cuvânt despre sora lui, trezi oarecum atenţia. Într-o zi generalul Stumm von Bordwehr îşi făcuse din nou apariţia la Ulrich însoţit de ordonanţă, cu servieta şi pâinile sale şi adulmecase bănuitor aerul. În atmosfera camerelor plutea o mireasmă greu de identificat. Stumm descoperise un ciorap de damă atârnat pe speteaza unui scaun şi spuse pe un ton reprobator:

— Fireşte, tinerii din ziua de azi!

— Sora mea, explică Ulrich.

— Ei, fugi! Dumneata n-ai nicio soră! protestă generalul. Acum ne solicită grijile cele mari şi dumneata te încui în casă cu o fată!

În aceeaşi clipă intră în încăpere Agathe, iar generalul îşi pierdu cumpătul. Vedea asemănarea de familie şi simţea în modul degajat în care ea intrase în cameră că Ulrich spusese adevărul, fără totuşi să fi renunţat la gândul că avea în faţă o prietenă a lui Ulrich care îi semăna într-un mod înşelător şi de neînţeles.

— Nici nu mai ştiu ce am făcut atunci, pe moment, nepreţuită prietenă, îi povesti el mai târziu Diotimei, dar poţi să mă crezi că nu m-ar fi făcut să mă simt altfel dacă l-aş fi văzut deodată apărând în uniformă de sublocotenent!

Agathe îi plăcu peste măsură, iar Stumm căzu la vederea ei în acea stupoare pe care învăţase să o recunoască drept indiciul unei tulburări profunde. Corpolenţa sa delicată şi firea sa sensibilă îl împingeau la o retragere precipitată dintr-o situaţie atât de complicată şi, în ciuda tuturor eforturilor de a-l convinge să mai întârzie, Ulrich nu fu în stare să afle prea multe despre preocupările atât de importante care-l aduseseră pe cultivatul general în faţa lui.

— Nu! protestă el. Nu e ceva atât de important încât să pot să-mi permit să te deranjez acum!

— Dar nu m-ai deranjat deloc! îl asigură Ulrich surâzând. Cum ai putea să mă deranjezi?

— Nu, fireşte că nu! răspunse Stumm, de-a dreptul buimac. Fireşte, într-un anumit sens nu. Dar, cu toate acestea… Uite ce, mai bine vin altă dată!

— Dar spune-mi cel puţin de ce ai venit, înainte de a o lua la fugă! îl invită Ulrich.

— Dar nu e nimic! Absolut nimic! O bagatelă! exclamă Stumm în

graba de a se retrage. Cred că acum începe „marele eveniment”.

— Un cal! Un cal! Să ne îmbarcăm pentru Franţa! strigă Ulrich plin de o veselă însufleţire.

Agathe îl privi mirată.

— Vă cer iertare, se îndreptă generalul spre ea. Stimata doamnă nu ştie, desigur, despre ce e vorba.

— Acţiunea Paralelă a găsit ideea care s-o încununeze! completă Ulrich.

— Nu, căută generalul să-i restrângă entuziasmul, n-am spus nimic de genul acesta. Am vrut să spun doar: începe să se profileze evenimentul aşteptat de toată lumea!

— A, aşa! spuse Ulrich. E ceea ce se petrece constant, încă de la bun început.

— Nu, îl asigură cu gravitate generalul. Nu-i aşa simplu. Pluteşte acum în aer un suflu de nimeni-nu-ştie-nimic. Curând va avea loc la vara dumitale o reuniune decisivă. Doamna Drangsal…

— Cine e persoana? îl întrerupse Ulrich auzind un nume nou.

— Aşa e, dacă trăieşti atât de retras! îi reproşă generalul cu regret şi se întoarse spre Agathe să se corecteze. Doamna Drangsal este protectoarea poetului Feuermaul. Nu-l cunoşti? întrebă întorcându-şi iarăşi trupul rotund când dinspre Ulrich nu veni nicio confirmare.

— Ba da. Poetul liric.

— Face şi el versuri, spuse generalul evitând bănuitor cuvântul neobişnuit pentru el.

— Apreciabil de bune. Şi tot felul de piese de teatru.

— Asta nu mai ştiu. N-am la mine nici notiţele mele.

Dar el e acela care spune: omul e bun. Într-un cuvânt, doamna profesor Drangsal susţinea teza că omul este bun şi se spune că ar fi o teză europeană şi că Feuermaul ar avea un mare viitor. Dar ea a avut un soţ renumit ca medic şi probabil că ar vrea să facă din

Feuermaul un om cu faimă; oricum, există primejdia ca vara dumitale să piardă conducerea şi atunci puterea va trece în salonul doamnei Drangsal, care oricum e frecventat de toate celebrităţile.

Generalul îşi tampona sudoarea de pe frunte; Ulrich găsea însă că o asemenea perspectivă nu ar fi fost inadecvată.

— Ce tot spui? îl admonestă Stumm. O venerezi pe vara dumitale, cum poţi să vorbeşti astfel! Nu găsiţi, stimată doamnă, că se poartă cât se poate de dezagreabil şi de ingrat faţă de o doamnă pe care cu toţii o privim cu entuziasm? i se adresă el Agathei.

— Eu n-o cunosc deloc pe vara mea, îi mărturisi aceasta.

— O, spuse Stumm şi adăugă, în cuvinte în care intenţia cavalerească se împletea cu o lipsă involuntară de cavalerism, ca o concesie adusă Agathei: E adevărat că în ultima vreme entuziasmul pare să mai fi scăzut.

Nici Ulrich, nici ea nu răspunseră, iar generalul avea acum senzaţia că ar fi trebuit să-şi explice cuvintele.

— Ştii şi de ce, îi spuse cu subînţeles lui Ulrich. El dezaproba preocupările pentru studiile de sexualitate prin care spiritul Diotimei era abătut de la problemele Acţiunii Paralele şi îşi făcea griji pentru că relaţiile ei cu Arnheim nu se îmbunătăţeau; însă nu ştia cât de departe ar fi putut merge, vorbind în faţa Agathei despre asemenea împrejurări, căci expresia ei devenea tot mai rece. Ulrich, dimpotrivă, răspunse calm:

— Adică dumneata nu faci progrese în chestiunea cu petrolul, dacă Diotima noastră nu mai are influenţă asupra lui Arnheim?

Stumm schiţă un gest patetic şi implorator, ca şi când ar fi trebuit să-l oprească pe Ulrich de la a face o glumă deplasată în faţa unei doamne şi în acelaşi timp îl privi cu insistentă în ochi, avertizându-l astfel să ia seama. Găsi chiar puterea să-şi ridice trupul greoi cu o grabă tinerească şi-şi netezi tunica. Îi mai rămăsese încă din

neîncrederea iniţială în ce privea statutul Agathei îndeajuns pentru ca să nu dorească să trădeze în faţa ei tainele Ministerului de Război. De-abia în anticameră, unde Ulrich îl însoţise, se agăţă de braţul acestuia şi-i murmură surâzând, cu o voce răguşită:

— Pentru numele lui Dumnezeu, ce faci dumneata e înaltă trădare! şi-l dădăci în sensul că nu avea voie să rostească faţă de o altă persoană, fie ea propria lui soră, niciun cuvânt despre terenurile petrolifere.

— Bine, bine, îl asigură Ulrich. Dar ea e sora mea geamănă.

— Nici chiar faţă de o soră geamănă! insistă generalul, căruia povestea cu sora i se păruse atât de incredibilă, încât adaosul că era vorba de o soră geamănă nu-l mai descumpănea. Promite-mi!

— Nu ajută, suprasolicită Ulrich, chiar dacă-mi smulgi o asemenea promisiune, pentru că noi suntem de fapt gemeni siamezi; înţelegi? Acum Stumm înţelese că Ulrich, în felul său de a evita orice afirmaţie simplă, râdea de el.

— Ai făcut uneori glume mai bune decât să născoceşti despre o doamnă atât de încântătoare, chiar dacă ar fi ea de zece ori sora dumitale, asemenea lucruri neapetisante, cum că ar fi crescut laolaltă cu dumneata! îl certă el.

Iritarea lui plină de neîncredere faţă de recluziunea în care-l găsise pe Ulrich fusese stârnită din nou, astfel că mai adăugă unele întrebări să vadă cum îşi petrecuse timpul: ţi s-a prezentat noul secretar? Ai fost la Diotima? Ţi-ai respectat promisiunea de a te duce la Leinsdorf? Ştii în sfârşit cum stau lucrurile între vara dumitale şi Arnheim? Fireşte, el însuşi era informat în toate acele chestiuni, aşa că rotofeiul neîncrezător controla sinceritatea lui Ulrich, iar rezultatul îl mulţumi.

— Atunci, fă-mi plăcerea şi vezi să nu întârzii la reuniunea decisivă, îl rugă el, în timp ce, încă gâfâind după efortul cu care

intrase în mâneci, îşi încheia mantaua. Îţi telefonez înainte şi pe urmă vin să te iau cu maşina mea, ar fi cel mai bine!

— Când va avea loc plictisitoarea întrunire? întrebă Ulrich, nu tocmai dispus să participe.

— Cred că peste vreo două săptămâni, spuse generalul. Vrem să aducem cealaltă persoană la Diotima, dar trebuie să fie acolo şi Arnheim, iar el e încă într-o călătorie.

Îşi lovi cu un deget eghiletul auriu care-i atârna la buzunarul tunicii.

— Fără el, *noi* nu avem de ce să ne batem capul, înţelegi. Dar îţi spun – oftă el – eu nu-mi doresc altceva decât ca şi de acum înainte conducerea spirituală să rămână în seama verişoarei dumitale; mi-ar fi peste măsură de neplăcut să mă aclimatizez la nişte noi relaţii.

Acestei vizite i se datora deci faptul că Ulrich, împreună cu sora lui, se reîntoarseră la relaţiile mondene, pe care el singur le abandonase; şi, chiar dacă n-ar fi vrut, tot ar fi trebuit să reia acele relaţii, căci nu s-ar fi putut ascunde nici o singură zi în plus împreună cu Agathe închipuindu-şi că von Stumm ar fi păstrat pentru sine istorisirea unei descoperiri atât de pasionante. Când „siamezii" îi făcură o vizită Diotimei, ea se arătă informată de denumirea neobişnuită şi îndoielnică a acelei relaţii fraterne, chiar dacă nu s-ar fi putut spune că o şi încânta. Căci divina doamnă, celebră pentru distincţia şi originalitatea persoanelor care o frecventau, luase la început în nume de rău apariţia neanunţată a Agathei, pentru că o rudă care nu ar ajunge să placă lumii poate deveni mult mai primejdioasă decât un văr, iar ea ştia despre această rubedenie pe cât de puţin ştiuse înainte despre Ulrich, ceea ce pentru gradul ei de informare era în sine un prilej de iritare, aşa cum de altfel fusese nevoită să recunoască faţă de general. Cei din jurul Diotimei aleseră pentru Agathe apelativul de „sora orfană",

atât pentru a-şi calma propria proastă dispoziţie, cât şi pentru o folosire preventivă în cercuri mai largi şi cam în acel spirit îi primi ea pe cei doi fraţi. Fusese plăcut surprinsă de impresia, desăvârşită din punct de vedere monden, pe care Agathe era în măsură să o ofere; Agathe însăşi – amintindu-şi de educaţia aleasă primită în internatul confesional şi lăsându-se condusă de disponibilitatea ei ironică, politicos uimită, de a accepta viaţa, de care se acuzase ea însăşi faţă de Ulrich – reuşi din prima clipă să-şi asigure simpatia indulgentă a tinerei şi influentei sale amfitrioane, ale cărei ambiţii atât de mari îi erau cu totul de neînţeles şi indiferente. Ea o examina pe Diotima cu aceeaşi uimire candidă cu care ar fi admirat o uriaşă uzină electrică în ale cărei activităţi neînţelese, constând în furnizarea luminii, nu trebuie să te amesteci. După ce Diotima fusese câştigată de partea ei, îndeosebi după ce ea observase că Agathe plăcea tuturor, se preocupă să dezvolte succesul ei social şi-l spori întru propria ei onoare. „Sora orfană" stârni o atenţie plină de simpatie, care la cei mai apropiaţi începea cu o uimire sinceră faţă de faptul că nu se auzise niciodată despre ea şi se transforma pe măsură ce se lărgea cercul de persoane din jurul ei în acea apetenţă pentru nou şi surprinzător care le este comună caselor nobile şi marilor ziare.

Tot atunci se întâmplă că Diotima, care stăpânea calitatea femeilor de spirit de a o alege din instinct dintre mai multe posibilităţi pe cea mai proastă, calitate ce asigură succesul de public, făcu o mişcare prin care Ulrich şi Agathe îşi dobândiră locul permanent în amintirea lumii bune, datorită faptului că protectoarea lor găsi deodată încântător faptul, transmiţându-l de îndată mai departe ca atare, că vărul şi vara ei, reuniţi în mod romantic după o despărţire de aproape o viaţă, se intitulaseră de atunci înainte gemeni siamezi, deşi, prin voinţa oarbă a destinului,

fuseseră până atunci tocmai contrariul. Ar fi fost greu de spus de ce asta plăcuse atât de mult, întâi Diotimei, apoi tuturor celorlalţi şi în ce fel hotărârea fraţilor de a convieţui sub acelaşi acoperiş li se păruse deopotrivă de neobişnuită şi de firească; era aici darul Diotimei de a se plasa în rolul de conducător al câte unei evoluţii; căci în orice caz ambele reacţii se produseră şi dovediră că, în ciuda tuturor manevrelor concurenţei, Diotima era mai departe în măsură să-şi exercite blânda ei autoritate. Când află acest fapt la întoarcerea sa din călătorie, Arnheim ţinu în faţa unui cerc select un discurs amănunţit, care se încheia cu un elogiu al forţelor aristocratice, de factură populară. Într-un fel sau altul se răspândi zvonul că Agathe, care se refugiase la fratele ei, trăise până atunci într-o căsnicie nefericită cu un ilustru savant străin; cum pe atunci cercurile care dictau tonul potrivit principiilor marii proprietăţi nu erau favorabile divorţului şi preferau drept cale de ieşire adulterul, hotărârea Agathei apăru în ochii unor persoane mai vârstnice, în lumina ambiguă a vieţii superioare, deopotrivă voluntară şi savuroasă şi pe care contele Leinsdorf, el însuşi deosebit de binevoitor faţă de fraţii care îşi făcuseră apariţia împreună, o analiză prin cuvintele: — Ni se prezintă la teatru nişte drame pasionale de-a dreptul monstruoase; teatrul nostru naţional, Burgtheater, ar face bine să ia exemplu de la tinerii noştri!

Diotima, în a cărei prezenţă se făcuse acea afirmaţie, răspunse:

— Unii spun, ghidându-se după o modă, că omul ar fi bun; dar când ajungi să cunoşti, aşa cum am ajuns eu prin studiile mele, confuziile şi rătăcirile vieţii sexuale, îţi dai seama cât de rare sunt asemenea exemplare!

Voia ea oare să delimiteze sau să susţină lauda rostită de Alteţa Sa? Nu-i iertase încă lui Ulrich ceea ce numea lipsa lui de încredere în ea, deoarece nu i se confesase cu privire la sosirea iminentă a

surorii sale; dar era totodată mândră de succesul la care era părtaşă, iar aceste sentimente se amestecară în răspunsul ei.

28
Prea multă bună dispoziţie

Agathe folosi, cu un bun-simţ înnăscut, avantajele care i se ofereau în societate, iar locul pe care şi-l asigură în cercuri extrem de pretenţioase îl măgulea pe Ulrich. Anii în care fusese soţia unui profesor de şcoală secundară în provincie păreau să se fi detaşat de ea fără să fi lăsat urme. Ulrich însuşi rezumă, pentru început ridicând din umeri, rezultatul: înaltei aristocraţii îi place că am fost botezaţi gemeni siamezi; nobilimea a manifestat totdeauna mai mult interes pentru menajerii decât, de exemplu, faţă de artă.

Printr-un acord tacit, ei tratau tot ceea ce li se întâmpla ca pe un simplu interludiu. Ar fi fost necesar ca în casă să se schimbe multe sau să se facă unele noi aranjamente, aşa cum îi fusese clar încă din prima zi; dar nu făcură nimic, pentru că evitau reluarea unor explicaţii ale căror limite nu se lăsau prevăzute. Ulrich, care-i cedase Agathei camera sa de culcare, se instalase într-o debara, despărţit de sora sa prin sala de baie, iar treptat îi cedase ei şi cele mai multe din dulapurile din fosta sa cameră. Refuza să se lase compătimit pentru asemenea sacrificii, făcând aluzie la martirajul Sfântului Laurenţiu; însă Agathe nu ajunse cu adevărat la gândul că ar fi putut tulbura viaţa de celibatar a fratelui ei, căci el o asigurase că era foarte fericit, iar ea nu-şi putea face decât o idee imprecisă despre gradul de fericire în care ar fi putut el să se găsească. Îi plăcea casa cu amenajările ei atât de puţin burgheze, cu risipa inutilă de camere de recepţii şi anticamere în jurul puţinelor încăperi utilizabile, acum încărcate de mobile; avea ceva din atmosfera de politeţe meticuloasă

a unor epoci trecute, rămasă fără apărare împotriva frivolităţii indulgente cu care o înconjoară prezentul, însă uneori protestul mut al încăperilor ei frumoase împotriva dezordinii invadatoare era plin de tristeţe, cum sunt corzile smulse şi sfâşiate în cutia frumos arcuită şi incrustată a unei viori vechi. Agathe vedea că fratele ei nu-şi alesese fără o anume pricepere şi intenţie acea casă retrasă de la stradă, deşi el se străduia s-o determine să creadă contrariul şi din pereţii aceia vechi se înălţa un limbaj al pasiunilor care nu amuţiseră, nici nu se făceau limpede auzite, însă nici ea, nici Ulrich nu-şi mărturiseau altceva decât plăcerea găsită în această neorânduială. Trăiau incomod, puneau, de la sosirea Agathei, să li se aducă mâncarea în cameră şi găseau în toate acestea o oarecare bună dispoziţie, cumva exagerată, ca aceea care se instalează la un picnic unde mănânci direct pe pământul acoperit de iarbă, în condiţii mai proaste decât cele pe care le-ai considera necesare la masă.

În asemenea împrejurări, nici serviciul nu era cum ar fi trebuit. Servitorul cu experienţă, pe care Ulrich, mutându-se în casă, îl preluase doar pentru scurt timp – căci era un bătrân care voia să se retragă la pensie şi aştepta doar reglementarea unor demersuri începute – nu putea asigura prea mult, iar Ulrich căuta să-l solicite cât mai puţin; rolul cameristei trebui să-l preia el însuşi, căci o cameră în care ar fi putut fi instalată o fată convenabilă se găsea încă în aceeaşi stare de proiect ca toate celelalte intenţii, iar anumite tentative de a trece peste acele dezavantaje nu se soldaseră cu rezultate bune. Ulrich realiză deci progrese însemnate ca scutier al doamnei sale suverane în vederea cuceririlor ei mondene. De altfel, între timp, Agathe se ocupase de completarea necesarului şi cumpărăturile umpleau acum casa. Ţinând seama de felul cum fusese construită acea casă şi cum nu avea dotări speciale pentru o doamnă, îşi luase obiceiul să

folosească locuinţa întreagă drept cameră de toaletă, astfel că Ulrich, de voie sau de nevoie, trebuia să se asocieze noilor ei achiziţii. Uşile dintre camere rămâneau deschise, aparatele sale de gimnastică slujeau acum drept umeraşe şi cuiere, pentru a decide asupra anumitor probleme era ridicat de la masa lui de scris asemenea austerului Cincinnatus de la plugul său. Acele contraziceri ale voinţei sale de a lucra, în aşteptare şi încă dispusă să se exercite, el le răbda acum nu numai cu gândul că era vorba de o stare de lucruri trecătoare, dar îi şi făceau o plăcere pentru el nouă, ca o adevărată reîntinerire. Vivacitatea aparent fără finalitate a surorii lui murmura şi tresărea în singurătatea lui, ca un foc într-o sobă multă vreme rămasă rece. Valuri luminoase de bună dispoziţie graţioasă, valuri întunecate de încredere omenească umpleau încăperile în care trăise şi le lipseau acum de înfăţişarea acelui spaţiu în care până atunci se mişcase doar după capriciile sale. Mai mult decât orice îl uluia în revărsarea aceea inepuizabilă a unei prezenţe particularitatea ca din nenumăratele bagatele din care consta să rezulte o însumare imensă, de un cu totul alt fel: impacienţa de a-şi irosi timpul, sentimentul acela nicicând satisfăcut şi care nu-l părăsise întreaga viaţă, independent de preocupările lui pentru lucrurile importante şi impresionante, dispăruse acum cu desăvârşire, spre uimirea lui, iar el îşi iubea pentru întâia oară viaţa de fiecare zi fără nici fel de rezerve.

De fapt, ajunsese chiar să i se taie respiraţia când Agathe, cu seriozitatea ei caracteristic feminină, îi oferea spre admiraţie miile de nimicuri graţioase pe care le cumpăra. Ulrich se prefăcea irezistibil fascinat, constrâns parcă de bizareria remarcabilă care face ca natura femeii, egală în inteligenţă cu a bărbatului, să fie mai sensibilă decât cea masculină, mai accesibilă nevoii de a se împodobi ostentativ şi deci să se îndepărteze şi mai mult de o

umanitate raţională decât ar putea-o face bărbatul. Poate era într-adevăr sincer. Căci multele, măruntele, delicat ridicolele invenţii cu care era confruntat: podoabele din perle de sticlă, părul frizat cu fierul, stupidele aliniamente de dantele şi broderii, în culori ţipătoare de o agresivitate de-a dreptul perversă – toate aceste înfrumuseţări înrudite cu atracţiile de bâlci pe care orice femeie inteligentă le percepe la adevărata lor lipsă de valoare, fără ca totuşi ele să-şi piardă câtuşi de puţin puterea de atracţie asupra ei, începeau să-l învăluie şi pe Ulrich cu firele ameţitoarei lor nebunii. Orice lucru, fie el cel mai prostesc şi mai lipsit de gust, îşi desfăşoară, când îl iei în serios şi te aşezi pe picior de egalitate cu el, arhitectura sa proprie, aroma ameţitoare a amorului său propriu, voinţa pe care o ascunde în sine de a se juca şi de a plăcea. Ulrich le experimentă pe sine, atras de meşteşugurile legate de gătelile surorii lui. Ducea pachete de colo până colo, admira, dădea sfaturi şi era consultat, ajuta la probele de croitorie. Se oprea alături de Agathe în faţa oglinzii. Astăzi, când înfăţişarea unei femei aminteşte de cea a unui pui de găină bine jumulit, gata de a fi pus în oală, ne vine greu să ne mai imaginăm apariţia ei de altădată, cu tot farmecul anume gândit pentru a stârni dorinţa şi care între timp a căzut în ridicol; fusta lungă, în aparenţă cusută de croitoreasă direct de pământ şi totuşi, printr-un miracol, alunecând peste el, închidea în sine la început jupoane tainice, uşoare, nişte petale multicolore de mătase, a căror unduire delicat legănată se transmitea deodată unor ţesături albe, încă şi mai moi şi a căror suprafaţă fină atingea cea dintâi trupul; iar dacă o asemenea înveşmântare semăna cu jocul valurilor, pentru că reunea în ea ceea ce avea fascinant şi atrăgător şi ceea ce se sustrăgea privirii, ea alcătuia un sistem artistic miraculos de bastioane şi fortificaţii intermediare în jurul unor minunăţii cu toată abilitatea apărate; în întreaga lor artificialitate erau asemenea unui

teatru amoros cu subtilitate învăluit în cortine, a cărui întunecime captivantă nu era luminată decât de lucirile mate ale imaginaţiei. Acea chintesenţă a preludiilor erotice Ulrich o vedea acum zilnic demolată, demontată parcă dinăuntru. Nici chiar tainele unei femei nu mai erau pentru el de mult ascunse, tocmai pentru că el le parcursese toată viaţa ca pe nişte anticamere sau grădini; acum, când ele nu mai constituiau locuri de trecere şi nici nu mai erau un scop în sine, aveau pentru el cu totul altă semnificaţie. Tensiunea care se găseşte în toate lucrurile de felul acela ceda acum şi-l lovea pe el. Lui Ulrich i-ar fi fost greu să spună ce schimbări anume provoca o asemenea stare de fapt. El se considera pe drept un bărbat cu sensibilitate masculină şi i se părea de înţeles să savureze fascinaţia privind dintr-un alt unghi lucruri atât de dorite odinioară, dar uneori situaţia devenea aproape neliniştitoare şi căuta să se apere glumind.

— E ca şi cum zidurile unui pension de fete ar fi crescut peste noapte în jurul meu şi m-ar fi închis cu totul între ele! spunea el.

— Să fie oare insuportabil? întrebă Agathe.

— Nu ştiu, răspundea Ulrich.

Apoi îi spuse că ea era o plantă carnivoră şi el însuşi o biată insectă care s-ar fi strecurat în caliciul ei luminos.

— Iar tu l-ai închis în jurul meu, spuse el, şi acum stai în mijlocul culorilor, miresmei şi strălucirii, iar eu aştept, în ciuda propriei mele naturi, devenit de acum parte din tine, mici masculi pe care îi vom atrage.

Era cu adevărat ciudat pentru el să fie martorul impresiei pe care sora lui o făcea asupra bărbaţilor, tocmai el, a cărui grijă era aceea de „a scăpa de piatra din casă". Nu era gelos – în ce calitate ar fi putut fi gelos? –, punea acum propria lui comoditate pe plan secund şi îi dorea ca ea să-şi găsească cât mai curând posibil un soţ demn

de ea, pentru a o elibera din acea stare de tranziţie în care intrase prin despărţirea de Hagauer; totuşi, când o vedea în centrul unui grup de bărbaţi care se străduiau să-i câştig atenţia sau când pe stradă vreun bărbat, atras de frumuseţea ei şi fără să-i pese de cel care o însoţea, o privea în faţă, se simţea nelămurit tulburat. Pentru că soluţia simplă a geloziei masculine îi era interzisă, se simţea deseori ca şi când s-ar fi închis în jurul lui o lume în care nu pătrunsese încă niciodată. Cunoştea din experienţă bărbatul, precum şi tehnica amoroasă mai prevăzătoare a femeii, dar când o vedea pe Agathe expusă unora şi practicând-o ea însăşi pe cealaltă suferea; credea că asistă la obiceiurile de rut ale cailor sau şoarecilor şi gâfâielile şi nechezaturile, boturile ascuţite sau lăţite cu care nişte fiinţe omeneşti îşi închipuie că îşi pot plăcea lor însele sau altora îi repugnau, le examina fără nicio simpatie, ca pe o beţie grea, exaltată din interiorul fiinţei. Iar dacă încerca să creeze o singură fiinţă cu sora lui, aşa cum îi dicta o profundă nevoie a sentimentelor sale, uneori nu-i mai lipsea mult ca după aceea, ameţit încă de atâta răbdare, să trăiască ruşinea pe care o resimte un om normal când a fost abordat sub diferite pretexte de unul care nu este astfel. Când îi mărturisi aceasta Agathei, ea râse.

— Dar există şi în cercul nostru câteva femei care se străduiesc mult să-ţi câştige atenţia, fu răspunsul ei.

Ce se întâmpla adică acolo? Ulrich spuse:

— În esenţă, e un protest împotriva lumii! şi continua:

Îl cunoşti pe Walter: de mult nu mai suntem prieteni; dar chiar dacă uneori mă înfurii din cauza lui şi ştiu la fel de bine că şi eu îl irit pe el, totuşi deseori simt, doar când îl văd, un sentiment de tandreţe, ca şi cum m-aş înţelege cu el la fel de bine, aşa cum nu mă mai înţeleg de fapt. Vezi tu, în viaţă înţelegi atât de multe lucruri fără să fii de acord cu ele; iar să fii de la început în acord total cu

cineva, înainte chiar de a-l fi înţeles, este o absurditate atât de frumoasă, de basm, ca apele care se revarsă primăvara din toate părţile într-o vale.

Iar el simţea: „Acum aşa e!". Şi se gândea: „îndată ce am să reuşesc să nu mai manifest niciun fel de egoism şi de egotism faţă de Agathe şi nici un singur sentiment urât şi de indiferenţă, atunci ea va atrage din mine toate însuşirile mele, aşa cum muntele vrăjit abate acul busolelor de pe corăbii. Voi fi dizolvat din punct de vedere moral până la stadiul unui atom originar. În care nu mai sunt nici eu, nici ea! Poate că aceasta este beatitudinea?".

Însă spuse doar:

— E atât de distractiv să te privesc!

Faţa Agathei se întunecă de fâstâceală şi spuse:

— De ce e „distractiv"?

— A, nu ştiu. Ţie uneori ţi-e ruşine de mine, spuse Ulrich. Dar pe urmă îţi spui că de fapt eu sunt „doar fratele tău". Alteori nu ţi se face deloc ruşine când te surprind în anumite împrejurări care pentru un bărbat străin ar fi foarte excitante şi pe urmă, dintr-odată, îţi trece prin gând că felul în care ne găsim uneori nu e deloc potrivit pentru ochii mei şi-mi ceri să-mi abat imediat privirile…

— Dar de ce este atât de distractiv? întrebă Agathe.

— Poate că e plăcut să urmăreşti o altă fiinţă cu privirea, fără să ştii de ce o faci, spuse Ulrich. Aminteşte de dragostea copiilor pentru lucrurile lor; fără acea neputinţă intelectuală a copilului… — Poate că tu găseşti distractiv, îi răspunse Agathe, să te joci de-a fratele şi sora pentru că te-ai săturat să te joci de-a bărbatul şi femeia?

— Pe lângă toate celelalte, răspunse Ulrich şi o privi. Dragostea este la origine un simplu instinct de apropiere, un instinct de posesiune. Omul s-a divizat în doi poli. În bărbat şi femeie, cu toate

încordările, inhibiţiile, convulsiile şi aberaţiile nebuneşti care au luat naştere între timp. Astăzi ne-am detaşat de toată ideologia aceasta obosită, care este aproape la fel de ridicolă ca gastrosofia, ştiinţa alimentaţiei înţelepte. Sunt convins că cei mai mulţi dintre noi ar fi încântaţi dacă s-ar putea anula această asociere a unei excitaţii epidermice cu întreaga fiinţă a omului, draga mea Agathe. Mai devreme sau mai târziu vine o epocă a camaraderiei sexuale simple, în care băiatul şi fata se vor opri amândoi deodată, cu aceleaşi simţăminte şi deopotrivă de neînţelegători, în faţa unei grămezi de resorturi vechi, stricate, care alcătuiseră cândva bărbatul şi femeia!

— Dacă ţi-aş spune acum că Hagauer şi cu mine am fost pionierii acestei epoci, mi-ai lua mărturisirea în nume de rău! îi răspunse Agathe cu un surâs la fel de astringent ca un vin bun netratat cu zahăr.

— Nu mai iau nimic în nume de rău, spuse Ulrich.

Zâmbea.

— Un războinic ieşit din armură! Pentru prima dată din vremuri imemoriale el simte adierea naturii în locul fierului bătut direct pe propria piele şi-şi vede trupul ajuns atât de obosit şi de delicat încât păsările cerului ar putea să-l poarte cu ele, susţinu el.

Astfel surâzând, pur şi simplu uitând să-şi mai şteargă surâsul, o contemplă acum pe sora sa, aşa, aşezată pe marginea unei mese, cum îşi legăna picioarele îmbrăcate în ciorapi de mătase neagră; în afară de cămăşuţă ea nu purta decât pantalonaşi scurţi; erau doar impresii desprinse de determinarea lor şi devenite imagini izolate. Îmi este ca un prieten şi mi se înfăţişează fermecătoare ca o femeie, cugetă Ulrich. Ce complicaţie realistă este faptul că ea e într-adevăr femeie! Agathe întrebă:

— Chiar nu există dragoste?

— O, ba da! spuse Ulrich. Dar este o excepţie. Trebuie să facem

distincţia: e la început o trăire, o experienţă fizică, aparţinând categoriei excitaţiilor epidermice; care poate fi stârnită fără vreun substrat moral, chiar fără sentiment, ca o simplă plăcere. Pe urmă sunt, în al doilea rând, mişcări afective obişnuite, care oricum sunt legate puternic de trăirile fizice, dar astfel încât, cu variaţii mărunte, ele sunt aceleaşi la toţi oamenii; aceste momente ale iubirii eu le-aş atribui mai degrabă, în toată uniformitatea lor de automatisme, mecanicii trupeşti decât sufletului. În sfârşit, există experienţa propriu-zis sufletească a iubirii: numai că ea nu are în mod necesar de a face cu celelalte două. Îl poţi iubi pe Dumnezeu, poţi iubi lumea; la drept vorbind, poate că nu-l poţi iubi decât pe Dumnezeu sau lumea. Oricum, nu e necesar să iubeşti o fiinţă omenească. Dar dacă se întâmplă, partea fizică, trupească, atrage spre ea lumea întreagă, astfel încât pare să se răstoarne… Ulrich se întrerupse.

Faţa Agathei se îmbujorase iarăşi întunecat.

Dacă Ulrich îşi potrivise şi propusese cuvintele cu intenţia de a evoca, cu ipocrizie, pentru urechea Agathei realitatea iubirii împreună cu toate imaginile inevitabil legate de ea, ar fi însemnat că îşi atinsese scopul.

Căută un chibrit pentru ca astfel, printr-o diversiune oarecare, să întrerupă acea nouă comuniune între ei, creată fără ca el să fi vrut.

— Oricum, spuse, dragostea, când e reală, e o excepţie şi nu poate constitui un model pentru împrejurările de zi cu zi.

Agathe apucase marginile feţei de masă şi le petrecuse pe după gambele ei.

— Nişte oameni străini care ne-ar vedea şi ne-ar auzi oare n-ar ajunge să vorbească despre nişte sentimente împotriva naturii? întrebă ea deodată.

— Prostii! susţinu Ulrich. Ceea ce simte fiecare din noi este dedublarea naturii sale în natura opusă, asemenea unor umbre. Eu

sunt bărbat, tu eşti femeie; se spune că fiinţa omenească poartă în sine odată cu fiecare însuşire a ei şi contraînsuşirea, asemenea unei umbre sau reprimată de-a dreptul; oricum, simte că aspiră la acea contraînsuşire, dacă nu este incurabil de satisfăcut de sine însuşi. Atunci contrariul omului din mine ieşit la lumină s-a strecurat în tine, iar al tău în mine şi se simt grozav în trupurile acestea schimbate, pur şi simplu pentru că nu aveau cine ştie ce respect pentru mediile lor dinainte şi pentru perspectiva care li se oferea de acolo.

Agathe cugetă: „Despre toate acestea, el a spus altă dată mai mult; de ce îşi pierde acum din intensitate?".

Ceea ce spunea Ulrich se potrivea, desigur, cu viaţa pe care o duceau ei asemenea unor camarazi care, uneori, anume când societatea în care trăiesc le lasă timp, se miră amândoi că sunt de fapt bărbat şi femeie şi în acelaşi timp gemeni. Dacă se ajunge la un asemenea acord între două fiinţe, relaţiile fiecăruia dintre ei cu lumea dobândesc farmecul găsit atunci când se ascund unul în altul, când îşi schimbă între ei veşmintele şi trupurile şi când îi înşală binedispuşi pe ceilalţi, care nu bănuiesc nimic, ei înşişi ascunzându-şi acea contopire într-o singură fiinţă sub masca dublă a aparenţelor. Însă buna dispoziţie jucăuşă şi oarecum şarjată – aşa cum uneori copiii fac zgomot în loc să fie ei înşişi zgomotul – nu se potrivea cu seriozitatea lor de acum, ca şi cum o umbră ar fi căzut de la mare înălţime şi ar fi făcut pe neaşteptate să tacă inima celor doi fraţi. Astfel se întâmplă că odată, într-o seară, înainte de a se retrage la culcare, mai avură întâmplător o conversaţie, atunci când Ulrich o întâlni pe sora lui îmbrăcată într-o cămaşă de noapte lungă şi vru să facă o glumă spunându-i:

— Acum o sută de ani am fi strigat într-o clipă ca aceasta: îngerul meu! Păcat că acest cuvânt a ieşit din modă! apoi tăcu şi se gândi

descumpănit: „Nu e acesta singurul cuvânt pe care se cuvine să-l folosesc în ce o priveşte? Nu prietenă, nici femeie! Se mai spunea, de asemenea: tu, făptură cerească! Probabil că ar fi ridicol şi deplasat, totuşi ar fi mai bine decât dacă nici n-ai mai avea curajul să crezi în tine".

Agathe se gândea: „Un bărbat în pijama nu arată deloc ca un înger!". Însă el avea un aer violent, era viguros, lat în umeri, iar ei îi fu deodată ruşine că-şi dorise ca acest chip puternic, înconjurat de un păr bogat, să ajungă să-i întunece ei privirea. Era tulburată senzual, dar într-un chip care rămânea nevinovat trupeşte; sângele îi zvâcnea în valuri vii prin trup şi i se răspândea pe sub piele, răpindu-i lumii sale lăuntrice toată forţa. Cum ea nu era o fiinţă fanatică precum fratele ei, ştia exact ce simţea. Când era tandră, era tandră; nu avea limpezimea lui de gândire şi nici nu era iluminată moral, deşi acestea erau calităţile pe care le admira la el tot atât de mult pe cât se temea de ele.

Zi după zi, Ulrich căuta să rezume toate acelea stări în gândul: de fapt, este un protest împotriva vieţii! Mergeau acum braţ la braţ prin oraş. În înălţime potrivindu-se unul cu altul, în vârstă potrivindu-se unul cu altul, în gânduri potrivindu-se unul cu altul. Mergând astfel, alături, nu se puteau vedea prea bine unul pe celălalt. Nişte siluete înalte, reciproc agreabile, treceau doar, din pura plăcere a plimbării, pe stradă şi simţeau la fiecare pas suflul atingerii lor în mijlocul străinilor care-i înconjurau. Suntem laolaltă, unul pentru altul! Simţământul acela, deloc neobişnuit, o făcea fericită; pe jumătate lăsându-se prins în el, pe jumătate rezistându-i, Ulrich spuse:

— E nostim cât suntem de mulţumiţi că suntem frate şi soră. Pentru toată lumea, e o relaţie cât se poate de banală, iar noi îi atribuim o semnificaţie deosebită!

Poate că o rănise într-un fel. Adăugă acum: — Dar eu mi-am dorit dintotdeauna ca astfel să se petreacă lucrurile. Când eram copii, îmi pusesem în gând să nu mă căsătoresc decât cu o femeie pe care s-o fi adoptat de copil şi pe care s-o fi crescut eu. Cred de altfel că mulţi bărbaţi au asemenea gânduri, e o chestiune cât se poate de banală. Dar odată, când mă făcusem mare, m-am îndrăgostit cu adevărat de o asemenea copilă, chiar dacă numai pentru două sau trei ceasuri! Şi continuă să-i povestească: S-a întâmplat în tramvai. A urcat pe lângă mine o fată, poate de vreo doisprezece ani, însoţită de tatăl ei, foarte tânăr, sau de un frate mai mare. În felul de a urca în vagon, de se aşeza, de a-i întinde neglijent conductorului banii pentru amândoi era de acum o adevărată doamnă, dar fără nicio afectare puerilă. Tot astfel vorbea cu însoţitorul ei sau îl asculta în tăcere. Era minunat de frumoasă; brună, cu buze pline, cu sprâncene puternice, cu un nas uşor acvilin: poate o poloneză negricioasă sau o slavă din sud. Cred că era îmbrăcată într-o rochie care te făcea să te gândeşti la un port naţional oarecare, dar cu jacheta lungă, strânsă pe talie, cu guleraş şi mânecuţe de dantelă, la fel de îngrijite cum era ea însăşi. Poate era albaneză? Eram prea departe ca să pot auzi cum vorbea. Mi se părea că trăsăturile feţei ei grave erau mai mature decât vârsta ei şi păreau ale unei femei în toată firea; cu toate acestea, nu era faţa unei femei pitice, ci fără discuţie a unui copil. Pe de altă parte, chipul ei de copil nu era doar schiţa nematurizată a unui adult. Se pare că uneori chipul femeii şi-a desăvârşit înfăţişarea la doisprezece ani, chiar şi sufleteşte, ca şi când ar fi fost format de un penel de maestru de la prima încercare, astfel că tot ce aduce ulterior împlinirea nu poate decât să ciuntească măreţia iniţială. Poţi să te îndrăgosteşti de o asemenea apariţie cu toată pasiunea şi, la drept vorbind, fără dorinţă. Ştiu că am privit în jur, sfios, spre ceilalţi, căci mi se părea că toată ordinea

lumii se retrăgea din faţa mea. Am coborât apoi după acea micuţă, dar am pierdut-o în înghesuiala de pe stradă, îşi încheie el istorisirea.

După ce mai aşteptă câteva clipe, Agathe îl întrebă surâzând:

— Cum se potriveşte cu ce spuneai că vremea iubirii a trecut şi nu mai rămân decât sexualitatea şi camaraderia?

— Nu se potriveşte deloc! exclamă Ulrich râzând.

Sora lui rămase o clipă pe gânduri şi apoi remarcă aspru – era ca o repetare deliberată a frazei pe care o folosise el în seara primei lor revederi:

— Toţi bărbaţii vor să se joace de-a frăţiorii cu surioara. Desigur, are o semnificaţie anume, stupidă. Tatăl şi mama au unul pentru celălalt sentimente de-a dreptul frăţeşti atunci când beau şi ei câte un păhărel – în plus.

Ulrich tresări. Nu numai că Agathe avea dreptate, se vădea că femeile inteligente sunt şi observatoare nemiloase ale bărbaţilor pe care-i iubesc; doar că ele nu au niciun fel de teorii şi din cauza aceasta nu-şi folosesc în niciun fel descoperirile, în afară de cazul că sunt provocate. El însuşi se simţea puţin jignit.

— Fireşte, faptul a fost explicat din punct de vedere psihologic, spuse el ezitând. Dar e foarte probabil că noi doi suntem suspecţi din punct de vedere psihologic. Înclinaţie incestuoasă, detectabilă încă din copilărie şi în acelaşi timp dispoziţii asociale şi atitudine protestatară faţă de viaţă. Poate chiar o sexualitate insuficient fixată, deşi eu…

— Nici eu! îl întrerupse Agathe şi râse acum iarăşi, chiar dacă la drept vorbind poate cam fără voia ei. Mie nu-mi plac deloc femeile!

— Nu are nicio importanţă, spuse Ulrich. Toate acestea ţin doar de viscerele sufletului. Poţi să-ţi aminteşti, de asemenea, că există şi tipologia sultanului, de a adora şi de a fi adorat singur, excluzând

restul lumii; în vechiul Orient aceasta a dat naştere haremului, iar astăzi avem familia, dragostea şi câinele. Pot să spun că dorinţa fierbinte de a poseda o fiinţă în mod atât de exclusiv încât nimeni altcineva să nu se mai poată apropia de ea este un semn al singurătăţii personale în cadrul comunităţii omeneşti, pe care nici chiar socialiştii nu o condamnă decât rareori. Dacă vrei să-i spui aşa, nu suntem altceva decât o formă a desfrâului burghez. O, uite, ce frumos! – se întrerupse el şi o trase de braţ.

Se opriseră la marginea unei piaţete între case vechi, în jurul statuii în manieră clasicistă a unei personalităţi spirituale se întindeau legume multicolore, erau răspândite marile umbrele de pânză ale tarabelor de piaţă, grămezi de fructe erau târâte în coşuri şi câinii erau goniţi din faţa acestor minunăţii scoase la vânzare, se vedeau chipurile roşii ale oamenilor grosolani şi aspri. Aerul răsuna şi vibra de glasuri răsărite târguindu-se şi mirosea a soare strălucind peste comorile acestea pământene.

— Poţi să nu iubeşti lumea când o vezi şi îi simţi mirosul? întrebă Ulrich entuziasmat. Noi nu putem s-o iubim, pentru că nu suntem de acord cu ceea ce se întâmplă în capetele acestea toate… adăugă el.

Nu era o restricţie tocmai pe gustul Agathei, aşa că ea nu-i răspunse. Dar se strânse lângă braţul fratelui ei; pentru amândoi gestul acesta era ca şi când ea şi-ar fi lăsat blând mâna peste gura lui.

Ulrich spuse râzând:

— Nici eu nu mă iubesc pe mine însumi! Aceasta e consecinţa faptului de a avea totdeauna de reproşat ceva oamenilor din jur. Dar până şi eu trebuie să iubesc ceva, şi iată că există o soră siameză, nici eu şi nici ea însăşi, care este deopotrivă şi eu, şi ea şi care este în mod evident singurul punct de intersecţie al tuturor

acestor linii.

Era iarăşi binedispus. De obicei starea lui de spirit o stimula şi pe Agathe. Dar ca în prima seară a revederii lor sau ca mai înainte nu mai ajunseră să discute. Atmosfera de atunci se risipise, ca şi cum ar fi fost nişte castele de nori; când asemenea edificii nu se opresc deasupra pământurilor îndepărtate, ci pe străzile pline de viaţă ale unui oraş nu mai poţi crede cu adevărat în ele. Cauza trebuia probabil căutată în faptul că Ulrich nu ştia ce grad anume de consistenţă putea să acorde emoţiilor care-l agitau; însă Agathe credea deseori că nu mai vedea în ele decât o revărsare dezordonată de închipuiri fantastice. Ea nu-i putea dovedi că ar fi fost astfel; vorbise totdeauna mai puţin decât el, nu-şi găsea cuvintele şi nici nu mai avea încredere în ea însăşi. Simţea doar că el evita să ajungă la o hotărâre şi că nu s-ar fi cuvenit să se comporte astfel.

În ultimă instanţă, se ascundeau acum amândoi în fericirea aceea senină, fără profunzime şi fără pregnanţă, iar Agathe era din zi în zi mai tristă, dar râdea la fel de des ca fratele ei.

29

Profesorul Hagauer ia pana de scris

Situaţia se schimbă însă prin intervenţia soţului Agathei, la care niciunul din ei nu se mai gândise aproape deloc.

Într-o dimineaţă, care încheie acele zile ale bucuriei, ea primi o scrisoare voluminoasă, într-un plic de format oficial, închis cu un sigiliu mare, rotund, galben, purtând antetul tipărit cu litere albe al gimnaziului cezaro-crăiesc Rudolfin din… Încă ţinând corespondenţa nedeschisă în mână, îi apăru în faţa ochilor casa cu două etaje; cu oglinzile mute ale geamurilor bine îngrijite; cu termometrele albe prinse în exterior pe ramele late ale ferestrelor,

câte unul la fiecare etaj, ca să se poată urmări mersul vremii; cu frontoane greceşti şi cu cochilii baroce deasupra ferestrelor; cu capete în relief pe pereţi şi alţi asemenea paznici mitologici care arătau ca şi când ar fi fost creaţi în atelierele de tâmplărie de mobilă fină şi ar fi fost apoi vopsiţi să pară de piatră, întunecate şi ude, străzile se intersectau prin oraş, aşa cum îşi făcuseră intrarea ca drumuri de ţară, purtând încă urmele roţilor de căruţe, iar magazinele se înfăţişau cu vitrinele lor noi de o parte şi de alta, evocând cu toate acestea înfăţişarea unor doamne venerabile de acum treizeci de ani, care şi-au suflecat doar fustele lungi şi nu se pot decide să păşească de pe trotuar în noroiul străzii. Provincia în mintea Agathei! Fantome în mintea Agathei! Neînţeleasa obstinaţie „de a nu voi să dispari" cu totul, deşi ea crezuse că se detaşase pentru totdeauna! Încă şi mai de neînţeles: fusese cu adevărat odată legată de toate acestea? Vedea drumul de la uşa casei ei de-a lungul zidurilor cunoscute ducând spre şcoală, aşa cum soţul Hagauer îl parcurgea de patru ori în fiecare zi şi pe care ea însăşi îl făcuse deseori; la început, însoţindu-l pe Hagauer de acasă la locul unde îşi exercita profesia pe vremea când avea grijă să nu lase să-i scape nicio picătură din acea doctorie amară: „Oare acum Hagauer se duce la amiază la hotel să ia masa?" se întreba ea. „Oare rupe el acum filele din calendar, pe care altminteri le smulgeam eu în fiecare dimineaţă?" Toate acestea deveniseră deodată o prezenţă atât de absurd de puternică de parcă n-ar fi putut muri de fapt niciodată şi percepea cu o oroare tăcută bine cunoscutul simţământ care o intimidase înainte şi care acum se trezea iarăşi în ea, simţământul acela alcătuit din indiferenţă, curaj pierdut, saţietate de urât şi conştiinţa propriei ei inconsistenţe. Deschise cu un fel de dorinţă avidă scrisoarea voluminoasă pe care i-o adresase soţul ei.

Când profesorul Hagauer, după înmormântarea socrului său şi

după o scurtă vizită în capitală, se întorsese la reşedinţa şi locul său de muncă, mediul vieţii sale îl primise la fel ca după oricare din scurtele lui călătorii; cu conştiinţa confortabilă de a-şi fi îndeplinit cum se cuvine rolul într-o astfel de situaţie de viaţă şi de a putea schimba pantofii de călătorie cu papucii de casă, de două ori mai confortabili, el se dedică din nou lucrului. Se duse la şcoală; fu salutat cu respect de portar; se simţea binevenit ori de câte ori nu îi întâlnea pe profesorii care-i erau subordonaţi; în biroul directorului îl aşteptau actele şi problemele pe care în lipsa lui nimeni nu îndrăznise să le rezolve; când trecea grăbit pe coridoare, îl însoţea sentimentul că pasul său înaripa întreaga instituţie: Gottlieb Hagauer era o personalitate, fapt de care el era conştient; figura sa răspândea raze de încurajare şi bună dispoziţie prin întreaga clădire a instituţiei de învăţământ aflate în subordinea sa, iar când în afara şcolii era întrebat cum se simţea şi unde se afla soţia lui, el răspundea cu liniştea sufletească a unui bărbat care se ştie căsătorit în cele mai onorabile condiţii. Este de notorietate faptul că un bărbat, atâta vreme cât mai este capabil să procreeze, resimte scurtele pauze în căsnicia sa ca şi când ar fi fost eliberat de un jug nu prea apăsător, chiar dacă nu se leagă de această senzaţie niciun fel de acţiune nelegiuită, iar după trecerea acestei recreaţii îşi reia înviorat propria sa fericire. Tot astfel Hagauer acceptă la început fără bănuieli absenţa Agathei şi în primele momente nici nu remarcă, de fapt, cât de mult dura aceasta.

Cu adevărat îi atrase atenţia în acea direcţie calendarul care se oglindise în amintirea Agathei, cu filele smulse zi după zi, ca un simbol înfricoşător al vieţii; se afla în sufragerie ca o pată neaparţinând cu adevărat peretelui, rămas acolo ca dar de Anul Nou oferit de o papetărie oarecare încă de când Hagauer îl adusese acasă de la şcoală, şi tocmai din cauza dezolării pe care o răspândea

fusese nu numai tolerat de Agathe, ci chiar întreţinut cu grijă în funcţionalitatea sa. Ar fi fost de altfel cu totul în firea lui Hagauer ca, după plecarea în acea călătorie a soţiei sale, el însuşi să fi preluat smulgerea filelor din acel calendar, căci contravenea tabieturilor sale să lase, cum s-ar spune, să se degradeze acea secţiune a peretelui. Însă, pe de altă parte, el era un bărbat care ştia în orice moment în ce loc al săptămânii şi al lunii naviga pe marea infinitului, în plus, avea un calendar şi în cancelaria de la şcoală şi, în sfârşit, chiar în clipa în care avusese intenţia să-şi ridice totuşi mâna pentru a pune ordine în administrarea timpului în căminul său, simţise o ridicolă rezervă lăuntrică, una din acele emoţii prin care, aşa cum se şi dovedi mai târziu, se anunţă destinul, dar pe care la început o socotise doar un sentiment delicat şi cavaleresc, care-l uimise şi-l mulţumise; hotărî să nu atingă fila cu ziua în care Agathe plecase de acasă, ca un omagiu şi o amintire păstrată până la întoarcerea ei.

Astfel calendarul de pe perete deveni cu timpul o rană purulentă care-i amintea la fiecare privire lui Hagauer de câtă vreme soţia lui evita să se întoarcă acasă. Obişnuit să-şi economisească sentimentele şi banii de gospodărie, îi scria Agathei cărţi poştale în care-i dădea de ştire despre el însuşi şi o întreba, devenind treptat tot mai insistent, de întoarcerea ei. Nu primise niciun răspuns. Curând încetase să se mai lumineze la faţă când cunoscuţii îl întrebau cu simpatie dacă soţia lui avea să mai lipsească vreme îndelungată pentru îndeplinirea tristelor ei obligaţii, dar, spre norocul lui, avea totdeauna multe de făcut, căci fiecare zi, în afara îndatoririlor sale la şcoală şi a îndatoririlor în uniunile şi asociaţiile din care făcea parte. Îi aducea prin poştă tot soiul de invitaţii, întrebări, declaraţii de adeziune, critici, corecturi, ziare şi cărţi importante; e adevărat că omul Hagauer locuia în provincie, el însuşi o parte a impresiilor nu

tocmai încântătoare pe care această provincie le-ar fi putut lăsa asupra vreunui călător străin în trecere pe acolo, însă spiritul său se simţea acasă la el în Europa, ceea ce îl împiedică multă vreme să înţeleagă în adevărata ei semnificaţie absenţa Agathei. Dar într-o zi apăru în acea corespondenţă o scrisoare de la Ulrich care-i comunica sec ceea ce era de comunicat, şi anume că Agathe nu mai avea intenţia se întoarcă la el şi îi cerea să fie de acord cu divorţul. Scrisoarea era, în ciuda formalismului ei politicos, atât de brutală şi de concisă, încât Hagauer constată indignat că lui Ulrich îi păsa la fel de puţin de sentimentele sale, ale lui Hagauer, ca de o gânganie pe care ar fi îndepărtat-o de pe foaia de hârtie. Prima lui reacţie de apărare lăuntrică fusese că nu trebuia luat în serios, era un simplu capriciu! Ştirea aceea rămase asemenea unei fantome batjocoritoare în înghesuiala luminoasă de lucruri urgente şi de elogii care continuau să-i sosească. De-abia seara, când Hagauer îşi revăzu locuinţa părăsită, se aşeză la masa de lucru şi-i comunică acum lui Ulrich cu o concizie plină de demnitate că cel mai bun lucru ar fi fost ca mesajul să fie considerat nul şi neavenit. Dar curând după aceea îi parveni de la Ulrich o nouă scrisoare, în care acesta respingea o asemenea idee, repeta solicitarea Agathei – fără ca aceasta să fi avut cunoştinţă de noul său demers – şi cu o detaliere doar ceva mai politicoasă îl invita pe Hagauer să faciliteze în orice fel posibil măsurile necesare, aşa cum se cuvenea să o facă un bărbat de prestanţa sa morală, adăugând că faptul era de dorit şi pentru a se putea evita împrejurările neplăcute ale unei explicaţii publice.

Hagauer îşi dădu atunci seama de gravitatea situaţiei şi-şi lăsă timp trei zile pentru a găsi un răspuns căruia ulterior să nu i se poată reproşa nimic şi pe care să nu-l regrete.

Timp de două din acele trei zile îndură o senzaţie asemănătoare cu cea pe care i-ar fi provocat-o un atac de cord. „E un vis urât!” îşi

spuse de mai multe ori cu emoţie, iar când nu se supraveghea îndeaproape, uita chiar să mai creadă în realitatea somaţiei ce-i fusese adresată. Un simţământ profund de disconfort aproape fizic îi apăsă în acele zile pieptul, asemănător cu conştiinţa unei iubiri rănite, la care se adăuga şi o gelozie nelămurită, neîndreptată, e adevărat, împotriva vreunui iubit pe care să-l fi putut presupune a fi determinat comportarea Agathei, ci împotriva a ceva de neînţeles în spatele căruia se simţea azvârlit el însuşi. Era un sentiment definibil ca un fel de ruşine, cum ar simţi un om foarte ordonat când a stricat sau a uitat ceva; ceva care-şi avea în mintea lui din timpuri imemoriale un loc precis al său şi pe care nici nu-l mai ştii acolo, dar de care depind multe se sfărâmase deodată. Palid şi tulburat, pradă unor chinuri reale, care nu trebuiau subapreciate pentru că le-ar fi lipsit frumuseţea, Hagauer umbla de colo până colo, îi evita pe oameni, înfiorându-se la gândul că ar fi trebuit să dea explicaţii şi la afronturile pe care avea să le îndure. De-abia în cea de a treia zi îşi redobândi în cele din urmă fermitatea, stăpânit de o la fel de puternică antipatie spontană faţă de Ulrich pe cât simţea acesta faţă de el; nu se arătase niciodată ca atare, ea apăruse acum, deodată, când îi atribui instinctiv cumnatului său vinovăţia pentru conduita Agathei, căreia fără îndoială acest frate al ei, boem şi neliniştit, îi luase minţile: se aşeză deci la birou şi ceru în puţine cuvinte reîntoarcerea neîntârziată a nevestei sale, declarând ferm că în calitate de soţ avea să discute toate celelalte chestiuni numai cu ea.

Din partea lui Ulrich urmă un răspuns la fel de scurt şi de ferm.

Atunci Hagauer se hotărî să acţioneze direct asupra Agathei; făcu nişte copii ale schimbului său de scrisori cu Ulrich, adăugă o scrisoare lungă, bine chibzuită, şi toate acestea laolaltă constituiau ansamblul pe care Agathe îl avea în faţă atunci când deschise plicul cel mare sigilat cu însemnele oficiale.

Hagauer însuşi avusese impresia că toate lucrurile acelea care păreau să se petreacă nu aveau câtuşi de puţin cum să fie reale. Întors de la obligaţiile sale profesionale, se aşezase seara în „apartamentul părăsit" care devenise locuinţa sa în faţa unei file de hârtie de scrisori, aşa cum la vremea respectivă se aflase şi Ulrich, fără să ştie nici el cum să înceapă. Însă Hagauer avusese în repetate rânduri succes cu faimosul aşa-numit „procedeu al nasturilor", astfel că îl folosi şi de acea dată. Procedeul respectiv consta în faptul că puteai acţiona metodic asupra propriilor gânduri.

Chiar şi în circumstanţele turbulente, asemenea unui om care pune să i se coasă nasturi pe veşmintele sale, pentru că ar trebui să deplângă doar pierderea de timp dacă ar presupune că fără nasturi ar fi în măsură să lepede mai repede acele veşminte. Scriitorul englez Surway, de exemplu, care prin lucrările sale îl îndrumase pe Hagauer pe parcursul acelor consideraţii, căci până şi în acele momente de îngrijorare rămânea important pentru el să-şi compare propriile concepţii cu ale semenilor, deosebeşte cinci asemenea nasturi în desfăşurarea unei gândiri eficiente: a) observaţii asupra unui eveniment care permit nemijlocit să se întrevadă existenţa unor dificultăţi de interpretare; b) constatarea şi delimitarea amănunţită a acestor dificultăţi; c) ipoteze cu privire la o posibilă rezolvare; d) dezvoltarea logică a consecinţelor acestei presupuneri; e) alte observaţii privind acceptarea sau respingerea ipotezelor şi reuşita operaţiunii. Hagauer aplicase un procedeu asemănător în mod eficient în ce priveşte o preocupare atât de modernă cum ar fi fost tenisul de câmp, când învăţase să practice acest sport la clubul funcţionarilor de stat şi, graţie acelei atitudini, sportul respectiv câştigase o remarcabilă fascinaţie spirituală pentru el, însă în problemele pur emoţionale el nu folosise procedeul niciodată; căci viaţa sa sentimentală de zi cu zi consta în cea mai mare parte din

relaţii profesionale, iar în împrejurările de natură personală, din sentimentul a „ceea ce se cuvine" – un aliaj al tuturor sentimentelor aflate în circulaţie şi accesibile în vreun caz dat membrilor rasei albe, cu o anume preferinţă pentru sentimentele locale, profesionale sau sociale. La acea cerere neobişnuită a soţiei sale de a divorţa, manevrarea nasturilor nu putea fi aplicată fără o anume lipsă de exerciţiu şi însuşi acel sentiment a „ceea ce se cuvine" are, în dificultăţile de ordin personal, particularitatea de a se scinda uşor: sentimentul respectiv îi spunea lui Hagauer, pe de o parte, că un om contemporan, cum era el însuşi, avea din multe motive datoria să nu ridice niciun fel de obstacole în faţa unei cereri privind desfacerea unor relaţii întemeiate pe încredere; pe de altă parte, dacă omul respectiv nu doreşte, există numeroase considerente care îl eliberează de o asemenea datorie, căci frivolitatea de care se dă dovadă în zilele noastre în asemenea chestiuni nu poate fi în niciun caz acceptată. Într-un asemenea caz, iar Hagauer ştia cum se prezentau faptele, omul modern trebuia să se „destindă", adică să-şi disperseze atenţia, să-şi asume o postură trupească lejeră şi să asculte ceea ce se făcea perceptibil venind din marile profunzimi ale lumii sale lăuntrice. El îşi întrerupse prudent consideraţiile, privi fix calendarul de perete rămas orfan şi ascultă în sinea lui: după o vreme îi răspunse o voce care venea din interior, de la o profunzime situată mai prejos de gândirea conştientă şi care-i spuse întocmai ceea ce gândise deja: vocea îi spunea că nu există niciun motiv ca el să tolereze o pretenţie în atât de mare măsură nefondată cum era cea a Agathei.

În felul acesta însă spiritul profesorului Hagauer fusese transpus pe neprevăzute de la nasturele a) la cazul e) al lui Surway sau al oricărei alte serii echivalente şi, însufleţit, evalua dificultăţile de interpretare ale evenimentului pe care urma să-l examineze. „Sunt

eu, Gottlieb Hagauer", se întreba Hagauer, „vinovat în vreun fel de acest incident penibil?" Se examină şi nu găsi nici o singură obiecţie faţă de propria sa conduită. „Cauza o constituie atunci un alt bărbat pe care ea îl iubeşte?" continuă el cu ipotezele de natură să-l conducă la o soluţie posibilă. Însă întâmpina dificultăţi să admită aceasta, căci, dacă se restrângea la consideraţii obiective, nu reieşea deloc ce altceva mai bun decât îi oferea el însuşi i-ar fi putut oferi Agathei un alt bărbat. Oricum, întrebarea putea fi tulburată de orgoliul personal, din cauza aceasta o examină mai îndeaproape; astfel i se deschiseră nişte perspective la care nu se gândise niciodată până atunci şi deodată Hagauer se simţi transpus de la punctul c) cf. Surway pe urmele unei soluţii posibile trecând prin punctele d) şi e); pentru prima dată de la căsătoria sa fu izbit de un grup de fenomene care, după ştiinţa lui, nu sunt descrise decât în legătură cu acele femei pentru care dragostea faţă de persoanele de sex opus nu este deloc profundă sau pasională. Era dureros pentru el faptul că nu găsea în amintirea sa niciun indiciu al acelei dăruiri sincere şi extaziate pe care, pe vremuri, în zilele tinereţii sale, ca celibatar, o cunoscuse la persoanele de sex feminin al căror comportament senzual era în afară de orice îndoială, dar acest lucru îi oferea în schimb avantajul că putea exclude cu tot olimpianismul ştiinţific posibilitatea ca fericirea sa conjugală să fi fost distrusă de un al treilea. Conduita Agathei se definea astfel de la sine ca reprezentând un refuz pur personal al stării de fericire şi, cum se adăuga şi faptul că ea plecase fără nici cel mai mic semn prealabil şi că într-un interval atât de scurt de timp ca cel scurs de atunci ar fi fost cu neputinţă să se fi produs o schimbare sentimentală justificată, Hagauer ajunse la convingerea, care nu-l mai părăsi apoi, că acea comportare de neînţeles a Agathei nu putea fi explicată decât ca explozia acelor tentaţii, lent acumulate, de negare a vieţii

despre care se spune că ar surveni în cazurile unor persoane care nu ştiu ce vor.

Dar era oare Agathe cu adevărat o asemenea persoană? Mai rămânea să cerceteze problema şi Hagauer îşi scărpină îngândurat barba cu coada tocului. Fără îndoială, ea lăsa de obicei impresia unui „camarad cu care e uşor să te înţelegi", cum denumea el însuşi situaţia, dar manifesta o mare indiferenţă faţă de problemele care pe el îl preocupau cel mai viu, ba s-ar fi putut spune de-a dreptul lene. Era la drept vorbind în ea ceva care nu se acorda nici cu el, nici cu alţi oameni, nici cu interesele lor; dar nici nu le contrazicea; râdea împreună cu alţii sau era serioasă acolo unde era cazul, dar crease, dacă se gândea bine, în toţi anii aceia impresia de a fi fost absentă, distrată. Părea să audă ceea ce i se comunica sau i se explica, şi totuşi să nu creadă niciodată nimic. I se părea, dacă se gândea acum mai atent, o fiinţă de-a dreptul nesănătos de indiferentă.

Uneori aveai impresia, privind-o, că de fapt nici nu înţelegea ce se petrecea în jurul ei… Deodată, fără ca el însuşi să-şi fi dat seama, totul începuse să se aştearnă pe hârtie cu mişcări pline de energie.

„Tu crezi, Dumnezeu ştie de ce – îi scria el – că eşti prea bună ca să iubeşti viaţa pe care eu sunt în stare să ţi-o ofer şi care, cu toată modestia fie spus, este o viaţă bogată şi plină; parcă ai fi apucat viaţa totdeauna cu cleştele de cărbuni, aşa cum mi se pare mie acum. Ai refuzat bogăţia valorilor umane şi morale pe care o poate oferi până şi o viaţă modestă şi, chiar dacă ar trebui să presupun că te-ai fi putut simţi îndreptăţită să procedezi astfel, cred că n-ai avut voinţa morală de a schimba ceva şi ai preferat să alegi o soluţie artificială şi himerică!"

Mai reflectă încă o dată asupra acelui punct, rememora elevii care

se succedaseră prin mâinile lui de educator pentru a găsi un caz în măsură să-l lumineze, dar chiar înainte de a începe acea examinare îi veni în minte piesa lipsă în meditaţiile sale, a cărei absenţă o constatase până atunci cu o nelinişte nelămurită. În clipa aceea Agathe nu mai reprezenta pentru el un caz pe de-a întregul personal spre care să nu fi existat niciun fel de cale de acces; când se gândea la cât de multe era ea pe punctul să renunţe fără să fi fost orbită de vreo pasiune deosebită, fu condus, spre bucuria lui, în chip inevitabil la acea idee fundamentală, cunoscută pedagogiei moderne, că ea era incapabilă de reflecţii suprapersonale şi îi lipsea un contact intelectual cu lumea. Scrise mai departe grăbit:

„Probabil că nu eşti deloc conştientă de ceea ce vrei să întreprinzi acum, nu ştii ce vrei să faci; dar te avertizez înainte să iei o hotărâre definitivă. Tu eşti poate cea mai evidentă contradicţie a unei categorii de oameni orientaţi spre viaţă şi conştienţi de sine, aşa cum o reprezint eu, însă tocmai din cauza aceasta n-ar trebui să te sustragi cu atâta uşurinţă sprijinului pe care ţi-l ofer!”

De fapt, Hagauer ar fi vrut să scrie cu totul altceva. Căci inteligenţa unui om nu este o facultate închisă în sine şi cu totul izolată, deficienţele sale atrag după ele şi minusuri morale şi se vorbeşte, doar, de idioţenie morală, tot astfel cum carenţele morale, lucru de altfel rareori observat, sunt în stare să abată puterile raţiunii după bunul lor plac sau să le orbească. Hagauer vedea deci cu ochii spiritului un tip perfect constituit pe care în temeiul unor concluzii deja existente putea mai degrabă să-l definească drept „o varietate, în ansamblu îndeajuns de inteligentă, a prostiei morale, care îşi găseşte manifestarea doar în anumite cazuri excepţionale”. Nu avu curajul să folosească o asemenea formulă revelatoare, în

parte pentru că voia să evite să o irite şi mai mult pe soţia sa care evadase, în parte pentru că un profan înţelege de obicei greşit asemenea definiţii atunci când îi sunt aplicate lui însuşi. Obiectiv rămânea însă faptul că fenomenele pe care el le criticase aparţineau tipului general al deficienţilor mintal, iar în cele din urmă Hagauer găsi în confruntarea între conştiinţă şi cavalerism o cale de ieşire în faptul că fenomenele de deficienţă sesizabile la soţia sa puteau fi caracterizate, ţinând seama de o foarte răspândită inferioritate feminină, şi ca imbecilitate socială. Astfel că îşi încheie scrisoarea în acel spirit, făcând uz de cuvinte înflăcărate. Cu mânia profetică a unui îndrăgostit şi a unui pedagog respins, el îi descrise Agathei dispoziţiile asociale ale naturii ei, lipsa ei de simţ al comuniunii şi în general caracterul ei morbid, definindu-le drept alcătuind o „variantă minus", care nu era în stare să facă faţă nicăieri şi niciodată în mod activ şi creator problemelor vieţii, aşa cum „epoca de azi" cere din partea „oamenilor ei", ci se încăpăţânează să rămână „despărţită printr-un perete de sticlă de realitate" într-o însingurare deliberată, în permanenţă la marginea primejdioasă a unei stări patologice.

„Dacă ţi-a displăcut ceva la mine ar fi trebuit să lupţi împotriva acestui aspect – scria el –, însă adevărul este că structura ta emoţională şi psihică nu este suficient de matură pentru energiile prezentului şi evită să se expună exigenţelor lui. Te-am avertizat acum în ce priveşte caracterul tău – încheie el – şi îţi repet că ai nevoie de un sprijin de nădejde mai urgent decât alţi oameni. În propriul tău interes îţi cer să te întorci neîntârziat şi afirm că răspunderea pe care o port în calitate de soţ îmi interzice să cedez dorinţelor tale".

Înainte de a o semna, Hagauer reciti scrisoarea, o găsi imperfectă în caracterizarea tipului de om în discuţie, dar nu mai modifică nimic, în afară de faptul că la sfârşit – încheindu-şi efortul neobişnuit, desfăşurat cu mândrie, de a fi meditat asupra problemelor soţiei sale printr-o expiraţie viguroasă ce-i şuieră prin mustaţă şi chibzuind cât de multe s-ar fi putut adăuga, la drept vorbind, la problema „epocii noi" – mai strecură o întorsătură de frază cavalerească în ce privea preţioasa moştenire a veneratului tată defunct, acolo unde scrisese despre propria lui răspundere.

Când Agathe termină de citit, lucrul surprinzător fu că toate acele explicaţii nu rămaseră fără efect asupra ei. Îşi coborî încet mâna în care ţinea scrisoarea, după ce o mai citise o dată cuvânt cu cuvânt, aşa, în picioare, fără să-şi ia răgazul să se aşeze şi i-o întinse lui Ulrich, care observase cu uimire tulburarea surorii sale.

30

Ulrich şi Agathe caută retroactiv un temei

În vreme ce Ulrich citea documentul, Agathe îi urmărea descurajată reacţiile. Îşi aplecase faţa asupra scrisorii, iar expresia chipului său părea să arate că nu se hotărâse în opţiunea pentru ironie, gravitate, îngrijorare sau dispreţ. În clipa aceea simţi că se pogoară asupra ei o povară apăsătoare; o copleşea din toate părţile, ca şi când aerul ar fi devenit dens, înăbuşitor, aproape insuportabil, câtă vreme puţin înainte domnise o nefirească şi savuroasă prospeţime; pentru prima dată Agathe îşi simţea conştiinţa mustrată de ceea ce făcuse cu testamentul tatălui ei. N-ar fi ajuns însă să se spună că ea ar fi cumpănit acum asupra faptului de care se făcuse în realitate vinovată; mai degrabă, simţea o asemenea măsură reală a vinovăţiei în raport cu celelalte, până şi cu fratele ei,

încât trăia o senzaţie de incalculabilă deziluzie. Tot ceea ce făcuse i se părea de neînţeles. Spusese că ar fi vrut să-şi omoare soţul, falsificase un testament şi îşi urmase fratele fără să întrebe dacă nu-i tulbura viaţa; acţionase ca şi cum s-ar fi aflat într-o stare de ebrietate, nutrită de propriile ei himere. Îi era ruşine mai ales în clipa aceea că nu-i venise gândul cel mai evident şi mai natural, că orice altă femeie care se debarasează de un bărbat pe care nu-l iubeşte va căuta fie un altul mai bun, fie alte modalităţi fireşti de a-şi reface viaţa. Ulrich însuşi făcuse adeseori aluzii în această privinţă, dar ea nu-l ascultase niciodată. Acum era acolo, în faţa lui, fără să ştie ce avea să spună. Ei înseşi propria comportare i se părea ca fiind a unei fiinţe nu întru totul responsabile, în atât de mare măsură încât îi dădea dreptate lui Hagauer, care-i arătase, în felul lui, cum era ea în realitate; văzând acum scrisoarea lui Hagauer în mâna lui Ulrich, era tulburată ca un om acuzat de un delict oarecare, primind şi o scrisoare de la un fost profesor prin care acesta îl asigură de dispreţul său. Fireşte, ea nu recunoscuse niciodată dreptul lui Hagauer de a exercita vreo influenţă asupra ei; totuşi se simţea acum ca şi când el ar Fi avut dreptul să-i spună: „M-am înşelat în privinţa ta" sau „Din păcate, nu m-am înşelat în ce te priveşte, am avut totdeauna sentimentul că vei sfârşi rău". Dornică de a se debarasa de impresia aceasta ridicolă şi apăsătoare, îl întrerupea din când în când pe Ulrich, care citea mai departe cu atenţie scrisoarea şi părea că nu va mai termina niciodată, asaltându-l nerăbdătoare cu tot felul de întrebări:

— De fapt, el mă descrie cât se poate de bine, strecură ea în aparenţă indiferentă, totuşi cu un accent sfidător care trăda lămurit dorinţa de a auzi reversul celor spuse de ea. Chiar dacă nu se exprimă astfel, e totuşi adevărat; trebuie să fi fost iresponsabilă când m-am măritat cu el fără să fi fost silită anume sau sunt acum, când îl

părăsesc neavând, la fel, niciun motiv.

Ulrich, care în clipa aceea citea pentru a treia oară pasajele respective din scrisoare, transformându-şi imaginaţia în martor involuntar al relaţiilor intime dintre Agathe şi Hagauer, răspunse distrat ceva ininteligibil.

— Fii puţin atent! insistă Agathe. Sunt eu vreo femeie modernă, cu o activitate oarecare pe tărâm economic sau în sfera intelectuală? Nu. Sunt vreo femeie îndrăgostită? Nicidecum. Sunt eu partenera de viaţă bună, care conferă echilibru şi netezeşte asperităţile vieţii, mama care durează un cuib familiei? Câtuşi de puţin. Ce ar mai rămâne? De ce mai exist pe lume? Societatea în care ne mişcăm, într-atât pot să-ţi spun de pe acum, îmi este în realitate cu totul indiferentă. Cred mai degrabă că. În ce priveşte muzica, poezia şi arta, care îi delectează pe iniţiaţi, eu însămi mă pot lipsi de toate fără regrete profunde. Hagauer, de exemplu.

Nu poate; Hagauer are nevoie de ele, fie şi numai pentru citatele şi referinţele pe care le tot face. El are cel puţin bucuria şi sentimentul de ordine pe care le trăieşte un colecţionar; nu are dreptate când îmi reproşează că nu fac şi nu realizez nimic, că refuz să primesc „plenitudinea a ceea ce este frumos şi moral" şi că în cel mai bun caz aş putea să mizez pe înţelegerea şi sprijinul profesorului Hagauer?

Ulrich îi înapoie scrisoarea şi îi răspunse calm:

— Să privim lucrurile aşa cum sunt: tu într-adevăr suferi, pe scurt, de o debilitate din punct de vedere social!

Surâdea, dar în tonul său se simţea iritarea pe care i-o produsese privirea aruncată asupra acestei scrisori personale.

Lui Agathe îi displăcu felul în care fratele îi răspunse. Îi sporea îngrijorarea. Îl întrebă cu o ironie timidă:

— Dacă aşa stau lucrurile, de ce ai insistat, fără să-mi spui măcar

o vorbă în sensul celor de adineaori, să divorţez şi să-mi pierd singurul protector?

— Poate, răspunse evaziv Ulrich, pentru că este atât de minunat de simplu să porţi o discuţie pe tonul acesta ferm, viril. Am bătut cu pumnul în masă, a bătut şi el cu pumnul în masă; fireşte că atunci a trebuit să bat cu pumnul în masă de două ori mai tare; cred că aşa se explică.

Până atunci, deşi proasta ei dispoziţie o împiedică să conştientizeze acea stare, Agathe se bucurase, cu impetuozitate chiar, dându-şi seama că fratele ei făcuse în taină contrariul celor susţinute în cursul jocurilor hazlii de înfruntare galantă între frate şi soră; faptul că îl jignise pe Hagauer nu putea avea, după cât i se părea, decât scopul de a ridica în spatele ei un obstacol care să-i interzică orice întoarcere la vechea ei situaţie. Dar acum în locul acestei bucurii ascunse era doar vidul unei pierderi, iar Agathe tăcu.

— Nu trebuie să pierdem din vedere, continuă Ulrich, cât de bine reuşeşte Hagauer, în felul lui, să nu te înţeleagă: nu ratează nicio înţelegere eronată, dacă pot să mă exprim astfel. Fii atentă, în felul lui, fără să ceară ajutorul vreunei agenţii de detectivi, numai când începe să se gândească la slăbiciunile relaţiilor tale cu oamenii din jur, el va descoperi şi ce ai făcut cu testamentul tatălui nostru. Cum ne vom mai apăra?

Pentru prima dată de când locuiau împreună, veni vorba între frate şi soră despre farsa, totodată hazlie şi sinistră, pe care Agathe i-o jucase lui Hagauer. Ea ridică violent din umeri şi făcu un gest vag de apărare.

— Hagauer are, bineînţeles, dreptate, îi atrase atenţia Ulrich cu blândeţe, dar şi cu fermitate.

— Nu are dreptate! răspunse ea agitată.

— Are dreptate în parte, concedă Ulrich. Într-o situaţie atât de

primejdioasă trebuie să începem cu o mărturisire personală. Ce ai făcut tu poate să ne ducă pe amândoi la închisoare.

Agathe îl privi cu ochii larg deschişi de spaimă. La drept vorbind, ştia, însă lucrul nu fusese spus încă niciodată atât de categoric.

Ulrich răspunse cu un gest liniştitor.

— Nici nu ar fi lucrul cel mai rău, continuă el. Dar cum o să apărăm ceea ce ai făcut tu, ba încă şi modul în care ai procedat, de reproşul că… Acum căuta o expresie care să-l mulţumească şi nu găsea niciuna: Aşadar, să spunem pur şi simplu că situaţia este oarecum în felul în care o înţelege Hagauer; că înclină înspre latura sumbră, spre fenomenele de deficienţă, spre vinovăţiile care provin din ceva vinovat? Hagauer reprezintă glasul lumii, al opiniei publice, chiar dacă sună ridicol provenind de pe buzele lui.

— Acum vine şi rândul tabacherei, exclamă Agathe cu voce scăzută.

— Da, acum îi vine rândul, răspunse Ulrich cu încăpăţânare. Trebuie să-ţi spun un lucru care mă apasă de mult.

Agathe nu voia să-l lase să vorbească.

— Nu e mai bine să anulez totul, ea şi când n-ar fi fost? întrebă ea. Poate că ar trebui să stau de vorbă cu el cu blândeţe şi să-i ofer o scuză oarecare?

— E prea târziu acum. Ar putea să folosească asta ca pe un instrument ca să te silească să te reîntorci la el, explică Ulrich.

Agathe tăcu.

Ulrich începu cu tabachera pe care un om, de fapt înstărit, o fură dintr-un hotel. El îşi formulase o teorie în sensul că doar trei motive ar putea exista pentru a explica un asemenea delict de însuşire a unei proprietăţi străine: mizeria, profesia sau, dacă niciuna din acestea două nu corespund, o dispoziţie sufletească deficitară.

— Ai obiectat, când am discutat odată, că un astfel de lucru s-ar

putea face şi din convingere, adăugă el.

— Am spus că se poate face aşa ceva pur şi simplu, îl corectă Agathe.

— Ei da, din principiu.

— Nu, nu din principiu!

— Întocmai! spuse Ulrich. Dacă se face aşa ceva, atunci trebuie să existe cel puţin o determinare! N-ai să mă convingi că nu e aşa! Nu faci nimic „pur şi simplu"; ceea ce faci e motivat fie din afară, fie din interior. S-ar putea să nu fie uşor să faci distincţia, dar n-o să facem acum o filosofie din aceasta; îţi spun doar: dacă faci ceva ce consideri că e cu totul nefondat sau dacă iei o decizie pornind de la nimic, poţi fi bănuită fie de o boală, fie de o deficientă mintală.

Cu aceasta, de fapt, se afirmase un lucru mult mai rău decât ar fi vrut să spună Ulrich; era însă ceva care corespundea cu direcţia pe care o luase propria lui nelinişte.

— E tot ce ai să-mi spui? întrebă liniştită Agathe.

— Nu, nu e tot, răspunse Ulrich cu amărăciune. Dacă nu există niciun motiv, trebuie căutat unul!

Niciunul din ei nu avea nicio îndoială unde anume trebuia căutat un asemenea motiv. Însă Ulrich voia altceva şi spuse după un scurt moment de tăcere, îngândurat: A.

— În clipa în care tu te retragi singură din relaţia cu celălalt n-ai să mai ştii cât e veşnicia de lungă ce e bun şi ce e rău. Dacă vrei să fii bună, trebuie să fii convinsă că lumea e bună. Niciunul din noi doi nu suntem astfel. Trăim într-o vreme în care morala e pe cale de a se dizolva sau e în convulsii. Dar tocmai de dragul unei lumi care va veni trebuie să ne menţinem puri.

— Crezi atunci că acest fapt poate influenţa în vreun fel ca lumea nouă să se instaureze sau nu? obiectă Agathe.

— Nu, din păcate nu cred. Cel mult cred altceva: dacă nici

oamenii care îşi dau seama de asta nu acţionează drept, e sigur că lumea nouă nu se instaurează, iar decadenţa nu mai poate fi oprită!

— Cu ce ai să te alegi dacă în cinci sute de ani lucrurile vor fi sau nu altfel?

Ulrich ezită.

— Eu îmi fac datoria, înţelegi? Întocmai ca un soldat.

Poate că, în ultimă instanţă, Agathe ar fi avut nevoie în acea dimineaţă nefericită de un alt fel de consolare, mai plină de tandreţe, decât i-o oferea Ulrich; ea răspunse:

— La urma urmei, eşti întocmai ca generalul acela al tău.

Ulrich tăcu.

Agathe nu se mai putea opri.

— Tu, în esenţă, nici nu eşti sigur dacă aceasta este datoria ta, continuă ea. Te implici pentru că aşa eşti tu şi pentru că îţi face ţie plăcere. Nici eu nu am procedat altfel! Îşi pierdu deodată stăpânirea de sine. Era ceva foarte trist. Dintr-odată ochii i se umplură de lacrimi şi un suspin violent îi contractă beregata. Ca să le disimuleze şi să nu se expună astfel privirilor fratelui, ea îi petrecu braţele pe după gât şi îşi ascunse faţa în umărul lui. Ulrich o simţea cum plânge şi cum îi tremura spinarea. Îl cuprinsese o senzaţie de jenă apăsătoare; îşi dădu seama că i se făcuse frig. Oricât de mult ar fi crezut că nutreşte sentimente de tandreţe şi de bucurie fericită faţă de sora lui, în clipa aceea ele dispăruseră, tocmai când ar fi trebuit să-l însufleţească; sensibilitatea îi era tulburată şi nu se putea manifesta prin vreun gest. O mângâie pe Agathe şi-i şopti câteva cuvinte liniştitoare, însă trebui să facă un efort să adopte acea atitudine. Pentru că el nu lua parte la această tulburare spirituală, atingerea trupurilor lor i se părea că e contactul dintre două şomoioage de paie. Puse capăt situaţiei conducând-o pe Agathe la un scaun şi el însuşi se aşeză la câţiva paşi depărtare, pe un altul.

Atunci răspunse, la ceea ce îi reproşase ea, cu aceste cuvinte:

— Povestea cu testamentul de fapt ţie nu-ţi face nicio plăcere! Nici n-are să-ţi facă plăcere vreodată, pentru că e ceva în neregulă aici!

— Ordine! exclamă Agathe printre lacrimi. Datorie? De fapt, era cu totul descumpănită pentru că Ulrich se comportase cu atâta răceală. Însă reîncepuse deja să surâdă. Înţelegea că trebuia să-şi rezolve singură problema. Avea senzaţia că surâsul pe care reuşise să-l schiţeze plutea foarte departe de buzele ei îngheţate. Ulrich, în schimb, era acum eliberat de stânjeneală, i se părea chiar frumos că nu simţise obişnuita tulburare fizică; începea să întrevadă faptul că şi apropierea trebuia să fie altfel între ei doi. Însă nu avu timp să se mai gândească, căci vedea că Agathe suferea mult, şi astfel începu să vorbească:

— Nu aş vrea să te rănească vorbele pe care le-am folosit, o rugă, şi nu mi le lua în nume de rău! Probabil că nu am dreptate când aleg asemenea cuvinte, precum ordinea şi datoria; sună într-adevăr ca o piedică. Dar de ce, se întrerupse el deodată, de ce dracu' sunt predicile ceva suspect? Ele n-ar trebui în ultimă instanţă să ne facă fericiţi?

Agathe nu era în dispoziţia să-i răspundă.

Ulrich renunţă la întrebare.

— Să nu crezi că aş vrea să joc în faţa ta rolul celui drept! o rugă iarăşi. Nu am vrut să spun că eu nu aş face nimic rău. Numai că nu pot să sufăr să fac aşa ceva pe furiş. Eu îi iubesc pe briganzii moralei, nu pe pungaşii de rând. Aş vrea deci să fac din tine un haiduc al moralei, glumi el, şi nu-ţi permit să fii vinovată din slăbiciune.

— Eu nu am niciun fel de punct de vedere despre onoare! spuse sora lui din spatele surâsului, acum foarte departe de el.

— E comic faptul că există epoci ca a noastră, în care toţi tinerii se situează pe poziţii preconcepute de partea răului! interveni el râzând pentru a îndepărta conversaţia de lucrurile prea personale. Predilecţia actuală pentru onoruri morale este, bineînţeles, o slăbiciune. Probabil e vorba de o societate burgheză a binelui; binele a fost supt de toată substanţa. Eu însumi m-am gândit la început că trebuie să mă opun; aşa au gândit toţi cei care au astăzi între douăzeci şi cinci şi patruzeci şi cinci de ani; dar, fireşte, era doar un fel de modă; aş putea să-mi imaginez că în curând vine o răsturnare totală şi odată cu ea un tineret care în locul imoralismului să-şi prindă iarăşi la butonieră moralitatea. Iar măgarii cei bătrâni, care n-au simţit niciodată în viaţa lor ce e pasionant în morală şi care n-au debitat decât locuri comune moralizatoare când se ivea ocazia, vor fi atunci dintr-odată precursorii şi pionierii unui nou caracter!

Ulrich se ridicase în picioare şi se plimba acum neliniştit în sus şi în jos.

— Poate că ar trebui să spunem aşa, propuse el. Binele este prin natura lui un loc comun, răul rămâne ascuţişul critic! Imoralismul îşi câştigă dreptul la împărăţia cerului în calitatea lui de critică drastică a moralului! Ne arată că viaţa evoluează şi altfel. Dă dezminţiri, demască minciunile. Iată de ce îi mulţumim cu o anumită indulgenţă. Faptul că există falsificatori de testamente care au un farmec indubitabil ar trebui să dovedească anume că e ceva fals în caracterul inviolabil al proprietăţii. Poate că nici nu e nevoie de vreo dovadă; dar de-abia aici începe misiunea noastră; căci trebuie să ne gândim că e posibil să existe criminali scuzabili pentru orice categorie de crime, chiar şi pentru infanticid sau tot ce mai există asemănător în domeniul oribilului…

Căutase zadarnic să-i întâlnească privirea, deşi o necăjea pomenindu-i de testament. Acum ea schiţă un gest involuntar de

apărare. Nu era o teoreticiană, îşi putea doar găsi motive de iertare pentru propria crimă şi fu iarăşi rănită de o comparaţie folosită de el.

Ulrich râse.

— Pare o joacă, însă faptul că putem jongla astfel cu vorbele deţine o semnificaţie, o asigură el. Dovedeşte că în evaluarea faptelor noastre e ceva în neregulă. Şi chiar este: într-o societate alcătuită din falsificatori de testamente, tu însăţi ai fi, absolut sigur, de partea intangibilităţii definiţiilor juridice; doar că într-o societate de oameni drepţi lucrurile se amestecă şi se inversează. Ba chiar, dacă Hagauer ar fi un pungaş oarecare, tu ai fi de-a dreptul o adeptă înflăcărată a dreptăţii; e o nefericire că el e atât de cumsecade! Uite aşa suntem aruncaţi când într-o parte, când într-alta!

Aştepta un răspuns care nu venea; ridică din umeri şi repetă:

— Căutăm un motiv care să te justifice. Am constatat că oamenii oneşti se lasă tentaţi de crime, chiar dacă, fireşte, doar în imaginaţia lor. Avem dreptul să adăugăm că, în schimb, criminalii, dacă am sta să-i ascultăm, ar putea, aproape fără excepţie, să treacă drept oameni oneşti. Deci am putea să definim lucrurile de-a dreptul astfel; crimele sunt reunirea, care are loc în lumea lăuntrică a oamenilor păcătoşi, a tuturor lucrurilor pe care ceilalţi oameni le lasă să decurgă sub forma unor mici neregularităţi. Adică în imaginaţia lor şi în miile de răutăţi şi de păcătoşenii de zi cu zi ale conştiinţei. S-ar putea spune şi aşa: crimele plutesc în aer şi-şi caută doar o cale a minimei rezistenţe care să le conducă spre anumiţi oameni. S-ar putea spune chiar că ele sunt acţiunile unor indivizi incapabili de moralitate, ele sunt în esenţă expresia concentrată a unui comportament oarecare, general omenesc, greşit însă în ce priveşte distincţia dintre bine şi rău. Este ceea ce ne-a inspirat încă

din tinerețe criticile pe care contemporaneitatea noastră nu a reuşit să le depăşească.

— Dar ce sunt atunci binele şi răul? obiectă Agathe fără ca Ulrich să fi remarcat, de fapt, că o rănise cu obiectivitatea lui.

— Nu ştiu nici eu! răspunse el râzând. Remarc doar de-abia acum şi pentru prima dată că eu am oroare de rău. Nici n-am ştiut până astăzi cu adevărat în ce măsură am oroare de el. Ah, Agathe, nici n-ai idee cum e – se plânse el îngândurat – de exemplu, ştiinţa! Ca să spunem lucrurilor pe nume, pentru un matematician minus cinci nu este mai rău decât plus cinci. Un cercetător nu are voie să simtă oroare sau repulsie faţă de nimic şi în anumite împrejurări este mai plăcut impresionat de o boală frumoasă decât de o femeie frumoasă. Un savant ştie că nimic nu este adevărat şi că întregul adevăr se află doar la capătul tuturor existenţelor. Ştiinţa este amorală. Această superbă pătrundere în necunoscut ne dezobişnuieşte de a ne preocupa de propria noastră conştiinţă şi în esenţă nu ne oferă nici măcar satisfacţia de a o lua cu totul în serios. Iar arta? Nu înseamnă ea tot timpul o creare de imagini care nu se acordă cu cele ale vieţii? Nu vorbesc de falsul idealism sau de luxurianţa picturilor de nuduri în epocile în care trăieşti încheiat până sub bărbie, glumi el. Dar gândeşte-te la o adevărată operă de artă: n-ai avut niciodată sentimentul că în ea e ceva care îţi aduce aminte de mirosul de cremene arsă iscat de o daltă ascuţită pe o piatră? Este un miros cosmic, meteoric, ca de furtună, lugubru în notă divină!

A fost singurul punct în care Agathe l-a întrerupt din proprie iniţiativă.

— Cândva scriai poezii, nu-i aşa? îl întrebă ea.

— Îţi aminteşti? Când ţi-am mărturisit? întrebă Ulrich.

Da. Cu toţii facem într-un moment sau altul poezii. Scriam şi când eram matematician, recunoscu el. Dar cu cât înaintam în

vârstă, cu atât poeziile mele deveneau mai proaste şi cred că nu atât din lipsă de talent, cât dintr-o repulsie mereu mai mare faţă de dezordinea şi romantismul boem al unor asemenea desfrâuri sentimentale…

Sora lui clătină doar încet din cap, însă Ulrich îi remarcă gestul.

— Ba da! insistă el. Un poem ar trebui să fie la fel de puţin o stare de excepţie cum n-ar trebui să fie astfel nicio faptă bună! Dar unde se risipeşte, dacă pot întreba aşa, clipa de exaltare de îndată ce s-a produs? Tu iubeşti poezia, ştiu; dar ceea ce vreau eu să spun este că nu ai voie să-ţi păstrezi în nări doar mirosul de foc aprins până când se risipeşte de la sine. Comportamentul acesta nedesăvârşit este ceea ce corespunde acelei faţete morale care se istoveşte într-o critică nefinalizată.

Revenind deodată la esenţa discuţiei, el proclamă:

— Dacă în această chestiune cu Hagauer eu m-aş comporta aşa cum te aştepţi tu, atunci ar trebui să fiu sceptic, indiferent şi ironic. Copiii, desigur virtuoşi, pe care tu sau eu s-ar mai putea întâmpla să-i avem vor spune cu adevărat despre noi că am aparţinut unei epoci burgheze foarte liniştite, care nu ne-a făcut niciun fel de griji sau cel mult griji inutile. Cu toate acestea, ne-am dat atâta osteneală…

Ulrich ar mai fi vrut probabil să spună multe; ezita doar să îi ia partea şi ar fi fost bine dacă i-ar fi putut sugera în vreun fel că o susţinea. Căci ea se ridică deodată în picioare şi se pregăti să iasă din cameră invocând un pretext oarecare.

— Rămâne deci stabilit că eu sunt o imbecilă din punct de vedere moral? întrebă ea într-o încercare silită de a glumi. Nu mă descurc deloc cu toate contraargumentele invocate de tine!

— Suntem amândoi imbecili din punct de vedere moral! o asigură Ulrich politicos. Amândoi! Era oarecum descumpănit de

graba cu care sora lui îl părăsise fără să-i spună când avea să revină.

31
Agathe vrea să se sinucidă şi face cunoştinţă cu un domn

În realitate, ea se grăbise să plece pentru că nu voia să-i mai ofere fratelui ei încă o dată spectacolul propriilor lacrimi, pe care abia mai reuşea să şi le stăpânească. Era la fel de tristă ca o fiinţă care a pierdut totul. De ce, nu ştia nici ea. O cuprinsese această stare ascultându-l pe Ulrich. Nu ştia nici de ce se întâmplase astfel. El avea fără îndoială dreptate să nu considere importantă „coincidenţa stupidă" în apariţia tulburării ei exact în momentul primirii scrisorii şi continua să vorbească aşa ca de obicei. Însă Agathe simţea că e silită să fugă de el.

La început percepuse doar dorinţa să fugă. Fugi pur şi simplu de acasă, mergând drept înainte. Dacă circulaţia de pe străzi o obliga să se abată de la drumul drept, îşi amintea totuşi direcţia. Fugea, la fel cum fiinţele omeneşti şi animalele fug de o catastrofă. Nu se mai întreba la ce bun. De-abia când obosise de tot îi deveni limpede ce-i stăruia în gând: să nu se mai întoarcă niciodată!

Voia să meargă astfel până la lăsarea serii. Îndepărtându-se cu fiecare pas tot mai mult de casă. Îşi spunea că atunci când avea să se oprească în pragul înserării urma să ia cu adevărat o hotărâre. Era hotărârea de a se sinucide. La drept vorbind, nu decizia de a se sinucide, ci aşteptarea ca acest gest să se fi conturat până la coborârea serii. Un vârtej şi o agitaţie deznădăjduită se creaseră în mintea ei dincolo de acea aşteptare. Nici măcar nu avea asupra ei nimic cu care să se sinucidă. Mica ei capsulă cu otravă zăcea undeva în vreun sertar sau în vreun geamantan. Nu i se precizase în ce

priveşte propria ei moarte decât dorinţa de a nu mai trebui să se întoarcă. Voia să iasă din viaţă. Era imboldul care îi călăuzea paşii, ca şi cum cu fiecare pas pe care-l făcea ar fi ieşit deja din viaţă.

Când o cuprinse oboseala simţi deodată dorinţa de a vedea o pajişte, o pădure, dorinţa de a merge mai departe în aerul liber şi în tăcere. Însă până acolo nu putea merge pe jos. Urcă într-un tramvai. Fusese crescută astfel încât să ştie să se controleze în faţa unor străini. Când îşi cumpără biletul şi ceru o informaţie despre destinaţie nu s-ar fi putut remarca în vocea ei nicio tulburare. Era aşezată acum liniştit, ţinându-şi trupul drept, nu-i zvâcnea măcar un deget. Pe când stătea astfel pe locul ei, o năpădiră gândurile. E drept, i-ar fi fost mai uşor dacă ar fi putut să se dezlănţuie; aşa, strunindu-şi trupul, gândurile rămâneau în ea asemenea unor pachete uriaşe pe care se străduia zadarnic să le scoată printr-o deschizătură îngustă, îi lua în nume de rău lui Ulrich lucrurile pe care i le spusese. Nu voia totuşi să-l condamne. Nu-şi recunoştea dreptul să o facă. De fapt, ea ce îi oferea lui?! Îi răpea doar timpul şi nu-i dădea în schimb nimic; îl tulbura în activitatea şi în tabieturile lui. Gândindu-se la aceste obişnuinţe din care era făcută viaţa lui, simţea că suferă. De când se mutase ea în casă, se părea că nicio altă femeie nu mai intrase acolo. El îşi impunea deci din cauza ei nişte oprelişti. Cum ea nu putea să-l despăgubească prin nimic, însemna că era egoistă şi rea. În clipa aceea ar fi vrut din toată inima să se întoarcă şi să-l roage cu toată tandreţea să o ierte. Atunci îi veni în minte cu câtă răceală îi vorbise. Era limpede că regreta că îi permisese să locuiască laolaltă cu el. Câte nu plănuise şi câte nu spusese înainte să fi ajuns să i se alăture! Acum nu mai amintea nimic. Marea deşteptare care survenise odată cu scrisoarea primită îi chinuia iarăşi Agathei inima. Era geloasă. Geloasă fără rost şi la modul ordinar. Ar fi vrut să se poată impune în faţă fratelui ei şi

trăia sentimentele de prietenie pătimaşă şi neputincioasă ale unei fiinţe care se vede refuzată. „Aş putea să fur pentru ei sau să mă apuc să fac trotuarul! M se gândea ea şi îşi dădea seama că un asemenea gând era ridicol, dar nu se putea controla. Conversaţiile cu Ulrich, cu glumele şi cu superioritatea lui aparent imparţială, o răneau asemenea unor ironii insultătoare. Îi admira această superioritate şi toate năzuinţele lui intelectuale, care le depăşeau cu mult pe cele pe care le-ar fi putut avea ea. Dar nu înţelegea de ce toate gândurile ar fi trebuit să aibă pentru toţi oamenii aceeaşi valoare! În umilinţa ei, dorea să fie consolată, nu să audă lecţii cu învăţături de ordin general! Nu voia să fie curajoasă! După o vreme îşi reproşa că era altfel şi îşi sporea suferinţa închipuindu-şi că nu merita nimic mai bun decât indiferenţă din partea lui Ulrich.

Umilirea de sine, pentru care nici comportarea lui Ulrich şi nici scrisoarea penibilă a lui Hagauer nu constituiau motive reale, reprezenta în esenţă o izbucnire temperamentală. Tot ceea ce simţise Agathe până atunci în intervalul nu tocmai lung de când nu mai era un copil ca manifestare a eşecului ei în faţa exigenţelor vieţii în societate provenea din faptul că trăise acea perioadă cu sentimentul că îşi dusese viaţa fără a fi dat ascultare înclinaţiilor ei profunde sau poate chiar împotriva lor. Erau înclinaţii spre devotament şi spre încredere într-o altă fiinţă, căci ea nu ajunsese niciodată să se simtă bine în singurătate, cum era cazul cu fratele ei; dar dacă până atunci îi fusese cu neputinţă să se dăruiască cu tot sufletul unei persoane sau unei cauze, purta totuşi în fiinţa ei puterea unui devotament total, odată ce o asemenea dăruire s-ar fi putut întoarce spre lume sau spre Dumnezeu! Se ştie că există un drum spre dăruire şi devotament pentru întreaga umanitate, chiar şi atunci când cineva nu ajunge sa se înţeleagă bine cu vecinul său apropiat. Tot astfel, o dorinţă ascunsă şi fierbinte de a ajunge la Dumnezeu se poate naşte

atunci când o fiinţă asocială este înzestrată cu o mare capacitate de iubire; într-o asemenea concepţie, criminalul cu convingeri religioase nu reprezintă ceva mai absurd decât bătrâna cu manii religioase care nu şi-a găsit bărbat, iar comportarea Agathei faţă de Hagauer, care căpătase forma cu totul absurdă a interesului egoist, era în egală măsură izbucnirea unei voinţe nerăbdătoare ca şi voinţa cu care ea se acuza acum că ar fi fost trezită la viaţă de fratele ei şi că trebuia să piardă totul din cauza propriei sale slăbiciuni.

Nu avea răbdare să mai rămână în vagonul de tramvai care aluneca fără grabă pe şine; când casele de o parte şi de alta a străzii deveniră mai mici şi mai rustice, ea cobori din vagon şi făcu restul drumului pe jos. Curţile erau deschise, prin porţi şi pe deasupra gardurilor scunde privirea ei întâlnea meseriaşi trebăluind, animale şi copii jucându-se. O linişte calmă umplea aerul şi în jur se auzeau glasuri şi zgomotul uneltelor; sunetele acestea unduiau în mişcări neregulate şi blânde ca ale fluturilor prin aerul limpede şi luminos, în vreme ce Agathe se simţea alunecând asemenea unei umbre prin faţa lor spre viile şi pădurea care începeau să urce lin înaintea ochilor ei. Se opri deodată în faţa curţii unei dogării, ascultând sunetul liniştit al lemnului de butoaie lovit cu ciocanul. Toată viaţa îi plăcuse să stea să privească asemenea munci liniştite şi simţea bucurie privind lucrul spornic şi chibzuit al mâinilor meşteşugarilor. Nici de data aceasta nu se sătura să urmărească ritmul loviturilor de ciocan şi gesturile oamenilor care îşi vedeau de treabă. O făceau să uite o clipă de grijile sale şi o cufundau într-un sentiment plăcut, în care îşi pierdea gândurile, de comuniune cu lumea. Îi admirase dintotdeauna pe oamenii care se pot îndeletnici cu o muncă ce rezulta, în diversitatea şi firescul său, dintr-o nevoie recunoscută de toţi. Ea era singura fiinţă care nu-şi găsea o activitate, deşi avea unele înzestrări spirituale şi practice. Viaţa era

întreagă şi desăvârşită şi fără ea. Dintr-odată, înainte să-şi fi dat seama cum se legau toate laolaltă, auzi clopotele bătând şi trebui să facă un efort ca să nu izbucnească iarăşi în plâns. La mica biserică de la periferie bătuseră toată vremea cele două clopote, însă Agathe le auzea abia acum şi în aceeaşi clipă o covârşi deodată conştiinţa că aceste sunete curate, exhalate din pământul bun, darnic, pluteau prin aer împletindu-se cu pasiune cu propria ei fiinţă.

Îşi reluă grăbită drumul şi, însoţită de sunetul clopotelor pe care nu-l mai pierdea din auz, ajunse repede printre ultimele case la colina ale cărei pante erau aici, la poale, acoperite de vii şi de tufişuri izolate pe marginile cărării, în vreme ce mai sus licărea, verde luminos, pădurea. Acum ştia şi încotro o împingeau paşii şi o stăpânea o senzaţie de mare frumuseţe, ca şi când s-ar fi cufundat cu fiecare pas tot mai adânc în natură. Îi bătea inima de încântare şi de încordarea urcuşului când se oprea câte o clipă şi îşi dădea seama că şi clopotele o însoţeau mereu, deşi ascunse sus în aer şi de-abia audibile. I se părea că nu mai auzise niciodată clopotele sunând astfel în plină zi, parcă fără vreun pretext anumit, sărbătoresc şi amestecându-se democratic cu muncile fireşti şi preocupate de propriile lor ţeluri. Dar dintre toate limbile oraşului cu mii de glasuri doar sunetul acesta îi mai vorbea ca o ultimă *voce* şi era ceva în zvonul acesta care părea să o cuprindă, ca şi când ar fi vrut s-o ridice şi s-o împingă în sus pe colină, dar apoi o lăsa iarăşi liberă şi se pierdea într-un mic zgomot metalic care nu era cu nimic mai presus de celelalte şuierături, murmure sau foşnete ale naturii din jur. Astfel, Agathe urcase şi rătăcise fără să-şi dea seama poate vreo oră, când se găsi deodată într-o mică revărsare de tufişuri, închipuind un hăţiş pe care îl păstrase în amintire. Desişurile acestea înconjurau un mormânt lăsat în paragină la marginea pădurii, pe locul unde cu o sută de ani înainte se sinucisese un poet

care fusese, după propria lui dorinţă, adus aici pentru odihna eternă. Ulrich îi spusese că fusese un poet mediocru, chiar dacă renumit, iar acea miopie poetică exprimată în dorinţa de a fi îngropat pe un „promontoriu cu o perspectivă largă" găsise în Ulrich un critic plin de severitate. Însă Agathe iubea inscripţia de pe marea lespede de piatră de când ei doi o descifraseră în frumoasele litere Biedermeier decolorate de ploaie odată, într-o plimbare şi ea se apleca acum peste lanţurile negre, alcătuite din verigi mari. Colţuroase, care mărgineau acest dreptunghi al morţii, desprinzându-l de viaţă.

„Nu am fost nimic pentru voi", dispusese poetul nemulţumit de viaţă să i se scrie pe mormânt, iar Agathe se gândea că ceva similar s-ar fi putut spune despre ea însăşi. Gândul acesta, la marginea unui petic de pădure, deasupra viilor înverzite şi a oraşului străin, nemăsurat, care îşi mişca încet dârele de fum în soarele dimineţii, o emoţiona din nou. Îngenunche fără să-şi dea seama şi îşi sprijini fruntea de unul din stâlpii mici de piatră care susţineau lanţul; poziţia nefirească şi contactul îngheţat cu piatra îi creau iluzia împăcării, într-un fel rigide, în care s-a risipit orice voinţă, a morţii care o aştepta. Încerca să-şi adune acum gândurile. Dar nu reuşi imediat; ciripitul păsărilor îi pătrundea în auz, erau atât de multe sunete distincte ale păsărilor din jur, încât rămase o clipă uimită; se mişcau nişte crengi şi, cum nu se simţea adierea vântului, i se părea că înşişi copacii îşi scuturau acum crengile; într-o clipă de tăcere neaşteptată se auzi un tropot uşor; piatra pe care o atingea era atât de netedă încât Agathe avea senzaţia că între acea lespede şi propria ei frunte ar fi fost o bucată de gheaţă care ar fi împiedicat-o să simtă atingerea în mod direct. De-abia după o vreme îşi dădu seama că ştia că în acest obiect care o respingea se exprima exact sentimentul pe care ea voia să şi-l invoce în minte, acel sentiment fundamental al

propriei excluderi, ca fiind ceva cu totul de prisos, sentiment care, exprimat simplu, nu putea fi tradus decât prin cuvintele că viaţa era în absenţa ei atât de completă şi încheiată, încât ea însăşi nu ar mai fi avut nimic de căutat sau de oferit. Acest sentiment oribil nu era nici deznădejde, nici umilinţă, ci un anumit fel de a asculta şi de a vedea, aşa cum Agathe îl cunoscuse dintotdeauna, pur şi simplu rămânând fără vreun imbold şi fără măcar posibilitatea de a se implica în vreun fel. În această senzaţie de a fi exclusă era şi ceva mângâietor, ca o apărare, aşa cum există în acele uimiri în care sunt uitate toate întrebările. Putea la fel de bine să plece de acolo. Încotro? Undeva trebuia, la urma urmei, să existe un loc înspre care să se îndrepte. Agathe nu făcea parte dintre fiinţele pentru care închipuirea plină de convingere a nimicniciei oricăror forme de imaginaţie poate crea o anume satisfacţie, reprezentând o asceză, o reţinere belicoasă şi perfidă cu ajutorul căreia să reziste în faţa unui destin nerecunoscător. În asemenea probleme era generoasă şi calculată şi nu semăna cu Ulrich, mereu dispus să ridice orice greutăţi imaginabile în faţa propriilor sentimente pentru a şi le putea interzice dacă nu erau în măsură să treacă examenul. Ea era mai degrabă o proastă! Da, asta era ceea ce îşi spunea. Nici nu voia să se mai gândească! Îşi apăsa cu un fel de sfidare fruntea aplecată pe lanţurile de fier care cedau puţin şi apoi îi opuneau iarăşi rezistenţă.

În ultimele săptămâni, reîncepuse într-un anumit fel să creadă în Dumnezeu, dar fără să se gândească la el. Anumite stări de spirit, în care lumea i se părea a fi altfel decât arăta – şi anume aşa încât ea să nu mai trăiască exclusă – şi cu totul stăpânită de o convingere strălucitoare, deveniseră, ca urmare a influenţei lui Ulrich, o metamorfoză lăuntrică şi o preschimbare totală a propriei fiinţe. Ar fi fost dispusă să se gândească la un Dumnezeu care să deschidă

lumea asemenea unei ascunzători în care ea să poată pătrunde, însă Ulrich spunea că n-ar fi fost necesar, că era mai degrabă primejdios să-ţi imaginezi mai mult decât eşti în stare sa trăieşti prin propria experienţă. El era în măsură să decidă în asemenea probleme. Atunci el trebuia să o conducă şi pe ea, fără să o părăsească. El era pragul între două vieţi şi întreaga dorinţă fierbinte pe care ea o simţea pentru una din cele două, întreaga spaimă cu care fugea din cealaltă o conduceau în primul rând la el. Ea îl iubea într-un chip eliberat de orice ruşine, aşa cum iubim viaţa.

El se trezea la viaţă, în fiecare dimineaţă, în întregul ei trup, din clipa când ea îşi deschidea ochii. O privea din oglinda întunecată a neliniştii ei: iar Agathe îşi aduse aminte că voia să-şi ia viaţa. Avea sentimentul că tocmai pentru a-l sfida fugise de acasă spre Dumnezeu, atunci când îl părăsise cu intenţia de a se sinucide. Dar intenţia se istovise cu totul şi ea recăzu încă o dată în punctul de unde plecase, adică la faptul că Ulrich o rănise prin purtarea sa. Era încă pornită împotriva lui, simţea astfel în continuare, însă păsările cântau şi ea le auzea din nou. Era la fel de tulburată ca înainte, dar acum era o tulburare fericită. Voia să facă ceva, orice, dar ceva care să-l atingă şi pe Ulrich, nu numai pe ea. Amorţeala nesfârşită care adineaori o făcuse să îngenuncheze se retrase în căldura sângelui ce i se revărsa vioi în mădulare atunci când îşi îndreptă trupul.

Ridicându-şi ochii văzu un domn alături de ea. Se simţea jenată, căci nu ştia câtă vreme stătuse astfel să se uite la ea. Când privirea ei încă întunecată de tulburarea prin care trecuse alunecă înspre a lui, îşi dădu seama că el o contempla cu o plăcere nedisimulată şi că părea a-şi dori să-i insufle o încredere cordială; domnul acela era înalt şi slab, purta veşminte de culoare închisă şi o barbă scurtă, blondă îi acoperea bărbia şi obrajii. Prin această barbă se puteau desluşi uşor buzele moi, într-un contrast atât de ciudat de tineresc

cu părul cărunt amestecându-se ici şi colo cu cel blond, de parcă bătrâneţea le-ar fi trecut cu vederea, preocupată doar de podoaba capilară. De altfel, chipul lui nu era deloc uşor de descifrat. Prima impresie ar fi putut sugera un profesor de liceu: severitatea acestui chip nu era crestată într-un lemn tare, ci părea mai degrabă fragilă, ca şi când s-ar fi înăsprit prin mici iritări zilnice. Dacă s-ar fi pornit de la această delicateţe, peste care barba virilă părea să fi fost implantată spre a satisface o ordine impusă de posesorul ei, se puteau remarca pe acest fond iniţial de feminitate unele detalii aproape ascetice ale întregului, note aspre, pe care le crease cu o voinţă mereu activă dintr-un asemenea material firav.

Agathe nu ştia ce să spună, o anume simpatie şi o oarecare respingere erau în cumpănă şi înţelegea doar că acest bărbat ar fi vrut s-o ajute.

— Viaţa oferă la fel de multe prilejuri pentru fortificarea voinţei ca pentru slăbirea ei; nu trebuie să fugim niciodată din faţa greutăţilor, ci să căutăm să le dominăm! spuse străinul şi acum îşi ştergea, ca să poată vedea mai bine, ochelarii care i se aburiseră.

Agathe îl privea surprinsă. Era evident că el o observase mai demult, căci aceste cuvinte veneau direct dintr-o conversaţie lăuntrică. Atunci el tresări speriat şi îşi ridică pălăria, pentru a-şi recâştiga atitudinea decentă ce nu se cuvine uitată; dar îşi reveni repede şi continuă direct:

— Iertaţi-mă dacă vă întreb în ce fel v-aş putea ajuta, spuse el. Mi se pare că o suferinţă, o zguduire profundă a sinelui, poate fi deseori mai uşor mărturisită unui străin!

Se vedea că străinul nu rostea toate acestea fără un anumit efort; părea să fi îndeplinit o datorie de caritate intrând astfel în vorbă cu această femeie frumoasă şi acum, pe când păşeau împreună îndepărtându-se de locul întâlnirii, el se lupta de-a dreptul cu

cuvintele. Căci Agathe se ridicase pur şi simplu în picioare şi începuse să se îndepărteze de mormânt, încet, alături de el, ieşind de sub copaci în câmpul deschis de la marginea colinei, fără să se fi hotărât dacă să apuce pe una din potecile ducând în jos şi pe care anume din aceste cărări să o aleagă. Continuându-şi conversaţia, făcură astfel o bună bucată de drum pe creasta colinei, apoi se întoarseră şi urmară iarăşi direcţia iniţială; niciunul din ei nu ştia încotro anume se va îndrepta celălalt, ceea ce oricum nu se putea ignora.

— Nu vreţi să-mi spuneţi de ce aţi plâns? repetă străinul cu glasul blând al unui medic care întreabă unde anume te doare.

Agathe clătină din cap.

— N-aş putea să vă explic cu uşurinţă, spuse ea şi îl rugă deodată: Dar răspundeţi-mi la o altă întrebare: ce anume vă face să fiţi sigur că mă puteţi ajuta, fără să mă cunoaşteţi deloc? Eu aş crede mai degrabă că nimeni nu poate fi ajutat!

Însoţitorul ei nu-i răspunse imediat. De mai multe ori se pregăti să spună ceva, dar părea că îşi impunea să mai aştepte. În sfârşit replică:

— Probabil că nu-l poţi ajuta decât pe cel prin a cărui suferinţă ai trecut tu însuti odată.

Tăcu. Agathe râse la gândul că acel bărbat credea că i-ar fi cunoscut din experienţă proprie suferinţa, care i-ar fi inspirat repulsie dacă ar fi aflat-o. Însoţitorul părea să nu-i fi perceput surâsul sau poate că-l interpreta ca un gest de nervozitate nestăpânită. Reflectă o clipă şi o linişti:

— Fireşte, nu afirm că aş putea pretinde să dau cuiva lecţii de conduită. Dar, vedeţi, angoasa într-o situaţie care pare o catastrofă este contagioasă şi puterea de a ieşi dintr-o asemenea stare este molipsitoare! Vreau să spun, puterea de a scăpa dintr-o asemenea

stare, ca dintr-un incendiu. Toţi şi-au pierdut cumpătul deodată şi aleargă de-a dreptul în foc: ce ajutor uriaş poate fi dat când cineva, unul singur, stă afară şi face semn, nimic altceva decât face semn cu mâna şi le strigă, chiar fără să fie înţeles, că există o cale de scăpare…

Agathe aproape că izbucni în râs la închipuirile atât de înfricoşătoare pe care acest om cumsecade le purta în sinea lui; dar tocmai pentru că ele nu i se potriveau deloc îi imprimau chipului său fragil ca de ceară o înfăţişare aproape lugubră.

— Vorbiţi cam ca un pompier! îi răspunse ea şi imită deliberat, pentru a-şi ascunde curiozitatea, afectarea şi superficialitatea unei doamne din lumea bună. Dar trebuie să vă fi format o idee oarecare despre ce fel de catastrofă este vorba în cazul meu!

Fără voie, îi transpărea prin vorbe gravitatea ironiei, căci simpla idee că acest bărbat ar fi vrut s-o ajute o irita tocmai din cauza sentimentului de recunoştinţă pe care i-l stârnea intenţia lui. Străinul o privi surprins, apoi se controlă şi îi răspunse ca şi când ar fi vrut s-o dojenească:

— Sunteţi probabil încă prea tânără ca să ştiţi că viaţa noastră este foarte simplă. Ea se complică inextricabil numai atunci când te gândeşti la tine; însă în clipa când nu te gândeşti la tine, ci te întrebi cum l-ai putea ajuta pe un altul devine foarte simplă!

Agathe tăcu şi rămase pe gânduri. Fie din cauza tăcerii ei, fie datorită spaţiilor încurajatoare deschise între ei şi prin care pluteau cuvintele lui, străinul vorbi mai departe, fără să o privească:

— Supraestimarea aspectelor personale este o superstiţie modernă. De fapt, astăzi se vorbeşte foarte mult despre cultul personalităţii, despre trăirea vieţii până la capăt şi despre acceptarea vieţii. Dar prin asemenea cuvinte neclare şi echivoce cei care le proferează trădează faptul că au nevoie de ceaţă ca să-şi ascundă

sensul propriu-zis al refuzului lor! Ce ar trebui în esenţă acceptat? Totul laolaltă şi în confuzie absolută? Dezvoltarea e totdeauna legată de o constrângere, a spus un gânditor american. Nu putem dezvolta o anumită latură a firii noastre fără a o opri în dezvoltarea ei pe cealaltă. Ce ar trebui savurat în viaţă, la urma urmei? Spiritul sau instinctele? Capriciile sau caracterul? Egoismul sau dragostea? Dacă natura noastră superioară vrea să fie trăită până la capăt, cea inferioară trebuie să înveţe renunţarea şi supunerea.

Agathe se gândea, ascultându-l, de ce ar fi fost mai simplu să ai grijă de alţii decât să te îngrijeşti de tine. Ea aparţinea acelor naturi umane cu totul lipsite de egoism, care, e adevărat, se gândesc în permanenţă la propria persoană, dar nu au deloc grijă de ele înseşi, o formă diferită de egoismul obişnuit, preocupat de propriile avantaje, în mai mare măsură decât de altruismul mulţumit de sine al celor care se îngrijesc de semenii lor. Astfel că ceea ce îi spunea omul de alături îi era cu totul străin, dar în acelaşi timp o atingeau într-un fel şi cuvintele lui izolate, într-atât de energic manevrate i se agitau neliniştitoare prin faţă, ca şi când înţelesul lor ar fi fost mai degrabă vizibil în aer decât audibil. Se întâmpla că mergeau acum de-a lungul unei creste care-i dezvăluia Agathei priveliştea superbă a unei văi adânci unduindu-se, pe când pentru însoţitorul ei era limpede că această perspectivă semăna cu un amvon sau o catedră. Ea se opri, iar cu pălăria pe care în tot acest timp o legănase neglijent în mână tăie o linie dreaptă prin argumentaţia necunoscutului.

— V-aţi format, deci, spuse ea, o imagine despre mine; o văd licărind prin cuvintele dumneavoastră şi nu este măgulitoare.

Domnul cel înalt se sperie, căci nu voise s-o jignească, iar Agathe îl privi râzând prietenoasă.

— Am impresia că mă confundaţi cu cauza personalităţii

eliberate. Pe deasupra, cu cea a unei personalităţi nevrozate şi de-a dreptul neplăcute, afirmă ea.

— Eu am vorbit doar despre condiţia fundamentală a vieţii personale, se scuză el, şi e adevărat că, judecând după situaţia în care v-am întâlnit, aveam senzaţia că aş fi fost poate în măsură să vă fiu de ajutor cu un sfat. Condiţia fundamentală a vieţii este astăzi înţeleasă greşit din mai multe puncte de vedere. Întreaga nervozitate modernă, cu toate excesele ei, provine doar din lăuntricul care nu mai este în stare să-şi menţină vigoarea, în care lipseşte voinţa, căci fără o anumită strunire a propriei voinţe nimeni nu-şi mai câştigă acea unitate şi consecvenţă care să-l ridice mai presus de haosul obscur al organismului! Din nou răzbăteau la suprafaţă două cuvinte, unitate şi consecvenţă, care păreau să-i amintească Agathei de nostalgiile ei şi de reproşurile pe care şi le făcea.

— Explicaţi-mi ce înţeles au cuvintele dumneavoastră – îl rugă ea. Voinţa poate exista numai atunci când ai deja un ţel?

— Nu e important ce înţeleg eu! primi ea răspunsul pe un ton care era deopotrivă blând şi brutal. Nu ne învaţă marile scrieri ale umanităţii, cu o limpezime neîntrecută, ce avem de făcut şi ce să lăsăm deoparte?

Agathe se văzu pusă în încurcătură.

— Pentru a expune idealurile fundamentale ale vieţii, îi explică însoţitorul său, e nevoie de o cunoaştere pătrunzătoare a ei, a oamenilor şi în acelaşi timp de o atât de eroică stăpânire a pasiunilor şi a egoismului cum nu le-a fost hărăzită de-a lungul mileniilor decât câtorva personalităţi. Iar aceşti învăţători ai umanităţii au recunoscut în toate epocile acelaşi adevăr.

Agathe trecu involuntar în defensivă, cum face orice om care-şi socoteşte propriul trup şi sângele tânăr mai de preţ decât osemintele

înţelepţilor morţi.

— Dar nişte legi ale umanităţii concepute cu mii de ani în urmă nu se mai potrivesc cu împrejurările actuale! exclamă ea.

— Nu sunt chiar atât de îndepărtate cum pretind scepticii care s-au desprins de experienţa vie şi de cunoaşterea de sine! răspunse cu o satisfacţie amară cel care îi devenise însoţitor ocazional. Adevărul profund al vieţii nu se comunică prin dezbateri – o ştim de la Platon încoace; omul îl percepe ca pe o interpretare vie şi o realizare de sine! Credeţi-mă, ceea ce-l face pe om cu adevărat liber şi ceea ce îi răpeşte libertatea, ceea ce îi dă adevărata fericire şi ceea ce i-o distruge nu e un element supus progresului şi orice om care trăieşte sincer simte aceasta foarte precis în inima lui, dacă stă să o asculte.

Formularea „interpretare vie" îi plăcu Agathei, însă îi venise între timp o idee neaşteptată: — Practicaţi poate o profesie ecleziastică? întrebă ea. Îl privea curioasă pe însoţitorul ei. El nu-i răspunse.

— Nu cumva sunteţi prelat?! repetă ea şi se linişti privindu-i barba; căci, în afară de aceasta, restul înfăţişării lui îi crease deodată impresia că ar fi fost posibilă o asemenea surpriză.

Trebuie totuşi subliniat în favoarea ei că n-ar fi fost mai puţin uimită dacă necunoscutul i-ar fi spus în conversaţia lor aşa, în treacăt: „Ilustrul nostru suveran, divinul August"; ştia, e drept, că în politică religia joacă un rol însemnat, dar lumea s-a obişnuit într-atât să nu mai ia în serios ideile în viaţa publică, încât prezumţia că partidele creştine ar putea fi alcătuite din oameni credincioşi poate părea la fel de extravagantă precum opinia că un diriginte de poştă ar trebui să fie colecţionar de mărci poştale. După o pauză lungă, oarecum ezitantă, străinul răspunse:

— Aş prefera să nu răspund la întrebarea dumneavoastră; sunteţi în mult prea mare măsură străină de lucrurile acestea.

Agathe fu cuprinsă de o curiozitate vie, aproape avidă.

— As vrea acum să aflu cine sunteţi dumneavoastră! pretinse ea şi era la urma urmei un privilegiu feminin care nu i s-ar fi putut refuza cu uşurinţă.

Se făcea remarcată la străinul acela aceeaşi nesiguranţă, oarecum ridicolă, ca mai înainte, când schiţase cu întârziere salutul cu pălăria; s-ar fi zis că simţea o mâncărime în braţ care îl determină să-şi mai ridice pălăria o dată, cu acelaşi gest formal; dar apoi ceva se blocă, o armată de gânduri părea că desfăşoară împotriva alteia o bătălie, învingând în cele din urmă, în loc ca lucrurile să se fi întâmplat uşor, ca în joacă:

— Mă numesc Lindner şi sunt profesor la liceul „Franz-Ferdinand", răspunse el şi adăugă după o mică pauză de reflecţie: Sunt şi docent la Universitate.

— Atunci poate că-l cunoaşteţi pe fratele meu? întrebă Agathe bucuroasă şi pronunţă numele lui Ulrich. Dacă nu mă înşel, el a făcut de curând o expunere la Societatea Pedagogică pe o temă privind matematica şi umanismul sau ceva de genul acesta.

— Numai după nume. Da, am asistat la acea conferinţă, mărturisi Lindner.

Agathei i se părea că în acest răspuns s-ar fi putut citi o oarecare reticenţă, dar uită această impresie când celălalt continuă:

— Tatăl dumneavoastră era reputatul jurist? întrebă Lindner.

— Da, a murit de curând şi eu locuiesc acum la fratele meu, spuse Agathe simplu. N-aţi vrea să ne faceţi odată o vizită?

— Din păcate, nu am timp pentru relaţiile sociale, răspunse Lindner cu rigiditate şi cu o privire abătută şi nesigură.

— Atunci n-aţi avea nimic împotrivă, continuă Agathe fără să-i ia în seamă rezerva, dacă eu aş veni odată la dumneavoastră; adevărul e că am nevoie de un sfat!

El continua să i se adreseze cu apelativul „domnişoară".

— Sunt căsătorită, adăugă ea, şi mă numesc Hagauer.

— Atunci sunteţi de fapt – exclamă Lindner – soţia reputatului erudit, profesorul Hagauer? Îşi începuse fraza cu o încântare luminoasă şi o mai struni spre sfârşit cu ezitare. Căci Hagauer era o personalitate cu două calităţi: era pedagog, şi anume unul cu vederi progresiste; la drept vorbind, Lindner avea vederi ostile celor ale lui Hagauer, dar era ca o boare înviorătoare să descopere prin ceţurile nesigure ale unui suflet feminin, căruia tocmai îi venise ideea imposibilă de a vizita locuinţa unui bărbat, un adversar cu care avea ce să-şi împărtăşească de la prima vedere; în tonul cu care fusese rostită întrebarea lui se oglindea coborârea de la cea de-a doua la cea dintâi dintre treptele acelei emoţii.

Agathe îi remarcase tulburarea. Nu ştia dacă ar fi trebuit să-i împărtăşească lui Lindner în ce situaţie anume se aflau relaţiile ei maritale. S-ar fi putut ca, dacă i-ar fi mărturisit, relaţiile dintre ea şi acest nou prieten să se încheie imediat; impresia era pregnantă. Ar fi regretat; căci tocmai pentru că Lindner îi stârnea prin diferite aspecte ale persoanei sale dorinţa de ironie, îi inspira, de asemenea, încredere. Impresia, făcută şi mai credibilă prin întreaga sa înfăţişare, că acest bărbat nu urmărea nimic pentru el însuşi, o silea de fapt să fie sinceră: el îşi reprima orice fel de dorinţă, astfel că sinceritatea irupea de la sine în prim-plan.

— Sunt tocmai pe punctul să divorţez! mărturisi ea în cele din urmă.

Se lăsă tăcerea; Lindner părea copleşit de acea informaţie, Agathei îi crease impresia că el se comporta lamentabil. În sfârşit, Lindner spuse surâzând cu efort:

— M-am gândit la ceva similar când v-am văzut prima oară!

— Aşadar sunteţi şi dumneavoastră un adversar al divorţului? exclamă Agathe şi-şi dădu curs liber iritării. Fireşte, trebuie să fiţi!

Dar, credeţi-mă, e oarecum demodat din partea dumneavoastră!

— În orice caz eu nu pot să consider lucrurile ca fiind evidente, ca dumneavoastră, se apără Lindner îngândurat, îşi scoase ochelarii, îi şterse, îi aşeză la loc şi o privi pe Agathe. Cred că dumneavoastră aveţi prea puţină voinţă, constată el.

— Voinţă? Tocmai că am voinţa de a mă despărţi! exclamă iarăşi Agathe, dar îşi dădea seama că nu e un răspuns foarte inteligent.

— Nu astfel trebuie să înţelegeţi lucrurile, o corectă Lindner cu blândeţe. Fireşte că pot presupune că aveţi motive serioase. Eu gândesc de fapt altfel: libertatea de moravuri, aşa cum este acceptată astăzi, constituie, când e invocată, totdeauna un indiciu că un individ este ferm ataşat doar de propria sa individualitate şi nu e în stare să trăiască şi să acţioneze în orizonturi mai largi. Preastimaţii noştri poeţi – continuă el, oarecum meschin, încercând să glumească pe socoteala pelerinajului fervent de adineaori al Agathei la mormântul bardului, iar gluma îl determinase să îşi ţuguie buzele – care măgulesc spiritul tinerelor doamne şi sunt supraapreciaţi de dumnealor au, fireşte, o situaţie mai uşoară decât a mea când vă spun că de fapt căsnicia este o instituţie a simţului de răspundere şi a stăpânirii de către om a pasiunilor sale! Dar înainte ca o persoană izolată să se desprindă de mijloacele de protecţie exterioare, pe care umanitatea şi le-a ridicat cu o exactă cunoaştere a propriilor insuficienţe, s-ar cuveni să-şi spună că izolarea şi încălcarea datoriei de supunere faţă de un ansamblu superior constituie neajunsuri mai mari decât decepţiile trupeşti de care ne temem într-atât!

— Aduce a cod juridic din vremuri de restrişte, anume pentru arhangheli, spuse Agathe, dar nu văd de ce aţi avea dreptate. Am să vă însoţesc o bucată de drum. Trebuie să-mi explicaţi şi mie cum puteţi gândi astfel. Încotro mergeţi acum?

— Trebuie să mă întorc acasă, răspunse Lindner.

— Ar avea soţia dumneavoastră ceva împotrivă dacă v-aş însoţi până acasă? Putem să luăm o trăsură de jos, din oraş. Eu mai am timp.

— Fiul meu se întoarce de la şcoală, răspunse Lindner cu o demnitate rezervată. Noi suntem totdeauna punctuali la masă; iată de ce trebuie să fiu acasă. Soţia mea a murit subit acum câţiva ani, corectă el presupunerea eronată a Agathei şi privindu-şi ceasul, adăugă neliniştit şi iritat: Trebuie să mă grăbesc!

— Atunci urmează să-mi explicaţi altă dată, pentru mine e important! afirmă cu vioiciune Agathe. Dacă dumneavoastră nu vreţi să veniţi la noi, atunci pot să vă vizitez eu.

Lindner făcea impresia că i se îngreunase respiraţia, dar fără succes. În cele din urmă spuse:

— Dar dumneavoastră sunteţi femeie, nu mă puteţi vizita!

— Ba da! îl asigură Agathe. Veţi vedea, într-o bună zi voi veni la dumneavoastră. Nu ştiu cu precizie când, şi vă asigur că nu e nimic rău în ceea ce fac.

Se despărţi de el şi o apucă pe un alt drum.

— N-aveţi voinţă, îşi spuse cu jumătate de gură, căutând să-l imite pe Lindner, dar cuvântul voinţă îi suna proaspăt şi răcoros în auz. Erau legate de el sentimente ca mândrie, duritate, siguranţă de sine; o tonalitate mândră a inimii; bărbatul acesta îi făcuse bine.

32

În acest răstimp, generalul îi conduce pe Ulrich şi Clarisse la casa de nebuni

Pe când Ulrich era singur acasă, Ministerul de Război îl căută la telefon să-l întrebe dacă domnul director al departamentului

educaţional şi cultural l-ar putea vizita într-o jumătate de oră, iar treizeci şi cinci de minute mai târziu atelajul de serviciu al generalului von Stumm urcă înspumat mica alee din faţa casei.

— Ce mai poveste! îi strigă de-a dreptul generalul prietenului său, care remarcă imediat că de data aceasta lipsea ordonanţa cu pâinea spirituală.

Generalul era în tunică şi îşi arborase decoraţiile.

— M-ai băgat într-o poveste de toată frumuseţea! repetă el. Deseară e şedinţă mare la vara dumitale. N-am putut nici măcar să-i raportez şefului meu. Acum explodează deodată ştirea că trebuie să mergem la casa de nebuni; cel mai târziu într-un ceas trebuie să fim acolo!

— Dar de ce Dumnezeu? se miră Ulrich, cum era firesc. De obicei lucrurile se convin printr-o înţelegere prealabilă!

— Nu mai tot pune întrebări! îl rugă generalul. Telefonează-i chiar în clipa aceasta prietenei sau verişoarei dumitale sau ce-o fi, că trebuie să trecem să o luăm! În timp ce Ulrich sună la băcănia de unde Clarisse obişnuia să-şi facă cumpărăturile şi aştepta ca ea să vină la aparat, el află nenorocirea de care se plângea generalul. Acesta din urmă, pentru a îndeplini dorinţa Clarissei aşa cum îi fusese transmisă prin Ulrich, se adresase şefului serviciului medical al armatei, care la rândul său intrase în legătură cu celebrul său coleg civil, şeful clinicii universitare, unde Moosbrugger aştepta o supraexpertiză. Se crease o neînţelegere, astfel încât se stabilise pe loc ziua şi ora vizitei; Stumm însuşi fusese anunţat, prezentându-i-se scuze interminabile, de-abia în ultimul moment şi află că eroarea consta în faptul că el însuşi fusese anunţat la renumitul psihiatru, care îi aştepta vizita cu cea mai mare plăcere.

— Nu mă simt prea bine! explică el.

Era o formulă veche, devenită tradiţională, că ar fi dorit ceva tare

de băut.

După ce bău ce i se oferi, încordarea nervoasă se estompă.

— Ce-mi trebuie mie o casă de nebuni? Numai din cauza dumitale trebuie să mă duc, se plânse el. Mai ales, ce să-i spun imbecilului de profesor, dacă mă întreabă de ce am venit şi eu?

În clipa aceea răsună la celălalt capăt al firului un strigăt de război triumfător.

— Frumos! spuse generalul iritat. Dar, pe lângă toate cele, trebuie să stau de vorbă urgent cu dumneata despre evenimentul de deseară. Trebuie să-i dau raportul Excelenţei Sale. Iar el pleacă la ora patru!

Îşi privi ceasul şi nu se clinti de pe scaun, într-atât era de deznădăjduit.

— Dar eu sunt gata, îi explică Ulrich.

— Stimata dumitale doamnă nu vine cu noi? întrebă Stumm surprins.

— Sora mea nu-i acasă.

— Păcat, regretă generalul. Sora dumitale este femeia cea mai demnă de admiraţie pe care am întâlnit-o vreodată! — Credeam că Diotima ocupă acest loc! se miră Ulrich.

— Nu mai puţin, răspunse Stumm. E, la rândul ei, demnă de toată admiraţia. Dar de când se preocupă de ştiinţele vieţii sexuale am impresia că sunt un elev în faţa ei. Îmi ridic ochii cu toată plăcerea şi respectul spre ea; căci, Doamne, războiul e, cum spun eu dintotdeauna, o meserie simplă şi brutală; dar vezi, tocmai în domeniul sexualităţii, onoarea ofiţerului se împotriveşte, ca să spunem aşa, ca acesta să se vadă tratat ca un profan neştiutor.

Între timp se urcară în trăsură şi porniră la trap.

— Cel puţin, prietena dumitale e drăguţă? se interesă Stumm neîncrezător.

— E originală, ai să vezi, răspunse Ulrich.

— Aşadar, deseară, oftă generalul, are loc cel mai aşteptat eveniment.

— Aşa îmi spui de fiecare dată când treci pe la mine, se apără Ulrich surâzând.

— Se poate, dar cu toate acestea e adevărat. Deseară ai să fii martorul întrevederii între vara dumitale şi doamna profesor Drangsal. Sper că n-ai uitat tot ce ţi-am spus despre ea? Deci madam Drangsal – căci aşa îi spunem noi, vara dumitale şi cu mine – a tot canonit-o pe vara dumitale până când s-a ajuns aici; i-a bătut la cap pe toţi, iar astăzi ele două ajung să stea în sfârşit de vorbă. L-am mai aşteptat doar pe Arnheim, ca să-şi formeze şi el o părere.

— Aşa?

Ulrich nu ştiuse că Arnheim, pe care nu-l mai văzuse de mult, se întorsese.

— Fireşte. Stă câteva zile, explică Stumm. Aşa că a trebuit să ne ocupăm de eveniment…

Dintr-odată se întrerupse şi, ţâşnind de pe bancheta capitonată a trăsurii care se legăna în trap, se întinse spre capra vizitiului cu o repeziciune pe care nimeni nu ar fi crezut-o posibilă la el:

— Idiotule! urlă el cu asprime în urechea ordonanţei, care, îmbrăcat în livrea civilă de vizitiu, conducea caii ministeriali, iar Stumm se agăţă acum, neajutorat în legănările trăsurii, de spinarea celui pe care-l insulta astfel. De ce ocoleşti?

Soldatul în civil îşi ţinea spinarea ţeapănă ca o scândură, nesimţitor la eforturile neregulamentare pe care le făcea generalul pentru a-şi salva echilibrul, îşi roti doar capul exact cu nouăzeci de grade, astfel că nu-şi mai putea vedea nici generalul, nici caii şi raportă mândru, adresându-se unei perpendiculare care se pierdea în gol, că drumul cel mai drept nu era practicabil din cauza unor lucrări de reparaţie pe acea bucată de stradă, dar că aveau să revină

curând la el.

— Aşa da, deci am dreptate! strigă Stumm, căzând la loc pe banchetă şi apărându-şi, în parte faţă de ordonanţă, în parte faţă de Ulrich, izbucnirea zadarnică de nerăbdare. Omul acesta trebuie să ocolească şi eu trebuie să-i dau raportul Excelenţei Sale, care la ora patru vrea să se ducă acasă şi care trebuie în prealabil să redacteze un raport pentru ministru!… Excelenţa Sa, domnul ministru, s-a anunţat anume deseară personal acasă la Tuzzi! adăugă el mai încet, doar pentru urechile lui Ulrich.

— Ce vorbeşti! Ulrich se arătă surprins de această noutate.

— Eu tot îţi spun de mult, pluteşte ceva în aer.

Acum însă Ulrich voia să ştie ce anume plutea în aer.

— Spune odată, ce vrea ministrul? ceru el.

— Nu ştie nici el, răspunse liniştit Stumm. Excelenţa Sa are senzaţia că acum e momentul. Bătrânul Leinsdorf îi împărtăşeşte opinia: acum e momentul. Şeful Marelui Stat-Major e şi el de aceeaşi părere: acum e momentul. Când mai mulţi simt la fel, trebuie să fie ceva adevărat aici.

— Momentul prielnic pentru ce? întrebă Ulrich mai departe.

— Nu e încă nimic de notorietate, îl dădăci generalul. Sunt aşa, senzaţii, impresii absolute! Dar, de altfel, câţi vom fi astăzi? întrebă el, poate distrat, poate gânditor.

— Cum poţi să mă întrebi aşa ceva? răspunse Ulrich mirat.

— Acum, voiam să spun, explică Stumm. Câţi suntem cei care mergem la casa de nebuni? Scuză-mă! Nostim, cum nu ne-nţelegem în problemele acestea! Sunt zile când parcă îţi cad pe cap prea multe! Deci, câţi vom fi acum?

— Nu ştiu cine mai vine; între trei şi şase persoane.

— Voiam să spun, raţionă generalul, dacă suntem mai mult de trei, trebuie să luăm încă o trăsură, înţelegi, pentru că eu sunt în

uniformă.

— Da, fireşte, îl linişti Ulrich.

— Ştii, nu mi se permite să circul ca într-o cutie de sardele.

— Desigur. Dar spune-mi cum ai ajuns la ideea aceasta cu senzaţiile absolute?

— Oare mai putem găsi o trăsură acolo? se frământă Stumm. E o adevărată pustietate, ca la capătul lumii.

— Luăm una pe drum, răspunse Ulrich ferm. Acum explică-mi, te rog, cum de aveţi cu toţii senzaţia absolută că e copt momentul pentru ceva anume?

— Nu e nimic de explicat, răspunse Stumm. Când spun despre ceva că trebuie să fie absolut aşa şi nu altfel, înseamnă tocmai că nu sunt în stare să explic cum e! S-ar mai putea adăuga cel mult că madam Drangsal e aşa, un fel de pacifistă, probabil, pentru că Feuermaul, pe care îl lansează, face poeme despre faptul că omul e bun. Aşa cred mulţi astăzi.

Ulrich nu voia să-l creadă.

— Dar nu este multă vreme de când afirmai tocmai contrariul: că cei implicaţi în Acţiunea Paralelă sunt adepţii acţiunii, în favoarea unei mâini forte şi aşa mai departe!

— Aşa este, recunoscu generalul. Sunt cercuri influente care mizează pe madam Drangsal; ea se pricepe grozav la aşa ceva. Se cere din partea acţiunii patriotice un gest în favoarea bunăvoinţei şi umanităţii.

— Aşa? spuse Ulrich.

— Da. Dumneata nu-ţi mai bate capul cu problemele acestea! Alţii îşi fac griji. Îmi aduc aminte, de exemplu, că războiul fratricid dintre germani de la 1866 a început de la faptul că toţi s-au declarat fraţi în parlamentul de la Frankfurt. Fireşte că astfel nu vreau să spun câtuşi de puţin că ministrul de război sau şeful Statului-Major

ar avea asemenea griji; ar fi o prostie din partea mea. Dar se trece de la una la alta: aşa stau lucrurile! Mă înţelegi?

Nu era clar, dar era întocmai. La toate acestea generalul adăugă o consideraţie înţeleaptă.

— Uite, dumneata tot pretinzi claritate, îi spuse vecinului său în trăsură. Te admir, dar trebuie de asemenea să gândeşti istoric: cum ar putea cei care iau parte nemijlocit la un eveniment să ştie dinainte dacă va fi sau nu un mare eveniment? Cel mult astfel presupun că va fi! Dacă-mi dai voie să dezvălui şi eu un paradox, aş putea să susţin că istoria universală se scrie înainte de a se întâmpla; la început e doar un fel de zvon. Pe urmă, oamenii energici se văd deodată în faţa unei sarcini dificile.

— Ai dreptate, îl lăudă Ulrich. Acum povesteşte-mi odată totul!

Dar tocmai în momentele acelea, când copitele cailor începuseră deja să tropăie pe strada nepavată, deşi ar fi vrut şi el să îl consulte pe Ulrich, generalul fu năpădit deodată de alte griji:

— Uită-te la mine, m-am gătit ca un pom de Crăciun, pentru cazul că mă cheamă ministrul, strigă el şi îşi întări spusele arătând spre tunica sa albastră de uniformă şi spre decoraţiile care îi atârnau pe piept. Nu crezi că s-ar putea ajunge la incidente penibile dacă mă arăt aşa, în uniformă, în faţa nebunilor? Ce fac, de exemplu, dacă vreunul din ei îmi insultă uniforma? Doar nu îmi permit să trag sabia, iar dacă tac poate să fie de-a dreptul primejdios pentru mine! Ulrich îşi linişti prietenul spunându-i că avea să îmbrace pe deasupra uniformei un halat de medic; dar chiar înainte ca Stumm să se fi declarat mulţumit de soluţie, le ieşi în întâmpinare Clarisse, într-o rochie largă de vară; însoţită de Siegmund, le venea, nerăbdătoare, înainte pe alee. Ea îi povesti lui Ulrich că Walter şi Meingast refuzaseră să îi însoţească. După ce se găsise o a doua trăsură, generalul îi spuse mulţumit Clarissei:

— Stimată doamnă, când ne veneaţi aşa în întâmpinare pe drum am crezut că văd un înger! Însă, când cobori din trăsură la poarta clinicii, Stumm von Bordwehr era roşu la faţă şi părea tulburat.

33
Nebunii o salută pe Clarisse

Clarisse îşi frământa în mâini mănuşile, privea mereu în sus spre ferestre şi nu stătea nicio clipă liniştită, în timp ce Ulrich plătea trăsura pe care o luaseră pe drum. Stumm von Bordwehr nu voia să-i îngăduie lui Ulrich să achite drumul, iar vizitiul stătea pe capră, surâzând măgulit pe când cei doi domni se certau între ei. Siegmund îşi peria, ca de obicei, cu vârful degetelor un fir de praf de pe jachetă sau privea în gol. Generalul îi spunea încet lui Ulrich:

— Prietena dumitale e o femeie ciudată. Mi-a explicat pe drum ce este voinţa. N-am înţeles niciun cuvânt!

— Aşa e ea, spuse Ulrich.

— Dar e tare drăguţă, şopti generalul. E ca o micuţă balerină de paisprezece ani. Dar de ce spune că am venit până aici ca să ne lăsăm pradă „nebuniei" noastre? A fost aşa de penibil, n-am fost în stare să-i răspund nici un singur cuvânt.

Era vizibil că generalul întârzia plecarea trăsurilor doar pentru a pune acele întrebări; dar înainte ca Ulrich să-i fi răspuns, fu degrevat datorită unui mesager care îi salută pe nou-veniţi în numele şefului clinicii şi, exprimând generalului von Stumm scuzele de rigoare ale acestuia, reţinut de o problemă urgentă, conduse tot grupul într-o sală de aşteptare. Clarisse nu pierdea din ochi nici o singură lespede de pe scară şi de pe coridoare; până şi în mica sală de primire care, cu scaunele capitonate cu catifea verde, decolorată de soare, amintea de sala de aşteptare de clasa întâi din

gări, privirile continuau să-i alunece cu mişcări lente peste tot. Cei patru se aşezară, după ce trimisul şefului îi lăsase singuri, şi la început nu spuseră niciun cuvânt, până când Ulrich, pentru a rupe tăcerea, o tachină pe Clarisse întrebând-o dacă nu se înfiorase la gândul că avea să stea faţă în faţă cu Moosbrugger.

— Ah! spuse Clarisse cu dispreţ. El n-a cunoscut decât simulacre de femei; trebuia să ajungă aici!

Generalul voia să-şi reabiliteze onoarea, căci îi venise între timp o idee.

— Voinţa este acum foarte la modă, spuse el. În acţiunea patriotică ne preocupăm mult de problema aceasta.

Clarisse îi surâse şi-şi întinse braţele pentru a-şi linişti încordarea pe care o simţea în tot trupul.

— Când trebuie să aştepţi, simţi în toate mădularele ceea ce urmează să se întâmple, ca şi cum ai privi printr-un ochean, răspunse ea.

Stumm von Bordwehr căzu pe gânduri; nu voia să mai rămână încă o dată de căruţă.

— Just! spuse el. Probabil că e în legătură cu disciplina culturii fizice. Ne ocupăm, de asemenea, şi de aceasta.

Îşi făcu apariţia consilierul de curte cu întreaga sa suită de asistenţi şi infirmiere voluntare; fu cât se poate de amabil, mai ales faţă de Stumm, invocă o urgenţă şi deplânse faptul că, împotriva intenţiei iniţiale, trebuia să se limiteze la acel salut şi nu putea îndeplini personal rolul de gazdă în acea vizită. Îl prezentă pe doctorul Friedenthal, care avea să-i conducă pe oaspeţi în locul său. Doctorul Friedenthal era un bărbat înalt, zvelt şi cu o constituţie mai curând delicată, avea un păr abundent şi surâdea în timpul prezentării, asemenea unui acrobat care urcă pe scară pentru a executa un salt mortal. Când şeful se despărţi de ei, le-au fost aduse

halatele.

— Ca să nu-i agităm pe pacienţi, explică doctorul Friedenthal.

Clarisse simţea, în timp ce se strecura în halatul ei, cum îi cresc în chip straniu puterile. Era ca un mic medic. Se simţea foarte virilă şi foarte albă.

Generalul căuta o oglindă. Fusese greu să se găsească un halat potrivit cu proporţiile sale deosebite în ce priveşte înălţimea şi grosimea trupului; când în sfârşit izbutiseră să-i înfăşoare cu totul trupul, arăta ca un copil într-o cămaşă lungă de noapte.

— Nu credeţi că ar trebui să-mi dau jos pintenii? îl întrebă el pe doctorul Friedenthal.

— Medicii militari poartă pinteni, îl contrazise Ulrich.

Stumm făcu un efort laborios şi neajutorat să-şi arunce o privire peste propria spinare, acolo unde veşmântul medical îi cădea în falduri grele peste pinteni; apoi se puseră în mişcare. Doctorul Friedenthal îi rugă să nu dea semne de tulburare faţă de nimic din ce ar putea vedea.

— Până acum lucrurile au mers bine! îi şopti Stumm prietenului său. Dar, la drept vorbind, pe mine nu mă interesează toate acestea; aş putea foarte bine să folosesc timpul ca să discut cu dumneata despre seara aceasta. Aşa că fii atent, ai spus că ar trebui să-ţi povestesc totul cum trebuie; e foarte simplu: toată lumea se înarmează. Ruşii şi-au construit o artilerie cu totul şi cu totul nouă. Eşti atent? Francezii şi-au folosit şi ei serviciul militar obligatoriu de doi ani ca să-şi pregătească grozav armata. Italienii… Coborâseră din nou pe scara demodat-princiară pe care veniseră, se întorseseră undeva spre dreapta şi se găseau acum într-un labirint de cămăruţe şi coridoare întortocheate, unde grinzile văruite ieşeau în evidenţă pe tavane. Traversau acum sălile economatului şi administraţiei, dar din cauza lipsei evidente de spaţiu în acea clădire veche, toate aveau

un aer obscur şi neîngrijit. Nişte personaje stranii, în parte în uniformele stabilimentului, în parte în haine civile, se învârteau pe acolo. Pe o uşă scria „Recepţie", iar pe alta „Bărbaţi". Generalului îi pieri locvacitatea. Avea presentimentul unor incidente care s-ar fi putut ivi în orice moment şi care, prin natura lor imprevizibilă, ar fi necesitat o mare prezenţă de spirit. Împotriva voinţei sale, îl preocupa întrebarea cum ar fi trebuit să se comporte dacă vreo necesitate stringentă l-ar fi silit să se izoleze de grup şi dacă astfel ar fi ajuns să se ciocnească, singur şi fără o escortă specializată, de un bolnav mintal în locul acela unde toţi oamenii sunt deopotrivă. Clarisse, dimpotrivă, mergea tot timpul cu o jumătate de pas înaintea doctorului Friedenthal. Spusele lui, anume că trebuiau să poarte halatul alb pentru a nu-i speria pe bolnavi, o susţineau ca un colac de salvare în fluxul dezlănţuit al impresiilor. Gânduri din cele preferate de ea o preocupau acum. Nietzsche: „Există un pesimism al forţei? O predilecţie intelectuală pentru ceea ce existenţa are în sine dur, fioros, rău, problematic? Dorinţa de înspăimântător considerat ca singurul adversar demn? Nu e poate nebunia în mod necesar un simptom al degenerescenţei?". Nu gândea toate acestea în cuvinte, dar şi le amintea în ansamblu; gândurile i se adunaseră într-un spaţiu foarte strâmt, asemănător cu trusa cu unelte de spărgător a unui hoţ profesionist. Pentru ea, drumul pe care-l făcea acum era jumătate filosofie, jumătate adulter.

Doctorul Friedenthal se opri în faţa unei uşi de fier şi scoase din buzunarul de la pantaloni o cheie de siguranţă. Când deschise uşa, o lumină orbitoare îi izbi în faţă pe vizitatori şi ei ieşiră din clădire; în aceeaşi clipă, Clarisse auzi un strigăt strident şi înspăimântător, cum nu mai auzise în viaţa ei. În ciuda curajului, tresări înfricoşată. – A fost doar un cal! spuse doctorul Friedenthal surâzând, în realitate, se găseau acum pe o adevărată stradă care ducea, de-a

lungul clădirii administraţiei, de la intrare spre curtea din spate a ospiciului. Nu o deosebea nimic de alte porţiuni de stradă cu vechi urme de roţi şi cu bălării, iar soarele o scălda în lumina lui caldă. Cu toate acestea, toţi, cu excepţia doctorului Friedenthal, erau surprinşi în mod straniu şi într-un fel uimiţi şi deconcertaţi de faptul că se găseau pe o stradă obişnuită, după ce străbătuseră până aici un drum atât de lung şi aventuros. În prima clipă libertatea aceasta avea ceva care-i descumpănea, chiar dacă părea neobişnuit de paşnică şi erau nevoiţi să se obişnuiască în primul rând cu ea. În Clarisse, care resimţea şocurile în chip mai violent, încordarea explodă spărgându-se într-un chicotit sonor.

Doctorul Friedenthal păşea surâzând mai departe pe acea stradă şi deschise la capătul opus o mică poartă grea de fier într-un zid care părea să împrejmuiască un parc.

— Acum de-abia începe! spuse el încet.

Se găseau într-adevăr în lumea aceea care de săptămâni de zile o atrăgea în chip de neînţeles pe Clarisse, şi nu numai cu fiorul lucrurilor pentru care nu există termen de comparaţie şi care sunt totdeauna închise, ci şi în felul cum ar fi atras-o un loc unde i-ar fi fost menit să trăiască ceva pe care nu şi l-ar fi putut închipui niciodată dinainte. La început însă cei care pătrunseseră aici nu erau în stare să deosebească cu nimic lumea aceasta de un parc mare, vechi, care într-o parte urca într-o pantă lină şi etala pe înălţimea colinei nişte construcţii mici, albe, asemenea unor vile, ascunse printre grupuri de arbori bătrâni. Dincolo de ele, cerul înălţându-se liber crea impresia unei perspective pline de frumuseţe şi pe unul din aceste mici popasuri pe panta colinei Clarisse remarcă nişte bolnavi împreună cu paznicii lor, stând în picioare sau aşezaţi în grupuri şi părând, văzuţi de departe, nişte îngeri albi. Generalul von Stumm consideră momentul indicat pentru a-şi relua

conversaţia cu Ulrich.

— Aşadar, aş vrea să te pregătesc pentru seara aceasta, începu el. Italienii, ruşii, francezii şi acum englezii, înţelegi, se înarmează cu toţii, iar noi…

— Voi vreţi să aveţi artileria voastră, ştiu, îl întrerupse Ulrich.

— Şi aceasta! continuă generalul. Dar dacă nu mă laşi să-ţi explic, acum ajungem iar într-un loc cu nebuni şi nu mai putem vorbi în linişte. Voiam să spun, noi stăm la mijloc şi ne găsim pe o poziţie foarte primejdioasă din punct de vedere miliar. În situaţia aceasta ni se cere – acum vorbim de acţiunea patriotică – nici mai mult, nici mai puţin decât bunăvoinţă şi umanitate.

— Iar voi sunteţi împotrivă! Asta am înţeles deja.

— Ba din contră! afirmă von Stumm. Nu suntem împotrivă! Noi luăm pacifismul foarte în serios! Numai că vrem să facem să fie aprobat proiectul nostru în ce priveşte artileria. Dacă reuşim, ca să spunem aşa, lucrând mână în mână cu pacifismul, atunci am fi cel mai bine apăraţi în faţa oricăror neînţelegeri ale imperialiştilor care tot îi dau zor că pacea e ameninţată! Recunosc că într-adevăr, într-un fel, ne situăm în tabăra doamnei profesor Drangsal. Pe de altă parte, toate acestea trebuie făcute cu precauţie; căci partea adversă, curentul naţionalist, care acum se implică în acţiunea noastră patriotică, este împotriva pacifismului şi pentru militarism.

Generalul nu mai ajunse la capătul celor ce voia să le spună şi trebui să-şi întrerupă fluxul ideilor făcând o figură acră, căci ajunseseră acum aproape pe culmea colinei şi doctorul Friedenthal îşi aştepta grupul. Piaţa îngerilor se arăta acum a fi împrejmuită cu nişte grilaje uşoare şi conducătorul lor le depăşi fără să le dea importanţă, ca un simplu preludiu.

— E o secţie paşnică, explică medicul.

Erau doar femei aici; îşi lăsaseră părul să le cadă liber pe umeri şi

feţele le erau respingătoare, cu trăsături grosolane, îngropate în grăsime, flasce, căzute. Una dintre aceste femei se apropie imediat de medic, în fugă, şi-i împinse în mâini o scrisoare.

— E mereu acelaşi lucru, le explică Friedenthal şi citi: „Adolf, iubitule! Când vii?! M-ai uitat!".

Bătrâna, care părea să aibă vreo şaizeci de ani, stătea alături, cu chipul ei închis şi inexpresiv, şi asculta.

— Ai să-l chemi să vină acum?! îl rugă ea.

— Sigur! promise doctorul Friedenthal, rupse scrisoarea chiar în faţa ei şi-i surâse supraveghetoarei.

Clarisse îl trase imediat la răspundere.

— Cum puteţi face aşa ceva? spuse ea. Bolnavii trebuie luaţi în serios!

— Haideţi! răspunse Friedenthal. N-are rost să ne pierdem timpul aici. Dacă vreţi, vă arăt apoi sute de asemenea scrisori. Aţi remarcat doar că bătrâna nu s-a supărat deloc când am rupt scrisoarea.

Clarisse era descumpănită, căci ceea ce spusese Friedenthal era adevărat, dar incidentul îi tulburase gândurile. Înainte de a şi le fi ordonat, ele îi mai fură o dată tulburate, căci în clipa în care ieşeau din acea piaţetă, o altă bătrână, care pândise acolo, îşi ridică sus de tot halatul pe deasupra ciorapilor grosolani de lână, arătându-le domnilor care treceau prin faţa ei coapsele urâte şi bătrâne, până sus, la pântece.

— Scroafă bătrână! spuse încet Stumm von Bordwehr şi, iritat şi dezgustat, uită o vreme de preocupările politice.

Clarisse însă descoperise că piciorul şi gamba aceea semănau cu faţa persoanei. Arătau probabil aceleaşi stigmate ale decăderii trupeşti precum chipul nebunei, dar pentru prima dată se născu în Clarisse impresia unor conexiuni stranii şi a unei lumi în care

lucrurile evoluau altfel decât ar fi putut fi înţelese prin conceptele obişnuite. În clipa aceea îşi dădu seama că ea nu observase cum se petrecuse transformarea îngerilor albi în acele femei şi că, deşi trecuse prin mijlocul lor, nici măcar n-ar fi putut să deosebească, anume, care din ele erau bolnavele şi care supraveghetoarele. Se întoarse şi privi îndărăt, dar pentru că drumul ocolise pe după o clădire nu mai vedea nimic şi se poticnea acum, ca un copil care şi-a întors capul, mergând mai departe după însoţitorii ei. Din suita de impresii care izvorau de aici nu se mai alcătui torentul, revărsându-se străveziu, de întâmplări din care să se poată desprinde viaţa, ci un vârtej spumegând de unde se mai ridicau doar ocazional pete netede şi îi stăruiau în amintire.

— De asemenea o secţie paşnică. De data aceasta pentru bărbaţi, explică doctorul Friedenthal, care-şi strânse în jur suita la uşa pavilionului şi, când se opriră în faţa primului pat de bolnav, li-l prezentă vizitatorilor pe ocupant, cu o voce politicos coborâtă, ca fiind un caz de *dementia paralytica* depresivă.

— Un vechi sifilitic. Delirul culpabilităţii, obsesii nihiliste, şopti Siegmund, explicându-i surorii sale termenii medicali.

Clarisse se găsea în faţa unui domn bătrân, care după toate aparenţele aparţinuse înaltei societăţi. Stătea ţeapăn în capul oaselor pe pat, părea să aibă spre şaizeci de ani şi avea un ten foarte alb. Părul bogat, la fel de alb, îi înconjura faţa îngrijită şi spiritualizată, arătând nefiresc de nobilă, cum citeşti doar în romanele de un gust îndoielnic.

— N-ar putea să-i facă cineva portretul? întrebă Stumm von Bordwehr. Este însăşi frumuseţea spirituală întrupată; aş vrea să-i dăruiesc portretul acesta verişoarei dumitale, îi explică el lui Ulrich.

Doctorul Friedenthal surâse melancolic auzindu-l şi explică:

— Expresia nobilă provine de la destinderea completă a

muşchilor faciali.

Apoi le demonstră vizitatorilor, schiţând un gest rapid cu mâna, rigiditatea pupilară a pacientului şi-i conduse mai departe. Bogăţia materialului făcea ca timpul să fie drămuit. Bătrânul domn, care aprobase melancolic dând din cap la tot ceea ce se spusese lângă patul lui, răspundea cu glas scăzut şi trist când cei cinci se opriseră, câteva paturi mai departe, la un alt pacient pe care îl alesese Friedenthal.

De data aceasta era cazul unuia preocupat de artă, un pictor gras şi jovial, al cărui pat se afla aproape de o fereastră luminoasă; avea întinse pe pătură hârtii şi multe creioane şi îşi făcea de lucru cu ele toată ziua. Ceea ce o impresionă îndată pe Clarisse era seninătatea mişcărilor lui necontenite.

— Aşa voia Walter să picteze! rememoră ea.

Friedenthal, care-i observase interesul, îi luă repede bărbatului celui gras una din foile de hârtie şi i-o întinse Clarissei; pictorul chicoti şi adoptă de îndată atitudinea unei femei gâdilate. Clarisse văzu însă, spre surprinderea ei, schiţa unui tablou mare, desenată cu o desăvârşită siguranţă, perfect raţională şi într-un fel chiar banală, cu multe personaje orânduite complicat, în conformitate cu legile perspectivei şi o sală executată meticulos; astfel, întregul desen se înfăţişa atât de normal şi de academic încât părea realizat tocmai la Academia de Arte Frumoase.

— Uimitor de artistic, exclamă ea fără voia ei.

Friedenthal însă surâdea măgulit.

— Aha! îi strigă însă pictorul. Vezi tu, domnului îi place! mai arată-i! Uimitor de bun, a spus! Ia mai arată-i! Ştiu că tu doar râzi de mine, dar lui îi place!

Vorbea cu prietenie şi părea să fie în relaţii bune cu doctorul, căruia îi întinse şi alte desene, chiar dacă acesta nu-i aprecia arta.

— Nu avem timp astăzi pentru tine, îi răspunse Friedenthal şi,

întorcându-se spre Clarisse, îşi rezumă critica prin cuvintele: El nu e schizofrenic; din păcate, în momentul acesta nu avem aşa ceva; deseori aceştia sunt artişti mari, foarte moderni.

— E bolnav? spuse Clarisse plină de îndoială.

— De ce nu ar fi? răspunse Friedenthal melancolic.

Clarisse îşi muşcă buzele.

Între timp Stumm şi Ulrich se opriseră în pragul sălii următoare, iar generalul îi mărturisi:

— Când văd toate acestea chiar îmi pare rău că adineaori l-am făcut idiot pe ordonanţa mea; n-am să repet greşeala!

Căci acum priveau într-o încăpere cu pacienţi suferind de idioţie în stare avansată.

Clarisse nu-i vedea încă, aşa că gândea: „Deci, chiar şi arta atât de onorabilă şi de unanim recunoscută cum e cea academică îşi are sora renegată, dezmoştenită, dar care-i seamănă leit în casa de nebuni?!". O impresionase mai mult decât remarca lui Friedenthal, care-i spunea că altă dată avea să-i arate nişte pictori expresionişti. Îşi propuse totuşi să revină la ei. Îşi ţinea capul plecat şi îşi muşca mai departe buzele. Aici era ceva în neregulă. I se părea cu totul fals să fie ţinuţi închişi nişte oameni atât de înzestraţi; doctorii se pricepeau fără îndoială la boli, admise ea, dar probabil că nu-şi dădeau seama deloc de adevărata amploare a artei. Avea sentimentul că avea să se întâmple ceva. Însă nu putea să precizeze încă ce anume. Dar nu-şi pierdea încrederea, pentru că pictorul cel gras vorbise despre ea ca despre un „domn"; i se părea un semn bun.

Friedenthal o observa cu evidentă curiozitate.

Când ea îi simţi privirea, îşi ridică ochii cu surâsul ei reţinut şi se îndreptă spre el, dar înainte de a-i fi putut spune ceva, o impresie înspăimântătoare o făcu să-şi uite toate gândurile. În salonul în care

intraseră erau lungiţi sau stăteau în capul oaselor în paturi nişte moroni – un şir al ororii. Cu toţii strâmbi, diformi, murdari sau ologi. Danturi putrede. Capete bălăbănindu-se, prea mari, prea mici şi cu totul scălâmbe. Fălci căzute, din care picurau bale sau mişcări animalice, masticatorii ale gurii, care nu serveau nici la mâncat, nici la vorbit. Gratii de plumb groase de câte un metru păreau să se ridice între sufletele acelea şi lume, iar după râsetele şi şuierăturile coborâte ale camerei de dinainte, aici îţi izbea urechile o tăcere surdă în care străbăteau doar sunete mormăite şi gâlgâite. Asemenea săli cu pacienţi suferind de idioţie în stare avansată oferă unele din cele mai apăsătoare impresii ce pot fi întâlnite în întreaga hidoşenie a ospiciilor, iar Clarisse se simţea pur şi simplu azvârlită într-o întunecime cu totul oribilă, în care nu mai putea distinge nimic.

Însoţitorul lor, Friedenthal, vedea însă pe întuneric şi, arătând spre diferite paturi, explica:

— Aici sunt cazurile de idioţie, iar aici cele de cretinism.

Stumm von Bordwehr deveni atent.

— Cretinismul şi idioţia nu reprezintă acelaşi lucru? întrebă el.

— Nu, medical vorbind e vorba de ceva diferit, îl învăţă doctorul.

— Interesant, spuse Stumm. Peste aşa ceva nu dai deloc în viaţa obişnuită.

Clarisse trecea de la un pat la altul. Îşi scufunda privirea în ochii bolnavilor şi se încorda din toate puterile, fără să poată distinge însă nimic pe chipurile acestea care nici nu erau conştiente de prezenţa ei. Aici eşua orice putere de imaginaţie. Doctorul Friedenthal o urmărea încet şi îi explica:

— Idioţie amaurotică congenitală, scleroză tuberculară hipertrofică, *idiotia thymica…*

Generalul, care între timp avea impresia că văzuse îndeajuns de

mulţi „idioţi” şi care presupunea că Ulrich era în aceeaşi situaţie, îşi privi ceasul şi spuse:

— Unde rămăseserăm? Trebuie să profităm de timpul pe care-l avem! şi adăugă pe neaşteptate: Aşa că, ţine minte, te rog: Ministerul de Război îi are de partea lui pe pacifişti şi, pe de altă parte, şi pe naţionalişti…

Ulrich, care nu se putea desprinde la fel de uşor de ceea ce vedea în jur, îl privea fără să înţeleagă.

— Dar nu glumesc deloc! explică Stumm. Aşa e politica, aceea despre care îţi vorbesc acum! Trebuie să se întâmple ceva. Aici ajunsesem când am intrat. Dacă nu se întâmplă ceva repede, vine aniversarea împăratului, iar noi vom fi cei blamaţi. Dar ce anume are să se întâmple? Întrebarea e logică, nu-i aşa? Dacă aş vrea să rezum tot ce ţi-am spus până acum, unii ne cer să-i ajutăm să-şi iubească semenii, iar alţii vor să-i ajutăm să-i tragă pe sfoară pe ceilalţi, aşa ca să iasă la iveală sângele nobil sau cum s-o mai fi chemând. Şi unii, şi alţii parcă ar avea dreptate. Din cauza aceasta ar trebui ca dumneata, ca să scurtăm povestea, să-i împaci şi pe unii, şi pe alţii, ca să nu mai fie capete sparte!

— Eu? se apără Ulrich după ce prietenul său făcuse în felul acesta să explodeze bomba şi i-ar fi râs în nas, dacă i-ar fi permis locul în care se aflau.

— Fireşte că dumneata, îi răspunse generalul hotărât. Eu te ajut cu plăcere, dar dumneata eşti, în ultimă instanţă, secretarul acţiunii şi mâna dreaptă a lui Leinsdorf.

— Am să-ţi aranjez un pat aici, îi explică Ulrich la fel de decis.

— Frumos! spuse generalul, care ştia din arta militară că se poate evita cel mai bine o rezistenţă neaşteptată pur şi simplu ascunzându-ţi surpriza cu care iei cunoştinţă de ea. Dacă-mi aranjezi un loc aici, poate că am să cunosc până la urmă pe cineva

care să fi inventat ideea cea mai mare din lume. Cei de afară tot nu mai simt niciun fel de plăcere când e vorba de ideile măreţe.

Se uită iarăşi la ceas.

— Se spune că pe aici ar trebui să existe unii care se cred de-a dreptul papi sau întruparea universului însuşi; n-am văzut până acum niciunul, şi eu la aşa ceva mă aşteptam cel mai mult! Prietena dumitale este teribil de scrupuloasă, se plânse el.

Doctorul Friedenthal o scoase cu toată precauţia pe Clarisse din contemplarea oligofrenilor.

Iadul nu este interesant, este înspăimântător. Dacă nu îl umanizezi – cum a făcut Dante, care l-a populat cu literaţi şi cu celebrităţi de tot felul şi a abătut astfel atenţia de la aspectele tehnice ale pedepselor –, ci cauţi să expui ideea cea mai primitivă în ceea ce îl priveşte, atunci nici măcar oamenii cu imaginaţia cea mai bogată nu reuşesc să treacă dincolo de torturile ridicole şi de deformările prosteşti ale unor particularităţi umane. Devine fascinant, asemenea unui abis, tocmai gândul golit de substanţă cu privire la pedepse şi chinuri inimaginabile, inevitabile şi infinite, ca premisă a unei inexorabile schimbări în rău, imună faţă de orice eforturi contrarii. Tot astfel sunt şi ospiciile, ca nişte aziluri de noapte pentru săraci. Au ceva din sărăcia de imaginaţie a iadului. Însă mulţi oameni care n-au niciun fel de idee despre cauzele ce pot provoca boli mintale se tem cel mai mult, în afară de posibilitatea de a-şi pierde banii, de faptul că într-o zi ar putea să-şi piardă minţile; e curios cât de numeroşi sunt asemenea oameni literalmente bântuiţi de ideea că ar putea înnebuni deodată. De pe urma faptului că au o părere mult prea bună despre propriile lor calităţi decurge şi exagerarea spaimei şi ororii de care cei sănătoşi îşi închipuie că sunt înconjurate casele adăpostind asemenea bolnavi. Chiar şi Clarisse simţea acum o uşoară dezamăgire care provenea din unele vagi aşteptări datorate

formaţiei şi educaţiei sale. În cazul doctorului Friedenthal, lucrurile se prezentau invers. El era obişnuit să treacă prin locurile acelea. O ordine ca aceea care domneşte într-o cazarmă sau în vreo altă instituţie, atenuarea unor suferinţe sau disconforturi, prevenirea unor înrăutăţiri evitabile, o cât de mică îmbunătăţire sau chiar vindecare: acestea erau elementele activităţii sale zilnice. Să observe multe, să ştie multe, dar fără a stăpâni capacitatea de a explica satisfăcător conexiunile, aceasta era menirea sa spirituală. În vizitele lui zilnice prin pavilioane să mai prescrie, în afara medicamentelor pentru tuse, guturai, constipaţie şi plăgi deschise, şi câteva calmante, aceasta era munca sa curativă. Astfel că el simţea oroarea spectrală a lumii în care trăia numai atunci când, prin contactul cu obişnuitul, se trezea la viaţă contrariul acestuia; aşa ceva nu e posibil în viaţa de toate zilele, însă vizitele îi furnizau asemenea prilejuri şi, din cauza aceasta, ceea ce Clarisse putea să vadă acum fusese organizat nu fără o anumită sensibilitate pentru aspectul regizoral al spectacolului, astfel că după ce o trezise pe Clarisse din apatia momentană în care se cufundase, doctorul îi oferi ceva nou şi mai pronunţat dramatic.

Căci, îndată ce părăsiră această încăpere, li se alăturară mai mulţi bărbaţi înalţi, cu umeri spătoşi, cu feţe prietenoase de sergenţi-majori şi cu halate curate. Lucrul se petrecu într-o tăcere atât de impresionantă încât produse un efect asemănător uruitului de tobe.

— Acum urmează o secţie a pacienţilor furioşi, anunţă Friedenthal şi deja începuseră să se audă ţipete şi sunete guturale care păreau să răzbească dintr-un fel de colivie uriaşă de păsări. Se opriră în faţa uşii pe care nu se vedea vreo clanţă, unul din infirmieri o deschise cu un fel de şperaclu şi Clarisse se pregăti, cum făcuse şi până aici, să intre prima; dar doctorul Friedenthal o trase deodată înapoi.

— Aici trebuie să aşteptaţi! spuse el, fără să se scuze, cu vocea apăsată şi parcă obosită.

Infirmierul care descuiase uşa o crăpase doar, lăsând o trecere îngustă pe care o acoperea cu trupul său masiv, iar după ce ascultă de afară şi aruncă o privire, se strecură grăbit înăuntru şi îl urmă un al doilea infirmier, care luă poziţie de cealaltă parte a intrării. Clarissei începu să-i bată inima. Generalul spuse pe tonul omului iniţiat:

— Avangardă, ariergardă, protejarea flancurilor!

Astfel acoperiţi, intrară şi fură conduşi de aceşti infirmieri uriaşi de la un pat la altul. Cei ce se găseau în paturile acelea se cocoţau, îşi fluturau membrele, în culmea excitaţiei şi ţipând, cu braţele şi ochii agitaţi; se crea impresia că fiecare din făpturile acestea striga într-un spaţiu existând acolo numai pentru sine, însă toate laolaltă păreau să fie atrase într-o conversaţie febrilă, asemenea unor păsări stranii închise într-o cuşcă comună şi fiecare vorbind în limba unei alte insule natale. Unii erau liberi, alţii erau legaţi de paturi cu frânghii care le lăsau doar libertatea de mişcare a mâinilor.

— Din cauza pericolului de sinucidere, explică medicul şi le numi bolile: paralizie, paranoia, *dementia praecox* şi altele, acestea fiind speciile cărora le aparţineau acele păsări stranii.

La început Clarisse fu din nou intimidată de impresiile confuze de acolo şi nu găsi niciun punct de sprijin. Iarăşi i se păru că i se arăta un semn de prietenie, căci încă de departe unul din aceşti bolnavi îi făcea cu vivacitate semne şi-i striga ceva pe când era încă la mai multe paturi depărtare de el. Se agita în sus şi în jos în patul lui, ca şi când ar fi vrut disperat să se elibereze pentru a i se grăbi în întâmpinare, reuşea să depăşească în intensitate corul celorlalţi cu acuzaţiile şi izbucnirile lui de mânie şi-i atrăgea Clarissei tot mai violent atenţia înspre sine. Cu cât se apropia mai mult de el, cu atât

o neliniştea mai tare impresia că el părea să-i vorbească numai ei, în vreme ce ea însăşi nu reuşea în niciun fel să înţeleagă ce anume voia să-i comunice. Când în sfârşit ajunseră lângă el, infirmierul-şef îi spuse doctorului ceva cu vocea atât de scăzută încât Clarisse nu reuşi să înţeleagă, iar Friedenthal dădu câteva indicaţii cu o expresie extrem de serioasă. Apoi însă el făcu o glumă şi i se adresă bolnavului. Nebunul nu-i răspunse imediat, dar deodată întrebă:

— Cine este domnul? şi dădu de înţeles printr-un gest că se referea la Clarisse.

Friedenthal îl arătă pe fratele ei şi-i răspunse că acela era un medic din Stockholm.

— Nu, acesta! răspunse bolnavul indicând-o insistent pe Clarisse.

Friedenthal surâse şi afirmă că ea era o doctoriţă din Viena.

— Nu. E un domn, îl contrazise bolnavul şi tăcu apoi.

Clarisse îşi simţea inima bătându-i; şi acesta o lua drept bărbat!

Atunci bolnavul spuse, pronunţând lent cuvintele:

— Acesta este cel de al şaptelea fiu al împăratului.

Stumm von Bordwehr îi dădu un ghiont lui Ulrich.

— Nu e adevărat, răspunse Friedenthal şi continuă jocul întorcându-se spre Clarisse cu invitaţia: Spuneţi-i şi dumneavoastră că se înşală.

— Nu e adevărat, prietene, îi vorbi Clarisse bolnavului, cu voce domoală, şi era atât de tulburată încât de-abia putea să rostească vreun cuvânt.

— Dar tu eşti fiul al şaptelea! insista acesta cu încăpăţânare.

— Nu, nu, îl asigură Clarisse şi îi surâse emoţionată, ca într-o scenă de dragoste la teatru, iar buzele îi erau parcă ţepene de trac.

— Ba eşti! repetă bolnavul şi-i aruncă o privire pe care ea n-ar fi putut-o defini în niciun fel.

Acum ei nu-i mai trecea prin minte absolut nimic ce i-ar fi putut

răspunde, îl privea neajutorată şi prietenoasă pe nebun în ochii care vedeau în ea un prinţ şi-i surâdea întruna. În vremea aceasta în ea se petrecea ceva ciudat; se crea posibilitatea să-i dea dreptate. Sub insistenţa acestor afirmaţii repetate ale lui se desprindea ceva anume în ea însăşi; îşi pierdu într-o oarecare măsură stăpânirea asupra propriilor gânduri şi se creau în ea noi conexiuni şi legături care-şi ridicau contururile ca prin ceaţă; omul acesta nu era doar primul care afirma că ştia cine era ea şi care o socotea a fi un „domn". Dar în timp ce ea, prinsă încă în acele legături stranii, îi privea chipul, de a cărui vârstă îşi putea da la fel de puţin seama ca despre orice alte urme ale vieţii lui libere care ar mai fi fost încă întipărite pe el, pe faţa şi în întreaga făptură a omului dinaintea ei se petrecu ceva cu totul neînţeles. El păru dintr-odată să simtă că privirea Clarissei era prea grea pentru ochii pe care-i contempla ea, căci în aceşti ochi începu pe neaşteptate o alunecare, o năruire. Chiar şi buzele îi intrară într-o agitaţie nestăpânită şi, asemenea unor picături dense revărsându-se tot mai precipitat, se amestecară printre ele într-un cârâit grăbit nişte obscenităţi îndeajuns de sonore. Clarisse fu atât de buimăcită de această metamorfozare neaşteptată a întregii făpturi din faţa ei, de parcă i-ar fi scăpat ei înseşi ceva din mâini şi făcu involuntar un gest cu amândouă mâinile spre acest nefericit; dar înainte ca vreunul dintre cei de faţă să-l fi putut împiedica, bolnavul ţâşni deodată spre ea: îşi aruncă în lături pătura, îngenunche într-o clipă pe marginea patului şi începu să-şi frământe sexul cu mâna, aşa cum se masturbează maimuţele prizoniere la grădinile zoologice.

— Nu te apuca de porcării! îi spuse repede şi aspru doctorul şi în aceeaşi clipă infirmierii îl înşfăcară pe om laolaltă cu păturile şi făcură din el cât ai bate din palme o boccea care rămase nemişcată pe pat.

Clarisse era acum roşie ca focul; se simţea buimăcită, ca într-un ascensor când ai deodată senzaţia că-ţi fuge pământul de sub picioare. Îşi dădu brusc seama că toţi bolnavii prin faţa cărora trecuseră până ajunseseră aici strigaseră ceva după ea, iar ceilalţi pe care încă nu-i văzuse strigau la ea de pe acum. Întâmplarea făcu – sau poate forţa contagioasă a tulburării – ca şi următorul, un bătrân prietenos, care făcuse până atunci nişte glume pline de bună-cuviinţă cu vizitatorii care se apropiaseră de el, în clipa când Clarisse îi trecu grăbită prin faţă sări în sus şi începu să profereze insulte, cuvinte obscene care îi produceau o spumă respingătoare în jurul gurii. Asupra lui se abătură de asemenea pumnii infirmierilor, ca nişte peceţi grele care-i zdrobeau orice rezistentă.

Însă magicianul Friedenthal se pricepea să-şi sporească şi mai mult efectele regizorale. Părăsiră, protejaţi de însoţitorii cei voinici, cum şi intraseră, sala prin celălalt capăt şi dintr-odată locul păru cufundat într-o tăcere blândă. Se găseau acum într-un coridor curat, cu linoleum pe jos, cu aspect primitor, întâlniră oameni cu înfăţişare bonomă şi cu copii drăguţi care îl salutau plini de încredere şi cu politeţe pe medic. Erau vizitatori care aşteptau afară să fie lăsaţi să intre la rudele lor internate acolo şi iarăşi impresia creată de lumea sănătoasă era cât se poate de ciudată; aceşti oameni cu aspect rezervat şi politicos, îmbrăcaţi în hainele lor cele mai bune, păreau în prima clipă nişte păpuşi sau nişte flori artificiale, foarte bine imitate. Friedenthal păşi însă repede printre ei şi-şi anunţă vizitatorii că avea să-i conducă în faţa unei adunături de asasini şi alţi asemenea nebuni criminali şi primejdioşi. Precauţiile luate de însoţitori şi expresia chipurilor lor, când curând se opriră iarăşi în faţa unei alte uşi de fier, promiteau ceva mai rău decât înainte. Intrară într-o curte închisă, înconjurată de o galerie, care semăna cu una din acele grădini artificiale moderne, unde sunt multe pietre şi

puţine flori. La început, aerul pustiu părea aici un cub de tăcere; de-abia după o vreme fură în stare să descopere nişte oameni care stăteau tăcuţi, sprijiniţi de ziduri. Lângă intrare erau chirciţi pe vine nişte adolescenţi idioţi, băloşi, murdari şi nemişcaţi, ca şi când ideea grotescă a unui sculptor i-ar fi agăţat de canaturile porţii. Alături de ei era aşezat primul din cei ce se propteau de zid, iar la o oarecare depărtare de ceilalţi, un om simplu, încă în costumul său de duminică, de culoare închisă, fără guler; trebuie că fusese adus de curând şi era, cu aerul de a nu aparţine nimănui şi nici unui loc anume, nespus de impresionant. Clarisse îşi închipui deodată suferinţa pe care i-ar fi pricinuit-o lui Walter dacă l-ar fi părăsit şi aproape că izbucni în plâns la un asemenea gând. I se întâmpla pentru întâia oară, dar depăşi repede respectiva închipuire, căci ceilalţi prin faţa cărora erau conduşi acum creau acea impresie de tăcută obişnuinţă care poate fi întâlnită în închisori; salutau cu sfială şi politeţe şi le prezentau câte o mică rugăminte. Doar unul din ei, un bărbat tânăr, deveni insistent şi începu să se plângă; Dumnezeu ştie din ce uitare de sine ieşea acum la suprafaţă. Îi cerea medicului să fie eliberat şi să i se spună de ce era aici, iar când acesta îi răspunse evaziv că nu el, ci numai directorul instituţiei hotăra în privinţa aceasta, solicitantul nu cedă în insistenţele sale; rugăminţile lui începură să se repete, mereu mai repede, ce un lanţ depănându-şi verigile şi treptat tonul presant al vocii lui crescu ameninţător şi în cele din urmă deveni o furie agresivă, animalică, inconştientă. Când ajunse aici, uriaşii care-l însoţeau îl împinseră la loc pe bancă şi el se retrase târându-se ca un câine în tăcerea lui de dinainte, fără să fi obţinut vreun răspuns. Clarisse cunoştea o asemenea reacţie şi ea se integrase deja în tulburarea generală pe care o simţea în toată fiinţa.

De altfel, nici nu mai avea timp de altceva, căci la capătul curţii

era o a doua poartă blindată şi în aceasta băteau acum infirmierii. Era ceva nou, căci până acum ei deschiseseră doar uşile, cu precauţie, dar fără să se anunţe dinainte. În această uşă însă băturâ de patru ori cu pumnul şi ascultară apoi agitaţia care răzbătea de acolo. La semnalul acesta, trebuia ca toţi cei dinăuntru să se plaseze lângă pereţi, explică Friedenthal, sau să se aşeze pe băncile amplasate de-a lungul pereţilor. Într-adevăr, când uşa se deschise încet, puţin câte puţin, se vădi că toţi cei care până atunci se învârtiseră pe acolo, unii tăcuţi, alţii gălăgioşi, dăduseră ascultare ca nişte puşcăriaşi disciplinaţi regulamentului. Cu toate acestea, la intrare infirmierii se manifestau cu o asemenea precauţie încât Clarisse îl apucă deodată pe doctorul Friedenthal de mânecă şi-l întrebă agitată dacă Moosbrugger era acolo. Friedenthal clătină mut din cap. Nu avea vreme. Îi făcu atenţi în grabă pe vizitatori că trebuiau să păstreze o distanţă de cel puţin doi paşi de oricare din bolnavi. Părea deci să-l apese întru câtva răspunderea pentru toată această împrejurare. Erau şapte persoane în faţa celorlalţi treizeci, într-o curte izolată, înconjurată de ziduri, populată doar de nebuni, dintre care aproape toţi aveau cel puţin un asasinat pe conştiinţă. Oamenii obişnuiţi să poarte arme se simt, în lipsa acestora, mai vulnerabili decât ceilalţi; astfel că nu i s-ar fi putut reproşa nimic generalului, care-şi lăsase sabia în sala de aşteptare, când îl întrebă pe medic:

— De fapt, dumneavoastră aveţi vreo armă asupra dumneavoastră?

— Atenţie şi experienţă! răspunse Friedenthal, pentru care o asemenea întrebare măgulitoare era bine-venită. Lucrul important este ca orice încercare de răzvrătire să fie înăbuşită în faşă.

Într-adevăr, îndată ce vreunul încerca să schiţeze fie şi cea mai mică mişcare afară din rânduri, infirmierii se aruncau asupra lui şi-l

împingeau cu atâta repeziciune la loc încât asemenea mici incidente fură singurele semne de violenţă care se stârniră. Clarisse nu se arătă de acord cu acea procedură.

— Ceea ce medicii nu înţeleg, spuse ea, este că oamenii aceştia, deşi sunt închişi aici laolaltă toată ziua şi Iară supraveghere, nu-şi fac nimic unul altuia; sunt primejdioşi numai pentru noi, care venim din lumea de afară.

Vru să se adreseze unuia din ei; îşi închipuia dintr-odată că ar fi trebuit să reuşească să se înţeleagă aşa cum se cuvenea. Chiar lângă uşă era un om în picioare într-un colţ, un bărbat voinic, de înălţime mijlocie, cu o barbă scurtă şi cu ochii pătrunzători; se sprijinea cu braţele încrucişate de perete, tăcea şi urmărea cu ochi răi mişcările vizitatorilor. Clarisse se apropie de el; însă în aceeaşi clipă doctorul Friedenthal îşi puse mâna pe braţul ei şi o trase îndărăt.

— Nu acesta, spuse el cu jumătate de voce.

Îi alese Clarissei un alt asasin şi începu el să stea de vorbă cu acesta. Era un omuleţ scund, cu un craniu ascuţit, complet ras, asemenea unui puşcăriaş, iar medicul îl cunoştea probabil ca fiind abordabil, căci, odată interpelat, acesta se ridică imediat în picioare şi-şi arătă, răspunzând cu docilitate, două şiruri de dinţi care aminteau în chip neliniştitor de două şiruri de lespezi tumulare.

— Întrebaţi-l de ce e aici, îi şopti doctorul Friedenthal fratelui Clarissei, iar Siegmund îl întrebă pe omuleţul cu capul ascuţit şi umeri laţi:

— De ce eşti aici?

— Ştii foarte bine, răspunse acesta sec.

— Nu ştiu, răspunse Siegmund cam prosteşte, căci nu voia să se dea bătut. Spune-mi, deci, de ce eşti aici?

— Ştii foarte bine! se repetă răspunsul, acum şi mai apăsat.

— De ce eşti nepoliticos cu mine? întrebă Siegmund. Într-adevăr

nu ştiu!

„Ce minciuni!" se gândea Clarisse şi se bucură că bolnavul răspunse simplu:

— Pentru că aşa vreau eu!! Eu fac ce vreau!!! repetă el scrâşnind din dinţi.

— Dar nu trebuie să fii aşa nepoliticos fără niciun motiv, repetă nefericitul Siegmund, căruia, la drept vorbind, nu-i dădea prin minte nici lui altceva decât nebunului.

Clarisse era furioasă pe el, care juca acum rolul stupid al unui om care stârneşte într-o grădină zoologică unul din animalele captive.

— Ce-ţi pasă! Eu fac ce vreau, nu înţelegi? Ce vreau!! urla nebunul ca un subofiţer la instrucţie şi râdea cu toată faţa, deşi gura şi ochii părea mai degrabă a exprima un preaplin de mânie sinistră.

Până şi Ulrich gândea: „N-aş vrea să fiu singur acum cu individul acesta". Siegmund trebui să facă un efort să nu se dea îndărăt, căci nebunul se apropiase acum de el, iar Clarisse ar fi vrut să-l vadă înşfăcându-l pe fratele ei de gât şi muşcându-l de obraz. Friedenthal lăsa să evolueze cu oarecare satisfacţie incidentul, căci unui coleg de profesie îi putea îngădui oarecare libertate şi urmărea cu mulţumire încurcătura în care se afla acesta. El lăsă lucrurile să atingă punctul culminant şi dădu, abia atunci când colegul său nu mai era în stare să scoată niciun cuvânt, semnalul să se treacă mai departe. Dar iarăşi pe Clarisse o stârnea dorinţa de a se amesteca. Într-un fel, imboldul acela crescuse în ea odată cu succesiunea răspunsurilor, iar acum nu se mai putu stăpâni, îi ieşi în faţă bolnavului şi spuse:

— Eu vin de la Viena!

Era de fapt ceva la fel de lipsit de sens ca sunetul întâmplător pe care l-ai scoate dintr-o trompetă dusă la buze. Nu ştia nici ce ar fi vrut să spună, nici cum îi venise în minte, nici nu se întrebase dacă omul acela ştia în ce oraş se găseşte – şi abia dacă ar fi ştiut, remarca

ei ar fi fost cu adevărat absurdă. Dar simţea o mare încredere în ea însăşi. Într-adevăr, uneori se întâmplă minuni, chiar dacă mai cu seamă în casele de nebuni; când ea spuse cuvintele acestea şi se opri astfel, cu obrajii înflăcăraţi, în faţa asasinului, o lumină trecu deodată peste faţa acestuia:

dinţii lui demni de dalta unui pietrar se retraseră sub buze şi peste privirea lui pătrunzătoare se lăsă o boare de bunăvoinţă.

— O, Viena, ce splendoare! Un oraş magnific! spuse el cu orgoliul propriu stării de mijloc de odinioară, care cunoaşte formulele conversaţionale adecvate.

— Vă felicit! spuse doctorul Friedenthal râzând.

Pentru Clarisse acea scenă fusese foarte importantă.

— Acum să mergem la Moosbrugger, spuse Friedenthal.

Dar nu se mai ajunse la acel moment. Se retraseră cu precauţie din cele două curţi şi porniră spre colina din parc către un pavilion care părea mai izolat, când un infirmier ieşit nu se ştie de unde se apropie în fugă de ei, părând să-i fi căutat o bună bucată de vreme. Veni lângă Friedenthal şi-i făcu în şoaptă o comunicare mai lungă care, judecând după expresia medicului şi după felul cum îl întrerupea uneori cu întrebări, părea să fie importantă şi neplăcută. Friedenthal se întoarse cu un gest grav şi, exprimându-şi regretul, le aduse la cunoştinţă că un incident pe care nu îl putuse prevedea îl chema într-una din secţiile spitalului, astfel încât, spre regretul său, fu nevoit să-şi întrerupă oficiul de gazdă. Se adresă astfel persoanei de cea mai mare importanţă, care-şi ascundea uniforma de general sub un halat medical; dar Stumm von Bordwehr îi explică recunoscător că văzuse oricum îndeajuns în ce privea ordinea şi disciplina instituţiei şi că, după toate aceste experienţe, la urma urmei nu mai avea mare importanţă un asasin în plus sau în minus. Clarisse, dimpotrivă, arătă o figură atât de dezamăgită şi de

tulburată, încât Friedenthal adăugă propunerea de a reprograma vizita la Moosbrugger şi de a-l anunţa telefonic pe Siegmund îndată ce se va putea stabili o zi anume.

— Foarte amabil din partea dumneavoastră, mulţumi generalul în numele tuturor, numai că, în ce mă priveşte, mă îndoiesc de faptul că celelalte însărcinări ale mele îmi vor permite să fiu de faţă.

Cu această rezervă căzură de acord, iar Friedenthal o luă pe o alee, dispărând curând dincolo de colină, pe când ceilalţi, însoţiţi de supraveghetorii cărora îi încredinţase medicul, se îndreptară spre ieşire. Părăsiră aleea principală mergând pe drumul cel mai scurt, pe panta cea frumoasă, printre fagii şi platanii de acolo. Generalul îşi scosese halatul şi şi-l purta binedispus pe braţ ca pe o manta de protecţie într-o excursie, însă conversaţia nu se lăsa uşor stârnită. Ulrich nu arăta nicio dorinţă de a fi pus la curent încă o dată în legătură cu seara care-l aştepta, iar Stumm însuşi era în prea mare măsură preocupat de drumul de întoarcere; doar că se mai simţea dator faţă de Clarisse, în stânga căreia înainta acum cu toată galanteria, să-i spună câteva cuvinte ca să menţină atmosfera socială. Însă Clarisse era cu gândurile aiurea şi tăcută. „Adică s-o mai fi simţind jenată din cauza acelui slinos?" se întreba el şi simţea nevoia să-i explice că, în împrejurările acelea cu totul speciale, nu fusese posibil să intervină cavalereşte în ajutorul ei; însă, pe de altă parte, poate că era preferabil să nu se mai vorbească pe acea temă. Astfel că drumul de întoarcere se desfăşură în tăcere şi într-o atmosferă întunecată.

De-abia când Stumm von Bordwehr urcă în trăsura sa, lăsându-i lui Ulrich răspunderea de a se îngriji de Clarisse şi fratele ei, îi reveni buna dispoziţie şi, odată cu ea, o idee care ordona într-un fel evenimentele acelea stingheritoare. Scosese din portţigaretul de piele pe care-l avea asupra lui o ţigară şi, instalat comod între

pernele trăsurii, sufla primele fumuri în aerul însorit. Îşi spunea, acum în largul său: – Groaznică trebuie să fie o boală mintală! De-abia în clipa aceasta îmi dau seama că toată vremea cât am fost acolo n-am văzut nici un singur om fumând! Într-adevăr, nici nu ştim ce fericiţi suntem câtă vreme ne menţinem sănătoşi!

34

Un mare eveniment este pe punctul de a se petrece. Contele Leinsdorf şi râul Inn

Acea zi agitată se încheie cu o „mare serată" în casa familiei Tuzzi.

Acţiunea Paralelă se desfăşura sărbătoreşte în întreaga ei glorie şi strălucire; ochii străluceau, bijuteriile şi podoabele străluceau aprins, numele străluceau luminos, spiritul strălucea iradiind. Un bolnav mintal ar fi putut deduce în asemenea circumstanţe că la o astfel de serată festivă ochii, bijuteriile, numele şi spiritele ajungeau toate să aibă aceeaşi valoare; nici nu s-ar fi putut spune că s-ar fi înşelat cu totul. Tot ceea ce în înalta societate nu se afla în clipa aceea pe Riviera sau pe lângă lacurile din nordul Italiei apăruse aici, în afară poate de acei puţini care, în anotimpul acela, către sfârşitul sezonului, nu mai recunoşteau din principiu niciun alt „eveniment" în viaţa mondenă.

În locul lor erau acum de faţă o mulţime de oameni care până atunci nu fuseseră văzuţi. O lungă întrerupere crease goluri în listele de prezenţă pentru asemenea ocazii, iar pentru completarea lor fuseseră implicaţi oameni noi cu o grabă care nu corespundea obişnuinţelor precaute ale Diotimei şi, după ce principiul exclusivităţii accesului în saloanele sale fusese sacrificat din asemenea considerente înalte, ea nu mai acordase aceeaşi grijă

evenimentului. De altfel, Alteţa Sa fusese cauza acestei reuniuni festive; Diotima era de părere că umanitatea nu putea fi salvată decât pereche cu pereche. Însă contele Leinsdorf insistase, afirmând: „Proprietatea şi educaţia nu şi-au făcut datoria în această evoluţie istorică; trebuie să mai facem o ultimă încercare!".

Contele Leinsdorf revenea de fiecare dată la acest aspect. „Draga mea, tot nu te-ai hotărât?" obişnuia el s-o întrebe. Este într-adevăr momentul să ne hotărâm. Apar tot felul de oameni cu tot felul de intenţii distructive; trebuie să-i mai oferim culturii un ultim prilej să restabilească echilibrul", însă Diotima, mereu distrasă de bogăţia de forme pe care o căpătau împerecherile umane, uita de orice altceva, în cele din urmă, contele Leinsdorf o dojeni cu gravitate: – Uite ce e, draga mea, eu nu sunt obişnuit cu o asemenea conduită din partea dumitale! Acum, noi am dat faţă de toată lumea consemnul de a trece la fapte; am obţinut eu însumi faţă de ministrul de interne… uite, pot să-ţi spun confidenţial că am obţinut demisia sa; până într-atât de sus s-a ajuns, până foarte sus; a fost într-adevăr un scandal şi nimeni nu mai avea curajul să-i pună punct! Pot să-ţi spun deci, în particular, continuă el, că prim-ministrul m-a rugat ca şi noi să participăm mai intens la ancheta cu privire la doleanţele cercurilor interesate de reforma administraţiei interne, pentru că noul ministru nu e încă la curent; tocmai acum vrei dumneata să mă laşi în aer, tocmai dumneata, care ai fost totdeauna de nădejde? *Trebuie* să le mai dăm proprietăţii şi educaţiei o ultimă ocazie! Ştii dumneata – într-un fel sau altul!

Această încheiere incompletă a celor spuse până atunci o evidenţiase într-un mod atât de ameninţător încât nu mai puteau exista îndoieli că ştia foarte bine ce voia, iar Diotima îi promise atunci îndatoritoare că avea să se grăbească; dar apoi ea uită din nou cu desăvârşire şi nu făcu nimic.

Într-o zi, contele Leinsdorf fu din nou cuprins de cunoscuta sa energie de acţiune şi merse la ea acasă, împins de o forţă de patruzeci de cai putere.

— S-a produs în sfârşit ceva?! întrebă el, iar Diotima se văzu silită să răspundă negativ.

— Dumneata cunoşti râul Inn, draga mea? întrebă el atunci.

Fireşte că Diotima cunoştea apele râului care, după Dunăre, este la rându-i renumit şi se împleteşte în multiple feluri cu geografia şi cu istoria patriei. Îşi privea acum vizitatorul cu oarecare îndoială, deşi se străduia să surâdă.

Însă contele Leinsdorf se menţinu cât se poate de serios.

— Dacă facem abstracţie de Innsbruck, începu el, nu vezi decât nişte mici aşezări ridicole pe valea Innului, dar în schimb aici, la noi, ce râu impunător este Innul! Eu însumi n-am ajuns niciodată să mă gândesc cu adevărat la acest aspect! zise clătinând din cap. De-abia astăzi am văzut întâmplător o hartă cu drumurile turistice, îşi explică el în sfârşit gândul pe de-a întregul, şi am remarcat că Innul curge dinspre Elveţia. Probabil că ştiusem cândva; o ştim cu toţii, numai că nu ne gândim niciodată la ceea ce ştim. Izvorăşte de lângă Maloja, e un pârâu mititel, eu însumi l-am văzut acolo; aşa cum sunt la noi pâraiele Kamp sau Morava. Dar ce au făcut elveţienii cu el? Ţinutul Engadin! Engadin, care e renumit în întreaga lume! Engad-Inn, draga mea! Te-ai gândit dumneata vreodată că ţinutul Engadin, cu tot ce cuprinde, provine tocmai de la toponimul Inn?! Uite ce am descoperit eu astăzi: noi, cu modestia asta austriacă nesuferită, nu facem, fireşte, niciodată nimic cu ceea ce ne aparţine!

După această conversaţie Diotima convocă în grabă societatea în componenţa dorită, în parte pentru că îşi dăduse seama că trebuia să-l susţină pe Alteţa Sa, în parte pentru că se temea că l-ar fi împins pe prietenul ei la cine ştie ce exagerări dacă ar mai fi continuat să

amâne. Însă când ea îi făgăduise în sfârşit, Leinsdorf spuse: – Te rog, nepreţuită prietenă, n-o mai uita de data aceasta pe… cum îi spune?, pe aceea căreia dumneata îi spui madam Drangsal – să o inviţi şi pe ea; prietena dumitale, doamna Wayden, nu-mi mai dă pace de săptămâni de zile din cauza acestei fiinţe!

Diotima îi promise, deşi în alte împrejurări ar fi văzut o adevărată lipsă de patriotism în tolerarea concurentei ei.

35

Un mare eveniment este pe punctul de a se petrece. Consilierul ministerial Meseritscher

Încăperile Diotimei erau pline de razele iluminaţiei festive şi de strălucirea alesei societăţi: puteau fi remarcaţi nu numai Alteţa Sa, alături de alte vârfuri ale aristocraţiei de a căror apariţie se îngrijise, ci şi Excelenţa Sa, domnul ministru de război, iar în suita sa, chipul spiritualizat, oarecum surmenat, al generalului Stumm von Bordwehr. Putea fi remarcat şi Paul Arnheim. (Fusese „remarcat" în forma sa cea mai sobră, fără titlul de *Doktor.* Acest gen de exprimare, bine cumpănită, se defineşte ca fiind o litotă, o figură de stil a simplităţii artistice, când, ca să spunem aşa, fiinţa este redusă la un fleac, aşa cum un rege îşi scoate inelul de pe deget şi îl petrece pe degetul altcuiva.) Apoi fură „remarcaţi" toţi cei demni de a fi citaţi din cadrul ministerelor (ministrul instrucţiunii publice şi al culturii se scuzase pe lângă Alteţa Sa în Camera Superioară, pentru că în aceeaşi zi era nevoit să participe la sfinţirea unui altar la Linz). Se mai putea observa că ambasadele şi reprezentanţele străine îşi trimiseseră aici o adevărată „elită". Din „industrie, arte şi ştiinţe" nume cunoscute, iar în această inevitabilă reuniune a celor trei activităţi burgheze se afla o străveche alegorie a sârguinţei, venind

să însufleţească de la sine condeiul cronicarului. Apoi condeiul îndemânatic prelua şi scotea în evidenţă doamnele din lumea aleasă: bej, roz, vişiniu, crem…: broderii şi funde, de trei ori drapate sau căzând de la talie în jos; şi între contesa Adlitz şi doamna consilier comercial Weghuber fu amintită şi bine-cunoscuta doamnă Melanie Drangsal, văduva chirurgului de prestigiu mondial, „ea însăşi obişnuită să îşi deschidă, cu amabilitate, casa pentru îndeletnicirile spiritului". În încheierea acelei secţiuni era menţionat şi Ulrich von… împreună cu sora, despre care „se" cumpănise dacă ar fi trebuit să se scrie, „căruia i se recunoaşte activitatea plină de devotament în slujba idealurilor înalt spirituale şi patriotice" sau chiar un om în ascensiune, *coming* m*an*; se auzise deja că erau mulţi cei care credeau că acest favorit al contelui Leinsdorf l-ar fi putut determina pe protectorul său să comită o imprudenţă şi era mare ispita de a se arăta încă din timp bine informaţi în acea privinţă, însă cea mai profundă satisfacţie a celor atotştiutori s-a ascuns dintotdeauna în tăcere, mai ales atunci când ea are şi prevederea de partea ei; ei îi datorau Ulrich şi Agathe simpla aşezare a numelui lor printre cei din urmă, nemijlocit înaintea acelor vârfuri ale societăţii şi spiritului care nu mai erau menţionate personal, ci erau menite doar gropii comune a „tuturor celor de rang şi de nume". Printre aceştia se aflau multe persoane, între care cunoscutul şi eruditul jurist, consilierul aulic, profesorul Schwung, aflat pentru moment în capitală ca membru al unei comisii ministeriale de anchetă şi tânărul poet Friedel Feuermaul, căci, deşi era unanim recunoscut faptul că spiritul său contribuise la organizarea acelei serate, se cuvenea totuşi făcută menţiunea că el nu dobândise nici pe departe superioritatea faţă de toaletele de seară şi titlurile nobiliare. Oameni ca directorul titular de bancă Leo Fischel cu familia – care-şi obţinuseră accesul în lumea Diotimei după mari eforturi şi la

insistenţele Gerdei, fără a-l mai plictisi pe Ulrich, deci doar graţie neglijenţei momentane – erau grupaţi laolaltă, demni cel mult de o privire fugitivă cu coada ochiului. Doar soţia unui jurist cunoscut, dar care într-o asemenea societate se afla încă sub pragul celor de obicei consemnaţi, având numele tainic, necunoscut nici măcar soţului ei, de Bonadea, fusese descoperită ceva mai târziu şi enumerată printre toaletele distinse, pentru că apariţia ei fusese unanim remarcată şi stârnise un ecou plin de admiraţie.

Acest „ochi scrutător", întruchipând curiozitatea cercetătoare a opiniei publice, reprezenta firește un om; de obicei sunt mulţi asemenea oameni, însă pe atunci în metropola Kakaniei unul îi domina pe toţi ceilalţi, şi anume consilierul ministerial Meseritscher. Născut la Meseritsch, de unde îşi trăsese propriul nume, acesta era editor, redactor-şef şi corespondent principal al publicaţiei numite *Corespondenţa parlamentară şi mondenă*, fondată de el însuşi în anii şaizeci ai secolului al XIX-lea, când sosise ca tânăr în capitală, abandonând intenţia de a continua activitatea cârciumii paterne din Meseritsch pentru a-şi asuma în schimb profesia de ziarist, atras de strălucirea liberalismului pe atunci în plină glorie. Îşi adusese de îndată contribuţia la noua eră fondând un serviciu de corespondenţi de presă, care-şi începuse activitatea prin livrarea de mici ştiri de ordin poliţienesc pentru ziarele locale. În forma iniţială aceste corespondenţe îşi câştigaseră, prin zelul, conştiinciozitatea şi seriozitatea lor, aprobarea ziarelor şi a poliţiei şi fuseseră de asemenea remarcate de alte autorităţi înalte, folosite pentru publicarea unor informaţii dezirabile în care autorităţile înseşi nu voiau să se implice direct, în sfârşit preferate şi alimentate cu materiale, până când ajunseseră să ocupe o poziţie de excepţie în domeniul reportajelor oficioase beneficiind de surse oficiale. Om plin de energie şi de o neobosită râvnă creatoare, Meseritscher îşi

extinsese, pe măsură ce constatase succesul, activitatea şi în ce privea cronicile vieţii de curte şi mondene şi probabil că el nici n-ar fi venit niciodată din localitatea sa natală, Meseritsch, în capitală dacă nu şi-ar fi hrănit dintotdeauna visurile în acest sens. Specialitatea sa era întocmirea listelor de personalităţi prezente, pe cât posibil fără omisiuni. Memoria sa în ce priveşte persoanele şi lucrurile care se spuneau sau se spuseseră despre ele era într-adevăr neobişnuită şi îi asigurase în saloanele mondene relaţii la fel de bune ca în cercurile poliţiei. Cunoştea lumea bună mai bine decât se cunoştea ea însăşi şi era în măsură, desfăşurând o amabilitate inepuizabilă, să-i facă pe oamenii care se întâlneau în societate ca a doua zi să devină prieteni, întocmai ca un bătrân cavaler căruia i se fac decenii la rând confidenţe în ce priveşte planurile de căsătorie sau amănuntele cunoscute doar de croitori. Astfel că, în cele din urmă, acest mic domn întotdeauna serviabil şi îndatoritor ajunsese, la festivităţi şi ceremonii, o figură cunoscută în întreg oraşul, iar în anii târzii ai vieţii şi activităţii sale asemenea manifestări îşi dobândeau mai ales prin el şi prin prezenţa lui valoarea necontestată.

Cariera sa atinsese punctul culminant odată cu numirea în funcţia de consilier ministerial, căci acest titlu implica şi o anumită particularitate: Kakania era, e adevărat, ţara cea mai paşnică din lume, dar, fără să se ştie bine când anume, în convingerea că nu mai există războaie, ea avusese ideea de a-şi împărţi funcţionarii într-o anume ierarhie corespunzând cu cea a corpului ofiţeresc şi le acordase chiar şi uniforme şi însemne de grad. Rangul unui consilier ministerial corespundea începând de atunci celui al unui locotenent-colonel din armata imperială şi regală; dar chiar dacă, în sine, acesta nu reprezenta un rang deosebit de înalt, particularitatea sa atunci când îi fusese acordat lui Meseritscher consta în faptul că,

potrivit unei tradiţii inviolabile – care, ca tot ceea ce era inviolabil, nu era încălcată în Kakania decât în mod excepţional – purtătorul unui asemenea titlu ar fi trebuit să fie consilier imperial. Însă consilierul imperial nu era, aşa cum s-ar fi putut crede din felul în care suna titlul, mai însemnat decât un consilier ministerial, ci, dimpotrivă, mai puţin: consilierul imperial corespundea doar gradului de căpitan. Iar Meseritscher ar fi trebuit să devină consilier imperial, căci acest titlu nu le era acordat, în afara funcţionarilor cancelariei, decât celor care aparţineau profesiunilor liberale, cum ar fi fost frizerilor de curte şi fabricanţilor de trăsuri şi, în acelaşi temei, scriitorilor şi artiştilor; în timp ce rangul de consilier ministerial era un titlu real rezervat funcţionarilor. Prin faptul că Meseritscher fusese primul şi unicul care primise totuşi acest titlu se exprima deci ceva mai mult decât simpla importanţă a titlului, chiar mai mult decât o invitaţie, valabilă în toate zilele, de a nu prea lua în serios ceea ce se întâmpla atunci în ţară; prin acest titlu fără justificare, neobositul cronicar îşi vedea confirmată în chip subtil şi discret apartenenţa intimă la curte, la stat şi la înalta societate.

Meseritscher reprezentase pentru mulţi ziarişti ai vremii sale un exemplu, era membru al consiliilor de conducere ale numeroaselor asociaţii influente de scriitori. Circula chiar legenda că îşi comandase o uniformă cu guler aurit, dar că o îmbrăca doar uneori, acasă la el. Probabil că nu era o legendă adevărată, căci în adâncul fiinţei sale Meseritscher păstrase totdeauna amintirea acelei cârciumioare din Meseritsch, iar un cârciumar care se respectă nu bea el însuşi. Un bun cârciumar cunoaşte secretele tuturor clienţilor săi, dar nu se foloseşte de tot ceea ce ştie; el nu se amestecă niciodată cu propriile sale vederi în discuţii, dar povesteşte şi observă cu plăcere tot ceea ce e fapt, anecdotă sau cuvânt de spirit. Astfel, Meseritscher, care putea fi întâlnit la toate festivităţile în

calitatea lui de cronicar al femeilor frumoase şi al bărbaţilor distinşi, n-ar fi simţit niciodată ispita de a-şi lua pentru propria persoană un croitor din lumea bună; cunoştea toate tainele de culise ale politicii, dar nu se îndeletnicea niciodată să scrie nici măcar un singur rând cu caracter politic, ştia de toate invenţiile şi descoperirile timpului său şi nu înţelegea niciuna din ele.

Îi ajungea să ştie că toate acestea se petreceau şi făceau parte din actualitatea prezentă. Îşi iubea cu sinceritate epoca şi ea, de asemenea, îl răsplătea cu un anumit fel de iubire, pentru că el relata zilnic despre ea şi despre faptul că exista.

Când îşi făcu deci intrarea, Diotima îl observă şi îi făcu îndată semn să se apropie.

— Dragul meu Meseritscher, spuse ea, cât mai amabilă cu putinţă. Sper că nu vei considera discursul pe care l-a rostit Alteţa Sa în Camera Superioară ca reprezentând cumva expresia punctelor noastre de vedere şi că mai ales nu l-ai interpretat ad litteram.

Căci Alteţa Sa, pornind de la căderea ministrului de interne şi iritat de propriile îngrijorări, nu numai că pronunţase în faţa camerei un discurs mult discutat, în care îi reproşa victimei sale că nu se remarcase prin adevăratul spirit de colaborare şi de severitate de care ar fi trebuit să dea dovadă, ci se lăsase împins de zelul propriu la consideraţii de ordin general, care culminaseră în chip inexplicabil cu o apreciere a importanţei ce îi revenea presei; i se reproşase acestei „instituţii ajungând să ocupe poziţiile unei mari puteri” aproximativ tot ceea ce poate reproşa un creştin imparţial, independent şi cu o gândire cavalerească unei instituţii care, după părerea lui, nu este câtuşi de puţin pe măsura sa. Era anume ceea ce căuta acum Diotima cu diplomaţie să remedieze şi în vreme ce ea găsea cuvinte tot mai frumoase şi mai greu de înţeles pentru a caracteriza adevărata gândire a contelui Leinsdorf, Meseritscher o

asculta gânditor. Însă deodată el îşi lăsă mâna pe braţul ei şi o întrerupse cu generozitate:

— Stimată doamnă, de ce trebuie să vă faceţi griji, spuse el rezumând situaţia. Alteţa Sa este un bun prieten al nostru. El a exagerat mult; de ce n-ar face-o în calitatea sa de gentilom?

Iar pentru a-i dovedi Diotimei imediat relaţiile sale netulburate cu contele, adăugă:

— Mă duc chiar acum la dumnealui!

Aşa era Meseritscher! Dar acţionând potrivit spuselor sale, se mai întoarse odată confidenţial spre Diotima:

— Cum stau lucrurile de fapt cu Feuermaul, stimată doamnă?

Diotima îşi ridică surâzând frumoşii săi umeri.

— La drept vorbind nu e nimic senzaţional, iubite domnule consilier ministerial. Nu vrem să ni se reproşeze că am respinge pe cineva care se apropie de noi cu deplină bunăvoinţă.

?

„Bunăvoinţa e o glumă bună *I"* se gândea Meseritscher în drum spre contele Leinsdorf; dar înainte de a ajunge la acesta, chiar înainte de a-şi fi dus gândul până la capăt, îi ieşi în cale stăpânul casei.

— Dragul meu Meseritscher, sursele oficiale au secat o dată în plus, începu surâzând şeful de departament Tuzzi, mă adresez acum sursei oficioase: ai putea să-mi povesteşti ceva despre acest Feuermaul care, iată, e astăzi oaspetele nostru?

— Ce aş putea să vă povestesc eu, domnule şef de departament? se plânse Meseritscher.

— Se spune că ar fi un geniu!

— Îmi face plăcere să aud asta! răspunse Meseritscher. Dacă se doreşte să se poată relata repede şi cu toată certitudinea despre ceea ce e nou, atunci noul nu trebuie să fie prea diferit de ceea ce a fost

vechi, e un lucru ştiut. Nici geniul nu constituie în privinţa aceasta o excepţie, adică geniul adevărat şi recunoscut, asupra importanţei căruia epoca sa ajunge repede să cadă de acord. Altfel stau lucrurile cu geniul pe care nu toată lumea îl recunoaşte imediat ca atare! Acesta are, ca să zicem aşa, ceva cu totul şi cu totul negenial, şi nici măcar acest lucru nu poate spune că l-ar avea, la drept vorbind, astfel că în ce îl priveşte există posibilitatea ca toată lumea să se înşele în toate privinţele.

Pentru consilierul ministerial Meseritscher exista deci un repertoriu solid de genii, pe care el le cultiva cu dragoste şi cu atenţie, dar nu mai accepta cu plăcere adaosuri pe lista aceea. Cu cât devenea mai vârstnic şi mai experimentat, cu atât se consolida mai ferm în el însuşi obişnuinţa de a vedea în noile genii artistice care se străduiau să se afirme, şi în primul rând în geniile din domeniul, mai apropiat lui din punct de vedere profesional, al literaturii, doar nişte tentative uşuratice de a-i tulbura misiunea sa de cronicar, iar el detesta din toată inima sa bună asemenea genii virtuale până în momentul când ajungeau să fie coapte pentru rubrica sa de informaţii personale. La vremea aceea Feuermaul nu era încă nici pe departe pasibil de o asemenea atenţie şi ar fi urmat ca doar de atunci înainte să fie adus în situaţia respectivă. Consilierul ministerial Meseritscher nu era de acord să-l accepte fără ezitare.

— Se spune că ar fi un poet bun, repetă şeful de departament Tuzzi, fără prea multă convingere, iar Meseritscher răspunse ferm:

— Cine spune?! Criticii foiletoanelor spun! Ce contează, domnule şef de departament?! continuă el. Cunoscătorii spun. Cine sunt cunoscătorii? Unii spun contrariul. Avem exemple că asemenea experţi astăzi spun într-un fel, iar mâine spun altfel. În esenţă, au ei vreo importanţă? Gloria adevărată e cea care a ajuns deja la cei care nu se pricep, atunci abia poţi să te bazezi pe ea! Dacă ar fi să vă

spun ce gândesc eu cu adevărat, despre un om important nu e voie să se ştie ce face, decât că soseşte şi pleacă de undeva.

Se aprinsese vorbind, dar la modul melancolic, iar ochii îi rămăseseră îndreptaţi spre şeful de departament Tuzzi. Acesta tăcea resemnat.

— La urma urmei, ce se întâmplă astăzi, domnule secretar de stat? întrebă Meseritscher.

Tuzzi ridică, surâzând distrat, din umeri.

— Nimic. Efectiv nimic. Un dram de ambiţie. Dumneata ai citit vreodată vreo carte a lui Feuermaul?

— Ştiu ce e în ele; pace, prietenie, bunătate şi aşa mai departe.

— Aşadar nu ai o părere prea bună despre el? spuse Tuzzi.

— Doamne î începu Meseritscher. Oare sunt eu un cunoscător?

În clipa aceea însă doamna Drangsal pluti spre ei doi şi Tuzzi fu silit să facă politicos câţiva paşi în întâmpinarea ei; Meseritscher se folosi de clipa aceea, căci tocmai remarcase un gol în cercul înconjurându-l pe contele Leinsdorf şi, hotărându-se repede şi fără să se mai lase oprit, aruncă ancora alături de Alteţa Sa. Contele Leinsdorf discuta cu ministrul şi cu alţi câţiva domni, dar, îndată ce consilierul ministerial le exprimă tuturor înalta sa consideraţie, se retrase trăgându-l pe ziarist lângă sine.

— Meseritscher, spuse Alteţa Sa cu insistenţă, promite-mi că nu se vor crea niciun fel de neînţelegeri, domnii aceştia de la ziare nu ştiu niciodată ce să scrie. Deci: în starea actuală a lucrurilor nu s-a produs de la ultima întrunire nici cea mai mică schimbare. Poate că se va schimba ceva. Nu ştim. Dar în primul rând nu trebuie să fim deranjaţi. Te rog deci, chiar dacă vreunul din colegii dumitale te întreabă ceva, toată seara nu e altceva decât o recepţie personală oferită de doamna şef de departament Tuzzi!

Pleoapele lui Meseritscher confirmară cu o mişcare lentă şi atentă

că înţelesese ordinele de campanie aşa cum îi fuseseră transmise. Şi cum o confidenţă primită trebuie răsplătită cu alta la fel, buzele i se umeziră cu o strălucire care li s-ar fi potrivit mai bine ochilor, întrebând:

— Cum stau lucrurile cu Feuermaul, Alteţă, dacă ne este îngăduit să aflăm?

— De ce să nu fie îngăduit să se afle? răspunse contele Leinsdorf surprins. Nu e absolut nimic cu Feuermaul! El a fost invitat doar pentru că baroneasa Wayden nu a slăbit insistenţele până nu a obţinut ceea ce dorea. Ce-ar putea fi altceva? Ştii poate dumneata ceva?

Până atunci consilierul ministerial Meseritscher nu crezuse că trebuie să dea vreo importanţă problemei reprezentate de Feuermaul, o socotise doar una din multele rivalităţi sociale despre care afla în fiecare zi. Acum însă, când şi contele Leinsdorf contesta atât de energic că ar fi avut vreo semnificaţie, nu-şi mai îngăduia să-şi menţină opinia, fiind de acum convins că se pregătea ceva însemnat. „Ce pot oare să pună la cale?" se întreba el după ce pornise mai departe şi-i treceau prin minte posibilităţile cele mai îndrăzneţe ale politicii interne şi externe. După o vreme se hotărî scurt: „N-are să iasă nimic de aici!" şi nu se mai lăsă abătut de la activitatea sa de corespondent de presă. Căci, oricât de contradictoriu ar fi putut părea în cuprinsul vieţii sale, Meseritscher nu credea în realitate în marile evenimente; de fapt, nici nu-i plăceau. Când eşti convins că trăieşti într-o epocă foarte importantă, foarte frumoasă şi foarte însemnată, nu mai suporţi pur şi simplu gândul că s-ar mai putea întâmpla ceva deosebit de important, de frumos şi de însemnat. Meseritscher nu era alpinist, dar, dacă ar fi fost, ar fi spus că lucrul acela era la fel de adevărat precum faptul că turnurile de observaţie se ridică în munţii de altitudine mijlocie, nu

pe piscurile cele mai înalte. Cum nu-i stăteau la dispoziţie asemenea comparaţii, el se mulţumi cu un uşor sentiment de disconfort şi cu hotărârea de a nu-l pomeni în niciun caz pe Feuermaul în cronica sa mondenă.

36

Un mare eveniment este pe punctual de a se petrece. Unde întâlnim nişte cunoştinţe mai vechi

Ulrich, care se aflase alături de vara sa în timp ce ea discutase cu Meseritscher, o întrebă când rămaseră o clipă singuri:

— Din păcate eu am venit mai târziu: cum a decurs primul contact cu madam Drangsal?

Diotima îşi ridică pleoapele grele doar pentru o scurtă privire obosită şi le lăsă apoi să cadă la loc.

— Fireşte că a fost încântătoare, spuse ea. Ea m-a căutat. O să aranjăm ceva aici în seara aceasta. Nu are nicio importanţă!

— Vezi! spuse Ulrich.

Era întocmai ca în vechile lor conversaţii; era ca şi cum ar fi tras o linie.

Diotima îşi întoarse capul într-o parte şi îl privi întrebătoare pe vărul ei.

— Ţi-am spus dinainte. Aproape că s-a terminat totul şi e ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic, susţinu Ulrich.

Simţea nevoia să vorbească mai departe; când ajunsese acasă, după-amiază, Agathe era acolo, dar ieşise iarăşi curând; schimbaseră doar câteva cuvinte înainte de a veni încoace; Agathe o adusese pe soţia grădinarului ca să o ajute să se schimbe.

— Eu te-am avertizat! spuse Ulrich.

— M-ai avertizat în legătură cu ce anume? întrebă Diotima încet.

— Ei, nu ştiu. În legătură cu toate!

Era adevărat, nici el nu mai ştia în legătură cu ce anume. În legătură cu ideile ei, cu ambiţia ei, cu Acţiunea Paralelă, cu dragostea, cu spiritul şi intelectualitatea, cu anul jubiliar, cu afacerile, cu propriul ei salon, cu pasiunile ei; cu sensibilitatea şi cu inerţia aceasta neglijentă, cu lipsa de măsură şi cu corectitudinea, cu adulterul şi cu însăşi căsătoria, nu exista nimic în legătură cu care el să n-o fi avertizat. „Aşa e ea! a se gândea Ulrich acum. Simţea că e ridicol tot ceea ce făcea Diotima, şi totuşi era atât de frumoasă încât totul devenea trist.

— Eu te-am avertizat, repetă Ulrich. Şi acum se pare că manifeşti interes şi faţă de chestiunile sexuale!?

Diotima trecu peste această remarcă.

— Tu o crezi dotată pe minunata madam Drangsal? întrebă ea.

— Desigur, răspunse Ulrich. Dotată, tânără, încă nedesăvârşită. Succesul lui şi femeia aceasta au să-l pervertească cu totul. La noi până şi copiii de ţâţă sunt pervertiţi, pentru că li se tot spune că ar fi nişte creaturi cu instincte fabuloase, care nu ar avea decât de pierdut prin dezvoltarea intelectuală. El are uneori idei frumoase, dar la fiecare zece minute spune o prostie.

Se apropie de urechea Diotimei.

— Dar pe cucoană o cunoşti mai bine?

Diotima clătină din cap abia perceptibil.

— E primejdios de ambiţioasă, spuse Ulrich. Dar te-ar interesa în noile dumitale studii: acolo unde înainte femeile frumoase purtau o frunză de viţă, ea are o frunză de laur! Eu le urăsc pe femeile de felul acesta!

Diotima nu râse, nici măcar nu zâmbi; îşi aplecă doar urechea spre vărul ei.

— Cum îl găseşti ca bărbat? întrebă el.

— Trist, şopti Diotima. Ca un mieluşel care s-a îngrăşat prea devreme.

— De ce nu! Frumuseţea bărbatului constituie doar un indiciu sexual de ordin secundar, spuse Ulrich. În primul rând, ceea ce este incitant la el este expectativa succesului. Feuermaul este cu certitudine o forţă internaţională; prin grijă doamnei profesor Drangsal, care apoi are să se mărite cu el. Iar dacă el îşi păstrează gloria, are să fie o căsnicie fericită.

Diotima reflectă o clipă şi îl corectă cu seriozitate:

— Fericirea în căsnicie depinde de nişte condiţii despre care nu-ţi poţi face o părere exactă fără o experienţă disciplinată pe propria persoană!

Apoi îl lăsă în urma ei aşa cum o navă superbă lasă în urma ei cheiul la care fusese ancorată până atunci. O goneau de acolo îndatoririle ei de gazdă şi îi făcu doar un semn imperceptibil când porni spre larg. Dar nu o făcea cu răutate; dimpotrivă, în glasul lui Ulrich i se păruse că răsună o veche rezonanţă de tinereţe. Se întreba chiar în sinea ei la ce rezultate ar fi putut duce un studiu întreprins asupra lui cu mijloacele sexologiei. Era curios că în studiul aprofundat al acestor probleme ea nu ajunsese încă să facă legătura cu el.

Ulrich îşi ridică privirile, iar printr-o falie în activităţile mondene, un fel de canal pe care poate îl urmase înainte şi ochiul Diotimei până ca ea să-şi fi părăsit parcă pe neaşteptate locul, îl văzu în camera de alături pe Paul Arnheim conversând cu Feuermaul şi pe doamna Drangsal asistându-i binevoitoare. Ea îi adusese laolaltă pe cei doi bărbaţi. Arnheim îşi ţinea ridicată în aer mâna în care avea ţigara şi părea să schiţeze un gest inconştient de apărare, dar surâdea cu multă amabilitate; Feuermaul vorbea cu vioiciune, îşi

ţinea ţigara cu două degete şi, printre frazele pe care le spunea, trăgea din ea cu aviditatea unui viţel care şi-a lipit botul de ugerul mamei. Ulrich şi-ar fi putut imagina despre ce discutau, dar nu-şi dădu osteneala s-o facă. Rămase astfel într-un fel de izolare mulţumită; căutându-şi sora cu privirea o descoperi într-un grup de bărbaţi care-i erau mai mult sau mai puţin necunoscuţi şi un fel de senzaţie de răceală îi străbătu această distrată risipire a gândurilor. În clipa aceea Stumm von Bordwehr îl împunse uşor în coaste cu vârful degetelor şi tot atunci se apropie de el din cealaltă parte consilierul aulic, profesorul Schwung, care însă fu reţinut la câţiva paşi de el de un coleg din capitală care se interpuse între ei.

— Bine că te-am găsit, în sfârşit! îi şopti uşurat generalul. Ministrul ar vrea să ştie ce înseamnă o idee directoare.

— Cum aşa, idee directoare?

— Nu ştiu nici eu. Deci, ce sunt ideile directoare?

Ulrich încercă o definiţie.

— Nişte adevăruri veşnice, care nu sunt nici adevărate şi nici veşnice, ci au doar o valabilitate limitată în timp, pentru ca epoca respectivă să aibă după ce se orienta. Este o expresie filosofică şi sociologică şi e rareori folosită.

— Aha, da, merge, spuse generalul. Vezi, Arnheim susţinea tocmai că doctrina conform căreia omul e bun e doar o idee directoare. Feuermaul a răspuns: ce-or fi aceste idei directoare, el nu ştie, dar că omul e bun e un adevăr veşnic! La care Leinsdorf a spus: „Cu totul adevărat. Oameni răi la urma urmei nici nu există, căci nimeni nu poate să vrea răul; aceştia sunt nişte rătăciţi. Oamenii sunt doar nervoşi, pentru că în epoci ca a noastră se nasc atât de mulţi din aceştia care se îndoiesc de toate şi care nu cred în nimic". M-am gândit atunci că ar fi trebuit să vină şi el cu noi astăzi după-amiază! Dar, de altfel, şi el e de părere că pe oameni din aceştia care

nu vor să înţeleagă trebuie să-i sileşti, să le bagi minţile în cap. Atunci ministrul vrea şi el să afle ce sunt ideile directoare. Mă duc acuma repede îndărăt la el şi numaidecât mă întorc; rămâi aici nemişcat, ca să pot să dau de tine! Trebuie neapărat să stau de vorbă cu tine despre altceva şi pe urmă să te duc la ministru!

Înainte ca Ulrich să fi putut pretinde explicaţii, Tuzzi, care tocmai trecea, îşi strecură mâna pe după braţul său, spunându-i: — Nu te-am mai văzut de mult pe la noi!, apoi continuă: îţi mai aduci aminte că ţi-am spus mai demult că o să avem o adevărată invazie a pacifismului?

Spunând aceasta, îl privea prietenos pe general în ochi, însă Stumm era grăbit şi-i răspunse doar că el, în calitatea sa de ofiţer, avea o altă idee directoare, dar că în acelaşi timp nicio convingere onorabilă… restul frazei dispăru odată cu el, căci Tuzzi îl enerva de fiecare dată când se vedeau şi aşa ceva nu putea contribui favorabil la elaborarea unei gândiri coerente.

Şeful de departament clipi prietenos în urma generalului şi se întoarse apoi iarăşi spre vărul său.

— Chestiunea cu terenurile petrolifere este bineînţeles doar un paravan, spuse el.

Ulrich îl privi surprins.

— Cum adică, chiar nu ştii nimic despre chestiunea cu petrolul? întrebă Tuzzi.

— Ba da, răspunse Ulrich. Mă miram doar că ştii şi dumneata de ea, şi, ca să nu pară nepoliticos, adăugă: Dar ai ştiut să-ţi ascunzi excelent jocul.

— Eu ştiu de mult despre toate, explică Tuzzi măgulit. Iar ca Feuermaul să vină astăzi la noi a obţinut-o, fireşte, Arnheim prin Leinsdorf. De altfel, dumneata i-ai citit cărţile?

Ulrich confirmă.

— E un arhipacifist! spuse Tuzzi. Iar madam Drangsal, cum îi spune soţia mea, depune atâta ambiţie să joace rolul mamei lui încât ar trece peste cadavre pentru pacifismul lui, dacă ar fi nevoie, deşi în ce o priveşte nu are niciun fel de interes în privinţa aceasta, pe ea o interesează numai artiştii.

Tuzzi medită câtăva vreme, apoi i se destăinui lui Ulrich:

— Pacifismul este, fireşte, chestiunea majoră, terenurile petrolifere constituie doar o manevră de abatere a atenţiei; iată de ce este împins pe primul plan Feuermaul cu pacifismul lui, căci atunci toată lumea se gândeşte: „Aha, e o manevră de abatere a atenţiei! M şi îşi închipuie că de fapt importante sunt terenurile petrolifere! E excelent pus la cale, dar mult prea subtil ca să nu se vadă de la o poştă. Căci dacă Arnheim obţine terenurile petrolifere din Galiţia şi un contract de livrare cu armata, atunci fireşte că trebuie să ne protejăm graniţele. Trebuie, desigur, să ne creăm puncte de aprovizionare petroliferă pentru marină la Marea Adriatică, ceea ce îi va nelinişti pe italieni. Dar dacă îi stârnim în felul acesta pe vecinii noştri, sporeşte, bineînţeles, nevoia de pace şi propaganda în favoarea păcii, iar dacă atunci iese în evidenţă ţarul cu cine ştie ce idee de pace veşnică, el va găsi terenul pregătit din punct de vedere psihologic. Iată ce urmăreşte Arnheim!

— Iar dumneata ai ceva împotrivă?

— Noi n-avem bineînţeles nimic împotrivă, spuse Tuzzi. Dar, aşa cum poate că îţi mai aduci aminte, ţi-am explicat odată că nimic nu e mai primejdios decât pacea cu orice preţ. Trebuie să ne luăm măsurile de precauţie împotriva diletantismului.

— Dar Arnheim e totuşi un mare industriaş de armament, răspunse Ulrich zâmbind.

— Fireşte că e! şopti Tuzzi incitat. Pentru numele lui Dumnezeu, nu mai gândi şi dumneata atât de simplist în chestiunile de felul

acesta! Contractul îl are de pe acum. În cel mai rău caz, vecinii se vor înarma şi ei. Ai să vezi: la momentul decisiv el iese deodată din crisalidă ca un mare pacifist! Pacifismul e o afacere durabilă şi sigură pentru afaceriştii din industria armamentului. Războiul e un risc!

— Cred că partidul militarilor nu are intenţii tocmai rele, spuse Ulrich. Vor doar ca făcând afaceri cu Arnheim să-şi faciliteze modernizarea artileriei, altceva nimic. În esenţă, astăzi toată lumea se înarmează doar pentru pace; militarii cred că e corect să contribuie şi adepţii păcii.

— Cum văd domnii aceştia realizarea unei astfel de politici? întrebă Tuzzi fără să se lase atras în acea glumă.

— Cred că n-au ajuns încă atât de departe; mai întâi îşi ocupă doar poziţiile sentimentale.

— Desigur! confirmă Tuzzi iritat, ca şi când nici nu s-ar fi aşteptat la altceva. Militarii n-ar trebui să se gândească la altceva decât la războiul lor şi să lase toate problemele celelalte pe seama resorturilor corespunzătoare. Dar înainte de a se angaja, domnii respectivi preferă să pună lumea întreagă în primejdie cu diletantismul lor. Îţi repet: nimic nu e mai primejdios în diplomaţie decât vorbăria nerealistă despre pace! De fiecare dată când nevoia de pace a atins un anumit nivel şi nu a mai putut fi oprită, s-a declanşat un război! Pot să-ţi dovedesc cu documente!

În clipa aceea consilierul aulic, profesorul Schwung, reuşi să se debaraseze de colegul său şi se folosi în modul cel mai cordial de serviciile lui Ulrich pentru a fi prezentat stăpânului casei. Ulrich se învoi s-o facă odată cu observaţia că bine-cunoscutul erudit în domeniul dreptului penal condamna pacifismul după principii similare cu cele ale competentului şef de departament în activitatea sa în domeniul politic.

— Dar, pentru numele lui Dumnezeu, se apără Tuzzi râzând, m-au înţeles cu totul greşit!

Schwung, după ce aşteptase o clipă, se asocie şi el, liniştindu-se acum, acestui protest, remarcând că nu vedea în niciun caz în concepţiile sale cu privire la restrângerea responsabilităţii penale nimic sângeros şi nici inuman.

— Dimpotrivă! strigă el ca un vechi actor de catedră, desfăşurându-şi amplu vocea în locul braţelor. Tocmai pacificarea omenirii este cea care ne oferă o anumită forţă! Aş putea să-mi îngădui să presupun că domnul şef de departament a auzit câte ceva despre eforturile mele, în momentul de faţă devenite actuale, în această problemă?

Se îndreptă acum direct către Tuzzi, care e adevărat că nu auzise nimic despre controversa în problema ridicată de întrebarea dacă responsabilitatea criminalilor bolnavi putea fi considerată restrânsă numai în ce priveşte intenţiile sau şi în ce priveşte voinţa, dar cu toate acestea confirmă cu atât mai politicos că era în cunoştinţă de cauză. Schwung, care era foarte mulţumit de efectul produs, începu să îl felicite pentru impresia pe care i-o făcuseră manifestările de seriozitate al căror martor era în seara aceasta şi povestea că ascultând ici şi colo conversaţiile din jur auzise foarte des termeni ca „rigoare virilă" şi „sănătate morală".

— Civilizaţia noastră suferă prea mult de pe urma unor fiinţe inferioare, a unor imbecili morali, adăugă el ca pentru sine şi întrebă: Dar care este, la drept vorbind, scopul acestei serate? Am auzit, trecând pe lângă diferite grupuri, remarcabil de des nişte exprimări de-a dreptul rousseauiste despre bunătatea înnăscută a oamenilor.

Tuzzi, căruia această întrebare îi era în primul rând adresată, tăcu surâzând, dar tocmai atunci se întorcea şi generalul, iar Ulrich, care

dorea să-l evite, i-l prezentă pe Schwung şi i-l recomandă ca fiind cel mai indicat dintre toate persoanele prezente pentru a-i răspunde la această întrebare. Stumm von Bordwehr protestă cu vivacitate, dar Schwung şi, de asemenea, Tuzzi nu-l lăsară să scape: Ulrich se şi bucura schiţând deja primii paşi ai retragerii, când îl reţinu deodată o veche cunoştinţă cu vorbele:

— Soţia şi fiica mea sunt şi ele aici.

Era directorul de bancă Leo Fischel.

— Hans Sepp şi-a trecut examenul de licenţă, povestea el. Ce spui? Acum nu-i mai lipseşte decât un singur examen şi are şi doctoratul! Suntem cu toţii acolo, aşezaţi într-un colţ – arătă spre camera cea mai depărtată. Nu prea cunoaştem lumea de aici. De altfel, nu te-am mai văzut de mult pe la noi! Tatăl dumitale, nu-i aşa? Hans Sepp ne-a obţinut invitaţia în seara aceasta, nevasta mea voia neapărat să vină; cel puţin băiatul nu e chiar lipsit de merite. Acum Gerda şi cu el sunt, ca să zicem aşa, logodiţi pe jumătate oficial. Iată o veste nouă pentru dumneata, nu-i aşa? Dar Gerda, înţelegi, fata mea, nu ştiu ce să spun, dacă-l iubeşte sau afirmă doar aşa. Vino şi dumneata pe la noi… — Vin ceva mai târziu, promise Ulrich.

— Da, vino, repetă Fischel şi tăcu; apoi şopti: Acesta este amfitrionul nostru? Nu vrei să-mi faci cunoştinţă cu el? N-am avut până acum prilejul. Nu-i cunoşteam nici pe el, nici pe ea.

Când Ulrich tocmai se pregătea să facă prezentările, Fischel îl mai reţinu o clipă.

— Dar marele filosof? Ce face? întrebă el. Soţia mea şi Gerda sunt, fireşte, de-a dreptul îndrăgostite de el. Ce e cu terenurile petrolifere? Acum se aude că ar fi fost doar un zvon; eu nu cred. Întotdeauna se dezminte! Ştii şi dumneata cum stau lucrurile: când nevastă-mea îşi iese din fire cu vreo servitoare, atunci înseamnă că

fata minte, că e imorală, că e obraznică; ca să spunem aşa, numai defecte sufleteşti. Când eu însă, în taină, îi asigur fetei o leafa ceva mai bună, ca să am linişte, dintr-odată nu mai e vorba deloc de suflet! Niciun cuvinţel despre suflet, totul e dintr-odată în ordine, iar nevastă-mea nici nu ştie de ce; nu-i aşa? Aşa e? Terenurile petrolifere au în prea mare măsură valoare comercială ca să putem crede toate dezminţirile.

Pentru că Ulrich tăcea, dar Fischel voia să se întoarcă la soţia sa cu onorurile celui care le ştie pe toate, el o luă de la capăt:

— Trebuie să recunoaştem că e plăcut aici. Dar nevastă-mea ar vrea să afle: ce e cu zvonurile atât de ciudate? La urma urmei, cine mai e şi Feuermaul? mai adăugă el. Gerda spune că e un mare poet; Hans Sepp spune că nu e decât un arivist, după care tocmai se dau toţi în vânt!?

Ulrich spuse că adevărul era pe undeva pe la mijloc, probabil.

— Bine spus! îi mulţumi Fischel. Adevărul e totdeauna undeva la mijloc, iată ce uită astăzi lumea, când cu toţii sunt nişte extremişti! Eu mereu îi spun lui Hans Sepp: păreri poate să aibă oricine, dar dăinuie până la urmă numai cele de pe urma cărora te alegi cu ceva, dovedind astfel că părerile acelea i-au lămurit şi pe alţii!

Era ceva important care se schimbase pe nesimţite la Leo Fischel, însă din păcate Ulrich neglijă pentru moment să mai analizeze acea schimbare şi se grăbi doar să-l prezinte pe tatăl Gerdei grupului din jurul şefului de departament Tuzzi.

Între timp Stumm von Bordwehr îşi recăpătase glasul, întrucât tot nu mai putea pune mâna pe Ulrich şi era, pe de altă parte, atât de însufleţit de o dorinţă energică de a vorbi, încât şi-o descărca pe orice altă cale.

— Cum am putea explica serata aceasta? exclamă el repetând întrebarea consilierului aulic Schwung. Eu, ca să spun aşa, aş afirma

că înţelesul ei bine cumpănit este acesta: anume că nu se explică deloc! Nu e o glumă, domnii mei, explică el, nu fără o reţinută mândrie: astăzi după-amiază am întrebat-o pe o tânără doamnă, căreia trebuia să-i prezint clinica psihiatrică a universităţii noastre, aşa, în trecere, în cursul conversaţiei, ce anume dorea ea de fapt să i se explice acolo; mi-a dat un răspuns foarte spiritual, care te pune de-a dreptul pe gânduri. A spus anume: „Chiar dacă explici totul, omul tot nu va schimba nimic pe lumea aceasta".

Schwung dezaprobă acea afirmaţie clătinând din cap.

— Ce a vrut ea anume să spună, nu ştiu, se apără Stumm, nici nu vreau să mă identific cu punctul ei de vedere, dar ceva adevărat tot simţi că ar fi nemijlocit aici! Vedeţi dumneavoastră, eu îi sunt îndatorat prietenului meu, care îl consiliază deseori pe Alteţa Sa şi, implicit, acţiunea – şi arătă politicos către Ulrich – pentru multe învăţăminte, dar ceea ce se conturează astăzi este o anumită rezervă faţă de învăţăminte. Astfel revin la ceea ce am susţinut la început!

— Dar dumneavoastră voiaţi totuşi… spuse Tuzzi, vreau să spun, se povesteşte că domnii de la Ministerul de Război au vrut să determine astăzi adoptarea unei rezoluţii patriotice: o listă de subscripţie publică pentru strângerea de fonduri sau ceva de genul acesta, pentru modernizarea artileriei. Fireşte, aşa ceva ar urma să aibă doar o semnificaţie demonstrativă, pentru a exercita asupra parlamentului o anumită presiune prin manifestarea voinţei opiniei publice.

— De altfel, aşa aş înţelege şi eu unele din lucrurile pe care le-am auzit, confirmă consilierul aulic Schwung.

— Lucrurile sunt mult mai complicate, domnule secretar de stat, spuse generalul.

— Iar doctorul Arnheim? întrebă Tuzzi fără ocolişuri. Daţi-mi voie să vorbesc deschis; sunteţi sigur că Arnheim nu vrea nimic

altceva decât terenurile petrolifere din Galiţia, care au o legătură directă, ca să zicem aşa, cu problema modernizării tunurilor?

— Eu nu pot să vorbesc decât pentru mine şi pentru ceea ce are de a face cu mine, domnule secretar de stat, se apără Stumm încă o dată, şi toate sunt mult mai complicate.

— Desigur că sunt mai complicate! recunoscu Tuzzi surâzând.

— Este indubitabil faptul că noi avem nevoie de tunuri, se aprinse generalul, posibil să fie avantajos să colaborăm, în modul la care faceţi dumneavoastră aluzie, cu Arnheim. Dar repet că eu nu pot vorbi decât din punctul meu de vedere, ca referent în problemele culturale, şi atunci vă întreb: la ce folosesc tunurile fără spirit?

— În acest scop, de ce se atribuie atâta importanţă implicării domnului Feuermaul? întrebă Tuzzi ironic. Ar fi defetismul întruchipat!

— Iertaţi-mă dacă vă contrazic, spuse generalul ferm, dar aici e vorba de spiritul timpului. Spiritul acesta al timpului se manifestă astăzi în două curente. Alteţa Sa – iată-l acolo împreună cu ministrul, iar eu tocmai de acolo vin –, Alteţa Sa, de exemplu, spune că trebuie dat consemnul de a trece la fapte, aşa cum o cere evoluţia timpului nostru. Într-adevăr, astăzi cu toţii manifestă mai puţin entuziasm faţă de marile idei ale umanităţii decât, să spunem, acum o sută de ani. Dar pe de altă parte, fireşte, ideea iubirii de oameni are câte ceva de partea ei, numai că, spune Alteţa Sa, dacă cineva nu-şi vrea singur fericirea, în anumite împrejurări trebuie să-l constrângem să o vrea! Alteţa Sa este deci în favoarea unuia dintre curente, dar nici nu se sustrage celuilalt…

— Nu prea înţeleg, obiectă profesorul Schwung.

— Nici nu e uşor de înţeles, se arătă de acord Stumm, îndatoritor. Să plecăm poate încă o dată de la faptul că eu remarc existenţa a

două curente în spiritul timpului. Unul dintre curente spune că omul e bun de la natură, cu condiţia, ca să spunem aşa, să-l lăsăm în pace…

— Cum adică bun? îl întrerupse Schwung. Cine mai gândeşte astăzi atât de naiv? Doar nu mai trăim în lumea ideilor din secolul al XVIII-lea!

— Aici eu trebuie să fac o rezervă, se apără generalul lezat, gândiţi-vă, vă rog, la pacifişti, la vegetarieni, la adversarii puterii, la reformatorii aceştia ai vieţii naturale, la antiintelectuali, la cei care resping serviciul militar…; acum, în grabă, nu-mi mai vin în minte cu toţii… în plus cei care, ca să zicem aşa, îşi pun încrederea în oameni şi care formează un curent important. Însă vă rog – continuă el cu acel spirit îndatoritor care era atât de atrăgător la persoana sa – , dacă vreţi, putem să pornim şi de la poziţia contrarie. Să pornim aşadar de la starea de fapt că omul trebuie să fie condus, pentru că singur şi de la sine el nu face niciodată ce e bine; asupra acestui punct suntem poate cu toţii de acord. Masele au nevoie de o mână forte, au nevoie de un conducător care să procedeze energic şi nu doar să le vorbească, deci, într-un cuvânt, au nevoie să simtă asupra lor spiritul faptei; societatea omenească, să spunem aşa, constă dintr-un mic număr de voluntari, care au la rândul lor formaţia culturală necesară, şi din milioane lipsite de orice ambiţie mai înaltă şi care nu slujesc decât silite; cam astfel stau lucrurile, nu-i aşa? Pentru că recunoaşterea acestui fapt şi-a croit drum pe baza experienţelor făcute şi în cadrul Acţiunii noastre Paralele, acum primul curent (căci acesta pe care tocmai l-am descris eu este deja al doilea curent al spiritului timpului) – deci primul curent este, ca să spunem aşa, cuprins de temerea că marea idee a dragostei şi credinţei în om ar putea să se piardă cu totul, şi atunci s-au pus în mişcare forţe care l-au trimis în mijlocul nostru pe acest Feuermaul

pentru a salva în ultimul moment ceea ce se mai poate încă salva. Astfel, lucrurile sunt mai uşor de înţeles decât păreau la început, nu-i aşa? spuse Stumm.

— Ce se va întâmpla? întrebă Tuzzi.

— Cred că nimic, răspunse Stumm. Am mai avut noi multe curente în acţiunea noastră.

— Dar între acestea două de acum există totuşi o contradicţie intolerabilă, obiectă profesorul Schwung, care în calitatea lui de jurist nu putea suporta o asemenea neclaritate.

— La drept vorbind, nu – îl contrazise Stumm. Celălalt curent vrea, desigur, să-i iubească pe oameni; numai că el spune că oamenii trebuie înainte de asta reformaţi prin violenţă: este, ca să spunem aşa, doar o deosebire tehnică.

Directorul Fischel interveni în discuţie:

— Cum eu am ajuns aici de-abia ceva mai târziu, poate că nu cuprind, din păcate, întreaga complexitate a problemei; dar dacă totuşi îmi este permis, aş vrea să fac observaţia că în ce mă priveşte respectul faţă de om pare din principiu să se afle mai presus de contrariul său! Astă-seară am auzit din diferite părţi, chiar dacă, desigur, există excepţii, nişte opinii incredibile în ce-i priveşte pe disidenţi, mai ales de altă naţionalitate!

El însuşi arăta, cu barba sa despărţită în două de o bărbie rasă şi cu *pince-nez*-ul alunecat într-o parte, ca un lord englez ataşat de marile idei ale libertăţii omului şi libertăţii comerţului şi trecea sub tăcere faptul că auzise zvonurile incriminante de la Hans Sepp, viitorul său ginere, care se simţea ca peştele în apă în „cel de al doilea curent al spiritului timpului".

— Opinii brutale? îl întrebă generalul gata să dea lămuriri.

— Extrem de brutale, confirmă Fischel.

— Poate că era vorba de o anumită „duritate", e uşor să confunzi

asemenea lucruri între ele, spuse Stumm.

— Nu, nu! exclamă Fischel. Opinii cu totul lipsite de respect, de-a dreptul revoluţionare! Poate că dumneavoastră nu cunoaşteţi tineretul nostru înfierbântat, domnule general; m-am şi mirat că asemenea oameni sunt acceptaţi aici.

— Opinii revoluţionare? întrebă Stumm, căruia lucrul acesta nu-i plăcea şi surâdea pe cât de rece îi permitea faţa lui rotundă. Dar eu trebuie să vă spun, din păcate, domnule director, că eu nu sunt absolut deloc împotriva revoluţionarilor! Fireşte, în măsura în care nu sunt lăsaţi să facă revoluţie în adevăratul înţeles al cuvântului! Deseori aici se află neaşteptat de mult idealism. În ce priveşte acceptarea în aceste saloane, acţiunea noastră, care doreşte să cuprindă patria întreagă, nu are niciun drept să respingă forţele constructive, în orice fel s-ar exprima ele.

Leo Fischel tăcu. Profesorul Schwung nu punea prea mult preţ pe opinia unui demnitar care nu aparţinea administraţiei civile. Tuzzi visa ascultându-i: „primul curent – al doilea curent". Îi amintea de o formulă asemănătoare: „primul stăvilar – al doilea stăvilar", dar fără ca aceşti termeni sau conversaţia cu Ulrich în care se pronunţaseră aceste cuvinte să-i vină în minte; se stârnise însă în el o gelozie de neînţeles, căci soţia lui părea să depindă într-un fel de acest general inofensiv prin nişte verigi invizibile, pe care nu le putea desluşi cu niciun chip. Când tăcerea care se lăsase îl trezi din reverie, vru să-i arate reprezentantului militarilor că nu se lăsa indus în eroare de asemenea discursuri grandioase.

— Dacă aş vrea să rezum toate acestea, domnule general – începu el –, atunci înseamnă că partidul militar… — Dar, domnule şef de departament, nu există niciun partid militar, îl întrerupse imediat Stumm. Tot auzim spunându-se partidul militar, dar militarii sunt totuşi prin însăşi fiinţa lor apartinici!

— Atunci, resortul militar, răspunse Tuzzi aproape nepoliticos în faţa acestei întreruperi. Aţi spus că armata nu se slujeşte doar de tunuri, ci are nevoie şi de spiritul corespunzător; cu ce spirit anume aţi vrea dumneavoastră să vă încărcaţi tunurile astea ale dumneavoastră?

— Luaţi lucrurile prea în mare, domnule şef de departament, spuse Stumm. Noi am pornit de la premisa că ar fi trebuit să-i explic domnului scopul seratei de astăzi şi am spus că, la drept vorbind, nu e nimic de explicat aici; e singurul lucru pe care-l susţin! Căci dacă spiritul timpului are într-adevăr două curente, despre care tocmai am vorbit, atunci niciunul din ele nu are cum să fie „explicat". Astăzi toată lumea este preocupată de instincte, hormoni şi aşa mai departe; sigur că eu nu marşez pe aşa ceva, dar tot e ceva aici.

La aceste cuvinte directorul Fischel mai clocoti o dată şi găsi că era imoral ca armata să se pună în anumite împrejurări de conivenţă cu antisemitismul pentru a-şi obţine tunurile.

— Dar, domnule director, îl linişti Stumm. În primul rând, nici nu mai e atât de important niţel antisemitism, când oamenii tot sunt oricum anti, germanii împotriva cehilor şi maghiarilor, cehii împotriva maghiarilor şi germanilor şi aşa mai departe, fiecare împotriva tuturor. Şi, în al doilea rând, corpul ofiţeresc austriac, tocmai el, a fost totdeauna internaţional, ajunge să ne uităm numai la multele nume italieneşti, franţuzeşti, scoţiene, mai ştiu eu de care; avem chiar un general de infanterie von Kohn, este comandant de corp de armată în Olmütz.

— Mi-e teamă totuşi că vă asumaţi prea mult, întrerupse Tuzzi acea expunere. Dumneavoastră sunteţi internaţionali şi războinici, dar aţi vrea să faceţi o afacere cu aceste curente naţionale şi cu pacifiştii; aproape că e mai mult decât ar putea să-şi permită un

diplomat de profesie. Să facă o politică militară laolaltă cu pacifismul constituie astăzi preocuparea principală a specialiştilor celor mai experimentaţi.

— Dar la urma urmelor nici nu suntem noi cei care facem politica î se apără Stumm încă o dată, plângându-se parcă, obosit de atâta neînţelegere. Alteţa Sa voia să mai dea proprietăţii şi educaţiei un ultim prilej să-şi unifice forţele spirituale: de aici a pornit totul în seara aceasta. Fireşte, dacă spiritul civil nu poate în niciun fel să ajungă să se unească, atunci noi am fi în situaţia să…

— Ei, în ce situaţie? Chiar ar merita să se afle î exclamă Tuzzi căutând să precipite cuvântul care avea să vină.

— Fireşte, într-o situaţie dificilă, spuse Stumm precaut şi cu modestie.

Pe când cei patru domni se întreţineau astfel, Ulrich se retrăsese de mult fără să se facă remarcat şi o căuta pe Gerda, ocolindu-i pe Alteţa Sa şi pe ministrul de război, căci nu voia să se lase atras de vreun semn spre ei.

O văzu de departe încă, aşezată lângă perete alături de mama ei, care privea rigidă salonul, şi de Hans Sepp, în picioare de cealaltă parte, cu aerul lui neliniştit şi sfidător. De la acea nefericită ultimă întâlnire cu Ulrich, Gerda slăbise şi mai mult şi, cu cât el se apropia acum de ea, cu atât i se părea mai lipsită de farmec, dar într-un fel parcă tocmai din cauza aceasta atrăgându-l fatal, i se distingeau capul şi umerii neputincioşi pe fundalul încăperii. Când îl văzu pe Ulrich, o roşeaţă bruscă îi năpădi obrajii, urmată de o paloare şi mai pronunţată, iar ea făcu o mişcare involuntară cu partea de sus a corpului, ca o fiinţă care suferă de inimă şi care ar vrea să curme o anumită incomoditate.

Îi trecea acum iarăşi prin minte scena aceea în care el, cedând sălbatic avantajului animalic pe care-l avusese stârnindu-i simţurile,

îi buimăcise propria voinţă; acum trupul ei, vizibil prin rochie, era aşezat pe un scaun, primea comenzi de la voinţa ei rănită cerându-i să se poarte cu mândrie în această clipă şi tremura ca varga. Gerda nu era supărată pe Ulrich, înţelegea el, însă voia cu orice preţ să „termine" cu el. Îşi încetini imperceptibil înaintarea spre ea, pentru a savura cât mai mult timp toate acestea, iar amânarea voluptuoasă părea să corespundă relaţiei dintre aceste două fiinţe care nu reuşiseră niciodată să se întâlnească întru totul.

Când Ulrich era acum foarte aproape de ea şi nu mai vedea nimic altceva decât tremuratul chipului ei care îl aştepta, peste el se aşternu o prezenţă fără greutate, ca o umbră sau o boare de căldură şi o simţi deodată pe Bonadea care trecuse mută şi poate chiar fără să vrea pe lângă el şi care probabil acum îl urmărise, iar el o salută. Lumea e frumoasă atunci când o iei aşa cum este; o secundă opoziţia între planturos şi fragilitate sărăcăcioasă, cum se exprima prin aceste două femei, i se păru la fel de mare ca cea între o pajişte şi terenul stâncos la limita munţilor şi el avu sentimentul că se desprindea de Acţiunea Paralelă, chiar dacă o făcea cu un surâs vinovat. Când Gerda îi văzu acest surâs coborând încet peste ea şi peste mâna ei întinsă, îi tremurară pleoapele.

În clipa aceea Diotima observă că Arnheim îl conducea pe tânărul Feuermaul spre grupul Alteţei Sale şi al ministrului de război şi, ca o tacticiană cu experienţă, întrerupse toate contactele dând semnalul intrării personalului de serviciu cu gustările şi băuturile răcoritoare.

37
O comparaţie

Conversaţii ca cele descrise aici existau cu zecile şi toate aveau ceva în comun, ceva care nu se lasă uşor definit, dar care nici nu

poate fi trecut sub tăcere, dacă nu înţelegi, asemenea consilierului ministerial Meseritscher, să redai imaginea unei strălucitoare împrejurări în societatea înaltă enumerând pur şi simplu că au fost de faţă cutare şi cutare, purtau cutare şi cutare veşminte şi s-au spus cutare şi cutare lucruri; ceea ce, de altfel, mulţi consideră că ar reprezenta cea mai autentică artă a epicului în proză. Friedel Feuermaul nu era deci un vulgar adulator şi nu fusese aşa ceva niciodată, ci avea doar idei oportune pe care le plasa la locul potrivit, atunci când spunea despre Meseritscher, care era de faţă: „El este cu adevărat Homerul timpului nostru! Nu, serios vorbind", adăugă el, când Meseritscher schiţase un gest involuntar, „acest *şi* epic de nezdruncinat cu care aliniaţi laolaltă toţi oamenii şi toate evenimentele are în ochii mei ceva grandios". El îl acaparase pe acest as al corespondenţilor parlamentari şi mondeni care nu voise să părăsească locul seratei fără a-şi fi prezentat omagiile lui Arnheim; însă cu toate acestea Meseritscher nu-i trecuse numele printre oaspeţii pe care-i citase.

Fără a mai intra în distincţii subtile între idioţi şi cretini, este permis să se amintească aici că un idiot cu un anumit grad nu mai reuşeşte să conceapă noţiunea de „părinţi", pe când cea de „tată şi mamă" îi este încă uzuală. Însă acest simplu *şi* copulativ era şi cel prin care Meseritscher lega laolaltă fenomenele mondene. Se mai poate aminti mai departe că idioţii, în simpla obiectuali ta te a gândirii lor, au ceva care, potrivit experienţei tuturor observatorilor, vorbeşte direct sufletului; că poeţii, de asemenea, vorbesc cu precădere sufletului, chiar într-un fel asemănător, în măsura în care trebuie să se distingă printr-o mentalitate cât mai concretă cu putinţă. Când Friedel Feuermaul îl trata deci pe Meseritscher drept poet, ar fi putut la fel de bine – adică pornind de la aceleaşi impresii care pluteau în el în chip confuz şi deci, pentru el, prin iluminări

subtile – să-l trateze drept idiot, într-o manieră plină de semnificaţii pentru umanitate. Căci trăsăturile generale aici în discuţie reprezintă o stare de spirit pe care nu o organizează coerent nicio noţiune cuprinzătoare, nu o explică niciun fel de distincţii sau de abstractizări, o stare de spirit a celei mai rudimentare cristalizări, aşa cum se exprimă plastic prin însăşi limitarea la cea mai simplă conjuncţie, *şi*-ul neajutorat, doar coordonator, care pentru cei mai slabi de spirit înlocuieşte relaţiile mai complicate; e permis să se afirme că lumea însăşi, în ciuda cantităţii de spirit pe care o conţine, se găseşte într-o situaţie înrudită cu a unei asemenea imbecilităţi; nici nu se poate evita o asemenea impresie dacă se încearcă o vedere de ansamblu a fenomenelor care se petrec.

Nu înseamnă că autorii sau complicii la o asemenea observaţie ar fi singurele fiinţe inteligente! Nu contează câtuşi de puţin aici individul izolat, nici manevrele pe care le pune la cale şi pe care le urmărea cu mai multă sau mai puţină subtilitate fiecare din cei care veniseră la serata de la Diotima. Căci dacă, de exemplu, generalul von Stumm interveni în pauza care se făcuse îndată într-o conversaţie cu Alteţa Sa, în cursul căreia el îşi contrazisese interlocutorul la un mod prietenos insistent şi respectuos liberal prin cuvintele:

— Vă cer iertare, Alteţă, că am să combat cu toată energia; dar în mândria pe care o trăiesc oamenii faţă de rasa lor nu e numai o prezumţie, e şi ceva nobil care ne face întreaga atitudine simpatică!, atunci el ştia exact ce voia să spună prin aceşti termeni, doar că nu ştia exact ce spunea prin ei, căci în asemenea cuvinte civile este un anume ceva în plus, ca nişte mănuşi groase cu care, avându-le pe mâini, vrei să scoţi dintr-o cutie de chibrituri un singur băţ.

Leo Fischel, care nu se despărţise de general când remarcase că acesta se îndrepta nerăbdător spre Alteţa Sa, adăugă aici:

— Nu trebuie să îi deosebim pe oameni după rasă, ci după merit!

Ceea ce răspunse Alteţa Sa era cât se poate de logic; Alteţa Sa îl ignoră pe directorul Fischel, care tocmai îi fusese prezentat, şi-i răspunse lui von Stumm:

— De ce au nevoie burghezii de rasă?! Faptul că un şambelan de curte trebuie să aibă şaisprezece strămoşi nobili lor li s-a părut totdeauna o aroganţă, iar acum ei ce fac? Vor să-i imite şi sar peste cal. Mai mult de şaisprezece strămoşi, ceea ce înseamnă pur şi simplu snobism.

Căci Alteţa Sa era iritat, şi atunci era cât se poate de logic să vorbească astfel. În general nu se discută faptul că omul e înzestrat cu raţiune, ci doar felul în care şi-o foloseşte în viaţa socială.

Alteţa Sa era exasperat de intruziunea elementelor „populare" în Acţiunea Paralelă, pe care însă el însuşi o prilejuise. Diferite considerente de natură politică şi socială îl siliseră la aceasta; el însuşi nu recunoştea decât „poporul care forma statul". Prietenii săi politici îl sfătuiseră astfel: „Nu te costă la urma urmei nimic dacă stai să-i asculţi ce-ţi spun despre rasă şi puritate şi sânge; cine mai ia în serios ce spun unul şi altul?" „Dar se apucă şi discută despre oameni ca şi când ar fi vorba de vite!" răspunse contele Leinsdorf, care avea concepţii catolice despre demnitatea omenească, şi tocmai acestea îl împiedicau să accepte ca idealurile creşterii găinilor şi cailor să poată fi aplicate şi copiilor Domnului, deşi el era un mare latifundiar. La care prietenii lui răspunseseră: — Dar nu trebuie să privim lucrurile în profunzime! Poate că e chiar mai bine ca ei să vorbească despre umanitate şi despre revoluţie, aşa cum s-a tot făcut până acuma!

Aici Alteţa Sa se lămurise, în sfârşit. Dar Alteţa Sa mai era iritat şi de faptul că acest Feuermaul, a cărui invitaţie o obţinuse cu de-a sila de la Diotima, nu făcea decât să aducă noi confuzii în Acţiunea

Paralelă şi îl dezamăgise de-a dreptul. Baroneasa Wayden îi povestise minuni despre el, iar el cedase în cele din urmă insistenţelor ei. „Ai într-adevăr dreptate – recunoscu Leinsdorf – că aşa cum stau lucrurile acum ar putea uşor să ne meargă vorba că germanizăm. Ai dreptate şi când spui că poate că nu strică dacă mai invităm câte un poet care-i dă zor că *trebuie* să iubim toţi semenii. Doar că, vezi, eu nu pot să-i fac aşa ceva prietenei noastre Tuzzi!" Baroneasa Wayden nu se lăsă deloc intimidată şi trebuie să fi găsit cine ştie ce motivaţii noi, mai convingătoare, căci la sfârşitul conversaţiei Leinsdorf îi promisese să-i ceară Diotimei acea invitaţie. „Bucuros nu o fac", spusese el. „Dar o mână forte are nevoie şi de un cântec frumos ca să se facă înţeleasă; în privinţa aceasta îţi dau dreptate. Ai dreptate, în ultima vreme lucrurile merg prea încet, nu mai e zelul acela de la început!"

Acum nu mai era mulţumit. Alteţa Sa nu-i socotea câtuşi de puţin pe ceilalţi nişte proşti, chiar dacă el personal se considera pe sine mai inteligent decât ei şi nu înţelegea de ce aceşti oameni inteligenţi adunaţi la un loc îi făceau o impresie atât de proastă. De fapt viaţa întreagă îi făcea o asemenea impresie, ca şi cum, alături de o stare a inteligenţei luată în detaliu şi în prescripţiile oficiale, în rândul cărora el număra, după cum se ştie, credinţa şi ştiinţa, ar mai fi existat şi o stare a responsabilităţii totale. Acolo răsăreau tot timpul idei despre care nu se ştia nimic, se aprindeau pasiuni şi dispăreau apoi de la o zi la alta sau de la un an la altul; oamenii alergau când după una, când după alta şi cădeau dintr-o superstiţie în alta; o dată îl aclamau cu entuziasm pe Maiestatea Sa şi altă dată ţineau nişte discursuri incendiare şi respingătoare în parlament; dar niciodată până acum nu ieşise nimic din toate acestea! Dacă toate ar fi putut fi reduse la o scară de un unu la milion şi cuprinse, ca să spunem aşa, într-o singură ţeastă de om, s-ar fi ajuns exact la imaginea

iresponsabilităţii, neglijenţei, stupidităţii şi salturilor nebuneşti şi imprevizibile pe care contele Leinsdorf şi-o făcuse totdeauna despre mintea unui nebun, deşi până atunci avusese puţine prilejuri să se gândească la aşa ceva. Se afla acum în picioare, descurajat în mijlocul domnilor care-l înconjurau şi se gândea că tocmai Acţiunea Paralelă ar fi trebuit să dea la iveală adevărul, dar nu reuşea să propună nicio idee despre credinţa sa, despre care simţea doar că era ceva plăcut liniştitor, asemenea umbrei aruncate de un zid înalt, probabil de zidul unei biserici.

— Nostim! spuse el renunţând după o vreme la acest gând şi adresându-i-se lui Ulrich: Când priveşti toate lucrurile de la o anumită distanţă, te fac să te gândeşti la nişte grauri când se lasă toamna în stoluri pe pomii fructiferi.

Ulrich se reîntorsese de la Gerda. Conversaţia dintre ei nu ajunsese să cuprindă ceea ce făgăduise la început; Gerda nu rostise nimic mai mult decât nişte răspunsuri scurte, smulse cu efort de ceva care, asemenea unei securi, i-ar fi stat în piept; cu atât mai mult vorbise Hans Sepp, el jucase rolul de gardian al ei şi arătase de la început că nu se lăsa intimidat de acest mediu putred.

— Nu-l cunoaşteţi pe marele specialist în teoria raselor, Bremshuber? îl întrebase pe Ulrich.

— Unde trăieşte acest expert? voise să ştie Ulrich.

— În Schärding pe Laa, spusese Hans.

— Ce e el? întrebase Ulrich.

— Oricum nu ar avea nicio relevanţă! spusese Hans. Acum apar mereu oameni noi. E farmacist!

Ulrich îi spusese Gerdei: — Acum sunteţi logodiţi cu adevărat, după cum am auzit!

Iar Gerda răspunsese:

— Bremshuber preconizează suprimarea fără nicio milă a tuturor

celor de altă rasă; e în mod cert ceva mai puţin crud decât toleranţa şi dispreţul.

Îi tremurau iarăşi buzele când smulse cu efort această frază alcătuită din frânturi sfărâmate adunate strâmb laolaltă.

Ulrich o privise doar lung şi apoi clătinase din cap.

— Nu înţeleg! spusese el şi-i întinsese mâna, luându-şi rămas-bun, iar acum se afla alături de contele Leinsdorf şi se simţea nevinovat ca un astru în spaţiul infinit.

— Dar dacă nu contempli lucrurile de la distanţă, continuă contele Leinsdorf după o vreme, urmându-şi cu lentoare noua idee, ţi se învârteşte totul în cap ca un câine care vrea să-şi apuce coada! Uite – adăugă el –, uite că am cedat la presiunea prietenilor mei şi a baronesei Wayden, dar dacă stai să asculţi la ce vorbim noi aici, atunci luate în parte lucrurile fac impresia că e ceva foarte deştept, dar tocmai în legăturile spiritualizate şi sublime pe care vrem să le căutăm, impresia e de întâmplător care se continuă la nesfârşit şi de mare incoerentă.

În jurul ministrului de război şi al lui Feuermaul, pe care Arnheim i-l adusese în faţă, se formase un grup, unde Feuermaul luase cu însufleţire cuvântul şi-i iubea acum pe toţi, în vreme ce în jurul lui Arnheim însuşi, după ce el se retrăsese iarăşi, se constituise într-un loc mai îndepărtat un al doilea grup, în care Ulrich îi desluşi mai târziu pe Hans Sepp şi Gerda. Se auzea de aici cum striga Feuermaul:

— Viaţa nu o înţelegi din ceea ce înveţi, ci prin bunătate; în viaţă trebuie să crezi!

Doamna profesor Drangsal sta dreaptă în spatele lui şi confirma:

— Nici Goethe nu a obţinut titlul de doctor! De altfel, Feuermaul prezenta în ochii ei multe asemănări cu Goethe. Ministrul de război se ţinea, de asemenea, foarte drept şi surâdea tot timpul, aşa cum

era obişnuit ca la paradă să-şi ţină tot timpul mâna la cozoroc.

Contele Leinsdorf întrebă:

— Spune-mi, cine e acest Feuermaul?

— Tatăl lui are mai multe fabrici în Ungaria, răspunse Ulrich. Cred că ceva în legătură cu fosforul, din care cauză niciun muncitor de al lui nu trăieşte mai mult de patruzeci de ani: boală profesională, o necrozare a oaselor.

— Mda, dar tânărul?

Soarta muncitorilor nu-l impresiona pe Leinsdorf.

— El trebuie că a studiat ceva; dreptul, cred. Tatăl e un om care s-a format singur şi l-ar fi mâhnit dacă junele n-ar fi avut înclinaţii spre studiu.

— De ce să nu fi avut înclinaţii spre studiu? întrebă contele Leinsdorf, care în seara aceea era cât se poate de temeinic în informaţiile cerute.

— Ei, răspunse Ulrich ridicând din umeri, probabil, cum se spune, „conflictul între generaţii". Când tatăl e sărac, copiilor le plac banii, când *papa* are bani, copiii iubesc omenirea întreagă. Alteţa Voastră n-a auzit încă de problema fiilor în vremea noastră?

— Da, am auzit câte ceva. Dar de ce îl protejează Arnheim pe Feuermaul? E ceva legat de afacerea cu terenurile petrolifere? întrebă contele Leinsdorf.

— Alteţa Voastră ştie? exclamă Ulrich.

— Fireşte că ştiu totul, îi răspunse cu răbdare Leinsdorf. Dar uite ce nu înţeleg eu: că oamenii trebuie să se iubească unii pe alţii şi că guvernul are nevoie de o mână forte se cunoaşte dintotdeauna; dar de ce trebuie acum, dintr-odată, să se pună problema „fie aşa, fie altminteri"?

Ulrich răspunse:

— Alteţa Voastră a dorit totdeauna să se ajungă la o manifestaţie

provenind din întreaga comunitate; probabil că în acest fel se prezintă.

— Ei, nu e adevărat! îl contrazise Leinsdorf iritat, dar înainte de a putea continua fură întrerupţi de Stumm von Bordwehr, care venea dinspre grupul lui Arnheim şi voia, plin de o grabă febrilă, să afle ceva de la Ulrich.

— Iertaţi-mă, Alteţa Voastră, dacă vă tulbur discuţia, se rugă el. Dar, spune-mi – se îndreptă el spre Ulrich –, se poate susţine cu adevărat că omul îşi urmează doar afectele şi niciodată raţiunea?

Ulrich îl privea cu gândul rătăcind departe.

— E acolo un marxist, explică Stumm, care susţine, ca să zicem aşa, că substructura economică a unui om îi determină cu totul suprastructura ideologică. Îl contrazice un psihanalist; acesta susţine că suprastructura ideologică este din toate punctele de vedere un produs al substructurii lui instinctuale.

— Nu e chiar atât de simplu, spuse Ulrich, care voia să scape de el.

— La fel susţin şi eu mereu! Dar nu mi-a ajutat la nimic! răspunse generalul imediat, fără a-l pierde nicio clipă din ochi.

Leinsdorf se implică la rândul său în discuţie.

— Da, vezi dumneata, îi spuse el lui Ulrich, şi eu voiam tocmai să aduc în discuţie ceva asemănător. Căci dacă substructura este acum fie economică, fie sexuală… – adică, ce voiam eu să spun înainte este: de ce sunt oamenii atât de iresponsabili în suprastructura lor? Anume, se tot spune în proverbe: lumea a înnebunit de tot; până la urmă, aproape că am putea să credem că e adevărat!

— Aceasta este psihologia maselor, Alteţă, se amestecă iarăşi eruditul general. Câtă vreme e vorba de mase, înţeleg şi eu foarte bine. Masele sunt mişcate doar de instincte şi la urma urmei, fireşte, tocmai de cele care sunt comune celor mai mulţi indivizi; într-atât e

logic! Adică, iată ce e ilogic: masele sunt ilogice, ele se folosesc de gânduri logice exact atâta cât să se împodobească cu ele! Singurul lucru de care se lasă conduse este exclusiv sugestia! Dacă-mi daţi mie pe mână ziarele, radioul, industria cinematografului şi poate încă vreo câteva alte mijloace culturale, eu mă angajez ca în câţiva ani – cum spunea odată prietenul meu Ulrich – să-i fac pe oameni canibali! Tocmai din cauza aceasta are nevoie omenirea de o conducere cu mână forte! Alteţa Voastră ştie, de altfel, acest lucru mai bine ca mine! Dar faptul că individul izolat, care în anumite împrejurări poate să se înalţe atât de sus, nu ar fi logic, asta nu pot să cred, deşi aşa ceva susţine şi Arnheim.

Ce ar fi putut să-i răspundă Ulrich prietenului său în acea controversă atât de întâmplătoare? Aşa cum de o undiţă se agaţă odată câte un smoc de ierburi în loc de un peşte, de întrebarea generalului se prindea o adevărată încâlceală de teorii. Oare omul să-şi urmeze exclusiv interesele, să facă, să simtă, chiar să gândească numai ce îl îndeamnă nişte curente, pentru el necunoscute, de dorinţe sau briza blândă a plăcerilor, aşa cum se susţine astăzi? Oare el nu urmează mai degrabă raţiunea şi voinţa – aşa cum de asemenea se presupune astăzi? Sau urmează cu precădere anumite necesităţi, să zicem pe cele sexuale, aşa cum de asemenea se pretinde astăzi? Sau poate, mai presus de orice altceva, nu pe cele sexuale, ci influenţa psihologică a determinărilor economice, aşa cum de asemenea se presupune astăzi? O structură atât de alambicată cum este cea a omului poate fi privită din mai multe părţi şi în imaginea teoretică pe care am vrea s-o alcătuim alegând una sau cealaltă dintre ele ca axă apar nişte adevăruri parţiale, din a căror întrepătrundere reciprocă se dezvoltă şi creşte tot mai înalt adevărul? Dar creşte cu adevărat mai înalt? Ori de câte ori un adevăr parţial a fost considerat ca fiind singurul valabil, adevărul s-

a răzbunat până la urmă. Pe de altă parte, însă, nu s-ar fi putut ajunge la acest adevăr parţial, dacă el n-ar fi fost de la început supraapreciat. Astfel că istoria adevărului se întrepătrunde în multiple feluri cu cea a sentimentului, însă cea a sentimentului rămâne în vremea aceasta în întuneric. De fapt, Ulrich nutrea convingerea că nici nu era vorba de o istorie, ci doar de un fel de învălmăşeală. E amuzant, de exemplu, faptul că ideile religioase – şi deci, fără îndoială, cele pasionale – pe care şi le-a format Evul Mediu despre om erau foarte pătrunse de credinţa în raţiunea şi în voinţa omului, în vreme ce astăzi mulţi învăţaţi, a căror pasiune constă cel mult în faptul că fumează exagerat, consideră sentimentul ca fiind fundamentul a tot ceea ce este omenesc. Asemenea gânduri îi treceau prin minte lui Ulrich şi bineînţeles că nu era în dispoziţia de a-i replica la discursul lui Stumm, care de altfel nici nu aştepta vreun răspuns, ci profita doar să-şi mai refacă forţele cu ceva de băut înainte de a se hotărî să pornească iarăşi îndărăt.

— Alteţă, spuse Ulrich încet. Vă mai amintiţi că v-am dat odată sfatul să creaţi un secretariat general pentru toate problemele în care e nevoie în egală măsură de spirit şi de precizie?

— Desigur că-mi amintesc, îi răspunse Leinsdorf. I-am relatat Eminenţei Sale şi a râs din inimă. Dar a spus că vii prea târziu!

— Totuşi, tocmai aceasta este carenţa pe care o regretaţi adineaori, Alteţă, continuă Ulrich. Remarcaţi că lumea nu-şi mai aduce aminte astăzi de ceea ce voia ieri, că se găseşte tot timpul pradă unor stări de spirit care se tot schimbă fără motive suficiente, că e mereu supraexcitată, că nu ajunge niciodată la vreun rezultat şi că, dacă ne-am imagina că se concentrează în capul unui singur individ tot ceea ce se petrece în capetele omenirii întregi, ar ieşi fără nicio îndoială la iveală o întreagă serie de fenomene bine cunoscute de degenerescenţă care sunt puse pe seama inferiorităţii mintale…

— Incredibil de corect! exclamă Stumm von Bordwehr care se vedea din nou cuprins de mândria stârnită de ceea ce cunoscuse în chiar după-amiaza aceea.

— Aceasta e exact imaginea… iar am uitat cum se cheamă boala aceasta mintală, dar e exact imaginea ei!

— Nu, spuse Ulrich surâzând, sigur nu e imaginea unei anumite boli mintale; căci ceea ce îl deosebeşte pe un om sănătos de un bolnav mintal este tocmai faptul că cel sănătos are toate bolile mintale şi alienatul are numai una singură!

— Foarte subtil! exclamară într-un glas Stumm şi Leinsdorf, chiar dacă fiecare cu alte cuvinte, şi apoi:

— Dar ce înseamnă?

— Înseamnă, afirmă Ulrich, că dacă am voie să înţeleg prin morală reglementarea tuturor legăturilor care includ sentimentele, imaginaţia şi aşa mai departe, atunci constat că individul izolat se conduce după ceilalţi şi în felul acesta are în aparenţă o anumită soliditate, dar că toţi indivizii la un loc nu depăşesc în morala lor stadiul delirului!

— Ei, acum mergi prea departe! spuse contele Leinsdorf cu bunăvoinţă, ba chiar şi generalul zise:

— Dar, ascultă, orice om trebuie să-şi aibă şi el morala lui; nu poţi să prescrii nimănui că trebuie să prefere pisica, să zicem, câinelui!

— Putem să-i prescriem, Alteţă? întrebă Ulrich, deodată insistent.

— Da, mai devreme se putea, spuse contele Leinsdorf cu diplomaţie, deşi nutrea convingerea că există „adevăr" în toate domeniile, „pe vremuri" a fost mai bine. Dar astăzi?

— Nu mai rămân decât războaiele religioase permanente, spuse Ulrich.

— Dumneata le numeşti războaie religioase? întrebă cu curiozitate Leinsdorf.

— Dar cum altfel?

— Da, nu e chiar rău spus. E o definiţie bună pentru ziua de azi. De altfel, eu am ştiut totdeauna că în dumneata se ascunde în taină un catolic impecabil!

— Eu sunt un catolic perfect criticabil, răspunse Ulrich. Eu nu cred că Dumnezeu a existat, ci că de-abia acum vine. Însă numai dacă îi vom pregăti un drum mai scurt decât până azi.

Alteţa Sa respinse o asemenea idee în termeni plini de demnitate:

— Pe mine mă depăşeşte ceea ce spui.

38

Un mare eveniment este pe punctual de a se petrece. Însă nimeni nu îl remarcă

În schimb generalul exclamă:

— Din păcate eu trebuie să mă întorc acum, fără întârziere, la Excelenţa Sa, dar dumneata neapărat să-mi mai explici o dată, nu am să te slăbesc până n-o faci! Voi reveni deci, cu permisiunea Domniilor Voastre!

Leinsdorf lăsa impresia că ar mai fi vrut să spună ceva, căci îl frământau gândurile, însă abia rămăseseră Ulrich şi cu el o clipă singuri împreună, că se văzură înconjuraţi de tot felul de persoane pe care curentul general le împingea încoace şi care se opriseră atrase de persoana fascinantă a Alteţei Sale. Fireşte că nu mai putea fi vorba de ceea ce tocmai spusese Ulrich, şi nimeni în afară de el nici nu se mai gândea la aşa ceva, când deodată se strecură din spate un braţ pe sub al său şi Agathe îi apăru alături.

— Ai găsit în sfârşit un temei în numele căruia să mă aperi? întrebă ea cu un fel de maliţie tandră.

Ulrich nu-i eliberă braţul din strânsoare şi se retrase împreună cu

ea din cercul în care se aflau.

— Nu putem să plecăm acasă? întrebă Agathe.

— Nu, spuse Ulrich. Eu nu pot pleca încă.

— Adică nu îţi permit timpurile care urmează să vină şi de dragul cărora tu trebuie să te păstrezi pur? îl tachină Agathe.

Ulrich îi strânse braţul sub al său.

— Eu găsesc că e foarte în favoarea mea faptul de a nu face parte din lumea de aici, ci mai degrabă din lumea puşcăriei! îi şopti ea la ureche.

Îşi căutară un loc în care să poată fi singuri. Adunarea atinsese tocmai punctul de a da în clocot, agitându-şi treptat participanţii. În ansamblu se distingeau mai departe două grupări: în jurul ministrului de război se vorbea despre pace şi iubire, iar în jurul lui Arnheim, pe moment, despre faptul că indulgenţa germanică prospera în mod ideal la umbra forţei germane.

Arnheim asculta cu bunăvoinţă, căci el nu respingea niciodată o opinie onestă şi avea o predilecţie deosebită pentru vederile noi. Grija lui era să vadă dacă afacerea cu terenurile petrolifere avea să întâmpine dificultăţi în parlament. Luase în calcul faptul că opoziţia politicienilor slavi nu putea fi evitată în niciun fel şi spera să-şi asigure susţinerea reprezentanţilor partidelor filogermane. În cercurile guvernamentale situaţia se prezenta favorabil, în afară de o anumită ostilitate la Ministerul de Externe, căreia el nu-i acorda prea mare importanţă. A doua zi trebuia să plece la Budapesta.

„Observatori" ostili se aflau destui în jurul lui şi al celorlalte personaje principale. Ei puteau fi recunoscuţi rapid după faptul că reacţionau cu *da* la orice li se spunea şi erau persoane de o amabilitate desăvârşită, pe când ceilalţi exprimau frecvent opinii diferite.

Tuzzi căuta tocmai s-o convingă pe una din aceste persoane

adresându-i cuvinte ca:

— Discuţiile nu au nicio însemnătate. Niciodată n-au însemnat nimic!

Interlocutorul încuviinţă. Era un parlamentar. Ceea ce nu-l abătu de la convingerea cu care sosise, şi anume că, în ciuda a orice s-ar fi putut spune, acolo se pregătea ceva îndoielnic.

Alteţa Sa. Pe de altă parte, în conversaţia cu un alt sceptic se implică în apărarea acelei serate, afirmând:

— Onorabile, de la 1848 încoace până şi revoluţiile au fost înfăptuite doar prin bavardaj!

Ar fi fost greşit să nu se întrevadă în acele diferenţe de opinii nimic altceva decât nişte abateri admise de la monotonia generală a vieţii; cu toate acestea, o asemenea eroare plină de consecinţe grave se săvârşeşte aproape la fel de des pe cât se face uz de expresia: „E o chestiune de sentiment! M, fără de care nici nu poate fi gândită ordinea noastră spirituală. Formula indispensabilă desparte ceea ce trebuie să existe de ceea ce poate exista.

— Ea separă, îi explica Ulrich Agathei, ordinea constituită de libertatea de mişcare care i se acordă persoanei. Desparte ceea ce este raţional de ceea ce trece drept iraţional. Ea înseamnă, atunci când e folosită în mod uzual, recunoaşterea faptului că umanitatea este în ce priveşte chestiunile majore o constrângere, fiind în problemele secundare echivoc de arbitrară. Se susţine că viaţa ar fi o puşcărie dacă nu ar sta în puterea noastră să optăm între vin şi apă, între a fi atei sau credincioşi, ceea ce nu înseamnă câtuşi de puţin că ceea ce constituie o chestiune de sentiment ar rămâne cu adevărat în seama preferinţelor şi bunului-plac; mai degrabă există, fără ca delimitarea să fie inechivocă, chestiuni de sentiment permise şi ne permise.

Chestiunea de sentiment care-i lega pe Ulrich şi Agathe era una

neîngăduită, deşi ei doi, braţ la braţ, după ce căutaseră până atunci zadarnic un loc izolat, vorbeau doar despre adunarea din jurul lor şi trăiau în vremea aceea impetuos şi discret bucuria de a fi iarăşi împreună după despărţire. Pe de altă parte, opţiunea între a-ţi iubi toţi semenii sau a ucide o parte din ei înainte de a-i iubi se bucura în mod evident de un dublu asentiment, căci altminteri nu ar fi fost dezbătută atât de febril în casa Diotimei şi în prezenţa Alteţei Sale, în ciuda faptului că la rândul său dezbina societatea prezentă în două tabere ostile. Ulrich susţinea că invenţia formulei „chestiune de sentiment" adusese cel mai prost serviciu cu putinţă problemei sentimentului şi pe când începuse să-i explice surorii lui impresia de-a dreptul aventuroasă pe care i-o trezea acea seară, ajunse să vorbească într-un fel care, fără voia lui, continua conversaţia întreruptă între ei în acea dimineaţă şi care probabil ar fi urmat să o justifice.

— Drept să-ţi spun, nu ştiu, spunea el, cu ce aş putea începe fără să te plictisesc. Îmi dai voie să-ţi spun ce înţeleg eu prin morală?

— Te rog, răspunse Agathe.

— Morala este reglementarea comportamentului în cadrul unei societăţi, dar mai ales a impulsurilor lăuntrice ale acestei societăţi, deci a sentimentelor şi ideilor.

— E un mare progres în atât de puţine ceasuri! răspunse Agathe râzând. Azi-dimineaţă spuneai doar că nu ştii ce ar putea să fie morala!

— Fireşte că nu ştiu. Dar pot să-ţi dau o duzină de explicaţii. Cea mai veche este că Dumnezeu ne-a revelat ordonarea vieţii în toate detaliile…

— Ar fi cea mai frumoasă! spuse Agathe.

— Cel mai probabil însă, accentuă Ulrich, este faptul că morala, ca toate celelalte sisteme ordonate, ia naştere prin constrângere şi

prin forţă! Un grup de oameni ajuns la putere le impune pur şi simplu celorlalţi normele şi principiile prin care îşi asigură dominaţia. În acelaşi timp însă se agaţă de cele care i-au făcut pe ei înşişi mari şi importanţi. În acest fel grupul respectiv devine exemplar. El este modificat de retroacţiuni: fireşte, toate sunt mai complicate decât s-ar putea descrie pe scurt şi, pentru că nu se petrec câtuşi de puţin fără intervenţia spiritului, dar de asemenea în niciun fel prin intermediul spiritului, ci empiric, se ajunge în cele din urmă la un fel de reţea foarte fină care, în aparenţă la fel de independentă de orice cum e firmamentul lui Dumnezeu, se întinde deasupra tuturor. Acum totul se raportează la cercul acela, dar cercul nu se raportează la nimic. Cu alte cuvinte: totul este moral, însă morala însăşi nu este morală!…

— Ce încântător din partea ei, replică Agathe. Dar ştii că eu am întâlnit astăzi un om bun?

Ulrich fu oarecum surprins de acea întrerupere, dar când Agathe începu să-i relateze despre întâlnirea ei cu Lindner căută la început să o încadreze în evoluţia propriilor sale gânduri:

— Oameni buni poţi întâlni astăzi şi aici cu zecile, spuse el, dar dacă ai să mă laşi să continui ai să afli de ce există printre ei şi oameni răi.

Schimbând aceste cuvinte ajunseră, pentru a scăpa de înghesuială, până în anticameră şi Ulrich trebuia acum să se gândească încotro s-ar fi putut îndrepta; îi veni în minte dormitorul Diotimei, ca şi camera Rachelei, dar nu mai voia să intre în niciuna din ele, şi astfel rămase o vreme alături de Agathe printre veşmintele abandonate de purtătorii lor, atârnând în cuierele din vestibul. Ulrich nu mai fu în stare să reînnoade firul.

— Ar trebui, la drept vorbind, să mai iau o dată totul de la început, explică el cu un gest nerăbdător şi descumpănit.

Deodată spuse:

— Tu nici nu vrei să ştii dacă ai comis o faptă bună sau una rea, ci te nelinişteşte doar că, în oricare din aceste variante, o comiţi fără vreo raţiune solidă.

Agathe aprobă dând din cap.

El îi apucase amândouă mâinile.

Pielea mată a surorii lui, odată cu mireasma unor plante necunoscute lui, care urca din rochia ei uşor decoltată, îşi pierdu o clipă semnificaţia pământeană. Pulsaţia sângelui le vibra dintr-o mână într-alta. O groapă adâncă, izvorând de undeva din afara lumii acesteia, părea să-i închidă, pe ea şi pe el, într-o ţară a nimănui.

Pe neaşteptate, îi lipsiră ideile pentru a defini toate acestea; nu le mai stăpânea nici pe cele care îi serviseră de atâtea ori până atunci în acelaşi scop. „Să nu acţionăm după impulsul de moment, ci pornind de la condiţia care dăinuie până la sfârşit." „Astfel încât să ne conducă în punctul central, de unde nu mai există cale de întoarcere pentru a retracta." „Nu de la periferie şi de la condiţiile mereu schimbătoare ale acesteia, ci de la acea unică fericire imuabilă." Asemenea propoziţii îi veneau poate pe buze şi i s-ar fi părut chiar cu putinţă să le folosească dacă ar fi fost vorba de o simplă conversaţie; dar în accepţia imediată pe care ar fi dobândit-o în clipa aceea între el şi sora lui, gestul devenea deodată imposibil. Faptul îl tulbura, făcându-l să se simtă neajutorat. Însă Agathe îl înţelegea limpede. Ar fi trebuit să-i confere o senzaţie de fericire faptul că pentru prima dată cochilia în care era închis el se spărsese, iar acest „frate dur" al ei îşi dezvăluia, ca un ou căzut la pământ, lumea lăuntrică. Însă, spre propria-i surprindere, de data aceasta sentimentele ei nu mai erau dispuse să le însoţească pe ale lui; între ceasurile de dimineaţă şi clipa de acum, seara, se afla întâlnirea

ciudată cu Lindner şi, chiar dacă bărbatul acela îi stârnise doar uimirea şi curiozitatea, ajungea totuşi un asemenea grăunte minuscul ca să nu lase să se ivească oglindirea fără sfârşit a iubirii recluzionare.

Ulrich percepu acea stare atingându-i Agathei mâinile, încă înainte ca ea să fi rostit vreun cuvânt, iar Agathe – nu răspunse nimic.

El intui că neaşteptata ei renunţare de sine depindea de experienţa trăirii pe care ar fi trebuit să o asculte înainte. Umilit şi tulburat de reacţia, întoarsă împotriva lui însuşi, a emoţiei sale rămase fără răspuns, el spuse clătinând din cap:

— Dar e iritant să vezi că te aştepţi la atâtea lucruri de la bunătatea unui asemenea om!

— Probabil că este, recunoscu Agathe.

O privi. Înţelese că pentru sora lui acea întâlnire însemna mai mult decât atenţia care i se acordase uneori de când se afla sub protecţia lui. Ba chiar îl cunoştea, superficial, pe omul acela; Lindner lua parte la viaţa publică; el fusese cel care la vremea respectivă, la prima şedinţă a acţiunii patriotice, ţinuse discursul acela scurt, primit cu o tăcere penibilă, care se referea la „momentul istoric" sau ceva similar; un discurs stângaci, sincer şi fără însemnătate… Fără voie, Ulrich privi în jur; dar nu-şi amintea să-l fi remarcat printre cei prezenţi, ştia chiar că nu mai fusese invitat. Trebuia deci să-l mai fi întâlnit din când în când pe undeva, probabil în cercurile savante, şi să mai fi citit câte una din publicaţiile sale, căci în timp ce-şi cerceta amintirile, se cristaliza din urme ultramicroscopice de amintiri, asemenea unei picături vâscoase şi respingătoare, o judecată: „Un dobitoc insipid. Dacă vrei să trăieşti viaţa la o anumită altitudine, pe un asemenea om poţi să-l iei în serios la fel de puţin ca pe profesorul Hagauer!".

Îi spuse astfel Agathei.

Agathe tăcu ascultându-l. Îi strânse chiar mâna într-a ei.

El avea sentimentul: se petrece ceva cu totul aberant, dar nu am cum să mă împotrivesc! În clipa aceea nişte persoane pătrunseră în anticameră şi cei doi fraţi se îndepărtară unul de altul.

— Să te însoţesc înapoi în salon? întrebă Ulrich.

Agathe refuză, căutând din priviri o ieşire. Ulrich se gândi deodată că pentru a scăpa de ceilalţi invitaţi nu se puteau refugia în altă parte decât în bucătărie.

Acolo erau umplute bateriile de pahare şi încărcate tăvile cu fursecuri. Bucătăreasa administra totul cu mult zel, Rachel şi Soliman aşteptau să li se încarce braţele, dar acum nu mai şuşoteau între ei, aşa cum se întâmplase în alte împrejurări similare, ci stăteau nemişcaţi, departe unul de altul. Mica Rachel îşi făcu reverenţa când intrară fratele şi sora, Soliman îşi rostogoli doar ochii întunecaţi, iar Ulrich spuse:

— Dincolo e aşa de cald, n-am putea să găsim aici la voi o băutură răcoritoare?

Se aşeză împreună cu Agathe pe bancheta de lângă fereastră şi dispuse la vedere câte o farfurie şi un pahar, în aşa fel încât, dacă i-ar fi descoperit cineva acolo, să pară că-şi îngăduiau, ca familiari ai casei, o mică farsă. Când se aşezară, el spuse oftând uşor:

— Aşadar ar fi doar o chestiune de sentiment dacă-l găseşti pe un asemenea profesor Lindner un om bun sau, dimpotrivă, insuportabil?

Agathe îşi ocupa degetele cu o bomboană înfăşurată în hârtie.

— Ceea ce înseamnă, spuse Ulrich mai departe, că sentimentul nu este nici adevărat, nici mincinos. Sentimentul a rămas o chestiune privată! El a rămas pe seama sugestiei, a imaginaţiei, a persuasiunii! Tu şi cu mine nu suntem diferiţi de cei de dincolo! Tu

ştii ce vor toţi cei de colo?

— Nu. Dar are vreo importanţă?

— Poate că are. Căci ei alcătuiesc două grupări, dintre care una are la fel de multă dreptate sau, dimpotrivă, se înşală ca şi cealaltă.

Agathe obiectă că ei i se părea totuşi ca fiind oarecum mai bine să creadă în oameni decât în tunuri şi în politică; chiar dacă maniera de a crede ţinea până la urmă de ridicol.

— Cum e, atunci, omul pe care l-ai cunoscut? întrebă Ulrich.

— Ei, nu e uşor de spus; dar e un om bun! răspunse sora lui şi râse.

— Nu ai cum să pui temei pe ce ţi se pare ţie a fi bun, cum nu poţi pune temei pe ce i se pare a fi bun lui Leinsdorf de colo! răspunse Ulrich iritat.

Chipurile amândurora erau crispate de râsul reţinut; curentul uşor, superficial, al expresiei de bună dispoziţie socială era blocat de un contracurent mai profund. Rachel le simţea reacţia pe sub scufia ei, sus, la rădăcina părului; ea însăşi se simţea atât de mizerabil încât percepţia ei era mult mai nedesluşită decât înainte, ca o amintire din vremuri mai bune. Frumoasa rotunjime a obrajilor ei era acum imperceptibil suptă, flacăra neagră a ochilor, tulburată de descurajare; dacă Ulrich ar fi fost în dispoziţia să-i compare frumuseţea cu cea a surorii lui, ar fi fost nevoit să-şi dea seama că strălucirea ei neagră de odinioară se năruise ca o bucată de cărbune mocnit peste care trecuse o căruţă încărcată. Dar el nu-i acorda acum nicio atenţie. Era însărcinată şi nimeni nu ştia, în afară de Soliman, care nu înţelegea nicidecum dezastrul, ci răspundea cu planuri romantice şi puerile.

— De secole, continua Ulrich, lumea cunoaşte adevărul gândirii şi deci, până la un anumit punct, şi libertatea gândirii. În acelaşi timp, sentimentele nu au beneficiat nici de şcoala strictă a

adevărului, nici de cea a libertăţii de mişcare. Căci nicio morală nu şi-a reglementat, în timpul care i-a stat la dispoziţie, sentimentele decât în măsura – chiar şi atunci într-un mod rigid – în care anumite principii şi anumite sentimente fundamentale îi erau necesare pentru a acţiona cum voia; restul l-a lăsat pe seama bunului-plac, jocului privat al emoţiilor, eforturilor aleatorii ale artei şi ale explicaţiilor academice. Morala a adaptat aşadar sentimentele la sistemele de morală şi a neglijat în felul acesta să le dezvolte, deşi ea însăşi depinde de ele. Căci ea este, la urma urmelor, ordinea şi integritatea sentimentelor.

Aici el se întrerupse. Simţea privirea fascinată a Rachelei pe faţa lui încălzită, chiar dacă ea nu mai era acum în stare să dea dovadă de acelaşi entuziasm faţă de problemele oamenilor maturi ca înainte.

— E de-a dreptul comic să mă apuc să vorbesc despre morală până şi aici, în bucătărie, spuse el încurcat.

Agathe îl privea încordată şi îngândurată. El se aplecă şi mai aproape de sora lui şi îi şopti cu un surâs ezitant şi amuzat:

— Dar nu e decât un alt termen pentru a desemna o stare a pasiunii care se înarmează împotriva lumii întregi.

Fără voia lui, se repeta acum controversa lor de dimineaţă, în care el apăruse în rolul neplăcut al pedantului. Dar nu îi sta în puteri să acţioneze altfel. Morala, pentru el, nu era nici conformism, nici înţelepciune filosofică, ci însăşi putinţa de a trăi întregul nesfârşit al posibilităţilor. El credea în capacitatea de intensificare a moralei, în treptele experimentării ei, şi nu numai, aşa cum se obişnuieşte, în treptele cunoaşterii ei, ca şi cum morala ar fi fost ceva gata încheiat, doar omul nefiind suficient de pur pentru ea. El credea în morală, fără să creadă într-un anume sistem al moralei. În mod obişnuit, prin morală se înţelege un fel de ansamblu de

reglementări poliţieneşti prin care se urmăreşte menţinerea în ordine a vieţii; şi cum viaţa nu le respectă nici măcar pe acestea, ele par a nu fi aplicabile pe de-a întregul şi în consecinţă se înfăţişează sărăcăcioase şi încetează să constituie un ideal. Dar nu se cuvine ca morala să fie coborâtă pe această treaptă. Morala este imaginaţie. Era ceea ce ar fi vrut el s-o determine pe Agathe să vadă. Iar al doilea lucru era: imaginaţia nu este arbitrară. Dacă imaginaţia este subordonată capriciului, ea se răzbună. Lui Ulrich îi tremurau cuvintele pe buze. Fusese pe punctul să vorbească despre acea distincţie prea puţin luată în seamă, că anume diferitele epoci îşi dezvoltaseră în felul lor raţiunea, dar îşi fixaseră şi încinseseră în felul lor imaginaţia morală. Fusese pe punctul să abordeze acea temă pentru că urmarea firească ar fi fost: există, în ciuda scepticismului, o linie mai mult sau mai puţin continuă, urcând prin toate transformările istoriei, reprezentând raţiunea şi configuraţiile acesteia.

Contrastând cu acel morman de cioburi ale sentimentelor, ideilor, potenţialelor de viaţă, unde zac toate în straturi, întocmai cum s-au ivit ca veşnice amănunte secundare şi aşa cum au fost iarăşi lăsate în părăsire. Pentru că o urmare, mai departe, este aceea că există în cele din urmă un număr incalculabil de posibilităţi de a ne forma o opinie într-un sens sau în altul, îndată ce pătrundem în sfera principiilor, dar nici o singură posibilitate de a le unifica pe toate la un loc. Urmarea fiind că aceste opinii se atacă reciproc, pentru că nu au nicio posibilitate să se pună de acord. În consecinţă, finalitatea tuturor acestora este că afectivitatea oscilează în umanitate, ca apa într-o sticlă care nu are un suport ferm. Ulrich avea o idee care-l urmărise deja în tot cursul serii; de altfel, era o idee mai veche, care nu fusese decât asiduu confirmată în seara aceea şi ar fi vrut să-i demonstreze Agathei în ce consta eroarea şi cum ar fi putut fi

corectată, dacă ar fi consimţit cu toţii; la drept vorbind, avea doar intenţia dureroasă de a-i demonstra că în ultimă instanţă nu îţi este permis să te încrezi nici măcar în descoperirile propriei tale imaginaţii.

Iar Agathe spuse, cu un suspin uşor, ca o femeie care se mai zbate repede încă o dată în faţa presiunilor la care e supusă, înainte de a ceda:

— Dar chiar trebuie să facem totul „din principiu”?! şi îl privea, întorcându-i surâsul.

El însă răspunse:

— Da; dar numai de dragul unui singur principiu!

Era cu totul altceva decât avusese de gând să spună.

Gândurile sale proveneau iarăşi din lumea gemenilor siamezi şi a împărăţiei Milenare, unde viaţa creştea asemenea unei flori într-o tăcere magică şi, chiar dacă nu era o frază apucată astfel, la întâmplare, din aer, totuşi ea evoca tocmai graniţele gândului, care sunt singuratice şi înşelătoare. Ochiul Agathei era ca un agat sfărâmat. Dacă în clipa aceea el ar fi adăugat ceva, cât de puţin, sau dacă şi-ar fi aşezat mâna peste a ei, s-ar fi întâmplat ceva despre care ea n-ar mai fi putut relata ulterior nimic, căci s-ar fi scufundat din nou în adâncuri. Ulrich nu voia să mai spună nimic. Luă un cuţit şi un fruct şi începu să-l cureţe de coajă. Era fericit că depărtarea care cu puţin timp în urmă îl despărţise de sora lui se topise acum într-o apropiere nemăsurată, dar îi părea de asemenea bine că în clipa aceea fură întrerupţi.

Era generalul, care, cu ochiul şiret al unui comandant de patrulă surprinzând bivuacul duşmanului, cerceta bucătăria.

— Îmi cer iertare că deranjez! strigă el intrând. Dar, fiind în *tête-à-tête* cu fratele, desigur că-mi veţi trece cu vederea abaterea! Întorcându-se spre Ulrich, i se adresă cu vorbele:

— Eşti căutat exact cum e căutat acul în carul cu fân!

Ulrich îi spuse atunci generalului ceea ce ar fi vrut să-i spună Agathei. Însă întâi întrebă:

— Cine sunt cei care mă caută?

— Dar eu voiam să te duc la ministru! îl apostrofă Stumm.

Ulrich făcu un gest de refuz.

— Oricum, e prea târziu, îl asigură binevoitor generalul. Bătrânul a plecat chiar acum, însă eu, ţinând seama de propriile mele atribuţii, trebuie să te mai rog, îndată ce stimata doamnă îşi va fi ales o mai bună companie decât a dumitale, să-mi explici la ce te refereai amintind de războaiele religioase, dacă ai mai avea bunătatea să-ţi reaminteşti propriile-ţi cuvinte.

— Tocmai despre asta vorbeam acum, răspunse Ulrich.

— Interesant! exclamă generalul. Stimata doamnă se preocupă deci şi Domnia Sa de morală? — În general, fratele meu vorbeşte doar despre morală, îl corectă Agathe surâzând.

— Tocmai a constituit ordinea de zi aici! oftă Stumm. Leinsdorf, de exemplu, chiar acum câteva minute spunea că morala e la fel de importantă ca mâncarea. Eu personal nu reuşesc să constat aceasta! spuse şi se aplecă, plăcut impresionat, asupra dulciurilor pe care i le întindea Agathe. Ar fi vrut să fie o glumă.

Agathe îl consolă:

— Nici eu nu reuşesc să constat aceasta.

— Un ofiţer şi o doamnă trebuie să aibă morală, dar nu le face plăcere să vorbească pe această temă! improviză generalul mai departe. N-am dreptate, stimată doamnă?

Rachel îi aduse un scaun de bucătărie pe care tocmai îl ştersese repede cu şorţul şi fu atinsă în inimă de cuvintele lui; aproape că-i dădură lacrimile.

Generalul însă îl îmboldea din nou pe Ulrich:

— Ei, ia spune, cum e problema cu războaiele religioase?

Înainte însă ca Ulrich să fi putut răspunde, el îl întrerupse din nou cu vorbele:

— De fapt, am senzaţia că şi vara dumitale bântuie prin saloane ca să te caute, iar eu nu i-am luat-o înainte decât datorită formaţiei mele militare. Trebuie deci să-mi drămuiesc bine timpul. Adică, vreau să spun că nu mai e deloc frumos ceea ce se petrece în saloane. În clipa de faţă suntem de-a dreptul puşi la zid. Iar ea, cum să-ţi spun, ea a scăpat frâiele din mână! Ştii ce s-a hotărât?

— Cine a hotărât?

— Mulţi au plecat deja. Alţii au mai rămas şi acum ascultă foarte atenţi ce se întâmplă, descrise situaţia generalul. Adică nu se poate spune cine hotărăşte.

— Poate că e mai bine dacă ai spune ce anume au hotărât? spuse Ulrich.

Stumm von Bordwehr ridică din umeri.

— De, uite. Însă o hotărâre în înţelesul reglementar al cuvântului nu există încă, din fericire, expuse el. Căci toate persoanele cu funcţii de răspundere s-au retras la timp, slavă Domnului. Se poate deci spune că e doar o hotărâre particulară, o propunere, un vot al minorităţii. Eu vreau să apăr punctul de vedere că, oficial, noi nici n-am luat cunoştinţă. Dar trebuie ca dumneata să-i spui secretarului dumitale, din cauza procesului-verbal, ca să nu apuce să transpire ceva. Scuzaţi-mă, stimată doamnă, se îndreptă el spre Agathe, că vorbesc atât de pedant, după regulamente.

— Dar ce s-a întâmplat de fapt? întrebă şi ea.

Stumm făcu un gest care includea o mulţime de lucruri.

— Feuermaul, dacă stimata doamnă îşi mai aduce aminte de acest tânăr, pe care la drept vorbind noi l-am invitat doar pentru că… adică, cum să vă spun? Pentru că el e exponentul spiritului

vremii şi pentru că, oricum, a trebuit să-i invităm şi pe exponenţii poziţiei contrare; am fi putut spera deci ca, în ciuda acestor contratimpi şi chiar profitând de o anumită atmosferă de incitaţie intelectuală, să putem vorbi şi despre lucrurile care din păcate sunt importante, acum, în momentul de fată. Fratele dumneavoastră cunoaşte toate aceste aspecte, stimată doamnă; trebuia, adică, să-i aducem laolaltă pe ministru, pe Leinsdorf şi Arnheim, ca să vedem dacă Leinsdorf nu are nimic împotriva unor anumite… concepţii patriotice. Discutând la modul absolut, eu nu sunt cu totul nemulţumit – se îndreptă el din nou confidenţial spre Ulrich –, întâlnirea a decurs până în acest punct aproape în ordine. Însă în acest răstimp, Feuermaul şi ceilalţi… – aici von Bordwehr se văzu nevoit să mai adauge ceva pentru a-i permite Agathei să înţeleagă – adică, de fapt, exponentul unei concepţii potrivit căreia omul este într-o anumită măsură o fiinţă prietenoasă şi demnă de iubire, cu care ne putem înţelege bine, şi cu exponenţi care susţin aproximativ punctul de vedere contrar, până într-atât încât, după ei, pentru stabilirea ordinii ar fi nevoie de o mână forte şi de tot ceea ce rezultă de aici – Feuermaul a intrat într-o dispută cu ceilalţi şi, înainte de a-i putea împiedica, au şi adoptat o rezoluţie comună.

— Comună? căută Ulrich să se asigure.

— Da. Doar că eu am povestit totul, aşa, ca şi când ar fi o glumă, îi dădu asigurări Stumm, căruia aspectul involuntar comic al propriei sale expuneri i se părea acum, privit retrospectiv, măgulitor pentru sine însuşi. Nimeni nu s-ar fi putut aştepta la o asemenea întorsătură. Când am să-ţi povestesc ce fel de rezoluţie, n-are să-ţi vină să crezi! Cum astăzi după-masă a trebuit să-l vizitez, aproape ca o obligaţie de serviciu, pe Moosbrugger, n-am să mai pot convinge niciodată pe nimeni din minister că nu am maşinat eu însumi toată chestiunea.

Ulrich izbucni într-un hohot de râs şi întrerupse apoi în acelaşi fel din când în când explicaţiile ulterioare ale generalului, iar Agathe era singura care îi înţelegea motivaţia, în vreme ce generalul îi făcea mereu, cu oarecare nervozitate, observaţia că părea să fie nervos. Însă ceea ce tocmai se petrecea corespundea în prea mare măsură cu modelul pe care Ulrich de-abia i-l schiţase surorii lui, ca el să nu se bucure acum din toată inima. Grupul lui Feuermaul ieşise în scenă în ultima clipă pentru a salva ceea ce mai era de salvat. În asemenea cazuri scopul părea să fie mai puţin clar decât intenţia. Tânărul poet Friedel Feuermaul – în cercurile intime numit Pepi, căci el era un împătimit al vechii Viene şi se străduia să semene cât mai mult cu Schubert cel tânăr, deşi venise pe lume într-un orăşel unguresc – credea anume în misiunea care-i revenea Austriei şi credea şi în umanitate. Era de la sine înţeles că un proiect cum era cel reprezentat de Acţiunea Paralelă îl neliniştise încă de la început, dacă el însuşi nu avea să fi fost implicat. Cum ar fi putut prospera fără el o iniţiativă umanitară având o notă distinctivă austriacă sau o iniţiativă austriacă având o notă umanitară! De fapt el se exprimase astfel, ridicând din umeri, doar în faţa prietenei sale, madam Drangsal, însă aceasta, ca văduvă a unui nume ce făcea onoare patriei şi pe deasupra şi ca iniţiatoare a unui salon care întrunea spirite strălucitoare, întrecut de-abia în anul din urmă de cel al Diotimei, transmisese ideea respectivă oricărei persoane influente cu care intrase în legătură. Astfel că se crease un zvon că Acţiunea Paralelă ar fi fost în primejdie dacă ea nu… Acel dacă *nu şi* acea primejdie rămâneau, cum e de înţeles, oarecum nelămurite, căci întâi Diotima trebuia determinată să-l invite pe Feuermaul şi apoi abia poate că avea să existe o continuare, însă insinuarea că ar fi existat vreo primejdie care ar fi decurs din însăşi acţiunea patriotică fusese remarcată de orice politician vigilent, adică de cei

care nu-şi recunosc nicio patrie, ci doar o etnie ca o familie, care trăieşte într-o căsătorie silită cu statul şi este maltratată de acesta; asemenea politicieni bănuiseră de mult că Acţiunea Paralelă nu avea să producă până la urmă decât o nouă formă de oprimare. Chiar dacă-şi ascundeau politicoşi bănuielile, ei acordau mai puţină importanţă încercării de a evita o asemenea lovitură – căci printre germani au existat dintotdeauna umanişti din aceia deznădăjduiţi, dar în totalitatea lor ei au rămas mereu asupritori şi paraziţi ai statului – cât aluziei, pentru ei utilă, la faptul că germanii înşişi recunoşteau că naţionalismul lor constituia o sursă de primejdii. În felul acesta doamna profesor Drangsal şi poetul Feuermaul se simţeau susţinuţi de o participare plină de simpatie faţă de aspiraţiile lor, pe care ei o socoteau un factor favorabil, fără să caute să o cerceteze mai îndeaproape, iar Feuermaul, care era un sentimental recunoscut, fu stăpânit de ideea că trebuia să i se comunice ceva care să-l îndemne la iubire şi pace însuşi ministrului de război. De ce anume ministrului de război şi care ar fi fost roiul care i s-ar fi atribuit într-un asemenea plan rămânea mai departe obscur, însă ideea era atât de strălucit gândită şi de dramatică, încât la drept vorbind nici nu mai avea nevoie de alt sprijin. Era ceea ce resimţea şi Stumm von Bordwehr, generalul necredincios, pe care zelul său pentru cultură îl ducea uneori, fără ca Diotima să ştie, în salonul doamnei Drangsal; poate că tot el contribuise la aceea ca impresia iniţială cu privire la faptul că industriaşul Arnheim, fabricant de armament, ar fi constituit o parte componentă a acestei primejdii să facă până la urmă loc noţiunii potrivit căreia gânditorul Arnheim era un element important în favoarea păcii. Până aici totul evoluase de la sine, corespunzător intereselor celor implicaţi; chiar şi faptul că dialogul dintre ministru şi Feuermaul, aşa cum se desfăşurase în acea zi, nu avusese. În ciuda contribuţiei doamnei

Drangsal, niciun alt rezultat decât câteva scânteieri produse de spiritul lui Feuermaul şi ascultarea lor răbdătoare de către Excelenţa Sa, integrându-se doar în cursul normal al evoluţiilor omeneşti, aşa cum se desfăşoară în mod obişnuit. Însă Feuermaul mai deţinea rezerve de luptă. Efectivele sale de luptă erau constituite din literaţi, tineri şi mai vârstnici, din consilieri de curte, bibliotecari şi unii pacifişti, pe scurt, din persoane aparţinând tuturor categoriilor de vârstă şi ocupând cele mai diferite funcţii, pe care-i unea un acelaşi simţământ pentru bătrâna patrie şi misiunea ei umanitară în favoarea restabilirii în funcţie a vechilor omnibuze cu cai, cu echipajele lor istorice de trei trăpaşi, cât şi în favoarea vechilor porţelanuri vieneze; şi pentru că aceşti fideli se găsiseră în cursul seratei puşi în legătură prin multiple relaţii cu adversarii lor, care nici ei nu-şi ţineau cuţitul la vedere, se născuseră multe discuţii în cursul cărora părerile se amestecaseră orbeşte unele cu altele. Atunci când ministrul de război se retrăsese şi supravegherea exercitată de madam Drangsal fusese suspendată pentru o vreme din motive necunoscute, Feuermaul se văzuse deodată pus în faţa unei asemenea ispite. Stumm von Bordwehr ştia doar să relateze că Feuermaul se angajase într-o discuţie extrem de animată cu un tânăr, a cărui descriere nu excludea posibilitatea de a fi fost vorba de Hans Sepp. Oricum, era unul din cei care apelau la un ţap ispăşitor, asupra căruia să treacă toată vinovăţia de care ei înşişi nu se puteau debarasa; prezumţia superiorităţii naţionale nu constituie decât un caz special al unei situaţii în care este ales din pură convingere un asemenea ţap ispăşitor, care să nu fie consanguin cu cel care-l alege şi care, mai ales, să prezinte cât mai puţine asemănări cu acesta. Este ştiut faptul că e totdeauna o mare uşurare, atunci când ajungi să te înfurii, să-ţi poţi revărsa mânia asupra altuia, chiar dacă acesta nu are nicio vină; dar mai puţin cunoscut

este faptul că lucrurile se petrec la fel şi în dragoste. Cu toate acestea, astfel se petrec lucrurile, iar iubirea trebuie deseori să fie descărcată asupra cuiva care n-are niciun amestec, şi anume doar pentru că nu se găseşte o altă cale de ieşire. Aşadar Feuermaul era un tânăr zelos, care în lupta pentru propriile sale interese putea deveni de-a dreptul dezagreabil, numai că în ce priveşte dragostea ţapul său ispăşitor era „omul" şi, îndată ce se gândea la om în general, nu-şi mai putea stăpâni propria bunătate nesatisfăcută. Hans Sepp, pe de altă parte, era funciarmente un om bun, care nu reuşea nici măcar să-l tragă pe sfoară pe directorul Fischel, astfel încât ţapul său ispăşitor era „omul negerman", pe care el îşi descărca toate resentimentele faţă de orice nu era în stare să schimbe. Dumnezeu ştie despre ce discutaseră cei doi la început, fără îndoială că încălecaseră imediat fiecare pe propriul ţap, căci Stumm relata acum:

— Într-adevăr, nu înţeleg cum s-au petrecut faptele: dintr-odată s-au strâns şi alţii în jurul lor şi apoi, cât ai bate din palme, se crease o adevărată înghesuială şi în cele din urmă toţi cei care erau pe atunci prin camere se aflau acolo!

— Ştii care era mărul discordiei? întrebă Ulrich.

Stumm ridică din umeri.

— Feuermaul ţipa la adversar: „Dumneata ai vrea să urăşti, numai că nu eşti în stare s-o faci! Căci iubirea îi este înnăscută fiecărui om!". Sau ceva de genul acesta. Iar celălalt striga, la rândul său: „Dumneata pretinzi că iubeşti? Nici măcar nu eşti în stare – dumneata… eşti…" Nu pot să spun cu precizie, pentru că eu, fiind în uniformă, am fost nevoit să mă menţin la o oarecare distanţă.

— Înţeleg, spuse Ulrich, e esenţial ceea ce spui! şi se întoarse spre Agathe, căutându-i privirea.

— Dar ceea ce e important a fost de-abia rezoluţia! îi aminti

Stumm. Erau gata-gata să se mănânce unul pe altul şi dintr-odată au ajuns, pe nepusă masă, să se implice în slujba unei cauze comune, cu adevărat comune, şi anume în sensul vulgar al cuvântului.

Cu figura sa rotunjoară, Stumm reuşea să creeze impresia unei seriozităţi de neclintit.

— Ministrul a părăsit pe loc adunarea, spuse el.

— Da, dar ce au convenit? întrebară cei doi fraţi.

— Nu aş putea preciza, răspunse Stumm, căci, fireşte, m-am retras de îndată, iar ei nu sfârşiseră. De altfel, e dificil să-ţi aminteşti în detaliu astfel de lucruri. A fost ceva în favoarea lui Moosbrugger şi împotriva armatei!

— Moosbrugger? Dar cum aşa? Ulrich râdea iarăşi.

— Cum aşa? repetă generalul cu venimozitate. Ţie îţi vine uşor să râzi, dar eu sunt cel care va fi chemat la raport! În cel mai bun caz, voi avea de scris la el zile întregi. Când e vorba de oameni de felul acesta nu ajungi nicicând să înţelegi „cum aşa?". Poate că o parte din vină o poartă bătrânul profesor care tot pleda în favoarea pedepsei cu spânzurătoarea şi împotriva indulgenţei. Sau poate că s-a ajuns aici pentru că în zilele din urmă ziarele au abordat iar problema acelui monstru. În orice caz, deodată au ajuns să discute despre el. Decizia trebuie numaidecât anulată, făcută să dispară, explică el acum cu o fermitate neobişnuită.

În clipa aceea intrară în bucătărie, într-o succesiune rapidă, Arnheim, Diotima, apoi Tuzzi şi contele Leinsdorf. Arnheim le auzise glasurile de alături, din anticameră. Fusese pe punctul să plece neobservat, căci neliniştea care se instaurase îl făcuse să spere că ar fi putut evita o nouă explicaţie cu Diotima, iar a doua zi urma oricum să plece pentru o vreme în străinătate. Însă curiozitatea îl împinsese să arunce o privire în bucătărie, iar cum Agathe îl zărise, o politeţe elementară îl împiedică să dea îndărăt. Stumm îl asedie

îndată pentru a afla cum se prezentau lucrurile: — Pot să vă comunic totul chiar în formularea originală, răspunse Arnheim surâzând. Anumite pasaje erau atât de amuzante încât nu m-am putut reţine să nu le transcriu pe ascuns.

Scoase din portvizit o carte de vizită şi, descifrându-şi însemnările stenografiate, citi rar cuprinsul comunicatului proiectat: „La propunerea domnilor Feuermaul şi… u – numele celălalt nu l-am înţeles – „acţiunea patriotică a hotărât: pentru propriile sale idei, oricine poate să se lase omorât; cine însă îi aduce pe oameni în situaţia să moară pentru nişte idei străine este un asasin!". Aşa s-a propus, continuă el, şi nu am impresia că vor mai schimba ceva.

Generalul exclamă şi el:

— Aceasta e formularea! Tot aşa am auzit şi eu! Sunt dezgustătoare dezbaterile acestea intelectuale!

Arnheim replică cu blândeţe:

— Aceasta e aspiraţia tineretului din zilele noastre, el caută stabilitatea şi o conducere.

— Dar nu sunt numai tineri aici, spuse Stumm scârbit. Am văzut şi nişte chelii care stăteau acolo în jur şi aprobau.

— Tocmai, este deci nevoia generală de a avea un conducător, confirmă Arnheim prietenos, cu o mişcare a capului. Este o chestiune generalizată astăzi. Rezoluţia porneşte de altfel dintr-o carte recent apărută, dacă-mi aduc bine aminte.

— Aşa? spuse Stumm.

— Da, confirmă Arnheim. Desigur, ne vom preface că nici nu a existat. Dar, dacă am fi în stare să direcţionăm înspre un scop util cerinţa sufletească astfel exprimată, ar merita osteneala.

Generalul se arătă întru câtva liniştit; se îndreptă spre Ulrich:

— Ai vreo idee ce s-ar putea face în acest sens?

— Fireşte! răspunse Ulrich.

Atenţia lui Arnheim fu abătută de Diotima.

— Atunci, te rog! spuse generalul cu glas scăzut. Dă-i drumul! Aş vrea să menţinem situaţia sub control! — Trebuie să ne concentrăm asupra a ce s-a întâmplat de fapt, replică Ulrich fără să se grăbească. Oamenii aceştia nu greşesc când îşi reproşează unul altuia că fiecare ar vrea să iubească dacă ar fi în stare, iar celălalt îi răspunde că la fel de îndreptăţită ar fi o afirmaţie similară cu privire la ură. Constatarea e valabilă în general pentru toate sentimentele. Ura deţine astăzi o componentă conciliantă; pe de altă parte, ca să simţi ceea ce ar fi cu adevărat dragoste pentru o fiinţă omenească, ar trebui… eu susţin – spuse Ulrich abrupt – că asemenea două fiinţe omeneşti nu s-au născut încă!

— Desigur, este foarte interesant, îl întrerupse repede generalul, pentru că eu nu pot înţelege absolut deloc cum de poţi să susţii aşa ceva. Dar eu trebuie să scriu mâine un raport despre cele petrecute astăzi şi te conjur să ţii seama de acest aspect! La noi, în armată, lucrul cel mai important este să poţi să raportezi totdeauna că s-a înregistrat un progres; un anumit optimism este indispensabil chiar şi într-o înfrângere, ţine de profesia noastră. Cum pot eu atunci să descriu ca reprezentând un progres ceea ce s-a întâmplat aici?

— Scrie şi dumneata, îl sfătui Ulrich clipind, că a fost răzbunarea imaginaţiei morale!

— Dar nu poţi să scrii asemenea aprecieri ca militar! răspunse indignat Stumm.

— Atunci, să reformulăm, continuă Ulrich serios, şi scrie: toate epocile creatoare au fost dominate de gravitate. Nu există niciun fel de fericire profundă fără o morală profundă. Nu există niciun fel de morală dacă nu poate fi demonstrat faptul că se bazează pe un fundament solid. Nu există nicio fericire care să nu se sprijine pe o convingere. Fără morală nu poate să trăiască nici măcar un animal.

Dar astăzi omul nu mai ştie cu ce anume…

Stumm întrerupse şi această replică asemănătoare cu o dictare cursivă: — Amice, eu pot să abordez morala unei trupe, morala de luptă sau morala unei femei; dar totdeauna doar pentru cazuri specifice; într-un document militar nu poţi să tratezi despre imaginaţie şi despre bunul Dumnezeu; ştii şi dumneata!

Diotima îl văzu pe Arnheim stând în picioare lângă fereastra bucătăriei ei; oferea un spectacol ciudat de domestic, după ce întreaga seară nu schimbaseră între ei, plini de circumspecţie, decât câteva cuvinte. În mod paradoxal, simţea deodată dorinţa de a continua cu Ulrich conversaţia întreruptă. În mintea ei domnea acea deznădejde agreabilă care, dezlănţuindu-se concomitent în mai multe direcţii, se sublimează într-o stare amiabilă şi senină de aşteptare. Eşecul de mult previzibil al consiliului îi era indiferent. Abuzul de încredere comis de Arnheim asupra ei îi era la rândul său, după cum îi venea să creadă acum, aproape indiferent. El o privi în momentul când ea intră în încăpere şi o clipă vechiul sentiment se revigoră: un spaţiu viu care-i reunea. Dar îşi reaminti că Arnheim o evita de săptămâni în şir, iar gândul „Un laş erotic! u le imprimă iarăşi forţă genunchilor care i se înmuiaseră o clipă şi ea păşi în mod suveran înspre el. Arnheim observase totul: faptul că îl văzuse, că ezitase, că distanţa dintre ei se topise; peste cărările îngheţate care, numeroase, îi reuneau, plutea presentimentul că ele s-ar fi putut dezgheţa din nou. El însuşi se întorsese dinspre ceilalţi, dar în ultima clipă atât el, cât şi Diotima se abătură din nou spre Ulrich, generalul Stumm şi ceilalţi, concentraţi în partea opusă a încăperii.

De la ideile inspirate ale omului de excepţie şi până la kitsch-ul care reuneşte masele populare, forţa aceea pe care Ulrich o numea imaginaţie morală sau, mai simplu spus, sentiment alcătuieşte de

secole o stare de fermentaţie care nu produce nicio licoare miraculoasă. Omul este o fiinţă care nu poate trăi fără entuziasm. Iar entuziasmul este starea în care toate sentimentele şi gândurile sale au un acelaşi spirit. Am fi oare tentaţi să credem contrariul, că ar fi starea determinată de un sentiment atotputernic, acela care antrenează totul? Nu, de fapt nu aveai de gând să spui nimic? Oricum, astfel se prezintă lucrurile. Sau ar putea să se prezinte. Însă nimic nu susţine un asemenea entuziasm. Sentimentele şi gândurile nu dobândesc dăinuire decât susţinându-se reciproc, în totalitatea lor; trebuie într-un fel să fie orientate în aceeaşi direcţie şi să se antreneze unele pe altele. Făcând uz de toate mijloacele, prin droguri şi alcool, prin închipuiri, prin sugestie, credinţă, convingere, deseori chiar cu ajutorul puterii simplificatoare a prostiei, omul caută să-şi creeze o stare care să semene cu cea astfel descrisă. El nu crede în idei pentru că uneori ele ar fi adevărate, ci pentru că este necesar să creadă. Pentru că trebuie să-şi păstreze propriile efecte într-o anumită ordine. Pentru că trebuie să-şi astupe cu o iluzie gaura din pereţii vieţii lui, prin care altminteri sentimentele i s-ar risipi în cele patru vânturi. Lucrul cel mai bun ar fi, bineînţeles, ca în loc să se lase pradă unor stări iluzorii pasagere să caute cel puţin condiţiile unui entuziasm autentic. Dacă se fac toate calculele, numărul deciziilor care depind de sentiment este nesfârşit mai mare decât al celor care ar putea fi luate doar de simpla inteligenţă, iar evenimentele care agită umanitatea izvorăsc din imaginaţie, astfel încât numai chestiunile care depind de inteligenţă şi de raţiune se dovedesc a fi susceptibile de o ordonare suprapersonală; în privinţa celorlalte nu s-a petrecut niciodată nimic care să merite numele unui efort comun sau care să indice măcar recunoaşterea necesităţii disperate de a le avea.

Cam astfel vorbi Ulrich printre protestele, explicabile, ale

generalului.

El vedea în incidentele acelei seri, chiar dacă ele nu se desfăşuraseră fără impetuozitate şi, prin interpretările lor defavorabile, ar fi putut avea urmări serioase, doar exemple ale unei dezordini nesfârşite. *Herr* Feuermaul i se părea pe moment a fi la fel de insignifiant precum filantropia, naţionalismul la fel de indiferent precum *Herr* Feuermaul şi zadarnic îl întreba Stumm cum anume s-ar fi putut extrage dintr-o asemenea luare de poziţie cu totul personală ideea unui progres palpabil.

— De ce nu raportezi pur şi simplu, răspunse Ulrich, că e vorba aici de războaiele religioase din epoca împărăţiei Milenare? Niciodată până acum n-au fost oamenii mai nepregătiţi pentru un asemenea război decât în epoca noastră – acum, când molozul „sentimentelor futile", lăsat moştenire de la o epocă la alta, a ajuns să se îngrămădească înalt cât munţii, fără să încerce cineva să remedieze situaţia. Ministerul de Război poate deci să aştepte cu seninătate viitoarea catastrofă de masă.

Ulrich profetiza evoluţia viitoare a destinului şi nu avea nici cea mai mică bănuială că făcea o profeţie. De altfel, lui nu i se păreau deloc importante evenimentele reale, ci lupta pentru propria lui mântuire. Încerca să ridice între el însuşi şi ceea ce ar fi survenit tot ce ar fi putut împiedica o asemenea evoluţie. Astfel că râdea şi căuta să-i inducă pe ceilalţi în eroare, creând impresia că ar fi ironizat şi exagerat totul. Exagera de dragul Agathei; îşi continua de fapt conversaţia cu ea, şi nu doar acea ultimă conversaţie. În realitate, el ridica un stăvilar de gânduri împotriva ei şi ştia că exista acolo, în zidurile acestea, într-un anumit loc, un mic zăvor: dacă l-ar fi tras în lături, totul ar fi fost inundat de sentimente şi îngropat în ele. În realitate, el se gândea fără întrerupere la acel mic zăvor.

Diotima era în picioare în apropierea lui şi surâdea tot timpul.

Simţea ceva din eforturile pe care le desfăşura Ulrich în jurul surorii lui, era impresionată şi uşor întristată, uitase de toate teoriile educaţiei sexuale şi ceva se deschisese în ea: era fără îndoială viitorul: în orice caz, erau puţin şi buzele ei.

Arnheim îl întrebă pe Ulrich: — Deci crezi că s-ar putea face ceva împotriva acestei situaţii?

Felul în care pusese întrebarea lăsa să se înţeleagă de fapt că el distingea, dincolo de exagerări, seriozitatea problemei, dar că oricum găsea exagerată până şi acea seriozitate.

Tuzzi îi spuse Diotimei: — În orice caz, trebuie să împiedicăm să devină publice chestiunile care s-au petrecut aici.

Ulrich îi răspunse lui Arnheim:

— Nu e evident? Ne vedem astăzi confruntaţi cu mult prea multe opţiuni sentimentale şi de viaţă. Dar dificultatea aceasta nu seamănă cu cea cu care se confruntă inteligenţa noastră înaintea unui număr imens de fapte şi a unei întregi istorii a teoriilor? Pentru intelect am găsit totuşi o metodă deschisă şi totodată strictă, pe care nu e necesar să ţi-o descriu. Te întreb însă acum dacă n-ar fi posibil să se găsească ceva asemănător şi pentru sentimente. Fără îndoială că am vrea cu toţii să descoperim care este raţiunea de a fi pe pământ, aceasta fiind una din sursele majore ale tuturor violenţelor care se petrec pe lume. Epocile celelalte au încercat să determine un răspuns cu mijloacele lor insuficiente, dar marea epocă a empirismului nu a creat, în ciuda spiritului ei mare, nimic propriu…

Arnheim, care înţelegea repede şi căruia îi făcea plăcere să întrerupă, îi puse mâna pe umăr ca pentru a-l conjura:

— Ceea ce spui ar însemna o relaţie tot mai cuprinzătoare cu Dumnezeu! strigă el cu glas surd, şi ca şi cum ar fi vrut să-l avertizeze.

— Nu ar fi, la urma urmei, deloc redutabil, nu? spuse Ulrich, nu fără o asprime ironică faţă de alarmarea prematură a celuilalt. Dar n-am ajuns încă atât de departe!

Arnheim se controlă imediat şi surâse.

— Te bucuri când după o absenţă mai lungă regăseşti pe cineva neschimbat; se întâmplă rar astăzi! spuse el.

De altfel, simţindu-se în siguranţă în spatele acelei atitudini de bunăvoinţă defensivă, se bucura într-adevăr. Ulrich ar fi putut, de exemplu, reveni la acea ofertă jenantă de a-i asigura un serviciu şi Arnheim îi era recunoscător pentru faptul că, în intransigenţa lui iresponsabilă, dispreţuia în continuare contactul cu terenul solid.

— Trebuie să mai discutăm cândva pe această temă, adăugă el cordial. Nu-mi e tocmai clar cum înţelegi dumneata transpunerea comportamentului nostru teoretic în planul practicii.

Ulrich îşi dădea prea bine seama că lucrurile erau într-adevăr neclare. El nu se gândea nici la o „viaţă de cercetător", nici la o viaţă „în lumina ştiinţei", ci la o „explorare a sentimentului", asemănătoare unei explorări a adevărului, numai că în discuţie nu se afla adevărul… Îl urmărea cu privirea pe Arnheim, care se apropia de Agathe. Acolo se afla şi Diotima; Tuzzi şi contele Leinsdorf treceau de la un oaspete la altul – Agathe se întreţinea cu fiecare din cei din jur, gândind: „De ce stă el acum de vorbă cu toţi aceşti oameni?! Ar fi trebuit să fi plecat cu mine! În felul acesta demonetizează tot ceea ce mi-a spus!". Unele dintre cuvintele pe care le auzise venind dinspre el îi plăceau, dar o făceau totuşi să sufere. Tot ceea ce provenea de la Ulrich o făcea acum iarăşi să sufere şi pentru a doua oară în ziua aceea simţi brusc nevoia de a fugi de el. Se descurajă acum la gândul că ea, în limitarea ei, nu ar fi putut niciodată să reprezinte îndeajuns de mult pentru el şi gândul că după o vreme ei ar fi trebuit să plece pur şi simplu ca două fiinţe

obişnuite spre casă, după ce au pălăvrăgit toată seara, îi era de nesuportat!

Între timp, Ulrich continua să reflecteze: „Arnheim nu va înţelege aşa ceva niciodată!". Îşi completă gândul: „Omul de ştiinţă îşi constată limitele tocmai în faţa sentimentelor, iar omul practic cu atât mai mult. E ceva la fel de necesar ca atunci când trebuie să te înfigi bine pe picioare dacă vrei să apuci ceva cu braţele". El însuşi era astfel în împrejurările obişnuite. Îndată ce începea să se gândească la ceva, fie şi numai la sentimente, era prevăzător să nu le mai permită sentimentelor sale să interfereze. Agathe definea acea stare ca fiind răceală; el însă ştia: dacă vrei să fii pe de-a întregul un altul, trebuie, întocmai ca într-o aventură pe viaţă şi pe moarte, să renunţi întâi la propria viaţă, căci nu-ţi poţi niciodată închipui cum ar evolua lucrurile mai departe! Într-o asemenea dispoziţie se afla atunci, iar în clipa aceea încetase să se teamă. O privi lung pe sora lui: jocul viu al cuvintelor pe chipul, parcă scufundat mai în adânc, pe care vorbele nu îl mai atingeau. Voia să-i ceară să plece acum împreună cu el. Dar înainte de a se fi putut clinti de la locul lui, Stumm îl abordase din nou.

Inimosul general ţinea la Ulrich; îi iertase gluma pe care o făcuse adineaori cu Ministerul de Război, într-un fel chiar îi plăcea ideea cu „războaiele religioase", căci avea ceva din rezonanţa festiv militărească, cam cum ar fi fost frunzele de stejar pe chipiu sau ovaţiile şi uralele de ziua împăratului. Îşi agăţă braţul de cel al prietenului şi-l trase pe Ulrich la o parte, unde să nu fie auziţi.

— Vezi dumneata, îmi place felul cum spui că toate evenimentele pornesc din imaginaţie – începu el – fireşte, exprim aici mai mult opinia mea privată decât cea de serviciu.

Îi oferi lui Ulrich o ţigară.

— Trebuie să plec acasă, spuse Ulrich.

— Sora dumitale se distrează grozav, n-o deranja acum, îl sfătui Stumm. Arnheim se întrece pe sine în a-i face curte. Ce voiam să-ţi mai spun: nimeni nu mai simte acum cu adevărat vreo bucurie faţă de ideile mari ale umanităţii; ar trebui să le înaripezi cumva. Vreau să spun, epoca noastră e pe cale să adopte un nou spirit, iar dumneata ai fi omul potrivit să apuci frâiele!

— Ce te face să crezi asta? îl întrebă Ulrich bănuitor.

— Aşa gândesc, pur şi simplu.

Stumm trecu uşor peste întrerupere şi continuă insistent:

— La urma urmelor, dumneata te implici în favoarea ordinii, este evident din tot ce spui. Numaidecât simt că-mi vine să mă întreb: omul o fi mai degrabă bun sau mai degrabă are nevoie de o mână forte care să-l conducă? E nevoia de determinare pe care o simţim cu toţii astăzi. Dar, ca să spunem lucrurilor pe nume, eu ţi-am mai mărturisit că pentru mine ar fi o mare satisfacţie dacă ai prelua din nou conducerea în Acţiunea Paralelă. Că până la urmă nici nu mai ştii la ce poate duce toată vorbăria aceasta!

Ulrich râse:

— Ştii ce am să fac eu acum? N-am să mai vin niciodată aici, răspunse el, deodată fericit.

— De ce nu? se aprinse Stumm. Le dai în felul acesta dreptate celor care susţin că n-ai reprezentat niciodată o forţă reală!

— Dacă le-aş mărturisi ce gândesc, de-abia atunci s-ar convinge! îi răspunse Ulrich râzând şi se îndepărtă de prietenul său.

Stumm fu cuprins de mânie, dar de îndată bonomia sa predomină, aşa că spuse, luându-şi la revedere:

— Toate lucrurile sunt al dracului de complicate. Uneori mă gândeam că ideal ar fi dacă în toată învălmăşeala aceasta ar apărea, aşa, deodată, un imbecil autentic, vreau să spun un fel de Jeanne d'Arc, care eventual ar reuşi cu adevărat să ne ajute.

Ulrich îşi căuta sora din priviri şi nu o găsea. Când o întrebă pe Diotima, Leinsdorf şi Tuzzi reveneau tocmai din salon şi dădură de ştire că în clipa aceea toată lumea pleca.

— Am spus de la bun început, remarcă iritat Alteţa Sa în faţa amfitrioanei lor, că ce-au afirmat oamenii aceia nu reprezintă deloc propria lor părere. Iar madam Drangsal a venit atunci cu o idee cu adevărat salvatoare: s-a hotărât anume să continuăm cândva adunarea noastră de azi.

Doar că Feuermaul, sau cum l-o fi chemând, intenţionează să citească atunci o poezie a lui, aşa încât lucrurile s-ar putea desfăşură mai liniştit. Mi-am permis, fireşte, ţinând seama de urgenţa chestiunii, să accept în numele dumitale.

De-abia atunci află Ulrich că Agathe îşi luase deodată la revedere şi plecase fără el; rugase să i se transmită că nu voise să-l deranjeze cu decizia ei inopinată.